

Kansas City Public Library,
UPPER LIBRARY
REFERENCE ROOM

NOT TO BE TAKEN FROM THE

THE
CLASSICS OF INTERNATIONAL LAW

EDITED BY
JAMES BROWN SCOTT
Member of the Institute of International Law

De Jure Belli ac Pacis Libri Tres, in quibus Jus
Naturæ & Gentium, item Juris Publici
præcipua explicantur

BY HUGO GROTIUS

VOL. I. Reproduction of the Edition of 1646.

VOL. II. Translation of the Text, by John Damen Maguire.

ORIGINAL PHOTOGRAPHED BY THE UNIVERSITY PRESS, OXFORD
PHOTO-REPRODUCTION BY THE COLUMBIA PLANOGRAPH CO., WASHINGTON

NOTE.

The works of Grotius dealing with the subject of international law, which are to be reproduced in this series of the Classics, are three in number:

First. *De jure prædæ commentarius*, written in 1604-5, apparently as a brief in a case in which Grotius was retained as counsel, discovered in 1864, and first published as a whole in 1868 from Grotius' own manuscript, which is now in the possession of the University of Leyden. The manuscript will be photographed and will precede a careful reprint of the original text.

Second. The *Mare liberum, sive de jure quod Batavis competit ad indicana commercia dissertatio*, forming Chapter XII of the legal brief *De jure prædæ*, published separately in the year 1609.

Third. The masterpiece entitled *De jure belli ac pacis libri tres*, published for the first time in 1625.

It was originally intended to prefix an elaborate introduction to the present photographic reissue of the three books on the Rights of War and Peace, but it was thought to be inexpedient to increase the size of the volume in such a way as to make it unwieldy, as would necessarily be the case if the introduction were of adequate length.

There is, however, a much stronger reason against prefixing the introduction to the present volume, namely, the advisability of pointing out the relation which exists between the lawyer's brief of 1604 and the philosopher's masterpiece of 1625. It is believed that this can best be done, as far as the general reader is concerned, after the three works in question shall have been published and a translation made of the brief of 1604, which has not hitherto appeared in English.

In view, therefore, of the length of the introduction which would have to show the relation in which Grotius stood to his predecessors and the influence in general which his writings have exercised upon the development of international law, and in view, further, of the close connection which exists

Between the brief of 1604 and the elaborate treatise of 1625, it has been decided not to prefix a special introduction to any of the three works in question, but to issue at a later date, in separate form, a general introduction to the three.

The edition of *De jure belli ac pacis* which has been photographically reproduced is that of 1646, which appeared the year after the death of the illustrious author. It has been chosen for reproduction because of Ompteda's statement, in his *Litteratur des Völkerrechts*, part II, page 394, that this edition has been faithfully followed by all subsequent ones. The size of the page has been slightly increased, and the text as reproduced is therefore a little larger than that of the original.

Notes and comments of a critical kind have not been supplied and no lists of misprints or corrections of errors in the body of the work have been appended, as a critical edition of the text is contemplated.

The portrait of Grotius prefixed to the text is a reproduction of the well-known engraving by Delff after Mierevelt's painting, done when the distinguished publicist was forty-nine years of age.

JAMES BROWN SCOTT,
General Editor.

CONTENTS.

Note.....	1 page
Dedication	4 pages
Prolegomena.....	18 pages
Book 1.....	1-99 pages
Book 2.....	100-423 pages
Book 3.....	424-618 pages
Titles of chapters.....	2 pages
Loci scriptorum in hoc opere specialiter explicati aut examinati aut emendati.....	4 pages
Index rerum præcipuarum ac verborum quæ in hoc opere continentur.....	37 pages

HUGONIS GROTHII

De Jure Belli ac Pacis Libri Tres, in quibus Jus
Naturæ & Gentium, item Juris Publici
præcipua explicantur

EDITIO NOVA

cum Annotatis Auctoris, Ex postrema ejus ante obitum
cura multo nunc auctor. Accesserunt & Annotata
in Epistolam Pauli ad Philemonem

VOLUME ONE

REPRODUCTION OF THE EDITION OF 1646

CARNEGIE INSTITUTION OF WASHINGTON

1913

*Deposuitum cali, quod iure Batavia mater
Horret, et laus credit se pekerisse sibi
Talem oculis, talem ore tulit, se maximus Hujo.
Instar crede hominis, cetera crede Dei.*

D. H. Grotius A. 1614.

HVGONIS GROTH
DE
IVRE BELLI
AC PACIS
LIBRITRES,

In quibus jus Naturæ & Gentium , item
juris publici præcipua explicantur.

EDITIO NOVA

cum ANNOTATIS Auctoris,

Ex postrema ejus ante obitum cura multo
nunc auctior.

Accefferunt & ANNOTATA in Epistolam Pauli
ad Philemonem.

AMSTERDAMI,
Apud IOHANNEM BLAEV.
MDCXLVI.

L V D O V I C O X I I I

C H R I S T I A N I S S . F R A N C O R V M

E T N A V A R R Æ R E G I .

H V G O G R O T I V S .

V D E T hic liber , Regum e-
minentissime , tuum sibi au-
gustum nomen inscribere ,
non sui, non Auctoris , sed ar-
gumenti fiducia, pro Iustitia
quippe scriptus ; quæ virtus
adeo tua est , ut inde tuis meritis & humani
generis suffragio dignissimum tanto Rege co-
gnomentum acceperis, ut jam ubique Iusti ap-
pellatione non minus quam L V D O V I C I no-
scaris. Speciosi Romanis ducibus videbantur
ex Creta, Numidia, Africa, Asia , aliisque de-
victis gentibus tituli. At quanto tuum illu-
strius , quo significaris nullius populi , nullius
hominis , sed ejus quod injustum est & hostis
ubique, & victor semper ? Magnum putarunt
Ægyptii reges , si patris hic , matris ille , fra-
trum amans alius dicerentur. At quantulæ hæ
partes sunt tui nominis, quod non ista tantum,
sed quicquid pulchrum & honestum excogi-
tari potest , ambitu suo complectitur ? Iustus
es, cum Magni supra omne id quod dici potest
Regis Patris tui memoriam honoras ipsum

imitando : Iustus , cum Fratrem modis omnibus, sed nulla re magis quam exemplo tuo instruis : Iustus , cum Sorores summis matrimoniis ornas : Iustus , cum sepultas prope leges revocas , & , quantum potes , ruenti in pejus sæculo temet opponis : Iustus , sed simul clemens, cum subditis, quos tuæ bonitatis ignorantia ab officii limite transversos egerat, præter peccandi licentiam nihil adimis , nec vim adfers animis circa divina diversum à te sentientibus : Iustus simulque misericors, cum oppressos populos, afflictos Principes tua auctoritate relevas, nec fortunæ nimium licere permittis. Quæ tua singularis beneficentia & in tantum Deo similis quantum humana natura patitur, me cogit ut hac quoque publica allocutione gratias tibi pro me privatim habeam. Nam quemadmodum cœlestia sidera non tantum magnis mundi partibus se infundunt, sed ad singula animantia vim suam patiuntur descendere; ita tu, in terris benignissimum fides, non contentus erigere Principes, sublevare populos, mihi quoque in patria male habitato, & præsidium voluisti esse, & solatium. Accedit ad implendum Iustitiæ orbem post actiones publicas etiam privatæ vitæ tuæ innocentia & puritas , digna quam non homines tantum , sed & ætheriæ mentes admirentur. Nam quotus quisque de plebe infima, imo de
ip[s]is

ipsis illis qui à mundi consortio se abscederunt
ita se ab omnibus culpis immunem præstat, u-
tu , in ea positus fortuna quæ innumeris pec-
candi illecebris undique obsidetur? Quantum
vero hoc est, inter negotia, in turba , in aula;
inter tot tam diversa peccantium exempla id
consequi , quod aliis solitudo vix , sæpe ne vix
quidem, præstat ? Hoc vero est, non iusti tan-
tum, sed & Sancti nomen in hac ipsa vita me-
reri , quod maioribus tuis Carolo Magno &
Ludovico piorum consensus post obitum tri-
buit: hoc est esse non gentilitio , sed suo pro-
prio jure Christianissimum. Sed Iustitiæ cum
pars nulla à te aliena sit , illa tamen quæ circa
libri hujus materiam, id est , circa belli pacif-
que consilia versatur , eo proprie tua est quo
Rex es , & quidem Rex Francorum. Ingens
hoc regnum tuum , quod per tanta tam feli-
cium terrarum spatia in utrumque mare pro-
currit: sed majus hoc regno regnum est, quod
regna aliena non concupiscis. Dignum hoc
tua pietate , dignum isto fastigio , non cujus-
quam jus armis attentare , non veteres turba-
re fines ; sed in bello pacis gerere negotium,
nec incipere nisi hoc voto ut quam primum
desinas. Quam vero pulchrum hoc , quam
gloriosum, quam ipsi conscientiæ lætum , ut si
quando te Deus ad suum regnum , quod so-
lum tuo melius est, vocaverit, audacter possis

dicere: Hunc ego à te gladium pro Iustitiæ tutela accepi, hunc tibi nullius temere fusi sanguinis reum, purum insontemque reddo. Ita fiet, ut quas nos nunc regulas ex libris petimus, in posterum ex tuis actionibus, tanquam ex perfectissimo exemplari petantur. Quod ipsum cum sit maximum, plus tamen aliquid à te exigere audent Christianorum populi: ut scilicet extinctis ubique armis pax sua non imperiis tantum, sed & Ecclesiis te auctore redeat, discatque nostra ætas arbitrium subire ejus ætatis, quam vera sinceraque fide Christianam fuisse Christiani omnes profite-mur. Pertæsos discordiarum animos excitat in hanc spem recens contracta inter te & sapientissimum pacisque illius sanctæ amantissimum Magnæ Britanniæ Regem amicitia, & auspiciatissimo Sororis tuæ matrimonio federata. Difficile negotium, propter studia partium, gliscentibus in dies odiis inflammata: sed tantis regibus nihil dignum, nisi quod difficile, nisi quod ab aliis omnibus desperatum, Deus pacis, Deus justitiæ, Rex juste, Rex pacifice, cum aliis bonis omnibus, tum hac etiam laude cumulet tuam suæ proximam Majestatem. cIo Io c xxv.

IN TRES LIBROS DE IVRE BELLI AC PACIS PROLEGOMENA.

IV civile five Romanum five quod cuique patrium est, aut illustrare commentariis aut contractum ob oculos ponere aggressi sunt multi. at jus illud, quod inter populos plures aut populorum rectores intercedit, five ab ipsa natura profectum, aut divinis constitutum legibus, five moribus & pacto tacito introductum attigerunt pauci, universim ac certo ordine tractavit haecenus nemo: cum tamen id fieri intersit humani generis. Vere enim Cicero praestabilem hanc dixit scientiam, in federibus, pactationibus, conditionibus populorum, regum exterarumque nationum, in omni denique belli jure & pacis. Et Euripides hanc scientiam rerum divinarum & humanarum cognitioni praepōnit. sic enim Theoclymenem compellari facit:

Nam turpe id esset, cum scias hominum ac Deum

Quod est erisque, iusta te haud cognoscere.

Atque eo magis necessaria est haec opera, quod & nostro saeculo non desunt, & olim non defuerunt qui hanc juris partem ita contemnerent, quasi nihil ejus praeter inane nomen existeret. In omnium ferme ore est Euphemi dictum * apud Thucydidem, regi aut civitati imperium habenti, nihil injustum quod utile: cui simile illud, in summa fortuna id aequius quod validius, & rempublicam sine injuria geri non posse. Accedit quod quae inter populos aut reges incidunt controversiae ferme Martem habent arbitrum. Est autem non vulgi tantum haec opinio, bellum ab omni jure abesse longissime, sed & viris doctis ac prudentibus saepe dicta excidunt quae talem opinionem foveant. Nihil enim frequentius quam opposita inter se, jus & arma. Nam & Ennius dixit:

Non ex jure manu confectum, sed magis ferro

Rem repetunt.

Et Horatius ferociam Achillis sic describit:

Iura negat sibi nata, nihil non arrogat armis.

& alius alium cum bellum ordiretur sic loquentem inducit:

Hic pacem temerataque iura relinquo.

Antigonus senex irrisit hominem qui sibi urbes alienas oppugnanti commentarium de justitia adferebat. Et Marius negabat praer armorum strepitu leges * a se posse exaudiri. * Ipse ille oris tam verecundi Pompejus, ausus est dicere: * *Armatus leges ut cogitem?* In Christianis scriptoribus plurima ejus sensus occurrunt: pro multis unum Terrulliani sufficiat: *Dolus, asperitas, injustitia, propria negotia praeriorum.* Qui ita sentiunt, dubium non est quin opposituri sint nobis illud ex Comaedia:

PROLEGOMENA.

Incerta hæc si tu postules

Ratione certa facere, nihilo plus agas,

Quam si des operam, ut cum ratione insanias.

Cum vero frustra de jure suscipiatur disputatio, si ipsum jus nullum est, & ad commendandum & ad præmuniendum opus nostrum pertinebit, hunc gravissimum errorem breviter refelli. Cæterum ne cum turba nobis res sit, demus ei advocatum. Et quem potius quam Carneadem, qui ad id pervenerat, quod Academix suæ summum erat, ut pro falso non minus quam pro vero vires eloquentiæ posset intendere? Is ergo cum suscepisset justitiæ, hujus præcipue de qua nunc agimus, oppugnationem, nullum invenit argumentum validius isto: jura sibi homines utilitate sanxisse varia pro moribus, & apud eosdem pro temporibus sæpe mutata: jus autem naturale esse nullum: omnes enim & homines & alias animantes ad utilitates suas natura ducente ferri: proinde aut nullam esse justitiam; aut si sit aliqua, summam esse stultitiam, quoniam sibi noceat alienis commodis consulens. Verum quod hic dicit Philosophus, & sequitur Poëta,

Nec natura potest iusto discernere iniquum:

admitti omnino non debet. nam homo animans quidem est, sed eximium animans, multoque longius distans à cæteris omnibus, quam cæterorum genera inter se distant: cui rei testimonium perhibent multæ actiones humani generis propriæ. Inter hæc autem quæ homini sunt propria, est appetitus societatis, id est communitatis, non qualiscunque, sed tranquillæ, & pro sui intellectus modo ordinatæ, cum his qui sui sunt generis: quam * *σύνεσις* Stoici appellabant. Quod ergo dicitur natura quodque animal ad suas tantum utilitates ferri, ita universe sumtum concedi non debet. Nam & cæterarum animantium quædam utilitatum suarum studium, partim foetuum suorum, partim aliorum sibi congenerum, respectu * aliquatenus temperant: quod in illis quidem procedere credimus, ex principio aliquo intelligente extrinseco, quia circa actus alios, istis neutiquam difficiiores, par intelligentia in illis non apparet. Idemque de infantibus dicendum, in quibus ante omnem disciplinam ostendit se, ad bene aliis faciendum propensio quædam, prudenter à Plutarcho observata: sicut & in ea ætate misericordia sponte prorumpit. Homini vero perfectæ ætatis, cum circa similia similiter agere norit, * cum societatis appetitu excellentem, cujus peculiare solus inter animantes instrumentum habet sermonem, inesse etiam facultatem sciendi agendique, secundum generalia præcepta, par est intelligi, cui quæ conveniunt ea jam sunt non omnium quidem animantium, sed humanæ naturæ congruentia. Hæc vero, quam rudi modo jam expressimus, * societatis custodia, humano intellectui conveniens, fons est ejus juris, quod proprie tali nomine appellatur: * quo pertinent alieni abstinentia, & si quid alieni habeamus, aut lucri inde fecerimus restitutio, promissorum implendorum obligatio, damni culpa dati reparatio, & pænæ inter homines meritum. Ab hac juris significatione fluxit altera largior: quia enim homo supra cæteras animantes non tantum vim obtinet socialem de qua diximus, sed & judicium ad æstimanda

stimanda quæ delectant aut nocent, non præsentia tantum, sed & futura, & quæ in utrumvis possunt ducere; pro humani intellectus modo etiam in his judicium recte conformatum sequi, neque metu, aut voluptatis præsentis illecebra corrumpi, aut temerario rapi impetu, conveniens esse humanæ naturæ; & quod tali judicio plane repugnat, etiam contra jus naturæ, humanæ scilicet, esse intelligitur. Atque huc etiam pertinet in his quæ cuique homini aut cœtui propria sunt elargiendis. * prudens dispensatio, ut quæ nunc sapientiores minus sapienti, nunc propinquum extraneo, nunc pauperem diviti, prout actus cujusque, & rei natura fert, præponit: quam juris proprie stricteque dicti partem jam olim multi faciunt, cum tamen jus illud proprie nominatum diversam longe naturam habeat, in eo positam ut quæ jam sunt alterius alteri permittantur, aut impleantur. Et hæc quidem quæ jam diximus, locum aliquem haberent etiam si daremus, quod sine summo scelere dari nequit, non esse Deum, aut non curari ab eo negotia humana: cujus contrarium cum nobis partim ratio, partim traditio perpetua, insēverint; confirmant vero & argumenta multa & miracula ab omnibus sæculis testata, sequitur jam, ipsi Deo, ut opifici & cui nos nostraque omnia debeamus, sine exceptione parendum nobis esse, præcipue cum is se multis modis & optimum & potentissimum ostenderit, ita ut sibi obedientibus præmia reddere maxima, etiam æterna, quippe æternus ipse, possit, & voluisse credi debeat, multoque magis si id disertis verbis promiserit: quod Christiani indubitata testimoniorum fide convicti credimus. Et hæc jam alia juris origo est præter illam naturalem, veniens scilicet * ex libera Dei voluntate, cui nos subjici debere intellectus ipse noster nobis irrefragabiliter dicat. Sed & illud ipsum de quo egimus naturale jus, sive illud sociale, sive quod laxius ita dicitur, quamquam ex principiis homini internis profluit, * Deo tamen ascribi merito potest, quia ut talia principia in nobis existerent ipse voluit: quo sensu Chrysippus & Stoici dicebant juris originem non aliunde petendam quam ab ipso Iove, * à quo Iovis nomine jus Latinis dictum probabiliter dici potest. Accedit quod illa quoque ipsa principia Deus datis legibus magis conspicua fecit, etiam iis quibus imbecillior est ad ratiocinandum vis animi: & in diversa trahentes impetus, qui nobis ipsis, quique aliis consulunt, vagari vetuit, illos, quippe vehementiores, addictius regens & sine ac modo coercens. Sed & historia sacra, præter id quod in præceptis consistit, affectum illum socialem non parum etiam eo excitat quod nos docet ab iisdem primis parentibus ortos homines omnes, ita ut eo quoque sensu dici recte possit quod alio dixit Florentinus, cognitionem inter nos à natura constitutam; cui consequens sit, hominem homini insidiari nefas esse. Inter homines quasi * Dii quidam sunt parentes, quibus proinde non infinitum, sed sui generis obsequium debetur. Deinde vero cum juris naturæ sit stare pactis, (necessarius enim erat inter homines aliquis se obligandi modus, neque vero alius modus naturalis fingi potest,) ab hoc ipso fonte jura civilia fluxerunt. Nam qui se cœtui alicui aggregaverant, aut homini hominibusve subjecerant, hi

*L. ut vim,
D. de just.
& jure.*

aut expresse promiserant, aut ex negotii natura tacite promississe debebant intelligi; secuturos se id quod aut cœtus pars major, aut hi quibus delata potestas erat constituissent. Quod ergo dicitur non Carneadi tantum, sed & aliis,

* *Utilitas iusti prope mater & aequi,*

si accurate loquamur, verum non est: nam naturalis juris mater est ipsa humana natura, quæ nos etiam si renulla indigeremus ad societatem mutuam apperendam ferret: civilis vero juris mater est ipsa ex consensu obligatio, quæ cum ex naturali jure vim suam habeat, potest natura hujus quoque juris quasi proavia dici. Sed naturali juri utilitas accedit: voluit enim naturæ auctor nos singulos & infirmos esse, & multarum rerum ad vitam recte ducendam egentes, quo magis ad colendam societatem raperemur: juri autem civili occasionem dedit utilitas: nam illa quam diximus confociatio aut subiectio utilitatis alicujus causa cœpit institui. Deinde & qui jura præscribunt aliis, in eo utilitatem aliquam spectare solent, aut debent. Sed sicut cujusque civitatis jura utilitatem suæ civitatis respiciunt, ita inter civitates aut omnes aut plerasque ex consensu jura quædam nasci potuerunt, & nata apparet, quæ utilitatem respicerent non cœtum singulorum, sed magnæ illius universitatis. Et hoc jus est quod gentium dicitur, quoties id nomen à jure naturali distinguimus. quam partem juris omisit Carneades, jus omne in naturale & civile singulorum populorum distribuens, cum tamen de eo jure quod inter populos versatur acturus (subjecit enim orationem de bellis & bello partis) hujus juris mentionem facere omnino debuisset. Male autem à Carneade stultitiæ nomine justitia traducitur. Nam sicut ipso fatente stultus non est civis, qui in civitate jus civile sequitur, etiam si ob ejus juris reverentiam quædam sibi utilia omittere debeat; ita nec stultus est populus, qui non tanti facit suas utilitates ut propterea communia populorum jura negligat: par enim in utroque est ratio: nam * sicut civis qui jus civile perripit utilitatis præsentis causa, id convellit quo ipsius posteritatisque suæ perpetuæ utilitates continentur; sic & populus jura naturæ gentiumque violans suæ quoque tranquillitatis in posterum rescindit munimenta. Tum vero etiam si ex juris observatione nulla spectaretur utilitas, sapientiæ, non stultitiæ esset eo ferri, ad quod à natura nostra nos duci sentimus. Quare nec illud,

Jura inventa metu iniusti fateare necesse est:

quod apud Platonem quidam ita explicat, metu accipiendæ injuriæ repertas leges, ac vi quadam homines ad justitiam colendam adigi, universaliter verum est. id enim ad ea dumtaxat instituta ac leges pertinet, quæ ad faciliorem juris executionem reperta sunt; sicut multi per se infirmi, ne à validioribus opprimerentur, conspirarunt ad instituenda ac communibus viribus tuenda judicia, ut quibus singuli pares non erant, his universi prævalerent. Et hoc demum sensu commode accipi potest quod dicitur jus esse id quod validiori placuit, ut intelligamus sine suo externo carere jus nisi vires ministras habeat: sicut Solon res confecit maximas, ut ipse prædicabat:

ἡμῶς βίβω τε καὶ διὰ τὴν συναισθησίνην.

* *Vim iusque parvis copulans vincli iugo.*

Neque tamen quamvis à vi destitutum jus omni caret effectu. nam justitia securitatem affert conscientiæ, injustitia tormenta ac laniatus quales in tyrannorum pectoribus describit Plato : justitiam probat, injustitiam damnat proborum consensus : quod vero maximum est, hæc Deum inimicum, illa faventem habet, qui judicia sua ita post hanc vitam reservat, ut sæpe eorum vim etiam in hac vita repræsentet ; quod multis exemplis historiæ docent. Quod vero multi quam à civibus exigunt justitiam, eam in populo aut populi rectore insuper habeant, ejus erroris causa est, primum quod in jure nihil spectant nisi utilitatem quæ ex jure oritur, quæ evidens est in civibus qui singuli ad sui tutelam invalidi sunt : at magnæ civitates cum omnia in se complecti videantur quæ ad vitam rectè tuendam sunt necessaria, opus habere non videntur ea virtute quæ foras spectat & justitia appellatur. Sed ut ne repetam quod dixi, jus non solius utilitatis causa comparatum, nulla est tam valida civitas quæ non aliquando aliorum extra se ope indigere possit, vel ad commercia, vel etiam ad arcendas multarum externarum gentium junctas in se vires ; unde etiam à potentissimis populis & regibus federa appeti videmus, quorum vis omnis tollitur ab his qui jus intra civitatis fines concludunt. Verissimum illud, omnia incerta esse simul à jure recessum est. Si nulla est communitas quæ sine jure conservari possit, * quod memorabili latronum exemplo probabat Aristoteles, certe & illa quæ genus humanum aut populos complures inter se colligat, jure indiget : quod ille vidit qui dixit fœda ne patriæ quidem causa facienda esse. * Graviter eos accusat Aristoteles, qui cum inter se neminem velint imperare nisi qui jus habeat, in externos quid jus, quid injustum sit nihil curant. Is ipse quem nominavimus modo in partem alteram Pompejus, quod Spartanus quidam rex dixerat, beatissimam esse rempublicam cujus fines hasta & gladio terminarentur, correxit, dicens eam vere beatam esse quæ justitiam pro finibus haberet : quam ad rem alterius itidem Spartani regis uti potuit auctoritate, * qui militari fortitudini justitiam anteposuit, hoc argumento quod fortitudo justitia quadam regi deberet : at si justii essent homines omnes, fortitudine illa non indigerent. Ipsam fortitudinem Stoici definebant virtutem propugnantem pro æquitate. Themistius oratione ad Valentem facunde disserit, reges quales exigit sapientiæ regula, non unius sibi creditæ gentis habere rationem, sed totius humani generis, & esse, ut ipse loquitur, non φιλομακιδόνας tantum, aut φιλοβαρμάνους, * sed φιλανθρώπους. * Minois invisum apud posteros nomen non aliud fecit quam quod æquitatem imperii sui finibus terminaret. Tantum vero abest ut admittendum sit quod quidam fingunt, in bello omnia jura cessare, ut nec suscipi bellum debeat nisi ad juris consecutionem, nec susceptum geri nisi intra juris ac fidei modum. Bene Demosthenes bellum esse in eos dixit qui judiciis coerceri nequeunt. Iudicia enim vigent adversus eos qui invalidiores se sentiunt : in eos qui pares se faciunt aut putant, bella sumun-

sumuntur, sed nimirum, ut recta sint, non minori religione exercenda quam iudicia exerceri solent. Sileant ergo leges inter arma, sed civiles illæ & judiciaræ & pacis propriæ, non aliæ perpetuæ & omnibus temporibus accommodatæ. Optime enim dictum est à Dione Prusænsi, inter hostes scripta quidem jura, id est, civilia non valere, at * valere non scripta, id est, ea quæ natura dicat, aut gentium consensus constituit. Docet hoc vetus illa Romanorum formula : *cas res puro pioque duello quarendas censeo*. Idem veteres Romani, ut Varro notabat, bella tarde & nulla licentia suscipiebant, quod bellum nullum nisi pium putabant geri oportere. Camillus iuste non minus, quam fortiter bella gerenda dicebat : Africanus populum Romanum & suscipere iuste bella, & finire : Apud alium legas : *Sunt & belli, sicut & pacis jura*. Alius Fabricium miratur ingentem virum, & quod difficillimum est in bello innocentem, & qui aliquid esse crederet & in hostem nefas. Quantam vim habeat in bellis * iustitiæ conscientia, passim ostendunt historiarum scriptores, qui victoriam sæpe huic causæ præcipue ascribunt : Inde proverbialia illa, frangi & attolli vires in milite à causa : raro eum sospitem redire, qui iniusta arma sumserit : bonæ causæ spem adesse comitem ; & alia in eum sensum. Nec movere quenquam debent prosperi successus iniquarum molitionum. Satis enim est quod causæ æquitas suam quandam eamque magnam habet vim ad agendum, quanquam ea vis, ut in rebus humanis accidit, sæpe aliarum causarum oppositu ab effectu impeditur. Etiam ad amicitias conciliandas, quibus ut singuli, ita & populi ad multas res opus habent, multum valet opinio de bello non temere nec iniuste suscepto, pieque gesto. Nemo enim iis se facile adjungit quibus jus, fas, fidem vilia putat. Ego cum obeas, quas jam dixi, rationes, compertissimum haberem, esse aliquod inter populos jus commune, quod & ad bella, & in bellis valeret, cur de eo instituerem scriptionem, causas habui multas ac graves. Videbam per Christianum orbem, vel barbaris gentibus pudendam bellandi licentiam : levibus aut nullis de causis ad arma procurri, quibus semel sumtis nullam jam divini, nullam humani juris reverentiam, plane quasi uno edicto ad omnia scelera emissio furore. Cujus immanitatis conspectu, multi homines minime mali eo venerunt, ut Christiano, cujus disciplina in omnibus hominibus diligendis præcipue consistit, * omnia arma interdicere : ad quos accedere interdum videntur, & Ioannes Ferus, & Erasmus nostras, viri pacis & Ecclesiasticæ & civilis amantissimi, sed eo, ut arbitror, consilio, quo solemus, quæ in unam partem exierunt, in alteram reflectere, ut in verum modum redeant. Verum hic ipse nimium contranitendi conatus sæpe adeo non proficit, ut obsit etiam, quia deprehensum facile, quod in his nimium est, etiam aliis dictis intra verum stantibus auctoritatem detrahit. Medicina ergo utrisque adhibenda fuit, tum ne nihil, tum ne omnia crederentur licere. Simul & jurisprudentiam, quam ante hac in muneribus publicis, quantum potui integritate exercui, nunc quod mihi indigne à patria tor meis laboribus ornata ejecto restabat, privatæ diligentæ studio adjuvare volui. Artis for-

mam ei imponere multi ante hac destinarunt : perfecit nemo: neque vero fieri potest, nisi, quod non satis curatum est hactenus, ea quæ ex constituto veniunt à naturalibus recte separentur. nam naturalia, cum semper eadem sint, facile possunt in artem colligi: illa autem quæ ex constituto veniunt, cum & mutantur sæpe, & alibi alia sint, extra artem posita sunt, ut aliarum rerum singularium perceptiones. Quod si qui veræ justitiæ sacerdotes naturalis & perpetuæ jurisprudentiæ partes tractandas susciperent, semotis iis quæ ex voluntate libera ortum habent, alius quidem de legibus, alius de tributis, alius de judicum officio, alius de voluntatum conjectura, alius de factorum faciendâ fide, posset deinde ex omnibus partibus collectis corpus confici. Nos certe quam viam ineundam censeremus, reipsâ potius, quam verbis ostendimus in hoc opere, quod partem jurisprudentiæ longe nobilissimam continet. Primo enim libro præfati de juris origine, generalem examinavimus quæstionem, sitne bellum aliquod justum: deinde ad noscenda publici privati que belli discrimina explicandam habuimus vim ipsam summi imperii, qui eam populi, qui reges solidam, qui ex parte, qui cum alienandi jure, qui auter habeant: deinde & de subditorum in superiores officio dicendum fuit. Liber secundus, cum omnes causas, ex quibus bellum oriri potest, exponendas sumserit, quæ res communes sint, quæ propriæ, quod jus personis in personas, quæ ex dominio nascatur obligatio, quæ successionum regiarum norma, quod jus veniat ex pacto, aut contractu, quæ federum, quæ jurisjurandi tum privati, tum publici vis atque interpretatio, quid ex damno dato debeat, quæ legatorum sanctimonia, quale jus humandi mortuos, quæ poenarum natura, late exsequitur. Tertius liber primum subjectam sibi habens materiam, id quod in bello licet, cum id quod impune sit aut etiam apud populos externos pro jure defenditur ab eo quod vitio caret distinxisset, descendit ad pacis genera, & omnes bellicas conventiones. Eo autem majus visum est pretium operæ, quod ut dixi totum hoc argumentum tractavit nemo, & qui tractarunt partes, ita tractarunt, ut multum reliquerint alienæ industriæ. Veterum Philosophorum nihil exstat hujus generis, neque Græcorum, quos inter Aristoteles librum fecerat, cui nomen *δικαιώματα πόλεως*, neque eorum qui Christianismo recenti nomen dederunt, quod valde optandum fuerat: etiam Romanorum veterum libri de jure feciali, nihil ad nos sui, præter nomen transmiserunt. Hi qui summas fecerunt casuum, quos vocant conscientiæ, ut de aliis rebus, ita & de bello, de promissis, de juramento, de repressaliis capita fecerunt. Vidi & speciales libros de belli jure partim à Theologis scriptos, ut à Francisco Victoria, Henrico Gorichemo, * Wilhelmo Matthæi, * partim à doctoribus juris, ut Joanne Lupo, Francisco Ario, Joanne de Lignano, Martino Laudenfi: sed hi omnes de uberrimo argumento paucissima dixerunt, & ita plerique, ut sine ordine quæ naturalis sunt juris, quæ divini, quæ gentium, quæ civilis, quæ ex canonibus veniunt, permiscerent atque confunderent. Quod his omnibus maxime defuit, historiarum lucem, supplere aggressi sunt eruditissimus

Faber in Semestrium capitibus nonnullis, sed pro instituti sui modo, & testimoniis tantum allatis; diffusius, & ut ad definitiones aliquas exemplorum congeriem referrent, Balthazar Ayala, & plus eo Albericus Gentilis: cujus diligentia, sicut alios adjuvari posse scio, & me adjutum profiteor, ita quid in docendi genere, quid in ordine, quid in distinguendis quæstionibus, jurisque diversi generibus desiderari in eo possit, lectoribus judicium relinquo. Illud tantum dicam, solere eum sæpe in controversiis definiendis sequi, aut exempla pauca non semper probanda, aut etiam auctoritatem novorum Jurisconsultorum in responsis, quorum non pauca ad gratiam consulentium, non ad æqui bonique naturam sunt composita. Causas unde bellum justum aut injustum dicitur, Ayala non attingit: Gentilis summa quædam genera, quo ipsi visum est, modo delineavit; multos vero & nobilium & frequentium controversiarum locos ne attingit quidem. Nos ne quid tale indictum abiret operam dedimus, indicatis etiam adjudicationum fontibus, unde facile esset etiam si quid omissum à nobis esset definire. Superest ut quibus ego auxilium & qua cura hanc rem aggressus sim, breviter exponam. Primum mihi cura hæc fuit, ut eorum quæ ad jus naturæ pertinent probationes referrem ad notiones quasdam tam certas ut eas nemo negare possit, nisi sibi vim inferat. Principia enim ejus juris, si modo animum recte advertas, per se patent atque evidentia sunt, ferme ad modum eorum quæ sensibus externis percipimus; qui & ipsi bene conformatis sentiendi instrumentis, & si cetera necessaria adsint, non fallunt. Ideo in Phœnissis Euripides sic loquentem facit Polynicen, cujus aperte justam vult fuisse causam:

Hæc sum profatus, mater, haud ambagibus

Implicita, sed quæ regulis æqui & boni

*Suffulca * rudibus pariter & doctis patent.*

Statimque addit chori (constat is autem ex feminis iisque barbaris) judicium, dicta approbantis. Vtus sum etiam ad juris hujus probationem * testimoniis philosophorum, historicorum, poetarum, postremo & oratorum: non quod illis indiscrete credendum sit; solent enim sectæ, argumento, causæ servire: sed quod ubi multi diversis temporibus ac locis idem pro certo affirmant, id ad causam universalem referri debeat: quæ in nostris quæstionibus alia esse non potest, quam aut recta illatio ex naturæ principiis procedens, aut communis aliquis consensus. Illa jus naturæ indicat, hic jus gentium: quorum discrimen non quidem ex ipsis testimoniis (passim enim scriptores voces juris naturæ & gentium permiscunt) sed ex materiæ qualitate intelligendum est. Quod enim ex certis principiis certa argumentatione deduci non potest, & tamen ubique observatum apparet, sequitur ut ex voluntate libera ortum habeat. Itaque hæc duo non minus inter se quam à jure civili discernere semper unice laboravi: imo & in gentium jure discrevi id quod vere & ex omni parte jus est, & id quod duntaxat effectum quendam externum ad instar illius primitivi juris parit, nempe ne vi resistere liceat, aut etiam ut ubique vi publica, utilitatis alicujus causa, vel ut incommoda gravia vitentur,

vitentur, defendi debeat : quæ observatio quam sit necessaria ad res multas , in ipso operis contextu apparebit. Non minus sollicitè separavimus, ea quæ juris sunt stricte ac proprie dicti, unde restitutionis obligatio oritur , & ea quæ juris esse dicuntur , quia aliter agere, cum alio aliquo rectæ rationis dictato pugnat: de qua juris diversitate aliquid jam & supra diximus. Inter philosophos merito principem obtinet locum Aristoteles, sive tractandi ordinem , sive distinguendi acumen , sive rationum pondera consideres. Vtinam tantum principatus ille ab aliquot hinc sæculis non in tyrannidem abiisset , ita ut veritas cui Aristoteles fidelem navavit operam , nulla jam re magis opprimatur quam Aristotelis nomine. Ego & hic & alibi veterum Christianorum sequor libertatem , qui in nullius philosophorum sectam juraverant , non quod eis assentirentur qui nihil percipi posse dicebant , quo nihil est stultius ; sed quod nullam esse sectam putarent quæ omne verum vidisset , & nullam quæ non aliquid ex vero. Itaque* veritatem sparsam per singulos , per sectasque diffusam , in corpus colligere , id vero existimabant , nihil esse aliud quam vere Christianam tradere disciplinam. Inter cætera , ut hoc obiter à nostro instituto non alienum dicam , non sine causa videntur mihi ab Aristotele discedere , & Platonici nonnulli & Christiani veteres , in eo quod ille naturam ipsam virtutis in mediocritate affectuum actionumque posuerit : quod semel positum eo ipsum abduxit , ut & virtutes diversas , puta liberalitatem & parsimoniam in unam compingeret , & veritati daret opposita minime ex æquo respondentia , jactantiam & dissimulationem ; & quibusdam rebus vitii nomen imponeret , quæ aut non existunt , aut vitia per se non sunt , ut contemptum voluptatis & honorum , & iræ adversus homines vacuitatem. Non recte autem universaliter positum hoc fundamentum vel ex justitia apparet , cui oppositum nimium & parum , cum in affectibus & sequentibus eos actionibus invenire non posset , in rebus ipsis circa quas justitia versatur utrunque quæsit : quod ipsum primum est desilire de genere in genus alterum , quod in aliis merito culpat : deinde minus suo accipere , potest quidem adventitium habere vitium , ex eo quod quis pro rerum circumstantiis sibi ac suis debeat , at certe cum justitia pugnare non potest , quæ tota in alieni abstinencia posita est. Cui hallucinationi similis illa est , quod adulterium ex libidine , cædem ex ira proprie ad injustitiam pertinere non vult , cum tamen injustitia non aliam naturam habeat quam alieni usurpationem , nec referat , ex avaritia illa , an ex libidine , an ex ira , an ex imprudente misericordia proveniat ; an ex cupiditate excellendi , unde maximæ injuriæ nasci solent. Nam qualiacunque incitamenta contemnere hac tantum de causa , ne societas humana violetur , hoc vero justitiæ proprium est. Ut redeam unde veneram , verum quidem est virtutibus nonnullis accidere ut affectus moderentur , sed hoc non ideo quod id sit virtuti omni proprium atque perpetuum , sed quia recta ratio , quam virtus ubique sequitur , * in quibusdam modum sequendum dictat , in quibusdam ad summa incitat : nam Deum nimium colere non possumus : superstitio enim non eo peccat quod Deum

nimium

nmium colat, sed quod perverse: neque æterna bona nimium possumus appetere, neque æterna mala nimium formidare: neque peccata nimium odisse. Vere igitur à Gellio dictum, esse quædam quorum amplitudines nullis finibus cohibeantur, & quæ quanto majora auctioraque sint, etiam tanto laudatiora sint. Lactantius cum multum de affectibus disseruisset; *Non in his moderandis*, inquit, *sapientia ratio versatur, sed in causis eorum; quoniam extrinsecus commoventur: nec ipsis potissimum frenos imponi oportuit, quoniam & exigui possunt in maximo crimine, & maximi possunt esse sine crimine.* Nobis propositum est Aristotelem magni facere, sed cum ea libertate quam ipse sibi in suos magistros veri studio indulsit. Historiæ duplicem habent usum, qui nostri sit argumenti: nam & exempla suppeditant, & judicia. Exempla quo meliorum sunt temporum ac populorum, eo plus habent auctoritatis: ideo Græca & Romana vetera cæteris prætulimus. Nec spernenda judicia, præsertim consentientia: jus enim naturæ, ut diximus, aliquo modo inde probatur: jus vero gentium non est ut aliter probetur. Poetarum & oratorum sententiæ non tantum habent pondus: & nos sæpe iis utimur non tam ut inde adstruamus fidem, quam ut his quæ dicere volumus ab ipsorum dictis aliquid ornamenti accedat. Librorum, quos à Deo afflati homines aut scripserunt aut probarunt, auctoritate sæpe utor, cum discrimine antiquæ & novæ legis. Antiquam legem sunt qui urgent pro ipso jure naturæ: haud dubie mendose, multa enim ejus veniunt ex Dei voluntate libera, quæ tamen cum vero jure naturæ nunquam pugnat: & eatenus argumentum inde recte ducitur, dummodo distinguamus accurate jus Dei, quod Deus per homines interdum exsequitur, & jus hominum inter se. Vitavimus ergo quantum potuimus, & hunc errorem, & alterum ei contrarium, qui post novi federis tempora nullum antiqui federis usum esse putat. Nos contra censemus, tum ob id quod jam diximus, tum quia novi federis ea est natura, ut quæ ad virtutes morum pertinentia præcipiuntur in veteri federe, eadem & ipsum aut majora præcipiat: & hunc in modum usos testimoniiis antiqui federis videmus, antiquos Christianorum scriptores. Ad percipiendam autem librorum ad antiquum fedus pertinentium sententiam, non parum conferre nobis possunt * Hebræi scriptores, ii maxime qui & sermones, & mores patrios habuerunt percognita. Novo federe in hoc utor, ut doceam, quod non aliunde disci potest, quid Christianis liceat: quod ipsum tamen, contra quam plerique faciunt, à jure naturæ distinximus: pro certo habens in illa sanctissima lege majorem nobis sanctimoniam præcipi, quam solum per se jus naturæ exigat. Neque tamen omisi notare, si qua sunt quæ nobis commendantur magis quam præcipiuntur, ut à præceptis declinare sciamus nefas & poenæ obnoxium, ad summa quæque contendere generosi esse consilii, & sua non carituri mercede. Synodici canones qui recti sunt, collectiones sunt ex generalibus legis divinæ pronuntiatis, ad ea quæ occurrunt aptata. hi quoque aut monstrant quod divina lex præcipit, aut ad id quod Deus suadet hortantur. Et hoc vere Ecclesiæ Christianæ est officium, ea quæ sibi à Deo tradita sunt tradere &

quo tradita sunt modo. Sed & mores apud Christianos illos veteres, & qui tanti nominis mensuram implebant, recepti, aut laudati, merito pro canonibus valent. Secunda post hos auctoritas est eorum qui suis quique temporibus pietatis & doctrinæ fama inter Christianos floruerunt, neque gravis cujusquam erroris notati sunt. nam & hi quæ dicunt magna cum asseveratione, & quasi comperta, momentum non exiguum habere debent, ad interpretanda quæ obscura videntur in sacris literis, eoque majus quo & plurium apparet consensus, & propius acceditur ad primæ puritatis tempora, cum nec dominatus adhuc nec coitio ulla primitivam veritatem adulterare potuit. Qui his successerunt Scholastici quantum ingenio valeant sæpe ostendunt sed in infelicia & artium bonarum ignara sæcula inciderunt: quominus mirum si inter multa laudanda, aliqua & condonanda sunt. Tamen ubi in re morum consentiunt, vix est ut errent: quippe perspicaces admodum ad ea videnda quæ in aliorum dictis reprehendi possunt: in quo ipso tamen diversa tuendi studio laudabile præbent modestiæ exemplum, rationibus inter se certantes, non, qui mos nuper adeo literas inquinare cœpit, convitiis, turpi fectu impotentis animi. Juris Romani scientiam profitentium tria sunt genera. Primum eorum est quorum opera in Pandectæ, Codicibus Theodosiano & Justiniano, & in Novellis constitutionibus apparent. Secundum eos habet qui Inerio successerunt, Accursium, Bartolum, & tot alia nomina, quos penes diu fori regnum fuit. Tertium eos complectitur, qui humaniores literas cum legum studio conjunxerunt. Primis multum defero: nam & rationes sæpe optimas suppeditant, ad demonstrandum id, quod juris est naturæ: & eidem juri neque minus gentium juri testimonium sæpe præbent, sic tamen ut ipsi non minus quam alii nomina hæc sæpe misceant, imo & jus gentium sæpe vocent, id quod quorundam duntaxat populorum est, nec tanquam ex condito, sed quod alii aliorum imitatione, aut fortuito receperunt. Sed & quæ vere juris sunt gentium sæpe tractant promiscue & indifferere cum his quæ juris sunt Romani, ut ex titulo de Captivis & postliminio apparet. Hæc ergo ut discernerentur, laboravimus. Secunda classis juris divini & historiæ veteris incuriosa, omnes regum populorumque controversias definire voluit ex legibus Romanis, assumtis interdum canonibus. Sed his quoque temporum suorum infelicitas impedimento sæpe fuit, quo minus recte leges illas intelligerent, fatis sollertes alioqui ad indagandam æqui bonique naturam: quo factum, ut sæpe optimi sint condendi juris auctores, etiam tunc cum conditi juris mali sunt interpretes. Audiendi vero tum maxime, cum tali consuetudini quæ nostrorum temporum jus gentium facit testimonium perhibent. Tertii ordinis magistri, qui Romani juris finibus se includunt, & in jus illud commune aut nunquam aut non nisi leviter exspatiantur, vix ullum habent usum qui nostri sit argumenti: Scholasticam subtilitatem cum legum & canonum cognitione conjunxerunt, ita ut à controversiis etiam populorum ac regum non abstinerent. Hispani duo Covarruvia & Vasquius: hic magna libertate, modestius alter, nec sine exacto quodam judicio. Historias

magis eidem legum studio inferere aggressi sunt Galli: quos inter magnum obtinent nomen Bodinus & Hottomannus, ille perpetuo opere, hic sparsis quaestionibus, quorum & pronuntiata & rationes saepe nobis inquirendi veri suppeditebunt materiam. In toto opere tria maxime mihi proposui, ut definiendi rationes redderem quam maxime evidentes, & ut quæ erant tractanda, ordine certo disponerem, & ut quæ eadem inter se videri poterant nec erant, perspicue distinguerem. Temperavi me ab his quæ alterius sunt tractationis, ut quæ docent quid ex usu sit facere: quia ista suam habent artem specialem politicam, quam recte ita solum tractat Aristoteles ut alieni nihil admisceat, contra quam fecit Bodinus, apud quem hæc ars cum juris nostri arte confunditur. Nonnullis tamen locis ejus quod utile est feci mentionem, sed obiter, & ut id ipsum à justis quaestione apertius distinguerem. Injuriam mihi faciet si quis me ad ullas nostri sæculi controversias, aut natas aut quæ nascituræ prævideri possunt, respexisse arbitratur. Vere enim profiteor, sicut mathematici figuras à corporibus semotas considerant, ita me in jure tractando ab omni singulari facto abduxisse animum. Dicendi genus quod attinet, nolui ad rerum tractandarum multitudinem adjungendo verborum copiam fastidium parere lectori, cujus utilitatibus consulabam. Itaque secutus sum quantum potui concisum & docenti conveniens loquendi genus: ut tanquam in uno conspectu habeant qui negotia publica tractant, & quæ incidere solent controversiarum genera, & principia unde dijudicari possunt: quibus cognitis facile erit ad rem subjectam accommodare orationem & quantum lubet extendere. Scriptorum veterum ipsa verba adduxi interdum, ubi talia erant ut aut cum auctoritate, aut cum venustate singulari dicta viderentur: quod & in Græcis feci nonnunquam, sed maxime ubi aut brevis erat sententia, aut cujus gratiam sperare non audebam Latino sermone me posse assequi: quem tamen ubique adjunxi in eorum commodum qui Græca non didicerunt. Quam vero ego in aliorum sententiis ac scriptis dijudicandis mihi sumsi libertatem, eandem sibi in me sumant, omnes eos oro atque obtestor quorum in manus ista venient. Non illi promptius me monebunt errantem, quam ego monentes sequar. Et jam nunc adeo, si quid hinc pietati, si quid bonis moribus, si quid sacris literis, si quid Ecclesiæ Christianæ consensui, si quid ulli veritati dissentaneum à me dictum est, id nec dictum esto.

Annotata ad Prolegomena.

A *Pud Thucydidem*] Verba sunt lib. vi. Ἄνδρες ἢ προέμνην ἢ πόλις ἀρχὴν ἔχουσα ἔσθ' ἢ ἀλλοτρίαν ὅ, τι ἐκ συμφέρον. Idem sensus libro v, ubi Athenienses præponentes eo tempore, sic Melios alloquuntur: ὅτι δίκαια μὲν ἐν ταῖς ἀνθρωπείαις λόγοις δαπὶν ἴσως ἀνάγκης κεραισται· ἀνταρᾶ δ' οἱ δυνατοὶ παύσασθαι καὶ οἱ ἀδυνάτοις συγχωρεῖσι: *Iusta humanis rationi ea censeat, quæ par necessitas indicit: cæterum quæ fieri possunt ea fieri à validioribus, ab infirmioribus tolerari.*

A se posse exaudiri] Apud Plutarchum Lyfander machæram ostendens: ὁ ταύτης κεραιῶν βέλτερον ὡς ἦν ὅραν ἀλλήλας. Hanc qui habet is optime de terrarum finibus disputat. Apud eundem Cæsar: εἰ δ' αὐτὸν ὅπλων καὶ νόμων καιρὸν εἶναι: Non idem esse tempus armorum quod legum. Seneca quarto de beneficiis capite xxxviii. Multa internum reges, in bello præfertim, opertis oculis donant. non sufficit homo iustus unus tot armatis cupiditatibus: non potest quisquam eodem tempore εἶς bonum virum εἶς bonum ducem agere.

Armatus leges ut cogitem?] Plutarchus hanc sententiam Pompeji ad Mamertinos sic enuntiat: εἰ πάντοτε ἡμῶν ὑπερσωστέροις εἶσιν νόμους εἰναρχώσποντες; Non desinetis nobis hominibus gladio accinctis leges recitare? Curtius libr. ix: Adeo etiam natura jura bellum in contrarium vertit.

Οἰκίωσιν Stoici appellabant] Chrysostomus ad Romanos Homilia xxxi: ἔχοντες γὰρ φυσικῶς πᾶσι πρὸς ἀλλήλους οἰκίωσιν, καὶ τὴν θρησκείαν πρὸς ἀλλήλους κείνῳ. Habemus natura homines cum hominibus societatem. quid ni, civile tale quid inter se εἶς fera habeant? Vide eundem capite primo ad Ephesios, ubi à natura nobis data docet ad virtutem femina. Marcus Antoninus Imperator summè philosophus: ὅτι γὰρ πρὸς κακοπαίαν γένεσιν καὶ πάσαι δέδεικεν· ἢ οὐκ ἦν ἱναρχέας, ὅτι τὰ χεῖρα τῶν κεραιῶν ἐνεκεν, ταῖς δ' κρείττω τῶν ἀλλήλων; Pridem patuit ad societatem nos genitos. Nonne in aperto est deteriora esse meliorum causa, meliora, alterum alterius causa?

Aliquatenus temperant] Vetus est proverbium, Canis caninam non est. Juvenalis:

tigris agit rabida cum tigride pacem:

Parcit cognatis maculis fera.

Est locus Philonis egregius ad Decalogi præceptum quintum, quem Græce qui volet legat. Ego eum, quia longior est, semel, id est Latine, hic ponam. Imitatores saltem mutorum animantium estote homines. Beneficio vicem rependere illa edocta norunt. Canes domus defensores sunt: quin et pro heris moriuntur: si quod subito periculum eos contigerit. Dicuntur et canum illi qui greges comitantur præcedere pecora, depugnantes ad mortem usque, ut pastores illa flos præstent. Nonne inter fœda fœdissimum est, in referenda gratia vinci hominem à cane, mitissimum animal à ferocissimo? quod si à terrestribus non satis edocemur, transeamus ad naturam volucrum, aeris viatricem, ut vel inde discamus, quod oportet. Ciconiarum senes in nidis manent, volare invalida. Harum soboles per omnes, prope sic dixerim, terras mariaque volitant, victum undique parentibus querentes. illa pro azatis merito fruuntur quiete, rerum copia, deliciis etiam: hæc vero itineris molestias solantur pietatis

P R O L E G O M E N A.

conscientia & expectatione paris olim, ubi senuerint, à sua prole, atque ita legitimo tempore debitum persolvunt necessarium, quod accepere reddentes. neque enim ab aliis alimenta habere possunt, aut initio vitæ parva cum sunt, aut natu grandes in vitæ exitu. quapropter non alio quam natura magistro dædicerunt educare vetulas, educata & ipsa cum tenera essent. Nonne vero hac ubi audiunt, habent cur se præ pudore abscondant, qui parentum curam non habent, atque eos negligunt, quos aut solos aut præ cæteris sublevare debuerant, præsertim cum id facientes non tam daturi sint quippiam, quam id quod debent redditori? Nihil enim est liberis proprium quod non parentum sit prius, qui aut de suo dederunt, aut acquirendi præbuerunt causas. De columbarum cura eximiam circa foetus suos vide Porphyrium de non esu animalium tertio. De scarorum & saurorum pro sociis Cassiodorum xi, 40.

Cum societatis appetitu eccellente] M. Antoninus libro ix: ὁ ἄνθρωπος ἀρετικῶς πεφυκε. Homo in id natus est bene ut aliis faciat. item: ἡσυχον γεῶν ὁρεῖ πρὸς τὸν γεῶν πρὸς τὸν γεῶν πεφυκεν, ἡπερ ἄνθρωπον ἀνθρώπου ἀποχωρεῖν. Facilius reperiat quis terrestre aliquod ad terram se non ferens, quam hominem ab humano genere abscissum. Libro x. ἐπὶ τὸ λογικὸν ὁρῶν καὶ πολιτικόν. quod ratione utitur, necessario et coetum appetit. Nicetas Chomates: ὁμοσημῶντος πρὸς τὴν φύσιν ἡμῶν καὶ ἐνθυμύτου πρὸς τὰ εἰκεία συμπεριδεῖν. Natura insculpsit in sevitque nobis animi consensionem cum iis quae cognata sunt nobis. Adde Augustinum de doctrina Christiana libro III, c. 14.

Societatis custodia humano intellectui conveniens.] Seneca IV de Beneficiis cap. XVIII: Ut scias per se expetendam esse grati animi affectionem, per se fugienda res est, ingratum esse, quoniam nihil aequae concordiam humani generis dissociat ac distrahit, quam hoc vitium. Nam quo alio tuti sumus, quam quod munus juvamus officii? hoc uno instructior vita, contraque incursiones subitas munitior est, beneficiorum commercio. Fac nos singulos, quid sumus? praeda animalium & victima ac vilissimus & facillimus sanguis: quoniam ceteris animalibus in tutelam sui satis virium est. Quaecunque vaga nascuntur, & actura vitam segregem, armata sunt: hominem imbecillitas cingit: non unguis vis, non dentium, terribilem ceteris fecit. duas res dedit, qua illum, obnoxium ceteris, validissimum facerent, rationem & societatem. itaque qui par esse nulli posset si diduceretur, rerum potitur. Societas illi dominium omnium animalium dedit: Societas terris genitum in aliena natura transmisit imperium, & dominari etiam in mari iussit. Hac morborum impetus arcuit, senectuti adminicula prospexit, solatia contra dolores dedit: hac fortes nos facit, quod licet contra fortunam advocare. Hanc tolle, & unitatem generis humani, qua vita sustinetur, scindes. Tollitur autem, si efficias ut ingratus animus non per se vitandus sit.

Quo pertinent alieni abstinentia] Porphyrius de non esu animan-
tium tertio : ἡ δὲ διακοσμήσις ἐν τοῖς ἀφικνούσῃσι ἀβλαβέσι καὶ τοῖς παντός ὄντιν ἐ
μὴ βλάπτουσιν. Infirmitas in eo fixa est ut abstineatur alienis neque nocetur non
nocentibus.

Prudens dispensatio, ut qua nunc sapientiore minus sapienti, nunc propinquum exstans, nunc pauperem diviti, prout actus cuiusque & rei natura fert praeponit.] Agit hac de re Ambrosius libro primo de officiis.

Ex libera Dei voluntate] Inde M. Antonino iudice libro IX : ὁ ἀδικῶν ἀσθεῖς : qui iniuste agit, impius est.

Deo tamen ascribi merito potest] Chrysostomus I ad Corinthios XI. 3 : ἦταν ὃ εἶπα τίω φύσιν, θεὸν λέγω ὃ γὰρ τίω φύσιν δημοκρατίας αὐτὸς ἐστίν. Cum naturam dico, Deum dico. ipse enim est natura opifex. Chrysippus III de Diis : εἰ γὰρ ἐστὶν ἀρχὴ καὶ δημιουργὸς πάντων ὅσα ἐκείνῳ γίνονται, ἢ τὴν ἐκ τῆς Διὸς καὶ τῆς ἐκ τῆς Κρονίδος φύσεως. ἐνταῦθεν γὰρ δεῖ πάν τὸ παύεται τὴν ἀρχὴν ἔχειν, εἰ μὴ ἀλλοῦ τι εἶναι αὐτῶν ἀρχῶν καὶ κακῶν. Non potest inveniri principium aliud aut origo iustitiae, quam ab Iove et communis natura. inde enim initium duci debet, ubi de bonis malisque differendum est.

A quo Iovis nomine jus Latinis dictum] Nisi forte verius per abscissionem, ut ex eo quod fuit ossum factum est os, ita ex eo quod fuerat iustum factum jus, iusis, postea juris, ut ex Papisiis Papirii, de quo vide Ciceronem Lib. IX, epist. 21.

Dii quidam sunt parentes] Θεοὶ ἐπεὶ θεοὶ Hierocli ad aureum carmen Dii terrestres : Philoni ad Decalogum ἑμφανεῖς Θεοὶ μιμήμενοι τὸ ἀγέννητον ἐν τῇ ζωῳπλασίῳ, conspici Dii, qui ingenitum Deum imitantur vitam dando : secunda post Deum federatio Hieronymo epist. xcii. Parentes Deorum simulacra Platoni de legibus XI. Honos parentibus ut diis debetur, pronuntiant Hierotele Nicomachæorum IX, cap. 11.

Utilitas iusti prope mater est equi] Ad quem locum Acron, aut quisquis est verus Horatii interpres : repugnat praeceptis Stoicorum. ostendere vult iustitiam non esse naturalem, sed natam ex utilitate. contra hanc sententiam vide quæ disputat Augustinus de Doctrina Christiana libro III, C. XIV.

Sicut civis qui jus civile pertrumpit] Hac ipsa similitudine apposite utitur lib. IX M. Antoninus : ἥ τις ἐὼν εἰς πρῶτον σε μὴ ἔχει τίω ἀναφορῶν, εἴτε προσεχῶς εἴτε πρῶτον ἐπὶ τὸ κοινωνικὸν τέλος, αὐτὴ ἀξίωσις τῆς βίῃς καὶ οὐκ ἐξ ἑνὸς εἶναι καὶ σωδωδὸς ἐστὶν ὡς περὶ ἐν δὴμῳ ὃ τὸ καὶ αὐτὸν μέγιστον διατέλλει. Quacumque tua actio respectum non habebit siue cominus siue eminus ad propositum communitalis, ea vitam diducit, nec unam esse patitur, sed itio saque non minus est quam is qui in populo partem seorsim facit. Et libro XI. ἄνθρωπος εἰς ἀνθρώπου ἀποκομῆς εἰς διώκεται μὴ καὶ ὅλης φύλης ἀποκομῆς : Homo ab uno abscissus homine, non potest non et ab universo genere abscissus haberi. Nimirum, ut eidem Antonino dictum est, quod examini expedit, idem api.

Vim jusque parilis copulans vincit iugo] Ovidius :

Valet causa, causamque tuentibus armis.

Quod memorabili latronum exemplo probabat Aristoteles] Chrysostomus in caput IV ad Ephesios : πῶς εἰ ληστὴν ἐκρήνυσαι, φησὶ, ποτε ; εἰπε μοι. παῖσις ὅταν εἰ ληστικὰ πρῶτον χρησώμεται, ἀν γὰρ ἐν αὐτοῖς οἷς ἀν ἀφαιρέσεται, μὴ τὸς νόμους φυλάξουσιν τὸς ὅλους καὶ ἐκείνους ἀπενέμεται ὁ δίκαιον, ὁρῶντες ἀν κακίους ἐν πολέμοις καὶ μέγιστοι. At qui sit ergo, dicet aliquis, ut in pace vivant latrones. Quando vero ? dic quæso. Nempe cum non ut latrones agunt. nam si in dividendis rebus prescripta iustitia non servant, neque partitionem ex aequo faciant, videbis et ipsos inter se bellis ac praeliis implicari. Plutarchus cum Pyrrhi recitasset dictum, regnum se ei liberam suorum relinquere cui acutis-

simus futurus esset gladius, dicit hoc nihil aliud esse quam quod in Phoenissis posuit Euripides :

Θηκὴ σιδήρεω δάμωσι Διγλαχέει θεῷ

Vi sanguinante diuidans ferro domum.

additque acclamationem egregiam : ἔτις αἰμαίνεσσι καὶ θηραλώδης ἢ τ' ὠλισμίζιας ὑπόθεσις. Adeo infociabile ferinumque est propositum plus suo habendi. Cicero epist. xi, 16. omnia sunt incerta cum à iure discessum est. Polybius iv : καὶ γὰρ κατ' ἰδίαν τὸ τῶν πόλεων καὶ κλεπτῶν φύλον τάττω μέλιστα τῷ τῆς πόλεως σφάλλεσθαι, τῷ μὴ ποιεῖν ἀλλήλοις τὰ δίκαια, καὶ συλλήθεον Διὶ τοῖς εἰς αὐτὰς ἀνέσις. Nam et privata coitiones facinororum ac furum hoc maxime modo euerit solent, ubi inter se ius non praestant, et in summa, ubi fides inter ipsos perit.

Graviter eos accusat Aristoteles] Et Plutarchus Agefilao : Λακεδαιμόνιοι τῇ περὶ τὴν καλὴν μερίδα τῇ τ' πατριδὸς συμφέροντι διδόντες, ἔτι μοιγῶνται, ἔτι ἐπισυντάναι δίκαιον ἄλλο, πλὴν ὃ τῷ Σπάρτῃ αὐξάνει νομίζουσι : Lacedaemonii primam honesti partem ponentes in patria sua utilitate, ius aliud nec norunt nec discunt quam unde Spartam tuerent posse augeri. de isdem Lacedaemoniis Athenienses apud Thucydidem libro v : ὡς σφῶς μὲν αὐτὰς καὶ τὰ ἐπιχόρεια νόμιμα πᾶσι δόξῃ χρῶνται. ὡς δ' αὖτε αἱ παλαιαὶ αὖ πάλιν εἶπεν ὡς ὡς σφῶς μάλιστα αὖν δηλώσειεν, ὅτι καὶ μὲν ἡδέα καλὰ νομίζουσι, καὶ δ' ἐμφέροντα δίκαια. Quod ipso inter se est civilia iura attingit, plurimum virtute utuntur. Quales vero sint adversus alios, multa adferri possint eo pertinentia, breviter autem rem exposuerit, qui dixerit eis honesta videri quia sua via sunt, iusta quia utilia.

Qui militari fortitudini iustitiam anteposuit] Agefilaus cum Persarum regem magnum audiret appellari, quomodo, inquit, maior me est : nisi sit iustior ? Est hoc apud Plutarchum.

See φιλαεθρώπης] Optime M. Antoninus : πόλις καὶ πατρίς ὡς μὲν Ἀπταλὴν καὶ ἡ Ρώμη, ὡς δ' ἀνθρώπων ὁ κόσμος. civitas est patria mihi ut Antonino Roma, ut homini munusculum. Porphyrius de non esu animantium i i i : ὁ λόγος ἀνθρώπου καὶ αἰεὶς πολίτην τρεῖς τὸ ἀβλαβεῖς, καὶ ἐπὶ μάλλον ὡς εἶναι καὶ ὡς πάντες ἀνθρώπους, ὅτι τῷ ἀλογίῳ ἔχον ὑπόκοον καὶ αὐτὸς παρ' ἐκείνου λογικώτερος Διὶ τῷ δ' ἐτεώτερος : Qui ratione ducitur, innocentiam in civem servat, imo et in peregrinos et homines quosvis, quanto ratione praestans, tanto divinius.

Minois] de quo versus est veteris poetae :

Καὶ νήσων δέσποισι βαρὺν ζυγὸν ἐμὸς αἰεὶ Μίνως

Insula cuncta iugo Minois pressa gemit.

vide hac de re Cyrillum adversus Iulianum libro vi.

Valere non scripta] ideo Alfonso rex interrogatus plufne libris an armis deberet, dixit, ex libris se & arma & armorum iura didicisse. Plutarchus : οἱ δ' καὶ πόλεμον ὅμως πλεονέχον τοῖς ἀγαθοῖς ἀνδράσι, καὶ τὸ νικᾶν ἔχει ἔτι διακτεῖν ὥστε μὴ φεύγειν τοῖς οὐ κακῶν ἐκείνων ἔργον χρίεσθαι. Sunt armis viros bonos quadam et belli iura, nec ita sectanda victoria est, ut non fugiant utilitas ex pravus impiisque actionibus proveniens.

Iustitia conscientia] Bene apud Appianum Pompejus : παρὲν δ' ἔτι τοῖς τι τοῖς καὶ αὐτῷ τῷ λόγῳ καὶ πόλεμος καλῶς καὶ δίκαιον ἔχοντι φιλοφρονέσθαι τοῖς πατρίσι πολιτείαις, confidere oportet diis est causa belli honesto iustoque suscepti studio

Studio ad tuendum patria statum. Cassius apud eundem : *μεγίστη δ' ἔλπις ἐν τοῖς πολέμοις ἐστὶ τῷ δικαίῳ.* In bellis spes optima est, causa ius. Iosephus xv Antiquæ historiæ : *μεθ' ὧν τὸ δίκαιον μετ' ἐκείνων ὁ Θεός.* Abs quo stat ius, ab eo Deus. multa sunt apud Procopium in hanc sententiam: ut in oratione Belisarii in itinere in Africam, ubi hoc inter cætera : *τὸ ἀνδρείον σὺν αὐτῷ νικῆναι μὴ μᾶλλον τῷ δίκαιῳ πεπρωμένον, Victoriæ fortitudo datura non est nisi iustitiam habeat commilitem:* & in altera oratione ante prælium non longe à Carthagine : & in Langobardorum sermone ad Herulos, ubi hæc, sed correctæ à nobis : *μεγαθυρόθυμοι τὸ θεὸν ἔσπευτε ῥοπήν καὶ βραχέως ἵνα τὸ πρῶτον ἰκέαται πάση τῇ ἀνθρώπων δυνάμει ἀντίστασιν ἔσται, αὐτὸν τε εἰς τοὺς πολέμους αἰτίας ἡγήσονται, ἀμφοτέρωθεν περὶ ἐκείνου τὸ μάχης τὸ πέρας.* Testatur Deum cuius potentia vel minima particula omnem humanam vim æquiparare is, ut credibile est, belli causas intuens, dabit debitum utrisque prælii exitum, quod dictum eventus mox admirabilis comprobatur. Sic & apud eundem scriptorem ad Gotthos Torilas : *ἐπεὶ ἐστὶν, ὅσα ἐστὶ τὸ ἀδικεῖν καὶ βιαζέμενον ἐν τοῖς ἀνθρώποις διδουμένην, ἀλλὰ περὶ τοῦ βίου ἰκέαται ἡ τοῦ πολέμου περὶ ἐκείνου τῇ τύχῃ.* Fieri nequit, nequit, inquam, fieri, ut qui violentia & iniustitia utuntur decus pugnando pariant, sed prout vita cuique est, ita ei obtingit belli fortuna. Mox captam Romam alteram habet orationem Torilas, pertinentem eodem. Agathias vero libro II : *ἀδικία ἢ καὶ θεῶν ἀπεργασθῆναι φασὶν ἡμῖν αἰετὶ καὶ ἀσύμφορον, μάστιγι δ' ἐν τῷ ἀσπαστολεμῶν καὶ πρῶτον πάντων.* Iniustitia & Dei neglectus vitanda semper & noxia, tum vero maxime ubi res belli in acie cernitur. Probat id alibi Darii, Xerxis, & Atheniensium in Sicilia illustribus exemplis. Vide si libet & Crispini orationem ad Aquileienses apud Herodianum VIII. Apud Thucydidem libro VII, Lacedæmonii clades ad Pylum & alibi acceptas suæ culpæ acceptas ferunt, quod iudicium provocari accipere recusassent. Sed cum postea Athenienses multis editis improbis facinoribus iudicium defugissent, spes inde meliorum successuum ad Lacedæmonios rediit.

Omnia bella interdicerent] Tertullianus de Resurrectione carnis: *Gladus bene de bello cruentus & melior homicida.*

Vilhelmo Matthæi] Adde his Iohannem de Carthagena editum Romæ anno cdo 10 cix.

Rudibus pariter & doctis patent] Idem Euripides Andromacham Hermione dicenti :

ὣ βαρβάρων νόμοισιν οἰκῶμεν πόλιν.

Non barbarorum more in urbe hac vivitur.

respondentem facit :

- Καὶ εἰ γὰρ αἰσχρὸν, καὶ ἄνδ' αἰσχρὸν ἔχει.

Quæ turpia illis, hic quoque hanc culpa vacant.

Testimoniis Philosophorum] Quid ni, cum Alexander Severus Cicero- nis de republica & Officiis libros perpetuo læstiraret ?

Veritatem sparsam per singulos] Verba sunt Lastantii Institutionum VI, cap. 9. Iustinus Apologetico priore : *ἐπεὶ ἡ ἀπαρχὴ ἐστὶ τῷ Πλάτῳ διδασκαλῇ & Χριστῷ, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἐστὶ πάντῃ ὁμοία. ὥστε καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις Στωϊκῶν καὶ ποιητικῶν καὶ συγγραφέων. ἕκαστος γὰρ τις ἀπὸ μέρους τῆ ἀσπρματικῆς λόγου τὸ συγγινῆς ἑξῆς καλῶς ἐφθίγγατο.* Non quod plane aliena sint Platonis dogmata à Christi dogmatibus, sed quod nec plane convenient, ut nec aliorum dogmata, puta

P R O L E G O M E N A.

ta, puta Stoicorum, poetarum, & historia scriptorum. Eorum enim quisque ab
 insita ratione id quod ei consentaneum est, ex parte videns extenus recte dixit.
 Tertulliano, Seneca sæpe noster. sed, ut idem nos monet; nulli ho-
 minum universitas spiritualium documentorum competeat, nisi in
 Christum. Augustinus epistola CCII. *Mores illi quos Cicero philosophique*
alii commendant, in ecclesiis toto orbe crescentibus docentur atque discuntur.
 Vide si vacat hac super re eundem Augustinum de Platonicis quos
 paucis mutatis ait Christianos esse epistola LVI. & de vera religione
 capite III. & Confessionum libro VII, c. 9. & libro VIII. c. II.

Et Christiani veteres] Late hoc persequitur Lactantius libro vi Institutionum, capitibus xv, xvi, xvii. Cassiodorus: non affectibus moveri, sed secundum eos moveri utile vel noxium.

In quibusdam modum sequendum dicat, in quibusdam ad summa incitat] Agathias libro v, in oratione Belifarii, ἡ γὰρ τὸ ψυχῆς κινήματων, τὰ μὲν ὅσα πεφύκασι κατὰρὰ ἔχειν καὶ ἀκαταφύγες τῶ αἰσθητῶν καὶ κατῆκον, τέτταν ἐπιτελῶς καὶ διὰ ἀνθρώπων. οἷς γὰρ μέτεσι καὶ τὸ πρὸς τὸν ἀνὴρα τοιοῦτος καὶ ἐκ φύσεως, τέτοις ἐξ ἑλπίων πάντων ἡρῆσιον, ἀλλ' ἐς ὅσον ἔχουσιν τὸ συμφέρον τὸ μὲν ἐν φρονέει ἀμειγρὲς ἀγαθὸν ἐ ἀνθρώπων ἀπάντες εἶναι φησίουσι αὐτῶν. τῆς δὲ ὁργῆς τὸ μὲν δραστήριον εὐκλείης, τὸ γὰρ ὑπερέκειντος φλυαῖον ἐ ἀνύμφορον. Ex animi motibus illi omnino simpliciterque attripien- di in quibus id quod officio convenit eligique dignum est, primum reperitur atque sincerum. At quibus accidit, ut ἔν in malum vergant atque declinent, his non omnimode utendum, sed quatenus conducunt. Prudentia, bonum est merum ἐν incorruptum, quod nemo negaverit. In ira id quod actuosum, laudabile, quod modum excedit, vitandum ac damnum adferens.

Hebraei scriptores] ita sensit **Cassianus** Institutione divinarum Scripturarum.

veteribus etiam *ἀπὸ* dissolutione, quomodo & corporis dissolutio *ἀπὸ*. Neque usus vocis laxiorem hanc notionem repudiat. Quod si quando belli nomen publico tantum tribuitur, nihil id nobis obstat, cum certissimum sit, nomen generis sæpe speciei præsertim excellentiori peculiariter adhærescere. Iustitiam in definitione non includo, quia hoc ipsum in hac disputatione quærimus, sitne aliquod bellum iustum, & quod bellum iustum sit. Distingui autem debet, id quod quæritur, ab eo de quo quæritur.

III. De jure belli cum inscribimus hanc tractationem, primum hoc ipsum intelligimus, quod dictum jam est, sitne bellum aliquod iustum, & deinde quid in bello iustum sit? Nam jus hic nihil aliud quam quod iustum est significat: idque negante magis sensu, quam agente, ut jus sit quod iniustum non est. Est autem iniustum, quod naturæ societatis ratione utentium repugnat. Sic alteri detrahere, sui commodi causa, contra naturam esse dicit Cicero, atque ita probat, quia si id fiat societas hominum & communitas evertatur necesse sit. Hominem homini insidiari nefas esse, evincit Florentinus, quia cognationem quandam inter nos constituerit natura. Seneca: *ut omnia inter se membra consentiunt, quia singula se vari totius interest; ita homines singulis parcent, quia ad cœtum geniti sumus.* * *Salva enim esse societas nisi amore & custodia partium non potest.* Sicut autem societas * alia est sine inæqualitate, ut inter fratres, cives, amicos, fœderatos: alia inæqualis, καὶ ἰσότητι Aristoteli, ut inter patrem & liberos, dominum & servum, regem & subditos, * Deum & homines: ita iustum aliud est ex æquo inter se viventium, aliud ejus qui regit & qui regitur, quales sunt: quorum hoc jus Rectorium, illud Æquatorium recte, ni fallor, vocabimus.

IV. Ab hac juris significatione diversa est altera, sed ab hac ipsa veniens, quæ ad personam refertur: quo sensu jus est, Qualitas moralis personæ, competens ad aliquid iuste habendum vel agendum. Personæ competit hoc jus, etiam si rem interdum sequatur, ut servitutes prædiorum quæ jura realia dicuntur comparatione facta ad alia mere personalia: non quia non ipsa quoque personæ competant, sed quia non alii competunt quam qui rem certam habeat. Qualitas autem moralis perfecta, Facultas nobis dicitur; minus perfecta, Aptitudo: quibus respondent in naturalibus, illi quidem actus, huic autem potentia.

V. Facultatem Iurisperiti nomine Sui appellant: nos posthac jus proprie aut stricte dictum appellabimus: sub quo continentur Potestas, tum in se, * quæ libertas dicitur, tum in alios, ut patria, dominica: * Dominium, plenum sive minus pleno, ut ususfructus, jus pignoris: & creditum, cui ex adverso respondet debitum.

VI. Sed hæc facultas rursus duplex est: Vulgaris scilicet quæ usus particularis causa comparata est, & Eminens, quæ superior est jure vulgari, utpote communitati competens in partes & res partium boni communis causa. Sic regia potestas sub se habet & patriam & dominicam potestatem: sic * in res singulorum majus est dominium regis ad bonum commune, quam dominorum singularium: sic rei-publicæ

De Officiis
1: 1.

L. ut vim
D. de iust.
& iure.
De iust. b.
11. cap. 32.

publicæ quisque ad usus publicos magis obligatur quam creditori.

VII. Aptitudinem vero * *ἀξίαν*, id est dignitatem vocat Aristoteles. Michael Ephesius id quod secundum eam æquale dicitur, interpretatur *τὸ προστάξιμόν & τὸ πρέπον*, id quod convenit.

VIII. Facultatem respicit justitia Expletrix, quæ proprie aut forte justitiæ nomen obtinet, *συναλλακτικὴ* Aristoteli, nimis arcto vocabulo: nam ut possessor meæ rei eam mihi reddat, non est *ἐκ συναλλαγμάτων*, & tamen ad eandem hanc justitiam pertinet: itaq; *ἐπινοοῦσιν* idem feliciter dixit. Aptitudinem respicit Attributrix, quæ Aristotele *ἀντιμετακτικὴ*, comes earum virtutum quæ aliis hominibus utilitatem adferunt, ut liberalitatis, misericordiæ, providentiæ rectoris. Quod vero idem Aristoteles ab explettrice ait respici proportionem simplicem, quam *ἀριθμητικὴ* vocat; ab attributrice autem comparatam quam *γεωμετρικὴ* appellat, quæ sola apud Mathematicos * nomen habet proportionis; ex eorum genere est quæ sæpe locum habent, non semper; neque vero per se justitia expletrix ab attributrice differt tali proportionum usu, sed materia circa quam versatur, ut jam diximus. Itaque & contractus societatis expletur proportionem comparata, & si unus tantum aptus inveniatur ad munus publicum, non aliam quam simplici commensione attributio fiet. Neque magis verum est, quod à nonnullis dicitur, attributricem versari circa res communes, explettricem circa res singulorum. Contra enim si quis de re sua legare velit, attributrice justitia uti solet: & civitas quæ de communis reddit quod civium quidam in publicum impenderunt, non nisi explettricis justitiæ officio fungitur. Recte hoc discrimen notatum à Cyri magistro. nam cum Cyrus puero minori minorem tunicam sed alienam attribuisset, & majori contra majorem, docuit eum magister *ὅτι ὁπότε μὲν καὶ ἐστὶν τῷ ἀρχαίῳ καλῆς, ἔτι δὲ οὐ ποιεῖν. ὁπότε δὲ καὶ δέοι ὁπότερ' ὀρεῖται εἶναι τὸ τοιοῦτον πρὸς αἰσῶς δικαίᾳ ἐστὶν, πότερ' ὅτι βίᾳ ἀφ' ἑλπίδος ἔχων, ἢ τὸν παισιόμῃον ἢ πελάγῃον κλησάμεν*: Tunc quidem ubi constitutus esset arbitrator ejus quod cuique conveniret, ita agendum esse, ut ubi iudicandum esset utrius esset tunicæ, id spectandum * utra possessio iustior; eundem rem habere qui vi abstulisset, an qui fecisset aut emisisset.

IX. Est & * tertia juris significatio quæ idem valet quod Lex, quæ tres vox legis largissime sumitur, ut sit Regula actuum moralium obligans ad id quod rectum est. Obligationem requirimus: nam consilia & si qua sunt alia præscripta, honesta quidem sed non obligantia, legis aut juris nomine non veniunt. Permissio autem proprie ne actio est legis, sed actionis negatio, nisi quatenus alium ab eo cui permittitur obligat ne impedimentum ponat. Diximus autem, ad rectum obligans, non simpliciter ad iustum, quia * jus hac notione, non ad solius justitiæ, qualem exposuimus, sed & aliarum virtutum materiam pertinet. Attamen ab hoc jure, quod rectum est, laxius iustum dicitur. Iuris ita accepti optima partitio est quæ apud Aristotlem exstat, ut sit aliud jus naturale, aliud voluntarium, quod ille legitimum vocat, legis vocabulo strictius posito: interdum & τὸ *νόμιμον*, constitutum. Idem discrimen apud Hebræos reperire est, cum distincte loquuntur, jus naturale vocant * *נוֹרָא*, jus constitutum

ἔστιν quorum illud διγνώμιαιζε, hoc εὐτολὰς solent vertere Hellenistæ.

X. * Jus naturale est dictatum rectæ rationis indicans, actui alicui, ex ejus convenientia aut disconvenientia cum ipsa natura rationali, inesse moralem turpitudinem aut necessitatem moralem, ac consequenter ab auctore naturæ Deo talem actum aut vetari aut præcipi. Actus de quibus tale exstat dictatum, debiti sunt aut illiciti per se, atque ideo à Deo necessario præcepti aut vetiti intelliguntur: quæ nota distat hoc jus non ab humano tantum jure, sed & à divino voluntario, quod non ea præcipit aut vetat, quæ per se ac suapte natura aut debita sunt aut illicita, sed verando illicita, præcipiendo debita facit. Ad juris autem naturalis intellectum, notandum est quædam dici ejus juris non proprie, sed ut scholæ loqui amant, reductive, quibus jus naturale non repugnat, sicut iusta modo diximus appellari ea quæ injustitia carent. interdum etiam per abusionem ea quæ ratio honesta aut oppositis meliora esse indicat, etsi non debita, solent dici juris naturalis. Sciendum præterea, jus naturæ non de iis tantum agere quæ citra voluntatem humanam existunt, sed de multis etiam quæ voluntatis humanæ actum consequuntur. Sic dominium, quale nunc in usu est, voluntas humana introduxit: at eo introducto nefas mihi esse id arripere te invito quod tui est domini ipsum indicat jus naturale; quare * furtum naturali jure prohibitum dixit Paulus Jurisconsultus, natura turpe Ulpianus, Deo displicere Euripides his in Helena versibus:

L. 1. D. de Furtu.

L. Probrum.

D. de verb.

significat.

*Namque odit ipse vim Deus: nec divites
Nos esse raptos, sed probe partis cupit.
Spernenda, si non jure veniat, copia est.
Communis at her hominibus, tellus quoque,
In qua ampliare cuique sic fas est domum,
Ut ab alienis rebus ac vi temperet.*

Est autem jus naturale adeo immutabile, ut ne à Deo quidem mutari queat. Quanquam enim immensa est Dei potentia, dici tamen quædam possunt ad quæ se illa non extendit, quia quæ ita dicuntur, dicuntur tantum, sensum autem qui rem exprimat nullum habent; sed sibi ipsis repugnant: Sicut ergo ut bis duo non sint quatuor ne à Deo quidem potest effici, ita ne hoc quidem, ut quod intrinseca ratione malum est, malum non sit. Et hoc est quod significat Aristoteles, cum dicit: ἡμῶν τῶν ἀνόμασται συνελημμένα μετὰ τῆς Φαυλότητος. Nam ut esse rerum postquam sunt & qua sunt aliunde non pendet, ita & proprietates quæ esse illud necessario consequuntur. talis autem est malitia quorundam actuum comparatorum ad naturam sana ratione utentem. Itaque & Deus ipse secundum hanc normam de se judicari patitur, ut videre est Gen. xviii, 25. Esai. v, 3. Ezech. xviii, 25. Jerem. ii, 9 Mich. vi, 2. Rom. ii, 6. iii, 6. Fit tamen interdum ut in his actibus de quibus jus naturæ aliquid constituit, imago quædam mutationis fallat incautos, cum revera non jus naturæ mutetur quod immutabile est, sed res de qua jus naturæ constituit, quæque mutationem recipit. Exempli gratia: si creditor quod ei debeo, acceptum ferat, jam solvere non teneor, non quia jus naturæ desierit præci-

præcipere solvendum quod debeo, sed quia quod debebam deberi desit. ut enim recte in Epicteto Arrianus: *ὅτι δὲ καὶ τὸ δανείσασθαι πρὸς τὸ ὀφείλειν, ἀλλὰ δὲ καὶ παρῶναι καὶ τὸ ἐπιμύθεον ἐπὶ τῷ δανείῃ καὶ μὴ ἀφ' αὐτοῦ*: non sufficit ut debeatur pecunia, datam esse mutuam, sed oportet ut et maneat adhuc indissoluta mutui obligatio. Ita si quem Deus occidi præcipiat, si res alicujus auferri, non licitum fiet homicidium aut furtum, quæ voces vitium involvunt; sed non erit homicidium aut furtum quod vitæ & rerum supremo domino auctore fit. Sunt & quædam juris naturalis non simpliciter, sed pro certo rerum statu; sic communis rerum usus naturalis fuit, quamdiu dominia introducta non erant; & jus suum per vim consequendi ante positas leges.

X I. Discrimen autem quod in Juris Romani libris exstat, ut jus immutabile aliud sit quod animantibus cum homine sit commune, quod arctiori significato vocant jus naturæ, aliud hominum proprium, quod sæpe jus gentium nuncupant, usum vix ullum habet. Nam juris proprie capax non est nisi natura præceptis utens generatilibus, quod recte vidit Hesiodus:

Τὸνδε γὰρ ἀνθρώποισι νόμον διέδωκε Κρονίων:
 Ἰχθύσι γὰρ καὶ θηροῖς ἑοικυῖνοίς πετεινοῖς
 Εὐδέρμῳ ἀλλήλους. ἐπεὶ δ' ὄκη ἐστὶ μετ' αὐτῶν.
 * Ἀνθρώποισι δ' ἔδωκε δίκην ἢ πολλὸν δόξη.

*Humano generi nam lex datur ab Iove summo:
 Quippe fera, pisces, avium genus altivolantum
 Mutua se vertunt in pabula, juris egentes.
 Iustitia at nobis, qua res est optima, cessit.*

In equis, in leonibus justitiam non dicimus, inquit Cicero de Officiis primo. Plutarchus in vita Catonis majoris, νόμον μὲν γὰρ καὶ δικαίῳ πρὸς ἀνθρώπους μόνον χρῆσθαι πεφυκαμένοι: lege & justitia adversus homines tantum natura utimur. Lactantius lib. v. In omnibus enim videmus animalibus quia sapientia carent conciliatricem sui esse naturam. Nocent enim aliis ut sibi profini. nesciunt enim quia malum est nocere. Homo vero, quia scientiam boni & mali habet, abstinere se à nocendo etiam cum incommodo suo. Polybius cum narraffer quibus initiis primum convenissent homines, addit, * si quis in parentes aut beneficos injurius fuisset, fieri non potuisset quin id cæteri ægreferrant, ratione addita: *ἔτι γὰρ ἡ φύσις τῷ ἀνθρώπῳ ταύτην ἀφ' ἑαυτοῦ τῷ ἄλλῳ ζῶντι, ἢ μόνον αὐτοῖς μέτεσι καὶ λογισμῷ, φανερόν ὡς ὅτι ἂν εἰκὸς κατατρέχειν αὐτὸς πλὴν προφρονεῖν ἀφ' αὐτοῦ, καὶ ταῦτα ἐπὶ τῶν ἄλλων ζῶντι, ἀλλ' ἐπισημαινόμενος τὸ γινώσκειν ** καὶ δυσχερεῖς τοῖς παρῶσι. Quoniam enim humanum genus hoc aliis animantibus distat, quod mente ac ratione utitur, omnino credibile non est tam alienum à natura sua actum ab ipsis dissimulatum iri, ut in aliis animantibus: sed quod factum est, revocatum iri ad animum cum offensæ significatione. Quod * si quando brutis animantibus justitia tribuitur, id fit improprie * ex quadam in ipsis umbra rationis atque vestigio. An vero actus ipse de quo jus naturæ constituit, sit nobis communis cum aliis animantibus, ut proles educatio; an nobis proprius, ut Dei cultus; ad juris ipsam naturam nihil refert.

X II. Effè autem aliquid juris naturalis probari solet tum ab eo quod prius est, tum ab eo quod posterius. quarum probandi rationum

illa subtilior est, hæc popularior. A priori, si ostendatur rei alicujus convenientia aut disconvenientia necessaria cum natura rationali ac sociali : à posteriori vero, si non certissima fide, certe probabiliter admodum, juris naturalis esse colligitur id quod apud omnes gentes, aut moratiores omnes tale esse creditur. Nam universalis effectus universalem requirit causam : talis autem existimationis causa vix ulla videtur esse posse præter sensum ipsum communis qui dicitur. Hesiodi est dictum à multis laudatum :

Φήμη δ' ἔστι πάμπαν ἀπὸ πολλῶν, ἥν' ἴνα πολλοὶ
Ἄσσοι Φημίζουσιν.

Non etenim penitus vana est sententia, multis

Quam populi celebrant.

* τὰ κοινῇ φαίνοντα πιστὰ, quia communiter ita videntur fida sunt, aiebat Heraclitus statuens λόγον τ' ἑωὺν optimum esse veritatis κελήριον. Aristoteles : κράτιστον πάντας ἀνθρώπους φαίνεται συνομολογεῖσθαι τοῖς ῥητισμομένοις : potestissima probatio est, si in id quod dicimus omnes consentiant. Et Cicero : In re consensio omnium gentium jus natura putanda est. Seneca ; Argumentum veritatis est aliquid omnibus videri. Quintilianus ; Pro certis habemus ea in quæ communi opinione consensum est. Non frustra autem dixi gentes moratiores. Nam, ut recte notat Porphyrius, * πᾶσι τ' ἰδῶν ἐξηγήσας, ἐξ ὧν ἔσθ' οὐδ' ἂν τις ἐνυλάμυνας τ' ἀνθρωπίνης καὶ ψεύδεσσι φύσεως : quædam nationes efferae sunt, & facta inhumana, ex quibus non oportet ab æquis iudiciis assimulatione facta humana natura convicium fieri. Andronicus Rhodius : πᾶσι ἀνθρώποις τοῖς τε θεῶσι καὶ ὑγίαις ἔχουσιν, ἐστὶ δίκαιον ἀκίνητον, ὃ φυσικὸν λέγεται : ἐὶ δ' ἢ τοῖς νοσέσι πῶς φρένας καὶ διεσπασμένοις ἔδοκε δίκαιον, ἔδ' ἂν ἀφ' ἑρέει. ἔδ' ἂν ὅδ' ὁ λέγων τὸ μέλι γλυκὺ εἶναι ψεύδεται, διότι τοῖς νοσέσι ἔδοκε. Apud homines recta sanaque mente præditos immutabile est jus illud natura quod dicitur. Quod si his, qui morbo distortaque sunt animo, aliter videtur, nihili id ad rem pertinet. Nam nec mentitur qui mel dulce esse dicit, ideo quod agrotus aliter videatur. A quibus non abit Plutarchi illud vita Pompeii. φύσει μὲν ἄνθρωπος ἔστι μέγαν, ἔτ' ἔστιν ἀνήμερον ζῶον ἔδ' ἄμεινον, ἀλλ' ἐξέστη τῇ κακίᾳ τῷ φῶσι χρωμένῳ, ἔστι δ' ἢ καὶ τόπων καὶ βίης μετεβολαῖς ἐξημερεύεται. natura quidem nullus hominum aut est aut fuit ferum atque insociabile animal, sed effertur ubi extra naturæ modum peccare assuescit, tursumque alia consuetudine vitæque, & locorum mutatione redit ad mansuetudinem. Aristoteles descriptionem hominis ex eo quod ipsi proprium est hanc facit : ἄνθρωπος, * ζῶον ἡμέρον φύσι : homo animal est suapte natura mansuetum. Idem alibi : δεῖ δ' σκοπεῖν ἐν τοῖς καὶ φύσει ἔχασιν μᾶλλον τὰ φύσει, καὶ μὴ ἐν τοῖς διεσπασμένοις : quid naturale sit spectandum in his quæ bene secundum naturam se habent, non in depravatis.

XIII. Alteram juris speciem esse diximus jus voluntarium, quod ex voluntate originem ducit : estque vel humanum vel divinum.

XIV. Ab humano incipiemus, quia id pluribus innotuit, est ergo hoc vel civile, vel latius patens, vel arctius. Civile est quod à potestate civili proficiscitur. Potestas civilis est quæ civitati præest. Est autem Civitas cœtus perfectus liberorum hominum, juris fruendi & communis utilitatis causa sociatus. Jus arctius patens & ab ipsa potestate

1. Tit. sc.
Epist. 117.

Top. v. 2.

Epl. I. v.

testate civili non veniens, quanquam ei subditum, varium est, præcepta patria, dominica; & si qua sunt similia in se continens. Latius autem patens est jus Gentium, id est quod Gentium omnium * aut multarum voluntate vim obligandi accepit. Multarum addidi, quia vix ullum jus reperitur extra jus naturale, quod ipsum quoque gentium dici solet, omnibus gentibus commune. Imo sæpe in una parte orbis terrarum est jus gentium quod alibi non est, ut de captivitate ac postliminio suo loco dicemus. Probatur autem hoc jus gentium pari modo quo jus non scriptum civile, usu continuo & testimonio peritorum. Est enim hoc jus, ut recte notat Dio Chrysostomus, *ὑπομαθεῖς καὶ χρόνῳ, repertum temporis et usus*. Atque in eam rem maximum nobis usum præbent illustres annalium conditores.

XV. Ius voluntarium divinum quod sit, satis ex ipso vocum sono intelligimus: id nimirum quod ex voluntate divina ortum habet. quo discrimine à jure naturali, quod item divinum dici posse diximus, internoscitur. In hoc jure locum habere potest, quod nimium indistinctè * dicebat Anaxarchus, non ideo id Deum velle, quia justum est, sed justum esse, id est jure debitum, quia Deus voluit. Hoc autem jus aut datum est humano generi, aut populo uni. Humano generi ter jus datum à Deo reperimus: statim post hominem conditum, iterum in reparatione humani generis post diluvium, postremo in sublimiori reparatione per Christum. Tria hæc jura haud dubie omnes homines obligant, ex quo, quantum satis est ad eorum notitiam pervenerunt.

XVI. Ex omnibus populis unus est, cui peculiariter Deus jura dare dignatus est, populus scilicet Hebræus, quem sic alloquitur Moses Deut. iv, 7. *Qua gens tam magna cui Dei propinqui sicut Dominus Deus noster ad omnia vota qua ei facimus? qua gens tam magna, cui sunt constitutiones et jura aqua, qualis est lex hac tota, quam ego hodie coram vobis propono?* Psalmographus Psalmo cxlvii; *Indicat Deus verba sua Jacobo, constitutiones ac jura sua Israël. non ita fecit genti ulli: ideo jura ista non moverunt.* Nec dubitandum, quin fallantur Iudæorum illi (quos inter Tryphon in disputatione cum Iustino) qui existimant etiam alienigenis, si salvi esse vellent, subeundum fuisse legis Hebraicæ jugum. Neque enim eos obligat lex quibus data non est. At * quibus data sit lex, ipsa loquitur: *Audi Israël.* & passim sædus cum ipsis ictum, ipsi in peculiarem Dei populum adsciti dicuntur, quod verum esse agnoscit & ex loco Deuteron. xxxiii, 4, probat Maimonides. Quin inter ipsos Hebræos vixerunt semper aliqui exteri homines *ἑτεροβέτις καὶ σελήμωνι-δὲν ὁ σὸν*, qualis Syrophœnissa Matth. xv, 22, qualis ille Cornelius Act. x, 2. *τῶν ἑτεροβέτιων ἰσχυρὸς*, Act. xviii, 4. Hebraice *אֲשֶׁר הָיוּ חֵסִידֵי פִי* ex gentibus, ut legitur * titulo Thalmudico de Rege. Talis qui est in lege dicitur *בֶּן-נִינְי* Levit. xxii, 25. *וְהוּשָׁב* Lev. xxv, 47, ubi Chaldæus dixit * incolam incircumcisum. Hi, ut narrant ipsi Hebræorum magistri, leges Adamo & Noæ datas servare tenebantur, abstinere ab idolis & sanguine, & aliis quæ infra suo loco memorabuntur, at non item leges proprias Israëlitarum. Itaque cum Israëlitis non liceret vesci carnæ bestiarum quæ fato suo

peruisset, peregrinis tamen inter ipsos viventibus id licebat, Deuter. xiv, 21. Nisi quod quibusdam legibus specialiter expressum est, ut incolæ iis non minus quam indigenæ teneantur. Extraneis etiam qui aliunde advenirent, neque institutis Hebraicis subicerentur, in templo Hierosolymitano licuit Deum adorare, & victimas offerre, * stantibus tamen in loco peculiari ac separato à statione Israhelitarum, 1 Reg. qui Latinis 111 Reg. viii, 41. 11 Macc. 111, 35. Ioh. xxi, 20. Act. viii, 27. * Neque Elifæus Naamani Syro, neque Ionas Ninivitis, neque Daniel Nabuchodonosoro, neque Prophetæ alii Tyrii, Moabitii, Ægyptiis, ad quos scribunt, unquam significaverunt opus ipsis esse ut Mosis legem susciperent. Quod de tota lege Mosis dixi, idem & de circumcisione, quæ legis quasi introitus erat, dictum volo. Hoc tantum interest, quod lege Mosis Israhelitæ soli tenebantur, circumcisionis autem lege tota Abrahami posteritas: unde Idumæos à Iudæis coactos circumcisionem suscipere in historiis Hebræorum & Græcorum legimus. Quare qui populi extra Israhelitas circumcisi sunt (sunt autem complures, quorum Herodorus, Strabo, Philo, Iustinus, Origenes, Clemens Alexandrinus, Epiphanius, Hieronymus, * meminerunt) eos credibile est ab Ismaele, aut ab Esauo, aut * ex Cethuræ posteris venisse. Cæterum in aliis omnibus locum habebat Pauli illud, Rom. 11, 14. *Cum gentes quæ legem non habent, * natura suapte* (id est moribus ex primævo fonte manantibus: nisi quis malit illud *natura* referre ad præcedentia, ut opponantur Gentes Iudæis quibus statim natis lex instillabatur) *faciunt ea quæ legis sunt; isti legem non habentes sibi sunt lex: ut qui ostendant ipsum opus legis mentibus suis inscriptum, simul testimonium reddente ipsorum conscientia & cogitationibus sese invicem accusantibus aut etiam excusantibus.* Et illud ibidem 26. *Si præputium* (id est præputiatus homo) *observet mandatum legis, nonne præputium illius pro circumcisione reputabitur?* Bene ergo in Iosephi historia Ananias Iudæus Izaten Adiabenum (Ezaten hunc Tacitus vocat) docebat * etiam citra circumcisionem Deum recte coli & propitium haberi posse. Nam quod extranei multi circumcisi sunt, & per circumcisionem legi se obligarunt (ut explicat Paulus Gal. v, 3.) id fecerunt partim ut jus civitatis adipiscerentur (nam profelyti, qui Hebræis גֵּרִים חֹפְתִים hospites iustitiæ, * pari jure erant cum Israhelitis, Num. xv, 15.) * partim ut earum promissionum essent participes quæ non communes humano generi, sed Hebræo populo erant peculiare: quamquam non negem posterioribus sæculis accessisse etiam in nonnullis pravam opinionem, quasi extra Iudaicum salus non esset. Hinc colligimus nulla parte legis Hebrææ, qua lex est proprie, nos obligari, quia obligatio extra jus naturæ venit ex voluntate legem ferentis. Deum autem voluisse, ut alii quam Israhelitæ ista lege tenerentur, nullo indicio potest deprehendi. Non igitur, nos quod attinet, probanda est ulla legis abrogatio: nam nec abrogari potuit eorum respectu quos nunquam obstrinxit. Sed ab Israhelitis ablata est obligatio, quoad ritualia quidem, statim postquam lex Evangelii cœpit promulgari; quod Apostolorum principi clare fuit revelatum, Act. x, 15. quoad cætera vero, postquam populus ille per excidium urbis & de-

sola-

solacionem præcisam sine spe restitutionis populus esse desit. Nos vero alienigenæ non id Christi adventu consecuti sumus, ut Moſis lege nonteneremur, ſed ut qui antea ſpem tantum ſatis obſcuram in Dei bonitate poſitam habere poteramus, nunc diſerto fœdere ſulciamur, utque in unam Eccleſiam coaleſcere poſſimus cum Hebræis filiis Patriarcharum, ſublata ipſorum lege, quo velut interſepimento à nobis diſtinebantur. Ephes. II, 14.

XVII. Cum ergo directam obligationem lex per Moſem data in nos inducere non poſſit, ut jam oſtendimus, videamus ecquem alium uſum habere poſſit, tum in hac de jure belli, tum in ſimilibus aliis quæſtionibus. Id enim ſcire ad multa refert. Primum ergo oſtendit lex Hebræa, id quod ea lege præcipitur non eſſe contra jus naturæ. Nam cum jus naturæ, ut ante diximus, ſit perpetuum atque immutabile, non potuit à Deo, qui injuſtus numquam eſt, quicquam adverſus id jus præcipi. Adde quod lex Moſis vocatur immaculata & reſta, Pſalm. XIX, qui Latinis XVII, 8. & Apoſtolo Paulo ſancta, juſta, bona, Rom. VII, 12. De præceptis loquor. nam de permiſſis diſtinctius agendum eſt. permiſſio enim quæ lege fit (nam quæ nudi eſt facti, & impedimenti remotionem ſignificat, huc non pertinet) aut plena eſt, quæ jus dat ad aliquid omnino licite agendum; aut minor plena, quæ tantum impunitatem dat apud homines & jus ne quis alius impedire licite poſſit. Ex prioris generis permiſſione non minus quam ex præcepto ſequitur id de quo lex agit contra jus naturæ non eſſe.

* De poſteriori genere aliter ſe res habet. Sed raro locum habet hæc collectio: quia cum permittentia verba ſint ambigua, magis ex jure naturæ interpretari nos convenit utrius generis ſit permiſſio, quam ex permiſſionis modo ad jus naturæ argumentando procedere. Huic primæ obſervationi affinis eſt altera, licere nunc his qui imperium inter Chriſtianos obtinent, leges ferre ejus ſenſus cuius ſunt leges per Moſem daræ, niſi ſi quæ ſint leges, quarum tota ſubſtantia ad tempus Chriſti exſpectati & Euangelii nondum revelati pertineat, aut niſi Chriſtus ipſe contrarium aut in genere aut in ſpecie conſtituerit. Nam hiſtribus cauſis demptis nulla poteſt alia excogitari, cur quod olim Moſis lege fuit conſtitutum nunc ſit extra ea quæ licent. Tertia obſervatio hæc ſit: quicquid ad eas virtutes pertinens quas Chriſtus à ſuis diſcipulis exigit, lege Moſis præceptum eſt, * id nunc etiam, ſi non & amplius, à Chriſtianis præſtandum. Fundamentum hujus obſervationis eſt, quod quæ virtutes à Chriſtianis exiguntur, ut humilitas, patientia, dilectio, exiguntur * in majore gradu quam ſtatu legis Hebræicæ exigebantur: idque merito; quia etiam promiſſiones celeſtes in Euangelio multo clariuſ proponuntur. Hinc lex vetus comparatione Euangelii dicitur fuiſſe nec perfectæ, nec ἀμικρῶ, Hebr. VII, 19. VIII, 7. & legis ſinis dicitur Chriſtus, Rom. x, 5. lex autem manu ductrix ad Chriſtum, Gal. III, 25. Sic lex vetus de ſabbato & * altera de decimis monſtrant Chriſtianos obligari, ne minus ſeptima temporis parte ad cultum divinum, nec minus fructuum decima in alimenta eorum qui in ſacris rebus occupantur, aut ſimiles pios uſus ſeponant.

A N N O T A T A

A D

CAPVT PRIMVM.

§. II.

On actio, sed status] Philo II de legibus specialibus : ὡς περ γὰρ οἱ μὲν πολέμους ἐ μόνον τὸς ἤδη ναυμαχεῖντας ἢ πεζομαχεῖντας νομίστην, ἀλλὰ καὶ τὸς ἐς ἐκτίπερον παρεσκευασμένους ἐ πᾶσι ἐλεπόλεις ἐφιστύνοντας τοῖς λιμέσι καὶ τέχεσι, καὶ μὴ συμπολέων, κερύονδρ. Hostes non soli existimantur qui jam navali aut terrestri praelio certant, sed pro talibus habendi & qui machinas admovent portubus aut mœnibus, etiamsi nondum pugnam incipiunt. Servius ad illud primæ Æneidos :

nec bello major & armis.

Bellum & consilium habet : arma tantum in actu ipso sunt. Idem ad VIII : Bellum est tempus omne quo vel preparatur aliquid pugne necessarium, vel quo pugna geritur. Praelium autem dicitur, confectus ipse bellorum.

§. III.

Salva enim esse societas nisi amore & custodia parvum non potest] Seneca idem epistola XLVIII : Hac societas diligenter & sancte colenda est, quæ nos omnes omnibus miscet, & iudicat aliquod esse commune jus generis humani. videri potest hac de re Chrysostomus I Cor. XI, 1.

Alia est sine inaequalitate] Ut in Grammaticis alia constructio convenientiæ, alia regiminis.

Deum & homines] De hac societate vide Philonem in ἀνεκθήτη Νῶε. Habet & Plutarchus quædam in Numa.

§. V.

Qualibet dicitur] quam propterea facultatis nomine optime definiunt Romani Iurisperiti.

Dominium] Ius pro Dominio. Scholiastes ad Horatium.

§. VI.

In res singulorum majus est dominium regis] Philo τῶν Φυερργίας. καὶ μὲν δὲ χρυσὸς πὶ καὶ χρυσὸς καὶ ὅσα ἄλλα κερμύλεια τῶν τοῖς δὲ χρυσοῖς ὑποταγοφύλακται τῶν ἡγεμῶν μόνων ἢ τῶν ἐκόντων ἐσὶν. Certe argentum, aurum, & quæ pretiosa alia apud subditos custodiuntur, eorum qui regnant magis sunt quam possidentium, Plinius Panegyrico : cuius est quicquid est omnium, tantum ipse quantum omnes habent. Et mox : Ecquid Casar non suum videat? Adde Sarisberiensem in Policratico lib. v, c. 1.

§. VII.

ἀξίαν] Cicero de Officiis I : Sed si contentio quadam & comparatio fiat, quibus plurimum tribuendum officii, principes sunt patria & parentes, quorum beneficiis maxime obligati sumus; proximi liberi, totaque domus, quæ spectat in nos solos, neque aliud ullum potest habere perfrugium. Deinceps bene convenientes propinqui, quibuscum etiam communis plerumque fortuna est. quamobrem necessaria præsidia vitæ debentur iis maxime, quos ante dixi. vitæ autem victusque communis, consilia, sermones, cohortationes, consolationes, interdum etiam oburgationes in amicitis vigent maxime. vide quæ infra dicentur libro II, capite VII, §. IX, & X. Seneca de Beneficiis libro IV, c. I : ubi de testamentis agit : Quærimus dignissimos, quibus nostra tradamus. ipsum locum vide. Adde Augustinum de Doctrina Christiana lib. I, cap. XXVIII, & XXIX.

Nomen

Nomen habet proportionis] *Habitudinis comparationem vocat Cas-* §. VIII.
siodorus . Est hujus proportionis , qua iustitia attributrix uti solet ,
non incommoda apud Homerum descriptio :

Ἐὸ δ' αὖ μὲν ἰσθλὸν ἔδωκε , χερείαι δὲ χεῖροσι δόσκειν.

Præstanti dabit hic præstantia, vilia vili.

Vtra possessio iustior] *Vide eundem Xenophontem παιδείας secundo.*
Huc spectat lex per Mosem data : non misereberis in iudicio pauperis.
Exodi xxii 1, 3. Levit. xix, 15. Oportet enim, ut Philo ait, πὲ πρῶ-
γμῶτα ἀφέλκειν τὸ τὸ δικαζομένων φαντασίας , res abstrahere à litigatorum re-
spectu.

Tertia juris significatio qua idem valet quod lex] *Hoc sensu dixit Hora-* §. IX.
tius :

Iura inventa metu iniusti fateare necesse est.

Et alibi Iura neget sibi nata.

Vbi Scholiastes , legum sit contentor.

Ius hac natione , non ad solius iustitia qualem exposuimus , sed & aliarum
virtutum materiam pertinet] Exemplum fit in Zaleuci lege, pœnam ir-
rogante ei qui contra medici præceptum vinum bibisset.

ἡ νόμος] aut νόμος. Sic Maimonides libro III, ductoris dubitantium
 cap. xxvi.

Ius naturale est dictatum rectæ rationis] *Philo libro , omnem virum* §. x.
bonum esse liberum. Νόμος δὲ ἀψευδὴς ὁ ὁρθὸς λόγος, ἔχ' ὑπὸ τῷ δέῳ, ἢ τῷ
δέῳ. ὁ δὲ φῶς ἐν καρδίᾳ τοῦ ἀνθρώπου ἡ φύσις ἀψύχου ἀψύχου, ἀλλ' ὑπὸ ἀνθρώπου φύσεως
ἀφθαρτοῦ ἐν ἀνθρώπῳ ἀφθαρτοῦ τυπώσις. Lex memini nescia est recta ratio , qua
lex , non ab hoc aut illo mortali mortalis , non in chartis aut columnis exanimis
exanima, sed corrupti nescia, quippe ab immortalis natura insculpta in immor-
tali intellectu. Tertullianus de corona militis : Quæres igitur Dei legem,
habens communem istam in publico mundi, in naturalibus tabulis. M. Anto-
ninus lib. II. τέλος λογικὸν ζῶντι ἐπεσθαι τῷ τῆς πόλεως καὶ πολιτείας τὸ πρῶτον
ταύτης λόγῳ καὶ διοσμῶ. Finis animantium ratione utentium , sequi legem ac
normam civitatis ac reipublicæ omnium antiquissima. Adde Ciceronis locum
de Republica III , quem adducit Lactantius vi, 8. Præclara sunt
quæ in hanc rem habet Chrysostomus xii, & xiii de statuis . Nec
spernenda quæ Thomas Secunda Secundæ lvii, 2, & Scotus iii,
dist. 37.

Fis tum naturali jure prohibitum] *Julianus ἀδύνατον νόμος (post il-*
lum de Deo agnoscendo & colendo) ἐπὶ φύσιν καὶ θεῶν , ὅτι ἀλλοτριῶν
πάντων καὶ πάντως ἀπὸ τοῦ καλῶν καὶ μήτε ἐν λόγῳ μήτε ἐν ἔργῳ μήτε ἐν αὐτοῖς
ταῖς λαμπρύνουσιν τὸ ψυχῆς ἐνεργήσας ταῦτα ἐπιτελεῖται συγχῶν. Lex altera
& ipsa suapte natura sancta atque diviua ea est , qua semper & ubique alienis
abstineri iubet, neque vero aut verbo, aut facto , aut arcanis animi cogitationi-
bús contra iri sinit. Cicero de Officiis iii ex Chrysippo. In viis sibi
quemque petere quod pertineat ad usum, non iniquum est : alteri surripere, vis
non est.

ἀνθρώποισι δ' ἔδωκε δικαίω] *Iuvenalis Satyra xv :*

venerabile soli

Sortiti ingenium diuinorumque capaces,

Atque exercendis capientisque artibus apti,

Sensum

*Sensum è caelesti demissum traximus arce,
Cujus egent prona & terram spectantia. Mundi
Principio indulgit communis conditor illis
Tantum animas, nobis animum quoque, mutuis ut nos
Affectus petere auxilium & prestare iuberet,
Dispersos trahere in populum &c*

Chrysostomus ad VII Rom. τὸν ὁ δικαίος καὶ ἀδίκος λόγον ἔδωκεν κινεῖν δὲ ἐπὶ τῶν ἀψύχων καὶ ἀναισθητῶν.

Si quis in parentes injurius fuisset] Exemplum vide in Chamo, Gen. x, 22, ubi poena sequitur.

Καὶ δυσσεβέσθαι τοῖς πατέρεσσι] Chrysostomus xiii de statuis, καὶ γὰρ τὸ σωφρονιστικὴν τοῖς ὑβριζομένοις φυσικὰν ἀπάντησιν ἔχουσιν. ὁ δὲ τῶν ἐν τοῖς ἐπιηρέεσσιν ἐχθρὸν γινόμενος καὶ μηδὲν ἄλλο οὐτοὶ πεποιημένος. *Natura id habemus*, ut indignationem nostram coniungamus cum eis qui male tractati sunt. illico enim injuriis hominibus insensui sumus, etiam si ad nos nulla pars injuria pervenit. Scholias tes ad Horatium Satyra iiii, lib. i, *Sensus aliter indignatur & animus*, cum audierit homicidium factum, aliter cum furtum.

Si quando brutis animantibus iustitia tribuitur] Divinationem quandam iustitiae in elephantis notat Plinius lib. viii, cap. v. Idem libro x, narrat aspidem fuisse quae suum ipsa catulum necaret, quod is catulus hospitis filium interemisset.

Ex quadam in ipsis umbra rationis atque vestigio] Seneca de ira libro v, cap. iiii, feras ira carere dixit, sed pro ira habere impetum. *Muta animalia*, ait, *humanis affectibus carent: habent autem similes illis quosdam impulsus*. Sic in bestiis non esse κακίαν sed βίονει ηυκαίαν, non vitia sed vitiolorum simulacra dixit Origenes contra Celsum. ὡς αὖν θυμῷ τὸ λέοντος, *velut irasci leonem*: Peripatetici apud Porphyrium de non esu animantium tertio.

§. XII.

Τὰ κοινὰ φαινόμενα πιστὰ] Aristoteles Nicom. x, ii, ὁ γὰρ πᾶσι δοκεῖ τὸ εἶναι φαιρὲν, ἰδὲ ἀναισθητῶν πᾶσι τῶν πιστῶν ἢ πάντων πιστότερον ἔχει. *Quod omnibus ita videtur, id ita esse dicimus*. qui vero hanc fidem velit tollere, nihil ipse credibiliora dicet. Seneca: *In tanta judiciorum diversitate referendam bene merentibus gratiam omnes uno tibi, quod ajunt, ore affirmabunt*. Quintilianus: *Consuetudinem sermonis vocabo consensum eruditorum, sicut vivendi, consensum bonorum*. Iosephus antiquae historiae xvi: ἔστιν μὲν γὰρ ἔδωκεν ἐπὶ ἡμῶν ὁ τοῖς αὐτοῖς αἰεὶ χρηστὸς, καὶ πόλεις ἐοδ' ὅπη πολλῆς γινόμενης τῆς ἀλφειας· τὸ δίκαιον δὲ πᾶσιν ἀνθρώποις ὁμοίως ἐπισηδεύει, λυσιστελέσθων ὃν ἔδωκεν καὶ βαρβαρίαις, ἃ καλεῖσιν οἱ παρ' ἡμῶν νόμοι λόγον ἔχοντες, ἅπαντες ἡμᾶς, εἰ καθαρῶς ἐμμένοντες αὐτοῖς, εὖνους καὶ φίλους ἀπεργάζονται. διὸ καὶ πᾶσι παρ' ὁμοίαν ἡμῶν ἀπαίτησιν καὶ δῶκεν οὐκ ἀλφειας τῆς ἐπιτηδευσμάτων διεξῆλθε τὸ ἀλλόττερον, ἀλλ' ἐν τῇ αὐτῇ καλοκαίρειαν ἐπιτηδεύειν ἔχον. τὸ γὰρ κοινὸν ἅπασιν καὶ μόνον ἰκανὸν ἀφιστάσθαι τῆς ἀνθρώπων βίον. *Moribus gens nulla est, quae iisdem tota utatur, saepe oppidatim discrepatur plurimum. At jus ipsum omnibus aequaliter hominibus expedit, tam barbaris utile quam Gracis, cuius quidem rationem habentes maximam quae apud nos sunt leges, faciunt nos, eas pure modo observemus, cunctis hominibus benevolos & amicos. Talia sunt quae exigi à legibus par est. neque illas avertari & à se alienas arbitrari debent alii, in eo quod institutis differunt, sed id potius spectandum an ad virtutem ac probitatem sint accommodata. Hoc enim*

ad

ad omnes communiter pertinet, solumque per se sufficit ad tutandam hominum vitam. Tertullianus præscriptione adversus hæreticos: *Quod apud multos unum invenitur, non est erratum sed traditum.*

Τὴν τ' ἐθνῶν ἐξηγεῖται] Iustinus colloquio cum Tryphone: πᾶν ὅσοι ὑπὸ ἀνομιαίῃς πνεύματις ἐμπεφορημένοι καὶ ὑπὸ φάουλῃς ἀνατροφῆς καὶ ἐθνῶν φάουλῶν καὶ νόμων πονηρῶν ἀβιφθαρμένοις ταῖς φυσικαῖς ἀνομίαις ἀπώλεσαν. *Exceptis illis qui ab impijs spiritibus abrepti & per malam educationem, insituta prava & leges iniquas corrupti, naturales notionēs perdidērunt.* Philo libro omnem bonum esse liberum: διὸ καὶ θαυμάσαι ἂν τις τ' ἀμβλυωπίας τὰς τραπὲς ἔπω παραμύτων ἰδιότητες μὴ σωρῶντας. *merito igitur miretur quis, tantam illis ofusam caliginem ut tam claras rerum proprietates non videant.* Chrysostomus oratione, Christum Deum esse, καὶ τοῖνυν ἀπὸ τ' διεφθαρμένων ταῖς γνώμας, ταῖς κρείσσις ποῖς τ' παραμύτων. *Ne ergo rerum dijudicationem ab illis tantuare quibus corruptus est animus.*

Ζῶν ἡμερον φύσει] Idem dicit Chrysostomus xi de Statuis. Latius id explicat Philo decalogo: ἀγλαστικὸν γὰρ καὶ σύννομον ζῶον τὸ ἡμερώτατον ἢ φύσις χυνησάσα πρὸς ὁμόνοιαν καὶ κοινωσίαν ἐκάλεισε, λόγον δέσσει σωτηριῶν εἰς ἀρεμνίαν καὶ κατῆσιν ἡτῶν. *Quod animantium esse debebat mansuetissimum, idem natura fecit gregale & coetus appetens, & ad concordiam societatemque vocavit, sermonem etiam præbens qui ingenia attemperando & ad concentum perducendo conciliaret.* Idem de Mundi immortalitate: ἡμερώτατον γὰρ ζῶον ὁ ἀνθρώπος, λόγον δωρησαμένης φύσεως αὐτῷ γάρους, ὃ καὶ τὰ ἐξηγεῖται μὲν πᾶν καὶ πᾶσι καὶ πᾶσι καὶ πᾶσι. *Mansuetissimum animantium homo est, ut cui natura prout munere sermonem dederit, quo affectus quantumvis efferati velut incantando circumantur.*

Aut multarum] Vasquius ii Controvers. liv. 4.

Dicebat Anaxarchus] Est apud Plutarchum Alexandro.

Quibus data sit lex, ipsa loquitur: Audi Israel] ita sentit & Moses Maimonides, & probat sententiam suam ex Deut. xxxiii, 4.

Titulo Thalmudico de rege] Ertitulo de Synedrio cap. xi.

Incolam incircumcisum] de tali agitur & Exodi xii, 45. A quo distinguitur profelytus id est circumcisis advena, ut ostendit collatio loci Num. ix, 14. De pijs illis incircumcisis multa habet Maimonides libro de Idololatria c. x, §. 6. Idem in commentario ad Misnaïoth, & alibi sæpe, pios illos ex gentibus participes ait futuros bonorum futuri sæculi. Chrysostomus ad Romanos cap. ii, ποῖον Ἰουδαῖον εὐλοῦντα φησιν, ἢ τοῦ πῶτον ἐκλήων ἀγλαίης; τ' ἀπὸ τ' ἔχου καὶ πειρασίας. ἔπω γὰρ εἰς τὰς τ' χρεῖας ἔφθασε χρόνος ὁ λόγος, quem Iudæum hic indicat & de quibus Græcis differit? de iis qui ante Christi adventum fuere. nondum enim ad Græcia temporaria perducta est oratio. Deinde: ἐκλήων ὅτι εὐλοῦντα φησιν, ἢ τὰς ἐσθλοτάτους, ἀλλὰ τὰς θεοσεβέστερας, τὰς τὰ φυσικὰ πειθυμίας λόγῳ, τὰς πᾶν τ' ἰσχυρῶν καὶ ἰσχυρῶν πᾶν τὰ πρὸς εὐσεβεῖαν σωτηρίαν ἀφ' ἡρῶν. *Exemplaque dat in Melchisedeco, Iobo, Ninevitis, Cornelio. mox: ἐκλήων ὅτι πᾶν ἢ τ' ἐσθλοτάτους, ἀλλὰ τ' θεοσεβῆ & εὐσεβῶν καὶ τῶν νομικῶν παρακλησέων ἀπ' ἡμῶν φησι. Græcos hic dicit non idolorum cultores sed in Deum pios, naturali rationi obsequentes, qui, præter Iudæica instituta, cuncta quæ ad pietatem facerent servabant. Et Græcum rursus vocat, non cultorem idolorum, sed pium, virtute præditum, æ legis vero ritibus liberum.* Eundem in sensum tra-

§. xiv.

§. xv.

§. xvi.

hic illud, τοῖς ἀνθρώποις ὡς ἄνομος. *lege solutus ut lege solutus.* & oratione XII de Statuis: ἡλίκῃς ἐνταῦθα καλεῖται ὁ ἱερατικός νόμος, ἡλλὰ τὸ θεοστυγεῖντα μὴ τὸ θεὸν μόνον, οὕτω ἐνδεχόμενον ὅτι τῇ τῷ Ἰσραὴλ καὶ ἀποστολῇ αὐτῶν ἀνάγκη, συμβατισμοῖς λέγει καὶ ἀποστολῇ καὶ κατηχεύσεως ἀποστόλοις, ἀλλὰ φιλοσοφίαν ἀπαύσαι καὶ ἀσέβειαν ἐνδείκνυμεν. *Græcum hic appellat, non idolis dedicatum, sed unus Dei invocatorem, talem tamen qui Iudaicorum rituum necessitati alligatus non sit, sabbatorum puta observationibus, circumcissioni, variis ablationibus, interim vero in omnibus sapientia studium pietatemque ostendat.*

Stantibus in loco peculiari] vide Iosephum ubi Templi Salomonis historia tractatur.

Neque Eliseus Naamani Syro] Idem sentit Hilarinus ad Matth. XII.

Hieronymus] Addi potest Theodoretus.

Ex Cethura posteris] Ex his orti videntur Æthiopum illi quos circumcisis annumerat Herodorus. Homeritas eos vocat Epiphanus.

Natura suapte] τοῖς τὸ φύσις λογισμοῖς, *collectionibus naturalibus* ait Chrysostomus. Idem mox: ἀλλὰ τῷ νόμῳ φησιν, εἰσι θαυμάσιοι ὅτι νόμον οὕτω ἐδέχθησαν. Ob hoc, inquit, admirandi sunt quod lege opus non habuerint. Item: ἀρκεῖ αὐτῷ τῷ νόμῳ τὸ συνεπὲς καὶ λογισμὸς: *Sufficit pro lege conscientia et rationis usus.* Tertullianus adversus Iudæos: *Ante legem Moysis scriptam in tabulis lapideis, legem fuisse contendo non scriptam, quia naturaliter intelligebatur et a patribus custodiebatur.* Non longe hinc abit Isocrateum illud: δὲ τὰς τοὺς πολλοὺς νόμους καὶ τὰς ἐμπροσθέντων γραμμάτων, ἀλλὰ ἐν ταῖς ψυχαῖς ἔχον τὸ δίκαιον. *Qui bona republica frui velint, ii debent non literis implere porticus, sed in animis quod iustum est ferre.*

Etiā citra circumcissionem Deum recte celi et propitium haberi posse] Ipse Tryphon, de rigore remittens, Iustino sic ait: μὴ οἶσσι ἐν ἐκείνῳ τῷ φιλοσοφίας ἀποπρὸς ἐλπίς υπερέστις ἀμείνου μοίεας. *Si in illa philosophandi ratione mansisses, erat tibi reliqua spes aliqua status melioris.*

Pari jure erant cum Israelitis] Iustinus colloquio cum Tryphone: ἀποστήλῃς ἀπὸ ἐμῶν νόμων, καὶ τὰ λαοῦ ἀποσεχωρήσῃς, ἐστὶν αἷς αὐτῶν. *Propheta tus qui circumcisis populo se aggregavit, par est indigena.*

Partim ut earum promissionum essent participes] Et ob id ad Paschalis ritus communionem admittebantur.

§. XVII. *De posteriori genere aliter se res habet*] vide Chrysostomum ad finem VII ad Romanos.

Id nunc etiam, si non est amplius à Christianis præstandum] Tertullianus de Pudicitia: *Libertas in Christo non fecit innocentia injuriam, manet lex tota pietatis, veritatis, constantia, castitatis, iustitia, misericordia, benevolentia, pudicitia.*

In majore gradu] Chrysostomus de virginitate XCIV, μέγιστον ἐπιδέχεται δὲ τὴν δόξαν, ὅτι πολλὰ ἢ τῷ πνεύματι χάρις ἐκείνη) νῦν καὶ μεγάλη τὴν χάριν παρεστίας ἡ δωρεὰ. *Major nunc virtus ostendenda est, quia multa nunc spiritus effusa est gratia, et ingens donum est Christi adventus.* Similia habet idem oratione, esse ex neglectu vitia, & de jejuniis tertio, & ad Romanos VI, 14, & VII, 5. Adde Irenæum lib. IV, cap. XXVI. Scriptor Synopseos Sacra Scriptura quæ inter opera est

Atha-

Athanasii de capite quinto Matthæi agens, ἐπιλέγου τοὺς ἐν τῷ νόμῳ ἐντολάς: *intensiora facit hic Christus legis precepta.*

Et altera de decimis] Sic lege hac apud Christianos utitur Irenæus lib. IV, cap. XXXIV, & Chrysostomus sub finem capitis ultimi prioris ad Corinthios, & ad Ephesios II, IO.

C A P V T I I.

An bellare unquam justum sit.

I. *Ius naturæ bello non repugnare probatur rationibus:*

II. *Historia:*

III. *Consensu.*

IV. *Ius gentium non repugnare bello probatur.*

V. *Ius divinum voluntarium ante Evangelii tempus bello non repugnare probatur, cum solutione objectionum.*

VI. *Ad quaestionem, an bellum cum iure Evangelico pugnet, pramonita.*

VII. *Argumenta pro negante sententia ex sacris literis.*

VIII. *Solutio argumentorum ex sacris literis pro parte ajente.*

IX. *Examinatur veterum Christianorum circa hanc rem consensio.*

VHis Iuris fontibus, ad primam ac generalissimam veniamus quaestionem, quæ hæc est, an bellum aliquod justum sit, five, an bellare unquam liceat. Hæc autem ipsa quaestio, ut & aliæ quæ deinceps sequentur, ad jus naturæ primum exigenda est. M. Tullius Cicero tum tertio de Finibus, tum aliis in locis, ex Stoicorum libris erudite differit esse quædam prima naturæ, Græcis τὰ πρῶτα καὶ φύσιν, *Gell. XII. c. v.* quædam consequentia, sed quæ illis primis præferenda sint. Prima naturæ vocat, quod simulatque natum est animal, ipsum sibi conciliatur & commendatur ad se conservandum, atque ad suum statum & ad ea quæ conservantia sunt ejus status diligenda: alienatur autem ab interitu usque rebus quæ interitum videantur afferre. Hinc etiam ait fieri ut nemo sit, quin cum utrumvis liceat, aptas malit & integras omnes partes corporis, quam easdem usu imminutas aut detortas habere: primumque esse officium ut se quis conservet in naturæ statu, deinceps ut ea teneat quæ secundum naturam sint, pellatque contraria. At * post hæc cognita sequi notionem convenientiæ rerum cum ipsa ratione quæ corpore est potior; atque eam convenientiam, in qua honestum sit propositum, pluris faciendam quam ad quæ sola primum animi appetitio ferebatur; quia prima naturæ commendent nos quidem rectæ rationi, * sed ipsa recta ratio carior nobis esse debeat quam illa sint à quibus ad hanc venerimus. Hæc cum vera sint & ab omnibus qui judicio sano sunt præditi, facile sine alia demonstratione assensum impetrent; sequitur in examinando jure naturæ primum videndum quid illis naturæ initiis congruat, deinde veniendum ad illud, quod quanquam post oritur, dignius tamen est; neque sumendum tantum, si detur, sed omni modo experendum. Hoc ipsum vero, quod honestum dicimus, pro materiæ diversitate, modo (ut ita dicam) in puncto consistit, ut si vel minimum inde abeas, ad vitium deflectas; modo liberius habet spatium, ita ut & fieri laudabiliter, & sine turpitudine omitti aut aliter fieri possit, ferme quomodo ab hoc esse ad hoc non esse statim sit transitus; at inter

at inter aliter aduersa, ut album & nigrum, reperire est aliquid interpositum, siue mixtum, siue reductum utrinque. Et in hoc posteriori genere maxime occupari solent leges tum diuinæ tum humanæ, id agendo ut, quod per se laudabile tantum erat, etiam deberi incipiat. Supra autem diximus, de iure naturæ cum quæritur, hoc quæri, an fieri aliquid possit non iniuste: iniustum autem id demum intelligi quod necessariam cum natura rationali ac sociali habet repugnantiam. Inter prima naturæ nihil est quod bello repugnet, imo omnia potius ei favent. nam & finis belli, vitæ membrorumque conservatio & rerum ad vitam utilium aut retentio aut acquisitio illis primis naturæ maxime convenit. & vi ad eam rem si opus sit uti, nihil habet à primis naturæ dissentaneum, cum animantibus singulis vires ideo sint à natura attributæ, ut sibi tuendis iuvandisque sufficiant. Xenophon, τὰ ζῶα ἐπίστανται πῶς μάλιστα ἔχειν, ἔδῃ παρ' ἐνὲς ἀλλήλων μετόπισθε ἢ ἀπὸ τοῦ ἑὸς φύσεως. *omnia animantium genera primum norunt aliquam, quam non aliunde quam à natura didicerunt.* In Halieuticon fragmento est:

Omnibus hostem

Præsidiumque datum sentire & noscere teli

Vimque modumque sui.

Horatius dixerat:

Dente lupus, cornu taurus petit. unde, nisi intus

Monstratum?

Lucretius vero amplius:

Sentit enim vim quidque suam, qua possit abuti.

Cornua nota prius vitulo quam frontibus exstant:

** Illis iratus petit atque insensus inturget.*

Quem sensum Galenus sic exprimit: φαίνεται γὰρ ἕκαστον ἐκείνου τοῦ μέρους τῶν σωματικῶν ἀμυνόμενον ὅτι ἄλλων ὑπερέχει. μὲν γὰρ καὶ κυρίῳ τῶν πρὸς φύσιν τὰ κέρατα, πάλιν δ' ἵππου λακτίζων, ἐδὲ πω στερεῶς ταῖς ὀστέαις, ὥστε γε τὸ μὲν σκυλάκιον δύνανται ἐπιχειρεῖν, καὶ μηδὲ πῶς κρατερεῖς ἔχει τὰς ὀδόντας. *Videmus animantium quodque eo ad sui tutelam uti quo maxime valet. Nam & vitulus nondum enatis cornibus ea parte minatur, & equuleus nondum firmatis ungulis calcitrat, & catellus dentibus nondum robustis morficat.* Idem Galenus de usu partium, primo hominem animal esse ait ad pacem bellumque natum, cui arma quidem agnata non sint, * sed apta armis parandis ac tractandis manus: qua etiam pro armis uti sponte sua nec aliunde id edoctos infantes videmus. Sic & Aristoteles de partibus animalium quarto, capite x. manum homini ait esse pro hasta, pro ense, & pro armis quibuscumque, quia omnia potest sumere ac tenere. Recta autem ratio ac natura societatis, quæ secundo ac potiore loco ad examen vocanda est, non omnem vim inhibet, sed eam demum quæ societati repugnat, id est quæ jus alienum tollit. Nam societas eo tendit ut suum cuique saluum sit communi ope ac conspiratione. Quod facile intelligi potest locum habiturum, etiam si dominium (quod nunc ita vocamus) introductum non esset. nam vita, membra, libertas sic quoque propria cuique essent, ac proinde non sine injuria ab alio impeterentur, sic & rebus in medio positis uti, & quantum natura desiderat eas absumere, jus esset occupantis: quod jus qui ei eriperet

face-

faceret injuriam. Hoc ipsum autem nunc postquam ex lege aut usu dominium formam suam accepit, multo intelligitur facilius : quod exprimam Tullii verbis : *Vt, si unumquodque membrum sensum suum haberet ; ut posse putaret se valere si proximi membri valetudinem aut se traduxisset, debilitari & interire totum corpus necesse est : sic si unusquisque nostrum rapiat ad se commoda aliorum, detrahatque, quod cuique possit, et inolumenti sus gratia, societas hominum & communitas evertatur necesse est : nam sibi ut quisque malit quod ad usum vita pertineat quam alteri acquiri, concessum est non repugnante natura. illud natura non patitur, ut aliorum spoliis nostras facultates, copias, opes augeamus.* Non est ergo contra societatis naturam sibi prospicere, atque consulere, dum jus alienum non tollatur : ac proinde nec vis quæ jus alterius non violat injusta est : quod idem Cicero ita extulit : *Cum sint duo genera decertandi, unum per disceptationem, alterum per vim, cumque illud proprium sit hominis, hoc belluarum, confugiendum est ad posterius si uti non licet superiore.* Idem alibi : *Quid est quod contra vim fieri sine vi posses ?* Apud Vlpianum est : *Vim vi repellere licere Cassius scribit, idque jus natura comparatur. apparet autem, inquit, ex eo arma armis repellere licere.* Ovidius dixerat :

Armaque in armatos sumere jura sinunt.

Epist. Fam.
xii, 3.
L. 1. §. vim
vi. D. de vi
& vi arma-
ta.

II. Id quod dicimus, non omne bellum juri naturæ adversari, probatur amplius ex sacra historia. Nam cum adversus Reges quatuor qui Sodoma diripuerant Abrahamus cum ministris ac federatis suis armatus victoriam reportasset, Deus per sacerdotem suum Melchisedecum factum ejus probavit. Ita enim illi Melchisedecus : *Laus sit Deo altissimo qui tradidit hostes tuos in manum tuam*, Gen. xiv, 20. At ceperat arma Abrahamus, ut ex historia apparet, sine speciali Dei mandatu : fretus igitur jure naturæ vir non sanctissimus tantum, sed & sapientissimus, etiam extraneorum Berosi atque Orphei testimonio. Historia septem populorum quos Israelitis excindendos Deus tradidit non utar : fuit enim ibi mandatum speciale ad exsequendam rem à Deo judicatam in populos maximorum criminum reos : unde hæc bella in sacris literis Dei bella proprie nominantur, quippe Dei jussu non humano arbitrio suscepta. Ad rem magis pertinet quod Amalecitas vim sibi inferentes Hebræi ducibus Mose ac Iosua armis repulerunt, Exod. xvii. quod Deus ante factum non jusserat, post factum probavit. Sed & leges generales ac perpetuas de modo gerendi belli Deus populo suo præscripsit Deut. xx, 10, 15. eo ipso ostendens justum bellum etiam sine mandatu speciali suo esse posse, nam aperte ibidem causam septem populorum ab aliorum populorum causa distinguit : ac cum de justis causis belli suscipiendi nihil ibidem edicat, eo ipso ostendit eas naturaliter satis esse manifestas : qualis causa tuendorum finium in bello Iephtæ adversus Ammonitas, Iud. xi. violatorum legatorum in bello Davidis adversus eosdem, 11 Sam. x. Simul notandum quod dicit divinus ad Hebræos scriptor, Gedeonem, Baracum, Samsonem, Iephten, Davidem, Sathuelem, atque alios per fidem debellasse regna, invaluisse in bello, exercitus exteriorum vertisse in fugam. xi, 33, 34, quo loco, ut istius dissertationis series docet, in fidei nomine includit persuasionem qua

id quod fit Deo placere creditur. Sic & Davidem sapiens femina ait præliari Dei prælia, 1 Sam. xxv, 28, id est pia ac iusta.

III. Probatur idem quod dicimus omnium gentium ac præcipue sapientum consensione. De vi qua vita defenditur notus Ciceronis locus ipsi naturæ testimonium perhibens: *Est hac non scripta, sed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus, verum ex natura ipsa arripimus, hausimus, exireffimus, ad quam non docti, sed facti, non instituti, sed imbuti sumus: ut si vita nostra in aliquas insidias, si in vim, in tela aut latronum aut inimicorum incidisset, * omnis honesta ratio esset expedienda salutis. Item: Hoc & ratio doctæ, & necessitas barbaris, & mos gentibus, & feris natura ipsa præscripsit, ut omnem semper vim, quacumque ope possent à corpore, à capite, à vita sua propulsarent.* Cajus Iurisconsultus: *adversus periculum naturalis ratio permittit se defendere.* Florentinus Iurisconsultus: *lyre hoc evenit ut quod quisque ob tutelam corporis sui fecerit, jura fecisse existimetur.* Iosephus: *ὅτι οὐκ ἔστιν ἡμεῖς ἐν ἀπειρίᾳ τὸ ζῆν ἐδιδόν, ἀλλὰ τὸ ἐκ τῆς φύσεως ἀφαιρούμεν ἡμᾶς τὰς πολιτείας ἡγούμεθα.* Est enim natura lex illa qua in omnibus valet, ut velint vivere, idque ipsum est quapropter eos qui vita manifeste nos volunt spoliare, hostes censemus. Adeoque manifestam æquitatem hoc habet, ut in bestiis etiam, quæ juris non rem ipsam ut diximus, sed umbram habent quandam, distinguamus inter vim quæ injuriam infert & quæ propulsat. Nam cum dixisset Vlpianus animal * quod sensu, id est rationis usu, caret, non posse injuriam fecisse, mox tamen subiungit, cum arietes vel boves commisissent & alter alterum occidisset, Q. Mutio auctore distinguendum, ut si quidem is perisset qui aggressus erat, cessaret actio; si is qui non provocaverat, competere actio. Cui explicando serviet illud Plinii: *Leonum feritas inter se non dimicat, serpentum morsus non petunt serpentes: sed si vis inferatur, nulla est cui non sit ira, non sit anima injuria impatiens, & prompta, si nocent, ad se defendendum alacritas.*

IV. De jure naturali ergo, quod & gentium dici potest, satis constat eo bella non omnia improbari. Iure autem gentium voluntario iridem non damnari bella satis nos docent historiæ, & omnium populorum leges ac mores. Imo * jure gentium introducta esse bella dixit Hermogenianus: quod paulo aliter quam vulgo accipi solet interpretandum censeo: nempe ut certa bellorum forma à jure gentium sit introducta, quam formam quæ habeant bella ea peculiare ex jure gentium effectus consequantur: unde distinctio nascitur, qua utendum nobis erit infra, in bellum solenne juris gentium, quod & iustum id est plenum dicitur, & non solenne, quod tamen non ideo iustum esse definit, id est juri congruens. Nam aliis bellis modo æqua subsit causa, jus gentium non adfuit quidem, sed nec resistit, ut infra latius explicabitur. *Iure gentium* (inquit Livius) *ita comparatum est, ut arma armis propulsentur.* Et Florentinus jus esse gentium ait, ut vim atque injuriam propulsemus, ut corpus nostrum tutemur.

V. De jure divino voluntario major est difficultas. Neque hic obiciat quisquam jus naturæ esse immutabile, ac proinde à Deo nihil in contrarium potuisse constitui, id enim verum est in iis quæ jus naturæ

turæ vetat aut præcipit ; non in iis quæ jure naturæ licent tantum. nam quæ ejus sunt generis, cum proprie juris naturæ non sint , sed extra jus naturæ , & vetari possunt & præcipi. Solet ergo primum à nonnullis contra bellum adferri lex data Noë ejusque posteris : ubi Deus sic loquitur , Gen. ix, 5, 6 : *Quinetiam sanguinem vestrum , id est animarum vestrarum reposcam : ab omni bestia reposcam eum : atque etiam de manu hominis alterius , utpote fratris , reposcam hominis animam. Quisquis effuderit sanguinem hominis qui est in homine , sanguis ejus effundetur : quia hominem ad effigiem suam fecit Deus.* Hic ergo quidam illud quod de re poscendo sanguine dicitur , generalissime intelligunt ; & alterum de effundendo vicissim sanguine , comminationem esse volunt , non approbationem. quorum neutrum mihi se persuadet. Nam interdictum de sanguine non effundendo larius non pater quam quod in lege est, *Non occides* , quod neque capitalibus suppliciis , neque bellis obstitisse manifestum est. Lex ergo tam hæc quam illa non tam novi aliquid constituit , quam jus naturæ prava consuetudine oblitteratum declarat atque repetit. unde verba illa intelligenda sunt in eo sensu qui vitium includit : sicut homicidii nomine non quamvis hominis cædem intelligimus , sed destinatam & innocentis. Quod vero sequitur de sanguine vicissim effundendo , videtur mihi non factum nudum , sed jus continere. Rem ita explico. Natura non iniquum est ut quantum quisque fecit mali tantundem patiatur , juxta illud quod Rhadamanthi jus dicitur :

Εἷς τε πάποι τοὶ καὶ ἐρεξὲ δίκη καὶ ἰσθὲα ἡρώεσσι.

Quæ fecit si quisque ferat, jus fiet ejus æquum.

Seneca pater hanc sententiam sic retulit : *Iustissima patiendæ vice quod quisque alieno excogitavit supplicio, excipit suo.* Ex hujus naturalis æquitatis sensu Cain parricidii sibi conscius dixerat , Gen. iv, 14, *Qui invenerit me interficiet me.* Sed Deus primis illis temporibus aut ob hominum raritatem , aut quia paucis adhuc grassantibus minus opus erat exemplo , id quod naturaliter licitum videbatur edicto repressit , & contractum quidem ac commercium homicidæ defugi voluit , at vitam ei non eripi ; quomodo & Plato in legibus constituit , & olim in Græcia usurpatum his versibus docet Euripides :

*Καλῶς ἔθεντο παῖτα πατέρες οἱ πάλας **

Εἰς ὁμμάτων μὲν ὄψιν ὅσοι εἶον περὶν ,

*Οὐ δ' εἰς ἀπάντην , ὅς τις αἶμα ἔχων κυρεῖ **

Φυγαῖσι δ' ὁσίον , ἀνταποκτεῖναι ἤ μὴ.

Quam bene parentum provida atas statuerat ;

Vt cogeretur de vita decedere

Hominumque visu cade patrata nocens,

Fugæque lueret triste non letho scelus ?

Quo & illud pertinet Thucydidis : *ἐκὸς τὸ πάλας ἢ μεγίστων ἀδικημάτων Lib. III. μαλακωτέρας κείας αὐταῖς (τοῖς ξημίας) ἀφρονομέναι ἢ τῷ χρόνῳ εἰς τὸ θανάτῳ αἰ παλαιῶ ἀνέκκοι.* Credibile est antiquitus quamvis gravium delictorum * leves fuisse poenæ : sed cum ea progressu temporis contemnerentur , ventum ad mortem. Lactantius : *Adhuc enim videbatur nefas, quamvis malos, Lib. II. tamen homines, supplicio capitis afficere.* Ab uno facto illustri sumta conje-

Æura divinæ voluntatis in legem ivit, ita ut Lamechus quoque * simili facinore perpetrato impunitatem sibi ab hoc exemplo promiserit, Gen. iv, 24. At cum jam ante diluvium, gigantum ætate, promiscua invaluisset cædium licentia, instaurato post diluvium humano genere, ne mos idem invalesceret, severius occurrendum Deus censuit: & repressa prioris sæculi lenitate, quod natura non iniquum esse dictabat & ipse permisit, * ut insons esset qui homicidam occidisset. quod postea institutis judiciis summas ob causas ad judices solos restrictum est; ita tamen ut moris pristini vestigium manserit in jure ejus qui occisum sanguine proxime attingeret, etiam post Mosis legem, quæ de re infra fufius agetur. Magnum habemus auctorem nostræ interpretationis Abrahamum, qui cum legem Noæ datam non ignoraret, arma sumfit in Reges quatuor, ut quæ plane crederet cum ea lege non pugnare. Sic & Moses Amalecitis populum oppugnantibus arma jussit opponi, naturæ scilicet jure usus: nam Deum de hac re speciatim consultum non apparet, Exod. xvii, 9. Adde jam quod capitalia supplicia nec in homicidas tantum, sed & in alios facinorosos usurpata apparet, non modo apud populos extraneos, sed apud ipsos piæ doctrinæ alumnos, Gen. xxxviii, 24. Nimirum conjectura divinæ voluntatis ipsa naturali ratione adjuvante à similibus ad similia processerat, ut quod in homicidam constitutum erat, in alios quoque eximie nocentes non iniquum videretur. Sunt enim quædam quæ vitæ æquiparantur, ut existimatio, pudor virginalis, fides matrimonii, aut sine quibus vita tuta esse non potest, ut imperii societatem continentis reverentia: adversum quæ qui faciunt, ii homicidis meliores non videntur. Huc pertinet vetus quæ apud Hebræos exstat traditio, leges plures Noæ filiis datas à Deo quæ non omnes à Mose narratæ sint, quia satis erat ad ipsius institutum eas postea in lege peculiari Hebræorum esse comprehensas. Sic adversus nuptias incestas legem veterem quanquam a Mose suo loco non memoratam existisse apparet Levit. xviii. Inter ea autem quæ Noæ liberis Deus edixit hoc quoque ajunt fuisse, ut non homicidia tantum, sed & adulteria, & concubitus incesti, item violentæ rapinæ morte punirentur. Quod ipsum confirmant Iobi verba xxxi, ii. Iam vero data per Mosem lex sanctionibus capitalibus rationes adjicit, quæ apud alios populos non minus quam apud Hebræum populum valent: ut Levit. xviii, 24, 25, 27, 28. Psalm. cx, 5. Prov. xx, 8. Et peculiariter de homicidio dicitur terra non posse expiari nisi sanguine homicidæ fuso, Num. xxxv, 31, 33. Præterea absurdum cogitatu est, Hebræo populo indultum, disciplinam & salutem publicam ac singulorum, munire pœnis capitalibus ac se bello rueri, cæteris autem regibus gentibusque idem eodem tempore non licuisse: neque tamen reges eos aut gentes unquam à Prophetis admonitos improbari à Deo usum capitalium suppliciorum ac bella omnia, sicut de aliis peccatis admoniti sæpe sunt. Imo contra quis non credat, cum lex Mosis de judiciis expressam habuerit divinæ voluntatis imaginem, recte ac pie facturas fuisse nationes quæ inde sibi exemplum peterent? quod certe Græcos, Atticos præsertim, fecisse credibile est:

est : Vnde tanta in jure veteri Attico , & quod inde sumtum est Romano XII tabularum cum legibus Hebræis similitudo est. Sufficere hæc videntur, ut appareat legem Noæ datam non eum habere sensum, quem volunt qui bella omnia eo argumento impugnant.

VI. Speciem majorem habent quæ ex Evangelio contra bellum adferuntur : in quibus examinandis non illud mihi sumam quod sumunt multi , in Evangelio extra præcepta credendi & sacramentorum nihil esse quod non sit juris naturalis. id enim quo sensu à plebique sumitur, verum non puto. Illud libens agnosco, nihil nobis in Evangelio præcipi quod non naturalem habeat honestatem : sed non ulterius nos obligari legibus Christi quam ad ea ad quæ jus naturæ per se obligat, cur concedam non video. Et qui aliter sentiunt mirum quam fudent ut probent quæ Evangelio vetantur ipso jure naturæ esse illicita, * ut concubinatum, divortium, matrimonium cum pluribus feminis. Sunt quidem hæc ejusmodi ut eis abstinere honestius esse dicter ipsa ratio ; at non talia ut absque lege divina nefas in illis appareat. Ad illud vero quod Christiana lex præcipit, ut alii pro aliis mortis periculo nos objiciamus , I Joh. III, 16. quis dicat ipso naturæ jure nos obligari ? Iustini dictum est : τὸ κατὰ φύσιν βίον ἡδέϊμα περὶ δικαιοσύνης ἐστίν : * secundum naturam vivere ejus est qui nondum credidit. Sed ne illos quidem sequar qui aliud sibi sumunt non exiguum, Christum scilicet in tradendis præceptis quæ extant Matthæi v. & deinceps , interpretem tantum agere legis per Moysen datæ. Aliud enim sonant verba toties repetita, *Audistis dictum fuisse veteribus : Ego vero dico vobis* : quæ oppositio, sed & Syriaca & aliæ versiones, ostendunt illud *veteribus* significare, ad veteres, non à veteribus, ut *vobis* est ad vos non à vobis. Veteres autem illi non alii fuerunt quam qui Moysi tempore vivebant. nam quæ ut veteribus dicta recitantur , non legisperitorum sunt, sed Moysi, aut verbo tenus, aut sensu ; Non occides. Exod. xx, 30. *Quisquis occiderit tenebitur iudicio*, Levit. xxI, 21. Num. xxxv, 16, 17, 30. *Non Machaberis* , Exod. xx, 30. *Quisquis dimiserit uxorem, det ei libellum divortii*, Deut. xxiv, 1. *Non pejerabis, sed reddes Domino, quæ juraveris*, Exod. xx, 7. Num. xxx. 2. *Oculum pro oculo, dentem pro dente* (supple, reposcere liceat in iudicio) Levit. xxiv, 20. Deuteron. xix, 21. *Diliges proximum tuum* (id est Israëlitam) Levit. xix, 18. & *odio habebis inimicum tuum*, * puta septem populos quibuscum amicitiam colere quorumque misereri vetantur , Exodi xxxiv, 11. Deut. vii, 1. His addendi Amalecitz in quos Hebræi jubentur bellum habere implacabile, Exod. xxvii, 19. Deut. xxv, 19. Sed ad intelligentiam verborum Christi omnino notandum legem per Moysen datam dupliciter accipi, aut secundum id quod commune habet cum aliis legibus, quæ ab hominibus condi solent, quatenus scilicet graviora delicta poenarum aspectabilium formidine coercet, Hebr. ii, 2, & populum Hebræum hac ratione in statu civilis societatis continet, quo sensu dicitur νόμος τοῦ πληθὸς ἀπὸ τοῦ πληθὸς, Hebr. vii, 13. & lex factorum, Rom. xii, 27. aut secundum id quod legis divinæ est proprium , quatenus scilicet etiam mentis requirit puritatem, & actus aliquos qui sine temporali poena omitti possunt : quo sensu vo-

caſeur ὁ μὲν πνδματικὸς, Rom. vii, 14. exhilarans animum, Pſalm. xix, qui Latinis xviii, 9. Legisperiſi & Pharifæi priore illa parte contenti, ſecundam quæ potior eſt inſuper habebant, neque inculcabant populo, quod verum eſſe non ex noſtris duntaxat libris, ſed ex Iosepho quoque & magiſtris Hebræorum oſtendi poteſt. Sed etiam ſecundam hanc partem quod attinet, ſciendum eſt virtutes quæ à Chriſtianiſis exiguntur, etiam Hebræis, aut commendari, aut præcipi, ſed * non præcipi in eo gradu ac latitudine quo Chriſtianiſis. Vtroque autem hoc ſenſu Chriſtus ſua præcepta opponit veteribus : unde liquet verba ejus non continere nudam interpretationem. Hæc autem ſciri non ad hoc tantum quod nunc in manu eſt refert, ſed & ad multa alia, ne legis Hebraicæ auctoritate ſupra quam æquum eſt utamur.

VII. Omiſſis ergo argumentationibus quæ minus ſe nobis probant, primum ac præcipuum teſtimonium quo bellandi jùs à Chriſti lege non plane tolli probamus eſto Pauli illud ad Timotheum i, ii, 1, 2, 3: *Hortor ergo ante omnia ut ſiant deprecationes, preces, interpellationes, gratiarum actiones pro quibꝫvis hominibus : pro regibus & quibꝫvis in emendatione conſtitutis : * ut tranquillam ac quietam vitam degamus cum omni pietate ac ſanctitate. nam id bonum gratum ne eſt apud Deum ſervatorem noſtrum, qui omnes homines vult ſervari, & ad agnitionem veritatis venire.* Tria enim hinc docemur : Gratum eſſe Deo ut reges ſiant Chriſtiani : ut Chriſtiani facti reges maneat : quod ita expreſſit Juſtinus Martyr : *ἐνχρίσθη τὴς βασιλείας τῶ ἀρχόντος καὶ τῆ βασιλικῆς διατάξεως καὶ σώφρονα τὸ λογισμὸν ἔχοντες ἐν εὐσέειναι.* Hoc precamur, ut Reges & Principes ſimul cum regali poteſtate etiam ſanam mentem conſequantur : & in libro cui nomen conſtitutiones Clementis, precatur Eccleſia * *Χελασινὰ πρὸς τὴν*, id eſt magiſtratus Chriſtianos : Deinde & hoc Deo gratum eſſe, ut Chriſtiani reges Chriſtianiſis aliis vitam tranquillam præſtent. Quomodo vero ? Alibi id explicat Rom. xiii, 4. *Dei miniſter eſt tuo bono. quod ſi feceris quod malum eſt, metue ; nam enim fruſtra gladium geris, nam Dei miniſter eſt, vindex ad iram ei qui quod malum eſt fecerit.* Iure gladii per complexionem omnis quidem coercitio intelligitur, quomodo etiam apud Iuriſconſultos interdum ; ſed ita tamen ut pars ejus ſumma, id eſt verus gladii uſus, non excludatur. Huic loco illuſtrando non parum ſervit Pſalmus ſecundus, qui quanquam in Davide ſuam habuit veritatem, plenius tamen & perfectius ad Chriſtum pertinet : ut diſcere eſt Act. iv, 25. xiii, 33. Hebr. v, 5. Is autem Pſalmus reges omnes hortatur ut Dei filium venerabundi ſuſcipiant : hoc eſt ut ſe miniſtros ei exhibeant, qua reges ſunt ſcilicet, ut recte explicat Auguſtinus, cujus verba ad hanc rem pertinentia apponam : *In hoc reges, ſicut eis divinitus præcipitur, Deo ſerviunt in quantum reges ſunt, ſi in regno ſuo bona jubeant, mala prohibeant, non ſolum quæ pertinent ad humanam ſocietatem, verum etiam quæ pertinent ad divinam religionem.* Et alibi : *Quomodo ergo Reges Domino ſerviunt in timore, niſi ea quæ contra juſſa Domini ſunt, religioſa ſeveritate prohibendo atque plectendo ? Aliiter enim ſervit qua homo eſt, aliter qua Rex eſt. mox : In hoc ergo ſerviunt Domino reges in quantum ſunt reges, cum en faciunt ad ſerviendum illi quæ non poſſunt facere niſi reges.* Secundum argumentum præbet nobis is ipſe locus

cujus

Contra Cref.
Gram. lib.
III.

Ad Bonif.
Epiſt. 50.

cujus partem citavimus, ad Rom. XIII. ubi potestas summa, qualis est regia, à Deo esse dicitur, & Dei ordinatio vocatur; unde infer-
tur ei & parendum & honorem exhibendum; & quidem ex animo:
& qui ei resistit, eum Deo resistere. Si ordinationis voce res intelli-
geretur quam Deus tantum non vult impedire, quomodo se Deus
habet circa actus vitiosos, jam inde nulla honoris, nulla obedientiæ,
ad animum maxime pertinentis, obligatio sequeretur; nec quicquam
diceret Apostolus, ubi hanc potestatem tantopere prædicat atque
commendat, quod non latrocinii & furtis conveniret. Sequitur ergo
ut ordinata hæc potestas voluntate Dei approbante intelligatur:
unde porro inferitur, cum Deus sibi contraria non velit, hanc pote-
statem cum voluntate Dei per Evangelium revelata & omnes homi-
nes obligante non pugnare. Neque eliditur hoc argumentum eo,
quod qui in imperiis erant eo tempore cum hæc Paulus scriberet,
dicuntur alieni fuisse à Christiana pietate. nam primum id ita uni-
versum verum non est. nam Sergius Paulus Cypri prætor Christo
nomen pridem dederat, Act. XIII, 12. ut jam taceam quod de
* Edeffendorum rege vetus fama tradidit, nonnihil forte falsò inqu-
nata, sed ut videatur ex vero originem trahere. Deinde non de per-
sonis quæritur, an impiæ fuerint, sed an illa functio in illis impia fuc-
rit: quod dicimus ab Apostolo negari, quando illam functionem
dicit à Deo institutam etiam pro illo tempore, ac propterea hono-
randam etiam intra animi recessus, quibus proprie solus Deus impe-
rat. Potuit ergo & Nero, & Rex ille Agrippa, quem ad Christi reli-
gionem amplectendam Paulus tam serio invitat, Act. XXVI, Christo
se subicere, & retinere hic regiam, ille imperatoriam potestatem:
quæ sine jure gladii & armorum intelligi nequit. Sicut ergo olim pia
erant sacrificia secundum legem, quamvis ab impiis sacerdotibus ce-
lebrata; sic * pia res est imperium, quamvis ab impio teneatur. Ter-
tium argumentum petitur ex Ioannis Baptistæ verbis, qui serio in-
terrogatus à militibus Judæis (cujus gentis multa millia Romanis
militasse ex Iosepho & aliis scriptoribus manifestissimum est) quid
haberent faciendum, ut iram Dei effugerent; non eos militia abire
jussit, quod facere debebat si ea erat Dei voluntas, sed abstinere
concussionibus & fallaciis, stipendiisque esse contentos, Luc. III,
14. Ad hæc Baptistæ verba, cum apertam satis militiæ approbatio-
nem contineant, multi respondent, quæ Baptista præscripsit ita dis-
crepare à Christi præceptis, ut aliud docere potuerit Baptista, aliud
Christus. quod quo minus admittam hæc obstant. Ioannes & Chri-
stus eodem exordio doctrinæ quam afferebant summam indicarunt.
Respicite: appropinquavit enim regnum cælorum, Matth. III, 2, IV, 17.
Christus ipse regnum cæleste (id est legem novam: nam legem re-
gni nomine appellare Hebræis mos est) dicit cœpisse invadi à diebus
Baptistæ, Mat. XI, 12. Ioannes dicitur prædicasse baptismum pœ-
nitentiæ in remissionem peccatorum, Marc. I, 4. Tantundem fecisse
dicuntur Apostoli Christi nomine, Act. II, 38. Exigit Ioannes
fructus dignos pœnitentia, & iis qui talem fructum non proferunt
excidium minatur, Matt. III, 8 & 10. Exigit opera dilectionis supra

legem, Luc. III, 11. Lex dicitur durasse usque ad Ioannem ; id est ab illo incepisse doctrina perfectior, Matt. XI, 13. Et principium Evangelii à Ioanne ducitur, Marc. I, 1. Luc. I, 77. Ipse Ioannes hoc nomine major Prophetis, Matth. XI, 9. Luc. VII, 26, missus scilicet ad dandam cognitionem salutarem populo, Luc. II, 77. ad Evangelium annuntiandum, Luc. III, 18. Neque usquam Ioannes Iesum à se distinguit præceptorum discrepantia (quanquam quæ generalius & confusius, & rudimentorum more à Ioanne sunt indicata, eadem diserte tradidit Christus vera lux) sed eo quod Iesus esset promissus ille Messias, Act. XIX, 4. Ioan. I, 29. rex scilicet regni cœlestis, qui daturus esset in se confidentibus vim Spiritus Sancti, Matt. III, 11. Marc. I, 8. Luc. III, 16. Quartum hoc est argumentum, quod mihi ponderis non exigui videtur : Si tollatur jus capitalium suppliciorum, & armis cives tuendi adversus latrones ac prædones, maximam inde secururam scelerum licentiam & quasi diluvium malorum, * cum nunc quoque constitutis iudiciis ægre réprimatur improbitas. Quare si mens Christi fuisset, talem rerum statum, qualis auditus nunquam fuerat, inducere, haud dubie verbis quam maxime disertis ac specialibus edicendum ei fuerat, ne quis de capite judicaret, ne quis arma ferret; quod fecisse nusquam legitur : nam quæ adferuntur, aut valde sunt generalia, aut obscura. Docet autem ipsa æquitas & communis ratio, non tantum verba generalia contrahi, & ambigua commode explicari, sed & à proprietate usuque recepto verborum discedi nonnihil, ut is sensus evitetur qui maxima secum incommoda sit allaturus. Quintum sit, quod nullo argumento ostendi potest lex Moïsis, quæ ad iudicia pertinebat, desuisse priusquam urbs Hierosolyma exscinderetur, & cum ea tum species tum spes reipublicæ concideret. nam neque in lege Moïsis ullus terminus isti legi præfinitur, neque Christus aut Apostoli usquam de istius legis cessatione loquuntur, nisi quatenus id comprehensum videri potest in reipublicæ (ut diximus) destructione : imo contra Paulus summum pontificem ait constitutum, ut iudicium ferret secundum legem Moïsis, Act. XXIV, 3. Christus ipse in præfatione præceptorum suorum, ait non venisse se ad solvendam legem, sed ad implendam, Matt. V, 17. quod quem de ritualibus sensum habeat non obscurum est; implentur enim lineamenta adumbrantia cum perfecta rei species exhibetur : de legibus autem ad iudicia pertinentibus quomodo verum esse potest, si Christus, ut quidam existimant, adventu suo ea sustulit ? Si autem mansit obligatio legis quamdiu stetit Hebræorum respublica, sequitur ut Iudæi etiam ad Christum conversi, si ad magistratum vocarentur, eum defugere non potuerint, & ut iudicare non aliter debuerint quam Moïses præscriperat. Ego sane omnia expendens ne levissimam quidem conjecturam reperio, qua motus vir aliquis pius illa tunc Christi loquentis verba audiens aliter existimare potuerit. Illud agnosco, ante Christi tempus quædam fuisse permissa, sive quoad impunitatem externam, sive etiam quoad animi puritatem (nunc enim ista distinctius exquirere, nec opus, nec otium est) quæ Christi suam disciplinam sectantibus licere noluit, ut ob qualemcumque offensam

uxorem dimittere, ab eo qui læserit in iudicio exigere ultionem; sed inter Christi præcepta & illas permissiones est diversitas quædam, non est repugnantia. Nam qui uxorem retinet, qui ultionem sibi privatim debitam remittit, nihil facit contra legem; imo hoc facit quod lex maxime vult. Longe aliud est, in iudice cui lex non permittit, sed imperat ut homicidam morte puniat, reus ipse futurus apud Deum ni fecerit. Huic si Christus interdicit ne homicidam morte puniat, omnino contrarium legi præcipit, solvit legem. Sextum sit argumentum ab exemplo Cornelii Centurionis, qui & Spiritum Sanctum, signum indubitatum justificationis, à Christo accepit, & in nomen Christi à Petro Apostolo baptizatus est: militiam autem abdicasse aut ad eam abdicandam à Petro monitus non legitur. Sunt qui respondeant, cum de religione Christiana à Petro sit institutus, simul censei debere institutum de militia deferenda. Hi, si quidem certum esset atque indubitatum inter Christi præcepta contineri interdictum militiæ, aliquid dicerent. Sed cum id nusquam alibi discrete existeret, certe de ea re aliquid hoc saltem loco, qui id maxime poscebat, dicendum fuerat, ne post ventura ætas officii sui regulas ignoraret. Neque vero solet Lucas, ubi personarum qualitas specialem quandam vitæ mutationem desiderabat, id silentio præterire, ut videre est tum alibi, tum Actor. xix, 19. Septimum huic simile petitur ex eo quod de Sergio Paulo cœpiimus dicere. nam in ejus conversi historia nullum est indicium ejurati magistratus aut admonitionis factæ ut ejuraretur. Quod autem non narratur, cum narrari, ut diximus, maxime attineat; id nec factum censendum est. Octavum esse potest quod * Paulus Apostolus intellectis Iudæorum in se insidiis Tribuno indicari eas voluit; & cum Tribunus milites ei addidisset, quorum præsidio in itinere adversus vim omnem tutus esset, nihil contradixit, neque Tribunum aut milites monuit, Deo non placere ut vis vi repellatur. At qui is erat Paulus qui nullam occasionem edocendi officii, aut omitteret ipse, aut omitti ab aliis veller, 11 Timoth. iv, 2. Nonum accedat, quod rei honestæ ac debitæ finis proprius non potest non esse honestus ac debitus. Tributa ut solvamus honestum est, atque etiam præceptum conscientiam obligans, ut Paulus Apostolus explicat: Tributorum autem finis est ut potestates publicæ habeant unde sumtum faciant ad bonos tuendos ac coercendos malos, Rom. xiii, 3, 4, 6. Tacitus apposite ad hanc rem: *Neque Hist. 1 quies gentium sine armis, neque arma sine stipendiis, neque stipendia sine tributis haberi queunt.* Cui dicto simile est Augustini illud: *Ad hoc tributa præ-* Lib. x *stamus, ut propter necessaria militi stipendium prebeatur.* Decimum argumentum præbet locus ille Act. xxv, 11: ubi Paulus ita loquitur: *Si contra. sum. 1 injuria quemquam affeci, & dignum aliquid morte commisi, * non recusabo mori.* Vnde colligo ita censuisse Paulum, etiam post publicatam Evangelii legem quædam esse crimina, quæ morte plecti æquitas ferat, aut etiam exigat: quod & Petrus docet, 1 Epist. c. 11, 19, 20. Quod si ea tum fuisset Dei voluntas, ut capitalibus judiciis absisteretur, potuerat quidem purgare se Paulus, sed non debuerat in hominum animis eam relinquere opinionem, quasi capere plectere nocentes

nunc non minus quam olim liceret. Probato autem capitales pœnas post Christi adventum recte exerceri, simul probatum arbitror, bellum aliquod licite geri, puta adversus nocentes multos & armatos: qui ut rei fiant, acie vincendi sunt. Vires enim & ad resistendum audacia nocentum, sicut in prudenti deliberatione suum habere momentum potest, ita de jure ipso nihil imminuit. Undecimum esse potest, quod Christi lex solam legem Moſis, qua gentes ab Hebræis separabar, sustulit, Ephes. 11, 14. Quæ autem natura, & bene moratarum gentium consensu honesta censentur, adeo non sustulit, ut sub generali præcepto omnis honesti ac virtutis comprehenderit. Phil. 1v, 8. 1 Cor. xi, 13, 14. Iam vero criminum pœnæ & arma quæ injuriam arcent, natura habentur laudabilia, & ad justitiæ, & ad beneficentiæ virtutem referuntur. Atque hic obiter notandus eorum est error, qui Israelitarum jus ad bellum deducunt, ex eo solo quod terram Cananæam illis Deus dedisset. Est enim hæc justa euidem causa, sed non unica. Nam & ante ea tempora pii rationis ductu bella gesserunt: & ipsi Israelitæ postea aliis de causis, ut David ob legatos violatos. Tum vero quæ humano jure quisque possidet, non minus ejus sunt quam si Deus donasset: id autem jus per Evangelium non tollitur.

VIII. Videamus nunc etiam quibus argumentis se fulciat adversaria sententia, quo facilius judicet pius æstimator utra præponderent. Primum adferri solet * vaticinium Esaïæ, qui futurum dicit, ut populi gladios contendant in ligones, & lanceas in falces; neque gladium sumant alius in alium, neque bellum ultra addiscant, 11, 4. Sed hoc vaticinium aut sub conditione quadam accipiendum est, quemadmodum multa alia, ut nimirum intelligamus talem fore rerum statum * si omnes populi Christi legem suscipiant atque impleant; quam ad rem Deus nihil sua ex parte passurus sit desiderari; certum autem est si omnes sint Christiani, & Christiane vivant, nulla fore bella: quod Arnobius ita enuntiat: *Si omnes omnino qui homines esse se non specie corporum, sed rationis intelligunt potestate, salutaribus ejus pacificisque decretis aurem vellent commodare paulisper, & non fastu & suercilio tumidi suis potius sensibus, quam illius commonitionibus crederent, universus jamadudum orbis mitiora in opera conversis usibus ferri, tranquillitate in mollissima degeret, & in concordiam salutare incorruptis federum sanctionibus conveniret.* Lactantius vero hoc modo: *Quid fiet, si omnes in concordiam consenserint? quod certe fieri poterit, si pernicioso & impio furore projecto innocentes ac justis esse velint.* Aut intelligendum est pure; quo modo si accipiat, docet res ipsa impletum hoc nondum esse, sed implementum ejus, ut & conversionis generalis Iudæorum, adhuc expectandum. Vtrovis autem modo sumas, nihil hinc inferri potest adversus bellorum justitiam, quamdiu sunt qui pacis amantes pace frui non sinunt, sed vim eis intentant. Ex quinto Matthæi capite plura argumenta depromi solent, ad quorum judicationem opus est animo reperi quod paulo ante diximus: Si Christo id fuisset propositum, omnia capitalia judicia, & jus bellorum tollere, facturum id fuisse verbis quam maxime expressis ac specialibus, ob rei magnitudinem

dinem ac novitatem, eoque magis, quod nemo Iudæus aliter cogitare poterat, quam leges Moſis ad judicia & rempublicam pertinentes vim ſuam in homines Iudæos habere debere quaindiu ſtaret illa reſpublica. Hac ergo de re præmoniti locorum ſingulorum vim ordine exploremus. Adverſariæ ergo ſententiæ munimentum ſecundum ex iſtis verbis petitur: *Audiſtus dictum fuiſſe, Oculum pro oculo & dentem pro dente. Ego vero dico vobis, ne obſiſſite iniurioſo, (γωγῆ * quod Græci vertunt τὰ ἀδικῆναι, Exod. 11, 13.) ſed eadenti te in dextram maſcellam, alteram quoque obverte.* Hinc enim inferunt quidam nullam injuriam aut repellendam, aut vindicandam, ſive publice, ſive privatum. Atqui non hoc dicunt verba. neque enim magiſtratus hic alloquitur Chriſtus, ſed eos qui impetuntur; nec de quavis agit injuria, ſed de tali, qualis eſt alapa, ſequenti enim verba reſtringunt præcedentium generalitatem. Sic in præcepto ſequenti: *Qui velis tecum litigare, ut tunicam accipiat, * dimitte illi etiam pallium:* non omnis provocatio ad judicem aut arbitrum prohibetur, Paulo interprete qui lites non omnes prohibet, 1 Cor. vi, 4. ſed vetat Chriſtianos in profanis auditoriis inter ſe litigare, idque ad Iudæorum exemplum, apud quos recepta erat ſententia, *Qui adducit negotia Iſraelitica ad extraneos, polluit nomen Dei:* ſed vult Chriſtus ad exercendam patientiam noſtram, de rebus quæ facile ſunt recuperabiles, ut tunica, aut cum tunica, ſi opus ſit, pallium, non contendì iudicio, ſed quamvis optimo jure nitamur, omitti juris perſecutionem. Apollonius Tyanæus negabat philoſophi eſſe *ἀπὸ χρησίου ἀφ' αἰνέτης* de pecuniola Philoftr. 11, litigare. Non improbat Prætor (inquit Vlpianus) *factum ejus qui tanti habuit re carere, ne propter eam ſapius litigaret. Hæc enim cogitatio ejus qui lites exſecratur non eſt vituperanda.* Quod hic probari à probis ait Vlpianus, 15. hoc Chriſtus imperat, ex rebus honeſtiſſimis & probatiſſimis deli-
 gens præceptorum ſuorum materiam. At non hinc recte colligas etiam parenti, etiam tutori neſas fore id ſine quo liberi, ſine quo pupilli ſuſtentari nequeant, ſi cogatur, apud judicem defendere. Aliud enim eſt tunica & pallium, aliud totum illud unde vivitur. In Clementis conſtitutionibus de homine Chriſtiano dicitur, ſi litem habeat, *παραδέξαι ἀφ' αἰνέτης καὶ δὲ βλαφθῆναι τι, det operam ut tranſigat, etiamſi quid damni accipiendum ſit.* Quod ergo de moralibus dici ſolet, hic quoque locum habet, non conſiſtere hæc in puncto, ſed habere ſuam quandam latitudinem. Sic in eo quod deinceps ſequitur, *Qui angariabit te ad milliare unum, ab eo cum eo dabo:* non dixit Dominus de centum milliaribus, quod iter hominem à ſuis negotiis longius abduceret, ſed de uno, & ſi ita uſu veniat de duobus; quæ deambulatione quaſi pro nihilo ducitur. Senſus ergo eſt, in hijs quæ nobis non multum ſunt incommodatura, non urgendum nobis eſſe jus noſtrum, ſed cedendum pluſ etiam quam alter poſtulet, * ut & patientia & benignitas noſtra omnibus innotefcat. Sequitur porro: * *Petenti abſ te dato, ſi volentem à te mutuo ſumere, ne rejice.* Si in infinitum hoc producas, nihil durius. Qui domeſticorum curam non agit, infideli eſt deterior, inquit Paulus, 1 Tim. v, 8. Sequamur ergo eundem Paulum optimum legis herilis interpretem, qui Corinthios excitans L. Item ſi 6.
1. & D. de alien. Iud. mut. cauſa facta.
L. 1, c. XLV. ad

ad beneficentiam in Hierosolymitanos exercendam : *Non, inquit, ut aliis sit laxamentum, vobis res angusta, sed ut aequaliter * vestra copia succurrat illorum inopia*, II Cor. VIII, 13, id est (Livii verba in re non diffimili usurpabo) ut ex eo quod adfluit opibus vestris sustineatis necessitates aliorum : qui sensus est & in Cyro Xenophontis : ἃ οὐ ἰδὼν ἀέλιος ἂν ὄντα ἔμελλε χρημαίστων, τέττις πᾶς ἐνδείας ἔφίλων ἐξαγκέμασι. Similem æquitatem adhibeamus interpretando præcepto quod jam à nobis recitatum est. Lex Hebræa sicut divortii libertatem indulgebat, ut sævitæ maritorum in uxores occurreret ; ita etiam privatorum ultioni, ad quam gens illa valde prona erat, coercendæ, jus læso fecerat ab eo qui læserat, non manu sua, sed apud iudicem exigere talionem : quod lex etiam XII tabularum secuta est ; *si membrum rupit, talio esto*. Christus vero majoris patientiæ magister tantum abest, ut illam in jam læso prober vindictæ flagitationem, injurias quasdam ne arceri quidem vult, aut vi, aut iudicio. At quales injurias ? tolerabiles scilicet, * non quod non in atrocioribus quoque laudabile hoc sit, sed quod restrictiore quadam patientia contentus sit. Ideo exemplum posuit in alapa, quæ non vitam impetit, non corpus mutilat, sed tantum contemtum quemdam nostri significat, qui nos nihilo deteriores facit. Seneca libro de constantia sapientis, injuriam à contumelia dividit : *Prior illa, inquit, natura gravior est : hæc levior & tantum delicatis gravis, qua non læduntur, sed offenduntur. Tanta est animorum dissolutio & vanitas, ut quidam nihil acerbius putent. Sic invenias servum, qui flagellis quam colaphis cadi malit*. Idem alio loco : *Contumelia est minor injuria, quam queri magis quam exsequi possumus, quam leges quoque nulla dignam vindictam putaverunt*. Sic apud Pacuvium quidam : *Patior facile injuriam, si est vacua à contumelia*.

Et apud Cæcilium alius :

Facile arumnam ferre possum, si inde abest injuria ;

Etiamque injuriam, nisi contra constet contumelia.

Demosthenes : εἰδὲ γὰρ τὸ τῷ πλείοντι τοῖς ἐλαδύτεροις δεῖν καὶ περὶ οὐ δεῖν, ἀλλὰ τὸ ἐφ' ὧς, *Nec enim tam grave hominibus ingenuis verberari, quamquam & hoc grave, quam per contumeliam verberari*. Is quem dixi Seneca paulo inferius ex contumelia dolorem, affectum esse ait, quem humilitas animi moveat contrahentis se ob factum dictumve inhonorificum. In tali ergo circumstantia patientiam Christus præcipit ; & nequis tritum illud objiciat, *Veterem ferendo injuriam invitas novam* : addit * potius etiam ferendam esse alteram injuriam quam propulsandam priorem : quia scilicet * nihil inde ad nos mali pervenit, nisi quod in stulta persuasione positum est. Maxillam obvertere in Hebraismo est patienter ferre, ut apparet Esai. xxx, 6. Jerem. III, 3. * præbere os contumeliis, dixit Tacitus historiarum tertio. Tertium argumentum peti solet ex eo quod apud Matthæum sequitur : *Audistis dictum fuisse, Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum : Ego vero dico vobis, Diligite inimicos vestros, benedicite eis qui vos execrantur, precamini pro eis qui infesti vobis sunt & vos persequuntur*. Sunt enim qui existimant cum tali dilectione & beneficentia adversum inimicos & infestos pugnare tum judicia capitalia, tum bella. Sed facile id refellitur, si ipsum

ipsum illud legis Hebraicæ dictum consideremus. Præcipiebatur Hebræis ut proximum diligere, * Hebræum scilicet : ita enim vocem proximi ibi sumi ostendit Levit. xix, comma 17, collatum cum cominate 18. At non eo minus imperatum erat magistratibus occidere homicidas, & alios graviter fontes : non eo minus tribus undecim ob delictum atrox iusto bello persecutæ sunt tribum Benjaminicam, Iud. xxi. non eo minus recte David qui prælia Domini præliabatur, regnum sibi promissum ab Isboseto armis repetit. Sit ergo nunc porrecta latius proximi significatio ad homines quosvis : omnes enim in communem gratiam sunt recepti : nulli populi à Deo devoti : licebit tamen in omnes quod tunc in Israëlitas licuit, qui diligere æque tunc jubebantur, ut nunc quivis homines. Quod si etiam velis in Evangelica lege maiorem dilectionis gradum imperari, concedatur & hoc, dum illud quoque constet, * non omnes æqualiter diligendos, sed magis patrem, quam extraneum. Sic etiam bonum innocentis bono nocentis, bonum commune privato antehabendum ordinatæ dilectionis lege. Ex dilectione autem innocentium nata sunt & judicia capitalia & pia bella. Vide sententiam moralem quæ exstat Prov. xxiv, 11. Debent ergo Christi præcepta de singulis diligendis atque adjuvandis ita impleri, nisi major ac iustior dilectio impediatur. Notum est dictum vetus : *Tam omnibus ignoscere crudelitas est quam nulli.* Adde quod inimicos diligere jubemur Dei exemplo qui malis Solem suum oriri facit. At idem Deus de quibusdam malis, & in hac vita poenas sumit, & olim sumet gravissimas. Quo argumento simul solvuntur ea quæ de lenitate Christianis præcepta ad hanc rem adferri solent. Nam Deus lenis, misericors, longanimis appellatur Ionæ iv, 2. Exod. xxxiv, 6. At * ejusdem in contumaces iram, hoc est puniendi voluntatem passum describunt sacræ literæ, Num. xiv, 18. Rom. ii, 8. Et hujus iræ minister constitutus est magistratus, Rom. xii, 4. Moses ab eximia lenitate prædicatur : At idem poenas de fontibus exegit, etiam capitales. Christi lenitatem & patientiam imitari passim jubemur. At * Christus est qui & Iudæos inobedientes suppliciis affecit gravissimis, Matth. xxii, 7, & impios in die judicii pro meritis est damnaturus. Magistri lenitatem imitati sunt Apostoli, qui tamen * potestate sibi divinitus data usi sunt ad poenam facinorosorum, I Cor. iv, 21. I Cor. v, 5. I Tim. i, 20. Quartus locus qui objicitur est Rom. xii, 17. *Nemini malum pro malo reddite : procurate honesta in omnium conspectu : si fieri potest, quantum in vobis est, cum omnibus hominibus in pace viventes non vosmetipsos * ulciscentes, dilecti, sed date locum ira : scriptum est enim; Meum est ulcisci : ego rependam, dicit Dominus. Itaque si esurit inimicus tuus, ciba eum; si sitit, da ei potum. hoc enim si feceris, carbonem ignis coacerababis in caput ejus. Ne vincitor à malo, sed vince bono malum.* Sed hic quoque eadem quæ ad locum superiorem patet responsio. Nam quo tempore dictum fuerat à D E O, Meum est ulcisci, ego rependam; eo ipso tempore & judicia capitalia exercebantur, & de bellis scriptæ erant leges. Quin & beneficia inimicis (popularibus scilicet) exhiberi jubentur, Exod. xxi, 11, 4, 5. Hæc tamen, ut diximus, neque poenis capi-

capitalibus, neque bellis justis in ipsos etiam Israelitas obstabant. Quare ne nunc quidem verba eadem, aut præcepta similia, quamvis latius patentia, in talem sensum rapienda sunt: eoque minus quia capitum sectiones non ab Apostolis sunt, aut eorum ætate, sed multo serius factæ ad dividendam lectionem & faciliorem locorum allegationem. Quare quod nunc **XIII** caput inchoat, *Omnis anima potestatibus supereminentibus subiecta esto*, & quæ sequuntur, cum illis de ultione non expetenda præceptis cohæsit. In hac autem dissertatione dicit Paulus potestates publicas Dei ministras esse, & vindices ad iram (id est ad pœniam) in maleficos: eo ipso apertissime distinguens inrer ultionem publici boni causa, quæ Dei vice exigitur, & ad ultionem Deo reservatam referenda est; & illam explendi doloris quam paulo ante interdixerat. Nam si ultionem etiam illam quæ boni publici causa exigitur, in illo interdicto comprehensam velis, quid erat absurdius, quam cum dixisset abstinendum à pœnis capitalibus, deinde subicere, in hoc potestates publicas à Deo constitutas, ut pœnas vice Dei exigant? Quintus quo nonnulli utuntur locus est **II Cor. x, 3.** *Quamquam in carne ambulantes; nequaquam carnis bella gerimus. Nam arma militia nostra* non sunt carnalia, sed divinitus valida ad destructionem munitionum:* & quæ sequuntur. Sed hîc locus nihil ad rem facit. Ostendunt enim tum præcedentia, tum quæ sequuntur, carnî nomine à Paulo ibi intelligi, imbecillam corporis conditionem, qualis in aspectum veniebat, & cuius nomine contemnebatur. Huic opponit Paulus arma sua, potestatem scilicet sibi ut Apostolo datam ad coercendos refractarios, quali usus fuerat in Elymam, Corinthium incesti reum, Hymenæum & Alexandrum. Hanc ergo potestatem negat esse carnalem, id est infirmam, imo contra validissimam eam esse asserit. Quid hoc ad jus capitalium suppliciorum, aut belli? Imo contra, quia Ecclesia eo tempore publicarum potestatum auxilio destituebatur, ideo ad ejus tutelam prodigiosam illam potestatem Deus excitaverat, quæ deficere ferme cœpit ex quo Imperatores Christiani Ecclesiæ contigerunt, sicut Manna defecit ubi in terras frugiferas populus Hebræorum pervenerat. Qui sexto affertur locus **Eph. vi, 12,** *Induite universam illam armaturam Dei, ut possitis stare adversus artes diaboli; quia non est vobis lucta adversus sanguinem & carnem* (supple, tantum, more Hebræo) *sed adversus imperia, & quæ sequuntur:* agit de pugna quæ Christianorum est qua sunt Christiani, non quam communem habere cum aliis hominibus certis eventibus possunt. Iacobi locus qui septimo affertur **iv, 1,** *Vnde bella & pugna inter vos? nonne ex voluptatibus vestris qua militant in membris vestris? Concupiscitis & non habetis: invidetis & affectatis, nec potestis nancisci: pugnatís & bella geritis, nec obtinetis eo quod non petitis: Petitís & non accipitis, eo quod male petitis, ut in voluptates vestras assumatis:* nihil continet universale: tantum dicit bella & pugnâs quibus tum Hebræi dispersi inter semisere collidebantur (cujus historiæ partem aliquam apud Iosephum videre est) ortum habuisse ex causis non probis: quod nunc etiam contingere scimus & dolemus, Sensum ab hoc Iacobi loco non alienum habet Tibulli illud:

Ant. lib.
xviii. cap.
12, & lib.
seq.

Divitis hoc vitium est auri, nec bella fuere,

Fagus affabat cum scyphus ante dapes.

Er apud Strabonem non uno loco notatum videas * innocentissime agere eas gentes quarum victus est simplicissimus. Non abeunt hinc ista Lucani :

O prodiga rerum

Luxuries, nunquam parvo contenta paratu,

Et quasitorum terra pelagoque ciborum

Ambitiosa famēs & laeta gloria mensa,

Discite quam parvo liceat producere vitam,

Et quantum natura petat. non erigit agros

Nobis ignoto diffusis Consule Bacchus;

Non auro myrrhaque bibunt; sed gurgite puro

Vita redit. satis est populus fluviusque Ceresque.

Heu mise, i, qui bella gerunt.

Cui adjungi potest Plutarchi illud in Stoicorum contradictionibus : ἡ δὲ φύσις ἀνθρώποις πόλεμος ἂν εἴη καὶ φύσις ἀλλὰ τὸ μὴ φιλοδοξία, τὸ ὃ φιλοδοξία, τὸ ὃ φιλοδοξία τις ἢ φιλαρχία συρρήγνυσσι. Nullum inter homines bellum non ex vitio nascitur. * aliud ex voluptatum cupiditate, aliud ex avaritia, aliud ex honorum aut imperii nimio studio conflatur. Iustinus cum Scytharum instituta laudasset; Atque utinam reliquis mortalibus similis moderatio, & abstinentia alieni foret: profecto non tantum bellorum per omnia secula terris omnibus continuaretur, neque plus hominum ferrum & arma quam naturalis factorum conditio raperet. Apud Ciceronem est de Finibus primo: Ex cupiditatibus odia, dissidia, discordia, seditiones, bella nascuntur. Maximus Tyrius: νῦν μετὰ πάντεσσι πόλεμος αἰεὶ καὶ ἐπιθυμία πλεονεξίας, καὶ πᾶσι πάντων γὰρ τοῖς πλεονεξίας ἐπεγείρεται. Nunc omnia bellis plena: Vtique enim oberrant cupiditates, & per omnes terras excitant appetitum rerum alienarum. Iamblichus: καὶ ὁ πόλεμος & τῶν καὶ μάχης ἔδδεν ἄλλο παρέχει ἢ τὸ σῶμα καὶ αἱ τῶν ἐπιθυμιῶν. καὶ ὁ τῶν χρησίων κτήνη πόλεμος γίνονται. Bella, pugnas, seditiones corpus prabet & corporis cupiditates. Nam rerum vitibilium causa bella oriuntur. Quod vero Petro dictum est, Qui gladio ferit, gladio peribit, cum non ad bellum communiter spectatum, sed ad bellum privatum proprie pertineat (nam & Christus ipse inhibita aut neglecta defensionis hanc reddit causam, quod regnum suum de hoc mundo non esset, Ioann. xiii, 36.) suo loco rectius pertractabitur.

IX. Quoties de scripti sensu quaeritur, magnam vim habere solet tum usus sequens, tum prudentum auctoritas: quod etiam in divinis scriptis sequendum est. Neque enim probabile est Ecclesias quae ab Apostolis constitutae sunt, aut subito, aut omnes defecisse ab iis quae Apostoli breviter perscripta ore liberalius explicaverant, aut etiam in usum introduxerant. Solent autem ab iis qui bella impugnant adferri dicta quaedam veterum Christianorum: ad quae tria dicenda habeo. Primum est, ex iis dictis nihil amplius colligi quam privatam quorundam sententiam, non publicam Ecclesiarum: adde quod ferme quorum ea dicta sunt, amant ab aliis seorsim ire & docere quiddam magnificentius; quales sunt Origenes & Terrullianus qui nec sibi satis constant. Nam idem Origenes apes ait à Deo docu-

documentum datas *αὐτὸς τὸ δικαίως καὶ τὸ ὀρθῶς πολέμους, ἢ πολεῖ δέοι, γίνεσθαι ἐν ἀνθρώποις*: *Ut bella iusta atque ordinata inter homines gerantur, si quando iubeat necessitas.* & idem ille Tertullianus, qui alibi supplicia capitalia minus probare videtur, dixit, * *Bonum esse cum puniuntur nocentes nemo negat.* Et de militia hæsitat. nam libro de Idololatria: *Quæritur, inquit, an fideles ad militiam converti possint, & an militia ad fidem admitti*: Et videtur eo loco propendere in eam sententiam quæ militiæ adversatur. At libro de corona militis, cum quædam adversus militiam disputasset, mox distinguit qui ante baptismum militabant ab iis qui post baptismum nomen dant militiæ. *Planè, inquit, si quos militia præventos fides posterior invenit, alia conditio est, ut illorum quos Ioannes admitteret ad lavacrum; ut centurionum fidelissimorum, quem Christus probat, & quem Petrus catechizat: * dum tamen suscepta fide acque signata, aut deferendum statim sit, ut multis actum, aut omnibus modis cavillandum (id est cavendum) nequid adversus Deum committatur.* Sensit ergo illos post baptismum in militia permanisse; quod sane minime facturi fuerant si intellexissent militiam à Christo interdictam; non magis quam a-ruspices, magi, * & alii veterum artium professores in sua arte post baptismum manere permissi sunt. Eodem libro militem quendam & quidem Christianum laudans; *O militem, inquit, in Deo gloriosum.* Secunda observatio est, quod militiam Christiani sæpe aut evitarunt ob temporum circumstantias, quæ vix ferebant militiam exerceri sine actibus quibusdam cum Christiana lege pugnantibus. In literis Dolabellæ ad Ephesios, quæ apud Iosephum exstant, videmus Iudæos ab expeditionibus militaribus immunitatem postulasse, quod externis permixti non satis ritus legis suæ observare possent, & quia sabbatis ferre arma & magna itinera facere cogerentur. Atque easdem ob causas à L. Lentulo missionem Iudæos impetrasse docet idem Iosephus: alibique narrat, cum Iudæi Roma urbe iussi essent excedere, quosdam militiæ adscriptos, alios punitos quod militare nollent patriarum legum reverentia; ob eas scilicet quas diximus causas: quibus accedebat interdum tertia, quod adversus populares suos pugnandum haberent. at *καὶ τῶν ὁμοφύλων ὁ πόλεμος ἀπέμεινον, nefas in populares suos arma sumere*, tunc scilicet cum populares ob patriæ legis observationem periclitabantur. Quoties vero hæc incommoda cavere poterant Iudæi, militabant etiam sub externis regibus, sed *ἐμμένοντες τοῖς πατρίοις ἔθουσιν καὶ τῷ νόμῳ τῶν πατέρων, * persistentes in patriis institutis & ex eorum præscripto viventes*: quod pacisci prius solebant eodem Iosepho auctore. His periculis simillima sunt quæ Tertullianus militiæ suorum temporum objicit, ut libro de Idololatria: *Non convenit sacramentum divino & humano, signo Christi & signo diaboli: quia scilicet per Deos Gentium, Iovem, Martem atque alios jurare milites jubebantur.* Libro autem de Corona militis: *Excubabit pro templis quibus renuntiavit, & cænet ibi ubi Apostolo non placet: & quos interitum exorcismis fugavit, noctibus defensabit?* mox: *Quanta alia in delictis circumspici possunt castrensium munium, transgressionum interpretanda?* Tertium quod notamus hoc est, Christianos primorum temporum tanto ardore succensos fuisse ad præclarissima quæque capeffenda, ut

sæpe consilia divina pro præceptis amplecterentur. Christiani, inquit Athenagoras, ἢ διὰ τὸ τοῖς ἀπαίξεσι, *adversus sua rapientes iudicio non contendunt.* Salvianus iustum à Christo ait, ut ea ipsa de quibus lis est relinquamus, dummodo litibus exuamur. Atqui * id ita generaliter suntum consilii forte est & vitæ sublimioris, at non in præcepto positum. Simile est quod plurimi veterum omne iuramentum improbant, nulla exceptione addita, cum tamen Paulus in re gravi iuraverit. Christianus apud Tatianum, *πατήριον παρήτημα, proutam recusso*: apud Tertullianum, *Christianus nec adilitatem affectat.* Sic Lactantius iustum (qualem vult esse Christianum) negat belligeratum; sed ita ut simul navigaturum neget. A secundis nuptiis quam multi veterum Christianos dehortantur? Quæ omnia sicut laudabilia, eximia, Deo apprime grata sunt, ita nullius legis necessitate à nobis exiguntur. Atque hæc solvendis quæ obijciuntur sufficient. Nunc ut nostra firmemus, primum non desunt nobis scriptores & quidem antiquiores, qui & capitalia supplicia & quæ inde pendent bella sentiant à Christianis licite posse usurpari. Nam Clemens Alexandrinus Christianum ait, si ad imperium vocetur, ut Moses, futurum vivam subditis legem, & præmio affecturum bonos, poenis malos. Et alibi habitum Christiani describens, decere eum ait intactis esse pedibus, nisi forte militet. * In constitutionibus quæ Clementis Romani nomen præferunt libro VII, c. III, legimus: *ἐχ' ὡς πᾶσις φόνος Παύλος τοιγάρωντο, ἀλλὰ μόνος ἔ' ἀγιός. ἔ' δ' ἐνδίκως ἀρχαὶς μόνους ἀφωρισμένους: ποτὶ quasi omnis cades illicita sit, sed ea quæ est innocentis: ita tamen ut quæ iusta est, magistratibus solis sit reservata.* Sed auctoritatibus privatis sepositis ad publicam Ecclesiæ veniamus, quæ maximi debet esse ponderis. Dico igitur nunquam à baptismo rejectos aut ab Ecclesia excommunicatos eos qui militabant. quod tamen & factum oportuit, & factum fuisset si militia cum novi foederis conditionibus pugnasset. In dictis modo constitutionibus lib. VIII, c. XXXII agit scriptor ille de iis, qui antiquitus ad baptismum admitti, aut ab eo rejici solebant. *ἐκκλησίᾳς πρὸς τῶν διδασκάλων μὴ ἀδικεῖν, μὴ συνοφθαλμῶν. ἀρκεῖ δ' ὅτις διδασκάλος ὁ ψωνίος. περὶ γὰρ πρὸς πρὸς ἐκκλησίᾳς. Miles baptismum postulans doceatur ab iniuriis & vexationibus abstinere: contentus esse suis stipendiis. Si his pareat, admittitur.* Tertullianus in Apologetico ex persona loquens Christianorum; *Navigamus, inquit, & nos vobiscum & militamus.* Paul. Cap. XII. lo ante dixerat: *Externi sumus & vestra omnia implevimus, urbes, insulas, C. XXXVII. castella, municipia, conciliabula, castra ipsa.* Eodem libro narraverat * M. Aurelio Imperatori Christianorum militum precationibus imbrem impetratum. In corona militem illum qui coronam abjecerat, constantiorem ait fuisse cæteris fratribus, & multos ei ostendit fuisse Christianos commilitones. Accedat quod & milites nonnulli pro Christo tormenta mortemque perpeffi eundem cum cæteris martyribus honorem ab Ecclesiâ acceperunt, quos inter memorantur * tres Pauli comites; sub Decio Cerialis, sub Valeriano Marinus, quinquaginta sub Aureliano, Victor, Maurus, & Valentinus magister militum sub Maximiano, circa idem tempus Marcellus Centurio, Severianus sub Licinio. Cyprianus de Laurentino & Ignatio Afris:

Afris: in castris & ipsi quondam secularibus militantes, sed veri & spirituales Dei milites, dum diabolum Christi confessione prosternunt, palmas Domini & coronas illustres passione meruerunt. Et hinc apparet quid de militia fenserit communitas Christianorum, etiam priusquam Imperatores Christiani essent. Capitalibus suppliciis si non libenter interfuerunt Christiani illis temporibus, haud mirum videri id debet, cum plerumque de Christianis ipsis esset iudicandum: adde quod & in ceteris rebus leges Romanæ duriores erant quam lenitas Christiana patiatur: quod vel solo * Silianiani Senatusconsulti exemplo fati patet. Postquam vero Constantinus Christianam religionem & probare & promovere cœpit, non ideo desierunt capitalia supplicia. Imo ipse Constantinus inter alias leges de parricidis culeo insuendis legem tulit, quæ exstat Codice, Titulo de iis qui parentes vel liberos occiderunt. quanquam alioqui in suppliciis exigendis mitissimus fuerit, ita ut ab historicis non paucis reprehendatur * nimix lenitatis nomine. Tum vero in exercitu suo plurimos habuit Christianos, ut nos historiæ docent, & labaro Christi nomen incriptis. Ex eo etiam mutarum est sacramentum militare in eam formam quæ exstat apud Vegetium: *Per Deum & Christum & Spiritum Sanctum, & per maiestatem Imperatoris qua secundum Deum generi humano diligenda est & colenda.* Neque eo tempore ex tot Episcopis, inter quos multi erant, durissima quæque passi pro religione, vel unus fuisse legitur qui aut Constantinum, ab omnibus omnino capitalibus suppliciis & bello, aut Christianos à militia injecto divinæ iræ metu absterruerit, cum tamen plurimi essent acerrimi custodes disciplinæ, & minime dissimulantes eorum quæ ad officium tum Imperatorum, tum aliorum pertine-

Lib. I. c. 27. rent: qualis & Theodosii tempore fuit Ambrosius, qui sermone VII ita ait: *Non militare delictum est, sed propter pradam militare peccatum est.* & de Officiis: *Fortitudo qua vel bello tuetur à barbaris patriam, vel domi defendit infirmos, vel à latronibus socios, plena iustitia est.* Hoc argumentum tanti mihi videtur, ut nihil ultra requiram. Neque tamen ignoro * sæpe Episcopos, & plebem Christianam interpositis precibus suis avertisse pœnas, præsertim capitales: morem quoque introductum, * ut qui ad Ecclesiam confugissent, nonnisi vitæ servandæ fide data redderentur; & * ut circa Pascha carcere emitterentur, quos sua crimina attinebant: sed, qui cum cura hæc omnia, & si quæ his sunt similia, expendet, inveniet, signa hæc esse Christianæ bonitatis omnem rapientis clementiæ occasionem, non omnia iudicia capitalia damnantis animi: unde & locorum & temporum illa beneficia & preces ipsæ * exceptionibus quibusdam temperabantur. Obijciunt hic nobis nonnulli XII canonem Synodi Nicæensis qui Latine sic habet. * *Quicumque vocati per gratiam, primum quidem ardorem, fidemve suam ostenderunt, & cingulum militia deposuerunt, postea vero ut canes ad suum vomitum reversi sunt; ita ut aliqui & pecuniam darent, & beneficiis militiam repeterent, hi decem annis jaceant, post triennii auditionis tempus. In his autem omnibus observari oportet propositum & modum poenitentia. Quicumque enim, & timore, & lachrymis, & patientia, & bonis operibus conversionem absque simulatione demonstrant, hi definitum tempus auditionis imple-*

tes, tum demum orationibus communicabunt, & postea licebit Episcopo de his aliquā humanius cogitare. Quicumque vero indifferenter tulerunt, & habuit Ecclesiam introeundi sibi arbitrati sunt ad conversionem sufficere, hi definitum tempus omnino impleant. Vel ipsū tredecim annorum tempus satis indicat non de levi aut ambiguo, sed gravi aliquo atque indubitato crimine hic agi. Agitur autem haud dubie * de idololatria, nam quæ canone xi præcesserat mentio temporum Licinii, in hoc canone repetita tacite haberi debet. ut sæpe Canonum sequentium sensus à prioribus pendet. Vide in exemplum Canonem xi, Concilii Eliberini. Licinius autem, verba sunt Eusebii, *ἐπὶ τοῖς χρόνοις τούτοις οἱ ἐκκλησιαστικοὶ οὐκ ἐδέχθησαν τὸν βασιλέα, ἀλλὰ τὸν Χριστὸν, καὶ οὐκ ἐδέχθησαν τὸν βασιλέα, ἀλλὰ τὸν Χριστὸν, καὶ οὐκ ἐδέχθησαν τὸν βασιλέα, ἀλλὰ τὸν Χριστὸν*, milites militia exuebat, * nisi Deus sacrificare vellent. quod & Iulianus postea imitatus, est, quam ob causam Victricius atque alii cingulum pro Christo abjecisse leguntur. Idem olim sub Diocleriano fecerant in Armenia mille centum quatuor quorum in martyrologiis mentio: & in Ægypto Men- na, & Hefychius. Sic ergo & Licinii temporibus multi abjecere cingulum, quorum fuit Arfacius inter Confessores nominatus, & Auxentius factus postea Mopsuestiæ Episcopus. Quare his qui semel conscientia puncti cingulum abjecerant, reditus ad militiam sub Licinio non patebat nisi per fidei Christianæ abnegationem: quæ quia eo erat gravior, quo prior ille actus maiorem in illis legis divinæ cognitionem testabatur, ideo hi defectores gravius etiam puniuntur, quam illi de quibus egerat præcedens canon, qui sine periculo vitæ aut facultatum amittendarum Christianismum abjecerant. Generaliter autem de omni militia interpretari canonem quem produximus ab omni ratione alienum est. Aperte enim testatur historia his qui sub Licinio militiam abjecerant, neque Licinio imperante ad eam redierant, ne fidem Christianam violarent, à Constantino datam optionem, immunesne esse à militia vellent, an ad militiam redire: quod haud dubie multi fecerunt. Sunt & qui Leonis epistolam objiciant, quæ dicit, *Contrariam esse Ecclesiasticis regulis post poenitentiam actionem redire ad militiam secularem*. Sed sciendum in poenitentibus non minus quam in clericis & ascetis exactam fuisse vitam non quovis modo Christianam, sed eximie cujusdā puritatis * ut tanto exemplo essent ad correctionem, quanto ad peccandum fuerant. Similiter in consuetudinibus antiquissimis Ecclesiæ quo augustiori nomine commendabiliores essent, canones Apostolici vulgo appellabantur. Canone lxxxii edicitur: *Ne quis Episcopus, presbyter aut diaconus militia vacet, & utrumque retineat officium Romanum & functionem sacerdotalem. Quæ enim Cesaris sunt Cesari, quæ Dei Deo*. Quo ipso ostenditur his qui cleri honorem non sperarent Christianis militiam non fuisse interdictam. Hoc amplius, etiam * ad clerum admitti vetabantur, qui post baptismum aut magistratus attigissent, aut munera bellica, ut in epistolis Syricii & Innocentii & in concilio Toletano videre est. Legebantur scilicet Clerici non ex quovis modo Christianis, sed ex iis qui vitæ exactissimæ specimen dedissent. Adde quod militiæ & quorundam magistratuum perpetua erat obligatio. at sacro ministerio addicti * nulla alia cura ac labore quoti-

diano inde abstrahi debebant. qua de causa & sextus canon constituit ne Episcopus presbyter, aut diaconus sæculares curas administraret, octuagesimus ne publicis se administrationibus immittat: & inter Africanos canones sextus, * ne procurationem rerum alienarum suscipiat, aut causarum patrocinium. sic eosdem * tutores constitui nefas judicat Cyprianus. At pro nostra sententia expressum Ecclesiæ iudicium habemus in Concilio primo Arelatensi, quod habitum est sub Constantino. Ejus enim Concilii Canon III, sic habet: *De his qui arma projiciunt in pace, placuit abstinere eos à communione*: Id est qui militiam deserunt extra tempora persecutionis. * Id enim pacis nomine intelligi volebant Christiani, ut ex Cypriano & aliis apparet. Accedat exemplum inilitum sub Iuliano non modico profectu Christianorum, ut qui morte sua Christo reddere testimonium parati essent: de quibus sic Ambrosius: *Iulianus Imperator, quamvis esset apostata, habuit tamen sub se Christianos milites: quibus cum dicebat; Producite aciem pro defensione rei publicæ; obediabant ei: cum autem diceret eis; Producite arma in Christianos; tunc agnoscebant Imperatorem celi*. Talis & multo ante fuerat Thebæa legio, quæ Diocletiano imperante à Zabda tricesimo Hierosolymorum Episcopo Christianam religionem acceperat, & deinde in omne ævum memorabile edidit Christianæ constantiæ & patientiæ exemplum, quod infra à nobis memorabitur. Hoc loco satis sit illam eorum adferre vocem, quæ Christiani militis officium solida brevitate exprimit: *Offerimus nostras in quemlibet hostem manus, quas sanguine innocentium cruentare nefas ducimus. Dextera ipsa pugnare adversus impios & inimicos sciunt; laniare pios & cives nesciunt. Meminimus nos pro civibus potius quam adversus cives arma sumxisse. Pugnavimus semper pro iustitia, pro pietate, pro innocentium salute: hac fuerunt hæcenus pretia periculorum. Pugnavimus pro fide, quam quo pacto conservemus tibi (ad Imperatorem sermo est) si hanc Deo nostro non exhibemus?* Basilii de antiquioribus Christianis sic loquitur: *τὰς ἐν πολέμοις φόνους οἱ πατέρες ἡμῶν ἐν τοῖς φόνοις τοῦ ἐχθροῦ αὐτοῖς, ἐμοὶ δοκῶν, συζητῶν δόντες τοῖς ὑπὲρ σωφροσύνης καὶ ἀσέβειας ἀμυνόμενοι*. *Eas quæ in bello perpetrantur cedes majores nostri pro cadibus non habuere, excusatos habentes eos qui pro pudicitia ac pietate decertant.*

Annotata ad Caput II.

§. I.

Post hæc cognita sequi notionem convenientiæ rerum cum ipsa ratione] Seneca epistola CXXIV, quemadmodum omnis natura bonum suum nisi consummata non profert, ita hominis bonum non est in homine, nisi cum in illoratio perfecta est.

Sed ipsa recta ratio carior nobis esse debent quam illa sint à quibus ad hanc venerimus] Seneca epistola LXXVI: Id in quoque optimum est cui nascitur, quo censetur. in homine optimum quid est? Ratio. vide & epistolam CXXI, & CXXVIIII. Juvenalis Satyra XV:

melius nos

*Zenonis præcepta movent: neque enim omnia, quadam
Pro-vita facienda movent.*

Illis

Illis iratus petit atque insensus inurget] *Martialis :*

Vitulusque ipsani fronte prius ad pugnam.

Porphyrius tertio de non esu animalium : πρῶτον μὲν ἔχουσιν οἶδεν εἶτε ἀσθενές ἐστιν εἶτε ἰσχυρόν. καὶ τὰ μὲν φυλάττει· τοῖς δὲ χρῆται ὡς πείραται μὲν ὁδῶσιν· ὄνυξι δὲ λέων καὶ ὁδῶσιν, ἵππῳ δὲ ὁ πᾶσι βῆς κέρεισι. ποιοῖ ἁποδοτικὴν ἀνιμάντιον, quia pars sui insinua sit, quia valida. illi caveret : ἡλεῖται, ut dentes pardalis, leo ἑσθ' ὀνυχίους καὶ δέντιους ; equus ungula, bos cornibus. *Chrysostomus de Statuis undecimo :* τὰ ἄλλα πάλιν ἐν τῷ σώματι τὰ ὅπλα ἔχει, οἷον ὁ βῆς τὰ κέρατα, τὸς ὀδόντας ὁ σὺς ὁ ἄγριος, τὸς ὀνυχας ὁ λέων. ἐμοὶ δὲ σὺν τῇ φύσει τὸ σώματι τὰ ὅπλα καὶ ἐξέτερος ὁ θεός, ἀλλ' ἐξ ὧν τὸ σώματι, δεικνύει ὅτι ἡμεῖς ὄντων ὁ ἀνθρώπος, καὶ ὅτι σὺν αἰετὶ μοι τὸ ὅπλων ἑστῶν καυτός. καὶ γὰρ πολλοὶ καὶ μὲν αὐτῷ δόποισθαι, πολλοὶ δὲ καὶ μετὰ χειρὶ ζῶμεν. ἐν ἐλευθερίᾳ δὲ καὶ δόποισθαι καὶ μὴ δινηκῶς ἀναγκάζωμεν βεβαιῶσαι τὰ ὅπλα, ἐποίησεν αὐτὸν κεχωριστὰ τὴν φύσιν εἶναι τὴν ἡμετέραν. quæ postrema optime conveniunt cum iis quæ ex Galeno in contextu sequuntur. Hoc enim dicit : Ratione quia carent, arma in ipso habent corpore, ut bos cornua, dentes aper, ungues leo. At mihi non in corporis natura Deus arma posuit, sed extra corpus, hoc ipso ostendens mansuetum animal esse hominem, neque semper talium armorum mihi esse tempus. Nam telum sæpe depono, resumo inurgetum. Ut igitur liberior solutioque sum, neque semper cogar portare arma, fecit ea sejuncta esse à mea natura.

Sed apta armis parandis ac tractandis manus, qua etiam pro armis uti sponte sua nec aliunde id edoctos infantes videmus] *Cassiodorus de anima :* Et quoniam neque cornu, neque dente, neque fuga (sicut alia animalia) corporis humani forma se prævalere vindicare, robustus illi thorax, brachiaque concessa sunt : ut illatarum injuriarum manus defenderet, et objectu corporis quasi quodam clypeo vindicaret.

Omnis honesta ratio esset expedienda salutis] *Seneca : Tutela certissima §. III. ex proximo est, sibi quisque permissus est. Quintilianus VII, cap. II : Primum in omni genere debet esse defensio, quia natura potior est salus nostra, quam adversarii perniciēs. Bene ergo in Trachiniis Sophocles :*

εἰ γὰρ ἐμφοῦς ἡμύναιτο,

Ζεὺς τ' ἂν σωέντων σὺν δίκῃ χειρὶ μὲν.

nam si se ipse tuasset palam,

Veniam dedisset jure pugnantem Deus.

vide & *Wifigottorum legem lib. VI, tit. I, c. 6.*

Quod sensu, id est rationis usu, caret] *Similem in modum Seneca de feris loquitur : Adeo etiam quia extra intellectum atque asimationem beneficii sunt posita, assiduitas tamen meriti pertinaci evincit. vide totum locum de Beneficiis libro I, cap. III, & compara quæ ad Præfationem ex Philone posuimus.*

Jure gentium introducta esse bella] *Scriptor vitarum illustrium in The- §. IV. mistocle : Professus est Athenienses suo consilio, quod communi jure gentium facere possent, Deos publicos suisque patrios ac penates, quo facilius ab hoste possent defendere, muris seposuisse.*

Rhadamanthius] *Apud Apollodorum libro II : Νόμος Ραδάμανθυς §. V. δὲ ἂν ἀμύνῃ τὴν χειρὶν ἀδικῶν ἀρετῶν ἀδίκων εἶναι. Lex Rhadamanthi: si quis se ultus sit de eo qui prior vim intulerit, impune id ferat.*

Leves fuisse pœnas] Servius ad primum librum Æneidos : *Lucretius persolvetur* Et hic sermo à pecunia descendit. antiquorum enim pœna omnes pecuniaria fuerunt. Et ad librum secundum : *Expendere, tractum est à pecunia.* nam apud majores pecuniarias pœnas consistat fuisse, cum adhuc rudi etate pecunia ponderaretur, quod ad capitis pœnam deinde usurpatum est. Ad sextum. *Pendere, tractum est à pecuniaria damnatione.* memorat Plinius historiæ naturalis libro VII, cap. LVI : primum capitis iudicium in Areopago esse actum.

Simili facinore perpetrato] aut potius, si quid simile perpetrasset. nam hunc sensum ferunt verba quæ apud Mosem.

Vt infons esset qui homicidam occidisset] Iosephus : τοῦ φονῆς ὁ μὲν τοι σφαγῆς ἀνθρωπίνης ἀπέχεσθαι & κηδεύεσθαι φόνος καὶ δόμουτος π τοῦτο κηραΐεσθαι. Edico ut à cade humana pura habeantur manus. quod si quis cadem commiserit, pœnam ferat.

§. VI.

Vt concubinatum, divorcium,] Spectat huc illud Hieronymi : *Alia sunt leges Cæsaris, alia Christi.* aliud Papinianus, aliud Paulus noster precipit.

Secundum naturam vivere ejus est qui nondum credidit] Locus Iustini est ad Zenam : idemque sensus apud Origenem in excerptis illis quæ Philocalia dicuntur.

Ruta septem populos] In hos odium lege permitti ait illustrissimus Abarbaniel ad Deut. xxiii, 21.

Non præcipi in eo gradu ac latitudine] Quædam huc pertinentia vide in notatis supra ad finem capitis primi. Egregius imprimis Chrysostomi locus de Virginitate cap. XLIV : τί μὲν γὰρ παλαιὸν ἐ ποτεῖν ἡμῶν δόξης πρὸς κληρὸς μέτρον, ἀλλὰ καὶ ἀμύνεσθαι τὸ ἀδικεῖν, καὶ ἀνέλοιδορεσθαι τῶν λοιποῦν, καὶ χρηματῶν ἐπιμελήσεσθαι ἑαυτῶν, & ἀπορκεῖν ἀμύνειν, & ὀφθαλμὸν ἐξορύξαι ἀπὸ ὀφθαλμοῦ, καὶ μισῶσαι τὸ ἐχθρὸν, καὶ ἔτε τευφᾶν, ἔτε ὀργίλεισθαι, ἔτε γυναικὸς πλεῖν μὲν ἐκδοᾶν, πλεῖν δὲ ἀλλοτρίαν κακώλυσθαι, & ἐ τῷτο μόνον, ἀλλὰ & δύο καὶ ταύτων ὁμῶς γυναικάς ἔχειν ὁ νόμος ἐπέτρεπε, & πολλὰ καὶ ἐν τούτοις & ἐν τοῖς ἄλλοις ἀπασι καὶ συγκατάθεσις ἦν. καὶ δὲ πλεῖν τῷ Κερσεῖ περὶ οὐρανὸν πολλὰ σενώτερα γέγονεν ἢ ὁδὸς. Olim tanta nobis injuncta non erat virtutis mensura, sed & vindictam sumere de injuriâ inferente, & convitianti reddere convitium, & pecuniis studere licebat, sed & citra falsimoniam jurare, & pro oculo excutere oculum, & odio habere inimicum. quin nec delectius frui, nec irasci, nec uxorem aliam ejicere, recipere aliam, vetitum erat. Parum dixi. etiam duas eodem tempore uxores haberi lex sinebat, multaue & in his & in aliis rebus erat temporum illorum indulgentia. At post Christi adventum multo arctior facta est via. Eodem libro cap. LXXXIII : ὃ τὸ αὐτὸ τὸ δόξης ἀπατέμεινα μέτρον ἡμῶν τε καὶ αὐτοῦ. non eadem virtutis mensura à nobis & ab illis exigitur. Idem in oratione filium Patri æqualem, quæ est Tomo VI, ait in Evangelio esse ἐπιθεσιν καὶ ἀποδοῦναι ὅλων, præceptorum & intensiorem & adjectiorem.

§. VII.

Vt tranquillam ac quietam vitam degamus cum omni pietate ac sanctitate] Seneca Epistola LXXIII, philosophiæ fideliter deditos falso ait contemtores magistratuum ac regum existimari. E contrario, ait, nulli adversus illos gratiores sunt : nec immerito. nullus enim plus præstant, quam quibus frui tranquillo otio licet. Digna est quæ legatur epistola. ubi & hoc : Hujus pacis beneficium, ad omnes pertinentis, alicuius ad eos pervenit qui illa bene utuntur.

Χρεισιανὰ τὰ τέλη, id est magistratus Christianos] nisi hic interpretari malis, Christianum vitæ exitum.

Edeffensorum] Est Edessa in Oſroene. Nomen Abgari frequens illis locis. Apparet ex nummis, Tacito, Appiano, Dione tum in pridem editis, tum in novis excerptis, Capitolino.

Pia res est imperium quamvis ab impiis teneatur] Bene hoc exsequitur ad hunc locum epistolæ ad Romanos Chrysostomus.

Cum nunc quoque constitutus iudicis agere repræsentatur improbitas] Ἀὖ τὲς ἀδικεῖς ἑλὲν καὶ νόμοι καὶ πτωχεῖαι καὶ ἀβύθοι κολλήσεων τῶν ποινῶν. Propter hos sunt iudicia ἔς leges ἔς supplicia totque pœnarum modi. Chrysostomus in sermone ad Patrem fidelem.

Paulus Apostolus intellectus Iudæorum in se insidis] Vtitur hujus loci auctoritate Concilium Africanum : Quorum contra furorem possumus non insolita nec à scripturis aliena impetrare præsidia, quando Apostolus Paulus, sic ut in Apostolorum actibus fidelibus notum est, factioforum conspirationem militari etiam submovit auxilio. Vtitur & sæpe Augustinus, ut epistola L, quæ est ad Bonifacium : epistola CLIV ad Publicolam, ubi hæc : Neque si in illa arma sceleratæ homines incidissent, Paulus in effusione sanguinis eorum suum crimen agnosceret. Idem epistola CLXIV : Paulus egit, ut sibi tutatio etiam armatorum daretur.

Non recuso mori] Sic & Act. XXVIII, 18 : quia nulla in me erat mortis causa. Iustinus Apologetico II, καλέζων ὃ τὸς σὸν ἀναλβῶς τοῖς διδασκαλοῖσι αὐτῆς βιβλίοις, λεγόμενος δὲ μόνον Χρεισιανός, καὶ ὅφ' ὑμῶν, ἀξιοῦμαι. Vt autem puniantur qui non convenienter præceptis illis vivunt ἔς nomine solo sunt Christiani, ἔς quidem à vobis, ἔς nos optamus.

Vaticinium Esaia] Id de pace quæ orbi contigit beneficio Romani 6. VIIII. imperii interpretatur Chrysostomus oratione Christum esse Deum : καὶ ἐπὶ τὴν παῖδα ἐστὶ μόνον ὁ αἰκίνητος καὶ ἀρραγής, ἀλλὰ ὁ πολλὰν πρὸς λαὸν εὐνοίας τῇ οἰκουμένῃ ἐργάτης, καὶ αἱ μὲν καὶ πόλεις πολυαρχίαι καὶ βασιλεύουσιν, καὶ αἱ μοναρχίαι, μία δὲ τις ἐστὶ βασιλεία ἐς πάντας ἀφ' ἑαυτῆς, καὶ τὸ πλεον αὐτῆς εὐ ἐργάτης ἐστὶν, ὁ καὶ ἡμᾶς ἐμωρῶσεν. τὸ μὲν παλαιὸν χειροδύναμι πάντες καὶ ῥήτορες ὅσα ἐπὶ τὴν παραστάσεως ἐξήκασαν. Ὁ Χρεισιανὸς δὲ ὁ δόξαζόμενος πάντας συνένα διελύθη καὶ ἐς μέγαν διωλεσμένον τὸν πόλεμον ὤρεται. Neque vero prædictum tantum est, stabilem fore, immotam, atque inconcussam hanc religionem, sed cum ea adventuram orbi pacem, desituras illas in singulis civitatibus plurimum potentias, regnaque ipsa, ἔς unum fore super omnes imperium, ac ejus pleraque pacem habitura, contra quam ante fiebat. olim enim ἔς opifices ἔς oratores inducebant arma, consisterant in acie. Post Christi vero adventum cessavit mos iste ἔς ad definitum hominum ordinem redacti sunt actus bellici. Habes sensum plane eundem apud Eusebium de præparatione lib. I, cap. 10.

Si omnes populi Christi legem suscipiant atque impleant] nam de Christianis Iustinus : ὁ πόλεμος μὲν τοῖς ἐχθροῖς, non pugnamus in hostes. Plane ut de Essenis Philo in oratione omnem bonum esse liberum : βελῶν καὶ αἰσίων ἢ ἐπιφθόνων ἢ κερφένων ἢ δώροτος ἢ ἀσπίδος ἐδὲνα παρὰ αὐτοῖς ἀνέυροις δημιουργῶν ἢ ὀπλοποιῶν, ἢ μηχανοποιῶν. Nullum inter eos reperias qui aut jacula aut sagittas aut gladium aut galeam aut lorica aut scutum fabricet, nullum qui aut arma conficiat, aut machinas. Simile est quod Chrysostomus ait I ad Cor. XIII, 3 : Si esset inter homines qualis oportet dilectio, nullas fore pœnas capitales.

Quod Græci vertunt τὸ ἀδελφικόν] Vt & Lucas in Stephani oratione :
ὁ ἀδελφῶν τῶν πωλησίων.

Dimitte illi etiam pallium] Id ita exponit Cyprianus de Patientia : *Vt tua ablata non reperas.* Irenæus lib. IV, cap. XXVII : *Tollenti tibi tunicam, remitte ei et pallium : sed non quasi nolentes fraudari contristemur, sed quasi volentes donaverimus, gaudeamus. Et si quis te, inquit, angariaverit mille passus, vade cum eo alia duo, ut non quasi servus sequaris, sed quasi liber præcedas.* Etiam Libanius, qui Evangelia legerat, laudat non litigantes de chlamyde & tunica, in oratione de custodia reorum. Hieronymus dialogo I adversus Pelagium : *Docet Evangelium ei qui nobiscum velit iudicio contendere, et per lites et iurgia auferre tunicam, etiam pallium esse concedendum.*

Vt et patientia et benignitas omnibus imotescat] Iustinus Apologetico II : *ὅτι ἡ ἀνεξικακὸς εἶναι καὶ ὑποτακτικὸς πάντι καὶ ἀποργήτης ἀ ἐφ' ἑαυτῶν ἐστίν.* Quæ dixit, huc pertinent, ut adversus omnes simus patientes, officiosi, minime iracundi.

Petenti abs te dato] Iustinus Apologetico eodem : *ὅτι ἡ τὸ κηρυγεῖν τῆς θεωρίας καὶ μηδὲν αὐτῶν διδόναι παύειν, ταῦτα ἐφ' ἑαυτῶν τῶν αὐτῶν διδόναις &c.* De communicandis vero facultatibus nostris cum egentibus et ne quid ad gloriam accipendam faciamus hæc dixit : *omni petenti date &c.* Alibi : *πάντες θεωροῦντες κηρυτταί, communicantes nostra omni egenti.* Cyprianus Testimoniorum lib. III, I, *Neraini negandam eleemosynam. item illic : omni poscenti te dato, et ab eo qui voluerit mutuari, ne aversatus fueris.*

Vestra copia succurrat illorum inopia] Seneca de Beneficiis secundo : *Dabo egenti, sed ut ipse non egeam.* Chrysostomus in locum ad Corinthios hic productum : *ὁ θεὸς πλεονεξοῦμεν ἀπαιτεῖ, καὶ καὶ ὁ ἔχει πλεονεξοῦμεν, ὁ δὲ οὐκ ἔχει. Deus pro facultate poscit, quatenus habet quis, non quatenus non habet. Quod ut recte intelligatur, accedant sequentia, ἐπαυνοῦμεν μὲν τὸ ὑπερβύοντες, οὐκ ἀναγκάζει δὲ τὰς πλείους ταῦτα. Laudat quidem quod facultates exsuperat. (nempe in Theffalonicensibus) sed hos (Achæos scilicet) non cogit idem facere.*

Non quod non in atrocioribus quoque laudabile hoc sit] vide Chrysostomum dicto jam loco.

Potius ferendam esse alteram injuriam] Chrysostomus VI ad Romanos : *τὸ τοῦ ἡ λαμπρὰ νίκη, τὸ πλεονον αὐτῶν τῶν ῥοχαῖν ὧν βέλεται καὶ τὸς ὄρους τῶν πονηρῶν ἐπιθυμίας αὐτῶν τῇ δαυφιλίᾳ τῆς δικίας ὑπερβύοναι μακροθυμίας.* Hæc egregia victoria plus illi largiri quam velit et fines improba in illo lubricitatis liberalitate propria patientia transcendere.

Nihil inde ad nos mali pervenit, nisi quod in stulta persuasionem positum est] Chrysostomus de Statu prima : *ὅτι οὐκ ἀπὸ γνώμης τῆς ὑβρίζοντων, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἀφθέρσεως τῶν παροχίων ἢ συνίσταται ἢ ἀπόλλυται.* Contumelia non ab inferentis animo sed ex iudicio eorum qui patiuntur aut fit aut perit.

Præbere os contumeliis] Præbere os, eo sensu & apud Terentium est Adelphis.

Hebraum scilicet] Cui par profelytus. leges autem de non nocendo, etiam ad incolas illos incircumcisos de quibus actum cap. I, 9. XVI porrigebantur. ita Thalmudici.

Non omnes aequaliter diligendos] Tertullianus adversus Marcionem

IV : *Secundus gradus bonitatis est in extraneos : in proximos primus.* Hieronymus adversus Pelagium dialogo I : *Præceptum est mihi ut diligam inimicos , & orem pro persecutoribus. Numquid iustum est ut ita diligam , quasi proximos & consanguineos ; ut inter amulum & necessarium nulla distinctio sit ?*

Tam omnibus ignoscere crudelitas est quam nulli] verba sunt Senecæ I de Clementia, cap. II. Chrysostomus I ad Cor. II. 12, & sequentibus, de poenis humanis agens : ἡ δὲ ἀνθρώποι ἐμὸς τὴν πύτην πρὸς πάντας, ἀλλὰ φιλανθρωπία : non ex severitate sed ex bonitate talia faciunt homines. Augustinus : *Sicut est aliquando misericordia puniens , ita & crudelitas parcens* : Valentinianus, Theodosius, & Arcadius , in lege tertia, Codice Theodosiano , de defensoribus civitatum : *Removeantur patrocina quæ favorem reis & auxilium facinorosis impertiendo maturari scelera fecerunt*, Totilas apud Procopium Gothicorum II : τὸ τε ἐξαμαρτάνειν καὶ τὸ ἀδικεῖν τῶν εἰς τὰς ἡμαρτημάτων πρῶτον, οἷμα, εἰς ἴσον ἐστὶ. Peccare & prohibere poenas peccantium in pari pono. vide quæ dicuntur lib. II, cap. XXI, §. II.

Eiusdem in contumaces iram] vide hac de re Cyrillum libro V contra Iulianum.

Christus est qui Iudaos inobedientes suppliciiis affecit gravissimis] Adde loca Matth. XXI, 44. Lucæ XIX, 12, 14, 27. Chrysostomus ad Rom. XIV, narratis malis Hierosolymorum, ὅτι δὲ ὁ Χριστὸς αὐτοὺς πύτην εἰργασαίτο, ἀκυσσῶν αὐτὰ τὸ τοῦ ἀσέβητος καὶ ἀπεχθάνων καὶ σαρκῶς καὶ ἀσέβητος. Christum esse qui hac fecerit, audi ipsum prædicentem, tum per parabolas, tum aperte & exferre. Similia habet oratione secunda adversus Iudæos.

Potestate sibi divinitus data usi sunt] Chrysostomus I Cor. IV, 21, ἀνελῶ, πηρώσω ; ἔτι γὰρ πνεῦμα πρᾶότητος καὶ πνεῦμα αὐστηρότητος : Interficiam, mutilabo ? Est enim ut lenitatis ita & severitatis spiritus. vide & Augustinum de sermonibus Domini in monte lib. I, & alios quos citat Gratianus XXI II, quæst. VII II.

Ulciscens] Vulgata interpretatio in hoc loco habet *defendentes*. Sed ea vox sæpe à Christianis in ulciscendi sensu posita invenitur. Tertullianus de Patientia : *Iam si levius defendaris , infames : si uberius , omeraberis. Quid mihi cum ultione , cuius modum regere non possum per impatientiam doloris ?* Adversus Marcionem II : *Non enim injuria mutuo exercenda licentiam sapit , sed in totum cohibenda violentia prospicit , ut qui à durissimo & infideli in Deum populo longum vel etiam incredibile videretur à Deo expectare defensam , edicendam postea per Prophetam , mihi defensam , & ego defendam , dicit Dominus : interim commissio injuria metu vicis repassinaretur : & licentia retributionis prohibitio esset provocationis ; ut sic improbitas astuta cessaret , dum secunda permissa , prima terretur ; & prima deterrita , nec secunda committitur , qua & alias facilius timor talionis per eundem saporem passionis. Nihil amarius quam id ipsum pati , quod feceris aliis. De monogamia : Alia diluvium iniquitates provocaverunt , quod duo matrimonia meruerunt.* Locum Pauli de quo hic sermo non male explicat Augustinus epistola CLIV : *Hinc autem dictum est non resistamus malo , ne nos vindicta delectet , qua alieno malo animum pascit.* vide quæ infrà lib. II, cap. XX, §. V, & §. X.

Non sunt carnalia] Chrysostomus hoc loco : ὁ πῶς σαρκικῶς intelligit

git πλάττον, δόξαν, δυναστείαν, σύγλωπτιαν, δεινότητά, ἀπειροδομάς, κρηλακείας, ὑποκρίσεις. *Opes, gloriam, potentatum, eloquentiam, sollertiam, præsationes, assentationes, fallacias.*

Innocentissime agere eas gentes quænarum victus est simplicissimus] Dicit idem Philo de vita contemplatrice, citans Homeri illud :

Γλαυκῶφάγων ἀβίωντε δεισιόχων ἀνθρώπων.

Laccomedonum inopumque hominum iustissima quæ gens.

Iustinus de Scythis : *Aurum & argentum non perinde ut reliqui mortales appetunt. Mox : Hac continentia, morum quoque illis iustitiam indidit nihil alienum concupiscentibus : quippe ibidem divitiarum cupido est ubi & usus.* Et de Scythis in eandem sententiam locus lectu dignus apud Gregoram libro 11, Taxiles Alexandro : *τί δέ τι πολέμων καὶ μάχης ἡμῖν, Ἀλέξανδρε, πρὸς ἀπώλειαν, εἰ μήτε ὕδαρ ἀφαιρησόμεθα ἡμῶν ἀφίξας, μήτε τροφὴν ἀναγκαίαν, ὑπὲρ αὐτὴν μέγαν ἀνάγκη ἀφαιρήσῃ ἢ ἐχέσθαι ἀνθρώποις, Quid inter nos, Alexander, bellis & præliis opus, quando neque ut aquam, neque ut victum necessarium à nobis auferas huc venisti, pro quibus solis pugnare est hominum ratione ientium ?* Diogenis dictum huc pertinet, εἰ γὰρ ἐκ τῆς μαζοφάγων οἱ κλέπτει καὶ οἱ πολέμιοι. *non enim ex his qui potentiam edunt, aut fures existunt, aut bellorum auctores.* Porphyrius lib. 11 de non edendis animalibus : *τὸ δὲ δάπανον καὶ τὸ πορρον πρὸς συνελθὴν ἀνθρώπων συντελεῖ καὶ τὸ ἀποκτείναν. quicquid paratu facile est & levis sumus, ad pietatem perpetuam, & quidem omnium confert.*

Aliud ex voluptatum cupiditate, aliud ex avaritia, aliud ex honorum aut imperii nimio studio conflatur] Vcrissimam, sed parum meditatam hominibus sententiam multis egregiis veterum expressam verbis, quid nocebit & aliorum dictis non minus efficacibus confirmare ? Athenæus philosophus apud Diogenem Laertium :

ἀνθρώποι μοχλεῖσθε τὰ χεῖρονα καὶ ἀφ' ἐνός

ἀπώλης ἐν νεκρίων ἄρχετε καὶ πολέμων.

In mala sudatis miseri : sine fine cupido

Vos agit in rixas bellaque precipites.

Fabianus Papirius in controversiis Senecæ patris : *Ecce instructi exercitus, sæpe civium cognatorumque confecturi manus, constiterunt, & collis equis utrinque complentur, & subinde omnis regio trucidatorum corporibus constermitur, illatorum multitudine cadaverum, vel spoliantium. Si quaesierit aliquis, quæ causa hominem adversus hominem in facinus coegit ? nato neque feris inter se bella sunt : nec, si forent, eadem hominem deceant, placidum proximumque divino genus. Quæ tanta vos fert ira, cum una stirps idemque sanguis sitis : vel quæ furia in mutuum sanguinem egere ? quod tantum malum humano generi vel forte vel fato invecitum ? an ut convivium poculis exstuantur, & testis auro fulgeant, parricidium tanti fuit ? Magna enim vero & laudanda sunt, propter quæ mensam & lacunaria sua potius quam lucem innocentes intueri maluerint. An, nequid ventri negetur libidinique, orbis servitium expetendum est ? quid tandem sic pestifera ista divitia expetuntur, si, ne in hoc quidem ut liberis relinquantur ?* Philo ad Decalogum : *χρημάτων ἕως ἢ γυναικός, ἢ δόξης, ἢ πνέου ἢ ἀλλὰ τὴν ἡδονὴν ἀπεργαζόμενον, ἄρα καὶ μικρῶν καὶ τῶν τυχόντων αἰπὸν γίνεσθαι κακῶν ; & ἀφ' ἐσέτο συγχύσεια μὲν ἀποστεινύται τῷ φυσικῷ ὕνοισιν μεθαεργόμενα πρὸς ἀνέκτιστον ἔχθραν. χῶραι δὲ μεγάλαι καὶ πολυάνθρωποι στασιῶν ἐμφυλίοις ἐρημύνται. καὶ δὲ & τῶν ἀλλοτρίων ἀπὸ τῶν κακῶν ἐργημάτων αἰεὶ συμ-*

φορῶν.

φορῶν, ναυμαχίας & πζαῖς στρατιάς ; οἱ γὰρ ἑλλήνων & βαρβαρῶν πρὸς τε ἰαυλῆς & πρὸς ἀλλήλων τραγωδηθέντες πόλεμοι πάντες ἀπὸ μίᾶς πηγῆς ἔρρησαν ἐπιθυμίας ἢ χρημίστων ἢ δόξης ἢ ἡδονῆς. Pecuniarum amor, aut femina, aut gloria, aut ali- cuius demum rei quæ voluptatem pariat, an parvorum dumtaxat & vulgarium malorum causa est ? Ob hoc alienantur à cognatis cognati naturali benevolentia in odium insanabile mutata. regiones autem magna & fecunda populorum ci- vilibus vastantur dissidiis. tum vero & terra & mare implentur calamitati- bus nove semper repertis per pedestres navalesque acies. Nam bella illa Græco- rum barbarorumque aut inter se aut horum in illos, etiam tragædiis decantata, ab uno fluxere fonte cupiditatis, sive illa divitiarum, sive gloria, sive volupta- tum fuit. Plinius hist. nat. lib. II, cap. III, Placatiore tamen ea (Terra) ob hoc utimur, quod omnes hi opulentiæ exitus ad scelera, cades & bella ten- dunt, quamque sanguine nostro irrigamus, insepulcris ossibus tegimus. Hiero- nymus adversus Iovinianum II, Diogenes tyrannos & subversores urbium bellaque vel hostilia vel civilia, non pro simplici victu olerum pomorumque, sed pro carnum & epularum deliciis asserit excitari. Chrysostomus I Cor. XIII, 3, ἐἴ γὰρ ἅπαντες ἡρώων & ἡραπῶν ἐδὲν ἂν ἡδίκησεν ὑμεῖς, ἀλλὰ & φόνοι & μάχαι & πόλεμοι & πώσεις & ἀρπυγαὶ & πλεονεξία & πείνη ἂν ὀμποδὲν ἐπα- γόνοι τῷ πονηρῷ. Nam si mutuo se deligerent homines, nemo alterum afficeret injuria. procul essent cades & pugna & bella & seditiones & rapina & defrau- dationes & quicquid est malorum. Idem ad patrem fidelem de opulentiis loquens : ὃ δὲ ἐνένης πώσεις καὶ πόλεμοι & μάχαι καὶ πώλεων καθυσταφαὶ καὶ ἀνδραποδισμοὶ & δολεῖαι & αἰχμαλωσίαι & φόνοι καὶ τὰ μὲν καὶ ὃν τῷ βίῳ κακὰ ; Nonne per hos adveniunt seditiones, & bella, & pugna, & urbium excidia, & plagia, & servitutes, & captivitates, & cades, & innumera vitæ mala ? Claudianus :

Hæc si nota forent, frueremur simplice cultu,

Classica non fremerent, non stridula fraxinus iret,

Non ventus quateret puppes, non machina mirros.

Agathias historiarum primo : ἐς δὲ πλεονεξίαν καὶ ἀδικίαν αἱ τῶν ἀνθρώπων ψυχὰι ἀυτάρτεσθαι καὶ ἐλιθεύουσιν, πολέμων & παραχῶν ἄπειρα ἐμφορῶσιν. Hominum animi sponte ad nimias cupiditates iniustitiamque delapsi, implent omnia bellis ac tumultibus. Concludam multa benedicta uno Polybii : ἀνθρώποι & βίῃ, φιλοσοφίᾳ ἀνυποδιδάκτου. Animus necessarius contentus alio ad sapiendum magistro non eget.

Bonum esse cum puniuntur nocentes nemo negat] idem Tertullianus de §. IX. anima : Quis non præferat sæculi iustitiam, quam & Apostolus non frustra gladio accinctam contestatur, quæ pro homine sapiendo religiosa est ? Et ad proconsulem Scapulam : Non te terremus, qui nec timemus. Sed velim ut omnes salvos facere possimus, monendo μὴ Ἰουμαχεῖν. Potes & officio jurisdictio- nis tue fungi, & humanitatis meminisse, vel quæ & vos sub gladio estis.

Dum tamen suscepta fide atque signata] Distinctionem quam hic de militia affert, alibi ad nuptias applicat, tum libro de Monogamia, tum exhortatione castitatis.

Et alii vetitarum artium professores] Tertullianus de idololatria: ad ec- clesiam non admittuntur qui artes exercent, quas Dei disciplina non recipit, Au- gustinus de fide & operibus : Meretrices & histriones & quilibet alii publi- ca turpitudinis professores nisi solutis aut diruptis talibus vinculis ad Christi sa-
cra-

cramenta non permittuntur accedere. de histrione exemplum vide apud Cyprianum epistola LXV. de lanistis, lenonibus, victimarum redemptoribus apud Tertullianum. de auriga Circensi apud Augustinum.

Perstantes in patriis institutis] Verba Iosephi XI historię antiquę.

Id ita generaliter sumtum consilii forte est *et* *vita sublimioris*] Concilium Carthaginense IV : *Episcopus nec provocatus de rebus transitoriis litiget.* Adde Ambrosium lib. II Offic. cap. XXI. & Gregorium Magnum libro II, Ind. XI, epist. LVIII.

In constitutionibus] videtur scriptus is liber finiente sæculo secundo.

M. Aurelio Imperatori] vide & Xiphilinum de hac historia.

Tres Pauli comites] Adde militem quendam à Cornelio baptizatum, cujus apud Adonem mentio.

Silanianni Senatusconsulti] Cujus asperitatem mitigavit Adrianus Imperator, ut apud Spartianum est. Asperis Romanorum legibus addi possunt quę servum nisi tortum testimonium dicere vetant.

Nimia lenitatis nomine] Zonaras : τοῖς μετέπειτα χρόνοις ἐκ πονηρίας φιλανθρώπων ἀγλαῖοι ἐλέγοντο ὅτι τὸ νοῦν μέλ^{ος} δασυομένην καὶ σασηπὸς ἵνα μὴ καὶ τοῖς ὑγιαίνουσι λυμάνειται, ἔμεινον τὸ ὑγιείας ἢ δὴ τυχερὴ καὶ ὑγιαζόμενον. *Clementem* se ostendebat iis qui pravam vitam deseruerant, quod diceret abscondendum membrum egrotans ac putridum, ne sana contagio corrumpat, non id quod aut sanatum jam sit aut sanescat. vide & Eusebium. sicut de nimia Constantini lenitate Christianos, ita de Haraldi regis quęstos Danos apud Saxonem historicum invenias.

Sape Episcopus] Augustinus : *Officium Sacerdotis est intervenire pro reis.* In ejus epistolis multa sunt hujus bonitatis specimina.

Vt qui ad Ecclesiam confugissent] vide Chrysostomum XVI de Statuis. Concilium Aurelianense cap. 3. legem Wisigothorum libro VI, tit. V, 16. IX, tit. II, c. 3.

Vt circa Pascha] L. Nemo, C. de Episc. audientia.

Exceptionibus quibusdam] Quas vide apud Cassiodorum XI, 40. & c. inter alia de immunitate ecclesiastica in Decreto.

Quicumque vocati] Simeon Magister in ejus canonis epitome : οἱ βιαζόμενοι καὶ δόξαντες ἀνισχύουσι, εἴτε καὶ ἡγεῖται οἱ ἀσεβείας καὶ ἀνασφαλιστάμενοι δεκάσιαν ἀπορροισάτωσαν. *Qui vi adhibita visi sunt restitisse*, sed ab impietate victi sunt *et* militiam resumpsere, decem per annos abstineantur. Eundem hujus canonis sensum exprimunt Balsamo & Zonaras & Rufinus libro X, cap. VI.

De idololatria] quod principale crimen, summus sæculi reatus dicitur Tertulliano de Idololatria : *Gravissimum et extremum delictum* Cypriano epist. XII.

Nisi Deus sacrificare vellent] Sulpitius Severus : *Sane tum Licinius, quia adversum Constantinum de imperio certavit, milites suos litare præceperat : abnuentes militiā rejiciebat.* ob hanc causam Valentinianus, qui Imperator postea factus est, sub Iuliano abjecit cingulum. Non dissimile est quod Victor Vticensis narrat, multos sub Hunericho rege militiam temporalem abjecisse, quia cum Arianismo erat connexa.

Vt tanto exemplo essent ad correctionem, quanto ad peccandum fuerant] Leo epistola XC ad Rusticum : *Illicitorum veniam postulantes, oportet etiam*

etiam multis licitis abstinere. In epistola Episcoporum ad Ludovicum regem legimus: *Quilibet tanto à se licita debet abscindere, quanto se meminit & illicita perpetrasse*, in Capitulis Calvi: *Tanto quisque maiora querat bonorum operum lucra, quanto graviora sibi intulit damna, per culpam.*

Ad Clerum admitti vetabantur] Eusebius demonstrationum lib. I, duplicem describit Christianorum vitam, aliam *ἐντελή*, aliam inferiorem. qui in hac sunt eos inter alia *τοῖς καὶ τὸ δικαίον ἐπακολουμένοις τῇ ἀρετῇ* *ὑποτάσσας*, iis qui iuste militant agenda indicare.

Nulla alia cura ac labore] vide canonem Concilii Moguntini apud Gratianum, titulo, *Ne Clerici vel monachi.*

Ne procuracionem rerum alienarum suscipiat] vide epistolam Hieronymi ad Nepotianum.

Tutores constitui nefas judicat Cyprianus] in epistola ad presbyteros, diaconos & plebem Furnis consistentem. Adde I. Generaliter, C. de episcopis & clericis.

Id enim pacis nomine intelligi volebant] Tertullianus idololatria: *Imo quomodo etiam in pace militabit? idem de Fuga persecutionum: Nostra paci quod est bellum quam persecutio?* Cyprianus epistola x: *Quando ipsa ante mater nostra Ecclesia pacem de misericordia domini prior sumserit.* Epistola xxii: *Cum Dominus coeperit ipsi Ecclesiae pacem dare.* Epistola xxxi: *Ecclesia pacem suscinendam, id est expectandam, de Lapsis: disciplinam pax longa corruperat.* Sulpitius Severus: *Antonino Pio imperante pax Ecclesis fuit.* mox: *Interjectis deinde annis xxxviii, pax Christianis fuit.* & in Constantini ætate: *Exinde tranquillis rebus pace perfruimur.* Et initio historię: *Vexationesque populi Christiani, & mox pacis tempora.*

C A P V T I I I.

Belli partitio in publicum & privatum. Summi imperii explicatio.

I. Belli divisio in publicum & privatum.

II. Non omne bellum privatum post iudicia constituta illicitum esse jure naturali, defenditur; additu exempli.

III. Ac ne jure quidem Evangelico, cum solutione objectionum.

IV. Belli publici divisio in solenne & minus solenne.

V. An bellum sit publicum quod geritur auctoritate magistratus summam potestatem non habentis, & quando.

VI. In quibus rebus consistat potestas civilis.

VII. Qua potestas sit summa.

VIII. Refellitur sententia qua statuit summam potestatem semper esse penes populum: & solvuntur argumenta.

IX. Refellitur sententia qua statuit semper mutuam subjectionem regi & populi.

X. Ad veram sententiam recte intelligendam adhibentur cautiones: prima est de distinguenda vocum similitudine in re dispari:

XI. Secunda de distinguendo jure & modo habendi jus.

XII. Ostenditur quaedam imperia summa haberi plene, id est alienabiliter:

XIII. Quaedam non plene:

XIV. Quaedam non summa plene, id est alienabiliter haberi.

XV. Adstruitur dicta distinctio ex discrimine dandi iuroris in regnum.

XVI. Summam potestatem non tolli promissione etiam ejus, quod nec naturalis nec divini sit jura.

XVII. Summum imperium dividi interdum per partes subiectivas aut potentiales.

XVIII. Male tamen hoc collegi ex eo quod reges alia quaedam sua nisi a cœtu aliquo probentur rata esse nolunt.

XIX. Alia quoque exempla quaedam male huc trahi.

XX. Vera exempla.

XXI. Summam potestatem habere posse qui inaequali

*inæquali federe teneatur : cum solutione
objectionum :*
XXII. Et quæ tributum pendat :

XXIII. Et qui feudi lege teneatur.
XXIV. Distinctio juris & exercitus cum
exemplis.

*Syl verbo
Bellum I.
n. 1.*

Belli prima maximeque necessaria partitio hæc est, quod bellum aliud est privatum, aliud publicum, aliud mixtum. Publicum bellum est quod auctore eo geritur qui jurisdictionem habet; privatum, quod aliter; mixtum, quod una ex parte est publicum, ex altera privatum. Sed de privato, quod antiquius, primum videamus. Bellum aliquod privatum licite geri, quantum jus naturæ attingit, satis apparere arbitror ex iis, quæ supra diximus, cum ostensum est ut quis injuriam etiam vi à se arceat, juri naturali non repugnare. Sed forte putet aliquis id saltem post constituta judicia publica non licere: quamquam enim judicia publica non à natura, sed à facto sunt humano, cum tamen multo sit honestius & ad quietem hominum conducibilis, ab eo cujus nihil intersit rem cognosci quam homines singulos nimium sæpe amantes sui, quod jus putant id manu exsequi, tam laudabili instituto obsequendum ipsa dicat æquitas & ratio naturalis. Paulus I C. *Non est singulis concedendum quod per magistratum publice possit fieri, ne occasio sit majoris tumultus faciendi.* Hinc est inquit * Rex Theodoricus, quod legum reperta est sacra reverentia, ut nihil manu, nihil proprio ageretur impulsu. quid enim à bellica confusione pax tranquilla distat, si per vim litigia terminantur? Et vim vocant leges, quoties quis id quod deberi sibi putat, non per judicem reposcit.

II. Certe quin restricta multum sit ea quæ ante judicia constituta fuerat licentia, dubitari non potest. Est tamen ubi locum nunc quoque habeat, nimirum ubi cessat judicium: nam lex vetans sine iudicio suum consequi, intelligi commode debet ubi copia est iudicii. Cessat autem iudicium momentanee, aut continue. * Momentanee cessat, ubi expectari iudex non potest sine certo periculo aut damno. Continue vero, aut jure, aut facto. Jure, si quis versetur in locis non occupatis, ut mari, solitudine, insulis vacuis, & si qua alia sunt loca in quibus nulla est civitas: facto, si subditi iudicem non audiant, aut iudex aperte cognitionem rejecerit. Quod diximus etiam post judicia constituta, naturali juri non repugnare omne bellum privatum, etiam ex lege Iudæis data intelligi potest, ubi sic per Moysen Deus loquitur Exod. xxii. 2. *Si in effusione deprehensus fur, ita percussus ut moriatur, ne reus cadis esto percussor, nisi jam dies illuxerit, tunc enim reus cadis erit.* Ommino enim videtur hæc lex tam accurate distinguens, non solum impunitatem inducere, sed jus etiam naturale explicare; neque fundari in peculiari aliquo mandato divino, sed in communi æquitate: unde alias etiam gentes id sequutas videmus. Notum est illud xii tabularum haud dubie * ex veteri jure Attico profectum: *Si nox furtum facit, si in aliquis occidit, jure casus esto.* Sic insons omnium, quos novimus, populorum legibus iudicatur, qui adversus aggressorem armis vitam periclitantem defenderit: qui tam manifestus consensus testimonium præbet, nihil in eo esse quod naturali juri adversetur.

III. De jure divino voluntario perfectiore, Evangelico scilicet,
plus

plus est difficultatis. Quin Deus, cui plus juris est in vitam nostram quam nobis ipsis, potuerit à nobis patientiam eo usque exigere, ut etiam privatim in periculum adducti, occidi deberemus potius quam occidere, ego non dubito. An autem voluerit nos eo usque obstringere, id est quod inquirimus. Solent pro affirmante sententia adferri duo loca, quæ supra adduximus, ad quæstionem generalem: *ἐγὼ ὃ λέγω ὑμῖν, μὴ ἀντιστῆτε τῷ πονηρῷ*. Ego autem dico vobis; Ne resistite injuriam facienti, Matth. v. 39. & Rom. xii, 19. *μὴ ἑαυτοὺς ἐκδικᾶντες ἀλλὰ παθητέ*, ubi Latina veritio habet, non vos defendentes, charissimi. Tertius autem locus est in illis Christi verbis ad Petrum, *Repone gladium tuum in vaginam; nam quicumque acceperint gladium, gladio peribunt*. Addunt his nonnulli Christi exemplum qui pro inimicis sit mortuus, Rom. v. 8, 10. Neque defunt inter Christianos veteres qui bella quidem publica non improbaverint, sed defensionem privatam putarint vetitam. Ambrosii loca pro bello supra attulimus. Augustini multo etiam plura sunt & clariora, omnibus nota. At idem Ambrosius dixit: *Et ideo fortasse Petro duos gladios offerenti, Satis, dicit, quasi licuerit usque ad Euangelium, ut sit in lege aquiraris eruditio, in Evangelio veritatis*. Idem alibi: *Christianus etiamsi in latronem armatum incidat, ferientem referre non potest; ne dum salutem defendit, peccatum contaminet*. Augustinus vero; *Legem quidem non reprehendo quæ tales (latrones & alios invasores violentos) permittit interfici, sed quomodo istos qui interficiunt, defendam, non invenio*. Et alibi: *De occidendis hominibus ne ab eis quisquam occidatur, non mihi placet consilium, nisi forte sit miles, aut publica functione teneatur, ut non pro se hoc faciat, sed pro aliis, accepta legitima potestate*. Atque idem sensisse Basilium ex secunda ipsius ad Amphilocho epistola * satis apparet. Sed opposita sententia sicut receptior est, ita verior nobis videtur, ut talis patientia non sit in obligatione: jubemur enim in Evangelio proximum amare juxta nos ipsos, non præ nobis ipsis: imo ubi par malum imminet, non vetamur * nobis potius quam aliis consulere, ut supra ostendimus auctoritate Pauli beneficentiæ regulam explicantis. Infert forte aliquis, & dicat; etiamsi meum bonum præferre possim bono proximi, hoc tamen locum non habere in bonis inæqualibus; quare vitam meam mihi potius deferendam, quam invasor permittatur incidere in perpetuam damnationem. Sed responderi potest, sæpe etiam eum qui impetitur opus habere tempore ad pœnitentiam, aut probabiliter ita existimare; & ipsi quoque aggressori ante mortem posse ad pœnitentiam spatium superesse. Deinde morali judicio non videri æstimandum illud periculum in quod ipsum se quis conjiciat & unde se potest eximere. Certe Apostolorum aliqui ad ultimum usque tempus Christo vidente & sciente videntur iter fecisse armati gladio, quod & alios Galilæos è patria urbem versus properantes ob infestas latronibus vias factitasse ex Iosepho discimus. qui & de Essenis innocentissimis hominibus idem prodidit. Hinc enim factum est, ut cum diceret Christus tale tempus imminere, ut gladii comparandi causa vel vestis vendenda esset, Lucæ xxi, 36, statim Apostoli responderint in suo comitatu duos esse gladios, erant autem in eo

comi-

Lib. x in
Lucam.
De off. iii
c. 2.
Lib. I. de
lib. arb. c. 5
Epist. 154
ad Publico-
lam.
Cap. 43. c.
55.

comitatu nulli præter Apostolos. Tum vero illud ipsum quod dixit Christus, quanquam præceptum revera non continet, sed proverbium est, significans gravissima pericula imminere, ut clare ostendit oppositio primi temporis, quod tutum ac prosperum fuerat, comitate 35. est tamen tale, ut sumptum appareat ex eo, quod fieri solebat, quodque Apostoli licitum censebant. Recte autem à Cicero dictum est: *Gladios habere certe non liceret, si uti illis nullo pacto liceret.* Illud vero, *Ne resistite injuriam facienti*, non magis universale est, quam quod sequitur, *Date omni petenti*; quod tamen exceptionem admittit, dum ne nimium nos prægravemur: imo isti præcepto de dando nihil adjicitur quod vim habeat restringentem, sed ex solo sensu æquiritatis adstringitur, cum præceptum de non resistendo suam habeat adjunctam explicationem per exemplum alapæ; ut intelligatur tum demum præcisè nos obligare, cum ea impetitur injuria, quæ aut alapa sit, aut alapæ par: nam alioqui rectius fuerat dicere, *Ne resistite injuriam facienti, sed vitam profundite potius quam armis utamini*: In verbis ad Romanos, *μὴ καὶ τὰς ἐκδικήσεις*, omnino ἐκδικήσιν non tuendi, sed ulciscendi habet significationem. ut & 1 Iudith 11, & 11, 1. Lucæ XVIII, 7. 8. XXI, 22. 11 Thess. 1, 8. 1 Pet. 11, 14 Rom. XII, 4. 1 Thess. IV, 6. Idque ipsa verborum connexio manifeste ostendit: præcesserat enim, *Ne rependatis ulli malum pro malo*: hæc autem est ultionis, non defensionis descriptio. Et monitum suum fulcit Paulus Deuteronomii loco, *ἐμοὶ ἐκδίκησις, ἐγὼ δὲ οὐκ ἐκδικῶ*, ubi in Hebræo est *עָנִי יָ*, quo ultionem significari tum vocis proprietas indicat, tum ipsa loci sententia, quæ defensionem intelligi non patitur. Quod vero Petro dictum est, continet quidem prohibitionem utendi gladio, sed non in defensionis causa: neque enim se opus habebat defendere: Iam enim dixerat Christus de discipulis: *Sinite hos abire. idque ut impleretur sermo quem dixerat: Ex iis quos dedisti mihi, non perdiidi quemquam*, Ioan. XVII, 8. 9. neque Christum, nam defendi volebat. Ideo apud Ioannem hanc causam interdictioni subjicit, *An non bibam poculum quod dedit mihi Pater?* com. 11, & apud Matthæum ait, *Quomodo ergo impleverintur scriptura, quæ dicunt ita oportere fieri?* Ulciscendi ergo animo Petrus, ut erat fervidus, non defendendi ferebatur. adde quod arma sumebat in eos qui nomine publicarum potestatum adventabant, quibus an ullo casu resistere liceat, peculiaris est quæstio, infra à nobis peculiariter tractanda. Quod autem adjicit Dominus, *Omnes qui gladium acceperint gladio peribunt*, aut proverbium est, ex vulgi usu desumptum, quo significatur sanguinem sanguine elici, ideoque armorum usum periculo nunquam vacare: aut, quæ Origenis, Theophylacti, Titi, & Euthymii sententia est, indicat, non esse quod nos Deo præripiamus ultionem quam ipse suo tempore satis sit exacturus: plane quo sensu in Apocalypsi dicitur XII, 10: *Qui gladio occidit, eum gladio occidi oportet: in hoc sita est spes & patientia sanctorum.* quicum convenit Tertulliani illud: *Adeo satis idoneus patientia sequester Deus: si injuriam deposueris penes eum, ultor est; si dolorem, medicus est; si mortem, resuscitator est: quantum patientia licet, ut Deum habeat debitorem?* Simulque his Christi verbis

vaticinium videtur inesse de pœnis, quas à sanguinariis Iudæis erat exacturus gladius Romanorum. Ad Christi exemplum, qui pro inimicis mortuus dicitur, responderi potest, Christi facta omnia quidem virtutis esse plena, & quæ, quoad ejus fieri potest, imitari laudabile sit, & suo præmio non cariturum; non tamen omnia ejusmodi esse, ut aut ex lege veniant, aut legem faciant. Nam quod Christus pro inimicis atque impiis est mortuus, id non fecit ex lege aliqua, sed ex speciali quasi pacto & fœdere inito cum Patre; qui si id faceret, non modo summam ei gloriam, sed & gentem in æternum duraturam promissit, Eisaïæ LIII, 10. Alioqui esse hoc factum quasi singulare, & cui vix quicquam reperiatur simile, ostendit Paulus, Rom. v, 7. Et Christus nos animam nostram periculis objicere juber, non pro quibusvis, sed pro ejusdem disciplinæ consortibus, 1 Ioan. III, 16. Quæ vero ex Christianis scriptoribus allatæ sunt sententiæ, partim videntur consilium magis, & sublimis propositi commendationem, quam restrictum præceptum continere; partim privatæ sunt ipsorum, non communes totius Ecclesiæ. Nam in canonibus antiquissimis qui Apostolici dicuntur, communionem is demum privatur qui in rixa primo ictu adversarium occiderit, *ἁγίου πνεύματος αὐτοῦ*, * ob nimium ca-

Can. xlv.
e. si vero de
sent. excom.
& c. signifi-
cavit. de ho-
micidio.

I V. Publicum bellum aliud est solenne ex jure gentium, aliud minus solenne. Solenne quod hîc voco, plerumque justum dici solet eo sensu quo justum testamentum codicillis, justæ nuptiæ servili contubernio opponuntur: non quod non liceat & codicillos facere ei qui velit, & servo secum mulierem * habere in contubernio; sed quod testamentum & nuptiæ solennes peculiares quosdam ex jure civili effectus habeant. quod notari utile est; multi enim voce justî male intellecta damnari putant ut iniqua aut illicita bella omnia, quibus illa justî appellatio non convenit. Ut bellum solenne sit ex jure gentium, duo requiruntur; primum ut geratur utrimque auctore eo qui summam potestatem habeat in civitate: Deinde, ut ritus quidam adsint, de quibus agemus suo loco. Hæc quia conjunctim requiruntur, ideo alterum sine altero non sufficit. Bellum autem publicum minus solenne, potest & ritibus illis carere, & geri in privatos, & auctorem habere magistratum quemvis. Et sane si citra leges civiles res spectetur, videtur omnis magistratus sicut ad tuendam plebem sibi creditam, ita ad exercendam jurisdictionem, si vis occurrat, jus habere belli gerendi. Sed quia ex bello tota civitas in periculum venit, ideo ferme omnium populorum legibus cautum est, ne bellum geri possit, nisi auctore eo qui summam in civitate potestatem habeat. Exstat lex talis Platonis ultimo de legibus. Et in Romano jure majestatis teneri dicitur qui injussu principis bellum gesserit delectumve habuerit, exercitum comparaverit. Injussu populi dixerat lex Cornelia lata à L. Cornelio Sylla. In Justiniano Codice exstat constitutio Valentiniiani, & Valentis, *Nulli prorsus nobis insciis atque inconsultis quorumlibet armorum movendorum copia tribuatur.* Huc pertinet * illud Augustini: *Ordo naturalis mortalium pati accom-*

L. 3. D. ad l.
Jul. majest.

Vist. de jure
belli. n. 9.
Molin. disp.
100. Sædem
Vist.

Bart. in l. ex hoc jure. D. de iust. & jur. Bart. de Re-pres 3. prin-cipali ad se-cundam n. 6. Mart. Laud. de bello, qu. 2. Lxvius lib. xxxix. *modatus hoc poscit, ut suscipiendi belli auctoritas atque consilium penes principes sit. Sicut autem omnia dicta quantumvis universalia æquitatem recipiunt interpretem, ita & hæc lex. Nam primum quin ei qui jurisdictioni præest liceat per apparitores suos vi cogere paucos impa-rentes, quoties ad eam rem copiis majoribus opus non est, nec periculum imminet civitati, dubitari nequit. Rursum si ita præfens sit periculum, ut tempus non ferat eum consuli qui supremum in civi-tate jus habeat: hic etiam necessitas exceptionem porriget. Hoc jure usus L. Pinarius præsidio Ennæ in Sicilia præfectus, cum certo sciret oppidanos ad Carthaginenses defectionem moliri, cæde in eos facta, Ennam retinuit. Extra talem necessitatem ad vindicandas in-jurias quas rex persequi negligit, jus bellandi oppidanis in civitatibus dare ausus est Franciscus Victoria: sed ejus sententia merito ab aliis repudiatur.*

** Ayala de jure belli l. 1. c. 2. n. 7. Sil. verbo bellum. n. 2. ubi, sufficit etiam. † Innoc. e. olm de rest. spol. n. 8. & c. sicut de jurejur. n. 5. Panor. ibid. Bart. ad l. hostes. D. de captivis. † Lxvius. d. loco. † Vict. n. 29. Cajet sec. sec. qu. 40. art 1. Sil. verbo bel-lum. p. 1. n. 2. Lorca disp. 50. n. 12.* *V. At quibus eventibus jus armorum movendorum esse magi-stratibus minoribus constat, an bellum tale publicum sit dicendum dissentiunt juris interpretes. Sunt qui ajunt *. Sunt qui negant †. Sane si publicum non aliud dicimus quam quod sit jure magistratus, du-bium non est quin talia bella publica sint, ac proinde qui in tali facti specie magistratibus se opponunt, in pœnas incidant contumacium adversus supra se positos. Si vero publicum sumitur in excellentiore significato pro eo quod solenne est, ut sæpe sumi extra controver-siam est; non sunt bella ista publica, quia ad istius juris plenitudi-nem, tum judicium summæ potestatis, tum alia requiruntur. Neque me movet, quod etiam in tali contentione soleant * res auferri ob-sistentibus, ac militibus etiam concedi *. Nam id belli solennis non ita proprium est, ut non alibi etiam locum habere possit. † Sed & illud accidere potest, ut in imperio late patente * inferiores potesta-tes belli inchoandi concessam habeant potestatem: quod si fit, jam sane censendum erit bellum geri ex vi summæ potestatis. nam quod faciendi quis alii jus dar, ejus ipse auctor censetur. Illud magis contro-versum, an ubi tale mandatum non est, sufficiat conjectura vol-untatis. Mihi id admittendum non videtur. Neque enim hoc suffi-cit videre, quid hoc rerum statu summam potestatem habenti, si consulatur, placitum sit: sed hoc magis videndum, quid ille, ubi res moram fert, aut dubiam habet deliberationem, se inconsulto cupiat fieri, si ea de re lex ferenda sit. Nam ut maxime in aliquo fa-cto particulari cesser inspecta particulariter ratio quæ voluntatem summi imperantis movet, non tamen cessat ratio sumta universali-ter quæ periculis occurrit vult. quod fieri non potest si ejus rei ad se magistratus quisque judicium trahat. Non ergo injuria à legatis suis accusatus fuit Cn. Manlius, quod Pop. Rom. injussu bellum Gallo-græcis intulisset: nam quanquam in Antiochi exercitu Gallorum le-giones fuerant, tamen pace facta cum Antiocho, an ea injuria in Gallogræcos exsequenda esset, non in Cn. Manlii, sed in Pop. Rom. arbitrio esse debuit. C. Cæsarem quod bellum Germanis intulisset, dedi Germanis Cato voluit; credo non tam jus respiciens, quam quod imminenti domini metu veller urbem liberari. Nam Germa-ni Gal-*

ni Gallos populi Romani hostes adjuverant, ac proinde non erat quod injuriam sibi factam quererentur, si modo justa fuit populi Romani causa in Gallos bellandi. At Cæsar contentus esse debuit Germanos Gallia mandata sibi provincia pepulisse, nec Germanos, præsertim cum nullum inde periculum immineret, intra suos fines, bello persequi, nisi consulto prius populo Romano. Non ergo Germani jus habebant deditionem postulandi, sed populo Romano punire Cæsarem jus erat, plane ut Carthaginienfes Romanis responderent, *Ego non privato publicæ consilio Saguntum oppugnatum sit querendum Livius l. xxxi* ; sed utrum jure an injuria : nostra enim hac quaestio atque animadversio in civem nostrum est, nostro an suo fecerit arbitrio; vobiscum una disputatio est, licueritne per fœdus fieri. Defendit M. Tullius Cicero factum & Octavii & Decimi Bruti, qui privato consilio, in Antonium arma ceperant. Atqui etiam si constaret meritum hostilia Antonium, Senatus populi Romani judicium expectari debuit, an è republica esset dissimulare factum, an ulcisci; ad pacis venire conditiones, an ad arma procurrare. Nam jure suo quod sæpe cum damni periculo conjunctum est, uti nemo cogitur. Tum vero etiam hoste judicato Antonio permittenda Senatui, & populo Romano deliberatio fuit, per quos potissimum bellum id geri vellent. Sic Cassio auxilia ex fœdere petenti respondere Rhodii, missuros se si Senatus juberet. Moniti hoc exemplo, & plura occurrent, meminerimus non omnia probare, quæ à quamvis præclaræ famæ auctoribus dicuntur, sæpe enim temporis, sæpe affectibus serviunt, & aptantur *τῷ πρὸς ἑκάστου*, quare danda est opera uti in his rebus defecato utamur judicio, nec quæ excusari magis quam laudari possunt, temere in exemplum rapiamus, in quo perniciosè errari solet. Cum vero dictum sit, bellum publicum geri non debere nisi eo auctore qui summam potestatem habeat, & ad hujus rei, & ad quaestionis illius quæ est de bello solenni intellectum, atque adeo ad alia multa, necessarium erit, quæ sit summa illa potestas, quique eam habeant intelligere: eoque magis quia nostro sæculo viri eruditi, quisque ex usu magis rerum præsentium, quam ex vero illud argumentum exsequuti, rem per se haud expeditam multo impeditiorem reddiderunt.

Living
I. XXXI

App. ci, I v.

Lib. IV.
Pol. c. 4.

Lib. IV.
Lib. VII.
Lib. XI.

V I. Facultas ergo moralis civitatem gubernandi, quæ potestatis civilis vocabulo nuncupari solet à Thucydide tribus rebus describitur, cum civitatem, quæ vere civitas sit, vocat *ἀντιπολις*, *ἀντιδίκος*, *ἀντιπολις* *suis utentem legibus, judiciis, * magistratibus.* Aristoteles tres facit partes in administranda republica, consultationem de rebus communibus, curam legendorum magistratuum, & judicia: ad primam autem partem refert deliberationem de bello, pace; foederibus faciendis ac dissolvendis, de legibus; addit de morte, exilio, publicatione, & reperundis, hoc est, ut ego interpretor, judicia publica, cum prius judiciorum nomine privata intellexisset. Dionysius Halicarnassensis tria maxime notat, jus magistratuum creandorum, * jus legum condendarum & tollendarum, jus decernendi de bello ac pace. Alibi addit quartum, judicia: Rursum, alibi adjicit curationem sacrorum & convocationem comitiorum. At si quis recte

Lib. IV.
Lib. VII.
Lib. XI.

partiri velit, facile quæ huc spectant reperiet omnia; ita ut nihil aut defit, aut redundet. Nam qui civitatem regit, eam partim per se, partim per alios regit. Per se autem versatur, aut circa universalia, aut circa singulalia. Circa universalia versatur condendo leges easque tollendo, tam circa sacra (quatenus eorum cura ad civitatem pertinet) quam circa profana. Ars circa hæc Aristoteli *δημοκρατικὴ* architectalis. Singulalia circa quæ versatur, sunt aut directe publica, aut privata quidem, sed quatenus ad publicum ordinantur. Directe publica sunt actiones, ut pacis, belli, foederum faciendorum; aut res, ut vectigalia, & si quæ his sunt similia: in quibus comprehenditur & dominium eminens, quod civitas habet in cives, & res civium ad usum publicum. Ars circa hæc Aristoteli nomine generis *πολιτικὴ*, id est civilis, & *βελούτικὴ*, consultatrix. Privata sunt res controversæ inter singulos, quas publica auctoritate dirimi publicæ quietis interest. Ars circa hæc eidem Aristoteli *δικαστικὴ*, judicialis. Quæ per alterum expediuntur, ea expediuntur, aut per magistratus, aut per alios curatores, in quibus sunt & legati. His ergo in rebus consistit potestas civilis.

VII. Summa autem illa dicitur, cujus actus alterius juri non subfunt, ita ut alterius voluntatis humanæ arbitrio irriti possint reddi. Alterius cum dico, ipsum excludo, qui summa potestate utitur; cui voluntatem mutare licet, * ut & successorem, qui eodem jure utitur, ac proinde eandem habet potestatem, non aliam. Hæc ergo summa potestas, quod subjectum habeat videamus. Subjectum aliud est commune, aliud proprium: ut visus subjectum commune est corpus, proprium oculus. ita summæ potestatis subjectum commune est civitas, quam perfectum cœtum esse supra diximus. Excludimus ergo populos, qui in alterius populi ditionem concesserunt, quales erant provinciæ Romanorum: hi enim populi non per se civitas sunt, ut nunc quidem eam vocem sumimus, sed membra minus digna magnæ civitatis, quomodo servi membra sunt familiæ. Rursum accidit, ut plurium populorum idem sit caput, qui tamen populi singuli perfectum cœtum constituunt: neque enim ut in naturali corpore non potest caput unum esse plurium corporum, ita in morali quoque corpore; nam ibi eadem persona diversa ratione considerata caput potest esse plurium ac distinctorum corporum. Cujus rei certum indicium esse potest, quod extincta domo regnatrice imperium ad quemque populum seorsim revertitur. Sic etiam accidere potest, ut plures civitates artificio inter se foedere colligentur, & faciant *σύστημα* quoddam ut Strabo non uno loco loquitur, neque tamen singulæ definant statum perfectæ civitatis retinere: quod tum ab aliis, tum ab Aristotele etiam notatum est non uno loco. Subjectum ergo commune summæ potestatis esto civitas, ita ut jam diximus intellecta. Subjectum proprium est persona una pluresve, pro cuiusque gentis legibus ac moribus. *ἡ πρώτη δὲ ἔχει* apud Galenum libro sexto de placitis Hippocratis & Platonis.

VIII. Atque hoc loco primum rejicienda est eorum opinio, qui ubique & sine exceptione summam potestatem esse volunt populi,
ita

Viti. de jure
belli n. 7.

Lib. II.
Pol. c. 20.
l. 111. c. 9.

ita ut ci reges quoties imperio suo male utuntur, & coercere & punire liceat: quæ sententia quot malis causam dederit, & dare etiamnum possit, penitus animis recepta, nemo sapiens non videt. Nos his argumentis eam refutamus. Licet homini cuique se in privatam servitutem cui velit addicere, ut & ex lege Hebræa & Romana apparet. quidni ergo populo sui juris liceat se uni cuiquam, aut pluribus ita addicere, ut regendi sui jus in eum plane transcribat, nulla ejus juris parte rerenta? Neque dixeris minime id præsumi: non enim jam quærimus, quid in dubio præsumendum sit: * sed quid jure fieri possit. Frustra quoque afferuntur incommoda quæ hinc sequantur, aut sequi possint. nam qualemcumque formam gubernationis animo fixeris, nunquam incommodis aut periculis carebis. *Aut hæc tum illis sunt habenda, * aut illa cum his mittenda sunt,* ait Comædia. Sicut autem multa sunt vivendi genera, alterum altero præstantius, & cuique liberum est ex tot generibus id eligere quod ipsi placet; ita & populus eligere potest qualem vult gubernationis formam: neque ex præstantia hujus aut illius formæ, qua de re diversa diversorum sunt judicia, * sed ex voluntate jus metiendum est. Neque vero non multæ exstare possunt causæ cur populus jus totum imperandi à se abdicet, alique tradat, puta quia in periculum vitæ adductus alia lege qui se defendat reperire non potest: aut quia inopia pressus aliter habere non potest copiam unde se sustentet. Nam si Campani olim necessitate subacti * populo Romano se subjecerunt in hunc modum: *Populum Campanum, urbemque Capuam, agros, delubra Delum, divina humanaque omnia, in vestram P. C. ditonem dedimus: & quidam populi cum * Romanorum ditioni subjicere se vellent, ne recepti quidem sunt; quod narrat Appianus: quid obstat quominus & uni homini præpotenti populus aliquis eundem ad modum dedere se possit? Apud Virgilium legimus:*

Nec cum se sub leges pacis iniqua

Tradiderit regno.

Accidere etiam potest, ut paterfamilias latifundia possidens neminem alia lege in suas terras habitantem recipere velit: aut ut quis magnam servorum copiam habens eos manumittat, sub imperii ferendi & census pendendi legibus: quæ suis exemplis non carent. de servis Germanorum apud Tacitum est: *Suam quisque sedem, suos penates regit. Frumenti modum dominus, aut pecoris, aut vestis ut colono injungit & servus hæcenus paret.* Adde quod sicut Aristoteles dixit quosdam homines natura esse servos, id est ad servitutem aptos; ita & populi qui dam eo sunt ingenio, ut regi quam regere norint rectius; quod de se sensisse Cappadoces videntur, qui oblata à Romanis libertati vitam sub rege prætulerunt, negantes vivere se sine rege posse. Sic Philostratus vita Apollonii, stultum esse ait Thraces, Mysos, Getas in libertatem vindicare, qua non gaudeant. Neque vero non aliquos movere potuerunt exempla gentium, quæ per sæcula plurima * sub imperio plane regio satis feliciter vixerunt. * Vrbes sub Eumene, ait Livius, nullius liberæ civitatis fortunam cum sua mutatam voluisse. Est & interdum is civitatis status * ut videatur nisi sub li-

*Ex. xxi. 6.
Inst. de ju-
re pers. 5.
Servus atti-
tem.
Gell. lib. 2.
c. 7.*

*Strabo xxi.
Inst. lib.
xxxviii.
Lib. vi.*

Liv. l. xlii.

bero unius imperio salvus esse non posse ; quod de Romana , qualis erat Cæsaris Augusti ætate , multis prudentibus visum est. His ergo similibusque de causis accidere non potest tantum , sed & solet , ut se homines subiiciant imperio alterius ac potestati , quod & Cicero notat Officiorum secundo. Iam verò bello iusto , ut ante diximus , sicut acquiri potest dominium privatum , ita & dominium civile , sive jus regendi non aliunde pendens. Neque vero hæc tantum pro unius imperio , ubi id receptum est , conservando dicta censerī debent : nam idem jus eademque ratio est procerum qui plebe exclusa civitatem regunt. Quid , quod nulla respublica adeo reperta est popularis , in qua non aliqui aut valde inopes aut externi , tum vero & foeminae & adolescentes à deliberationibus publicis arceantur ? Iam vero & * populi quidam alios sub se populos habent , non minus addictos sibi quam sui regibus parent : unde illa interrogatio , *Estne populus Col- latinus in sua potestate ?* & Campani cum se Romanis dedidissent , facti dicuntur alienæ potestatis : Acarnania ut & Amphilochia dicuntur fuisse juris Ætolorum : Peræa & Caunus dirionis Rhodiorum : Pydna à Philippo Olynthiis data. Et quæ sub Spartanis fuerant oppida , postquam eorum dirioni exempta sunt , Eleutherolaconum nomen acceperunt. Coryora urbs dicitur fuisse Sinopensium apud Xenophonem. Nicæa Italiæ adjudicata Massiliensibus apud Strabonem , & insula Pithecusæ Neapolitanis. Sic Calatin oppidum coloniae Capuensi , Caudium coloniae Beneventanæ adjudicata cum territoriis suis apud Frontinum legimus. Otho provinciae Bæticæ Maurorum civitates dono dedit : quod apud Tacitum est . quæ omnia convelli necesse est , si id recipimus , jus regendi semper subditum esse eorum iudicio ac voluntati qui reguntur. At vero esse reges qui populi etiam universim summi arbitrio non subsint , tum sacra , tum profana historia testatur. *Si dixeris* , inquit Deus populum Israeliticum alloquens , *Statuam supra me regem* : & ad Samuelem : *Indica eis jus regis qui regnaturus est super eos*. Hinc rex unctus dicitur super populum , super hereditatem Domini , super Israël : Solomo rex super totum Israël . Sic David Deo gratias agit quod populum suum ipsi subiecerit. Et Christus , *Reges* , inquit , *gentium dominantur eis*. Notum illud Horatii :

Regum timendorum in proprios greges.

Reges in ipsos imperium est Iovis.

Tres gubernandi formas ita describit Seneca : *Interdum populus est quem timere debeamus ; interdum , si ea civitatis disciplina est , ut plurima per senatum transigantur , gratiosi in ea timentur viri : interdum singuli quibus potestas populi & in populum data est*. Tales sunt quos Plutarchus ait , ἡ κῆρ τῶν νόμων μόνον , ἀλλὰ καὶ τῶν νόμων ἀρχὴν , imperium habere non ex legibus modo , sed & in leges . & apud Herodotum Oranes singulare imperium sic describit : ἀνδράνας ποιεῖν τι βέλε : facere quod quis velit , ita ut alii rationem non reddat. Dionī quoque Prusænsi regnum definitur : ἐπιτέλειν ἀντιπύδουον ὄντα , ita imperare ut alii ratio non reddatur : Pausanias Messenicis opponit βασιλείαν ἀρχὴν ἀνδράνων , regnum potestati tali quæ rationem actum reddere debeat. Aristoteles reges quosdam esse ait cum eo jure ,

Liv. lib. 1.
Lrv. l. vii.
Lib. xxxi.
Lib. xxxi.
Strab. xiv.
Diod. l. xvi.
Paus. Lac.

Exp. Cyri
lib. v.

Lib. xv.

Lib. v.

Hist. I.
Deu. xvi.
14.
1 Sam.
viii. 4.
1 Sam. ix.
16, x, 1.
xv, 1.
11 Sa. v, 2.
1 Re. iv, 1.
Psc. cxlii, 2.
Luc. xxii,
25
Epist. xlv.

Elamm.

III Pol.
xiv.

jure, quod alibi habet ipsa gens in se ac sua. Sic postquam Romani principes imperium vere regum usurpare coeperunt, dicitur populus in eos omne suum imperium & potestatem contulisse, etiam in se, ut interpretatur Theophilus. Hinc illud dictum M. Antonini Philosophi: *Nemo nisi solus Deus iudex principis esse potest.* Dion. l. LIII. de tali principe: *αὐτοκρατορὶς ὄντως ἔστω καὶ αὐτοκρατορὶς, καὶ τῶν νόμων, πάντα τε οἷα βέλαια ποιῇ. ἔστω δ' ὅσῳ ἂν μὴ βέλαιοι μὴ πρῶται.* Liber est, sui que ac legum potens, ut *ἔστω ὃν θέλει, ἔστω ὃν θέλει, ἔστω ὃν θέλει, ἔστω ὃν θέλει.* Tale regnum jam antiquitus erat in Græcia regnum * Inachidarum Argis: nam in Argiva Tragedia Supplicibus, sic populus Regem affatur apud Æschylum:

Σὺ τοι πόλις, σὺ δὲ τὰ δῆμιον.
 Περύτωνις ἀμεινῶν ὦν,
 Κρατύνηις βασιλεὺς ἑστὶν ἡγεμόνως.
 Μοιροψήφαιοι νόμοισι σέθεν.
 Tu res populi, tuque urbs tota es,
 Non iudicis subditus ullus,
 Regni folio fultus ut ara,
 Vnoque regens cuncta arbitria.

Longe aliter quam de Atheniensium republica rex ipse Theseus apud Euripidem loquitur,

---ὃ γὰρ ἄρχεται
 Εὐνὸς πατρὸς ἀνδρῶν, ἀλλ' ἐλευθέρων πόλις.
 Δῆμος δ' ἀνάσσει διὰ δούλους ἐν μέλει
 Εὐνοσίματον.

---hac juris sui
 Parere domino civitas uni negat:
 Rex ipse populus annuat mandat vices
 Honoris huic, illive.

Nam Theseus, ut Plutarchus explicat, belli tantum ducem & legum custodem agebat, * cætera par civibus. Hinc factum ut reges qui populo subsunt, non nisi improprie reges appellari dicantur: Sic post Lycurgum, magisque post Ephoros constitutos, reges Lacedæmoniorum, reges nomine, non re fuisse dicuntur Polybio, Plutarcho, * Cornelio Nepoti. Quod exemplum secuti & alii in Græcia. Pausanias Corinthiacis: *Ἀργεῖοι δ' αὖτε ἰσχυροὶ καὶ τὸ αὐτοκρατορὶ ἀναγκῶντες ἐν παλαιαῖσι, τὰ δ' ἐξουσίας τῶν βασιλείων εἰς ἐλάχιστον προσήγαγον, ὥς μηδὲν τῶν Κείνων καὶ πρὸς ἀπληθείας ἢ τὰ ἐνὸς μὲν λειψῶν καὶ βασιλείας μόνον.* Argivi jam olim aequalitatis & libertatis amantes regiam potestatem in minimum redegerunt, ita ut Cissi filii ac posteris præter nomen regni nihil relinquerent. Talia regna negat Aristoteles constituere propriam speciem gubernationis, quia scilicet partem tantum faciunt in republica optimatum aut populi. Quin & in populis qui perpetuo regibus non subsunt exempla videmus * quasi temporarii regni, quod populo non subsit. Talis erat potestas Amymonum apud Cnidios, & apud Romanos Dictatorum primis temporibus, cum ad populum provocatio non esset: unde Dictatoris edictum pro numine observatum ait Livius: neque usquam ullum nisi in cura parendi auxilium: Dictatura obsequiam vim regis potestatis Cicero. Quæ pro contraria sententia adfe-

Quæst. Gr.
 III Pol.
 12.
 Liv. lib. IV.
 Plutarch. in
 Marcel.
 Hæc. l. v

runtur argumenta, ea solvere difficile non est. Nam primum quod asseverant eum à quo aliquis constituitur esse superiorem constituto, verum dumtaxat est in ea constitutione, cujus effectus perpetuo pendet à voluntate constituentis; non etiam in ea quæ ab initio est voluntatis, postea vero effectum habet necessitatis: quomodo mulier virum sibi constituit cui parere semper necesse habet. * Valentinianus Imperator militibus qui se Imperatorem fecerant, postulanti-
Sagom. hist. Escl. lxxv. bus quod ipsi non probabatur, respondit: *Vi me ad imperandum vobis eligeretis, in vestra situm erat potestate, ô milites: at postquam me elegistis, quod petitis, in meo est arbitrio, non vestro. Vobis tanquam subditis competit parere, mihi qua facienda sunt, cogitare.* Sed nec verum est quod assumitur, omnes reges à populo constitui: quod exemplis patris familias advenas sub obediendi lege acceptantis, & gentium bello devictarum, quæ supra attulimus, satis intelligi potest. Alterum argumentum sumunt ex dicto Philosophorum, regimen omne eorum qui reguntur, non qui regunt, causa esse paratum: unde sequi existimant ex finis nobilitate, eos qui reguntur, superiores esse eo, qui regit. Sed nec illud universaliter verum est, omne regimen ejus qui regitur causa esse comparatum; nam quædam regimina per se sunt regentis causa, ut dominicum: nam servi utilitas ibi extrinseca est & adventitia: sicut medici lucrum ad ipsam medicinam non pertinet. Sunt alia regimina mutux utilitatis causa, ut maritale. Sic imperia quædam esse possunt comparata ad regum utilitatem, ut quæ victoria parta sunt, & non ideo tyrannica dicenda sunt, cum tyrannis, ut quidem ea vox nunc intelligitur, injustitiam includat. Possunt & quædam utilitatem respicere tam ejus qui regit, quam ejus qui regitur, ut cum populus impotens sibi tuendo regem potentem imponit. Cæterum non nego in plerisque imperiis respici per se utilitatem eorum qui reguntur: & verum esse quod Cicero post Herodotum, Herodotus post Hesiodum dixit, fruendæ justitiæ causa reges constitutos. Sed non ideo consequens est, quod illi inferunt, populos rege esse superiores: nam & tutela pupilli causa reperta est, & tamen tutela jus est ac potestas in pupillum. Nec est quod instet aliquis, tutorem, si male rem pupillarem administret, amoveri posse; quare & in rege idem jus esse debere. Nam in tutore hoc procedit, qui superiorem habet. at in imperiis, quia progressus in infinitum non datur, omnino in aliqua aut persona, aut cœtu consistendum est, quorum peccata, quia superiorem se judicem non habent, Deus sibi curæ peculiari esse testatur; qui ea aut vindicat, si ita opus judicet; aut tolerat in poenam aut explorationem populi. Optime Tacitus: *Quomodo sterilitatem aut nimios imbres, & cætera natura mala, ita luxum vel avaritiam dominantium tolerate. Vitia crunt donec homines, sed neque hac continua, & meliorum interventu pensantur.* Et M. Aurelius magistratus dixit de privatis, principes de magistratibus, * Deum de principibus judicare. Insignis est apud Gregorium Turonensem locus, ubi is ipse Episcopus regem Francorum sic affatur: *Si quis de nobis, ô Rex, justitia transgredere voluerit, à te corripì potest: si vero in excesseris, quis te corripiet? Loquimur enim tibi, sed si volueris, audis: si autem nolueris, quis te damna-*

*Sagom. hist.
Escl. lxxv.*

Ier. xxx. 12.

*damnabit, nisi is qui se pronuntiauit esse iustitiam? Inter Essenorum placita Porphyrius memorat ὁ δὲ θεὸς ἀεικνέει τοὶ τὸ ἀρχόν, non obtinge- Lib. v.
re cuiquam imperium * sine Dei cura speciali. Irenæus optime: Cujus jussu homines nascuntur, hujus jussu & reges constituuntur apte us, qui in illis temporibus ab ipsis regnantur. Sensus idem in constitutionibus quæ dicuntur Lib. vii.
Clementis; ἡ βασιλεία φέρεται ἐκ τοῦ κυρίου ἰσὺς ἡ χειροτονία, regem c. xvi.
timebis, gnarus à Domino electum. Nec obstat his quæ diximus, quod populi interdum puniti leguntur ob regum peccata: non enim id eo 1. Reg. i v
evenit, quod populus regem aut non puniret, aut non reprimeret, 16.
sed quod vitius ejus tacite saltem consentiret. Quamquam etiam sine 11. Reg. x
eo Deus summo dominio, quod in viram necemque singulorum
haberi, uti potuit in pœnam regis, cujus supplicium est subditis or-
bari.*

IX. Sunt alii qui mutuam quandam subjectionem sibi fingunt, ut populus universus regi recte imperanti parere debeat, rex autem male imperans populo subjiciatur. qui si hoc dicerent, non facienda ob regis imperium ea quæ manifeste iniqua sunt, verum dicerent, & quod apud omnes bonos confessum est: sed id nullam includit coactionem, aut jus aliquod imperii. Quod si etiam populo alicui propositum fuisset partiri cum rege imperium (qua de re infra dicendum erit aliquid) fines certe potestati utriusque assignari debuissent tales, qui cognosci facile possent ex locorum, personarum, aut negotiorum discrimine. Bonitas autem aut malitia actus, præsertim in civilibus quæ sæpe obscuram habent disceptationem, apta non sunt ad partes distinguendas: unde summam confusionem sequi necesse est, cognitionem de re eadem pro jure potestatis, obtentu actus boni malive, hinc ad se rege trahente, inde populo, qualem rerum perturbationem introducere nulli, quod sciam, populo in mentem venit.

X. Sublatis opinionibus falsis, restat cautiones adhibeamus aliquas, quæ viam nobis monstrare possint ad recte dijudicandum, cui jus summæ potestatis in gente quaque competat. Prima cautio hæc sit, ne decipiamur ambiguo nominis sono, aut rerum externarum specie. Exempli causa, quamquam apud Latinos opponi solent principatus & regnum, ut cum Vercingetorigis patrem dicit Cæsar principatum obtinuisse Galliæ, sed quod regnum affectaret interfectum: & cum Piso apud Tacitum Germanicum dicit principis Romanorum, non Parthorum regis esse filium: & cum Suetonius parum abfuisse ait Caligulam, quin speciem principatus in regnum converteret: & cum Vellejo Maroboduus dicitur non principatum parentium voluntate constantem, sed vim regiam complexus animo: videmus tamen confundi hæc sæpe: nam & Lacedæmonii duces ex Herculis posteritate, postquam Ephoris subiecti fuere, reges dicebantur nihilominus, ut modo vidimus: & veteri Germaniæ reges erant quos Tacitus præfuisse ait auctoritate suadendi, non potestate Lib. i.
jubendi: Et de Euandro rege Livius, rexisse cum auctoritate magis quam imperio: & Suffetem Carthaginensium, Aristoteles & Poly- Lib. xv.
bius βασιλεία appellant: ut & Diodorus, quomodo & Hannonem Cap. 70.

Lib. XIII.

* Carthaginienſium regem dixit Solinus. Et de Scepi in Troade narrat Strabo cum adjunctis in civitatem Mileſiis populari republica uti cepiſſet, veterum regum poſteris nomen manſiſſe regum & honoris nonnihil. Contra Romani Imperatores, poſtquam palam & ſine ulla diſſimulatione regnum liberrimum tenuerunt, principes tamen vocabantur. Sed & inſignia regiæ majeſtatis in liberis quibuſdam civitatibus tribui principibus ſolent. Iam vero comitia ordinum, id eſt conventus eorum qui populum in claſſes diſtributum reſerunt, nimirum, ut Guntherus loquitur,

Pralati, proceres miſſiſque potentibus urbes :

alibi quidem in hoc ſerviunt duntaxat, ut ſint majus regis conſilium, per quod querelæ populi, quæ ſæpe in conſiſtorio reticentur, ad regis aures perveniant; cui deinde liberum ſit ſtatuerè quod ex uſu ipſi videatur. alibi etiam jus habent de actis principis cognoscendi, atque etiam leges præſcribendi quibus princeps teneatur. Sunt multi qui exiſtitant diſcrimen ſummi imperii, aut ſummo minoris, petendum ex delatione imperii per electionem aut ſucceſſionem. Nam quæ hoc modo deferuntur imperia, ea ſumma eſſe contendunt, non item quæ illo. At hæc univerſim vera non eſſe pro certo haberi debet. Nam ſucceſſio non eſt titulus imperii, qui imperio formam aſſignet, ſed veteris continuatio. Ius enim ab electione familiæ cœptum ſuccedendo continuatur; quare quantum prima electio tribuit, tantum deſert ſucceſſio. Apud Lacones regnum ad hæredes tranſibat etiam poſt Ephoros conſtitutos. Et de tali regno id eſt principatu eſt apud Ariſtotelem: *τῶν τῶν βασιδῶν αἰ μὲν καὶ ἡμεῖς ἴσμεν, αἱ δ' αἰσπράι: quædam ſanguinis jure, quædam electione deferuntur*: & Heroicis temporibus * pleraque in Græcia regna talia fuiſſe & ipſe notat, & Thucydides. Contra Romanum imperium etiam ſublata omni ſenatus & populi poteſtate per electionem conferebatur.

Pol. III,
XIV.

Lib. I.

XI. Altera cautio hæc eſto. * Aliud eſſe de re quærere, aliud de modo habendi, quod non in corporalibus tantum, ſed & in incorporeis procedit. Vt enim res eſt ager, ita & iter, actus, via. Sed hæc alii habent jure pleno proprietatis, alii jure uſufructuario, alii jure temporario. ita ſummum imperium Dictator Romanus habebat * jure temporario: reges denique tam qui primi eliguntur, quam qui electis legitimo ordine ſuccedunt, jure uſufructuario: at quidam reges pleno jure proprietatis, ut qui juſto bello imperium quæſiverunt, aut in quorum ditionem populus aliquis, majoris mali vitandi cauſa, ita ſe dedidit, ut nihil exciperetur. Neque enim illis aſſentio, qui dictatori negant fuiſſe ſummum imperium, quia perpetuum non erat. nam rerum moralium natura ex operationibus cognoscitur: quare quæ facultates eoſdem effectus habent, eodem nomine nuncupandæ ſunt. At dictator intra tempus ſuum * omnes actus eodem jure exercet, quo rex qui eſt optimo jure; neque ejus actus ab alio reddi irritus poteſt. Duratio autem naturam rei non immutat. quam ſi de dignitate quæritur, quæ majeſtas dici ſolet, dubium non eſt, quin ea major ſit in eo cui jus perpetuum datum eſt, quam cui temporarium, quia ad dignitatem facit habendi modus. Atque idem dictum

dictum volo de his , qui antequam reges ad suam tutelam pervenerint , aut dum furore , aut captivitate impediuntur , curatores regni ita constituuntur , ut populo non subsint , neque ante legitimum tempus potestas eorum sit revocabilis. Aliud censendum de his qui jus acceperunt quovis tempore revocabile , id est precarium , quale olim Vandalorum regnum fuit in Africa , & * Gothorum in Hispania , * cum ipsos deponerent populi quoties displicerent . horum enim singuli actus irriti possunt reddi ab his qui potestatem revocabiliter dederunt ; ac proinde non idem est effectus , nec jus idem.

Procopius
Vand. 1.
Armo. l. 11.
c. 20; l. 14.
c. 35.

XII. Quod autem dixi , quædam imperia esse in pleno jure proprietatis , id est in patrimonium imperantis ; quidam viri eruditi hoc argumento oppugnant , quod liberi homines in commercio non sint . At sicut alia est potestas dominica , alia regia ; ita & alia est libertas personalis , alia civilis , alia singulorum , alia universorum . Nam & Stoici quandam servitutem constare dicebant *ὑποθήκη* , in subjectione : & in sacris literis subjecti regis servi vocantur . Sicut ergo libertas personalis dominum excludit , ita libertas civilis regnum atque allam quamvis proprie dictam ditionem . Sic Livius ista opponit : *Regem vocabant libertatis dulcedine nandum experta* . Idem : *Indignum videbatur populum Romanum fervientem cum sub regibus esset , nullo bello ac ab hostibus ullis obsessum esse , liberum eundem populum ab Heiruscus obsideri* . Et alibi : *Non in regno populum Romanum , sed in libertate esse* . Rursum alio loco * opponit gentes , quæ in libertate essent , iis quæ sub regibus viverent . Cicero dixerat : *Aut exigendi reges non fuerant , aut plebi re , non verbis danda libertas* . Post hos Tacitus : *Urbem Romam ab initio reges habuere : libertatem & consularum L. Brutus instituit* . Et alibi : *Acrior Arsacis regno Germanorum libertas* . Arrianus Indicis : *Βασιλεῦσι & τῇσι πόλεσιν ὅσαι αὐτονομοῖ* . Regibus & civitatibus liberis . Cæcina apud Senecam : *Regalia fulmina sunt quorum vi tangitur vel comitum , vel principalia urbis libera loca* : * quorum significatio regnum civitati minatur . Sic Cilicum illi qui regibus non parebant Eleutherocilices nuncupati . De Amiso Strabo , modo liberam fuisse , modo sub regibus . Et passim in legibus Romanis de bello & de judiciis recuperatoriis , externi distinguuntur in reges & populos liberos . Hic ergo non de hominum singulorum , sed de populi libertate queritur . Quin & sicut ob privatam , ita ob hanc publicam subjectionem , aliqui dicuntur esse non sui juris , non suæ potestatis . Hinc illa : *Quæ urbes , qui agri , qui homines Ætolorum juris aliquando fuerunt* : & , *Estne populus Collatinus in sua potestate* ? Proprie tamen cum populus alienatur , non ipsi homines alienantur , sed jus perpetuum eos regendi , quæ populus sunt . Sic cum uni liberorum patroni libertus assignatur , non hominis liberi fit alienatio , sed jus quod in hominem comperit , transcribitur . Neque illud magis firmiter est , quod ajunt ; si quos populos rex bello quæserit , cum eos non sine civium sanguine ac sudore quæserit , civibus quæsitos potius credi debere quam regi . Nam & fieri potuit , ut rex * ex sua privata substantia exercitum aluerit , aut etiam * ex fructibus ejus patrimonii quod principatum sequitur . Nam ut in ipsum illud patrimonium rex aliquis non nisi usumfructum habeat , perinde ut

Hotom. cons.
ill. qu. 1.
Diog. Laert
I Samu. l.
xxii, 13.
II Sa. x. 3.
I Reg. ix, 22.
Liv. lib. 1.
Lib. 2.

Lib. xlv.

Lib. III
de legibus.
Ann. 1.
De moribus
Germ.

Lib. xlii.

Liv. lib.
xxxviii.
Idem l. v.

- L. in fidei- commissaria s. plane, D. ad S.C. Trebellianum.* in ipsum jus imperandi populo qui se elegit, fructus tamen ipsius sunt proprii. sicut in iure civili est proditum, hereditatis quæ restitui iussa est fructus non restitui, quia non hereditati accepti feruntur, sed rei. Evenire ergo potest ut rex * in quosdam populos imperium habeat proprio iure; ita ut alienare etiam possit. Strabo Cythera insulam Tænaro objacentem fuisse ait Euryclis Lacedæmoniorum principis *ὁ μίπει κτήσεως ἰδίαν πρὸ τοῦ ἰπσίου ἰουρε*. Sic rex Solomo regi Phœnicum Hiromo (ita enim eum Græce vocat Philo Byblius qui Sanchuniatonis historiam vertit) dedit urbes viginti: non ex urbibus populi Hebræi: nam Cabul (quod nomen illis urbibus datum est) ponitur extra fines Hebræorum, Ios. XIX, 27. sed ex iis urbibus quas populi devicti hostes Hebræorum ad eum diem retinuerant, quasque partim Rex Ægypti Solomonis focer vicerat, & Solomoni dotalis dederat, partim subegerat ipse Solomo. Nam eo tempore ab Israelitis non habitatas argumento est, quod postquam Hiromus eas reddidit, rum demum Solomo eo deduxit Hebræorum colonias. Sic * Hercules legitur Spartæ bello captæ imperium Tyndareo dedisse, hac lege, ut si quos ipse Hercules liberos relinqueret, iis restitueretur. Amphipolis in dotem data Acamanti Thefei filio. Et apud Homerum Agamemnon septem urbes se Achilli daturum pollicetur. * Melampodi partes regni duas dono dedit rex Anaxagoras. De Dario sic Iustinus: *Regnum Artaxerxi, Cyro civitates quarum præfectus erat testamento legavit*. Sic * Alexandri successores in jus illud plenum ac proprietatem imperandi populis, qui sub Persis fuerant, pro sua quisque parte successisse, aut etiam ipsi victoriæ iure id imperium sibi quæsiuisse censendi sunt. quare non est mirandum si alienandi jus sibi arrogarunt. Sic cum * Attalus rex Eumenis filius populum Romanum testamento bonorum suorum heredem fecisset, populus Romanus sub bonorum nomine etiam regnum complexus est. Florus de ea re: *Adita igitur hereditate provinciam populus Romanus, non quidem bello nec armis, sed quod est æquius testamenti iure retinebat*. Et postea cum * Nicomedes Bithyniæ rex moriens populum Romanum fecisset heredem, regnum in provinciæ formam reductum est. Cicero secunda in Rullum: *hereditatem crevimus, regnum Bithynia*. Sic Libyæ pars * Cyrenaica eidem populo ab Apione rege testamento relicta. Tacitus, Annalium XIV, agrorum meminit, qui regis * Apionis quondam habit, & populo Romano cum regno relicti. Cicero de lege Agraria: *Quis ignorat regnum Ægypti testamento regis Alexandrini, populi Romani esse factum?* Mithridates in oratione apud Iustinum de Paphlagonia loquens: *Qua non vi, non armis, sed adoptione testamenti patri suo obvenisset*. Narrat idem ab Orode Parthorum rege diu dubitatum, quem filiorum suorum post se regem destinaret. Et Polemo Tibarenorum adsitæque regionis dynasta uxorem reliquit imperii hæredem: quod & in Caria olim fecerat Mausolus fratres habens superstites.
- XIII. At in regnis quæ populi voluntate delata sunt, concedo * non esse præsumendum eam fuisse populi voluntatem, ut alienatio imperii sui Regi permitteretur. Quare quod Crantzius ut rem novam

vam notat in Vngvino, quod is Norvagiam testamento reliquisset, non est quod improbemus, si Germanorum mores respicit, apud quos regna eo jure minime habebantur. Nam quod Carolus Magnus, & Ludovicus Pius, & alii postea etiam apud Vandalos & Hungaros de regnis testati leguntur, * id commendationis magis vim apud populum habebat, quam veræ alienationis. Arque id de Carolo speciatim Ado memorat, voluisse cum testamentum suum à Francorum optimatibus confirmari. Simile est quod apud Livium

Liv. lib. 1.

legimus, Regem Macedonum Philippum cum Persea à regno arcere & ejus loco regem facere veller Antigonom fratris sui filium, obiisse Macedoniæ urbes, * ut principibus Antigonom commendaret. Nec quod idem ille Ludovicus urbem Romam Paschali Pontifici reddidisse legitur, ad rem facit, cum Franci imperium in urbem Romam à populo Romano acceptum, reddere eidem populo recte potuerint, cujus populi quasi personam sustinebat is, qui primi ordinis princeps erat.

XIV. Quod autem huc usque monuimus, distinguendam esse summitatem imperii ab habendi plenitudine, adeo verum est ut non modo pleraque imperia summa non plene habeantur, sed & multa non summa habeantur plene: quo fit * ut marchionatus & comitatus facilius quam regna vendi & testamento relinqui soleant.

XV. Est & alterum hujus discriminis indicium * in regni tutela, dum rex ætate, aut morbo fungi potestate sua impeditur. Nam in regnis quæ non sunt patrimonialia, tutela eorum est quibus lex publica, aut ea deficiente * consensus populi eam mandat. In regnis patrimonialibus eorum * quos pater aut propinqui elegerint. Sic videmus in Epirotarum regno, quod consensu populi ortum fuerat, Aribæ regi pupillo * publice tutores constitutos: & à proceribus Macedonum Alexandri Magni posthumo. At in Asia minore bello parta rex Eumenes Attalo filio fratrem suum tutorem dedit. Sic filio Hieronymo pater Hiero in Sicilia regnans quos voluit testamento tutores assignavit. Sive vero rex simul sit privato jure fundorum dominus, * ut Rex Ægypti post Iosephi tempus, & Indorum

Iust. LXIII.

Iust. lib.

LXVII.

Plat. de amore frat.

Lib. II.

Lib. XV.

XVI. Tertia observatio fit, non desinere summum esse imperium, etiam si is qui imperaturus est * promittat aliqua subditis aut Deo, etiam talia quæ ad imperii rationem pertineant. Nec jam de observatione juris naturalis & divini, adde gentium, loquor, ad quam reges omnes tenentur, etiam si nihil promiserint, sed de regulis quibusdam ad quas sine promisso non tenerentur. Verum esse quod dico ex similitudine patrisfamilias apparet, qui si quid familiæ facturum se promiserit, quod ad familiæ gubernationem pertineat, non eo desinet in sua familia jus summum, quantum fert familia, habere. Nec maritus maritali potestate privatur eo quod aliquid uxori promiserit. Fatendum tamen, id ubi fit, arctius quodammodo reddi impe-

Lib. x.
Val. Max.
l. ix. c. 5.

vi, 8, 12.
15

Lib. xii.

Lib. i.

Apud Pto-
leum.

Lib. xvi.

imperium, five obligatio duntaxat cadat in exercitium actus, five etiam directe in ipsam facultatem. Priore specie actus contra promissum factus erit injustus, quia, ut alibi ostendimus, vera promissio jus dat ei cui promittitur: altera autem specie erit etiam nullus defectus facultatis. Neque inde tamen sequitur, ita promittente superiorem dari aliquem; nullus enim is actus non redditur hoc casu ex vi superiore, sed ipso jure. Apud Persas rex summo cum imperio erat, αὐτοκρατορὴς καὶ ἀνυπεύθυνος, ut de eo Plutarchus loquitur, & ut imago Dei adorabatur: & ut apud Justinum est, non mutabatur nisi morte. Rex erat qui dicebat proceribus Persarum; *Ne viderer meo tantummodo usus consilio, vos contraxi. ceterum, mentemote, parendum vobis magis esse quam suadendum.* Tamen & jurabat cum regnum adiret, quod Xenophonti & Diodoro Siculo notatum, & leges certa quadam forma latas * mutare illi nefas erat, ut & Danielis historia & Plutarchus in Themistocle nos docent, Diodorus quoque Siculus libro xvii, & multo post tempore Procopius Persici belli libro primo, ubi insignis ad hanc rem * historia exstat. Idem de Æthiopum regibus tradit Diodorus Siculus. Eodem tradente Ægyptiorum reges, quos tamen ut alios reges Orientis, summo imperio usos non est dubium, ad multarum rerum observationem obligabantur: verum si contra fecissent, accusari vivi non poterant, sed * mortuorum accusabatur memoria, & damnatis abjudicabatur solennis sepultura, sicut & * Hebræorum regum, qui male regnassent, cadavera extra proprium regibus locum sepulta, ii Par. xxiv, 25; xxviii, 27. egregio temperamento, quo & sanctimonia summæ potestatis maneret, & tamen futuri judicii metu reges à fide mutanda retraherentur. Epiri quoque reges jurare solitos, regnaturos se juxta leges, ex * Plutarcho in Pyrrhi vita discimus. Quid si addatur, si rex fidem fallat, * ut tum regno cadat? ne sic quidem imperium desinet esse summum, sed erit habendi modus imminutus per conditionem & imperium temporario non absimile. De Sabæorum rege narrabat Agatharchides fuisse ἀνυπεύθυνον liberrima potestate præditum, sed si regia exiret potuisse lapidari: quod & Artemidoro auctore Strabo annotavit. Sic fundus qui fideicommissio tenetur, est quidem fundus non minus quam si pleno dominio possideretur, sed habetur amissibiliter. Talis autem lex commissoria non tantum in regni delatione adjici potest, sed & in aliis contractibus. Nam & fœdera quædam cum vicinis videmus cum * tali sanctione inita.

VIII. Quarto notandum, quanquam summum imperium unum quiddam sit ac per se indivisum, constans ex illis partibus quas supra enumeravimus, addita summitate, id est τὰς ἀνυπευθύνων, * fieri tamen interdum ut dividatur, five per partes quas vocant, potentiales, five per partes subjectivas. Sic cum unum esset Romanum imperium, factum tamen sæpe est, ut alius orientem, alius occidentem teneret, aut ut tres etiam tripartito orbem regerent. Sic etiam fieri potest, ut populus regem eligens quosdam actus sibi servet, alios autem regi deferat pleno jure. Neque tamen id sit, ut jam ostendimus, quotiescunque rex promissis quibusdam obligatur; sed tunc id fieri intelligendum

gendum est, * si aut expresse instituat^r partitio, qua de re supra jam diximus, aut si quid populus adhuc liber futuro regi imperet per modum manentis præcepti; aut si quid sit additum, quo intelligatur regem cogi aut puniri posse. Nam præceptum est superioris, saltem in eo quod præcipitur: Et cogere non est quidem semper superioris: nam & naturaliter quisque jus habet cogendi debitorem, sed cum inferioris natura repugnat. Itaque ex coactione saltem paritas sequitur, ac proinde summitatis divisio. Multi adversus talem statum quasi bicipitem incommoda multa deferunt; sed ut supra quoque diximus, in civilibus nihil est quod omni ex parte incommodis careat; & jus non ex eo quod optimum huic aut illi videtur, sed ex voluntate ejus unde jus oritur metiendum est. Exemplum vetus refertur à Platone de legibus tertio. Cum enim Heraclidæ Argos, Messeniam & Lacedæmonem condidissent, adstricti reges intra præscriptarum legum modum imperare, idque dum facerent obligati populi ipsis ipsorumque posteris regnum relinquere, nec ut quisquam adimeret pati. Inque id non suis tantum regibus populi ac populis suis reges, sed & * ipsi inter se reges, populi que inter se, & reges vicinis populis, & populi vicinis regibus fidem dederunt, auxilioque se futuros alii aliis polliciti sunt.

XVIII. Multum tamen falluntur qui existimant, cum reges acta quædam sua nolunt rata esse nisi à Senatu aut alio coetu aliquo probentur, partitionem fieri potestatis: nam quæ acta eum in modum rescinduntur, intelligi debent rescindi regis ipsius imperio, qui eo modo sibi cavere voluit, ne quid fallaciter impetratum, pro vera ipsius voluntate haberetur. quale erat Antiochi tertii regis rescriptum ad magistratus, ne sibi parerent, si quid legibus adversum jussum esset; & Constantini, ne pupilli aut viduæ cogantur venire judicii causa ad comitatum imperatoris, * etiam si Imperatoris rescriptum proferatur. Quare hæc res similis est testamenti, quibus adjectum est, ne posterius testamentum valeat: nam hæc quoque clausula efficit, ut posterius testamentum non ex vera voluntate profectum præsumatur. Sed sicut hæc clausula, ita & illa regis jussu expresso ac speciali posterioris voluntatis significatione tolli potest.

*Boer. ad c. 1.
de const. in
Decret.
Plin. Apoph.
L. unica.
C. quando
imperator.*

XIX. Sed neque Polybii hîc utor auctoritate qui ad mixtum genus reipublicæ refert Romanam rempublicam, quæ illo tempore, si non actiones ipsas, sed jus agendi respicimus, mere fuit popularis: Nam & Senatus auctoritas, quam ad optimatum regimen refert, & consulum quos quasi reges fuisse vult, subdita erat populo. Idem de aliorum politica scribentium sententiis dictum volo, qui magis externam speciem & quotidianam administrationem, quam jus ipsum summi imperii spectare congruens ducunt suo instituto.

XX. Magis ad rem pertinet quod Aristoteles scripsit, inter regnum plenum quod *παιμὸν βασιλείαν* vocat, (eadem est * *παιτελής μοναρχία*, Sophocli Antigone, Plutarcho * *αυτοκρατής βασιλεία καὶ ἀνυπέδουτο*, Straboni, *ἑξυσία ἀνυπελής*) & regnum Laconicum, qui merus est principatus, aliquot regni species esse interjectas. Ego exemplum hujus rei dari arbitror posse in regibus Hebræis: nam hi quin in rebus

bus plerisque summo jure imperaverint, dubitari nefas arbitror. voluerat enim populus regem * quales habebant vicini: at orientis populi addicte admodum regnabantur. Æschylus Persis de rege Persarum sic loquentem facit Aroffam:

-- εχ' ὑπερδυν' ὀβλ'.

— non est civitati obnoxius.

Notum illud Maronis:

Regem non sic Ægyptus & ingens

Lydia nec populi Parthorum, aut Medus Hydaspes

Observant.

Lib. xxxvi. Apud Livium: Syri & Asiatici genera hominum servituti nata. à quo non discrepat illud Apollonii apud Philostratum: Ασύριοι & Μῆδοι πῆς τυραννίδος ἀποσκευαίσι: Assyrii & Medi dominationem etiam adorant. Aristotelis **III** Politicorum **xiv**: οἱ περὶ τὴν Ἀσίαν ὑποδύνουσι τὴν δεσποσύνην δόξαν, ἐδὲν δουλεύουσιν. Asiatici dominatum equo animo ferunt. Et apud

Hist. iv. Tacitus Civilis Baravi illud ad Gallos: * Servirent Syria Asiaque & fectus regibus oriens: nam & in Germania, & in Gallia tum reges erant, sed ut idem Tacitus notat, precario jure regnandi & auctoritate suadendi, non jubendi potestate. Supra quoque notavimus totum populum Hebræum fuisse sub rege: & Samuel jus regum describens satis ostendit adversus regis iniurias nullam in populo relictam potestatem. quod recte colligunt veteres ex illo Psalmi: *Tibi soli peccavi.* ad quem locum Hieronymus: *Quod rex erat, & * alium non timebat.* Et

Lib. 6. Ambrosius: *Rex erat, nullis ipse legibus tenebatur, quia liberi sunt reges à vinculis delictorum: Neque enim ullis ad poenam vocantur legibus, * tui imperii potestate. homini ergo non peccavit, cui non tenebatur obnoxius.* Idem legere est apud Isidorum Pelusiotam epistola postremo editarum **ccclxxxiii**. Video consentire Hebræos, regi in eas leges quæ de officio regis scriptæ exstabant peccanti inflicta verbera: sed ea apud illos infamia carebant, & à rege in signum poenitentiae sponse suscipiebantur, ideoque non à lictore, sed ab eo quem legisset ipse cadebatur, & suo arbitrio verberibus statuebat modum: à poenis autem coactivis adeo liberi erant reges, ut etiam excalceationis lex, quippe cum ignominia conjuncta, in ipsis cessaret. Hebræi Barnachmoni sententia exstat in dictis Rabbiorum, titulo de Iudiciis: *Nulla creatura judicat regem, sed Deus benedictus.* Hæc cum ita sint, tamen ali-

Exod.

xxii, 8.

Deut. i, 17.

Psalm.

lxxxiii, 1.

11 Chron.

xi, 6, 8.

1 Ch. xxvi,

32. &

11 Chron.

xi, 12.

qua judicia arbitror regibus adempta, mansisse penes Synedrium **lxx** virum, quod divino imperio à Mose institutum ad Herodis tempora perpetua cooptatione duravit. Itaque & Moses & David iudices Deos vocant, & judicia vocantur judicia Dei: & iudices dicuntur non humana, sed divina vice judicare. imo aperte distinguuntur res Dei à rebus regis, ubi res Dei, monentibus doctissimis Hebræorum, judicia ex lege Dei exercenda intelligi debent. Non nego regem Iudæorum capitalia quædam judicia per se exercuisse: qua in re ipsum regi decem tribuum Israëlitarum præfert Maimonides: quod & exempla non pauca, tum in sacris literis, tum in scriptis Hebræorum evincunt: sed quædam cognitionum genera regi videntur non permessa, ut de tribu, de Pontifice, * de Propheta.

Ejusque

Ejusque rei argumentum est in Ieremiæ Prophetæ historia, quem cum proceres ad mortem deposcerent, respondit Rex: *Ecce in pote- Ierem. fiate vestra est, nam contra vos rex nihil potest*: in hoc negotiorum genere xxxviii. 5. scilicet. Imo & qui alia quavis de causa apud Synedrium reus factus esset, eum rex iudicio eximere non poterat. Ideo Hyrcanus iudi- Ios. Ant. cium de Herode (cum impedire non posset) arte elusit. In Macedo- xlv. 17. nia à Carano orti, ut apud Arrianum Callisthenes ait, *ἐ βία ἀλλὰ νό- μα Μακεδόνων ἄρχοντες διατέλειαν*; non vi, sed lege in Macedonas imperium obtinebant. Curtius libro xv: *Macedones assueti regio imperio, sed in maiora libertatis umbra quam cetera gentes*. Nam & iudicia de civium capere non erant penes regem. Idem Curtius lib. vi: *De capitalibus rebus vetusto Macedonum modo inquirebat exercitus, in pace erat vulgi: nihil potestas regum valebat, nisi prius valuisset auctoritas*. Est & alterum mixturæ hujus indicium alio Curtii loco: *Macedones scire gentis suæ more, ne rex pedes venaretur, sine electis principum amicorumve*. Tacitus de Gothonibus: *Re- Lib. viii. gnantur paulo jam addictius quam cetera Germanorum gentes, nondum tamen supra libertatem*. Nam principatum ante descripserat auctoritate sua- dendi, non jubendi potestate: regnum autem plenum postea his ver- bis: *Unus imperitat, nullis jam exceptionibus, non precario regnandi jure*. Eustathius ad sextum Odysseæ ubi Phæacum respublica describitur, ait esse *συνέλευσις βασιλείας καὶ ἀριστοκρατίας*, * *mixtum aliquid ex regis & procerum potestate*. Simile quid in Romanorum regum temporibus ob- servo; nam tum omnia ferme negotia manu regia expediebantur. Romulus nobis, ut libitum, imperaverat, inquit Tacitus. *Constat initio civi- tatis reges omnem potestatem habuisse*, inquit Pomponius, tamen quædam populo excepta etiam illo tempore vult Halicarnassensis. Quod si Romanis magis credimus, in causis quibusdam provocationem ad populum à regibus fuisse ex Ciceronis de Republica libris, ex ponti- ficalibus quoque libris & Fenestella annotavit Seneca. Mox Servius Tullius non tam jure quam auris popularibus ad regnum pervectus, Epist. 100. plus etiam vim regni imminuit: quippe, ut loquitur Tacitus, *sanctior legum quæ etiam reges obtemperarent*. Quominus mirandum quod Li- vius dicit, primorum consulum potestatem à regia hoc ferme uno distitisse quod annua esset. Similis etiam mixtura ex populari & optimatum potentia Romæ fuit tempore interregni, & primis Con- sulum temporibus: nam in rebus quibusdam iisque maioribus, ita demum ratum erat quod populus jussisset, * si patres auctores fie- rent: quod postea, vi populi aucta, speciem tantum veterem retinuit, cum in incertum committorum eventum patres auctores fieri cœperunt, ut Livius & Dionysius notant. Quin & serius aliquanto Liv. l. vi. mixturæ mansit aliquid, quamdiu, ut idem loquitur Livius, imperium penes Patricios (id est Senatum;) penes tribunos (id est ple- bem) auxilium erat, jus nempe vetandi, sive intercedendi. Sic & Iso- crates Atheniensium rempublicam Solonis temporibus vult fuisse *δημοκρατικὴν ἀριστοκρατικὴν μεμιγμένην* potestatem optimatum populari mixtam. His positis quæstiones quasdam quæ frequentem in hoc ar- gumento usum habent examinemus.

XXI. Prima est, an summum imperium habere possit is qui in-

- æquali fœdere tenetur. Inæquale fœdus hic intelligo, non quod inter viribus dispares initur, quomodo Thebana civitas Pelopidæ tempore fœdus cum Persarum rege habuit, & Romani olim cum Massiliensibus, deinde cum rege Masaniſſa: nec quod actum haber tranſeuntem, ut cum hoſtis qui ſit ad amicitiam recipitur, dum impenſas belli ſolvat, aut aliud quid præſtet: ſed quod ex ipſa vi protectionis manentem prælationem quandam alteri donat; hoc eſt ubi quis tenetur alterius imperium, ac majeſtatem conſervare, ut in fœdere Ætolorum cum Romanis erat, id eſt, tum operam dare ut ejus imperium in tuto ſit, tum ut dignitas, quæ majeſtatis nomine ſignificatur, ei conſtet. Imperii reverentiam dixit Tacitus: & ſic explicat:
- Lib. IV. Sede finibusque in ſua rſpa, mente animoque nobiſcum agunt.* Florus: *Illi quoque reliqui, qui immunes imperii erant, ſentiebant tamen magnitudinem & victorem gentium populum Romanum reverebantur.* ad quod genus referenda ſunt jura quædam eorum quæ nunc vocantur protectionis, advocatiæ, mundiburgi: Item jus urbium matricum in colonias apud Græcos: Nam ut Thucydides ait, coloniæ cum urbibus matricibus pari erant jure libertatis, ſed debebant *πρὸν τὴν μητρόπολιν*, & exhibere *τὰ γένη τὰ νομιζόμενα*, reverentiam ſcilicet & honoris ſigna quædam.
- Lib. I. Livius de veteri fœdere inter Romanos qui Albæ jus omne*
- Nuc. IX, 18. acceperant, & Latinos Alba oriundos: In eo fœdere ſuperior Romana res erat.* Recte Andronicus Rhodius poſt Ariſtotelem amicitia inter dispares hoc ait proprium ut potentiore plus honoris, infirmiore plus auxilii deferatur. Scimus quid ad hanc quæſtionem Proculus reſponderit, ſcilicet liberum eſſe populum qui nullius alterius poteſtati ſubjectus ſit, etiamſi in fœdere comprehenſum ſit, ut is populus comiter alterius populi majeſtatem conſervaret. Si ergo populus tali fœdere obligatus liber manet, ſi alterius poteſtati ſubjectus non eſt, ſequitur, ut ſummum imperium retineat. Atque idem de rege pronuncian- dum eſt. Eſt enim populi liberi & regis qui vcre rex ſit, eadem ratio. Addit Proculus, illud adjici in fœdere, ut intelligatur alterum populum ſuperiorem eſſe, non ut intelligatur alterum non eſſe liberum. Superiorem hîc intelligere debemus non poteſtate (jam enim dixerat talem populum alterius poteſtati ſubjectum non eſſe) ſed auctoritate, & dignitate: quod verba ſequentia apta admodum ſimilitudine explicant: *Quemadmodum, inquit, clientes noſtros intelligimus liberos eſſe, etiamſi neque auctoritate, neque dignitate, neque jure omni nobis pares ſunt: ſic & eos qui majeſtatem noſtram comiter conſervare debent, liberos eſſe intelligendum eſt.* Clientes in fide ſunt patronorum; * ſic populi fœdere inferiores in fide populi, qui dignitate eſt ſuperior. Sunt
- Ap. Mithr. ἐπὶ παροικίαις, & ὑποταλαίς, ſub patrocinio, non ſub ditione,* ut Sylla apud Appianum loquitur; in parte, non in ditione ut Livius: & Cicero Officiorum ſecundo ſanctiora illa Romanorum tempora deſcribens, patrocinium ſociorum ait penes eos fuiſſe, non imperium.
- Liv. I. xxvi. qui cum ſatis convenit dictum illud Scipionis Africani Majoris: Populum Romanum beneficio quam metu obligare homines malle, exterarſque gentes fide ac ſocietate junctas habere, quam trifti ſubjectas ſervitio: & quæ Strabo commemorat de Lacedæmoniis poſt Romanorum in Græciam adven-*

adventum : ἔμελλαν ἰλασθῆναι, πολλὴν δὲ φιλικὴν λειτουργίαν ἄλλοι σωτῆρας ἐκείνους : *manserunt*, inquit, *liberi nihil conferentes, prater operas sociales*. Sicut patrociniū privatum non tollit libertatem personalem, ita patrociniū publicum non tollit libertatem civilem, quæ sine summo imperio intelligi nequit. Ideo apud Livium opponi videas, in fide esse & in ditione : Et Syllæo Arabum regi minatus est Augustus, teste Iosepho, ni injuriis in vicinos abstineret, curaturum se, ut ex amico subditus fieret; cujus conditionis erant reges Armeniæ, quos in ditione Romana fuisse ad Vologesen scribebat Pætus, & pròinde sonò magis nominis quam re ipsa reges : quales Cypri alique reges olim sub regibus Persis, ὑποθῆκῆς subditi ut Diodorus loquitur. Obstat Lib. xvi. his quæ diximus videtur, quod addit Proculus : *Et sunt apud nos rei ex civitatibus fœderatis, & in eos damnatos animadvertimus*. Sed ut hæc res intelligatur, sciendum est quatuor incidere posse controversiarum genera. Primum, si subditi populi aut regis qui in fide est alterius, dicantur fecisse contra fœdus : deinde, si ipsi populi aut reges accusentur : tertio, si socii qui in ejusdem populi aut regis fide sunt, inter se litigent : quarto, si subditi conquerantur de injuriis eorum quorum sunt in ditione. Prima specie si peccatum appareat, tenetur rex aut populus, eum qui nocuit aut punire, aut ei cui nocitum est dedere : quod non tantum inter inæquales, sed & inter æqualiter fœderatos locum habet, imò etiam inter eos qui nullo fœdere tenentur, ut ostendemus alibi. Tenetur etiam dare operam ut damna resarciantur; quod officium Romæ erat recuperatorum. Gallus Ælius apud Festum : *Reciperatio cum inter est populum & reges nationesque ac civitates peregrinas lex convenit, quomodo per recuperatorem reddantur res, reciperenturque, resque privatas inter se prosequantur*. At sociorum alter in focci subditum jus prehensionis aut punitiois directe non habet. Itaque Decius Magius Campanus ab Annibale victus & Cyrenas delatus, atque inde deportatus Alexandriam, docuit contra jus fœderis victum se ab Annibale esse : atque ita vinculis liberatus est. Liv. lib. xxii 1. Secunda specie jus habet socius cogendi socium, ut stet fœderis legibus, atque etiam puniendi, ni steterit. Sed hoc quoque inæquali fœderi proprium non est. Idem enim locum habet in fœdere æquali. Nam ut quis ultionem sumat ab eo qui peccavit, satis est, ut ipse ei qui peccavit subditus non sit; quod alibi à nobis tractabitur. Quare etiam inter reges aut populos non fœderatos idem usu venit. Tertia specie sicut in fœdere æquali solent controversiæ deferri ad * conventum sociorum, quos scilicet res non tangit, ut Græcos, Latinos veteres, & Germanos olim fecisse legimus; aut alioqui ad arbitros, aut etiam ad principem fœderis tanquam communem arbitrum : ita in fœdere inæquali plerumque convenire solet, ut controversiæ disceptentur apud eum qui superior est in fœdere. Quare ne hoc quidem ostendit imperii potestatem. Nam & reges apud judices à se constitutos iudicio contendere solent. In postrema specie jus cognoscendi nulum est sociis. Ideo cum Herodes quædam adversus liberos ad Augustum sua sponte deferret, dixerunt illi : *Poteras de nobis supplicium sumere tuo jure, tum qua præter, tum qua rex.* * Et Scipio cum Romæ à Ios. l. xvi. c. 7. 8. Cartha-

Val. Max.
l. IV, c. I.
Polit. III.
.9.

Carthaginiensium quibusdam Annibal accusaretur, dixit non oportere se Patres Conscriptos reipublicæ Carthaginiensium interponere. Et hoc est in quo Aristoteles ait societatem à civitate differre, quod focus curæ sit ne injuria in ipsos committatur, non vero ne sociæ civitatis cives inter se injurias committant. Solet & aliud obijci, quod in historiis ei qui fœdere superior est imperandi, & ei qui inferior est parendi vox interdum tribuitur. Sed nec hoc movere nos debet, aut enim agitur de rebus ad commune bonum societatis pertinentibus, aut de utilitate privata ejus qui superior est in fœdere. In rebus communibus, extra tempus conventus, etiam ubi fœdus æquale est, solet is qui lectus est princeps fœderis (דניאל נויך Daniel xi, 22.) fociis imperare, ut Agamemnon regibus Græcis, Lacedæmonii Græcis postea, deinde Athenienses. In oratione Corinthiorum apud Thucydidem legimus: *καὶ τὰς ἡγεμονίας τὰ ἴδια ἐξ ἑσῶν νέμοντας τὰ κοινὰ παροσκοπεῖν*. Decet eos qui fœderis principes sunt, circa suas quidem utilitates nihil præcipuum sumere, at in communibus rebus curandis eminere supra ceteros. Ifocrates veteres Athenienses ductum exercuisse ait, *ὅλον ἐπιτατύντες, ἰδίᾳ δ' ἐκείνους ἐλδοτέρως εἰσὶναι*: curam gerentes pro sociis omnibus, sed ita ut in libertatem integram relinquere: Et alibi, *πρατηγὴν διορδύς εἶναι, ἀλλὰ μὴ τυραννῆναι, ita ut imperium habere belli, non dominari se debere censerent*: Item, *συμμαχικῶς, ἀλλ' ἔδωπολικῶς βυλδοσικῶς αἰεὶ αὐτῶν*, socialiter non heriliter res eorum curantes. Hoc ipsum Latini imperare, Græci modestius *τάσσειν* dicunt. Athenienses delato sibi ductu belli in Persas, *ἔλαξαν*, inquit Thucydides, *ὥς τε ἴδει παρέρχιν τῶν πόλεων χρημύττει πρὸς τὸ βάρβαρον καὶ ὥς ναῦς*. *ordinarunt* (sic qui Roma in Græciam mittebantur, dicebantur mitti * ad ordinandum statum liberarum civitatum) *qua urbes pecunias in barbarum, qua naves conferrent*. Hoc enim si facit qui princeps tantum est in fœdere, non mirum est si in fœdere inæquali idem faciat is qui superior est fœdere. Imperium ergo hoc sensu, id est *ἡγεμονία*, libertatem aliorum non tollit. Rhodii in oratione apud Senatum Romanum quæ apud Livium

Li. xxxv. 11. *exstat: Græci domesticis quondam viribus etiam imperium amplectebantur: nunc imperium ubi est, ibi ut sit perpetuum optant: libertatem vestris tueri armis satis habent, quoniam suis non possunt*, Sic post Cadmeam à Thebanis receptam narrat Diodorus multas civitates Græcas convenisse *πάσας ὑπαρχὴν αὐτονομίας, ἡγεμόσι χειρωμένης ἀθηναίοις*, omnes ut libera essent, sed Atheniensium ductu uterentur. De ipsis Atheniensibus Philippi Macedonis tempore Dion Prusænsis: *ὅτι τὸ ἡγεμονίας ὠφειλεχάρηκασι, τὸ δ' ἐλδοτερίας μόνος λοιπὸν ἀντείχοντο*: quo tempore ductu belli, *missa libertatem solam retinebant*. Sic Cæsar quos sub imperio Suevorum fuisse dicit, eosdem mox socios nominat. In iis vero rebus, quæ ad propriam utilitatem spectant, superioris postulata solent imperia dici, non ex jure, sed ex effectus similitudine, sicut regum preces imperia sæpe esse dicuntur, & ægroti imperare medicis. Livius libro xlii, *Anio hunc consulem (C. Posthumium) nemo unquam sociis in ulla re oneri aut sumptui fuit: ideo magistratus milis, tabernaculis, & omni alio instrumento militari ornabantur, ne quid tale imperarent sociis*. Interim verum est accidere plerumque, ut qui superior est in fœdere, si is potentia mul-

multum antecellat, paulatim imperium proprie dictum usurpet: præsertim si fœdus perpetuum sit, & cum jure præsidia inducendi in oppida, sicut Athenienses fecerunt, cum à sociis ad se provocari passi sunt; quod nunquam fecerunt Lacedæmonii. quibus temporibus Iſocrates Atheniensium imperium in socios regno comparat. Sic Lari- Hæd. l. vi.
 rini querebantur * sub umbra fœderis Romani servitutem se pati. Liv. lib.
 Sic Ætoli vanam speciem & inane nomen libertatis: Achæi postea, xxxiv.
fœdus specie jam esse precariam servitutem. Sic apud Tacitum Civilis Ba- Hist. iv.
 tavus de iisdem Romanis conqueritur; *neque enim societatem, ut olim, sed tanquam mancipia haberi:* & alibi, *Miseram servitutem falso pacem vocari.* Lib. xxxv.
 Eumenes quoque apud Livium Rhodiorum socios ait, verbo Li. xxxvii.
 esse socios, revera subjectos imperio & obnoxios: Magnetes quoque in speciem liberam Demetriadem, * revera omnia ad nutum Romanorum fieri. Sic Theſſalos in speciem fuisse liberos, sed revera sub imperio Macedonum norat Polybius. Hæc cum fiunt, & ita fiunt ut patientia in jus transeat, qua de re alibi erit disputandi locus, tunc aut qui focii fuerant fiunt subditi, aut certe partitio fit summi imperii, qualem accidere posse supra diximus.

XXII. * Qui vero certum quid pensant aut ad redimendas injurias, aut ad tutelam comparandam, *ἐν μαχαρί φόβῳ ὑποταλῆς*, ut est Lib. i.
 apud Thucydidem: quales * Hebræorum reges, & vicinarum gentium post Antonii tempora, *ἐπὶ φόβῳ τελευτῶντες*, ut Appianus loquitur, quo minus summum imperium habere possint, nullam dubitandi causam video, quanquam infirmitatis confessio de dignitate aliquid delibat.

XXIII. Difficilior multis videtur quæstio de nexu feudali, sed quæ ex antedictis facile solvi potest. Nam in hoc contractu qui proprius est Germanicarum gentium, neque usquam invenitur nisi ubi Germani sedes posuerunt, duo sunt consideranda, obligatio personalis, & jus in rem. Obligatio personalis eadem est, sive quis ipsum jus imperandi, sive aliud quidvis etiam alibi situm feudi jure possideat. Talis autem obligatio sicut privato non erat dentura jus libertatis personalis, ita nec regi aut populo jus dedit summi imperii, quæ libertas est civilis. quod apertissime conspici datur in feudis liberis quæ Franca vocant, quæ nullo jure in rem, in sola personali obligatione consistunt. Hæc enim nihil sunt aliud quam species fœderis inæqualis de quo egimus, quo alter alteri operam pollicetur, alter alteri prædium & tutelam. Pone etiam adversus omnes promissam operam, * quod nunc feudum ligium vocant, (nam ea vox latius patebat) nihil id de jure summi imperii in subditos derrahit: ut jam taceam semper inesse conditionem tacitam, dum justum sit bellum, de qua agendum erit alibi. Jus vero in rem quod attinet, id quidem tale est, ut ipsum imperandi jus, si feudi jure teneatur, aut familia extincta, aut etiam ob certa crimina amitti possit. Sed interim summum esse non definit: aliud enim est res, ut sæpe diximus, aliud rem habendi modus. Et tali jure multos video reges à Romanis constitutos, ita scilicet ut deficiente regia familia imperium ad ipsos rediret, quod de Paphlagonia aliisque nonnullis Straboni no- Lib. xii.
 tatam.

XXIV. Distinguendum quoque non minus in imperio quam in dominio, jus ab usu juris, sive actus primus ab actu secundo. Nam sicut rex infans jus habet, sed imperium exercere non potest; sic & furiosus, & captivus, & qui in alieno territorio ita vivit, ut actiones circa imperium alibi situm liberæ ei non permittantur: omnibus enim his casibus curatores sive prodici dandi sunt. Itaque * Demetrius cum in potestate Seleuci non satis libere viveret, vetuit aut sigillo aut literis suis credi, sed omnia quasi se mortuo administrari voluit.

Annotata ad Caput III.

- §. I. **R** *Ex Theodorico*] Eundem vide in Edicto cap. x, & cxxiv.
 §. II. *Momentanee*] Servius ad xi Æneidos: *Injecere manum Parca. Traxerunt debitum sibi. Et sermone usus est juris. nam manus injectio dicitur, quoties nulla judicis auctoritate, rem nobis debitam vindicamus.*
Ex veteri jure Attico] Solonis verba: *ἐὶ μὲν πρὸς μεδ' ἡμέραν ὥστε πενή- κωτα δραχμῶν κλέπτει, ἀπαγωγὴν πρὸς τὸς ὑδῆκα εἶναι. ἐὶ δὲ πρὸς νύκτος δ', πέν- ελίπλη, τέττον' ἐξείναι καὶ ἀπακτεῖναι.* Si quis de die quod plus quinquaginta drach- mus valeat, furetur, eum jus sit ad undecim viros deduci. quod si quis noctu vel minimum quid furetur, eum liceat vel occidere. Adde quæ xi libro infra dicentur cap. xii.
 §. III. *Satis apparet*] Adde Concilii Aurelianensis canonem citatum à Gratiano c. ult. causa xiii, qu. ii.
Nobis potius quam aliis consulere] Cassiodorus de Amicitia: *Sane nul- lus aliquo praecepto vel aliqua ratione tenetur salutem animæ proximi perditione animæ suæ, aut corporis ejus liberationem, citra spem perpetuæ salutis, proprii corporis interitus procurare.*
Ob nimium calorem] Ambrosius libro x in Lucam: *O domine, cur me emere jubes gladium, qui ferire me prohibes? cur haberi precipis quem vetas promi? nisi forte ut sit parata defensio, non ultio necessaria.*
 §. IV. *Habere in contubernio*] Imo inter cives erant quædam matrimonia non justa, non justii liberi. Paul. Sent. lib. ii, tit. xix. L. Si uxor. D. ad L. Iuliam de Adulteriis. sic & libertas quædam non justa. Se- neca de vita beata, c. xxiv. Suetonius Octavio, c. xl.
Illud Augustini] lib. xxii, c. lxxiv contra Faustum. citat Gratia- nus c. quid culpatur, causa xxi, quæst. i. Apud Hebræos bellum omne quod speciali Dei jussu suscipitur vocatur *חַרְשֵׁת מִלְחָמָה* bellum potestatum.
 §. V. *Res ausferri obstitentibus*] Iuriconsultis in hanc rem productis pos- sunt addi Franc. Aret. conf. xiv, n. 7. Gail. i de Pac. publicâ, c. ii, numer. 20. Cardinalis Tuschus pract. quæst. lv. litera B. verbo Bel- lum. num. 10. Goeddæus conf. Marp. xxvi, i, num. 202, & sequen- tibus.
Inferiores potestates belli gerendi habeant potestatem] vide legem Frede- tici Imperatoris apud Conradum Abbatem Vrspergenssem.
 §. VI. *Magistratibus*] Posset etiam verti *Vestigalibus.* quomodo accepit Thucydidis Scholiastes. Est enim vox anceps.
Ius legum condendarum & tollendarum, jus decernendi de bella ac pace]
 Ser-

Servius ad 1 Æncid. *Omni ditione. Rectius omni quam omnis : ut significet omni potestate , pace, legibus, bello.*

Ut & successorum] Cacheranus Decif. Pedem. cxxxix, num. 6.

§. VII.

Sed quid jure fieri posset] Gail. de Arrestis cap. vi, 22, & seqq.

§. VIII.

Aut illa cum his mittenda sunt] Cicero lib. iiii de legibus : *Est iniqua in omni re accusanda , prætermisiss bonis malorum enumeratio , vitiorumque selectio. mox. Sed bonum quod est quasitum in ea , sine isto malo non habemus.*

Sed ex voluntate jus metiendum est] A Carolo Quinto Imperatore eodem tempore Augusta civitas petiit , ne senatui urbis suæ placita valerent, nisi assensissent curiarum magistri : Norimberga plane contrarium.

Populo Romano se suljecerunt] ut Falisci apud Liv. lib. v. Samnites lib. viii. Sic Epidamnii à Corcyræis deserti Corinthiis se dederunt, ut protegerentur adversus Taulantios & exules. Thucyd. lib. i.

Romanorum ditiani] & Venetorum, Bembus lib. vi.

Sub imperio plane regio satis feliciter vixerunt] Seneca de Beneficiis libro ii, c. xx, de Bruto locutus : *Mihi, cum vir magnus fuerit in aliis , in hac re videtur vehementer errasse, nec ex institutione Stoica se gessisse : qui aut regis nomen exinuit, cum optimus civitatis status sub rege justo sit, aut ibi servavit libertatem futuram , ubi tam magnum premium erat & imperandi & serviendi : aut existimavit civitatem in priorem formam posse revocari, amissis pristinis moribus : futuramque ibi aequalitatem civilis juris , & statuas suo loco leges , ubi viderat tot millia hominum pugnantia , non an servirent , sed utri. vide & Bizarrum historia Genuensi lib. xiv, p. 329.*

Urbes sub Eumene] Sic multos ex liberis Græciæ civitatibus in Salamina Cypri, quod Euagoræ regnum erat , venisse narrat Isocrates.

Ut videatur nisi sub libero unius imperio salvis esse non posse. Dion apud Philostratum v, cap. xi, *ὅτι μὴ χειροῦνται ἢ διὰ Ῥωμαίους αὐτῶν αἱ τυραννίδες ποιοῦνται χαλεπῶν ἐργάσαντων τῶν μετὰ πολλῶν. Metuo ne Romani longis dominatibus edormiti nullam jam ferre possint mutationem.*

Populi quidam alios sub se populos habent] Sic Salamin insula Atheniensium juris jam inde à Philæo & Euryface Ajacis filiis ut Plutarchus Solone nos docet. Hanc Salaminem Atheniensibus ademit Augustus, ut postea Cephalleniam Adrianus , teste Xiphilino. Atarneus ab antiquo Chiorum teste Herodoto lib. i. & Samii multa in continente oppida tenere, ut Strabo docet lib. xiv. Anactorum partim ad Corinthios , partim ad Corcyrenses pertinebat , ut Thucydides scribit libro i. In pace cum Ætolis apud Livium : *Oeneada cum urbe agroque, Acarnanum sunt.* Sex oppida Halicarnasso attributa per Alexandrum Magnum, memorat Plinius Historiæ Naturalis lib. v, c. 29 Idem libro xxxiii, c. iv. Lindum insulam esse ait Rhodiorum : tantundem de Cauno habes libro xxxv. Testatur idem Cicero epistola ad fratrem. Rhodiis iisdem , quod Romanos contra Antiochum juvissent , complures urbés dono datas ait Eutropius libro iii, nempe Carum & Lyciorum , quæ rursus eis ablata à Senatu. Vtrumque est in Excerptis Polybii.

Inachidarum] Hi sunt Ἰνᾶδες. Deut. 11, 10, ex qua origine & Ἰνᾶς ὄγκος dea cui Templum Thebis Cadmus dicavit. Græci eam Pallada dixerunt. Dicuntur Æschylo Inachidæ fuisse Pelasgi, id est extorres à Syro פלש. Etiam qui Lacedæmonem primi tenuere Pelasgi erant, unde Abrahamo se cognatos dicebant Lacedæmonii in historia Maccabaica. Sicut autem Argivi reges plenissima usi potestate exemplo orientis, unde venerant, sic & reges Thebani à Phœnicibus. Apparet id ex Creontis verbis apud Sophoclem & fecialis Thebani Supplicibus Euripidis.

Cætera par civibus] Thesei filius Demophon in Heraclidis Euripidis:

ὅττι τυραννίδ' ὅτε βαρβάρων ἔχω,
αἰὲν ὡς δικαία δρᾷ, δίκαια πέισσμαι.

Nec enim potestas barbarum in morem mihi,

Sed iusta refero obsequia, dum iuste impero.

Cornelio Nepoti] verba ipsius aut quisquis is est qui vitas illustres scripsit in Agesilao: *Vt duos haberent reges nomine magis quam imperio.* Alibi: *Lacedæmoniorum autem Agesilaus nomine, non potestate fuit rex, sicut osteri Spartani.*

Quasi temporarii regni] Livius Salinator in Censura omnes tribus excepta una ærarias fecit, ac sic ostendit jus sibi esse in populum omnem.

Valentinianus] Verba ejus sic refert Theodoretus 14, c. 5: ὑμέτερον ὡς ἂν ἀρχῶνται βασιλείας μὴ ὅτι ἐμοὶ δέον ἐστὶ βασιλείας πρὸς ἡμᾶς. ἐπεὶ δὲ ταύτην ἐδικάμην ἐγὼ, ἐμὸν λοιπὸν ἔχω ὑμέτερον, τὸ πρὸς τῶν ἡγεμόνων ἀποκρίσας ἀσχυμῶν. *Vestrum fuit milites, cum Imperator nullus esset, mihi tradere imperii hujus habenas. Eas ex quo adeptus sum, de cætero non vestrum sed meum dispicere quid rei publica expediat.*

Deum de principibus judicare] Xiphilinus: πρὸς γὰρ τοὺς αὐτοκράτας ὁ θεὸς μόνος κρινεῖ δυνάμει. *De summo principatu Deus solus potest judicare.* Vitigis rex apud Cassiodorum: *Causa regia potestatis supernis est applicanda iudiciis, quandoquidem illa à calo petita est, & soli calo debet innocentiam.* Apud eundem Cassiodorum rex: *Alteri subditi non possumus, quia iudices non habemus.*

Sine Dei cura speciali] Homerus:

Τιμὴ δ' ἐκ Διὸς ἐστὶ.

Ab Iove summus honos.

Diodorus Siculus lib. 1. de Ægyptiis: ἅμα μὲν ὅσοι ἀνδρὶ δαμονία τινὲς θεονομίας νομίζοντες αὐτοὺς τετραχέμεν ἐστὶ ὅλων ἐξουσίας. *Existimant enim non sine divina quadam providentia pervenisse reges ad summam de omnibus potestatem.* Augustinus lib. 5 de Civitate Dei: *Qui Vespasiano vel patri vel filio, suavissimis imperatoribus, ipse & Domitiano crudelissimo, & ne per singulos ire necesse sit, qui Constantino, ipse apostata Iuliano, nempe majestatem dedit, quod præcefferat. Vitigis apud Cassiodorum: Omnis provectus, maxime regius, ad divinitatis munera referendus est. Titi Imperatoris erat dictum: potestates fato dari.*

§. x.

Carthaginensium regem dixit Solinus] Sic qui vitam scripsit Annibalis: *Vt enim Rome consules, sic Carthagine quotannis annui bini reges creabantur.*

bantur. His improprie dictis regibus accenseri possunt & filii quibus regium nomen datum à patribus regiam vim retinentibus. Talis is Darius fuit, quem pater Artaxerxes iudicatum interfici iussit. Plutarchus Artaxerxe.

Pleraque in Græcia regna talia fuisse] Notatum id & Dionysio Hali- carnassensi libro II, & v.

Aliud de re quarere, aliud de modo habendi] vide cui vacat Carolum §. XI. Molinæum ad consuetudines Parisienses Tit. I. §. 2. gl. 4. num. 16, & 17.

Iure temporario.] Imperatoris ad tempus facti exemplum habes apud Gregoram libri IV initio.

Omnes actus eodem jure exercet] Adeo quidem ut populus cum Fa- bium Rutilianum servare vellet apud Dictatorem precibus egerit.

Gothorum regnum in Hispania] Moris antiqui vestigium in Beh- triis. vide Marianam lib. XVI.

Cum ipsos deponerent populi quoties displicerent.] Hoc de Herulis etiam prodidit Procopius Gothicorum II. de Langobardis Paulus War- nasfredi libro IV, & VI. de Burgundis Ammianus libro XXVIII. de Moldavis Laonicus Chalcocondylas : de rege Agadis apud Afros Iohannes Leo libro VII. de Norwagis ait Guilielmus Neubrigensis regem ibi factum quisquis regem occidisset. de Quadis & Iazygibus familia habes in excerptis Dionis.

Opponit gentes quæ in libertate essent iis qui sub regibus viverent] Thucy- des : ὁ δὲ Τήρης υἱὸς τοῦ Σιτάλκευ πατρὸς πρώτης ὑδρύσας τὴν μεγάλῃ βασι- λείῃ ἐπιπλεόν τ' ἄλλης Θρῳάκης ἐποίησε. πολὺ γὰρ μέρϑη καὶ αὐτονομόν ἐστι Θρῳκῶν. *Hic Teres Sitalcis pater primus Odrysarum regnum ita auxit ut ceteros Thra- cia reges superaret : est enim pars etiam Thracum libera.* Seneca pater sua- soria prima : *Non eodem modo in libera civitate dicendam esse sententiam quo apud reges.* Iosephus antiquæ historiæ libro XIII, πρὸς βασιλεῖς καὶ δῆμους ἑλδύδους. *Ad reges populosque liberos.* Cicero Epistola xv, 4. Popu- lorum liberorum, regumque sociorum auxilia. Plinius libro VI, cap. xx, de Indis : *Iam hi montium qui perpetuo tractu Oceani oram tenent, liberi & regum expertes.*

Quorum significatio regnum civitati minatur] Vide exemplum talis ostenti apud Bezarum libro XIX historiæ Genuensis.

Ex privata sua substantia] M. Antoninus ad bellum Marcomanni- cum cum ærario exhausto indicare populo nihil vellet, facta in foro Trajani sectione, distraxit vasa aurea, pocula crystallina ac murrina, uxoris & suam sericam & auream vestem, multa ornamenta gem- marum.

Ex fructibus ejus patrimonii] Idco Ferdinandus Granatenfis regni partem alteram, ut stante matrimonio ex Castellæ proventibus quæ- sitam, sibi vindicavit. Docet Mariana libro XXVIII historiæ Hispa- nicæ.

In quosdam populos imperium habeat proprio jure] Balduino concessere, qui cum ipso in orientem belli causa venerant, ut urbium, pro- vinciarum, vectigalium, rerum bello captarum diuidium ipsi ce- deret.

Hercules] Idem Hercules Dryopes, qui juxta Parnassum habitabant, à se victos donavit Apollini. Servius ad IV Æneidos : Herculem adversus Lapithas belli socium sibi sumpsit Ægimus Dorien-
sum rex, parte regni inmercedem societatis data. Cychreus Salaminis rex prole carens regnum testamento reliquit Teucro. Peleus ab Eurylione Phthia rege tertiam regni partem accepit in dotem. quæ habet Apollodorus. Apud Livium est lib. I : *Proca Numitori regnum legat.*

Melampodi] Vide Servium ad Sextam Eclogam, sic apud Homerum Iobates Bellerophonti dat filiam :

Δῶκε δ' οἱ πρῆς βασιλῆϊδ' ἡμῖν πάσης.

quod Servius sic interpretatur ad Virgilium : *filiam suam ei cum parte regni in matrimonium dedit.* Phœnix de Peleo :

πολὺν δ' ἐμοὶ ὤπασε λαόν.

Ναῖον δ' ἐχαλῶν φθίης δολόπλοστον ἀνέσσω.

Populos dedit hic mihi multos,

Vt fines Phthia, Dolopum quæ regna, tenerem.

Lanassa nubens Pyrrho Epirotarum regi in dotem ei attulit Corcyram urbem ab Agathocle patre suo bello captam. Plutarchus Pyrrho.

Alexandri successores] Ammianus de Perfide, non exacte tamen ad historię fidem : *Ex testamento nationem omnem in successoris unius jura translatam.* libro XXI.

Attalus Rex] Valerius Maximus : *Attalus testamenti equitate gratus Asiam populo Romano legavit.* Sertorius ea de re apud Plutarchum : τὸ διαιουθέν τῶν πρὸ τῶν Ῥωμαίων πεκλημένων ἐπαρχίαν. *Cum populus Romanus optimo jure eam terram teneret.*

Nicomedes] vide Appianum Mithridatico & civili primo.

Cyrenaica] In qua urbes Berenice, Ptolemais, Cyrene. Eutropius VI.

Appionis] Appianus Mithridatico : Κυρήνην αὐτῷ Ἀππίων βασιλεὺς Ἑλυσίων ἡγεμὼν ἐν Διότρητος ἀπέλιπεν. *Cyrenen testamento reliquit Appion nothus è Lagidarum genere.* Ammianus lib. XXI : *Aridam Libyam supremo Appionia regis consecuti sumus arbitrio: Cyrenas cum residuis civitatibus Libya Pentapoleos Ptolemai liberalitate suscepimus.* rex enim Cyrenarum & Appio & Ptolemæus dicebatur. vide breviarium Livii lib. LXX. ipse hic Appio Cyrenarum hoc regnum patris testamento acceperat, auctore Iustino lib. XXXIX. Alterius Appionis cujus Ammianus meminit, qui aridam Libyam populo Romano reliquerit, mentio in chronico Eusebiano ad annum cło Io cccc LII. Adde quod in ædificiis narrat Procopius Arsacis regis testamento ita divisam Armeniam, ut major pars Arsaci, minor Tigrani cederet. Ex Iosepho discimus Herodem, Augusto ei concedente ut regnum cui è liberis vellet relinqueret, testamentum aliquoties mutasse, Antiquæ historię lib. xv, & xv i. Mos hic etiam Gothis & Vandalis in iis quæ armorum jure tenebant. Gizerichus Vandalus de Hispania testamentum fecit. Procopius Vandalicorum I. Theudericus Lilybæum in Sicilia dotem dat forori Amalesfridæ, Procopius ibidem : Sed & aliis gentibus. Aquitaniam bello quæsitam Pipinus inter liberos divisit :

visit : Fredegarius sine Chronici. de Burgundia testamento relicta vide Aymonum III, 68, & 75. Fessæ rex Fessam secundo filio legat. Leo Afer libro III. quem & de Bugia vide libro quinto. Sultanus Aladinus Osnani plurimas legavit civitates. Leunclavius Turcicæ historiæ libro II. Germeani filius rex cum filia sua, Bajazeti nuptura, dedit Phrygiæ urbes. Idem Leunclavius libro v. Regnum Turcorum in Cappadocia Musal in liberos distribuit. Nicetas libro III. Vrbes ad Pontum Euxinum à Chuscino Bega Murati traditæ. Leunclavius libro I. Bajazetes Stephano urbes dedit Serviæ in honorem uxoris suæ quæ Stephani soror. idem lib. VI. Mahumetes Sultanus Murati testamento regnum reliquit. Idem libro XII. Iacupes Begus Germeanoglius ditionis suæ hæredem fecit Muratem Sultatum. idem libro XIV. Mahumetes Turca filius duobus Amurati Europæ, Mustafæ Asiæ imperium relinquere cogitavit : est id apud Chalcocondylam lib. IV. Basilus Porphyrogenetus Imperator à Davide Curopalate hæres institutus ejus regionis quam David ille in Iberia tenuerat. Narrat Zonaras. Venio ad Christianos in oriente victores. Thessaliam Michael Despota inter liberos divisit. Habet id Gregoras lib. IV. Ætolia Princeps Venetis Athenas reliquit, Bæotiam Antonio vendidit : Chalcocondylas libro IV. Messena, Ithome, & Arcadiæ maritima ab Arcadiæ principe filia data in dotem cum ea Thomæ Imperatoris Græci filio nuberet. idem libro V. Acarnania inter nothos Caroli principis testamento ipsius divisa. partes de Ætolia cognatis datæ, narrante eo quem dixi Chalcocondyla. sic & regna Hierosolymorum & Cypri partim testamentis legata, partim transcripta contractibus. vide de Cypro Bembum Italicorum VII. & Parutam libro primo. Genuatibus in Sardinia Castrum oppidum donatum, alia Calaritanæ ditionis, donata. Bezarus de Bello Pisano libro II. Robertus filio minori Baimundo dedit Dyrrachium & Aulonem. Anna Comnena lib. V. Alfonsus Arragonius Neapoleos regnum ut armis partum, Ferdinando notho suo reliquit. In eodem regno urbes quasdam Ferdinandus legavit nepoti. Mariana libro XXX.

Non esse præsumendum eam fuisse populi voluntatem ut alienatio imperii sui §. XIII. regi permetteretur] Imperium non debere relinqui ut agros & servos dicit Vopiscus Tacito. Salvianus: *Non poterat populos quos regebat per testamentum egenis tradere.*

Id commendationis magis vim apud populum habebat] vide Capitulum XII conventus ad Carisiacum sub Carolo Calvo. Huc refer testamentum Pelagii quo Hispaniam reliquit Alfonso & Osmisindæ, & de Dania quædam apud Saxonem. Neque mirum igitur, quædam testamenta improbane populo fuisse irrita, ut Alfonsi Arragonii. Vide Marianam libro X. Et Alfonsi Legionensis, cum is filias filio prætulisset. Idem Mariana libro XII.

Vi principibus Antigonum commendaret] Vide rem similem apud Casiodorum lib. VIII epist. VIII, & sequentibus. ita pacta successionis mutua inter Sanctium & Iacobum Arragonenses à proceribus firmata. Mariana libro XII. & Henrici Navarra regis qua Iohannem

Iohannem instituit hæredem. idem Mariana libro XIII. & Isabellæ reginæ Castellæ. idem libro XXVIII.

Marchionatus & Comitatus facilius quam regna vendi] Vide de Vrgetii principatu Marianam lib. XII, cap. 16.

In regni tutela] Vide Cothmannum Tomo I, Conf. XLI, num. II.

Consensus populi] Vide Marianam in Alfonso V Legionis rege. At testamentum regis Iohannis de tutela & administratione regni à proceribus improbatum. Mariana libro XVII.

Publice tutores constitutos] Et à proceribus Macedonum Alexandri Magni posthumo. Iustinus lib. XIII.

Quos pater aut propinqui elegerint] Ptolemæus rex Ægypti tutorem filio suo reliquit Populum Romanum. Valerius Maximus libro VI, cap. VI, I.

Vt rex Ægypti post Iosephi tempus] & Indorum reges, memorante Diodoro lib. II.

Promittat aliqua subditis aut Deo] Trajanus caput suum, dextram suam, si scierit sefellisset, deorum iræ consecrabat. Plinius Panegyrico. Adrianus Imperator iuravit nunquam se senatorem nisi ex senatus sententia puniturum. Anastasius Imperator iuravit servaturum se decreta Chalcedonenfis Concilii. Meminere Zonaras, Cedrenus, alii. Seriores Imperatores Græci Ecclesiæ jurabant. Vide eundem Zonaram Michaelē Raugabe & alibi. Vide & in Gotthis regibus exemplum apud Cassiodorum x, 16, 17.

Mutare illi nefas erat] Iosephus in historia Vasthæ, *Ἀλλὰ καὶ τῇ ἐκείνῃ διὰ τὸ νόμον οὐκ ἠδύνατο*. Cum Vasta conciliari lege intercedente non poterat. Tales leges vocabantur leges regni, ut notat Iacchiades ad Danielem, II, 13. de legibus regnorum in Hispania vide Marianam libro XX.

Historia exstat] Tamen idem de Lerhe castello legem à rege mutatam refert, sed non probat.

Mortuorum accusabatur memoria] *ἅπαντα γὰρ οἱ νόμοι πρὸ σώματος τῶν τυραννικῶν ὑπερεβίβουσι*, leges tyrannorum corpora infusa extra fines projiciunt. Appianus civilium tertio. Andronicus Imperator patrem suum Michaelē, quod fidem Latinam sequi cœpisset, mortuum sepultura privavit. Gregoras lib. VI.

Hebraorum regum] vide Iosephum de Ioramis duobus, altero Hierosolymorum, altero Israelis rege, lib. VII, cap. III, & v. item de Ioaso Hierosolymorum rege.

Plutarcho] verba sunt : *ἐμάριζαν οἱ βασιλεῖς τὸ κασαρῶν χάρα τῆς Μολοττιδῶν δρεῖα διὰ θύσαντες ὀγκυμοῖν τοῖς ἡπειρώταις καὶ ἀγκίζειν αὐτοὶ μὲν ἄρξαν καὶ νόμους, ἐκείνους δὲ πῶς βασιλείαν ἀσφυλάξαι καὶ τοὺς νόμους*. Solebant reges in Cassarorum terra, quæ Molottidos pars est, Iovi Areo sacrificare ac iuramentum præstare Epirotis. Iurabant autem reges se imperaturos secundum leges. Epirota autem se imperium ejusdem servaturos secundum easdem leges.

Vt tum regno cadat] vide exemplum apud Crantzium libro IX Suedicorum.

Tali sanctione] aut etiam ne subditi regem pacta violentem juvent : aut ne ei pareant. vide Crommerum Polonicis XIX, & XXI.

Est

Est & exemplum apud Scafnaburgensem in rebus Henrici anno clo LXXIV.

Fieri tamen interdum ut dividatur] vide Zazium singularium re- §. XVII sponforum lib. II, cap. XXXI.

Si aut expresse instituantur partitio] Ita Probi tempore senatus firmabat Principum leges: de appellationibus cognoscebat: Proconsules creabat: legatos consulibus dabat. vide & Gail. lib. II Obs. c. LVII. num. 7. & Cardinalem Mantica de tacitis & ambiguis conventionibus lib. XXVII, tit. V, num. 4.

Ipsi inter se reges populi que inter se] Exemplum sunt complura in historia populorum septentrionalium. vide Iohannem Magnum historia Suedica lib. XV, & XXIX. Crantzium Suedicorum V. Pontanum Danicorum VIII.

Etiamsi Imperatoris rescriptum proferatur] Adde l. I. C. de Petitionibus bonorum sublati.

παντελης μοναρχια] Faciunt enim, ut ad §. VIII notavimus, Tragicum regnum Thebanum simile regnis Phoenicum unde orti erant.

αὐτοκρατορῆς βασιλεία] Sic Dionysius Halicarnassensis de Laconicis regibus: ἔδδ' ὅδ' οἱ Λακεδαιμόνιοι αὐτοκράτορες ἦσαν, neque enim Lacedaemonii pleno jure reges erant.

Qualem habebant vicini] Putabat populus, ut Iosephi verbis utar, ἔδδ' ἐν αὐτοῖσι εἶναι τῶν πολλοσχεύων βασιλευσίων τινὶ αὐτῶν ἔχειν αὐτοῦς πολιτείαν. nihil esse absurdi si cum vicini regnarentur, ipsi eandem imperii formam acciperent.

Serviret Syria, Asiaque, & suetus regibus Oriens] Cicero de Provinciis consularibus: *Judaïs & Syris nationibus natus servituti.* Euripides Helena:

Τὰ βαρβάρων γὰρ δόξα πάντ' ὧν πολλὸν ἐνός.

Sunt prater unum serva cuncta in barbaris.

Quod ex Æschylo adumbratum, apud quem est:

ἰλὺθεῖ γὰρ ἔπ' ἐπὶ πολλῇ Διός.

Nam nemo liber vivit, extra unum Iovem.

Cui simile Lucani dictum

toto jam liber in orbe

Solus Cæsar erit.

Sallustius de gentibus orientis: *Adeo illis ingenua est sanctitas regii nominis.* Citant Servius & Philargyrus ad illum in Georgicis locum. Apollonius de Damide apud Philostratum libro VII: *Ασώματος γὰρ ὢν καὶ Μήδεις παρσοικίσκες ἔδδ' ὑπὲρ ἑλσθηθίας ἐνδυμῆται μέγα.* Assyrius cum sit & Medorum accola, nihil pro libertate preclarum cogitat. Iulianus contra Christianos: *τί με χρη' ἡμεῖς ἐπείνομεν τὸ φιλελεύθερον τε καὶ ἀνυπόκλιτον Γερμανῶν ἐπιεικὲς τὸ χειροπῆδες καὶ πῆμασον Σύρων καὶ Πάρθων καὶ πάντων ὡπλῶς τῶν πρὸς ἡμῶν καὶ πρὸς μεσημβρίαν βαρβάρων, καὶ ὅσα τὰς βασιλείας ἀγαπᾷ κεκτημένα δεσποτικῆς.* Quid tibi jam singularim exsequar aut Germanorum libertatis amantia & impatientia jugi ingenia, aut contra dociles herilem tantum ferre Syros & Parthos & omnes qui aut ad orientem aut ad meridiem sunt barbaros, multasque gentes aliam consentas sub regibus vivere dominos imitantibus. Claudianus:

*Non tibi tradidimus dociles servire Sabæos :
Armenia dominum nec te præfecimus ora.*

Alium non timebat] Idem Hieronymus epistola ad Rusticam de Pœnitentia : Rex enim erat : *aliu non timebat : aliu non habebat super se.*

Tuti imperii potestate] Paria habet ad eundem Psalmum Arnobius minor. Vitiges apud Cassiodorum : *Causa regia potestatis supernis est applicanda iudicis, quandoquidem illa à calo petita est, ita soli calo debet innocentiam.*

De Propheta] *Non capit Prophetam perire extra Ierusalem.* Luc. xlii, 33.

Mixtum aliquid ex regis & procerum potestate] Laonicus Chalcocondylas talia ait esse regna Pannonum & Anglorum, libro ii. Arragonum lib. v. & Navarræ eodem libro, ubi ait nec magistratus à rege creatos, nec præsidia imposita nisi volentibus, nec quicquam populo imperatum contra mores. Reges alios esse pleno cum jure, alios sub legibus etiam Iudæus Levi Gersonides notavit ad i Sam. viii, 4. Mira quæ de Taprobane scribit Plinius lib. vi, cap. xlii : *Eligi regem à populo senectæ clementiaque, liberos non habentem, & si postea gignat, abdicari, ne fiat hereditarium regnum. Rectores ei à populo xxx dari, nec nisi plurium sententia quenquam capite damari. Sic quoque appellationem esse ad populum, lxx iudices dari. Si liberent ii reum non amplius xxx, (ita enim legi locus hic debet) iis nullam esse dignitatem, gravissimo probro. Regi cultum liberi patris, ceteris, Arabum. Regem, si quid delinquat, morte mulctari, nullo interimente, sed averfantibus cunctis & commercia etiam sermonis negantibus, Servius ad illud iv Æneidos : Populumque patresque. Quidam hoc loco volunt tres partes Politiæ comprehensas, populi, optimatum, regia potestatis. Cato enim ait de tribus istis partibus ordinatam fuisse Carthaginem.*

Si patres auctores fierent] Plutarchus Coriolano : ὁ δῆμος ἀνερχοµένῳ τῷ ῥήτορι καὶ νόμῳ πικρίαν ἀνδρὶ ἀντιπαρῶν. *Populus ius non habebat aut legem cendendi aut aliud quid iubendi nisi senatus præcessisset auctoritas. Similem mixturam in Genuatium republica suis temporibus observat Chalcocondylas libro v.*

§. xxi.

Sic populi federe inferiores] vide Cardinalem Tuschum PP. concl. Io cccc xxxv. Exemplum habes in Dilimnitis qui ἀνδρομοι sui que juris Persis militabant apud Agathiam libro xii. Sic Irene consilium fuit inter mariti liberos ita parti imperium ut post natos faceret δουτίους ἄλλοι καὶ τὸ πῦρ ἀξίωμα, ἀνδρομοι καὶ ἀνδρομοτορες ἐκάστες, *dignitate quidem minores, ceterum sui iuris plenaque potestatis. Vide Crantzium Saxoniorum x de urbibus quæ se in Austriacorum protectionem dedere. Herodianus libro v : ὁ πολὺν τε καὶ ἀρδύων, ὃν ἦσαν οἱ πρὸ τῶν κοί, οἱ δὲ φίλοι καὶ σύμμαχοι, Osroenorum & Armeniorum, quorum hi subditi erunt, illi amici ac socii.*

Conventum sociorum] Talis conventus vocatur κοινοδικιον in vetere columna ἱστορικῆς sive communicatæ civitatis Priansiorum & Hieropotamiorum.

Et Scipio] Vide Polybium in legationum excerpto cv.

Ad ordinandum statum Liberarum civitatum] Plinius epistolarum viii, 24.

Sub umbra federis] Hoc ipsum est quod Arato Plutarchus dicit, *συμμαχίας ὑποκοιλιζέσθαι*, *molle servitium*, Vacula apud Tacitum historiarum IV. Festus Rufus de Rhodiis : *Primum libere agebant , postea in consuetudinem parcendi , Romanis clementer provocantibus , pervenerunt*. Caesar quos in Æduorum amicitia fuisse prius dixerat & clientes vocarat , post sub imperio fuisse memorat. Adde , si liber , Fredericum Mindanum de processibus lib. II , cap. XIV , n. 3. Zieglerum §. Landfassinum. 86. Gailium libro II , observatione LIV , num 6. Vide Agathiam libro I , ubi monentur Gothi quid à Francis cum tempore expectandum habeant.

Revera omnia ad nutum Romanorum fieri] Tales & Lazi Iustiniani temporibus. Vide Procopium Persicorum II.

Qui vero certum quid pensitant] Persæ pecuniam annuam ab Iustiniano accipiebant , qua de re vide Procopium Persicorum II , & Gorthicorum IV , id molli vocabulo vocabatur stipendium ad tutandas portas Caspias. Turcæ Arabas montanos pecunia placent.

Hebraeorum reges] Iosephus libro XV : *ὅ γὰρ ἔφη καλῶς ἔχειν Ἀντώνιος βασιλεία παρὰ τῶν καὶ τῶν ὀρχήλων γεληνηδριαν δίδόναι ἀπαλλεῖν. ἔταις γὰρ ἂν ἐδὲ βασιλεὺς εἴη. δόντας δὲ τὴν πικρὴν καὶ ἐξουσίας ἀντεξουσιάζουσιντες ἐὰν αὐτῇ χρῆσθαι*. Negabat Antonius rectum esse regem vocari ad rationes reddendas de us quæ ut rex fecisset : ita enim ne regem quidem eum fore. Par esse ut qui honorem ei dederint etiam potestate quam liberrime uti eum sinant. Chrysostomus II de Eleemosyna : *ἐπειδὴ καὶ τῶν Ἰουδαίων μετέπεισε πρῶτα καὶ λοιπὸν ὑπὸ τῶν ῥωμαίων ἐπέστησαν ὀρχήλων, ἔπε αὐτονομοί ἦσαν, καὶ ὡς περ καὶ ὡς ἄλλοι, ἔπε καὶ ὡς ἄλλοι, καὶ ὡς περ καὶ ὡς. ἀλλ' ἐν πάξει συμμαχίαν ὄντες διετέλουν, φόρος μὲν τελέοντες τῆς βασιλεῦσιν ἑαυτῶν, καὶ τὰς παρ' ἐκείνων ἀρχοντας δεχόμενοι. καὶ ὡς ἔπε τῶν ἰσλαίων κεκηρημένοι νόμοις καὶ τὰς παρ' αὐτοῖς ἀμειβόμενοι καὶ καὶ πᾶσι καλοῦντες νομιμα. Ἰουδαὶ ex quo retro ferri res eorum capere , Romano attributi imperio , neque in plena , ut ante , erant libertate : neque tamen ita ut nunc omnino servi , sed sociorum vocabulo honorabantur , regibus suis tributa pendentes & ab eis accipientes præfatos. Caterum in plerisque suis vivebantur legibus , ita ut & popularium delinquentes ipsi punirent secundum mores patrios.*

Quod nunc Fendum ligium vocant] Vide Baldum procemio Digesto- §. XXIII. rum, Nattam consilio cccc LXXXV.

Demetrius] vide Plutarchum Demetrio.

§. XXIV.

C A P V T I V.

De bello Subditorum in Superiores.

I. Status questionis.

II. Bellum in superiores, qua tales, ordinarie licitum non esse, jure naturæ.

III. Nec concessum lege Hebræa :

IV. Minus etiam lege Evangelica : quod probatur ex sacra litera.

V. Et factu Christianorum veterum.

VI. Refellitur sententia statuenti inferius

magistratibus licitum esse bellum adversus summam potestatem: idque rationibus & sacra litera.

VII. Quid sentiendum si summa & aliqui inevitabili sit necessitas.

VIII. Ius belli dari posse in principem populi liberi:

IX. In regem qui imperium abdicaverit:

X. In

X. In regem qui regnum alienat, ad impedendam traditionem tantum :

XI. In regem qui manifeste totius populi hostem se ferat.

XII. In regem post amissum regnum ex lege commissoria.

XIII. In regem qui partem duntaxat imperii habeat pro ea parte qua ipsius non sit.

XIV. Si resistendi libertas certis casibus reservata sit.

XV. Invasori alieni imperii quatenus parendum.

XVI. Invasori alieni imperii vi resisti posse ex jure belli manentis :

XVII. Ex lege antecedente :

XVIII. Ex mandato jure imperandi habentis.

XIX. Cur extra hos casus id non liceat.

XX. In controverso jure privatos sibi iudicium sumere non debere.

Bellum gerere possunt, & privati in privatos, ut viator in latroem; & summum imperium habentes in eos qui itidem id habent, ut David in regem Ammonitarum; & privati in eos qui imperio summo, at non in se, utuntur, ut Abrahamus in regem Babyloniam & vicinos; & qui summum imperium habent in privatos aut sibi subditos, ut David in partem Isobsethi; aut non subditos, ut Romani in piratas. Tantum illud quæritur, an aut privatis aut publicis personis bellum gerere liceat in eos, quorum imperio sive summo sive minori subsunt. Ac primum id minime controversum est, arma sumi posse in inferiores ab iis, qui summæ potestatis auctoritate armantur: qualis fuit Nehemias armatus edicto Artaxerxis adversus vicinos regulos. Sic meratores expellendi domino prædii licentiam Imperatores Romani concedunt. Verum adversus summam potestatem aut inferiores, sed agentes quod agunt summæ potestatis auctoritate, quid liceat quæritur. Illud quidem apud omnes bonos extra controversiam est; si quid imperent naturali juri aut divinis præceptis contrarium, non esse faciendum quod jubent. Nam Apostoli cum dixerunt Deo magis quam hominibus obediendum, ad certissimam provocarunt regulam, omnium inscriptam mentibus, quam totidem ferme verbis expressam apud Platonem reperiatis: at si qua ex tali causa, aut alioqui quia summum imperium habenti ita liber, injuria nobis inferatur, ea toleranda est potius, quam vi resistendum.

II. Et naturaliter quidem omnes ad arcendam à se injuriam jus habent resistendi, ut supra diximus. Sed civili societate ad tuendam tranquillitatem instituta, statim civitati jus quoddam majus in nos & nostra nascitur, quatenus ad finem illum id necessarium est. Potest igitur civitas jus illud resistendi promiscuum publicæ pacis & ordinis causa prohibere: Et quin voluerit, dubitandum non est, cum aliter non posset finem suum consequi. Nam si maneat promiscuum illud resistendi jus, non jam civitas erit, sed dissociata multitudo, qualis illa Cycloperum :

Θεμιστεύει ἡ ἑκάστος

Παίδων ἢ δὲ ἀλόγων.

Dant conjugibus jus

Quisque suis sobolicæ.

Νομάδες, ἀπὲς δὲ ἑδὲν ἑδὲς ἑδὲν.

* *Confusa turba, nemo ubi audit neminem.*

Et Aboriginum, qui Sallustio tradente, genus hominum agreste, sine legibus, sine imperio, liberum atque solum: & apud eundem alio loco Getuli qui neque moribus, neque lege aut imperio cujusquam

L. devotum.
C. de Metu-
toribus, lib.
XII.

Eurip. Cy-
clope.

quam regebantur. Ita ut dixi habent mores omnium civitatum

Generale pactum est societas humana, inquit Augustinus, *Regibus obviare.*

Æschylus: Τῶς ἄνδρες μέγα ἐστὶν ἡ πόλις ἡμετέρα.

Rex est suo utens jure, nulli obnoxius.

Sophocles: Ἀρχόντες εἰσιν, ὧς δ' ὑπεικτέον. τί μὴ;

Nam principes sunt: obsequendum. quippe mi?

Euripides: Τὰς τῶν κρατούντων ἀμείδιαις χρεῖαις φέρειν.

Imperia habentium perferenda inscitia est.

Adde quod supra ex Tacito in hanc rem adduximus: *cujus & hoc est; Principi summum rerum arbitrium Dii dederunt, subditis obsequis gloria relicta est.* Hic quoque

Indigna digna habenda sunt Rex quia facit.

Seneca: *Æquum atque iniquum regis imperium feras:*

Quod ex Sophocle sumptum, qui dixerat:

Ἀλλ' ὃν πόλις εἴσῃσι, τῷ δὲ χρὴ κλυεῖν

καὶ σμικρὰ καὶ δίκαια καὶ πάναντία.

Et quod apud Sallustium est: * *Impune quidvis facere, id est regem esse.*

Hinc ubique majestas, id est dignitas, sive populi, sive uniusqui summo fungitur imperio, tot legibus, tot poenis defenditur: quæ con-

stare non potest si maneat resistendi licentia. Miles qui castigare vo-

lenti se centurioni restiterit, si vitem tenuit, militiam mutat: si ex in-

dustria fregit, vel manum centurioni intulit, capite punitur: Et apud

Aristotelem est, εἰ δὲ ἄλλῳ ἐχὼν ἐπαρξέσθαι δὲ δὲ ἀντιπαληγόναι. *se magistratum*

gerens aliquem verberavit, ipse reverberandus non est.

III. In lege Hebræa mortis supplicio damnatur, qui inobediens

fuerit, aut summo Pontifici, aut ei qui extra ordinem rector populi

à Deo esset constitutus. Quod vero apud Samuelem est de jure re-

gis, omnino recte inspicienti apparet, nec de jure vero intelligen-

dum, id est, de facultate honeste & juste aliquid agendi, (longe enim

alia vivendi ratio præscribitur regi in ea parte legis, quæ est de offi-

cio regis) neque nudum factum indicari: nihil enim esset in eo exi-

minium, cum injurias facere etiam privati privatis soleant: sed fa-

ctum quod effectum aliquem juris habeat, id est * non resistendi ob-

ligationem. Ideo additur, populum pressum istis injuriis Dei opem

imploraturum, quia scilicet humana remedia nulla exstarent. Sic er-

go hoc jus vocatur, quomodo prætor jus reddere dicitur, etiam

cum inique decernit.

IV. In novo fœdere Christus præcipiens dari Cæsari quæ Cæsa-

ris sunt, intelligi voluit à suæ disciplinæ sectatoribus non minorem,

si non majorem, obedientiam cum patientia (si opus sit) conjun-

ctam summis potestatibus deberi, quam ab Hebræis regibus He-

bræis debebatur; quod latius exsequens optimus ejus interpretes Pau-

lus Apostolus, officia subditorum late describens; inter alia; *Qui ob-*

sistit, inquit, *potestati, Dei ordinationi obsequitur: cum vero qui obsequuntur, sibi*

ipsis condemnationem accipient. Addit mox, *Dei enim minister est qui potesta-*

te frangitur tuo bono. Deinde, *Quapropter necesse est subjici, non solum pro-*

pter iram, sed & propter conscientiam. In subjectione includit non resi-

stendi necessitatem, neque eam solum quæ ex formidine majoris

L. Militia.
s. Irrever-
rens.
D. de 1e mil.
Rufus legi-
bis militaris
bis c. xv.

Deuteron.
xv 1, 12.
Is. 1, 18.
Samuel.
viii, 11.

Deuteron.
xvii, 14.

L. Im plura-
bis. D. de
Just. & jure.

Rom. xiii.

mali oritur, sed quæ ex ipso sensu officii nostri manat, neque hominibus tantum, sed & Deo nos obligat. Rationes addit duas: primum, quod Deus ordinem illum imperandi, & parendi approbaverit, & olim in lege Hebræa, & nunc in Evangelio, quare potestates publicæ eo loco nobis habendæ sunt, quasi ab ipso Deo essent constitutæ. Nostra enim facimus, quibus auctoritatem nostram impartimur. Alteram, quod hic ordo nostro bono inserviat. Atqui, dicat aliquis, injurias pati utile non est. Hic quidam, vere magis quam ad sensum Apostoli, ut arbitror, apposite, dicunt has quoque injurias utiles nobis esse; quia ista patientia sua non sit caritura mercede. Mihi videtur Apostolus considerasse finem universalem isti ordini propositum, qui est * tranquillitas publica, in qua & singulorum comprehenditur. Et sane quin plerumque hoc bonum per potestates publicas consequamur, dubitandum non est: nemo enim sibi male vult: at imperantis felicitas, in subditorum felicitate consistit. * *Sini quibus imperes, ajebar ille. Proverbium est apud Hebræos: Nisi potestas publica esset, alter alterum urvum deglutiret*: qui sensus & apud Chrysostomum: *ἢ πόλει τὸς ἀρχοντας ἐν, θηρίων ἀλόγων ἀλογώτερον βιωσόμεθα βίον, δίκαιοι τὸς ἀλλήλους καὶ κατεστεινότες, nisi rectores civitatum essent, ferriorem feris viveremus vitam, non mordentes tantum* * *sed & vorantes alios alii*. Quod si quando nimia formidine, aut iracundia, aliis affectibus, transversi agantur rectores, quo minus rectam ineant viam quæ ad tranquillitatem ducit, id inter minus frequentia habendum est; & quæ, ut ait Tacitus, interventu meliorum pensantur. Leges autem satis habent id quod plerumque accidit respicere, ut ajebat Theophrastus, quo & illud Catonis pertinet: *Nulla lex satis commoda est: id modo quaritur, si majori parti & in summa prodest*. quæ autem rarius contingunt, communibus tamen regulis constringenda sunt, quia etsi ratio legis in isto speciali facto specialiter locum non habeat, manet tamen ratio in sua generalitate, cui specialia subjici fas est. Id enim satius quam sine norma vivere, aut normam cujusque arbitrio permitti. Seneca apposite ad hanc rem, *Satius erat a paucis etiam justam excusationem non accipi, quam ab omnibus aliquam tentari*. Locum & hic habere debet illa nunquam satis memorata Periclis * apud Thucydidem sententia: *Sic existimo, etiam singulis hominibus plus eam prodesse civitatem qua tota recte se habeat, quam si qua privatis floreant utilitatibus, ipsa autem universim laboret*. qui enim domesticas fortunas bene collocatas habet. patria tamen eversa, pereas & ipse necesse est: *Contra vero etiam si quis in beata republica parum felix est, multo tamen facilius per illam incolumis servatur*. Quare cum civitas quidem singulorum possit sustentare calamitates, singuli autem publicas non item; quid est cur non universim ipsi consulere, ipsamque tueri oporteat, nec id facere quod vos facitis, dum quasi attoniti iactura rei familiaris, salutem proditis respública? Quem sensum breviter ita explicat Livius: *Respublica incolumis & privatas res salvas facile prestat: publica prodendo sua nequicquam servet*. Plato dixerat legum IV: *τὸ μὲν κοινὸν ζυνοῖ, τὸ δ' ἴδιον διασπᾶται πλείους καὶ συμφέρει τὸ κοινὸν καὶ ἴδιον ἀμφοῖν, ἢ τὸ κοινὸν τίηται καλῶς μᾶλλον ἢ τὸ ἴδιον*. *Quod commune est connectit civitates, quod singulorum, dissipat; quare & publice & privatim utilius est, ut publica magis quam pri-*

L. τὸ δ' D.
de legibus.
L. III, m
finc. D. de
pet. hered.
Livius lib.
xxxiv.

Lib. vii de
benef. c. 16.

Lib. xxvi.

vata curentur. Xenophon vero : ὅπως εὖ πολέμῳ ἀντιστάζει πρὸς τὸν ἀρχόντα, πρὸς τὴν ἑαυτοῦ σωτηρίαν παύσει : qui in bello contra ducem seditione se gerit, facit hoc cum sua salutis periculo. Eodem & illa Iamblichi pertinent : Non disjuncta est privata utilitas à publica, imò in bono communi singulare etiam continetur : ἔς ut in animalibus ceteraque natura, ita in civitatibus in totius salute salus est partium. In publicis autem principum haud dubie est ordo ille, quem dixi, imperandi parentisque ; is vero cum privata resistendi licentia consistere nequit. Explicare libet hoc ipsum nobili Dionis Cassii loco : ἡ μὲν τοι καὶ ἐγὼ ἔσ' ἀλλῶς καλὸν εἶναι νομίζω ἀρχόντα πᾶσι τῷ δορυκρίμῳ ἡτῶσθαι ἢ ἀντιστῆσαι πρὸς τὸν ἀρχόντα, εἰ τὸ ἔχθρὸν ὑπηρετεῖν κρατεῖν αὐτῷ ἐπιχειρήσει. σπεύσασθε ἢ ποῖον μὲν κῆρυξ δίκας γένοιτο, ἂν οἱ εὖ τῇ ἡλικίᾳ ὄντες τῶν πρεσβυτέρων καὶ ἀφρονήτων ποῖον ἢ τῶν διδασκαλείων, αἱ οἱ φοιτῶντες τῷ παιδευτῶν ἀμελήσουσι : τίς ὑγίεια νοσῶσιν, αἱ μὴ πῦρ τοῖς πατρίοις οἱ κάμνοντες περὶ πατρῶν : τίς οἱ σφάλεια ναυπηγομένοις, αἱ οἱ καὶ τῶν κυβερνητῶν ἀναγκαστοὶ φύσει τε καὶ ἀναγκῇ καὶ πᾶσι καὶ σωτήρια τῷ μὲν ἀρχεῖν εὖ τοῖς ἀνθρώποις, τῷ δ' ἀρχιδεῖν πῶς καὶ.

Ego vero neque decorum existimo, ut rector civitatis subditis cedat, neque solum esse ad salutem si quod parere positum est velis imperare. Cogitate enim quis futurus sit ordo in familia, si à junioribus senes spernantur : unde sanitas agrotantibus, si non per omnia medicis pareant : quid isti navigantibus, si plebs nautica gubernantium iussa contemnat. Natura quippe id necessarium est hominibus salutare, ut alii quidem imperent, alii vero pareant. Paulo comitem addamus Petrum, cujus hæc sunt verba : Regem honorate. Epistola 11, 12.

vi, subditi estote cum omni timore dominis, non solum bonis sed etiam duris. Hoc enim cedit gratia, si quis propter conscientiam Dei suffert molestiam injuste afflictus. quia enim gloria est si peccantes et colaphis casti subsistitis : sed si bene agentes, et tamen male habiti subsistitis, * hoc cedit vobis gratia apud Deum. Confirmat mox hoc à Christi exemplo. Idemque sensus in Clementis constitutionibus his verbis exprimitur : ὁ δὲ λαὸς ἐννοίαν φορεῖται πρὸς τὸν διαπολίτην μετὰ φόβου θεοῦ, καὶ ἀνθρώπων, καὶ πονηρῶν ὑπὸ πᾶσι. Serm. 11, 12.

ius Deum timens simul bene hero suo velut, quamvis impio, quamvis injusto. Notanda hic duo : quod dicitur subjectionem dominis deberi, etiam duris, idem ad reges quoque referendum : Nam quod sequitur ei fundamento superstructum, non minus subditorum, quam fervorum officium respicit. Ac deinde talem à nobis requiri subjectionem quæ injuriarum patientiam secum ferat : sicut de parentibus dici solet.

* Ames parentem, si aequus est : si non, feras.

Et Eretrienſis quidam adoleſcens qui Zenonis ſcholam diu frequenterat, quid ibi didiciſſet rogatus, reſpondit, ὅργην πᾶσι πρὸς φίλους, iram Lib. xv.
patris ferre. De Lyſimacho Juſtinus : Magno animo regis, velut parentis, conſumeliā tulit. Et apud Livium eſt : Et parentum ſavitiā, ſec patria, Lib. xxviii.
patione ac ferendo leniendam eſſe. Apud Tacitum : ferenda regum ingenia : Ann. xvi.
& alibi : bonos Imperatores voto expetendos, qualeſcunque tolerandos. Apud Hiſt. vi.
Perſas, laudante Claudiano :

Quamvis crudelibus aque

Paretur dominis.

V. Nec ab hac lege Domini diſcedit * conſuetudo veterum Chriſtiano-

stianorum, optima legis interpret. Nam quanquam pessimi sæpe homines imperium Romanum tenuerunt, nec defuerunt qui obtentu adjuvandæ reipublicæ iis se opponerent, nunquam tamen eorum conatibus se adjunxerunt Christiani. In Clementis constitutionibus est, βασιλεὺς ἐς ἑμὶν ἐπινομισαδὺς, regia potestati resistere nefas. Tertullianus Apologetico: *Vnde Cassi, & Nigri & Albini? unde qui inter duas lauros obsident Casarem? unde qui faucibus ejus exprimentis palæstricam exercent? unde qui armati palatium irrumpunt, omnibus tot * Sigeriis* (sic diserte habet manuscriptus qui est apud omni laude ornatissimos juvenes Puteanos) *ac Parthenius audaciores? De Romanis, ni fallor, id est de non Christianis.* De Palæstrica, quod ait, ad Commodi mortem pertinet, peractam imperio præfecti Ælii Latî, manu palæstricæ; quo tamen Imperatore vix quisquam fuit scelerator. Parthenius, cujus factum itidem darestatur Tertullianus, erat ille qui pessimum Imperatorem Domitianum oppresserat. His comparat Plautianum præfectum Pratorio, qui Septimium Severum valde sanguinarium Imperatorem occidere in palatio voluerat. In eundem Septimium Severum arma, quasi pro reipublicæ caritate, sumpserant in Syria Pescennius Niger, in Gallia & Britannia Clodius Albinus. Sed horum quoque factum Christianis displicuit, quod & ad Scapulam jactat Terrullianus: *Circa majestatem Imperatoris infamamur: tamen nunquam Albiniani, vel Nigriani, vel Cassiani inveniri potuerunt Christiani.* Cassiani illi erant qui secuti erant Avidium Cassium virum egregium, qui in Syria sumtis armis caufabatur Rempublicam se ire restitutum, quam M. Antonii negligentia perderet. Ambrosius cum injuriam non sibi tantum, sed & gregi suo, & Christo fieri crederet à Valentino Valentiniani filio, populi satis concitari motu ad resistendum uti non voluit. * *Coactus*, inquit, *repugnare non novi: dolere potero, potero flere, potero gemere: adversus arma, milites, Gothos quoque, lachrymæ meæ arma sunt. talia enim sunt munimenta sacerdotum. aliter nec debeo nec possum resistere.* Mox: *Exigebatur à me ut compecerem populum: reserebam in meo jure esse ut non excitarer, in Dei manu ut mitigaret.* Idem Ambrosius Maximi copiis adversus Imperatorem & Arianum, & Ecclesiæ gravem uti noluit. Sic Julianum defectorem cum pessima consilia agigaret, lachrymis Christianorum repressum, ait Nazianzenus, addens, τὸ το μόνον ἔχοντων καὶ τὸ δῶκεν φάρμακον, *quia solum hoc contra persecutorum erat remedium.* Atqui exercitus ejus ferme omnis ex Christianis constabat. Adde quod, ut observat idem Nazianzenus, sævitia illa Iuliani, non tantum in Christianos erat injuria, sed & reipublicam in summum adduxerat periculum. Accedat his illud Augustini ubi illa Apostoli ad Romanos dicta explicat: *Neceesse est propter hanc vitam nos subditos esse oportere, non resistentes si quid illi (rectores) auferre voluerint.*

VI, Inventi sunt nostro sæculo viri eruditi quidem illi, sed temporibus & locis nimium servientes, qui sibi primum (ita enim credo) deinde aliis persuaderent, ea quæ jam dicta sunt, locum habere in privatis, * non etiam in magistratibus inferioribus, quibus jus esse putant resistendi injuriis ejus, cujus summum est imperium; imo & pecca-

Lib. v, orat.
in Auxent.

Theodoret.
hist. Eccles.
lib. v, c. 4.

Orat. I in
Julianum.

Prop. 74.

peccare eos, ni id faciant. quæ opinio admittenda non est. Nam sicut in dialecticis * species intermedia, si genus respicias, est species; si speciem infra positam, genus: ita magistratus illi, inferiorum quidem ratione habita, sunt publicæ personæ; at superiores si considerentur, privati sunt. Nam omnis facultas gubernandi quæ est in magistratibus, summæ potestati ita subjicitur, ut quicquid contra voluntatem summi imperantis faciant, id defectum sit ea facultate, ac proinde pro actu privato habendum. Locum enim hic quoque habet, quod dicunt Philosophi, ordinem non dari nisi cum relatione ad aliquid primum. Ac mihi videntur qui contra sentiunt, talem statum rerum inducere, qualem antiqui fabulabântur in cœlo fuisse antequam Majestas oriretur, quo tempore ajunt minores Deos Iovi non concessisse. At is quem dixi * ordo, & ὁ πανδηλις ὄρδς, non tantum sensu communi cognoscitur; unde illud,

*Averr. v
Metaph.
tom. 6o*

Omne sub regno graviore regnum est.

Et Papinii illud:

vice cuncta reguntur:

Alternisque regunt:

Et * Augustini dictum celebre: *Ipsos humanarum rerum gradus adverte: c. qui resistit. xi. q. 3.*
si aliquid jussit curator, faciendum: non tamen si contra proconsul jubeat: aut si consul aliquid jubeat, & aliud Imperator. non utrique contemnis potestatem, sed eligis majori servire: nec hinc debet minor irasci si major prælatus est.
 Et hoc ejusdem de Pilato: *Talem quippe Deus dederat illi potestatem, ut esset etiam ipse sub Caesaris potestate. Sed & divina probatur auctoritate.*
 Nam Apostolorum princeps subjectos nos esse vult aliter regi, aliter magistratibus: Regi, ut supereminenti, id est sine ulla exceptione, præter ea quæ Deus directe imperat, qui injuriæ patientiam probat, non interdicit: Magistratibus, tanquam missis à rege, id est potestatem suam à rege ducentibus. Et cum Paulus omnem animam supremis potestatibus esse subjectam vult, etiam magistratus inferiores inclusit. Neque in populo Hebræo, ubi tot fuere reges divini humanique juris contemptores, unquam inferiores magistratus, in quibus plurimi fuere viri pii & fortes, id sibi juris sumpserunt, ut regibus vim ullam opponerent, nisi siqui à Deo, cujus in reges summum jus est, mandatum speciale acceperant. quin contra quod procerum officium sit ostendit Samuel, cum proceribus & populo inspectante, Saulen jam perverse regnantem solita veneratione est prosequutus. Atque adeo religionis quoque publicæ status nunquam non à regis ac Synedrii arbitrio pependit. Quod enim post regem magistratus simul cum populo Deo se fideles fore promiserunt, id intelligi debet quatenus in cujusque id futurum erat potestate. Ne simulacra quidem falsorum Deorum, quæ publice exstabant, dejecta unquam legimus, nisi jussu aut populi in libera republica, aut regum cum regnabantur. Quod si quid aliquando factum est vi contra reges, narratur in testimonium divinæ providentiæ id permittentis, non in facti humani approbationem. Soler à contrariæ sententiæ auctoribus proferri dictum Trajani, cum pugionem præfecto prætorio traderet: *Hoc pro me utero, si recte impéro, si male, contra me.* Sed sciendum est

Ad Ioban.

1. Ep. 11. 1.

*1 Samuelis
xv. 30.*

Trajanum, ut ex Plinii Panegyrico apparet, id unice curasse ne quid regium ostentaret, sed * verum principem gereret, qui proinde subesset senatus populiq[ue] iudicio; quorum sententias exsequi præfectus deberet etiam in ipsum principem. Simile est quod de M. Antonio legimus, qui publicam pecuniam attingere noluit, nisi consul to senatu.

VII. Gravior illa est quæstio, an lex de non resistendo nos obli-
ger in gravissimo & certissimo discrimine. Nam leges etiam Dei
quædam, quanquam generaliter prolata, tacitam habent exceptio-
nem summæ necessitatis: quod de lege sabbati Hasamonæorum tem-
poribus à sapientibus definitum fuit: unde dictum celebre: *periculum
anime impellit sabbatum*: & Iudæus apud Syncesum causam neglectæ
legis de sabbato hanc reddit: * *συνέχης τῆς ψυχῆς διόρδον*: in certissimum
vita periculum adducti sumus. Quæ exceptio probata est ipsi Christo: ut
& in lege altera de non edendis panibus propositionis. Et Hebræo-
rum magistri legibus de cibis vetitis, aliisque nonnullis ex veteri tra-
ditione eandem addunt exceptionem, recte quidem: non quod Deo
jus non sit ad certam mortem subeundam nos obstringere, sed quod
leges quædam ejus sint argumenti, ut non credibile sit datas ex tam
rigida voluntate. quod in legibus humanis magis etiam procedit.
Non nego à lege etiam humana quosdam virtutis actus posse præ-
cipi, sub certo mortis periculo, ut * de statione non deferenda; sed
nec temere ea voluntas legem condentis fuisse intelligitur, neque
videntur homines in se, & alios tantum jus accepisse, nisi quatenus
summa necessitas id exigat. Ferri enim leges ab hominibus solent &
debent cum sensu humanæ imbecillitatis. Hæc autem lex de qua
agimus pendere videtur a voluntate eorum, qui se primum in socie-
tatem civilem consociant, à quibus jus porro ad imperantes manat.
Hi vero si interrogarentur an velint omnibus hoc onus imponere, ut
mori præoptent, quam ullo casu vim superiorum armis arcere, ne-
scio an velle se sint responsuri, nisi forte cum hoc additamento, si re-
sisti nequeat, nisi cum maxima reipublicæ perturbatione, aut exitio
plurimorum innocentium. Quod enim tali circumstantia caritas
commendaret, id in legem quoque humanam deduci posse non du-
bito. Dicat aliquis, rigidam illam obligationem, mortem potius fe-
rendi, quam ullam unquam superiorum injuriam repellendi, non ex
lege humana, sed divina proficisci. Sed notandum est, primo homi-
nes non Dei præcepto, sed sponte adductos experimento infirmitatis
familiarum segregum adversus violentiam, in societatem civilem
coisse, unde ortum habet potestas civilis, quam ideo humanam or-
dinationem Petrus vocat: quanquam alibi & divina ordinatio voca-
tur, quia hominum salubre institutum Deus probavit. Deus autem
humanam legem probans censetur probare ut humanam & humano
modo. Barclajus regii imperii assertor fortissimus, huc tamen de-
scendit, ut populo & insigni ejus parti jus concedat se tuendi adver-
sus immanem sævitiam; cum tamen ipse fateatur totum populum
regi subditum esse. Ego facile intelligo quo pluris est id quod con-
servatur, eo majorem esse æquitatem, quæ adversus legis verba ex-
ceptio-

1 Pet. II.
13.

Lib. III.
adv. Mo-
narchos.
c. 8.
Lib. VI. c.
23, & 24.

ceptionem porrigat : attamen indiscriminatim damnare aut singulos aut partem populi minorem , quæ ultimo necessitatis præsidio sic olim usa sit , ut interim & communis boni respectum non deserat , vix ausim. Nam David , qui extra pauca facta testimonium habet vitæ 1 Samuel. xxii, 2 & xxiii, 13 secundum leges exactæ , armatos circum se primum quadringentos , deinde plures aliquanto habuit ; quod nisi ad vim arcendam si inferretur ? Sed simul illud norandum est , non factum id à Davide , nisi , postquam & Ionathanis indicio , & pluribus aliis certissimis argumentis compererat Saulem vitæ suæ imminere. Deinde vero nec urbes invadit , nec pugnandi captat occasiones , sed latebras quærit , modo in locis deviis , modo apud populos externos , & hac religione ut popularibus suis nunquam noceat. Simile videri potest factum Maccabæorum : nam quod quidam hæc arma eo titulo defendunt , quasi Antiochus non rex , sed invasor fuerit ; vanum puto : cum nusquam in omni historia Maccabæi , & qui eorum partes sequebantur , Antiochum alio quam regis nomine compellent ; & merito sane , cum jampridem Macedonum imperia agnovissent Hebræi , in quorum jus Antiochus successerat. Nam quod lex vetat alienigenam populo præfici , de voluntaria electione intelligendum est , non de eo quod temporum necessitate adductus populus facere cogebatur. Quod vero ajunt alii , usos Maccabæos jure populi , cui *αὐτονομία* deberetur , ne id quidem firmum. Nam Iudæi primum à Nabuchodonosore devicti jure belli ex eodem jure successoribus Chaldæorum Medis & Persis paruerant : quorum * totum imperium ad Macedonas devenit. Hinc Iudæi Tacito vocantur : *Dum Assyrios penes Medosque Hist. I. l. v. & Persas Oriens fuit vilissima pars servientium.* Nec quicquam ab Alexandro , ejusque successoribus stipulati sunt , sed sine ulla conditione in eorum ditionem venerunt , sicut ante sub ditione Darii fuerant. Quod si & Iudæi interdum ritus suos & leges palam exercere permitti sunt , id fuit ex regum beneficio jus precarium , non ex lege aliqua imperio addita. Nihil ergo est quod Maccabæos tueatur , præter summum certissimumque periculum : quamdiu scilicet intra sui defendendi terminos ita se continuerunt , ut in loca devia exemplo Davidis secederent , quærendæ securitati ; nec arma expedirent , nisi ultro oppugnati. Illa interim cautio tenenda est , etiam in tali periculo personæ regis parcendum : quod qui factum à Davide putant non ex officii necessitate , sed ex sublimiore proposito , falluntur. Ipse enim David aperte dixit , infontem neminem esse posse qui manus regi inferret. Nimirum sciebat scriptum in lege : *Dis* , id est Iudicibus summis , *non maledices* , & *Principi in populo tuo non maledices* . in qua lege mentio facta specialis eminentium potestatum , ostendit aliquid præcipi speciale . quare Optatus Milevitanus de hoc Davidis facto loquens , * *Obstabat* , ait , *plena divinorum memoria mandatorum.* Et verba Davidi hæc tribuit : *Volebam hostem vincere , sed prius est divina præcepta servare.* At falsa maledicta ne in privatum quidem licet jacere ; in regem ergo veris quoque abstinendum . quia , ut ait scriptor problematum , quæ Aristotelis nomen præferunt : *ὁ κακῶς ἐπὶ τὸν ἀρχόντα , ἐς τὴν πόλιν ὀφείλει.* *Qui rectori maledicit , * in civitatem est injurius.*

1 Samuel.
xxiv, 6.

injurius, quod si voce lædendus non est, manu certe multo minus: unde & pœnitentia tactum Davidem legimus, quod vestem ejus violasset: tantam intelligebat personæ istius esse sanctitudinem. nec immerito. nam cum summum imperium * non possit non multorum odus patere, securitas fungentis peculiariter fuit munienda. quod Romani etiam in Tribunis plebis constituerunt, ut ἄστυλοι, id est inviolabiles essent. Inter Elicenorum dicta erat, reges sanctos esse habendos: & insigne illud apud Homerum:

περὶ γὰρ δὲ ποιμένι λαῶν,

μή τι πᾶσι.

* Nam pro populi pastore timebar.

Nequid ei accideret. Nec immerito, ut apud Curtium est, *regium nomen gentes quæ sub regibus sunt pro Deo colunt*. Artabanus Persa: ἡμῶν ὁ πολεμῶν νόμος καὶ χαλῶν ὄντων κάλλος ἐστὶν, τὸ τιμᾶν βασιλείαν καὶ προσκυνοῦν, ἐκείνη οὖν τὰ πάντα σώζοντες. Nobis inter leges multas easque bonas, hac optima est, regem colendum & adorandum, ut Dei cuncta sospitantis effigiem. Plutarchus Agide: ὁ θεὸς τῶν βασιλέων βασιλείᾳ σώματι τὰς χεῖρας προσφέρεν: nec fas nec licitum regis corpori manus inferre. Illa quæstio gravior, an quantum Davidi, an quantum Maccabæis licuit, liceat & Christianis, quorum magister crucem subire toties jubens, exactio-

1 Petr. IV,
12, 13, 14,
15, 16.

rem patientiam videtur requirere. Certe ubi superiores ob religionem mortem intentant Christianis, Christus fugam concedit, his scilicet quos officii necessitudo nulli loco alligat: ultra fugam nihil. Petrus vero Christum ait cum pateretur nobis reliquisset exemplum quod sequamur, qui cum peccato vacaret, & doli omnis immunis esset, convitia convitiis non reposuit, neque inter patiendum minatus est, sed rem permisit juste judicanti. Idem gratias agendas Deo ait, & gaudendum Christianis si tanquam Christiani poenis subdantur. Et hac maxime patientia invaluisse Christianam religionem legimus. Quare Christianis veteribus qui recentes ab Apostolorum & Apostolicorum virorum disciplina eorum præscripta & intelligebant melius & perfectius implebant, summam injuriam fieri puto ab iis qui quo minus ipsi se defenderent in certissimo mortis periculo, vires putant illis, non animum defuisse. Imprudens certe & impudens fuisset Tertullianus, si apud Imperatores, qui ejus rei ignari esse non poterant, ita confidenter ausus esset mentiri: Si enim hostes & apertos, non tantum vindices occultos agere vellemus, deesset nobis vis numerorum & copiarum? Plures nimirum Mauri & Marcomanni ipsique Parthi, vel quantacumque unius tamen loci & suorum finium gentes, quam totius orbis? Externi sumus, & vestra omnia implevimus, urbes, insulas, castella, municipia, conciliabula, castra ipsa, tribus, decurias, palatium, senatum, forum: sola vobis reliquimus templa. Cui bello non idonei, non prompti fuissimus, etiam copiis impares, qui tam libenter trucidamur, si non apud istam disciplinam magis occidi liceret quam occidere? Sequitur hic quoque magistrum suum Cy-

Ad Demo-
sthanum.

prianus, & aperte prædicat; Inde est, quod nemo nostrum, quando apprehenditur, relinquitur: nec se adversus injustam violentiam vestram, quamvis nimis & copiosus noster sit populus, ulciscitur. Patientis facis de securitate securitas, * Innocentes nocentibus cedunt. Et Lactantius: Confidimus enim

enim majestati ejus, qui tam contemptum sui possit ulcisci quam servorum suorum labores & injurias. Et ideo cum tam nefanda perpetimur, ne verbo quidem reluctamur: sed Deo remittimus ultionem. Nec aliud spectavit Augustinus, cum dicit: Nihil justus precipue cogitet in his rebus, nisi ut bellum suscipiat, cui bellare fas est; non enim fas est omnibus. Ejusdem est illud: Quoties imperatores in errore sunt, leges ad tuendum errorem contra veritatem condunt, per quas jussi examinantur & convitantur. Idem alibi: Ita à plebibus principes & à servis domini ferendi sunt, ut sub exercitatione tolerantia suscitantur temporalia, & sperentur aeterna. Quod veterum Christianorum exemplo alibi sic explicat: Neque tunc civitas Christi, quamvis adhuc peregrinaretur in terris, & haberet tam magnorum agmina populorum adversus impios persecutores, pro temporali salute pugnavit, sed potius ut obtineret aeternam non repugnavit. Ligabantur, includebantur, cadebantur, torquebantur, urebantur, laniabantur, trucidabantur, & multiplicabantur. Non erat eis pro salute pugnare nisi salutem pro salute contemnere. Nec minus egregia sunt quæ in eandem sententiam habet Cyrillus in locum Iohannis de gladio Petri. Thebæa legio, ut acta nos docent, militibus constabat sexies mille sexcentis sexaginta sex Christianis omnibus: Qui cum Maximianus Cæsar apud Octodurum exercitum compelleret sacra diis falsis facere, primum Agaunum iter arripuerunt: & cum eo misisset Imperator qui eos ad sacrificandum venire juberet, ipsique se id facturos negassent, Maximianus decimum quemque jussit interfici per apparitores: qui nemine repugnante facile imperium sunt executi. * Mauritius ejus legionis primicerius, à quo Agaunum vicus Mauritiæ dictus est postea, narrante Eucherio episcopo Lugdunensi, eo tempore commilitones sic allocutus legitur: Quam timui, ne quisquam, quod armatis facile est, specie defensionis, beatissimus funeribus manus obviam afferre tentaret? jam mihi ad hujus rei interdictum Christi nostri parabatur exemplum, qui exemptum vagina Apostoli gladium propria vocis iussione recondidit: docens majorem armis omnibus Christiana confidentia esse virtutem, ne quisquam mortali operi mortalibus dextris obfisteret, quin imo capti operis fidem perenni religione compleret. Cum hoc supplicio peracto Imperator superstitibus eadem quæ ante præciperet; sic omnes respondent: Milites quidem, Cæsar, tui sumus, & ad defensionem rei publicæ Romanæ armæ suscepimus: nec unquam aut desertores bellorum aut proditores militiæ fuimus, aut ignava formidinis meruimus subire flagitium. Tuis etiam obtemperavimus præceptis, nisi institui legibus Christianis, demonum cultus & aras semper pollutas sanguine vitaremus. Comperimus præcisse te, ut aut sacrilegiis pollueres Christianos, aut de demis interfectis nos velles terrere: Non inquiras longius latitantes: Nos omnes Christiano esse cognosce: habebis potestati tuæ subdita omnium corpora: auctorem vero suum respicientes Christum animas non tenebis. Tum Exuperius legionis signifer, sic eam allocutus ibidem narratur: Tenere me, commilitones oprimi, secularium quidem bellorum signa perspicitis: sed non ad hæc armæ provocho, non ad hæc bella animos vestros virtutemque compello. Aliud vobis genus eligendum est praliorum. Non per hos gladios potestis ad regna cælestia properare. Deinde Imperatori hæc nuntiari jubet: Non nos adversum te, Imperator, armavit ipsa, quæ fortissima est in periculis, desperatio. * Tenamus ecce

Lib. v.

Lib. vi. qu.

10. m. l. f.

Epist. clxvi.

De civit.

De l. xxii.

arma & non resistemus, quia mori magis quam vincere volumus, & innocentes interire quam noxii vivere praecipiamus. Et postea; Tela proicimus: exarmatis quidem dexteris satellites tuus, sed armatum fide catholica pectus inveniet. Sequitur post hæc laniena in non repugnantes, in cujus narratione hæc sunt Eucherii verba: Ne iusti punirentur multitudo non obtinuit, cum inultum (male editur multorum) esse soleat quod multitudo delinquit. In veteri Martyrologio res eadem sic narratur: Cadebantur utraque passim gladius non reclamantes, sed & depositis armis cervices persecutoribus, vel intectum corpus offerentes, non vel ipsa suorum multitudine, non armorum motione elati sunt, ut ferro conarentur asserere iustitia causam, sed hoc solum reminiscens, se illum confiteri qui nec reclamando ad occisionem ductus est, & tanquam agnus non aperuit os suum, ipsi quoque tanquam grex Domini carum ovium, laniari se tanquam ab irruentibus lupis passi sunt. Valens impie & crudeliter sævit in eos qui secundum sacras literas, & Patrum traditionem rō quærior profitebantur, quorum quamvis maxima multitudo nunquam se armis tutata est. Certe ubi patientia nobis præscribitur, sæpe adduci videmus, & à Thebæis militibus adductum jam audivimus Christi exemplum, ut nobis imitandum, cuius patientia ad mortem se extendit. Ac qui ita animam perdit, is vere eam acquisivisse à Christo pronuntiatur. Diximus summum imperium tenentibus resisti jure non posse. Nunc quædam sunt quæ lectorem monere debemus, ne putet in hanc legem delinquere eos qui revera non delinquant.

1 Pet. II,
21.

Matth. X,
39.
Luc. XI,
33.

VIII. Primum ergo, qui principes sub populo sunt, sive ab initio talem acceperunt potestatem, sive postea ita convenit, * ut Lacedæmone, si peccent in leges ac Rempublicam, non tantum vi repelli possunt, sed, si opus sit, puniri morte: quod Pausaniæ regi Lacedæmoniorum contigit. Atque hujus generis cum fuerint vetustissima per Italiam regna, mirum non est si post narrata crudelissima Mezentii facinora subjungat Virgilius:

*Ergo omnis * furis surrexit Eivuria iustis:*

Regem ad supplicium præsentī morte reposcant.

IX. Secundo, si rex, aut alius quis imperium abdicavit, aut manifeste habet pro derelicto, in eum post id tempus omnia licent quæ in privatum. Sed minime pro derelicto habere rem censendus est, qui eam tractat negligentius.

Ib. IV,
c. 16.

X. Tertio, existimat Barclajus, si rex regnum alienet, aut alii subiciat, amitti ab eo regnum. Ego hîc subsisto. Nam talis actus, si regnum electione aut successoria lege deferatur, nullus est: quæ autem nulla sunt, nullum habent juris effectum. Vnde & de usufructuario, cui regem talem similem diximus, verior mihi videtur Iuriconsultorum sententia, si extraneo jus suum cedat, nihil cum agere. Et quod dicitur ad dominum proprietatis reverti usufructum, intelligendum legitimo tempore. Sitamen rex re ipsa etiam tradere regnum aut subicere molitur, quin ei resisti in hoc possit, non dubito. Aliud est enim, ut diximus, imperium; aliud habendi modus, qui ne mutetur ob stare potest populus: id enim sub imperio comprehensum non est. quo non male aptes illud Senecæ in re non dissimili:

Instit. de usufr. s. usufructus, D. de jure dotum.

mili: *Et si parendum in omnibus patri, in eo non parendum quo efficitur ne pater sit.* Lib. II, con-
strov. 9.

XI. Quarto, ait idem Barclajus amitti regnum, * si rex vere hostili animo in totius populi exitium feratur. quod concedo; consistere enim simul non possunt voluntas imperandi, & voluntas perdendi. quare qui se hostem populi totius proficitur, is eo ipso abdicat regnum. sed vix videtur id accidere posse in rege mentis compote, qui uni populo imperet. Quod si pluribus populis imperet, accidere potest, ut unius populi in gratiam alterum velit perditum, ut colonias ibi faciat.

XII. Quinto, si regnum committatur, sive ex feloniam in eum cujus feudum est, sive ex clausula posita in ipsa delatione imperii, ut, * si hoc aut hoc rex faciat, subditi omni obedientiae vinculo solvantur, tunc quoque rex in privatam personam recidit.

XIII. Sexto, si rex partem habeat summi imperii, * partem alteram populus aut senatus, regi in partem non suam involanti, vis justa opponi poterit, quia eatenus imperium non habet. Quod locum habere censeo, etiamsi dictum sit, belli potestatem penes regem fore. id enim de bello externo intelligendum est: cum alioqui quisquis imperii summi partem habeat, non possit non jus habere, eam partem tuendi. quod ubi sit, potest rex etiam suam imperii partem belli jure amittere.

XIV. Septimo, si in delatione imperii dictum sit, * ut certo eyentu resisti regi possit, etiamsi eo pacto pars imperii retenta censeri non possit, certe retenta est aliqua libertas naturalis, & exempta regio imperio. Potest autem qui jus suum alienat, id jus pactis imminuere.

XV. Vidimus de eo qui jus imperandi habet aut habuit. Restat ut de invasore imperii videamus, non postquam longa possessione, aut pacto jus nactus est, sed quamdiu durat injuste possidendi causa. Et quidem dum possidet, actus imperii quos exercet, vim habere possunt obligandi, non ex ipsius jure quod nullum est, sed ex eo quod omnino probabile sit eum qui jus imperandi habet, sive is est populus ipse, sive rex, sive senatus, id malle, interim rata esse quæ imperat, quam legibus judiciisque sublati summam induci confusionem. Improbat Cicero Syllanas leges, ut crudeles in proscriptorum liberos, ne honores petere possent. Servandas tamen censuit, affirmans (ut nos docet Quintilianus †) ita his legibus contineri statum civitatis, ut his solutis ipsa stare non posset. Florus de ejusdem Sullæ actis: *Lepidus actatanti viri rescindere parabat, nec immerito, si tamen posset sine magna clade reipublica. & mox: Expediebat agra quasi sauciaque reipublica requiescere quomodocumque, ne vulnera curatione ipsa rescinderentur.* In his tamen quæ ita necessaria non sunt, & pertinent ad raptorem in iniqua possessione firmandum, si sine gravi periculo potest non pareri, parendum non est. Sed an talem raptorem imperii vi de-jicere, aut denique occidere liceat, quæritur.

XVI. Ac primum, si bello injusto, & cui juris gentium requisita non adsint, imperium arripuerit, neque pactio ulla sequuta sit, aut fides

Vitt. de po-
test. civ.

n. 23.

Suarez de
legib. lib.

III, c. 10,

n. 9.

Lessius de
just. & jure.

l. 11, c. 29.

dub. 5. n. 73.

† Lib. II,

cap. 1.

*Apolog.
C quando li-
ceat unius-
que. l. 2.*

des illi data, sed sola vi retineatur possessio; videtur manere belli jus, ac proinde in eum licere quod in hostem licet, qui à quolibet etiam privato jure potest interfici. *In reos majestatis*, inquit Tertullianus, & *publicos hostes omnis homo miles est*. Sic & adversus militiæ desertores, cunctis jus pro quiete communi exercendæ publicæ ultionis indultum est.

XVII. Idem cum Plutarcho, qui ita sentit libro de fato ad Pisonem, statuendum censeo, si ante invasionem lex publica exstiterit, quæ unicuique potestatem faciat occidendi eum, qui hoc aut illud quod in aspectum cadit, ausus fuerit; puta qui privatus satellitium sibi circumdederit, arcem invaserit; qui civem indemnatum, aut non legitimo judicio necaverit; qui magistratus sine justis suffragiis creaverit. Tales leges multæ exstabant in Græciæ civitatibus, ubi proinde justa censenda fuit talium tyrannorum interfectio. Talis erat Athenis lex Solonis renovata post reditum ex Piræo, in eos qui statum popularem sustulissent, aut eo sublato maiores gessissent. Ut & Romæ * lex Valeria si quis injussu populi magistratum gereret: & lex Confularis post decemvirale imperium, ne quis magistratum sine provocatione crearet. qui creasset, eum jus fasque esset occidi.

*II Paral.
xxiii.*

XVIII. Nec minus licebit invasorem imperii interficere, si diserta auctoritas accedat ejus, qui jus verum imperandi habet, sive is rex est, sive senatus, sive populus. His annumerandi & regum puerorum tutores, qualis Ioasô erat Iojada, cum Athaliam regno depelleret.

*Livius lib.
xxxiv.*

XIX. Extra hæc ut privato vi deicere aut interficere liceat summi imperii invasorem, probare non possum: Quia fieri potest, ut is qui jus habet imperii, malit invasorem in possessione relinqui, quam periculosis & cruentis motibus occasionem dari, qui plerunque sequi solent iis violatis aut interfectis, qui validam habent factionem in populo, aut externos etiam amicos. Certe an rem in id periculum adduci velit rex aut populus, incertum est, quorum sine cognita voluntate vis justa esse non potest. Favonius dicebat, *χέρων είναι μοινοεχίας ἀνὸς πόλεμον ἐμφύλιον*, *horus esse bellum civile dominatu illegitimo*.

*Lib. IX ad
Att. epist. 4.*

Et Cicero, *Mihi pax omnis cum civibus bello civili utilior videtur*. Ajebat T. Quintius fatius fuisse Lacedæmone * tyrannum Nabidem relinqui, cum aliter opprimi non posset, quam ruina gravissima civitatis in ipsa vindicta libertatis perituræ. Nec alio spectat illud apud Aristophanem, Iconem in civitate non alendum; si alitus sit, ferendum esse. Profecto gravissima cum sit deliberatio, libertas an pax placeat, ut Tacitus loquitur, & difficillimum hoc *σκέμμα πολικόν* Ciceroni, *ἢ τυραννικὴς τῆς πατρίδος παντὶ τῷ παρὰ τυραννίδος κατέλυσαν πειρασίων, καὶ μέλλῃ δια τὸ το περὶ τῶν ὅλων τὴ πόλιν κινδυνεύειν*: *An cum patria illegitimo imperio premitur, omnimodò danda sit opera ejus demendi, etiamsi civitas eam ob rem in summum discrimen adducenda sit*: non debent singuli quod populi commune est judicium ad se rapere. Illud vero planè iniquum:

* *Detrahimus dominos urbi servare parata.*

Sicut Sylla interrogatus quid ita armatus patriam peteret, respondit,

dit, ἐλευθερώσω ἀπὸ τῶν τυραννούντων, ut eam à tyrannibus liberem. Melius App. civ. I. Plato epistola ad Perdiccam suadet, cujus verba latine sic posuit Cicero: *Tantum contendere in republica, quantum probare tuis viribus possis*: Epist. fam. lib. I. *vim neque parenti, neque patri afferri oportere. Qui sensus & apud Sallustium existat*: Num vi quidem regere patriam aut parentes, quanquam & pos- Bello Iug. sis & delicta corrigas, tamen importunum est, cum præsertim omnes rerum mutationes cadem, fugam, aliaque hostilia portendant. Vnde non longè abit illud Stallii apud Plutarchum in vita Bruti: τῷ σοφῷ καὶ νῦν ἔχοντι διὰ φουλας καὶ ἀνοήτους κινδυνεύειν καὶ παρὰ τὴν φύσιν μὴ κερήναι: æquum non esse ut vir prudens ac sapiens improborum & desipientium causa in pericula & turbas se conjiciat. Huc & Ambrosii illud non male referas: De Off. II. c. 2. *Adjuvat hoc quoque ad profectum bonæ existimationis si de potentis manibus eripias inopem, de morte damnatum eruas, quantum sine confusione fieri potest; ne videamur jactantia magis facere causa quam misericordia, & gravio: a infere vulnera, dum minoribus mederi desideramus.* Thomas feditionem esse dicit interdum quamvis tyrannici regiminis destructionem. Non debet movere nos in contrariam sententiam factum Aodis in Eglo- Ind. III. nem regem Moabitarum. Nam aperte testatur sacra auctoritas, 15. huc à Deo ipso vindicem suscitatum, mandato scilicet speciali. Ne- Nebe. IX, que vero constat hunc Moabitarum regem nullum jus imperandi ex 27. pactione habuisse. Nam & in alios reges Deus per quos volebat mi- II Reg. IX. nistros sua judicia exsequebatur, ut per Iehun in Ioramum.

XX. Maxime autem in re controversiâ judicium sibi privatus sumere non debet, sed possessionem sequi. Sic tributum solvi Cæsari Christus jubeat, * quia ejus imaginem nummus præferebat, id est, Matthææ 22, 20. quia in possessione erat imperii.

Annotata ad Caput iv.

Confusa turba, nemo ubi audit neminem] De Bebryciis similia pro- 6. II. didit Valerius:

non fœdera legum

Nulla colunt, placidas aut jurâ tenentia mentes.

Impune quidvis facere, id est regem esse.] Pertinent huc M. Antonii verba quæ ex Iosepho modo adduximus.

Non resistendi obligationem] Philo in Flaccum: πότε γὰρ εἰς ἀπόστασιν ἕω- 6. III. κείσθην, πότε δ' ὅταν ἐπὶ λυγροῖς πᾶσιν ἐνομιόσθην; καὶ δ' ἐπὶ τῇ δόμῳ, οἷς κατὰ ἐκείνων ἡμεῶν χρώμεθα, ὅταν ἀνεπίληπτῶς, & σωλύνοντες πρὸς ἑννοίαν πόλεως καὶ δόξης εἴμεθα; Quando enim defectionis suspecti fuimus? quando non pacis amantes ab omnibus judicati sumus? instituta vero, quibus utimur quotidie, nonne extra reprehensionem sunt, nonne ad concordiam bonumque statum civitatis conducunt?

Tranquillitas publica] Bene Chrysostomus συνέργος εἰς σοι; συμπράττει 6. IV. σοι. princeps nimirum Euangelium prædicanti. Dedolat ille quod tu descobinas.

Sint quibus imperes] Dictum hoc Sullæ ajunt Plutarchus, Florus, & alii, unde sumfit Augustinus lib. III, cap. 28 de Civitate Dei.

Sed & vorantes alios alii] Est hoc de staruis sexto: sed & hoc: ἐὰν γὰρ καὶ δῶ-

τα δικαστήρια ἀνίλην, πᾶσαν τὴν ζωὴν ἡμῶν ἀνείλες τῷ δόξῳ. Tolle tribuna-
lia, & omnem de vita tranquillitatem abstuleris. Deinde : μή γάρ μοι τῷ το
εἶποις, εἰπὺς κακῶς τῷ πράγματι κέχρηται, ἀλλ' αὐτῆς βλέπει τὴν ἀφαιρέσεως τῶν
δικαστῶν, καὶ τὴν πολλὴν ὄψιν ἔχει τοῦτο ἐξ ὁρῆς νομοθετικῆς σοφίας.
Nec mihi illos refer qui male usi sunt honoribus, sed ipsius instituti vide pulchri-
tudinem, & sapientiam ejus admiraberis qui primus ejus auctor fuit. Idem ad
Romanos : καὶ ἀνέλες αὐτοῖς (τοῖς ὁρῆσι) πάντῃ οἰκίᾳ) καὶ ἐκ χειρὸς, οὕτω οἰ-
κία, οὕτω ἀρχή, οὕτω ἄλλο ἔδεν σήσεται, ἀλλὰ πάντῃ ἀνατρεπῆσθαι τῶν διωκτῶν
τῶν ἀδυνάτου κατωπιδόντων. Magistratus si abstuleris, perierint omnia, non ur-
bes stabunt, non agri, non forum, nec quicquam aliud. evertentur omnia &
fortioris esca fiet quilibet infirmior. idem sensus apud eundem ad Ephes. v.

Apud Thucydidem sententia] lib. II. quicum bene convenit illud
Ambrosii libro III. de officiis : Eadem singulorum est utilitas qua uni-
versorum. Et illud in jure : Semper non quod privatim interest uni ex so-
ciis servari debet, sed quod communi societati expedit. L. Actiones. §. La-
beo. D. Pro Socio. Adde L. unicam. §. penult. c. de Caducis tol-
lendis.

Hoc cedit vobis gratia apud Deum] Tertullianus de Pœnitentia : Ti-
mer hominis Dei honor est

Ames parentem si æquus est, si non, feras] Terentius Hecyra :

Nam matris ferre injurias me, Parmeno, pietas jubet.

Cicero pro Cluentio : Non modo reticere homines parentum injurias, sed
etiam æquo animo ferre oportet. Habet ad hoc præceptum pulchra
Chrysostomus tum II ad Timotheum, tum libro V adversus Ju-
dæos. Pertinent huc & quæ Epictetus & post eum Simplicius ha-
bent de duabus ansis.

§. v.

Consuetudo veterum Christianorum] Ad quam pertinet canon XVIIII
Concilii Chalcedonensis, repetitus canone IV Concilii in Trullo :
Concilium Toletanum quartum : capitulum II Caroli Calvi in villa
Colonia. Synodus Sueffionensis canone V.

Sigerius] Xiphilinus Domitiano : ἐπέθεντο δὲ αὐτῷ καὶ σωρευομένῳ τῷ
πράγματι Παρθένῳ ὁ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ καὶ Σιγῆρι (male Σιγῆρι) ἐν τῇ ἀπο-
καίᾳ καὶ αὐτοῖς ὡν. Insidias autem ei communicato inter se consilio struxere
Parthenius præpositus cubiculariorum & Sigerius & ipse è cubiculariis. Mar-
tialis libro IV :

Sigeriosque meros, Partheniosque sonas.

Corruptum id nomen non hic modo in Tertulliano fuerat, sed ad-
huc est in Suetonio, ubi Saturius, & in Victore vulgari, ubi Caspe-
rius legitur.

Coactus repugnare non novi] Inseruit Gratianus causa XXIII, qua-
stione VIIII. Idem Ambrosius epistola XXXIII : Vultis in vincula rape-
re? voluntas est mihi. non ego me vallabo circumfusione populorum. Imitatus
est magnus Gregorius libro VI, epistola I : Si in morte Longobardorum
me misere voluissim, hodie Longobardorum gens nec regem, nec Duces nec Co-
mites haberet, atque in summa confusione esset divisa.

§. VI.

Non etiam in magistratibus inferioribus] Petrus Martyr ad Iudicium
III. Paræus ad XIII caput ad Romanos, Iunius Brutus, Danæus li-
bro VI Politicorum, & alii,

Species intermedia] genus speciale Senecæ epistola LVIII.

Ordo ἑρπαυαλλήσμογς] Sic in familia paterfamilias primus, inde materfamilias, inde filii, mox ordinarii servi, postremo servi vicarii. vide Chrysostomum 1 ad Corinth. XIII, 3.

Augustinus] habet prope eadem Augustinus fermone VI in verba Domini.

Verum principem gerere] Quod postea imitati Pertinax & Macrinus, quorum orationes egregias apud Herodianum vide.

Σαφῶς ὑπερψυχῆς θεοῦ] Maccabæorum libro I, c. IX, 10, 43, & §. VII. 44 : καὶ ἤκουε Βαυχίδης καὶ ἦλθε τῇ ἡμέρᾳ τῶν σαββάτων ἕως τῶν κρητῶν & ἰογδων καὶ διωαίμε πολλῇ πρὸς ἑπὶν Ἰανναίου τῷ πατρὶ αὐτοῦ ἀναστῶντι καὶ πολλοῖς αὐτοῦ ὑπερ τῶν ψυχῶν ἡμῶν & γὰρ ἐστὶ σήμερον ὡς ἔχρησ καὶ πρὸ τῶν ἡμερῶν. Id cum audisset Eacchides, venit multo cum exercitu ad Iordanis ripas ipso die sabbati. Ionaian autem suis dixit : surgamus nunc & pro vita pugnemus, neque enim postea res se habent ut heri & nudius tertius.

De statione non deferenda] Vide Iosephum ubi de custodibus Saulis agit. Polybius : καὶ ἰσχυροῦς δυνάμει καὶ ἀσπίδι καὶ ἐφιδρείας λιπὼν καὶ πύξιν.

Totum imperium ad Macedonas devenit] Iustinus libro XXXVI : Primus Xerxes rex Persarum Indos domuit. postea cum ipsis Persis in ditionem Alexandri Magni venere, diuque in potestate Macedonici imperii fuisse. A Demetrio cum descivissent, amicitia Romanorum petita, primi omnium ex orientalibus libertatem receperunt, facile tunc Romanis de alieno largientibus.

Principi in populo tuo non maledices] Ioabus Semeiæ apud Iosephum : καὶ περὶ τῆς βλασφημίας τῆς ὑπὸ τοῦ θεοῦ κατεστημένης βασιλεύειν : Ἀν non mereris, qui ei maledicere ausus es quem Deus in regni sede constituit ?

Obstabat plena divinum memoria mandatorum] Iosephus de Davide : μετάνοιός τις δ' αὐτοῦ & δίκαιον εἶπε φονεῖν τὸν ἰαυὶ δαυὶδ. Sed statim poenitudine ductus, iniustum facinus esse dixit, dominum suum occidere. Et post : Τὸν ὑπὸ τοῦ θεοῦ κατεστημένον βασιλεῖα δυνὸν ἀπαιτεῖν καὶ ἡ πονηρὸς. ἤξειν γὰρ αὐτὸς καὶ δίδωμι τὴν δίκην. Horrendum, regem quamvis malum interficere. poenam enim id facienti imminere ab eo qui regem dedit.

In civitatem est injurius] Iulianus Misopogoris : καὶ γὰρ οἱ νόμοι φοβεροὶ καὶ τὰς ἀρχοντας, ὥστε ὅστις ἀρχοντα ὕβριζει, καὶ ἀπειθείας τὰς νόμους κατεπαύτησεν. Sunt enim leges severa pro principibus, ita ut qui in principem injuriosus fuerit, is ex animi libidine conculcaverit leges.

Non possit non multorum odium patere] Quintilianus Declamatione CCCXLVIII : Hanc esse conditionem omnium, qui administrationem reipublicæ aggrediuntur, ut ea qua maxime pertinent ad salutem communem, cum quadam sui invidia efficere cogantur. vide ea de re Liviae verba ad Augustum apud Xiphilinum ex Dione.

Nam pro populi pastore timebat] Bene Chrysostomus 1 ad Tim. I. Si quis ovem jugulet, ab eo gregem imminui : at si quis pastorem de medio sustulerit, ab eo totum gregem dissipari. Seneca libro priore de Clementia cap. III : Somnum ejus nocturnis excubiis muniant : latera objecti circumsumique defendunt : incurrentibus periculis se opponunt. Non hic est sine ratione populus urbibusque consensus sic protegendis amandisque reges & se suaque jactandi, quocunque desideraveris imperantis salus. Nec hac vilis sui est aut de-

mentia,

mentia, pro uno capite tot millia excipere ferrum, ac multis mortibus unam animam redimere, nonnunquam senis & invalidi. Quæmadmodum totum corpus animo deseruit (quod ipsum late ibi exsequitur) sic hac immensa multitudo unius anima circumdata, illius spiritus regitur, illius ratione flectitur, pressura se ac fractura viribus suis, nisi consilio sustineretur. Suam itaque incolumitatem amant, &c. Adde quæ infra libro II, cap. I, §. IX.

Ariabannus Persa] Apud Plutarchum Themistocle.

Innocentes nocentibus cedunt.] Hæc sunt in scripto ad Demetrianum. Eiusdem hæc libri primi epistola I: Intellexit (adversarius) Christi milites vigilare, jam sobrios & armatos ad prælium stare, vinci non posse, mori posse; & hoc ipso invictos esse, quia nec mori timent, nec repugnare contra impugnantes, cum occidere innocentibus nec nocentem liceat, sed prompte & animas & sanguinem tradere.

Mauritius] De hujus martyris honoribus apud Helvetios vide Guillemannum in veteri scripto de translatione sancti Iustini in novam Corbeiam: Vnde juxta fidem Chronicorum sub atrocissima & incomparabili illa decima post Neronem persecutione passum eum colligimus: quæ & prioribus persecutionibus immanior, dum venerabilem multitudinem martyrum calis mitteret, inter quos etiam præcipuum sancti Mauricii collegium, & innocentia speculum. De Thebæis martyribus Brunsvicum translatis vide Crantzium Saxoniorum VII, 16.

Tenemus ecce arma & non resistimus] Similia sunt illa Iudæorum Alexandrinorum ad Flaccum: ἀσπλοὶ ἐσμὲν ὡς ὀρεῖς· ἀδραχυομήρες ἢ αἰνῶν πινες ὡς πολεμίαις. αἱ δὲ ἡ φύσις ἐκείνη ἀσπένει μὲν ἀμυντήρια μέρη χεῖρας, ἀπεσπόμενα μὲν, ἐντα μὴδὲν ἐργάσασθαι δύναται, παρέχοντες αὐτῶν τὰ σώματα πρὸς δυσκόπας τοῖς ἑλῆσιν ἀποκτείνου βέλαις, & quæ sequuntur. Inermes sumus, ut vides. & tamen sunt qui nos tanquam hostes publicis hic criminantur. Etiam eas quas ad nostri tutelam partes dedit natura retro vertimus, ubi nihil habent quod agant. corpora præbemus nuda ac patientia ad impetum eorum qui nos volent occidere.

Valens] Vide excerpta ex Iohanne Antiocheno, ex Manuscripto libro viri æterna memoria dignissimi Nicolai Peiresii.

§. VIII. Vt Lacedæmone] Plutarchus Lyfandro : οἱ Σπαρτιάται τῷ βασιλεῖ δικάζοντες ἐπὶ τῷ θανάτῳ, ἢ ἐν ἑσπερίᾳ ἐκείνῃ εἰς Τεγῆαν ἔφυγον. Spartiata regem ad capitis iudicium vocant, quod ille declinans fugit Tegeam. Idem Sulla : αὐτοῖς γὰρ Σπαρτιάται βασιλεύοντες οὐκ εἰς ἀφείλοντο τῷ δόξαν, ὡς ἐ βασιλικῆς, ἀλλὰ φαύλης καὶ τὸ μὴδὲν οὐκ, quibusdam regibus Spartiata regnum ademerunt ut ineptis regno, quippe abjectis nihilique hominibus. de Agide injuste, sed dampnato tamen, vide eundem Plutarchum. Mofynæci regem inedia puniebant. Mela libro II.

Furiis surrexit Etruria iustis] Et aruspex Etruscus in Mezentium insurgentibus :

Quos iustus in hostem

Fert dolor.

§. XI.

Si rex vere hostili animo in totius populi exitium feratur] Pari de causa tribunus plebis qui sit, ipso jure definere esse talem, ingeniosè defendit Gracchus, cujus verba digna lectu apud Plutarchum. Iohannes Major in librum IV Sententiarum dicit non posse populum à se abdicare

abdicare potestatem destituendi Principis in casu quo ad destructionem vergeret. quod commode explicat ex his quæ hoc loco dicuntur.

Si hoc aut hoc rex faciat] vide de regno Arragoniæ Marianam lib. 5. XII. bro VIII.

Partem alteram populus aut Senatus] Exemplum habes in Genuate 5. XIII. republica apud Bezarum libro XVII. in Bohemia tempore Wenceslai historiæ libro x. Adde Azorium institutionum Moralium lib. x. cap. 8. & Lambertum Scafburgensem de Henrico iv.

Ut certo eventus resisti regi possit] Exemplum vide apud Thuanum historiæ cxxxix, in narratione anni c10 Ioc iv; & libro cxxxix, in anno c10 Ioc v. utrumque de Hungaria : apud Mejerum narratione anni c10 ccc xxxix, in Brabantia & Flandria. narratione anni c10 cccc lxxviii, in federe inter regem Galliæ & Catolum Burgundum. Adde de Polonia quæ habet Chytraus Saxoniorum xxiv. & de Hungaria Bonfinius Decadis iv libro ix.

Lex Valeria] Plutarchus Publicola : ἀνδρὶ κρίσεως κτείνειν τὸ βελομήδην 5. XVII. τυραννείν. ut in iudicatum occidere eum liceret qui dominatum concupisceret. mox addit : εἴπης ἐπιχειροῖα τυραννείν Σόλων μὲν ἀλόγῃ τὴν δυνάμει ἐπιβήσιν, ὃ δὲ Πυθιάδας κτὶ αὐτῷ τὴν κρίσεως ἀνελεῖν δίδωσι. Solon ei qui dominatum invadit deprehensio diem dici vult. at Publicola etiam ante iudicium talem permittit interfici.

Tyrannum Nabidem relinqui] Quod Plutarchus in T. Quintii vita 5. XIX. sic explicat : οὐκ ἴστω σὺν κακῇ μεγάλῃ τῶν ἀλλῶν Σπαρτιάτῶν δύσκολον τὸ τυραννέειν. Cum videret sine gravi aliorum Laconum malo non posse tyrannum destrui. Non alienum est ab hac re quod Plutarchus refert Lyncurgo, Laconem quendam cum legisset

Σελινούντας πότι τὸς δὲ τυραννίδα, χάλεος ἄρης
εἶλε. Σελινούντῳ δ' αἰμὴν πύλας ἔπεισεν.

Hos dum Marte parant dominatum exstinguere, senus

Ante Selinuntis moenia Mars paruit.

Respondisse, δικαίως τεθνήσκοντι οἱ ἄνδρες. εἴδει γὰρ ἄφριμῳ ὄλῳ αὐτῶν καὶ καὶ μὲν. Merito viri illi perire. expectare enim debuerant ut ipse per se dominatus confligaret.

Detrahimus dominos urbi servire parata] Plutarchus Catone Maiore de Antiocho Magno : ἐποίησατο αἰτίαν τὸς ἐκλύσας ἐλευθερεῖν, μηδὲν δεομένης. Bello pretextum sumebat, liberare Græcos, libertatis non egentis.

Quia quis imaginem nummi præferbat] certissimum hoc indicium 5. XX. possessionis. vide in historia Genuate Bezarum libro XVII.

CAPUT V.

Qui bellum licite gerant:

I. Belli causas effectrices alias esse principales
in sua re.

II. Aut in aliena.

III. Alias instrumentales, ut servos &
subditos.

IV. Natura jure neminem à bello prohiberi.

VT in aliis rebus, ita & in voluntatis actionibus tria esse solent efficientium genera, principales, adjuvantes, & instrumenta. Causa effectrix principalis in bello plerumque est is cujus res agitur: in privato privatus: in publico potestas publica, maxime summa. An & pro aliis nihil moventibus bellum moveri ab alio possit, alibi videbimus. Illud interim tenebimus, naturaliter quemque

L. servus, D. de servus export.

Cic. lib. 11 off. ex Pannatio.

DD. ad l. Si quis in servitute.

D. de sur. l. prohibemus.

C. de jure fisci.

a Rhet. ad Alex. c. 3.

Bart. in l. Virum. D. de just. & jure,

n. 7, & 8.

Inf. ibid. n. 29. Cast. ad l. 1. s. jure gent. eodem.

Bart. ad l. hostes, D. de capt. c. 9.

Innoc. ad c. sicut, de jur. rejur. & in c. olim de rest. spol. n. 16.

Panor. n. 18. Sylvest. in verbo Bellum, q. 8.

b Lib. vi. l. cum sumus, C. de agruolus, lib. xi.

sui juris esse vindicem. ideo manus nobis datae. I I. Sed & alteri prodesse qua possimus non licitum modo, sed & honestum est. Recte qui de officiis scripserunt, ajunt, nihil esse homini utilius homine altero. Sunt autem diversa hominum inter se vincula, quae ad mutuam opem invitant, nam & cognati ad opem ferendam coeunt, & vicini inclamantur, & qui ejusdem civitatis sunt participes; unde illud, *Por. o Quirites, & quiritari.* a Aristoteles dixit oportere quemque, aut pro se arma sumere, si injuriam acceperit, aut pro cognatis, aut pro benefactoribus, aut sociis injuria affectis auxilia ferre. Et * Solon docuerat beatas fore respublicas in quibus alienas injurias quisque suas existimaret. Sed ut caetera desint vincula, sufficit humanae naturae communio. Ab homine enim nihil humani alienum est. Menandri dictum est:

Injuriarum si improbis auctoribus

Reponeremus ultionem singuli,

Nobis putantes fieri quod fit alteri,

Inter nos juncti conspiratis viribus,

Non praevaleret innocentia impetris

Audax malorum, qui custodit undique

Iussique poenas quas merentur pendere,

Aut nulli penitus essent, aut pauci admodum.

Democriti hoc vero: *Adixuμένων προῶν καὶ δυνάμει καὶ κατὰ τὸ πρὸς τοῖς δικαίον ἐξαρτέον.* Injuria oppressos defendere pro viribus oportet, & non negligere: illud enim justum bonumque est. Quod sic explicat

b Lactantius: Deus qui ceteris animalibus sapientiam non dedit, naturalibus ea munimentis ab incursu & periculo tutiora generavit. Hominem vero quia nudum fragilemque formavit, ut eum sapientia potius instrueret, dedit ei praeter cetera hunc pietatis affectum, ut homo hominem tueatur, diligat, foveat, contraque omnia pericula & accipiat, & praestet auxilium.

I I I. Instrumenta cum dicimus, non arma hic intelligimus, & si quae sunt his similia, sed eos qui ita agunt sua voluntate, ut ea voluntas ab altera pendeat. Tale instrumentum est patri filius, pars quippe ejus naturaliter; tale & servus, quasi pars ex lege. nam sicut pars non tantum pars est totius eadem relatione, qua totum est totum partis, sed hoc ipsum quod est totius est: ita possessio est aliquid ipsius

ipſius poſſidentis. Democritus : οἰκίησιν ὡς μέρεσι τοῦ σώματος καὶ ἄλλοις πρὸς ἄλλο. *Famulis tanquam partibus corporis alius ad aliud utere.* Quale autem in familia est servus, tale in republica est subditus, ac proinde instrumentum imperantis.

I V. Nec dubium quin naturaliter omnes subditi bello adhiberi possint, sed quosdam specialis lex arcet, ut olim * Romæ servos, nunc passim * clericos : quæ tamen lex, ut omnes ejus generis, cum summæ necessitatis exceptione intelligenda est. Et hæc quidem generaliter de adjutoribus & subditis dicta sunt : nam quæ specialia sunt, suis locis tractabuntur.

Arist. lib. 9.
de moribus.
cap. 10
L. Gracchus
C. de adul.
Sen. 1.
con. 4.
Th. 2, 2. 40.
art. 2. Sylv.
de bello, p. 3.

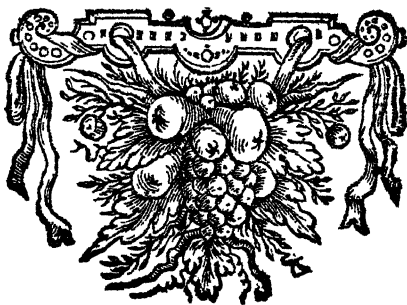
Annotata ad Caput v.

Solon] Verba hæc Plutarchus refert : τῶν πόλεων κράτιστε οἰκίεται ὁ δὲ ἐκείνη ἐν ἣ τῶν ἀδικημάτων ἐξ ἧτιον οἱ μὴ ἀδικήματα παροφθαλμῶν καὶ καλὰ ζοῖσι τὰς ἀδικήσεις. *Civitatum illa felicissime colitur in qua qui injuriam non sensere, ei qui sensere se opponunt & injuriam ceptantes puniunt.* Huc & illud pertinet Rudente Plauti : Pratorquere injuriis prius collum, quam ad vos perveniat.

Roma servos] Servius ad ix Æneidos.

§. IV

Clericos] Ac Levitæ olim extra belli munia, ut notatum Iosepho. De clericis vide Nicetam Choniaten libro vi. Caroli Calvi capitulum in Sparnaco xxxvii. in Gratiano c. clericum. dist. v, & causa xxiii, quaestione viii. Et canones quidem sic habent : sed quanto illi servati à Græcis quam à Latinis diligentius, vide Annam Comnenam.

DE IVRE BELLI AC PACIS

LIBER SECVNDVS.

CAPVT I.

De belli causis, & primum de defensione
sui & rerum.

- I. Causa belli iustifica qua dicantur :
 II. Eas oriri ex defensione, exactione ejus
 quod nostrum est, aut nobis debetur, aut ex
 poena.
 III. Pro vita defendenda bellum esse lici-
 tum :
 IV. Contra aggressorem solum :
 V. In periculo presente & certo, non opina-
 bili :
 VI. Item pro integritate membrorum :
 VII. Maxime pro pudicitia.
 VIII. Lacite omitti defensionem.
 IX. Defensionem illicitam esse interdum ad-
 versus personam publice valde utilem, ob
 legem dilectionis.
 X. Interfectionem Christianu non esse lici-
 tam ad arcendam alapam, aut contume-

liam similem, aut ne fugiatur.

- XI. Pro rebus defendendis interfectionem non
 esse illicitam jure natura :
 XII. Quatenus ea permessa sit lege Moysi :
 XIII. An & quatenus Evangelica lege
 permessa sit.
 XIV. An lex civilis interfici aliquem de-
 fensionis causa permittens jus det, an so-
 lam impunitatem, cum distinctione expli-
 catur.
 XV. Quando licita esse possit singularis di-
 micatio.
 XVI. De defensione in bello publico :
 XVII. Eam non licitam ad immnuendam
 duntaxat potentiam vicinis :
 XVIII. Nec in eo qui justam bello causam
 dedit.

III. Hist.

Lib. xiv.

Lib. viii.

Olymb. II.

Lib. xii.

ENIAMVS ad causas bellorum : iustificas intel-
 ligo : nam sunt & aliæ quæ movent sub ratione u-
 tilis, distinctæ interdum ab iis quæ movent sub
 ratione iusti : quas inter se, & à * belli principiis,
 quale erat cervus in bello Turni & Ænæ, accurate
 distinguit Polybius. At quanquam manifestum
 est harum rerum discrimen, voces tamen confun-
 di solent. Nam quas causas dicimus iustificas, etiam principia dixit
 Livius in Rhodiorum oratione : *Certe quidem * vos estis Romani, qui*
ideo felicia esse bella vestra, quia iusta sint, præ vobis fertis, nec tam exitu eo-
rum, quod vincatis, quam principis, quod non sine causa suscipiatis, gloriamini.
 Eodemque sensu *ῥηγίς πολέμων* dixit Ælianus libro xii, capite 53. &
 Diodorus Siculus libro xiv, de bello agens Lacedæmoniorum in
 Eleos eandem vocat * *περσάσεις & ῥηγίς*. Hæ iustificæ causæ proprie
 nostri sunt argumenti, ad quas illud pertinet Coriolani apud Halicar-
 nassensem ; *περσάτων ἑμῶν παραινῶ σκοπεῖν, ὅπως εὐσεβῆ καὶ δικαίαν πολεσίην τῷ*
πολέμῳ περσάσων. Id primum vobis curandum arbitror, ut priam & iustam ac-
 cipiatis belli causam. Et hoc Demosthenis : *ὥσπερ οὐκ αἰσῶμαι, καὶ πολλοῖς, καὶ*
τῷ ἄλλῳ τῷ τοιούτῳ πρὸς καὶ τῷ ἐν ἰσχυρῶν εἶναι δὲ, οὐκ αἰσῶμαι, καὶ
τῷ ὑποδείξεσι ἀληθεῖς, καὶ δικαίας εἶναι περσάσεις. Sicut in domibus, & navi-
 giis, rebusque similibus quæ substernuntur firmissima esse oportet, ita in actioni-
 bus causas ac fundamenta oportet iusto ac vero congruere. Nec minus hoc
 Dionis Cassii : *δεῖ τῷ δικαίᾳ πάντων ἡμῶν πρόνοιαν ποιῆσθαι. μὴ μὴ γὰρ τῷ*

τὴν ἡμετέραν ὁπλῶν ἰσχυρὰ εὐελπίς ἐστιν. ἀνευ δ' οὐκ εἰς βέλαιον ἐδὲν καὶ πωρο-
 τικὰ πρὸς κατορθώσῃ πέλῃ. *maxima nobis iustitia habenda est ratio: quæ si adsit,*
vis bellica spem bonam præbet: sin absit, nihil quis certi habet, etiamsi prima ex
sententia succedant. Et illud Ciceronis: *illa bella iniusta sunt, quæ sunt sine* *De republ.*
causâ suscepta. qui & alibi Crassum reprehendit quod Euphratem *lib. 111.*
 transire voluisset, * nulla belli causa. Quod non minus de bellis pu-
 blicis quam privatis verum est. Hinc illa Senecæ querela: *Homicidia* *Epist. xcvi.*
compescimus & singulas cades? quid bella & occisarium gentium gloriosum sce-
lus? Non avaritia, non crudelitas modum novit. Ex Senatusconsultis plebisque
*scitis serva exerceantur, & * publice jubentur vetita privatim.* Habent qui-
 dem bella publica auctoritate suscepta aliquos effectus juris, ut &
 sententiæ: de quibus agendum infra erit: Sed non eo magis peccato
 vacant, ni causa subsit; ut merito Alexander, si sine causâ in Persas
 & alias gentes bellum arripuit, Scythias apud Curtium, sed & * Se-
 necæ latro, Lucano prædo appelletur, Indorum quoque sapientibus
ἀπίδαλτο, & à pirata quondam tractus sit in criminis societatem: *Arr. l. vii.*
 quomodo & ab ejus patre Philippo duos Thraciæ reges regno spo-
 liatos Iustinus narrat, fraude latronis ac scelere. Augustini illud huc
 pertinet: *Remota iustitia quid sunt regna, nisi magna latrocinia.* Conve- *De Civ. Dei*
 nit talibus Lactantii illud, *manis gloriæ speciei capiti, sceleribus suis nomen* *lib. IV. c. 4.*
virtutis imponunt. Causa justa belli suscipiendi nulla esse alia potest, *Lib. I. de*
 nisi injuria. *Iniquitas partis adversa justa bella ingerit,* inquit idem Au- *falsa relig.*
 gustinus, ubi iniquitatem dixit pro injuria, quasi *ἀδικίαν* dixisset, cum *De civ. l. v.*
 veller dicere *ἀδικήματα*. Sic in Romano Feciali carmine: *Ego vos restor,* *Sylv. de bel-*
populum illum iniustum esse, neque jus persolvere. *lo p. I. n. 2.*

II. Ac plane quot actionum forensium sunt fontes, totidem sunt
 belli: nam ubi judicia deficiunt incipit bellum. Dantur autem actio-
 nes aut ob injuriam non factam, aut ob factam. Ob non factam, ut
 qua petitur cautio de non offendendo, item damni infecti, & inter-
 dicta alia ne vis fiat. Factam, aut ut reparetur, aut ut puniatur: quos
 duos obligationum fontes * recte distinguit Plato nono de legibus.
 Quod reparandum venit, aut spectat id quod nostrum est vel fuit.
 unde vindicationes & conditiones quædam; aut id quod nobis de-
 betur sive ex pactione, sive ex maleficio; sive ex lege, quo referenda
 quæ ex quasi contractu & quasi maleficio dicuntur; ex quibus capi- *Bal. ad l. 2.*
 ribus nascuntur conditiones ceteræ. Factum ut puniendum parit ac- *C. de servit.*
 cusationem & judicia publica. Plerique bellorum tres statuunt cau- *& aqua,*
 sas justas, defensionem, recuperationem rerum, & punitionem: quæ *n. 71.*
 tria in Camilli ad Gallos denuntiatione invenias: † *Omnia qua defen-* *Wilb. Mar.*
di, reperique & ulcisci fas sit: in qua enumeratione nisi vox recuperandi *de bello justo*
 sumatur laxius; omissa est persecutio ejus quod nobis debetur; *& licito.*
 quam non omisit Plato, cum dixit bella geri non modo si quis vi op- *† Lxx lib. v.*
 primatur, aut expiletur, verum etiam si deceptus fuerit. Quicum il- *Alcib.*
 lud Senecæ convenit: *Æquissima vox est & jus gentium præseferens: Redde* *Lib. III de*
quod debet. Et in Fecialium formula erat: *Quas nec dederunt, nec solve-* *benef. c. 14.*
runt, nec fecerunt, quas res dari, fieri, solvi oportuit. & apud Sallustium *Lxx lib. I.*
 in historiis: *Iure gentium res repeto.* Augustinus cum dixit: * *Iusta bella* *Lib. VI.*
definiri solent, quæ ulciscuntur injurias: vocem ulciscendi generalius *q. 10.* *Iofua*

sumpsit pro eo quod est demere : quod & sequentia ostendunt , in quibus non est enumeratio partium , sed exemplorum additio : *Sic gens & civitas pretendit est , quia vel vindicare neglexerit , quod à suis improbe factum est , vel reddere quod per injurias ablatum est.* Hanc naturalem notitiam secutus Indorum rex , narrante Diodoro , Semiramidem accusabat, *ὅτι ἀσεβήματα ἔχειται τὸ πολέμῳ μὴ δὲν ἀδικήσασα* , quod bellum inchoa-

Liv. lib. v.

ret nulla accepta injuria. Sic & Romani cum Senonibus postulant , ne à quibus nullam injuriam accepissent eos oppugnarent. Aristoteles

a Lib. 12.

Apodicticon II, cap. II. *πολεμῶσι ἢ τοῖς πρότερον ἀδικήσασσι* : bellum summi solet in eos qui priores injuriam fecerunt. De Abiis Scythis a Curtius : *Insistissimos barbarorum constabat. armis abstinebant* nisi lacescitis.* Prima igitur causa justi belli est injuria nondum facta , quæ petitur aut corpus , aut rem.

b Syl. in
turbo Bel-
lum. part. I.
n. 3. & p. 2.
c Bart. ad l.
ut uti D.
de justis. &
jure.

Bal in rep.
l. 1. C. unde
vis.

Bann. 2. 2.
qu. 10. art.
10. dub. ult.
Soto lib. IV.
disputat. 5.
art. 10.

Valent. 2. 2.
disp. 5. qu.
10. p. 7.
d Card. q. 33
lib. 1. Petr.
Nav. l. 11.

c. 3. n. 147.
Cajet. 2. 2.
art. 6. 7. 9 2.
e 2. 2. q. 64.
art. 1.

III. Si corpus impetatur vi præsentē cum periculo vitæ non aliter vitabili, b tunc bellum esse licitum etiam cum interfectione periculum inferentis ante diximus , cum ex hac specie , ut maxime probata, ostendimus bellum aliquod privatum justum esse posse. Notandum est jus hoc defensionis per se ac primario nasci ex eo , quod natura quemque sibi commendat , non ex injustitia aut peccato alterius unde periculum est c. Quare etiam si ille peccato careat , puta quod bona fide militet , aut alium me putet quam sim , aut quod infania aut insomniis agitur , ut evenisse quibusdam legimus , non eo tollitur jus se tuendi ; cum sufficiat quod ego non teneor id quod ille intendat pati , non magis quam si bestia aliena periculum intentaret.

IV. An & innocentes , qui interpositi defensionem aut fugam , sine qua evadi mors non potest , impediunt , transfodi aut obteri possint , disputatur d. Sunt qui licere id putant , etiam Theologi. Et certe naturam solam si respicimus , multo apud eam minor est societatis respectus quam propriæ salutis cura. At lex dilectionis , præsertim Evangelica quæ alterum nobis æquat , plane id non permittit. Bene autem dictum est à e Thoma , si recte accipiat , in vera defensione hominem non occidi ex intentione : non quod non interdum , si alia salutis non suppetat ratio , non liceat destinato id facere unde mors aggressoris sit securura , sed quod hic mors illa non eligatur ut quidam primario intentum , sicut in punitione judiciali , sed ut unicum quod eo tempore suppetit ; cum is qui impetitus jam est , etiam illo tempore malle debeat tale aliquid facere quo alter absterreatur , aut debilitetur , quam quo intreat.

V. * Periculum præsens hic requiritur , & quasi in puncto. Fateor quidem si insultator arma arripiat , & quidem ita ut appareat eum id facere occidendi animo , occupari posse facinus . nam in moralibus , ut & in naturalibus punctum non invenitur sine aliqua latitudine : sed multum falluntur & fallunt qui metum qualemcumque ad jus occupandæ interfectionis admittunt. Vere enim dictum est à Cicerone , primo de Officiis , plurimas injurias à metu proficisci , cum is qui nocere alteri cogitat timeret , ne nisi id fecerit , ipse aliquo afficiatur incommodo. Clearchus apud Xenophontem : *καὶ γὰρ εἶδα ἦδη ἀνδράσιν, τὸς μὴ ἐκ ἀνδραλῆς, τὸς ὅτι ἐξ ὑποψίας, οἱ φρονητὲς ἀλλήλους, φθόνῳ βυλ-*

μενοι πρὸν παθεῖν ἐπιπείσται ἀνήκεστα καὶ τὰς οὕτε μέλλοντες, οὕτε βυλομήδεις τοῦ-
 ται ὁδόν. *multos ego novi qui calumnias adducti aut suspitione, dum metuant*
altos, & praevenire malunt quam perpeti, atrocissimis malis eos affecerunt qui
nihil tale facturi fuerant, ac ne cogitarent quidem. Cato in oratione
 pro Rhodiensibus: *quod illos dicimus voluisse facere, id nos priores facere oc-*
cupavimus? Insignis est illa apud Gellium sententia: *Gladiatori composito*
ad pugnandum, pugnae haec proposita fors est, aut occidere si occideraverit, aut oc-
cumbere si cesseraverit. Hominum autem vita, non tam iniquis, neque tam indo-
 mitis necessitatibus circumscripta est, ut idcirco prior injuriam facere debeas;
 quam nisi feceris, pati possis. Et apud Ciceronem alio loco non minus *Cit. Quint.*
 recte: *Quis hoc statuit unquam, aut cui concedi sine summo omnium periculo* *lib. 7. de re-*
potest, ut cum jure posuerat occidere, à quo metuisse se dicat, ne ipse posterior oc-
cideretur? Locum hic habet illud Euripidis:

Εἰ γὰρ σ' ἔμελλον ὡς σὺ φῆς κλέων πόσις,

Χεῖ καὶ σὲ μέλλω, ὡς χεῖν δὴ δει παρῶν.

Te si, ne sis, interficere vir vobis tuus,

Voluisse sat erat tibi, ubi tempus foret.

Cui geminum est Thucydideum illud: τὸ μέλλον εἰ ἀφανεῖ ἔτι καίτοι, καὶ *Lib. I.*
 ἂν ἄλλοι ἐπαρθύνοντο αὐτὰ φανερὸν ἔχον ἢ δὴ καὶ ἐ μέλλουσι καί ποτε. *Futurum*
in incerto adhuc est: nec quemquam oportet eo commotum inimicitias suscipere,
non jam futuras sed certas. Idem Thucydides quo loco mala seditio-
 num quæ Græcas civitates incesserant diserte explicat, ponit & hoc *Lib. III.*
 in vitio. ὁ φθισίας τὸ μέλλον καὶ πὸν δρῶν ἐπὶ νῆϊ. *laudabatur qui malum fa-*
cinus quod facturus erat alter ipse occupasset. Livius: * *Carvendone metuant* *Lib. III.*
homines, metuendos ultro se efficiunt, & injuriam à nobis repulsam, tanquam
aut facere aut pati necesse sit, inungimus aliis. In tales non male convenit
 illud Vibii Crispī à Quintiliano laudatum, *Quis tibi sic timere permisit?* *Lib. IV.*
 Etiam Livia apud Dionem ait infamiam eos non effugere, qui faci-
 nus quod timent occupant. Quod si quis vim non jam præsentem in-
 tentet, sed conjurasse aut insidiari compertus sit, si venenum strue-
 re, si falsam accusationem, falsum testimonium, iniquum judicium
 moliri, hunc nego jure posse interfici: si aut aliter evadi periculum
 potest: aut non certum satis est aliter evadi non posse. Plerumque
 enim interposita temporis mora ad multa remedia, ad multos etiam
 casus patet: ut dici solet inter os & offam. quanquam non desunt &
 Theologi & Iurisperiti qui indulgentiam suam longius extendant.
 Sed & altera quæ melior tutiorque sententia est suis non caret aucto-
 ribus.

V I. Quid dicemus de periculo mutilationis membri? Sane cum
 damnum membri, præsertim è præcipuis, valde sit grave, & vitæ
 quasi æquiparabile: adde quod vix sciri queat an non periculum
 mortis post se trahat, si aliter vitari nequeat, putem intentantem pe-
 riculum occidi recte posse.

V II. Pro pudicitia quin idem liceat, controversiam vix habet,
 cum non tantum communis æstinatio, sed & lex divina * pudici-
 tiam vitæ adæquet. Itaque Paulus Iurisconsultus dixit pudorem tali
 facinore recte defendi. Exemplum habemus in tribuno Marii à mai-
 lite occiso * apud Ciceronem & Quintilianum: sed & à feminis

Bann. 9. tit. 4.
art. 7. dub. 4.
Baldus in l.
multis. C. de
lib. caus. &
in l. 1. C.
unde vi.
Loff. lib. II.
c. 9. dub. 8.
Soto lib. 7.
q. 1. art. 8.
Card. in
Clem. Si fu-
riofus, de
homicid.
Contr. libid.
p. 3. s. 1.
n. 2.

Syluest. in
verbo homi-
cidium. 3.
quæst. 4.
Lib 5 rec.
sent tit. 3.
Soto d. 1 q.
Syl. in ver-
bo bellum,
p. 2. n. 5.

occisorum in historiis exstant. Chariclea apud Heliodorum talem interfectionem vocat ἀμύνει νόμον & εἰς σωφροσύνην ὑπόβρις, *justam defensionem ad arcendum injuriam in castitatem.*

VIII. Quod autem diximus supra, quanquam occidere paratū occidere licet, laudabilius tamen eum facere qui occidi quam occidere malit, id nonnulli ira concedunt, ut excipiant personam multis utilem: Sed mihi hanc patientiæ contrariam legem omnibus illis imponere, quos vivere aliorum interest, parum tutum videtur. Itaque restringendum id arbitrer ad eos quorum officium est ab aliis vim arcere, quales sunt focii itineris ea lege contracti, & rectores publici, quibus illud Lucani aptari potest,

* Cum tot ab hac anima populorum vita salusque
Pendeat, & tantus caput hoc sibi fecerit orbis,
Servitia est voluisse mori.

IX. Contra vero evenire potest, ut quia infaustis vita multis sit utilis, occidi is sine peccato nequeat: nec id tantum ex vi legis diviniæ, five veteris five novæ, de quibus egimus supra, cum regis personam sanctam esse ostendimus, sed ipso etiam naturæ jure. Nam jus naturæ, quatenus legem significat, non ea tantum respicit quæ dicat justitia quam expletricem diximus, sed aliarum quoque virtutum, ut temperantiæ, fortitudinis, prudentiæ actus in se continet, ut in certis circumstantiis, non honestos tantum, sed & debitos. Ad id vero quod diximus caritas nos obstringit. Nec ab hac sententia dimover me Vasquius, cum ait principem qui innocentem insultet, desinere principem esse ipso facto: quo vix quicquam potuit dici aut minus vere aut magis periculose. Nam sicut dominia, ita & imperia non amittuntur delinquendo, nisi lex id statuat. Quæ autem hoc de imperiis statueret lex, ut delicto in privatum amitterentur, nusquam reperta est, nec repertum iri credo: summam enim rerum confusio- nem induceret, Quod autem Vasquius & huic & aliis multis illario- nibus fundamentum ponit, imperia omnia parentium non imperan- tium utilitatem spectare, id etiam si verum universim esset, ad rem non faceret. non enim statim res deficit, cujus utilitas aliqua in parte deficit. Quod vero addit, reipublicæ incolumitatem à singulis pro- pter se desiderari, atque ideo debere quemque etiam toti reipublicæ suam salutem antepone, non satis cohæret. Nam nostri quidem causa reipublicam salvam esse volumus, sed non tantum nostri, ve- rum & aliorum. Falsa enim & à sanioribus philosophis rejecta est opinio, * existimantium amicitiam ex sola indigentia naram, cum sponte & natura nostra ad eam feramur. Ut vero meo unius bono multorum admodum bonum præferam, caritas monet sæpe, imperat interdum. Huc illud Senecæ pertinet: * *Principes regesque, & quicumque alio nomine sunt tutores status publici, non est mirum amari privatas etiam necessitudines. Nam si sanis hominibus publica privatis potiora sunt, sequitur ut is quoque carior sit in quem se respublica convertit.* Ambrosius: *Sibi cum quisque arbitretur gratis excidia patriæ depubisse, quam propria pericula.* Is quem dixi Seneca: *Callistratus & Rutilius, hic Athenis, ille Roma reddere sibi penates suos noluerunt clade communi: quia satius erat duos unius malo af- fici, quam omnes publico.*

X. Si

Soto d. loco.

Lib. I. cont.
illust. 18.

Lib. I de
Clemen. c. 4.

De Officiis
111. c. 3.

Lib. VI de
Benef. c. 37.

X. Si cui periculum immineat accipiendæ alapæ aut mali simili, huic quoque jus esse id arcendi cum eadē inimici sunt qui putant. Ego si mera justitia expletrix respiciatur, non dissentio. Quoniam enim inæqualia sunt mors & alapa, tamen qui injuria me parat afficere, is mihi eo ipso dat jus, hoc est * facultatem quandam moralem adversus se in infinitum, quatenus aliter malum illud à me arce-
 re nequeo. Caritas quoque per se non videtur nos hic obstringere in gratiam nocentis. At lex Evangelica omnino tale factum illicitum reddidit: jubet enim Christus alapam accipi potius quam adversario noceatur; quanto magis occidi eum vetat alapæ effugiendæ causa? Quo exemplo monemur cavere à dicto Covarruvæ, non pati humanam cognitionem, juris naturalis non ignaram, quicquam naturali ratione permitti, quod apud Deum, qui ipsamet natura est, non sit idem permissum. Nam Deus, qui ita auctor est naturæ, ut & supra naturam agat libere, jus habet nobis leges præscribendi etiam de his rebus, quæ natura sua liberæ indefinitæque sunt: multoque magis ut debeatur id quod natura honestum est, etsi non debitum. Mirum autem est, cum Dei voluntas in Evangelio tam diserte appareat, inveniri Theologos, & Christianos Theologos, qui non modo eadem recte putent admitti, ut alapa viteretur, sed & accepta alapa, si qui eam iniegit, fugiat, ad honorem ut ajunt recuperandum: quod mihi à ratione & pietate valde alienum videtur. Nam honor est opinio de excellentia. at qui talem fert injuriam, is patientem se excellenter ostendit: atque ideo honorem auget magis quam minuit. nec refert si quidam corrupto judicio virtutem hanc in probrum confectis nominibus traducant. perversa enim illa judicia nec rem nec rei æstimationem immutant. Nec Christiani veteres hoc tantum viderunt, sed & philosophi, qui dixerunt pusilli esse animi contumeliam ferre non posse, ut alibi ostendimus. Hinc etiam liquet quam non probandum sit quod à plerisque est traditum, defensionem cum interfectione esse licitam, jure scilicet divino (nam de solo naturæ jure quo minus ita sit non disputo,) etiam si quis fugere sine periculo possit, quia fuga scilicet ignominiosa sit, in nobili præsertim homine. atqui nulla hic ignominia est, sed falsa quædam ignominia opinio, aspernenda ab omnibus iis qui virtutem & sapientiam sectantur. quia in re gaudeo me assentientem habere inter Jurisconsultos Carolum Molinæum †. Quod de alapa & fuga dixi, idem dictum volo de aliis rebus per quas vera existimatio non læditur. Quid si vero dicat aliquis de nobis quod creditum apud bonos existimationem nostram delibaret? Hunc quoque occidi posse sunt quid doceant*: mendose admodum & contra naturæ quoque jus. nam interfectio ista non est modus aptus ad tuendam existimationem.

Soto d. loco. Navarr. c. 15. n. 3. Sylvest. in verbo Homi- cidium, l. quæst. 5. Lud Lopez, cap. 62.

d. 5. r.

Navarr. cap. 15, 4. Henr. de irregul. c. 11. Viç. de jure belli, n. 5.

Soto art. 8. d. 9. 5. Dd. in l. ut vim. D. de just. & jure, & in lib. 1. C. unde vis, Vasquez d. c. 18. n. 13. 14. Sylv in verbo Bellum, p. 2. n. 4. † In addit. ad Alex. conf. 119. ‡ Petr. Navarr. l. 11. c. 3. n. 376.

XI. Veniamus ad injurias quibus res nostræ imperuntur. Si expletricem justitiam respicimus, non negabo ad res conservandas rap-
 torem, si ita opus sit, vel interfici posse: nam quæ inter rem & vitam est inæqualitas, ea favore innocentis & raptoris odio compensatur, ut supra diximus: unde sequitur si id jus solum respiciamus, posse furem cum re fugientem, si aliter res recuperari nequeat, jaculo

prosterni. Demosthenes, oratione in Aristocratem : εἴ τ' ἐ δεινὸν , ὃ γῆ καὶ
 θεοὶ , καὶ φανερώς ἐκείνῳ νόμον , ἔ μόνον , ἐκείνῳ τ' γεγραμμένον νόμον , ἀλλὰ καὶ
 ἐκείνῳ τ' κρυφὸν ἀπάντων ἀνθρώπων νόμον , τ' ἄρα καὶ καὶ φέροντα βίαν ταῖς μοῖς ἐν πο-
 λεμῖσι μοῖρα μὴ ἐξείναι μοι ἀμύνεσθαι : Nonne hoc per Deos durum atque ingustum
 est, nec scriptis tantum legibus, sed & communi inter homines legi contrarium,
 ut non sinat vi uti adversus eum qui hostiliter res meas rapiat? Nec obstat
 caritas per modum præcepti, lege divina humanaque seposita, nisi
 res sit quæ minimum valeat, ac proinde contemni mereatur. quam
 exceptionem recte nonnulli adjiciunt.

XII. Quis sensus sit legis Hebrææ videamus, cum qua congruit
 & lex Solonis vetus, quam Demosthenes adversus Timocratem
 commemorat, * & inde sumpta lex XII Tabularum, & Platonis sci-
 tum nono de legibus. Nam omnes istæ leges in hoc conveniunt
 quod furem nocturnum à diurno distinguunt. de ratione legis ambi-
 gitur a. Quidam id unum putant spectatum, quod noctu discerni ne-
 queat is qui venit, fur sit, an sicarius, & ideo tanquam sicarium posse
 interfici. b Alii discrimen in hoc positum existimant, quod noctu, quia
 fur ignotus sit, res minus videantur posse recuperari. Mihi legum
 conditores nec hoc, nec illud proprie videntur spectasse; sed hoc vo-
 luisse potius, directe rerum causa interfici neminem debere: quod
 fieret, exempli causa, si fugientem telo prosternerem, ut illo inter-
 emto rem meam reciperem: sed si ipse in periculum vitæ adducar,
 tunc mihi licere à me avertere periculum etiam cum periculo vitæ
 alienæ: nec obstare mihi quod me in id discrimen adduxerim, dum
 rem meam cupio retinere aut occupatam extorquere, aut furem ca-
 pere, nam in his omnibus nihil mihi posse imputari, qui verter in actu
 licito, nec cuiquam injuriam faciam cum utar meo jure. Discrimen
 ergo nocturni & diurni furis in hoc positum est, quod noctu vix sit
 copia testium adhibendorum: atque ideo si occisus fur reperiatur,
 facilius credatur ei qui à se vitæ tuendæ causa dicat furem interem-
 tum, repertum scilicet cum aliquo instrumento quo nocere posset.
 Id enim lex Hebræa requirit, agens de fure reperto במיתה quod
 quidam transferunt in *perforssione*, alii forte melius, *cum perforssorio instru-
 mento*: quomodo & Jeremiæ II, 34, ea vox à doctissimis Hebræo-
 rum exponitur. Ducit nos ad hanc interpretationem lex duodecim
 Tabularum quæ furem diurnum occidi verat, addita exceptione, nisi
 se telo defenderit. Adversus nocturnum igitur præsumptio est defen-
 disse se telo. Teli autem nomine ferrum, fustis & lapis venit, ut ad
 hanc ipsam legem notatum à Cajo est. Contra ab Ulpiano proditum
 est quod de fure nocturno dicitur, si quis eum occiderit, impune id
 ferre, id intelligendum ita demum locum habere, si parcere ei sine
 periculo suo non potuit, nimirum rem servando. Est ergo, ut dixi,
 præsumptio pro eo qui furem noctu occidit: sed si forte testes ad-
 fuerint, ex quibus constet non fuisse eum qui furem occidit addu-
 ctum in vitæ suæ periculum, jam præsumptio ista cessabit, ac proinde
 is qui occidit homicidii tenebitur. Accedit quod tam diu quam no-
 ctu lex duodecim Tabularum exegit, ut is qui furemprehendisset,
 cum clamore id testificaretur. ut ex Cajo discimus, nimirum ut si
 fieri

a Soto d. loco
 Matefilan.
 notab. 135.
 Ias & Gom.
 Institut. de
 act. in pr.
 Covar. d. s. I.
 n. ibi. deci-
 mo.
 Less. du. XI.
 n. 68.
 h Covar. d.
 loco. Aug.
 citat. in c. si
 perfodians.
 de Homicid.
 Lessius d.
 cap. 9. dub.
 XI. n. 66.

L. Si pigno-
 re. s. furem.
 D. de furtis.

L. furtum.
 D. ad leg.
 Corn. de si-
 caris.

L. Itaque.
 D. ad leg.
 Aquilum,

fieri posset, concursus eo fieret magistratuum aut vicinorum ad auxilium & testimonium. Quia vero concursus talis de die facilius habetur quam de nocte, ut notat Vlpianus ad modo indicatum Demosthenis locum, ideo de nocturno periculo asseveranti magis creditur. Cui simile est quod lex Hebræa * puellæ de vi illata in agro vult credi, in urbe non item, quia clamore concursum ciere potuit ac debuit. Ad superiora & hoc accedit, quod etiam si cætera essent paria, tamen quæ nocte accidunt, minus explorari, & qualia quantaque sint cognosci possunt: eoque sunt terribiliora. Lex ergo tam Hebræa quam Romana, id quod caritas suadet civibus suis præcepit ne quem interficiant ideo duntaxat quia rem furatur, sed ut id ita demum liceat si is qui rem suam servare voluit ipse in discrimen venerit. Moses Maimonides notavit permissam privato nomini alterius interfecionem non aliter, nisi ut servetur id quod est irreparabile, ut vita & pudicitia.

XIII. Quid vero jam de lege Evangelica dicemus: idem ab ea perimitti quod permisit lex Moysis; an ut in aliis rebus perfectior est lege Moysis, ita hic quoque plus eam à nobis exigere? Ego quin plus exigit, non dubito. Nam si tunicam & pallium deferi juber Christus, & Paulus damnum aliquod injustum tolerari potius quam litigari, quæ inconcussa contentio est: quanto magis vult res etiam momenti majoris deferi potius quam interfici à nobis hominem, Dei effigiem, eodem nobiscum sanguine ortum? Quare si res servari potest, ita ut non videatur periculum esse faciendæ cædis, recte id quidem; sin aliter, omittenda res est: nisi forte talis aliqua res sit, ex qua vita nostra & familiæ nostræ pendeat, quæque judicio recuperari nequeat, forte quia fur sit ignotus, & spes sit aliqua sine cæde rem abituram. Et quanquam hodie omnes ferme tam Jurisconsulti quam Theologi doceant, recte hominem à nobis interfici posse, re-

*Soto d. art. 8
Less. dub.
xl. n. 74.
Sylv. in
verbo Bel-
lum, 2. n. 3.
Lib. 1. de
lib. arb.
Part. c. 2. de
Homicidio.
Less. d. loco.*

Quomodo apud divinam providentiam à peccato liberi sunt, qui pro his rebus quas conferri oportet humana cæde polluti sunt? Nimirum in hac materia, ut in aliis multis, cum tempore * laxata est disciplina, & paulatim interpretatio legis Evangelicæ cœpit ad sæculi mores accommodari. Olim in clericis retineri solebat forma veteris instituti; tandem his quoque remissa est hoc nomine censura.

XIV. Quæritur à nonnullis, an non lex saltem civilis, ut jus habens vitæ ac necis, si quo casu permittat furem interfici à privato, simul etiam præster, ut id ab omni culpa sit liberum. Minime vero id concedendum arbitror. Nam primum lex jus necis non habet in omnes cives ex quovis delicto, sed demum ex delicto tam gravi ut mortem mereatur. Est autem valde probabilis Scoti sententia, fas non esse quemquam ad mortem damnare, * nisi ob delicta quæ lex per Moysen data morte punivit, addito duntaxat, aut quæ his sunt paria recta æstimatione. Neque enim videtur notitia divinæ volun-

tatis,

tatis, quæ sola animum tranquillat, aliunde in hoc negotio tam gravi haberi posse, quam ex illa lege, quæ certe mortis poenam in furem non constituit. Præterea vero lex nec debet, nec solet jus dare, etiam eos qui mortem meruerunt privatim interficiendi, nisi in criminibus valde atrocibus: alioqui frustra instituta esset judiciorum auctoritas. Quare si quando lex impune furem dicit interfici, tollere quidem poenam censenda est, sed non etiam jus dare.

XV. Ex his quæ diximus apparet duobus modis posse contingere, ut à privatis sine peccato suscipiatur singularis dimicatio: primum, si inuasor concedat alteri licentiam dimicandi, alioqui eum occisurus sine dimicatione: deinde, si rex aut magistratus duos mortem meritos inter se committat; quod si fiat, illis quidem licebit arripere spem salutis. at qui id iussit, is minus recte officio functus videbitur, cum satius fuisset, si unius supplicium sufficere videbatur, forte eligi moriturum.

XVI. Quæ vero dicta à nobis huc usque sunt de jure tuendi se ac sua, maxime quidem ad bellum privatum pertinent, * sed ita ut ad publicum quoque aptari debeant, habita diversitatis ratione. Nam in privato bello jus quasi momentaneum est, & cessat simulatque judicem adiri res patitur. At publicum quia non oritur nisi ubi non sunt aut cessant judicia, tractum habet, & perpetuo fovetur accedentibus novis damnis & injuriis. Præterea in bello privato ferme defensio mera consideratur. at publicæ potestates cum defensione & ulciscendi habent jus: Vnde illis licet prævenire vim non præsentem, sed quæ de longo imminere videatur, non directe (id enim injustum esse supra docuimus) sed indirecte ulciscendo delictum coemptum jam, sed non consummatum: de quo agendi erit alibi locus.

XVII. Illud vero minime ferendum est quod quidam tradiderunt, jure gentium arma recte sumi ad imminuendam potentiam crescentem, quæ nimium aucta nocere posset. Fateor in consultationem de bello & hoc venire, non sub ratione justæ, sed sub ratione utilis: ut si ex alia causa justum sit bellum, ex hac causa prudenter quoque susceptum judicetur: nec aliud dicunt qui in hanc rem citantur auctores. Sed ut vim pati posse ad vim inferendam jus tribuat, ab omni æquitatis ratione abhorret. Ita vita humana est, ut plena securitas nunquam nobis constet. Adversus incertos merus à divina providentia, & ab innoxia cautione, non à vi præsidium petendum est.

XVIII. Nec minus illud displicet, quod docent, justam esse defensionem etiam eorum qui bellum promeriti sunt, quia scilicet pauci contenti sunt tantumdem reponere vindictæ, quantum acceperunt injuriæ. Nam merus ille rei incertæ jus ad vim dare non potest: unde nec reus criminis jus habet publicis ministris capere se volentibus per vim resistendi ob metum ne plus æquo puniatur. Sed qui in alium peccavit, debet primum ei quem læsit offerre satisfactionem viri boni arbitrato: ac tum demum pia erunt ejus arma. Sic Ezechias cum fœdere non sterisset, quod cum rege Assyrio majores ejus pepigerant, bello petitus fatetur culpam, & regi permittit arbitrium

*Alb. Gent.
lib. 1. c. 14.*

*Bal. l. 3. de
rer. divis.*

*Alb. Gent.
lib. 1. c. 13.
Cast. lib. 5.
de iustitia.*

trium multat: Idque cum fecisset, & postea iterum bello laceraretur, fretus bona conscientia vim hostium sustinuit, & Deum habuit faventem. Pontius Samnis post res Romanis redditas, deditum belli auctorem: *Expiatum*, inquit, est quicquid ex federe rupto irarum in nos caelestium fuit. Satis scio quibuscunque diis cordi fuit subigi nos ad necessitatem dedendi res, iis non fuisse cordi tam superbi à Romanis federis expiationem spretam. Mox, *Quid ultra tibi Romane, quid federi, quid Diis arbutis federis debeo? Quem tibi tuarum irarum, quem meorum suppliciorum iudicem feram? Neminem neque populum, neque privatum fugio.* Sic cum Thebani omnia æqua obtulissent Lacedæmoniis, ii autem ultra tenderent, * bonam causam ab his ad illos transiisse ait Aristides Leuctrica prima.

II Regum.
XVIII, 7.
14. & cap.
XIX.

Annotata ad Libri secundi Caput I.

Belli principii] Exordia pugnae dixit Virgilius.
Vos estis Romani] Certe vix ulla gens tam diu constans mansit in spectandis belli causis. Polybius apud Suidam voce ἐμβάλλειν: οἱ γὰρ Ῥωμαῖοι πρὸνοιαν ἐπιείκηντο μηδέποτε πρότεροι τοῖς χείρας ἐπιβάλλειν τοῖς πέντας, ἀλλ' αἰεὶ δευτέρους ἐμβάλλειν εἰς τὰς πολέμους. *Romani summo opere id curarunt, ne priores ipsi finitimis inferrent violentas manus. Sed ut semper crederentur in hostem ire ad arcendas injurias.* ostendit id Dion egregia comparatione Romanorum cum Philippo Macedone & Antiocho in excerptis Peirefsianis. Eiusdem est illud in excerptis legationum: Ἀλλ' οὐδὲν πάλαις ἔδδεν ἔτι περὶ ἀδικεῖν, ὥς τε δικαίως ἐφίπταρχ πολέμους. Rursum in excerptis Peirefsianis: σφόδρα οἱ Ῥωμαῖοι φιλοτιμῶν) δικαίως ἐνίσταρχ τὰς πολέμους καὶ μηδὲν εἰκὴ καὶ περὶ τῶν τοῦτων ψηφίζεσθαι. Valde id student Romani iuxta ut bella suscipiant, nihilque tale decernant sine causa ac temere.

§. I.

σφοδρῶς] δικαίωμα] dixit Procopius Gotthi corum III. Adde quæ infra hoc libro capitis xxii initio.

ὡς ὁ θεός] Sic & ὡς ὁ θεός] belli dixit Iulianus secundo de Laudibus Constantii.

Nulla belli causa] Appianus eidem Crasso à Tribunis denuntiandum dicit μὴ πολεμεῖν τοῖς Πάρθοις μηδὲν ἀδικεῖν: ne bellum Parthis inferret nulla injuria cognitis. Plurarchus de eodem: καὶ συνίσταντο πόλλοι γαλεπαίνοντες εἰς ἀνθρώπους ἔδδεν ἀδικεῖν, ἀλλ' ἐνοπύοις πολεμῶν ἀπειροῖς Κοσβάν multi indignantes esse aliquem qui bellatum iret in homines non modo nullius injuria confectos, sed & pace defensos.

Publice jubentur verita privatim] Idem Seneca de ira II, cap. viii: Pro gloria habita, quæ, quamdiu opprimi possunt, scelera sunt. Adde quæ infra ex Seneca & Cypriano libro III, cap. IV, §. v circa finem.

Seneca latro] locus est de Benef. I, cap. xiii. Non male Iustinus Martyr apologetico II: τοσόντων δὲ δύναμι) ἄρχοντες πρὸς τὴν ἀληθείαν δόξαν τιμῶντες, ὅσων καὶ ληστὰς ἐν ἰσημίαι. Tantum possunt Principes qui opiniones vero preferunt, quantum in solitudine latrones. Philo: οἱ τοῖς μεγάλαις ἐργασίαις κλοπᾶς, σεμνοῖς νόμοις ἀρχῆς ἐπιτετέλειοντες ληστεῖαν ἀληθέστερον. Qui magna furta committunt, qui honesto principatus nomine obumbrant ea quæ re ipsa nihil nisi latrocinia sunt.

Reſta

§. II.

Recte distinguit Plato] Et ante eum Homerus. nam cum multam perfolvere Proci Penelopes voluissent, ait Vlysses :

ὅσας τε νῦν ὕμῳ ἐστὶ καὶ εἰ ποτεν ἄλλ' ἐπιθεῖτε,
εἰδὲ μὲν ὡς ἐπὶ χεῖρας ἐμὰς λήξαιμι φόνοιο
πρὶν πάσων μνηστῆρας ὑπερβορέϊον ἀπαύισσας.

patrias non si mihi rapias

Restituatis opes, addatisque altera plura,

Abstineam fœdare manus in sanguine vestro,

Cuncta prius quam vestra proci delicta luatis.

Cassiodorus lib. v. epist. xxxv : *Ut qui vindictam remisimus, damna minime seniamus.* Adde quæ infra hoc libro initiis capitulum xvi, & xx.

Iusta bella definiri solent] Servius ad ix *Æneidos* de Romanis : *Cum volebant bellum indicere, Pater patratus, hoc est princeps Fœdaliūm, proficisciebatur ad hostium fines : & præfatus quadam solennitate, clara voce dicebat, se bellum indicere propter certas causas : aut quia socios læserant, aut quia nec abrepta animalia, nec obnoxios redderent.*

Nisi lacessit] Plutarchus Nicia : καὶ γὰρ ὁ Ἡρακλῆα πάντων κρατεῖν ἀμυνόμενον καὶ παρὰ πικρὰ ἐμύον. *Herculem etiam cuncta subegisse, dum lacessitus se defendit.* Iosephus xvi i *Antiquæ Historiæ* : οἱ παρελθόντες καὶ μὴ πρὸς ἀγνοουμένους ἀρχόντες ἀδικῶν ἔργων, οἱ δὲ εἰσὶν οἱ βιαζόμενοι καὶ μὴ δέλοντες τὰς ἀμυνόμενους ἐφ' ὅπλα χερσίν. *Quia id veniunt ut in nihil hostile cogitantes violentas inferant manus, hi sunt qui invitos cogunt ad arma semet tutatura confugere.*

§. v.

Periculum præsens] Hujus distinctionis usum egregium vide apud Agathiam iv. Apud Thucydideum octavo Phrynichus : ὅτι ἀνεπίφθονον οἱ ἦδη εἰν παρὰ τὴν ψυχῆς δὲ κλέους κινδυνώοντι καὶ τὸ τοῦ ἄλλο πᾶν δρῶσιν μάχων ἢ παρὰ τῶν ἐχθρῶν αὐτὸν ἀφ' ἡμετέρων. *Cariturum invidia si ipse jam in via per ipsos adductus periculum est hoc est aliud quidvis aggrediatur potius, quam ab hominibus inimicissimis perdis se sinat.*

Cavendone metuant homines, metuendos ultro se efficiunt] Vt Cæsar, qui cum rempublicam occuparet, dicebat adversariorum metu se eo adductum. Locus est egregius apud Appianum Civilem ii.

§. vii.

Pudicitiam vitæ adæquet] Seneca de beneficiis primo, capite undecimo : Proxima ab his sunt, sine quibus possumus quidem vivere, sed ut mors poti r sit, tanquam libertas est pudicitia & mens bona. Paulus Sententiarum v, tit. xxi i i : qui latronem eadem sibi inferentem vel alium quemlibet stuprum inferentem occiderit, puniri non placuit. Alius enim vitam, alius pudorem publico facinore defendit. Augustinus libro i de Libero arbitrio : Lex dat potestatem vel viatori ut latronem, ne ab eo ipse occidatur, occidat, vel cuiuspiam viro aut femina ut violenter sibi stupratorem irruentem, aut post illatum stuprum, si possit, interimat.

Apud Ciceronem] vide & Plutarchum Mario. Mars quoque Deorum iudicio absolutus dicitur interfecto eo qui filia ipsius stuprum inferebat. Testis Apollodorus bibliothecæ iii i. Adde insignem historiam apud Gregorium Turonensem libro nono.

§. viii.

Cum tot ab hac anima] Curtius lib. x : Sed cum tam arvide manifestis periculis offeras corpus, oblitus tot civium animas trahere te in casum.

Existimant

Existimantium amicitiam ex sola indigentia natam] Refutat pernitio- §. IX.
sam hanc opinionem Seneca libro I de Beneficiis capite I, & libro
IV, cap. XVI.

Principes regesque] Plutarchus Pelopidæ initio : *ῥεῖτ' ἢ πρῶτον ἔργον
σώζειν τ' ἅπαντα ἄλλα σώζοντα*. *primum virtutis opus servare servantem cetera*.
Cassiodorus de Amicitia : *Si manus oculorum obsequio vibratum in aliud
membrum senserit gladium imminens, ipsa suum minime discrimen atten-
dens, plus alii quam sibi timens, gladium excipit*. Post : *Proinde qui morte
propria dominos suos à morte redimunt, recte quidem hoc faciunt, si potius salu-
tatem animæ suæ quam liberationem alieni corporis in causa constituunt. cum
enim eis conscientia dicet, quod fidem dominis suis debeant exhibere, videtur
etiam consonum rationi, quod sua vitæ corporali, vitam dominorum debeant
anteferre*. Deinde rursus : *Dilectione itaque, & maxime pro salute multo-
rum, potest quis salubriter morti suum corpus exponere*

Faciliorem quandam moralem] Apollodorus lib. II, de Lino agens: §. X.
*ἀφικόμενον δὲ εἰς Θήβας καὶ Θηβαῖον γυνόμενον τὸν ἱερακλῆες τῇ κηφάρᾳ πωληγὴς
ἀπείθα ἐν ἐπιτολήσῃ καὶ τὸ αὐτὸν ὀργισθεὶς ἀπέκτανε*. *δικὴν δὲ ἐπαγόντων ἱνῶν αὐτοῦ
ἐξ ὧν ἐγένετο νόμος Ῥαδάμανθυ, ὃς αὖ ἀμύνεται τῶν χειρῶν ἀδικῶν ἄρῃαντι, ἀδίκῳ
εἶναι*. *Ad Thebas cum venisset, civisque Thebanus factus esset, ibi interiit ab
Hercule percussus cithara. nam cum Linus scripsisset Herculem, iratus Hercules
mortem ei inulit, reusque à nonnullis factus parata cadis, legit in judicio le-
gem Rhadamantibi, qua insons pronuntiatur, si quis nocuerit ei qui vim prior
intulert*.

Et inde sumta lex XII tabularum] Addi potest lex Wisigothorum §. XI.
libro VII, tit. I, cap. xv. & capitulare Caroli Magni lib. v, cap. 191.
lege Langobarda qui nocte alienam cortem ingreditur, nisi ligand-
um se præbeat, occidi potest.

Puella de vi in agro illata vult credi] Bene id explicat Philo, ut locus §. XII.
frequentioris exempli causa sit positus, non quod ex eo solo semper
definienda sit controversia. Potest enim, ut libro de specialibus le-
gibus ille differit, & in urbe aliqua vim pati occluso ore, & in agro
aliqua consentire in stuprum.

Laxata est disciplina] Hieronymus in vita Malchi : *Postquam ecclesia §. XIII.
coepit habere Christianos magistratus, facta est quidem opulus major, sed vir-
tutibus minor*. vide c. suscepimus, de homicidio voluntario & c. de
his, distinct. I.

Nisi ob delicta qua lex per Mosem data morte punivit] Contra leges quæ §. XIV.
venantes rusticos morte puniunt, vide Gregorium Turonensem li-
bro x, c. 10. Iohannem Sarisberiensem Policratici I, c. IV. Petrum
Blesensem epistola CXXIX.

Ita ut ad bellum publicum quoque aptari debeant] Ammianus lib. XXIII :
*Cum irruentibus armis externis lex una sit & perpetua, salutem omni ratione
defendere, nihil renitente vi moris*. Alexander Imperator oratione ad
milites apud Herodianum V : *καὶ τὸ μὴ ἄρχειν ἀδικῶν ἔργων ἐκ ἀγνώμονος
ἔχει τὴν πρόκλησιν, τὸ δὲ τὰς ὀχλῶντας ἀποπέμδει ἐκ τῆς ἀγαθῆς συνειδήσεως ἔχει
τὸ διαφύλασεν, καὶ ἐκ τῆς μὴ ἀδικεῖν, ἀλλ' ἀμύνειν, ὑπάρχει τὸ ἐνελεῖν*. *Injurias qui
prior infert nihil habet probabilis coloris : at qui sibi molestos arcet ex bona con-
scientia sumit fiduciam, bonaque ei spes adest inde, quod injuriam non inferat
sed auferat*.

Bonam

§ XVIIII. *Bonam causam ab his ad illos transisse,] De principe Chalepi qui pacem & residua tributorum obtulerat Romano Argyropolo Imperatori, vide Zonaram : simile de Cruciferis in Cromero libro XVII. de Helvetiis qui Carolo Burgundo de curru ovium pellibus onusto, ademptoque mercatoribus, satisfactionem obtulerant, vide Philip-pum Cominæum libro VII.*

CAPVT II.

De his quæ hominibus communiter competunt.

I. Ejus quod nostrum est diuiso. II. Proprietati exordium & progressus. III. Quadam propria fieri non posse, ut mare summum pro suo integro aut principibus partibus, & quare. IV. Sola non occupata cedere singulis occupantibus, nisi per uniuersitatem a populo occupata sint. V. Feras, pisces, aves cedere occupantis, nisi lex obstat. VI. In res proprias factus jus hominibus competere et utendi in tempore necessitatis, & unde id veniat VII. Obtinere id nisi necessitas aliter sit vitabilis. VIII. Nisi par sit necessitas in possidente. IX. Adjunctum esse onus restituendi rem cum restitui poterit. X. Exemplum hujus juris in bellis. XI. In res proprias factus jus hominibus competere ad utilitatem qua nihil alteri deccedit. XII. Hinc jus in aquam profluentem :	XIII. Jus transeundi terra & omnibus, quod explicatur : XIV. An mercibus transeuntibus veltigal possit imponi : XV. Jus morandi ad tempus : XVI. Jus habitandi his competens qui sedibus suis expulsi sunt, sub imperio quod repetitur : XVII. Jus habendi loca deserta : quod quomodo intelligendum : XVIII. Jus ad actus quos vita humana desiderat : XIX. Vi ad emenda necessaria : XX. Non etiam ad res suas vendendas : XXI. Ad querenda matrimonia : quod explicatur : XII. Jus ea faciendi qua promiscue extranei permittuntur : XIII. Quod intelligendum, si quid permutatur quasi ex jure naturali, non ut ex beneficio. XIV. An licitus sit contractus cum populo, ut si fruges suas ex quibuscum jam contraxit, non alius vendat.

Sequitur inter belli causas injuria facta, & primum aduersus id quod nostrum est. Est autem nostrum aliud communi hominum jure, aliud nostro singulari. Ab eo quod hominibus commune est incipiamus. Hoc jus aut directe est in rem corporalem, aut ad actus aliquos. Res corporales aut vacuæ sunt à proprietate, aut jam aliquorum propriæ. Res quæ à proprietate vacant, aut tales sunt ut propriæ fieri nequeant, aut ut possint. Quo rectius hoc intelligatur, noiscendum est proprietatis, quod dominium Iurisperiti vocant, exordium.

II. Deus humano generi generaliter contulit jus in res hujus inferioris naturæ statim à mundo condito, atque iterum mundo post diluvium reparato. * *Erant, ut Iustinus loquitur, omnia communia & indiuersa omnibus, veluti unum cunctis patrimonium esset.* Hinc factum ut statim quisque hominum ad suos usus arripere posset quod veller, & quæ consumi poterant consumere. Ac talis usus uniuersalis juris erat tum vice proprietatis. Nam quod quisque sic arripuerat, id ei eripere alter nisi per injuriam non poterat. Similitudine hoc intelligi potest ea quæ est apud Ciceronem de Finibus III. * *Themurum enim commune*

munne sit, recte tamen dici potest, ejus esse eum locum quem quisque occupavit. Neque is status durare non potuit, si aut in magna quadam simplicitate perstitissent homines, aut vixissent inter se in inmutua quadam eximia caritate. Horum alterum, communionem scilicet * ex simplicitate eximia, videre licet in quibusdam Americæ populis, qui per sæcula multa sine incommodo in eo more perstiterunt: alterum vero, communionem nimirum ex caritate, exhibuerunt olim * Esseni, deinde Christiani qui Hierosolymis primi exstiterunt, ac nunc quoque non pauci qui vitam degunt asceticam. Simplicitatis in qua * primi homines sunt conditi argumentum præbuit nuditas. Erat in illis ignoratio magis vitiorum quam cognitio virtutis; ut de Scythiis loquitur Trogus. *Vetustissimi mortalium*, inquit Tacitus, * *nulla adhuc mala libidine, sine probro, scelere, eoque sine poena aut coercitionibus agebant.* Apud Macrobiū est, *Primum inter homines mali nescia & adhuc astutia inexpertæ simplicitas.* hæc simplicitas * ἀφθαγσία videtur dici sapienti Hebræo, Paulo Apostolo ἀπλότης, quam opponit τῇ πανουργίᾳ, vatræ calliditati. Negotium erat illis unicum D E I cultus, * cujus symbolum arbor vitæ, ut Hebræi veteres explicant, assensiente Apocalypsi. Vivebant autem facile ex his * quæ sine industria sponte sua terra proferebat. Verum in vita hac simplice & innocente non perstiterunt homines, sed animum applicuerunt ad artes varias, quarum symbolum erat * arbor scientiæ boni & mali, id est earum rerum quibus tum benetum male uti licet: φρόνησιν μέσην vocat Philo. Huc respiciens Solomo; *Deus*, inquit, *creavit hominem rectum*, id est *simplicem*, sed ipsi quaesiverunt sibi cogitationes multas. ἔβηπον εἰς πανουργίαν ut dicto loco Philo loquitur. Dion Prusænsis oratione VI: ἀλλὰ τὴν πανουργίαν τοῖς ὕστερον καὶ πᾶσι πολλὰ ἐνέσκειν καὶ μηχανῶνται ὡς τὸν βίον ὃ πάντι πρὸς ἐννεγκεῖν· ὃ καὶ ὡς ἀνδρείαν, ὃ δὲ διχαιοσύνην χρῆσθαι τῇ σοφίᾳ τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ πρὸς ἡδονήν. *Hic qui primos secuti sunt hominibus calliditatem* * *variaque ad vitam reperta non multum fuisse conducibilia.* Ingenio enim *istos homines non tam ad fortitudinem ac iustitiam quam ad voluptatem.* Antiquissimæ artes agricultura & pastura in primis fratribus apparuerunt: non sine aliqua rerum distributione. ex studiorum diversitate æmulatio, etiam cædes: ac tandem cum boni malorum consortio contaminarentur, * vitæ genus giganteum, id est, violentum, quale est eorum quos χειρὸνίκας Græci vocant. * Mundo per diluvium purgato, pro ferina illa vita successit cupido voluptatis, * cui inserviit vinum: unde & illiciti amores. Præcipue vero concordiam rupit generosius vitium, ambitio, cujus signum turris Babylonica: mox alii alias terras partito possederunt. Sed postea quoque inter homines vicinos mansit non pecorum, sed terrarum pascuarum communio; quia tanta erat in exiguo hominum numero latitudo terrarum, ut sine incommodo ullo ad multorum usus sufficeret:

*Ne signare quidem aut partiri limite campum
Eas erat.*

Iust. lib. II.

11 ad Somnium Scip. Sap. 111, 24.

11 Corinth.

11, 3.

Proverb.

111, 18.

Philo de

Mund. cre.

Apocalyp.

xxii, 2.

Eccles. vii, 30.

Gen. x, xi.

Virg. Georg. I.

Gen. xii.

donec aucto ut hominum, ita pecudum numero, passim terræ non in gentes ut ante, sed in familias dividi coeperunt. * Puteos vero, rem in siticulosa regione valde necessariam, nec multis sufficien-

Gen. xxi. tem, occupando quisque suos fecere. Hæc sunt quæ ex sacra historia docemur, satis convenientia cum his quæ philosophi & poetæ de primo statu rerum communium, & postea secuta rerum distributione dixerunt, quorum testimonia alibi à nobis producta sunt. Hinc discimus quæ fuerit causa ob quam à primæva communione rerum primo mobilium, deinde & immobilium discessum est: nimirum quod cum non contenti homines * vesca sponte natis, antra habitare, corpore aut nudo agere, aut corticibus arborum ferarumve pellibus vestito, vitæ genus exquisitius delegissent, industria opus fuit, quam singuli rebus singulis adhiberent. quo minus autem fructus in commune conferrentur, primum obstitit locorum, in quæ homines discesserunt, distantia, deinde justitiæ & amoris defectus, per quem fiebat, ut nec in labore, nec in consumptione fructuum quæ debebat æqualitas servaretur. Simul discimus quomodo res in proprietatem ierint: non animi actu solo; neque enim scire alii poterant, quid ali suum esse vellent, ut eo abstinerent; & idem velle plures poterant: sed pacto quodam aut expresso, ut per divisionem, aut tacito, * ut per occupationem. simulatque enim communio displicuit, nec instituta est divisio, * censeri debet inter omnes convenisse, ut quod quisque occupasset id proprium haberet. * *Concessum*, inquit Cicero, *sibi ut quisque malit quod ad vitæ usum pertinet quam alteri acquiri non repugnante natura*. Cui addendum illud Quintiliani: *Si hac conditio est, ut quicquid in usum hominis cessit, proprium sit habentis, profecto quicquid jure possidetur, injuria auferitur*. Et veteres cum Cererem legiferam, & sacra ejus Thesmophoria dixerunt, hoc significabant, * ex agrorum divisione extitisse novicujusdam juris originem.

Cic. Off.
111.
Decl. 12.
Mocr. Socr.
111, c. xli.

III. His positis dicimus mare sumtum aut sub ratione integri, aut sub ratione præcipuarum partium, in proprium jus abire non posse: quod quia de privatis quidam concedunt, non de populis, probamus ex morali primum ratione; quia causa ob quam à communione discessum est hic cessat. Est enim tanta maris magnitudo, ut ad quemvis usum omnibus populis sufficiat, ad aquam hauriendam, ad piscatum, ad navigationem. Idem dicendum esset de aëre, si quis ejus usus esse posset, ad quem terræ usus non esset necessarius, ut est * ad aucupia; unde illa legem accipiunt ab eo qui in terra imperium habet. Nec aliud censendum de Syrtibus, ubi nihil est quod cultum ferat, & usus unicus petendarum inde arenarum exhauriri nequit. Est & naturalis ratio quæ mare consideratum ut diximus, proprium fieri vetat: quia occupatio non procedit * nisi in re terminata: unde Thucydides terram vacuum vocat ἀόριστον: & Ilocrates terram ab Atheniensibus occupatam τὴν ὑπὸ ἡμῶν ἀπορροισμένην. Liquida vero quia per se non terminantur (τὸ ὑπερὸν ἀόριστον οἰκιστῶ ἔστιν, inquit Aristoteles) occupari nequeunt, nisi ut contenta in re alia: quomodo lacus & stagna occupata sunt; item flumina quia ripis tenentur. Mare vero terra non continetur, par terræ aut * terra majus, unde terram mari contineri veteres dixere: τὸν Ὠκεανὸν δεσμεύειν καὶ τῇ γῇ περιέσβεσθαι, quæ Apollonii verba apud Philostratum. Sulpicius Apollinaris apud Gellium: *Quid potest dici circa Oceanum esse, cum undique Oceanus circum-*

Lib. 1.

Paneg.

De Gener.
lib. 11, c. 2.

vii, c. xli.
Lib 11.
cap. 13.

scribat

scribat omnes terras, & ambiat ? Mox: *Quum vero omnes terras omnifariam & undique versum circumfuit, nihil citra eum est, sed undarum illius ambitu terris omnibus convallatis in medio ejus sunt omnia quæ intra cras ejus inclusa sunt.* M. Acilius Consul in oratione ad milites quæ apud Livium: *Oceano, inquit, qui orbem terrarum amplexu fuit.* In Senecæ suavoriis dicitur Oceanus totius orbis vinculum terrarumque custodia: Lucano unda Mundum coercens. Nec fingenda divisio: nam cum primum terræ divisæ sunt, incognitum erat mare sui maxima parte: atque ex eo nullus fingi modus potest quo gentes adeo diffusæ de divisione convenirent. Ideo quæ communia omnium fuerunt & in prima divisione divisa non sunt; ea non jam divisione, sed occupatione transeunt in jus proprium, nec dividuntur nisi postquam propria esse cœperunt.

IV. Veniamus ad ea quæ propria fieri possunt, sed nondum facta sunt propria. Talia sunt * loca multa inculta adhuc, * insulæ in mari, feræ, pisces, aves. Sed duo notanda sunt: duplicem esse occupationem, unam per universitatem, alteram per fundos. prior solet fieri per populum, aut eum qui populo imperat: altera deinde per singulos, magis tamen assignatione, quam libera occupatione. Quod si quid universim occupatum in singulos dominos descriptum non est, non ideo vacuum censi debet. manet enim in dominio primi occupatoris, puta, populi aut regis. Talia esse solent flumina, lacus, stagna, silvæ, montes asperi.

V. De feris, piscibus, avibus illud notandum est, qui imperium habet in terras & aquas, ejus lege impediri posse aliquos, ne feras, pisces, aves capere, & capiendo acquirere eis liceat: atque hac lege teneri etiam exteros. Ratio est, quia ad gubernationem populi moraliter necessarium est, ut qui ei vel ad tempus se admiscant, quod fit intrando territorium, ii conformes se reddant ejus populi institutis. Nec obstat quod sæpe in jure Romano legimus, jure naturæ, aut gentium, liberum esse talia animalia venari: hoc enim verum est quamdiu lex civilis nulla intercedit, sicut lex Romana res multas relinquebat in illo primævo statu, de quibus aliæ gentes aliud constituerunt. Cum autem lex civilis aliud constituit, eam observari debere jus ipsum naturæ dicat. Lex enim civilis quanquam nihil potest præcipere quod jus naturæ prohibet, aut prohibere quod præcipit, potest tamen libertatem naturalem circumscribere, & vetare quod naturaliter licebat, atque etiam ipsum dominium naturaliter acquirendum vi sua antevertere.

VI. Videamus porro ecquod jus communiter hominibus competat in eas res, quæ jam propriæ aliquorum factæ sunt. quod quæri mirum forte aliquis putet, cum proprietas videatur absorpsisse jus illud omne, quod ex rerum communi statu nascebatur. Sed non ita est. Spectandum enim est, quæ mens eorum fuerit, qui primi dominia singularia introduxerunt: quæ credenda est talis fuisse, ut quam minimum ab æquitate naturali recesserit. Nam si scriptæ etiam leges in eum sensum trahendæ sunt quatenus fieri potest, multo magis mores, qui scriptorum vinculis non tenentur. Hinc primo sequitur, in

Covarr. e.
peccatum.
par. 11, §. 8.

Dd. in l.
cunctos po-
pulos. C. de
summ. Trin.
Innoc. &
Panorm. in
c. a nobis.
1. de sent.
excomm.
Covarr. d. 1000.

gravissima necessitate reviviscere jus illud pristinum rebus utendi ,
tanquam si communes mansissent; quia in omnibus legibus humanis,
ac proinde & in lege dominii , summa illa necessitas videtur excep-
pta. Hinc illud, ut in navigatione, si quando defecerint cibaria, quod
quisque habet in commune conferri debeat. sic & defendendi mei
causa vicini ædificium orto incendio dissipare possum : & funes aut
retia discindere in quæ navis mea impulsæ est, * si aliter explicari ne-
quit. Quæ omnia lege civili non introducta, sed exposita sunt. Nam
& inter Theologos recepta sententia est in tali necessitate , si quis
quod ad vitam suam necessarium est sumat aliunde, eum furtum non
committere: cujus definitionis non hæc causa est, quam nonnulli ad-
ferunt, quod rei dominus ex caritatis regula rem egenti dare tene-
tur, sed quod res omnes in dominos distinctæ, cum benigna quadam
receptione primitivi juris videantur. Nam si primi divisores interro-
gati fuissent quid de eare sentirent, respondissent quod dicimus. Ne-
cessitas, inquit pater Seneca , *magnum humana imbecillitatis patrocini-
um* , * *omnem legem* (humanam scilicet , aut ad humanæ modum factam)
frangit. Cicero Philippica XI ; Cassius in Syriam profectus est , *alienam*
provinciam si homines legibus scriptis uterentur : his vero oppressis , suam lege
natura. Apud Curtium est : *In communi calamitate, suam quemque habere*
fortunam.

L. 2, s. Cum
in eadem.
D. ad l.
Rhodiam.
L. Quo nau-
fragium.
s. Quod ait
D de incendi.
L. Quemad-
modum. s.
Item, D. ad
l. Aquilam.
Thom. 2. 2.
66, 7.
Covar. cap.
peccatum.
p. 2. s. 1.
Soto lib. 9.
9. 3. art. 4.

VII. Sed cautiones adhibendæ sunt , ne evagetur hæc licentia :

quarum prima sit: omni modo primum tentandum , an alia ratione
necessitas evadi possit, puta adeundo magistratū ; aut etiam tentando
an rei usus à domino possit precibus obtineri. Plato ex vicini puteo
aquam peti ita demum permittit , si quis in suo ad cretam usque fo-
derit ad aquam exquirendam : & Solon; Si in suo foderit ad quadra-
ginta cubitos : ubi addit Plutarchus ; *ἀπορία γὰρ αἴτιον θεῶν βοηθεῖν , καὶ*
δέξιον ἐφοδιάζειν. arbitrabatur subveniendum necessitati , non instruendam pi-
gritiam. Xenophon in responso ad Sinopenſes : *οὔτοι οἱ ἀν' ἐλθόντες ἀγ-
ρὸν κοινέμεθα , ἀν' τε εἰς βάρεβαρον γῆν , ἀν' τε εἰς Ἑλλινίδα , καὶ ὕβρεσ , καὶ ἀνάγκη*
λαμβάνομεθα τὴν ἐπιτιδεία : ubi jus emendi nobis non conceditur , siue in Barba-
rico, siue in Gracanic solo, ibi qua opus est sumimus , non per proterviam , sed
ex necessitate.

Exped. Ciri
v.

VIII. Secundo, non concedendum hoc si pari necessitate ipse
possessor teneatur. nam in pari causa, possidentis melior est condi-
tio. *Stultus non est,* ait Lactantius, *qui tabula naufragum, ne salutis quidem*
propriæ causâ, nec equo saucium deiecerit : quia se abstinent à nocendo , quod est
peccatum ; hoc peccatum vitare sit sapientia. Cicero dixerat Officio-
rum III, Nonne igitur sapiens, si fame ipse conficiatur, abstulerit cibum alte-
ri, homini ad nullam rem utili? Minime vero. Non enim mihi est vita mea
utilior quam animi talis affectio , neminem ut violem commodi mei gratia.
Apud Curtium legitur : *Melior est causa suum non tradentis, quam poscen-*
tis alienum.

Lib. v, c. 16.

Adv. quod.
Lib. 1, art. 2,
col. 3.
Covar. d.
Soto.

IX. Tercio, ubi fieri poterit faciendam restitutionem. Sunt qui-
dam qui aliter censent hoc argumento , quod qui jure suo usus est
ad restitutionem non obligetur. Sed verius est jus hic non fuisse
plenum, sed restrictum cum onere restituendi ubi necessitas cessaret.

Tale

Tale enim jus sufficit ad servandam naturalem æquitatem contra rigorem domini.

X. Hinc colligere est, quomodo ei, qui bellum pium gerit, liceat locum occupare, qui situs sit in solo pacato : nimirum si non imaginarium, sed certum sit periculum, ne hostis eum locum invadat, & inde irreparabilia damna det: deinde, si nihil sumatur, quod non ad cautionem sit necessarium, puta, nuda loci custodia, relicta domino vero jurisdictione & fructibus : postremo, si id fiat animo reddendæ custodiæ, simulatque necessitas illa cessaverit. *Enna aut malo, aut necessario facinore retenta*, ait Livius : quia malum hic, quicquid vel minimum abijt à necessitate. Græci qui cum Xenophonte erant, cum navibus omnino opus haberent, ipsius Xenophontis consilio ceperunt transeuntes, sed ita ut merces dominis intactas conservarent, nautis vero & alimenta darent, & precium persolverent. Primum ergo quod post dominia ex veteri communione restat jus, est id, quod jam diximus necessitatis.

Lib. xxiv.

De Exped.
Cyr. lib. v.

XI. Alterum est utilitatis innoxie. *Quidni enim*, inquit Cicero, *De Off. 1.* quando sine detrimento suo potest, alteri communicet, in iis quæ sunt accipienti utilia, tanti non molesta? Ideo Seneca beneficium negat dici posse ignis accendendi potestatem. Apud Plutarchum legimus *Symposiacon VII* : ἔτε γὰρ πρὸς τὴν ἀφανίζεωσαν ὅσων αὐτὸς ἀδὴν ἔχοντες. ἔτε γὰρ καὶ ἐμφορηθέντες πηγὴν ἀποφύγειν καὶ ἀποκρύπτειν, ἔτε πάλ᾽ σκευὴ καὶ ὁδὸς ἀναφθεῖσθαι χρῆσθαι μὲν, ἀλλ' ἔαν καὶ δόποιλείπειν τὰ χρήσιμα τοῖς δεησομένοις μὲν ἡμεῖς. *Nam neque alimenta nobis fas est perdere, ubi ipsi plus satis habemus, neque fontem, postquam inde quantum libet potaverimus, obturare aut occultare, neque signa navigationis aut itineris abolere, quæ nobis usui fuerint.*

IV de Benef.

XII. Sic flumen, qua flumen dicitur, proprium est populi cujus intra fines fluit, vel ejus, cujus in ditione est populus : atque ei licet molem in flumen injicere : quæ in flumine nascuntur ejus sunt. At idem flumen, qua aqua profluens vocatur, commune mansit, nimirum ut bibi hauririq; possit.

L. Quædam.
D. de rer. divis.

Quis veter appposito lumen de lumine sumi ;

Atque cavum vastas in mare servet aquas ?

inquit Ovidius: apud quem & Lycios Latona sic alloquitur :

Quid prohibetis aquas ? usus communis aquarum est :

ubi & undas vocat munera publica, id est hominibus communia, vocis publicæ acceptione minus propria : quo sensu res quædam publicæ juris gentium dicuntur. Virgilius undam eodem sensu dixit cunctis patentem.

XIII. Sic & terræ, & flumina, & si qua pars maris in proprietatem populi alicujus venit, patere debet his qui transitu opus habent ad causas justas; puta quia suis finibus expulsi quærent terras vacuas, aut quia commercium expetunt cum gente seposita, aut etiam quia quod suum est justo bello petunt. Ratio hic eadem quæ supra, quia dominium introduci potuit cum receptione talis * usus qui prodest his, illis non nocet : ideoque domini auctores id potius censendi sunt voluisse. Exemplum habemus insigne in Mosis historia, qui cum transeundum haberet per alienos fines, primum Idumæo, deinde

Bal. III,
conf. 293.

Num. xx.
et xx3.

Emoræo has tulit leges, iturum se via regia, nec deflexurum ad possessiones privatas. Si qua re ipsorum haberet opus, justum pretium eis persolaturum. Quæ conditiones cum repudiarentur, * justum eo nomine bellum intulit Emoræo. *Innoxius enim transitus dene-*

Lib. qu. IV. galatur, inquit Augustinus, qui jure humane societatis equissimo patere de-
super Num. bebant. Græci qui cum Clearcho: περιδόμεθα ἢ ἂν ἱκανῶς εἰς τὴν ἡμετέραν
ad cap. 20. λυποῖναι. ἀδικούντες μὴ τοὶ περιεσόμεθα σὺν τοῖς θεοῖς ἀμύνεσθαι. Domum ibimus, si

Plut. Apo. nemo molestus sit: si quis injuriam faciat, cum Deorum ope arcere conabimur.
Nec multo aliter Agefilaus cum ex Asia rediens ad Troadem ve-

*Hist. IV. * Lyfander Bæorios rectis se hastis transire vellent, an inclinatis. Ba-*
tavi apud Tacitum Bonnenfibus nuntiant: *Si nemo obfisteret, innoxium*

Plut. Cimo. iter fore: sin arma occurrant, ferro viam inventuros. Cimon quondam
Lacedæmoniiis suppetias iaturus per agrum Corinthium traduxerat
copias. Reprehensus à Corinthiis quod non prius civitatem com-

pellasset: nam & qui fores alienas pulser, non intrare nisi domini
permisso: *At vos, inquit, Cleonæorum & Megarensium fores non pulsastis,*

sed perfregistis, consentes omnia patere debere plus valentibus. Media fen-

ientia vera est, * postulandum prius transitum: sed si negetur, vindicari possit. * Ita Agefilaus ex Asia rediens cum à rege Macedonum

transitum postulasset, atque is consultaturum se dixisset: *Consultet,*
inquit: nos interea transibimus. Neque recte excipiet aliquis metuere

se multitudinem transeuntium. Ius enim meum metu tuo non tol-
liitur: eoque minus, quia sunt rationes cavendi, ut si divisis manibus

Tac. II III
historiar.
Lib. VII.

transmittantur copię, * si inermes, quod Agrippinensēs Germanis
dicebant: quem morem antiquitus in Eleorum regione observa-

tum notavit Strabo: si impensa transeuntis, is qui transitum con-
cedit, sibi præsidia idonea conducatur: * si obsides dentur, quod à

Demetrio Seleucus postulabat, ut eum intra sui imperii fines sub-
sistere fineret. Sic etiam metus ab eo in quem bellum justum mo-

vet is qui transit, ad negandum transitum non valet. Neque magis
admittendum si dicas, & alià posse transiri: tantundem enim qui-

vis diceret, atque eo modo jus transeundi plane interimeretur: sed
fatis est si sine dolo malo transitus postuletur, qua proximum ac

commodissimum est. Plane si injustum moveat bellum qui transire
vult, si hostes meos secum ducat, negare transitum potero: nam &

in suo ipsius solo ei occurrere, atque iter impedire fas esset. Neque
vero personis tantum, sed & mercibus transitus debetur. Nam quo-

minus gens quæque cum quavis gente seposita commercium colat,
impediendi nemini jus est: id enim perniti interest societatis hu-

manæ; nec cuiquam damno id est: nam etiam si cui lucrum spera-
tum, sed non debitum decedat, id damni vice reputari non debet.

Testimoniū quæ ad hanc rem produximus alibi, addemus unum
* ex Philone: *πῶσαι ἡ γὰρ λατρία φορητῆρα ὀλκῶσιν ἀναιδύνους ἀφελήνται,*

καὶ πρὸς ἀνιδόσεις ὡς ἀλλήλους ἀζαῶν ἀντεκίνησιν αἱ χεῖρες κτηνωτίας ἡμέρῃ,
καὶ μὴ ἐνδεόντων λαμβάνουσαι, ὡς ἡ ἀγνοία περιουσίαν ἀντικείμεναι. φησὶν ὅτι

ἐνδεῖς πᾶσαι τὴν οὐκ ἐμψύην ἐμψύσειν. ἀλλ' ἐνδεῖς πρὸς μεγάλας αὐτῆς δαπάνας.
*Mare omne navibus onerarius tuto satis navigatur, * eo commercio quod ex*

naturalis

naturalis societatis desiderio inter nationes intercedit , dum mutuo aliarum copia aliarum inopia succurrit. Nam invidia nunquam aut o bem universum , aut magnas eius partes invasit. Alterum ex Plutarcho qui de mari sic loquitur : ἀρειον ὄντα καὶ αἰσύμβολον τὸν βίον τῷτο τὸ φοιχείον συνῆψε καὶ τέλειον ἐποίησε , διορθῶν τὰς παρ' ἀλλήλων ἐπικυρίας , καὶ ἀντιδοσσεσι κρινωρίαν ἐργαζόμενον καὶ φιλίαν : Vitam nostram , feram alioqui & commercio exfortem , hoc elementum sociavit atque perfecit , supplens quod deerat ope mutua , & permutatione rerum societatem amicitiamque concilians. Quicum convenit Libanii illud : ἔμψ' τοῖς πάντε γε πᾶσιν ἐνεμεα μέρεσσιν , ἀλλὰ διήρ' τὰ δῶρε κατὰ τὰς χώρας εἰς κρινωρίαν τὰς ἀνθρώπους ἄγων τῇ παρ' ἀλλήλων χρεία . καὶ φαίνεται δὴ τὰς ἐμπορίας , ὅπως τῶν παρ' ἐνίοις φουρδῶν , κοινῇ εἰς ἀπαιτίας ἐνέγκη τὴν ἀπώλασιν. Deus non omnia omnibus terra partibus concessit , sed per regiones dona sua distribuit , quo homines alii aliorum indigentes ope societatem colerent . Itaque mercaturam excitavit , ut qua usquam nata sunt us communiter frui omnes possent. Euripides quoque Supplicibus Theſea inducens loquentem , his quæ humana ratio in commune bonum reperit , navigationem annumerat , his verbis :

*πάντα τε ναυτολήμεθ' ὡς Ἀφλααροῖς
ἔχοντες ἀλλήλοισιν ὧν πόνοις γῆ.*

*Et cum que terra qua suum ingenium negat,
Supplere ratum pelagus discursibus.*

Apud Florum est : *Sublatis commerciis , rupto federe generis humani.*

Lib. III.

XIV. Sed quæritur , an ita transeuntibus mercibus , terra , aut amne , aut parte maris quæ terræ accessio dici possit , vectigalia imponi possint ab eo qui in terra imperium habet. Certe quacunque onera ad illas merces nullum habent respectum , ea mercibus istis imponi nulla æquitas patitur. Sic nec capitatio civibus imposita ad sustentanda reipublicæ onera , ab exteris transeuntibus exigi potest. Sed si aut ad præstandam securitatem mercibus , aut inter cætera etiam ob hoc onera sustinentur , ad ea compensanda vectigal aliquod imponi mercibus potest , dum modus causæ non excedatur. * Inde enim pender iustitia , ut tributum ita & vectigalis. Sic vectigal equorum & neti quæ Isthmum Syriacum transibant accepit rex Solomo. De thure Plinius : *Evehi non potest , nisi per Gebanitas .* * Itaque & horum regi penditur vectigal. Sic ditati Massilienses ex fossa quam ex Rhodano in mare Marius duxerat , πεσπιδόμοι τὰς ἀνατολίας καὶ τὰς κατωγρόμους : * vectigal exigentes ab iis qui navibus ascenderent , aut descenderent , ut Strabo narrat libro quarto. Idem libro octavo nos docet , Corinthios ab antiquissimis usque temporibus vectigal percepisse , de mercibus , quæ ad vitandum Maleæ flexum , terra de mari in mare transferebantur. Sic pro Rheni transitu pretium accipiebant Romani. *Etiā in pontibus pro transitu datur* , inquit Seneca. Et de fluminum transitu pleni sunt Iurisconsultorum libri. Sed frequens est ut æquus modus non servetur , cuius rei Phylarchos Arabum incusat. † Strabo , hoc addito : *χωλεπόν γδ' ἐν τοῖς ποσέτοις καὶ τοῖς ἀνθρώποις κρινὸν ἀφορεσθῆναι μέτρον τὸ τῷ ἐμπόρῳ λυσισιέες. Difficile enim est ut inter validos & feroces definitiatur modus mercatori non gravis.*

1 Reg. x,
28.
xii, 14.

Tac. hist. IV,
Chop. de Dō.
ib. 1. sit 9.
Pereg. l. 1.
de jure Fisci.
c. 1. n. 22.
Ang. conf.
190. Zabab.
conf. 38.
Firm. in tra.
de gabe II.
† Lib. xvii,

XV. Morari quoque aliquantis per prætervehentibus aut præter-
euntibus, valetudinis, aut alia qua iusta de causa, licere debet. nam
Viñ. de Indus rel. 2. est & hoc inter utilitates innoxias. * Itaque Ilioneus apud Virgi-
n. 1. lium cum Trojani in terra Africa consiliteret vetarentur, Deos judi-
Perricle. Diod. l. xii. ces audet invocare, & probata Græcis querela Megarensium adver-
Ithuc. 1. sus Athenienses, qui eos portibus suis arcebant, *παρὰ τὴν ἑγὼν δὲ δίκαια*,
contra jus commune ut Plutarchus loquitur: ita ut Lacedæmoniis nulla
belli causa iustior visa fuerit. Cui & hoc consequens est, ut tugu-
rium momentaneum ponere liceat, puta in littore, etiam si litus à
populo occupatum concedamus. nam quod decretum Prætoris ad-
hibendum dixit Pomponius, ut in littore publico vel mari exstruere
quid liceat, ad permanentia ædificia pertinet; quo & illud Poëta:

Contracta pisces æquora sentiunt

Iactus in altum molibus.

XVI. Sed & perpetua habitatio his, qui sedibus suis expulsi re-
ceptum quærunt, deneganda non est externis, dum & imperium
quod constitutum est subeant, & quæ alia ad vitandas seditiones
sunt necessaria. quam æquitatem recte observavit divinus Poëta,
cum Æneam inducit has ferentem conditiones:

ſocer arma Latinus habeto,

Imperium ſolemne ſocer.

Lib. 1. Et apud Halicarnassensem Latinus ipse æquam esse dicit Æneæ cau-
Lib. xvii. sam, si sedium inopia compulsus eo advenisset. Barbarorum est ho-
De officiis spites pellere, ait ex Eratosthene Strabo: nec probati hac in parte
III, c. 7. Spartani. Ambrosio quoque iudice illi, qui peregrinos urbe prohibent,
Herod. l. 1. nequaquam probandi. Sic Æoles Colophonios, Rhodii Phorban-
Et. 1v. tem ejusque socios, Cares Melios, Lacedæmonii Minyas, Cumæi
Paus. l. vii. alios ad se adventantes exceperunt. At de iisdem Minyis recte He-
Oros. vii. rodotus cum recepti partem imperii poscerent, ait eos *ἐξυβρίζου* &
Diod. lib. x. *ποῦνται ἐκ ὅσων*, injuriosos fuisse & fecisse quæ facere fas non erat: beneficium
Lib. 1v. c. 6. ab illis in injuriam versum dixit Valerius Maximus.

Ad x1 **XVII.** Sed & si quid intra territorium populi est deserti ac ste-
Æneidos. rilis soli, id quoque advenis postulantibus concedendum est, aut et-
iam ab illis recte occupatur, quia occupatum censeri non debet quod
non excolitur, nisi imperium quod attinet, quod populo veteri sal-
vum manet. Trojanis data à Latinis Aboriginibus jugera duri at-
que asperrimi agri septingenta, * ut Servius notat. Apud Dionem
Prusæensem oratione vii legimus: *ἐδὲν ἀδικῶσιν οἱ τὴν δὲρὴν τὴν χῆρος*
ἐργαζόμενοι: nihil peccant qui partem terra incultam colunt. Clamabant
Tacit. Ann. xiii. olim Anfibarii, sicut cælum Diis, ita terras generi mortalium datas, quasque
sint vacua eas publicas esse: Solem, quin etiam & sidera respicientes, quasi co-
ram interrogabant, vellentne contueri inane solum: potius mare superfunderent
adversus terrarum ereptores. Sed male dicta hæc generalia rei præsentis
aptabant, nam terræ illæ non omnino erant vacuæ, sed pascendis pe-
coribus & armentis militum serviebant: quæ iusta Romanis negan-
di causa. Nec minus iuste jam olim Romani ex Gallis Senonibus
quærebant; quod jus esset agrum à possessoribus petere, aut minari arma?

XVIII. Post jus commune ad res, sequitur jus commune ad
actus:

actus : quod datur aut simpliciter , aut ex suppositione. Simpliciter datur hoc jus ad actus tales, quibus ea comparantur, sine quibus vita commode duci nequit. Non enim par hic necessitas requiritur, ut in re aliena arripienda : quia hic non agitur de eo quod fiat domino invito , sed de modo acquirendi dominis volentibus : tantum ne id aut lege lata , aut conspiratione impedire liceat. Est enim tale impedimentum naturæ societatis contrarium in his quas dixi rebus. Hoc est quod Ambrosius vocat , * *separare à commerciis communis parentis , fusos omnibus partus negare , consortia vivendi auerruncare*. Nam de supervacuus & mere voluptariis non agimus , sed de his quæ vita desiderat, puta alimentis, vestimentis, medicamentis.

De Officiis
111. c. 7.

XIX. Ad hæc igitur æquo pretio comparanda jus esse omnibus hominibus asseveramus : demto , si à quibus petitur ipsi ejus rei indigeant : * quomodo in summa penuria frumenti venditio prohibetur. Et tamen ne in tali quidem necessitate expelli posse admissos semel peregrinos , sed commune malum communiter tolerandum, ostendit indicato jam loco Ambrosius.

Covar. Var. res. lib. 111. c. 14. ibi. Tertio.

XX. Ad sua autem vendenda non æquum jus est. nam cuilibet liberum est statuere quid velit acquirere aut non. Ita vinum & alias merces exoticas olim non recipiebant Belgæ. Et de Arabibus Nabatæis Strabo. † *εἰσπράγματι δ' ἐστὶ τὰ δ' ὁ ἀπὸ τῆς ἀλῆας*. * *importare merces quasdam licet, quasdam non item*.

Molina disp. 105. Reg. de act. susp. pernat. disp. 31. du. 2. n. 52.

XXI. In hoc jure, quod diximus, inesse censemus etiam libertatem matrimonia ambiendi & contrahendi apud vicinas gentes , puta, si virorum populus aliunde expulsus alio advenit. nam sine femina ætatem agere etsi humanæ naturæ non omnino repugnat , repugnat tamen naturæ plerorumque hominum. cœlibatus enim non nisi excellentibus animis convenit. Quare facultas comparandi uxores adimi viris non debet. Romulus apud Livium vicinos rogat , ne graventur homines cum hominibus sanguinem & genus miscere. Canulejus apud eundem : *Connubium petimus, quod finitimis, externisque dari solet. Iure belli injuste negatas nuptias juste victor auferret*, Augustino iudice. Leges autem civiles aliquorum populorum , quæ connubia exteris negant, aut ea ratione nituntur, quod temporibus, quibus sunt conditæ , nulli erant populi quibus non foeminarum copia suppetere, aut non de quibusvis connubiis agunt , sed de iis quæ justa sunt, hoc est quæ speciales quosdam juris civilis effectus producant.

Cas. 1. boll. Gall. † Lib. xv1.

XXII. Ex suppositione jus commune est ad actus , quos populus aliquis externis promiscue permittit. Nam tunc si unus populus excludatur, ei fit injuria. Sic si externis alicubi venari, piscari, aucupari, margaritas legere licet, si ex testamento capere, si res vendere, si etiam extra penuriam feminarum conjugia contrahere , uni populo id negari non potest , nisi delictum præcesserit : qua de causa Benjaminitis Hebræi cæteri ademerunt connubii facultatem.

Lib. 1v.

De cr. Dei 4 11. c. 17.

Vitt d. rel. 2. n. 2. 3.

Iud. soc.

XXIII. Sed de permissis quod diximus , intelligendum est de his , quæ permessa sunt tanquam ex vi naturalis libertatis nulla lege sublata : non si permessa sint per beneficium relaxando legem. nam in beneficii negatione nulla est injuria. Atque ita arbitramur concilia-

Disp. 105.

ri posse quod post Franciscum Victoriam quasi ei contrarius notavit Molina.

XXIV. Quæsitum memini an populo alicui liceat cum alio populo pacisci, ut is populus certi generis fructus, qui alibi non nascuntur, sibi soli vendat. Licere cenfeo, si is qui emit populus paratus sit aliis vendere æquo pretio. nam aliarum gentium non interest à quo emanant quod ad desideria naturæ attinet. Lucrum autem alter alteri prævertere licite potest, maxime si causa subsit, ut si qui id stipulatus est populus alterum populum in suam tutelam receperit, sumptusque eo nomine faciendos habeat. Talis autem coemptio, eo quo dixi animo facta, juri naturæ non repugnat, quanquam solet interdum ob utilitatem publicam legibus civilibus prohiberi.

Annotata ad Caput II.

φ. II.

Erant omnia communia & indivisa omnibus] Ejus vestigium mansit in Saturnalibus.

Theatrum cum commune sit] Seneca de Beneficiis VII, c. XII : Equestris omnium equitum Romanorum sunt. in illis tamen locus meus sit proprius quem occupavi.

Ex simplicitate eximia] Horatius:

Campestres melius Scythæ,
Quorum plaustra vagas rite trahunt domos,
Vivunt, & rigidi Geta,
Immetata quibus jugera liberas
Fruges & Cererem ferunt,
Nec cultura placet longior annua
Defunctumque laboribus
Æquali recreat sorte vicarius.

Esseni] Et ab his orti Pythagoristæ. Vide Porphyrium, Diogenem Laërtium, Gellium, I, 9.

Primi homines] Adam typus humani generis. Vide Origenem contra Celsum. neque nihil huc pertinet, quod Tertullianus dixit libro de Anima : Naturale enim rationale credendum est, quod anima à primordio sit ingeneratum, à rationali videlicet auctore. Quid enim non rationale, quod Deus jussu quoque ediderit, nedum id quod proprie afflatu suo emisit ? Irrationale autem posterius intelligendum est, ut quod acciderit ex serpentis instinctu, ipsum illud transgressionis admissum, atque exinde inoleverit, & coadoleverit in anima adinstar jam naturalitatis, quia statim in primordio natura occidit.

Nulla adhuc mala libidine] Seneca de iisdem epistola xc, ignorantia verum innocentes erant. Deinde locutus de justitia, prudentia, temperantia, fortitudine, addit : Omnibus his virtutibus habebat similia quam, rudis vita. Iosephus : μηδὲ μὴ ἐνὶ ζῴοντι ψυχὴν φρονέει. Nullus curis turbidum habentes animum.

Ἀφροδισία videtur dici sapienti Hebræo] Sic & Paulus Eph. VI, 24. qui & ἀδιάφθορος dixit Tit. II, 17.

Cujus symbolum aī bor vita] Sanctitas superior, Rabbini: עֲבוֹרָה, divina

divina sapientia Arethæ ad Apocalypsim . De Paradiso vide Ecclesiastici caput XL, 17. & quatuor fluminibus Paradisi eundem librum XXIV, 35, & sequentibus.

Quæ sine industria sponte sua terra proferebat] Vide egregium hac de re locum libro II Varronis de re Rustica, ex Dicæarcho : & confer quæ ex eodem Dicæarcho habet Porphyrius de non esu animalium IV.

Arbor scientiæ boni & mali] Iosephus : τὸ φυτὸν ὁξύτητος καὶ διανοίας τὸ ὑπὴρχεν. *quæ arbor erat solertia & intelligentia.* Telemachus apud Homerum : καὶ οἶδα ἐκαστα

ἰδὼλά τε καὶ πᾶ χίρεια· πάρεθ' δέ τε νήπιον ἦα.

omnia novi

Quæ bona, quæ mala sunt, nec sum jam parvis ut ante.

Zenoni Cittienfi prudentia, scientia bonorum & malorum & mediorum. Est id apud Diogenem Laërtium. Plutarchus de Communibus notitiis : τί δινὸν εἰ τῶν κακῶν ἀναμειγνύντων σὺν ἑσσι φρόνησις, ἐτίθων δ' ἄντ' ἐκείνης ἀρετὴν ἐξορῶν, σὺν ἀγαθῶν καὶ κακῶν ἀπ' ἀγαθῶν μόνον ἐπιστήμην ἔσται. *Quid nocebit, si ablati malis nulla erit prudentia, pro ea autem aliam habeamus virtutem, quæ non bonorum ac malorum sed solum bonorum sit scientia?*

Variaque ad vitam reperta] Late hoc explicat Seneca epistola XC. quem lege. & Dicæarchum apud dictos jam scriptores.

Vita genus giganteum] Seneca Naturalium III in fine : *exstinctis pariter feris in quarum homines ingenia transferant.*

Mundo per diluvium purgato, pro ferina illa vita accessit cupido voluptatis] Seneca dicto loco : *illis quoque innocentia non durabit, nisi dum novi sunt.*

Cui inseruit vinum, unde & illiciti amores] *Premiumque summum ebrietatis libido portentosa ac jucundum nefas.* Seneca ibidem.

Puteos vero] De puteis ad Oasim inter multos communibus, vide Olympiodorum apud Photium.

Vesti sponte natis, antra habitare, corpore aut nudo agere aut corticibus arborum ferarumve pellibus vestito] Qualem vitam Scythæ finnorum nobis accurate describit Procopius Gothicorum II. Adde Plinium XII, I. Viruvium II, C. I.

Vt per occupationem] Vide quæ hac de re ex Gemara & Alcorano nobis protulit honos Britannia Seldenus in Thalassocratico.

Censeri debet inter omnes convenisse ut quod quisque occupasset, id proprium haberet] Cicero : *ex quo quia suum cuiusque sit eorum quæ natura fuerant communia, quod cuique obligit id quisque teneat. quod similitudine illustrat à Chrysippo reperta de stadio, ubi currendo licet vincere adversarium, non eum detrudendo. Scholiastes ad Artem poeticam Horatii : quemadmodum domus aut ager sine domino communis est : occupatus vero jam proprius fit. Varro in Age modo : Terra cultura causa attributa olim particulatim, ut Etruria Tuscis, Samnium Sabellis.*

Concessum sibi ut quisque malit quod ad vita usum pertinet, quam alteri acquiri, non repugnantem naturæ] Solon :

χερήματα δ' ἱμεῖρα μὲν ἔχειν, ἀδίκως δὲ πεπιάσαι

ὧν ἰδέσθαι.

Divitias

*Divitias habuisse velum, sed non bene partas
Non cupiam.*

Cicero Officiorum I : *Nec vero rei amplificatio nemini nocens vituperanda est, sed fugienda semper injuria.*

Ex agrorum divisione exstitisse novi cujusdam juris originem] Postquam ex agrorum discretionem nata sunt jura. ita Servius ad illud in quarto Æneidos : Legifera Ceres.

§. III.

Ad aucupia] & habitandi jus. Tam soli quam cæli mensura facienda est ait Pomponius l. si opus. D. quod vi aut clam. Adde legem penultimam, D. pro Socio.

Nisi in re terminata] ideo jugera quæ possessorem non habent immetata dixit Horatius.

Terra majus] ita de Oceano sensit Iarchas apud Philostratum III, XI.

§. IV.

Loca inculta adhuc] vide Bembum historiæ VI.

Insula in mari] ut Echinades quas occupando suas fecit Alcmaeon. Thucyd. II in fine.

§. VI.

Si aliter explicari nequit] Talia non procedunt nisi ex magna & satis necessaria causa, Vlpianus l. Si alius. D. quod vi aut clam, ubi sequitur exemplum illud de ædibus intercis arcendi incendiî causa.

Omniem legem frangit] quicquid coegit defendit. lib. IV Controv. XXVII : Exemplis idem Seneca illustrat in excerptis controversiæ IV : Necessitas est, quæ navigia jactu exonerat : necessitas est, quæ ruinis incendia opprimit : necessitas est, lex temporis. Theodorus Priscianus vetus medicus : Expediit pregnantibus in vita discrimine constitutis sub unius partis saepe jactura salutem mercari certissimam, sicut arboribus crescentium ramorum accommodatur salutaris abscissio, & naves pressa onere cum gravi tempestate jactantur, scilum habent ex damno remedium. Prima illa verba ad ἐμπευοθλασίην pertinent, cujus instrumenti descriptio apud Galenum & Celsum, ac proinde eadem vox restituenda apud Tertullianum de Anima.

§. XIII.

Vfus qui prodest his, illis non nocet] Servius ad VII Æneidos : litusque rogatus innocuum. cujus vindicatio, ait, nulli possit nocere.

Iustum eo nomine bellum] Iusta bella gerebantur à filius Israel contra Amorraeos ait indicato hic loco Augustinus. Sic Amyntorem Orchomeni regem ob negatum transitum interfecit Hercules, notante id Apollodoro. Græci Iosephum bello petiere quod eos per fines suos transire passus non esset : notat Scholiastes ad Horatii carmen in Canidiam. Adde legem Longobardicam lib. II, tit. LIV, c. 2.

Agésilæus] Vide etiam in ejus vita hac de re Plutarchum.

Lyfander] Et in hujus vita eundem.

Postulandum prius transitum] Aristophanes Avibus :

*αἰδ' ὥσπερ ἡμεῖς ἦν ἱέναι βελώμεθα
πυθιάδῃ βοιωτῆς δίοδον αἰτέμεθα.*

Vi nos, cum nobis Delphos sumendum est iter,

Prius Bæotos transitum deposcimus.

ubi Scholiastes : *πότε μόνον δίοδον ζητήσιν, ὅταν στρατεύματα διέλθῃ. tunc demum iter poscitur, ubi exercitus traducitur. Veneti & Germanis & Gallis de Marano certantibus iter præbuere. Paruta XI. Idem Germanis con-*
querentibus

querentibus de transitu hostibus dato, ostendunt id nisi armis impediri non potuisse, quibus uti non mos sibi, nisi in hostes manifestos. eodem libro. Sic & Pontifex se excusat libro ejusdem xii.

Ita Agesilaus ex Asia rediens à rege Macedonum] Etiam hac de re Plutarchum in ejus vita inspicere.

Si inermes] Exemplum in excerpto legationum xii, apud Bembum vii historię Italicę. Vide & notabilia pacta de transitu inter Fridericum Barbarossam & Isacium Angelum apud Niceram libro ii de vita ejusdem Isacii aliquot locis. in Imperio Germanico transitum postulans de damno refarciendo cavet. vide & Crantzium Saxoniorum x, & Mendosam in Belgicis. Cæsar Helvetiis iter per Provinciam noluit concedere, quod homines iniquo animo existimabat non temperaturos ab injuriis & maleficio. de Bello Gallico lib. i.

Si obsides dentur] exemplum habes Procopii Persicorum ii.

Si hostes meos secum ducat] Hoc dicebant Franci, qui in Venetia erant, Narseti Langobardos secum ducenti, Gotthicorum iv. Alia negati itineris exempla habes apud Bembum libro vii Italicorum, apud Parutam libro historię Venetę v, & vi.

Ex Philone] in legatione ad Cajum.

Eo commercio quod ex naturalis societatis desiderio inter nationes intercedit] Apud Florum est libro iii: sublati commercii, rupto fœdere generis humani. Servius ad Eclogam iv: navigatio ex mercimoniū ratione descendit. idem ad Georgicon i: significat necessitate quarendarum rerum homines navigandi peritiam ac studium reperisse. commune bonum erat patere commercium maris. Ambrosius in opere de creatione: Bonum mare tanquam hospitium fluviorum, introitus commeatuum, quo sibi distantes populi copulantur. quæ ex Basilio sumpta Hexameri iv. Mare forum mundi, insulas stationes in mari eleganter dixit de Providentia ii Theodoretus. Adjungam his Chrysostomi ad Strelechium verba. τί ἂν ἦς εἰπεῖν τὴν πρὸς πᾶς ἐπιμιξίαν ὁμογλίαν γινόμενῳ ἡμῖν; ἵνα ᾗ μὴ τῇ ἰδιότητι τὸ μῆκος ἀποτοπῇ γίγνεται τῇ συνουσίᾳ τῇ πρὸς ἀλλήλους, ἐπιτομωτέρῳ ὁδῷ τὴν ψυχῆς αὐτοῦ πανταχῶς τῇ γῆς ὁ θεός. ἵνα ὡς οἶον ἕνα, τὴν οἰκουμενὴν οἰκῶντες, ἕταιροι μὲν πρὸς ἀλλήλους βαδίζωμεν, καὶ τῶν πατρῴων ἐκείνων τῶν παλαιῶν μελετῶντες ἐκράδως ἀνὴλαμβάνωμεν πατρῴα κλέινε, καὶ μικρὸν τῇ γῆς μέγεθος κατέχον ὡς ἀπάσης γῆρας ὢν, τῶν πανταχῶς γινόμενων ἀπὸ τῆς καλῶν. Ἐν οὖν ἔχεις καθ' ἑαυτὴν ἐπὶ σχεπίζης πλοίας, ἔασι τῇ δαυτομόνῳ τὸ ὠφελειμὸν αὐτῇ δοῖν τὰ πόρρωθεν κατακείμενα, τὸ ὠφελειμὸν ἀνὴλαβεῖν, τὴν χεῖρα μόνην κλείναντα. *Quomodo autem satis digne quis explicet facilitatem ad mutua commercia nobis datam? Ne enim itineris longitudo impedimentum aliorum ad alios commeatibus adferret, breviorē viam, mare scilicet, ubique terrarum disposuit Deus, ut mundum tanquam unam domum communiter inhabitantes, crebro nos invicem viseremus, & apud se nata quisque alteri communicans vicissim, commodè acciperet res apud illum abundantes, ac sic exiguum tenens terra partem, ita tanquam si teneret universam, frueretur ejus qua ubivis sunt bonis. Licet itaque nunc tanquam in communi mensa convivatum unicuique ea qua sibi apposita dare alteri longius accurrenti, ac contra qua apud ipsam sunt accipere tanta tantum extenta.*

§. XIV. *Inde enim pendet iustitia, ut tributū ita & vectigales*] Vide legem Langobardicam libro in titulo xxxi, c. xxxiii. & epistolam Episcoporum ad Ludovicum regem quæ inter capitula legitur Caroli Calvi c. 14.

Itaque & horum regi penditur vectigal] simile apud Leonem Afrum non longe ab initio.

Vectigal exigentes ab eis qui navibus ascenderent, aut descenderent] Huc alludens Aristophanes in Avibus vult interstrui aerem ut dii cogantur de victimarum nidore vectigal pendere.

§. XV. *Itaque Ilioneus*] Servius ad eum locum: *Occupantis enim est possessio litoris. unde ostenduntur crudeles, qui etiam à communibus prohibeant.* Laomedon ab Hercule occisus quod cum Trojæ portu pelleret, Servio ibidem narrante.

§. XVI. *Ut Servius notat*] ex Catone, Sisenna, aliisque veterum.

§. XVII. *Separare à commercio communis parentis*] Plutarchus Pericle de Megarensibus: *αἰὲν ὁμοῖοι παῖδες μὴ ἀρετῆς, πάντων ὃ λιπὴραν, ὡς ἀγνωτοὶ καὶ ἐπὶ εἰρημῶς, καὶ ἀπειλαίνοντες ὡς ἐν κοινῇ δικαίᾳ.* Dequerebantur omni se meratu, omni portu quem tenerent Athenienses arceri depellique contra gentium jura. Seneca epistola lxxxvii, recitato Virgilii loco:

Et quid quæ ferat regio & quid quæque recuset,
Ista in regiones descripta sunt, ut necessarium mortalibus esset inter ipsos commercium, si invicem alius ab alio aliquid peteret: idem Naturalium v, 18:
quid quod omnibus inter se populis commercium dedit, & gentes, dissipatas locis, miscuit? Vide Anglorum querelas de Hispanis apud Thuanum libro lxxi, in historia anni clō 10 lxxx.

§. XIX. *Quomodo in summa penuria frumenti venditio prohibetur*] Cassiodorus i, epistola xxxiv, *Copia frumentorum debet provincia primum prodesse cui nascitur.*

§. XX. *Importare merces quasdam licet, quasdam non licet*] Vide Crantzium Saxoniorum xi.

C A P V T I I I.

De acquisitione originaria rerum, ubi de mari & fluminibus.

I. Originariam acquisitionem fieri per divisionem aut occupationem.

II. Rejiciuntur hic alii modi, ut concessio juru incorporali.

III. Item specificatio.

IV. Occupatio duplex, ad imperium, ad dominium quæ distinctione explicatur.

V. Occupationem mobilium lege posse anteverti.

VI. Quo jure utatur dominium infantium & amentium.

VII. Flumina occupari posse.

VIII. An & mare.

IX. Olim in partibus Romani imperii id non licuisse:

X. Natura tamen jus non obfarcire in parte

mari quæ terris quasi clausa sit.

XI. Quomodo talis occupatio fiat, & quamdiu duet.

XII. Talem occupationem jus non dare impediendi transitus innoxii.

XIII. Impertum in partem mari occupari posse, & quomodo.

XIV. Vectigal navigantibus mari ex certis causis imponi posse.

XV. De pactiōibus quæ populum aliquem ultra certos terminos vetant navigare.

XVI. Fluminis cursus mutatus an territorium immutet, cum distinctione explicatur.

XVII. Quid sentiendum si alveus plane mutatus sit?

XVIII. Flu-

XVIII. *Flumen inter dum totum accedere*
territorio.

XIX. *Res derelictas occupanti cedere, nisi*

populus dominum quoddam generale occupa-
verit.

Singulari jure aliquid nostrum fit acquisitione originaria aut derivativa. Originaria acquisitio olim cum genus humanum coire posset, fieri potuit etiam per divisionem, ut diximus, nunc per occupationem tantum.

II. Dicat forte aliquis etiam concessione servitutis, constitutione pignoris aliquid originarii acquiri: sed recte expendenti apparebit id jus novum non esse nisi modo, nam virtute ipsa inerat in dominio domini.

III. Paulus Jurisconsultus acquirendi causis & hanc annumerat, *L. Possidenda. s. Genera. D. de acqu. poss.* quæ maxime videtur naturalis, si quid ipsi ut in rerum natura esset fecimus. Sed cum naturaliter nihil fiat nisi ex materia prius existente, ea si nostra fuerit, continuabitur dominium specie introducta: si nullius, ad occupationis genus hæc acquisitio pertinebit: si aliena, jam naturaliter nobis solis eam non acquiri infra apparebit.

IV. De occupatione ergo, quæ post prima illa tempora solus est naturalis, an & originarius modus, videndum est nobis. In his autem quæ proprie nullius sunt, duo sunt occupabilia, imperium & dominium quatenus ab imperio distinguitur. Seneca ita hæc duo expressit: * *Ad reges potestas omnium pertinet, ad singulos proprietates.* Dion Præfænsis hoc modo: *ἡ χώρα τῆ πόλεως ἀλλ' ἂν ἦτιον τὴ κεκλημέναν ἐκαστοῦ κύριος ἐστὶ τῶ ἑαυτοῦ: Regio civitatis est: at non eo minus in ea sum quisque possidet.* Imperium duas solet habere materias sibi subjacentes, primariam, personas, quæ materia sola interdum sufficit, ut in exercitu virorum, mulierum, puerorum quærente novas sedes; & secundariam, locum, qui territorium dicitur. Quanquam autem plerumque uno actu quæri solent imperium & dominium, * sunt tamen distincta: ideoque dominium non in cives tantum, sed & in extraneos transit, manente penes quem fuit imperio. Siculus libro de conditionibus agrorum: *Auctores assignationis, divisionisque, non sufficientibus agris coloniarum, quos ex vicinis territoriis sumssissent, assignaverunt quidam futuris civibus coloniarum: Sed jurisdictio in agris qui assignati sunt penes eos remansit, ex quorum territorio sumti sunt.* Demosthenes oratione de Halonesso, agros quicorum sunt quorum est territorium, vocat *ἐγκτήματα*, qui in alieno *κτήματα*.

V. In loco autem cujus imperium jam occupatum est, jus occupandi res mobiles anteverti posse lege civili supra diximus. Est enim hoc jus ex jure naturæ permittente, non præcipiente, ut liceat semper. Neque enim id requirit humana societas. Quod si quis dicat videri jus gentium esse, ut id liceat; respondebo etiam si in aliqua parte orbis id communiter ita receptum sit, aut fuerit, non tamen habere vim pacti inter gentes, sed esse jus civile plurium gentium distributum, quod à singulis tolli potest. Et alia multa sunt quæ juris gentium vocant Jurisconsulti, ubi de rerum divisione & acquirendo dominio agitur.

VI. Notandum & hoc, si solum jus naturale spectamus, domi-
nium

nium non dari, nisi in eo qui ratione utitur. Sed jus gentium ob utilitatem communem introduxit, ut & infantes & furiosi dominia accipere & retinere possent, personam illorum interim quasi sustinente humano genere. Sed ninivum humana jura multa constituere possunt præter naturam: contra naturam nihil. Ideo dominium hoc quod favore infantium & his similium, consensu gentium humanius viventium introductum est, stat intra actum primum, nec ad actum secundum, ut loquuntur scholæ, potest pertingere: id est ad habendi, non ad per se utendi jus pertinet. Nam alienatio & si qua huic sunt similia, in ipsa sui natura includunt actum utentis ratione voluntatis, quæ in talibus existere non potest. Quo non male referas illud Pauli Apostoli, pupillum quanquam rerum paternarum dominum, dum ejus est ætatis, nihil differre à servis, exercitio domini scilicet. De mari cœpimus supra aliquid dicere, quod nunc absolvendum est.

Gal. IV, 1.

VII. Flumina occupari potuerunt, quanquam nec supra nec infra includuntur territorio, sed cum aqua superiori & cum inferiori, aut cum mari cohærent. Sufficit enim quod major pars, id est latera clausa sunt ripis, & quod comparatione terrarum exiguum quid est flumen.

VIII. Ad hoc exemplum videtur & mare occupari potuisse ab eo qui terras ad latus utrumq; possideat, etiam si aut supra pateat ut sinus, aut supra & infra, ut fretum, dummodo non ita magna sit pars maris, ut non cum terris comparata portio earum videri possit. Et quod uni populo aut Regi licet, idem licere videtur & duobus aut tribus, si pariter mare interitum occupare voluerint. nam sic flumina quæ duos populos interluunt, ab utroque occupata sunt, ac deinde divisa.

IX. Fatendum est in partibus cognitis Romano imperio, à primis temporibus ad Iustinianum usque, juris gentium fuisse ne mare à populis occuparetur, etiam quod jus piscandi attinet. Nec audiendi sunt qui existimant, cum in jure Romano mare omnium commune dicitur, commune civium Romanorum intelligi. Nam primum voces ita sunt universales, ut hanc restrictionem non ferant. Nam quod La-

L. Quadam.
D. de rer.
divis. Instit.
de rer. divis.
s. 1.

† L. Vendit.
Comm. præd.
L. Littore.

D. ne quid in
loco publico.
‡ De rer.
divis. s. 1.

L. Quod in
littore D de
acq. dom.
d. l. littore.
D. Ne quid
in loco pu-
blico.

tine mare omnium commune dicitur, explicat Theophilus, *ἡ γὰρ τῶν πάντων ἀνθρώπων*. † Ulpianus mare omnibus natura patere dixit, & ita omnium esse sicut aër. Celsus maris communem esse usum omnibus hominibus. Præterea manifeste distinguunt Iurisconsulti publica populi, in quibus & flumina, ab his communibus. Ita in institutionibus legimus: ‡ *Quædam naturali jure * communia sunt omnium, quædam publica: Naturali jure communia sunt omnium hæc, aër, aqua profluens, & mare, & per hoc littora maris. Flumina autem omnia cō potius publica sunt.* & apud Theophilum: *φυσικὰ μὲν ἐν δικαίᾳ κοινὰ πάντων ἀνθρώπων ἐστὶ τὰ ὕδαρ, ὁ αἰὴρ, τὸ ὑδαρ, τὸ αἴμαλον, θάλασσα.* Mox: *ποταμοὶ δὲ πάντες καὶ λιμένας παρὰ τοῖς ἑσσι, τοῦτέστι τῶν ἑλλήνων & Ῥωμαίων.* Sed & * de littoribus dixit Neratius, non ita esse publica, ut quæ in patrimonio sunt populi, sed ut ea quæ primum à natura prodita sunt, & in nullius adhuc dominium pervenerunt, id est ne populi quidem ullius: cum quo responso pugnare videtur quod Celsus scripsit: *Littora in qua populus Romanus imperium*

habet,

habet, populi Romani esse arbitror : maris autem usum communem omnibus hominibus. Sed conciliari videntur ita hæc posse, si dicamus Neratium de littore loqui, quatenus usus ejus navigantibus, aut præterychentibus est necessarius. Celsum vero quatenus ad utilitatem assumitur, puta ad ædificium permanens : quod à Prætorè impetrari solere Pomponius nos docet, ut & jus ædificandi in mari, id est in parte littori proxima, & quæ littori quasi accenseretur.

L. Quamvis, D. de acq. dom.

X. Hæc quanquam vera sunt, tamen * ex instituto non ex naturali ratione provenit, quod mare eo quo diximus sensu occupatum non est, aut occupari jure non poruit. Nam & flumen publicum est, ut scimus, & tamen jus piscandi in diverticulo fluminis occupari à privato potest. sed & de mari dictum à Paulo est, si maris proprium jus ad aliquem pertineat, uti possidetis interdictum ei competere ; quoniam ad privatam jam causam pertinet non ad publicam hæc res, utpote cum de jure fruendi agatur, quod ex privata causa contingit, non ex publica : ubi haud dubie * de exigua agit maris portione, quæ in fundum privatum admittitur : quod * à Lucullo & aliis factum legimus. Valerius Maximus de C. Sergio Orata : *Peculiaria sibi maria extogitavit, æstuariis interceptando fluctus.* Sed idem postea contra veterum Jurisconsultorum responsa ad * *αἰσώματα*, id est vestibula in Bosphoro Thracico produxit Leo Imperator, ut ea quoque septis quibusdam quas *ἰσθμοί* vocabant, includi, & privatim vindicari possent. Quod si privatorum fundis aliquid maris potest accedere, quatenus inclusum nempe est, & ita exiguum ut fundi portio censeri possit, nec quo minus id fiat repugnat jus naturæ ; quidni & portio maris inclusa littoribus ejus fiat populi, eorumve populorum, cujus quorumve sunt littora, dum eapars maris ad territorium comparati non major sit, quam diverticulum maris comparatum ad magnitudinem fundi privati ? Nec ob stare quod mare non undique includatur, exemplo fluminis, intelligi potest, & exemplo maris ad villam admissi. Sed multa quæ natura permittit, jus gentium ex communi quodam consensu potuit prohibere. Quare quibus in locis tale jus gentium viguit, neque communi consensu sublatum est, maris portio quamvis exigua, & maxima sui parte inclusa littoribus, in jus proprium populi alicujus non concedet.

L. Si quisquam. D. de divers. temp. præscr. L. Sane. D. de injuriis.

L. IX. I. L. injuriarum, circa finem. D. de injuriis.

XI. Verum notandum etiam, si quibus in locis jus illud gentium de mari receptum non esset, aut sublatum, tamen ex eo solo quod terras populus occupavit mare occupatum colligi non posse : nec animi actum sufficere, sed actu externo esse opus, unde occupatio possit intelligi. Deinde vero si deseratur possessio ex occupatione nata, jam mare redire ad veterem naturam, id est ad usum communem : quod de inædificato littore respondit Papinianus, & de piscatione in fluminis diverticulo.

L. præscripto. D. de usur.

XII. Illud certum est, etiam qui mare occupaverit navigationem impedire non posse inermem & innoxiam, quando nec per terram talis transitus prohiberi potest, qui & minus esse solet necessarius & magis noxius.

Thucyd. lib. VII.

XIII. Ut autem solum * imperium in maris partem sine alia

I

pro-

*Bosnius it. de
aqu. n. 36.
allegans
Bal. Cersoll.
et alios.
Vide l. Vni-
vers. c. de
classici.
lib. x1.
† Thucid.
lib. 1v.*

proprietary occupetur, facilius potuit procedere: neque arbitror, jus illud gentium de quo diximus obstare. Argivi olim cum Atheniensibus expostularunt, quod suo mari Sparranos Argivorum hostes transire siverent: quasi violato federe, quo cautum erat ne alter populus hostes alterius sineret ire διὰ τῆς ἰαυτῶν, per sui imperii loca. † Et in induciis annalibus belli Peloponnesiaci permittitur Megarensibus navigare mari quod ad ipsorum sociorumque terram pertineat, τῇ θαλάσῃ ὅσοι αὐτοὶ τὴν ἰαυτῶν καὶ τοῦ τὴν ζυμμάχου. Sic θαλάσσαν τὴν τῶν Ῥωμαίων πᾶσαν, mare omne quod Romani est imperii, dixit Dion Cassius libro xlii. Themistius de Romano Imperatore: τὴν γῆν καὶ θαλάσσαν ὑπὸ ἑαυτῶν ἔχων, habens sibi subditam terram et mare.

Oppianus ad Imperatorem:

σοῖς μὲν γὰρ ὑπὸ σκήπτροισι θαλάσσης

εἰλέετα.

tuis etenim sub legibus aequor

Voluitur.

Et Dion Prusaensis in altera ad Tarsenses multa ei civitati ab Augusto ait concessa, inter alia ἐξουσίαν ἑ ποιέμεν, τὴν θαλάττης καὶ αὐτῇ, *me in antenem Cydonum et proximam maris partem*: Et apud Virgilium legimus:

Qui mare, qui terras omni ditione teneant.

Lib. iv.

Apud Gellium: *Fluminum quae in mare, quae imperium Romanum est fluunt.* Norat Strabo Massilienses multa cepisse spolia cum praëliis navalibus vicissent τὸς ἀμφισχητοῦντας τὴν θαλάσσης ἀδικούς, eos qui iniuste de mari controversiam moverent. Idem Sinopen ait imperitasse mari in Cyaneas.

Lib. xii.

Videtur autem imperium in maris portionem eadem ratione acquiri, qua imperia alia, id est, ut supra diximus, ratione personarum & ratione territorii. Ratione personarum, ut si classis, qui maritimus est exercitus, aliquo in loco maris se habeat: ratione territorii, quatenus ex terra cogi possunt qui in proxima maris parte versantur, nec minus quam si in ipsa terra reperirentur.

*Plin. l. xix.
4. Strabo
lib. xvii.*

XIV. Quare nec contra jus naturæ aut gentium faciet, qui recepto in se onere tuendæ navigationis juvandæque per ignes nocturnos & brevium signa, * vectigal æquum imposuerit navigantibus, quale fuit Romanum vectigal Erythræum, ob sumtus exercitus maritimi adversus piraticas excursiones: & * quod in ponto Byzantini exigebant ἀπογύωγον, & quod jam olim Athenienses occupata Chrysopoli exegerant in ponto eodem, memorante utrumque Polybio: & quod ex Hellesponto olim Athenienses eosdem exegisse ostendit * Demosthenes in Leptinen, suo autem tempore Romanos Imperatores in arcana historia memorat Procopius.

*Philostr. de
vita Apoll.
l. iii, c. xi.
Plut. Cimo.
Diod. l. xi.
Arist. Reth.
nath.*

XV. Inveniuntur exempla federum quibus populus alter alteri populo se obstringit, ne ultra certum terminum naviget. Sic inrer reges accolæ rubri maris & Ægyptios convenerat olim, ne Ægyptii in id mare venirent ulla navi longa, oneraria non plus una. Sic inter Athenienses & Persas * Cimonis ætate placuerat, ne qua navis Medica armata intra Cyaneas & Chelidonia navigaret: intra Cyaneas & Phaselidem post prælium ad Salaminem: in annalibus induciis belli Pelopon-

præbuisse, donec eum Hercules aggeribus domuit, eoque beneficio Oenei Aetolorum regis filiam in matrimonium impetravit.

I. Proponetur. D. de judic. III.
 XVII. Sed hoc ita demum locum habebit, si non alveum mutaverit amnis. Nam flumen etiam qua imperia determinat, non consideratur nude qua aqua est, sed qua aqua alveo tali fluens ripisque talibus inclusa. Quare particularum adjectio, decessio, aut talis immutatio quæ toti speciem veterem relinquat, rem finit eandem videri. At si totius species simul mutetur, res erit alia. atque ideo sicut interit flumen quod in loco superiore molibus obstructum est, novumque nascitur facta manu fossa in quam aqua immittitur: ita * si deserto alveo veteri alia irruperit flumen, non idem erit quod fuit ante, sed novum vetere extincto: & sicut si exaruisse flumen, imperii terminus maneret in edictas alvei qui proxime fuisset: quia mens earum populorum fuisse censenda est, ut flumine quidem naturaliter dirimi vellent; quod si flumen esse desuisset, ut tum teneret quisque quod tenuisset: ita mutato alveo idem observandum erit. In dubio autem imperia quæ ad flumen pertingunt arcifinia putanda sunt, quia imperiis distinguendis nihil est aprius quam id quod non facile transitur. Ut autem limitata, aut mensura comprehensa sint rarius accidit; neque tam ex acquisitione primæva, quam ex aliena concessione.

L. Hoc jure. s. Si aquam. D. de aqua cond. aestiva.

XVIII. Quanquam vero in dubio, ut diximus, imperia ad medietatem fluminis utrinque pertingunt, fieri tamen potuit & contigisse alicubi videmus, ut flumen totum parti uni accederet, quia scilicet ripæ alterius imperium serius & occupato jam flumine cœpisset: aut quia eum in modum res pactationibus esset definita.

XIX. Illud quoque observatu non indignum, originariam acquisitionem censendam etiam rerum earum quæ dominum habuerunt, sed habere desierunt: puta quia derelictæ sunt, ut quia defecerunt domini. nam hæc redierunt in eum statum in quo primum res fuerant. Sed illud simul notandum est, interdum primas acquisitiones à populo aut populi capite ita factas, ut non tantum imperium, in quo inest jus illud eminens de quo alibi egimus, sed & privatum plenumque dominium generaliter primum populo, aut ejus capiti quæreretur: atque ut deinde particulatim in privatos ita fieret distributio, ut tamen eorum dominium ab illo priore dominio penderet, si non ut jus Vasalli à jure senioris, aut jus emphyteuticarii à jure proprietarii, tamen alio quodam tenuiore modo, ut multæ sunt species juris in rem, quas inter est & jus ejus qui sub conditione fideicommissum expectat. Seneca: * Non est argumentum, ideo aliquid tuum non esse quia vendere non potes, quia consumere, quia mutare in deterius aut melius non potes. Tuum enim est etiam quod sub certa lege tuum est. Dion Prusæensis Rhodiaca: *μυριας ἡδ' εὐχρίστε τρεῖς καὶ ἑξῆς ἡ Φαιδρι εἰναι: καὶ πλείων ἀφ' ἐξουσιῶν ὧν οὐτε δόπεδον ἡ ἐξουσία τοῖς ἔχουσιν, οὐτε ὅπως αὐτοὶ θελοὶ χρῆσθαι.* Plurimi sunt modi quibus quid cuiusque esse dicitur, & quidem valde inter se differentes: interdum ut nec vendere, nec pro arbitrio uti liceat. Apud Strabonem invenio: *κύριος ἦν πᾶν τὸ πικρασκὴν dominus erat demum vendendi jure.* Exemplum ejus quod diximus in Germanis ponit Tacitus: *Agri pro numero cultorum ab universis occupantur, quos mox inter se se-*

De Morib. Germ.

se secundum dignationem partiuntur. Hoc igitur modo cum distributa dominia pendent à dominio generali, si quid domino particulari carere incipit non fit occupantis, sed * ad universitatem, aut ad dominum superiorem redit. Cui juri jus simile etiam per legem civilem extra hanc causam, ut jam notare coepimus, introduci poruit.

Annotata ad Caput III.

AD reges potestas omnium pertinet, ad singulos proprietates] Locus est §. IV. libro VII de Beneficiis c. IV. sequitur c. V: Omnia rex imperio possidet, singuli dominio. & c. VI: Caesar omnia habet: fiscus ejus privata tantum ac sua. Symmachus x, epist. 54: Omnia regis, sed suum cuique servatis. Philo libro αὐτὸς φουεργίας: οἱ βασιλεῖς καὶ τὴν χάριν ἐπὶ πάντων ὄντες κτημάτων διασώττει, καὶ ὅσων ἐπικρατεῖν οἱ ἰδιῶν δακτύλοι, μόνα ταῦτα ἔχον νομίζονται ὥπερ ἐπιστάτοισι καὶ ἐπιμαληταῖς ἐγγχειλομένοι, ὥφ' ὧν καὶ τὰς ἐπιστάτας παροδὸς ὁκλήγουσιν. Reges cum sint domini omnium quia in ipsorum sunt ditione, etiam eorum quae à privatis possidentur, tamen videntur ea tantum habere quae procuratoribus & rationalibus suis dispensanda committunt, à quibus annuos recipiunt proveniunt. Plinius Panegyrico: eandem imperium principis, quam patrimonium majus est.

Sunt tamen distincta] itaque & apud Apollodorum videastum Arcadiae tum Atticae terras divisas, uno retinente πᾶν τὸ κράτος omne imperium.

Communia sunt omnium] Michael Attalides: πᾶν τὸ πᾶντων εἶσι, οἷον §. IX. ὁ ἀὴρ, τὸ ῥέον ὕδωρ, ἡ θάλασσα, ὁ αἰγυάλος τὴν θάλασσαν. quaedam sunt omnium, ut aer, ut aqua profluens, ut mare & littus maris.

De littoribus] In Basilicorum Eclogis lib. I. tit. I, c. 13. οἱ αἰγυαλοὶ εἰς τὴν πᾶντων ἐξουσίαν εἰσὶ. littora in omnium sunt potestate. vide & libro LIII, tit. VI.

Ex instituto] quo ipso instituto usi & Angli contra Danos. vide §. x. optimum Camdenum in regno Elisabetae anno c15 100.

De exigua agit maris portione quae in fundum privatum admittitur] Sallustius: à privatis compluribus subversos montes, maria construxit.

Horatius Lyricorum libro II, carmine XVIII:

marisque Bajis obstrepentis urges

Summovere littora:

& libro III, carmine I:

Contracta pisces aquora sentiunt

Iactis in altum molibus.

Velleus Paterculus: Iniectas moles mari & receptum suffossis montibus mare. Seneca in excerptis controversiarum lib. V, contr. V: Maria submoventur projectis molibus. Plinius de terra lib. II, c. XXXIII: Ut freta admittamus, eroditur aquis. stagna stupenda admissio mari dixit Lamprius Severo. Cassiodorus IX, c. VI: Quantis ibi molibus marini termini decenter invasi sunt, quantis in visceribus aquoris terra promota est? Tibullus:

Claudit & indomitum moles mare, lentus ut intra

Negligat hibernas piscis abesse minas.

De talibus piscinis maritimis agit Plinius libro XXXI, cap. VI. Columella

mella rei rusticæ libro VIII, c. XVI, & XVII. ubi hoc inter alia, *laetitias locupletum maria ipsa Neptunumque clausisse*. Similia habet Ambrosius Hexaemero v, c. x. & de Naburthe cap. III. & Martialis aliquot locis.

A Lucullo] Varro de eo: *Ad Neapolim L. Lucullus, posteaquam perdisset montem & maritima flumina immisisset in piscinas, quæ reciproca fluerent, ipse Neptuno non cederet eo piscari*. Plutarchus ejus vita: *κὶ τοῦτος θαλάσσης κὶ ἀλσδρομῶν ἰχθυοφόρος τοῖς οἰκητηρίοις ἀεὶ ἐκλιόσεντο κὶ ἀλγῶν ἐναλὶς κλίσοντο*. cum ipse maris alveos & plenos piscibus euripos villis suis circumdaret, inque ipsa mari cœnacula fabricaret. Plinius libro IX, cap. LIV: *Lucullus exciso monte juxta Neapolim, majore impendio quam villam edificaverat, euripum & maria admisit. quia de causa Magnus Pompejus Xerxem togatus eum appellabat*.

ᾠδὴν] vide Leonis novellas LVII, CII, CIII, CIV. Artalianen pragmaticorum tit. xcv. Harmenopulum lib. II, tit. I. §. *ᾠδὴν ᾠδὴν*. Vide & summum virum Iacobum Cujacium Observat. XIV, I.

§, XIII.

Imperium in maris partem] Philo de regibus: *κὶ τὴν ἀπείρα πλῆθει κὶ μεγάλῃ πελάγῃ ᾠθεσεν τήσων*: etiam maria numero infinita, immensa magnitudine, ad terras adjecere. Lycophron:

γῆς καὶ θαλάσσης σκῆπτρα καὶ μοναρχίαν

Terra marisque sceptra, regnumque opes.

Virgilius: *Teque sibi generum Tei hys emat omnibus undis*.

Julius Firmicus: *maris ac terra dominia possidentes*. Nonnus:

βερόν κρείττο ἔχει θαλάσσης

Beroe pelagus ditione tenebat.

Termini regnorum Suetia in medio freti Oresund. Iohannes Magnus in Archiepiscopis Upsalensibus cap. xv. De Tyro Curtius: *Mare non vicinum modo, sed quocumque classes ejus adierunt dittonis sua fecit*. Vnde Proverbium *Tyria maria* apud Festum. Isocrates de Lacedæmonis & Atheniensibus: *συνέβη ἰσχυρότερον κυρίαν γενέσθαι τῆς καὶ θαλάττης ἢν ὁπότεροι ἀν κατέλασιν, ἱπποκόες ἔχουσι τὰς πόλεις καὶ πόλιν*. Sic evenit, ut civitas utraque terram adipsiceretur eam, quæ mari ab ipsis possesso adjaceret, plurimasque urbes haberet sibi obsequentes. Demosthenes de Lacedæmonis in Philippicis II: *θαλάσσης ἔχον κὶ γῆς ἀπώσης*. Et mare omne & terras tenebant. Scriptor vitæ Timothei: quo factō Lacedæmoni de diuturna contentione destituerunt, & sua sponte Atheniensibus imperii maritimi principatum concesserunt. Scriptor orationis de Haloneso quæ est inter Demosthenica de Philippo loquens Macedone: *ἐδὲν ἄλλο ἢ τῷ ὡς ἔστιν ὑφ' ἡμῶν εἰς τὴν θαλάσσαν κρείττωσθαι κὶ ἐμολογήσασθαι ὑμῶς ὡς σὺν ἀνδρὶ φιλιππῷ ἐδὲ τὴν ἐν τῇ θαλάσῃ φυλακὴν δυνατόν ἐστι φυλάττειν*. Nihil ille querit aliud, quam à nobis in possessione constitui maris, & à nobis confessionem exprimere, nos absque ipso nec maris custodiam posse retinere. Iulianus Imperator de Alexandro, molitum eum esse bellum hoc animo: *ὅπως γῆς τε ἀπώσης κὶ θαλάττης κυρεῖται*. ut terra marisque totius dominus fieret. Hujus successor Antiochus Epiphanes apud Gorioniden: *Nonne terra & mare mea sunt?* De alio ejusdem successore Ptolemæo Theocritus:

πολλὰς δὲ κραδίς γαίας, πολλὰς δὲ θαλάσσης.

Lateque imperitat terris, lateque profundo.

Item:

Item :

θαλάσσει δὲ πᾶσι καὶ αἶα
καὶ ποταμοὶ κελεύδοντες ἀνάσσουναι Πτολεμαίῳ.

omnis tellusque fretumque

Altiſonique amnes ſub rege jacent Ptolemæo.

Tempus eſt ad Romanos veniamus. Scipioni majori ſic Annibal in Livio : *Carthaginiſes incluſi Africæ littoribus, vos, quando Deus ita placuit, externæ etiam terra marique videamus regere imperia.* De minore Scipione Claudianus :

patriis primo cum manibus ultor

Subderet Hiſpanum legibus Oceanum.

Itaque Mare internum paſſim ſuum vocant Romani, Salluſtius, Florus, Mela, alii. Sed plus adjicit Dionyſius Halicarnaffenſis : πᾶσις καὶ θάλασσης καὶ μόνον τῆς ἐν τῷ Ἡρακλείῳι τῇ αἰῶνι, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀπὸ καὶ τῆς ὁπλῆδος ὅση πλεῖστα μὴ ἀδύνατός ἐστι : *Populus Romanus omni mari imperat, non modo ei quod intra columnas eſt Hercules, ſed & Oceani, in quantum navigatur.* De iſdem Dion Caſſius : πᾶσις καὶ θάλασσης καὶ βαςιλῆας γῆς καὶ θαλάσσης. *omni ſerme imperant terra marique.* Appianus in præfatione deſcribens Romanum Imperii magnitudinem, ſub eo ponit mare Euxinum, Propontidem, Hellespontum, Ægæum, Pamphylium & Ægyptium mare. Pompejo datum imperium in omne id mare quod intra Herculeas eſt columnas. ita Plutarchus & Appianus. Philo in Flaccum : ἀφ' ἧς τὴν ἡγεμονίαν ὁ Σεβαστὸς οἶκτον ἀνέψατο γῆς καὶ θαλάσσης, ex quo Caſarum domus terra marisque imperium adepta eſt.

de Auguſto Ovidius :

pontus quoque ſerviet illi.

Inſcriptio in ejus honorem : *Orbe terra & mari pacato Auguſtus Iannum Quirinum terra marique pace parta ter claſit, teſte Suetonio, qui de eodem : Claſſem Miſeni & alteram Ravenna ad tutelam Superi & Inferi maris collocavit. Ad Tiberium Valerius Maximus : penes te hominum Deorumque conſenſus maris & terra regimen eſſe voluit.* de eodem Philo : γῆς καὶ θαλάσσης ἀναψάμενον, καὶ καὶ τῷ, qui imperio terram ac mare complectebatur. Idem de Cajo Tiberii ſucceſſore : γαίον μὲν τὴν Τιβεριῶν πελοπόννησον, καὶ τὴν ἡγεμονίαν πᾶσις γῆς καὶ θαλάσσης. *Caſum qui poſt mortem Tiberii imperium omne terra marisque ſuſcepit : Veſpaſianum Joſephus vocat, διαπότις καὶ γῆς καὶ θαλάσσης, terra marisque dominium : idem juſ Antonino multis in locis Ariſtides tribuit. Procopius Imperatoris ſtatuas effictas narrat orbem tenentes, ὅτι γῆ τε αὐτῶν καὶ θαλάσσει διδάτωται, quod ei ſubjecta eſſet terra & mare.* Nicetas Patricius Adriatici littoris ſervator in literis Ludovici II. Conſtantine monomachus in hiſtoria dicitur γῆς καὶ θαλάσσης κύριος καὶ δεσπότης, terra marisque Imperator ac dominus. Et inter themata, id eſt provincias Romani Imperii, ponitur mare Ægæum. Francos mari ad Maſſiliam & circum imperaſſe narrat Procopius Gothicorum III. De jure Venetæ reipublicæ vide Parutam libro VII. & ſpecialeſ hiſtoriam de Viſcochis. Addi hiſ poſſunt Iuriſconſulti recentiores ad c. ubi periculum de Electis in VI. Bartolus, Angelus, Felinus in c. ad liberandum in principio : de Iudiciis. Baldus ad titulum Digęſtorum de rerum diſiſionibus col. 2. Afflictus in tit. quæ ſint regalia, Cache-

ranus decisione Pedemontana 155, num. 4. ubi ex Baldo dicit totum mundum hoc jure uti. Albericus Gentilis Advocationis Hispani-
cæ 1. 8.

§. XIV.

Vestigalium] Rhodii olim portorium de insulis exegere, etiam de Pharo apud Alexandriam, teste Ammiano lib. xxii. de Veneris qui in Gallia Cæsar: *In magno impetu maris atque aperto, paucis portibus interjectis quos tenent ipsi, omnes fere qui eodem mari uti consueverunt, habent vestigales.* Florus de Romanis: *Puabat nobilem populum ablato mari, raptis insulis, dare tributa quæ jubere consueverat.* Plinius vi, c. xxii, Annii Plocami meminit qui maris rubri vestigal à fisco redemerat. idem capite sequenti de mari agens quo in Indiam navigatur: *Omnibus annis navigatur sagittariorum cohortibus impositis. Etenim pirata maxime infestant.* disputationes egregias de modo vestigalis vide in Elisabetha Camdeni anno clō Io lxxxii & clō Io c ii.

Quod in ponto Byzantini exigebant] Meminit Byzantini vestigalis Herodianus Severo: Procopius tum in vulgata tum in arcana historia etiam veteris vestigalis in Helleſponto meminit, novi autem ad fauces maris Euxini & in freto Byzantino. Byzantini exactionem fuisse ad ædem Blachernianam, Helleſpontiacum Abydi docet Theophanes. Abydi illud *δεκαδολίον*, id est vestigalarium decimæ, vocat Agathias libro v. minuit id Irene. Immanuel Comnenus Imperator monasteriis aliquibus concessit *θαλάσσια δίκαια* obventiones è mari. Docet Balsamo in Consilii Chalcedonenſis canonem iv, & Synodi vii canonem xii.

Demosthenes in Leptinen] Idem ibidem accepta Byzantio dominos maris factos ait Athenienſes. Vlpianus Scholiastes solutam ibi ait decimam.

§. xv.

Cymonis atate] Hæc est illa *εἰρήνη περιβόητος* nobilissima pax Plutarcho, qua & hoc convenerat ut Persæ à mari tantum spatii absisterent quantum ferret equi cursus, id est xl stadia, meminit & Isocrates Panathenaico.

Romani cum Carthagenſibus] Servius ad illud iv Æncidos:

Littora littoribus contraria,

Quia in federe cautum fuit, ut neque Romani ad littora Carthagenſium accederent, neque Carthagenſes ad littora Romanorum. Simile fedus Romanorum cum Tarentinis: *μηδ' αὖτειν Ποιργίους αἰέσω λακινίας ἄκρας* ne Romani ultra promontorium Lacinium navigarent. Est hoc in excerptis ad legationes ex Appiano. merſos à Pœnis externos qui in Sardiniam vel ultra columnas navigarent tradit Strabo libro xvii.

In secundo federe] Erat & hoc in eo, ne Romani in Africam aut Sardiniam appellerent nisi commeatus accipiendi aut naves reficiendi causa. Post bellum Punicum tertium castigatus Senatus Carthagenſis, quod contra fedus exercitum & navalem materiam haberet. Testis Livius lib. xlviii, & lxx. Simile est quod Sultanus Ægypti, pacto cum Græcis facto impetravit ut ei semel anno duas naves trans Bosphorum mittere liceret. Est id apud Gregoram libro iv. Antiochi olim pax & hoc continebat ne is armatas naves haberet plures xii. Appianus Syriaco. Naves armatæ Adriaticum sinum ingredi

gredi per Venetos vetantur ex pactis. Vide Thuanum libro LXXX in anno CIO IO LXXXI V.

Mensura comprehensum] Exemplum vide apud Servium ad Eclogam I x.

Montes] Tacitus de Germania : à Sarmatis Dacisque mutuo metu aut montibus separatur. Plinius libro XXXVI : Euehimus ea quæ separandis gentibus pro terminis constituta erant. de Alpibus loquens.

Flumen mutato paulatim cursu] vide Iohannem Andreæ & alios citatos à Reinkingio libro I, Classe v, c. I.

Vt flumen sui medietate eos dirimeret] Exemplum in Vedaſo amne apud Marianam Libro XXI x.

Quique terminus esse sufficiat] Spartianus Adriano : in plurimis locis in quibus barbari non fluminibus, sed limitibus dividuntur. Phasim amnem αὐτοῦ id est confinem vocat Constantinus Porphyrogenneta c. XLV.

Si deserto alveo veteri] ut Bardanus annis apud Annam Comnenam libro I.

Non est argumentum] Locus est de Beneficiis VII, 12. Idem libro §. XIX. ejusdem argumenti octavo, c. 12. quædam quorundam sub certa condicione sunt.

Ad universitatem aut ad dominum superiorem redit] Sic ex libro secundo Odysseæ in fine colligas bona ejus qui sine liberis decederet ad populum pervenisse. & sic interpretatur Eustathius illud Homeri Iliados E,

χωρῶν δὲ Ἀλφῆ κτήνιν δαίμονες

Partibantur opes rectores urbis.

nam χωρῶν magistratum fuisse dicit qui bona sine liberis decedentium administrabat. Simile aliquid usurpatum olim in regno Mexicano docent nos historiæ.

C A P V T I V.

De derelictione præsumpta, & eam secuta occupatione : & quid ab usucapione & præscriptione differat.

I. Usucapio aut præscriptio proprie dicta cur locum non habeat inter populos diversos, eorumve rectores.

II. Solere tamen & inter hos allegari longævas possessiones :

III. Causa inquiritur, ex conjecturis humane voluntatis : quæ petuntur non ex verbis tantum :

IV. Sed & ex factis :

V. Et ex non factis.

VI. Quomodo tempus adjunctum non possessioni & silentio ad conjecturam juris derelicti valeat.

VII. Ordinarie ad talem conjecturam sufficere tempus memoriam excedens, & quale hoc sit.

VIII. Solutio objectionis, neminem præsumendum suum jactare.

IX. Videri etiam seposita conjectura, jure gentium ex immemoriali possessione dominium transferri.

X. An nondum natis jus auferri hoc modo possit.

XI. Eriam summa potestatis jus aut populo aut regi acquiri longæva possessione.

XII. An leges civiles de usucapione & præscriptione teneant eum, qui summam potestatem habet, cum distinctionibus explicatur.

XIII. Ea jura quæ separabiliter aut communicabiliter adherent summo imperio, usucapione aut præscriptione quæri & amitti.

XIV. Refellitur sententia statuens semper

*per subditiu licere se vindicare in liber- | XV. Qua mera sunt facultatis nullo tempore
tatem. amitti: quod explicatur.*

GRavis hic difficultas oritur de usucapiendi jure. Namque id
jus cum lege civili sit introductum (tempus enim ex sua
natura vni nullam effectricem habet: nihil enim fit à tempo-
re, quamquam nihil non fit in tempore) locum habere non potest,
ut censet Vasquius, inter duos populos liberos aut reges, populumve
liberum & regem: imo ne inter regem quidem & privatam ipsi non
subditum, * nec inter duos diversorum regum aut populorum sub-
ditos. quod verum videtur nisi quatenus res vel actus tenetur terri-
torii legibus. Atqui id si admittimus, sequi videtur maximum in-
commodum, ut controversia de regnis regnorumque finibus nullo
unquam tempore extinguantur: quod non tantum ad perturbandos
multorum animos & bella ferenda pertinet, sed & communi gen-
tium sensui repugnat.

II. Nam & in sacris literis Iephthes regi Ammonitarum sibi ven-
dicanti terras inter Arnonem & Iabocum, & ab Arabum desertis
ad Iordanem sitas, objicit trecentorum annorum possessionem, &
ab eo quaerit cur ipse ejusque majores tanto tempore cessaverint: Et
Lacones apud Isocratem, tanquam certissimum, * & apud omnes
gentes confessum ponunt, possessiones publicas non minus quam
privatas multo tempore ita firmari, ut revelli nequeant: quo jure re-
pellunt eos qui Messenam repetebant. Verba Græca sunt: τὰς κοινὰς
καὶ τὰς ἰδίαις καὶ τὰς κοινὰς, ὡς ἐπὶ τὴν πλὴν χρόνον; κυρίας καὶ πατρῷας ἀπα-
ρῆς εἶναι νομιζοῦσι. Idem Isocrates ad Philippum: καὶ τὸν ἐν βίβλῳ πέντε
κατὰ τὴν πεντηκόντην ἔχοντα: cum firmam stabilemque possessionem longae dies
reddidisset. Hoc jure natus posterior Philippus T. Quintio dicebat,
Civitates quas ipse cepisset se liberatissimum quæ sibi tradita à majoribus essent
iusta ac hereditaria possessione, se non excessurum. Sulpitius contra Antio-
chum disputans ostendit iniquum esse, ut quod populi Græci in Asia
aliquando servivissent, id jus post aliquot sæcula eos afferendi in ser-
vitutem faciat. Et historici * verera reposcere vaniloquentiam vo-
cant: μυθικὰς καὶ παλαιὰς ἀποδείξεις Diodorus. Apud Ciceronem est de
Officiis secundo: * Quam autem habet æquitatem, ut agrum multis annis
aut etiam sæculis ante possessum, qui habuit, amittat?

III. Quid dicemus? Jus effectus qui ab animo pendent, non
possunt tamen ad solum animi actum consequi, nisi is actus signis
quibusdam indicatus sit. quia nudis animi actibus efficientiam juris
tribuere non fuerat congruum naturæ humanæ, quæ nisi ex signis
actus cognoscere non potest: quæ de causâ etiam interni actus meri
legibus humanis non subjacent. Signa autem nulla de animi actibus
certitudinem habent mathematicam, sed probabilem tantum: nam
& verbis eloqui aliud possunt homines quam quod volunt & sen-
tiunt, & factis simulare. Neque tamen patitur natura humanæ socie-
tatis, ut actibus animi sufficienter indicatis nulla sit efficacia. ideo
quod sufficienter indicatum est, pro vero habetur adversus eum qui
indicavit. Ac de verbis quidem expedita res.

circumstantia, ut temporis causa & requirendi animum abiectionem censeri debeat. Sic * chirographi redditione censetur remissum debitum. Recusari hereditas, inquit Paulus, † non tantum verbis, sed etiam re potest, & quovis indicio voluntatis. Sic si is qui rei alicujus est dominus, sciens cum altero eam rem possidente, tanquam cum domino contrahat, jus suum remisisse merito habebitur: quod cur non & inter reges locum habeat, & populos liberos nihil causæ est. Simile est quod superior concedens inferiori, vel imperans id facere quod facere licite non potest, nisi lege solvatur, lege solvisse eum intelligitur. Venit enim hoc non ex jure civili, sed ex jure naturali, quo quisque suum potest abdicare, & ex naturali præsumptione qua voluisse quis creditur quod sufficienter significavit. quo sensu recte accipi potest quod ‡ Ulpianus dixit juris gentium esse acceptilationem.

V. Sub factis autem inoraliter veniunt & non facta, considerata cum debitis circumstantiis. Sic qui sciens & præsens tacer, videtur consentire: quod & lex Hebræa agnoscit Numer. xxx, 5, & 12. nisi circumstantiæ ostendant, quominus loquatur, metu cum vel alio casu impediri. Sic amissum censetur id * cujus recuperandi spes projicitur, ut porcos à lupo raptos, & quæ naufragio amittimus, nostra esse desinere ait Ulpianus, non statim, sed ubi recipi non possunt, ubi est ubi non est cur credatur aliquis animum domini retinere: ubi nulla talis voluntatis indicia existant. Nam si missi essent qui rem inquirerent, si promissum *μίσσεσθαι*, aliud esset judicandum. Sic qui rem suam ab alio teneri scit, nec quequam contradicit multo tempore, is nisi causa alia manifeste appareat, non videtur id alio fecisse animo, quam quod rem illam in suarum rerum numero esse nollit. Et hoc est quod alicubi dixit Ulpianus, ædes longo silentio videri pro derelicto a domino habitas. *Parum iuste* (rescripsit Pius Imperator) *præstatas usuras petis, quas omississe te longi temporis intervallo indicat: quia eas à delictore tuo, ut gravior apud eum videberet, effes, petendas non putasti.* Cui simillimum quid in consuetudine apparet. Nam hæc quoque, semotis legibus civilibus quæ certo tempore ac modo eam introduci volunt, à populo subdito introduci potest ex eo quod ab imperium habente toleratur: tempus vero quo illa consuetudo effectum juris accipit, non est definitum, sed arbitrium, quantum satis est ut concurrat ad significandum consensum. Sed ut ad derelictionem præsumendam valeat silentium, duo requiruntur, ut silentium sit scientis, & ut sit libere volentis. nam * non agere nescientis, caret effectû: & alia causa cum apparet, cessat conjectura voluntatis.

VI Ut hæc igitur duo adfuisse censeantur, valent & aliæ conjecturæ: sed temporis in utrumque magna vis est. Nam primum fieri vix potest, ut multo tempore res ad aliquem pertinens non aliqua via ad ejus notitiam perveniat, cum multas ejus occasiones subministrat tempus. Inter præsentis tamen minus temporis spatium ad hanc conjecturam sufficit, quam inter absentes, etiam seposita lege civili. Sic & incussus semel metus durare quidem nonnulli creditur,

† I. Quæ ratione & ult. D. de acqu. rer. dom. L. Qui le. vandi. D. ad l. Rood. l. Falsus, & si paltum. D. de furtis. l. Labeo. D. de pñtis. l. Recusari. D. de acqu. vel omitt. hered. L. Quidam D. de rer. jud. L. Barbatus. de off. Prætor. l. L. an inntit. D. acceptil. I. Porbonius, D. de eqq. rerum dom. L. Si fuita. & non utem statim. D. de darano mife. lto. L. Cum quidam. & di. vus. D. de usuris. Thom. 1. 2. q 97, art. 3. Sicut / vili de legibus, cap. 15

tur, sed non perpetuo, cum tempus longum multas occasiones adversus metum sibi consulendi, per se, vel per alios suppeditet, etiam exeundo fines ejus qui metuitur, saltem ut protestatio de jure fiat, aut, quod potius est, ad judices aut arbitros provocetur.

L. Hoc jure.
S. ductus.
D. de aqua
quot. & aff.

VII. Quia vero * tempus memoriam excedens quasi infinitum est moraliter, ideo ejus temporis silentium ad rei derelictæ conjecturam semper sufficere videbitur, * nisi validissimæ sint in contrarium rationes. Bene autem notatum est à prudentioribus Jurisconsultis, * non plane idem esse tempus memoriam excedens cum centenariio, quanquam sæpe hæc non longe abeunt : quia * communis humanæ vitæ terminus sunt anni centum. quod spatium ferme solet ætates hominum, aut * γενέας tres efficere : quas Antiocho Romani objiciebant cum ostenderent repeti ab eo urbes quas ipse, pater, avus nunquam usurpassent.

Euseb. ad
Iliadis a.
Liv. xxxiv.

VIII. Objiciat aliquis, cum homines se suaque ament, non debere eos credi quod suum est jactare, ac proinde actus negativos, etiam cum magno temporis spatio, non sufficere ad eam quam diximus conjecturam. Sed cogitare rursus debemus, bene sperandum de hominibus, ac propterea non putandum eos hoc esse animo, ut rei caducæ causa hominem alterum velint in perpetuo peccato versari, quod evitari sæpe non poterit sine tali derelictione. De imperiis vero, quanquam ea magni fieri solent, scire debemus magna esse onera, & quæ non bene administrata hominem divinæ iræ reddant obnoxium : ac sicut durum esset, qui se tutores dicerent, damno pupilli litigare uter ad tutelam jus habeat, aut qua similitudine ad hanc rem Plato utitur, nautas navis periculo certare quis eorum potissimum gubernaret, ita non semper laudandos qui cum summa jactura, sæpe & cum sanguine innocentis populi, disceptare cupiant quis ejus populi rem sit curaturus. Laudatur ab antiquis Antiochi dictum qui populo Romano gratias egit, quod * nimis magna procuratione liberatus modicis terminis uteretur. Inter multa à Luciano sapienter dicta illud non postremum est :

Cicero pro
Deiot.

Lib. I.

Val. Max.
L. xiv. c. I.

tantone novorum

Proventu scelerum querunt uter imperet urbi ?

Vix tanti fuerat civilia bella movere

Vt neuter.

Tum vero imperia tandem aliquando in certo & extra controversiæ aleam constitui, humanæ societatis interest ; quam quæ adjuvant conjecturæ, favorabiles putandæ sunt. Nam si durum putavit * Aratus Sicyonius privatas quinquaginta annorum possessiones labefactari, quanto magis illud Augusti tenendum est, cum virum bonum ac civem esse, qui præsentem reipublicæ statum mutari non vult, & qui, ut apud Thucydidem Alcibiades loquitur, ὅπερ ἐδέξασθαι χάρις τῇ πολιτείᾳ τῆς τῷ ἑωυτοῦ πόλεως, quod τὸ πῶς οὖν πολιτείας ἀφουλοῦσθαι dixit Isocrates adversus Callimachum : sicut & Cicero oratione ad Quirites contra Rullum, otii & concordie patrono convenire ait, defendere statum reipublicæ qui quoquo tempore fit : & Livius optimum quemque præsentis statu gaudere. Quod si etiam deficerent ea quæ

Lib. xxxv.

quæ jam diximus, tamen adversus præsumtionem qua quisque sua servare velle creditur, validior est altera, quod credibile non est quenquam ejus quod vult, longo tempore * nullam plane edere significationem idoneam.

*Ang. de Cl. a
visio in
summa, in
verbo In-
venia.*

IX. Ac forte non improbabiler dici potest non esse hanc rem in sola præsumptione positam, sed * jure gentium voluntario indutam hanc legem, ut possessio memoriam excedens, non interrupta, nec provocatione ad arbitrum interpellata, omnino dominium transferret. Credibile est enim in id consensisse gentes, cum ad pacem communem id vel maxime interesset. Merito autem dixi possessionem non interruptam, id est, ut Sulpitius apud Livium loquitur, *uno & perpetuo tenore juris semper usurpato, nunquam intermisso*. Idem alibi dixit: *perpetuam possessionem ac nullo ambigente*. Nam desultoria possessio nihil efficit, quomodo Numidæ excipiebant adversus Carthaginenses: *per oportunitates nunc illos, nunc reges Numidarum usurpasse jus, semperque penes eum possessionem fuisse qui plus armis potuisset*.

Lib. xxxv.

Lib. xxxiv.

X. Sed alia hic, & quidem perdifficilis, suboritur quæstio; an nondum natis jus suum tacite tali derelictione possit decedere. Si non posse dicimus, nihil ad tranquillitatem imperiorum ac dominiorum profecit modo data definitio, cum pleraque talia sint, ut posteris debeantur. Sin posse affirmamus, mirum videbitur quomodo nocere silentium possit his qui loqui non potuerunt, quippe cum nec existerent; aut quomodo aliorum factum aliis damno esse possit. Ad hujus nodi solutionem sciendum est, ejus qui nondum natus est nullum esse jus, sicut nec ulla sunt accidentia rei non existentis. Quare si populus, à cujus voluntate jus regnandi proficiscitur, voluntatem mutet, iis qui nondum nati sunt, ut quibus jus quæsitum nondum est, nullam facit injuriam. Sicut autem populus expresse mutare voluntatem potest, ita & tacite credi mutasse. Mutata igitur populi voluntate, * neque dum existente eorum jure qui expectari possunt; parentibus autem è quibus nasci possunt, qui jus suo tempore essent habituri, id ipsum jus derelipientibus, nihil est quod obstat quominus illud ut derelictum ab alio occupari possit. Agimus de naturali jure, nam jure civili ut aliæ fictiones, ita & hæc introduci potest, * ut eorum qui nondum sunt personam lex interim sustineat, atque ita impediatur, ne quid adversum eos occupari possit: quod tamen leges velle non temere censendæ sunt, quia privata ista utilitas publicæ valde repugnat. Vnde & illa Feuda, quæ non ex jure proximi possessoris, sed ex vi investituræ primitivæ deferuntur, longo satis tempore acquiri posse receptior sententia est; quod ad jura Majoratus, & ad res fideicommissæ obnoxias, non infirmis rationibus subnixus producit summi judicii Iuriconsultus Covarruvias. Nihil enim prohibet quominus lege civili jus tale introduci possit, quod uno actu alienari licite non possit; possit tamen ad vitandam dominiorum incertitudinem certi temporis neglectu amitti: atque ita etiam, ut exstiteris salva sit actio personalis adversum eos qui neglexerunt, aut eorum heredes.

*c. possessor.
p. 32. §. 3.*

*Spec. tit. de
feu. §. Quo-
niam, vers.
3, quantitas.
Chass. de
conf. Burg.
de main-
mortes, § 6
vers. par an
& jour, n.
2, Crævet. de
ant. temp. p.
4, s. Mate-
ria, n. 90.*

XI. Ex his quæ diximus apparet, & regi adversus regem, & populo

pulo libero adversus populum liberum, jus acquiri posse, ut expresso consensu, ita derelictione, & eam secuta, aut ex ea vim novam capiente apprehensione. nam quod dicitur, quæ ab initio non valent, ex post facto convalescere non posse, hanc habet exceptionem, nisi causa nova jus per se parere idonea intercesserit. Similiter & alicujus populi rex verus amittere poterit regnum & populo subijci; & qui revera non rex, sed princeps erat, * rex summo cum imperio fieri; & summum imperium quod penes populum, aut penes regem in solidum erat, inter eos dividi.

XII. Illud etiam indagari operæ pretium est; an lex de usucapione aut præscriptione, condita ab eo, qui habeat summum imperium, pertineat etiam ad ipsum jus imperii, & ejus partes necessarias quas alibi explicavimus. Pertinere arbitrari videntur Iurisperiti non pauci, qui quæstiones de summo imperio ex jure tractant civili Romanorum. * Nos aliter arbitramur. nam ut quis legibus obligetur, requiritur in legis auctore, & potestas & voluntas, saltem præsumpta. Se per modum legis, id est per modum superioris, obligare nemo potest: & hinc est quod legum auctores habent jus leges suas mutandi: Potest tamen quis obligari sua lege non directe, sed per reflexionem, * qua scilicet pars est communitatis ex æquitate naturali, quæ partes vult componi ad rationem integri. quod à Saule in regni initiis observatum notat sacra historia Sam. xiv, 40. Sec hoc hic locum non habet, quia legum auctorem hic consideramus, non ut partem, sed ut eum in quo virtus insit integri. agimus enim de summo imperio qua tale. Sed nec voluntas adfuisse præsumitur: quia legum auctores non censentur se velle comprehendere, nisi ubi & materia & ratio legis sunt universales, ut in æstimandis rerum pretiis. At summum imperium non est paris rationis cum rebus aliis: imo nobilitate sua res alias multum excedit. Neque ullam vidi legem civilem de præscriptione agentem, quæ summum imperium comprehenderet, aut comprehendere voluisse probabiliter censeretur. Vnde sequitur, neque tempus lege definitum sufficere ad acquirendum summum imperium aut partem ejus necessariam, si desint conjecturæ naturales de quibus supra egimus: neque tantum temporis spatium requiri, si intra id tempus eæ conjecturæ quantum satis est adsint: neque legem civilem quæ acquiri certo tempore res vetat, ad res summi imperii pertinere. Posset tamen in ipsa imperii delatione populus suam exprimere voluntatem; quo modo ac tempore amitti imperium non utendo posset: quæ voluntas sequenda haud dubie esset, nec infringi posset à rege etiam summum imperium obtinente: quia non ad imperium ipsum, sed ad ejus habendi modum pertineret: quo de discrimine alibi diximus.

XIII. Ea vero quæ de summi imperii natura non sunt, nec ut proprietates naturales ad eam pertinent, sed aut separari ab ea naturaliter possunt, aut saltem cum aliis communicari, omnino subjacent legibus populi cujusque civilibus quæ de usucapione & præscriptione factæ sunt. Sic subditos esse videmus qui præscriptione acquisierunt,

Bart. in l.
Hofst. D. de
capt. & in l.
1. D. de aqua
pluv. arc.
Ias. conf. 70.
lib. 111.
Aymon. de
antiqu. p. 4.
versic. mase-
ria ista, n.
62.
Ant. Corfe-
sus de exc.
regu. q. 104.
Balb. de præ-
scr. 2, p. 5.
pr. q. 2. Ca-
stul. de Imp.
quæst. 53.
Covar. in c.
peccatum, de
reg. juru in
6 p. 2, s. 9, in
fine.

runt, ut appellari ab iis non possit: ita tamen ut semper aliqua ab eis sit provocatio, per supplicationem scilicet, vel alium modum. *Covar. c. possessor. p. §. 2, n. 1^a* nam ut ab aliquo nulla ratione possit provocari, cum persona subditi repugnat, ac proinde ad summum imperium aut partem ejus pertinet, nec potest aliter acquiri quam secundum jus naturale, cui summa imperia subjacent.

XIV. Ex his apparet quatenus recipi possit * quod ajunt nonnulli, semper licere subditis si possint in libertatem, eam scilicet quæ populi est, se vindicare: quia quod vi partum est imperium, vi possit dissolvi; quod autem ex voluntate sit profectum, in eo poenitere liceat, & mutare voluntatem. Nam & quæ vi parta primum sunt imperia, possunt ex voluntate tacita jus firmum accipere, & voluntas, aut ex initio constituti imperii, aut ex post facto esse potest talis, ut jus det quod in posterum à voluntate non pendeat. Agrippa rex apud Iosephum in oratione ad Iudæos, qui ex præpostero repetitæ libertatis studio Zelotæ dicti sunt, sic ait: *Intempestivum est nunc libertatem concupiscere. Olim ne ea amitteretur certatum oportuit. Nam servitutis periculum facere durum est, & ne id subeatur, honesta certatio. At qui semel subactus deficit, non libertatis amans dicendus est, sed servus contumax.* Atque ipse Iosephus ad eosdem: * *Honestum quidem est pugnare pro libertate, sed id olim factum oportuit. At qui victi semel sunt & longo tempore paruerunt, si jugum excutiant, faciunt quod desperatorum hominum est, non quod libertatem amantium.* Et hoc ipsum Cyrus olim Armenio regi dixerat, qui rebellionis suæ obtendebat libertatis pridem amissæ desiderium. *Xenoph. de Cyrus inst. 111^a* Cæterum quin & regis longa patientia talis qualem supra descripsimus, possit populo sufficere ad pariendam libertatem publicam, ex præsumpta imperii derelictione, minime dubitandum arbitror.

XV. Iura vero quæ non habent quotidianum exercitium, sed semel ubi commodum erit, * ut luitio pignoris; item jura libertatis quibus actus is qui exercetur non est directe contrarius, sed ei inest ut pars suo integro; velut si quis per centum annos societatem cum uno duntaxat vicino habuerit, cum tamen habere & cum aliis posset, non amittuntur nisi ex quo tempore intercessit prohibitio aut coactio, eique paritum est cum sufficienti consensus significatione. quod cum non juri civili tantum, sed & rationi naturali congruat, merito locum habebit etiam inter summæ fortunæ homines.

Annotata ad caput iv.

NEc inter duos diversorum regum aut populorum subditos] In lege §. 1. XII tabularum erat: *Æterna auctoritas cum hoste esto*, id est cum peregrino.

Et apud omnes gentes confessum] In hunc sensum differit pro Gallia §. 11. Dux Nivernensis apud Thuanum libro LIX in anno cLo Io LXXIV.

Vetera reposcere] τὰ παλαιὰ Εὐκλείδου dicunt Græci ex historia Attica. usus inter alios Nicetas libro 1 de Alexio Isaacii fratre ubi de Henrico agit Imperatore Friderici filio: καὶ τὰ παλαιὰ τὰ Εὐκλείδου ἀνὰ πόλιν ἀνακινῶν. ita ille velut ante Eucledem gesta movebat invertere unde.

Quam

Quam autem habet aequitatem ut agrum multis annis aut etiam sæculis ante possessum qui habuit amittat] Florus lib. III, c. 13: *Tamen relictas à majoribus seules, ætate, quasi jure hereditario possidebant.*

§. IV.

Chirographi redditione] Vide legem secundam D. de pactis.

§. V.

Cujus recuperandi spes projicitur] id יאסו dicitur Hebræis jurisconsultis.

Non agere nescientis, caret effectus] Vide infra hoc libro, cap. XXI, §. II. Adde si vacat Bart. Soc. consilio CLXXXVII, col. 8. Meischnerum decisione Camerali IX, n. 113, Tomo III.

§. VII.

Tempus memoria excedens] Andreas Knich in tractatu de Iure territorii. Reinking lib. I, Classe v, c, II, n. 5. Oldendorp. classe III, art. 2.

Nisi validissima sint in contrarium rationes] Menochius I, cons. xc.

Non plane idem esse] Balbus de præscriptionibus id notavit, & in eodem argumento Covarruvias. Reinking dicto li. I, classe v, cap. II, n. 40. de tempore memoriam excedente vide eruditissimum Fabrum in consilio pro Ducatu Montisferratensi.

Communis humana vita terminus] εὐανθὸν μὲλλον ἢ τὸ ζῆνός dicitur Iustinianus in edicto quinto edito in Notis ad arcanam historiam Procopii.

Trēs tres] nam τρεῖς est τριάκοντα, triginta annorum ætas, ut Porphyrius notat in Homericis quæstionibus. Tres τρεῖς sæculum exponit Herodianus Severo. in ccc annis decem in Ægypto fuisse reges notat Philo in legatione. Lacedæmone annis quingentis reges quatuordecim : Plutarcho indicante in Lycurgo. Iustinianus in Novella CLIX vetat in judicia deduci causam, quod jam quatuor τρεῖς exissent.

§. VIII.

Nimis magna procuratione liberatus] Ejus animi videtur fuisse Iona-than Saulis filius.

Aratus Sicyonius] sic & possessiones, ut fuerant, reliquerat Thra-sybulus pace Athenis constituta.

Nullam plane edere significationem idoneam] Crantzii Saxoniorum XI, n. 10, & 13.

§. IX.

Iure gentium voluntario inductam hanc legem] Narrat Gregoras cum Catanæ majoribus data esset ab Imperatoribus Græcis Phocæa, adjectam legem, ut singuli successores scriptam ederent professionem se eam tenere administratorum titulo, μη λάθῃ ὠδῶκερσαι μὲν τῷ βασιλικῷ διαδοίται τὸ ζῆνός μακροῦ χρόνου. ne inobservatus diuturni temporis lapsus juri Imperatoris excluderet.

§. X.

Neque dum existente eorum jure qui expectari possunt] Multa sunt in historiis talium derelictionum exempla. Vide unum illustre in Ludovico IX, Francorum rege, pro se liberisque abdicante jus, quod per Blancam matrem in Castellæ regnum habere poterat, apud Mariam libro XIII, c. 18.

Ut eorum qui nondum sunt personam lex interim sustineat) ut lex civilis in hæreditate jacente.

§. XI.

Rex summo cum imperio fieri] vide Vasquium controversiarum illustrium libro I, c. XXIII, 3. Adde eundem libro II, c. LXXXII, 8,

9, &

9. & ſequentibus. vide & Panormitanum. lib. I, conf. LXXXII. Et Peregrinum de Iure Fiſci VI, c. VIII. §. 10.

Nos aliter arbitramur.] Et Don Garzias Maſtrill. de Magiſtratu lib. §. XII. III, c. II, 26. Ioh. Oldendorpius conſil. Marp. v, num. 47, volum. I.

Qua ſcilicet pars eſt communis] Vide infra hoc libro, titulo XX, §. 22. Seneca epiſtola LXXXV: *Duas perſonas habet gubernator: alteram communem cum omnibus qui eandem conſcenderunt navem, qua ipſe quoque vector eſt, alteram propriam qua gubernator eſt.* Traſtant hoc Claud. Sciſellus de rep. Gall. lib. I. Chaffanæus de Gloria mundi parte v, conf. § Gailus libr. II, obſ. LV, num. 7. Bodinus de republica libr. I, c. VII. Reinkinck. I, c. XII.

Quod ajunt nonnulli] Vt Vaſquius dicto libro II, c. LXXXII, n. 3. §. XIV.

Honeſtum pugnare pro libertate, ſed id olim factum oportuit] Eadem ferme verba reperies in oratione comitis Blanderatensis ad Mediolanenſes apud Radevicum I, c. 40.

Et luſio pignoris.] Vide Parutam hiſtoria Veneta VII.

§. XV.

C A P V T V.

De acquireſitione originaria juris in perſonas: ubi de jure parentum: de matrimonii: de collegiis: de jure in ſubditos: ſervos.

I. De jure parentum in liberis:

II. Diſtinctio temporis infantis: & ibi de infantum dominio in res:

III. Temporis extra infantiam in familia:

IV. Ibi de jure coercendi liberis:

V. De jure vendendi liberis:

VI. Temporis extra infantiam & familiam.

VII. Diſtinctio poteſtatis parentum naturalis & civilis.

VIII. De jure mariti in uxorem.

IX. Inſolubilitas & adſtriſſio ad unam uxorem an ſint neceſſaria ad matrimonium ex lege naturæ, an tantum ex lege Evangelica.

X. Iure natura ſolo irrita non eſſe connubia ob defectum conſenſus parentum.

XI. Ex lege Evangelica irrita eſſe connubia cum alieno viro & uxore.

XII. Illicita & irrita eſſe jure natura connubia parentum cum liberis.

XIII. Connubia fratrum cum ſororibus, item noveræ cum privigno, & ſoceri cum nuru, ac ſimilia illicita & irrita eſſe jure divino voluntario

XIV. Non idem videri de connubiis cum propinquo ulteriori gradu.

XV. Poſſe eſſe quadam connubia & licita, qua à legibus appellantur nomine concubiniatus.

XVI. Poſſe eſſe quadam connubia illicita contrahi, & tamen rata.

XVII. Ius majoris partis in quibuſvis ſocietatibus.

XVIII. Pari numero qua ſententia prævaleat

XIX. Qua ſententia dividenda aut conjungenda.

XX. Abſentium jus præſentibus accreſcere.

XXI. Ordo quis inter pares, etiam reges.

XXII. In ſocietatibus qua fundamentum habent in re, ſententias eſtimandas ſecundum partes quas quiſque habet in re.

XXIII. Ius civitatis in ſubditos.

XXIV. An civibus à civitate diſcedere liceat, per diſtinctionem explicatur.

XXV. Ius civitati nullum in exſules.

XXVI. Ius ex conſenſu in filium adoptivum.

XXVII. Ius in ſervos:

XXVIII. Quatenus in hoc jure dicatur in eſſe jus vite ac necis.

XXIX. Quid ex jure natura ſtatuendum de hiſ qui ex ſervis naſcantur.

XXX. Servitutis diverſa genera.

XXXI. Ius ex conſenſu in populum qui ſe ſubjicit.

XXXII. Ius ex delicto in perſonam.

NON in res tantum, ſed & in perſonas jus quoddam acquiritur, & originarie quidem ex generatione, conſenſu, delicto.

K

Genera-

Generatione parentibus jus acquiritur in liberos : utrique inquam parentum, patri, ac matri : * sed si contendant inter se imperia, præfertur patris imperium ob sexus præstantiam.

Pol. I. c. ult.

Nic. IV, 3.

Esh. V, c. 10.

II. Distinguenda autem sunt, in liberis tria tempora : primum tempus imperfecti iudicii, τὸ βελδύλοῦ ἀτελές, ut Aristoteles loquitur, dum abest σοφία, vis electrix, ut idem alibi : secundum tempus perfecti iudicii, sed dum filius pars manet familiæ parentum, εἰς αὐτὴν μὴ χωριθεῖν, ut loquitur idem Aristoteles : tertium postquam ex ea familia excessit. * In primo tempore omnes liberorum actiones sub dominio sunt parentum : æquum enim est, ut qui se regere non potest regatur aliunde. Æschyli dictum est :

αἶας prima, seu brutum pecus,

Vt educetur mentis aliena indiget.

Supra. III.

s. 6.

De Fort. A-

lex. II.

At alius naturaliter inveniri non potest cui regimen competat quam parentes. Est tamen eo quoque tempore filius aut filia capax domini in res ex jure gentium, sed exercitium impeditur ob eam quam diximus iudicii imperfectionem. Habent jus, ut de pueris Plutarchus loquitur, οὐ κτήσιν non οὐ χεῖρσι. Quare ut res omnes liberorum parentibus acquirantur non naturale est, sed ex quorundam populorum legibus, quæ & patrem à matre in hac re distinguunt, & filios non emancipatos ab emancipatis, & naturales à legitimis. quæ discrimina natura ignorat ; excepta ea quam dixi sexus præstantia, si imperia inter se contendant.

III. In secundo tempore cum jam iudicium ætate maturuit, subsunt parentum imperiis non aliæ actiones, quam * quæ ad familiæ paternæ aut maternæ statum aliquid momenti habent. æquum enim est ut pars conveniat cum ratione integri. In cæteris autem actionibus habent tum liberi ἐξουσίαν, id est facultatem moralem agendi, sed tenentur tamen in illis quoque studere semper, ut parentibus placeant. Verum hoc debitum cum non sit ex vi facultatis moralis, ut illa superiora, sed ex pietate, observantia & gratiæ rependendæ officio, non efficit ut irritum sit siquid contra sit factum, sicut nec irrita est donatio rei à quocunque domino facta contra parsimonix regulas.

IV. In utroque hoc tempore jus regendi, etiam jus coercendi complectitur, quatenus nempe vel cogendi sunt ad officium liberi, vel emendandi. De gravioribus autem poenis quid sit sentiendum, alibi erit agendi locus.

V. Quanquam vero imperium paternum, ita sequitur ipsam patris personam, ac χεῖρσιν, ut avelli transferrique in alium non possit, potest tamen naturaliter, & ubi lex civilis non impedit, pater filium oppignorare, * &, si necesse sit, etiam vendere, ubi alia ratio eum alendi non suppetit : quod ex veteri Thebanorum lege (quam libro secundo recitat Ælianus) in populos alios videtur fluxisse : ipsa autem lex Thebana à Phœnicibus ac porro ab Hebræis venisse : quam ipsam obtinuisse & apud Phrygas, docet Apollonius epistola ad Domitianum. Censetur quippe ipsa natura jus dare ad id omne, sine quo obtineri non potest quod ipsa imperat.

VI. In tertio tempore filius in omnibus est αὐτεξούσιος sui que juris,

ris, manente tamen semper illo pietatis & observantiæ debito, cujus causa perpetua est. Vnde sequitur regum actus irritos dici eo nomine non posse quod parentes habeant.

V I I. * Quicquid extra hæc est, à lege est voluntaria, quæ alibi est alia. Sic jure quod Deus Hebræis dedit, potestas patris in filium aut filiam, ad dissolvenda vota non erat perpetua, sed durabat quamdiu liberi * pars erant domus paternæ. Sic patria quædam potestas propria erat civium Romanorum, etiam in filios qui familiæ propriæ capita erant, quamdiu emancipati non erant. † Qualem in liberos potestatem alios non habere ipsi Romani profitentur. Sextus Empiricus Pyrrhonorum tertio : οἱ Ῥωμαίων νόμοι τὰς παῖδας ὑποχείριους καὶ δούλους τῶν πατέρων κελεύουσιν εἶναι. καὶ τὴν ἑστίαν τῶν παίδων μὴ κυραίνειν τὰς παῖδας, ἀλλὰ τὰς πατέρας, ὡς ὡν ἐλδοχέρους οἱ παῖδες τύχοι μὲν τὰς δούλων ἡγέτας, παρ' ἐπίγεις δ' ὡς τυραννικὴν τὴν οὐκ ἐλευθερίαν. * Legum Romanarum auctores liberos in manu parentum ad instar servorum esse voluerunt; neque suorum bonorum ipsos esse dominos, sed parentes, donec manumittantur eo modo quo mancipii solent: quod aliis ut tyrannicum repudiant. Simplicius ad Epicteti enchiridium: οἱ δὲ παλαιοὶ τῶν Ῥωμαίων νόμοι καὶ πρὸς τὴν τῶν φύσεως ὑπερβολὴν ἀποδείκνυσθαι, καὶ ὡς τὰς πόδας οὗς οἱ γονεῖς ὑπὲρ τῶν τέκνων ποιοῦσιν, ἕρμα ἐν τῇ παῖδας παιδοπαπῶς ὑποτάττειν βεβλήμενοι, καὶ τῇ τῶν γονέων οἰμαί φυσικῇ φιλοστοργίᾳ διακρίσθαι. Ἐπεὶ γὰρ οὕτως, ἐν βύλασι, τὰς παῖδας ταῖς γονεῦσιν ἐπέτευσθαι καὶ φρονεῖν ἀπρωήτως. Antiqua Romanorum leges, respicientes tum ad eam quæ à natura est eminentiam, tum ad labores quos pro liberis parentes sustinent, volentes præterea liberos parentibus sine exceptione subjectos esse, credo etiam confisa naturali parentum amori, et venundandi, si vellent, liberos, et impune interficiendi parentibus jus dederunt. Simile patrium jus apud Persas, ut tyrannicum accusat Aristoteles: quæ ideo à nobis afferuntur, ut accurate distinguamus civilia à naturalibus.

Num. xxx.
2, 3, 4, 5.
lib. de Præcep-
tis legu-
Præcepto
vetante
cc xlii.
† Inst. de pat.
potest. §. lxx
autem.

Lib. viii.
Nec. v. xlii.

V I I I. Ex consensu jus in personas quod oritur, aut ex consociatione venit, aut ex subjectione. Consociatio maxime naturalis in conjugio apparet: sed ob sexus differentiam imperium non est commune, sed maritus uxoris caput, nempe in rebus conjugii, & in rebus familiæ. nam uxor pars fit familiæ maritalis. Ideo de domicilio constituere jus est marito. Siquid ultra juris maritis conceditur, ut lege Hebræa jus rescindendi quævis vota uxoris, apud populos nonnullos jus vendendi bona uxoria, non à natura est, sed ab instituto. Exigit hic locus, ut videamus quid sit de natura conjugii. Conjugium igitur naturaliter esse existimamus talem cohabitationem maris cum femina, quæ feminam constituat quasi sub oculis & custodia maris. nam tale confortium, & in inutis animantibus quibusdam videre est. In homine vero, qua animans est utens ratione, ad hoc accessit fides qua se femina mari obstringit.

Eph. v. 23.

I X. Nec aliud ut conjugium subsistat natura videtur requirere. sed nec divina lex amplius videtur exegisse ante Evangelii propagationem. Nam & * viri sancti ante legem plures una uxores habuerunt, * & in lege præcepta quædam dantur his qui plures una habeant, & regi præscribitur, ut nec uxorum nec equorum nimiam sibi adsciscat copiam, ubi Hebræi interpretes notant octodecim sive

Deut. xxi.
15.
Deut. xvi.
16, 17.
11 Samuel.
xii, 8.

uxores five concubinas regi fuisse concessas, & Davidi Deus impu-
 tat * quod uxores ei complures & quidem illustres dedisset. Sic &
 Deut. xxiv, 4. dimittere uxorem volenti modus præscribitur, nec dimissam ducere
 quisquam impeditur, præter eum qui dimisit, * & sacerdotem. Hæc
 tamen ad alium maritum transeundi libertas ipso naturali jure ita
 restringenda est, ne inde oriri possit prolis confusio. Hinc illa apud
 Tacitum juris pontificii quæstio: *an concepto, necdum edito partu rite*
nuberet. Apud Hebræos inter utrumque matrimonium tres menses
 interponi jubebantur. At Christi lex, ut res alias, ita & hanc conju-
 gii inter Christianos ad perfectiorem redegit normam, ex qua & qui
 Mat. v. 32. dimisisset uxorem non adulteram, & qui duxisset dimissam, adulterii
 reos pronuntiat: & Apostolus ejus atque interpreter Paulus, non viro
 xix, 9. tantum jus dat in corpus uxoris, quod & in naturali statu procedebat
 I Cor. vii, 4. (*ὁ ὅς μὴ γυναικαὶ καὶ ἑαυτοῦ τὸ σῶμα ὡς ἑαυτοῦ τὸ μέλος, ὃ συνήκει*
inquit Artemidorus, id est, qui connubii lege femina conjungitur, is in cor-
pore ejus dominium habet:) sed & uxori vicissim in corpus mariti. * La-
 ctantius: *Non enim, sicut juris publici ratio est, sola mulier adultera est, quæ*
habet alium, maritus autem, etiamsi plures habeat à crimine adulterii solutus
est. Sed divina lex ita duos in matrimonium, quod est in corpus unum pari
jure conjungit, ut adulter habeatur, quisquis compagem corporis in diversa di-
straxerit. Scio à plerisque existimari in utroque hoc capite non no-
 vam à Christo conditam legem, sed restitutam quam Deus pater
 rerum primordio condiderat: in quam sententiam adduxisse eos vi-
 dentur ipsa Christi verba, ubi ad primordium illud nos revocat: sed
 responderi potest ex prima illa conditione qua uni mari feminam
 non nisi unam Deus attribuit, satis apparere quid optimum sit Deo-
 que gratissimum: & hinc sequi semper id fuisse egregium ac lauda-
 bile: non tamen ut aliter facere nefas esset: quia ubi lex non est, ibi
 non est legis transgressio. at lex de ea re nulla illis temporibus exsta-
 bat. Sic etiam cum dixit Deus five per Adamum, five per Mosem,
 tantum esse fedus matrimonii, ut vir parentis familiam relinquere
 debeat, quo novam cum uxore familiam constituat; idem ferme
 dixit quod Pharaonis filia dicitur Psalmo xlv, 11. *Obliviscere populi*
tui, & domus patris tui. Et ex hac tam arctæ amicitia institutione satis
 apparet * Deo gratissimum esse, ut perpetua sit ea conjunctio: non
 tamen eo evincitur à Deo * jam tunc imperatum ne qua de causa
 fedus illud solveretur. At Christus quod Deus institutione conjun-
 xerat, id ab homine separari vetuit, ex eo quod optimum Deoque
 acceptissimum est, dignissimam lege nova desumens materiam. Ple-
 rasque gentes certum est antiquitus ut divortiorum libertate, ita
 plurium feminarum conjugio usas. Prope solos barbarorum Germa-
 nos singulis uxoribus contentos suo tempore fuisse Tacitus memo-
 rat: idque passim ostendunt historiae tum Persarum * tum Indo-
 rum. * Apud Ægyptios soli sacerdotes unius feminae conjugio ute-
 bantur. Sed & apud Græcos Cecrops primus, teste Athenæo, *μία*
ἡ γυναῖκα, unam feminam uni marito attribuit. quod tamen ne Athenis
 quidem diu observatum, Socratis, & aliorum exemplo docemur.
 Quod si populi continentius egerunt, ut Romani semper duabus
 uxoribus,

De meribus
 Germa.

Diod. lib. I.

Gellius xv,
 cap. xx.

uxoribus, divortio diu abstinerunt, laudandi sunt sane, ut qui ad id quod optimum est accefferint : unde & flaminicæ apud eosdem Romanos matrimonium nisi morte non solvebatur : * non tamen inde sequitur peccasse qui fecerunt aliter ante promulgatam Evangelii vocem.

X. Nunc quæ rata sint jure naturæ conjugia videamus : in quo dijudicando meminisse debemus , non omnia quæ juri naturæ repugnant irrita fieri jure naturæ, ut exemplo prodigæ donationis apparet ; sed ea demum , in quibus deest principium dans validitatem actui, aut in quibus vitium durat in effectu. Principium & hic in aliis actibus humanis unde jus oritur, est jus illud quod facultatem moralem interpretari sumus, simul cum voluntate sufficiente. quæ voluntas sit sufficiens ad jus producendum , infra melius tractabitur , ubi de promissis in genere agetur. Super facultate morali quæstio oritur de parentum consensu , quem ad validitatem conjugii quasi naturaliter quidam requirunt. Sed in eo falluntur. Nam quæ adferunt argumenta nihil aliud probant , quam officio filiorum conveniens esse ut parentum consensum impetrent : quod plane concedimus cum temperamento , nisi manifeste iniqua sit parentum voluntas. Nam si in omnibus rebus filii reverentiam parentibus debent , certe præcipue eam debent in eo negotio , quod ad gentem totam pertinet , quale sunt nuptiæ. Sed hinc non sequitur jus illud , quod facultatis aut domini nomine explicatur , deesse filio. Nam qui uxorem ducit & maturæ esse debet ætatis , & extra familiam abire , ita ut hac in re regimini familiari non subjiciatur. Solum autem reverentiæ officium non efficit , ut nullus sit actus qui ei repugnat. Quod autem à Romanis aliisque constitutum est , ut quædam nuptiæ quia consensus patris deficit irritæ sint , non ex natura est , sed ex juris conditionum voluntate. Nam & eodem jure * mater , cui tamen naturaliter liberi reverentiam debent , suo dissensu matrimonium irritum non facit : ac ne pater quidem filii emancipati : & si pater ipse sit in patris sui potestate , in filii nuptias & avus & pater consentire debent : filiarum , avi auctoritas sufficit. quæ discrimina naturali juri incognita satis ostendunt venire hæc ex jure civili. In sacris litteris videmus quidem pios viros multoque magis mulieres (* quarum verecundia maxime convenit hac in re alieno arbitrio stare , quo & illa pertinent quæ priore ad Corinthios de elocanda virgine legimus) in contrahendis nuptiis secutos auctoritatem parentum : sed non tamen irritum pronuntiatur Esavi conjugium , aut liberi illegitimi , quia sine tali auctoritate nuptias contraxerat. Quintilianus jus strictum , & quidem naturale, respiciens , sic ait : *Quod si licet aliquando etiam contra patris voluntatem ea qua aliqui reprehensionem non merentur filio facere ; nusquam tamen libertas tam necessaria quam in matrimonio est.*

*L. Filius
mancipatus
D. de ritu
nupt.
L. Oratio
s. nepote. l
eo tit.
L. in conjun-
ctone. C. i
nuptiu.*

vii, 36.

*Gen. xxxv
Decl 257.*

XI. Cum ea quæ alteri nupta est matrimonium haud dubie irritum est , lege quidem naturæ , nisi vir prior eam dimiserit : tamdiu enim durat ejus dominium : lege autem Christi , donec mors vinculum dissolverit. Irritum autem est ideo , quia & facultas moralis

deest, sublata per prius matrimonium, & omnis effectus est vitiosus. Singuli enim actus contrectationem habent rei alienæ. Vicissim ex Christi lege irritum est conjugium cum eo, qui maritus sit alterius mulieris, ob jus illud quod Christus feminæ pudicitiam servanti dedit in maritum.

Quæst. 107

XII. De conjugii eorum qui sanguine aut affinitate junguntur satis gravis est quæstio, & non raro magnis motibus agitata. Nam causas certas ac naturales, cur talia conjugia, ita ut legibus aut moribus vetantur, illicita sint, assignare qui voluerit, experiendo disceret quam id sit difficile, imo præstari non possit. Nam quam * Plutarchus attulit in quæstionibus Romanis, & Augustinus sequitur de Civitate Dei, libro xv, cap. 16, de latius spargendis amicitiiis per diffusas affinitates, non tanti est ponderis, ut quod contra fiat irritum aut illicitum censeri debeat. Neque enim quod minus utile est, statim & illicitum est. Adde quod accidere potest, ut huic qualicunque utilitati alia major utilitas repugnet, neque eo duntaxat casu, quem Deus in lege Hebræis data excepit, ubi vir quispiam sine prole obit, cui non dissimile est quod de virginibus ex asse heredibus, quas *ἐπικλήρες* vocant, & Hebræo & * Attico iure constitutum est, ad conservandas scilicet in familia res avitas, sed aliis multis qui aut conspici solent, aut excogitari possunt. Ab hac generalitate eximo matrimonia parentum cujuscunque gradus cum liberis, quæ quo minus licita sint, ratio (ni fallor) satis apparet. Nam nec maritus qui superior est lege matrimonii, eam reverentiam potest præstare matri quam natura exigit, nec patri filia; quia quanquam inferior est in matrimonio, ipsum tamen matrimonium talem inducit societatem quæ illius necessitudinis reverentiam excludat. Bene Paulus Iuriconsultus, cum dixisset in contrahendis matrimoniis * naturale

℥. Adoptivus. s. Scitiles. D. de ritu nup.

jus & pudorem inspiciendum, addidit contra pudorem esse filiam suam uxorem ducere. Talia igitur conjugia haud dubitandum quin & illicita sint, & irrita insuper, quia vitium perpetuo effectui adhæret. Neque movere nos debet Diogenis & Chrysippi argumentum, à gallis gallinaceis aliisque animantibus mutis petum, quo probare volebant commixtiones tales non esse contra jus naturæ. Nam ut initio libri diximus, satis est si cum natura humana quid pugnet, ut illicitum habeatur. Et hoc est incestum quod * jure gentium committi scripsit Paulus Iuriconsultus inter gradus ascendentium & descendentium. Hoc est jus illud quod Xenophon ait non eo minus jus esse, quia * à Persis contemnebatur. Naturale enim recte dicitur, interprete Michaeli Ephesio ad Nicomachia, τὸ κατὰ φύσιν ὅτις ἀλλήλους καὶ ἀλλήλοισιν καὶ μὴ φύσιν ἔχουσιν: quod apud plerosque non corruptos, sed naturæ convenienter se habentes obinet.

L. ult. de ritu nup.

Hippodamus Pythagoricus vocat κατὰ φύσιν αἰμιόπεις ἐπιθυμίας, ἀκαταχέτους οὐμῶς, ἀνοσιώτους ἡδονάς, immoderatas & à natura alienas cupiditates, effrænes impetus, nefarias voluptates. De Parthis sic Lucanus:

epulis vesana, meroque

*Regia non ullos exceptos legibus horret
Concubitus.*

Et

Et mox :

cui fas implere parentem ,

Quid reat esse nefas ?

Speciatim autem huic Persarum mori causam pravam educationem prudenter assignat Dion Prusænsis oratione xx. Atque hic mirari libet Socratis commentum apud Xenophontem, qui in conjugiiis talibus nihil culpandum invenit, præter ætatis disparitatem : unde aut sterilitatem ait sequi, aut male conformatam sobolem : quæ sola ratio si tali conjugio obstarer, certe nec irritum esset, nec illicitum. non magis quam inter alias personas, quarum ætas tot annis distat, quot annis parentes liberos solent præcedere. Illud potius disquirendum, an non in hominibus nulla prava educatione corruptis, præter id quod intellectu concipi posse jam diximus, sit in ipsis affectibus insita fuga quædam commixtionis cum parentibus & ex se natis, quippe cum ab ea etiam quædam animantia muta naturaliter abhorreant. Ita enim & alii existimarunt & Arnobius adversus Gentes libro quinto : *Etiamne in matrem cupiditatis infandæ spem Iupiter cepit, nec ab illius appetitionis ardore horrores eam qui vult avertere ; quem non hominibus solis, sed animalibus quoque nonnullis natura ipsa subiecit, & ingeneratus ille communiter sensus ?* Exstat de camelo & * de equo Scythico nobilis in hanc rem narratio apud Aristotelem animantium lustroria nona, capite XLVI. & non dissimilis apud Oppianum libro primo de venatu. Seneca Hippolyto :

Fera quoque ipsa Veneris evitant nefas,

Generisque leges inscius servat pudor.

XIII. Sequitur quæstio de gradibus affinitatis omnibus, & de gradibus sanguinis ex transverso limite, iis præsertim qui Levitici cap. XVIII expressi leguntur. Nam etiam concessio, à mero jure naturæ non venire hæc interdicta, videri tamen possunt præcepto divinæ voluntatis hæc ivisse in veritum : neque vero tale id esse præceptum quod solos Hebræos adstringat, sed quod homines universos, colligi videtur ex illis Dei verbis ad Mosem : *Ne polluere vos ulla ha-* Lev. XVIII.
rum rerum : quia omnibus istis polluti sunt populi, quos vobis advenientibus 24. 25. 27.
dispello. Mox ; Ne facite ullam ex istis rebus abominandis : nam omnes istas
fecerunt indigenæ terræ istius, quæ vobis exposita est, unde polluta est terra.
Nam si Cananæi eorumque vicini peccarunt talia faciendo, sequitur ut lex aliqua præcesserit : quæ cum mere naturalis non sit, restat ut à Deo data sit, aut ipsis peculiariter (quod non est verisimile, nec satis ferunt verba) aut humano generi, sive in prima constitutione, sive in reparatione post diluvium. Tales autem leges quæ humano generi universo sunt datæ, non videntur à Christo abrogatæ, sed eæ demum quæ Iudæos ab aliis nationibus, quasi sepimento interjecto, disparabant. Cui accedit, quod Paulus conjugium privigni Eph. II. 14.
cum noverca tam severe detestatur : cum tamen nullum de ea re pe- 1 Cor. VII,
culiare exstet Christi præceptum ; nec ipse alio utatur argumento, 25.
quam quod talis commixtio * impura habeatur à profanis etiam gentibus, quod verum esse præter alia ostendunt Charondæ leges quæ tale matrimonium infamia notant : & illud in oratione Lyfiæ

σωαίκει ὁ πύρτων χερταίωται. ὁ ἀνθρώπων τῇ μητρὶ καὶ τῇ θυγατρὶ *maritus erat ille impurissimus hominum matris ac filia* : undē non abit Ciceronis illud pro A. Cluentio in causā non dissimili. nam cum socrum genero nupuisse narrasset, subdit : *O mulieris scelus incredibile , & præter hanc unam in omni vita inauditum !* Seleucus rex cum uxorem suam Stratonicen Antiocho filio nuptam daret, verebatur , * narrante Plutarcho , ne ipsa offenderetur τῷ μὴ νομομαρτυρῆσαι *ut re illicita*. Apud Virgilium est :

Thalamos ausum incestare noverca.

quæ communis existimatio si à necessario naturæ dictato originem non habuit, omnino sequitur, ut descendat ex veteri traditione, quæ à divino aliquo præcepto manarit. Hebræi veteres, non spernendi hac in parte juris divini interpretes, & qui omnia eorum legit summoque judicio digessit, Moses Maimonides, ajunt earum legum quæ capite Levit. xviii de matrimoniis sunt proditæ causas esse duas: priorem naturalem quandam verecundiam, quæ non finat ortus auctores cum sua sobole, aut in seipsis, * aut etiam per personas sanguine, aut nuptiali sanguinis commixtione proxime coherentes misceri: alteram vero, ne quarundam personarum convictus nimis quotidianus atque inobservatus, stupris & adulteriis occasionem daret, si amores tales nuptiis possent conglutinari. Quas duas causas si cum judicio aptare velimus illis quas dixi divinis in Levitico legibus, facile apparebit in affinis qui in recto sunt limite (ut de parentibus & liberis nihil jam dicam, quippe quos, ut existimo, etiam sine expressa lege ratio naturalis jungi satis vetat) * item in sanguinis gradu transverforum primo, qui ob ortum à stirpe communi secundus dici solet, ob recentem admodum parentum in liberis imaginem, priorem causam valere, ut venientem de eo quod natura si non præcipit, certe honestius dictat; cujus generis multa materiam divinarum, humanarumque legum faciunt. Atque ideo Hebræi in recto limite, gradus etiam non nominatos à lege volunt comprehendere, ob notissimam rationis paritatem. Illorum autem graduum hæc sunt apud ipsos nomina: Marer matris suæ: mater patris matris suæ: mater patris sui: mater patris patris sui: uxor patris patris sui: uxor patris matris suæ: nurus filii sui: nurus filii filii sui; nurus filiae suæ: filia filiae filii sui: filia filii filii sui: filia filiae filiae suæ: filia filii filiae suæ: filia filiae filii uxoris suæ: filia filiae filiae uxoris suæ: mater matris patris uxoris suæ: mater patris matris uxoris suæ: id est, ut more loquar Romano, avix & proavix omnes, proneptæ, proneptes, proprivignæ, pronurus, prosocrus: quia scilicet & sub agnationis nomine comprehendatur similis cognatio, & sub primo gradu secundus, & sub secundo tertius, ultra quem vix est, ut oriri controversia possit, cum aliqui, si posset, in infinitum eadem futura esset ratio. Has autem leges, & ne fratres sororibus miscerentur, ipsi Adamo censent datas Hebræi simul cum lege de Deo colendo, jure dicendo, non fundendo sanguine, non colendis Diis falsis, non rapienda re aliena: sed ita ut leges conjugales vim suam non exfererent, nisi post multiplicatum jam satis humanum genus, quod

quod ipso initio sine fratrum & sororum nuptiis contingere nequirit. Neque referre putant quod id à Mose * suo loco narratum non sit : quia satis habuit hoc in lege ipsa tacite indicasse , cum gentes extraneas eo nomine damnat. Multa enim talia esse in lege quæ non temporis ordine, sed ex occasione dicantur ; unde illa inter Hebræos celebris sententia : In lege non esse prius aut posterius : id est, multa referri ὕστερον αὐτότερον. De connubio fratrum & sororum verba hæc sunt Michaelis Ephesii ad quintum Nicomachiorum : *Vide Cajet. in Matth. cap. 19.*
 ὅτι ἀδελφὸν μίγνυσι καὶ ἀδελφὴν ἐξ ἀρχῆς μὴ ἀδελφόγον ἦν νόμος ὃ πρὶν τοῦ μὴ μίγνυσι πολὺ τὸ ἀδελφόγον. *Fratrem cum sorore concubare ab initio res prædicta erat : at lege adversus tales concubitus posita , iam multum refert observatur lex necne.* Diodorus Siculus vocat κοινὸν ἔθος ὁ ἀνθρώπων , *communem hominum morem* ne fratres sororibus jungantur , à quo more Ægyptios eximit : Dion Prusænsis barbaros. Seneca scripserat : *Matrimonia Deorum jungimus ὅτι ne pie quidem, fratrum scilicet & sororum.* Plato de legibus octavo talia conjugia vocat μηδαιμὸς ὄσια , καὶ θεομισθίμνη πρῶτα , *sed Deo invisa.* Quæ omnia ostendunt veterem famam de lege divina adversus id genus conjugia , unde & vocem nefas de talibus usurpari videmus. Omnes autem fratres & sorores comprehendi * lex ipsa indicat, tam agnatos quam cognatos ejus gradus, five foris, five domi natos atque educatos comprehendens.

XIV. Quæ manifesta expressio ostendere viderur discrimen quod est inter hos & alios remotioris gradus. Nam ducere amitam agnatam vetitum est. At * filiam fratris , qui par est gradus , ducere vetitum non est : imo ejus facti apud Hebræos existant exempla. *Novus nobis in fratrum filias conjugia : at aliis gentibus solennia, nec lege ulla prohibita,* inquit Tacitus. Athenis id licuisse ostendit Iliæus, & Lytiæ vita Plutarchus. Rationem adferunt Hebræi, quia viri juvenes assidue frequentant domos avorum & aviarum , aut etiam in iis habitant simul cum amitis : ad domos vero fratrum minus frequens ipsis est aditus, nec ibi tantundem habent juris. Quæ si recipimus, ut sane rationi sunt consentanea , farebimur legem de non ducendis affinibus recti gradus , & sororibus, ex quo multiplicari cœptum est humanum genus esse perpetuam : & hominibus communem , ut quæ honestate naturali nitatur , ita ut & irritum fiat , si quid factum sit adversus hanc legem, ob vitium permanens : at cæteras leges non item , ut quæ cautionem magis contineant , quæ cautio etiam aliis modis adhiberi potest. Certe canonibus antiquissimis qui Apostolici dicuntur, qui duas sorores alteram post alteram duxisset, aut ἀδελφὸν id est fratris aut sororis filiam , tantum à clero arceretur. *Anal. xix.* Nec difficilis est responsio ad id , quod diximus de peccato imputato Cananæis & finitimis populis. Potest enim locutio universalis restringi ad præcipua ejus capitula, ut de concubitu cum masculis , cum bestiis , cum parentibus, cum sororibus , cum nuptis alienis , in quorum ἀπολαύσει & ut Hebræi loquuntur præmunimentum , additæ sint leges cæteræ : Nam de singulis pariter ne intelligatur , argumento esse potest interdictum de non habendis eodem tempore in matrimonio sororibus duabus : quod in commune datum olim humano generi fuisse

*Eust. ad Il.
Δ, & ad Od.
H.*

*De civ. Dei
l. xv, c. 16.*

Epist. 66.

Iacobi pietas, qui contra fecit, credere nos non sinit. Addi potest factum Amrami qui pater Moysi fuit. nam & is ante legis tempora amitam duxit uxorem. sicut materteras apud Græcos Diomedes & Iphidamas : Areten fratris filiam Alcinous. Recte tamen fecerunt Christiani veteres, qui leges non illas tantum in commune datas, sed alias peculiariter Hebræo populo scriptas sponte sua observarunt : imo & ad gradus quosdam ulteriores protenderunt verecundiæ suæ fines, ut hac quoque in virtute non minus quam in cæteris Hebræos antecederent. Atque id pridem factum magno consensu ex canonibus apparet. Augustinus de * patruelium & consobrinorum conjugii inter Christianos loquens : *Raro, inquit, per mores fiebat quod fieri per leges licebat, quia id nec divina prohibuit, & nondum prohibuerat lex humana : verumtamen factum etiam licitum propter vicinitatem horrebatur illiciti.* Hanc morum verecundiam leges regum ac populorum secutæ sunt. sicut * Theodosii constitutio patruelium & consobrinorum conjugia vetuit, laudante id factum, ut pietatis plenum, Ambrosio. Sed sciendum simul est * non quod veritum est fieri lege humana, si fiat, irritum quoque esse, nisi & hoc lex addiderit aut significaverit. Canon Eliberinus LX : Si quis post obitum uxoris suæ, * sororem ejus duxerit & ipsa fuerit fidelis, per quinquennium eum à communione abstinet : eo ipso ostendens manere vinculum matrimonii. Et ut jam diximus, in canonibus qui Apostolici dicuntur, qui duas sorores duxerit, aut fratris filiam, tantum clericus fieri prohibetur.

XV. Ut ad alia pergamus, observandum hoc est, concubinatum quendam verum ac ratum esse conjugium, etsi effectibus quibusdam juris civilis propriis priveretur, aut etiam effectus quosdam naturales impedimento legis civilis amittat. Exempli causa, inter servum & ancillam jure Romano contubernium esse dicitur, non matrimonium. attamen ad ipsam conjugii naturam nihil deest in tali consociatione. quæ propterea in antiquis canonibus *γάμος* nomine appellatur. Sic inter hominem liberum & ancillam concubinatus dicitur, * non matrimonium : quod deinde imitatione quadam ad alias personas disparis qualitatis productum est : ut Athenis inter civem & peregrinam, unde Servius ad illud Virgilii,

Suppositos de matre nothos furata creavit :

nothos interpretatur materno genere ignobiles & obscuros. Apud Aristophanem Avibus qui dixerat, *νόθος ὃς εἰς τὴν γυναικαὶ* dictum probat *ὡς γὰρ ξένος γυναικὸς* : quippe cum ex peregrina natus sit. Et apud Ælianum *γυνήσκω* definitur *ὅς ἐστι ἀμφότεν γίγνεν ἀπὸ τῶν*, qui utroque parente civis natus sit. Atqui sic in statu naturæ inter tales, quales jam diximus, conjugium verum esse potuit, si femina esset sub custodia maritali, & fidem marito dedisset; sic etiam in statu legis Christianæ verum erit inter servum & ancillam, aut liberum & servam conjugium; multoque magis inter civem & peregrinam. Senatorem & libertam, si quæ jure divino Christiano sunt necessaria accedant, scilicet indissolubilis unius cum una conjunctio, etiamsi effectus quidam legis civilis non sequantur, aut alioqui sponte secuturi lege impediantur. Atque hunc in sensum capienda sunt verba concilii

cilii Toletani primi. *Ceterum is qui non habet uxorem, & * pro uxore concubinam habet, à communione non repellatur: tamen ut unus mulieris, aut uxoris, aut concubinae, ut ei placuerit, sit conjunctione contentus.* cui adde locum in Clementis constitutionibus lib. viii, c. xxxii. Pertinet huc quod Theodosius & Valentinianus concubinatum quendam vocant inæquale conjugium, & quod inde adulterii accusatio nasci dicitur.

L. Si quis naturalem C. de naturalibus. L. S. uxor. D. ac l. Iuliam de adulterio.

XVI. Imo etiam si lex humana conjugia inter certas personas contrahi prohibeat, non ideo sequetur irritum fore matrimonium si reipsa contrahatur. Sunt enim diversa, prohibere, & irritum quid facere. nam prohibitio vim suam exserere potest per poenam vel expressam vel arbitrariam: & hoc genus leges imperfectas vocat Vipianus * quæ fieri quid vetant, sed factum non rescindunt. qualis erat lex Cincia, quæ supra certum modum donare vetabat, donatum non rescindebat. Scimus apud Romanos postea Theodosii lege inductum, ut si quid lex prohibuerit tantum, non etiam specialiter dixerit inutile esse debere quod contra factum est, id ipsum tamen casum, inutile ac pro infecto sit, nimirum si in iudiciu[m] res deveniat. sed hæc extensio non fit ex vi solius prohibitionis, sed ex vi novæ legis, quam alii populi sequi necesse non habent. Sæpe enim indecentia est major in actu, quam in effectibus: * sæpe etiam incommoda quæ rescissionem sequuntur majora quam ipsa indecentia, aut incommodum actus ipsius.

Instit. tit. I.

L. Non dubium. C. de legibus.

XVII. Consociationes præter hanc maxime naturalem sunt & aliæ, tum privaræ tum publicæ: & hæc quidem aut in populum, aut ex populis. Habent autem omnes hoc commune, quod in iis rebus ob quas consociatio quæque instituta est, universitas, & ejus pars major nomine universitatis obligant singulos qui sunt in societate. Omnino enim ea credenda est fuisse voluntas in societatem cocuntium, ut ratio aliqua esset expediendi negotia: est autem manifeste iniquum, ut pars major sequatur minorem: quare naturaliter, * seclusis pactis ac legibus quæ formam tractandis negotiis imponunt, pars major jus habet integri. Thucydides: κύριον εἶναι ὃ, πᾶν τὸ πλεον δικαιοτέρον. Appianus: ἔστι δὲ ἐν τοῖς χειροτονίαις καὶ δικαίως αἰεὶ τὸ πλεον δικαιότερον: tam in comitiis quam in iudiciis vincit pars major. Dionysius Halicarnassensis similiter: ὃ, πᾶν δὲ καὶ τοῖς πλείοσι τοῦτο νικᾷ. * quod pluribus visum id valere. Et alibi: ὃ, πᾶν αἰ τοῖς πλείοις ψήφοι καθιερωσὶ τὸ τοῦ πλείον. Item: ὃ, πᾶν αἰ τοῖς πλείοις γνώμῃ καθαρῶσι τὸ τοῦ πλείον. Aristoteles: κύριον τὸ τοῖς πλείοσι δεῖν. Curtius libro x: *Eo quod major pars decreverit, fletur.*

Vid. de potestate civilis. n. 14.

Lib. v.

Lib. vii.

Polit. iv, 8.

v. 1, 2.

Prudentius:

*In paucis jam deficiente caterva
Nec persona sita est patria, nec curia constat.*

Deinde:

Infirma minoris

Vox cedat numeri parvaque in parte quiescat.

Apud Xenophontem hoc dicitur: ὅτι τὸ νικῶντος ἀρχαίτερον πάντεσσι, omnia agere secundum eam sententiam que vincit.

XVIII. Quod si pares sint sententiæ, nihil ageretur: quia ad mutatio-

rationem non satis momenti est : qua de causa ubi pares sunt sententia, * reus absolutus intelligitur. quod jus Minervæ calculum Græci vocant ex fabula de Oreste : quæ res apud Æschylum Furiis, & apud Euripidem, * Oreste & Electra tragœdiis tractatur : Sic & possessor rem tenet : quæ ratio non male observata est à scriptore problematum quæ Aristoteli ascribuntur, sectione xxix. In Senecæ controversia quadam est : *Alter iudex damnat, alter absolvit : inter disparēs sententias * mitior vincat.* Nam sic & in dialecticis collectionibus illatio eam partem sequitur, quæ minus onerat.

XIX. Sed hic quæstio oriri solet de conjungendis aut dividendis sententiis : qua de re ex mero jure naturali, id est, si pactio aut lex aliud non præcipiat, distinguendum videtur inter sententias quæ totis rebus differunt, & inter eas quarum altera partem alterius continet, ut hæc * conjungendæ sint in eo quo conveniunt, illæ non item. Sic qui in viginti damnant, & qui in decem, conjunguntur in illo decem adversus sententiam absolventem. At qui morte reum puniunt, & qui relegant, non conjunguntur, quia diversa hæc sunt, & in morte non est relegatio. Sed nec absolventes cum relegantibus conjunguntur, quia etsi non interficiendum reum consentiunt, id tamen non est illud ipsum quod dicit sententia, sed per consequentiam inde elicitur : at qui relegat non absolvit. Quare recte Plinius, cum tale quid in Senatu evenisset, tantam dixit sententiarum esse diversitatem, ut non possent esse nisi singulæ; & parvulum referre, an idem displiceret, quibus non idem placuisset. Et * Polybius notat à Postumio prætore fraudem factam in rogandis sententiis, cum eos qui captivos Græcos damnandos, & qui ad tempus retinendos censebant, contra absolventes conjungeret. Exstat hujus generis quæstio apud Gellium libro ix. & apud Curium Fortunatianum in loco de quantitatum comparatione : & apud Quintilianum patrem controversia ccclxv. ubi hæc verba sunt : *Iam aperte una plures facis. jam turbam istam, quia universa noceret dividendo extinguis. Duo exilium, duo ignominiam pronuntiant. Vis ego illos jungam, qui seipso dividunt.*

XX. Addendum & hoc ; siqui absentia, aut aliter impediti jure suo uti non possunt, eorum jus interim accrescere præsentibus ; quod * Seneca in Controversia quadam exsequitur : *Putas te servum esse communem : huic domino servias * qui præsens est.*

XXI. * Naturalis autem ordo inter socios hic est, prout quiscumque in societatem venit. Sic inter fratres is servatur ordo, ut qui primus natus est reliquos præcedat, atque ita deinceps, rejectis aliis omnibus qualitatibus. *ἰσοί γδ,* inquit Aristoteles, *πᾶσι ἐφ' ὅσον τοῖς ἡλικίας* *ἀλλὰ καὶ τοῖς*, pares enim sunt fratres, nisi quatenus ætas eos distinguit. Theodosius & Valens in constitutione de ordine inter Consules servando : *Quis enim in uno eodemque genere dignitatis prior esse debuerat, * nisi qui prior meruit dignitatem ?* Atque hic mos antiquitus in Christianorum quoque regum ac populorum societate obtinuit, ut qui primi Christianismum professi sunt, * in conciliis ad rem Christianam pertinentibus præcedant cæteros.

XXII. Illud tamen addendum est ; quoties societas fundamentum

Lib. viii
epist. ad Aristonem.

Excerpt. leg.

Lib. III.

D. de Albo
scribendo.

L. I. C. de
Cons. l. xli.

tum habet in re quam non æqualiter omnes participant , ut si in hereditate aut fundo alius dimidiam partem habeat, alius tertiam, alius quartam, tunc non tantum ordinem sumendum ex modo participationis, sed & sententias ad eum modum, id est, menforia, ut loquuntur, proportionem æstimandas. quod sicut naturali æquitati convenit, ita Romanis quoque legibus probatum est. † Ita narrat Strabo cum Libycæ & tres vicinæ urbes in unum quasi corpus coiissent, convenisse, ut aliarum singula essent suffragia, Libycæ bina, eo quod in commue hæc multo plus cæteris conferret. Idem in Lycia viginti & tres ait fuisse urbes quarum * aliæ terna, aliæ bina, aliæ singula ferrent suffragia, & ad eundem modum onera tolerarent. Sed recte norat Aristoteles id ita demum æquum fore ἐκ τῆς ἀπορίας τῶν πόλεων ἐκείνων, si possessionum causa initia est societas.

L. Majorem partem. D. de pactu. L. Si plures. D. Depositi. L. Cum bona. D. de rebus aut. jud. possid. † Lib. xiii. Lib. xiv.

Pol. iii. ix.

XXIII. Confociatio qua multi patres familiarum in unum populum ac civitatem coeunt, maximum dat jus corpori in partes: quia hæc perfectissima est societas: neque ulla est actio hominis externa, quæ non ad hanc societatem, aut per se spectet, aut ex circumstantiis spectare possit. Et hoc est quod ab Aristotele est proditum: τὸς νόμος ἀπαγορεύειν ἀλλὰ ἀπάντων, leges de omnis generis rebus præcipere.

Moral. v. 3i

XXIV. Solet hic illud quæri, * an civibus de civitate abscedere liceat venia non impetrata. Scimus populos esse ubi id non liceat, ut apud Moschos: nec negamus talibus pactis iniri posse societatem civilem, & mores vim pacti accipere. Romanis legibus, saltem posterioribus, domicilium quidem transferre licebat: sed non eo minus qui transtulerat municipii sui muneribus obligabatur. Verum in quos id constitutum erat, ii manebant intra fines imperii Romani: atque ea ipsa constitutio specialem spectabat utilitatem tributarie præstationis. At nos quid naturaliter, si nihil aliud convenerit, obtinere debeat quærimus: nec de parte aliqua, sed de tota civitate, sive unius summi imperii complexu. Et sane * gregatim discedi non posse, satis expeditum est ex necessitate finis, quæ jus facit in moralibus. nam id si liceat, jam civilis societas subsistere non possit. De singulorum discessione alia res videtur, sicut aliud est ex flumine aquam haurire, aliud rivum diducere. De sua cuique civitate statuerendū: facultas libera est, ait Tryphoninus. Cicero pro Balbo laudat jus illud, ne quis in civitate maneat inuitus, & fundamentum vocat libertatis, sui quemque juris & retinendi & dimittendi esse dominum. Tamen hic quoque servanda est regula naturalis æquitatis, quam Romani in privatis societatibus dirimendis secuti sunt, ut id non liceat si societatis intersit. Semper enim, ut recte inquit Proculus, non id quod privatim interest unius ex sociis servari solet, sed quod societati expedit. * Intererit autem societatis civilis non abire civem si magnum contractum sit æs alienum, nisi paratus sit civis in præsens partem suam exsolvere: item si fiducia multitudinis bellum sit susceptum, præsertim si obsidio immineat, nisi paratus sit civis ille alium æque idoneum substituere, qui rempublicam defendat. Extra hos casus credibile est ad liberam civium discessionem consentire

L. Fili. D. ad Municipalem.

L. in bello. D. de capti. & possi.

L. actione. s. Labeo D. Pro socio.

tire populos, quia non minus ex ea libertate commodi sentire aliunde possunt.

XXV. Sic * in exsules nullum jus civitati. Heraclidæ Argis ejecti ab Eurystheo, per tutorem suum Iolaum, sic loquuntur apud Euripidem:

*Quo jure jam nos ad Mycenæos trahat,
Eadem agentes urbe quos urbe expulsi?
Nunc ergo cives non sumus.*

Alcibiadis filius in Isocrateâ oratione agens de temporibus ejecti patris: ὅτ' ἔδδν αὐτῶν τὴ πόλειως προσήκειν, * cum nihil ad illum civitas nostra pertineret. Iam vero plurimum populorum, sive per se, sive per capita sua consociatio fedus est, de cujus natura & effectu locus agendi erit ubi ad obligationem ex pacto erit deveniunt.

XXVI. Subjectio ex consensu, aut privata est, aut publica Subjectio privata ex consensu esse potest multiplex, sicut multiplicia sunt regiminum genera. Nobilissima species est arrogatio, qua quis se ita dat in familiam alterius ut ei subsit ad eum modum, quo filius qui maturæ est ætatis subest patri. Pater autem filium suum eo modo dare alteri non potest, ut jus paternum plene in eum transeat, & ipse paterno officio exsolvatur. id enim natura non finit: sed potest filium alteri commendare, & alendum dare quasi substituendo.

XXVII. Subjectiois species ignobilissima est, qua quis se dat in servitutem perfectam, ut illi apud Germanos qui novissimo alexæ jactu de libertate contendebant: *Victus voluntariam servitutem adit*, ait Tacitus. Etiam apud Græcos, ut narrat Dion Prusænsis oratione xv: *μυραὶ δὴ πῶς ἀποδιδόνται ἑαυτοὺς ἐλευθέρῳ ὄντι, ὅτε δουλεύειν καὶ συγγραφήν. innumeri cum liberi sint se in servitutem dant, ut * ex contractus formula serviant.* Est autem servitus perfecta quæ perpetuas operas debet, pro alimentis & aliis quæ vitæ necessitas exigit: quæ res si ita accipiat in terminis naturalibus, * nihil habet in se nimiae acerbitalis. nam perpetua ista obligatio compensatur perpetua illa alimentorum certitudine, quam sæpe non habent qui diurnas operas locant, unde accidit sæpe quod dixit Eubulus:

*Ἐθίλει δ' ἄνδρ' μισθῷ παρ' αὐτοῖς καὶ ὠμῶν
Ἐπὶ σιτίοις.*

*Manere apud illos voluit, mercedis carens,
Victu contentus.*

Idem Comicus alibi:

*Πολλοὶ φυγόντες δεσπότας, ἐλευθέροι
Ὅντες, πάλιν ζητῶσι πλὴν αὐτῶν φάνηται.
Οἳ se fugitivæ gesserunt pro liberis,
Multi recurrunt * pristina ad præsepia.*

Sic in historiis notabat Posidonius Stoicus, multos olim fuisse, qui suæ imbecillitatis conscii, sponte se alius in servitutem darent: ὥπως παρ' αἰσίων τυραννοῦσι τὴ εἰς ἀναγκάσιν ἐπιμελείας, αὐτοὶ πάλιν ἀποδιδῶσιν ὁπείνοισι δὲ αὐτῶν ἀπὸ τῶν ὡς ἀναγκαστῶν δυνάμει: *Vt domini quidem ipsi providerent de necessariis, ipsi vero operam vicissim quam possent præstarent.* Exemplum

plum addunt alii in Mariandynis qui eandem ob causam servos se fecerint Heracleotarum.

XXVIII. Ius autem vitæ ac necis (de plena & interna iustitia loquor) domini in servos non habent: nec quisquam homo hominem jure potest interficere, nisi is capital commiserit. Sed quorundam populorum legibus, dominus quacunque de causa servum interfecerit, impune fert, ut ubique reges qui liberrimam habent potestatem. Hac comparatione ante nos usus est Seneca: *Si servo quominus in nomen meriti perveniat, necessitas obest & patiendi ultima timor, idem istud obstat, & ei qui regem habet, & ei qui ducem, quoniam quanquam sub dispari titulo paria in illos licent.* Cum tamen haud dubie servus à domino injuriam possit accipere, ut recte affirmat idem Seneca sed agendi impunitas improprie jus dicitur. Quale jus & Solon parentibus in liberos concesserat, & veteres Romanorum leges. Sopater: *ἐξὼ πατρὸς ὅτι τὰς παῖδας ἀνελεῖν. ἔστιν ἐν ἀμάρτη π, καὶ ὅτι ὁ νόμος τὸ τοιοῦτον εἰδὼς ὡς εἰλικρινὴς γένοιτ' ἂν δικαστὴς ὁ πατήρ τὸ τοιοῦτον ἐπιβαλεῖν:* *Licet ipsi cum pater esset filios interficere: nempe si quid peccatum esset. nam lex id ipsi permisit, ideo quia creditur integrum judicem fore.* Idem jus obtinere *ἡ δὲ πολλοῖς καὶ σφόδρα ἐνωμευμένοις* apud multos populos legum gloria florentes, ait Dion oratione xv.

Lib. III. de Benef. c. 18.

Lib. III. de Benef. c. 22.

Sextus Empiricus Pyrrhonic. III.

XXIX. De his qui ex servis nascuntur difficilior inspectio est. Romano jure & jure gentium circa captivos, ut dicemus alibi, ut in bestiis, ita in servilis conditionis hominibus partus matrem sequitur. quod tamen juri naturali non satis congruit, ubi pater aliqua ratione sufficiente cognosci potest. nam cum in mutis animantibus * patres non minus quam matres foetuum curam gerant, hoc ipso ostenditur foetum utriusque esse communem. Sic ergo si lex civilis hac de re tacuisset, * partus non minus patrem sequeretur quam matrem. Ponamus ergo, quo minor sit difficultas, utrumque parentem servitutum servire; & videamus an naturaliter partus servilis futurus sit conditionis. Certe si alia nulla fuerit ratio educandi partum, potuerunt parentes prolem sibi nascituram in servitutem secum addicere; quippe cum tali ex causa etiam in libertate natos vendere parentibus liceat. Sed cum hoc jus naturaliter ortum ducat ex ipsa necessitate, * extra eam non est jus parentibus prolem suam cuiquam addicere. quare jus dominorum in prolem servilem hoc casu nascetur, * ex ipsa alimentorum & eorum quæ vitæ necessaria sunt præbitione: ac proinde cum diu alendi fuerint è servis nati, antequam opera eorum domino utilis esse possit, & sequentes operæ sui temporis alimentis respondeant; effugere ita natis servitutem non licebit, nisi pro alimentis quantum satis est reddant.† Certe si immanis sit domini sævitia, servos illos etiam qui ipsi se in servitutem dederunt, fuga consulere sibi posse probabilis sententia est. Nam quod Apostoli & antiqui canones servis edicunt * ne se dominis subtrahant, generale est, & eorum errori oppositum qui omnem subjectionem, tam privatam quam publicam rejiciebant, ut pugnantem cum Christiana libertate.

† Less. lib. v. c. 5. dub. 5.

1 Cor. vii. 21.

Gal. vi. 5. Coloss. iii. 22.

Tit. ii. 9. 1 Petr. ii. 16.

c. si qui servum, 17. 9. 4.

XXX. Præter perfectam servitutem de qua jam egimus, sunt & imper-

imperfectæ, ut quæ aut in diem sint, aut sub conditione, aut ad res certas. Talis est libertorum, statu liberoium, nexorum, addictorum, ascriptorum glebæ, septem annorum servitus apud Hebræos, & altera ad iubilæum usque: Penestrarum apud Thessalos; eorum quos manus mortuas vocant, ac postremo * mercenariorum: quæ discrimina aut à legibus aut à pactionibus pendent. Imperfecta servitus naturaliter etiam esse videtur, ejus qui altero parente liberæ, altero servilis conditionis sit natus, ob eam quam supra diximus causam.

XXXI. Publica subiectio est qua se populus homini alicui, aut pluribus hominibus, aut etiam populo alteri in ditionem dat. Formulam talis subiectionis in exemplo Capuæ supra adduximus. Similis est illa populi Collatini: *Deditisne vos populum Collatinum, urbem, agros, aquam, terminos, delubra, utensilia, divina humanaque omnia in meam populique Romanæ ditionem? Dedimus. Et ego recipio.* Quo alludens Plautus Amphitruone ait:

* *Deduntque se divina humanaque omnia, urbem, & liberos
In ditionem aque in arbitratum cuncti Thebano populo.*

Lib. 1, c. 3. Persæ hoc vocabant aquam & terram dedere. Sed hæc perfecta subiectio est: sunt & aliæ minus perfectæ, aut habendi modo, aut quoad imperandi plenitudinem, quarum gradus peti possunt ex his quæ supra à nobis dissertata sunt.

XXXII. Ex delicto subiectio etiam non accedente consensu nascitur, * quoties qui meruit libertatem amittere, ab eo cui poenæ exigendæ jus est, in potestatem vi redigitur. Cui autem jus sit poenæ exigendæ videbimus infra. Possunt autem hunc in modum subijci non singuli tantum privata subiectione: * ut Romæ qui ad dilectum non respondebant, & incensi: postea & foeminae, quæ se servo alieno junxissent: sed & populi publica ex publico delicto. Hoc interest quod populi servitus per se perpetua est, quia successio partium non impedit quo minus unus sit populus. At singulorum servitus poenalis personas non egreditur; quia noxa caput sequitur. Vtraque autem servitus tam privata quam publica poenalis esse potest, aut perfecta aut imperfecta pro modo meriti & inflicta poenæ. De servitute vero tam privata quam publica, quæ ex jure gentium oritur voluntario, infra dicendi erit locus ubi ad effectus belli erit ventum.

Annotata ad Caput v.

§. 1.

Sed si contendant inter se imperia præfertur patris imperium.] Seneca libro III, controversia XIX: *Prima partes sunt patris, secunda matris.* Chrysostomus 1 ad Corinth. XI, 3: *ἐκς τῆς ὑποτέτακτο τῷ κυρίῳ ἡ γυνὴ ὡς ἡ ἐκκλησία μέλη τοῦ σώματος.* merito viro femina subijcitur. nam æqualitas honoris pugnam parit. idem ad Ephesios capite IV: *ὡς ἡ ἐκκλησία ἡ σώματος ἡ ἑαυτῆς ἑαυτῇ ὑποτάσσεται ὡς ἡ ἐκκλησία ὑποτάσσεται ᾧ σώματι.* Secunda potestas est mulier, neque ergo ipsa æquum sibi jus vindicet (sub capite enim est) nec eam, quod subdita sibi est, contemnat maritus. corpus enim est. Deinde: *ὡς ἡ ἐκκλησία*

ἐν δὲ αὐτῇ, δὲ ἡλὼ ἔχουσα & πολλὰ τὴν ὁμοτιμίαν, ἀλλ' ὅμως ἔχει τὴν πόλιν ὡς ἄνθρωπος. Altera potestas illa est, imperium & ipsa habens, multumque in honore consortii. sed tamen plusculum habet vir. Augustinus epist. cxcī : Filius ex legitimis nuptiis susceptus, magis in patris est quam in matris potestate. Gregoras libro vii, ubi de Andronico Palæologo & Irene agit : ὡς ἡ δὲ ἡμετέρα ἡ & ἡ, μέγιστον διότι αὐτὴ ἡ μητρός ἡ πατρός, τὸ καλὸν εἶδεν τὴν τῆς πατρὸς τελευτῶν βαλῆσιν ἐπὶ τῷ παιδὶ μεγάλον ἢ τῆς μητρός. Addebat ille plus matre patrem posse, nec quicquam intercedere quominus patris de filio valeret voluntas, etiam præ materna. de reverentia matri debita vide L. congruentius C. de Pactis.

In primo tempore] Sunt ea ætate ita parentum, ut alia quæ parent- §. ii. tes possident ait Maimonides canonibus Pœnitentialibus capite vi, §. 2.

Quæ ad familia paterna aut matris statum aliquid momenti habent] ita §. iii. explicat Maimonides legem quæ est Num. xxx, 10.

Et, si necesse sit, etiam vendere] Iornandes historia Gothica. Haud §. v. enim secus parentes faciunt, salutem suorum pignorum providentes, satius delibenter ingenuitatem perire quam vitam, dum misericorditer alendus quis venditur, quam moritur, servatur. Eam legem video & apud Mexicanos fuisse.

Quicquid extra hac est, à lege est voluntaria] Seneca de beneficiis iii, §. vii. c. xi : quia utile est juventuti regi, imposuimus illi quasi domesticos magistratus.

Pars erant domus paterna] Alioqui xiiii anno filius erat obligandi se capax moribus Hebræis. ita illi ad dictum in Numeris locum

Legum Romanarum auctores] Philo in legatione ἡ γὰρ ἡ πᾶν τῆς ἐξουσίας ἡ τῆς ἡ ἡ νόμος ἀνάκειναι πατρί. Patri enim in filium omnimoda potestas jure Quiritium competit.

Viri sancti ante legem] Chrysostomus de Sara : καὶ ἐάνη πάλιν ἐπαύδατο §. ix. ἡ ἀπαύδατος ἐπινοήσας ὡς ἡμετέριαν αὐτὴν πᾶν ἀπὸ ἡ παιδίσκης. ἐδὲ πᾶν γὰρ ταῦτα τότε κεκόλυτο. Ipsa vicissim studebat sterili conjugii solatium ex ancilla quare-re. nondum enim talia tunc vetita erant. Eundem vide i ad Tim. c. iii. Augustinus de doctrina Christiana libro iii, cap. xii : Erat uxorum plurimum simul habendarum inculpabilis consuetudo. Similia habet ibidem cap. xviii. Tum vero cap. xxii : Multa enim sunt quæ illo tempore officiose facta sunt, quæ modo nisi libidinosè fieri non possunt. & libro xvi, de civitate Dei cap. 38 : quoniam multiplicanda posteritatis causa plures uxores lex nulla prohibebat.

Et in lege] Iosephus Antiq. Histor. xvii, i : πᾶτριον οὐ ταυτὶ πλείονιν ἡμῶν συνοικεῖν. Mos nobis patrius, eodem tempore plures habere uxores.

Quod uxores ei complures & quidem illustres dedisset] Iosephus eo histo-riæ loco δόντος ἡ αὐτὴν ἡ γυναικίας ἀς δικαίως ἡ νομίμως ἡ γὰρ. cum Deus ei uxores dedisset, quas iuste ac legitime habere posset. Peshitha ad Levit. xvii, notissimum aut esse, eum qui dicat vetitum esse habere plures uxores, nescire quid sit de lege.

Et sacerdotem] Levit. xxi, 7. Repudiata additur vidua ibidem & 14. quod de principe sacerdote intellexit Philo & plerique hodie interpretes ob ea quæ procedunt commate 10 & deinceps. sed

quemvis sacerdotem intelligi debere ostendit Ezechiel XLIV, 22. & in explicatione legis, ut & contra Appionem primo Iosephus. connectenda ergo lex cum initio capitis, ut illa de pontifice maximo obiter sint interposita.

Lactantius] Libro Institutionum VI, c. XXIII. ubi & hoc sequitur: exemplo continentiae docenda est uxor, ut se caste gerat. Iniquum est enim ut id exigas quod ipse prestare non possis. Sensus idem in Gregorio Nazianzeno. πῶς ἀποιτὺν, ὥς ἀντὶσφύρεις; quomodo exigas & non rependus? Hieronymus ad Oceanum: *Aliae sunt leges Caesarum, aliae Christi. aliud Papinianus aliud Paulus noster precipit. Apud illos viris impudicitiae frena laxantur, & solo stupro atque adulterio condemnato, passim per lupanaria & ancillulas libido permittitur, quasi culpam dignitas faciat, non voluntas. Apud nos quod non licet feminis, aequè non licet viris, & eadem servitius pari conditione censetur.*

Deo gratissimum esse] Et multis olim quoque sapientibus praelatus hic mos. Euripides in Andromacha ex persona Hermiones:

ὅδ' ἔδ' κελεύει
 Δουρὶν γυναικῶν ἀνδρ' εἴ' ἡνίας ἔχῃν
 Ἀλλ' εἰς μίαν βλέποντες ἡναιῶν κύρτειν
 Στέργυσιν, ὅς τις μὴ κακῶς οἰκῆν θέλει.

non etenim decet

Vnum imperare feminis geminis virum:
Contentus uno conjugis viras toro,
Quicumque cupiet rite curatam domum.

Et in choro:

Οὐδέ ποτ' ἐν δίδυμῳ
 Λέκτῳ ἐπαινέσω βροτῶν,
 Οὐδέ' ἀμφιμέτρως κέρως,
 Ἐρῶν ἰδρύειαν,
 Δυσμύεις τε λύπας.
 Τὴν μίαν μοι τεργίτω πόσις γάμοις
 Ἀσπινῶν ἔστω ἄνδρα ἀνδρῶν.
 Οὐδ' ἔδ' ἐν πόλει
 Δίπυχοι τυραννίδες
 Μῖσος ἀμένονες φέρειν,
 Ἀχθῶν τ' ἐπ' ἀχθῆι,
 Καὶ γάσις πολίταις.
 Τεκτόνοι δ' ὕμνοισιν ἐργάταν δουρὶν
 Ἐρῶν Μῆσαι φιλάσι κραίνεν.
 Πινυαὶ δ' ὅταν φέρωσι ναυμάχας θοῇ
 Κατὰ πηθαλίαν,
 Διδύμα πρᾶπιδων γνώμοι
 Σοφῶν τε παλῶν ἀδινέστερον
 Φαυλοτέρως φρενὸς αὐτοκρατέω.
 Εἰς δ' ἀδυναμίας ἀνά τε μέλα' ἦρε,
 Κατὰ τε πόλιν,
 Ὅπταν εὐρεῖν θέλωσι καὶ ρόν.
Nunquam gemina de matre genus,
Nunquam duplices laudabo toros,

*Odii & dira semina rixa.
 Vnam debet non ambigui
 Vir participem nosse cubilis :
 Duo nec domini rectius urbes
 Terrasque regunt, quam quæ sceptrum
 Tenet una manus. quin sic oniri
 Onus accedit, discors agitat
 Rabies rupto federe ciues.
 Etiam artifices carminis inter
 Geminos ipsa tristitia miscet
 Prælia Musa : cumque in pelago
 Vela carina fert aura levis,
 Plus una valet, contempta licet,
 Dexteræ clauis qua frana tenet,
 Quam consilii vis in partes
 Distracta duas, aut prudentum
 Numerosa cohors. una potestas
 Temperet urbem, regat una domum,
 Si modo cordi est tranquilla quies.*

Plantus Mercatore :

Nam uxor contenta est, quæ bona est, uno viro.

Qui minus vir una uxore contentus fiet ?

Iam tunc imperatum] Sic & in causa plurium uxorum distinguit Ambrosius id quod laudauerat in paradiso Deus, à damnatione contrarii c. iv, lib. i, de Abraham. quem locum Gratianus posuit causa xxxii, quæst. iv.

Tum Indorum] Et Thracum, de quibus versus sunt Menandri , & Euripidis in Andromacha.

Apud Ægyptios soli sacerdotes] Vide Herodianum libro ii.

Non tamen inde sequitur peccasse] Augustinus libro xxii, c. xlvii contra Faustum : *Quando mos erat, crimen non erat.* Posuit & hoc Gratianus, sed sub Ambrosii nomine.

Mater cui tamen naturaliter liberi reverentiam debent, suo dissensu h. x matrimonium irritum non facit] Imo & avi, si is liber est, voluntas plus valet, quam patris qui servilis sit conditionis, causa 32, quæst. iii.

Quarum verecundia maxime convenit hac in re alieno arbitrio stare] Non est enim virginalis pudoris eligere maritum, ait Ambrosius lib. i de Abraham c. ult. relatus in codicem Gratiani causa xxxii, quæstione ii. Donatus Andria : *Summa potestas nuptiarum in patre puella est.* Hermione ne apud Euripidem :

*Νυμφόδωμάτων ἤ τ' ἐμῶν πατρὸς ἐμὸς
 Μέριμναν ἔχει, καὶ σὺν ἐμὸν κτείνειν τάδε.
 Curam parenti de meis ego nuptiis
 Permitto, non est istud arbitrii mei.*

Hero apud Musæum :

*Ἀμφὸδὸν εἰ διωάμεθα γάμοις ὅσοις τελέσασθαι
 Οὐ γὰρ ἐμοῖς τοκίσις ἀπύαδον.*

*Lege maritali jungi non possumus ambo,
Cum nolit mater, nolit pater.*

Nunquam libertas tam necessaria est quam in matrimonio] Eugraphius ad Andriam Actu I, Scena V : Tangitur & illud, an patrum imperiis obsequi filii debeant. constat enim circa nuptias esse filiis liberam voluntatem. Cassiodorus VII, 4: Durum est libertatem liberam non habere in matrimonio, unde liberi prociceantur.

§. XII.

Plutarchus attulit in questionibus Romanis] Philo de legibus specialibus : τί δὲ πᾶς ὡς τὰς ἄλλας ἀνθρώπους καὶ ἀνθρώπων καὶ ἐπιμειξίας ἐπὶ τὴν εἰς βροχὴν ζωὴν τὸ ἐκείνης οἰκίας συνωστῆναι μίαν καὶ λαμπρὸν ἔργον. ἐκτένεδ' καὶ καὶ δὲ διωάρδρον εἰς ἡπείρας καὶ ἡπείρας καὶ τὴν οἰκονομίαν πᾶσαι ; αἱ γὰρ τὴν ὀδυνῶν ἐπιγαμία καὶ ἀπεργάζοντο συγγένειας, τὴν ἀφ' αἵματός ἐκ τῶν ἀποδείξεως, ὧν χάριν καὶ ἀλλὰς ὁμιλίας ἐκάλυψε : Quid opus hominum inter se necessitudines ac vincula inhibere, & unius domus angustis claudere tam ingens ac praeclarum opus, quod extendi fundique potest in regiones & insulas, orbemque universum ? Affinitates namque cum extraneis novae parviunt conjunctiones hominum, non minores illis quae à sanguine veniunt. quod respiciens Moses alias etiam multas propinquo- rum nuptias vetuit. Chrysostomus ad 1 Corinth. XIII, 13 : τί ἐννοή- ρει τὸ ἀγάπης τὸ πλεόντων ; τί ἀρετῶν ὑποθεσὶν ἀναλίσκει εἰς αὐτὴν φιλίας, δι' ἣν δυνάσται καὶ ἑτέροις παρέσθαι φιλίας ἀφορμὴν ἔχοντες γυναικὶ ἀγαθὴν ; Quid in arctum cogis amoris latitudinem ? quid supervacuo amicitiae causam perdis, per quam poteras aliam amicitiae parandae occasionem acquirere, extraneam ducendo uxorem ?

Et Attico jure] Vide Demosthenem ad Leocharem : Fortunationum rhetorem: Donatum Phormione Act. I, Scen. II. & Adelphis IV, V.

Naturale jus & pudorem inspicendum] Egregie hoc exsequitur Philo de specialibus legibus ; ubi esse dicit μέγιστον ἀνοσιβρήγμα, maximum nefas, πατὴρ εὐνὴν τετελευτησέναι, καὶ ἀψαυτοῖν ὡς ἱερὰν ἐχρὲν φυλάττειν, κατε- σχύειν, γάμος δὲ καὶ μητὸς αἰδοῦ μὴ λαμβάνειν, τὴν αὐτὴν δὲ αὐτῆς ὑπὸ καὶ ἀνδρὶ ἡρώδῃ καὶ πάλιν τῇ αὐτῇ νῦν μητέρα, γυναικα. Patris mortui cubile quod, tanquam res sacra, intactum sinī oportuit, contemnerare, neque senectutis neque materni nominis verecundia tangi, eundem ejusdem esse filium & maritum, eandem ejusdem matrem & uxorem.

Iure gentium] Sic & Papinianus loquitur in L. Si adulterium §. 2. D. ad legem Iuliam de Adulteriis.

A Persis contemnebatur] Quorum hac in re crimen bellis perpetuis, ac fratrum cædibus, à Deo punitum notat Philo. Persis addit Medos, Indos, Æthiopas, Hieronymus lib. II contra Iovinianum, de barbaris in universum Hermione in Andromacha Euripidis.

Τοῦτον πᾶν τὸ βάρβαρον γένος.

Πατήρ τε θυγατρί. παῖς τε μητρί μέγαν.

Κορη τ' ἀδελφῇ. ἀφ' ὧν οἱ φιλέει.

Χωρεῖσι καὶ τῶν οἱ ἐδὲν ἐξείργει νόμος :

Tale est omne barbaricum genus.

Mater jugatur filio, nata pater,

Et ater sorori : proxima alterna manus

Cade implicantur : nulla lex prohibet nefas.

De equo] Plinius historiae naturalis VIII, 42 : ubi de equis agit,
Alium

*Alium detractio velorum operimento & cognito cum matre coitu, pectiſſe praeu-
pta atque exanimatum. Equa & eadem ex cauſa in Reatino agro laceratum
prorigam invenimus. Namque & cognationum intellectus in iis eſt. Habes pa-
ria apud Varronem de re ruſtica II, 7. & apud Antigonum de admi-
nabilibus, Ariſtoſtelemque ejuſdem tituli libro.*

*Impura habeatur à profanis etiam gentibus] Tertullianus v adverſus §. XIII.
Marcionem : Non deſendo ſecundum legem creatoris diſplicuiſſe illum , qui
mulierem patris ſui habuit. communis & publicæ religionis ſecutus ſit diſcipli-
nam.*

*Narrante Plutarcho] In vita Demetrii : ſed & Appiano in Syriaciſ
qui ἀφαιμία πίδες amorem nefandum vocat.*

*Aut etiam per personas ſanguine aut nuptiali ſanguinis commixtione coha-
rentes] Philo ἀδελφὰ δὲ εἰ καὶ διαίρεται τὰ μέλη γάρνασιν , ἀλλ' ἐν ἀρμόδιῳ
φύσιν καὶ συγγένειᾳ μίαν. Quanquam enim diſſe ſunt partes, fraternitatis juſte
tinent, ac cognatione , ut naturali vinculo, junguntur.*

*Item in ſanguinis gradu tranſverſorum primo] Et hucuſque propinquis
nuptiis abſtinebant & Peruanis & Mexicanis.*

*Suo loco narratum non ſit] Nam neque lex illa narrata eſt ex qua Iu-
das Thamarem comburi voluit. Sic Sichemitas Iudith recte occiſos
ait quod virgini ſtuprum intuliſſent, IX, 2. & Ruben patris maledi-
cto feritur ob inceſtum.*

*Lex ipſa indicat] Vbi vide Chaldaum paraphraſten. diſtinxerunt
male Spartiatæ, & Athenienſes, & quidem diverſimode.*

*Filiam fratris ducere] Talem Abrahamo Saram fuiſſe Joſephus pu- §. XIV.
tat. idem poſt datam legem exempla nobis dat in Herode qui fra-
tris filiam duxerat, & ſuam filiam fratri Pherotæ deſponderat. Vide
eum Antiquæ hiſtoriæ XII, & XVI. Phineo patruo promiſſa Andro-
mede ; Ovidius metamorphoſeon v. id poſtea apud Romanos veti-
tum permittit Claudius : vetuit Nerva ; permittit Heraclius.*

*Apud Græcos] Et Caſtori avunculo deſponſam Electram ex Eur-
pidis Electra diſcimus.*

*De patruſium conjugii] Æſchylus Danaïdibus vocat λικτὰ ὧν θεοὶ
εἰργάζονται cubilia qua juſ prohibet, & ait ſic μαίνας γένεσθαι ſcedare genus. At Scho-
liaſtes addit illegitimas fuiſſe tales nuptias, quod adhuc viveret vir-
ginum pater, quaſi juſtæ futuræ fuerint eo mortuo, ex lege τῆς ἐπικληρῶν.
in oratione Sp. Liguttiſti civis Romani apud Livium eſt : Pater mihi
uxorem fratris ſui filiam dedit. vide & Plauti Pœnulum.*

*Theodoſii conſtitutio] Viſtor de eo : tantum pudori tribuens & con-
tinentia ut conſobrinarum nuptias vetuerit, tanquam ſororum. Meminit
& Libanius oratione de Angariis. Exſtat Arcadii & Honorii lex
ejuſdem ſenſus quæ tertia eſt C. Theodoſiano de inceſtu nuptiis.
Concedi tamen principum indulto ſolitas nuptias tales oſtendit
lex Honorii & Theodoſii minoris alia eodem codice : titulo . ſi
nuptiæ ex reſcripto petantur. Secuti & Gotthi reges. Caſſiodo-
rus VII, 46. Hoc prudentes viri ſequentes exemplum , longius pudicam obſer-
vantiam poſteris tranſmiſerunt , reſervantes principi tantum beneficium conſo-
brinus nuptiali copulatione jungendis. Vbi & formulam habes talis veniæ
principalis.*

Non quod veritum estel ge humana , si fiat , irritum quoque esse] In Agathensi concilio post commemorata conjugia verita , & inter eas de relicta fratris additur : *Quod ita presenti tempore prohibemus , ut ea quæ hæcenus sunt constituta non solvamus.* Retulit id Gratianus in quæstionem II & III, causæ xxxv. Simile quod à Paulo in sententias relatum est libro II, tit. xx. sine parentum consensu contractas nuptias injustas esse , sic tamen ut non dissolvantur , nisi forte hæc postrema verba Arrianus addidit. Tertullianus de conjugio cum infideli agens ad uxorem secundo, ait dominum magis ratum habere matrimonium non contrahi , quam omnino disjungi. Vide infra §. xvi.

Sororem ejus duxerit] Lex Langobardica lib. II, c. viii, 13 : *quia canones sic habent de duabus sororibus, sicut de duobus fratribus.*

Non matrimonium] At serviles conjunctiones nuptiæ dicebantur in Græcia, Carthagine, in Apulia. Prologus ad Casinam Plauti. Sic & in legibus Langobardorum libro II, tit. xii, 10. & xiii, 3. & lege Salica Tit. xiv, §. II. sed sine consensu dominorum non valuisse conjugia talia apud Hebræos notatur ab ipsis ab Exodum xxi, ubi talium nuptiarum mentio , & apud Græcos Christianos à Basilio in suis canonibus. Solitam etiam à principe veniam impetrari ducentæ mulieris, quæ inæqualis esset conditionis, videmus apud Cassiodorum vii, 40.

In statu legis Christiana] Vide in Gratiani collectione c. i. de conjugii fervorem.

Pro uxore concubinam habet.] De tali concubina Augustinus de Fide & operibus: *De concubina quoque, si professa fuerit, nullum se alium cognituram, etiamsi ab illo cui subdita est dimittatur, merito dubitatur, utrum ad percipiendum baptismum non debeat admitti.* Item de Bono conjugii libro v : *Solet etiam quare, cum masculus & femina, nec ille maritus, nec illa uxor alterius, sibimet non filiorum procreandorum, sed propter incontinentiam solius concubitus causa copulantur, ea fide media, ut nec ille cum altera, nec illa cum altero id faciat, utrum nuptiæ sint vocandæ. Et potest quidem fortasse non absurde hoc appellari connubium, si usque ad mortem alicujus eorum id inter eos placuerit, & prolis generationem, quamvis non ea causa conjuncti sint, non tamen vitaverint, ut vel nolint sibi nasci filios, vel etiam opere aliquo malo agant, ne nascantur.* Itaque in capitulari Francico vii, c. 255 dicitur : *Qui uxorem habet, eodem tempore concubinam habere non potest, ne ab uxore eum dilecto superet concubina.*

. xvi.

Qua fieri quid vetant, sed factum non rescindunt.] Livius libro x: *Valeria lex, cum eum qui provocasset virgis cadi, securique necari vetuisset, si quis adversus ea fecisset, nihil ultra quam improbe factum adjecit. id (qui tum pudor hominum erat) visum credo vinculum satis validum legis, nunc vix servo ita minetur quisquam.* Lex Furia testamentaria plusquam mille assium legatum mortifere causa prohibebat capere, præter exceptas personas, & adversus eum qui plus ceperit, quadrupli pœnam constinebat, memorante Vlpiano. Macrobius circa finem eorum quæ scripsit ad somnium Scipionis: *Inter leges illa imperfecta dicitur, in qua nulla deviantibus pœna sancitur.* vide supra hoc capite §. xiv, in fine. Sic divus Marcus

Marcus rescriptit : *Eum heredem , qui prohibet funerari ab eo quem testator elegit , non recte facere : poenam tamen in eum statutam non esse.*

Sæpe etiam incommoda qua rescissionem sequuntur , majora quam ipsa indecentia] Ideo rex Alcinous Medeam reddi volebat patri si deflorata nondum esset. meminit Apollonius Argonautis , & ejus Scholiastes , & in bibliotheca Apollodorus.

Secusis pactis ac legibus] Vt quæ volunt duas partes concordare , ut §. XVII. c. 6 de Electione.

Quod pluribus visum id valere] Hunc sensum dant Chaldæus Paraphrastes & Rabbini ad illud in Exodo xxiii , 3. Adjunge L. duo. & L. Pomponius. D. de re judicata ; & quæ infra lib. i i i , cap. xxx , §. 24. & quæ paria cum Prudentio habet Ambrosius contra Symmachum.

Reus absolutus intelligitur] L. inter pares , D. de re judicata. Vide §. XVIII. Iulianum de Eusebia.

Oreste & Electra] Eriam Iphigenea in Tauris. in Electra sic ait :

Καὶ τοῖσι λοιποῖς ὁ δὲ νόμος τῆς ἡμετέρας ,

Νικᾶν ἰσοῖς ψήφοις τὸ φέρον ἄνδρας :

Idemque cunctis juris esto in posterum ,

Certante numero judicium ut vincat reus.

Mitior vincat] Seneca in controversiis : *Non est invidiosa potestas , qua misericordia vincit.* Imo apud Hebræos una sententia damnantium vincens pro nulla habebatur. ita Chaldæus ad dictum locum Exodi xxiii , & Moses de Korzi præceptorum jubentium xcvi i i . & ventantium cxcv.

Conjungenda sint in eo in quo conveniunt] Ideo Senatores dividere §. XIX. sententiam plura simul complectentem jubebantur , teste Afconio in Milonianam. Cicero Epistolarum ad familiares l. 2 : *Itaque cum sententia prima Bibuli pronuntiata esset ut tres legati regem reducerent , secunda Hortensii , ut tu sine exercitu reduceres , tertia Volcatii ut Pompejus reduceret , postulatum est ut Bibuli sententia divideretur . quatenus de religione dicebat , cuique rei jam obfisti non poterat , Bibulo assensum est : de tribus legatis frequentes ierunt in alia omnia .* Seneca epistola xxi : *Quod fieri in senatu solet , faciendum ego in philosophia quoque existimo . cum censuit aliquis , quod ex parte mihi placeat , jubeo illum dividere sententiam & sequor .* Idem de vita Beata c. 3 : *Est & in hi censendi jus , itaque aliquem sequar , aliquem jubebo sententiam dividere .* meminit ejus moris & Plinius lib. viii , epist. 14.

Polybius] Vide ad eum locum Fulvii notas.

Seneca in controversia quadam] Libro i i i , contr. xix.

§. xx.

Qui præsens est] Ita ut & ad unum recidere possit nomen universitatis. L. sicut , D. quod cujusque universitatis nomine , ubi Wesembecium vide. Adde L. Rescriptum , D. de pactis , Zas. in paratit. D. de pactis. Barr. in L. i , n. 3. de Albo scribendo. Boer. decif. i , num 4. Antonium Fabrum Codice Sabaudico. lib. i , tit. ii , definit. 40. Reinking. lib. i , classe v , c. 8. Sæpe tamen & hic , ut in illa regula de majore parte , leges exceptionem dant , puta ut duæ partes adesse debeant. L. Nulli , D. dicto titulo , quod cujusque univ. nomine. L. Nominationum , C. de decurionibus : ut absentes præsentibus vices

suas mandare aut suffragium per procuratorem dare possint. c. si quis iusto de Electione in VI.

- §. XXI. *Naturalis ordo*] De præcedentiis vide, si lubet, M. Antonium Nattam conf. Io c, n. 22. & conf. Io c LXXVIII, num. 31. Mart. Wacher consiliis cæsareis in controversia Saxonica.

Nisi qui prior meruit dignitatem] Adde L. omnes, C. ut dignitatum ordo servetur. L. semper, D. de iure immunitatis. L. ult. C. de tyronibus.

In conciliis] Ioh. Ficc. conf. Larino LXXVII, n. 16. Afflictus decif. Neap. I, n. 8. Bart. in L. I. D. de Albo scribendo. Innoc. in c. Tua de Majoritate & obedientia. Ant. Tesauros I quæst. for. XLVIII, n. 5. Tiberius Decianus responso XIX, n. 183, & seq. Innocentius Butr. Felin. in c. statuimus D. tit. de Majoritate. Bal. in Decernimus, in 2 notabili, c. de Sacrosanctis Ecclesiis. Sed præcipue vide Æneam Silvium in concilii Basileensis historia.

- §. XXII. *Alia terna, alia bina*] Sic in Smalcaldico federe Saxo duo habebat suffragia.

- §. XXIV. *An civibus de civitate abscedere liceat*] Vide hac de re federa Helvetica apud Simlerum & alios. Servius in excerptis Fuldensibus II Æneidos : *Consuetudo antiqua fuerat, ut qui in familiam vel gentem transfret, prius se abdicaret ab ea in qua fuerat, & sic ab alio recuperetur.* Exempla fidei regibus renuntiatae vide aliqua apud Marianam, ac postremum illustre libro XXVIII, c. 13.

Gregarum discedi non posse] Zonaras de Lazo rege agens qui à Persis ad Romanos defecerat : τὸ δὲ αἶτιον μάχης Ῥωμαίοις & Περσῶν ἰγένετο, ὡς τῷ βασιλεὺς Ῥωμαίων τὸς αὐτοῖς ὑπεκονθεὺς σφετεριζομένη : Id belli initium Romanus ac Persis fuit, quod Romanus princeps ad se advocaret Persis subditos.

Intererit autem societatis] Bembus libro VII.

- §. XXV. *In exsules nullum jus civitati*] Vide infra libro III, tit. XX. §. XLI.

Cum nihil ad illum civitas nostra pertineret] Nicetas Isaaci Angeli rebus libro I : μὴ καινὸν εἰ διφώ τις τ' ἀνταπαλον καὶ κατακλύσει ὡς φίλον τ' οἰκείον ευχρίσκων πολέμιον. Non mirum si quis hostem ambiat eique blandiatur, qui suos sibi hostes senserit.

- §. XXVII. *Ex contractus formula servant*] Ægyptiis id olim veritum. Athenis permittum ad Solonis tempora. is constituit ἐπὶ σώμασι μὴ δυνείζεσθαι, corpus pro credito ne obligaretur. Plutarchus Solone. idem lex Petilia Romæ constituit.

Nihil habet in se nimia acerbittatis] Vide ea de re egregiam Busbequii dissertationem epistola exoticarum tertia.

Pristina ad præsepia] Apud Plautum quidam :

Liber si sim, meo periculo vivam, nunc vivo tuo.

Melissus Spolestinus Grammaticus manumitti noluit.

- §. XXIX. *Patres non minus quam matres fortium curam gerant*] Vide infra cap. VIII, §. 18. Plinius x. 34, de columbis : *Amor utrique sobolis aequalis.*

Partus non minus patrem sequeretur quam matrem] Seneca de Beneficiis VII, 12 : *quomodo patri matrique communes liberi sunt ?* Lex Visigothica lib. x, tit. 1. 17. Si enim filius ab utroque parente gignitur & creatur, cur idem ad conditionem tantum perveniat genitricis, qui sine patre nullatenus potuit

tuit procreari? deinde: *Hac rationaliter natura lege compellimur, agnationem ancillæ qua servo alieno juncta pepererit, inter utroque dominos equaliter dividendam.* Slavi & Slavæ proles patrem sequebatur; Speculum Saxonicum III, 73. idem moris in nonnullis Italix locis, c. licet de conjugio fervorum. Apud Langobardos & Saxones sequitur partus partem deteriore, Spec. Sax. I. 16. idem apud Wisigothos in Hispania Isidori tempore obtinuisse discas ex c. ult. causa xxxii, quæst. IV. Natus ex servo & ingenua eadem Wisigothorum lege fit servus III, tit. II, 3. IV, tit. V, 7. IX, tit. I. 16. Ex servo & ancilla nati inter dominos dividuntur. Si unus sit filius habere eum servi dominus, ancillæ domino pretii dimidium persolvens. in originariis patris originarii dominus duas fert partes, feminæ originariæ dominus unam ex Edicto Theodorici apud Cassiodorum c. 67. in Anglia Francus quis est aut villanus ex patre: idemque in aliis conditionum discriminibus observatur. Litleton de Villanagio & liber de Laudibus legum Angliæ. Has leges à civili Romana discrepantes juri naturæ non pugnare agnoscit Thomas Aquinas. quid nî, cum Mensia lege apud Romanos alterutro parente peregrino natus peregrinus censeretur? ut nos docet Vlpianus in Institutionibus titulo de his qui in potestate.

Extra eam non est jus parentibus prolem suam cuiquam addicere] Ita & Carolus Calvus statuit cap. xxxiv, Edicti Piftis.

Ex ipsa alimentorum & eorum quæ vitæ necessaria sunt præbitione] Vide Leonem Afrum lib. vi, de Barca.

Ne se dominus subtrahant] Vide infra lib. III, c. VII, §. 6.

Mercenariorum] Inter quos ii in Anglia apprentisii dicuntur durante disciplinæ suæ tempore proxime ad servilem conditionem accedunt. §. xxx.

Deduntque se divina humanaque omnia] Id Persæ vocabant terram §. xxxi. & aquam dedere.

Quoties qui meruit libertatem amittere] Vt focii illi Vlyffis Ægyptios §. xxxii. prædari, de quibus Homerus Odyssææ ξ:

ἔνθ' ἡμεῶν πολλὰς μὲν ἀπέχθονον ὄξει χαλκῷ:

τὸς δ' ἄχαρον ζῶες σφίσιν ἐργάζεσθαι ἀνάγκη.

Partem igitur nostrum scilicibus obruncarunt:

Partem etiam vivos ad opus traxere coactum.

Sic Apollinem Iupiter cum in Tartarum dejicere vellet, exoratus à Latona servituti addixit. habet Apollodorus libro III.

Vt Roma qui ad dilectum non respondebant] Apud Lycios fures. Nicolaus Damascenus. Apud Wisigothos multi aliorum criminum damnati, ut ex eorum legibus apparet.

CAPUT VI.

De acquisitione derivativa facti hominis, ubi de alienatione imperii, & rerum imperii.

I. Vt alienatio fiat quid requiratur in dante:

II. Quid in accipiente.

III. Imperia alienari posse interdum à rege, interdum à populo.

IV. Imperium in partem populi alienari parte invito à populo non posse:

V. Nec ipsam partem in se imperium posse alienare, nisi in summa necessitate:

VI. Causa diversitatis.

VII. Imperium in locum posse alienari.

VIII. Rejicitur sententia, statuens ob utilitatem aut necessitatem, recte à rege imperii partes alienari.

IX. Infundationem & oppignorationem sub alienatione contineri.

X. Etiam ad alienandas jurisdictiones minores requiri populi consensum, aut specialem aut per consuetudinem.

XI. Patrimonium populi à regibus alienari non posse.

XII. Distinguendas res qua in fructu sunt patrimonii à rebus patrimonii

XIII. Partes patrimonii oppignorari à regibus quatenus possint, & cur?

XIV. Testamentum alienationis esse speciem & juris naturalis.

Acquisitione derivativa nostrum fit aliquid facti hominis aut legis. Homines rerum domini, ut dominium, aut totum, aut ex parte transferre possint, juris est naturalis post introductum dominium: inest enim hoc in ipsa domini, pleni scilicet, natura.

I. *Rhet. v.* Itaque Aristoteles: *ἡ ἀλλοτρίωσις ἐστὶν ὅταν ἐφ' αὐτῷ ἡ ἀπαρχὴ ἐλαῶται. proprietas definitio est, ubi penes nos est jus alienandi.* Duo tantum notanda

Soto lib. iv. q. 5, art. 1. sunt, alterum in dante, alterum in eo cui datur. In dante, non suffi-

cere actum internum voluntatis, sed simul requiri, aut verba, aut alia signa externa: quia actus internus, ut alibi diximus, non est congruens naturæ societatis humanæ. Vt verò traditio etiam requira-

Less. lib. 11. c. 3, dub. 3. tur, ex lege est civili. quæ quia à multis gentibus recepta est, jus gentium improprie dicitur. Sic alicubi usurpatum videmus, ut professio apud populum, aut magistratum, & relatio in acta requiratur; quæ omnia ex jure esse civili certissimum est. Actus autem voluntatis quæ signo exprimitur, intelligi debet * voluntatis rationalis

II. Vicissim in eo cui res datur, seposita lege civili, requiritur naturaliter voluntas accipiendi, cum suo signo. quæ voluntas ordinarie sequitur donationem, sed potest & præcedere, puta si quis quid dari, aut concedi sibi petierat. censetur enim durare voluntas nisi mutatio appareat. Cætera quæ tum ad juris concessionem, tum ad acceptionem requiruntur, & quomodo fieri utrumque possit, infra in capite de promissis tractabimus. nam in hoc * alienandi & promittendi par est ratio, jure quidem naturali.

III. Sicut autem res aliæ, ita & imperia alienari possunt ab eo cujus in dominio vere sunt; id est, ut supra ostendimus, à rege, si imperium in patrimonio habeat: alioquin * à populo, sed accedente regis consensu; quia is quoque jus aliquod habet, quale usufructuarius, quod invito auferri non debet. Et hæc quidem procedunt de toto imperio summo.

IV. In partis alienatione aliud insuper requiritur, * ut etiam pars de qua alienanda agitur consentiat. Nam qui in civitatem coeunt, societatem quandam contrahunt perpetuam & immortalem, ratione partium

partium quæ integrantes dicuntur : unde sequitur has partes non ita esse sub suo corpore, ut sunt partes corporis naturalis, quæ sine corporis vita vivere non possunt, & ideo in usum corporis recte abscinduntur. Hoc enim corpus de quo agimus alterius est generis, voluntate contractum scilicet; ac propterea jus ejus in partes ex primæva voluntate metiendum est, quæ minime credi debet talis fuisse, ut jus esset corpori partes & abscindere à se, & alii in ditionem dare.

V. Sic vicissim parti jus non est à corpore recedere,* nisi evidenter se aliter servare non possit: nam, ut supra diximus, in omnibus iis quæ humani sunt instituti, excepta videtur necessitas summa, quæ rem reducit ad merum jus naturæ. Augustinus de Civit. Dei, lib. c. 2.

XVIII. *In omnibus fere gentibus quodammodo vox naturæ ista personat, ut subjugari victoribus mallent, quam bellica omnisfaria vastatione deleri.* Ita- Herod. Pa-
que in juramento Græcorum quo Græci qui se Persis subjecissent de- lym.
vovebantur, additum fuit, *μη ἀναγκάζετε, nisi plane coacti.*

VI. Atque hinc satis intelligi potest, cur hac in re majus sit jus partis ad se tuendam quam corporis in partem: quia pars utitur jure quod ante societatem initam habuit, corpus non item. Nec dicat mihi aliquis, imperium esse in corpore tanquam in subiecto, ac proinde alienari ab eo posse ut dominium. Est enim in corpore, ut subiecto adæquato, non divisibiliter in plura corpora, sicut anima est in corporibus perfectis. Necessitas autem quæ ad jus naturæ rem reducit, hîc locum habere non potest; quia in eo jure naturæ usus quidem comprehendebatur, ut usus, detentio, quæ sunt naturalia, at non alienandi jus, quod facto humano introductum est, atque ideo inde mensuram accipit.

VII. At imperium in locum, id est pars territorii, puta non habitata aut deserta, quo minus à populo libero alienari possit, aut etiam à rege, accedente populi consensu, quid obstat non video. nam populi pars, quia liberam habet voluntatem, jus quoque habet contradicendi: at territorium, & totum, & ejus partes sunt communia populi pro indiviso, ac proinde sub arbitrio populi. At imperium in populi partem, si alienare populo non licet, ut jam diximus, multo minus regi imperium etsi plenum habenti, attamen non plene, ut supra distinximus.

VIII. Quare subscribere non possumus Jurisconsultis, qui ad regulam de non alienandis imperii partibus, adjiciunt exceptiones duas, de publica utilitate, & de necessitate: nisi hoc sensu, ut ubi eadem est utilitas communis, & corporis, & partis, facile ex silentio etiam non longi temporis, consensus & populi & partis intervenisse videatur, facilius vero si etiam necessitas appareat. At ubi manifesta est in contrarium voluntas, aut corporis, aut partis, nihil actum debet intelligi, nisi, ut diximus, ubi pars à corpore coacta est abscedere.

IX. Sub alienatione merito comprehenditur & infeudatio, sub onere commissi ex feloniam, aut deficiente familia. Nam & hæc est conditionalis alienatio.† Quare videmus à pluribus populis * irritas habitas ut alienationes, ita infeudationes regnorum quas populis incon-

Belluga in pr. spec. in rub. 8, p. 3, & 4. Roch. de Curto. de Consuet. 9. 5. col. 6. tom. 1. & alii allegati à Vasq. lib. 1, cap. 9. † Smith. de rep. Ang. c. 9. Buch. in Balio. Froff. l. 1, c. 214. & 246. Monstrel. in hist. c. 22, 5. Guic. l. xvi.

inconsultis reges fecerant. Populum autem consensisse intelligimus, five totus coit; quod olim apud Germanos & Gallos fieri solebat; five per legatos partium integrantium mandatu sufficiente instructos. * Nam facimus & quod per alium facimus. Sed nec pignori dari pars imperii poterit, nisi consensu simili: non ea tantum ex causa, quod ex pignoris datione sequi alienatio soleat, sed quod & rex teneatur populo ad exercendum per se summum imperium, & populus partibus suis, ad conservandum hoc exercitium in sua integritate, cujus rei gratia in societatem civilem coitum est.

X. Minores vero functiones civiles quo minus populus, etiam jure hereditario possit concedere nihil obstat, cum ea corporis sum-
Cravet. conf. 894. nu. 2. Zoannet. de Rom. Imp. n. 162.
 mique imperii integritatem nihil imminuant. Inconsulto vero populo rex id non potest, si maneamus intra terminos naturales: quia juris temporarii, quale est regum electorum, aut lege succedentium ad imperium, effectus nisi pariter temporarii esse non possunt. Potuissent tamen populi, ut expressus consensus, ita tacitus consuetudine introductus, qualem nunc passim vigere cernimus, id jus regibus tribuere. Eo jure usos olim reges Medos & Persas, * oppida aut regiones totas perpetuo jure tenendas donasse, passim in historiis legimus.

XI. * Patrimonium quoque populi, cujus fructus destinati sunt ad sustentanda reipublicæ, aut regis dignitatis onera, * à regibus alienari, nec in totum, nec in partem potest. Nam & in hoc jus majus fructuario non habent. Nec admitto exceptionem, si res modicum valeat, quia quod meum non est, ejus nec exiguam partem alienare mihi jus est: sed in rebus modicis, quam in magnis, consensus populi ex scientia, & ex silentio facilius præsumitur. Quo sensu & ad res patrimonii publici aptari possunt, quæ de necessitate & utilitate publica, in alienandis imperii partibus, supra diximus, tantoque magis quia momenti minoris res hic vertitur. Est enim patrimonium imperii causa constitutum.

XII. Sed in eo falluntur multi, quod res quæ in fructu sunt patrimonii, cum rebus patrimonii confundant. Sic jus alluvionum in patrimonio esse solet, ipsæ res quas fecit alluvio in fructu: jus vectigalia exigendi in patrimonio, pecunia ex vectigalibus procedens in fructu: jus confiscandi in patrimonio, fundi confiscati in fructu.

XIII. Partes autem patrimonii pignori opponi ex causa possunt à regibus qui plenum habent imperium, id est, qui jus habent ex causa tributa nova indicendi. Nam sicut populus tributa ex causa indicta solvere tenetur, ita & rem ex causa pignori oppositam luere. Luitio enim ista tributi quædam est species. Est autem populi patrimonium regi pro debitis populi pignoris jure obligatum. Potest autem pignori dari etiam res mihi pignorata. Quæ autem dicta sunt à nobis hæcenus, ita locum habent nisi lex imperio addita, aut regis, aut populi potestatem magis, aut auxerit, aut contraxerit.

XIV. Illud quoque sciendum est, cum de alienatione agimus, sub eo genere nobis etiam testamentum comprehendendi. Quanquam enim testamentum, ut actus alii, formam certam accipere possit à jure

Alberic. in c. intellectus de jurejur. Bart. in l. prohibens. §. Plane. D. quod vi. Corfet. in tract. de ex-cel. regu. §. 4. Lozres all. a Vasq. c. 5. Natta conf. 367. Bonif. Rug. conf. 49, n. 43.

L. Greg. 7 cum pignori. D. de pigno.

Arif. 11. Pol. v. 11.

jure civili, ipsa tamen ejus substantia cognata est dominio, & eo dato juris naturalis. Possum enim rem meam alienare non pure modo, sed & sub conditione; nec tantum irrevocabiliter, sed & revocabiliter, atque etiam retenta interim possessione & plenissimo fruendi jure. Alienatio autem in mortis eventum, ante eam revocabilis, retento interim jure possidendi ac fruendi, est testamentum. Vidit hoc recte Plutarchus, qui cum à Solone dixisset permissam civibus testamenti factionem, addit: *τὰ γήματα, κλήματα τῶν ἔχοντων ἐποίησεν.* *effecit, ut res cuique sua propria & in pleno dominio essent.* Quintilianus pater in declamatione: *Potest grave videri etiam ipsum patrimonium, si non integram legem habet, & cum omne jus nobis in id permittatur viventibus, auferatur morientibus.* Hoc jure Abrahamus, si sine liberis decessisset, res suas Eliezero relicturus fuerat, ut indicat locus * Gen. xv, 2. Quod vero alicubi externis testamentum facere non conceditur, id non est ex jure gentium, sed ex jure proprio illius civitatis, & ni fallor, ab illa veniens ætate qua externi quasi pro hostibus habebantur: itaque apud moratiores populos merito exolevit.

Annotata ad Caput vi.

Voluntatis rationalis] Cassiodorus II, II. *Alienatio rerum solidum §. I. desiderat habere iudicium.*

Alienandi & promittendi par est ratio] Ideoque etiam dona absentibus per internuntios mitti possunt, ut Servius notat ad illud ix Æneidos, *cum jungeret absens.*

A populo] Bal. & Oldradus in c. intellecto de jurejurando. Idem §. III. Baldus conf. 327, n. 7. Cardinalis Thuscus p. p. concl. 40. n. 1, & concl. 694. Exempla apud Haræum Tomo II, in anno c1010 xxvi, & Guiccardinum libro xvi.

Ut etiam pars de qua alienanda agatur consentiat] Gail. II, de pace §. IV. publica, c. xv, n. 14, vide Serranum in Carolo Sapiente, & eundem in Francisco I, ubi de Burgundia sermo.

Nisi evidenter se aliter servare non possit] Confer quæ infra hoc libro §. v. c. xxiv, §. vi. Hac de causa absolutus à Spartanis Anaxilaus qui Byzantium fame cogente dederant. Xenophon historiæ Græcæ I. Anastasius Imperator etiam gratias egit præfectis qui Martyropolim Persis dederant, quia defendi nequibat. Procop. *κατὰ λιμοῦ πεινῆντε καὶ ἀνδραγαθίζοντες ἐκ ἀνεχρόνης τῆ φύσεως.* *cum fame habitare virtus recusat, nec fert natura ut iidem & esuriant & agant fortiter.* Et apud Annam Comnenam libro vi, epistola Cephalæ de Iarissa obsessa ad Imperatorem Alexium. *ἀνάγκη διελευόντες (καὶ πὶ γὰρ διὰ τοῦθ' οὖσαν καὶ τὴν ἐκ πύτης τυρανίδα ποιεῖν) γινώμενη χειρὶ τοῦ φερόμενου ὡς ὄντως τοῖς ἐγκειμένοις καὶ φανεροῦς ἀσπενίγασιν.* *Necessitati servientes (quid enim contra vim natura agi potest ?) constituimus oppidum tradere iis qui nos non obsident tantum, sed, quod manifestissimum est, strangulant.*

Irritas habitas ut alienationes ita infeudationes] Et remissiones homin. §. ix, magii, vide Cromerum Polonicorum xxv.

Nam facimus & quod per alium facimus] Sic in Imperio in alienationibus Electorum consensus ex more & pactis pro consensu est ordinum.

. X. *Oppida aut regiones totas*] Vt à Dario Sylofonti urbem & insulam Samiorum.

. XI. *Patrimonium quoque populi cuius fructus sunt destinati ad sustinenda rei-publica aut regia dignitatis onera*] Veteres Græci *πῦρ* vocabant partem agri publici concessam regibus. Exempla habes apud Homerum de Bellerophonte apud Lycios Iliados ζ. de Meleagro Iliados ι. de Glaucio Lycio Iliados μ. ubi Scholiastas vide.

A regibus] Sine ordinum consensu. Exemplum apud Thuanum libro LXIII, in anno c**b** l**o** LXXVII.

. XIV. *Gen. xv, 2.*] Habes apud Sophoclem Trachiniis testamentum Herculis, apud Euripidem Alcestidis, & apud Homerum Odysseæ & Telemachi donationem mortis causa, quæ & ipsa testamentum quoddam est. Est apud Homerum etiam voluntas ultionis de rebus agendis, ut ex Andromaches & Penelopes verbis ostendit Plutarchus. Alia veterum testamentorum exempla attulimus supra Libro I, cap. IV, § XII, in textu & annotatis. Hebrais usitata testamenta apparet Deut. XXI, 16. Sirachidæ capite XXXIII, 25.

C A P V T V I I.

De acquisitione derivativa quæ fit per legem, ubi de successione ab intestato.

I. *Leges civiles quasdam injustas esse, ac proinde dominum non transferre, ut qua naufragorum bona sisco addicunt.*

II. *Lege naturæ rem acquiri ei, qui alienum accepit ad debiti sui consecutionem: quod quando locum habeat.*

III. *Origo successionis ab intestato quomodo à natura.*

IV. *An aliquid de bonis parentum liberis debeat jure naturæ, per distinctionem explicatur.*

V. *In successione liberos defuncti parentibus præferri, & cur.*

VI. *Origo vicaria successionis, qua representatio dicitur.*

VII. *De abdicatione & exheredatione.*

VIII. *De jure liberorum naturalium.*

IX. *Liberi deficientibus ubi nec testamentum nec lex certa existant, bona avita deferenda his à quibus venerunt, aut eorum liberis.*

X. *Bona noviter quasita proximis.*

XI. *Legum circa successiones diversitas.*

XII. *In regnis patrimonialibus qualis sit successio.*

XIII. *Si ea regna sint individua, præferri maximum natu.*

XIV. *Regnum ex populi consensu heredi-*

tarium in dubio individuum esse:

XV. *Non durare ultra posteros primi regis.*

XVI. *Non pertinere ad liberos naturales tantum.*

XVII. *In eo mares præferri feminis in eodem gradu:*

XVIII. *Inter mares præferri natu maximum:*

XIX. *Antale regnum pars sit hereditatu:*

XX. *Præsumi in regno talem successionem institutam qualis in aliis rebus in usu erat tempore regni inchoati: siue regnum fuerit allodiale:*

XXI. *Siue feudale.*

XXII. *Successio linealis cognatica qua fit, & qualis in ea transmissio juris.*

XXIII. *Successio linealis agnatica qualis.*

XXIV. *Successio qua semper respicitur proximitas ad primum regem.*

XXV. *An exheredari possit filius ne in regnum succedat.*

XXVI. *An abdicare quis regnum possit pro se & pro liberis.*

XXVII. *Inducium proprie dictum de successione, nec regis esse, nec populi.*

XXVIII. *Filium qui ante patris regnum natus est post nato præferendum:*

XXIX

XXXIX. Nisi alia lege delatum regnum appareat.

XXX. An nepos ex filio priore filio posteriori praeferatur, per distinctionem explicatur.

XXXI. Item an minor frater superstes regis majoris fratris filio praeferendus sit.

XXXII. An fratris filius regis patrio praeferatur.

XXXIII. An nepos ex filio praeferatur filia regi.

XXXIV. An minor nepos ex filio nepotis majori ex filia.

XXXV. An neptis ex majore filio praeferatur filio minori.

XXXVI. An filius sororis praeferendus filia fratris.

XXXVII. An filia fratris majori fratri minori.

LEge quæ fit acquisitio derivativa, sive alienatio, fit aut lege naturæ, aut lege gentium voluntaria, aut lege civili. De lege civili non agimus, id enim infinitum foret, & præcipue de bellis controversiæ ex lege civili non definiuntur. Tantum notandum est * leges quasdam civiles esse plane injustas, ut quæ bona naufragorum fisco addicunt. Nulla enim causa præcedente probabili dominium alicui suum auferre mera injuria est. Bene Euripides Helena :

Auth. nau-
fragia. C. de
furtu.

ναυαγός ἢ κω ξένος, ἀσύλατον γένος.

*Sum naufragus, * spoliare quod genus est nefas.*

Quod enim jus habet fisco (verba sunt Constantini) in aliena calamitate ut in re tam lucrosa compendium sectetur? Dion Prusænsis oratione VII de naufragio locutus: μή γδ' εἴη ποῖς, ὦ Ζεῦ, λαβεῖν μὲν δὲ κερδάναι κέρδι τοιούτων ἀπὲ ἀνθρώπων δυστυχίας. Absit, ô Iupiter, ut lucrum captemus tale ex hominum infortunio.

II. Lege naturæ, quæ ex ipsa dominii natura ac vi sequitur, dupliciter fit alienatio, expletione juris & successione. Expletione juris fit alienatio, quoties id quod meum nondum est, sed mihi dari debet, aut loco rei meæ, aut mihi debita, cum eam ipsam consequi non possum, * aliud tantundem valens accipio ab eo qui rem meam detinet, vel mihi debet. Nam justitia expletrix quoties ad idem non potest pertingere, fertur ad tantundem, quod est morali æstimatione idem. Dominium autem hoc modo transferri probatur à fine, quæ in moralibus optima est probatio. Neque enim juris mei explementum consequi potero, nisi dominus fiam. Frustra enim erit rei detentio, si ea uti pro arbitrio non possum. Antiquum hujus rei exemplum est in historia a Diodori, ubi Hesiæneus pro his quæ filia suæ ab Ixione promissa non præstabantur, equos ipsius accipit. Legibus quidem civilibus scimus veritum esse sibi jus dicere; adeo quidem ut vis dicatur, si quis quod sibi debitum est, manu reposcat, & multis in locis jus crediti amittat qui id fecerit. Imo etiam si lex civilis hoc non directe prohiberet, ex ipsa tamen judiciorum institutione sequeretur hoc esse illicitum. b Locum ergo habebit quod diximus ubi judicia continue cessant; quod quomodo contingat explicavimus supra: ubi vero momentanea est cessatio, licita quidem erit acceptio rei, puta si alioqui nunquam tuum recuperare possis, aufugiente forte debitore. Sed dominium à judicis additione erit expectandum, quod fieri solet in repressaliis, c de quibus infra erit agendi locus. Quod si jus quidem certum sit, sed simul moraliter certum, per judicem juris explementum obtineri non posset, puta quia deficiat probatio; in hac etiam circumstantia, cessare legem

Sylv. in ver-
bo Bellum,
p. 2. q. 13.
L. Si ex sti-
pulatione D.
de acq. poss.
l. 2. hac a-
ctione. De vñ
bon. raptor.
l. extat. D.
quod metus.
l. creditor. l.
fin. D. ad l.
Iul. de ve
priv. Thom.
2.2. 66. art.
50.
a Lib. 1. r.
b L. Genera-
li. C. de De-
cur. l. signis-
curialis. C. de
ep. & cler.
D. D. in l.
Dyuntus
Mutius, a-
lias l. quatuor-
vis abentum,
in fin. D. ad
l. Aquil.
c Bart an tr.
repress. q. 59.

legem de judiciis, & ad jus rediri pristinum verior sententia est.

a Soto de
Inst. q. 3.
art. 2. Cajet.
d. q. 66.
b Lib. 10. ep.
10. & l. 11.
ep. 16. & l.
v. ep. 7.
c Franc. Pi-
sci. de stat.
exc. sem. n.
133.
Mench. in
aush. novis-
sima. C. de
inoff. test. n.
296. Tell.
Fernandes
in l. 10. Tau-
ris. q. 4.

III. a Successio ab intestato quæ dicitur, posito dominio, remota omni lege civili, * ex conjectura voluntatis naturalem habet originem. Nam quia domini ea vis erat, ut domini voluntate transferri in alium posset, etiam mortis causa ac retenta possessione, ut supra diximus, si quis voluntatis suæ nullam edidisset testationem, cum tamen credibile non esset ejus eum mentis fuisse, ut post mortem suam bona occupanti cederent, sequebatur ut ejus esse bona intelligerentur, cujusea esse voluisse defunctum maxime erat probabile. *Defunctorum voluntatem intellexisse*, inquit b Plinius junior, *pro jure est*. Creditur autem in dubio id quisque voluisse quod æquissimum atque honestissimum est. In hoc autem genere prima est causa ejus quod debetur, proxima ejus quod et si non debetur, officio congruit.

IV. c Disputant Iurisperiti an alimenta à parentibus liberis debeantur. Nam quidam sentiunt esse quidem naturali rationi satis consentaneum, ut à parentibus alantur liberi, debitum tamen non esse. Nos omnino distinguendum arbitramur in voce debiti, quod stricte interdum sumitur pro ea obligatione, quam inducit jus expletorium; interdum laxius, ut significet id quod nisi inhoneste omitti non potest, etiam si honestas illa non ex justitia expletrice, sed ex alio fonte proficiatur. Est autem id de quo agimus (nisi lex aliqua humana accedat) debitum illo sensu laxiore. Ita accipio, quod dixit Valerius: *Parentes nos alendo*, inquiens, *nepotum nutriendorum debito alligantur*. Et Plutarchus in libello elegantissimo de proli amore: *οἱ παῖδες ὡς ὁφέλημα τὸ κληρὸν ἐκδεχόμενοι*: * *liberi hereditatem ut sibi debitam exspectant*. Qui dat formam dat quæ ad formam sunt necessaria, dictum est Aristotelis: quare qui causa est ut homo existat, is quantum in se est, & quantum necesse est, prospicere ei debet, de his quæ ad vitam humanam, id est naturalem ac socialem, nam ad eam natus est homo, sunt necessaria. Ea de causa, instinctu scilicet naturali, cætera quoque animantia proli suæ quantum necesse est alimenta suppeditant. Vnde Apollonius Tyanæus quod ab Euripide erat dictum,

Ἄπαντες εἰς ἀνθρώποις ἡ ψυχὴ τέκνα.

Cunctis hominibus liberi vita aliera.

ita emendabat:

Ἄπαντες ὃ ζῶοισιν ἡ ψυχὴ τέκνα.

Animantibus quasi vita sunt partus sui:

plurimis sane allatis argumentis* quibus insitum hunc affectum probat, quæ videre est apud Philostratum libro vii, capite septimo & octavo: cum quo loco optime consentit is qui est apud Oppianum de venatu tertio, & de piscatu primo. Et in Dictye tragœdia idem ille Euripides hanc unam omnium legem esse ait, quæ & hominibus inter se, & cum cæteris animantibus communis sit: Hinc Iurisperiti veteres liberorum educationem ad jus naturale referunt, id est, ad illud quod cum instinctus naturæ aliis quoque animantibus commendat, nobis ipsa præscribit ratio. *Naturalis stimulus*, ut † Iustinus loquitur, id est *παραγῇ*, *parentes ad liberorum educationem hortatur*. Idem alibi:

† Inst. de jure
nat. in pr. l.
Ius naturale.
D. de
just. & jure
l. un. & ta-
ceat. vers. si-
leat, C. de
rei ux. aff.
l. ult. C. de
bon. qualib.
& ipsum.
L. Si quis. q.
Ergo. D. de
agn. liberis.

alibi : *Filium vel filiam alere patri necesse est propter ipsam naturam.* Diodorus Siculus : ἀρετή γὰρ ἡ φύσις διδάσκαλος ἅπασιν τοῖς ζώοις ἐς ἡμέρας ἀφ' ἧς ἐκείνοι ἐκείνων ἑαυτῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἡνωμένων, ἀφ' ὧν συγγενὲς φιλοζωίας τὰς ἀφ' ὧν ἐκείνοι ἀναστὰς ἀφ' ὧν κύνων. Optima quippe *magistra natura est cunctis animantibus non tantum ad sui, sed & ad proles sua conservationem, ut cognata hac caritate continua successio ad aternitatis circulum perveniat.* Apud Quintilianum filius, *partem jure gentium peto.* Sallustius testamentum quo filius excluditur impium dixit. Et quia naturale est hoc debitum, ideo etiam vulgo quæsitos alere mater debet. Et quamquam ex damnato legibus concubitu natis nihil relinqui leges Romanæ volebant, sicut & naturalibusne quid relinquere necesse esset caverat lex Solonis, canones Christianæ pietatis hunc rigorem correxerunt, qui docent qualibuscumque liberis id recte relinqui, imo si opus sit relinquendum etiam, quod ad alimenta necessarium est. Nec aliter capiendum quod dici solet, legitimam humanis legibus tolli non posse, quatenus scilicet in legitima insunt alimenta necessaria. Nam quod supra est, tolli potest non repugnante natura. Ali autem debent non tantum liberi primi gradus, sed & secundi, si ita res ferat, & ulterioris : quod ostendit Iustinianus, cum non filios tantum, sed & qui deinceps sunt, alendos propter ipsam naturam pronuntiat : quod ad eos etiam producitur, qui per mulieres ex nobis veniunt, si aliunde ali non possunt.

c. Cum haberet. de eo qui dux. quam pol. l. ad l.

¶ Ipsum. l. ult. C. de bon. quæ lib. l. Si quis. ¶ Sed utrū. Et ¶ Item Divus Pius. l. non quemadmodum. D. de ag. lib. Dig. Laert. in Solon.

V. Debentur quidem & parentibus alimenta : quod non legibus tantum præditum est, sed vulgari proverbio * ἀντιπαράγειν. adeo quidem ut lauderetur Solon, quod qui id non facerent eos notarit infamia. Sed non hoc æque est ordinarium atque illud quod de liberis diximus; nam liberi cum nascuntur nihil secum afferunt unde vivant: adde quod vivendum diutius habent quam parentes: atque ideo sicut honor & obsequium parentibus debetur, non liberis, ita educatio liberis magis quam parentibus: quo sensu accipio illud Luciani: καὶ τοῖς γὰρ φύσις τοῖς πατέροις τῶν παιδῶν μέλλον ἢ τοῖς πατέροις τῶν πατέρων ἐπιτιμὴ φιλεῖν. *Magis natura jubet à parentibus liberos, quam à liberis parentes diligere.* Et illud Aristotelis : μέλλον συνακείωνται τὸ ἀφ' ὧν καὶ τὰς ἡνωμένων, ἢ τὸς ἡνωμένων τὰ ποιήσονται. τὸ γὰρ ἐξ αὐτῶν οἰκείον τὰ ἀφ' ὧν. *Magis afficitur causa gignens erga genitum, quam genitum erga gignentem.* Nam quod ex aliquo ortum est, id ei quasi proprium est. Hinc fit ut etiam citra auxilium legis civilis, prima bonorum successio liberis deferatur; quia creduntur parentes illis, ut corporis sui partibus, non tantum de necessariis, sed & de his quæ ad vitam suavius honestiusque transigendam pertinent, quam uberrime voluisse prospectum, ab eo maxime tempore quo ipsi rebus suis frui non possent. Ratio naturalis, inquit Paulus Iuriconsultus, *quasi lex quidam tacita liberis parentum hereditatem addicit, velut ad debitam successionem eos vocando.* Papinianus vero; *Non sic parentibus liberorum, ut liberis parentum debetur hereditas. Parentes ad bona liberorum ratio miserationis admittit: liberos natura simul, & parentum commune votum;* id est, liberos hæreditas sequitur partim quidem ob præcisum debitum naturale, partim ex conjectura naturali, qua parentes creduntur id velle, ut liberis quam optime prospectum sit.

L. Cum rationo. D. de bon. damn.

Lib. v. c. 9. Sanguini honorem reliquit ait Valerius Maximus de Q. Hortensio, qui filiam minus sibi probatam hæredem scripserat. Huc spectat illud
 11 *Corinth.* Apostoli Pauli: ἡ γὰρ ὀφείλει τὰ τέκνα τοῖς γονεῦσι ἡσυχάζειν, ἀλλ' οἱ γονεῖς τοῖς
 XII. 14. τέκνοις. *Non enim liberi parentibus, sed parentes liberis rem congerere & servare debent.*

VI. Quia vero & hoc ordinarium est, ut pater materque liberis suis prospiciant, ideo, dum illi exstant, avi aviaque ad alimenta danda teneri non intelliguntur: ubi illi, eorumve alter defecerit, æquum est ut avus aviaque, pro mortuo filio filiaque curam suscipiant nepotum ac neptium: quod & in parentibus longius remotis pari ratione procedit. Atque hinc ortum traxit jus illud, * ut nepos filii loco succedat, quemadmodum Vlpianus loquitur. Id Modestinus dixit, ἡ τὴν πατρὸς ἀποθανόντων τὸν πῶλον ἀνέχου. Justinianus, τὴν πατρὸς ἀποθανόντων τὴν ἀνέχου. Isæus oratione de Philoctemonis hæreditate, hoc ipsum vocat ἐπαυσίαν. Philo Iudæus: ἡ γὰρ οἱ γὰρ πατέρων ἀποθανόντων ἐν ἡμῶν ταῖς ἐκκλησίαις πᾶσι τοῖς κληρονομοῦσι. *Nepotes parentibus mortuis apud avos filiorum obtinent locum.* Vicariam hanc successione * quæ per stirpes fit, repræsentationem vocare amant recentiores Iurisconsulti; quam valuisse etiam apud Hebræos, divisio agrorum terræ Iacobi filiis promissæ, aperte satis ostendit. Sicut filius & filia proximi sunt cuique, ita & qui ex filio filiaque nascuntur, ait Demosthenes oratione adversus Macartatum.

L. Si qua
 pena. D. de
 su qui s. q.
 al. jur. f.
 L. 2. q. Nec
 totum. D. de
 exc. tut.
 Novel. ut
 fratrum si-
 lit, in pr.
 Legatione
 ad Cajum.

VII. Quæ autem diximus hæctenus de conjectura voluntatis, ita locum habent, nisi in diversum indicia suppetant. In hoc indiciorum genere primum habet locum abdicatio quæ Græcis, tum * exheredatio quæ Romanis fuit usitata. Ita tamen ut ei qui mortem peccatis suis meritus non est, alimenta præstanda sint ob eam quam supra attulimus rationem.

VIII. Sed & illa regulæ exceptio addenda est, si non satis constet hunc illo esse genitum. Verum est de factis nullam esse certam perceptionem: sed ea quæ solent in hominum conspectu fieri sui generis certitudinem habent ex testimonio: quo sensu mater certa esse dicitur, quia inveniuntur qui quæve partui & educationi adfuerint: at de patre huius gradus certitudo haberi non potest, quod Homerus indicat dicens:

ἡ γὰρ πᾶσι τις ἐὼν ἥλυθ' αὐτὸς ἀνέγνω.

Generis nemo sibi conscius ipse est.

Et eum sequutus Menander:

αὐτὸς γὰρ ἡδὲ οἷός τις ἐγναίωτο.

Nemo ipse novit quo sit exortus satius.

Qui & alibi:

ἔστιν ἡ μήτηρ φιλόστοιχος μάλλον πατρὸς,

ἢ πατήρ γὰρ αὐτὴς οἶδεν ἦν, ὃ δ' αἰετῶν.

Mater tenerius liberos amat patre:

Quia mater esse scit suos, pater autumat.

Ideo ratio aliqua reperienda fuit, qua probabiliter constaret quis esset partus cujusque pater. Ea ratio est, conjugium sumtum in terminis naturalibus, id est consociatio qua fœmina sub maris custodia con-

constituitur. Sed etsi alio quovis modo constet quis fuerit pater, aut pater id pro explorato habuerit, naturaliter is partus non minus quam alius quivis succedet. Quidni cum etiam * extraneus palam pro filio habitus, quem adoptatum vocant, succedat ex conjectura voluntatis? Naturales vero etiam, post lege introductum eorum discrimen à legitimis:

(τῶν γνησίων γὰρ ἔστιν ὄντως ἀδελφεὶς
νόμῳ νοσεύσιν.

Notha parte nulla sobole legitima minor,

Sed lege premitur:

ut dixit Euripides) possunt tamen adoptari, nisi lex obstet. Atque id olim permittebat lex Romana Anastasii, sed postea in iusti matrimoni favorem, difficilior quædam ratio eos legitimis æquandi re- L. Tubernus
C. de natu-
ral. lib. perta est, per curiæ oblationem, aut subsequens matrimonium. Exemplum veteris adoptionis naturalium est in Iacobi filii, qui æquati à patre sunt liberarum mulierum filii, & æquis partibus hereditatem creverunt. Contra evenire potest, non ex lege tantum, sed & ex pactione, * ut qui ex conjugio nati sunt, alimenta sola habeant, aut certe excludantur à præcipua hereditate. Conjugium tali pacto initum, etiam cum libera femina concubinatum Hebræi vocant, quale erat Abrahami cum Cethura, cujus liberi perinde, ut Gen. xxv. 6. Ismael ancillæ Agaris filius, dona, id est legata quædam acceperunt; hereditatem autem non creverunt. Tale est matrimonium ad morgengabicam quod dicitur: à quo non longe abeunt secundæ nuptiæ * apud Brabantos; nam rerum soli quæ existabant cum matrimonio prius solveretur, proprietas acquiritur prioribus liberis.

IX. Vbi desunt liberi, quibus naturaliter deferatur successio, minus expeditum est, nec ulla in parte magis variant leges. Tota tamen varietas ad duos maxime fontes referri potest, quorum alter respicit proximitatem gradus, alter bona redire vult unde venerant; quod dici solet, Paterna paternis, materna maternis. Nobis omnino distinguendum videtur inter * bona paterna avitæque, ut dici solebat in formula qua prodigo bonis interdicebatur, & inter * noviter quæsitæ, ut in illis locum habeat Platonis illud: ἐγὼ οὐκ νομοθέτης ὢν οὐδ' ὁμῶς ὑμῶν αὐτῶν εἶναι τίσυμαι, ἔτε τιμὴν ἐσίου πάντα, εὐμπαύῃ δ' τῷ ᾧ οὐκ ὦμαι, τὸ τε ἱμνοῦσθαι καὶ τὸ ἐπεισεῖν ἐς κομῆς. Ego legum conditor neque vos vestri juris esse scisco, neque patrimonium vestrum, sed totius vestri generis, tum quod fuit, tum quod futurum est. Qua de causa Plato καὶ ἐγὼ πατρῷον salvum esse vult generi, unde venit. Quod non ita accipi velim, quasi naturaliter de bonis paternis, avitisque testari non liceat (* sæpe enim indigentia amici alicujus efficit, ut id non laudabile modo sit, sed etiam necessarium) sed ut appareat quæ in dubio credenda sit fuisse voluntas intestati. Concedimus enim plenum dominium esse penes cum de cujus voluntate agimus. Sed cum post mortem dominium hoc retinere non possit, & omnino pro cerio haberi debeat, noluisse eum perdere beneficii materiam, videndum est quis sit in beneficii ordo maxime naturalis. Bene Aristoteles: οὐχ ἕτερι ὡς παροδοῖον χάριν μᾶλλον ἢ ἑταίρου δοῖον. Potius est gratiam referri ei qui benefecit, quam

amico conferre beneficium. Et Cicero: Nullum officium referenda gratia magis necessarium est. Item: Cum duo genera liberalitatis sint, unum dandi beneficium, alterum reddendi, demus necne, in nostra potestate est; non reddere

Off. 1, c. 31.

bono viro non licet: modo id facere possit sine injuria. Ambrosius: Pulchrum est per opensorem haberi ejus rationem qui tibi, aut beneficium aliquod, aut munus contulit. Et mox: Quid enim tam contra officium, quam non reddere quod acceperis? Gratia autem refertur, aut viventibus, * aut defunctis. Defunctis, ut ostendit Lysias oratione funebri, refertur gratia in eorum liberis, qui naturaliter pars sunt parentum, & quibus si vi-

L. Quod
fatus. C. de
bon. qua. lib.
l. de emanci-
patu 9. Cum
enim c. de
legit. hered.
l. Sancimus.
C. com. de
success. No-
vel. de conf.
et uter frat.
† Lib. v, c. 5.
Lib. x.

verent parentes maxime vellent benefieri. Et hanc æquitatem sequuti sunt Iustiniani juris conditores, æquitatis studiosissimi, in quæstione inter fratres plenos, & consanguineos, & uterinos, & aliis quibusdam. Aristoteles, ἀδελφοὶ ἀλλήλους φιλεῖν τὰ ἐκ τῶν αὐτῶν πεφυκέα. ἢ γὰρ ἀφ' ὧν κείνα ταυτὸς ἀλλήλοις τωῖς ποιεῖ. Fratres se invicem diligunt quatenus ex iisdem nati sunt; nam ortus communis ipsos quasi eosdem facit. † Valerius Maximus: Ut merito primum amoris vinculum ducitur, plurima & maxima beneficia accepisse, ita proximum iudicari debet simul accepisse. Gentium commune jus ut frater fratri succedat dicitur apud Iustinum. Quod si non reperitur is à quo proxime bona venerunt ejusve liberi, restat ut gratia referatur his quibus minus quidem, sed tamen post illum proxime debentur, id est parenti superioris gradus, ejusque liberis, præsertim cum eo modo maneat intra proximos, & ejus de cujus hereditate agitur, & ejus à quo proxime bona venerunt. Idem ille Aristoteles: ἀνεψιοὶ δὲ καὶ οἱ λοιποὶ συγγενεῖς ἐκ τέτων συνοικεῖνται τὰ γὰρ ἀπὸ τῶν αὐτῶν εἶναι γίνονται οἱ μὲν οἰκιδότες, οἱ δὲ ἀποτέλωτες. Patruels vero & ceteri cognati conjunguntur per parentes, quatenus ex eisdem ortum habent: ita ut alii conjunctiores sint, alii minus conjuncti pro ortus ratione.

X. At in bonis noviter quæsitis quæ ἀείοντα τὴ κλήρη Platoni, cum cesset gratiæ referendæ officium; superest ut ei deferatur successio qui defuncto carissimus fuisse creditur. * Is autem est qui gradu cognationis proxime defunctum attingit. Sic Isæus apud Græcos receptum ait, τοῖς ἐγγυτέτω γένει πρὸς τὴ τελευταίῳ ὄρῳ ὁρῶντι: defuncti bona ei cedere qui genere sit proximus: addit: πρὸν, πρὸ δικαιότερον ἢ τοῖς συγγενεῖς πρὸς τὴ συγγένει; quid iustius quam ut quæ cognati fuerant cognatis cedant? Idem sensus est apud Aristotelem libri ad Alexandrum capite 11. Optime, inquit Cicero, societas hominum conjunctioque servabitur, si ut quisque erit conjunctissimus, ita in eum benignitatis plurimum conferatur. * Qui & alibi post liberos ponit bene convenientes propinquos, ut & Tacitus: Liberos cuique ac propinquos suos natura carissimos esse voluit. Idem Cicero alibi de cognatis agens: Necessaria præsidia vita debentur his maxime. Debentur scilicet non ex jure expletorio, sed κατ' ἀξίαν; Et alibi cum de affectione erga propinquos egisset: Ex hac animorum affectione, subdit, testamenta commendationesque morientium nata sunt. Idem copias nostras proximis quam alienis & suppeditari & relinqui æquius esse ait. Ambrosius quoque: Est etiam illa probanda liberalitas, * ut proximos seminis tui non despicias. Successio autem ab intestato de qua agimus, nihil aliud est quam tacitum testamentum

Off. 1.

De Off. 1.
cap. 30.

mentum ex voluntatis conjectura. Quintilianus pater in declamatione: *Proximum locum à testamentis habent propinqui: & ita si intestatus quis ac sine liberis decesserit. Non quoniam utique justum sit, ad hos pervenire bona defunctorum; sed quoniam relicta & velut in medio posita, nulli propius videntur contingere.* Quod de bonis noviter quaesitis diximus ea naturaliter proximis deferri, idem locum habebit in bonis paternis avitisque, si nec ipsi à quibus venerunt, nec eorum liberi essent, ita ut gratiæ relatio locum non inveniat.

XI. Hæc vero quæ diximus quamquam naturali conjecturæ maxime sunt consentanea, non sunt tamen jure naturæ necessaria; ac proinde ex diversis causis voluntatem humanam moventibus, variari solent pactis, legibus, moribus: qui subitionem in locum in nonnullis gradibus admittunt, * in aliis non admittunt; alibi distinguunt unde bona veniant, alibi id insuper habent. Est ubi primogeniti plus postgenitis ferunt, ut apud Hebræos: est ubi inter se æquantur. Est ubi agnatorum habetur ratio; est ubi cognati quilibet cum agnatis tantundem ferunt. Etiam sexus alicubi momentum habet, alicubi non habet: & alibi cognationis ratio habetur intra propiores gradus: alibi longius extenditur. quæ longum esset exsequi, nec instituti nostri. Illud tamen tenendum est, quoties voluntatis expressiora indicia nulla sunt, credi quemque id de sua successione statuisse, quod lex aut mos habet populi, non tantum ex vi imperii, sed ex conjectura, quæ etiam in eos valet quorum in manu est summum imperium. Nam & hi probabiliter creduntur in rebus suis æquissimum judicasse, quod aut legibus sanxerunt ipsi, aut moribus probant; in iis dico rebus in quibus de nullo ipsorum damno agitur.

XII. Sed in regnorum successione distinguere debent regna quæ pleno modo possidentur, & in patrimonio sunt, ab his quæ modum habendi accipiunt ex populi consensu. quo de discrimine egimus supra. Prioris generis regna * dividi possunt etiam inter mares * & foeminas, ut in Ægypto & Britannia olim factum videmus:

nullo discrimine sexus

Reginam scit ferre Pharos,

ait Lucanus: de Britannis Tacitus, *Neque enim sexum in imperiis discernunt.* nec adoptati minus veris liberis succedent ex præsumpta voluntate; Sic Æpalio Locrorum regi Hyllus Herculis filius per adoptionem in regnum successit. Molossus* nothus ex patris Pyrrhi legitimos liberos non habentis judicio successit in regnum Epiri: de adoptando in successionem Scythiæ Philippo egit rex Artheas: Iugurtha nothus sed adoptatus successit in regno Numidico: sicut & in regnis quæ Gothi & Langobardi armis quaesierant, adoptionem valuisse legimus. Imo etiam ad eos proximos ultimi possessoris regnum perveniet, qui primum regem sanguine non attingunt, si talis successio in iis locis recepta sit: sicut Paphlagoniam regum domesticorum interitu hæreditariam patri suo obvenisse ait apud Iustinum Mithridates.

*Strabo l. ix.
Paus. i.*

Iust. lib. ix.

Sallust. bell.

Iuguri.

Cassiod.

Paul. Diac.

l. vi de gest.

Langob.

Libro

xxxviii.

XIII. Quod si dictum sit ne dividatur regnum, nec cui cedere debeat expressum sit, * ut quisque natus est maximus, mas aut foemi-

na, regnum habebit. In Thalmudico titulo de regibus legitur : *Qui præcipuum jus habet in hereditate, is & in possessione regni. Ideo filius natus major præfertur minori : Νομίζουσιν ὡς πάλιν ἀνθρώπων τὸ πρεσβύτερον τῆν δόξαν ἔχειν*, inquit Herodotus : *Mos omnium populorum est ut natus maximus imperium habeat.* Idem alibi sæpe νόμον legem sive consuetudinem regnorum hoc vocat. Livius duorum fratrum Allobrogum de regno contendentium minorem ait jure minus, vi plus potuisse. *Lib. xxxi.* Apud Trogum Pompejum, *Artabazanes maximus natu ætatis privilegio regnum sibi vindicabat : quod & ordo nascendi, & natura ipsa gentibus dedit.* Idem alibi jus gentium vocat ; ut & Livius, qui & ordinem appellat ætatis atque naturæ : quod intellige nisi pater aliud jussit, ut Ptolemæus apud eundem Trogum. *Qui autem in regno tali succedit, coheredibus tenebitur pro ipsorum partibus æstimationem rependere, si & quatenus id fieri potest.*

XIV. At ea regna quæ populi libero consensu facta sunt hereditaria, ex præsumpta populi voluntate deferuntur. Præsumitur autem populus id voluisse quod maxime expedit. Hinc primum illud nascitur, * ut ni aliud lex aut mos ferat (sicut Thebis Bœotiis regnum fuisse inter mares dividuum ex * Zethi & Amphionis ; itemque ex Oedipodis filiorum historia apparet, & vetus Attica inter Pandionis liberos divisa est, & quæ circa Rhodum inter Camirum, Ialysum, Lindum fratres, & regnum Argivum inter quatuor Persei filios) dividuum sit regnum, quia id ad tuendum regnum & civium concordiam plurimum valet. Iustinus libro xxi, *Firmius futurum esse regnum, si penes unum remansisset, quam si portionibus inter filios divideretur, arbitrabantur.*

XV. Alterum, ut successio stet intra eos qui descendunt à primo rege : ea enim familia ob nobilitatem electa censetur, eaque finita regnum redire ad populum. Curtius libro x, *In eadem domo familiarumque imperii vires remansuras esse : hereditarium imperium stirpem regiam vindicaturam : assuetos esse ipsum nomen colere, venerarique : nec quenkum id capere nisi genitum ut regnaret.*

XVI. Tertio, ne succedant nisi qui nati sunt secundum patriæ leges : non naturales tantum, quia ad contemptum patent, quorum matrem pater justo conjugio dignatus non est, & præterea quia minus certi habentur : at in regnis expedit populo haberi maximam certitudinem quæ haberi potest ad vitandas controversias : quæ causa fuit cur Macedones Demetrio minori potius quam Perseo majori regnum deberi, existimaverint, quod Demetrius iusta matrefamilias natus esset. Et apud Ovidium legimus :

At nec nupta quidem, tædæque accepta iugali :

Cur nisi ne caperes regna paterna nothus ?

sed nec adoptivi, quia nobilitas generis vere regii magis reverendos efficit reges, majorque de eis spes concipitur.

Est in juvenis, est in equis patrum

Virtus.

XVII. Quartum, ut inter eos qui pariter in hereditatem admitterentur, sive quia unius sunt gradus, sive quia in parentum suorum gradu

Polym.

Lib. xxxi.

Iust. lib. ii.

Lib. xi.

*Lib. xvi. &
xxxiv.*

*Livius lib.
xxxix.*

dum succedunt, *præferantur mares fœminis; ideo quod mares tum ab bella, tum ad alias imperii partes magis idonei fœminis censentur.

XVIII. Quintum, ut inter mares aut inter fœminas, ubi mares deficient, * præferatur natu maximus; quod is iudicio aut perfectior jam esse, aut prius futurus creditur. Cyrus apud Xenophontem:

τὸ ἀειγιώτερον ἀειτέριον τῶν ἀειτέρων γυναικῶν, καὶ ἀεισιότων καὶ τὸ ἐκ τῶν ἐμπερίων: im-

perium relinquo majori natu, ut quem par est rerum esse peritiorum. Quia ve-

ro hæc ætatis præstantia temporaria est duntaxat, sexus autem per-

petua, ideo sexus prærogativa potior est quam ætatis. Sic Herodo- Polym.

tus cum dixisset Andromedæ filium Persam Cepheo in regnum suc-

cessisse, causam reddit: *ἐν γένει καὶ ὁ παῖς ἐστὶν ὁ Κηφείος ἄρσενος γένος: nullus*

enim Cepheus habebat liberos mares. Et Diodoro narrante Teuthras Lib. IV.

Myfiæ regnum filiæ Argiope reliquit *ἄπασις ὧν ἄρσενων* non habens ma-

res liberos. Sic Trogus dixit ad filiam pertinuisse Medorum impe-

rium; quod nullum Aftyagi virilis sexus genus erat. Similiter Cy-

axares apud Xenophontem Mediam filiæ suæ debere: *ἐδὲ γὰρ ἐστὶ μοι,*

inquiens, ἄρσενος παῖς γνήσιος: neque enim est mihi legitimus filius mas. De La-

tino rege Virgilius:

Filius huic fato divûm prolesque virilis

Nulla fuit, primaque oriens erepta juventa est:

Sola domum ex tantis servabat filia sedes.

Sic ante Heraclidarum imperium apud Lacones Eurotæ successit Paus. L. I. II.

Sparte filia, aut ejus liberi, ut Tyndareo Helenæ liberi, quia mares

fili non extabant, & Eurystheo in Mycenarum imperium successit

Atreus ejus avunculus, notante Thucydide. Eodem jure regnum Lib. II.

Athenarum * ad Creusam, Thebanum ad Antigonen pervenisse no-

tatur quod mares deficerent. Et regnum Argolicum ad Argum

Phoronei * ex filia nepotem. Vnde & illud intelligere datur, quan-

quam liberi nonnullis gradibus parentum præmortuorum vicem im-

pleant, id tamen duntaxat intelligendum, ut capaces sint juxta cære-

ros, salva tamen sexus primum, deinde ætatis prærogativa inter ca-

paces. Nam qualitas & sexus, & ætatis, quatenus in hac re à populo

consideratur, ita personæ adhæret, ut avelli inde nequeat.

XIX. Quæritur an regnum, ubi hunc in modum defertur, pars

fit hereditatis. Et verius est esse * hereditatem quandam, sed separa-

tam ab aliorum bonorum hereditate, qualis hereditas peculiaris in

feudis quibusdam, emphyteusi, jure patronatus & jure præcipui

quod dicitur, conspicitur. Vnde sequitur, ut regnum ad eum perti-

neat qui & bonorum heres esse possit si velit, sed ita ut etiam sine

bonis & eorum onere possit adiri. Ratio est, quia populus regnum

voluisse creditur quam optimo jure deferri; nec quicquam ejus re-

fert hereditas à rege adeatur necne, cum hereditarium ordinem non

ob hoc elegerit, sed ut certi quid esset, & reverentia conciliaretur ex

sanguine: simulque ex genere & educatione spes esset præclaræ vir-

tutis, & regni possessor regnum magis curaret animosusque defen-

deret, si id ipsum iis esset relicturus quos ipse ob acceptum benefi-

cium, aut ob caritatem maximi faceret.

XX. Vbi vero mos succedendi diversus est in allodiis & feudis, si

regnum non sit feudale, aut certe primitus non fuerit, etiamſi poſtea hominum pro eo præſtetur, ſucceditur ex lege, qua in allodiis ſuccedebatur tempore regni inſtituti.

XXI. In iis autem regnis, quæ primitus data ſunt in feudum ab eo qui plene dominus erat, ſequenda erit lex ſucceſſionis feudalis; non ſemper Langobardica illa quam perſcriptam habemus, ſed quæ in gente quaque recepta fuit quo tempore data eſt prima veſtitura. Nam Gothi, Vandali, Alemanni, Franci, Burgundiones, Angli, Saxones, nationes omnes Germanicæ, qui partes optimas imperii Romani bello occuparunt, ſuas ſinguli leges, aut mores de feudis non minus quam Langobardi habuerunt.

XXII. Frequens autem in regnis eſt alia quædam ſucceſſio, non hereditaria, ſed quæ * linealis dicitur; in qua obſervari ſolet non jus illud ſubſtitutionis in locum quæ repræſentatio dicitur, ſed jus tranſmittendi futuram ſucceſſionem, quaſi delatam, lege ſcilicet ex ſpe, quæ nihil ex ſe & naturaliter operatur, jus quoddam verum excitante, quale ſcilicet juſ eſt * in hiſ quæ ex ſtipulatione conditionata debentur: ita ut hoc ipſum juſ in poſteros ex primo rege venientes neceſſario tranſeat, ſed ordine certo, ut primum vocentur liberi ultimi poſſeſſoris primi gradus, tam qui vivunt quam qui mortui ſunt: tum vero inter vivos & mortuos ratio habeatur ſexus primum, deinde ætatis: Mortuorum autem juſ ſi prævaleat tranſeat ad eos qui ab ipſis descendunt, pari rurfum inter pares prærogativa ſexus, ac deinceps ætatis, ſalvaque ſemper tranſmiſſione mortuorum in vivos, vivorum in mortuos. Si liberi ejus deſint, venit ad alios qui proximi ſunt, aut ſi viverent eſſent ſimili tranſmiſſione & inter pares in eadem linea obſervato discrimine ſexus & ætatis, ita ut ob ſexum & ætatem nunquam tranſeatur de linea in lineam. Cui conſequens eſt ut filia ex filio præferatur filio ex filia, & filia ex fratre filio ex ſore, item filius majoris fratris fratri minori, atque ita in cæteris. Hæc eſt ſucceſſio regni Caſtellæ, ad cujus exemplum etiam ma oratus jura in eo regno conſtituta ſunt. Succeſſionis autem hujus linealis argumentum, ſi lex & exempla deſint, ſumi poterit ex ordine qui in publicis coetibus ſervatur. Nam ſi in eo ratio habeatur linearum, id ſignum erit ſpem à lege in juſ animatam, ita ut à morientibus in ſuperſtites tranſeat. Hæc autem eſt ſucceſſio linealis cognatica, in qua ſceminæ & ſceminis nati non excluduntur, ſed poſtponuntur in eadem linea, ita ut etiam reſgreſſus ad eas ſit, ſi propiores aut pares cætera mares aut ex maribus deſecerint. Fundamentum autem hujus ſucceſſionis, quatenus ab hereditaria differt, eſt ſpes populorum de optima educatione eorum qui ſpem regni habent juſtiſſimam; quales ſunt quorum parentes ſi viverent eſſent ſucceſſuri.

XXIII. * Eſt & alia linealis ſucceſſio agnatica, duntaxat marium ex maribus; quæ ex nobiliſſimi regni exemplo * ſucceſſio juris Franci vulgò appellatur. Hæc quatenus à cognatica differt in hoc maximè introducta eſt, ne per ſceminarum matrimonia ad peregrinum ſanguinem imperium deveniret. In utraque autem lineali ſucceſſione in infinitum admittuntur etiam qui ab ultimo poſſeſſore

remo-

9. Sub cond.
Inſt. de V.
O.

Covar. 2. 2.
pract. 9. c.
38. num. 5.
Molin. de
primogen.
Hiſp. cap. 8.

remotissimo gradu distant, dum à primo rege descendant. Est & ubi deficiente agnatice substituitur successio cognatica.

XXIV. Possunt & alii successorum modi introduci, aut populi voluntate, aut etiam ejus qui regnum ita in patrimonio habet, ut alienare possit. Licet enim exempli causa constituere, * ut qui sibi quoque tempore futuri sunt proximi succedant in regnum, sicut apud Numidas olim, puto tali ex causa, fratres liberis ultimi possessoris præferebantur. Idem in Arabia felice usurpatum olim fuisse ex Strabone colligo. De Taurica Chersoneso idem recentiores prodidere. Nec ita dudum est cum * apud Afros Maroci & Fessæ reges idem est factitatum. Atque hoc in dubio observandum in fidei commissio quod familiæ relinquitur, verior est sententia, Romanis quoque legibus congruens, quanquam eas interpretes alio detorquent. His bene cognitis facile erit respondere ad controversias de regno-rum jure, quæ ob differentes Iurisperitorum sententias difficillimæ putantur.

Livius lib. XXIX.

Lib. XVI.

L. Cum ita legatur. §. in fidei commissio. D. de leg. 2. Covar. 2. Præf. quæ. c. 38. Molin. d. l. c. 6. n. 47.

XXV. Primum quæritur an filius à patre exheredari possit, ut ne in regnum succedat. In quo distinguenda sunt regna alienabilia, id est, patrimonialia à non alienabilibus. Nam in alienabilibus dubium non est quin exheredatio procedat, cum à bonis aliis nihil differant: atque ideo quæ legibus aut moribus obtinent de exheredatione, hîc quoque habebunt locum: & si nullæ proferantur leges aut mores, tamen naturaliter * licita erit exheredatio usque ad alimenta, aut etiam sine ea exceptione, si crimen morte dignum filius admiserit, aut alioqui graviter peccaverit, & sit unde alii possit. Sic Ruben à Jacobo ob culpam privatus est jure primi nati. Adonia regno * à Davide. Imo etiam pro tacite exheredato habebitur, qui grave crimen commiserit in patrem, si nulla sunt condonatz culpæ indicia. Sed in non alienabilibus, quanquam hereditariis, idem non procedet, quia populus viam quidem elegit hereditariam, * sed hereditariam ab intestato. Multo minus procedet exheredatio in lineali successione, ubi nulla imitatione hereditaris ex dono populi regnum pervenit ad singulos præscripto ordine.

L. Lucius Titius, §. Lucius Titius, D. de leg. 3. L. Filius §. Sejo, D. de adm. leg. Hostiensis & alii in c. licet, de voto.

XXVI. Similis est quæstio, an abdicari possit regnum, aut jus succedendi in regnum. Et quin pro se quisque abdicare possit non est dubium: an & pro liberis magis controversum, sed quod eadem distinctione expediri debet. Nam in hereditariis qui jus à se abdicat, in liberos nihil potest transferre. At in lineali successione patris factum nocere non potest liberis natis, quia simul atque existere cœperunt jus proprium eis quæsitum est ex lege: sed nec nascituris, quia impedire non potest, quin ad illos quoque suo tempore jus pertineat ex populi dono. Neque obstat de transmissione quod diximus. Est enim ea transmissio necessaria, non voluntaria, ad parentes quod attinet. Illud interest inter natos & nascituros, quod nascituris nondum quæsitum sit jus, atque ideo auferri iis possit populi voluntate, si etiam parentes quorum interest jus ad filios transire, jus illud remiserint: quo pertinent ea quæ de derelictione supra diximus.

XXVII. Solet & hoc quæri, an de successione regni judicare possit,

possit, aut rex qui nunc regnat, aut populus per se, aut per iudices datos. Negandum utrumque est de iudicio jurisdictionis. Nam jurisdictionis non est nisi apud superiorem, non nuda ratione habita personæ, sed causæ simul, quæ spectanda est cum suis circumstantiis. Est autem * causa successionis non subiecta regi nunc regnanti: quod inde apparet, quod rex nunc regnans nulla lege obligare potest successorem. Successio enim imperii non est sub jure imperii, ac proinde mansit in statu naturali, quo nulla erat jurisdictionis. Attamen si contraversi juris sit successio, recte & pie facient qui jus vindicant, si de arbitris inter se conveniant; quod alibi tractabitur. Populus vero omnem à se jurisdictionem in regem, & regiam familiam transtulit, nec ea durante ullas ejus habet reliquias. De vero regno loquor, non de principatu. Attamen si de primæva populi voluntate quæstio incidat, * non abs re erit populum qui nunc est, quique idem cum eo qui olim fuit censetur, suum super ea re sensum exprimere, qui sequendus erit nisi satis certo constet olim aliam fuisse populi voluntatem, & ex ea jus quæsitum. Sic Euphaes Rex Messeniis permisit dispicere quem ex regali Æpytidarum genere regnare oporteret: & de Xerxis & Artabazanis controversia populus cognovit.

*Paus. l. IV.
Iust. lib. II.
Plut. de amor frat.
Hæm. III.
g. 2. Tir. de primog. q. 4.
31*

XXVIII. Ut ad alia veniamus, filium qui ante regni adeptionem natus est, in regno individuo præferendum, ei qui in regia fortuna natus est, in quavis successionis specie verum est. Nam in regno individuo haud dubie partem feret, ut in bonis cæteris in quibus nunquam distinguitur quo tempore sint quæsitæ. Qui autem partem feret in dividuo, & in individuo ætatis privilegio præfertur: quare & feudum sequitur filium qui ante primam vestituram natus est. Sed & in lineali successionem simul atque regnum quæsitum est, spes aliqua parta est liberis ante natis: nam fac alios postea natos non esse, nemo prius natos excludendos dixerit. In hoc autem genere successionis spes semel parta jus facit, nec ex post facto cessat, nisi quod ex sexus privilegio suspenditur in cognatica successionem. Obtinuit hæc quam diximus sententia in Perside inter Cyrum * & Arficam, in Iudæa inter Antipatrum Herodis magni filium & ejus fratres; in Hungaria cum Geissa regnum adiit; & in Germania, non sine armis tamen, * inter Ottonem primum & Henricum.

XXIX. Quod autem Spartæ aliter factum legimus, ex lege propria est ejus populi, quæ ob educationem magis accuratam natos in regno præferebat. Idem accidere poterit ex peculiari lege vestituræ primævæ, si imperium detur in feudum vasallo & ex eo nascituris: quo argumento nixus videtur fuisse Ludovicus adversus Galeatium fratrem in controversia ducatus Mediolanensis. Nam * in Perside Xerxes qui contra fratrem Artabazanem obtinuit regnum, ut Herodotus notat, potentia Atossæ matris magis quam jure valuit. Atque in eadem Perside cum eadem postea controversia nata esset, ut jam attigimus, inter Artaxerxem Mnemona & Cyrum Darii & Parisardis filios, Artaxerxes ut natu major, quanquam in privata fortuna genitus, rex dictus est.

XXX. Non minus agitatum etiam bellis & pugnis singularibus,

bus, * an nepos ex filio priore, filio posteriori sit præferendus. Sed hoc in lineali successione difficultatem nullam habet: ibi enim mortui pro vivis habentur in hoc, ut in liberos transmittant: quare in tali successione sine ullo ætatis respectu præferetur filius, imo in cognaticis regnis & filia, primo nati: quia nec ætas nec sexus efficiunt, ut deferatur linea. At in hereditariis dividuis concurrent ad partes, nisi in istis regionibus ubi subitio in locum non observatur, * ut olim in Germania apud populos plerosque. fero enim nepotes admissi sunt cum filiis ad hereditatem. At in dubio credendum potius est locum esse vicariæ isti successioni, quia natura ei favet, ut supra diximus. Quod si aperte jure civili regionis introducta sit subitio in locum mortui parentis, locum habebit etiam si in aliqua lege proximi fiat mentio. Rationes quæ ex legibus Romanis adferuntur ad hanc rem minus firmæ sunt: quod apparebit leges ipsas inspicienti. Sed hæc ratio optima est, quod in materia favorabili dictionum significatio extendenda est ad omnem proprietatem, non vulgarem tantum, sed & artificialem, ita ut sub nomine filiorum comprehendantur adoptivi, & sub nomine mortis mors civilis, quia leges ita loqui consueverunt. Quare merito proximi nomine veniet is quem lex in proximum gradum perducit. In regnis vero hereditariis individuus, ubi subitio in locum exclusa non est, neque semper nepos, neque semper filius secundo genitus præferuntur, sed ut inter pares, quippe juris effectû quoad gradus adæquatos, potior erit is qui ætate præcedit: nam in ætatis privilegium non succedi in regnis hereditatis supra diximus. Apud Corinthios succedebat ὁ πρεσβυτέριος ἀπὸ τῶν ἀρχόντων ex liberis defuncti regis is qui natu esset maximus, ut ex Diodori Siculi libro sexto exscripsit Georgius Monachus. Sic & apud Vandalos, cauto ut heres esset qui sanguine proximus & maximus esset natu * prælatus filius secundus natu major filii primi filio. Sic in Sicilia Robertus prælatus est Martelli fratris majoris filio, non ea proprie ratione quam excogitavit Bartolus, quod feudum esset Sicilia, sed quod regnum esset hereditarium. Extat similis successione vetus in Francorum regno exemplum in Guntrano, sed id ex electione potius populi contigit, quæ eo tempore nondum plane desierat. At postquam sine ulla electione linealis agnatica successio introducta est, res caret controversia, ut olim apud Spartanos, ubi ad Heraclidas regno delato similis exstitit successio linealis agnatica. Ideo Areus ex fratre majore Cleonymo natus patruo suo Cleonymo antepositus est. Sed & in cognatica lineali successione præferetur nepos: ut in Anglia * Ioannes Eduardi nepos ex primogenito ejusdem Eduardi filiis Hemoni & Thomæ: quod & in Castellæ regno lege cautum est.

Hot. Ill. q. 3.
Tiraq. de
prim. q. 40.
Molin. de
prim. l. 111.
c. 6.

Wattich.
Sax. hist. II.
Molin. de
prim. l. 111.
c. 3.

Procop. bell.
Va. l. 111.

Contr. Vice-
rius vasa
Hen. VII.

Aymo. lib.
III. s. 62.

Plut. Lyc.
Iust. Iustor.
III.

Paus. III.

XXXI. Pari distinctione respondendum est ad quæstionem inter fratrem superstitem ultimi regis, & fratris majoris filium, nisi quod sciendum est multis in locis inter liberos successione in gradum mortui esse receptam, ubi recepta non sit in limite transverso. Sed ubi jus non est manifestum, * in partem eam quæ liberos parentibus surrogat, potius inclinandum est, quia eo nos ducit æquitas natu-

Nov. 118.

naturalis, in bonis nempe avitis. Nec obstat quod hoc jus in fratrum filiis *αδελφίμων* vocat Iustinianus : id enim facit non ratione habita æquitatis naturalis, sed juris antiqui Romanorum. Percurramus alias quæstiones quas profert Emanuel Costa.

L. Tutela.
s. sed si et-
iam. D. de
leg. tutors-
bus.

XXXII. Defuncti fratris filium, aut etiam filiam patris regis præferri ait : recte, non in lineali tantum successione, sed & in hereditaria, in regnis ubi subitio in locum mortui observatur : non item in regnis quæ verbis præcis gradum naturalem spectant : in his enim vincet qui sexu aut ætate erit potior.

XXXIII. Addit nepotem ex filio filiæ præferri : recte, ob sexum scilicet : cum hac exceptione, nisi quæstio sit in ea regione quæ etiam inter liberos gradum solum spectet.

XXXIV. Adjicit minorem nepotem ex filio præferri nepoti majori ex filia ; * quod in lineali cognatica successione verum est, in hereditaria non item, nisi lex specialis ostendatur. Nec ratio allegata sufficit, quia pater hujus illius matrem fuerat exclusurus : id enim evenisset ob præstantiam mere personalem quæ non transit.

† Ilesia l.
vi, hist.
Pont. cap. 19.
Afflict. c. 1.
col. 5. n. 20.
de natura
succed. A-
guirr. apol.
n. 82.

XXXV. Quod addit verisimilius sibi videri, ut neptis ex filio primogenito filium excludat, in regnis hereditariis recipi non potest, etiam admissa in vicem mortui subitione : ea enim efficit, ut capax sit successionis : sed inter capaces valere debet sexus privilegium.

XXXVI. † Atque ideo * in Arragoniæ regno filius sororis filii fratris prælatus est.

XXXVII. Eundemque ad modum in regnis hereditariis proponenda erit filia fratris maximi natu, fratri regis natu minori.

Annotata ad Caput VII.

§. I.

Leges quasdam civiles] Vt olim apud Anglos, Armoricos, Siculos. Verustalis legis in Græcia mentio apud Sopatrum & Syrianum in Hermogene. Christianus rex Daniæ, lege de naufragorum bonis confiscandis abrogata, dicebat sibi periisse annua c. aureorum millia. meminit & Brigitta mali hujus moris VII, 6. & speculum Saxonicum II, 29, de Dania agens : & c. Excommunicationis de raptoribus. Tum vero Crantzius Vandalicorum XII, 40. XIV, 1. Cromerus Polonicorum XXI.

Spoliare quod genus est nefas] Adde L. nequid, D. de incendio, ruina, naufragio. Nicetas Choniates in Andronici imperio vocat *ἡ ἀπολαύσις*. vide & Cassiodorum IV, 7. Quid in mentem venit Bodino, ut talia defenderet ? idem scilicet qui Papinianum reprehendit, quod mori quam conscientiam lædere maluerit.

§. II.

Aliud tantundem valens] Vide quæ infra libro III, c. VII, §. 6. Sic ipso naturæ jure defendit Hebræos Irenæus quod in compensationem operæ res Ægyptiorum ceperint. *Ægyptii enim*, inquit, *populi erant debitores non solum rerum sed & vite sue.* Tertullianus idem tractans secundo adversus Marcionem : *Reposcunt Ægyptii de Hebrais vasa aurea & argentea, Contra Hebrais mutuas petitiones insitunt allegantes sibi mercedes*

mercedes restitui oportere illius operaria servitutis. Et ostendit minus multo exactum quam debebatur. Apud Diodorum Siculum libro IV narratur Hesioneus pro his quæ filiarum suarum ab Ixione promissæ erant neque præstabantur, equos ejus accepisse. Cum his cohærent ea quæ dicuntur libro III, c. II.

Ex conjectura voluntatis naturalem habet originem] Ideo fidei commissæ §. III. dari possunt ab intestato succedentibus, quoniam creditur paterfamilias sponte sua his relinquere legitimam hereditatem, ait Paulus L. conficiuntur §. I. D. de jure codicillorum.

Liberi hereditatem ut sibi debitam expectant] Julianus Cæsaribus §. IV. παιοῖτε ὅς νόμοι ἐπιτέπειν θεῖς ἀγδοχῆς. *Æquum liberis hereditatem relinqui.* Etiam filiabus, quas juxta filios hæredes parentum fuisse, more antiquissimo testatur Iobi historia in fine. Hanc æquitatem respiciens Augustinus, ne ab Ecclesia quidem recipi vult bona eorum qui liberos suos exheredabant. Loca sunt libro II de vita clericorum & sermone LII, ad fratres in eremo, si tamen id opus Augustini est. Posuit ea Gratianus in causa XIII, quæst. II, & causa XVII, quæst. IV. in fine. Procopius Persicorum I, οἱ νόμοι τῆ ἀφελάστον τῶν ἀλλήλοις αἰεὶ ἐν πᾶσι ἀνθρώποις μαχόμενοι, ἐν ταύτῃ ἐν τῶν ῥωμαίων καὶ πᾶσι βαρβάροις ζυνοῖσι τε καὶ ζυνομολογῶντες ἀλλήλοις κυρίως ἀπαφάνισαι τὸν παῖδα εἶναι τῷ τῷ πατρὸς κλέψῃ. *Leges quæ ceterum inter homines plurimis differentiis invicem pugnant, in hac etiam apud barbaros quam apud Romanos consentiunt atque conspirant, ut liberos dominos pronuntient rerum à patre relictarum.*

Quibus insitum huic affectum probat] Plinius x, 33, de hirundinibus. In fœtu summa æquitate alternant cibum.

Αἰκίλαρχον] Vide Leonem Afrum libro IX, de Nestor.

§. V.

Non sic parentibus liberorum, ut liberis parentum debetur hereditas] Philo de vita Mosi III: ἐπειδὴν ὁ νόμος φύσεως ἐπὶ κληρονομίᾳ τὸν γονεὺς ὑπὸ παιδῶν, ἀλλὰ μὴ τέτῳ κληρονομεῖν, ὅ μὲν ἀπεκτείνῃ καὶ παλὶ μνημονοῖ σὺ χάσῃ. *Cum lex sit natura ut liberi parentibus non parentes liberis in bona succedant, Moses id quod contra vota parentum malique omnis erat texit silentio.* Xenophon libro II Socraticorum: ὁ μὲν ἀνὴρ τοῖς μέλλουσιν ἔσεσθαι παῖσι περὶ καὶ σκευάζει πάντα ὅσα οἴεται συνίσειν αὐτοῖς ὥς τὸ βίον καὶ ταῦτα ὡς αὐτὸς δύνηται πλεῖν. *Vir iis quos habiturus est liberis parat omnia quæ usui fore ad vitam putat, & quidem quam maxima potest in copia.*

Ut nepos filii loco succedat] Quod Hebræi dicunt, *filius etiam in sepulchro succedit*: item: *fili filiorum sunt tanquam filii.* Meminit ejus juris ut naturalis Iacchiades ad Danielelem v. 2. *Æquissimum esse videtur nepotes nepesque in patris sui locum succedere* ait Iustinianus titulo institutionum de Hæreditatibus quæ ab intestato deferuntur. Pietati id asseribit Eginhardus in vita Caroli Magni. καὶ ὅσας ἡς τὸ ἰδίῳ γονεὺς ἔπον ὑπερτελεῖν. *Posteris in sui quemque parentis locum subire, dixit Michael Attaliata.*

Qua per stirpes fit] Sic in fortiendis urbibus inter Heraclidas Proclo & Eurystheni, ut ab Aristodemo venientibus una fors fuit, contra Temenum & Cresphontem. meminit Apollodorus libro II, Pausanias Corinthiacis, Strabo VII.

Exhereditatio quæ Romanis usitata] Vide Baba Kama cap. IX, §. IO. §. VII. vide infra §. XXV.

§. VIII. *Extraneus palam pro filio habitus*] Aut nepos in filium adoptatus, ut à Iacobo nepotes Ephraim & Manasses.

Vt qui ex conjugio nati sunt, alimenta sola habeant] Vt olim filii post primum geniti in Mexicanis terris.

Apud Brabantios] Vide legem similem veterum Burgundionum, Lib. I, Tit. I, n. 2.

§. IX. *Bona paterna avitæque*] Hebreis מורשה.

Noviter quesita] Hebræis נהלה. discrimen hoc vide in lege Burgundica lib. I, Tit. I, num. I.

Sape enim indigentia amici alicuius efficit ut id non laudabile modo sit] Seneca de Beneficiis libro IV, c. II : *Quid cum ipso vira in fine constitimus; cum testamentum ordinamus, non beneficia nobis nihil profutura dividimus? quantum temporis consumitur, quamvis secreto agitur, quantum Equibus demus? quid enim interest quibus demus à nullo recepturi? Atqui nunquam diligentius damus, nunquam magis iudicia nostra torquemus, quam ubi remotis utilitatibus, solum ante oculos honestum stetit?*

Aut defunctus] Sic moriturus apud Procopium Pers. I, *ὅτι πιστὸς ἀφελῶν, ὠφελήσεις ἐμὲ. In me conferes quicquid in liberos meos contuleris.* vide exemplum in facto Theodolii patrem Valentiniani junioris in ipso Valentiniano remunerantis apud Zosimum libro IV. Lege Moïsis succedebat post fratres patruus, ut primo possessori propior quam fratrum filii. Num. XXVII, II.

§. X. *Is autem est, qui gradus cognationis proxime defunctum attingit*] Vide Deut. XV, II. XXIII, 7. Prov. XI, 17. Tractat hoc Servius ad illud Æneidos VI :

Nec partem posuere suis.

Hierocles : *ἡ δὲ τῶν ἀγγέλων (ἡμῶν) πρὸς τὴν τῆς φύσεως ἐξυμνήσας ὡς ἀμετρεῖ ἡσέτην θεοπῖαν, ὥστε τῆς μὲν γονίας ἡμῶν ἐκείνη τῶν συγγενῶν νέμεσις, ὅσον ἂν ἡ πρὸς ἐκείνης ἐξυμνῆς δόσφι μὲν.* Cura autem propinquorum mensuri arm suam accipiet à propinquitate naturalis, ut post parentes tantum cognatorum cuique deferatur, quantum ad parentes propinquitatis exigit. Possidius de Augustino : *Iustum est æquum esse videbat, ut à mortuorum vel filijs vel parentibus vel affinibus magis possiderentur, Hæreditates scilicet, de quibus ibi agit.*

Qui est alibi] Duo hæc loca ex Cicerone posterius producta, sunt ex eodem libro officiorum primo.

Vt proximos seminis tui non despicias] Ex Esaia sumptum LVIII, 7. Paria habes apud Chrysostomum I Cor. IV, 7, & apud Augustinum de Doctrina Christiana lib. II, 12.

§. XI. *In aliis non admittunt*] Veteres Germanorum mores subitionem istam sive repræsentationem ignorarunt etiam inter liberos. introduxit primus id jus in Franciam Childebertus edicto : in Transrhenanas partes Otho Henrici filius, teste Withekindo lib. II. vide legem Langobardicam lib. II, tit. XIV, 18. Scoticum quoque jus vetus, solam spectabat gradus proximitatem. vide Pontanum Danicorum septimo, ubi narrat à rege Angliæ arbitro sumto ita pronuntiatum.

§. XII. *Dividi possunt etiam inter mares*] In Asia fratres simul regnabant sic ut uni præcipuum esset jus diadematis. Polybius Exc. legationum

mitor & Amulius, ut quidem ait scriptor de viris illustribus. Alii enim Numitori pecunias, regnum Amulio cessisse ajunt, ut Plutarchus: sicut & Eteocli regnum Thebanum, Polynici ejus loco monile Hermiones obvenisse quidam prodidere. Pari modo in Norvagia alteri regnum, alteri naves & spes ex maritimis expeditionibus.

Zethi & Amphionis] Euripides Hercule Furente:

Τὸ λῶσκα πάλω πρὶν τυραννίσσαι χθονὸς

Ἀμφίων' ἦλ' ἐ Ζῆδον ἐκέρχον διός.

Regnum priusquam venit ad claros equis

Amphionem Zethumque, prognatos Iove.

§. XVII. *Præferantur mares feminis*] Vide Nicetam Choniaten Manuele, libro IV.

§. XVIII. *Præferatur natu maximus*] Homerus de regno Cretensi Iliad. N.

ἡμῶν δ' ἀμφοτέρωσιν ἰὸν γὰρ, ἦλ' ἰα πάτερ,

αἰεὶ Ζεὺς ὡς περ γαγόνει καὶ πλείονα ἦδ' ἡ.

Nos trum utrique solum patrum fuit & genus unum,

Iuppiter at senior rerumque peritor idem.

Vbi sapienter Homerus, ut solet, causam reddidit, cur majores natu in regnis prælati, valentem ἐπιβουλῇ, ut plerumque, id enim in talibus sufficit: τὸ νόμος τῶν πρῶτον τῶν βασιλέως παίδων δίδοντο τὴν τῶν ὅλων ἡγεμονίαν ait Zosimus libro II, de Perfarum lege: cum lex daret de regum filiis natu maximis summam rerum. Periander in regnum Corinthiorum patri successit καὶ πρῶτον βεῖον ordine nascendi. Ita Nicolaus Damascenus in excerptis quæ beneficio viri maximi Nicolai Peiresii habemus.

Ad Crensam] Vide Euripidem Ione.

Ex filia nepotem] Et si sine stirpe mortuus fuisset Orestes in eodem regno Argolico successisset ei Electra, ut ex Euripidis Taurica Iphigenea discimus. Sic Calydonis regnum pervenit ad Andramona Oenei generum, Asterii regnum ad generum Minoa, ut refert Apollodorus, addita causa quod liberi mares nulli essent.

§. XIX. *Hæreditatem quandam*] Putavit Innocentius III, talis regni successionem amitti ab eo qui ultima defuncti mandata non impleverit, c. licet: de voto.

§. XXI. *Linealis*] Vide Cardinalem Tuschum pract. concl. 88, verbo regni successio: Guilielmum de Montisferrato de successionibus regum, qui liber est in Oceano juris. Peregrinum de jure Fisci lib. I, tit. II, n. 44. & lib. V, tit. I, n. 109. Vide exempla talis successionis in Norvagico regno apud eruditissimum summæque diligentiae virum Iohannem Pontanum historię Danicę libro IX. consuetudinibus Normannię de propinquitate hæredum, Iohannem Serranum in Ludovico Grosso super controversia Bononiensi. Argentæus historia Britannica libro VI, c. 4: In successionibus liberi primogeniti, siue sint masculi aut femella, & similiter liberi secundogenitorum, si primogeniti absque liberis ex proprio corpore decesserint, in successionem feudorum jure primogenitura representant personas patrum suorum, & veniunt ad talia jura successionum & primogenitura, sicut eorum patres si viverent, eorum patruos, avunculos excludendo, secundum generalem & notoriam consuetudinem, tam in successio-

successionibus per rectam lineam quam à latere obvenientibus: Et de usu et consuetudine antedicta filia succedit in feudis, siue sint Ducatus, Comitatus, Perria aut Baronia, quantumcunque magni et nobiles, et quod ita euenerat in Comitatus Arresis, Campanie, Tolosa et Britannia. Talis ordo succedendi præscriptus Marchæ Mantuanæ ab Imperatore Sigismundo anno c10 cccc xxxii. Et à Carolo Quinto Imperatore et rege Hispaniæ Philippo ii, in regnis suis ac principalibus, annis c10 ioliv, et c10 ioxciv.

In his qua ex stipulatione conditionata debentur] Item in legatis quorum dies cessit, non venit.

Successio juris Francici] Verus testimonium moris hujus Francici habes apud Agathiam libro ii. Eadem fuit successio in Davidis stirpe post Solomonem. vide ii Paralip. xx, 3. §. xxiii.

Vbi deficiente agnatica substituitur cognatica] Vt in Provincia Narbonensi. Vide Serranum Carolo viii. Ex tali credo lege Theudericho sine liberis functo sororis filius Athalaricus successit. Videtur et in Arragonia id olim valuisse.

Possunt et alii successionum modi introduci] Apud Æthiopes olim regibus succedebant sororum filii, narrante Nicolao Damasceno. Idem apud Pictos usurpatum, semperque successisse cognatos per feminas notat Beda. Tacitus de Germanis: Sororum filius qui apud patrem honor. Quidam sanctiorem auctioremque hunc nexum sanguinis arbitrantur. Apud Indos quosdam idem fieri docet nos Oforius et alii. §. xxiv.

Vt qui sibi quoque tempore futuri sunt proximi] Id in Africa obtinuit ex Gizerichi testamento. Procopius Vandalicorum primo: χρόνον δὲ ὀλίγον Γιζερίχου ἐπιβίους ἐτελεύτησεν πρὶν καὶ ἡδὴ ἡλικίας ἤκων, διαθήκας δὲ ἔθηκεν, ἐν αἷς αὐτὰς τε πολλὰ βασιλεῦσι ἐπέσκηψε, καὶ τὴν βασιλείαν αὐτῷ βασιλεῦσι εἰς τῶν ἱστών, ὅς ἐν ὧν αὐτῷ ἀρῶν αὐτοῦ Γιζερίχου καὶ γένου παροσχέων, πρὸς αὐτῷ ὡν ὅπαντων τῶν αὐτῷ ἐνυχοῦν τὴν ἡλικίαν τύχοι. Aliquanto post tempore Gizerichus obiit, multa jam ætate, facto testamento quo cum multa alia præceperat Vandalis, cum regnum Vandalicum semper venire voluit ad eum qui per lineam masculinam ipsi Gizericho genere proximus, et inter proximos maximus esset ætate. Iornandes: Gizerichus diu regnans, ante obitum suorum filiorum agmine accito ordinavit, ne inter ipsos de regni ambitione esset dissensio, sed ordine quisque et gradu suo alius superveniret, id est seniori suo filio fieret sequens successor, et rursus ei posterior ejus. Victor Vticensis lib. ii: Cui secundum constitutionem Gizerichi regis, eo quod major omnibus esset, regnum inter nepotes potissimum debebatur. Hic semper spectatur non possessor ultimus sed primus regni acquisitor. quod succedendi genus ex ipsa Africa sumferit Gizerichus, ubi id valuisse in textu ostendimus, an verò à quibusdam Septentrionis nostri populis dubitari potest. Nam et apud Langobardos Vaaci regi filios relinquenti non aliquis filiorum succedere debebat, sed ejusdem generis Risulphus. testis Procopius Gotthicorum ii. Et in Hungariæ regnum mortuo Iatra non liberis ejus sed fratri jus fuisse narrat Nicetas Choniates de rebus Manuelis libro iv. Nescio an eodem pertineat recepta apud Patzinacitas successio, sed obscurius proposita à Constantino Porphyrogenetto de Administratione Imperii cap. xxxvii. In Dania idem observatum

tradit Crantzius Danicorum iv, & Suedicorum v. Etiam Albæ successit Æneæ, non Iulus Ascanio majore filio Æneæ natus, sed alter filius Æneæ Silvius.

Apud Afros Maroci & Fesse reges] Livius de Masinissa: *Militante eo pro Carthaginiensibus in Hispania, pater ejus moritur: (Galba nomen erat:) regnum ad fratrem regis Desalcen (mos ita apud Numidas est) pervenit.* de Mauritania omni vide Marianam libro xxix. Hinc sumto exemplo etiam apud Saracenos, qui ex Africa in Hispaniam venerant fratres prælati filiis ad tempora Abderamenis. Rodericus Toleranus Historiæ Arabum c. 6. Thuanus historiarum libro lxy, in anno cto 10 lxxviii, de Hamete: *Quippe patris testamento ad regnum ordine post fratres vocatus, exclusis illorum filiis.* Idem succedendi genus valuisse & in Mexicano & in Peruano regno ex historiis illorum locorum observo.

§. xxv. *Licita erit exheredatio*] De tali regno intelligendum, quod ait Baldus in præmio Decretalium Gregorii, à rege successorem posse eligi è liberis quem velit. Exemplum est etiam in Mexicana historia.

E Davide] Erat enim regnum illud velut patrimoniale Davidi, non quidem belli jure, sed Dei ipsius dono.

Sed hereditatem ab intestato] Non testamento: non adoptione: Vide de Neapolitano regno Marianam libro xx.

§. xxvii. *Causa successionis non subjicit regi*] De Galliæ regno vide Thuanum libro cv, anno cto 10 xciii. Vide & Guicciardinum.

Non abs re erit populum] Sive in conventu ordinum, ut factum in Anglia & Scotia teste Camdeno in annis cto 10 lxxi, & lxxii. sive per delegatos ad id negotium, ut factum in Arragonia teste Mariana libro xx.

§. xxviii. *Et Arsicam*] Cui nomen factum Artaxerxi Mnemoni. Vide Plutarchum Artaxerxe.

Inter Ottonem primum & Henricum] Vide hac de re Sigebertum & notata ad librum xii Withikindi. Bajazetes & Gemes inter se de Turcico regno certarunt, major natu Bajazetes, at Gemes natus imperanti prævaluit Bajazetes. Mariana libro xxiv. Constantinus Ducas imperium reliquit filiis, quorum duo privato erant geniti, tertius *πρὸς τοὺς βασιλεῖς*. Zonaras. Vide Corsetum tract. de Poloregali, iii parte, quæstione 26.

§. xxix. *In Perside Xerxes*] Imo & Xerxi socius regni factus Artaxerxes, non autem Darius & Hystaspes, majores, sed ante adeptum imperium geniti. At forte verum est regnum Persidis pependisse à populi suffragiis sed intra gentem regiam conclusis. Nam id de Arsacidis, qui Parthi Persis imperavere, tradidit Ammianus libro xxxii. & de Persis qui iisdem Parthis succedere, Zonaras in Iustino.

§. xxx. *An nepos ex filio priore, filio posteriori sit preferendus*] Vide Chopinum de Domanio lib. ii. Thomam Grammaticum decisione Neapolitana i. Iohannem le Cirier de primogenitura, qui liber insertus est in Oceanum juris. Marianam libro xx & libro xxvi. Cromerum libro xxx.

Vt olim in Germania] Vide quæ supra notavimus ad §. x. Ea de causa

causa olim in Palatinatu prælatus Rupertus minor Ruperto alteri venienti ex primogenito. Vide apud Reinkingium lib. I, classe IV, c. XVII, n. 35.

Prælatus filius secundus natu major filii primi filio] Henricus Genzonis filius Gundemundo. de tali successione vide quæ supra in textu & Notis §. XXIV.

Iohannes Eduardi nepos] Vide Serranum Carolo Sapiente : & Marianam libro XVII f. qui ab Eduardi filiis ne controversiam quidem motam ait. idem Mariana cum libro XIV egisset de controversia inter Alfonsi filium & nepotem ex filio, à conventu ait pro Sanctio filio pronuntiatum, incertum jure an injuria.

In partem eam quæ liberos parentibus surrogat, potius inclinandum est] Vi- § XXXI. de de Ioanne & Arto Serranum in Philippo Augusto. idem in Britannia Armorica pro lineali successione judicatum narrat in Philippo Valesio & Carolo VIII.

Quod in lineali successione verum est] Idque in Lusitania probat Mariana libro XXVI. Tamen contra id Emanuele ait imperatori Maximiliano prælatum, gentis studiis. Sic idem libro XXI, quod in Castellæ regno Ferdinandus filius Berengariæ, sororis minoris defuncti regis Henrici, prælatus est Blanca, sorori majori ejusdem regis, Gallicæ odio factum ait, in quam Blanca innupserat.

In Arragoniæ regno] Olim ibi creditum ait Mariana fratrem regis, §. XXXVI. non filias debere, succedere. Postea vero linealem successionem ita placuisse fororis filius iis qui ex fratre, sed remotiore gradu veniebant, præferretur. Libris XV, 13. XIX, 21. XX, 2, & 8. idem lib. XXIV, de Alfonso agens : *Ad Arragoniæ regni hereditatem nepotes Ferdinandi filii : ex filia etiam, si mascula proles deesset, filiabus ejusdem præferendos sancit* : additque : *Sic sæpe ad regum arbitrium jura regnandi commutantur*. Vide eundem Marianam libro XXVII, 3.

C A P V T V I I I.

De acquisitionibus quæ vulgo dicuntur
juris Gentium.

- I. Multa dici juri gentium, quæ si proprie loquamur talia non sint.
- II. Pisces & feras stagnis aut utriusque inclusas in dominio esse jure naturalis, contra quam jure Romano proditum est.
- III. Feras si aufugerint non desinere eorum esse qui ceperant, si recte agnosci possint.
- IV. Possessio an per instrumenta acquiratur, & quomodo.
- V. Ut fera regum sint, non esse contra jus Gentium.
- VI. Rerum aliarum heredes carentium quomodo acquiratur possessio.
- VII. Thesaurus cui cedat naturaliter : & legem circa hoc variatam.
- VIII. Quæ jure Romano de insulis & allu-

vionibus sunt prodita, nec naturalia esse, nec juri Gentium.

- IX. Naturaliter insulam in flumine & alveum exsiccationis ejus esse cujus est flumen aut pars fluminis, id est populi.
- X. Inundationis naturaliter dominum agri non amitti.
- XI. Alluviones quoque in dubio esse populi.
- XII. Sed concessas videri his quorum agri alium finem quam flumen non habent.
- XIII. Idem censendum de relicta ripa & siccata alvei parte.
- XIV. Quid pro alluvione, quid pro insula habendum.
- XV. Quando vasalli cedant alluviones.
- XVI. Solvantur argumenta quibus Romani jus suum quasi naturale defendunt.

XVII. *Via naturaliter alluvionem impedit.*

XVIII. *Naturale non esse ut partus solum ventrem sequatur.*

XIX. *Naturaliter ut confusione, ita specificazione ex materia aliena rem fieri communem:*

XX. *Etiā si materia mala fide attrita sit.*

XXI. *Naturale non esse ut per prævalentiam res minor potiori cedat: ubi & alii*

Romanorum jurisprudentium errores notantur.

XXII. *Naturaliter ex plantatione, insitione, adificatione in alieno communionem nasci.*

XXIII. *Possessorem naturaliter fructus suos non facere, sed impendia imputare posse:*

XXIV. *Etiā qui mala fide possidet.*

XXV. *Traditionem ad dominum translationem naturaliter non requiri.*

XXVI. *Vsus hæcenus dictorum.*

PERDVXIT nos ordo ad acquisitionem quæ fit jure gentium, distincto à jure naturali, quod jus gentium voluntarium supra diximus. Talis est ea quæ fit belli jure, sed de hac re rectius infra agemus ubi belli effectus explicabuntur. Romani Iurisconsulti ubi de acquirendo rerum dominio agunt, complures ejus acquirendi recensent modos, quos juris gentium vocant: sed si quis recte advertat, inveniet eos omnes, excepto belli jure, non pertinere ad jus gentium illud de quo agimus: sed aut referendos ad jus naturæ, non quidem merum, sed quod sequatur introductum jam dominium, & legem omnem civilem antecedit, * aut ad ipsam legem civilem, non solius populi Romani, sed multarum circa nationum: credo quia talis legis sive moris origo à Græcis venerat, quorum instituta, ut Halicarnassensis, & alii notant, Italiæ ac vicini populi sequebantur. Hoc autem non est jus illud gentium proprie dictum; neque enim pertinet ad mutuam gentium inter se societatem, sed ad cuiusque populi tranquillitatem: unde & ab uno populo aliis inconsultis mutari potuit, imo & hoc evenire ut aliis locis atque temporibus longe alius mos communis, ac proinde jus gentium improprie dictum introduceretur: quod & revera factum videmus ex quo Germanicæ nationes Europam ferme omnem invaserunt. Sicut enim olim jura Græca, ita tunc Germanica instituta passim recepta sunt, & nunc etiam vigent. Primus acquirendi modus qui juris gentium à Romanis dicitur, est occupatio eorum quæ nullius sunt: qui modus hanc dubie est naturalis, eo quo dixi sensu, introducto jam dominio, & quamdiu aliud lex nulla constituit. Nam & dominium à lege civili effici potest.

*L Possideri
s. Item feras,
D. de
acq. poss.*

II. Ad hoc caput refertur primum captura ferarum, avium, piscium. Sed hæc omnia quamdiu nullius dicenda sunt, quæstione non caret. Nerva filius pisces qui in piscina sunt possideri à nobis ait, non qui in stagno, & feras quæ in vivario sunt inclusæ, non quæ in silvis circumseptis vagantur. Atqui pisces non minus stagno privato includuntur quam piscina, & feras non minus coercent silvæ bene circumseptæ quam vivaria, quæ Græci vocant *ἡγεῖα*: nec alio hæc differunt quam quod altera angustior, altera laxior custodia est. Quare nostro seculo rectius contraria opinio prævaluit, ut & feras silvis privatis, & pisces stagnis inclusi, ut possideri, ita & in dominio esse intelligantur.

*L Quod
enim, D. de
acq. dom.
s. I.*

III. Feras simul atque naturalem libertatem recipiunt, nostras esse desinere ajunt Romani Iurisconsulti: Atqui in rebus omnibus aliis

aliis à possessione quod incipit dominium, non ideo amissa possessione amittitur; imo jus dat etiam ad repetendam possessionem. Res autem nostras alius à nobis auferat, an ipsæ sese, ut servus fugitivus, non multum refert. Quare verius est non per se amitti dominium, eo quod feræ custodiam evaserint, sed ex probabili conjectura, * quod ob difficillimam persecutionem eas pro derelictis habere credamur, præsertim cum internosci quæ nostræ fuerint ab aliis non possint. Sed hæc conjectura per alias conjecturas elidi potest, ut si addita sunt feræ * *γυνεκομυαί*, sive * crepundia, qualia scimus habuisse cervos quosdam & accipitres, atque inde agnitos & dominis redditos. * Requiritur autem corporalis quædam possessio ad dominium adipiscendum; atque ideo vulnerasse non sufficit, ut recte contra Trebatium placuit. Hinc proverbium: * *Alus leporem excitasti*. Et Ovidio Metamorphoseon quinto aliud est scire ubi sit, aliud reperire.

L. Pompe-
nius D. de
acq. poss.

L. Natura-
lem. D. de
acq. poss.

L. In la-
queum. D.
de acq. rer.
dom.

IV. Sed possessio illa potest acquiri non solis manibus, sed instrumentis, ut decipulis, retibus, laqueis, dum duo adsint; primum, ut ipsa instrumenta sint in nostra potestate, deinde ut fera ita inclusa sit, ut exire inde nequeat. ad quem modum definienda est quæstio de apro quin laqueum inciderit.

V. Hæc ergo locum habebunt si lex nulla civilis intervenerit: Valde enim falluntur recentiores Iurisperiti, qui hæc ita putant naturalia, ut mutari nequeant: sunt enim naturalia non simpliciter, sed pro certo rerum statu, id est si aliter cautum non sit. Germaniæ autem populi, cum principibus ac regibus bona quædam essent assignanda, unde dignitatem suam sustinerent, * sapienter existimaverunt ab illis rebus incipiendum quæ sine damno cujusquam tribui possint, cujusmodi sunt res omnes quæ in dominium nullius pervenerunt. Quo jure usos & Ægyptios video. Nam & ibi regum procurator, quem *ῥήτορ λόγος* vocabant, vindicabat res ejus generis. Porrit autem lex etiam ante occupationem harum rerum dominium transferre, cum ad dominium producendum lex sola sufficiat.

Hofst. &
alium c. non
est de deci-
mu.
Iason cons.
119.

Strabo
xvii.
Covar. in c.
peccatum,
pars. 2. s. 8.

VI. Quo modo feræ, eodem acquiruntur * & alia *αὐθιγαί*, id est, res hero carentes. Nam & hæ, si naturam solam sequimur, sunt invenientis & occupantis. Sic Acanthos insula deserta adjudicata est Chalcidensibus qui priores intraverant, non Andriis qui priores jaculum immiserant: quia possessionis initium est corporis ad corpus adjunctio, qualis circa res mobiles, maxime sit manibus, circa res soli pedibus. Scire ubi res est, non est reperire, ut habemus apud Ovidium Metam. v.

Plus. quæst.
Gr. 29.

VII. Inter *αὐθιγαί*, sunt & thesauri, id est, pecuniæ quarum dominus ignoratur. quod autem non apparet pro eo est quasi non sit: quare & thesauri naturaliter sunt inventoris, id est ejus qui loco moverit apprehenderitque. Neque tamen id obstat quo minus * legibus aut moribus aliud constitui possit. Plato magistratibus indicium fieri vult, & oraculum consuli: & Apollonius thesaurum quasi Dei beneficium ei adjudicabat qui ipsi optimus videbatur. Apud Hebræos receptum, * ut domino agri thesaurus cederet, videtur

L. 111. de
acq. poss.

Philosfr. 11,
15.

colligi posse ex Christi parabola, quæ extat Matthæi XIII. Idemque in Syria juris fuisse colligo ex historia quæ est apud Philostratum libro VI, capite XVI. Romanorum Imperatorum leges valde hac in parte variarunt; quod partim constitutiones ostendunt, partim * historia * Lampridii, Zonaræ, Cedreni. Germaniæ populi thesauros, ut & alia *ἀδύρωτα*, addixerunt principi: atque id nunc jus commune est, & quasi gentium. Nam & * in Germania, & Gallia, & Anglia, & Hispania, & in Dania id observatur. Quod cur injuriæ accusari non possit satis jam diximus.

Th. 2. 2. 66.
5. & 16.
Cajet. Covar.
in c. peccatum p. 3.
2. 2.
Bart. Tyber.
Bapt. Ay.
mus de all.
jurc. Conan.
l. 111. jur.
civil. c. 5.
L. Adeo D.
de acqui.
ter. dom.
d. l. adeo.
quod si. l. Er-
go. l. Mar-
tius end. 1st.

VIII. Veniamus ad fluvialia incrementa, de quibus complura erant Iurisconsultorum veterum rescripta, * recentiorum etiam integri commentarii. Quæ vero in hoc argumento ab ipsis sunt tradita, ea magnam partem omnia sunt ex instituto quarundam gentium, nequiquam à naturali jure, quanquam ipsi sæpe sua instituta eo nomine venditant. Nam plurimæ eorum definitiones hoc fundamento nituntur, quod & ripæ sint proximos fundos possidentium, & ipsi alvei simulatque à flumine derelicti sunt. cui consequens est, ut & insulæ in flumine natæ sint eorundem. Tum vero in fluminis inundatione distinguunt, ut levis quidem dominium non auferat, major auferat. sed ita ut si fluvius uno recedat impetu, postliminio fundus quimersus fuerat ad dominum redeat; si paulatim, non item: imo proximis possessoribus accedat. quæ omnia lege potuisse introduci, & * utilitate quadam muniendarum riparum defendi, non nego; naturalia esse, quod ipsi sentire videntur, minime concedo.

Vide supra
hoc libro c.
111. in fine.
a De ben. l.
VII, c. 4.
b De Off.
l. 1.

IX. Nam si id quod plerumque est respicimus, * prius populi terras occuparunt, nec imperio tantum, sed & dominio, quam in privatos agri describerentur. *Fines*, inquit * Seneca, *Atheniensium aut Campanorum vocamus*, quos deinde inter se vicini privata terminatione distinguunt. Sic & b Cicero: *Sunt autem privata nulla natura: sed aut veteri occupatione, ut qui quondam in vacua venerunt; aut victoria, ut qui bello potiti sunt; aut lege, pactione, conditione, sorte: ex quo fit, ut ager Arpinas Arpinatum dicatur, Tusculanus Tusculanorum: similisque est privatarum possessionum descriptio.* Dion Prusænsis Rhodiaca: *πολλά ἐστὶν ἐν αὐτῇ, ἃ καὶ οὐκ ἔχουσιν ὁρίαντες ἢ πόλεις, διήρηται εἰς τὰς καὶ μέγας, ὅλως δὲ κοινά: multa inveniri possunt, quæ universim civitas sua censet, in singulos autem dominos partitum divisa sunt.* Tacitus de Germanis: *Agri pro numero cultorum ab universis per vicos (male vices legitur) occupantur, quos mox inter se secundum dignationem partiumtur.* Quamobrem quæ primitus à populo sunt occupata, neque postmodum distributa, eâ censenda sunt propria esse populi: ac sicut in privati juris flumine nata insula, aut derelictus alveus privatorum est, ita in publico utrumque est populi, aut ejus cui populus dedit. Quod autem de alveo diximus, * idem & de ripa tenendum est, quæ pars est extrema alvei, id est quo naturaliter flumen excurrit. Atque ita videmus nunc passim usurpari. In Hollandia & vicinis regionibus, ubi frequentissimæ antiquitus fuerunt hujus generis controversiæ obdepressum solum; magnitudinem annuum, & vicinitatem maris, li-

num

mun hinc recipientis, illuc revehentiſ per æſtuum vices; ſemper conſtitit inſulas quæ vere inſulæ eſſent, eſſe in patrimonio publico. Nec minus dereliſtos alveos totos Rheni ac Moſæ, quod ſæpius judicatum eſt: & ratione optima nititur. Nam & ipſi Romani Iuriſconſulti concedunt inſulam * quæ in flumine natat, puta virgultis ſuſtentata, eſſe publicam; quia cujus juris ſit flumen, ejus eſſe debeat & inſula in flumine nata. Atqui alvei & fluminis eadem eſt ratio, non ea tantum ex parte quam Romani Iuriſconſulti conſiderant, quia alveus flumine regitur, verum alia, quam ſupra attulimus, quod hæc ſimul à populo occupata ſunt, nec in privatum dominium tranſierunt: quare nec illud recipimus ut naturale, quod ajunt, ſi limitati fuerint agri, inſulam eſſe occupantis. Id enim ita demum haberet locum, * ſi flumen ipſum & cum eo alveus à populo occupati non eſſent, ſicut in mari nata inſula ſit occupantis.

*L. Si epifto-
lam. §. 1.
& §. ult. de
acq. rer.
dom.
L. 1. §. ſimili
modo. D. de
flum.*

*L. 1. §. Si
inſula. D.
de flum.*

X. Nec magis admittendum eſt illud de graviore inundatione, ſi naturalem tantum rationem ſequimur. Nam ut maxime ſumma pars agri in arenam diſſolvatur, manet tamen ſolida pars fundi inferior; & ut de qualitate aliquid mutet, ſubſtantiam non mutat, non magis quam pars agri quæ à lacu hauritur, cujus jus non mutari Romani recte ſentiunt. Neque illud naturale eſt quod ajunt * flumina cenſi-
torum vice fungi, & de publico in privatum, de privato in publi- cum addicere. Melius Ægyptii de quibus hæc ſunt apud Strabonem: *ἰδὲν τε ἢ τ' ἐν ἀκροῖς καὶ κ' λεπτὸν διαμερέσας ἀφ' τοῦς κυτταῖς τ' ὄραν συγχύ-
σεις, αἷς ὁ Νεῖλος ἀπερλάζει*) καὶ τὰς ἀνυψήσας ἀφαιρῶν καὶ ἀποσπῆναι, καὶ ἐναλλάττειν
τὴν ἀρχήν καὶ τὰλλα σημεῖα δόπου κύπλων, οἷς ἀφαιρῶν τὸ τε ἀλλότῳ καὶ τὸ
ἴδιον ἀνάγκη δὴ ἀναμετρεῖσθαι πάλιν καὶ πάλιν. *Opus fuit exacta & ſubtili agro-
rum diſiſione, eo quod Nilus per incrementa ſua addens, minuens, faciendamque
ac ſigna immutans, conſundat terminos quibus ſuum atque alienum alibi in-
ternofcitur. Ideo & repetenda ſæpe fuit diſenſio.* Ab hac ſententia non diſ- ſentit quod ipſi Romani auctores tradiderunt, quod noſtrum eſt no- ſtrum eſſe non deſinere niſi facto noſtro, adde aut lege. Sub factis autem & non facta comprehendere ſupra diximus, quatenus conjectu- ram adferunt voluntatis. Quare hoc damus, ſi graviffima ſit inunda- tio, neque alia ſigna ſint, quæ retinendi domini animum notent, fa- cile præſumi agrum habitum dereliſtui: quæ æſtimatio ſicut natura- liter indefinita eſt ob varietatem circumſtantiarum, & viri boni ar- bitrio permittenda, ita legibus civilibus deſiniri ſolet. Sic in Hollan- dia dereliſtus habetur ager qui per decem annos merſus fuerit, ſi non aliqua extent ſigna continuatæ poſſeſſionis: quo in genere rece- prum apud nos non immerito eſt, quod Romani rejiciunt, ut ſi aliter nequeat, vel piſcando retineri poſſeſſio cenſeatur. Sed ſolebant Prin- cipes tempus præſigere intra quod veteres agrorum poſſeſſores ſic- care agros deberent: qui ni id facerent tum monebantur qui in agros jus pignoris habebant, deinde hi qui iuriſdictionem aut civilem tan- tum, aut etiam criminalem: qui ſi omnes in mora eſſent, tum eorum jus omne ad Principem deferreſbatur: atque is aut ipſe agros ſicca- bat, ſuique patrimonii faciebat, aut aliis ſiccandos dabat retenta parte.

*L. Lacus. D.
de acq. rer.
dom.*

*L. Vicinus §.
ſin. D. de ac-
quar. pl.*

*L. Rustica
Polla D. de
cenſ. empt.*

*L. Si ager.
D. quibus
mod. uſufr.
amitt.*

*L. si qui nec
causam D. si
certum pet.*

*L. Ergo q. tra-
bus D. de
acq. rer.
dom.*

*L. adeo q.
præterea ad-
dem tit.*

*L. in agris
D. de acq.
rerum dom.*

*L. 1. q. si in-
sula. D. de
flum. Bald.*

*in c. si quis
de manso q.
1 si de jure
secul. contr.
fuerit.*

*L. Iulianus
q. de Titius
fundum. D.
de alt. emt.
& vend.*

XI. De alluvione, hoc est de adjectione particularum, quæ à nullo vindicari possunt, quia unde veniant nescitur (alioqui enim naturaliter dominium non mutabunt) certum haberi debet hanc quoque esse populi, si modo populus flumen dominio occupaverit, quod in dubio credendum est; alioqui occupantis.

XII. Sed populus ut alius, ita & proxima prædia possidentibus jus illud concedere potest, & concessisse haud dubie videtur, si agri illi non alium finem ea ex parte quam naturalem, id est, flumen ipsum habeant. Quare non contemnenda est hæc in parte Romanorum diligentia, qui limitatum agrum ab aliis agris distinxerunt, dummodo meminerimus, agrum mensura comprehensum, hac in re parisi-juris esse cum limitato. Nam quæ de imperiis supra diximus cum de eorum occupatione ageremus, eadem & in agris privatis obtinent: sed hoc adhibito discrimine, quod imperia in re dubia credenda sunt esse arcifinia, quia id territorii naturæ maxime convenit. at agri privati magis est ut arcifinii non credantur, sed aut limitati, aut certa mensura terminati, quia hoc privatarum possessionum naturæ est congruentius. Neque tamen negamus fieri posse, ut populus agrum assignet eo jure quo ipse occupaverat, id est ad flumen usque, & si id appareat, jure esse alluvionis: quod in Hollandia ante sæcula aliquot judicatum est de agris ad Mosam & Isalam sitis; quia & in literis mancipationum, & in libris censualibus semper dicti erant ad flumen pertingere. Et tales agri si vendantur, quamvis in lege emtionis mensura aliqua nominata fuerit, dum tamen vendantur, non ad mensuram, sed suo corporis nomine naturam suam & jus alluvionis retinent, quod Romanis quoque legibus proditum est, & passim usurpatur.

XIII. Quod de alluvione diximus, id & de relicta ripa & siccata parte alvei censendum est, ut in non occupatis sint ea occupantis: in fluminibus occupatis, populi: privatorum autem ita demum, si à populo, aut jus populi habente, agrum ad flumen excurrentem, qualem acceperint.

XIV. Sed cum aliud esse jus dixerimus insulæ, aliud vero alluvionis, frequens hinc controversia oritur, utro nomine censendum sit, quod, cum emineat nonnihil, cum proximis prædiis ita cohæret, ut tamen interjecta planities aquis superfundatur: quod passim apud nos ob locorum inæqualitatem videmus accidere. Mores hîc variant. In Gelria prædiis accedit addita occupatione id quod plaustro onerato adiri potest: In agro Putteno * id quo pedes gladium exsertum tenens potest pertingere. Maxime naturale est, ut discretum videatur id qua majori temporis parte navigio transiri solet.

XV. Nec minus trita usu questio est inter principem qui jure populi utitur, & ejus vasallos qui imperium summo minus acceperunt. In imperii sola concessione fluvialia incrementa non inesse satis apertum est. Sed notandum est, horum vasallorum nonnullos cum illo definito imperio, simul accepisse agrorum universitatem, salvo eo quod privatis competit, puta quod ager is olim populi aut Principis fuerit, aut à Principe siccatus. Et hoc casu dubium non est,

est, quin vasalli jus habeant, quod populi aut Principis fuit. Ac sic videmus in Zelandia vasallos, etiam qui de civilibus tantum judices dant, pro tota agrorum universitate tributum pendere: cujus partem à singulis pro privatarum possessionum modo ferunt. Et his de alluvionibus non movetur controversia. Sunt quibus flumen ipsum datum est, qui proinde insulas sive limo aggestas, sive factas ex alveo quem amnis circumluit, suas recte dicunt. Sunt alii in quorum investitura nec hoc nec illud comprehensum est, & horum adversus fiscum mala causa est, nisi aut mos regionis illis faveat, aut longi satis serie temporis possessio, accedentibus quæ oportet, jus pepererit. Quod si non imperium, sed ager in feudum datus sit, videndum quæ sit agri natura, ut supra diximus. Nam is si est arcifinius, alluvio feudo comprehensa censebitur, non ex jure peculiari Principis, sed ex agri qualitate: nam & usufructuario tali casu alluvio prodesset.

L. item si fundi. hunc vicino. D. usufr.

XVI. Solent Romani ut jus, quo utuntur ipsi, probent esse naturale, tritum illud pronuntiatum afferre: Secundum naturam est ut cujusque rei eum sequantur commoda, quem sequuntur incommoda: quare cum amnis de agro meo sæpe partem deterat, æquum esse ut ejus beneficio utar. Sed ea regula locum non habet, nisi ubi ex re nostra commoda existunt: at hic existunt è flumine quod alienum est. Quod autem perit, domino perire, id vero naturale est. Denique non esse universale quod adferunt, ipsa ostendit admissa ab ipsis agrorum limitatorum exceptio: ut jam omittam ita plerumque evenire, ut alios flumen direr, alios pauperet. Lucanus:

Illos terra fugit dominos, his rura colonis

Accidunt donante Pado.

XVII. Sed & quod ajunt viam publicam non intercedere alluvioni, rationem naturalem nullam habet; nisi ager privatus sit qui viam debeat.

XVIII. Est & acquirendi modus inter eos qui juris gentium vocantur per genituram animantium. qua in re * quod à Romanis, & aliis quibusdam gentibus est statutum, ut partus ventrem sequatur, non est naturale, ut supra diximus, nisi quatenus plerumque pater ignoratur. At si probabili ratione de eo constaret, cur non partus ex parte ad eum pertineat nihil potest afferri. Nam & patris partem esse quod nascitur certum est. Plusne vero de patre, an de matre habeat, inter Physicos disputatur. Plutarchus ea de re sic differit: ἡ φύσις μέγιστον ἀξίον τῶν πραγμάτων ἡμῶν, ὃν ἐκ ἑκατέρου μέρους λαμβάνει καὶ συγχέουσι, καὶ οὐκ ἀμφοτέρους δίδουσι τὸ ἴδιόν· ὥςτις μηδὲτερον διαρίσσει, μηδὲ ἀξιοῦναι τὸ ἴδιον, ἢ τὸ ἀλλότριον. Natura secum corpora miscet, ut ita de utroque parte sumta confundat. Et * commune utrisque reddat quod nascitur, ita ut neuter possit quid suum sit, quid alienum discernere. Et hoc secutæ sunt veteres Francorum & Langobardorum leges.

XIX. Si ex aliena materia speciem quis fecisset, Sabiniani dominium ejus esse volebant, qui materia fuisset dominus; Proculus ejus qui speciem fecisset, quia per eum esse coepisset quod ante non existeret: arrepta tandem est mediæ sententia, ut si reverti ad priorem

speciem materia posset, materiæ dominus rem haberet : si non posset, tum is haberet qui speciei esset auctor. Quod ipsum improbat L. III, c. 6. Connanus, & hoc unum videri vult, plusne sit pretii in opere an in materia, ut quod pluris est id prævalentia sua quod minus est ad se trahat, argumento eorum quæ a Romanis quoque Iurisperitis de accessione tradita sunt. At si naturalem veritatem respicimus, sicut confusis materiis communionem induci pro rata ejus quod quisque habeat, Romanis quoque Iurisperitis placuit, quia res alium exitum naturaliter reperire non poterat; ita cum res constent materia & specie tanquam suis partibus, si alterius sit materia, alterius species, sequitur naturaliter rem communem fieri pro rata ejus quanti unumquodque est. Species enim pars est substantiæ, non substantia tota : quod Ulpianus vidit, cum dixit mutata forma prope interentam substantiam.

L. Julianus.
¶ sed si quis
D. ad exhib.
L. De eo ex-
hibendo. ¶ si
quis. D. ad
exhib.

XX. Ut autem qui mala fide materiam alienam attrectant, speciem perdant, est quidem non inique constitutum, sed poenale, atque ideo non naturale. Natura enim poenas non determinat, nec ob delictum per se dominia aufert, quanquam naturaliter poena aliqua digni sunt qui delinquant.

L. Idem. ¶ 1.
D. de rei
vend.
L. si rem. ¶
idem. D. eod.
inst. de rer.
div. ¶ littera
¶ si quis.

XXI. Ut vero rei majori acquiratur res minor, quo fundamento Connanus nritur, naturale est facti, non juris. atque ideo qui fundi pro vicesima parte est dominus, tam manet dominus quam qui partes habet novemdecim. Quare quod de accessione ob prævalentiam, aut certis in casibus lex Romana constituit, aut in aliis etiam constitui potest, id naturale non est, sed civile, ad commodius transigenda negotia; natura tamen non repugnante, quia lex dandi dominii jus habet. Vix autem ulla est tractatio juris in qua tot discrepantes sint Iurisperitorum sententiæ, & errores. Nam quis concedat si æs & aurum mixtum fuerit, alterum ab altero diduci non posse, quod scripsit Ulpianus, aut ferruminatione confusionem fieri, quod Paulus; aut aliam esse scripturæ, aliam picturæ rationem, ut huic tabula cedat, illa tabulæ.

L. Titius. D.
de acqui. rer.
dom.

XXII. Plantata & confita ut solo cedant, similiter est juris constituti, cujus ratio est quod ista solo alantur. Nam ideo & de arbore distinguitur, an radices egerit. Atqui alimentum rei jam ante existentis partem duntaxat facit: atque ideo sicut ex alimento jus quoddam in rem soli domino nascitur; ita domino seminis, plantæ aut arboris jus suum naturaliter certe ob id non perit. Quare & hic communio locum habebit: nec minus in ædificio, cujus partes sunt solum & superficies: nam si mobile sit, nullum in eo jus habebit soli dominus, quod & Scævola placuit.

L. Sed et si
¶ consulu-
D. de peti-
hered.

XXIII. Bonæ fidei possessor, ut fructus omnes ex re suos faciat quos percepit, naturale iridem non est, sed hoc tantum ut jus habeat, impendia in rem facta & operam utilem imputandi, ac pro iis deducendi fructus perceptos; * imo & exstantes, si aliter non fiat ei restitutio, retinendi.

L. Plane D.
d. herod. pet.

XXIV. Atque idem dicendum videtur de malæ fidei possessore, ubi lex poenalis non intercedit. Benignius est, ait Paulus Iurisperitus,

ius, etiam in prædonis persona haberi rationem impensarum; non enim debet peior ex aliena iactura lucrum facere.

XXV. Ultimus acquirendi modus qui juris gentium dicitur est per traditionem. Atqui supra diximus ad dominii translationem * naturaliter traditionem non requiri; quod & ipsi Iurisconsulti in quibusdam casibus agnoscunt, a ut in re donata usufructu retento, b aut in eum collata qui possideat, c aut commodatam fervet; in iactis missilibus: imo etiam ante adeptam possessionem nonnullis casibus nunc quoque transit dominium, ut d hereditatis, e legatorum, f rei donatæ ecclesiis & piis locis, aut civitatibus, aut g causa alimentorum, h bonorum quorum universalis societas contracta est.

XXVI. Hæc ideo annotavimus, nequis reperta juris gentium voce apud Romani juris auctores statim id jus intelligat quod mutari non possit: sed diligenter distinguat naturalia præcepta ab his quæ pro certo statu sunt naturalia, & jura multis populis seorsim communia, ab his quæ societatis humanæ vinculum continent. Cæterum illud sciendum est, si hoc jure gentium improprie dicto, aut unus etiam populi lege introductus sit modus acquirendi, sine discrimine civis & peregrini, jam inde quoque exteris jus nasci: & si juris consuetudo impediatur, injuriam etiam talem quæ iustam belli causam præbere possit.

Annotata ad caput VII.

A *Vt ad ipsam legem civilem, non solius populi Romani, sed multarum* §. 1. *circa nationum*] Qualis consensus gentium incertis ex causis etiam in aliis moribus ad jus nihil facientibus notatur à Plinio, ut hominem non cremari priusquam genito dente VII, 16. ut Ionium literis uterentur VII, 57. uti tonsoribus VII, 59. in horarum observatione VII, 60. genibus tribuere quandam religionem XI, 45. fulgera poppyminis adorare XXVIII, 2.

Quod ob difficillimam persecutionem eas pro derelictis habere credamur] §. III. *¶* Hebræis id dici notavimus supra ad caput IV, §. v.

Γνωρίματα] Donatus ad Eunuchum IV, 6. monumenta sunt quæ Græci dicunt *γνωρίματα*, seu *σώματα*.

Crepundia] Vsurpat hoc sensu hanc vocem Apologetico Apulejus.

Requiritur autem corporalis quadam possessio] Harmenopulus lib. II, tit. I. *μὴ τίτρωται ὅδ' ἢ τεύχεσιν ἢ οὐκ ἐκείνῳ ἢ ἡνὲς ἐκ μὴ τούτου δυνάμει*. non aliter enim dominus fera fit qui vulneravit nisi & ceperit.

Aliis leporem excitasti] Est apud Petronium. Ovidius:

Es lepus hic aliis exagitatus erit.

Langobardorum jure qui feram ab alio vulneratam occidit aut reperit, aufert armum cum septem costis. in reliqua is qui vulneravit jus habet, sed non nisi intra horas XXIV.

Sapienter existimavunt ab illis rebus incipiendum, quæ sine damno cujusquam §. V. *tribui possunt*] Sed de vitioso usu hujus juris vide Sarisberiensis Policratico.

§. VI. *Et alia adianora*] balenæ ejectionis regis sunt in Lusitania. Georgius de Cabello decis. Lusit. parte II, dec. XLVIII.

§. VII. *Legibus aut moribus*] Bybliorum Lex, quod non possis ne tollas. Probat id Apollonius apud Philostratum.

Ut domino agri thesaurus cederet] id jus etiam Romæ obtinuisse videtur Plauti tempore. ait enim Callicles :

Qui emisset ejusne est ea pecunia?
deinde :

*Atque eum à me lege populi patrum posceret ,
emtor adium, thesaurum.*

Historia] Vide Tacitum de thesauris in Africa quos Nero spe devoraverat, Annalium XVI. vide Philostratum de vita Artici , quem locum Zonaras transcripsit in Nerva.

Lampridii] in Adriano & Severo.

In Germania] vide Speculum Saxonicum c. 35. Constitutiones in Sicilia Friderici lib. I, tit. LVIII, & CIII. Idem Gorthis mos. Rex Theoderichus apud Cassiodorum IV, 34 : *Non est cupiditas eripere qua nullus se dominus ingemiscat amisisse.* idem VI, 8, *Depositiones quoque pecunia , qua longa vetustate competentes dominos amiserunt , inquisitione tua nostris applicentur arariis , ut quia sua cunctos patimur possidere , aliena nobis debeant libenter offerre. sine damno quidem inventa perdit , qui propria non amittit.*

§. VIII. *Recentiorum etiam integri commentarii*] Iohannis Boreo , Antonii Marfæ , Iohannis Gryphiandri , præter ea quorum nomina sunt in textus margine.

Utilitate quadam muniendarum riparum] vide locum Cassii apud Vrbicum & Boetium.

§. IX. *Præter terras populi occuparunt*] vide quæ supra in textu & notis cap. III, §. 19.

Idem & de ripa tenendum est] Sic in Gallia obtinet. Sanction des Eaux & Forests lib. II, c. I.

Qua in flumine nata] Descriptio natantium insularum apud Senecam Naturalium III, 25. Plinium majorem lib. II, c. XCVII. Macrobius I Saturnalium I, 7. Elegans talium in Vadimone lacu insularum descriptio apud Plinium minorem lib. VIII, c. XX. & Flandricarum in libro lectu digno Chiffetii.

Si flumen ipsum & cum eo abuens à populo occupati non essent] Siculus Flaccus libro de conditionibus agrorum : *In quibusdam regionibus fluminis modus assignationi cessit : in quibusdam autem tantum subserviit reliquus est. Aliis autem exceptus , inscriptumque , Flumini illi tantum.* de subserviis vide egregia quæ habet , ut omnia sunt illius , Salmasius ad Solinum. de toto hoc argumento fluviorum & fluvialium incrementorum videat , si cui vacat , Rosenthalium de jure Feudorum cap. V, coroll. 23. Sixtinum de Regalibus libro II, cap. 3. Cæpollam de servitutibus rusticorum prædiorum c. 31.

Flumina censorum vice fungi] de agri mensore Cassiodorus : *Mora vastissimi fluminis aliis spatia tollit, aliis jura concedit.*

Id quo pedes gladium exsertum tenens potest peringere] ex vetustissimo German-

Germanicarum gentium more. Paulus Wernafredi de Authari rege Langobardorum : *Vsq̃ue ad eam (columnam in mari) equo sedens accessit Autharis eamque de hasta sua cliside tetigit, dicens, usque hic erunt Langobardorum fines.* similem historiam habes de lancea qua in mare iacta Otto Imperator fines imperii in freto Baltico designare se dixit, apud Saxonem libro x, & alios.

Quod à Romanis] cum quibus consentit c. 31 Caroli Calvi Edi- §. xviii.
cto Pistensi. de aliorum circa hanc rem legibus vide quæ supra in
textu & notis c. v. hujus libri §. 29.

Commune utrisque reddat] vide appositum ad hanc rem locum
Galenii de femine, & quæ ibi ex Athenæo. Chrysostomus ad v
Ephesiorum : *μυστήριον τῆς ἀσπυγίας τῆς ἐκείνης οὐκ ἔστιν. mixta genitura factus
oritur.*

Imo & exstantes, si aliter non fiat ei restitutio, detinendi] vide hac de re §. xxiii.
speculum Saxonicum in quo multa æquiritatis plenissima II, 46.

Naturaliter traditionem non requiri] Non sane. vide legem Wisi- §. xxv.
gotthicam lib. v, tit. II, c. 6. *Tum videtur vera esse traditio, quando
jam apud illum scriptura donationis habetur.* & apud veteres Romanos
res mancipi alienabantur plene per æs & libram. vide Varronem lib.
iv de Lingua Latina : Festum Pompejum in voce Rodus : Vlpia-
num institutionum tit. xix. Boethium ad Topica Ciceronis.

C A P V T I X.

Quando imperia vel dominia definant.

I. Dominium & imperium tolli sublato eo qui jus habuit, nec existente successore : II. Sic & jus familia existit si familia : III. Sic & populus, si populus esse definat : IV. Quod sit, sublatis partibus necessariis : V. Sublato corpore toto populi : VI Sublata forma qua est populus : VII. Non etiam migratione :	VIII. Aut mutato regimine : ubi de loco qui debeatur novo regi aut populo liberato. IX. Quid si populi mutantur ? X. Quod si dividatur populus ? XI. Cujus nunc sint quæ Romani imperii fue- runt, nec alienata apparent. XII. De jure hereditum. XIII. De jure vnderis.

Quomodo primitus acquirantur, & quomodo transeant tum
dominia privata, tum imperia, satis diximus. quomodo defi-
nant, videamus. Et quidem derelictione definire obiter, supra
demonstratum est, quia voluntate cessante non manet dominium. Est
& alius definendi modus, sublato subjecto in quo est imperium vel
dominium, ante alienationem scilicet vel expressam, vel tacitam,
qualis est in successione ab intestato. Quare si qua persona, nulla
edita voluntatis significatione, nullo consanguineo relicto moria-
tur, omne jus quod habet interit, ac proinde servi (nisi lex humana
impediat) erunt liberi: populi qui in ditione ejus fuerant sui juris fient,
quia non sunt hæc sui natura occupabilia: nisi libertatem suam ultro
deferant. res autem aliæ fient occupantis.

II. Idem dicendum * si familia defecerit quæ jus aliquod ha-
bebat.

III. Idem si populus. Dixit Isocrates, & post eum Julianus im- *De pace.*
perator, *L. Retrum.*

D. usuc.
Ach. Stat.
ad Arat.

Sen. lib. 1. de
Clem. c. 4.
L. Propone-
batur. de ju-
diciis.
Epist. 58.

III. Pol. II.

Epist. 4. III.

perator, civitates esse immortales, id est esse posse, quia scilicet populus est ex eo corporum genere quod * ex distantibus constat, uniusque nomini subiectum est, quod habet *ἕν μίαν*, ut Plutarchus; spiritum unum, ut Paulus Iurisconsultus loquitur. * Is autem spiritus sive *ἕν* in populo est vitæ civilis consociatio plena atque perfecta, cuius prima productio est summum imperium, vinculum per quod respublica coheret, spiritus vitalis quem tot millia trahunt, ut Seneca loquitur. Plane autem corpora hæc artificialia instar habent corporis naturalis. Corpus naturale idem esse non desinit * particulis paulatim commutatis una manente specie, ut Alphenus ex Philosphis differit. Atque ideo commode interpretandum, quod ait Seneca, neminem nostrum eundem esse in senectute qui fuit juvenis, ut de materia sola intelligatur; * quomodo Heraclitus dixerat, citante Platone in Cratilo, & Seneca dicto loco, in idem flumen bis nos non descendere: quod recte sic corrigit Seneca: *Manet idem fluminis nomen, aqua transmissa est*. Sicut & Aristoteles flumen populo comparans dixit flumina eadem vocari quantumquam alia subeat semper aqua, alia decedat. Neque vero manet nomen inane. sed & *ἕν* illa quam Conon definit *ἕν τὸ μόνον συνεικέναι*, Philo *πῶς μόνον συνέχει*, Latini quoque spiritum vocant. Sic ergo populus, auctore Alphenio & Plutarcho de sera numinis vindicta, idem hoc tempore putatur qui ab hinc centum annis fuit, cum ex illis nemo nunc vivat: *μὲντοι αὖ ἡ πρῶτον καὶ συνδέσσει ταῖς ἐπὶ πολλοῖς γενεαῖς τὴν ἐνότητά διφυλάσσῃ*. *quatinus illa qua populum facit & mutuis nexibus vincit communio ius unitatis sua servat*. quæ ejusdem Plutarchi in hac re verba sunt. Et hinc ortus mos loquendi, ut populum, qui nunc est, alloquentes, ei tribuamus quæ eidem populo ante multa sæcula acciderunt, ut videre est tum apud historicos, tum & * in libris sacris, ut Marci x. 3. Ioh. vi, 32. VII, 19. 22. Act. VII, 38. Sic apud Tacitum Antonius Primus Vespasiano militans milites Tertianos veterum adthonet, ut *sub M. Antonio Parthos, sub Corbulone Armenios repulissent*. Ex odio itaque, non ex vero apud eundem Tacitum Piso * negat Athenienses fui temporis, esse Athenienses, quippe tot cladibus extinctos, sed illuviem nationum. Nam externa illa accessio de dignitate forte aliquid detraxerat, populum alium non fecerat. Nec id is ipse ignoravit, cum illis ipsis fui temporis Atheniensibus objectaret vetera quæ in Macedonas improspere, violenter in suos fecissent. At sicut particularum mutatio non efficit, ut populus esse desinat qui fuit, ne per annos quidem mille & amplius, ita fieri posse ut intereat populus negari non potest. Fit autem hoc dupliciter, interitu corporis, aut interitu speciei sive spiritus quem dixi.

a L. de Pallio.
b Ep. 92.
c Lib. xvii.
serum gest.
Thod. xvi.
Bibl.
L. Sienæ.
ult. D. quæ
cujusque u-
peris. n.

IV. Corpus interit * vel sublaris simul partibus sine quibus corpus subsistere nequit, vel sublata corporis ratione. Ad priorem modum refer populos mari abreptos, ut Atlanticæ populos, teste Platone, * & alios quorum a Tertullianus meminit, item eos quos terræ motus hausit penitus, aut chasina; quorum exempla sunt apud b Senecam & c Ammianum Marcellinum, & alibi: & qui sponte inter-
necioni se dederunt, ut Sidonii & Saguntini. Ex antiquo Latio LIII
populos

populos sine vestigiis interiisse ait Plinius. Quid si ex tali populo tam pauci supersint, qui populum facere nequeant? jam poterit in illis subsistere dominium quod populus habet ad modum privatorum: non siquid populo, ut populo competit. quod & de collegio sentiendum est.

*L. In bella.
S. si plu-
rium. D. de
caps.*

V. Corporis ratio tollitur si cives aut sponte ob pestilentiam aut seditionem à societate discedant; * aut vi ita distrahantur, ut coire non possint, quod bellis accidit interdum.

*Arist. III
Pol. II.*

VI. Species interit, sublata, aut omni, aut perfecta juris communitate, five singuli personalem quoque servitutem subeant, ut Mycenæ ab Argivis, Olynthii à Philippo, Thebani ab Alexandro venditi, Brutii à Romanis publicis servitiis mancipati, five ea retenta imperio exuantur. Sic de Capua narrat Livius placuisse Romanis, ut tantquam urbs habitaretur; corpus nullum civitatis, nec senatus, nec plebis concilium, nec magistratus esse, sed sine consilio publico, sine imperio multitudinem, * cui præfectus Roma missus jus redderet. Itaque * imaginem reipublicæ nullam Capuæ relictam dicit Cicero priore ad Populum contra Rullum. Idem dicendum de populis in provinciæ formam redactis: item de his qui alterius populi ditionem subierunt. Sic * à Severo Byzantium Perintho, * Antiochia Laodiceæ supposita à Theodosio.

Lib. xxxv.

*Cic. T. contra
Rullum.*

*Theod. v. li-
stor. Eccl. c.
9. Zon. m
Valent. C.*

*Theod. Hero-
dian. lib. v
hist.*

a Flor. LII,

cap. 15.

*b Plus. Age-
silao.*

VII. At vero si loco migraverit populus, five sponte ob inedia, aut alia mala; five coactus, a ut populus Carthaginensis bello Punico tertio, si species quæ dixi maneat, * populus esse non desinit, multoque minus si muri tantum urbis disiecti sunt. Itaque cum ad pacem Græciæ jurandam à Lacedæmonii negarent admittendos Messenios, quod ejus urbis muri essent diruti, contra eos à communi sociorum res judicata est.

VIII. Neque refert quomodo gubernetur, regione, an plurium, an multitudinis imperio. Idem enim est populus Romanus sub regibus, consulibus, imperatoribus. Imo etiam si plenissimo jure regnetur, populus idem erit qui antea erat, cum sui esset juris, dum rex ei præsit, ut caput istius populi, non ut caput alterius populi. Nam imperium quod in rege est ut in capite, in populo manet ut in toro, cujus pars est caput: atque adeo rege si electus est, aut regis familia extincta, jus imperandi ad populum redit, ut supra ostendimus. Neque est quod Aristotelem hic mihi quis objiciat, qui reipublicæ formam mutata negat eandem esse civitatem, sicut, inquit, harmonia non eadem est ubi à Dorico modo in Phrygium transfitur. Sciendum enim est unius rei artificialis plures esse posse species, sicut legionis species una est qua regitur, altera qua militat. Ita civitatis species una est, confociatio juris atque imperii; altera, relatio partium inter se earum quæ regunt, & quæ reguntur. Hanc spectat Politicus, illam

*d. c. 3. Pol.
lib. II.*

Iurisconsultus: quod nec Aristotelem latuit cum ita subjicit: *an vero exsolvenda sint nomina necne, mutata gubernandi forma, alia inspectio est: artis scilicet alterius, quam cum Politica non confundit Aristoteles, ne quod in aliis culpat admittat ipse, μεταβαίνον οὐ γένος ἐκ γένους, ab uno tractandi genere ad alterum transsum faciens.* Non definit

definit debere pecuniam populus rege sibi imposito quam liber debebat : est enim idem populus , & dominium retinet eorum quæ populi fuerant , imo & imperium in se retinet , quanquam jam non exercendum à corpore sed à capite : unde parata est responsio ad controversiam ex facto nonnunquam agitatam , quo loco in conventibus sedere debeat qui summum imperium in populum anteliberum accepit ; eodem nimirum quo ipse populus : sicut in Amphictyónico consensu Phocensium locum accepit Philippus Macedo . sic vicissim qui regis fuerat locus , eum populus liber implebit .

Libro I.

IX. Quod si quando * uniantur duo populi , non amittentur jura , sed communicabuntur , sicut Sabinorum primo , deinde Albanorum jus in Romanos transfusum est , & una facta respublica , ut Livius loquitur . Idemque censendum de regnis quæ non coedere , aut eo duntaxat quod regem communem habeant , sed vera unitate junguntur .

Libro I.

X. Contra evenit , ut quæ una civitas fuerat dividatur , aut consensu mutuo , aut vi bellica , sicut corpus imperii Persici divisum est in Alexandri successores . Quod cum sit , plura pro uno existunt summa imperia cum suo jure in partes singulas . Si quid autem commune fuerit , id aut communiter est administrandum , aut pro ratis portionibus dividendum . Huc referenda & discessio quæ ex consensu fit in colonias . Nam sic quoque novus populus sui juris nascitur :

Libro III.

ἢ ὡς ἐπὶ τῶν δούλων , ἀλλ' ἐπὶ τῶν ὁμοίων εἶναι ἀκρίμονται , inquit Thucydides : *Non enim ut servi , sed * ut pari jure sint dimittuntur* . Idem secundam coloniam à Corinthiis Epidamnnum deductam narrat *ἐπὶ τῇ ἴσῃ καὶ ὁμοίᾳ ὡς ἀρχὴν αὐτῶν* . Rex Tullius apud Dionysium Halicarnassensem : *τὸ δ' ἀρχὴν αὐτῶν πάντες οἱ ἀπείκων πρὸς μεταπολίεις ὡς ἀναγκασίῳ π φύσεως νόμῳ μὴ ὥστε ἀλλήλους ὅτε δίκαιοι ἤξιστο ἄφ' ἑμῶν* . *Ut omnino matrices urbes coloniis imperent , quasi natura lege , id vero nos neque verum neque aequum arbitramur* .

XI. Nobilis est & illa quæstio apud historicos & Jurisconsultos , de his quæ Romani imperii fuerunt cujus nunc sint : multi ea nunc esse volunt Germanici sive regni , ut olim vocabatur , sive imperii (utro autem nomine appelles ad rem non refert) & nescio quam surrogationem hujus imperii in illius locum sibi constringunt , cum tamen notum satis sit Germaniam magnam , id est Transrhenaniam , totam maxima temporis parte fuisse extra complexum Romani imperii . Mihi non præsumenda videtur mutatio aut translatio nisi certis documentis probetur . Quare & populum Romanum eundem esse dico , qui olim fuit , quanquam extraneorum accessione admixtum , & imperium penes eum mansisse , tanquam penes corpus in quo esset ac viveret . Nam quæ olim jure potuit facere populus Romanus antequam Imperatores Romani regnarent , idem faciendi jus habuit , ut quisque Imperator mortuus erat , alio nondum existente . Imo & electio Imperatoris ad populum pertinebat ; & aliquoties à populo * per se , aut per senatum facta est : quæ autem à legionibus modo his , modo illis fiebant electiones , non erant ratæ ex jure legionum (nam in vago nomine jus certum esse non poterat) sed ex appro-

approbatione populi. Cum his non pugnat quod Antonini constitutione quotquot in orbe Romano sunt, cives Romani effecti sunt. Consecuti enim ea constitutione sunt subditi Romani imperii, ea jura quæ olim habebant coloniæ & municipia, & provinciæ togatæ, ut & honorum participes essent, & jure Quiritium uterentur: non ut in aliis populis, itidem ut in populo urbis Romæ * fons imperii esset: quod facere in potestate Imperatorum non fuit, qui habendi imperii modum ac causam mutare non potuerunt. Nec quod Imperatores postea Constantinopoli quam Romæ habitare maluerunt, de jure populi Romani quicquam imminuit. sed tunc quoque electionem factam à parte sui quæ Constantinopoli habitabat, unde Byzantinos Quirites vocat Claudianus, ratam populus totus habuit: jurisque sui monumentum non tenue servavit * in urbis suæ prærogativa, * & in honore consulatus aliisque rebus. Quare jus omne quod hi qui Constantinopoli habitabant ad eligendum Imperatorem Romanum habere poterant, pendebat à voluntate populi Romani: & cum illi * contra mentem ac morem populi Romani * feminæ Irenes subiissent imperium, ut alias causas omittamus, merito populus Romanus illam concessionem sive expressam sive tacitam revocavit, & per se Imperatorem legit, ac voce primi civis, id est Episcopi sui (quomodo & in Judaica republica rege non existente prima erat summi Pontificis persona) pronuntiavit. Fuit autem hæc electio personalis in Carolum Magnum, & quosdam ejus successores: * qui ipsi jus imperii quod habebant in Francos, ut & in Langobardos, à jure imperii in Romanos, ut nova ex causa quæsito, sollicitè distinxerunt. * Postea vero diviso Francorum populo in Occidentalem qui Galliam nunc obtinet, & Orientalem qui Germaniam sive Alëmaniam tenet (duo Francorum regna vocat Frisingensis) cum populus Francorum orientalis eligendo sibi reges facere cœpisset (* nam & ad id tempus Francorum regum successio quasi agnatica, non tam à jure certo, quam à populi suffragiis pependerat) placuit populo Romano, quo certius præsidium haberet, regem non proprium sibi sumere, sed eum quem Germani fecissent; * ita tamen ut jus sibi aliquod retineret probandæ vel improbandæ electionis, quantum scilicet ea res ad se pertinebat. Hæc quoque approbatio per Episcopum edici & solemniter testata fieri peculiari coronatione solebat. quare ex electione septem principum qui Germaniæ corpus referunt, qui lectus est jus habet imperandi Germanis secundum eorum mores: ex approbatione vero populi Romani fit idem rex, aut Imperator Romanus, aut, ut historici sæpe loquuntur, * rex regni Italiæ: atque eo titulo sub se habet quæcumque populi Romani fuerunt, neque pactionibus, aut derelicti occupatione, aut victoriæ jure in aliorum populorum imperium concesserunt. Vnde illud quoque intelligi facile potest, quo jure episcopus Romanus vacante imperio, * investituras tribuam feudorum imperii Romani, quia scilicet in populo Romano, tali tempore libero, primas obtinet. Solent autem quæ sunt corporis alicujus * per primam personam corporis nomine expediri, ut alibi quoque diximus. Neque

vero male Cynus & Raynerius tradidere, si imperator Romanus morbo aut captivitate impediretur fungi imperio, posse ei vicarium dari ab ipso populo Romano.

XII. Heredis personam, quoad dominii tam publici quam privati continuationem, pro eadem censeretur cum defuncti persona, certi est juris.

XIII. Victor autem victo quatenus succedat, infra in effectibus belli explicabitur.

Annotata ad Caput 1X.

§. II. **S**I familia defecerit] Vt Danica olim. Crantz. Vand. VIII, 23. Rugia. Crantzius idem Vand. VIII, 12. Pelasgorum & Thessalorum. Gregoras lib. VII. Vspanchidarum in Perside. Leunclavius XVI. Adde Leonem lib. II Africanorum de Tarodonto: & si vis, Ernestum Cothmannum Conf. XLI, num. I, & sequentibus.

§. III. **Ex distantibus]** Seneca Epistola CII: *quadam continua esse corpora, ut hominem: quaedam composita, ut navem, domum, omnia denique quorum partes diversa junctura in unum sunt coacta: quaedam ex distantibus, quorum adhuc membra separata sunt tanquam exercitus, populus, senatus.* Sumta hæc ex Achille Statio, cujus ad Aratum hæc sunt verba ex Conone illo cujus repertum est coma Berenices: *παρατήρησε ἡ γόνων ὁ μαθηματικός, σώματα λίγα, ὅσα ὑπὸ μιᾷ ἕως ἡνωμένα κρατεῖ, ὅιον λίθος, ξύλον. ἔπ' ἕως πνεῦμα σμάδιον συνικληθὲν σινημενία ἡ ὅσα ἐκ ὑπὸ μιᾷ ἕως δίδεται, ὡς ὁλοῖον καὶ οἰκία. τὸ μὲν γὰρ ἐκ πολλῶν συνίδων, ἡ δὲ ἐκ πολλῶν λίθων σύγκειται διςπῶται ἡ ὡς κρατὶς. ἡ δὲ τοιούτων διττῶν αἰ ἀποφασαί. τὸ μὲν γὰρ ἐξ ἀερισμῶν συγκρίτων καὶ δευτέρῳ ληπτῶν ὡς χορὸς. τὸ δὲ ἐξ ἀορίστων ὡς ὄχλος.* Observe-
vit Mathematicus Conon, corpora dici quæ uno tenore unum sunt. est autem tenor spiritus corpus continens. connexa vero quia non uno tenore juncta sunt, ut navis, ut domus: nam hæc illa ex multis est tabulis, hæc ex lapidibus multis: distantia ut chorus: sed hæc duarum generum inter se differentium. sunt enim alia ex corporibus definitis hæc quæ numerum habent cognitu facilem: alia ex infinitis, ut populus. Apparet hinc sumpta quæ habet Pomponius L. Rerum de usurp. & usufructu. & quod Paulus dicit statuam uno spiritu contineri L. in rem. §. item, ubi similiter distinguit inter corpora coherentia & quæ sunt ex distantibus. Vbi & alii. Philo de Mundo: *ἕως ἐστὶ πνεῦμα ἀναστέφον ἐφ' ἑαυτῷ. tenor est spiritus in semet se revolvens, &c.* item: *ἕως ἐστὶ πνεῦμα καὶ τὸν, διςπῶς ἐκ ἀρίστων, ἀλλὰ μὲν οὖν δυοδιάλυτον.* Tenor est spiritalis continentia, vinculum non insolubile, sed solutu difficile. Vide & Boethium I Arithmetico-
rum: & nota cum de populo ἕως aut spiritum dicimus non fumere nos vocem in suo rigore, ut Conon fecit, sed ἀναλογικῶς, comparatione quadam, quali utimur etiam cum populum corpus appellamus. Spiritum hunc rei speciem vocat Alfenus in L. Proponebatur D de judiciis.

Is autem spiritus sive ἕως in populo] ἡ πολιτεία, βίον πόλεως. Aristoteles Polit. IV, II.

Particulis paulatim commutatis] Exemplum in navi dat Alfenus dicto
jam

jam loco. & Vlpianus in lege Quid tamen D. quibus modis usus-fructus amittatur. Navem eandem esse ajunt si per partes resecta sit. Aliud si dissoluta & recomposita. L. qui res. §. Aream, D. de Solutionibus. Plutarchus Thefeo : τὸ δὲ πλοῖον ἐν ᾧ μὲν τῶν ἡγεῖων ἑκατόν τε καὶ πέντε ἑκατὶ τῶν τεχνιτῶν τῶν ἀρχιτεκτονῶν, ἄλλοι δὲ Δημήτριος δὲ Φαληρέως χερσὶν διεφύλαττον οἱ ἀθλοῦσάοι, πρὶν μὲν παλαιὰ τῶν ὑλῶν ὑφαιρέντες, ἀλλὰ δὲ ἐμειβάλλοντες ἰσχυροῦς, καὶ συμπληρῦντες ὥστε ὡς καὶ τοῖς φιλοσόφοις εἰς τὸ ἀνέξιμα ἄνθρωπον λόγῳ ἀμφιδέξασθαι μὲν τὸ ὑφαιρέμα τὸ πλοῖον εἶναι, τῶν δὲ ὡς τὸ αὐτὸ, τῶν δὲ ὡς τὸ αὐτὸ ἀφαιρέσειν λεγόντων. Navem autem in qua cum dilecta juvenitute navigavit salvisque rediit Thefeus, triginta artam remis, conservarunt Athenienses adusque tempora Demetrii Phalerensis, subtrahendo ligna vetustate cariosa, subijciendo alia, ita ut cohererent, unde Et exemplum hac navis facta est philosophis disputantibus de ea questione qua de augescantibus dicitur, in qua hanc navem ad ultima tempora eandem fuisse affirmant hi, illi negant. In hac controversia à philosophis decertata prudenter Iurisconsulti agentem partem prætulere: Et Tertullianus juris valde peritus libro de Resurrectione carnis: Navem procella dissipatam vel carie dissolutam, redactis & recuratis omnibus membris, eandem sape conspeximus, etiam titulo restitutionis gloriantem. intellige manente carina, quomodo vox resoluta etiam fumenda in Pauli verbis L. inter stipulantem. §. Sacram D. de Verb. Oblig. Idque & apud Tertullianum præcedentia, & apud Paulum sequentia evincunt. Philo de Mundo: ἡ δὲ δὴ παθεν ἡ πάντα μέρη φέρεται, φθαρτὸν ἐστὶν ὅλον, ἀλλὰ ἡ πάντα τὰ μέρη ἅμα καὶ ὡς ταῦτά αὐτὰ ἀφ' ἑαυτῶν ὄντων. Non cujus partes pereunt utique interitui obnoxium est, sed cujus omnes partes simul Et eodem tempore pereunt.

Quomodo Heraclitus] Et Epicharmus apud Diogenem Laertium.

In libris sacris] Adde Matth. xxiii, 35. Act. iii, 22.

Negat Athenienses sui temporis esse Athenienses] Contra de iisdem Atheniensibus Iulianus Misopogone.

Vel sublatis partibus sine quibus corpus consistere nequit, vel sublata corporis ratione] Servius in Fuldensibus Excerptis ad i Æneidos: Duobus generibus deletur exercitus, aut internecone aut dispersione. §. IV.

Et alios quorum Tertullianus meminit] Myunta apud Vitruvium: Helicen & Burin apud Pausaniam, Strabonem, Senecam Naturalium questionum libro v, c. 23 & 32. & in Anthologia.

Aut vi ita distrahantur] Philo dicto jam libro de Mundo: πρὶν μὲν οὖν διεσπαστὸν αἰπὸν, βελόνη, χροῖ, σπιδόμας, ἢ πάλιν οὖν συναπλεγμάτων συνέταται παρ' ἑαυτῶν τῇ ἀφαιρέσει καὶ ἀφαιρέσει ὄντων. Quæ ex distantibus sunt, ut greges, armenta, chori, exercitus, non minus quam corpora ex connexis in unum coacta divortio ac dissolutione intereunt. vide quæ supra de navi. §. v.

Cui præfectus Roma missus jus redderet] Vide Festum voce Præfectura. §. vi. ræ. Vellejus libro ii: Ins his restitutum post annos circiter clxii, quam bello Punico à Romanis Capua in formam Præfectura redacta erat. adde exempla in textu & notis allata ad Libri i, c. i, §. 8.

Imaginem reipublica nullam] Severus jus buleatarum dedit Alexandrinis, qui sine publico consilio vixerant sub iuridico.

A Severo] Vide Xiphilinum Severo: Herodianum libro iii. adde quæ infra hoc libro ii, cap. xxi, §. vii.

- §. VII. *Antiochia Laodicea supposita*] Vide Zonaram.
Populus esse non desinit] Vt Geloï Phintiađa tranſlati. Diodorus Siculus in fragmentis Peireſianis.
- §. IX. *Iniantur duo populi*] Vt ex Celtis & Iberis facti Celtiberi, narrante Diodoro. Vide, ſi vacat, de hoc argumento Reinkingium libro I, claſſe IV, c. 17, n. 95. & quæ ibi citata.
- §. X. *Vt pari jure ſint*] Salva tamen reverentia matricibus debita, de qua egimus lib. I, c. III, §. XXI. Curtius libro IV: *Carthaginem Tyrii conſiderunt, ſemper parentum loco culi.*

- §. XI. *Per ſe aut per Senatum*] Exempla paſſim electionum factarum à Senatu aut probatarum in Adriano, Pertinace, Juliano, Severo, Macrino, Maximino Balbino, Aureliano, Tacito, Floriano, Probo, apud Dionem, Spartianum, Capitolinum, Lampridium, Vopifcum. Ante Aurelianum ſex menſes imperium fuit ſine principe, ejuſque electionem miles Senatu detulit iterum arque iterum. Pro Senatuſ jure egregia Albinus epistoła apud Capitolinum & Senatuſ epistoła pro Gordianis. Macrinus in oratione: *Detulerunt ad me imperium: cujus ego, Patres conſcripti, interim tuſclam recipio, tenebo regimen, ſi & vobis placuerit, quod militibus placuit.* Tacitus Imperator apud Vopifcum in Probo: *Me quidem Senatus principem fecit, de prudenti exercituſ voluntate.* Apud eundem Vopifcum Probus: *Recte atque ordine, Patres conſcripti, proximo ſuperiore anno factum, ut veſtra clementia orbi terrarum principem daret, & quidem de vobis, qui & eſtis mundi principes & ſemper fuiſtis & in veſtris poſteris eritis.* Majorinus ad Senatum in Novellis: *Imperatorem me factum, Patres conſcripti, veſtra electionis arbitrio & fortiſſimi exercituſ ordinatione agnoſcite.*

Fons imperii eſſet] Senatuſ pro Gordiano apud Herodianum provincias hortatur *πατέρεσσι βασιλείαις ὧν δημόσιοι ἀνῶθεν τὸ κατὰ θεὸν ἐστίν, αὐτὰρ τε φίλας καὶ ὑποτάκτας οὐκ ἀπεργάζων.* Parere Romanis, quorum ab antiquo eſſet imperium, quibus veteri jure gentes alia amorem obſequiumque præſtarent. Apud eundem Maximus in allocutione ad milites: *ὅτι ἡνὸς ἀνδρὸς ἰδὸν κατ' ἡμᾶς ἡ δόξα, ἀλλὰ κερὸν ὅτι βασιλείαν δημῶν ἀνῶθεν, καὶ οὐ καὶ ἐκείνη τῇ πόλει ἢ τῇ βασιλείᾳ ἰδρυτοὶ τῇ καὶ ἡμεῖς ὅτι διοικεῖν καὶ διέπειν πρὸς τὴν δόξαν μετ' ὑμῶν ἐγκαταλείμεθα.* Non enim uniuſ viri poſſeſſio eſt hoc imperium, ſed antiquitus res eſt populi Romani: in hac urbe principatuſ fortuna ſita eſt. nos vero vobiſcum, milites, in id electi ſumus ut ea qua imperii ſunt curemus ac tueamur. Claudianuſ de Roma:

Armorum legumque parens qua fudit in omnes Imperium.

In urbiſ ſua prerogativa] Ait Zonaras Romæ ſervata *πρεσβεία*, prælationem, quod inde veniſſet imperium. Ammianuſ lib. XIV, de Roma: *Per omnes tamen, quotquot ſunt partes, ut domina conſpiciatur, & regina.* Claudianuſ Honorio agente Ravennæ:

*Quem precor, ad finem laribus ſejuncta poteſtas
 Exſulat, imperiumque ſuū à finibus errat?*

Et in honore conſularuſ] Nam alter conſulum ex urbe Romana, & iſ quidem priorem habebat locum. Procopiuſ in Arcana hiſtoria.

Contra mentem ac morem populi Romani] Nero in XIV Annalium Taciti matrem accusat : *Quod consortium imperii juratur, &que in femina verba pratorias cohortes, idemque dedecus Senatus & populi speravisset.* Priscus in excerptis legationum : *ὃς ἡγεῖσθαι, ἀλλ' ἀρρεῖναι ἢ τῷ ῥωμαϊκῆς βασιλείας δόξῃ.* Non enim feminarium, sed marium est, Romani imperii principatus. Lampriidius post mortem Heliogabali : *Cantum ante omnia, ne unquam mulier Senatum ingrederetur, utque inferis ejus caput dicaretur devovereturque per quem id esset factum.* Trebellius Pollio Herenniano : *Zenobia usurpato sibi imperio, diutius quam feminam decuit, rempublicam obviavit.*

Femina Irenes subiissent imperium] Dicto etiam ei sacramento, quod habet Zonaras.

Qui ipsi jus imperii quod habebant in Francos, ut & in Langobardos, à jure imperii in Romanos, ut nova ex causa quaesito, sollicite abstinerunt] Vide Synodum Pontigenensem inter capitula Caroli Calvi. Et Paulum Æmilium lib. III de Carolo Magno.

Postea diviso Francorum populo in Occidentalem, qui Galliam nunc obtinet, & Orientalem, qui Germaniam] Vide Withikindum libro I, & ibi notata Meibomii : & pactum Caroli & Henrici post capitula Caroli Calvi & ad id notas viri magno judicio doctrinaque præditi Jacobi Sirmundi. Occidentalem illam Franciam Latinam Wibbo vocat, quod ibi sermo Romanensis vigeret, ut & nunc viget, cum Transrhenanæ nationes lingua Germanica uterentur.

Nam & ad id tempus Francorum regum successio quasi agnatica, non tam à jure certo, quam à populi suffragiis pependerat] Observatum id Prisco in excerptis legationum, & Reginoni ad annum Io cccxvi. Carolus Magnus in Testamento : *Quod si filius cuilibet horum trium filiorum.*

Ita tamen ut jus sibi aliquod retineret probanda vel improbanda electionis] Verissima res, & aperte testata Wibboni vita Conradi Salici.

Rex regni Italia] Sic in excommunicatione Henrici distincte nominat Papa regnum Teutonicorum & Italiæ. Vide Ottonis privilegium Alderamo datum editum à Meibomio post Withikindi Saxonica : & Crantzium Saxoniorum v, in juramento Ottonis quod Gratianus intulit in Distinctionem LXIII : *In Roma nullum placitum si-ve ordinationem faciam de omnibus quæ ad te (Papam) aut Romanos pertinent, sine tuo consilio.*

Investituras tribuat feudorum imperii Romani] Nempe ut in Imperio Germanico Palatinus & Saxo Vicarii imperii, divisis partibus. Vide Serranum Ludovico XII.

Per primam personam corporis nomine expediri] Nam & in Poloniæ interregno Archiepiscopus Gnesnensis Regis locum tenet, in folio regio sedet, tanquam primus inter ordines. Philippus Honorius in dissertatione de regno Poloniæ.

CAPUT X.

De obligatione quæ ex dominio oritur.

I. Obligatio reddenda domino rei aliena unde
et qualis.

II. Obligatio de reddendo eo quod qui lucrū
fecit ex alieno. quæ multis exemplis illus-
tratur.

III. Bona fidei possessorem ad restitutionem
non teneri si res perierit :

IV. Eundem teneri ad restituendos fructus
exstantes :

V. Et consumptos, nisi alias consumpturus non
fueris :

VI. Non eos quas neglexit percipere :

VII. Non teneri eundem ad restitutionem
rei quam donavit alii, cum distinctione :

VIII. Nec si rem emtam vendiderit, simili-
liter cum distinctione.

IX. Quando pretium aut ejus partem serva-
re possit qui rem alienam bona fide emst.

X. Rem alienam emtam restitui venditori
non posse.

XI. Quis rem habet cujus ignoretur dominus,
nemini teneri eam concedere.

XII. Ob causam turpem, aut aliquis debi-
tam, acceptum non esse restituendum natu-
raliter.

XIII. Refellitur sententia statuens rerum
quæ pondere, numero, mensura constant,
dominium sine consensu domini transire.

EXplicato quantum instituto nostro sufficit, jure eo quod in per-
sonas, aut res nobis competit, videndum etiam quæ exinde
nascatur obligatio adversum nos. Nascitur autem hæc aut è
rebus exstantibus (rerum nomine jam comprehendam, etiam jus in
personas qua utile nobis esse potest) aut non exstantibus. E rebus
exstantibus obligatio hæc nascitur, qua * tenetur is qui rem nostram
habet in sua potestate, efficere quantum in se est, ut in nostram pote-
statem veniat. Quantum in se est dico ; neque enim obligatur ad
impossibile, neque ad reddendam rem suis impensis : sed indicare
teneretur, ut alter recipere suum possit. Nam sicut in rerum commu-
nium statu observanda erat æqualitas quædam, ut huic non minus
quam alteri rebus communibus uti liceret ; ita introducto dominio
hæc quasi societas inter dominos contracta est, ut qui rem alienam
in sua haberet potestate, eam domino redderet. Nam si domini ea-
rantum fuisset vis, ut poscenti domino reddenda reseffet, nimis de-
bile futurum fuisset dominium, & nimis sumtuosa custodia. Neque
hic consideratur bona quis an mala fide rei possessionem nactus sit :
alia enim obligatio est ex delicto, alia ex re. Lacedæmonii delicto
se liberaverant, damnato Phœbida qui Cadmeam Thebanorum ar-
cem contra fœdus ceperat, sed ipsi * injustitiæ accusati quod arcem
nihilominus retinerent. Eamque injustitiæ, ut singularem, etiam
singulari Dei providentia vindicatam notavit Xenophon. Sic M.
Crassum & Q. Hortensium reprehendit Cicero, quod hereditatis par-
tem retinuisent ex testamento, quod falsum, sed sine eorum culpa,
confectum erat. Quia vero hæc obligatio tanquam ex contractu uni-
versali omnes homines tenet, & jus quoddam rei domino parit, eo
fit ut singulares contractus, quippe tempore posteriores, exceptio-
nem inde accipiant. Inde lucem accipit illud Tryphonini : *Latro spolia*
qua mihi abstulit, posuit apud Sejum inscium de malicia deponentis : utrum la-
tronis, an mihi restituere Sejus debeat. Si per se dantem, accipientemque intue-
mur, hæc est bona fides ut commissam rem recipias is qui dedit : Si totius rei æ-
quitatem, quæ ex omnibus personis, quæ negotio isto continguntur, impletur,
mibi

*Diod. l. xv.
Pist. Pola-
pida.*

*Hist. Cyri
lib. v.*

*De officiis
III.*

*L. Bona fi-
des. D. de-
Positi.*

mibi reddenda sunt, quoi (male legitur quo) facto scelestissimo adempta sunt. Recte autem addit: *Et probo hanc esse iustitiam, quæ suum cuique ita tribuit, ut non distrahatur ab ullius persona iustore repetitione.* Infrior nimirum est repetitio domini ex jure illo quod ipsi dominio æquævum diximus: unde etiam illud sequitur quod apud eundem Tryphoninum est, ut qui rem suam ignorans depositam accepit, reddere eam non teneatur: & quod ibidem paulo ante quærebatur de bonis depositis ab eo cujus bona erant publicata, hinc potius quam ex eo quod de pœnarum utilitate adfert Tryphoninus, definiendum est. Nam ad domini naturam nihil refert ex gentium, an ex civili jure oriatur: semper enim secum habet quæ sibi sunt naturalia, inter quæ est obligatio cujusvis possessoris ad rem domino restituendam. Et hoc est quod ait Martianus, jure gentium condici posse res ab his, qui non ex justa causa possident. Ex hoc fonte oritur illud quod ab Vlpiano est proditum, qui rem alienam invenit, eum ita ad eam domino reddendam teneri, ut *επεστος*; hoc est præmium inventionis petere non possit. Reddendi autem sunt & fructus salvis impensis.

II. De rebus non exstantibus hoc humano generi placuit, ut si tu ex re mea factus es locupletior, me rem non habente, in tantum tenearis, in quantum es factus locupletior; quia quatenus ex meo lucratus es, plus habes, cum ego minus habeam: introducta autem sunt dominia ad servandam æqualitatem in eo scilicet, ut quisque suum haberet. * *Contra naturam esse ait Tullius, ex hominis incommodo suum augere commodum.* Et alibi: *Illud natura non patitur, ut aliorum spoliis nostras facultates, copias, opes augeamus.* Est hujus dicti tanta æquitas, ut multa hinc definiant Iurisperiti extra legum præscripta, semper ad ipsam æquitatem, ut evidentissimam, provocantes. Ex actu servi institoris tenetur qui præposuit, ita nisi denunciaverit ne ei crederetur: At etiam si sit facta denunciatio, & servus ex eo contractu peculium habeat, aut in rem domini versum sit, replicabitur de dolo. *Videtur enim, inquit Proculus, dolum malum facere qui ex aliena jactura lucrum querat.* Vbi doli mali vox id omne significat, quod naturali juri & æquitati repugnat. Qui matre jubente pro filii defensore fide jussit, adversus defensorem mandati actionem non habet, nec proprie ejus gessit negotium, quia contemplatione matris fidejussit: Attamen ex Papiniani sententia dabitur actio negotiorum gestorum (utilis ni fallor) in defensorem; quia pecunia fidejussoris liberatur. Sic uxori quæ marito pecuniam donavit, quam ex lege posset repetere, datur condictitia aut utilis vindicatio in rem ex pecunia comparatam; quia, inquit Vlpianus, locupletiores esse maritum negari non potest: & hoc quæritur quid ex re mulieris possideat. Si consumferis nummos quos mihi meus servus furripuerat, peculiare putans, condictio eo nomine mihi adversus te competit, quasi res mea ad te sine causa pervenerit. Pupilli non tenentur commodati secundum leges Romanas; tamen utilis actio dabitur si pupillus locupletior factus sit. Sic si aliena res pignori data & à creditore vendita fuerit, quantum ad creditorem, pro pretii accepti quantitate, liberatur debitor: quia, inquit Tryphoninus, ex quali quali

L. verum. D. de act. rer. amov.

L. Falsus, §. quid ergo. D. de furtu.

Cajet. ad Th. 2, 2, 62. art. 6. l. Item

veniunt, & prater hac. D. de petit. hered.

De Off. 111. L. Iure natura. D. de reg. juru. & ibi interpretes.

L. Si quis mancipus. D. de inst. act.

L. Quamquam ad S. C. Vell. L. Vxor marito. D. de donat. inter vir. & ux.

L. Servus in prin. vers. secundum quæ. D. de act. emt. & uen.

L. Sed mihi D. Commodat. L. Rescriptum. §. 1, de dist. pignorum.

L. Rescriptum. §. 1, de dist. pignorum.

L. Rescriptum. §. 1, de dist. pignorum.

L. Rescriptum. §. 1, de dist. pignorum.

L. Rescriptum. §. 1, de dist. pignorum.

L. Rescriptum. §. 1, de dist. pignorum.

L. Rescriptum. §. 1, de dist. pignorum.

L. Rescriptum. §. 1, de dist. pignorum.

L. Rescriptum. §. 1, de dist. pignorum.

L. Rescriptum. §. 1, de dist. pignorum.

L. Rescriptum. §. 1, de dist. pignorum.

L. Rescriptum. §. 1, de dist. pignorum.

L. Rescriptum. §. 1, de dist. pignorum.

L. Rescriptum. §. 1, de dist. pignorum.

L. Rescriptum. §. 1, de dist. pignorum.

L. Rescriptum. §. 1, de dist. pignorum.

L. Si me & Titium, D. de reb. cred.

Acc. in d. l. rescriptum.

Iason in d. l. si me & Titium.

Soto l. iv. q. 7, art. 2. Cervarr. ad c. peccatum, par. 11, § 1. Silu in verbo Restituta n. 3, q. 6. Medina de contr. q. 10. Less. l. 11, §. 14. Navar. 17, n. 7.

obligatione, occasione debitoris redactum pretium æquius debitori proniciet quam creditoris lucro cederet: sed emtori debitor tenebitur ne ex aliena jactura lucrum sibi quærat: nam & si majores fructus à possessore creditor abstulisset universos in quantitate accepto ferre deberet. Similiter si cum debitore meo, non tanquam meo, sed alienum debitorem putans egisti, & mutuam ab eo accepisti pecuniam, obligaris, non quia pecuniam tibi credidi (hoc enim nisi inter consentientes fieri non potest) sed quia pecunia mea quæ ad te pervenit, eam mihi à te reddi bonum & æquum est. Posteriores quoque juris interpretes ad facta similia hæc recte producunt: nempe ut cuius latitantis bona venum ierant, cum exceptionem haberet, is ad pecuniam ex bonis suis redactam admittatur; & ut qui pecuniam patri credidit ad alendum filium, si pater solvendo non sit, in ipsum filium bona materna habentem actionem habeat. His regulis duabus recte intellectis non difficilis erit responsio ad eas quæstiones quæ & à Jurisconsultis, & à Theologis internum animi tribunal instruentibus proponi solent.

III. Primum enim apparet bonæ fidei possessorem (nam malæ fidei possessor ultra rei rationem ex facto suo tenetur) non teneri ad ullam restitutionem si res perierit: quia nec res ipsa apud eum est, nec lucrum ex re.

IV. Secundo, bonæ fidei possessorem teneri ad restituendos etiam fructus existentes rei: dico fructus rei; nam industriæ fructus etiam si sine re non procederent, rei tamen non debentur. Causa hujus obligationis est ex dominio, nam qui dominus est rei, idem naturaliter dominus est fructuum rei.

V. Tertio, bonæ fidei possessorem teneri ad restitutionem & rei & fructuum consumptorum, si modo alias quoque tantundem consumpturus fuerat: nam in hoc locupletior censetur. Sic laudatur circa initia imperii C. Cæsar Caligula, quod quibus regna restituit, adjecit & fructus medii temporis.

Suet. c. 16.

VI. Quarto, non teneri eum ad fructus quos percipere neglexit: quia nec rem habet, nec quicquam quod rei loco succedit.

VII. Quinto, si talis possessor rem sibi donatam alii donaverit, non teneri eum nisi omnino etiam sine hac re donaturus tantundem fuisset: tunc enim lucrum erit rei suæ pepercisse.

L. Qui vias, s. ult. D. furti.

VIII. Sexto, si rem emptam vendiderit, non teneri, nisi quatenus forte pluris vendiderit: quod si donatam vendiderit, teneri ad restituendum pretium, nisi forte prodegerit pretium, alias non prodaetur.

L. Si & rem, D. de pet. hereditat. L. Sed & si lege, D. eod. L. Si eum servum, D. de rebus cre. detur. L. Ma- zaria.

IX. Septimo, rem alienam bona fide emptam restituendam, nec posse erogatum pretium repeti. cui regulæ hæc addenda mihi videtur exceptio, * nisi quatenus dominus rei suæ possessionem recipere sine impendio aliquo probabiliter non potuit, ut puta si res apud piratas fuerit. Tunc enim deduci poterit quantum dominus impenurus libenter fuerat. ipsa enim facti possessio, præsertim recuperatu difficilis, est aliquid æstimabile, & in hoc dominus post rem amissam censetur factus locupletior. Et ideo cum rei suæ emptio ordinario jure

jure non valeat, valere tamen eam ait ^a Paulus Iurisconsultus, si ab initio id convenit, ut possessio quæ apud alterum est ematur. Neque hîc requiro ut emta res sit * cum animo ut domino restitueretur, quo casu negotiorum actionem nasci sunt qui ajant, sunt qui negent ^b. Nam negotiorum gestorum actio ex lege civili nascitur: nulum enim habet eorum fundamentorum ex quibus natura obligationem inducit. Nos autem id quod naturale est hîc quærimus. Non diffimile est quod de funeraria scripsit ^c Vlpianus, justum judicem in ea non meram negotiorum gestorum actionem imitari, sed solutius æquitatem sequi, cum hoc ei actionis natura indulgeat. ^d Et quod alibi idem ait, si quis negotia mea gesserit, non mei contemplatione, sed sui lucri causa, & circa res meas aliquid impenderit, ^e non quidem in id quod dedit, sed in id quod ego locupletior sum, habiturum actionem. Sic enim & domini rerum quarum jactu levata est navis, partem recuperant ab aliis, quorum res jactu servatæ sunt: quia & qui rem alioqui perituram servavit, in hoc videtur locupletior.

X. Octavo, eum qui rem alienam emit, non posse eam restituere venditori, ut pretium servet, quia ex quo res in ejus fuit potestate, jam, ut diximus, cœpit obligatio restituendi.

XI. Nono, eum qui rem habeat cujus dominus ignoratur, non teneri naturaliter eam rem pauperibus dare: * quanquam valde hoc pium sit, & recte multis in locis constitutum. Ratio est, quia ex dominio nemo jus habet præter dominum. Non esse autem, & non apparere tantundem valent quoad eum cui non apparet.

XII. Decimo, ^f naturaliter quod ob causam turpem aut honestam, ad quam quis obligabatur, acceptum est, non esse restituendum. quanquam hoc quoque non immerito legibus quibuscumque introductum est. Ratio est ^g quia ratione rei nemo tenetur, nisi res sit aliena. hîc autem dominium transit ex prioris domini voluntate. * Aliud erit si in ipso accipiendi modo vitium fuerit, puta extorsio. hoc enim est aliud obligationis principium de quo hîc non agimus.

XIII. Addamus & hoc mendose à ^h Medina traditum, rerum alienarum in nos dominium transire sine consensu domini, si res sint tales quæ pondere, numero, & mensura æstinari soleant. Nam res ejus generis functionem quidem recipere dicuntur, id est restitui posse per id quod; genere idem est, sed ita demum si consensus præcesserit, aut ex lege aut more præcessisse intelligatur, ut in mutuo; aut etiam si res, utpote consumpta, exhiberi nequeat. At extra talem consensum, vel expressum, vel præsumtum, & extra necessitatem functio ista locum non habet.

Annotata ad Caput x.

Teneretur is qui rem nostram habet in potestate, efficere quantum in se est, §. 1. ut in nostram potestatem veniat] Inter præcepta jubentia legis Hebræis datæ est ut res inventa restituatur domino. Præcepto jubente LXXIV. Fundamentum id habet tum in æquitate naturali,

*L Si manet-
prum. C. de
rei vind. L.
Sua. D. de
cont. emp.
L. 1, D. de
evictionibus.
L. S. Labo-
rante. §. Si
navis. D. ad
legem Rhod-
diam. A-
gid. Reg.
disp. 31. dub.
7, num 126.
Hoff. tit. de
pen. v. quid
de pradam
ementibus.
a L. Si in
emtionem, &
rei, D. de
contr. emt.
b Bald. &
Cast. l. 1. D.
de neg. gest.
c L. & si
quis & idem
Labee. D. de
reliq. & f.
Balsamo ad
can. x. Greg.
Thawma.
d L. Si pu-
pille. §. sed si
quis, D. neg.
gest.
e (ajet. 2, 2,
62, 6. Solo
l. 4, q. 7. art.
2. Covar. d.
luc. L. 1, D.
ad l. Rhod.
f Thom. 2, 2,
62, art. 5. ad
2. Cajet. ibi.
Covar. p. 2.
q. 2, ad cap.
peccatum.
g i Sa-
muel. xii,
5, 6.
h De rest.
qu 10.
i L. Regasti,
& ult. D. si
cert. pet.*

tum in Deuteronomii loco xxii, i. Chrysostomus I Cor. v, 8. *ταῦτα δὲ καὶ οἱ τῶν ἑξῶθεν ἴσους νόμοι, οἱ τὰς ἀρπάζοντες καὶ ἀφιλομένους ἀφίλις, ἐκείνους κελεύουσιν ἀπαλεῖν, παρ' οἷς ἂν εὗροι ἡς ἡ ἀυτῆς κείμενα ἄπαντα.* Hoc *seculi probant leges quæ jus nobis faciunt, omisso raptore aut fure, eos compellare qui res nostras, qualescunque ea sint tenent.* Hieronymus ad Leviticum: *Multi sine peccato putant esse si alienum quod invenerint teneant, & dicunt: Deus mihi dedit. Cui habeo reddere? Discant hoc peccatum simile esse rapina, si quis inventa non reddat.* Augustinus Sermone xix de verbis Apostoli: *Si quid invenisti & non reddidisti, rapuisti.* Deinde: *Qui alienum negat, si possit & tolleret.* Vtrunque Gratianus retulit in causæ xiv quæstionem v. idem Augustinus de fide & operibus: *Sicut jure pradiorum tamdiu quisque bona fidei possessor rectissime dicitur, quamdiu se possidere ignorat alienum: cum vero scierit, nec ab alieno receperit, tunc mala fidei possessor perhibetur, tunc iuste injustus possessor vocabitur.* Pertinet huc & lex Wisigothorum lib. ix, tit. i, c. 9. Interdum vero ob causas graves lex civilis intendit augetque hanc obligationem, ut in servo fugitivo lex Burgundica libro i, tit. vi. Bona quæ dominis per injuriam ademeral Domitianus, Nerva restitui jussit. Habet id Xiphilinus. Apud Procopium Gotthi corum ii Belisarius: *οἱ μὲν δ' ἐγὼ γὰρ ὅτι βιασάμενον, καὶ ὅς αὖτε τῇ πύλῃ ἐκυσίως μὴ ἀποδοῦναι τὸ αὐτῷ ἐκὼν γὰρ εἶναι.* *Mibi ita libet credere, pari loco esse res alienas sponte retinentem & non reddentem cum raptore.*

Injustitia accusati] Ita judicat Diodorus libro xv. Plutarchus Agelilao: *τὴν πόλιν ἐπεισεν εἰς αὐτὴν δίκασθαι τὸ ἀδικημα, καὶ κατέχειν τὴν καδμείαν δι' ἰαυτῆς.* Civitati persuasit ut in se culpam transferret, retinendo sibi arcem Cadmeam. Simile facinus Bajazetis in Nicopoli apud Leunclavium libro vi.

§. II. *Contra naturam esse ex hominis incommodo suum augere commodum*] Casiodorus x, 16: *Hoc nostris temporibus confitemur inimicum, ut alter alterius lætetur incommodo.*

§. IX. *Nisi quatenus dominus rei suæ possessionem recipere sine impendio aliquo probabiliter non potuit*] Apud Terentium Heautontimorumenon Actu iv, Scena iv:

Sed illud quod tibi

Dixi de argento quod ista debet Bacchidi;

Id nunc reddendum est illi. neque tu scilicet

Eo nunc confugies. quid mea? num mihi datum est?

Num jussi? num illa oppignerare filiam

Meam me invito potuit? verum illud, Chremo,

Dicunt: jus summum summa sape injuria.

Vbi & Eugrafium vide. Hæc æquitas etiam ab Hebræorum magistris probatur & à Wisigothis libro i, tit. ix, c. 9, & c. 15. Alc. iii Præf. 29. Menoch. v Præf. 29. num. 26. Straccham parte ii, num. 18.

Cum animo ut domino restitueretur] Speculum Saxonicum ii, 37. Landrecht tit. xv.

§. XI. *Quanquam valde hoc pium sit*] Chrysostomus indicato jam loco.

§. XII. *Aliud erit si in ipso accipiendi modo vitium fuit, puta extorsio*] Optime hæc distinguit Augustinus epistola lrv.

C A P V T X I.

De promissis.

- I. Refellitur sententia statuens ex promissis jus naturaliter non oriri.
 II. Assertionem nudam non obligare.
 III. Pollicitationem naturaliter obligare, sed inde alteri jus non nasci.
 IV. Quid sit promissum unde alteri jus oriatur.
 V. Requirit ad hoc in promittente usum rationis : ubi distinguitur jus naturale à legibus civilibus circa minores.
 VI. Promissio errantis an & quatenus obliget naturaliter.
 VII. Promissionem ex metu obligare, sed qui metus causam dedit teneri ad liberandum promissorem.
 VIII. Id quod promittitur, ut promissio valeat, oportere in potestate sit promittentis.
 IX. An promissio ob causam vitiosam valeat naturaliter, per distinctionem explicatur.
 X. Quid sciendum de promissione facta ad consequendam rem jam antea debitam.
 XI. Modus valide promittendi per nos ipsos.
 XII. Modus valide promittendi per alios;

- ubi & de legatis mandata excedentibus,
 XIII. Executoria & infistoria obligationes quatenus ex jure natura procedant, ubi & juris Romani error notatur.
 XIV. Ad promissionum validitatem acceptationem requiri.
 XV. An acceptatio innotescere debeat promissori, per distinctionem explicatur.
 XVI. Revocari promissionem posse, mortuo ante acceptationem cui promissum erat.
 XVII. An & internuncius mortuo, per distinctiones explicatur.
 XVIII. An revocabilis sit promissio acceptatione per alterum facta, per distinctiones explicatur.
 XIX. Onus promisso adjici quo tempore possit.
 XX. Quomodo convalescere possit invalida promissio.
 XXI. Promissiones sine causa, naturaliter non esse irritas.
 XXII. Qui factum alienum promisit ad quid naturaliter teneatur.

PERDVXIT nos ordo ad obligationem quæ ex promisso oritur : ubi statim se nobis objicit vir eruditionis minime vulgaris Franciscus Connanus. Is enim hanc defendit sententiam jure naturæ ac gentium ea pacta, quæ non habent *ουάλαγγα*, nullam inducere obligationem : honeste tamen impleri, si modo talis res sit, quam præstare etiam citra promissum honestum ac virtuti alicui congruens fuerat. Adfert autem pro sententia sua non tantum jurisconsultorum dicta, sed & rationes has : quod non minor sit culpa ejus qui temere nulla de causa pollicenti credit, quam ejus qui vanitatem adhibuit promissionis : deinde quod fortunis omnium magnum immineat periculum, si promisso, quod sæpe ex ostentatione magis quam ex voluntate proficiscitur, aut ex voluntate quidem, sed levi ac parum considerata, tenerentur homines : postremo, quod justum fuit aliqua honestati cujusque relinquere, nec ad necessitatem obligationis exigere : turpe esse promissa non implere, non quod injuste id fiat, sed quod detegatur promissionis levitas. Tullii quoque uritur testimonio, qui dixerit nec promissa servanda, quæ sint iis quibus promiseris inutilia, nec si plus tibi noceant, quam illi prosint cui promiseris. Quod si res integra non sit, vult deberi non quod promissum est, sed quod interest : cæterum pacta, quam ex se non habent vim, eam accipere, aut ex contractibus quibus insunt, aut adjiciuntur, aut ex rei traditione : unde nasci partim actiones, partim exceptiones, & veritam repetitionem. Quæ vero pacta vim obligandi secundum leges habeant, ut pacta stipulata & alia quædam, habere eam

Lib. I, c. VII.
 Lib. V, c. I.

eam legum beneficio, quarum ea est efficacia, ut quod per se honestum est id efficere possint etiam necessarium. Verum hæc sententia, ita generaliter ut ab ipso effertur accepta, consistere non potest. Primum enim sequitur inde inter reges & populos diversos, pactorum, quamdiu nihil ex iis præstitum est, vimesse nullam, præsertim iis in locis ubi nulla certa forma federum aut sponsonum reperta est.

Rhet. I. XV. Tum vero ratio nulla reperiri potest, cur leges, quæ quasi pactum commune sunt populi, atque hoc nomine vocantur ab Aristotele & Demosthene, obligationem pactis possint addere, voluntas autem cujusque hoc omni modo agentis ut se obliget, idem non possit,

L. 2. D. de legibus. præcipue ubi lex civilis impedimentum non affert. Adde quod voluntate sufficienter significata transferri rei dominium potest, ut ante diximus. quid ni ergo possit transferri & jus in personam, aut ad transferendum dominium (quod jus ipso dominio minus est) aut ad aliquid agendum, quippe cum in actiones nostras par jus habeamus

¶ *Per traditionem. Instit. de rer. divis.* atque in res nostras? Accedit his * sapientum consensus: nam quomodo dicitur à Jurisconsultis, nihil esse tam naturale, quam voluntatem domini volentis rem suam in alium transferre ratam haberi,

† *L. 1. D. de pactis.* eodem modo dicitur † nihil esse tam congruum fidei humanæ, quam ea quæ inter eos placuerunt servare. Sic edictum de pecunia constituta, ubi nulla in constituyente debendi causa præcesserat præ-

L. 1. D. de pecun. const. L. Cum amplius. D. de reg. juru. ter consensum, favere dicitur naturali æquitari. Paulus quoque Jurisconsultus eum ait natura debere quem jure gentium dare oportet, cujus fidem secuti sumus: quo in loco primum vox, oportet, necessitatem quandam moralem significat: neque vero admit-

tendum est quod ait Connanus, fidem secutos nos censeret ubi res integra esse desit: agebat enim eo loco Paulus de conditione indebiti, quæ cessat si ex qualicunque pacto solutum quid sit, quia jam ante re adhuc integra, naturæ ac gentium jure dari oportebat, etiam si lex civilis ad præcindendas litium occasiones auxilium suum non præstabat. M. autem Tullius in officiis tantam promissis vim tribuit,

De Off. I. 1. ut fundamentum justitiæ fidem appellet, quam & justitiæ sororem dixit Horatius, & Platonici sæpe justitiam vocant *ἀλλθειαν*, quod fidelitatem transtulit Apulejus: ac Simonides justitiam definiebat, non modo acceptum reddere, sed & verum dicere. Sed ut bene res intelligatur, distinguendi sunt diligenter tres gradus loquendi de rebus futuris quæ nostræ sunt potestatis, aut fore putantur.

Ap. de Platone. Plato I de repub.

I. Primus gradus est assertio explicans de futuro animum qui nunc est: & ad hanc, ut vitio careat, requiritur veritas cogitationis pro tempore præsentis, non autem ut in ea cogitatione perseveretur. Habet enim animus humanus non tantum naturalem potentiam mutandi consilium, sed & jus. Quod si in mutatione sententiæ vitium sit aliquod, ut accidit, id non est intrinsecum mutationi, sed ex materia, puta quia prior sententia erat melior.

II. Secundus gradus est, cum voluntas se ipsam pro futuro tempore determinat, cum signo sufficiente ad indicandam perseverandi necessitatem. Et hæc pollicitatio dici potest, quæ seposita lege civili obligat quidem, aut absolute, aut sub conditione, sed jus proprium

prium alteri non dat. Multis enim casibus evenit, ut obligatio sit in nobis, & nullum jus in alio; sicut in debito misericordiæ & gratiæ reponendæ apparet, quibus simile est hoc debitum constantiæ sive fidelitatis. Itaque ex tali pollicitatione res pollicitantis retineri, aut is ipse qui pollicitus est ad implendam fidem cogi jure naturæ non poterit.

IV. Tertius gradus est, ubi ad determinationem talem accedit signum volendi jus proprium alteri conferre: quæ perfecta promissio est, similem habens effectum qualem alienatio domini. Est enim aut via ad alienationem rei, aut alienatio particulæ cujusdam nostræ libertatis. Illuc pertinent promissa dandi, huc promissa faciendi. Ejus quod dicimus insigne nobis argumentum præbent divina oracula, quæ nos docent * Deum ipsum, qui nulla constituta lege obstringi potest, contra naturam suam facturum nisi promissa præstaret. Nehem. ix, 8. Hebr. vi, 18; & x. 23; I Cor. i, 19; x, 13; I Thess. v, 24; II Thess. iii, 3; II Tim. ii, 13. Vnde sequitur ut promissa præstentur venire ex natura immutabilis justitiæ, quæ Deo & omnibus his qui ratione utuntur, suo modo communis est. Accedit judicium Salomonis: *Fili mi, siquid spondidisti alteri, defixisti externo voto- Prov. v. i* *las tuas: illaqueatus es verbis oris tui: captus es enunciationibus oris tui.* Et hinc Hebræis promissio vocatur *חֲוֶלָה* vinculum, & * voto comparatur, Num. xxx, 4, 5, 6. Similis origo vocis *ὑποχρέσις* notata Eustathio ad secundum Iliados, *αἰσινὲ γὰρ πως καὶ κατέχῃ τὴν ὑποχρέμενον ὁ τῆς ἐπαγγελίας δεζόμενος*: * *capit ac vincit quodammodo promissorem is cui fit promissio.* Quem sensum non male secundo Metamorphoseon expressit Ovidius, ubi promissor ei cui promiserat ait: *Vox mea facta tua est.* His cognitis non difficulter respondebimus ad Connani argumenta. Nam Iurisperitorum dicta de pactis nudis, respiciunt * id, quod Romanis legibus erat introductum, quæ deliberati animi signum certum constituerunt stipulationem. Neque negamus similes esse in aliis populis leges. *Qua lex ad id præstandum nos quod alicui promissimus obligat?* ait Seneca de lege humana & * promisso non solenniter facto V. de Benef. c. 10. loquens. Possunt autem naturaliter deliberati animi alia esse signa præter stipulationem, aut si quid ei simile ad actionem pariendam lex civilis postulat. Quod autem fit animo non deliberato, id nos quoque ad vim obligandi non credimus pertinere; quod & Theophrastus libro de legibus notaverat. imo & quod deliberato fit, sed non eo animo, ut jus proprium concedat alteri, ex eo negamus jus exigendi cuiquam naturaliter dari, quamquam non solam hinc honestatem, sed & necessitatem quandam moralem nasci agnoscimus. De eo autem quod ex Cicerone adducitur agemus infra, ubi de interpretatione pactorum sermo erit. Sed quæ ad perfectæ promissionis vim requirantur videamus.

V. Primum requiritur usus rationis: ideo & furiosi, & amentis, & infantis nulla est promissio. Aliud censendum de minoribus. hi enim etsi non satis firmum judicium habere credantur, ut & femina, id tamen nec perpetuum est, nec per se sufficit ad actus vim elidendam. Quando autem puer ratione uti incipiat, non potest certo de-

finiri:

finiri : sed ex quotidianis actibus , aut etiam ex eo quod communiter in quaque regione accidit , desumendum est. Itaque apud Hebræos valebat promissio quam fecisset adolescens qui annum impleffet decimum tertium : puella quæ duodecimum. Alibi leges civiles iusta ratione moræ, quasdam promissiones pupillorum ac minorum irritas pronuntiant , non apud Romanos tantum , sed & apud Græcos, ut notatum Dioni Chrysostomo oratione LXXV : adversus quasdam restitutionis beneficium introducunt : sed hi effectus sunt proprii legis civilis, ac proinde cum jure naturæ ac gentium nihil habent commune ; nisi quod quibus locis obtinent , ibi eas servari etiam naturale est. Quare etiam si peregrinus cum cive paciscatur , tenebitur illis legibus : quia qui in loco aliquo contrahit , tanquam subditus temporarius legibus loci subjicitur. Plane aliud erit , si in mari pactio fiat, aut in vacua insula , aut per litteras inter absentes. Talia enim pacta jure solo naturæ reguntur, ut & pacta eorum qui summam habent potestatem, qua tales sunt. Nam in his quæ privatim agunt , locum habent leges etiam quæ irritum actum faciunt , ubi id in favorem ipsorum fit, non in pœnam.

V I. De pacto errantis perplexa satis tractatio est. Nam distinguí solet inter errorem circa substantiam rei , & qui non sit circa substantiam : an dolus causam dederit contractui, an non : fueritne alter quicum actum est doli particeps : sine actus stricti juris , an bonæ fidei. Nam pro harum rerum varietate alios actus irritos pronuntiant scriptores , alios validos quidem , sed ut arbitrio ejus qui læsus est, rescindi possint , aut reformari. Sed harum distinctionum pleræque veniunt ex jure Romano , tum civili vetere , tum prætorio : quædam etiam non satis veræ aut accuratæ sunt. At viam nobis rependiendæ naturali veritati pandit , quod de legum vi atque efficacia omnium ferme consensu receptum est , ut * si lex fundetur in præsumptione aliqua facti, quod factum revera ita se non habeat, tunc ea lex non obliget, quia veritate facti deficiente deficit totum legis fundamentum. Quando autem lex in tali præsumptione sit fundata, ex legis materia, verbis & circumstantiis colligendum. Similiter ergo dicemus, * si promissio fundata sit in præsumptione quadam facti quod non ita se habeat, naturaliter nullam ejus esse vim : quia omnino promissor non consensit in promissum, nisi sub quadam conditione, quæ re ipsa non existit : quo referenda est illa quæstio apud Ciceronem de Oratore primo , de eo qui filium suum mortuum falso credens alium instituerat heredem. Quod si promissor negligens fuit in re exploranda, aut in sensu suo exprimendo , & damnum inde alter passus sit , tenebitur id refarcire promissor , non ex vi promissionis , sed ex damno per culpam dato , de quo capite infra agemus. Si vero adfuerit quidem error, sed in quo fundata non fuerit promissio, ratus erit actus, utpote non deficiente vero consensu : sed hoc quoque casu si is cui promittitur dolo errori causam dederit, quicquid ex eo errore damni promissor fecit, refarcire tenebitur , ex alio illo obligationis capite. Si pro parte fundata erit errore promissio , valebit pro reliqua parte.

Antonin. p. 2, tit. 1, c. 17. §. 6. Dd. ad l. contractus. de reg. juris. Covar. de contractibus. q. 57. Medina c. de rest. q. 33.

Felin. c. 1 de constit. n. 40. Bald. in l. cum quis. C. de jur. & facti ignor.

Covar. in c. possessor. de reg. juris. in 6. p. 2. § 6. n. 8. Navar. c. 12. n. 13.

VII. De eo quod metu fit, non minus implicita tractatio est. nam & hic distingui solet, inter metum gravem absolute vel ratione habita personæ metuentis, & levem; illatum juste & injuste; ab eo cui promittitur, vel ab alio; item inter actus liberales, & onerosos: & pro his diversitatibus alii actus dicuntur irriti, alii ad arbitrium promittentis revocabiles, alii in integrum restituendi; non sine magna sententiarum varietate circa hæc singula. Ego omnino illorum accedo sententiæ, qui existimant, seposita lege civili quæ obligationem potest tollere aut minuere, eum qui metu promissit aliquid, obligari: quia consensus hic adfuit, nec conditionalis, ut modo in errante dicebamus, sed absolutus. nam ut recte ab Aristotele traditum est, qui *Eth. Nic.* naufragii metu res suas jactat, vellet res servare sub conditione si *III.* naufragium non immineret; at absolute vult res perdere, spectata scilicet temporis ac loci circumstantia. Sed illud simul verissimum *Sylv. verb. Metus. q. 8.* censeo, si is cui promittitur metum intulerit, non justum, sed injustum, quamvis levem, atque inde secuta sit promissio, eum teneri ad liberandum promissorem, si promissor velit; non quod inefficax fuerit promissio, sed ob damnum injuria datum. quod quam habeat exceptionem ex jure gentium, * infra suo loco explicabitur. Quod vero quidam actus rescinduntur * ob metum ab alio incussum, quam quicum actum est, ex lege est civili, quæ sæpe etiam actus libere factos ob judicii infirmitatem, aut irritos facit, aut revocabiles. Quæ autem de legum civilium vi atque efficacia supra diximus, eadem hic volumus haberi repetita. At quæ ad promissiones firmandas vis sit jurisjurandi infra videbimus.

VIII. Materiam promissi quod attinet, eam oportet esse, aut esse posse in jure promittentis, ut promissum sit efficax. Quare primum non valent promissa facti per se illiciti: quia ad illa nemo jus habet, nec potest habere. At promissio, ut supra diximus, vim accipit ex jure promittentis, nec ultra extenditur. Agesilaus de promisso interpellatus respondit: *οὐ δέ τι, εἰδὲ ἐν δίκῃσι εἰς μὴ, ἐλεῖται μὲν, ἀμολόγηται δ' ἔτι* Bene, si justum est: sin minus, dixi tantum, non est promissi. Quod si res nunc non sit in potestate promittentis, sed esse aliquando possit, erit in pendentia efficacia; quia tum promissio facta censeri debet sub conditione, si res in potestatem venerit. Quod si conditio, qua res in potestatem promissoris venire possit, ipsa quoque sit potestativa, tenebitur promissor facere quicquid moraliter æquum est, ut ea impleatur. Sed in hoc quoque genere lex civilis utilitatis causa multa irrita solet facere, quæ naturaliter obligarent, ut promissum futuri matrimonii factum ab eo eave, qui conjugem nunc habeat, & non pauca quæ à minoribus aut filiis familiarum sunt.

IX. Quæri hic solet an promissio facta ob causam naturaliter vitiosam ipsa natura valeat, ut si quid promittatur homicidii perpetrandi causa. Hic ipsam promissionem vitiosam esse satis apparet: in hoc enim adhibetur, ut alter impellatur ad malum facinus. Sed non quicquid vitiose fit effectu juris caret, quod in prodiga donatione apparet. Hoc interest, quod donatione facta jam cessat vitiositas: nam

L. item si cum exceptione. §. in hac actione. D. quod metus causa.

Silo. verb. restitutio 2. dicto 7. Navar. c. 17. n. 15. & ca. 22. n. 51. §. 7. Covar. ad reg. peccatum. p. 2. §. 3. num. 7.

nam sine vitio res relinquatur apud donatarium. At in promissis ob causam vitiosam manet vitium, quamdiu non perpetratum est crimen: tamdiu enim impletio ipsa promissi, ut mali illex, labem in se habet: quæ cessare incipit perpetrato crimine. Vnde sequitur usque ad id tempus promissionis talis efficaciam esse in pendentem, ut modo dicebamus in promissa re quæ juris nostri non est. crimine vero perpetrato jam obligationis vim exferi, quæ ab initio non intrinsecus defuit, sed ab accedente vitio fuit impedita. Et hujus rei exemplum afferri potest in Iuda Iacobi filio, qui Thamari, quam meretricem putabat, promissam mercedem, * tanquam debitam, persolvit. Quod si iniustitia promissarii causam promissioni dederit, aut inæqualitas sit in contractu, hæc quomodo sint refarcienda alia est quæstio, * de qua mox videbimus.

*Cajet. 2. 2,
q. 32, art. 7.
Genesios
xxxv. 111.*

X. Quod vero promittitur ob causam ante debitam, non eo minus debetur, si jus naturale spectemus, secundum ea quæ de rei alienæ acceptance supra diximus: nam & sine ulla causa promissum naturaliter deberetur. Sed hic quoque damnum per extorsionem datum, aut inæqualitas in contractu reparanda venient, secundum tradendas inferius leges.

XI. Modum promittendi quod attinet, is, ut de dominii translatione diximus, requirit actum externum, id est signum sufficiens voluntatis, quale interdum esse potest nutus, frequentius autem vox aut literæ.

XII. Sed & per hominem alterum obligamur, si constet de voluntate nostra qua illum elegerimus, * ut instrumentum nostrum ad hoc speciatim, aut sub generali notione. Et in generali præpositione accidere potest, ut nos obliget qui præpositus est agendo contra voluntatem nostram sibi soli significatam: quia hic distincti sunt actus volendi, unus quo nos obligamus ratum habituros quicquid ille in tali negotiorum genere fecerit; alter, quo illum nobis obligamus, ut non agat nisi ex Præscripto, sibi non aliis cognito. Quod notandum est * ad ea, quæ legati promittunt pro regibus ex vi instrumenti procuratorii excedendo arcana mandata.

XIII. Atque hinc etiam intelligi potest exercitoriam & institoriam quæ non tam actiones sunt, quam qualitates actionum, ipso naturali jure niti. Adjiciendum hic est male Romanis legibus introductum, ut ex facto magistri exercitores in solidum singuli tenerentur. Nam hoc nec naturali æquitati convenit, quæ satis habet si pro suis singuli partibus conveniantur, nec publice utile est. absterrentur enim homines ab exercendis navibus, si metuant ne ex facto magistri quasi in infinitum teneantur. Atque adeo apud Hollandos, ubi mercatura pridem maxime viguit, & nunc & olim lex illa Romana observata non est: imo contra constitutum, ne exercitoria etiam universi amplius teneantur, quam ad æstimationem navis, & eorum quæ in navi sunt.

*L. qui ab-
senti. D. de
acq. poss.
Gomez. tom.
11, p. 9, n. 1.*

XIV. Ut autem promissio jus transferat, * acceptatio hic non minus quam in dominii translatione requiritur, ita tamen ut hic quoque præcedens rogatio durare intelligatur, ac vim habere acceptationis.

tionis. Nec obstat quod de pollicitationibus factis civitati jure civili est proditum : quæ ratio quosdam induxit , ut jure naturæ solum promittentis actum sufficere judicarent : nam lex Romana non hoc dicit, ante acceptationem pollicitationis plenam esse vim, sed revocari vetat, * ut acceptari semper possit : qui effectus non est naturalis, sed mere legitimus. cui non dissimile est quod pro infantibus & amentibus jus gentium introduxit. Nam pro his , ut possidendi res quæ possessione quæruntur, ita & acceptandi animus jus supplet.

*Molina dis-
put. 263.*

*Vide hoc li-
bro cap. 11,
111, § 6,
& 1v, § 10.*

XV. Illud etiam quæri solet , an satis sit acceptationem fieri, an vero etiam innotescere debeat promissori, antequam promissio plenum effectum consequatur. Et certum est utroque modo fieri posse promissionem : aut hoc modo, Volo ut valeat si acceptetur ; aut hoc modo, Volo ut valeat si acceptatum intellexero. Et in his quidem quæ ad mutuam pertinent obligationem , posterior sensus præsumitur : in promissis vero mere liberalibus , potius est ut prior sensus credatur adfuisse, nisi aliud appareat.

XVI. Sequitur hinc ante acceptationem , quippe jure nondum translatò, revocari promissum posse sine injustitia, imò & sine inconstantia, si revera eo animo factum sit, ut ab acceptatione demum valere incipiat. Revocari etiam posse mortuo ante acceptationem eo cui promissum erat , quia videtur acceptatio in arbitrium ipsius collata, non heredum. Aliud enim est velle dare huic jus ad heredes transiturum , * aliud velle dare heredibus : mulrum enim refert in quem beneficium conferatur. Et hoc est quod Neratius respondit, non videri sibi principem quod ei quem vivere existimabat concessisset, defuncto concessisse.

*L. Multum
refert. C. si
quis alteri
vel sibi. L. si
pater. D. de
muneris.
unde etia.*

*L. Neratius
D. de reg.
juris.*

XVII. Poterit etiam revocari mortuo eo qui lectus erat voluntatis internuncius ; quia in illius verbis posita fuerat obligatio. Aliud in tabellario qui non est instrumentum obligationis , sed perlator instrumenti obligatorii. Itaque literæ consensus indices per quemvis perferri poterunt. Distinguendum quoque inter ministrum qui electus est , ut promissionem significet , & inter eum qui electus est ut ipse promittat. Priore casu revocatio vim suam habebit , etiam si ministro non innotuerit : altero vero irrita erit revocatio ; quia jus promittendi ab ipsius voluntate pendeat , quæ voluntas necdum cognita revocatione, omni culpa vacabat. Sic etiam priore casu * mortuo donatore poterit acceptari donatio , ut perfecta ab una parte, quanquam revocabiliter : quod apertius in legatis conspiciere est. altero casu non poterit, quia non facta est, sed mandata fieri. In dubio autem mandantis voluntas fuisse censetur , ut impleatur mandatum, nisi magna mutatio inciderit, qualis est mors mandantis. Possunt tamen suppetere conjecturæ quæ aliud judicandum suadeant, quæ facile admittendæ sunt , ut subsistat quod pia causa dari mandatum est. Ac simili modo definiri potest agitata olim controversia , an in hæredem mandati detur actio, qua de re aliud M. Drusum Prætorum, aliud Sextum Iulium edixisse refert scriptor ad Herennium lib. 11.

*L. Mandatum D.
Mandati.
Clarus libro
1v, § donato-
res, §. 12.*

*L. Si mandassim. D.
Mandati.*

L. Nec ambigis. C. de don.

*Cruar. in
var. c. 14.
n. 16. L. si
pater. D. de
muneris.
unde.*

XVIII. Solent & controversiæ incidere de acceptatione pro altero facta : in quibus distinguendum est inter promissionem mihi

*Corar. c.
quamm. p.
2. s. 4. 13.*

*Alex. conf.
204. lib. 1.
& ibi Car.
Mol.*

factam de re danda alteri . & inter promissionem in ipsius nomen collatam, cui res danda est. Si mihi facta est promissio, omiſſa inſpectione an mea privatim interſit, quam introduxit jus Romanum, naturaliter videtur mihi acceptandi jus dari efficiendi, ut ad alterum jus perveniat, ſi & is acceptet: ita ut medio tempore à promiſſore promiſſio revocari non poſſit; ſed ego cui facta eſt promiſſio eam poſſum remittere. Nam iſ ſenſus juri naturæ non repugnat, & verbis talis promiſſionis maxime congruit. neque nihil mea intereſt ſi per me alter beneficium acquirat. Quod ſi promiſſio in nomen ejus collata eſt cui danda res eſt, diſtinguendum eſt, an qui acceptat, aut ſpecialē mandatum habeat acceptandi, aut ita generale, ut talis acceptatio ei incluſa cenſeri debeat: an vero non habeat. Vbi mandatum tale anteceſſit, diſtinguendum ultra non puto, ſitne perſona ſui juris necne, quod Romanæ leges volunt, ſed plane ex tali acceptatione promiſſionem perfici: quia conſenſus poteſt & per miniſtrum interponi ac ſignificari. Velle enim cenſeor quod in alterius voluntate poſui, ſi & ille velit. Deficiente autem mandato, ſi alius cui promiſſio facta non eſt acceptet volente promiſſore, tunc iſ erit effectus, ut promiſſori revocare promiſſionem non liceat, antequam iſ quem ſpectat promiſſio eam ratam habuerit aut irritam: ſic tamen, ut medio illo tempore iſ qui acceptavit, remittere promiſſum non poſſit, quia hic non adhibitus eſt ad jus aliquod accipiendum, ſed ad adſtringendam promiſſoris fidem in ſuſtentando beneficio: ita ut promiſſor ipſe ſi revocet faciat contra fidem, non contra jus proprium alicujus.

*L. perfectæ.
C. de donat.
quæ ſub mo-
do.
Barth. in L.
Qui Roma.
ſ. Flavius.
de verbo-
rum oblig.
Navarr. c.
22. nu 51.
& 80. Lib.
111.*

XIX. Ex ſuperioribus intelligi etiam poteſt, quid ſentiendum ſit de onere adjecto promiſſioni. id enim fieri poterit quamdiu promiſſio completa nondum eſt per acceptationem, nec fide interpoſita facta irrevocabilis. Onus autem in commodum tertii adjectum promiſſioni revocari poterit, quamdiu à tertio acceptatum non erit: quanquam non deſunt tam in hac quam in aliis quæſtionibus qui ſecus ſentiant. Sed recte rem inſpicienti facile elucet naturalis æquitas, ut multis probationibus non egeat.

*Sanc. lib. 11
de matrimo-
diſp. 32. n. 8.*

XX. Soler & illud diſputari, quomodo convaleſcere poſſit promiſſio cui error cauſam dedit, ſi re cognita promiſſor ſtare velit promiſſo. Atque idem quæri poteſt de promiſſionibus quibus lex civilis impedimentum injicit ex metu aut cauſa alia, ſi iſta cauſa poſtea ceſſaverit. Nam ad hæc firmanda quidam ſolum actum internum requirunt, quem conjunctum cum priore actu externo ſufficere putant ad pariendam obligationem. Alii, quibus id diſplicet, ideo quia actus externus non poteſt ſignum eſſe actus interni ſequentis, requirunt novam verbis factam, promiſſionem & acceptationem. Verior eſt media ſententia, actum quidem externum requiri, ſed non utique verbis factum, cum retentio rei promiſſæ ex parte ejus cui promiſſa eſt, & relictio ejus ex parte promittentis, aut ſimile aliquid, ſufficere poſſint ad ſignificandum conſenſum.

*Sanc. l. 11
de matrimo-
diſp. 32. n. 8.*

XXI. Hoc quoque omittendum non eſt, ne jura civilia cum naturali jure confundantur, neque promiſſiones quæ cauſam expreſſam non

non habent naturaliter esse irritas, non magis quam rerum donationes.

XXII. Neque eum qui factum alienum promisit ad id quod interest teneri, modo facere non omiserit, quod ex sua parte ad id factum obrinendum facere poterat; nisi verba aut negotii natura obligationem inducant strictiorem. *Velut persoluta fide*, inquit Livius, ^{Covar. c. quamvis, p. 2, 95.} Lib. II.

* *quia per eum non sterisset quin prestaretur.*

Annotata ad Caput XI.

S *Apientum consensus*] Ita ut & silentium in re moram non ferente §. I. vim sponfionis habere velint Hebræi. Baba Kama cap. x, §. 4.

Deum ipsum] Ita Baldus in L. I, D. de pactis.

Voto comparatur] *Quasi paciscuntur cum Diis homines oblatione votorum.* §. IV. Schol. Horatii.

Capit ac vincis] Inde vincula fidei dicta. Donatius ad Eunuchum.

Id quod Romanis legibus erat introductum] Cautè Paulus Sententiarum lib. II, tit. XIV, *Si pactum nudum de prestandis usuris interpositum est, nullius est momenti. Ex nudo enim pacto inter cives Romanos acti non nascitur.*

De promisso non solemniter facto loquens] Id est non sponso. Sic epistola XIX distinguit: *Iam non promittunt de te, sed spondent.* Stipulatus & sponfio, verborum solennitas dicitur Paulo lib. V Sententiarum, & Cajo titulo de obligationibus quæ ex consensu fiunt.

Si lex fundetur in presumptione aliqua facti] Exemplum vide in l. §. VI. mancipia, C. de Servis fugitivis, apud Gailium lib. I, obs. II, numero 7. apud Molinæum ad consuet. Paris. tit. I, §. I3, Gl. 3.

Si promissio fundata sit in presumptione quædam facti, quod non ita se habeat] Seneca de Beneficiis IV, c. XXXVI. Demens est qui fidem præstat errori.

Infra suo loco explicabitur] Hoc libro, tit. XVII, §. 19. & libro III, §. VII. c. XIX, §. I.

Ob metum ab alio incussum] Seneca naturam secutus libro IV controversiarum controversia XXVI: *Ita rescinduntur quæ per vim & necessitatem gesta sunt, si vis & necessitas à pacifcente adhibita est. Nihil enim, inquit, mea, antu cogaris, si non à me cogaris. Meam culpam oportet esse, ut mea poena sit.* confer quæ infra libro III, c. XIX, §. 4.

Tanquam debitam] Natura scilicet, secundum cuius legem tunc videbatur. Aliter ex jure civili judicavit C. Aquilius teste Valerio Maximo, lib. VIII, c. II, n. 2.

De qua mox videbimus] Cap. XII, §. 9, 10, 11.

Ut instrumentum nostrum] Servius ad illud Æneidos IX, *Hospitio* §. XII. *cum jungeret absens: per internuntios ait.* vide quæ supra ad caput VI, §. 2.

Ad ea quæ legati promittunt pro regibus ex vi instrumenti procuratorii excedendo arcana mandata] Vide exemplum apud Marianam XXVII, 18. Aliud apud Guicciardinum Tom. I.

Acceptatio hic non minus quam in dominii translatione requiritur] Ter- §. XIV tullianus, ut jurisperitus, libro de jejuniis: *Votum cum à Deo acceptatum est, legem in posterum facit.*

Vt acceptari semper possit] Vide similem legem Wisigothorum l. v, tit. II, c. 6.

§. XVI. *Aliud est velle dare heredibus*] ideo ad vitandum ambiguum dici solebat : *Illis liberisque ejus*. Servius ad IX Æneidos. Vide & legem Wisigothorum v, tit. II, c. 6.

Mortuo donatore poterit acceptari donatio] Vide Librum de Tenuris Anglix , c. 7.

§. XXII. *Quia per eum non stetisses quin præstaretur*] Confer quæ infra lib. III, c. XX, §. 30.

C A P V T X I I.

De contractibus.

I. Divisio actuum humanorum qui aliis hominibus utiles sunt : ac primum , in simplices ac mixtos.

II. *Simplicium in beneficos meros , aut cum mutua obligatione.*

III. Et permutatorios : tum qui dirimunt,

IV. Tum qui communionem adferunt.

V. Mixtos esse principaliter.

VI. Aut per accessionem.

VII. Qui actuum contractus dicantur.

VIII. *Æqualitatem in contractibus requiri primum circa actus precedentes.*

IX. *Ad scientiam.*

X. *Ad libertatem volendi.*

XI. *Secundo in ipso actu , si sit permutatorius.*

XII. *Tertio in eo de quo agitur : quod explicatur.*

XIII. *Quæ æqualitas locum habeat in actibus mere aut partim beneficiis.*

XIV. *Quomodo æstimandum rei pretium in venditione , & ex quibus causis juxte crescat aut minuat.*

XV. *Quando naturaliter perfecta sit venditio : & quando dominium transcat.*

XVI. *Monopolia quæ sint contra jus naturæ , aut diligendæ legem.*

XVII. *Pecunia functionem quomodo recipiat.*

XVIII. *De conductionis mercede naturaliter nihil remittendum ob sterilitatem & similes casus : & quid si conductore primo impedito uti, res alii locata sit?*

XIX. *Iuxta merces quomodo crescat & minuat.*

XX. *Quo jure vetita sint usura.*

XXI. *Quæ commoda usura nomine non veniant.*

XXII. *Legum civilium quæ circa hanc rem vii sit.*

XXIII. *Qualis æstimatio faciendæ in contractu averse periculi , sive assicurationis.*

XXIV. *Qualis in societate , ubi multæ ejus species explicantur.*

XXV. *De societate navali.*

XXVI. *Jure gentium inæqualitatem in quam consensus est , quoad actus exteriores non attendi : & quo sensu id naturale dicatur.*

ACTVVM humanorum qui ad aliorum hominum utilitatem tendunt, alii sunt simplices, alii compositi.

II. * Simples alii benefici, alii permutatorii. Benefici aut meri, aut cum mutua quadam obligatione. Benefici meri, aut in præsens absolvuntur, aut in futurum prominent. In præsens absolvitur factum utile, de quo nihil loqui necesse est, quando utilitatem quidem parit, sed nullum juris effectum: item donatio, qua dominium transfertur, qua de re egimus supra cum de domini acquisitionibus ageretur. In futurum prominent promissiones tum dandi, tum faciendi, de quibus jamjam egimus. Benefici actus cum obligatione mutui sunt, qui aut de re disponunt sine alienatione, aut de facto ita ut aliquis effectus superfit. Talis est circa rem usus concessio, qui commodatio dicitur: in factis præstatio operæ sumtuosæ, aut obligatorix, quæ dicitur mandatum, cujus species est depositum, præstatio scilicet operæ in re custodienda. His autem actibus similes sunt actuum

actuum promissiones, nisi quod, ut diximus, hæc in futurum prominent: quod & de actibus jam explicandis intellectum volumus.

III. Actus permutatorii, aut dirimunt partes, aut communio- nem adferunt. Actus eos qui difentorii sunt, recte dividunt Iurif- consulti Romani in Do ut des, facio ut facias, facio ut des: de qui- bus videri potest Paulus Iurifconsultus in l. Naturalis: Digestis, Præscriptis verbis. Sed Romani ab hac divisione eximunt quosdam contractus, quos ipsi nominatos vocant, non tam quod proprium habeant nomen (habet enim hoc & permutatio quam à nominato- rum numero excludunt) quam quod ob usum frequentiore * vim quandam & naturam acceperint talem, quæ etiam si nihil esset di- ctum specialiter, ex ipso nomine satis posset intelligi: unde etiam certæ de illis proditæ erant actionum formulæ: cum in cæteris con- tractibus minus frequentibus hoc tantum inesset, quod dictum erat, ac proinde non communis aliqua & usitata, sed accommodata ad ipsum factum daretur formula, quæ ideo præscriptis verbis diceba- tur. Ob eandem causam usus frequentioris, in conventionibus nomi- natis, si requisita quædam adeflent, ut in venditione * si de pretio convenisset, etiam re integra, id est antequam à partium altera præ- stitum esset aliquid, injungebatur implendi necessitas: cum in illis ra- rioribus re integra daretur pœnitendi libertas, id est impunitas, quia lex civilis vim coactricem subtrahebat illis conventionibus, ut sola contrahentium fide starent. At jus naturæ ignorat hæc discrimina: neque vero qui innominati ab illis dicuntur contractus, aut minus sunt naturales, aut minus antiqui. imo permutatio, quæ innominatis accensetur, emtione & * simplicior est, & antiquior. Et Eustathius ad Iliados x, ubi de certamine publico agitur, cui præmium consti- tutum est, quod apud Homerum est ἀρνυδιαι, interpretatur ἀνταρτα- λάτισται, addens Συνάλλαγμα γὰρ πρὸς τὴν τοιαύτην: nimirum facio ut des. Nos ergo naturam sequentes, contractus omnes diremtorios, nullo nominatorum aut innominatorum discrimine, ad tria quæ diximus genera, revocabimus. Dicemus proinde dari ut detur, statim qui- dem rem pro re, ut in ea quæ specialiter dicitur permutatio, anti- quissimum haud dubie commercii genus: aut * pecuniam pro pecu- nia, quod collybum Græci vocant, mercatores hodie cambium: aut rem pro pecunia, ut in emptione ac venditione: aut usum rei pro re: aut usum rei pro usu rei: aut usum rei pro pecunia, quod postremum locatio conductio dicitur. Vfus autem nomine hic intelligimus tum nudum usum, tum cum qui cum fructu conjunctus est, five is sit tem- porarius, five personalis, five hereditarius, five alio quovis modo circumscriptus, ut apud Hebræos is qui durabat ad annum Iubilæum. Datur vero, ut interposito tempore tantundem, & genere idem de- tur, in mutuo, quod locum habet in his, quæ pondere, numero, mensura constant, tam rebus aliis quam pecunia. Facti cum facto permutatio innumeras habere potest species pro factorum diversita- te. At facio ut des, aut pecuniam, atque id quoque in factis quotidiana- rum utilitatis locatio conductio dicitur, in facto præstandæ indem-

Aristotel.
v Eth. 8. &
1 Pol. 9.
D. de con-
tractu. emt.
l. 1.

nitatis circa casus fortuitos averſio periculi , vulgo aſſecuratio , qui contractus olim vix cognitus nunc eſt inter receptiſſimos ; aut ut des rem , aut uſum rei.

IV. Actus autem communicatorii , aut facta communicant , aut res , aut hinc res , inde facta ad utilitatem communem , quæ omnia veniunt ſocietatis nomine : in quo genere comprehenditur & bellica ſocietas , qualis illa apud nos frequens navium privatarum coitio adverſus piratas , aut alios invaſores , quam vulgo Admiralitatem nuncupant, Græci *σύμπλοκον* aut *ὁμόπλοκον* vocabant.

V. Mixti autem actus ſunt , aut principaliter , aut per acceſſionem alterius. Sic ſi ſciens rem majoris emam , & quod plus eſt in pretio alteri condonem , partim donatio erit , partim emtio : ſi fabro pecuniam promittam ut de ſuo auro mihi annulos faciat , partim emtio erit , partim conductio. Sic & in ſocietate accidit ut alter factum & pecuniam , alter pecuniam tantum contribuat. Et in feudali contractu rei feudalſ conceſſio beneficium eſt , pactio autem militaris operæ pro tutela , eſt facio ut facias. Quod ſi onus penſionis accedat , earenus miſcetur cum emphyteuſi. Fœnus quoque nauticum mixtum quid eſt ex contractu mutui , & periculi averſi.

VI. Per acceſſionem ad alterum actum fit mixtio , ut in fidejuſſione & pignoris datione. Nam fidejuſſio , ſi negotium ſpectes quod inter fidejuſſorem & principalem debitorem geritur , plerumque mandatum eſt : ſin negotium quod inter creditorem & fidejuſſorem qui nihil recipit geritur , videtur actus merè liberalis : ſed quia contractibus oneroſis accedit , inde cenſeri ſolet. Pignoris quoque datio per ſe videtur actus liberalis , qua detentio rei conceditur , ſed hæc quoque naturam trahit ex contractu cui ſecuritatem præſtat.

L. Labeo. D.
de verb. ſi-
gnif.

VII. Omnes autem actus aliis utiles , extra mere beneficos , contractuum nomine appellantur.

VIII. In contractibus natura æqualitatem imperat , & ita quidem , ut ex inæqualitate jus oriatur minus habenti. Hæc æqualitas partim conſiſtit in actibus , partim in eo de quo agitur , & in actibus , tum præcedaneis , tum principalibus.

L. 1. D. de
act. emti &
venditi.

IX. Ad præcedaneos actus pertinet , quos is qui cum aliquo contrahit , * vitia ſibi nota rei de qua agitur ſignificare debet : quod non civilibus tantum legibus conſtitui ſolet , ſed naturæ quoque actus congruit. nam inter contrahentes propior quædam eſt ſocietas , quam quæ communis eſt hominum. Atque hoc modo ſolvitur quod dicebat Diogenes Babylonius hoc tractans argumentum , non celari omnia quæ tacentur : nec quicquid tibi audire utile eſt idem mihi dicere neceſſe eſſe , ut de rebus cæleſtibus. nam * contractus natura utilitatis cauſa reperta propius quiddam exigit. Bene Ambroſius : *In*

Cic. de Off.
III.
Off. II.
c. 10.

*contractibus etiam vitia eorum quæ veniunt prodi jubentur , ac niſi intima-
rit venditor , quamvis in jus emptoris tranſcripſerit , dolis actione vacuantur.* Lactantius dixerat : *Qui vendentis errorem non rearguit , ut aurum parvo
emat , aut qui non profiteſtur fugitivum ſervum , vel peſtilentem ſe domum ven-
dere , lucro & commodo ſuo conſulens , non eſt ille ſapiens , ut Carneades videri
volebat ,*

Labro. v.

volebat, sed callidus & astutus. At non idem dicendum est de his quæ rem non contingunt: ut si quis sciat multas naves in cursu esse quæ frumentum advehunt. nam tale quid indicare est quidem officiosum ac laudabile, sæpe adeo ut omitti nequeat, nisi ut caritatis regula violetur; non tamen injustum, id est non pugnans cum jure ejus quicum negotium est: ita ut locum hic habere possit illud, quod idem ille Diogenes non incommode dicebat referente M. Tullio: *Adveni, exposui: vendo meum, non pluri quam ceteri: fortasse etiam minoris cum major est copia, cui sit injuria?* Non ergo generaliter sequendum illud ejusdem Ciceronis, celare esse, cum tu, quod scias, id ignorare, emolumentum tui causa, velis eos quorum interfit scire: sed tum demum id locum habet, cum de iis agitur quæ rem subjectam per se contingunt, ut si domus sit pestilens, si à magistratu dejici jussa, quæ exempla ibidem videas. At vitia ei quicum agas, nota, ut servitutem ædium quas M. Marius Gratidianus C. Sergio Oratæ vendebat ab ipso prius emtas, dici nihil attinet. * sciencia enim utrinque par pares facit contrahentes. Horatius:

Ille feret pretium pæna securus, opinor:

Prudens emit vitiosum.

Quod notatum & Platoni undecimo de legibus.

X. Neque vero tantum in intellectu rerum, sed & in voluntatis usu quædam contrahentibus inter se æqualitas debetur: non quidem ut si quis anteceffit merus juste incussus, is demi debeat; id enim contractui extrinsecum est: sed nequis incutiat contrahendi causa, aut si incussus est, ut dematur. Hoc spectantes Lacedæmonii resciderunt emtionem agri, quam Elei possessoribus metu expresserant, *γνόντες μηδὲν δικαιοτέρον εἶναι βίαν πελαγμένους ἢ βίαν φιλομένους τῶν τῶν ἡπτόνων λαμβάνειν*. Arbitrari nihil justius esse infirmioribus per emptionis titulum, quam vi meram rem extorquere, quæ Xenophontis verba sunt. Quod tamen quam exceptionem ex jure gentium habeat, suo loco videbimus.

XI. In ipso actu principali hæc desideratur æqualitas, ne plus exigatur quam par est. Quod in contractibus beneficis locum vix potest habere. Nam si quis pro commodato, aut opera in mandato aut deposito exhibenda, aliquid mercedulæ stipulerur, non injuriam faciet, sed contractum miscebit, id est ex gratuito efficiet semipermutatorium. At in permutatoriis omnibus sollicite id observandum est. nec est quod dicat quispiam, id quod pars altera amplius promittit, donatum censeretur. Neque enim solet hic esse tales contractus ineuntium animus, nec præsumendus est nisi appareat. Quod enim promittunt aut dant, credendi sunt promittere aut dare tanquam æquale ei quod accepturi sunt, utque ejus æqualitatis ratione debitum. Ioh. Chrysostomus: *ὅταν γὰρ ἐν ταῖς συμβολαίαις καὶ ἡνίκα δ' αὖ ἀγορεύουσι διηγεῖται καὶ ἀποδοῦναι, φιλονεικῶμεν καὶ βιάζομεθα ἑαυτοῖς τῆς αἰτίας καὶ βλάβης καὶ πόνου ὡς τότε ποιῶμεν, καὶ λησῖα τὸ πρῶτον εἶναι*; Quoties enim in contrahibus & quoties emendum quid aut dependendum est, contendimus, omnique modo laboramus ut minus æquo pretio demus, nonne huic facto quoddam inest furtum? Scriptor vitæ Isidori apud Photium, Hermiam narrat,

Th. 2. 2. 78
art. 3 Bal.
l. 1. de ad.
ed. Covarr.
ad c. peccatum. p. 2. 5.
4. 2. 6.

d. loco.

D. l. D. de
contr. emt.
in fine.

Hist. Gr.
111.

Inst. de
mandato. 9.
ult. L. 1. 9.
de qui ser-
vum. D. de
positi.

ubi quod emere veller iusto forte minoris esset indicatum, adjecisse quod iusto pretio decrat, quod existimaret aliter agere iniustitiæ esse speciem, sed talis quæ plurimos lateret. Et in hunc sensum interpretantur Hebræi legem quæ est * Levit. xxv, 4, & 7.

XII. Restat æqualitas in eo de quo agitur, in hoc consistens, ut etiam si nec celatum quicquam sit quod dictum oportuit, nec plus exactum quam deberi putabatur, in re tamen deprehendatur inæqualitas, quamquam sine culpa partium, puta quod vitium latebat, aut de pretio errabatur, ea quoque sit refarcienda, & demendum ei qui plus habet reddendumque minus habenti: quia in contractu id utrumque propositum aut fuit, aut esse debuit, ut uterque tantundem haberent. Lex Romana hoc constituit non in quavis inæqualitate, minima enim non persequitur, imo & occurrendum censet multitudinis litium, sed in fatis gravi, ut quæ dimidium iusti pretii excedit. Nimirum leges, ut ait Cicero, iniqua tollunt quatenus teneri manu possunt, philosophi quatenus ratione & intelligentia. Hi vero qui legibus civilibus subiecti non sunt, id sequi debent quod æquum esse ipsis ratio recta dicat: imo & illi qui legibus subiecti sunt, quoties de eo quod fas piūque est agitur, si modo leges non jus dant aut tollunt, sed juri duntaxat ob certas causas auxilium suum dene-
gant.

XIII. Sed notandum est quandam rei æqualitatem spectari & in contractibus beneficis, non quidem omnimodam ut in commutatoriis, sed ex suppositione ejus quod agitur, ne quis scilicet ex beneficio damnum sentiat: ob quam rationem mandatarius indemnus præstari debet à sumptibus factis, & damno in quod ex causa rei mandatæ incidit: & commodatarius rem tenetur refarcire si perit, quia non solius rei ratione domino tenetur, id est ex vi domini, quomodo quisvis possessor teneretur, ut supra didicimus, sed & ratione beneficiæ acceptionis: * quod ita verum est, nisi omnino & apud dominum fuisset peritura. Hoc enim casu nihil per commodatum domino abest. Contra depositarius præter fidelitatem nihil recepit: ideo si perit res, non tenebitur: non rei ratione, quia non exstat, nec locupletior est; nec acceptionis ratione, quia accipiendo beneficium non accepit, sed dedit. In pignore, ut & in locato, media via sequenda est, ut qui rem accepit, nec de casu quovis teneatur, ut commodatarius, & majorem tamen diligentiam quam depositarius præstare debeat: quia pignoris acceptio est quidem gratuita, sed accedere solet contractui oneroso. Quæ omnia Romanis quidem congruunt legibus, sed non ex illis primitus, sed ex æquitate naturali veniunt. Quare eadem apud alias quoque gentes reperire est. Inter cæteros apud Hebræum Mosem Maimonidem libro III Ductoris dubitantium * cap. 42. Spectavit huc Seneca cum dixit *alios fidem debere, alios tutelam*. Ad hanc vero formam de cæteris quoque contractibus iudicium est faciendum. Sed generali tractatione quantum instituto nostro sufficit absoluta, speciales quasdam contractuum quæstiones percurramus.

XIV. Mensura ejus quod res quæque valeat maxime naturalis est

et. loc.

Silvest. in
verbo Bel-
lum, p. 1.
n. 7.

Th. 2, 2. 62.
art. 6.

vii. De Be-
neficiis. 19.

est indigentia, ut Aristoteles recte ostendit: quod in permutationibus rerum apud barbaros populos maxime spectatur. Non tamen hæc unica est mensura. Nam hominum voluntas, quæ rerum domina est, multas res magis desiderat quam sunt necessariae. *Margaritis*, inquit Plinius, * *pretia luxuria fecit*. Et Cicero Verrina de Signis: *Quæ* Mor. Nic. v. 8. *modus est in his rebus cupiditatis, idem est estimationis*. Et contra evenit ut res maxime necessariae minoris sint propter copiam. Quod Seneca multis exemplis ostendit libro de Beneficiis VI, cap. 15; ubi & hoc addit: *Pretium cujusque rei pro tempore est. cum bene ista laudaveris, tanti sunt quanto pluri venire non possunt*. Paulus Iurisconsultus: *Pretia rerum non ex affectu nec utilitate singulorum, sed * communiter funguntur*: id est, ut alibi explicat, quanti omnibus valeret. Hinc fit ut res tanti æstimeretur, quantum pro ea communiter offerri aut dari solet, quod vix est ut non aliquam latitudinem habeat, intra quam plus minusve dari aut exigi possit, nisi ubi lex certum rebus pretium *cu nisi*, ut Aristoteles loquitur, id est *in puncto* constituit. In communi autem illo pretio, * ratio haberi solet laborum & expensarum quas mercatores faciunt: soletque subito quoque mutari ex copia & inopia e mentium, pecuniæ, mercium. Cæterum possunt & quædam esse rei accidentia æstimabilia, ob quæ res licite supra aut infra commune pretium ematur vendaturve, puta ob damnum consequens, lucrum cessans, affectum peculiarem, aut si in gratiam alterius res vendatur ematurve, alioqui non emenda aut vendenda; quæ ipsa accidentia ei cum quo agitur indicanda sunt. Ejus quoque damni aut lucri cessantis ratio haberi potest, quod ex pretii solutione dilata aut anticipata nascitur.

L. pretia. D. ad l. Falc.

L. Si servum D. ad legem Aquil.

XV. De venditione & emptione notandum etiam sine traditione, ipso contractus momento, transferri dominium posse, atque id esse simplicissimum. ita * *Senecæ venditio alienatio est, & rei sue jurisque sui in alium translatio*: nam & ita fit in permutatione. Quod si actum sit ne statim dominium transeat, obligabitur venditor ad dandum dominium, atque interim res erit commodo & periculo venditoris: quare quod venditio & emptio constat præstando, ut habere liceat & evictionem, item quod res periculo est emptoris, & ut fructus ad eum pertineant, antequam dominium transeat, commenta sunt juris civilis, quod nec ubique observatur: imo plerisque legum conditoribus placuisse, ut ad traditionem usque res commodo & periculo venditoris sit, notavit Theophrastus in loco qui * apud Stobæum est, ubi & multa alia instituta reperias de solennitate venditionis, de arrhabone, de poenitentia, multum differentia à jure Romano: sicut & apud Rhodios perfici solitam venditionem & contractus quosdam alios relatione in acta, notavit in Rhodiaca Dion Prusænsis. Illud quoque sciendum, si res bis sit vendita, ex duabus venditionibus eam valituram quæ in se continuit præsentem dominii translationem, sive per traditionem, sive aliter. Per hanc enim facultas moralis in rem abiit à venditore: quod non fit per solam promissionem.

XVI. Monopolia * non omnia cum jure naturæ pugnant. nam

Arist. Pol.
I, c. VII.

possunt interdum à summa potestate permitti iusta de causa & pretio constituto : cujus rei exemplum nobis illustre præbet Iosephi historia cum is vice regia Ægypto præset. Sic & sub Romanis Alexandrini Indicarum & Æthiopiarum mercium habebant, * ut Strabo loquitur, *μονοπωλίαν*. Potest & à privatis institui, æquo duntaxat compendio. At qui, ut in Velabro olearii, * de compacto id agunt, ut res supra pretium id quod summum nunc est in communi pretio vendantur, aut vi, aut fraude impediunt, ne major copia importetur, aut ideo merces coemunt ut vendant pretio quod tempore venditionis iniquum sit, injuriam faciunt, atque eam reparare tenentur. Quod si alio modo impediunt invectionem mercium, aut ideo coemunt ut pluris vendant, pretio tamen pro temporis ratione non ini-quo, faciunt quidem adversus caritatis normam, quod multis evincit Ambrosius libro Officiorum tertio, sed proprie jus alterius non violent.

Cap. 6.

XVII. De pecunia sciendum, eam naturaliter functionem recipere, * non in materia sola, nec in speciali appellatione aut forma, sed in genere magis communi, qua scilicet comparatur ad res aut omnes, aut maxime necessarias : quæ æstimatio, si aliud non convenit, facienda erit tempore ac loco solutionis. Michael Ephesius ad quintum Nicomachiorum : *ὡς ἐπὶ τῆς χρέως τῷ ἐπὶ τῷ νόμισματι ἴδιαι ἀν τις γινόμενοι, ὡς γὰρ ἐκείνης οὗτε αἰεὶ ὁμοίως δεόμεθα καὶ ἐν χρέω τῶν ἀλλοτρίων ἴσμεν, ὥπως ἔδδ το νόμισμα αἰεὶ ἴσον εἶναι. ἀλλὰ μετεπίπλει, καὶ τὸ πλεονεχέον δυναμένοι ὑπερον ἢ ἔλαττον ἢ ἔδδεν ἰσχύει. ὁμοιως μᾶλλον γὰρ τῷ διαμένει καὶ δέει ὡς μέτρα αὐτῶν τῶν ἀλλοτρίων χρεῶν.* Quod de indigentia accidit, idem in nummo videre est. Nam sicut ea non eadem semper, nec enim alienis rebus aque semper opus est nobis, sic nec nummus idem semper valet, sed mutatur, & cum prius plus valuerit, postea aut minus, aut nihil valet : * diuturnius autem est nummi pretium ; eoque ut mensura aliarum qua comparatur rerum uti solemus. Cujus loci hic sensus est : quicquid adhibetur in hoc ut mensura sit rerum aliarum, debet esse tale ut per se minime flectatur. talia autem sunt in genere æstimabilia, aurum, argentum, æs. per se enim ferme tantundem ubique, & semper valent : sed prout res aliæ, quibus indigent homines, copiosæ sunt aut raræ, ita eadem pecunia ex eadem facta materia, eodem pondere, nunc plus, nunc minus valet.

L. II. D.
Locati.

XVIII. Locatio & conductio, ut recte à Cajo dictum est, proxima est venditioni & emtioni, eisdemque regulis consistit. Respondent enim pretium pensioni sive mercedi, & rei dominium facultati utendi. Quare sicut res domino perit, ita naturaliter sterilitas, & alii casus qui usum impediunt, damno sunt conductoris : neque eo minus locator jus habebit ad pecuniam promissam, quia ipse facultatem utendi tradidit, quæ eo tempore tantum valebat. quanquam & legibus & pactis immutari id potest. Si tamen locator, cum conductor primus re uti impeditus esset, alii eam locaverit, quicquid consecutus inde fuerit rependet primo conductori, ne ex re aliena fiat locupletior.

XIX. Et quod de venditione supra diximus, pluris rem vendi mino-

minorisve emi posse, si in gratiam alterius vendatur ematurve, alias non vendenda aut emenda, idem & de re aut opera locata conductave intelligendum est. Quod si una opera pluribus utilis esse possit, ut itineris susceptio, & locator pluribus se in solidum singulis obstrinxerit, poterit de singulis mercedem pacisci quam ab uno exigeret, ubi lex non obstat: quia quod illa opera secundo quoque utilis est, extrinsecum est contractui qui cum primo est initus, neque respectu primi quicquam minuit de æstimatione.

XX. Circa mutuum quæri solet, quo jure vetitæ sint usuræ: & quanquam jure naturali veritas esse receptior est sententia, contrarium tamen sentit Abulensis. Neque vero videntur argumenta quæ in alteram adferuntur partem, talia esse ut assensum extorqueant. Nam quod de mutuo dicitur gratuitum esse, * tantundem & de commodato dici potest: cum tamen pro usu rei pretium exigere illicitum non sit, sed efficiat ut contractus in aliud nomen transeat. Nec magis urget quod suapte natura sterilis est pecunia. Nam & domos & res alias natura infœcundas hominum industria fructuosas fecit. Illud speciosius, quod hîc res pro re reddatur, usus autem rei à re distingui non possit, cum in abusu consistat, ac proinde pro eo nihil debeat exigi. Sed notandum est cum rerum quæ usu pereunt, aut in alterius dominium transeunt, ususfructus Senatusconsulto introductus dicitur, non tamen effectum, ut proprius ususfructus esset, de voce ususfructus agi, quæ certe secundum suam proprietatem tali juri non congruit; non tamen sequi inde jus tale nihil esse, aut non æstimabile, cum contra certum sit, si quis proprietario tale jus cedat, pecuniam posse exigi eo nomine. Sic & jus illud nonnisi post tempus certum reddendi pecuniam aut vinum, est aliquid æstimabile: minus enim solvit qui tempore minus solvit. Atque ideo * *de alienigenâ* usus pecuniæ cum fructibus prædii compensatur. Quæ vero à Catone, Cicerone, Plutarcho, & aliis contra usuras dicuntur, ea respiciunt non tam quod intrinsecum ei est, quam quod plerumque ei adest, eamque consequitur. Sed quicquid hac de re sentire libeat, sufficere nobis debet lex à Deo Hebræis data, quæ vetat Hebræos Hebræis pecuniam dare fœnori. Est enim hujus legis materia si non necessaria, certe honesta moraliter, unde & aliis maxime moralibus annumeratur Psalmo qui apud Hebræos est decimus quintus, apud Latinos * decimus quartus, & apud Ezechielem capite decimo octavo. quæ autem hujus generis sunt, Christianos quoque obligant, quippe vocatos ad majora virtutum specimina: & quæ tunc officia homini Hebræo aut alioqui circumciso (nam hujus cum Hebræo par causa erat) præstari jubentur, ea nunc præstanda sunt homini cuivis, * omni populorum discrimine per Evangelium sublato, latiusque extenso proximi intellectu: quod præter cætera ostendit insignis Christi de homine Samarita apologus. Itaque Lætantius de officiis tractans hominis Christiani, *Non dabit*, inquit, *in usuras pecuniam. hoc est enim de alienis malis lucra captare.* Ambrosius: *Subvenire non habenti humanitatis est; duritia autem * plus extorquere quam dedere.* Ipse Cæsar Augustus notavit aliquos, quod pecunias

*In cap. 25
Matthæi quæ
171, &
172.*

*L. II, D. de
usufructu
car. rer. qua.
usu consum.*

*L. I. § si u-
susfructus,
D. ad legem
Falcæ.*

Luc. x, 29.

*Epit. Inst.
c. 2.*

*De Officiis
111, c. 2.*

Suer. c. 39.

levio-

levioribus usuris mutuati, graviori fœnore collocassent.

XXI. Observandum tamen est, esse quædam * quæ ad usuræ speciem accedant, ac vulgo usuræ esse videantur, cum tamen pacta sint generis alterius: ut de repensando damno quod facit qui pecuniam dat mutuam eo quod diu pecunia careat: item de lucro ob mutui dationem cessante, deducto scilicet incerto spei, & labore qui subeundus fuerat. Sic etiam pro impensis ejus qui multis dat mutuam pecuniam, & in hoc paratam habet: & pro periculo amittendæ sortis, ubi idonee non caveretur, si quid exigitur, usura vere non est. Demosthenes oratione in Pantænetum, eum qui quod ex mercatura aut honesta opera quæsitivæ * sub modico lucello elocat, partim ut suum servet, partim ut gratum faciat alteri, negat feneratorum odio prægravandum.

XXII. Leges vero humanæ quæ concedunt aliquid stipulari pro usu pecuniæ, aut rei alterius; ut apud Hollandos jampridem concessum est aliis quidem * octo nummos in centum, mercatoribus autem duodecim pro usu annali exigere, siquidem vere stant intra compensationem ejus quod abest, aut abesse potest, non pugnant cum naturali aut divino jure: sin eum modum excedunt, impunitatem præstare possunt, jus dare non possunt.

XXIII. Contractus avertendi periculi, quem * affecutionem vocant, omnino nullus erit si contrahentium alter rem de qua agitur, aut salvam quo destinabatur pervenisse, aut periisse sciverit: non tantum ob paritatem quam exigit contractuum permutatoriorum natura, sed quia propria materia hujus contractus est damnum sub ratione incerti. Periculi autem hujus pretium ex communi æstimatione petendum est.

XXIV. * In societate negotiatoria, ubi confertur pecunia cum pecunia, si pecuniæ æquales sint, æquales esse etiam oportet partes in damno & lucro: sin inæquales fuerint, partes quoque fient pro rata. quod Aristoteles sine octavi Nicomachiorum sic extulit: *οἱ χρηματῶν κοινωνοὶ πῶς ἐκ τοῦ κέρους οἱ συμβαλλόμενοι πῶς ἐκ τῆς ζητίας*. Atque idem habebit locum si operæ aut æquales aut inæquales conferantur. Sed & opera cum pecunia, aut cum pecunia & cum opera, conferri potest, ut dici solet:

Par pari datum hostimentum est opera pro pecunia.

Sed hæc collatio non uno modo fit: nam aut opera confertur cum solo pecuniæ usu, quo casu fors domino perit, & si salva est, domino salva est; aut opera confertur cum ipso dominio pecuniæ, quo casu qui operam impendit particeps fit sortis. In prima specie comparatur cum opera non fors, sed periculum amittendæ sortis, & lucrum quod probabiliter ex ea sperari poterat. In altera operæ pretium habetur quasi forti adjectum, & pro eo quod valet in ipsa sorte partem habet qui operam præstat. Quod de opera diximus, idem & de labore ac periculo navigationis, & similibus intelligi debet. Ut autem sociorum aliquis lucri sit particeps, immunis damni, est quidem præter naturam societatis: potest tamen ita conveniri sine injuria. fiet enim mixtus contractus ex societate & ex contractu averfi periculi;

in

in quo ita servabitur æqualitas, si tanto plus lucri ferat, quam aliqui laturus fuerat qui in se damnum recepit. Ut autem quis damnum sentiat sine lucro, ideo admittendum non est, quia ita naturalis est societari utilitatum communio, ut sine ea nequeat societas consistere. Quod autem dictum est à Iurisconsulto † non expressis partibus æquales intelligi, ita demum pro vero habendum est, si quæ conferuntur sint æqualia. In societate autem universorum bonorum non id quod hinc aut illinc obvenit, sed quod probabiliter sperari poterat comparandum est.

Angelus
verb. Societatis I, 9. 7.
Silv. verbo Societatis, I
9. 2. *Nava.*
17. n. 255.
Corvaz. 6.
Leff. d. loci.
Livius libro
XXXIX.

XXV. In societate navali adversus piratas utilitas communis est ipsa defensio: interdum & præda. Solent autem æstimari naves, & quæ in navi sunt, atque ex his summa confici, ut damna quæ eveniunt, in quibus sunt & vulneratorum impendia, ferantur à dominis navium & mercium * pro parte quam habent in ea summa. Et hæc quidem quæ diximus hæctenus ipsi juri naturæ sunt consentanea.

Arist. III
Polit. c. 6.
† L. Si non.
D. pro socio.

XXVI. Nec in his jure gentium voluntario quicquam mutatum apparet: uno excepto, quod inæqualitas rerum, in quam consensus est, ubi nec mendacium intercessit, nec ejus quod dictum oportuit reticentia, in actionibus exterioribus pro æqualitate habetur: ita ut quomodo jure civili ante constitutionem Diocletiani actio in foro nulla dabatur adversus talem inæqualitatem, ita nec inter eos qui jure gentium solo sociantur exactio aut coactio sit eo nomine. Hoc enim est quod ait Pomponius, in pretio venditionis & emtionis naturaliter licere se mutuo circumvenire: ubi licere est non quidem fas esse, sed ita permitti ut nullum contra proditum sit remedium in eum qui se pacto velit defendere. * Naturaliter autem eo in loco, ut & alibi interdum, positum est, pro eo quod recepti passim moris est, quomodo apud Apostolum Paulum ipsa natura docere dicitur viro turpe esse comam alere, cum tamen id neque repugnet naturæ, & multos apud populos usitatum sit. Sic idolorum cultores, non autem quovis homines φύσις μορῆς, id est natura vanos appellat scriptor libri Sapientiæ, & τέκνα φύσις ἀργής Paulus Apostolus, non tam ex sua, quam ex Romanorum, apud quos tum vivebat, persona loquens. Euenus poëta vetus:

L. in causa
cognitione.
D. de mino-
rib. L. Item
si pretio. D.
locati.
I Cerimb.
x1. 14.

Φημὶ παλινρόνιον μελέτην ἔμμεραι, φίλε, καὶ δὴ
ταύτην ἀνθρώποισι τελοῦσάων φύσιν εἶναι.

Quod meditare diu durabile fiet, amice,

Atque id naturam credo mortalibus esse.

Ejusdem sensus dictum vetus apud Galenum exstat: ἐπικτηθεὶς φύσεις L. III. πῶς ἔστιν consuetudo adscititia est natura. Apud Thucydidem simili notione dicitur τῶν νόμων καλλίσταται ἡ ἀνθρωπεία φύσις, humana natura legum vitæ ætix. Sic πεφυσισµέναι dicunt Græci tum virtutes, tum vitia postquam altas radices egerunt. Apud Diodorum vero Siculum legimus: φύσεως ὑπὸ τῆ ἀνάγκης ἡττωμένης, cum necessitas naturam, id est robur animi, vinceret. Sic Pomponius Iurisconsultus cum dixisset jus Romanum non pati eundem in paganis & testato & intestato decedere, addidit earum rerum naturaliter inter se pugnam esse, cum tamen ea regula e solis Romanorum moribus pendeat, neque apud alios populos

L. jui no-
strum. D. de
R. I.

locum

locum habeat, ac ne apud ipsos quidem Romanos * in militum testamento. Evidens autem fuit utilitas ejus quod dixi juris introducendi, ad præcidendas controversias infinitas, & , ob incerta rerum pretia inter eos qui communem judicem non habent, inexplicabiles, quæ vitari non poterant si ob inæqualitatem à pactis discedere licuisset.

L. Si voluntas, C. de rescind. vend.

Hæc est emptionis atque venditionis substantia (ajunt Imperatores substantiæ nomine morem perpetuum significantes) *quod emptor viliori comparandi, venditor cariore distrabendi votum gerentes ad hunc contractum accedant, vixque * post multas contentiones, paulatim venditore de eo quod petierat detrahente, emptore autem huic qui obtulerat addente ad certum consentiant pretium.* Seneca ait hoc jus respiciens: *Quid interest quanti sint, cum de pretio inter ementem & vendentem convenerit? Nihil venditori debet qui bene emit.* Andronicus Rhodius sensu eodem: τὸ γὰρ ἐν τοῖς ἐμπορίοις συναλλαγμάτων κέρδιον οὐτὲ ἀδίκον εἶναι, οὐτὲ εὐθύνη. τέτταρον γὰρ ἀδίκον εἶδεν οὗ νόμος: Lucrum quod voluntate contrahentium percipitur, nec iniustum est, nec corrigitur. Ejus enim rei licentiam lex concessit. Is, quem indicavi paulo ante, scriptor vitæ Isidori, minoris justo emere, aut pluris vendere, vocat ἀδίκον ὑπὸ μὲν τῷ νόμῳ ἀφαιμένην, τὸ δὲ δίκαιον ἀναλρέψασαν: iniustitiam * à lege quidem permissam, sed qua re ipsa iustum pervertat.

L. vi. de benef. 15.

Nic. v. 5.

Annotata ad Caput xii.

§. II.

Simplices alii beneficii, alii permutatorii] Aristoteles illa omnia δόσεις, hæc πρῶτος nomine comprehendit.

§. III.

Vim quandam & naturam acceperunt talem] Vide Vasq. lib. contr. c. x, in fine.

Si de pretio convenisset] Apud Hebræos perfecta non censetur venditio ante traditionem veram vel imaginariam.

Simplicior est & antiquior] Apparet id ex Homeri versibus productis L. i. D. de contrahenda emptione. Tacitus de Germanis: *Interiores simplicius & antiquius permutatione mercium utuntur.* Servius ad Eclogam iv ad illud: *mutabunt merces. quia antiqui res rebus mutabant.* Et ad illud Georg. iii: *Vellera mutantur. ingenti pretio comparentur.* Nam apud majores omne mercimonium permutatione constabat, quod & Cæsar Historicus confirmavit exemplo. Plinius libro xxxiii, 2: *quantum feliciore ævo cum res ipsa permutabantur inter se, sicut & Trojanis temporibus facilitatum Homero credi convenit.* Libro sexto, cap. xxii, de Seribus: *Uteriore ripa merces propositas juxta venalia tolli ab his si placeat permutatio.* Mela de iisdem: *Seres interfunt, genus plenum justitia ex commercio, quod rebus in solitudine relictis absens peragit.* de iisdem Ammianus libro xxiii: *Cum ad comedenda fila vel quadam alia fluvium transierunt advena, nulla sermonum vice, propositarum rerum pretia, solis oculis æstimantur.* Mela de Sarmatis: *Vice rerum commercia exercent.* De Colchis vide Busbequium epistola exoticarum iiii. de Lapponibus Olaum Magnum libro iv, c. 5.

Pecuniam pro pecunia] de eo vide Procopium arcana historia. Numerus Illyrico advectus quondam in Italia mercis loco. Plinius libro xxxiii, c. 3.

Viria sibi nota] vide Scholiasten ad illud Horatii :
mentem nisi litigiosus

§. IX.

Exciperet dominus.

Contractus natura utilitatis causa reperta propius quiddam exigit] Valerius Maximus lib. VIIII, c. II, I : *bona fidei venditorem, nec commodorum spem augere nec incommodorum cognitionem obscurare oportet.* Agitur ibi de ædibus dirui iussis ab auguribus, quod emptorem venditor celaverat.

Scientia utrinque par, partes facit contrahentes] Edictum Theoderici, c. 141.

Levitici xxv. 14, 17] Vide Mosem de Kotzi, Præcepto jubente §. XI.

LXXXII.

Quod ita verum est, nisi omnino & apud dominum fuisset perituum] Lex §. XIIII. Wisigothorum lib. v, tit. v, c. I, 2, 3.

Capite 42] Convenit cum Exodi loco c. XXII, 6, 10, 11, 12, 13. Moses de Kotzi præceptis jubentibus LXXXVIII & LXXXIX.

Pretia luxuria fecit] idem libro XXXVII de gemmis : *Singulorum libido singulis modum facit & maxime regum.* & libro XXXII : *Quantum apud nos Indici margaritis pretium est, tantum apud Indos in curialio. namque ista persuasione gentium constant.* Augustinus de civitate Dei libro XI, cap. 16 : *Sed quid mirum, cum in ipsorum etiam hominum aestimatione, quorum certe natura tanta est dignitatis, plerumque carius comparatur equus quam servus, gemma quam famula? ita libertate judicandi plurimum distat ratio considerantis à necessitate indigentis, seu voluptate cupientis, cum ista quid per se ipsum in rerum gradibus pendat, necessitas autem quid propter quid exspectat. cogitet & ista quid verum luci mentis appareat, voluptas vero quid jucundum corporis sensibus blandiatur, exquirat.*

Communiter funguntur] Plin. lib. XVIII, c. 31 : *Æqui patrisfamilias modus est, annonæ cuiusque anni uti.*

Ratio haberi solet laborum & expensarum] Nec improbat id Augustinus ad Ps. LXX : *Sed ait ipse mercator : Affero ex longinquo merces : mercedem laboris mei unde vivam peto. dignus est enim mercenarius mercede sua. de mendacio & perjurio agitur, non de negotio.*

Seneca] de Beneficiis v. 10.

§. XV.

Apud Stobæum est] titulo de legibus.

Non omnia cum jure natura pugnant] Nota Thaletis historia de olive. Pythoclis inventum de plumbo Tyrio coemendo unde lucrum faceret Atheniensis populus, est apud Aristotelem æconomicon II. de monopolio erinaceorum, quibus expoliuntur vestes, vide Plinium VIII, 37. de monopolio Serici, Procopium in historia arcana.

Utriusque Strabo loquitur] Libro XVII. vide & Cassiodorum II, 4, & 26.

De compaſſo id agunt] Lex æqua & prudens est C. de monopoliiis. & locus notabilis apud Lysiam adversus frumenti venditores, qui pretium falsis rumoribus incendebant. Adde Cassiodorum IX, 5. & c. quicumque, causa XIV, quæstione IV,

Non in materia sola, nec in speciali appellatione aut forma sed in genere magis communi] non tam ex substantia quam ex quantitate L. I. D. de contrah. emptione. non corpora hic cogitanda sed quantitas. L. Si is eni, §. I. D. de solutionibus.

Distur-

Diuturnius est nummi pretium] publica ac perpetua æstimatio. d. L. 1. D. de cont. empt.

§. XX.

Tantundem & de commodato dici potest] valde enim affinia commodatum & mutuum, ut locatio & feneratio. in L. unica. C. Theod. quod iussu est, pecuniam commodat. Iustinianus edidit *mutuam dat.* Nummos autem fœnore sumptos, conductos dixit Horatius lib. 1, Sat. 2, ubi Scholiastes *morees, usura.*

Hominum industria fructuosas fecit] Nec enim debet sterilis esse pecunia. L. quid ergo. § Vfuris. D. de contr. tutela. L. debitor. D. de Vfuris.

Εν ἀποχρήσει] L. cum debitor. D. in quibus causis pignus. L. ea pactione. c. de Vfuris.

Et aliis] Vt Appiano in civilibus.

Honesta moraliter] Hebræi consent voce נשׂא significari usuram in pecunia: voce פריה & ריבית in quavis specie. Hieronymus ad XVII Ezechielis: *Pecant quidam usuram tantum esse in pecunia: quod providens scriptura divina, omnis rei aufert superabundantiam, ut plus non capiant, quam dedisti.*

Decimus quartus] Et Ps. CII, *ἄνθρωπος ἀγαθὸς ὁ δὲκλέρων τὴν κίχρῶν.* Vir bonus est, qui alterius miseretur, eique pecuniam dat mutuam.

Omni popolorum discrimine per Evangelium sublato] Christianos Arnobius libro IV ait esse communicatores rei & cum omnibus, quos s. lidet germanitatis necessitudine copulatio. alibi: qui omnes homines pro fratribus diligunt.

Plus extorquere quam dederis] Cyprianus de Lapſis gravia peccata enumerans, addit *usuris multiplicanſibus fœnus augere.* Chrysostomus de jejunio v: *ἐὰν νηστύσης, βλέπῃ μὴ δανείσης τὸ ἀργύριον σὺ ἐπὶ τῷ κ. νηστύσεις; ἀλλὰ πρὸς τὸν βλάσφημον συναδικαίμεν τὴν χειρὶν ἑαυτοῦ.* Si jejunes, vide ne pecuniam tuam colloques fœnori. jejunas? rumpe violentorum pactorum cautiones. idem in caput ultimum 1 ad Corinthios pecuniam fœnore partam non magis si in Eleemosynam detur Deo acceptam esse ait, quam si detur ex quæstu meretricio. Augustinus epist. LIV: *quid dicam de usuris, quas etiam ipsa leges & iudices reddi jubent. ita crudelior est, qui subtrahit aliquid vel eripit diviti, quam qui trucidat pauperem fœnore?* Maximus homilia III de quadragesima: *recte frater frequentabis Ecclesiam, si gressus tuos lethalibus laqueis avida illa non implicet & involvat usura.* His adde Basilium in Sermones Domini in monte, & quæ ex Conciliis, sanctisque scriptoribus collegit Gratianus causa XIV, quæst. III & IV.

§. XXI.

Quæ ad usura speciem accedant] Et si cum juris Romani consulti loqui volumus, fœnus odiosum nomen est, usura non item. *Usura non propter lucrum petentium sed propter moram solventium infligitur.* L. cum quidam. D. de Vfuris. Cujacius in paratitlo de Nautico fœnore: *Fœnus est quod præter sortem accedit lucri causa: usura quod accedit ne in damno verſetur creditor.* Sed quia plerique etiam usurarum abusi sunt nomine, coepit & hoc in sequiorem sumi partem: in bonum autem fœnum substitui vox ejus quod interest.

Sub modico lucro] Procopius Gotth. III, in laudibus Germani, qui Iustiniano propinquus: *ῥημάτων τῶν δανεισμάτων ἅπανσι δανειστικὰς μερίδας*
 καὶ

ἐν τῶν ἐν ὅσῳ λόγῳ χρησιμότητι & αὐτῶν πᾶσι. pecunias omnibus opus habentibus magnas dabit utendas, usuram autem, quæ quidem talis dici mereatur, nunquam ab ipsis sumebat.

Octo nummos in centum] Idem in Imperio constitutum.

§. XXII.

Impunitatem præstare non possunt] Ideo permissas ante se usuras ad normam æquiores reducere Iustinianus sui officii censuit : Novellis XXXII, XXXIII, XXXIV.

Affecurationem] Id damnum in se fuscipere dixit Suetonius Claudio. Sic Cicero pecuniæ publicæ prædes accepit, ut populo cautum esset sine vecturæ periculo. Epistola XII, 17.

Exemplum societatis habes in delphinis apud Plinium] Lib. IX, c. 8 & in pinna ac pinnotere IX, 40. meminit & Cicero de Finibus.

Pro parte quam habent in ea summa] Vide simile in L. Wisigotthorum libro V, tit. V, c. 5.

Naturaliter autem eo in loco] Sic Gellius lib. IX, c. 10, de actu conjugali: rem natura lege operiendam.

In militum testamento] Imo & in paganorum testamentis sæpe ubi inofficiosi querela instituitur, L. mater. L. nam et si. L. circa. D. de inoff. Testamento, addita L. cum duobus. C. eodem titulo.

Post multas contentiones] Festus : Cociones dicti videntur à cunctatione quod in emendis vendendisque mercibus tarde perveniant ad justipreti finem. itaque apud antiquos prima syllaba per V litteram scribebatur. Quintilianus declamatione pro civibus diu cocionatus est.

A lege permissam] Sic Andronicus Rhodius ad V Nicomachiorum c. 5 in fine : ἔπειν γὰρ ἁ δέσιν ἐδωκεν ὁ νόμος. harum enim rerum licentiam lex dedit.

C A P V T X I I I.

De jurejurando.

I. Iurijurandi quanta vis sit etiam ex paganorum opinione.

II. Animum deliberatum requiri, nempe ut quis jurare voluerit.

III. Verba jurantis obligare in sensu quo ea creditur accepisse cui juratum est.

IV. Iuramentum dolo elicitum quando obliget.

V. Iuramenti verba non extendenda ultra receptum loquendi morem.

VI. Iuramentum non obligare de re illicita factum.

VII. Aut quod impediatur majus bonum morale.

VIII. Aut si factum sit impossibile.

IX. Quid si impossibile sit ad tempus?

X. Iurari Deo nominato, & quo sensu.

XI. Sed & nominato rebus aliis cum respectu ad Deum.

XII. Iuramentum esse etiam per falsos Deos juretur.

XIII. Effectus iurijurandi : inde obligatio

ex jurejurando duplex, tempore iurijurandi & postea : quod distincte explicatur.

XIV. Quando ex jurejurando jus quæritur homini & Deo, quando Deo tantum.

XV. Resellitur sententia statuens eum qui pirata aut tyranno juravit, Deo non teneri.

XVI. Qui perfido juravit an implere debeat, distinctione explicatur.

XVII. Cum Deo solum qui obligatus fuit, heredem ejus ad nihil teneri.

XVIII. Perjurum non esse qui non implet nolenti impleri, aut sublata qualitate ejus cui sub illa qualitate juratum est.

XIX. Quando irritum sit quod contra iuramentum sit.

XX. Superiorum actus quid possit circa id quod subditus juraverit, aut quod subdito juratum est, cum distinctionibus exponitur.

XXI. Monite Christi de non jurando ad XXII. Quae fides injurata juramenti vim quale juramentum proprie pertineant. ex more habeat.

A Pud omnes populos, & ab omni ævo circa pollicitationes, promissa, & contractus maxima semper vis fuit jurisjurandi. Nam ut Sophocles ait Hippodamia :

*Mens excitari jurisjurando solet,
Ut bina diligenter evites mala,
Culpari amicis, & Deos offendere.*

Off. I. Nullum vinculum, inquit Cicero, ad adstringendam fidem majores nostri jurejurando artius esse voluerunt. Hinc gravis poena perjuris imminere nunquam non credita : ut Hesiodus dixit de juramento :

clades mortaliibus unde

Adveniunt, quoties fallaci pectore jurant.

* Ira ut posteritas etiam majorum delicta lueret, quod non nisi de gravissimis criminibus creditum : & sine facto voluntas quoque poenam in se accerferet : quorum utrumque Herodotus confirmat narratione de Glaucō Epicydide, qui deliberaverat tantum an juratam de deposito fidem falleret : ubi hoc carmen Pythiæ adfert idem Herodotus :

*At juramento quidam est sine nomine proles
Trunca manus, & trunca pedes : tamen impete magno
Advenit, atque omnem * vastat sisirpemque domumque.*

Et eandem historiam recitans Juvenalis ita concludit :

Has patitur poenas peccandi soli voluntas.

Off. III. Bene Cicero : Est jusjurandum affirmatio religiosa : quod autem affirmate quasi Deo teste promiseris, id tenendum est. Quod autem addit : Jam enim non ad iram Deorum quæ nulla est, sed ad justitiam & fidem pertinet : si iræ nomine perturbationem intelligit, non improbandum est ; sin qualemcunque nocendi affectum aut voluntatem, minime est recipiendum, ut recte probat Lactantius. Nunc unde vis jurisjurandi oriatur, & quo pertingat usque videamus.

Lib. de ira
Det.

II. Primum quod de promissis & contractibus diximus, & hic habet locum, ut animus rationis compos & deliberatus requiratur. Quare si quis non putans se jurare verba protulerit jurantia, ut de Cydippe narratur, locum habere potest quod ei tribuit Ovidius :

** Quæ jurat mens est : nil conjuravimus illa.*

ex Euripide desumptum qui in Hippolyto dixerat,

*Jurata lingua est : * mente juravi nihil.*

Soto l. vii. q. 1. art. 7. Quod si quis volens jurare obligare se noluerit, non eo minus obligatur, quia obligatio à juramento est inseparabilis & effectus ejus necessarius.

Covarr. ad
c. quemvis.
part. 1. q. 5.

III. At si quis deliberato protulerit verba jurantia, animo tamen non jurandi, hunc non obligari, sunt qui tradunt, peccare tamen temere jurando. Sed verius est teneri eum vera facere dicta quorum Deum adhibuit testem. nam is actus qui per se est obligatorius, ex animo deliberato processit. Cui consequens est ut quam plerumque verum est illud Tullii ; *Quod ex animi tui sententia juraveris,*

juraveris, id non facere perjurium est; quo & illud pertinet quod apud Homerum jurans Vlyssi Calypso ait,

ἀλλὰ τί ποῦ νόστον καὶ Φειζόμεαι

Verum animus quod sentis idem loquar.

Id tamen hanc exceptionem habeat, nisi qui jurat sciat, aut probabiliter credat, ab eo quicum negotium est, verba aliter accipi. nam dictis ipsis testem adhibens Deum, debet dicta facere vera, * quomodo putat intelligi. Et hoc est quod idem ait Cicero: *Quod ita juratum est, ut mens deferentis conciperet fieri oportere, id servandum est.* Apud Tacitum legimus, *Trepidus & verba iurijurandi per varias artes mutantibus, quos flagitii conscientia inerat.* Augustinus: *Perjuri sunt qui servatis verbis expectationem eorum quibus juratum est deceperunt.* Et * Isidorus: *Quacunque arte verborum quis juret, Deus tamen qui conscientia testis est, ita hoc accipit sicut ille cui juratur intelligit.* Atque hoc est quod dicitur * liquido jurare. Ideo Metellus recte recusavit jurare in legem Apulejanam, quanquam erant qui dicerent legem ob rogationis vitium esse irritam, & juramentum in legem ita intelligendum si lex rite rogata lataque esset. Nam quanquam in promissis aliis facile subintelligitur tacita aliqua conditio, quæ promissorem exsolvat, id tamen in juramento admittendum non est: quo pertinet egregius ille locus Apostoli ad Hebræos: *Deus volens abundantissime hereditibus promissionis ostendere immutabilitatem consilii sui, fidem fecit jurejurando: ut per duas res immutabiles in quibus fieri non potest, ut fallat Deus (ita recte verti puto illud *ψαδὲξ*, sicut aperta locutio vocatur veritas, Dan. VII, 16. VIII, 26; x, 1.) firmum habeamus solatium.* Quæ verba ut intelligantur, sciendum est sanctos scriptores de Deo sæpe loqui *ἀσπῶντομαῖς*, & magis secundum id quod videretur nobis, quam quod est. Nam Deus vere decreta sua non mutat. Mutare tamen & * poenitentia duci dicitur, quoties aliter agit quam verba sonare videbantur, nimirum * ob conditionem tacite intellectam quæ cessat, Ierem. XVIII, 8. Exempla videre est Gen. xx, 3; Ex. xxxii, 14; I Reg. xxi, 29; II Reg. xx, 1; Esaiæ xxxviii, 1; Ionæ iii, 5, 11. Quo sensu etiam nos fallere Deus improprie dici potest. & solet vox *ψαδὲξ*, quæ in dicto loco ad Hebræos apparet, significationem habere eventus spem frustrantis, ut videre est tum alibi, tum Levit. vi, 2; Iosue xxiv, 27; Esaiæ lvi, 11; Ose. i, 2; * Abac. i, 17. Facillime autem hoc procedit in comminationibus, quia illæ jus nemini conferunt. In promissis interdum, ubi scilicet conditio tacite quædam subest. Ideo duas res Apostolus nominat quæ immutabilitatem notant, promissionem, quia jus dar, & juramentum, quia conditiones tacitas, & aliquo modo latentes repellit: ut videre est etiam Psal. lxxxix, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36. Nam aliud est si quas condiciones ipsa negotii natura aperte indicet. Quo nonnulli referunt id quod legitur Num. xiv, 30. Sed verius est terram promissam jurato dici ipsis, non personis, sed populo, posteris scilicet eorum quibus Deus juraverat, com. 23. Talis autem promissio impleri quovis tempore potest, nec personis certis adstringitur. Ex his quæ diximus intelligi potest quid sentiendum sit de jurejurando quod dolo elicitum est. Nam si certum est, eum

Hist. iv.

Epistola
ccxxiv.

App. de bello civil. l. i. 5.
Pan. in c.
Clericus de
jurejur. Sil.
in verbo iuramentum.
4. 9. 23.
vi. 17. ibi
Thom.

Ionæ iv, 2.

- Nazar. c.*
12, n. 13. qui juravit aliquod factum * supposuisse, quod revera se ita non habeat, ac nisi id credidisset non fuisse juraturum, non obligabit juramentum. At si dubium sit, an non etiam sine eo idem fuisset juraturus, standum erit verbis, quia simplicitas quam maxima juramento convenit. Atque huc refero iurandum quod Iosue & primores populi Israelitici Gabaonitis dederunt. Decepti quidem erant à Gabaonitis è regione longinqua se venire fingentibus. At non inde sequebatur Iosuem & primores, si scissent ex vicinis populis eos esse, non fuisse eis parcituros. Nam quod dixerant Gabaonitis: *Fortassis in medio mei habitas, quomodo tecum pacisceris?* hunc habere sensum potest, ut interrogentur Gabaonitæ quale pactum desiderent, sociale an deditiois; aut etiam ut ostendant Hebræi licitum sibi non esse cum quibuldam populis foedus inire sociale: non etiam ut negent deditibus se vitam relinquere posse. Lex enim divina quæ eos populos inter necioni devovebat, * ex legis alterius comparatione ita erat intelligenda, ut locum haberet nisi si qui moniti statim facerent imperata.
- I Reg. IX,*
21. Quod inter alia probat historia Rahabæ * cui ob benemerita parci-
XL 19, 20. tum est, & Solomonis, qui Cananæorum reliquias sub imperium ac tributum accepit. Atque huc pertinet quod in Iosue libro dicitur nullam fuisse civitatem ex populis septem quæ pacem fecerit; obdu-
II Samuel.
XXI, 6. ratos enim ne gratia illis fieret. Quare cum credibile esset, si rem ipsam Gabaonitæ indicassent, quod præ metu non fecerunt, tamen vitam salvam sub parendi conditione impetraturos fuisse, valuit iurandum, adeo quidem, ut & de eo violato postea poenæ sumtæ sint gravissimæ Deo auctore. * Ambrosius hanc tractans historiam: *Iosue tamen pacem quam dederat, revocandam non censuit, quia firmata erat sacramenti religione, ne, dum alienam perfidiam arguit, suam fidem solveret.* Nihilominus doli sui poenam aliquam sustinuerunt Gabaonitæ iam sua deditioe subditi facti Hebræorum. Addicti enim sunt * personali cuidam servituti, cum si egressi aperte, potuissent ad tributariam conditionem recipi.

- V. Non tamen ultra receptum loquendi morem extendenda est iuramenti significatio. Ideo perjuri non erant qui cum iurassent non duros se in matrimonium filias Benjaminitis, raptas cum raptoribus vivere permiserunt. * Aliud enim est dare, aliud amissum non repetere. Ambrosius de hoc facto: *Quæ indulgentia congruo intemperantia supplicio non videtur vacare, quando illis hoc solum permixtum est ut rapta ini-
De Off. II,
6. 14. rent conjugia, non connubii sacramento.* Non dissimile est, quod Achæi Romanis quædam non probantibus quæ ab ipsis facta & iurejurando firmata erant, rogarunt ut ipsi Romani quæ viderentur mutarent: nec Achæos religione obstringerent irrita ea quæ iurejurando sanxissent faciendi.

- V I. Ut valeat iuramentum. * oportet obligatio sit licita. Quare nullas vires habebit iurata promissio de re illicita, aut naturaliter, aut divina interdictione, aut etiam humana, de qua mox agemus. Bene * Philo Iudæus: *ἴστω ὅτι πᾶς ἐνωμότης ἀδικα δρῶν, ὅτι ἐνορκήσας μὲν ἐ, τὸ ὅτι πολλὰς φυλακὰς καὶ ἐπιμελείας ἄξιον ὄρεται ἀνατρέπει, ὃ τὸ καλὸν καὶ δίκαιον ἐπι-
Livius lib.
XXXIX. πρεσβύζει. καὶ σιγήτην γὰρ ὑπόπαια ὑποπαιόεις, ἐν ᾧ δέονται γενομένοις ὕμνοι, οἳ πο-
λὺ βέλτιον*

ἀλλ' ἐέλπιον ἢν ἡσυχάζοιτο· ἀπὸ τοῦτο δὲ ἀπὸ τοῦτο ἔτι τῷ ἀδικησέμεν
 πολὺν ἰσχυρὸν τὸ θεῖον αὐτῷ μετὰ τῆς ἰλίου δυνάμεως αὐτῷ συγγρηγοῦν· οἷς ἀόσιμα χρη-
 σάμεν· ὁμοῦ δὲ διπλάσια γὰρ αἰρεῖσθαι παρὰ, δυνάμενοι τὴν ἡμίσειαν αὐτῶν ἀπο-
 φορεῖσθαι, μὲν καὶ φρενοβλάσεια δοσίου· *Sciat quisquis ob juramentum*
injussu aliquid molitur agere, non se jurisjurandi observantem fore, sed potius
eversorem jurisjurandi, quod magna cura ac religione dignum est, ex quo hone-
sta ac recta sanciri solent. Addit enim culpam culpa, juramento non recte facto,
ex quo abstinere satius fuerat actum illegitimum. Quare ab injusta actione ab-
stinens Deum veneretur, ut quæ ipsi est maxime propria misericordiam ei im-
pertiat. Nam dupla eligere mala, cum parte altera exonerari possis, insanabilis
est furor, ex mentis inopia. Exemplum dari potest in Davide qui Nabali
pepercit quem se occisurum juraverat. Cicero simile ponit exem-
plum in voto Agamemnonis: Dionysius Halicarnassensis in conjura-
tione Decemvirorum de republica occupanda. Seneca:

1 Sam. xxxv.

Lib. II.

Præstare fateor posse me tacitam fidem,

Si scelere careat: interim scelus est fides.

Vbi interim valet interdictum. Ambrosius: Est enim contra officium nominis-
quam solvere promissum, juramentum custodire. Augustinus: Si ad peccatum
admittendum fides exhibeatur, mirum est si fides appellatur. Idem docet se-
cunda ad Amphiloichium Basilium.

VII. Imo etiamsi res quæ promittitur non sit illicita, sed * ma-
 jus bonum morale impediens, sic quoque non valebit jusjurandum:
 quia scilicet profectum in bono Deo debemus, ita ut ejus libertatem
 eripere nobis ipsis non valeamus. Huc pertinet insignis ejus quem di-
 xi Philonis Judæi locus quem ascribere non pigebit: ἐπεὶ οἱ οἱ τὴν φύσιν
 αἰμαίνε, καὶ ἀκρίβειαν δὲ ὑπερβολὴν μισανθρωπίας γενήσονται, καὶ ὑπὸ ὀργῆς οἷα
 χαλεπῆς δειποῖνης ἐκδοκάζοντες, ὅρα καὶ τὴν ἀγγελίαν πιστοῦνται τῶν ἰδῶν, οἵτινες οὐ
 φασὶν ὁμοφροεῖν, καὶ ὁμοφρον εἶναι τὸ δεῖναι, καὶ πάλιν τῷ δεῖναι μὴ ἐξῆν ἀφελῆναι
 τινα καὶ πάλιν κείνους τινὰ λυψέσθαι, καὶ μέχρη τελευτῆς. *Sunt quidam adeo duro at-*
que infociabili ingenio, sive odio humani generis, sive dura domina iracundia
subacti, ut morum feritatem jurjurando obfirmant, ut ne hunc habeant mensa
aut recti socium, ne illi bene unquam faciant, ne quid ab eo ad mortem usque
*accipiant. Quod ait jurasse quosdam * ne huic vel illi unquam bene fa-*
cerent, id Hebræi vocabant אכזהר, id est ἐκζην ἀφελείας, votum de be-
neficientia: אכזהר אכזהר Levit. v. 6. Hujus formula tradentibus Hebræo-
rum magistris erat אני מנהגך לא אכזהר, aut אני מנהגך לא אכזהר, cui conve-
nit illa Syriaca in veteri versione Matthæi xv, 5. אני מנהגך לא אכזהר:
Græce δῶρον, ὁ δὲν ἐξ ἐμοῦ ἀφελήσῃς. Id est, Donum Deo dicatum sit, (id e-
nim est אכזהר אכזהר) si quid unquam à me boni acciperis. Votum addita
consecrationis poena validum plane censebant Hebræorum magistri,
peffimi hac in parte juris divini interpretes, etiamsi adversus paren-
tes factum esset: quod dicto loco refellit Christus, in cujus verbis
τιμῶν honorare est benefacere, ut collato Marci loco apparet, &
Pauli i Tim. v. 3, 17; & Num. xxiii, 11. Sed etiamsi adversus a-
lios conceptum sit, recte dicemus non obligare jusjurandum, quia
ut diximus profectui adversum est.

Th. 2.2. 89,
 art. 7, &
 ibi Cajet.
 Grat. c. ult.
 s. ult. 22. qu.
 4. q. 1.
 vll. q. 1.
 art. 3. con-
 ca 2.

VIII. De impossibilibus dicere nihil attinet. Satis enim mani-
 festum est ad omnino impossibile neminem obligari.

I X. De eo vero quod pro tempore , aut ex suppositione est impossibile in pendenti esse obligationem , ita ut is qui ex suppositione juravi operam quam potest dare debeat , ut quod juravi possibile reddat.

X. Forma jurisjurandi verbis differt , re convenit. Hunc enim sensum habere debet, ut Deus invocetur, puta hoc modo, *Deus testis sit, aut Deus sit vindex*, quæ duo in idem recidunt. Nam cum superior puniendi jus habens * testis advocatur , simul ab eo perfidiæ ultio poscitur : & qui scit omnia ultor est, ideo quia testis. Plutarchus : *πῶς ὁρκῶ ἐς θεοὺς καὶ ἐς ἀνθρώπους τὸ ἐπιορκίαι omne iusjurandum in diras desinit*, si quis perjuraverit. Huc pertinent federum formulæ antiquæ quibus mos erat victimas adhiberi , ut apparet Gen. xv , 9 , & sequentibus. Ut illa Romana apud Livium : *Tu Iupiter ita illum ferito , ut ego hunc porcum*. Et alibi : *Deos precatus ita se mactarent quemadmodum ipse agnum mactasset*. Et apud Polybium ac Festum : *Si sciens fallo , ita me Diespiter ejiciat , ut ego hunc lapidem*.

XI. Sed & nominatis rebus personive aliis jurari mos est vetus, five quod illas sibi noxias imprecabantur , ut solem , terram , cœlum , principem, five quod in illis puniri deposcebant, ut in capite, in liberis , in patria , in principe. Neque profanarum tantum gentium hic mos , sed & Iudæorum , ut idem ille * Philo nos docet. Ait enim non debere juraturos ob rem quamvis statim *ἐπὶ τῇ ποιότητι καὶ ποιότητι τῶν ὄλων ἀναστρέχειν*, ad rerum omnium auctorem ac parentem procurrere , sed jurare per parentes , cœlum , terram , universum. cui simile est quod Homeri interpretes notant , Græcos illos veteres non solitos *θεοῖς περὶ τῶν καὶ τῶν θεῶν ὁμνεῖν*, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀστρονομικῶν ὄντων , facile per Deos jurare , sed * per res alias præsentis, ut per sceptrum : idque ipsum à justissimo rege Rhadamantho fuisse constitutum tradit Porphyrius, & ad Aristophanem scholiastes. Sic Iosephus per salutem Pharaonis jurasse legitur , ex more apud Ægyptios recepto quem ibi notat Abenesdras , * Elisæus per vitam Eliæ. Neque vero Christus Matthæi v , ut quidam existimant , hæc juramenta vult minus esse licita quam quæ expresso Dei nomine fiunt : sed cum Hebræi ea minus curarent , opinione quadam non dissimili illius qui dixit, *Sceptrum non putat esse Deus*, ostendit & hæc esse vera juramenta. Nam & Vlpianus optime dixit : *Qui per salutem suam jurat, Deum jurare videtur*, * *respe- ctu enim divini numinis jurat*. Sic Christus ostendit eum qui Templum jurat, Deum jurare qui templo præsidet, & qui cœlum, Deum qui cœlo velut infidet. At Hebræi magistri istorum temporum existimabant , non obstringi homines juramentis per res conditas factis, nisi adjecta pœna, ut si res de qua jurabatur Deo consecraretur. Hoc enim est juramentum *קרבן*, sive *הקדש*, cujus non dicto tantum Matthæi loco, sed in Tyriorum quoque legibus mentio exstabat, ut ex Iosephi contra Appionem disputatione discimus : nec aliunde arbitrer Orientis populos dictos Græcis *καρβάνος*, quæ vox apud Æschylum & Euripidem exstat. *καρβάνος δ' αὖδ' αὖτε*, apud eundem Æschylum. Huic ergo errori dicto loco Christus occurrit. Christianos veteres Tertullianus jurasse ait per salutem Principis omnibus

Quæst.
Rom.

Libro I.
Lib. XXI.

Gen. xlii ,
15
11 Regum
ii, 2.

L. Qui per.
D. de jure-
jur.
Matthæi
xxiii, 21.

omnibus Geniis augustiorem. Apud Vegerium formula est cujus & supra meminimus, qua Christiani milites jurant non per Deum tantum, sed & per majestatem Imperatoris, quæ secundum Deum humano generi diligenda est & colenda.

XII. Sed & * si quis per falsos Deos juraverit, obligabitur: quia quanquam sub falsis notis generali tamen complexione numen intuetur: ideoque Deus verus si pejeratum sit in suam injuriam id factum interpretatur. Et sanctos viros videmus non detulisse quidem unquam sub ea forma jusjurandum, multo minus ita jurasse, quod à Duareno permitti miror; sed tamen si quibuscum negotium erat ad-
Augustinus
epist. ad P.
buc. 154.
 duci non possent, ut aliter jurarent, contraxisse cum eis, ipsos quidem ut oportebat jurantes, ab illis autem juramentum accipientes quale haberi poterat. Exemplum est in Iacobo & Labane Gen. xxxi.
Citatur. c.
mores causa
xxii, 9.
 53. * Hoc est quod ait Augustinus: *Et qui per lapidem jurat, si falsum jurat, perjurus est.* Deinde: *Non te audit lapis loquens, sed punit Deus fallentem.*

XIII. Effectus juramenti præcipuus est præcidere controversias. Πάσης ἀντιλογίας πέρας εἰς βεβαιώσιν ὁ ὅρκος, inquit divinus scriptor ad Hebræos: *Omnis dissolutio finis est juramentum rem sanciens.* Cui simile est illud Philoneum: ὅρκος μετὰ τὴν εὐχὴν ἀπὸ τῆς ἀμφισβήτητος Dei testimonium est iurandum de re de qua ambigitur. Et illud non dissimile Halicarnassensis: τελευταία ἢ πίστις ἅπασιν ἐστὶν ἀνθρώποις ἑλληνιστῶν τε καὶ βαρβάρων, ἢ ὅδῃς πῶποτε ἀναιρήσει χρόνος, ἢ δὲ ὅρκων καὶ παροδῶν ἐξήγηται τῶν ποιητῶν τῶν συμβόλων. * *Ultima fides inter homines tum Græcos tum barbaros, quam nulla delebit ætas, est ea qua per jurata pacta sponsores adhibet Deos.* Sic & Aegyptiis jusjurandum μεγίστη παρὰ ἀνθρώποις πίστις, *maxima fides* Diod. Sic. *hominibus inter se.* Duo ergo debet jurans, primum ut verba animo congruant, quod ἀληθορεΐν vocat Chrysippus; alterum ut factum congruat verbis, quod ἰδιορεΐν appellat. Qui in illo peccat * ψυδορεΐν, qui in hoc ἰδιορεΐν eidem Chrysippo dicitur, satis distincte, quam confundi interdum hæc solent.

XIV. Et si quidem materia talis sit, & verba ita concepta ut non ad Deum tantum, sed & ad hominem referantur, jus haud dubie homini ex ipso juramento quæretur, tanquam ex promisso aut contractu qui simplicissime intelligi debeat. Si vero aut verba hominem non respiciant jus ei conferendo, aut respiciant quidem, sed aliquid sit quod ei possit opponi, tunc ea vis erit jurisjurandi, ut homo quidem ille jus nullum consequatur, at nihilominus qui juravit Deo obligetur stare jurejurando. Hujus rei exemplum est * in eo qui per merum injustum causam promissioni jurata dedit. Nam hic jus nullum consequitur, aut tale quod reddere debeat, quia causam damno dedit. Sic videmus Hebræos reges, & * à Prophetis increpa-
Exec. xv, 7,
12, 13, 15.
 tos, & punitos à Deo, quod fidem juratam Babylonis regibus non servassent. Laudat Cicero Pomponium tribunum qui servavit quod terrore coactus juraverat: *tantum*, inquit, *temporibus illis iurjurandum*
Off. 111.
Tolet. l. IV
c. 22.
Off. 111.
valebat. Quare non Regulus tantum redire in carcerem, ut maxime is fuerit injustus, debuit; sed & decem illi quorum Cicero meminit, redire ad Annibalem: jusjurandum enim intercesserat.

Th. 2.2. 89.
art. 7, &
ibi Cijet.
Alex.
Imol. in c.
verum de
jurejur. Soto
lib. v. III. q.
1, art. 7.
Civili. 11.

XV. Neque hæc tantum inter hostes publicos locum habent : sed inter quosvis. non enim persona sola respicitur, cui juratur, sed * is qui juratur Deus, qui ad obligationem parandam sufficit. Repudiandus ergo Cicero cum ait perjurium nullum esse, si prædonibus pactum pro capite pretium non adferatur, ne si juratum quidem sit : quia pirata non sit ex perduellium numero definitus, sed communis hostis omnium, cum quo nec fides esse debeat, nec jusjurandum commune. Quod & de tyranno dictum ab eodem est alibi, & à Bruto apud Appianum : *ἔδην πισὸν ἐστὶ Ρωμαίοις αὐτὸς τυραννὸς ἔσθ' ἐν οὐρανῷ, cum tyranno Romanus nulla fides, nulla jurisjurandi religio.* Atqui sicut in jure gentium constituto differre hostem à pirata verum est, & à nobis infra ostendetur ; ita hic ea differentia locum habere non potest, * ubi, etsi personæ jus deficiat, cum Deo negotium est : qua de causa juramentum voti nomine nuncupatur. Neque id, quod sumit Cicero, verum est, nullam esse cum prædone juris societatem. Nam depositum ex ipso gentium jure * reddendum latroni, si dominus non apparet, recte à Tryphonino responsum est. Quare probare non possum quod à quibuldam est traditum, eum qui prædoni quicquam promiserit, momentanea solutione posse defungi, ita ut liceat ei quod solvit recuperare. Verba enim in juramento quoad Deum simplicissime atque adeo cum effectu sunt intelligenda. Atque ideo qui redivit ad hostem clam, iterumque abiit, non satisfecit juramento de reditu, ut recte à Senatu Romano judicatum est.

XVI. Illud vero Accianum : *T. Fregisti fidem.*

A. Quam neque dedi, neque do infideli cupiam :

ita demum probari potest, si jurata promissio aperte respectum habuerit alterius promissionis, * quæ ei quasi conditio fuerit implicita, non si diversi generis sint promissa, & citra respectum mutuum. tunc enim omnino servandum cuique erit quod ipse juravit. Atque hoc nomine Regulum laudans sic compellat Silius :

*Qui longum semper fama gliscente per avum
Infidis servasse fidem memorabere Poenis.*

Inæqualitatem in contractibus naturaliter locum facere, aut rescindendi, aut reformandi contractus supra diximus. Et quanquam jus gentium aliquid in hac re mutavit, jure tamen civili, quod inter ejusdem populi partes valet, rediri sæpe ad illud quod natura licebat, itidem supra monuimus. Sed hic quoque, si juramentum intercessit, etiamsi personæ nihil aut minus debeatur, Deo fides erit præstanda. Itaque Psalmorum scriptor ubi viri boni virtutes enumerat addit & hanc : *Iuratus in damnum suum non tamen mutat.*

XVII. Verum illud notandum est, quoties non personæ jus nascitur ex tali aliquo defectu qualem diximus, sed Deo obstringitur fides, heredem ejus qui juravit non teneri. Quia ad heredem sicut bona transeunt, id est quæ in hominum sunt commercio, ita bonorum onera : non item alia quæ quis ex officio puta pietatis, gratiæ, fidei debuit. Hæc enim ad illud quod stricte jus dicitur inter homines non pertinent : ut alibi quoque ostendere meminimus.

XVIII. Sed etiam ubi jus personæ non nascitur, si tamen juramentum

L. Bona fider. D. de possit.

L. Sicut. in fine. de jurejurando.

Auth. sacramenta. C. si adu. vend.

Psal. xv.

mentum utilitatem spectet alicujus, * atque is eam nolit, non tenebitur qui juravit. * sicut nec tenebitur si cesset qualitas sub qua alicui juravit : ut si magistratus desinat esse magistratus. Apud Cæsarem libro I I de bello civili Curio Domitii qui fuerant milites sic alloquitur : *Sacramento quidem vos tenere qui potuit, quum prosectis fascibus & deposito imperio privatus & captus ipse in alienam venisset potestatem?* Et mox sacramentum ait capitis deminutione sublatum.

X I X. Illud quæritur, an quod contra juramentum sit, illicitum sit tantum, an & irritum, qua de re distinguendum arbitror, ut si sola fides sit obstricta, valeat actus contra juramentum factus, putaretur, venditio : non valeat autem si ita conceptum sit jusjurandum, ut simul contineat abdicationem plenam potestatis ad actum. Et hæc quidem naturaliter jusjurandum sequuntur : ex quibus faciendum est judicium de Regum juramentis, & his quæ exteri exteris jurant, quando actus ex loco subjectionem non accipit.

XX. * Nunc quid superiorum, id est Regum, patrum, dominorum, & maritorum in his quæ maritalis sunt juris, imperia possint videamus. Superiorum actus hoc quidem efficere non potest, ut jusjurandum quatenus vere fuit obligatorium non sit præstandum : id enim juris est naturalis & divini. Sed quia actus nostri non plene sunt in nostra potestate, sed ita ut à superioribus dependeant, ideo duplex esse potest actus superiorum circa id quod juratur, alter directus in personam jurantis, alter in personam cui juratur. In personam jurantis dirigi potest, aut antequam juretur irritum reddendo juramentum, quatenus jus inferioris sub potestate superioris continetur, aut postquam juratum est vetando ne impleatur. Nam inferior, qua inferior, obstringere se non potuit, nisi quatenus superiori id placitum esset : ampliorem enim non habebat potestatem. Hoc modo lege Hebræa mariti uxorum, patres liberorum qui sui juris nondum erant, juramenta irrita faciebant. Proponit hanc quæstionem Seneca : † *Si lex lata erit, ne id quisquam faciat quod ego me amico meo facturum promiseram?* & solvit : *Eadem lex me defendit qua vetat.* Sed & actus ex utroque mixtus esse potest, ut si superior constituat quod inferior juraverit hoc aut illo casu, puta ex metu, aut imbecillitate judicii, ita demum valere si ab ipso approbetur. Atque ex hoc fundamento defendi possunt absolutiones juramentorum, quæ * olim à principibus, nunc ipsorum principum voluntate, quo magis cautum sit pietati, ab Ecclesiæ præsidibus exercentur. In personam ejus cui juratur actus dirigi potest tollendo ab eo jus quod ei partum est, aut etiam, si jus desit, vetando ne quid ex tali juramento accipiat, idque duobus modis, sive in poenam, sive ob publicam utilitatem ex vi supereminentis dominii. Atque hinc intelligi potest, si jurans non ejusdem sit ditionis cum eo cui juratur, quid aut hujus aut illius rectores possint circa jusjurandum. Ipse autem qui juratus aliquid promissit nocenti qua talis est, puta piratæ, non potest jus promissio quæsitum poenæ nomine ob id ipsum ei auferre : quia tunc verba nullum haberent effectum, quod omnino vitandum est. Similique de causa compensari non poterit quod promissum est, cum jure quod ante erat contrarium,

c. dilecto, de prebendu. Covarr. in d. c. quamvis. p. 2. c. 2. n. 10.

Th. 2, 2. q. 89. art. 9.

c. Venientes. de jurejurando. c. 1. de prohib. feud. alien. per Fed.

† Lrb. IV de benef. 35.

L. ult. ad mun. Molin. disp. 149. c. si vero. de jurejurando.

versum, si post motam controversiam inita pactio fuerit. Potest & lex humana impedimentum, quod certi generis actibus posuerat, tollere, si iuramentum aut qualecunque, aut certa forma acceperit: quod Romanæ leges fecerunt in iis impediendis quæ non directe publicam, sed privatam jurantis utilitatem spectant. Quod si fiat, valebit actus juratus eo modo quo naturaliter citra legem humanam fuerat valiturus, aut fidem tantum obstringendo, aut jus etiam dando alteri, pro diversa actuum natura quæ alibi à nobis explicata est.

XXI. Notandum hic est obiter quod in Christi præceptis, & apud Iacobum de non jurando dicitur, proprie non ad assertorium iuramentum, * cuius apud Paulum Apostolum exempla existant aliquot, sed ad promissorium futuri incerti pertinere. Ostendit hoc evidenter oppositio illa in verbis Christi: *Audistis dictum antiquis, Non pejerabis, sed reddes Domino iuramentum. Ego vero dico vobis, Ne jurate omnino.* Et ratio quam Iacobus adjicit: *μη ἐς ἀποκρίσιν πίσητε, id est, ne fallaces inveniamini.* nam eum sensum vox ἀποκρίσεως apud Hellenistas habet, ut apparet Iob. xxxiv, 30. Matth. xxiv, 51; & alibi. Idem evincit illud in Christi verbis, *ἔγω ὃ λόγος ὑμῶν, καὶ καὶ, εὐ οὐ*, quod sic Iacobus explicat, *ἦτοι ὃ ὑμῶν τὰ καὶ καὶ, καὶ τὰ οὐ οὐ*: ubi manifeste est figura quam ὁλοκλήν Rhetores vocant, ut in illo,

Ex illo Corydon Corydon est tempore nobis.

Et in altero simili: *Ad illum diem Memmius erat Memmius.* Nam prius καὶ & οὐ promissum significat, posterius ejus implementum. Est enim καὶ promittentis: unde per ἀμήν explicatur Apoc. i, 7. eundemque sensum habet quod hic in Syriaco est ܡܢܐ respondens Rabbinico ܡܢ

& Arabicum quomodo apud Iurifconsultos Romanos *μὴλιστα*

& quid nō? notæ sunt respondentis ad stipulationem. Pro implemento promissionis sumitur apud Paulum ii Corinth. i, 20, cum ait omnia Dei promissa in Christo esse καὶ καὶ ἀμήν. Hinc vetus Hebræorum dictum, *ימי חיי אדם לא יסורו, & non est non.* Contra, quorum facta à dictis discrepant apud eos esse dicitur καὶ καὶ οὐ, ii Cor. i, 18, 19; id est καὶ eorum esse οὐ, & οὐ esse καὶ. Sic Paulus Apostolus ipse exponit, nam cum negasset se *ἐλαφροὺς χρησασθαι, levitate usum,* addit sermonem suum non fuisse καὶ καὶ οὐ. Festus varias referens sententias de significatione vocis *naucum*, sic scribit: *Quidam (ajunt) ex Græco * καὶ καὶ ἔχ' levem hominem significari.* Quod si καὶ καὶ οὐ levitatem significat, sequitur, ut καὶ καὶ, οὐ οὐ, constantiam significet. Idem ergo dicit Christus quod * Philo: *καὶ καὶ καὶ καὶ βιωφελίστατοι καὶ ἄριστοι λογικὴ φύσις ὧν ἀνθρώποι, οὕτως ἀληθεύειν ἐφ' ἑκάστῃ διδιδυμμένη, ὡς τοὺς λόγους ὅπως εἶναι νομίζονται. Optimum atque utilissimum est rationali naturæ convenientissimum est iuramento abstinere, atque ita se veracitati assuefacere, ut verba pro iuramento accipiantur.* * Et alibi: *ὁ τῷ σωδαιὺν λόγῳ ὅρκῳ ἔγω βέβαιος, ἀκλινὴς, ἀψόδιστος: Viri boni oratio pro iuramento sit firmo, immutabili, fallere nescio.* & quod de Essenis Iosephus: *πάντες ἐν ἑνὶ ᾧ ἑαυτῶν ἰχυρώτερον ὅρκον τὸ ὅτι ὁμοθυμῶν αὐτοῖς ἐπείσθη*: *quicquid dixerint validius est iurejurando:*

jurando : ac supervacua res ipsis habetur jurare. Ab Essenis , aut Hebræorum illis quos secuti sunt Esseni, videtur hoc sumfisse * Pythagoras cujus hæc sententia : μη μνύναι θεὸς ἀσπείν γὰρ αὐτὸν δῖον ἀξιοῖσθαι παρέχειν : non jurandum per Deos : quemque enim id curare debere, * ut nec jurato sibi credatur. Scythæ de se ad Alexandrum Curtio referente: Jurando gratiam Scythas sancire nec credideris : colendo fidem jurans. Cicero pro Roscio Comcedo : Quæ poena à Diis immortalibus perjuro, hæc eadem mendaci constituta est. Non enim ex pactione verborum, quibus jusjurandum comprehenditur, sed ex perfidia & malitia, per quam insidia tenduntur alicui, Diis immortales hominibus irasci & succensere consueverunt. Solonis dictum celebratur: κλοκαζαδίαν ὄρεα πιστοτέρων ἐξε : Ea esto probitate, ut et magis quam juramento credatur. Clemens quoque Alexandrinus dixit viri boni esse, τὸ πιστὸν τῆς ὁμολογίας ἐν ἀμεταπώτῃ καὶ ἐσθραῖῳ δὴκύνῃ βίῃ τε καὶ λόγῳ : Fidem promissi ostendere in veri bonum ac vitæ stabilitate & constantia. Alexis Comicus: Ὁρεῖ βέβαιός ἐστι ἂν καὶ σὺ μόνος.

Natus mei pro jurejurando valent.

Narrat Cicero oratione pro L. Cornelio Balbo, Athenis cum quidam apud eos qui sancte graviterque vixisset, & testimonium publice dixisset, & jurandi causa ad aras accederet, una voce omnes judices ne is juraret reclamasse, eo quod nollent religione videri potius quam veritate fidem esse constrictam. A Christi dicto non discrepat Hieroclis illud ad aureum carmen : ὁ σῶς ὄρεον ἐν δὲ χαρῇ ἀρραγείας, τὴν δαπάνην τῶ ὁμνύον ἀποσπείλει περὶ τῶν ἐνδεχόμενων καὶ ἀόριστων τῆς ἐπιβουλῆς ἐχόντων τὸ πέρας. Ταῦτα γὰρ τὰ μικρὰ καὶ μεταπίπτοντα, διὸ οὐτε ἀξιοὶ ἐπ' αὐτοῖς ὁμνύειν οὐτ' ἀσφαλές. Qui in principio dixerat, Jusjurandum reverere, eo ipso praeceperat, abstinere à jurando de his * quæ possunt fieri & non fieri, & incertum habent casus exitum. Talia enim & parvi ducenda sunt, & mutabilia sunt, unde nec dignum de iis jurare, nec tutum. Et Libanius in Christiani Imperatoris laudibus ponit : ἐπιτοκίας ἑσθάναν λαογεγῶν, ὥστε καὶ πῶς ἔξ ὁμοφροσύνης ἔχον ἐυλαβεῖς : à perjurio tantum abest, ut etiam vera jurare vereatur. Eustathius ad illud Odyssæ E : ἂν ἤτοι ὅρκον μὲν ἐλάσσω : sic ait : ὁ ῥησία ὄρεα ἐν τοῖς ἀδελοῖς πῶς βέβαιον, ἀλλ' οὐχὺς πῶς ἀποτέλεσμα : In rebus incertis non ad asserationem juramentum adhibendum, sed preces pro bono exitu.

XXII. Ideo multis in locis vice jurisjurandi repertum est, ut * fides datis dexteris, quæ erat πιστὴ βεβαιότης ἐν ᾧ τοῖς Πέρσαις firmisimam apud Persas fidei vinculum, aut alio quo signo obstringatur, ea vi, ut ni impleatur promissio, promissor non minus derestabilis habeatur quam si pejerasset. Præcipue de regibus virisque principibus dictum est usitatissimum, fidem eorum pro jurejurando valere. Tales enim esse debent, ut cum Augusto dicere possint, * Bonæ fidei sum : & cum Eumene, vitam se potius posituros quam fidem : quo & illud pertinet Guntheri Ligurini :

nudo jus & reverentia verbo

Regis inesse solet, quovis juramina major.

Laudat oratione pro Dejotaro Cicero C. Cæsaris dexteram, non in bellis & præliis, quam in promissis & fide firmiorem. Et heroicis temporibus sceptrum erectum pro regum jurejurando valuisse notatum Aristoteli.

Can. in c. querelam de jurejur. Diod libro xvi.

Pan. in c. ad aures. De his qua vi vel metu causa. Ias in l. iii. §. jurari. D. de jurejurand. Mynf. obs. 17. Cent. i.

III. Pol. xlv.

ANNO-

Annotata ad Caput XIII.

§. I. **I**ta ut posteritas etiam majorum delicta lueret] Vide Servium in excerptis Fuldenfibus ad 1 Æneidos.

Vastat stirpemque domumque] Vide Zachariam v, 1, 2, 3, & interpretem ejus loci Chrysostomum de statuis xv.

Vt de Cydippe narratur] Exstat similis narratio in Metamorphosis Antonii Liberalis de Cresylla & Hermochare.

§. II. *Qua jurat mens est*] ibidem :

*Consilium prudensque animi sententia jurat,
Et nisi iudicii vincula nulla valent.*

mox :

*Sed si nil dedimus prater sine pectore vocem,
Verba suis frustra viribus orba tenes.
Non ego juravi : legi jurantia verba.*

& quæ sequuntur.

Mente juravi nihil] quia dere honesta tacenda , nutricis verba intellexerat Hippolytus, non de adulterio & incestu.

§. III. *Quomodo putat intelligi*] Augustinus epistola ccxxiv de illo locutus qui è Punicis castris egressus in castra redierat, inde Romam venerat : ita non attenderunt qui illum senatu moverunt, quid ipse jurando cogitasset, sed quid ab illo quibus juraverat expectarent. Vide & sequentia. vide ad hanc rem pulchre dicta Concilio Troslejano Tomo III conciliorum editionis Sirmondianæ. & apud Hincmarum in opusculo de divortio Lotharii & Tethbergæ ad interrogationem VI , ubi in hanc sententiam recte de Deo dicitur :

*Qui non ut juras, sed ut is jurasse putavit
Cui juras, audit : sic es utrique reus.*

In professione jurata Hebræorum per Hispaniam : *Si non ea intentione perfeceris, sicut à nobis me proficiente audita atque intellecta sunt.*

Isidorus] Lib. I I de Summo bono cap. xxxi, 1. citatur causa xxii, quæst. v, c. quacunquæ.

Liquido jurare] Donatus ad illud in Andria :

*Quia si forte opus ad herum jurejurandum mihi,
Non opposuisse, ut liquido possim.*

Liquido, pure, & manifeste. *χρῆν μὴ ὑποβύειν ἐτέρῃ φράσει τὰ ῥήματα, ἀλλ' αἰς ἐπὶ λίξεω εἶχον, ὅπως καὶ δηλῶνται* in Alexio Nicetas fraudem Andronici Comneni culpans. Oportuit non quasita locutione verba adulterare, sed ut concepta ea fuerant eloqui. qui & alibi , de Alexio contra sensum verba captante ; *τοῖς ῥήμασι τῶν ἐγκυβηδίων, αἰς αἰ μῦθον τοῦ μάλα πλ.* ita verbis illis infidebat ut mystica verbis. Graviter in hanc regulam peccavit aula Arcadiana, quæ effecit ut Chalcedone occideretur , is qui Constantinopolim salute ipsi per jusjurandum promissa venerat. Zozomenus lib. v. Adde quæ infra cap. xvi, 2.

Pœnitentia duci dicitur] Concilium Toletanum viii, cap. 2 : *Jurare namque Dei est à seipso ordinata nullatenus convellere : pœnitere vero eadem ordinata cum voluerit, immutare.* Retulit Gratianus in causam xxii, quæst. iv. Explica vero ut in nostro textu.

Ob eor-

Ob conditionem tacite intellectam] Senecam vide Naturalium qua-
stionum II, 37.

Abac. III, 17.] Adde Iobum xli, 6. Oseam. ix, 2.

Supposuisse quod revera ita se non habeat] Ut Hippolytus, de quo mo-
do diximus. Ad illud Sophoclis in Oedipode coloneo :

ἀπαῖς δ' ἀπαῖς
ἐτέραις ἐτέρα παραβαλλομένα
πόνον ἢ χάριν ἀντίδοσιν ἔχει.

Fraus ad fraudem superaccedens,

Non benefactis, sed atroce solet

Clade rependi.

Sic ait. καὶ αὐτοὶ ἐν νομίμοις θεωροῦντες αὐτὸν καὶ ἐπιηγύλασθαι τὴν ἀσφάλειαν
αὐτοῦ ἀλλοίωμενοι καὶ ἑωτέρου ἐπιγινώσκοντες, ὅτι οἰκείαις ἐνέχεται μίσσησιν. τοιο-
τον ἐστὶ καὶ τὸ·

ἢ γὰρ ὁμοῖοι ἢ δὲ φρὴν ἀνέμοιοι.

καὶ ἐκείνο· ὃς ἀπαῖηθαις ὤμευσεν. Putant Thebanis se suscepto Oedipodi promississe
incolumitatem, causa ab ipso data, cum non ante didicissent periculo eum dome-
stico teneri. tale et illud :

Iurata lingua est : mente juravi nihil.

Namque ὧ Hippolytus deceptus iuraverat.

Ex legis alterius comparatione] Imo & ex causa legi de internecone
addita Exodi xxiv, 33. Deut. vii, 4. cessat enim ea causa in illis qui
præcepta filiorum Noæ suscipiunt, & tributa pendunt. Ita Maimo-
nides & Samson Mi-cosi & Moses de Kotzi in præcepto iubente xv,
& cxviii.

Cui ob bene merita parcitum est] Et Gazere habitantium in historia
Iosue xvi, 10. Gergesæos ad Christi usque tempora superstites fuisse
ex Evangelio apparet Matt. viii, 28. nam hi ab initio se dedide-
rant. ideo omittuntur in hostium enumeratione Deuter. xx, 17. Ios.
ix, 1.

Ambrosius] de Officiis III, cap. 10.

Personalis cuidam servituti] ut Brutiani olim à Romanis. Gellius x,
3. Festus verbo Brutiani.

Aliud est dare, aliud amissum non repetere] ἕτερον προσεπιπομένων, ἕτερον καλούμενων, §. V.
ait in hac historia Iosephus. Nec hortabantur Israelita, nec prohibebant.
Seneca Excerptorum vi, 2. Lex eum tenet qui iuvat exsulem, non qui pa-
tiatur juvari. Symmachus : Inanem metum divino animo tuo tentat incute-
re, si quis asserit conscientiam vos habere præbentium, nisi detrahentium subie-
ritis invidiam.

Oportet obligatio sit licita] Tractat hoc bene Ambrosius de Offic. I. §. vi.
& alii relati in causæ xxi quæstionem iv. Pertinet huc canon vii
Concilii Hilerdensis relati in Tomum III Conciliorum Galliæ & in
Hincmari opusculis non pauca.

Philo] de specialibus legibus.

Augustinus] de bono conjugali c. 4 citatur dicta quæstione. Vide
& Gaillum de Pace publica, lib. I, c. iv, §. 16. & de Albino histo-
riam apud Paulum Warnafredi lib. II, c. 26.

Majus bonum morale impediens] quale Honorii de pace nunquam fa- §. vii.
cienda

cienda cum Alarico, Zozimo narrante. Vide c. inter cætera dicta jam quæstione & Concilium Hilderdense in Tomo III conciliorum Galliæ canone 7. Hincinarum quoque dicto opusculo ad interrogationem XIV. Libro de divortio ad interrogationem VI, & XIV.

Ne hisic vel illi unquam bene facerent] Vide Baba Kama cap. IX, §. 10, & ibi notata à doctissimo Constantino.

- §. X. *Testes advocatur, simul ab eo perfidia nro exposcitur.*] Ambrosius ad Valentinianum Imperatorem : *Quid est jurare, nisi ejus quem testare fides tua præfulem durinam potentiam confiteri* ? vide formulam insignem Chagani Avarorum apud Menandrum excerptis legationum.

- §. XI. *Philo*] de specialibus legibus.

Per res alias] de Socrate Apollonius apud Philostratum VI : ὅμνυ τούτῳ ἢ χ' ὡς θεός, ἀλλ' ὡς μὴ θεός ὁμνυ. *Iurabat per ista, non ut per Deos, sed ne per Deos juraret.*

Elisæus per vitam Elia] Adde II Regum IV, 30. Cant. II, 7.

Respectu enim divini numinis jurat] ita & Gratianus causa XXII, quæstione I.

- §. XII. *Si quis per falsos Deos juraverit, obligabitur*] Liber Sapientiæ cap. XIV : ἢ ᾧ ἢ τῶν ὁμνυομένων δυνάμεις, ἀλλ' ἢ τῶν ἀμαρτανόντων δίκη ἐπεξέρχεται αἰεὶ τῶν ἀδίκων ἀφροσύνασιν. quod ita vertit Latinus : *Non enim juratorum virtus, sed peccantium poena perambulat semper in;ustorum pravariationem.*

Hoc est quod ait Augustinus] Sermone XXVIII de verbis Apostoli. citatur c. Ecce dico : causa XXII, quæst. v.

- §. XIII. *Ultima fides*] Procopius Perficorum II : ὅρκως ὁ τῶν ἐν ἀνθρώποις ἀπάντων ὑπάρχοντε καὶ ἐχυράσθαι εἶναι δοκεῖ τῆς εἰς ἀλλήλους πίστεως τε καὶ ἀληθείας ἐνέχρον. *Iusjurandum quod ab hominibus habetur omnibus ultimum atque firmissimum confidei mutua & veracitatis pignus.*

Ψευδορκεῖν] Hoc ψευδορκεῖν veratur Exodi XX. ἐπορκεῖν Levitici XIX. ut Hebraei volunt præcepto jubente CCXL.

- §. XIV. *In eo qui per metum injustum causam promissioni jurata dedit*] Etiam VI extortum iusjurandum ob Dei reverentiam servandum docet Augustinus epistolis CCXXIV, & CCXXV.

A Prophetis increpatos] Vide & Jerem. XXIX. 7.

- §. XV. *Is qui juratur Deus*] Gregoras, εἰς θεὸν ἢ ἐπορκία ἢ τῆς περιφρονήσεως ἀνατίθῃσιν ἐγκλημεν. *perjurium Deo culpam impingit negligentia.*

Vbi etsi persona jus desiciat, cum Deo negotium est] Plutarchus Lyfandro : ὁ ὅρκῳ ἀφροκρεβόμενος, τ' ἂν ἐχθρὸν ὁμολογῇ δεδίναν, τῷ δὲ θεῷ κατὰ φροῖν, qui juramento hostem circumvenit, is ostendit à se hostem metui, Deum contemni.

Reddendum latroni] & ei qui regnum sine jure invasit, quomodo Oroferni depositum redditum à Prienenfibus. Polybius & Diodorus Siculus in excerptis Peirefianis.

- §. XVI. *Quæ ei quasi conditio fuerit implicita*] c. Pervenit, quod est III de rejurando. Adde L. Lege fundo. in fine D. de lege commissoria.

- §. XVII. *Atque is eam nolit*] Plautus Rudente : *Iurisjurandi rogo gratiam facias. Sicut nec tenebitur si cesset qualitas*] Similia vide in L. Si duas. §. Gentium. D. de Excusat. tut. & apud Gailium II, obs. CXLIV, n. 8. & de Arrestis X, 9. & apud Azorium Institutionibus moralibus V, 22, q. 6, parte I.

Nunc quod superiorum id est regum, patrum, dominorum & maritorum in §. xx. his qua maritalis sunt juris, imperia possint, videamus] Augustinus epistola CCXL & CCXLI.

Olim à principibus] Suetonius Tiberio. 35. Sic & in Hispania diu usurpatum notat Ferdinandus Vasquius de success. creat. lib. II, §. 18.

Cujus apud Paulum Apostolum exempla existant aliquot] Rom. I, 9, §. XXI. IX, I. II Cor. I, 23. XI, 31. Philipp. I, 8. I Thess. II, 9. I Tim. II, 7.

Ναὶ καὶ ἐχὶ] Recte in hoc Festi loco scripseris καὶ, ut sæpe apud Homerum : id enim ad vocem nauci propius accedit.

Philo] de decalogo.

Et alibi] de specialibus legibus.

Pythagoras] nam & Hermippus Pythagoricus Pythagoræ philosophiam ab Hebræis ductam dicebat, teste Origene contra Celsum. Idem & Iosephus Hebræus prodidit, & Iamblichus Pythagoricus.

Vt nec jurato sibi credatur] Philo ἥδη ὅτι ὅρκος ὁμῶς ἐς ἀπίστιαν ὑπονοεῖται. Iam enim is à quo iusjurandum exigitur, perfidia est suspectus. Sophoclis Oedipode Coloneæ dixerat Oedipus :

καὶ τοὶ σὺ φ' ὅρκου γ' ὡς κωκυὶ πισώσμεθα.

Nolo te adigere iurejurando ut malum.

respondet Thefeus:

ἔκκεν πέρεσ' γ' ἂν εἰδὲν ἢ λόγῳ φέροις.

Nec plus haberes in me quam vocis sonum.

M. Antoninus in viri boni descriptione. μήτε ὅρκου δεόμενοι nec oremus habens iurejurando. Chrysostomus de statuis xv. εἰ μὲν πιστεύεις ὅτι ἀληθὴς ἐστὶν ὁ αὐτὸς μὴ ἐπαπαγγέλλει τὸ ὅρκον τὴν ἀνάγκην. εἰ δὲ οἶδας ὅτι ψεύδεται μὴ ἀναγκάστῃς ἐπιτοκῆν. Si credis veracem esse eum qui cum tibi negotium est, noli ei iurejurandi imponere necessitate quod si scis fore ut mentiat, ne coge eum & pejorare.

Quia possunt fieri & non fieri] Bene hoc animadvertit Chrysostomus de statuis XII : ὅτι καὶ μὴ συναρπαδὸν, μηδὲ ἄκων, μηδὲ ἀγνοῶν τὸ τοῦ παιδὸς ὑπὸ αὐτῆς τῆ περιγυμναστικῆς φύσεως καὶ ἰκὼν καὶ εἰδὼς ἀναγκασθῆσκει ἐπιτοκῆσαι πᾶσι. Etiam si non eveniat id tibi quod impetu abreptus, aut coactus, aut nec cogitans iuraveris, ipsa negotii natura id interdum secum feret ut & volens & sciens falsum iurasse deprehendaris. Et mox: σφαλῆρόν μιν ἔν καὶ περὶ αὐτῶν πᾶσι ὁμνῶναι. πολλὰ γὰρ ὑπὸ τῆς τῶν πραγμάτων περιστάσεως βιάζονται. Periculoso igitur etiam de suo actu iurare. multa enim nobis eripit ipsa rerum natura, subiecta casibus.

Fides datis dextris] meminere Eustathius ad Odyssæa Ω : Aristophanis Scholiastes ad Nubes : Diodorus Siculus libro VII. Crantzii Saxoniorum XI, 27. In c. Ad aures de his quæ vi metusve causa æquantur iuramentum & fides interposita.

Bona fidei sum] de Euagora Salaminis rege Isocrates : ὁμοίως πρὸς αὐτοῖς λόγοις ὁμολογίας ὥσπερ πρὸς αὐτοῖς ὅρκῳ διαφυλάττειν. Symmachus x, 19. nunquam major spes, quam in bonorum principum sponsione. Nicetas de Alexio. Isaaci fratre lib. III, βασιλεῦσι τοῖς πάντεσσι ὑποκεινὶ ἰδίῳ περιπέλει χειρῶν. regibus iurisjurandi fides ante omnia alia ponenda est. Cicero pro Cornelio Balbo : Athenis ajunt cum quidam apud eos, qui sancte graviterque iurasset, & testimonium publice dixisset, (ut mos Græcorum est) iurandi causa ad aras accederet, una voce omnes iudices, ne is iuraret, reclamasse.

CAPVT XIV.

De eorum qui summum imperium habent promissis & contractibus & juramentis.

I. Rescinditur sententia statuas restitutiones in integrum ex jure civili venientes ad regum actus quæ tales sunt pertinere : item regem ex juramento non teneri.

II. Ad quos regum actus leges pertineant distinctionibus explicatur.

III. Iurejurando rex quando teneatur , aut non teneatur.

IV. Quatenus rex teneatur his quæ sine causa promissæ.

V. Usus ejus quæ de legum vi circa regum contractus dictum est.

VI. Rex subditis obligari naturaliter tantum aut & civiliter quo sensu recte dicatur.

VII. Ius quæstum subditu leite quomodo auferatur :

VIII. Rejuncta hic distinctio quæsi ex jure naturali aut civili.

IX. Contractus regum an leges sint , & quando.

X. Quomodo ex regum contractibus teneantur omnium bonorum heredes.

XI. Quomodo ex istis contractibus obligentur qui in regnum succedunt :

XII. Ex quatenus.

XIII. Beneficia regum quæ revocabilia sint , quæ non , distinctione explicatur.

XIV. Contractibus invasorum imperii an teneatur cujus erat imperium.

Lib. I, cap.
VIII.

Promissa, contractus & juramenta Regum, & qui aliis pares jus in republica summum obtinent, peculiare habent quæstiones, tum de eo quod ipsis in actus suos licet, tum de eo quod in subditos, tum de eo quod in successores. Quod primum caput attinet, quæritur an ipse rex, ut subditos suos, ita se quoque restituere in integrum, aut contractum irritum facere, aut à jurejurando se exsolvere possit. Bodinus censet iisdem ex causis Regem sive aliena fraude ac dolo, sive errore circumventum, sive meru, restitui posse ex quibus subditus restitueretur, tum in iis quæ ad jura majestatis inminuuntur, tum in iis quæ ad privata commoda pertinent. Addit ne jurejurando quidem teneri regem, si ejusmodi sint pacta conventa, à quibus discedere lex patiatur, etiamsi pacta honestati sint consentanea : non enim ideo teneri quia juraverit, sed quia justis conventionibus quisque teneatur, quatenus alterius interfit. Nos ut alibi distinximus, ita hîc quoque distinguendum censemus inter actus Regis qui regii sunt, & actus ejusdem privatos. Nam in regiiis actibus quæ rex facit eo loco habenda sunt, quasi communitas faceret : in tales autem actus sicut leges ab ipsa communitate factæ vim nullam haberent, quia communitas seipsa superior non est, ita nec leges regis. Quare adversus hos contractus restitutio locum non habebit : venit enim illa ex jure civili. Non admittenda igitur exceptio regum adversus contractus quos minores fecissent.

II. Plane si populus regem fecerit non pleno jure, sed additis legibus, poterunt per eas leges contrarii actus irriti fieri, aut omnino, aut ex parte, quia eatenus populus jus sibi servavit. De iis autem actibus regum qui pleno jure regnant, sed regnum non ut proprium possident, quibus regnum aut regni pars aut res fiscales alienantur, egimus supra, & ostendimus hos actus ipso naturæ jure nullos esse ut factos de re aliena. At privati actus regis considerandi sunt, non ut actus communitatis, sed ut actus partis, ac proinde facti eo animo,
ut com-

ut communem legum regulam sequantur. Vnde etiam leges, quæ actus quosdam aut simpliciter, aut si is qui læsus est velit, irritos faciunt, locum & hîc habebunt, quasi sub ea conditione contractum foret. Sic videmus reges quosdam adversus fornebre malum sibi consuluisse juris remediis. Poterit tamen rex ut aliorum ita suos actus his legibus solvere; quod an facere voluerit, ex circumstantiis erit æstimandum. Si fecerit, judicanda res erit ex mero jure naturali. Hoc addendum, si quæ lex actum irritum faciat, non in favorem agentis, sed in poenam, hanc in regum actibus locum non habituram, ut nec alias leges poenales & quicquid vim habet cogendi. Nam puritio & coactio non possunt procedere nisi à voluntatibus diversis: itaque cogens & coactus requirunt distinctas personas, neque sufficiunt distincti respectus.

II. Iuramentum autem Rex irritum reddere antecederet potest ut privatus, si se ipse potestate tale quid jurandi plane privaverit priore juramento; consequenter non potest, quia hîc quoque personarum distinctio requiritur. Nam quæ consequenter irrita redduntur, jam antea exceptionem in se habebant, nisi superior noluerit. at ita jurare ut tenearis nisi ipse nolis, perabsurdum est, & naturæ jurisjurandi contrarium. Etsi vero ex jurejurando jus quæri alteri non possit, ob aliquod vitium in persona, tamen eum qui juraverit Deo obstringi supra ostendimus: quod ad reges non minus, quam ad alios pertinet, contra quam sentit dicto loco Bodinus.

IV. Promissa quoque plena, & absoluta, atque acceptata naturaliter jus transferre demonstratum supra est, quod itidem ad reges non minus quam ad alios pertinet, ita ut improbanda sit hoc quidem sensu eorum sententia, qui negant regem teneri unquam his quæ sine causa promissit; quod tamen quo sensu locum habere possit mox videbimus.

V. Cæterum quod diximus supra, leges civiles regni locum non habere in regum pactis & contractibus, id recte vidit & Vasquius. Sed quod infert emtionem & venditionem sine certo pretio, locationem & conductionem non expressa mercede, emphyteusim sine scriptura, si à regibus fiant, valitura, non concedendum est: quia hi actus non à rege qua rege, sed ab eo quasi alio quovis fieri solent. In quo actuum genere tantum abest ut communes regni leges vim nullam habeant, etiam leges oppidi ubi Rex habitat valere credimus: quia speciali ratione rex ibi se habet, ut illius coetus membrum. Quæ tamen ut diximus ita procedunt, nisi circumstantiæ ostendant placuisse regi suum actum ab illis legibus immunem facere. Aliud vero exemplum quod idem adfert Vasquius de promissione quolibet modo facta, bene convenit, & ex his quæ supra diximus explicari potest.

VI. Contractibus quos rex cum subditis iniit obligari eum naturaliter tantum, non civiliter, † Jurisconsulti ferme omnes sentiunt. quod loquendi genus perobscurum est. Nam naturalis obligatio interdum à juris auctoribus dicitur per abusionem de eo quod fieri natura honestum est, quanquam non vere debitum, ut legata integra

Ang. l. Lucius. D. de eversion. Curr. Iun. conf. 138. n. 4.

Lib. II. Contr. III. c. 51. n. 34.

Suar. lib. III. c. 35. n. 14.

† Ball. 1. D. de pactis. L. Princeps legibus. D. de legibus. Reliqua vide pag. seq.

L. ult. C. de trans. L. si aquam. C. de servit. Dd. in c. 1. de consp.

Bal. L. Si pecuniam, C. de cond. ob causam: Et in l. ex imperfecto, C. de testamentis. L. Si pœna. D. de cond. ind. L. 1, C. ad l. Falc. L. Sed & si lege, §. consulsit, D. de pec. hered. Ias. lib. 4. de cond. causis dat. Castal. de Imperio, q. 111. vers. 81. Valsq. lib. 1, contr. Ill. c. 3, n. 1. Bod. 1, c. 8.

sine detractioe Falcidiæ præstare, solvere debitum quo quis in pœnam creditoris erat liberatus, vicem beneficio rependere, quæ omnia cessare faciunt conditionem indebiti: Interdum vero magis proprie id quod vere nos obligat, sive inde jus alteri oriatur, ut in pactis, sive non oriatur, ut in plena & firma pollicitatione. Maimonides Hebræus lib. 111 ducis dubitantium capite 54, tria hæc apte distinguit, & quæ non debentur ait venire benignitatis nomine, id est *חסד* quam alii interpretes ad Prov. xx, 28 explicant *פלות הטובה* * *abundantiam bonitatis*; quæ debentur ex jure stricte sumto *משפט* *judicium* Hebræis vocari, quæ ex honestate *justitiam* *צדקה* id est æquitatem. L. Sed & si *δικαιον, κεινον, κειν* dixit interpretes Matthæi xxii, 23. ubi *δικον* vocat quæ Hellenistis plerumque est *δικαιοσύνη*. Nam *κεινον* pro eo quod stricte debetur reperias etiam Macc. vii, 18, & 32. Civiliter quoque obligari ex actu suo dici quis potest, aut eo sensu, ut obligatio procedat non ex mero jure naturali, sed ex jure civili, vel ex utroque, aut eo sensu, ut in foro actio inde detur. Dicimus ergo ex promisso & contractu Regis, quem cum subditis iniit, nasci veram ac propriam obligationem, quæ jus det ipsis subditis: ea enim est & promissorum & contractuum natura, ut supra ostendimus: etiam inter Deum & hominem. Quod si tales sint actus qui à rege, sed ut à quovis alio fiant, etiam civiles leges in eo valebunt: sin actus sit regis qua regis, ad eum civiles leges non pertinent. quod discrimen à Valsquo non satis observatum est. neque tamen eo minus ex utrovis actu nasceatur actio, nempe ut declaretur jus creditoris, sed coactio sequi non poterit, ob statum eorum quibuscum negotium est: nam subditis cogere eum cui sunt subditi non licet, sed æqualibus in æquales id jus est à natura, superioribus in subditos etiam ex lege.

Valsq. lib. 1, contr. Ill. c. 5, n. pr. & l. 1, freq. contr. Castal. lib. 1. conf. 229.

VII. Sed hoc quoque sciendum est, posse subditis jus etiam quæsitum auferri per regem duplici modo, aut in pœnam, aut ex vi supereminentis dominii. sed ut id fiat ex vi supereminentis dominii, primum requiritur utilitas publica, deinde, ut, si fieri potest, compensatio fiat ei qui suum amisit, ex communi. Hoc ergo sicut in rebus aliis locum habet, ita & in jure quod ex promisso aut contractu quæritur.

Bal. in l. Casar. D. de publicanis. Bart in l. ficut, D. quod cuiusque universitatis. Ias. conf. l. 2. col. 4. vol. 1. & alii allegati à Valsq. d. c. 3, n. 5.

VIII. Neque ullo modo hic admittenda est distinctio quam adferunt nonnulli, juris quæsitum ex vi juris naturalis, & ejus quod venit ex lege civili. nam in utrumvis par jus est regis, nec hoc magis quam illud sine causa tolli potest. Vbi enim dominium, aut jus aliud alicui legitimo modo partum est, id ne sine causa ei auferatur juris est naturalis. Contra si rex faciat, haud dubie tenetur reparare damnum datum: facit enim contra verum jus subditi. Hoc ergo differt jus subditorum & jus exterorum, quod jus exterorum (hoc est qui nulla ratione subditi sunt) supereminenti dominio nullo modo subest: nam de pœna infra videbimus: subditorum autem jus ei dominio subest, quatenus publica utilitas desiderat.

IX. Ex his quæ diximus & hoc apparet, quam falsum sit quod quidam tradunt, contractus Regum leges esse. Nam ex legibus nemini jus adversus Regem nascitur: ideo si eas revocet nemini facit inju-

injuriā. Peccat tamen si sine iusta causa id faciat. At ex promissis & contractibus jus nascitur. Contractibus ligantur contrahentes tantum; legibus subditi omnes. Possunt tamen quædam esse mixta ex contractibus & legibus, ut contractus cum vicino rege, aut cum publicano factus, qui simul pro lege publicatur, quatenus ei insunt quæ subditis observanda sunt.

X. * Veniamus ad successores: de quibus adhibenda distinctio est, sintne omnium simul bonorum heredes, ut qui regnum quod in patrimonio est, testamento, vel ab intestato accipiunt; an successores regni duntaxat, puta ex electione nova, aut ex præscripto; sive imitatione quadam vulgaris hereditatis, sive aliter; an vero mixto jure succedentes. Nam qui bonorum omnium ita ut regni heredes sunt, quin promissis & contractibus teneantur dubitandum non est. Pro debitis enim etiam personalibus bona defuncti ut obligata sint ipsi rerum dominio corum est.

XI. * At qui in jus regni duntaxat succedunt, aut partim in bona, in jus regni vero in solidum, quatenus obligentur, tam dignum est quæri, quam confuse hactenus tractatum est. * Directe, hoc est *directe* hos successores regni, qua tales, non obligari satis est manifestum. quia jus non accipiunt ab eo qui proxime decessit, sed a populo, sive ea successio propius accedat ad jus hereditarium vulgare, sive absit longius: de quo discrimine supra egimus. Sed *impure*, id est * per interpositam civitatem, obligantur etiam tales successores: quod sic intelligetur. Coetus quilibet non minus quam personæ singulares jus habet se obligandi per se aut per majorem sui partem. Hoc jus transferre potest tum expresse, tum per consequentiam necessariam, puta imperium transferendo. nam in moralibus qui dat finem, dat ea quæ ad finem perducunt.

XII. Non tamen in infinitum hoc abit. neque enim obligandi infinita potestas ad imperium recte exercendum necessaria est, ut nec ad tutelam aut curationem, sed quatenus ejus potestatis natura exigit. * *Tutor domini loco habetur*, inquit Iulianus ^a, *cum rem administrat, non cum pupillum spoliat*. quo sensu & illud intelligendum quod dixit Ulpianus ^b, magistri societatis pactum societati non prodesse tantum, sed & obesse. Neque tamen, ut quidam existimant ^c, res hæc ad naturam negotiorum gestorum exigenda est, ut tum demum ratum sit habendus actus, si utiliter gestus sit. Nam ad tales angustias reipublicæ imperantem redigere, ipsi reipublicæ esset periculosum. Quare nec sensisse hoc credendus est populus, cum imperium detulit. Sed quod à Romanis Imperatoribus in causa civitatis responsum est, valere transactionem quam magistratus fecissent in re dubia, non si indubitare id quod deberi possit remissum sit, idem ad nostram de populo toto quæstionem referri debet ac potest, sed servata proportionem. Sicut ergo leges non quævis subditos obligant, possunt enim etiam extra eas quæ jubent quod illicitum est, * esse quædam evidenter stultæ atque absurdæ, sic & contractus regentium ita obligant subditos si probabilem habeant rationem; * quod in dubio ob regentium auctoritatem præsumi debet. Quæ distinctio multo est

^a L. qui duntaxat. s. funtor. D. si tutor. pro L. ab D. de agnato. ribus curato. L. 22. pactum, C. de pactis. L. Contra, § si curator. D. de pactis. ^b L. item. D. de pactis. L. Praes. C. de transactionibus. ^c Alph. de Castro. L. 1. de leg. penalis. c. 5. Vñ. in Rele. de potest. Papa. & conc. nu. 18. Th. 1. 2. 9. 95. art. 3.

*Pan. in c.
cum eccle-
siarum, nu.
14. Felin.
n. 6c.
Turracrem.
in c. senten-
tas 11, q. 3.
concl. 6. &
7, n. 8, & 9.
Alii in c. li-
cet, de voto.
Agusre
Apolog. p. 1.
n. 70.*

Hist. III.

melior quam illa quæ à multis afferri solet de exitu modicæ aut immodicæ læsionis. Non enim exitus in hac re, sed probabilis ratio rei gerendæ spectanda est. Quæ si adsit, & populus ipse obligabitur, si quo casu sui juris esse inceperit, & successores ut populi capita. Nam & si quid populus liber contraxisset, obligaretur is qui postea regnum plenissimo jure acciperet. * Laudatur Cæsar Titus hoc nomine, quod beneficia à superioribus concessa à se peti passus non est, cum Tiberius, & eum secuti, non aliter rata habuissent superiorum beneficia, nisi eadem iisdem & ipsi dedissent. Titi exemplum secutus Imperator optimus Nerva in edicto quod * apud Plinium exstat sic ait: *Nolo existimet quisquam quæ a l'o principe vel privatim vel publice est consecutus, ideo saltem à me rescindi, ut potius mihi debeat si illa rata & certa fecero, nec gratulatio ullius in laudatæ eget precibus.* At vero de Vitellio cum narrasset Tacitus, eum nulla posterum cura lacerasse imperium, vulgo ad magnitudinem beneficiorum accurrente, quibusdam & pecunia emercantibus, addit: *Apud sapientes cassa habebantur, * quæ neque dari, neque accipi salva republica poterant.* Illud hic addendum est, si quo casu contractus incipiat vergere non ad damnum modo aliquod, sed ad perniciem publicam, ita ut ab initio contractus in extensione ad illum casum censendus fuisset injustus & illicitus, tunc non tam revocari eum contractum posse, * quam declarari eum non ultra obligare, quasi factum sub conditione sine qua iuste fieri non potuit. Quæ de contractibus diximus eadem intelligenda sunt * de alienatione pecuniæ populi, aut rei alterius quam secundum leges rex alienare bono publico possit. Nam hîc quoque similis adhibenda est distinctio, an probabilis donandi, aut aliter alienandi fuerit ratio. At si contractus ad regni ejusve partis aut patrimonii regalis, quatenus id regi permissum non est, alienationem pertineant, non valebunt ut facti de re aliena. Tantundem erit in regnis restrictis si quam materiam, aut actuum genus populus à potestate regia exceperit. Nam ut tales actus valeant populi per se aut per eos qui populum legitime referunt, consensus requiritur, ut ex iis quæ de alienatione supra diximus intelligi potest. Quibus distinctionibus adhibitis facile judicari poterit, iustæ, an injustæ fuerint exceptiones regum, qui priorum regum nomina exsolvere recusarunt, quorum heredes non fuerant: quarum exempla apud † Bodinum videre est.

*Lib. 1, c. 8,
5. Neque
enim.
† Curt. Iun.
cons. 138. n.
4. cons. 157,
n. 18. Cræ-
vetta de
ant. tem. 2.
p. 1. partis
princ. n. 38.
Bell. in spec.
prin. rubr.
26. Ant.
Gabr. lib. 1.
tit. de jure
quæf. non
tollendo
cune. 6, n. 20.
& concl. 7.*

XIII. Illud quoque * à multis traditum, beneficia Principum quæ liberaliter sunt concessa semper posse revocari, sine distinctione transmittendum non est. Sunt enim quædam beneficia quæ rex de suo facit, & quæ, nisi adsit precarii clausula, vim habent perfectæ donationis. * Hæc revocari non possunt, nisi quod subditos attinet in poenam, aut ob utilitatem publicam cum compensatione si fieri potest. Sunt alia quæ vinculum duntaxat legis demunt sine ullo contractu. Et hæc sunt revocabilia. Quia sicut lex sublata universaliter reponi universaliter semper potest, ita & particulariter sublata particulariter reponi. Nullum enim hîc jus quæsitum est adversus legis auctoritatem.

XIV. Contractibus vero eorum qui sine jure imperium invase-

runt,

runt, non tenebuntur populi aut veri reges. nam hi jus obligandi populum non habuerunt. De in rein verso tamen tenebuntur, id est quatenus locupletiores facti sunt.

Annotata ad Caput xiv.

A *Bundantiam bonitatis*] Huc pertinent ea quæ non ob aliam causam fiunt quam ut liberalitas & munificentia exerceantur, ut loquitur lex 1. D. de donationibus. *χρηστός ἐκ πηγῆς πλεονίας ἀπαρτῆς τῆς ἡμετέρας*. Ex ubere fonte mansueti ingenis manat beneficentia. Plutarchus Catone maiore.

Veniamus ad successores] Vide Scriptores quibus utitur Reinkingius §. x. lib. 1, classe III, cap. 10.

At qui in ius regni duntaxat succedunt] Vide Aymonium editum à §. xi. Frehero p. 373.

Directe, hoc est ἀμείως hos successores regni quia tales sunt non obligari satis manifestum est] Sic Solomo obligatus non fuit eo promisso quod Seimei David fecerat.

Per interpositam civitatem obligantur] Similia vide c. 1. de solutionibus. Propius ad rem facit c. Abbate de sententiis & re iudicata, ubi notanda verba : *Cum tam supradicti avi donatio, quam locorum acquisitio præmissorum fuerint nomine regni factæ.* vide & Treutl. parte 1, disp. vi, thesi 7. Syr. de pace religionis concl. 19.

Tutor domini loco habetur, inquit Iulianus, cum rem administrat, non cum pupillum spoliat] Huc pertinent ea quæ habet Camdenus parte IV Elisabethæ anno CIO IO xcv, & quæ Cromerus habet de Georgii Bohemæ regis ære alieno imprudenter suscepto à Wladislao lib. xxvii.

Esse quadam evidenter stulta atque absurda] Ut lex Cabadis Persarum regis apud Procopium & Agathiam. Hoc legis argumentum ad alienationes aptat Petrus legatus Iustini II, ad Chosroen agens de iis quæ Iustinianus Saracenis promississe videbatur : *ὃ γὰρ ἰνὸς ἀνδρὸς ἔθος, φημὶ δὲ τῷ πατρὶ καὶ νόμῳ μὴ λυσιτελεῖν, καὶ ἐκ πίστεως βασιλεὺς ὁ τὸ ἔθος ἰσχυροποιήσας ἤγειν νομοθετήσας, πολιτεία καὶ δικαιοσύνη ποτε.* Non enim ex maius hominis consuetudine, aut etiam lege non utili, etiam si Imperator sit, qui morem talem firmaverit, aut lege sanxerit, respublica unquam condemnabitur.

Quod in dubio ob regentium auctoritatem præsumi debet] Sidonius lib. v, epistola xvii : *Quicquid sponderit princeps, semper redhibet principatus.* Vide Ambrosium in laudibus Theodosii, Symmachum lib. iv, epist. 7, & 19. lib. v, 37. Conc. Toletanum v, c. 6. C. cæterum de donationibus. debita Iustiniani qui æs magnum reliquerat à Iustino imperii successore persoluta narrat Corippus lib. 11.

Laudatus Cæsar Titus hoc nomine] Historia apud Suetonium c. 8, apud Xiphilinum ex Dione & apud Victorem. Simile c. Iustitiæ causa xxv, quæst. 1. Gail. obf. 11, lx, 15. Vide & Radevici historiam. Guilielmus Ligurino lib. v,

Neve secuturi factum subvertere reges

Aut revocare queant, regali tuta sigillo

Argumenta Duci, monumentaque certa reliquit,

Et libro VIII,

*Tanta tamen clari fui indulgentia regis,
Ut quicumque bona priscorum numera regum
Hactenus ista fide possederat, idque probare
Legitimus poterat vel demonstrare tabellis,
Principis assensu titulo gavissus eodem
Nunc quoque possideat.*

Apud Plinium] x, epist. 66.

Que neque dari, neque accipi salva republica poterant] Laudat & applicat Mariana ad immensam munificentiam Friderici regis Neapolitani xxiv, 16. à Nerone donata etiam ab emtoribus repetit Galba relicta decima. Tacitus historiarum I, & Plutarchus. Pertinax etiam à libertis ea exegit quæ sub specie venditionis Commodò principe lucrificerant. Basilius Macedo Imperator repetit quæ Michael Imperator elargitus fuerat. Zonaras de eo: ἰψήφισα ὡς καὶ πάντων τὰς ἐξ ἐδδρμῆς χηρήματα λαβόντες ἐυλόγη λαοῖς, ἀναδίδοναι πάντες, ἢ τοῦ δὴ μείλειότερον ἡμίον· *Communi consensu placuit, ut qui pecunias nulla probabili ex causa acceperant, partim totas, partim dimidium redderent.* Vide eundem Isacio Commeno de donationibus Ludovici xi. vide Serranum Carolo viii, de ejusdem donationibus etiam quæ Ecclesiis factæ non servatis Philippum Cominæ lib. ix. Marianam vero de donationibus quas Arragoniæ rex Ramirus fecerat, rescissis, libro x, c. 16. de Isabellæ donationibus rescissis per ipsam xxvii, ii. Cromerum de Casimiri regis Poloniæ testamento partim probato, partim improbo, xii.

Quam declarari eum non ultra obligare] c. Suggestum est de decimis. Exemplum in Actis Alfonsi & Sanctii apud Marianam lib. xii, c. ultimo: apud Camdenum dicto anno cico xcvi, & anno cico xcvi, in controversia Hansiatica.

De alienatione] Habes huc pertinentia in Conciliis Galliæ Tomo iii.

§. xiii. *A multis traditum]* Vide citatos per Reinkingium libro ix, classe ii, c. 8, num. 26, & sequentibus.

Hac revocari non possunt [Vide Afflictum decis. cxxviii, num. 10.

C A P U T XV.

De federibus ac sponsionibus,

I. Publica conventiones quæ :

II. Dividuntur in federa, sponsiones, pactiones alias

III. Federum & sponsionum discrimen, & in quid sponsiones obligent.

IV. Rejuncta divisio federum quam Menippus fecit.

V. Federum divisio in ea quæ idem statuunt cum jure naturæ : & unde id natum :

VI. Ex ea quæ aliquæ adjiciunt : quæ sunt æqualia .

VII. Aut inæqualia, quæ rursus dividuntur.

VIII. Federa cum his quæ alieni sunt à vera religione licita esse jure naturæ :

IX. Nec universaliter prohiberi lege Hebræa.

X. Nec Christiana.

XI. Cautiones circa talia federa.

XII. Christianos omnes obligatos ad fœdus inveniendum adversus hostes Christianissimos.

XIII. Si plures federatorum bellum gerant,

rant, cui potius opem ferri oporteat distinctionibus explicatur.

XIV. An tacite renovatum censeatur fedus.

XV. An partis alterius peridia alteram liberet.

XVI. In quid teneantur sponsores si sponso improbetur, ubi de Caudina sponsione.

XVII. An sponsio non improbat obliget ex notitia & silentio distinctionibus explicatur, ubi de sponsione Lutatiana.

L. Conventio-
num. D.
de pactu.

Conventiones Vlpianus divisit in publicas & privatas : & publicam exposuit non ut quidam putant definitione, sed exemplis additis, quæ sit per pacem, quod primum exemplum est : *quoties inter se duces belli quadam paciscuntur*; quod secundum. Publicas ergo conventiones eas intelligit, quæ nisi jure imperii majoris aut minoris fieri nequeunt, quæ nora differunt non tantum à contractibus privatorum, sed & à contractibus regum circa negotia privata. Quanquam ex privatis quoque istis belli causa nasci solet, frequentius tamen ex publicis. Ideo postquam de conventionibus generaliter à nobis tractata sunt satis multa, quædam addenda sunt quæ ad excellentiorem hanc speciem pertineant.

II. Publicas has conventiones quas Græci συνθήκας vocant, dividere possumus in federa, sponsiones, pactiones alias.

III. De federum & sponsionum discrimine adiri potest Livius libro. ix. ubi recte nos docet federa esse quæ sunt jussu summæ potestatis, & in quibus ipse populus iræ divinæ obstringitur si minus stetur dictis. Ea apud Romanos peragi per feciales solebant addito patre patrato. Sponsio autem est, ubi hi qui à potestate summa mandatum ejus rei non habent, aliquid promittunt quod illam proprie tangit. Apud Sallustium legimus : *Senatus, uti par erat, decrevit, suo sui que populi injussu nullum potuisse fedus fieri*. Hieronymus Syracusarum rex cum Annibale, ut narrat Livius, societatem fecerat : at postea Carthaginem misit ad fedus ex societate faciendum. Quare * quod apud Senecam pater est : *Imperator fedus percussit, videtur populus percussisse Romanus, & federe continetur* : ad antiquos eos pertinet, qui speciale ejus rei mandatum acceperant. At * in regnis regum est fedus facere. Euripides Supplicibus :

τὸν δὲ δὴ ὁ μὲν ἡμῶν ἄρχων
Ἀδραστὴν ἔτεκεν κύριον τῶν ἄν-
των πῶς ἔωρε γῆς Δαναῶν ὀρκωσμένῃ.

Adrastum hunc opus

Iurare : namque is jus habet regni potens

Ut civitatem federe obstringat suo.

Legendum enim ibi, ut diximus, ὀρκωσμένῃ, non ὀρκωσμένῃ. Sicut autem magistratus populum non obligant, ita nec minor pars populi : quod pro Romanis est adversus Gallos Senonas : nam major pars populi erat apud Dictatorem Camillum. bifariam autem, ut apud Gellium est, cum populo agi non potest. Sed ubi qui jus populi non habent, de eo quod populi est sponponderunt, videamus in quid teneantur. Putet forte aliquis hoc casu sponsores fidem liberasse, si operam omnem dedissent, ut id quod sponponderunt fieret, secundum ea quæ de promisso tertii factio * supra diximus : sed negotii hujus,

cui contractus inest, natura obligationem multo strictiorem desiderat. Nam qui contrahendo aliquid de suo dat aut promittit, is vicissim præstari re ipsa sibi aliquid vult: unde & jure civili, quod facti alieni promissiones repudiat, promissio tamen ratam rem haberi, ad id quod interest obstringit.

lib. xxxiv. IV. Federa Menippus regis Antiochi ad Romanos legatus, referente * Livio, magis ex usu suo quam ex præscripto artis ita divisit, ut diceret tria esse eorum federum quæ inter se paciscerentur reges civitatesque genera: unum cum bello victis dicerentur leges, quo in genere quid victum habere, quo mulctari eum vellet, victoris esse arbitrium; alterum cum pares bello æquo federe in pacem atque amicitiam venirent. tunc repeti reddique per conventionem res, & si quarum turbata bello possessio sit, eas aut ex formula juris antiqui, aut, ex partis utriusque commodo componi: tertium esse genus, cum qui hostes nunquam fuerint ad amicitiam sociali federe inter se jungendam coeant: quos nec dicere leges, nec accipere.

V. At nobis accuratius instituenda partitio est, ut primum dicamus federa alia idem constituere quod juris est naturalis, alia aliquid ei adjicere. Prioris generis federa non tantum fieri solent inter hostes qui à bello discedunt, sed olim & fiebant sæpe, & aliquo modo erant necessaria inter eos qui ante nihil contraxissent. id inde ortum, quod regula illa juris naturalis, cognationem inter homines quandam esse à natura, ac proinde nefas esse alterum ab altero lædi, ut olim ante diluvium, ita rursus aliquo post diluvium tempore malis moribus esset obliterata, * ita ut latrocinari & prædas agere in externos nullo bello indicto, pro licito haberetur: quod *Σικυδισµὸν* vocat Epiphanius. Hinc illa † apud Homerum, an prædones estis? amica interrogatio, * cujus & Thucydides meminit, & in Solonis lege veteri collegia *ἐπὶ δίκῃ ἐχρησµένων*: quippe, ut Iustinus ait, ad Tarquinii tempora latrocinium maris gloria habebatur: & illud in Romano jure, ut si cum gente aliqua neque amicitiam, neque hospitium, neque fedus amicitiae causa factum habeatur, hi hostes quidem non sint: quod autem ex Romano ad eos pervenerat, illorum fiat, & liber homo Romanus ab eis captus servus fiat. idemque fit, si quis inde ad Romanos perveniat: & hoc quoque casu postliminium datur. Sic Corcyrenses olim ante belli Peloponnesiaci tempora hostes Atheniensium non erant, sed nec pacem cum illis, nec inducias habebant, ut ex oratione Corinthiorum apud Thucydidem apparet. De Boccho Sallustius; *nobis neque bello neque pace cognitus*. Hinc in barbaros prædam exercere laudatum Aristoteli, & ipsa vox hostis, veteri Latine nihil nisi externum significabat. Sub hoc genere comprehendo & federa quibus cavetur, ut utrinque jus hospitii, ut jus commercii sit, quatenus ista sub jure naturali veniunt, qua de re egimus alibi. Vtitur hoc discrimine Arco, in oratione ad Achæos apud Livium, ubi non de societate ait queri, sed de commercio præbendi repetendique juris: nempe ne servis Macedonum apud se perfugium esset. Hoc genus totum conventionum Græci strictè *ἐγγύη* vocant, & opponunt *ἀσπονδία*, ut rum alibi videre est, tum in oratione Andocidis de pace cum Lacedæmoniis.

VI. Con-

L. ult. D. de collegiis.

Lib. XLIII.

Liv. lib. xli.

VI. Conventiones quæ juri naturæ aliquid adjiciunt, aut æquales sunt, aut inæquales. * Æquales sunt quæ utrimque eodem modo se habent, αἰσως καὶ κοινῶς ἐν ἀμφοτέρω ἐχουσι, ut Isocrates in Panegyrico loquitur: quo illud Virgilii pertinet:

Nec mihi regna peto, paribus sed legibus ambas

Invictas gentes aeterna in federa mistam.

Græci istas vocant modo συνθήκας simpliciter, modo συνθήκας ἐπὶ ἰσῆ καὶ ἰσότητι, ut apud Appianum & Xenophontem videre est: has magis proprie συνοδικὰς & quatenus minus dignos respiciunt ἀεσσύνηματα, aut συνθήκας ἐν τῶν ἐπιβλημάτων, quas Demosthenes in oratione de Rhodiorum libertate, fugiendas ait his qui libertatem amant, quia ad servitutem accedant proxime. Vtriusque modi federa aut pacis, aut societatis alicujus fiunt causa. Æqualia pacis, ut quæ de restituendis captivis, rebus captis, & ad securitatem conveniri solent, qua de re agendum erit infra in belli effectibus & consecutaneis. Æqualia societatis, aut ad commercia pertinent, aut ad belli communitatem, aut ad res alias. Æquales de commerciis pactiones variæ esse possunt, puta utrimque ne vectigal ullum solvatur, quod in vetere erat federe Romanorum & Carthaginensium, excepto eo quod scribæ & præconi dabatur, aut ne majus solvatur quam in præsens, aut ad certam quantitatem. Sic & in bellica societate ut auxilia præstentur paria equitum, peditum, navium, sive ad omne bellum quod Græci * ἐυμαχίαν vocant, & explicat Thucydides τὰς αὐτὰς ἐχθρὰς καὶ φίλους νομίζοντες eosdem hostes & amicos habere: quod & apud Livium sæpe reperias, sive ad ruendos fines duntaxat, quod ἐπιμαχίαν, sive ad certum bellum, aut in certos hostes, aut in omnes quidem, sed exceptis fociis, ut in federe inter Pœnos & Macedonas, quod apud Polybium est: quomodo & Rhodii Antigono & Demetrio per fedus auxilia promiserunt in hostes quosvis excepto Ptolemæo. Potest, ut diximus, Plut. Demetrio. æquale fedus & ad res alias pertinere, * ut ne in confinio alterius alter arces habeat, ne subditos alterius alter defendat, ne iter alterius hosti præbeat.

VII. Ex æqualibus qualia sint inæqualia facile est intelligi. Promittuntur autem inæqualia aut ex parte digniori, aut ex minus digna. Ex parte digniori, ut si quis auxilia promittat, nec restipuletur, aut majora promittat: Ex parte indigniori inæqualia, aut ut Isocrates dicto Panegyrico loquitur, καὶ τὰς ἐπὶ τῶν ἐλαττωτέρων ἀρχῶν τὸ δυνάμει, sunt ea quæ diximus ἀεσσύνηματα, aut ἐπιβλήματα vocari. Et hæc ipsa aut cum imminutione sunt imperii, aut sine ejus imminutione. Cum imminutione imperii, ut in secundo federe Carthaginensium cum Romanis, ne cui Carthaginenses bellum facerent injussu populi Romani. Ab eo tempore, ut Appianus loquitur, Καρχηδόνιοι Ρωμαίοις ὑποήκοντες ἔπαινον δι, Carthaginenses Romanis ex federe morem gerebant. Potest addi huic generi deditio conditionata, nisi quod illa non imminutionem, sed translationem totius imperii continet, qua de re diximus alibi. Talem autem conventionem federis nomine, & alibi Livius appellat, ut libro IX: Teates Apuli impetraverunt ut fedus daretur, neque ut æquo tarven federe, sed ut in ditione populi Romani essent, Sine imminu-

tionem imperii onera, aut transitoria sunt, aut manentia. Transitoria de solvendo stipendio, de mœnibus diruendis, ut locis quibusdam decedatur: ut dentur obsides, elephantum, naves. Manentia, ut de imperio ac maiestate comiter colenda, cuius federis quæ sit vis alibi diximus. Huic proximum est ut hostes & amici habeantur quos velit partium altera: ne cui exercitui, cui cum altero bellum sit, per fines transitus commeatuque detur. Tum illa minora, ne arces certis locis ædificare, ne exercitum ducere, ne naves habere ultra numerum definitum, ne urbem condere, ne navigare, ne militem certis locis conscribere liceat: ne socios oppugnare: ne comeatu hostes juvare: ne recipere eos qui aliunde veniunt: ut federa prius facta cum aliis dirimantur: quorum omnium exempla apud Polybium, Livium, & alios videre est. Solent autem federa inæqualia contrahi, non tantum inter victores & victos, ut Menippus censebat, sed & inter potentiores & impotentiores etiam qui bello inter se experti non sunt.

VIII. De federibus frequens est quaestio, licetne ineanitur cum his qui à vera religione alieni sunt: quæ res in iure naturæ dubitationem non habet. Nam id ius ita omnibus hominibus commune est, ut religionis discrimen non admittat. Sed de iure divino quaeritur, ex quo hanc quaestionem tractant, * non Theologi tantum, sed & Iurisperitorum nonnulli, inter quos Oldradus & Decianus.

IX. Videamus primum de iure divino veteri, acturi deinde de novo. Fedus non nocendi causa cum alienis à religione contrahere ante Moysi legem licuit. Exemplum est in federe Iacobi cum Labane: ut jam de Abimeleco nihil dicam, quando non satis constat eum fuisse idololatram. Neque id lex per Moysen data mutavit. Exemplo sint Ægyptii haud dubie tunc idololatæ. Hos tamen avversari vetantur Hebræi. Excipiendi sunt populi septem divina sententia damnati, cuius sententiæ executores erant delegati Israelitæ. nam his in idololatria persistentibus, & imperium detrectantibus parcere vetantur, quibus itidem decreto divino additi sunt Amaleciti. Federa quoque commerciorum, & quæ his similia ad utilitatem communem, aut alterius partis pertinent, inire cum profanis licet per legem. nihil enim reperitur quod obstat. Et exempla habemus fedum quæ David & Salomo cum Hiromi Tyrionum rege fecerunt: ac notandum in sacra historia dici fedus hoc à Solomone factum iuxta sapientiam quam Deus ei dederat. Lex quidem Moysi specialiter imperat benefacere popularibus, ἀγαπᾶν τὸ πλησίον: præterea peculiaris victus & morum ratio Iudæis præscripta familiarem cum hominibus cæteris consuetudinem vix patiebatur. At hinc non sequitur aut benefacere extraneis non licuisse, aut etiam laudabile id non esse, quod male inde collegit posteriorum magistrorum prava interpretatio: unde illud Iuvenalis de Iudæis:

Non monstrare vias eadem nisi sacra colenti.

quo loco exemplum monstrandæ viæ minime molesta neque sumtuosa beneficia indicat, quæ ignotis etiam tribuenda Cicero dicit & Seneca. Eodem pertinet Taciti illud de iisdem: *Apud ipsos fides abstinentia, misericordia in promptu, adversus omnes alios hostile odium.* Sic in novi federis

Th. 2, 2. q.
10. art. 10.
Oldr. conf.
71. Deci.
111. conf.
20.

Gen. xxxi,
44.
Deuteron.
xxiii. 7.

Deut. vii,
1.
Deut. xxv,
17.

II Sam. vi,
11.
I Reg. v, 12.

Levit. xix,
8.
Deut. xxii,
1.

Off. 1.
De benef.
vi. 9.
Hist. v.

federis historia legimus sæpe non solitos Iudæos convivere *συγγενῶν, συνιδίον, ἡθαῖᾶν, ὁμογενῶν* alienigenis. Et Apollonius Molo Iudæis obiciebat, *ὅτι μὴ παριδόντες τὰς ἀλλοίας ἀποκτεινόμενοι δόξαις ἀπὸ Θεοῦ, μηδὲ κρινόμενοι ἡγέλον τοῖς κατ' ἐτέραν συνήθειαν βίῃ ζῆν ὁμοκαταμύμοις*: non admitti ab eis qui de Deo sentirent alia, nec quicquam ipsis commune esse cum his qui institutis differrent: Amici Antiochi apud Diodorum Iudæos accusant: *μόνος ἀπάντων ἔθων ἀκρινισμένης εἶναι τὴν ἀπὸ ἀλλοῦ ἔθνος ἐπιμειξίαν καὶ πολυμίαν ὑπολαμβάνειν πάντας*: solos ex omnibus populis insociabiles esse extraneis, ita ut ceteros pro hostibus ducant. Sequitur de iisdem, *μηδενὶ ἄλλω ἔθνει τραπεζῆς κρινόμεναι τὸ ὁμογενῆσαν, μηδὲ δύναι, cum nulla gente alia mensam habere communem, neque bene eos aliis velle*. Mox eis tribuitur *μισανθρωπία* odium humani generis. Et apud Philostratum Tyanensis de Iudæis: *οἱ βίον ἄμικτον ἐνέχοντες, οἷς μήτε κρινὴ ἀπὸ ἀνθρώπων τραπεζῆα*: vitæ genus adeo secretum ab humano commercio reperiunt, ut ne mensam quidem cum aliis communem habeant. Sicut & passim Iudæis apud Iosephum obijcitur, *τὸ ἄμικτον, τὸ ἀσύμφυλον, ἡ ἀλλοτρίως ἀμειξία*, insociabilis vivendi ratio. At hunc non esse legis sensum Christus nos docuit exemplo suo, cum à Samaritide femina aquam accipere non recusavit, legis ubique observantissimus. Sed & olim David apud populos irreligiosos perfugium sibi quaesiverat, nusquam eo nomine reprehensus. Apud Iosephum Solomonem templum dedicanti, & oranti ut Deus ibi etiam alienigenarum preces exaudiret, hæc tribuitur oratio: *ἡμεῖς οὐκ ἀνθρώπων τὴν φύσιν ἔσμεν, ἐδὲ ἀλλοτρίως ἀπὸ τῶν ὁμογενῶν ἔσμεν*: non sumus inhumano ingenio neque male affecti erga extraneos. Excipiendi ab hac regula non illi tantum populi quos supra diximus, sed insuper Ammonitæ & Moabitæ de quibus scriptum est Deut. xxiii, 6; *Non quæres prosperitatem eorum* (ita rectius hoc loco verteris *utrum* quam pacem eorum) *nec bonum eorum ullis diebus tuis unquam*. Quibus verbis federa benefica cum illis populis vetantur, non etiam jus belli conceditur: aut certe, quæ Hebræorum quorundam sententia est, vetatur pax ab illis peti, non etiam oblata accipi. Certe jus belli in Ammonitas Hebræis negatur Deut. ii, 19: neque Iephthes arma in eos *Iud. xi, 16.* movit nisi post tentatas æquæ pacis vias, neque David nisi atrocibus injuriis laceffit. De societate bellica quaestio superest. Ante legem, hanc quoque non illicitam fuisse cum profanis gentibus, exemplo apparet Abrahami, impios Sodomitas bello adjuvantis. Nec lege Moïsi quicquam generaliter hac in re mutatum legitur. Atque ita videmus sensisse * Asmonæos, legis & peritos & reverentes admodum, ut ex religiosa Sabbathi observatione, permiffa sola sui tutela, non alio armorum usu, apparet. Et hi tamen cum Lacedæmoniis & Romanis fedus pepigere, approbantibus sacerdotibus & populo: imo & pro eorum salute sacra publice fecerunt. Quæ vero contra adferuntur, causas habent peculiare. Nam si quos reges aut populos, extra eos qui in lege expressi erant, exosos sibi & infortunio damnatos per Prophetas Deus significasset, eorum tutelam fuscipere, aut cum iis arma sociare haud dubie nefas erat. Huc illud pertinet Propheta * ad Iosaphatum de rege Israelis:

II Paralip. Tene improbo opitulari, & eos diligere * qui Deum oderunt? At ob hoc ipsum
XXIX, 2. exarsit in te Dei ira. Nam infelicem belli exitum Micheas Propheta
II Paralip. jam ante prædixerat. Et alterius Prophetæ ad Amasiam: Ne ito te-
XXV, 7. cum exercitus Israelitarum: nam non adest Deus Israelitis, ulli inquam Ephraim-
 itarum. Hoc vero non venire ex natura federis, sed ex personæ pec-
 culiari quadam qualitate, vel hinc evincitur, quod graviter increpi-
 tus est Iosaphatus, etiam diris additis, eo nomine quod commercii
 causa societatem inisset cum Ochozia rege Israelitarum similem ei
II Paralip. quam David & Solomo inierant cum Hiromo, quoseo nomine par-
XX, 37. tim non reprehensos, partim laudatos diximus. Nam quod additur
 Ochoziam impie egisse, debet ad totam ejus vitam referri ob quam
 Deus ipsi omnibusque ejus conatibus infensus fuerit: quomodo hæc
II Paralip. historia explicatur in libro, cui nomen constitutiones Clementis, VI,
XVI, 2, 7. capite XVIII. Notandum & hoc, pejorem fuisse causam eorum qui
Esa. VI, 11, 6. à Iacobo orti Deum bene cognitum deseruerant, quam populorum
a II Paral. extraneorum. Nam in defectores illos cæteri populares arnabantur
XVI, 12. extraneorum. Nam in defectores illos cæteri populares arnabantur
Ambr. ad Rom. cap. 3. lege quæ exstat Deut. XIII, 13. Est & ubi culpantur federa
Auctor. im- ob animi vitium unde procedebant: ita à Propheta reprehensus
perfect. ad Asa, quod ad societatem Syri se contulisset, Deo diffusus: quod o-
Mal. c. XVI. fenderat cum res Deo sacratas ad Syrum mitteret. ^a Sed nempe rex
b II Sam. idem culparus quod in medicis spem posuisset non in Deo. Non ergo
XXIV. ex hac historia magis sequitur per se, aut generaliter malum esse so-
c II Reg. cietatem contrahere cum talibus quales erant Syri, quam medicos
XX, 13. consulere. Multa enim non illicita vitiat animus, ut ^b censum in Da-
d Esa. XXXI, vide, ^c thesaurorum ostensionem in Ezechia. Sic ^d alibi fiducia in
I. Ægyptio posita reprehenditur, cum tamen Solomoni ^e cum Ægy-
e I Reg. ptio affinitatem contrahere licuerit. Quibus & hoc addendum est,
II, 1. f Deuterom. Hebræos sub statu legis veteris disertas habuisse promissiones vi-
XXVIII, 7. ctoriæ, si legem observarent, quominus recurrendum habebant ad
g Prov. I, humana auxilia. Exstant quidem & apud Solomonem ^g sententiæ
35; XIII, non paucæ de vitandis confortiis impiorum. Sed hæc prudentiæ mo-
20; XXII, nita sunt, non legis præcepta: & illa ipsa monita, ut moralia plera-
24; XXIV, que, plurimas habent exceptiones.
I.

Victoria de X. Lex autem Euangelii nihil hac in parte mutavit: imo magis
Indu relict. etiam favet federibus, quibus hi qui à religione alieni sunt, in causâ
I. n. 15, & justa sublevantur, quia beneficentiam in quosvis homines data occa-
37. Franc. sione, non liberam modo reliquit & laudabilem, sed & sub præce-
Arms de pro posuit. Nam Dei exemplo, qui solem oriri facit bonis & malis,
bello n. 192. & pluvia utrosque humectat, jubemur nullum hominum genus à be-
Cajet. 2, 2, neficiis nostris excludere. Bene Tertullianus: *Quamdiu intra Israellem*
9. 40. art. I. erat sacramentum, merito in solos fratres misericordiam mandabat. At ubi
Adolin. tract. Christo dedit gentes hereditatem & possessionem terminos terra, & cepit ex-
II, disp. pungi quod dictum est Osee: Non populus meus populus meus, & non misericor-
112. diam consecuta misericordiam consecuta, Natio scilicet, exinde Christus in om-
Matthæi v, nes legem fraternæ benignitatis extendit, neminem excludens in miseratione si-
45. cut in vocatione. Quæ accipi oportet salva gradus differentia, ut in om-
Gal. VI, 10. nes simus beneficii, præcipue tamen in religionis consortes. In Cle-
lib. VII, mentis constitutionibus legimus: *πᾶσι ἐν δικαιοῦν διδόναι ἕξ οὐκείων πόνων.*
cap. III.

ὁσιμότητον ἢ τὸς ἀγίους. Omnibus largiendum de nostra opera : sed ita ut sancto-
rum potior habeatur ratio. Perfecta liberalitas , inquit Ambrosius, fide, cau-
sa, loco, tempore commendatur , ut primum opereris circa domesticos fidei. Si-
mile est illud Aristotelis : ἡ δὲ ὁμοίως ὁσιότης συνίσταται καὶ ἀδελφῶν φρονίῳ. Of. 1, c. 3.
Neque enim par est aequalem curam subiri pro externis & pro amicis. Nic. 1v.
Convictus etiam familiaris cum hominibus qui alieni sunt à religione non
prohibetur : ac ne cum illis quidem quorum pejor causa est , &
qui à disciplinæ Christianæ regula deficiunt, omne interdicitur com-
mercium, sed familiare extra necessitatem, non etiam quod emen-
dandis ipsis spem præbet. Illud vero quod apud Paulum est, Ne ju-
gum ducite cum alienis à fide : quod enim consortium est iustitiæ cum iniquitate,
aut quæ commixtio est luci cum tenebris , aut quæ concordia est Christo cum Sa-
tana, aut quæ pars credenti cum non credenti ? ad eos pertinet qui in ido-
liis convivabantur , atque ita aut idololatriam committebant , aut
certe committentium speciem præbebant. Ostendunt sequentia :
Quæ consensio templo Dei cum idolis ? similia illis quæ in priore ad Corin-
thios eodem : Non potestis fieri participes mensæ Domini & mensæ demonio-
rum. Neque ab eo quod subeunda sponte non sunt profanorum im-
peria, nec conjugia cum eis contrahenda , recte procedet argumen-
tum. Nam in utroque hoc casu apparet majus periculum, aut certe
plus difficultatis injici veri religionis usu. adde quod magis perpe-
tua sunt ista vincula : & in matrimonio liberior electio , cum federa
ex temporum & locorum occasione sumenda sint. Sicut autem be-
nefacere profanis malum non est , ita nec opem eorum implorare ,
sicut Cæsaris & Tribuni auxilium Paulus invocavit.

11 Thessal.
1, 15.
11 Corinth.
v3, 14.

1 Cor. x, 21.

Sylv. verb.
bellum. 1, n.
9, concl. 3.
Pan. in c.
quod super.
de vobis.

XI. Nulla ergo hîc intrinseca aut universalis est pravitas, sed
* ex circumstantiis æstimanda. Cavendum enim ne nimia commix-
tio contagium adferat infirmis ; quam ad rem utile erit sedes distin-
gui, sicut Israelitæ seorsim ab Ægyptiis habitarunt. Neque enim ra-
tione carer illud Alexandridæ :

ὅσα ἂν δυνάμειν συμμαχεῖν ὑμῖν ἔγω-
γῶν οἱ πρόποι ἡδὲ ὁμοῖως ἔθ' οἱ τόμοι
ἡμῶν. ἀπ' ἀλλήλων ἢ διέχουσιν πολὺ.

Ego esse vester non queam commilito.
Quando nec leges, nec mores consentiunt,
Sed multis inter se intervallis discrepant.

Quo pertinent & ea, quæ alibi attulimus , de religione Iudæorum &
Christianorum in commilitio cum paganis. Sed & si ex societate ta-
li profanæ opes magnum sint habituræ incrementum, abstinendum
erit extra summam necessitatem : In qua locum habet, quod in simili
re dixit Thucydides : ἀντιπρόσθετον ἢ ὅσοι ἄσπερ ἔ-
πιβουλεύμεθα, μὴ ἔκλειπας μόνον, ἀλλὰ καὶ βαρβάρους ὁσιολαβόντας διασωθήσασιν.
His qui insidias impetrantur , ut nos ab Atheniensibus, invidia fieri non debet si
salutem querunt non Græcorum modo, sed & barbarorum auxiliis. Non e-
nim jus quodvis sufficit ad id committendum, quod religioni, si non
directe , indirecte tamen nociturum putetur. Quærendum enim pri-
mo loco est regnum cœleste, id est Evangelii propagatio. Optandum
esset, ut multi hodie Principes ac populi in animum admitterent li-
beram

Lib. 1, c. 2.
Sylvest. in
verbo Bel-
lum, p. 1,
n. 9, v. 3.
Libro 1.

Matth. vi,
33.

beram & piam vocem Fulconis Archiepiscopi quondam Remensis, *Prod. l. IV.* Carolum Simplicem sic admonentis : *Quis non expavescat vos * mimi-*
historia Re- *corum Dei amicitiam velle, ac in cladem & ruinam nominis Christiani, paga-*
menfis c. 6. *na arma & federa suscipere detestanda? Nihil enim distat utrum quis se pa-*
ganis societ, an abnegato Deo idola colat. Exstat apud Arrianum dictum
 Alexandri: ἀδικεῖν μεγάλα τὰς ἐπιδουρμύδας ἐναντία τῇ ἑλλάδι ὡς καὶ τοῖς βαρ-
 βάροις, ὡς καὶ τὰ δόγματά τὰ τῶν Ἑλλήνων: graviter eos delinquere, qui ad-
 versum Grecos Barbaris militarent, contra Grecorum iura.

1 Cor. XII,
18, 26.

XII. Illud hic addam, cum omnes Christiani unius corporis membra sint, quæ jubentur alia aliorum dolores ac mala perferre, sicut id ad singulos pertinet, ita & ad populos qua populi sunt, & ad reges qua reges pertinere. Neque enim pro se quisque tantum, sed & pro mandata sibi potestate servire Christo debet. Hoc autem præstare reges & populi non possunt, grassante armis hoste impio, * nisi alii aliis auxilio sint: quod commode fieri nequit, nisi fedus eo nomine ineatur: quod fedus jam olim initum fuit, & princeps ejus creatus consensu communi Romanus Imperator. Debent ergo Christiani omnes ad causam hanc communem pro virum modo viros aut pecunias conferre: quod quominus faciant non video quomodo possint excusari, nisi si qui bello inevitabili, aut non dissimili malo domi distinentur.

Polyb. l. VI.

XIII. Solet sæpe & illa incidere quaestio, si plures bellum gerant, utri potius opem ferre debeat qui utrique est federatus. Hic primum sciendum est, quod & supra diximus, ad injusta bella nullam esse obligationem. Quare * qui federatorum justam habet belli causam præferendus, si cum extraneo res sit. Etiam si cum alio federato. Sic oratione de Megalopoli ostendit Demosthenes, Messeniis sociis contra Lacedæmonios item socios opem ferri ab Atheniensibus debere, si ab his incipiat injuria. Sed id ita verum, nisi convenerit hoc quoque ne adversus eum auxilia mittere liceat. In pactione Hannibalis cum Macedonibus erat: *Hostium hostes erimus, exceptis regibus, civitatibus, & portibus quibuscumque fedus nobis & amicitia est.* Quod si federati inter se committantur causis utrinque injustis, quod accidere potest, utraque parte abstinendum erit. Sic in Leuctrica Aristidis quinta dicitur, εἰ μὴ ἐπ' ἄλλους ἐγγέλων, ἢ αὐτῶς αὐτὸν ἐπ' ἄλλῃς ἢ ἡγεμέντων, οὐκ ἔδεικεν παρεῖναι: siquidem in alios auxilium poscerent, facile esse negotium: sin sociorum alter in alterum, nolle se misceri. Quod si federati in alios bellent justa quisque de causa, si utrique auxilia mitti possunt, puta in milite aut pecunia, mittenda erunt, ut sit circa creditores personales. At si ipsius qui promisit præsentia requiritur quæ individua est, ratio postulat * ut præferatur cum quo antiquius est fedus, quod Acarnanes Spartanis dicunt apud Polybium: eodemque pertinet Consulibus Romani responsum Campanis datum: *amicitias ita institui par est*

Lib. IX.

Sylvest. in
verb. bellum
p. 1, n. 7.

* ne qua vetustior amicitia ac societas violetur. Sed addenda exceptio, nisi fedus posterius ultra promissionem aliquid habet, * quod quasi dominii translationem in se contineat, puta subjectionis aliquid.

Lib. VI.

* Nam & sic in venditione dicimus priorem præferri, nisi posterior dominium transtulerit. Sic Nepefinis apud Livium deditiois quam socie-

focietatis fides sanctior. Distingunt hæc alii subtilius, sed quæ dixi, ut simpliciora, ita veriora arbitror.

XIV. Finito tempore fedus tacite renovatum intelligi non debet, nisi ex actibus qui nullam aliam interpretationem recipiunt, non enim facile præsumitur nova obligatio. Dec. conf. 407.

XV. Si pars una fedus violaverit, poterit altera à federe discedere: nam capita federis singula conditionis vim habent. Exemplo fit illud apud Thucydidem: *λύσαι τὰς συνθήκας ἔχ' οἱ δὲ ἱερμίας ἄλλοις παροτρύνοντες, ἀλλ' οἱ μὴ βοηθῶντες οἷς ἂν ἐκνομήσωσι.* *Solvi: fedcris culpam sustinent, non qui deserti ad alios se conferunt, sed qui quam jurati promiserant opem re non præstant.* Alibi apud eundem: *ὅ, π' εἰ' ἂν τῶν τῶν ὁμοεικένων ἐκείνων ἐπὶ καὶ ὅτις, τότε λελύθη τὰς συνθήκας.* *Si vel tantillum ex dicitis pars alterutra transgrederetur, rupta fore pacta.* Sed hoc ita verum est, ni aliter convenerit: quod fieri interdum solet ne ob quasvis offensas à federe discedere liceat. Dec. conf. 265. Cp. 451. 455, 461. Libro 1.

XVI. Sponsionum tot esse materiæ possunt, quot federum. Distant enim hæc personarum facientium potestate. Sed duo sunt quæ de sponsionibus quæri solent: Primum si improberetur à rege, aut civitate sponsio, in quid teneantur sponsores, ad id quod interest, an ad restituendam rem in eum statum in quo erat ante sponsionem, an ad corpus dedendum. Prima sententia videtur juri civili Romano congruere: secunda æquitati, quam in Caudina controversia tribuni plebis L. Livius & Q. Melius urgebant: tertia usu probata est, ut exemplis sponsionum duarum nobilium Caudinæ & Numantinæ apparuit. Sed illud ante omnia tenendum, eum qui summum imperium habet nullam in partem obligari. Bene enim Romanis Posthumius: *Hosti nihil spondidistis: civem neminem pro vobis spondere jussistis. nihil ergo vobis nec nobiscum est, quibus nihil mandastis; nec cum Samnitibus, cum quibus nihil egistis.* Bene idem: *Injussu populi nego quicquam sanciri posse quod populum teneat: & hoc non minus recte: si quid est in quod obligari populus possit, in omnia potest.* Ergo nec ad id quod interest, nec ad restitutionem populus tenebatur: cum quo si negotium sibi esse voluissent Samnites, retinere exercitum apud Furculas Caudinas debuerant, & Romam legatos mittere qui cum Senatu ac populo de pace ac federe agerent, ut quanti ipsis esset exercitus incolumitas id ipsi æstimarent. Tum demum si pactis statum non esset, potuissent dicere quod & ab ipsis & à Numantinis dictum ait Vellejus, publicæ violationem fidei non debere unius lui sanguine. Majori specie dici potest * milites omnes fuisse obligatos. Et certe æquum id esset, si ipsum jussum ac nomine contractum foret à sponsores, ut in pacto quod Hannibal fecit cum Macedonibus factum videmus. Quod si, * fide sponsores & * sexcentorum quos imperarunt obsidum fuerunt contenti Samnites, habent quod sibi imputent. Rursum si sponsores præ se tulerunt potestatem publico nomine contrahendi, ex damno per dolum dato ad restitutionem tenebantur. Si id non appareret, tenebantur ad id quod intererat ex vi negotii ratum haberi. Et hoc casu non corpora tantum, sed & bona sponsores fuissent obligata Samnitibus, nisi poenam vice ejus quod interest expressissent. Nam

Nam de obsidibus convenerat, ut capite luerent si pacto non staretur. De sponforibus an eadem dicta sit poena in obscuro est. Poenæ autem stipulatio tali modo facta efficit, ut si factum præstari nequeat, nihil aliud sit in obligatione: succedit enim certum loco incerti quod interest. Erat autem communis istorum temporum sententia, etiam vitam valide posse obligari. Apud nos autem qui aliter sentimus, existimo tali sponsione bona primum ad id quod interest, & si ea non sufficiant, corpus ad servitutem obligari. * Fabius olim Maximus cum pactum quoddam ejus cum hostibus factum Senatus improbasset, fundum suum ducentis millibus vendidit, & fidei satisfemul Samnites vero * Brutulum Papium induciarum ruptorem facit. cum bonis suis dedendum recte censuerunt.

*Scriptor de
vir. ill. cap.
43. Plut.
Fabio Ma-
ximo Li-
vius libro
viii &
ix.*

XVII. Altera quæstio est, an sponsio obliget summam potestatem ex notitia & silentio. Hic distinguendum primum an pure facta sit sponsio, an sub conditione si rata haberetur à summa potestate. Nam hæc conditio non implerā (debent autem conditiones diserte impleri) nullam facit sponsonem. Quod recte convenit in sponsonem Lutatii cum Pœnis: accedebat quod ea se populus, quia suo injussu facta erat, teneri negaverat: itaque publico consilio aliud de integro sedus factum erat. Videndum deinde, an præter silentium res aliqua accesserit. nam sine re aut facto aliquo silentium non satis probabilem voluntatis conjecturam suppeditat, ut ex his quæ de dominii derelictione supra diximus, intelligi potest. Sed si actus aliqui accesserint, qui ad aliam causam probabiliter referri nequeant, tum recte intelligetur actus ratus esse habitus: quomodo probatum id quod cum Gaditanis convenerat; notat Cicero pro Balbo. Silentium adversus Carthaginienfes urgebant Romani de pactione cum Afrubale facta. Sed cum illa pactio verbis concepta esset negantibus, ne Pœni amnem Iberum transirent, vix erat ut silentium solum ad inducendam rati habitationem facti alieni valeret, quippe cum factum proprium nullum secutum esset, nisi aliquando Pœnus Iberum transire volens prohibitus à Romanis esset, eorumque dicto Pœni paruisent. talis enim actus vim habet actus positivi, nec manet intra fines nude abnutivos. Quod si Lutatii pactio plures habuisset partes, & cæteras partes à jure communi abeuntes observatas à Romanis semper appareret, jam satis firma esset conjectura probatæ pactionis. Restabat hîc dicere aliquid de pactionibus quas duces & milites non de eo quod summi est imperii, sed de re privata sua aut sibi permissa faciunt: sed de his agendi oportunior erit locus ubi ad ea quæ in bello accidunt perventum erit.

*Liv. l. xxi.
Polyb. libro
iii.*

*Polyb. &
Liv. dictis
locu.*

Annotata ad Caput xv.

§. III.

Quod apud Senecam patrem est] Contr. IV, 29.
In regnis regum est sedus facere] Vide quæ infra lib. III, cap. xx,
§. II, & sequentibus. Servius ad illud II Æneidos.

Servataque servas

Troja fidem;

Quia

Quia quod rex promittit videtur respublica promittere. Et ubi Æneas singulari certamine pugnaturus prius cum Latino fedus facit; Turnum, ait, non inducit jurantem, quia presente rege non habet potestatem.

Supra diximus] Hoc libro, c. XI, §. XXII.

Livio] Adde Diodorum Siculum Exc. leg. IV.

§. IV.

Ita ut latrocinari & pradas agere in externos, nullo bello indicto, pro licito haberetur] Cæsar de Germanis : *Latrocinio nullam habent infamiam, quæ extra fines cuiusque civitatis sunt.* Accedit testis Tacitus de moribus Germaniæ, & Saxo libro XIV, & alibi. Idem de Tyrrenis scriptum est Servio ad VIII & X Æneidos, & de aliis gentibus ad primum Æneidos. Diodoro Siculo de Lusitanis : quicum Plutarchus consentit Mario : τὸ ληστεύειν ἐπὶ τότε τῶν ἰσθμῶν ἐχὲν καὶ οὐκ ἔστιν ἡγεμίων. *ad id tempus Hispaniis latrocinari inter pulcherrima habebatur.* Simile est quod Iudæi dānum datum ei qui nec Iudæus sit, nec Iudæis federatus, farcendum negant.

Apud Homerum] Odyssææ γ. ubi Scholiaſtes οὐκ ἄδδξον ἢ οὐδὲν οὐκ παλαιῶς τὸ ληστεύειν, ἀλλ' ἐνδδξον. *Latrocinari apud antiquos non tantum infamia carebat sed insuper gloriosum ducebatur.*

Cujus & Thucydides meminit] Libro I. additque οὐκ ἔχοντος παλαιότητα τέτρε τὸ ἔργον, φέροντες δὲ ἔκ καὶ δδξος μᾶλλον : *nondum infamiam habebat id vita genus, quon potius laudi tribuebatur.*

Æquales sunt] Sic Plinius Parthos ait cum Scythi ex æquo dege-
re. Pompejus apud Lucanum de eadem Parthorum gente :

Solus

Ex æquo me Parthus adit.

ἑυμαρχίαν vocant] veteres ἑυμαρχίαν. Zofimus lib. V.

Vt ne in confinio alterius alter arcas habeat] Exemplum vide apud Procopium Persicorum I.

Non Theologi tantum] puta Antoninus, Cajetanus, Toletus, Moli-
na, Valdefius, Malderus.

Abraham] Idem cum Escole & Anerō fedus fecit. Sic & David §. IX.
cum Achi & Naaso. Solomon cum Ægyptiis. Aſa cum Benadado.

Asmonæos legis & peritos & reverentes admodum] Laus eorum est in Thargume Chaldaico, in libris Maccabaicis, in epistola ad Hebræos. Horum exemplum secuti Imperatores & reges Christiani federa aut cum non Christianis, aut cum non sane Christianis fecere, Constantinus cum Gothiſ & Vandalis, Iuſtinianus cum Langobardis : cum Saraceniſ, Alanis, Gepidiſ, Francis, Sueviſ, Vandalis Theodoſius, Honorius, Leo, Heraclius, Baſilius, Iſaciſ, Angeluſ, Palzologuſ : cum Mauriſ reges Hispaniæ Alphonſuſ Hiſpalenſiſ, Ramiruſ, Alphonſuſ Caſtuſ, Sanctiuſ Caſtellæ, Ferdinanduſ cognomine Sanctuſ : Petruſ Legioniſ rex : Alphonſuſ Caſtellæ rex prudentiſſimuſ : cum Tartariſ Rodolphuſ Habſpurgenſiſ. Adi Iohannem de Carthagena libro III de Iure Belli Romani Pontificiſ, c. I. Iuliuſ II Pontifex Turciſ uſuſ.

Ad Iſaſphatum] Iosephuſ : ἡμῶν τῆς μετὰ Ἀχάβου συμμεταχίας ἀνέρωπον ἀποτὼν καὶ ποινῶν : *accuſabat eum ſocietatiſ imita cum Achabo homine impio ac ſcelerato.*

Qui Deum oderunt] Gratianus Valenti patruo contra Scyrhas o-
pem petenti scripsit *ὡς ἡ δὲ τῆ ἐχθρῆ τῆ θεῷ συμμυχεῖν* fas non esse socialia
arma jungere cum eo qui Dei sit hostis. Zonaras.

§. II.

Lege quæ existat Deut. xiii, 13.] Adde exemplum Iosue c. xxii.

Ex circumstantiis estimanda] Vide orationem Phartazæ ad Lazos
apud Agathiam iiii. Saxo libro ix, in verbis Ludovici regis Fran-
corum ad Huraldum. Nullam posse animorum intervenire concordiam dis-
sona sacra complexis. quamobrem petitorum opis, primum religionis contubernio
opus habere, neque magnorum operum consortes existere posse, quos superna ve-
nerationis formula disparasset.

Inimicorum Dei amicitiam velle] Exemplum in Mancafa apud Nice-
tam rebus Isaaci Angeli lib. ii. Prædicatur pietas Emanuelis Ducis
Sabaudiz, qui Cyprum ope Turcæ recuperare cum posset, noluit.

§. xii.

Nisi ali aliis auxilio sint] Ad hanc rem vide Marianam libro xxx.
Parutam libro iv. Bizarum vii, & xii.

§. xiii.

Qui federatorum justam habet belli causam preferendus] Vide infra li-
bro iiii, c. xxv. §. 4. In fidelitate Feudali dicitur: *Et si scivero velle te
aliquem juste offendere & inde generaliter vel specialiter fuero requisitus, meum
tibi, sicut potero, prestabo auxilium.*

Ut præferatur cum quo antiquius est fedus] Vide de Feudis lib. iv,
cap. 31.

Ne qua vetustior amicitia ac societas violetur] *ἡ γὰρ φίλοις καὶ ἐχθρῶν συμ-
μυχεῖν, ἢ καὶ φίλων.* amicis auxilia ferenda contra hostes, non contra amicos, di-
cit Ptolemæus Atheniensibus apud Appianum in legationum excer-
ptis.

Quod quasi dominii translationem in se contineat] Vide Radevicum
ii, 7.

Nam & sic in venditione] Edicto Theodorici c. 138.

Milites omnes fuisse obligatos] Sic Numantini, si sponsio non proba-
retur, exercitum sibi dedendum censebant, ea sponsione liberatum.

§. xvi.

Fide sponsorum] ii erant Consules duo, quæstores duo, præfecti iv,
tribuni xii, narrante Appiano. Hi omnes dediti ex Caudino spon-
su: ex Numantino Consul solus, cæteris parvitum ob Tiberium
Gracchum, ut in Gracchorum vita narrat Plutarchus.

Sexcentorum quos imperarant obsidum] Pontius filius apud Appianum:
*τῶν τε ἰσπείων ἐπιλέρομεν τὰς ἐπιφανεστάτας, ὅμαρκα τῶνδε τῶν συνθηκῶν, ἕως ἄπας
ὁ δῆμος ἐπιψηφίξῃ equitum potissimos deligam, qui obsides sint, donec populus
pacta firmet.* Satis esse obsides tenentis arbitrio relinqui, censuere Lu-
sitani in resimili, Mariana xxxi, 12. qui deditos accipiunt, poenam
remittere censentur. Polybius excerpto cxxi i.

Fabius olim Maximus] Diodorus Siculus in excerptis Peiresianis,
Valerius Maximus iv, c. viii.

Brutulum Papium] Dion excerpto legationum v.

C A P V T X V I.

De interpretatione.

- I. Quomodo promissa obligent externos.
 I I. Verba, si alia conjectura absint, intelligenda ex proprietate populari:
 I I I. Verba artis ex arte.
 I V. Conjecturæ usum esse ex ambiguitate vocum, ex specie repugnantia, aut quia se ingerunt:
 V. Vt ex materia:
 V I. Ex effectu:
 V I I. Ex conjunctis: origine aut etiam loco:
 V I I I. Quo pertinet conjectura ex ratione movente, qua quando & quomodo locum habeat.
 I X. Distinctio significationum in laxas & strictas.
 X. Distinctio promissorum in favorabilia, odiosa, mixta, & media.
 X I. Rejuncta circa actus populorum aut regum differentia, contractuum bona fides aut stricti juri.
 X I I. Ex dictis distinctionibus significationum & promissorum regula formantur circa interpretationes.
 X I I I. An sociorum nomine futuri veniant, & quatenus: ubi de federe Romanorum cum Asdrubale, & similibus contraveniunt.
 X I V. Quomodo interpretandum, Ne alter populus alterius injussu bellum gerat.
 X V. De illis verbis, Liberam fore Carthaginem.
 X V I. Qua pacta personalia habenda, qua realia, distinctionibus explicatur.
 X V I I. Fedus cum rege intum extendi ad Regem regno pulsum:
 X V I I I. Non ad regni invasorem.
 X I X. Promissum ei qui primus hoc fecerit, si plures simul fecerint, cui debeat.
 X X. Conjectura se ultro offerens: aut extendit, & quando id fiat:
 X X I. Vbi & de mandato per aliud implendo:
 X X I I. Aut restringit: idque vel ex defectu originario voluntatis, qui colligitur ex absurdo:
 X X I I I. Ex cessatione rationis unica:
 X X I V. Ex materia defectu:
 X X V. (Observatio circa conjecturas proxime dictas:)
 X X V I. Vel ex casus emergenti repugnantia cum voluntate: qui sumitur, ex illa cito:
 X X V I I. Ex onere nimium gravi, habitæ ratione actus:
 X X V I I I. Ex signis aliis, ut ubi partes scripti inter se committuntur.
 X X I X. Quæ tum regula observanda sint.
 X X X. Scripturam in dubio ad contractus validitatem non requiri.
 X X X I. Regum contractus interpretationem ex jure Romano non sumere.
 X X X I I. Verba conditionem acceptantis an offerentis magis spectanda per distinctionem explicatur.

Ipsum qui promisit solum si spectamus, sponte id præstare obligatur in quod obligari voluit. *In fide quid senseris non quid dixeris cogitandum*, inquit Cicero. Sed quia interni actus per se spectabiles non sunt, & certi aliquid statuendum est, ne nulla sit obligatio si quisque sensum quem vellet sibi affigendo liberare se posset, ipsa dictante naturali ratione jus est ei, cui quid promissum est, promissorem cogere ad id, quod recta interpretatio suggerit. nam alioqui res exitum non reperiret: quod in moraliis pro impossibili habetur. Hoc forte sensu cum de pactis egisset Isocrates præscriptione adversus Callimachum, *ἔταρ, inquit, νόμιμα καὶ πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις δεδωμένοι*, ut recte eum locum emendavit vir eminentissimæ eruditionis Petrus Faber, *hac lege communi homines inter nos perpetuo utimur*, nec Græci tantum, sed & barbari, ut paulo ante idem dixerat. Huc illud pertinet in antiqua fœderum formula apud Livium: *Sine dolo malo* Lib. vi
 * *utique ea hic hodie rectissime intellecta sunt.* Rectæ interpretationis mensura est collectio mentis ex signis maxime probabilibus. Ea signa sunt duum generum, verba & conjecturæ aliæ: quæ aut seorsum considerantur, aut conjunctim.

De Off. I.

II. Si nulla sit conjectura quæ ducat alio, verba intelligenda sunt ex proprietate, * non Grammatica quæ est ex origine, sed populari ex usu

Quem penes arbitrium est, & juss & norma loquendi.

De Officiis
III.

Stulto ergo perfidiæ effugio usi sunt * Locri, cum polliciti se pactis staturos quamdiu terram hanc insisterent & capita humeris gestarent, terram calceamentis injectam, & aliorum capita humeris imposita abjecerunt, quasi eo modo religione se possent exsolvere, quæ historia apud Polybium exstat: ac similes perfidiæ exempla aliquot apud Polyænum, quæ transcribere nihil opus est, quia controversiam non habent. Ejusmodi fraudibus recte dixit Cicero adstringi, non dissolvi perjurium.

Parad. vi.

L. 2. D. de
hu qui not.
infamia.

Libro III,
cap. I.

III. * In artium autem vocabulis, quæ populus vix capit, adhibenda erit artis cujusque prudentum definitio, ut quid sit majestas, quid patricidium, quæ ad finitivum statum referunt oratoris artis magistri. Vere enim dictum à Cicerone Academicarum primo: *Dialecticorum verba nulla sunt publica: suis utuntur: & id quidem commune omnium fere est artium.* Sic si in pactis de exercitu dictum fuerit, definieinus exercitum esse eam militum multitudinem quæ palam fines hosticos ausit invadere. nam passim opponunt historici id quod furtim fit aut latrocinantium more, & quod justo fit exercitu. Quare pro viribus hostium æstimandum quæ copiarum exercitum faciant. Cicero exercitum vocat sex legiones & auxilia. Polybius Romanum exercitum plerumque ait constituisse sexdecim millibus Romanorum, viginti sociorum. at minor quoque numerus implere potest ejus nominis mensuram. Nam Vlpianus exercitui præesse eum ait, qui vel uni legioni cum auxiliis præest: id est ut Vegetius exponit decem millibus peditum, duobus millibus equitum. & Livius in octo millibus speciem ponit iusti exercitus. Pari modo de classe erit æstimandum. Sic * arx est locus qui arcere hostilem exercitum ad tempus possit.

IV. Conjecturis assumentis opus est, ubi verba aut verborum complexio sunt *πολύσημα* id est, *plures significationes recipiunt.* Hunc locum Rhetores vocant *ἡ ἀμφιβολία*: Dialectici subtilius, si in una voce sensus esse plures possent *ὁμωνυμία*, si in complexione *ἀμφιβολία*. Similiter conjecturis opus est, quoties in pactis est *ἐναντιοφωνία*, *species quadam repugnantia.* Tunc enim conjecturæ querendæ sunt, quæ partes alias aliis concilient, si fieri potest. nam si certa sit pugna, quod posterius inter contrahentes placuit, prioribus derogabit: quia uno tempore nemo contraria potuit voluisse, & ea natura est actuum qui à voluntate pendent, ut novo actu voluntatis discendi inde possit, si-
ve μετῴμαρτος ex parte una, ut in lege & testamento, si-ve conjunctim, ut in contractibus & pactis. Hunc locum Rhetores vocant *ἡ ἀντινομία*. Et his quidem casibus verborum evidens obscuritas cogit recurrere ad conjecturas. Interdum vero ipsæ conjecturæ ita evidentes sunt, ut sponte se ingerant etiam contra receptiorem verborum significatum. Hunc locum Græci Rhetores vocant *ἀδελφικὴ καὶ ἀγνοία*, Latini ex scripto & sententia scripti. Loci autem ex quibus voluntatis

con-

conjecturæ promuntur, præcipui sunt ex materia, ex effectu, ex conjunctis.

V. * Ex materia. ut vox diei, si triginta dierum pactæ sint induciæ, non debet de diebus naturalibus, sed civilibus intelligi: id enim materiæ congruit. Ita verbum donare sumitur pro transigere ex negotii qualitate. Sic armorum vox, quæ modo belli instrumenta, modo milites armatos significat, pro materia, aut hunc aut illum in modum erit interpretanda. Ita homines qui reddere promisit, vivos, non mortuos reddere debet, contra quam cavillari sunt Platæenses. Et ferrum deponere jussi, satis fecerunt si gladium deponant, non & fibulas, quod Pericles argutabatur: & exitus ex urbe liber intelligi debet, ita ut & iter tutum sit, contra quam fecit Alexander. Er pars dimidia navium in divisione, integrarum intelligi debet, non sectarum, contra quam Romani Antiocho fecerunt. De similibus idem esto judicium.

*L. si uno. D. Loc. condu-
cti. Everh.
in loco a sub-
jecta mat-
ria.*

VI. Ex effectu, in quo præcipuum est si vox ex usu receptiore sumta effectum post se traheret à ratione alienum. In ambigua enim voce ea potius accipienda est interpretatio, quæ vitio caret. Itaque non admittenda Brasidæ cavillatio, qui pollicitus agro Bœoto se decessurum, negabat agrum Bœotum esse quem exercitu insideret, quasi de bellica possessione non de finibus antiquis ea vox intelligenda esset; quo sensu inanis fuerat pactio.

*Everh. in lo-
co ab absur-
do.
L. In ambi-
gua. D. de
legibus.
Thuc. IV.*

VII. * Conjuncta sunt, aut origine, aut etiam loco. Conjuncta origine sunt quæ ex eadem voluntate profiscuntur, etiamsi alio loco & occasione dicta, unde conjectura nascitur, quia in dubio voluntas creditur sibi fuisse consentiens. Sic apud Homerum quod dictum erat inter Paridem & Menelaum, ut victori Helena cederet, ex posterioribus ita erit exponendum, ut victor is demum intelligatur, qui alterum occiderit. Rationem reddit Plutarchus: οἱ δικασταὶ τῶ μνηδὲς ἀμφισβητήσαντες ἔχοντι ἀεὶ ἐστίνενται τὸ ἀσπείρον ἑαύτους; *judices accedunt ei quod minus ambiguum est, omisso eo quod est obscurius.*

*Everh. in lo-
co a con-
junct. dua-
rum leg.*

*Plut. symp.
IX. 13.*

VIII. Inter ea quæ & loco conjuncta sunt, vim præcipuam habet * ratio legis, quam cum mente multi confundunt, cum unum sit ex indiciis quibus mentem venamur. Est tamen inter conjecturas hæc validissima, si certo constet aliqua ratione tanquam causâ unica voluntatem fuisse motam. nam sæpe rationes plures: interdum & præter rationem voluntas semet ex vi libertatis suæ determinat, quod ad obligationem producendam sufficit. Hoc modo donatio ob nuptias facta, vim non habebit, si nuptiæ secutæ non sint.

IX. Cæterum sciendum est voces multas habere significationes plures, alteram strictiorem, alteram laxiorem; quod multis ex causis evenit, aut quia specierum uni nomen generis adhæret, ut in vocibus cognationis & adoptionis, item in nominibus masculinis quæ etiam pro communibus sumi solent ubi desunt communia, aut quia usus artis latius patet quam usus popularis, ut * mors in jure civili ad deportationem producitur, cum apud populum aliud significet.

X. Simul notandum est eorum quæ promittuntur, alia esse favo-
rabilia,

Alc. v. res. 17.

rabilia, alia odiosa, alia mixta, aut media. Favorabilia sunt quæ æqualitatem in se habent, & quæ communem spectant utilitatem, quæ quo major est, atque latius patet, eo major est promissi favor, ut eorum quæ ad pacem faciunt major quam ad bellum, & belli ob tuitionem suscepti major quam aliis de causis. Odiosa sunt quæ partem alteram tantum, aut plus altera onerant, & quæ pœnam in se continent, & quæ actus faciunt irritos, & quæ de prioribus aliquid immutant. Quod si mixtum sit aliquid, ut mutans quidem priora, sed pacis causa, id pro magnitudine boni, aut mutationis; modo favorabile, modo odiosum censebitur, ita tamen ut, cæteris paribus, favor censeatur potior.

XI. Discrimen actuum bonæ fidei & stricti juris quatenus ex jure est Romano, ad jus gentium non pertinet. Potest tamen aliquo sensu huc aptari, ut scilicet si quibus in regionibus actus aliqui formam quandam habeant communem, ea quatenus immutata non est, actui inesse intelligatur: in aliis autem actibus qui per se sunt indefiniti, qualis est donatio, & liberalis promissio, magis stetur dictis.

Cl. in l. Non possunt, D. de legibus.

XII. His positis hæ tenendæ sunt regulæ. In non odiosis sumenda verba secundum totam proprietatem usus popularis, & si plures sint, eam quæ latissima est, quale est ut masculinum sumatur pro genere communi, & indefinita locutio pro universali. Sic verba hæc, unde quis dejectus est, etiam ad eum restituendum pertinebunt, qui vi vetitus est ad suum accedere. nam vox laxius sumpta fert eam significationem, ut recte Cicero pro A. Cæcina disputat. In favorabilioribus, si is qui loquitur jus intelligat, aut peritorum juris consilio utatur, verba laxius sumenda, ut etiam includant significationem artis, aut quam lex dedit. * Ad significationes autem plane improprias non recurrendum, nisi alioqui absurdum aliquid aut pacti inutilitas sequeretur. Ex contrario verba etiam strictius, quam fert proprietas, sumenda erunt; si id necessarium erit ad vitandam iniquitatem vel absurditatem: at si non talis est necessitas, sed manifesta æquitas vel utilitas in restrictione, sub standum erit intra arctissimos terminos proprietatis, nisi circumstantiæ aliud suadeant. In odiosis vero etiam sermo figuratus aliquantulum admittitur, quo onus viteretur. Itaque in donatione & juris sui remissione, verba, quantumvis generalia, restringi solent ad ea de quibus verisimiliter est cogitatum. Et in hoc rerum genere occupatum nonnunquam id demum intelligitur, quod spes sit posse retineri. Sic auxilia promissa ab una tantum parte, intelliguntur deberi impendiis ejus qui postulabit.

Bart. in l. Si quis pro emptore, D. de usuc.

Covar. III. Var. c. 3, n. 5. Tirag. in leg. connub. Gl. §. n. 115.

Barb. IV. cons. 62.

XIII. Illustris est quaestio, sociorum nomine veniant tantum qui erant federis tempore, an & futuri, ut in federe facto inter populum Romanum & Carthaginiensem post bellum de Sicilia: *Vtrinque populi socii ab utroque populo iuti sunt.* Hinc Romani inferebant, etiamsi fedus cum Afrubale ictum de Ibero amne non transeundo, nihil ipsis prodesset quod Carthaginienfes id ratum non habuissent, tamen si Carthaginienfes factum Annibalis oppugnantis Saguntinos, quos post fedus Romani socios adsciverant, probarent, bellum indici ipsis posse tanquam federe violato. Rationes ita Livius exponit:

Satis

*Satis cautum erat Saguntinis, sociis utrorumque exceptis. nam neque additum erat iis qui tunc essent, * nec, ne qui postea assumerentur. Et cum assumere novos liceret socios, quis equum censeret, aut ob nulla quinquam merita in amicitiam recipi, aut receptos in fidem non defendi, tantum ne Carthaginensium socii, aut sollicitarentur ad defectionem, aut sua sponte desciscerent recipere?* Quæ ferme ad verbum de Polybio sumpta apparet. Quid dicemus? Quin verbum sociorum & strictam illam de iis qui erant federis tempore, & ampliorem alteram significationem quæ ad futuros quoque porrigitur, recipere possit salva ratione recti sermonis, dubitandum non est. Vtra ergo præferenda sit interpretatio, ex regulis ante traditis erit videndum: secundum quas dicimus, futuros non comprehendendi, quia agitur de federe rumpendo, quæ odiosa est materia: & de adimenda Carthaginensibus libertate, eos qui injuriam ipsis fecisse crederentur, armis cogendi; * quæ libertas est naturalis, nec remere abdicata censetur. Ergo Romanis adfiscere in societatem Saguntinos, aut adscitos defendere non licuit? Imo vero licuit, non ex vi federis, sed ex jure naturali, quod federe non erat abdicatum: ita ut Saguntini apud utrosque eo essent loco, quasi nihil de sociis convenisset: quo casu nec Carthaginenses contra fedus erant facturi, si in Saguntinos arma moverent quæ justa arbitrentur, nec Romani si eos defenderent. Plane sicut Pyrrhi tempore inter Carthaginenses & Romanos convenerat, ut si eorum populorum alter cum Pyrrho fedus faceret, ita faceret ut jus auxilia mittendi ei, quem Pyrrhus bello impeteret, salvum maneret. Non dico justum utrinque bellum esse potuisse: sed * nego pertinuisse hoc ad federis violationem: quomodo in quæstione de auxilio Mamertinis misso à Romanis distinguit Polybius, an justum id fuerit, & an per fedus licuerit. Et hoc ipsum est quod Corcyrenses apud Thucydidem dicunt Atheniensibus, licere ipsis sibi auxilia mittere, nec obstare quod Athenienses habebant cum Lacedæmoniis fedus, quando per id fedus novos socios adfiscere liceret. Atque eam sententiam securi sunt Athenienses postea, imperato suis, ne in Corinthios pugnarent, nisi ubi ii descendere pararent hostiliter in Corcyram, aut in aliquod solum ditionis Corcyrensi, ne scilicet fedus rumperent. Non pugnat autem cum federe, ut quos alii offenderent, hi defenderentur ab aliis, * manente decætero pace. Iustinus de his temporibus agens: *Inducias, quas proprio nomine condixerant, ex sociorum persona rumpebant, quippe quasi minus perjurii contraherent, si ferentes sociis auxilia potius, quam si aperto prælio dimicassent.* Sic & in oratione de Haloneso quæ inter Demosthenicas legitur, apparet pace quadam Atheniensium cum Philippo cautum, ut quæ ea pace non comprehenderentur Græciæ civitates liberæ essent: si quis vim inferret, defendere eas in pace comprehensis liceret. Et hoc quidem exemplum est in federe æquali.

Hist. LIII.

Polyb. hist. 111.

Libro 1.

Ibidem.

Libro 111.

XIV. In federe inæquali ponemus alterum, si convenerit ne alter federatorum injussu alterius bellum gerere possit; quod positum fuisse in federe Romanorum & Carthaginensium, post bellum Punicum secundum, supra memoravimus. sicut & positum fuit in federe

Liv. lib. 42. dere Macedonico cum Romanis, ante Perseum regem. Cum belli gerendi nomen, & ad omne bellum pertinere possit, & ad id quod infertur, non quod repellitur, in dubio astrictiorem hic significatum sumemus, ne nimium coarctetur libertas.

XV. Ejusdem generis est illud, quod Romani promiserant * liberam fore Carthaginem: quod quanquam ex natura actus de plenissima potestate intelligi non poterat, (belli enim suscipiendi jus & alia quædam pridem omiserant) aliquam tamen illis relinquebar libertatem, & minimum tantam, ut alieno imperio urbem sedibus transferre non tenerentur. Frustra ergo vocem Carthaginis urgebant Romani, dicentes civium multitudinem non urbem significari: (quod quanquam improprium concedi potest, ob attributum quod civibus magis quam urbi convenit.) Nam in voce, liberam relinqui, *λευτερον*, ut Appianus ait, manifesta erat captio.

XVI. Huc & illa frequens quaestio referenda est, de pactis personalibus ac realibus. Et siquidem cum populo libero actum sit, dubium non est, quin quod ei promittitur sui natura reale sit, quia subiectum est res permanens. Imo etiam si status civitatis in regnum mutetur, manebit fedus, quia manet idem corpus, etsi mutato capite, & ut supra diximus, imperium quod per regem exercetur non desinit imperium esse populi. Excipiendum erit, si appareat causam fuisse propriam ei statui, ut si liberae civitates libertatis tutandae causa fedus contrahant. At si cum rege contractum sit, non statim personale erit censendum fedus: nam ut recte dictum est à Pedio & Vlpiano, plerumque persona pacto inseritur, non ut personale pactum fiat, sed ut demonstretur cum quo pactum factum est. Quod si adjectum sit federi ut perpetuum sit, aut factum in bonum regni, aut cum ipso & successoribus: sicut solere adjici in federibus, καὶ τοῖς ἐγγυαίοις, & posteris ait Libanius in defensione Demosthenis: aut ad tempus definitum, jam satis apparebit reale esse. Tale videtur fuisse * fedus Romanorum cum Philippo Macedonum Rege, quod cum Perseus ejus filius ad se pertinere negaret, bellum eo nomine exortum est. Sed & alia verba, & ipsa interdum materia conjecturam suppeditabunt non improbabilem. Quod si pares sint in utrumque conjecturae, supererit, ut favorabilia credantur esse realia, odiosa vero personalia. Federa pacis causa facta, aut commerciorum favorabilia sunt. Quæ belli causa, non odiosa omnia, ut quidam censent, sed *ἐπιμαχίας*, id est federa tuendi se causa propius ad favorem accedunt, *ἐυμαχίας* magis ad onera. Ad quæ accedit quod in federe ad bellum quodvis, præsumitur ratio habita prudentiæ & pietatis ejus qui cum agitur, ut qui non modo non injuste, sed nec temere bellum suscepturus videretur. Quod vero dici solet, societates morte finiri, huc non adfero: pertinet enim hoc ad societates privatas, & juris est civilis. Iure ergo an injuria * Fidenates, * Latini, Etrusci, Sabini à federe discesserint mortuis Romulo, Tullo, Anco, Prisco, Servio, dijudicari à nobis recte non potest, cum non essent federum verba. Cui non dissimilis est illa apud Iustinum controversia, an civitates quæ Medorum tributariæ fuerant, mutato impe-

L. jure gentium, s. pactum, D. de pactis.

Dec. lib. I, cons. 22.

imperio conditionem mutassent. Spectandum enim an in conventionem fidem Medorum elegissent. Minime vero admitrenda est Bodini argumentatio, federa ad regum successores non transire, quia *Lib. vii. ult.* juramenti vis personam non exeat. Potest quippe juramenti obligatio personam tantum obstringere, & ipsa promissio obligare heredem. Neque enim verum est quod sumit, federa jurejurando veluti firmamento inniti, cum plerumque in ipsa promissione satis sit efficaciam, cui majoris religionis causa jusjurandum additur. P. Valerio Consule juraverat plebs Romana conventuros se jussu Consulibus. Mortuo illi succedit L. Quintius Cincinnarus. Cavillantur tribuni quidam quasi non teneretur religione populus. Sequitur *Lib. iiii.* Livii judicium: *Nondum hac qua nunc tenet saculum negligentia Deum venerat: nec interpretando sibi quisque jusjurandum & leges aptas faciebant, sed suos potius mores ad ea accommodabant.*

XVII. Sane cum rege initum fedus manet, etiamsi rex idem aut successor regno à subditis sit pulsus. Ius enim regni penes ipsum manet, utcumque possessionem amiserit: quo pertinet Lucani illud de Senatu Romano:

*non unquam perdidit ordo
Mutato sua jura loco,*

XVIII. Contra si alieni regni invasor volente vero rege, aut oppressor populi liberi, antequam sufficiens populi consensus accedat, bello impetatur, nihil eo fiet contra fedus: quia * hī possessionem habent, jus non habent. Et hoc est quod Nabidi dicebat T. Quintius: *Amicitia & societas nobis nulla tecum, sed cum Pelope rege Lacedæmoniorum iusto ac legitimo facta est.* Qualitates autem istæ in federibus, regis, successoris, & similes jus proprie significant, & odiosa est invasorum causa. *Livius lib. xxxiv.*

XIX. Tractaverat olim Chrysippus hanc quaestionem, an præmium promissum ei qui primus ad metam pervenisset, debeatur utrique si simul pervenerint, an neutri. Et sane * vox primi ambigua est, nam aut eum significat qui omnes antecedit, aut quem nemo. Sed quia virtutum præmia favorabilia sunt, verius est concursuros ad præmium, quanquam liberalius * Scipio, Cæsar, Iulianus his qui pariter muros ascenderant solida præmia tribuerunt. Est hæc quidem dicta sunt de interpretatione ea, quæ verborum significationi propriæ vel impropriæ aptatur.

XX. Est & aliud interpretandi genus ex conjecturis extra significationem verborum, eorum scilicet quibus promissio continetur: idque duplex, vel extendens, vel coarctans. Sed quæ extendit interpretationem difficilius procedit, facilius quæ arctat. Nam sicut in rebus omnibus ut effectus non sequatur satis est unam deesse causam, ut nascatur omnes convenire oportet; ita & in obligatione conjectura extendens obligationem non temere admittenda est: multoque hîc difficilius quam in casu de quo supra dicebamus, ubi verba largam aliquam significationem, etsi minus receptam admittunt. Nam hîc extra verba promittentia conjecturam quærimus, quæ valde certa esse debet, ut obligationem inducat, nec ratio similis sufficit, sed

*Everb. in lo-
co à ratione
legis ad re-
strictionem.
& in loco à
ratione legis
ad extensio-
nem.*

oportet eadem sit ; nec id semper satis est , ut dicamus ex ratione faciendam extensionem : quia ut modo dicebamus , sæpe ratio ita movet , ut voluntas tamen sit causa per se sufficiens , etiam sine ratione illa . Vt ergo talis extensio recte fiat , opus est ut constet rationem sub quam venit casus quem volumus comprehendere , esse causam unicam & efficacem quæ promittentem moverit , eamque rationem ab eo consideratam in sua generalitate , quia alioqui promissio futura fuisset iniqua aut inutilis . Hæc quoque pars tractari solet à Rhetoribus in loco *καὶ πάλιν καὶ ἀγνοῦντες* , *cujus speciem unam ponunt* , quoties semper eandem sententiam dicimus : sed & alter locus *καὶ συλλογισμῶν* per *ratiocinationem* huc pertinet : nimirum ubi ex scripto ducimus quod scriptum non est , ut loquitur Quintilianus . Et quæ à Jurisconsultis traduntur * de his quæ in fraudem fiunt . Exemplum sit * in pactione , ne quis locus muris cingatur , facta eo tempore , cum non aliud esset muniendi genus . Is locus ne aggere quidem cingi poterit , si satis constet prohibendi muros unicam fuisse causam ne muniretur is locus . Vulgo solet exemplum adferri de conditione , si posthumus sit mortuus , ab eo scripta qui posthumum omnino expectabat , ut sententia dispositionis producat ad eum casum , si is posthumus natus non esset , quia constet voluntatem loquentis motam fuisse consideratione non exstituræ prolis : quod ipsum non apud Jurisconsultos tantum , sed & * apud Ciceronem , & Valerium Maximum invenire est . Cicero causam hanc adfert oratione pro Cæcina . *Quid ? verbis satis hoc cautum erat ? minime . quæ res igitur valuit ? voluntas : quæ si tacitis nobis intelligi posset , verbis omnino non uideretur : quia non potest , verba reperta sunt non quæ impedirent , sed quæ indicarent voluntatem .* Mox in eadem oratione dicit idem jus esse ubi perspicitur * una atque eadem causa æquitatis , id est rationis quæ sola moverat : Ita interdictum , unde tu me vi dejeceris hominibus coactis armatisve , locum habere adversus omnem vim quæ ad caput & vitam pertineat . Ea enim , inquit , plerumque fit per homines coactos armatosque : quæ si alio consilio , eodem periculo facta sit , eodem jure esse voluerunt . In declamatione patris Quintiliani exemplum hoc est : *Cades videtur significare sanguinem & ferrum : si quis alio genere homo fuerit occisus , ad illam legem revertemur . Si incidisset in latrones , aut in aquas precipitatus , si in aliquam immensam altitudinem dejectus fuerit , eadem lege vindicabitur , quæ ille qui ferro percussus sit .* Similis est argumentatio Isæi oratione de Pyrrhi hereditate , cum ex eo quod testamentum Attica lege vetitum esset fieri filia invita , infert , ne adoptionem quidem ea invita permitti .

Lib. I. &
II. de Orat.
Bruto :
& pro Cæc.

Libro I. c.
XXII.

XXI. Atque hinc solvenda est celebris illa quæstio quæ & apud Gellium est de mandato , an impleri possit non per idem , sed per aliud æque utile , aut utilius quam erat id quod mandator præscripserat . Id enim ita demum licet , si constet quod præscriptum erat , non præscriptum fuisse sub speciali sua forma , * sed sub consideratione generaliore quæ aliter quoque obtineri possit : quomodo eum qui fide jubere erat jussus , mandare posse creditori , ut tertio pecuniam numeret , à Scævola responsum est . Cæterum ubi de eo non satis constat , retinendum est quod apud Gellium eo loco legitur , dissolvi impe-

L. ult. D.
Mandati.

imperantis officium, si quis ad id quod facere iussus est, non obsequio dedito, sed consilio non desiderato respondeat.

XXII. Restrings interpretatio extra significationem verborum quæ promissionem continent, aut ex defectu petitur originario voluntatis, aut ex casus emergentis repugnantia cum voluntate. Defectus voluntatis originarius intelligitur ex absurdo quod alioqui evidenter sequeretur; ex cessatione rationis * quæ sola plene & efficaciter movit voluntatem; & ex materiæ defectu. Primum in eo fundamentum habet, quod nemo credendus est velle absurda.

XXIII. Secundum, ex eo quod contentum in promissione, ubi ratio talis additur, aut de ea constat, non consideratur nude, sed quatenus sub ea ratione venit.

XXIV. Terrium, in eo quod materia de qua agitur, semper intelligenda est obversari animo loquentis, etiam si verba latius pateant. Hæc quoque interpretandi ratio à Rhetoribus tractatur in loco *ὅθεν πρὸς τὴν ἀλγοσίαν*, & titulum habet, cum dicitur non semper eadem sententia.

XXV. Sed de ratione notandum est sub ea comprehendi sæpe quasdam res, non secundum existentiam, sed secundum potentiam moraliter consideratam, quæ ubi locum habet, restrictio facienda non est. Sic si cautum sit, ne exercitus aut classis aliquo ducatur, non poterit duci, etiam animo non nocendi. Quia in pactione non certum damnum, sed periculum qualecunque spectatum est. Solet & hoc disputari, an promissa in se habeant tacitam conditionem, si res maneant quo sunt loco: quod negandum est, nisi apertissime pateat, statum rerum præsentem in unica illa quam diximus ratione inclusum esse. Sic passim in historiis legimus legaros à suscepto itinere *Paschal. legato. c. 49.* domum rediisse deserta legatione, quod res ita mutatas intelligerent, ut tota legationis materia aut causa cessaret.

XXVI. Repugnantia casus emergentis cum voluntate solet & ipsa ab oratoriarum artis magistris referri ad eum quem dixi locum *ὅθεν πρὸς τὴν ἀλγοσίαν*. Est autem duplex: nam aut voluntas colligitur ex naturali ratione, aut ex alio signo voluntatis. Dijudicandæ voluntati ex naturali ratione Aristoteles, qui hanc partem accuratissime tractavit, propriam virtutem tribuit in intellectu *γνώμης*, sive *ἀγνομοσύνης*, id est *aquiprudentiam*, in voluntate vero *ἐπιείκειαν*, id est *equitatem*, quam sapienter definit, correctionem ejus * in quo lex deficit ob universalitatem: quod ad testamenta quoque & pacta suo modo referri debet. Nam quia casus nec prævideri omnes possunt, nec exprimi, ideo libertate quadam opus est eximendi casus quos qui locutus est si adesset eximeret: non tamen temere; id enim esset dominum se facere actus alieni; sed ex sufficientibus indiciis. Certissimum indicium est, si quo casu sequi verba illicitum esset, id est pugnans cum naturalibus aut divinis præceptis. Talia enim cum obligationis capacia non sint, eximenda sunt necessario. *Quadam*, ait Quintilianus pater, *etiam si nulla significatione legis comprehensa sint, natura samentem excipimus*. Ita qui promittit depositum gladium reddere, non reddet furenti, ne aut ipsi periculum creet, aut aliis innocentibus.

Sic

L. Bona fi-
des. D. depo-
siti.

Sic nec reddetur res deposita ei qui deposuit, si dominus eam repe-
tat. *Probo*, inquit Tryphoninus, *hanc esse justitiam, qua suum cuique sta-*
tribuit, ut non distrahatur ab ullius persona justiore repetitione. Ratio est,
quia, ut alibi notavimus, introducti semel domini ea vis est, ut rem
domino cognito non reddere, omnino injustum sit.

Molin. diff.
294. Salu.
verb. com-
modati n. 4.
L. ff. l. 11. c
27. dub. 5.

XXVII. Secundum erit indicium, si verba sequi non quidem
per se & omnino illicitum sit, sed æque rem æstimanti nimis grave
arque intolerabile: sive absolute spectata conditione humanæ natu-
ræ, sive comparando personam & rem de qua agitur, cum ipso fine
actus. Sic qui rem ad dies aliquot commodavit, intra eos dies re-
petere eam poterit, si ipse valde egeat: quia actus tam benefici ea est
natura, ut non credendus sit quisquam ad magnum suum incommo-
dum se voluisse obligare. Sic qui auxilium federato promisit, excu-
sabitur quamdiu ipse domi periclitatur, in quantum copiis opus ha-
bet. Et * concessio immunitatis vectigalium & tributorum intellige-
tur de quotidianis & anniversariis, non de iis quæ summa necessitas
exigit, & quibus carere respublica non potest. Ex quibus apparet
nimis laxè dictum à Cicerone, non servanda promissa quæ sint iis
quibus promiseris inutilia, nec si plus tibi noceant quam illi prosint
cui promiseris. Nam an res utilis sit futura ei cui promissa est, judi-
care promissor non debet, nisi forte in casu furoris de quo supra di-
ximus: & ut promissum promissorem non obliget, non satis est
quodlibet nocumentum in promissorem, sed tale oportet sit * quod
pro natura actus credi debeat exceptum. Sic qui operas vicino ad
dies aliquot promisit, non tenebitur, si eum morbus fonticus patris
aut filii detineat. Et hoc rectè Cicero de Officiis primo: *Si constitueris*
te cuiuspiam advocatum in rem presentem esse venturum, atque interim graviter
agrotare filius ceperit, non sit contra officium non facere quod dixeris. In eun-
dem sensum accipiendum, nec ultra trahendum est, * quod apud
Senecam legimus: *Tunc fidem fallam, tunc inconstantia crimen audiam, si*
cum omnia eadem sint, quæ erant promittente me, non præstitero promissum.
alioqui quicquid mutatur, libertatem facit de integro consulendi, & meam fi-
dem liberat. Promissi advocatorem: postea apparuit per illam causam præju-
dicium in patrem meum quæri. promisi me peregre una iturum: sed iter infe-
stari latrocinii nuntiatur. In rem presentem venturus fui: sed ager filius, sed
puerpera uxor tenet. Omnia esse debent eadem quæ fuerint cum promitterem,
ut promittentis fidem teneas. Omnia intellige pro actus ejus de quo
quæritur natura, ut jam modo exposuimus.

De benef. li.
bro IV, c. 35.

XXVIII. Diximus alia quoque esse posse signa voluntatis quæ
ostendant casum eximendum. Inter ea signa nihil validius est quam
verba alio loco posita, non ubi directe pugnant, quæ est *ἀντινομία*,
cujus supra meminimus, sed cum velut insperato ex ipso rerum e-
ventu inter se committuntur, quam Rhetores Græci vocant, *τὸ ἐν*
ἀντινομίᾳ μὴ γινώσκον.

XXIX. In hac disceptatione utra pars scripti cum ex casu sit
collisio prævalere debeat, regulas quasdam ex antiquis auctoribus
* Cicero posuit, quæ ut spernendæ neutiquam sunt, ita mihi non suo
ordine videntur collocatæ. Nos eas hunc in modum digeremus.

* Vt

* Vt quod permittit cedat ei quod jubet: quia qui permittit aliquid ita permittere videtur, nisi aliud quid obftet, quam de quo ibi agitur: ideoque, ut ait Scriptor ad Herennium, plus valet sanctio per-
 missione. Vt quod faciendum est certo tempore ei præferatur, quod quovis tempore fieri potest: unde sequitur ut plerumque pactio ve-
 tans vincat jubentem, quia pactio vetans obligat ad quodvis tempus, jubens non item, nisi aut tempus sit expressum, aut jussio tacitam prohibitionem contineat. Inter eas pactiones quæ supradictis quali-
 tatibus pares sunt, ut præferatur quod magis est peculiare, & ad rem propius accedit: nam solent specialia efficaciora esse generalibus. & in prohibitionibus, ut quæ pœnam adjunctam habet ei quæ pœna vacat, & quæ majorem pœnam minatur ei quæ minorem, præferatur. Tum vero ut superet quod causas habet, aut magis honestas, aut magis utiles. Extremo loco, ut quod postremo dictum est vincat. Illud ex superioribus hîc repetendum est, pactorum juratorum eam esse vim, ut intelligi debeant secundum receptissimam proprietatem, & ut omnes restrictiones tacitas, & ex natura rei non omnino necessarias, quam maxime repudient. Quare & si juratum pactum cum non jurato pugnet certo eventu, * præferendum erit cui adest jurisjurandi religio.

Libro 13.

XXX. Soler & hoc quæri, an in dubio contractus perfectus cense-
 ri debeat antequam scriptura confecta sit, & tradita. Nam id Mu-
 rena causabatur adversus ea quæ inter Syllam & Mithridatem con-
 venerant. Mihi apertum videtur, ni aliud convenerit, * credendum,
 scripturam adhiberi, ut monumentum contractus, non ut substantiæ
 ejus partem. Alioqui exprimi id solet, ut in induciis cum Nabide: Ex
 qua die descripta conditiones editæ Nabidi forent.

Ap. Mithr.

Livius libro

xxxiv.

Alc. v. conf.

17.

XXXI. Illud vero non admittam quod quibusdam placuit, con-
 tractus regum & populorum quantum fieri potest interpretandos ex
 jure Romano: nisi appareat inter quosdam populos jus illud civile
 in his quæ juris sunt gentium, etiam pro jure gentium receptum es-
 se: quod temere præsumendum non est.

XXXII. De eo vero quod Plutarchus in symposiacis movet,
 conditionem offerentis, an accipientis verba attendi magis debeant,
 ita videtur, cum accipiens hîc sit qui promittit, ejus verba formam
 dare negotio, si absoluta & in se perfecta sint. Nam si per affirmatio-
 nem respiciant verba offerentis, tunc ea ipsa ex natura vocum relati-
 varum repetita in promissione videbuntur. Antequam vero accepta
 sit conditio, ne eum quidem teneri qui obtulit, certum est, nullum
 enim adhuc jus quæsitum est, ut ex his quæ de promissione supra di-
 ximus apparet. Et hæc oblatio conditionis minus est promissione.

ix, Symp.

13.

Annotata ad Caput xvi.

V Tique hic ea rectissime intellecta sunt] Vota interpretenda ut com- §. I.
 muniter sumuntur notant Hebræi ad Num. xxx.

Non Grammatica qua est ex origine] Bene Procopius Vandalico- §. II.
 rum I. ubi de voce agit Federatorum; τὸ ἔπος τῆς ἀνταρραχίας, ἐφ' ᾧ
 τὸ ἐκστῆναι.

τέλειται ἅπαντα ἀξίῳ· τῆς δὲ τῶν πραγμάτων αἰὲν ἀειφεισθεμένων ἢ ταῦτα αἶψαν ἐξέλκων ἀνθρώποι, τῶν αὖτε ἀνομιεσμένων ὀλιγοῦντες. longa dies non solet servare voces in quibus primum data sunt sensu. vertuntur enim res ipsa quæ volunt homines, vocabula illa primitus imposita rebus nihil curantes.

Locri] Polybius lib. xxi. Simile quod Bæori urbem polliciti reddere non stantem, sed eversam reddidere. Thucyd. v. & quod Mahumetes Sultanus, Eubœa capta, eum diffecuit, cui caput incolume fore promiserat.

§. III. *In artium autem vocabulis*] Augustinus in rhetoricis : *Vt multa nova tam à technicis & mathematicis quam à philosophis cognominantur, accipere debemus non tam pro solito usu consuetudinis, quam pro conditione præcepti.*

Arx est locus qui arcere hostilem exercitum ad tempus possit] Servius ad 1 Æneidos : *Arces dicta ab eo quod est arceo, quod inde hostes arcentur, hoc est prohibentur.*

§. v. *Ex materia*] Tertullianus de pudicitia : *ex materia dicti dirigendus est sermo.* idem habet libro de Resurrectione Christi.

§. VII. *Coniuncta sunt aut origine, aut etiam loco*] Bene Augustinus contra Adimantium c. 4 : *Particulas quasdam de scripturis elugunt, quibus decipiant imperitos non connedentes quæ supra & infra scripta sunt, ex quibus voluntas & intentio scriptoris possit intelligi.*

§. VIII. *Ratio legis*] Cicero pro A. Cæcina : *non alia est ratio juris in hoc genere duntaxat, utrum me tuus procurator dejecerit, is qui legitime procurator dicitur omnium rerum ejus qui in Italia non sit, absque reipublica causa, quasi quidem pœne dominus, hoc est alieni juris vicarius : an tuus colonus, aut vicinus, aut cliens, aut libertus, aut quivis, qui illam vim, dejectionemve tuo rogatu, aut tuo nomine fecerit.*

§. IX. *Mors in jure civili ad deportationem producit*] Vide Guicciardinum libro xvi. ubi de pactis Caroli V ad Mediolanensem Ducatum pertinentibus sermo.

§. XII. *Ad significationes autem plane improprias non recurrendum nisi aliqui absurdum aliquid aut pacti inutiles sequeretur*] vide exemplum in L. cum virum, C. de Fidei commissis.

§. XIII. *Nec, ne qui postea assumerentur*] quod additum in pace Peloponnesiaca inter Lacedæmonios & Athenienses. Thuc. lib. v.

Qua libertas est naturalis, nec temere abdicata censetur] Romani, Samnitibus Sidicinos bello petere volentibus petentibusque ut id per Romanos fieri liceret, responderunt, nihil intercedi, quo minus Samniti populo pacis bellique liberum arbitrium sit. Livius lib. viii. In Antiochi federe est : *Si qui sociorum populi Romani ultro bellum inferrent Antiocho, vim ei arcendi jus esto : dum ne quam urbem aut belli jure teneat, aut in amicitiam accipiat.* Livius xxxviii. Polybius in excerptis legationum 35.

Nego pertinuisse hoc ad federis violationem] Procopius Persicorum ii. *Ἐπειὶ τε αὐτὸς ἐλθεὶς τοῖς Περσῶντι καὶ Ρωμαίων σπονδαῖς, ἐπὶ αὐτὸν εἰς ταύτας ἐδίδεγε ὑπερεψάωτο.* dicebat Alamundarus rex Saracenorum, non violari à se quæ inter Persas Romanosque convenerant, quandoquidem ipse à neutra parte conventis inscriptus esset.

Manente de cetero pace] Sic post tempora memorata Corcyrenses decrevere Ἀθηναίοις ἔμμενους εἶναι μὲν τὰ ἐν γαῖαν, Πελοποννησίαις δὲ φίλοι. Velle se Atheniensibus ex pactis societatem armorum prestare, & cum Lacedaemoniis servare amicitia jura.

Liberam fore Carthaginem] Diodorus Siculus sic refert excerpto §. xv. legationum 27 mansura illis νόμος, χάρις, ἱερά, πέφυς, ἐλευθερία. *leges, regionem, sacra, sepulchra, libertatem.*

Fedus Romanorum cum Philippo Macedonum rege] Livius libr. xlii. §. xvi. præsumitur ratio habita prudentiæ & pietatis ejus qui cum agitur. Vide Parutam libro v, & vii.

Fidenates] Vide Dionysium Halicarnassensem libro iii.

Latini] de Appulis & Latinis. idem eodem libro iii. de Turno Hordeanio & Latinis idem libro iv. Ammianus libro xxvi, *Persarum rex manus Armeniis injectabat, eos ad suam ditionem ex integro vocare vi nimia properans, sed injuste; causando quod post Ioviani excessum, cum quo fedus firmaverat & pacem nihil ob stare debeat, quominus ea recuperaret, quæ ante ad majores suos pertinuisse monstrabat.* Similia de Iustiniani pactis cum Saracenis vide apud Menandrum Protectorem. Adde quæ Helvetii causantur post mortem Henrici III apud Thuanum libro xcvi, in anno cId Idlxxxix. vide & insignem locum apud Camdenum in anno cId Idlxxxi, ubi de federe antiquo Gallorum cum Scotis.

Hi possessionem habent, jus non habent] Sic Valens non accepit excusationem Gotthorum regis, qui Procopio purpuræ invasori auxilia se misisse dicebat. excusationem vanissimam dicit Ammianus lib. xxvii. Apud Græcos scriptores eadem historia, sed sub Scytharum nomine. ita enim Gotthos vocabant. Sic Iustinianus negabat fedus se rupturum cum Gizericho factum, si Gelimerem bello impeteret, qui justo regi Ildericho cum regno libertatem eripuerat. Vide Cardinalem Tuschum pp. verbo Tyrannus concl. 309. num. 6. Cachera-num decis. lxxix, n. 35.

Vox primi ambigua est] Vide Albericum de Rosato de Statutis §. xix. quæst. 106 & 107.

Scipio] Capra Carthagine Nova in Hispania.

De his quæ in fraudem fiunt] Bene Seneca excerptis controversiarum vi. 3: *Circumscriptio semper crimen sub specie legis involvit: quod apparet, in illa legitimum est: quod latet insidiosum.* Quintilianus controversia cccxliii, *Neque enim unquam decurritur ad hanc legem (nempe de circumscriptione) nisi cum rectum jus nequitia exclusum est.* Exemplum habes apud Plinium historiæ naturalis libro xviii: quippe etiam lege Stolonis Licinii incluso modo Id jugerum & ipso sua lege damnato, cum substituta filii persona amplius possideret. est eadem historia apud Valerium Maximum viii, c. vi, 3. vide aliud exemplum apud Tacitum Annalium xv, de fictis adoptionibus. Aliud in Novella Emanuelis Comneni quæ est in jure Græcoromano.

In pactione nequius locus muris cingatur, facta eo tempore cum non aliud esset muniendi genus] Fuscus Arellius in Controversia quæ est apud Senecam decima libro ii: *hunc enim animum fuisse sine dubio jurantium,*
ut vi

ut vi non diducerentur, cum illud quoque caverint, ne morte dividerentur.

Apud Ciceronem] Etiam de Inventione II.

Vna atque eadem causa equitatis] Sic in sponsam alterius, adulterium committi probat Philo de specialibus legibus addita causa : *ὡς ὁμολογία τοῖς γάμοις ἰσθύνεσθαι. idem valent sponsalia quod nuptia.* Sic in lege per Mosem data sub bovis nomine intelliguntur omnia animantia mansueta : sub nomine putci, fossa quævis, Exodi XXI, 28 & 35. Chassanæus Catalogo Gloriæ mundi v parte, confid. 49.

§. XXI. *Sed sub consideratione generaliore*] Quintilianus controversia CLVII : *Servi quadam liberius sub bona mente faciunt, & aliquando indicium fidei putant pretio emta mancipia, non paruisse.* Exemplum habes in excerptis legationum in illa parte quomodo legationes obeundæ accipiendæque sint, & in iis quæ Iohannes Iustinianeorum ducum unus fecit contra Belisarii verba, Gotthicorum II & IV.

§. XXII. *Quæ sola plene & efficaciter movet voluntatem*] Exemplum in L. Adigere §. quamvis D. de jure patronatus.

§. XXVI. *In quo lex deficit ob universalitatem*] Seneca IV, controversia 27 : *in lege, inquis, nihil excipitur. sed multa quamvis non excipiantur, intelliguntur, & scriptum legis angustum est, interpretatio diffusa. quadam vero tam manifesta sunt, ut nullam cautionem desiderent.*

§. XXVII. *Concessio immunitatis*] Vide Rosenthalium de Feudis cap. v, concl. LXXVII I, num. 2. Heig. illustrium XVIII, num. 16, parte I. Cothmannum cons. XI, 32. Clarum §. Feudum XXIX, 2. Andreæ Knich de vestris pactis parte II, c. 5, num. 20. Henricum Bocer de collectis cap. IV, 12.

Quod pro natura actus credi debeat exceptum] Vide Carolum Molinæum ad consuetudines Parisienses tit. I, §. 2. gl. IV, n. 3. Ferd. Vassiquium de successionum creatione libro II, §. XVII, num. 80. Antonium Fabrum rerum in Sabaudia judicatarum libro IV, tit. 30. Zasium in L. stipulatio hoc modo n. 3, de verborum obligationibus. Adde C. quemadmodum de jurejuranno & Alciatum ad C. cum contingat, eodem titulo.

Quod apud Senecam legimus] ejusdem hæc sunt capite XXXIX libri IV de Beneficiis : *Ad coenam quia promisi ibo, etiamsi frigus erit. Surgam ad sponsalia, quia promisi, quamvis non contoxerim, sed non si febricitavero. sponsum descendam, quia promisi : sed non si spondere in incertum jubebis, si fisco obligabis. Subest inquam tacita exceptio, si potero, si debebo, si hac ita erunt. Effice ut idem status sit cum exigitur, qui fuit, cum promitterem. destituere levitas non erit, si aliquid intervenit novi. quid miraris, cum conditio promittentis mutata sit, mutatum esse consilium? eadem mihi omnia presta & idem sum. Vadimonium promittimus : tamen deseritur. Non in omnes datur actio, deferentem vis major excusat. Vsi sæpe hoc effugio Angli. Vide Camdenum in anno c. 1010xcv. tum in controversia cum Batavis, tum in altera cum Anfiaticis.*

§. XXIX. *Cicero posuit*] de Inventione secundo, & ibi Marius Victorinus.

Ut quod permittit, cedat ei quod jubet] Quintilianus declamatione CCCLXXIV : *Semper potentior lex est quæ vetat, quam quæ permittit. Donatus Phormione Actu I. Sc. 2 : Bene jubet : minorem enim vim habet ea lex*

ea lex qua aliquid permittit, quam illa qua aliquid jubet. vide Ciceronem Verrina II, & quæ habet Connanus libro I, c. 9.

Preferendum erit, cui adest iurjurandi religio] Acontius apud Ovidium:

Promisit pater hanc: hac & juravit amanti:

Ille homines, hac est resificata Deam.

Hic metuit mendax, hac & perjury vocari.

Num dubitas, hic sit major, an ille metus?

Credendum scripturam adhiberi, ut monumentum contractus, non ut substantia ejus partem] L. in re & L. si res gesta D. de Fide Instrumentorum. L. pactum quod bona fide, C. de pactis. sic legem contractus quæ est C. de Fide Instrumentorum interpretantur Bartolus & Iohannes Faber, Salicetus, quorum sententia in judiciis contra Baldum & Castrensem prævaluit. Mynsingerus Decade x, Conf. xcI. Neostadius de pactis antenuptialibus observatione xviii. quare non satis probabile est quod Ligniacus adfert de instrumento à rege subscripto, sed nondum addito sigillo & Secretarii manu, Libro II rerum Italicarum Guicciardini.

C A P V T X V I I.

De damno per injuriam dato, & obligatione quæ inde oritur.

- I. Culpam obligare ad restitutionem damni.
- II. Damnum intelligi quod pugnat cum jure stricto dicto.
- III. Accurate distinguendam aptitudinem à jure stricto ubi concurrunt.
- IV. Damnum & ad fructus pertinere.
- V. Ad lucrum cessans quomodo?
- VI. Damnum dare facientes primario:
- VII. Et secundo:
- VIII. Item non facientes quod debent: primario,
- IX. Et secundo.
- X. Qualis efficacia circa actum ad hoc requiratur.
- XI. Quo ordine teneantur.
- XII. Obligationem extendi etiam ad damnum consequens.

- XIII. Exemplum in homicida:
- XIV. In eo qui aliter vim intulit:
- XV. In adultero & stupratore:
- XVI. In fure, raptore, & aliis:
- XVII. In eo qui causam promissioni dedit per dolum aut metum injustum:
- XVIII. Quid si metu justo naturaliter?
- XIX. Quid de metu quem jus gentium pro justo habet?
- XX. Potestates civiles quatenus teneantur ex damno per subditos dato: ubi questio de prediis in mari actis in socios contra imperium publicum.
- XXI. Naturaliter ex animalis sui, aut navis sua factis sine culpa neminem teneri.
- XXII. Damnum dari, & adversus famam & honorem, & quomodo reparetur.

Supra diximus ejus quod nobis debetur fontes esse tres, pactionem, maleficium, legem. De pactionibus satis tractatum. Veniamus ad id quod ex maleficio naturaliter debetur. Maleficium hic appellamus culpam omnem, sive in faciendo, sive in non faciendo, pugnantem cum eo quod aut homines communiter, aut pro ratione certæ qualitatatis facere debent. * Ex tali culpa obligatio naturaliter oritur, si damnum datum est, nempe ut id resarciatur.

II. * Damnum forte à demendo dictum, est τὸ ἐλαττω, cum quis minus habet suo, sive illud suum ipsi competit ex mera natura, sive accedente facto humano, puta dominio, aut pacto, sive ex lege. Na-

tura homini suum est vita, non quidem ad perdendum, sed ad custodiendum, corpus, membra, fama, honor, actiones propriae. Dominio & pactis quomodo suum quid cuique sit, superior tractatio docuit, tum quoad res, tum quoad jus in actiones alienas. Simili modo ex lege jus suum cuique oritur, quia idem, aut plus lex potest, quam in se ac sua singuli. Sic pupillus jus habet exactam quandam diligentiam exigendi à tutore, respublica à magistratu, nec respublica tantum. sed & cives singuli quoties lex id expresse, aut per sufficientem consequentiam significat. At ex sola aptitudine, quod jus minus proprie dicitur, & ab assignatrice justitia spectatur, non oritur verum dominium, ac proinde restitutionis obligatio: quia non id alicui suum est, ad quod aptus est: *παρανεκτῆ ἐδὲν*, ait Aristoteles, ὁ ἔβροχῆσαις χεῖμασι δὲ ἀνελθεῖν. Contra proprie dictam justitiam nihil committit, qui pecunia sua alteri non succurrit pra tenacitate. Cicero pro Cn. Plancio: *Est hac conditio liberorum populorum, posse suffragiis vel dare vel destruere quod velit cuique.* & tamen mox subdit accidere ut populus faciat, quod velit, non quod debeat, voce debendi sumpta in laxiore significato.

Nic. v. c. 4.

παρανεκτῆ ἐδὲν, ait Aristoteles, ὁ ἔβροχῆσαις χεῖμασι δὲ ἀνελθεῖν. Contra proprie dictam justitiam nihil committit, qui pecunia sua alteri non succurrit pra tenacitate. Cicero pro Cn. Plancio: *Est hac conditio liberorum populorum, posse suffragiis vel dare vel destruere quod velit cuique.* & tamen mox subdit accidere ut populus faciat, quod velit, non quod debeat, voce debendi sumpta in laxiore significato.

Th & Cajet.

2. 2. q. 62.

ar. 2.

Soto lib. IV.

q. 6. Leßm.

lib. 11, c. 12.

dub. 18. Co-

var. ad e.

peccatum p.

2. 5. 7.

III. Sed cavendum hinc ne confundantur quæ diversi generis sunt. Nam cui magistratus collatio mandata est, is reipublicæ tenetur ad eligendum eum qui dignus sit, & ad hoc exigendum respublica jus habet proprium. quare si ex indigni electione damnum fecerit respublica, ille refarcire tenebitur. Sic etiam civis aliquis non indignus, etsi jus proprium ad officium aliquod non habeat, habet tamen verum jus petendi juxta alios: in quo jure si per vim aut dolum impediatur, jam non totius rei expetitur, sed incerti illius damni æstimationem exigere poterit. Simile erit in eo cui nequid legaret testator, vi, vel dolo fuit impeditus. nam capacitas legati jus quoddam est, cui id est consequens, ut libertatem testatoris in eo impedire injuria sit.

Soto lib. IV.

q. 7. Less lib.

11, cap. 12.

dub. 16. n. 3.

IV. Minus autem quis habere ac proinde damnum fecisse intelligitur, non in re tantum, sed & in fructibus qui proprie rei fructus sunt, sive illi percepti sunt, sive non, si tamen ipse eos percepturus fuerat, deductis impensis quibus res melior facta est, aut quæ ad fructus percipiendos fuerunt necessariae, ex regula quæ nos vetat locupletiores fieri cum aliena jactura.

L. In quan-

titate 5 ma-

gno D. ad

legem Falc.

Th 2. 2. 62.

art. 4. Soto

lib. 1 v. q. 6.

artic. 5.

V. Sed & spes lucri ex nostro æstimabitur, non ut illud ipsum, sed secundum propinquitatem ad actum, ut in semente spes messis.

VI. Tenentur autem præter ipsum qui per se, & αἰμίως damnum dat, alii quoque faciendo, aut non faciendo: Faciendo alii primario, alii secundario: Primario qui jubet, qui consensum requisitum adhibet, qui adjuvat, qui receptum præstat, aut qui alio modo in ipso crimine participat.

VII. Secundario, qui consilium dat, * laudat, assentatur. *Quid enim interest * inter suasorem facti & probatorem?* ait Cicero Philippica secunda.

VIII. Non faciendo item primario aut secundario: primario, qui cum ex jure proprie dicto debeat vetare præcepto, * aut opem ferre

ferre ei cui fit injuria, id non facit. Is Chaldaeo Paraphraſtæ Levit. xx, 5, *ἡ* obfirmator dicitur.

I X. Secundario, qui aut non diſſuadet cum debeat, aut factum *Leſſ. lib. 11, c. 13. dub. 10.* rericet quod notum facere debebat. Illud autem debere in his omnibus referimus ad jus proprium quod juſtitia expletrix reſpicit, ſive illud ex lege, ſive ex qualitate exoritur. nam ſi debeat ex caritatis norma, peccabit quidem omittendo, non tamen ad reparationem tenebitur, cujus origo eſt jus aliquod proprium, ut ante diximus.

X. Sciendum quoque hos omnes quos diximus ita teneri, ſi vere *Th. 2, 2, 62. art. 6. Soto lib. IV, q. 7. art. 3.* cauſa fuerint damni, id eſt momentum attulerint, aut ad totum damnum, aut ad partem damni. Nam ſæpe accidit in agentibus vel negligentibus ſecundarii ordinis, interdum etiam in quibuſdam qui ſunt ordinis primarii, ut etiam ſine eorum actu aut neglectu is qui damnum dedit certus fuerit id ipſum dare: quo caſu illi quos dixi non tenebuntur. Quod tamen non ita intelligendum eſt, ut ſi alii *Cajetan. ad q. 62. art. 6. Medm. q. 7.* defuturi non fuerint, puta qui ſuaderent, aut juvarent, non teneantur qui ſuaſerint, aut juverint, ſi abſque ope conſilio qui dedit damnum daturus id non fuiſſet. Nam & illi alii ſi ſuaſiſſent aut adjuviſſent tenerentur.

X I. Tenentur autem primo loco ii qui imperio aut alio modo *Leſſ. lib. 11, c. 13. dub. 5. 16. dub. 4.* aliquem impulerunt ad factum: his deficientibus patrator facinoris: & poſt eum cæteri: in ſolidum ſinguli qui ad actum cauſam dederunt, * ſi totus actus ab ipſis quanquam non ſolis proceſſit.

X II. Qui vero de actu tenetur, * ſimul tenetur de his quæ illum ex actus vi ſunt conſecuta. * In Senecæ controverſia quadam hoc tractatur in ſpecie platani incenſæ ex qua domus arſerat, ubi hanc ponit ſententiam, *Etiamsi partem damni dare noluiſſi, in totum quaſi prudens dederis tenendus es. ex toto enim noluiſſe debet qui imprudentia defenditur.* Ariarathes Cappadocum rex eo quod Melani amni exitum per *Strabo XII.* laſciviam obſtruxerat, cum ejus perumpentis impetu elatus Euphrates rapta parte Cappadocum terræ magna & Galatis & Phrygiſus damna intuliſſet, permiſſo Romanis judicio, talentis trecentis diſpendium farciivit.

X III Exemplo hæc ſint. Homicida injuſtus tenetur ſolvere *Leſſ. lib. 11, c. 9. dub. 19.* impenſas ſi quæ factæ ſunt in medicos, & iis quos occiſus alere ex officio ſolebat, puta parentibus, uxoribus, liberis dare tantum quantum illa ſpes alimentorum, ratione habita ætatis occiſi, valebat: ſicuti Hercules legitur Iphiti à ſe occiſi liberis multam pependiſſe, quo facilius expiaretur. Michael Ephēſius ad quintum Nicomachiorum Ariſtotelis: *ἀλλὰ καὶ ἡ φονδὴς ἐλάβεν τρέπον πῶς ὁ ἦδ' ἡ γυνὴ ἢ οἱ παῖδες, ἢ οἱ συγγενεῖς τῷ φονδῆντι ἐλάβον τρέπον πῶς ἐκείνῳ δίδονται.* Sed & qui *Diod. L. IV.* occiſus eſt accipit aliquomodo. *Quæ enim uxor ejus & liberi & cognati accipiunt, ipſe quodammodo accipit.* Loquimur de homicida injuſto, id eſt qui *Leſſ. dub. 21.* non habuit jus id faciendi unde mors ſequitur. quare ſi quis jus habuerit, ſed in caritatem peccaverit, ut qui fugere noluit, non tenebitur. Vitæ autem in libero homine æſtimatio non fit. ſecus in ſervo qui vendi potuit. *Navar. cap. 15. nu. 22. L. ult. D. de his qui eff. vel def.*

X IV. * Qui mutilavit ſimiliter tenebitur ad impenſas & ad æſtima-

æstimationem ejus, quod jam qui mutilatus est minus poterit lucrari. Sed sicut ibi vitæ, ita & hic cicatricis in libero homine æstimatio non fit. de confectione in carcerem idem dicendum.

Leff. lib. 11. c. 10. dub. 6. XV. Sic adulter & adultera tenentur non tantum indemnem præstare maritum ab alenda prole, sed & legitimis liberis rependere si quod damnum patiuntur ex concursu ita susceptæ sobolis ad hæreditatem. Qui virginem imminuit vi, aut fraude, tenetur ei rependere quanti minoris ipsi valet spes nuptiarum: imo & ducere tenetur si ea promissione corporis usuram impetraverit.

Leff. lib. 11. c. 10. dub. 2. & 3. lib. cap. 12. dub. 17. Leff. lib. 11. c. 33. dub. 3. Covar. c. peccatum. p. 2. XVI. Fur & raptor tenentur rem subtractam reddere cum suo incremento naturali, & cum sequente damno aut cessante lucro: & si res perierit, æstimationem non summam, non infimam, sed mediam. In hac classe ponendi & illi qui legitima vespigalia fraudant. Similiter tenentur qui judicio injusto, accusatione injusta, testimonio injusto damnum dederunt.

Covar. c. peccatum. p. 2. b. 3. s. 5. XVII. Sed & qui contractui aut promissioni causam dedit dolo, vi aut metu injusto, tenetur eum quicum actum est in integrum restituere, quia ille jus habuit, tum ne deciperetur; tum ne cogere-
tur; illud ex natura contractus, hoc ex naturali etiam libertate. His annumerandi sunt qui id quod ex officio facere tenebantur facere noluerunt, nisi pecunia accepta.

Leff. lib. 11. c. 37. dub. 6. XVIII. At qui causam dedit cur vim pati, aut metu cogi debeat, habet quod sibi imputet. nam involuntarium ex voluntario ortum habens moraliter pro voluntario habetur.

XIX. At gentium consensu sicut introductum est, ut bella omnia summæ potestatis auctoritate utrinque gesta & indicta, pro justis habeantur, quoad effectus externos, qua de re infra dicemus, ita & hoc ut talis belli metus hætenus pro justo habeatur, ne quod ita obtentum est repeti possit. Atque hoc sensu admitti potest distinctio Ciceronis, inter hostem, qui cum multa jura habemus, ut ait, communia, ex gentium consensu scilicet, & piratas ac latrones. Nam hi si quid metu expresserunt repeti potest nisi jusjurandum intercesserit: quod illi, non item. Quare quod Polybio videtur justam fuisse Carthaginienfibus causam belli Punici secundi, quod Romani ab ipsis mercenariorum seditione occupatis bello denunciato Sardiniam insulam & pecuniam expressissent, habet naturalis æquitatis aliquam speciem, sed à jure gentium abit, ut alibi explicabitur.

XX. Ex neglectu tenentur reges ac magistratus, qui ad inhibenda latrocinia & piraticam non adhibent ea quæ possunt ac debent remedia: quo nomine damnati olim ab Amphictyonibus Scyrii. Quæsitum memini ex facto, cum patriæ nostræ rectores potestatem prædarum in mari ex hoste agendarum per codicillos plurimis dedissent, & eorum nonnulli res amicorum rapuissent, desertaque patria mari vagarentur, ac ne revocati quidem redirent, an rectores eo nomine tenerentur, aut quod malorum hominum usi essent opera, aut quod cautionem non exegissent. Dixi eos in nihil amplius teneri quam ut noxios, si reperiri possent, punirent aut dederent: præterea in bona raptorum jus reddi curarent. Nam ipsos injustæ prædationis causam

*De officiis
111. Bod.
lib. v de rep.
cap. 6.*

Plut.

causam non fuisse, nec quicquam de ea participasse: prohibuisse etiam legibus ne amicis noceretur: cautionem ut exigerent nullo jure fuisse obligatos, cum possent, etiam sine codicillis, omnibus subditis hostem spoliandi potestatem facere, quod & factum olim esset: neque talem permissionem causam esse cur damnum datum esset sociis, cum possent privati etiam sine permisso tali naves armare & in mare progredi. Mali vero an futuri illi essent provideri non potuisse: neque vero vitari posse quominus & malorum opera utamur, alioqui nullum colligi posse exercitum. Neque vero si quid milites, aut terrestres, aut nautici contra imperium amicis nocuissent, reges teneri, quod * Gallia & Anglia testimoniis probatum. Ut vero sine culpa sua ex ministrorum facto quisquam teneatur, non esse juris gentium, ex quo dijudicanda esset hæc controversia, sed juris civilis, nec generalis, sed adversus nautas & alios quosdam ex rationibus peculiaribus introductum. Atque in eam partem à supremi auditorii iudiciis contra Pomeranos quosdam pronuntiatum est, idque ad exemplum rerum in causa non dispari ante duo secula iudicatarum.

Const. Gallia Tom. III. tit. 3. constitutions anni 1583. cap. 44.

XXI. Illud quoque notandum est, ut mancipium aut animal quod damnum, aut pauperiem fecit, noxæ dedatur, iridem ex jure civili esse. nam dominus, qui in culpa non est, natura ad nihil tenetur. ut nec is cuius navis sine ipsius culpa navi alterius damnum dedit; quamquam multorum populorum legibus, ut & nostra, damnum tale dividi solet ob culpæ probandæ difficultatem.

XXII. Sed damnum, ut diximus, etiam adversus honorem & famam datur, puta verberibus, contumeliis, maledictis, calumniis, irrisu, aliisque similibus modis. In quibus non minus quam in furto atque aliis criminibus vitiositas actus ab effectu discernenda est. nam illi poena responder, huic damni reparatio quæ fit culpæ confessione, * exhibitione honoris, testimonio innocentis, & per ea quæ his similia sunt: quanquam & pecunia tale damnum rependi poterit, si læsus velit, quia pecunia communis est rerum utilium mensura.

Less. lib. II. c. 11. dub. 19, 25, 27. Soto lib. IV. q. 6. art. 3.

Annotata ad caput XVI I.

EX tali culpa obligatio naturaliter oritur] *Ἀμελία δίκη* Græcis. Vide §. I. in decretalibus titulum de injuria & damno dato & digestis ad L. Aquiliam & vicinas rubricas.

Damnum forte à demendo dictum] Ita Varro libro v : *Damnum à demptione, cum minus re factum quam quanti constat.* Alii magis probant derivari à Græco *δανῶν* ut sit dapnum, deinde damnum, ut *ὑπὸ*, sopnus somnus. Nec absurde deducas à Græco *δῶμα* quod est *βιάζω*, aut ex *ζημία* damia, damnum, ut regia, regnum.

Laudat] Totilas in oratione ad Gothos apud Procopium Gothorum III : *ὁ δὲ ἐπαινίους ἢ διδραγίται, ἔδεν τι ἥσεν τῶν περὶ αὐτὸν αὐτοῦ τοῦ ἰσίου* Nam qui facientem aliquid laudat, & ipse rei facta auctor habendus est. Vlpianus in L. i. c. de servo corrupto. Et si erat servus omnimodo fugitivus, vel furtum facturus, hic vero laudator ejus proposui fueris, tenetur. non enim oportet laudando augeri malum.

Inter suasorem facili & probatorem] Applicar hoc dictum Probo præfecto. Ammianus libro xxvii. Lege Langobardica lib. iv, tit. iv, etiam consulens ad compositionem vocatur. vide Roin. i, in fine & ibi veteres Scriptores.

§. viii. *Aus opem ferre ei cui sit injuria, non facis*] Nicetas Choniates Michaelis Comneno: ἰμπερητορὸς τῷ ἀνάνυστῳ ἀλλὰ καὶ τῷ κατὰ κρίσιν δυναμει, δράσαντι δὲ ἢ τοῖσιν ὅλως μὴ βυληθείῃ. Incendium non ei tantum imputatur qui faciem intulit, sed & ei qui prohibere cum posset, omnino noluit.

§. xi. *Si totus actus ab istis, quancquam non solis, processit*] Lex Langobardica lib. i, tit. ix, §.

§. xii. *Simul tenetur de his quæ illum ex actus vi sunt consecuta*] Vide Thomam primam secundæ, quæst. xx, art. 5. & L. Si servus servum §. Si quis inuliam. D. ad L. Aquiliam.

In Seneca contructio] Excerptis v, §.

§. xiv. *Qui mutilavit, similiter tenetur ad impensas & ad estimationem ejus quod jam qui mutilatus est minus poterit lucrari*] Idem apud Hebræos servarum, Baba Kamacap. viii, §. i. & apud Anglos & Danos, quorum fedus vide apud doctissimum Pontanum dissertatione de mari.

§. xx. *Gallia*] Vide etiam tomo constitutionum iiii, tit. ii. constitutione anni cix id xlili, cap. 44.

§. xxii. *Exhibitione honoris, testimonio innocentie*] Vide exemplum Viviani qui accusationis injustæ poenitentia ductus est, apud Cassiodorum iv, 41.

C A P V T XVIII.

De legationum jure.

I. Obligationes quasdam ex jure gentium nasci, ut jus legationum.

II. Inter quos locum habeat.

III. An semper admittenda legatio.

IV. Adversus legatos periculosa molientes defensionem licitam, non exactionem pœnæ.

V. Legationum jure non teneri eum ad quem legatus missus non est.

VI. Hostem ad quem missus est legatus teneri:

VII. Nec opponi posse jus talionis:

VIII. In hoc & ad comites legatorum porrigi: si legati voluerint:

IX. Et ad bona mobilia.

X. Exemplis obligationis sine cogenda jure.

XI. Quante sit hoc jus legationum.

HActenus ea memoravimus quæ ex jure naturæ debentur nobis, paucis duntaxat additis de gentium jure voluntario, quatenus ab eo aliquid erat juri naturæ superadditum. Restat veniamus ad obligationes quas ipsum per se jus illud gentium, quod voluntarium dicimus, induxit. quo in genere præcipuum est caput de jure legationum. Passim enim legimus sacra legationum, * sanctimoniam legatorum, jus gentium illis debitum, jus divinum humanumque: sanctum inrer gentes jus legationum, federa sancta gentibus, fedus humanum: sancta corpora legatorum; Papinio,

Sanctum populi per sacula nomen.

Cicero de Haruspicio responsis: *Sic enim sentia jus legatorum cum hominum præsidio munitum, tum etiam divino jure esse vallatum.* Itaque hoc

violare non injustum tantum esse, * sed & impium omnium confessione ait Philippus in epistola ad Athenienses.

II. Sed primum sciendum est, qualecunque est hoc jus gentium de quo videbimus, ad eos legatos pertinere quos mittunt qui summi imperii sunt compotes inter se. nam qui extra hos legati sunt provinciales, municipales atque alii, non jure gentium, quod inter gentes est diversas, sed jure civili reguntur. Legatus apud Livium publicum se nuntium populi Romani vocat. Apud eundem Livium alibi Senatus Romanus jus legationis externo, non civi comparatum ait: & Cicero ut ostendat non esse legatos mittendos ad Antonium: *Non enim, inquit, cum Annibale res est, hoste reipublica, sed cum cive. Qui autem externi habendi sint ita clare exposuit Virgilius, ut nemo Iuriconsultorum possit clarius.*

Omniem equidem sceptris terram qua libera nostris

Dissidet, externam reor.

* Qui ergo impari junguntur federe, cum sui juris esse non desinant, jus habebunt legationis: imo & hi qui ex parte subditi sunt, ex parte non sunt, pro ea parte qua non sunt subditi. At reges qui bello solenni victi, regnoque exuri sunt, cum aliis regni bonis & jus legandi perdiderunt. Ideo Persei à se victi caduceatores retinuit P. Aemilius. In bellis vero civilibus necessitas interdum locum huic juri facit, extra regulam, * puta cum ita divisus est populus in partes quasi æquales, ut dubium sit ab utra parte stet jus imperii; aut cum jure admodum controverso de regni successione duo decertant. nam hoc eventu gens una pro tempore quasi duæ gentes habetur. ita Hist. III.

* Flavianos accusat Tacitus, quod sacrum etiam inter exterarum gentium legatorum jus in Vitellianis civili rabie temerassent. Piratæ & latrones qui civitatem non faciunt jure gentium niti non possunt. Tiberius cum ad eum Tacfarinas legatos misisset, indoluit quod desertor & prædo hostium more ageret: quæ verba sunt Taciti. Sed interdum tales qui sunt, jus legationis nanciscuntur fide data, ut olim fugitivi in saltu Pyrenæo.

*Ann. III.
Caf. l. III
de Belle civili.*

III. Duo autem sunt de legatis quæ ad jus gentium referri passim videmus; prius * ut admittantur, deinde ne violentur. De priore locus est Livii ubi Hanno Senator Carthaginienfis in Annibalem sic invehitur: *Legatos ab sociis, & pro sociis venientes, bonus imperator noster in castra non admisit: jus gentium sustulit.* Quod tamen non ita crude intelligendum est: * non enim omnes admitti præcipit gentium jus: sed verat sine causa rejici. Causa esse potest ex eo qui mittit, ex eo qui mittitur, ex eo ob quod mittitur. Melesippus Lacedæmoniorum legatus auctore Pericle dimissus est extra fines agri Attici, quod ab hoste armato veniret. Sic * Senatus Romanus negavit se Carthaginensium legationem admittere posse quorum exercitus esset in Italia. Persei adversus Romanos bellum molientis legatos non admisit. Sic Totilæ legationem rejecit Justinianus, & Gothi qui Urbini erant Belisarii oratores. Cynethensium quoque ut gentis scelera legatos undique pulsos narrat Polybius. Secundi exemplum est in Theodoro qui vocabatur, quem à Ptolemæo

Lib. XX.

Thuc. l. II.

Zonaras.

*Liv. l. xlt.
Procop. l. II,
& l. III.
Libro IV.*

II Regum
xviii.
I. r. m. lib.
xxviii.
I. b. xxxii.
Sod. Jug.

ad semissum audire Lysimachus noluit : idemque aliis evenit peculiaris edii causa. Tertium quod diximus locum habet * ubi causa mittendi , aut suspecta est , ut Rhodiacis Antyrri legatio ad populum concitandum merito suspecta erat Ezechia , aut non ex dignitate aut temporibus conveniens. Sic Ætolis denuntiaverunt Romani , ne quam legationem mitterent nisi permissu Imperatoris : Perseo ne Romam mitteret , sed ad Licinium : & Jugurthæ legatis edictum * intra decem dies Italia excederent nisi regnum & regem deditum venissent. Optimo autem jure rejici possunt quæ nunc in usu sunt legationes assiduæ , quibus quam non sit opus docet mos antiquus cui illæ ignoratæ.

IV. * De non violandis legatis difficilior est quæstio , & varie à claris hujus sæculi ingenis tractata. Videndum autem habemus de legatorum personis , deinde de comitibus eorum ac bonis. De personis alii ita sentiunt , jure gentium vim duntaxat injustam à legatorum corporibus arceri . Consent enim privilegia ex jure communi interpretanda. Alii non omnibus de causis putant legato vim inferri posse , sed ita demum si jus gentium ab eo læsum sit , quod satis late patet : nam in jure gentium jus naturæ includitur , ita ut ex omnibus delictis puniri i un legatus possit , nisi quæ exmero jure civili oriuntur. Restringunt hoc alii ad ea quæ contra statum reipublicæ , aut dignitatem ejus ad quem legatus mittitur fiunt : quod ipsum sunt qui periculosum putant , & querelas exponendas ei qui misit , ejusque arbitrio permittendum legatum. Sunt & qui putant consulendos reges aut gentes quarum nihil interest : quod prudentiæ esse potest , juris non potest. Rationes quas pro se quisque afferunt nihil definite concludunt : quia jus hoc non ut jus naturale ex certis rationibus certo oritur , sed ex voluntate gentium modum accipit. Potuerant autem gentes , aut omnino cavere legatis , aut cum certis exceptionibus. nam & hinc utilitas stat poenæ in gravia delinquentes , & inde utilitas legationum , quarum mittendarum facilitas securitate quantapoteest esse maxima optime promovetur. Spectandum ergo quousque gentes consenserint : quod ex solis exemplis evinci non potest. Exstant enim satis multa in partem utramque. Recurrendum igitur tum ad sapientum judicia , tum ad conjecturas. Iudicia duo habeo maxime illustria ; Livii alterum , alterum Sallustii. Livii hoc est de legatis Tarquinii qui prodicionem concitaverant Romæ : *Quamquam visi sunt commisisse ut hostium loco essent , jus tamen gentium valuit.* Videmus hic etiam ad eos qui hostilia patrant jus gentium extendi. Sallustii dictum ad comites legationis , de quibus mox dicemus , non ad legatos ipsos pertinet : sed recte à majori , id est minus credibili ad minus , id est magis credibile procedet argumentatio. Is ita ait : *Est res magis ex aquo bonoque , quam ex jure gentium Bomilcar comes ejus qui Romam fide publica venerat.* Bonum & æquum , id est merum naturæ jus patitur poenas exigi ubi reperitur qui deliquit : at jus gentium legatos , & qui his similes fide publica veniunt excipit. Quare ut rei fiant legati contra jus est gentium , quo vetari multa solent quæ jus naturæ permittit. Conjectura quoque hinc stat. Verius

Bello Jug.

rius enim est privilegia ita intelligenda , ut aliquid tribuant ultra jus commune. Quod si legati ab injusta tantum vi tuti essent, nihil in eo magni esset, nihil præcipui. Adde quod securitas legatorum utilitati quæ ex pœna est præponderat. Nam pœna haberi potest per eum qui legatum misit volentem : & si nolit ab ipso exigi bello, tanquam criminis approbatore. Obijciunt aliqui satius unum plecti quam bello multos involvi, atqui si is qui legatum misit factum ejus probet, legati pœna bello nos non eximet. Parte vero altera valde in lubrico locatur salus legatorum, si actum suorum rationem alii reddere debeant quam à quo mittantur. Nam cum plerumque diversa, sæpe & adversa sint consilia eorum qui mittunt legatos, & qui accipiunt, vix est ut non semper aliquid in legatum dici possit quod criminis accipiat speciem. Et quanquam quædam sunt ita manifesta, ut dubitationem non habeant, sufficit tamen ad æquitatem & utilitatem legis universalis periculum universale. Quare omnino ita censeo, placuisse gentibus ut communis mos qui quemvis in alieno territorio existentem ejus loci territorio subjicit, exceptionem pateretur in legatis, ut qui sicut fictione quadam habentur pro personis mittentium (*Senatus faciem secum attulerat, auctoritatem reipublicæ*, ait de legato quodam M. Phil. VIII. Tullius) ita etiam fictione simili constituerentur quasi extra territorium. unde & civili jure populi apud quem vivunt non tenentur. Quare si tale sit delictum quod contemni posse videatur, aut dissimulandum erit, * aut è finibus jubendus excedere legatus. quod Polybiusei factum narrat qui Romæ obsidibus fugiendi causam præbuerat. Vnde obiter datur intelligi quod alio tempore legatus Tarentinorum qui idem deliquerat virgis cæsus est, id eo evenisse * quod Tarentini victi sub Romanis esse cœpissent. Si crimen sit atrocius & ad publicum malum spectans, * mittendus erit legatus ad eum qui misit cum postulato, ut eum puniat aut dedat, quomodo Gallos postulasse legimus, ut sibi dederentur Fabii. Sed, quod supra diximus aliquoties, humana jura omnia ita esse comparata, ut non obligent in summa necessitate, id de hoc quoque præcepto sanctimoniz legatorum obtinebit. Verum is apex necessitatis non est in sumptione pœnæ, quam & aliis in casibus tolli jure gentium infra apparebit, cum de solennis belli effectibus agemus : multo minus in loco, tempore ac modo sumendæ pœnæ, sed in præcautione gravis mali, præsertim publici. Quare ut obviam eatur imminenti periculo, si alia nulla est ratio idonea, & retineri & interrogari legari poterunt. Ita Consules Romani Tarquinii * legatos deprehenderunt, * literarum in primis habita cura, ut Livius loquitur, ne interciderent. Quod si vim armatam intenet legatus, sane occidi poterit, non per modum pœnæ, sed per modum naturalis defensionis. Sic Fabios quos violatores juris humani Livius vocat, Galli occidere potuerunt. Itaque apud Euripidem Heraclidis Demophon fecialem ab Eurystheo missum & vi supplices abripere conantem, vi prohibuit, & cum ille diceret,

Tui fecialem cadere huc missum audens?

respondet,

Ni fecialis dexteram à vi temperet.

T 5

Huic

Of. III.

Huic feciali nomen fuisse Capreo, * & quia vi ageret, à populo Athenienti interfectum narrat Philostratus vita Herodis. Distinctione non dissimili solvit Cicero quæsitum illud, an patrem patriæ proditorem filius accusare debeat. Vult enim debere ad averrendum periculum inmanens, non utem vitato jam periculo in facti pœnam.

Livius lib.
xxxvii.
Idem. l. iv.
Lib. 2.

V. Ea vero quam dixi lex de vi legatis non inferenda, intelligenda est eum obligare ad quem missa est legatio, atque ita demum si admisit, quasi scilicet ab eo tempore tacita pactio intercesserit. Cæterum denuntiari & potest, & solet ne mittantur legati; alioqui pro hostilius fore: ut Ætolis à Romanis est denuntiatum, & olim à Romanis Vejentibus edictum ni facefferent urbe, daturos quod Lars Tolumnius dedisset: & Romanis à Samnitibus, siquod adiissent in Samnio concilium, hand inviolatos abituros. Non pertinet ergo hæc lex ad eos per quorum fines non accepta venia transeunt legati. nam * siquidem ad hostes eorum eunt; aut ab hostibus veniunt, aut alioqui hostilia moluntur, interfici etiam poterunt, quod Athenienses fecerunt legatis inter Persas & Spartanos, Illyrii legatis inter Effios & Romanos: multoque magis vinciri, quod constituit Xenophon in quosdam, Alexander in eos qui Thebis & Lacedæmone ad Darium missi erant, Romani in legatos * Philippi ad Annibalem, & Latini in legatos Volscorum. Tale si nihil sit, & male tractentur legati, * non illud jus gentium de quo agimus, sed amicitia & dignitas, aut ejus qui misit, aut ejus ad quem eunt, violata censetur. Iustinus de Philippo posteriore Macedonum rege: *Legatum deinde ad Annibalem jungenda societatis gratia cum epistolis mittit: qui comprehensus & ad Senatum (Romanum) perductus, incolumis dimissus est, non in honorem regis, sed ne, dulcius adhuc, indubitatius hostis redderetur.*

Thuc. l. II.
App. de
beilo l. 4.
Lib. vi de
exp. Cyr.
Ar. lib. II.

Iustinus libro
xxiii.

Lib. xxix.

VI. Cæterum admissa legatio * etiam apud hostes, tanto magis apud inimicos, præsidium habet juris gentium. Caduceatoribus in bello pacem esse dixit Diodorus Siculus. Lacedæmonii qui Persarum feciales interfecerant, eo dicuntur *συρχίας τε πάντων ἀνθρώπων νόμους*, confudisse omnium hominum jura. Si quis legatum hostium pulsasset, contra jus gentium id commissum esse existimatur, quia sancti habentur legati, inquit Pomponius. Et Tacitus hoc jus de quo agimus vocat, *hostium jus & sacra legationis & fas gentium*. Cicero prima Verrina: *Nonne legati inter hostes incolumes esse debent?* Seneca de ira: *Violavit legationes rupto gentium iure.* Livio cædes ruptura jus gentium, scelus, causa nefanda, cædes iure dicitur, in historia legatorum quos Fidenates occiderunt. Et alibi: *Legatis in periculum adductis: ne belli quidem jura relicta erant.* Curtius: *Caduceatores qui ad pacem eos compellerent, misit, quos Tyrii contra jus gentium occisos præcipitaverunt in altum.* Merito fane: nam & in bello plurima incident negotia quæ nisi per legatos transigi non possunt, & ipsa pax vix est ut aliter coeat.

Her. Pol.

Liv. l. D. de
legatu.
Ann. 1.

Lib. III,
cap. II.
Lib. iv.
Lib. xxiv.
Lib. iv.

VII. Solet & illud quæri, an jure talionis interfici, aut male tractari legatus possit ab eo veniens, qui tale quid patriverit. Et sunt quidem ultionis talis exempla in historiis satis multa. sed nimirum historiæ non tantum quæ iuste, sed & quæ inique, iracundè, impotenter facta sunt memorant. Jus gentium non tantum mittentis cavet digni-

dignitati, sed & ejus qui mittitur securitati. quare cum hoc quoque tacite contrahitur. Huic ergo fit injuria, etiam si ei qui misit nulla fiat. Non igitur magnanime tantum, sed & ex jure gentium Scipio, qui postquam legati Romanorum à Carthaginiensibus male essent habiti, ductis ad se Carthaginiensium legatis, & quid fieri deberet interrogatus, respondit * nihil tale quale factum esset à Carthaginiensibus. Addit Livius dixisse eum, nihil se facturum institutis populi Romani indignum. Valerius Maximus Consulibus Romanis in facto simili, sed antiquiore hanc tribuit vocem; *Isto te metis, Hannio, fides civitatis nostra liberat.* Nam tunc quoque Cornelio Asinæ contra jus legationis injectæ à Poenis carenæ fuerant.

App. de bello Pun.

*Lib. xxx.
Lib. vi, c. 7.*

VIII. Comites quoque & vasa legatorum sui generis sanctimoniam habent, unde in antiquo fecialium carmine erat: *Rex, facisne me tu regum munusculum populi Romani Quiritium? vasa comitesque meos?* Et lege Julia de vi publica teneri pronuntiantur non modo qui legatos, sed & qui comites eorum injuria affecerunt. Sed hæc * sancta sunt accessorie, & proinde quatenus legato videtur. Itaque si quid comites gravius deliquerint, postulari à legato poterit ut eos dedat. * Vi enim abstrahendi non sunt: quod cum factum esset ab Achæis in Lacedæmonios quosdam, qui cum legatis Romanis erant, vociferati sunt Romani jus gentium lædi. quo referri etiam potest Sallustii judicium de Bomilcare quo supra usi sumus. Quod si dedere eos nolit legatus, eadem scilicet facienda erunt quæ modo de legato diximus. Ipse autem legatus an jurisdictionem habeat in familiam suam, & * an jus asyli in domo sua pro quibusvis eo confugientibus, ex concessione pender ejus apud quem agit. Istud enim juris gentium non est.

*L. lege Julia
D. ad l. iul.
de vi publ.*

*Paus. libro
v21.*

IX. Bona quoque legati mobilia, & quæ proinde habentur personæ accessio, pignoris causa, aut ad solutionem debiti capi non posse, nec per judiciorum ordinem, nec, quod quidam volunt, manu regia, verius est. nam omnis coactio abesse à legato debet, tam quæ res ei necessariae quam quæ personam tangit, quo plena ei sit securitas. Si quid ergo debiti contraxit, &, ut fit, res soli eo loco nullas possideat, ipse compellendus erit amice, & si detrectet, is qui misit, ita ut ad postremum usurpentur ea quæ adversus debitores extra territorium positos usurpari solent.

X. Nec metuendum est quod quidam putant, ne si id juris sit nemo inveniatur qui cum legato contrahere velit. Nam & regibus qui cogi nequeunt non desunt creditores, & apud quosdam populos moris fuisse docet Nicolaus Damascenus, ut de contractibus qui in creditum iissent jus nullum redderetur, non magis scilicet quam adversus ingratos: ita ut cogerentur homines, aut pariter implere contractum, aut contenti esse nuda fide debitoris. Et optat hunc rerum statum * Seneca: *Vitam quidem persuadere possumus, ut pecunias creditas tantum à volentibus acciperent: usum nulla stipulatio emtorem venditori obligaret: nec pacta conventaque impressis signis custodirentur. Fides potius illa servaret, & æquum colens animus.* Persis quoque Appianus ait displicuisse * *τὸ κρηττόν αἰς ἀπειλὰς τε καὶ φιλοφρονεῖς, pecuniam creditam sumere, ut qua*

Civ. l.

- in qua res fraudibus & mendaciis esset obnoxia.* De Indis idem narrat Ælianus: cui consentit Strabo his verbis: Δίκην ὃ μὴ εἶναι πολλὴν φόβος καὶ ὑβρίσας. ὥστε ἐπ' αὐτῷ ᾧ τὸ μὴ παύσει τὰς πόλεις. καὶ οἱ ἐν τοῖς συμβολαίοις ἐπ' αὐτῷ ἰσχύει. ὥς τι ἀνιχνεύει ἐπὶ τῇ πόλει. ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῇ πόλει. ὅταν πιστεύειαν καὶ μὴ δίκην πολλὴν τὴν πόλιν. *Iudicia non esse nisi de cade & injuria: quia homo prestare non possit, ne in ea incidat: At contractus in cuiusque esse potestate: ideo ferendum si quis fidem violet: & ante videndum cui quisque credat, non autem litibus implendam civitatem.* A Charonda quoque constitutum fuit, nequis actionem haberet qui de pretio habuisset fidem: quod & * Platonī placuit. Notatum & Aristoteli: παρ' ἐνίοις ὃ τῶν πονηρῶν δίκην, ἀλλ' οἰονταὶ εἶναι ἐγγύην καὶ τίτιν συναλλάττασθαι, apud quosdam de his rebus iudicia non sunt; existimant enim homines contentos esse debere fide quam sunt secuti: Et alibi: ἰνιαχὲ τ' ἐστὶν νόμοι, τῶν ἐκαστῶν συμβολαίων δίκης μὴ εἶναι, ὥς δὲ οἱ ἐπίστευσε διαλυτῆται, ὥς τῶν καὶ περὶ ὑποθήκων. *Est ubi leges de credito jus reddi vetant, quasi privatim tantum cum eo agendum sit cum quo quis contraxit, & cuius fidem secutus est.* Quæ contra hanc sententiam adferuntur ex jure Romano, non ad nostros legatos, sed ad provinciales aut municipales pertinent.

- XI. Bellorum quæ ob male habitos legatos suscepta sunt plenæ sunt * profanæ historiæ. Exstat & * in sacris libris memoria belli quod eo nomine David gessit adversus Ammonitas. Nec aliam causam justiore existimat Cicero adversus Mithridatem.

Annotata ad Caput XVIIII.

§. I.

Sanctimoniam legatorum] Pomponius L. si quis, D. de legationibus: si quis legatum hostium pulsasset, contra jus gentium id commissum esse existimatur, quia sancti habentur legati; & ideo si cum legati apud nos essent gentis alicujus, bellum cum eis indictum sit, liberos eos manere. id enim juri gentium convenit esse. Itaque eum qui legatum pulsasset, Quintus Mucius dedit hostibus, quorum erant legati, solitus est respondere. Lege Julia de vi publica tenetur, quod ad legatos, oratores, comitesve attinebit, si quis eorum quem pulsasse sive injuriam fecisse argueretur, Vlpiano respondente in L. lege Julia, D. ad legem Juliam de vi publica. Iosephus Antiquæ historiæ libro xv multum prædicat legatorum sanctimoniam, quibus ait commune cum Angelis Dei nuntiis nomen. Varro lib. III de Lingua Latina: Sancta sunt corpora legatorum. Cicero Verrina III: Legatorum jus divino humanoque vallatum præsidio, cuius tam sanctum & venerabile nomen esse debet, ut non modo inter sociorum jura, sed & hostium tela incolumiter versetur. Scriptor vitæ Epaminondæ: Cum legationis jure se tectum arbitraretur, quod apud omnes gentes sanctum esse consueisset. Diodorus Siculus in excerptis Peiresianis n. 248: τὴν ἀδίκου vocat τῆς τῶν προσευτῶν ἀσολίας, securitatem à legatorum sanctimoniam. Apud Papinium lib. II,

cuiusque regressus

Legato.

item:

& sanctum populis per sacula nomen

Legatum.

Chry-

Chrysoſtomus : καὶ ἐδὲ τὸν κρινὸν νόμον ἡδύσθησαν, ὅτε οἱ πρεσβείαν ἐδίποτε παύ-
 χει ἢ κακόν : *ne commune quidem fas hominum reveriti sunt quod iustus prestat*
legatos ab omni malo. Servius ad x Æneidos : *ab omni iniuria rectis iure*
gentium. Ne omnia loca enotem, adde Livium lib. i de Laurentibus,
 Dionem Chrysoſtomum de lege & consuetudine, Vellejum Pater-
 culum initio lib. ii, Menandrum Protectorem, epistolam Felicis ad
 Zenonem in appendice Codicis Theodosiani data à Sirmundo. To-
 tilas apud Procopium Gotthi corum iii : πᾶσι μὲν, ὡς ἐπὶ πολλοῖς ἐπέειν,
 νόμου βαρβάρους, ὅς ῥημις τῶν πρεσβείαν εἶβεν : *omnibus ut generatim loquar,*
barbarus mos legatos venerari. idem de barbaris dixit Scafnaburgensis.
 Aimoinus regi Clodovæo hæc dicta tribuit : *Ad extremum pro divinis*
simul humanisque legibus, quæ iniuriarum immunes sanciant debere esse eos qui
mediatores hostilium efficiuntur armorum. Inter arma namque sola legatio pacis
 sequestra est. Exiit hostem qui legatione fungitur. Vide & Radevicum in
 appendice. de Polonis vide Cromerum libro xx. de Turcis Leun-
 claviium libro viii & libro xvii. de Mauris Marianam libro xii.

Sed ἑμπύμν] ἔργον ἀσέβεισ αἰτ Plutarchus in vita Æmilii, narrans
 Gentii factum. Iosephus libro xv historiæ antiquæ : τὸ ὄνομα καὶ
 πολεμίας πολεμίοις διαλλάττειν δύναται, ποῖον ἔν μείζον ἂν γένοιτο ἀσέβημα ἢ πρέ-
 σβεισ δὲ ἀπὸ κλέινω τὴν ὑπὲρ τῆ δικαίᾳ διαλεγόμενους : *Hoc nomen ἑσ hostes hostibus*
valet reconciliare. quid ergo fieri magis impium potest, quam legatos occidere pro
aquitate loquentes ?

Qui ergo impari junguntur federe] Cromerus xxx.

§. II.

Putat cum ita divisus est populus] vide de legatis civitatis Tolerti ad
 regem, Iohannem Marianam libro xxi, 8. de Flandris Crantzium
 Saxonis xii, 33.

Flavianos accusat Tacitus] Et Magnentium Zosimus libro ii :
 Μαγνίνιος δὲ καθ' ἑαυτὸν ἴσχυρ' ἔχων, πόπρον καὶ Φίλιππον ἀπερκετὸν ἀποτί-
 πειν ἢ κατέχειν παρ' ἑαυτοῦ τὸν ἐπὶ πρεσβείαν παύειν ἢ διαμῶν. *Magnentius apud a-*
nimum suum voluebat deberetne Philippum irritum dimittere, an apud se re-
tinere calcato iure legationum. is Philippus à Constantio venerat.

Vt admittantur] Donatus ad prologum Hecyræ : *Oratorem audire ὅ. III.*
oportere ius gentium est.

Non omnes admitti præcipit Gentium ius] vide Camdenum in anno
 cio iolxxi, quæstionum ibi propositarum quarta.

Senatus Romanus negavit se Carthaginiensium legationem admittere posse
quorum exercitus esset in Italia] de hoc Romanorum more vide Ser-
 vium ad vii Æneidos.

Vbi causa mittendi aut suspecta est] Sic Andreas Burgus Cæsar's Le-
 gatus in Hispaniam non admissus, Mariana libro xxi. Simile apud
 Cromerum libro xx.

Intra decem dies Italia excederent] Carolus Quintus Imperator Le-
 gatus Galliæ, Venetorum & Florentinorum ad bellum sibi indicen-
 dum missos deduci iussit in locum qui à comitatu suo abesset trigin-
 ta miliaria. Guicciardinus libro xviii. Bellajus libro iii.

De non violandis legatis] Menander Protector de Iustino ii Impe-
 ratore : ὁ δὲ τὸν κρινὸν τῶν πρεσβείαν διομὸν, εἶχεν ὁ διομῶν. *Ille*
Avarorum Legatos contra ius legationum in vinculis habuit. Vide Ern.
 Coth-

Corinthianum responso xxxi i, num. 29 & sequentibus, volumine v.

Διὰ τὴν ἀποστολὴν ἐκτελερεῖται ὁ νόμος] Fecit id Stephanus Poloniæ rex. Moyses. Titulus libro lxxi i i, in anno cto idlxxxix. Elisabetha Secunda, & Hispano. Vtrumque habes apud Camdenum in anno cto idlxxxi & cto idlxxxiv.

Quod Carthaginiensis sub Romanis esse capisset] Sic Carolus V Legato Ducis Mediolanensis ut subditi sui, imperavit ne à comitatu suo abscederet. Gucciardinus indicato jam loco.

Mittendus erit legatus ad eum qui misit] Dion in excerptis Legationum: *ὡς ἀποστολῆς τῶν προσηγοριῶν πρέσβεις τε εἰς τὴν πόλιν ἐλθόντες, ὑβρίσονται ἐπιμύθεον μὲν εἰς τὴν προσηγορίαν καὶ ἐξέδοχον σφίσι, ὅτε ἔπαυον δὲ ὑπ' αὐτῶν διὰ τὸν πόλεμον, ἀλλ' ἀφείχοντο.* Cum iuratus quidam, legati à Carthagine Romanum consisteret ibi: *conveniente quodam fecissent, missi sunt Carthaginem, traditiq; Carthaginensibus, ab his vero nihil illis nocitum est, sed dimissi sunt incolunt.*

Legatos deprehenderunt] Pelopidas in vincula conjectus ab Alexandro Pheræo, quod legatus cum esset, Thesalos ad libertatem concitaret. Plutarchus & Latinus scriptor vitæ Pelopidæ.

Literarum in primis habita cura] vide Serranum in Henrico IV.

A Copreo] vide Iliados O.

Et quia vi ageret] Sic interpretandum quod Theodahatus Gothus Iustiniani legatis dicit apud Procopium Gothicorum i: *σμενὸν μὲν ὁ νόμος τῶν πρέσβων καὶ ἄλλως ἐνέμεν κατέστηκεν εἰς πάντας ἀνθρώπους. τὸ δὲ διὰ τὸν πόλεμον εἰς τὸν πόλεμον αὐτοὺς διασώζουσιν, ἵνα σφίσι ἐπιμελὴς φυλάξωσι τὸ τῆς πρέσβειας ἀξίωμα· κλέων γὰρ ἀνδρὰ πρεσβεύτην ἐν δίκῃ νομικῇ ἀνθρώποι, ὅτι ἢ εἰς βασιλείαν ὑβρίσας φαίνεται, ἢ γυναικὸς ἄλλαν ζυγαίᾳ εἰς αὐτὴν εἰσελθεῖν.* Sanctum apud homines legatorum nomen, plenumque honorum. Sed hoc ius legati sibi interdum servant, quamdiu sua modestia legationis dignitatem timentur. ita enim existimant homines, fas esse vel interficere legatum, si is in principem, ad quem mittitur, sit injurius, aut alienum matrimonium violet. Legati vero, cum ostendissent longissime se abesse ab adulterii suspitione quorum ne exitus quidem sine custode essent, addunt prudenter: *τὸς λόγους δι' ὅσους ἀνὴρ τὸ πέμψαντι ἀκροῶς εἶπε ὅτι αὐτὸς τὴν ἐντέλειαν αἰτία, ἥτις ὅσα ἀγαθὰ τύχουσι ὄντες, εἰς τὸν πόλεμον ἀλλ' ὁ μὲν καλεῖται φέρεται δίκαιος ὁ ἑγκλημα τῷ. τὸ δὲ πρεσβεύτῃ τὸ τὴν ὑπεργίαν ἐκτελέσει ἀδείσει μόνον.* Si legatus ea dixerit quæ audiuit à principe qui ipsum misit, ea si non sint commoda, prestare non ipse debet culpam, sed qui eum misit. ipsi quippe nihil aliud concessum est, quam ministerio mandato fungi. Vide & Camdenum indicato jam loco anni cto id lxxi.

§. v.

Siquidem ad hostes eorum eunt aut ab hostibus veniunt] Siculi Atheniensium focii legatos Syracusanorum missos ad civitates alias cepere. Thucydides lib. vii. Sic & Argivi cepere legatos Athenis à factione paucorum missos & Argos perduxere. idem Thucydides libro vii. Legatos Ætolorum ad Romanos intercepte & pretium eis extorsere Epirotæ. horum unus literis Romanorum liberatus. Polybius in excerptis legationum num. 27, de Gallorum ad Turcam legatis quos in Pado Hispani cepere & occiderunt vide judicia Patruæ libro xi. Bezari libro xxi. de Flandiæ civitatum legatis ad Gallum

Gallum captis à Maximiliano Crantzium Saxoniorum XII, 33. Laudatur Belisarii clementia, quod Gelimeris legatis in Hispaniam missis & ab Hispania reversis Carthaginem, quæ jam facta erat Romanorum, pepercerit. Procopius Vandalicorum I.

Philippi ad Annibalem] vide Appianum in excerptis Legationum n. 19.

Non illud jus gentium de quo agimus] Aliud sit si quis extra fines suos insidias ponat legatis alienis. eo enim jus gentium violaretur. Et hoc continetur in Thessalorum oratione contra Philippum apud Livium.

Etiã apud hostes] vide loca modo producta ad §. I. Donatus ad §. VI. illud Eunuchi: *convenire & colloqui. Sic pronuntiandum est, ut quasi dicat, liceat per te, miles, quod etiam inter hostes & in bello licet.*

Nihil tale quale factum esset à Carthaginensibus] Diodorus Siculus in §. VII. excerptis Peiresianis: ὁ Σκιπίων εὖ καὶ ἐφ' ἑαυτὸν πρῶτον ὁ τοῖς καρχηδονίοις ἐγκυλῶν: dixit Scipio non esse id faciendum quod ipsi in Carthaginensibus accusarent. & Romani ipsi legatos jam comperto Carthaginensium facto, dimiserunt. Vide Appianum. Constantius Titianum à Magnentio ad se missum remisit, quanquam Philippum à Constantio missum ad se retinebat Magnentius. Zosimus libro II. Vide & historias apud Cromerum libris XIX & XXI. & Parutam de Legatis Venetis in itinere in Galliam retentis lib. VII.

Sanc̃ta sunt accessorie & proinde quatenus legato videtur] vide Fraxini §. VIII. Canæi epistolas paginis 75 & 279.

Vi enim abstrahendi non sunt] Serranus Henrico IV.

An jus asyli in domo] Distingui ferme hac in re solent crimina. Vide Parutam libro X, ubi rex Galliæ hanc ob causam iratus pacatur. Vide eundem libro XI.

Seneca] de Beneficiis III, 15.

Τὸ κινεῖσθαι] τὸ ὀφείλειν ποιεῖν pro eodem dixit Herodotus Clio. §. X.

Platon] VIII de legibus.

Profana historia] Romani ob id bellum susceperunt in Senonas. Appianus excerpto Legationum 4 & 10. in Illyrios, & Ligures. Polybius excerpto Legationum 125 & 134. in Iffios. Dion, exc. Legationum II. in Corinthios. Livius libro II. in Tarentinos. Dionysius Halicarnassensis excerpto legationum 4. Francorum & Germanorum exempla habes apud Aimoinum libro III, c. LXI, & LXXXVIII, & Withikindum libro II.

In sacris Literis] vide Chrysostomum ad Stagirium libro III.

C A P V T X I X.

De jure sepulturæ.

I. Ex eodem jure gentium nasci jus humani mortui.

II. Unde ortum?

III. Deberi & hostibus,

IV. An & insigniter facinorosis?

V. An & his qui se interfecerunt?

VI. Quæ alia ex jure gentium debeantur.

EX jure gentium quod ex voluntate ortum habet, debetur & corporum mortuorum sepultura, Dion Chrysostomus inter mores, five

αὐτὰ ἰδύς.

Libro 1.

Cont. 1.

Epi. 1. ult.

edit 4. 1.

Lib. XII.

Lib. XIII.

Tac. Ann.

VI.

Bello Gild.

Nov. L. III.

d. loco.

sive ὧν quæ τῶν ἱερῶν φαίη, id est scriptæ: *mi* opponit, post legatorum jura commemorat *μη καλύψαι τὰς νεκρὰς ταφῆν*, non prohibere quominus sepeliuntur mortui. Et Seneca patet inter jura non scripta, sed omnibus scriptis cernora ponit humum porrigere cadaveri. Naturæ id jus appellat Hebræi Philo ac Iosephus, & φύσεως θεσµὸς, Isidorus Pelusiotæ: ut scelere sub naturæ nomine comprehendere mores communes naturali rationi consentaneos alibi diximus. Apud Ælium est: τῆς φύσεως τῆς κοινῆς ἀπαλλοτρίως μηκέτι ζῶντα καθ' αὐτὴν: cum mortuum condidisse imperet communis natura. Idem alibi: τὰ κοινὰ καὶ ἴσα πᾶσι ἀνθρώποις vocat γῆν καὶ ταφῆν, terram ac sepulturam hominibus cunctis communia & ex æquo debita. * Leges hominum, νόμους βροτῶν, dixit Euripides Supplicibus, καὶ δὲ νόμους Aristides, Lucanus hominum ritus, terrarum leges & mundi fœdera Papinius, sortis humanæ commercium Tacitus, spem communem orator Lysias. Qui impedit, hominem exuere Claudiano dicitur, naturæ dedecus facere Leoni Imperatori: τὴν ὁσίαν ὑποδείξιν, fas violare Isidoro Pelusiotæ. Et quia veteres jura hæc hominibus bene moratis communia, quo sanctiora viderentur, ad Deos referebant auctores, ut legationis, ira & hoc jus Diis ascribi passim videmus. Itaque in dicta Tragedia Supplicibus * νόμον δαιμόνων Deorum legem dictam invenies, & apud Sophoclem Antigone Creonti qui Polynicem humari vetuerat, ita respondit,

*Decreta quippe hæc nec supremus Iuppiter,
Nec fas Deorum Manium disclaverat,
Quæcunque alia jura debet humanum genus:
Nec id valere credidi iussus tuos,
Ut jura non conscripta, sed natum Deum
Concessa, sempiterna, mortales fasces
Violare posses. non enim nuper vigens,
Sed ævo ab omni: initia in oculis latent.
Nonne ergo fortis corde, seposito metu
Mortalis ira, per Deos magnis fuit
Me gerere morem?*

Panathenæo.

Isocrates de bello agens Theseos adversus Creontem ita loquitur: Quis nescit, quis non didicit, vel in Dionysiis ex tragediarum auctoribus, quæ Adrastio mala circa Thebas contigerint, cum reducere volens Oedipodis filium, generum autem suum, Argivorum plurimos perdidit, ipsosque ductores vidit interirentos: ipse vero cum dedecore superstes cum induciis ad humanandos mortuos obtinere non potuisset, supplex Athenas venit, quam tunc civitatem Theseus rogebat, eamque oravit ne viros tales insepultos jacere pro nihilo duceret, neve pateretur proculcari antiquum morem, & jus patrium quo omnes homines inter se utuntur, non quasi ab humana natura condito, sed tanquam imperato à divina potentia: quæ cum ille audisset, sine mora legationem Thebas decernit. Idem mox * Thebanos reprehendit quod civitatis suæ decreta legibus divinis antehabuisse: ejusdemque historiæ, & alibi meminit, Panegyrico, Helenæ Encomio, Plataica oratione: Herodorus quoque Calliope, Diodorus Siculus historiarum quarto, Xenophon historiæ Græcæ sexto, & Lysias ea quæ est in honorem sepulcorum: postremo Aristides in Panathenæo: qui bellum hoc susceptum ait pro

pro communi natura hominum. Et passim apud laudatos auctores videmus egregia virtutum nomina huic officio tribui. Nam humanitatem vocant † Cicero * & * Lactantius, humanitatem ac mansuetudinem b Valerius Maximus, misericordiam & religionem c Quintilianus, misericordiam & humanitatem d Seneca, *ὁσιον τῆς κοινῆς φύσεως, miserationem communis naturæ* Philo, fortis humanæ commercium Tacitus, misericordiam & pietatem e Vlpianus, f Modestinus memoriam humanæ conditionis: clementiam g Capitolinus: *δίκην*, sive iustitiam Euripides & Lactantius: opus benignum Prudentius. Contra Donatistas qui Catholicorum corpora sepeliri vetabant imperatis accusat h Opratus Milevitanus. Apud Papinium,

bello cogendus & armis

In mores hominemque Creon.

i Spartianus tales ait esse sine humanitatis reverentia: k Livius sævitiam vocat ultra humanarum irarum fidem. * Homerus dixerat *ἡεμία ἐργα*. Eorum qui supervacaneam facerent sepulturam, l Lactantius impiam vocat sapientiam. Eandem ob causam impius Eteocles m Papinio.

II. Quæ primum causa moris hujus introducendi fuerit, ut corpora humo tegerentur, sive condita prius, ut apud Ægyptios, sive cremata, ut apud Græcos plerosque, sive ita uti sunt, quem morem esse antiquissimum notavit Cicero, & post eum * Plinius, de eo non idem omnibus videtur. Nam Moschion existimat occasionem datam ex gigantea feritate mandendi homines, cujus abolitæ signum sepulturam: ita enim ait:

*Tunc morte raptos imperatum legibus
Mandare terra, pulveremve inspergere
Necdum sepultis, ne darentur conspici
Abominanda signa pastus pristini.*

Aliis videntur hoc modo homines velut sponte solvisse debitum quod alioqui vel ab invitis repetit natura. Nam hominis corpus * ex terra ortum terræ deberi, non Deus tantum Adamo edixit, sed & Græci Latiniq; passim agnoscunt. Cicero ex Euripidis Hypsipyle:

Reddenda terra terra.

Et quod apud Solomonem legimus pulverem quidem ad terram reddere, quale fuerat, spiritum autem ad Deum qui dederat, Euripides hoc ipsum argumentum ex persona Thesei in Supplicibus tractans sic ait:

*Iam sinite terra mortuos gremio tegi:
Res unde quaque sumpsit primordium
Eo recipitur: spiritus caelo redit
Corpusque terra: jure nec enim mancupi,
Sed brevis ad ævi tempus utendum datur:
Mox terra repetit ipsa quod nutriverat.*

Lucretius similiter de terra:

Omniparens eadem rerum est commune sepulchrum.

Cicero de legibus ii ex Xenophonte: *redditur terra corpus & ita locatum ac situm, quasi operimento matris obducitur.* Plinius quoque scripsit

† Cic. Orat.
pro Suzzurio
a Lact. l. vi
inf. c. ii.
b Val. Max.
l. v. c. i.
c Quint. lib.
xii, c. ult.
inf. orat.
d Sen. de
Benef. lib. v.
c. 20.
e Vlp. l. At
si quis s in-
terdum, D.
de fun. alt.
f Modesti-
nus l. qui-
dam in suo.
De cond.
inf.
g Capitol. in
M. Anton.
philosop.
h Opt. l. vi.
i Spart. vita
Caracalla.
k Lib. viii.
l Lib. vi.
m Theb. iii.
Gen. l. ii.
Tac. Hist. v.

Eccles. cap.
xii. 7.

terram nos nascente excipere, natos alere, semelque editos suffine-
re semper, novissime complexam gremio jam à reliqua natura abdi-
catos, ut matrem operire. Sunt qui resurrectionis spem à primis
humani generis parentibus hoc veluti monumento, posteris consigna-
tam putant. Nam & ob reviviscendi promissum adservanda corpo-
ra docuisse Democritum, Plinius testis est libro septimo, capite quin-
quagesimo quinto. Christi in autem saepe morem honeste condendi
corpora ad hanc spem referunt.

Prudentius:

*Quidnam sibi saxa cavata,
Quid pulchra volunt monumenta,
Nisi quod re, creditur illis
Non mortua, sed data somno?*

Simplicius est, cum homo cæteris animantibus præstet, indignum vi-
sum si ejus corpore alia animantia pascerentur: quare inventam se-
pulturam ut id quantum posset caveretur. Miseratione hominum
custodiri corpora * ab incursum avium ferarumque dixit Quintilia-
nus. Apud Ciceronem de Inventionem primo: à feris vexatus, commu-
ni honore in morse caruit. Et apud Virgilium legimus:

non te optima mater

Condet humo, patriove onerabit membra sepulchro:

Alutibus linguere feris.

Et Deus invisit sibi regibus minatur apud Prophetas futurum, ut a-
fini sepulturam habeant, ut canes eorum sanguinem lingant. Nec
aliud in sepultura considerat Lactantius cum ait: *Non enim patiemur fi-
guratam & figmentum Dei, feris ac volucribus in pradam jacere.* & Ambrosius,
cujus hæc verba sunt: *Nihil hoc officio præstantius ei conferre, qui jam tibi
non potest reddere: vindicare à volatilibus, vindicare à bestiis consortem natu-
ræ.* Sed et si tales abessent injuriæ, proteri tamen ac lancinari corpus
humanum, alienum merito videtur ab istius naturæ dignitate. Vnde
non abit illud in Soparri controversiis: ὅτι τὸ θάψαι καλὸν, καὶ ὅτι τοῖς ζῴ-
ων φύσιν ἐξίπλετο τῶν σώμασιν ἵνα μὴ διαλυόμενα μέλει θανάτου γυμνὰ καὶ ἄπερ ἀν-
θρώπων. τὸ τοῦ φύσιν καλόν, τὸ τοῦ φιλόθρονον. τὸ τοῖς ὅλοις δοκεῖ, ἢ τε θεοὶ ἢ τε
τινὲς ἡρώες ταύτην μετὰ θάνατον τοῖς ἀνθρώποις τὴν τιμὴν κατέσχοντο. ἐπὶ δὲ καὶ ἡ
εὐλογία τοῦ τῆ φύσεως δοτινὴ καὶ μετὰ τὴν τελευταίαν ἀπάσι δέκνυται, γῆ κρύπτειν τὸ
ἀνθρώπων νομοκείμενον αἰνῶδες, ἵνα τὸ καλύπτειν μνήματι ἐλάνθανε τὸ σῶμα
διαλυόμενον. *Honestum esse humare mortuos, & ab ipsa natura quasi concessum
corporibus, ne velut probro afficiantur post mortem si nuda diffuant. placere id
omnibus, siue Dis fuerint, siue semidei qui hunc functis vita corporibus hono-
rem indulserunt. Quia enim à ratione alienum est naturæ humana arcana post
mortem omnibus conspicua exponi, morem inde ab antiquo accepimus humana
corpora sepeliendi, ut monumento condita clam & procul à conspectu tabescant.*
quo & illud pertinet Gregorii Nysseni in epistola ad Letoium:
ὡς μὴ ἀναδέχθηναι τὸ ἡλίω τὴν ἀρχαιοσύνην τῆς φύσεως, ne soli ostendatur id
quod dedecore est humana natura. Hinc est quod officium sepeliendi, non

tam homini, id est personæ, quam * humanitati, id est naturæ hu-
manæ præstari dicitur: unde publican hanc humanitatem dixerunt
Seneca & Quintilianus, tralatitiam Petronius, Cui consequens est, ut

nec

Jer. xxii.

Leb. vi.

De Tob.

De benef. li-
bro v. c. 20.
Quint.

Decl. vi.

nec inimicis nec hostibus invideri sepultura debeat. De inimicis egregia est apud Sophoclem dissertatio Vlyssis pro humando Ajace, ubi hoc est inter cætera.

Menelæ, post tot dicta sapienter, cæve

Injuriosus sis in hominem mortuum.

Rationem reddit Euripides Antigone :

Mors iurgiorum finis est mortalibus :

Num majus aliud quid potest letho dari ?

Idem Supplicibus :

Fecere vobis si quid Argivi male,

Cecidere ; in hostes ista vindicta est satis.

Et Virgilius : Nullum cum viitis certamen est æthere cassis.

Quam sententiam citans scriptor ad Herennium addit : Nam quod malorum est extremum, accidit illis jam. Papinius :

bellavimus : esto :

Sed cecidere odia, et tristes mors obruit iras.

Et eandem causam reddit Optatus Milevitanus : Si inter viventes fuerat certamen, odia vestra vel mors aliena compescat. jam tacet cum quo ante luctabatur.

III. * Quare & hostibus publicis deberi sepulturam omnes sentiunt. Belli hoc jus καὶ τὸν ἐν τοῖς πολέμοις vocat Appianus, belli commercia Philo. Tacitus : Ne hostes quidem sepulturam invident. Dio Chrysostomus servari hoc jus ait etiam ἐν τοῖς πολέμοις, apud hostes : addit : καὶ εἰς ἐσχάτην ἔχθραν ἀπελθῶσι : etiam si ad summum odia processerint. De eadem re agens Lucanus hominum ritus in hoste servandos dixit. Sopater idem qui supra : τίς πόλεμος τούτης τῆς τιμῆς τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος ἐξίησεν, τίς ἔχθρα μηχανηκῆσται πρὸς τὸ πηλημελήματι ἐκτρέφειν ; ὅτι θεοὶ τῶν ἀνθρώπων ; Quod bellum hoc ultimo honore humanum privavit genus ? quæ inimicitia eousque extendit malefactorum memoriam, ut hanc legem violare auderes ? Is quem dixi Dio Chrysostomus oratione de lege : Ἀλλὰ τῶν τῶν ἀποθανόντων ἐδίδετο καὶ τὴν πόλεμιν, ἀλλὰ τὴν ἔχθραν καὶ τὴν ὕβριν οὐκ ἐπὶ τὸ σῶμα ἀντὶ τοῦ ἐπιδίδου ; propter hanc mortuos nemo hostes judicat, neque ira et contumelia in eorum corpora extenditur. * Et passim exstant exempla. Sic Hercules suos hostes, Alexander victos ad Issum, Hannibal C. Flaminium, P. Æmilium, Tiberium Gracchum, * Marcellum Romanos quæsit ad sepulturam. Credas, inquit Silius Italicus, Sidoniam cecidisse ducem. Idem Hannoni à Romanis prælitum, Mithridati à Põpejo, à Demetrio multis, Archelao regi ab Antonio. In Græcorum adversus Persas militantium juramento erat : Socio omnes sepeliam : bello victor etiam barbaros : & passim in historiis legas impetratam νεκρῶν ἀνάστασιν * facultatem tollendi mortuos. Apud Pausaniam in Artici exemplum est : τὸς δὲ Μήδων Ἀθηναῖοι μὲν γὰρ λέγουσιν, ὡς πάντως ὁσίων ἀνδρῶν νεκροὶ γὰρ καὶ τῶν ; Medos Athenienses à se sepultos ajunt, quia qualemcumque mortuum serva condi fas sit. Quare Hebræorum veterum interpretatione Pontifex Maximus, cum alioqui rei ulli funebri interesse vetaretur, repertum tamen hominem * insepultum sepelire etiam jubebatur. Christiani

Ælian. lib.

xii. var.

historiar.

Diod. libro

xvii.

vero tanti fecerunt sepulturam, ut ejus causa sicut ad pauperes alendos, aut ad captivos redimendos vasa Ecclesiæ etiam initiata con-

Ambros. ii

Off. c. 28.

sunt aut vendi licite existimaverint. Sunt quidem & exempla in contrarium sed commun. iudicio damnata.

*Hunc oro * defende furerem,*
est apud Virgilium :

hominemque truentus

Exiit, & tenuem caesis intravit arenam :

Lib. v.

apud Claudianum. Diodorus Siculus : τὸ πολέμειν τῶν ὁμοφύλων τοῖς περὶ τὸν πόλεμον ἑταίροις : *fecit, ut est bellum gerere cum mortuis qui ejusdem naturae fuerint.*

I V. De insigniter tamen facinorosis, video esse dubitandi causas. Lex divina Hebræis data, ut omnis virtutis ita & humanitatis magistra illos ipsos qui suspensi patibulo erant (quod valde ignominiosum censebatur, Num. xxv, 4 ; Deut. xxI, 23 ; I I Sam. xxI, 26.) eodem die sepeliri jubet. Hinc Iosephus tantam Iudæis ait esse curam sepulturæ, ut eos etiam quorum corpora ad publicum supplicium damnata sunt ante solis occasum tollant, & humo mandent : & alii Hebræorum interpretes addunt exhibitam hanc reverentiam divinæ imagini ad quam homo sit conditus. Ægisthum qui adulterium cæde regis cumlaverat à regis interfecti filio Oreste humo mandatum Homerus memorat Odysseæ tertio. Sed & apud Romanos Vlpianus corpora eorum qui capitis damnantur cognatis ait neganda non esse : imo & quibuslibet petentibus danda censuit Paulus Iuriconsultus. Et Diocletianus ac Maximinianus Imperatores ita responderunt : *obnoxios criminum digno supplicio affectos * sepultura tradere non vetamus.* Legimus quidem in historiis exempla eorum * qui insepulti abjecti sunt, frequentiora civilibus quam externis bellis : & hodie videmus quorundam damnatorum corpora diu in publico conspectu relinqui : qui tamen mos an laudandus sit disputant, non polliciti tantum, sed & Theologi. Contra laudatos videmus qui sepeliri iusserunt corpora eorum qui id ipsum aliis non permiserant, ut Pausaniam Lacedæmoniorum regem, qui incitatus ab Æginetis ut Persarum factum in Leonidem simili facto ulcisceretur, consilium ut se ac Græco nomine indignum rejecit. Apud Papinium Theseus Creontem sic alloquitur :

valde atra daturus

Supplicia, extremique tamen secure sepulchri.

Ios. Ant.
xIII, c. 13.
& Corion.

Alexandrum quoque Iannæum regem, qui in mortuos populares valde contumeliosus fuerat, sepelierunt Pharisei. Quod si Deus interduces constitutus. Et quod Goliathi caput David servavit ostentui, factum scilicet in alienigenam Dei contemptorem, & sub ea lege quæ proximi nomen ad solos Hebræos porrigere.

† I. b. III,
de bello Iud.
c. 25.

Hegesf. libro
III, c. 17.
a Gel. l. xv.
cap. 10.
Plutarch. de
Mul. Virt.
b Plin. libro
xxxvI, c. 15.

V. Vnum tamen notatu non indignum, de sepeliendis mortuis regulam apud ipsos Hebræos habuisse exceptionem eorum qui ipsi sibi mortem consciverant ; quod Iosephus † nos docet. Nec id mirum, cum in hos aliud supplicium constitui non possit qui mortem pro supplicio non habent. Sic a Milesiæ virgines à voluntaria morte absterritæ, & * plebs olim Romana quanquam improbante b Plinio.

Sic

Sic & Cleomenis corpus qui se interfecerat Ptolemaus suscipiendi iussit. Et * passim receptum, ait Aristoteles, ut ignominia aliqua afficiantur qui sibi mortem consciverunt: ubi Andronicus Rhodius id exponens ait, sepultura eorum corpora prohiberi. quod inter alia Demonastæ Cypri reginæ scita laudat Dion Chrysostomus. Neque huic mori obstat quod Homerus, Æschylus, Sophocles, Moschio, & alii monent, nihil sentire mortuos: quare nec damno nec pudore affici. Satis enim est id quod mortuis accidit à vivis metui, ut hoc pacto à peccato retrahantur. Optime enim Platonici contra Stoicos, & si qui alii servitutis & morbi fugam, imo & spem gloriæ pro justa causa mortis voluntariæ admittebant, sentiunt retinendum animum in custodia corporis, nec in iussu ejus à quo ille nobis est datus, ex hac vita demigrandum. quam in rem multa videre est apud Plotinum, Olympiodorum & Macrobius ad somnium Scipionis. Hanc sententiam secutus Brutus olim Catonis factum, quod imitatus postea est, * damnaverat, *ὡς ἔχ' ὅσων ἐστ' ἀνδρῶν ἐργῶν ὑποχωρεῖν τῇ δαίμονι, καὶ μὴ δέχεσθαι τὸ συμπίπτειν ἀδύς, ἀλλ' ὑποδιδοῦσθαι* quippe nec pium censens nec virile cedere fortuna, & imminencia adversa, qua ferenda fortiter erant, subterfugere. Et Megasthenes notabat ab Indorum sapientibus reprehensum Calani factum, neque enim eorum placitis probari * talem exitum hominum vitæ impatientium. Nec aliena Perfarum, ut videtur sententia, quorum rex Darius apud Curtium: *alieno scelere quam meo mori malo*. Ideo Hebræi mori vocabant *ἀπολύεσθαι*, id est *dimitti*, ut videre est non tantum Luc. II, 29; sed & in Græca versione, Gen xv, 2; & Num. xx, in fine. quod genus loquendi & Græcis usitatum. Themistius de anima: *ἀπολύεσθαι τὸ ἀποθνήσκειν τε, καὶ τὴν τελευταίαν ἀπόλυσιν καλεῖσιν*: eum qui moritur ajunt *dimitti*, & mortem *dimissionem* vocant. Apud Plutarchum in consolatione legimus hoc sensu: *ἕως ἃν ὁ θεὸς αὐτοὺς ἀπλύσῃ ἡμᾶς*: donec Deus ipse nos *dimittat*. * Nonnulli tamen Hebræorum de lege se non interficiendi unam causam excipiunt, tantquam *ἐυλογεῖν ἐξαγαγόν*, si quis videat se deinceps victurum in probrum ipsius Dei. Nam quia non nobis, sed Deo in vitam nostram jus esse statuunt, (ut recte Iosephus suos edocet) existimant præsumptam Dei voluntatem solam esse quæ mortis anticipandæ consilium absolvat. Atque huc referunt Sampsonis exemplum qui in suo corpore veram religionem videbat esse derisui, & Saulis qui gladio incubuit ne à Dei suisque hostibus illuderetur. nam hunc respuisse volunt postquam Samuelis umbra mortem ipsi prædixerat, quam gnarus sibi imminere si pugnaret, prælium pro patria & Dei lege non detrectavit, æternam inde laudem meritis Davidis etiam præconio: à quo & ii qui Saulem cum honore sepelierant recte facti testimonium retulerunt. Tertium est exemplum Razis Hierosolymitani senatoris in historia Maccabaica. Sed & in Christiana historia exempla legimus similia eorum qui mortem sibi intrulerunt * ne tormentis adacti Christi religionem ejurarent, & virginum quæ * ne pudicitiam amitterent in flumen se jecerunt, quas & in martyrum centum Ecclesia retulit. Sed de his tamen * quid Augustinus sentiat videre est operæ pretium. Alterum quoque exceptionem apud Græcos obtinuisse

Orat. Ixi.
Vide Stob.
III. 126, &
Soph. Ajace.

Strabo xv.

Lib. v.

I Samuel.
xxxI, 4.

II Macc.
xIv, 37.

Lib. I. de
vitiis Dei,
c. 26. Epist.
61, ad Dulc.
c. I. II, c.
23. contra
secundam
Gand. Epist.

Diod. l. 6.
xvi.

mississe video, quam Locri opponebant Phocensibus, *ἵνα τῶν πάσων* πῶς *ἑκ τῆς ἑνὸς τομοῦ ἐστὶν ἄλλος; καὶ τὸς* *τὴν ἐκ τῶν πάσων* *communitatem* *Græcis omni-*
bus morum *ἐν* *ne* *discrepant* *insepulchris abiciuntur.* Sic & Dion Prusænsis
Καὶ οὕτως τὰς ἀποδείξεις καὶ ἀποδείξεις ait sepultura orbari. Idem Athenis * in
profuturos constitutum narrat Plutarchus Antiphonte. Sed ut ad in-
stitutum me recipiam, obnegatam sepulturam bellum iuste suscipi
cessuerunt veteres consensu magno, ut ex illa Thesei historia appa-
ret quam tractant Euripides dicta tragedia Supplicibus, & Isocrates
eo quem ad luxum loco.

VI. Sunt & alia quædam quæ ex jure gentium voluntario de-
bentur, ut longo tempore possessa, successiones ab intestato, & quæ
ex contractu quantumvis inæquali veniunt. Nam hæc omnia quan-
quam ex jure naturæ ortum aliquatenus habeant, accipiunt tamen ex
humana lege firmitatem quandam, sive adversus conjecturæ incerta,
sive adversus exceptiones quasdam quas alioqui ratio naturalis vide-
tur suggerere: ut supra obiter à nobis de jure naturæ agentibus
ostensum est.

Annotata ad Caput x i x.

§. I.

L *Eges hominum* φύσις θεσμός, naturæ leges. Eusebius Hist. vii, 19.
Νόμον δαίμωναν] Sophocles Ajace. idem θεῶν νόμους dixit in
Antigone.

Thebanos reprehendit] Pacto, non prælio, obtentum à Thebanis
jus sepeliendi vult Plutarchus Theseo. At prælio, Pausanias Atticis.

Lactantius] Cujus & hoc est Lib. vi, c. 12: *Ultimum illud est maxi-*
imum pietatis officium est, peregrinorum & pauperum sepultura.

Homerus dixit ἀεικνίσματα] Idem Iliados 2 Iovem & Deos Achilli
iratos fuisse dicit ob male tractatum corpus Hectoris.

§. II.

Plinius] Historiæ Naturalis vii, 54. ubi & hoc: *Sepultus intelli-*
gitur quomodo conditus: humatus vero, humo connectus.

Ex terra ortum terra deberi] Job x. 9. Philo in Flaccum: ἀνθρώποις ἡ
φύσις οἰκειότερον χωρεῖ ἀπένεμει γῆν, ἢ μέγιστον ζῶσιν, ἀλλὰ καὶ ἀποθανέσιν, ἐν ἡ
αὐτῇ καὶ τὴν πρῶτην ὑποδέχεται γένεσιν καὶ τὴν ἐν τῇ βίᾳ τελευτήσαν ἀνάλυσιν. Pro-
prium hominibus l. cum natura terram tribuit, nec vivis tantum, sed & mortuis,
ut eadem quæ primos suscepit natales, suscipiat & ex hac vita exitum. Atta-
men, sicut nullum est in homine factum laudabile, cuius non vesti-
gium in alio aliquo animantium genere Deus posuerit, ita & in hac
re evenit. de formicis Plinius Libro xi, 30: *Sepeliuntur inter se viven-*
tium sole, præter hominem. At is ipse de Delphinis lib. ix, 8: *conspēctique*
jam defunctum portantes ne laceraretur à belluis. Et de apibus Virgilius:

Tum corpora luce carentium

Exportant totius & tristia funera ducunt.

Servius: *cum exsequiali scilicet pompa.*

Ab incursu avium ferarumque] Vide vaticinium de Ieroboami po-
steritate in poenam peccatorum ejus i Regum xiv, 11. Et Tertul-
lianum de resurrectione. de Ægitho Homerus Odissæ 7.

Τὸ καὶ ἐδὲ πᾶσι καὶ χυτὴν ἐπὶ γαῖαν ἔχουσιν.

Ἄλλ' ἄρα πόρτα κύνες τε καὶ οἱ ἀνὸς κατέδωκεν.

Ergo

*Ergo nec leviter glebam iniecerē perempto,
Illius ut volucres lacerarent ossa canesque.*

De Ægistho loquitur, quem, ut adulterum & regni invasorem, Argivi insepultum abjecerant, cuius tamen reliquias humanior terræ dedit Orestes, ut mox dicitur. Menelaus de Ajace in Sophocle :

Ἄλλ' ἀμφὶ χλωρῶν ψάμαθ' ἐκείσ' ὀλημίνῃ
Ὅρνις φορὸν ὠχρὰ λείας γαίηςεται

*Sed ille arenis jactus in pallentibus,
Gratum marinis pabulum alitibus dabit.*

Sed hoc quoque ibi prohibet Vlysses, prudentiæ exemplar. Sophocles Antigone in ipsius Antigones laudem :

ἥ τις τ' αὐτῆς αὐτὴ δέλφον ἐν φοναῖς
πεπλήτ' ἄνθρωπον, μὴδ' ἔω' ἀμνηστὴν κυνῶν
ἔασ' ὀλέσθ', μὴδ' ἔω' δεινῶν πνέειν.

*Ille oblitum crimine germanum suum,
Non insepultum fuit, alitibus feris
Canibusque fieri pabulum mordacibus.*

Appianus Civilium I, de interfectis iussu Marii : πεφνήν τε ἐδὲν ἐξῆν ἐπινηγχεῖν εἰς ὑδῖνα τῶν ἀναερμίνων, ἀλλ' ὀϊανοὶ καὶ κύνες ἄνδρας τοιςδε διασάσαντο. Nec cuiquam licebat quenquam interfectorum sepelire, sed viros tam egregios lacerabant aves & canes. Ammianus Marcellinus principio libri xvii, de Iuliano : Sollicitusque ne dira volucres consumerent corpora peremptorum, sine discretione cunctos humari mandavit.

Τὴν ἀσχημοσύνην τῆς φύσεως] Simili modo Agathias dicit moris esse τὰ ἀσχημωτὰ τῶν ὀδῶν ἐπικαλύπτειν. Obtegere puerperii pudorem. Ita quam nihil natura simus, apparet in ortu & interitu. quod ut significarent Sapientes Hebræi, vetuere ne plebejæ aut summæ fortunæ qui essent, aliufmodi fasciis involverentur aut modo nati, aut mortui.

Humanitati id est natura humana præstari dicitur] Servius ad xi Æneidos: Sepultura enim beneficium generaliter debetur universis.

Quare & hostibus publicis deberi sepulturam omnes sentiunt] Philo in §. III. Flaccum : ἥδη δὲ καὶ τὰς πεινῶν ἐν τῷ πολέμῳ τῶν ἐχθρῶν πεφῆς ἀξιοῖν, οἱ μὲν ἐπιεικέως καὶ φιλόανθρωποι τοῖς οἰκτρῶν διαπάναις, οἱ δὲ τὴν ἐχθρὴν καὶ πρὸς τὰς νεκρὰς ἀποτέοντες, ἐπαύσαντο καὶ σάμαθ' ἀδίδοντες ὑπὲρ τῆς μὴ τῆς τελευταίας χάριτος ἀμειροσύνη τῶν νομιζομένων. Etiam qui in bello occubuerunt, eos homines solent ad sepulturam dare, illi quidem quibus bonitatis & humanitatis plus est, suapte impendio, alii vero qui odia & in mortuos extendunt, sub pactis dantes corpora, ne caveant eorum quæ mos imperat honore ultimo.

Et passim existant exempla] Iosephus in legibus παρτέδωσαν δὲ καὶ οἱ πολέμιοι. Sepeliantur & mortui. Agamemnon Trojanos sepelivit Iliados H. Antigonos Pyrrhum apud Plutarchum. Vide eundem in vita Thefei.

Marcellum] Plutarchus Marcello.

Facilitatem tollendi mortuos] Vide infra lib. III, c. xx, §. 45.

Insepultum sepelire etiam jubebasur] Idem ex jure Pontificio Romano Servius notat.

Defende furorem] Interpretatur Servius, Inimicitum iram & post facta sevivere cupientem.

Siquis hanc tradidit non accipimus] Hujus Romanorum moris mentio est apud Philonem contra Flaccum.

§. IV.

Quis quidam ab eis sunt] *Id αἱ φιλὰς ὁμοίαν τὴν νεκρὸν* dixit Iosephus in morte Iudæorum regis Alexandri. Adde Quintilianum de declamatione quarta.

§. V.

Plur. cum Romanis] Servius ad **xiii** Æneidos: Sane sciendum quod tantum fuerat in Pontificali libro, ut qui laqueo vitam sinisset, insepultus abjiceretur. Unde merito ait infamis Lethe, quasi mortis infamissima. Ergo cum nihil sit hac morte deformius, poetam etiam pro regina dignitate dixisse accipimus. Cassius autem Hemina ait Tarquinium Superbum cum cloacas facere populum coegisset, ob hanc injuriam multi se suspendio necarent, fuisse corpora eorum cruce affigi. Tunc primum turpe habitum est, mortem sibi con-
sciscere.

Passim receptum] Athenis Æschinis tempore ejus qui se interfecisset manus seorsim à corpore sepeliebatur. Æschines in Ctesiphontem. Adde Hegesippum Lib. **ix**, cap. 17.

Damnauerat] Et philosophorum non pauci extra Stoicos. Seneca epist. **lxx**: Invenies etiam professos sapientiam, qui vitam afferendam vitam suam negent, & nefas judicent ipsum interemptiorem sui fieri. Expectandum esse exitum, quoniam natura decrevit. Procopius Gothicorum **iv**: βίαιον καὶ ἀνέμετον ἄχρετον καὶ ἀνοικτὸν ἀνέμετον, τὸ δὲ εἰς θάνατον θάσιον, ἀνέμετον τὸτε δευ-
στερον ἀνέμετον καὶ ἐν περὶ τῶν σὺν προσηνέαι δοκῶν καὶ τῶν καὶ τῶν ἐκλογί-
σας, μὴ δὲ δέχεται εἰς τὸ θῆλον ἀγριμενεῖν, &c. Violentus vita exitus res inutilis &
plena insipientem impetus, & illa in mortem ferens audacia, consilio cum careat, prudentibus judicatur immerito sibi fortitudinis nomen usurpare. Tum vero &
illud cogitandum, ne in Deum sis ingrati.

Talem exitum hominum vite impatientium] Idem Arabibus visum non minus quam Indis & Persis Iobo discas **ix**, **xi**.

Nonnulli tamen Hebræorum] Variasse Hebræorum super hac quaestione sententias cognoscas ex Iosepho, ubi de morte Phasaelis & de deliberatione Herodis agitur. Iudæi ad Petronium, Philone recitante: ἀνακερσομένη τὸ ἴδιον αἷμα καὶ σφάλας ἐκείνης ἀποπνέων τὸ ἐπι-
γμα γινώσκω. μέμψαι δὲ ἀνὰ θεὸς ἡμᾶς, ἀμφότερων ζηλωμένους καὶ τῆς αὐτῆς
αὐτοπροβόλου εὐλαβείας, καὶ τῆς αὐτῆς τῶν καθωσιωμένους νόμους ἀποδογῆς γενήσεται
δὲ τῶν ἰδίων ὡς ἡμεῖς αὐτοῖς βίαι καὶ φρονήσαντες. Miscebitur inter nos san-
guinem, morte sponte sumpta. tum mortuis ista imperentur. Ne Deus quidem nos
culpet in duo intentos, ut & Imperatorem revereamur & Sacratas leges custo-
diamus. Id autem ita demum efficere dabitur, si abeamus hinc contenta vita
minime vitali.

Ne tormentis adacli Christi religionem ejurarent] Vide Eusebium.

Ne pudiciam amitterent] Narrat Cicero nobilissimas virgines se in puteos abjecisse, & morte voluntaria nefariam turpitudinem depulisse, oratione de Provinciis consularibus. Tale est & quod de Milesis virginibus memorat Hieronymus adversus Iovinianum; & epigramma vetus Anthologiae lib. **iii**, Tit. de Iuvenibus incipiens
ὡχόμεθ' ὃ Μίλητον. Narrant & Iudæi feminam in navi ad stuprum ex-
petitam cum à marito quaesisset an & mari mersa corpora essent re-
surrectura, isque id affirmasset, jecisse se in mare. Christianarum
autem

autem mulierum plurima sane habemus exempla. Feminarum Antiochenarum sub Diocletiano : Sophroniæ sub Maxentio, in martyrologiis, Zonara, Sexto Aurelio. Alias Antiochenas sub Chosroe addit Procopius Perficorum 11. Laudat virgines quæ morte pudorem servarant, Ambrosius. Hieronymus in Commentariis ad finem capituli primi Ionæ : *Vnde & in persecutionibus non licet mihi propria perire manu, absque eo ubi castitas periclitatur.*

Quid Augustinus sentiat] Cui addere licet Chrysostomum Gal. 1, 4. & Concilium Aurelianense 111 : *Oblationes defunctorum qui in aliquo crimine fuerint interemti, recipi debere censemus, si tamen non ipsi sibi mortem prohentur propriis manibus intulisse.* Et tamen is ipse Augustinus lib. 1 de civitate Dei c. 16 : *Ac per hoc & quæ se occiderunt, ne quicquam huiusmodi paterentur, quis humanus affectus eis nollit ignosci?* Capitulare autem Francicum libro VI, 70 : *De eo qui semetipsum occidit aut laqueo se suspendit, consideratum est ut si quis compatiens velit elemosynam dare, tribuat, & orationes in psalmodiis faciat : oblationibus tamen & Missis ipsi careant : quia incomprehensibilia sunt iudicia Dei, & profunditatem consilii ejus nemo potest investigare.* Vide & ibidem VII, 443.

In proditores] At Nicetas libro 111 vitæ Alexii fratris Isaacii cum narrasset mortem Iohannis Comneni Craffi, qui per seditionem imperium affectaverat, sic loquitur : *μὲν γὰρ τὸ σῶμα ἐνέστην δεῖν καὶ κατὰ ὁρίων βορρῆς ἐξορῆσαι· ὃ καὶ ἡμεῖς οὐκ ἐκείνους καὶ ἀπάνθρωπον ἄπειρον ἰδὲν.* Post corpus inde ablatum, canibus & avibus esca ponitur : quod ab humanitate alienum ac pene ferinum omnibus videbatur.

C A P V T X X.

De Poenis.

I. Pœna definitio & origo.

I I. Spectare pœnam ad iustitiam expleti-
cem, & quomodo.

I I I. Pœnam certa persona naturaliter non
deberi, sed exigi pœnam licite quo ad jus
naturæ ab eo qui paria non deliquerit.

I V. Pœnam utilitatis alicujus causa exigen-
dam inter homines, aliter quam apud
Deum : & quare.

V. Quo sensu ultio naturaliter sit illicita.

VI. Virilitas pœna triplex.

VII. Offenditur ad utilitatem ejus qui deli-
quit pœnam à quolibet exigi naturaliter,
cum distinctione tamen :

VIII. Item ad utilitatem ejus in quem pec-
catum est, ubi de ultione licita jure Gen-
tium :

IX. Item ad utilitatem quorumlibet.

X. Quid lex Evangelica circa hanc materiam
constituerit.

XI. Solvitur argumentum sumptum à Dei
misericordia in Evangelio parafacta :

XII. Et a præfatione penitentie.

XIII. Rejiciuntur imperfecta divisiones
pœnarum.

XIV. Christianis provari non esse tutum
pœnam exigere etiam ubi jure Gentium id
licet :

XV. Aut sponte ad accusationem proficere.

XVI. Aut iudicia capitalia affectare.

XVII. Leges humane quæ interfectionem ad
pœnam permittunt an juri dent, an impuni-
tatem solam distinctione explicatur.

XVIII. Actus internos non esse punibiles
inter homines :

XIX. Nec actus, externos quos fragilitas hu-
mana nequit vitare.

XX. Nec actus quibus societas humana nec
directe nec indirecte ladicur : cujus res cau-
sa redditur.

XXI. Rejicitur sententia statuens ignorare
nunquam licere.

XXII. Offenditur id licere ante legem pœ-
nalem :

XXIII. Non tamen semper :

XXIV. Etiam post legem pœnalem.

XXV. Quæ ad id faciendum probabiles
causæ intrinsecæ :

XXVI. Quæ extrinsecæ.

XXVII. Resellitur sententia statuens
nullam

nullem esse justam causam dispensandi, nisi quæ per maximum exceptissimæ tacite insit (cxi).

XXVIII. Fortissimè ex merito:

XXIX. Spēssimè in casibus impellentes, quæ inter se comparantur:

XXX. Item casus quæ a peccando abstracte debuerant: ubi de gradibus præceptorum Dicit leges quæ proximam tangunt & alia quadam:

XXXI. Item aptitudinem peccantis ad utrumque quæ varie spectatur.

XXXII. Meritum pœnæ extendi posse ad majus nocuum: utrum quæ peccans intulit: & quare.

XXXIII. Rejicitur sententia de proportionē harmoniā in pœnā.

XXXIV. Minus pœnam ex caritate nisi major caritas obicit.

XXXV. Facilitas peccanti quomodo ad pœnam auget: stem consuetudo peccandi quomodo ad pœnam incitat aut ab ea retrahat.

XXXVI. Clementia usus ad pœnā minuendam.

XXXVII. Ad superioris loci refringitur quæ Hebræi & Romani in pœnis spectant voluit.

XXXVIII. De bello ad pœnam.

XXXIX. An justum sit bellum ob delicta

inchoata, distinctione explicatur.

XL. An reges & populi bellum recte inferant ob ea quæ contra jus naturæ sunt, non tamen adversus ipsos ipsorumve subditos, explicatur, rejecta sententia statuente naturæ aliter ad pœnam exigendam requiri jurisdictionem.

XLI. Discernendum jus naturæ a moribus civilibus late receptis:

XLII. Et à jure divino voluntario non omnibus cognito.

XLIII. In jure naturæ discernenda manifesta à non manifestis.

XLIV. An ob delicta in Deum, bellum suscipi possit.

XLV. Notitia de Deo maxime communes quæ & quomodo primis Decalogi præceptis inducuntur.

XLVI. Qui has primi violant puniri posse.

XLVII. Non stem alios, quod ostenditur argumento legi Hebrææ.

XLVIII. Bella justè non inferri iis qui Christianam religionem amplecti nolunt:

XLIX. Justè inferri iis quæ Christianos ob solam religionem crudeliter trahant:

L. Non etiam his quæ circa legem divinam interpretationem hallucinantur: quod auctoritatibus & exemplis illustratur:

LI. An illi justè qui in Deos quos putant impij sunt.

SVpra cum de causis ex quibus bella suscipiuntur agere cœpimus, facta diximus duplici modo considerari, aut ut reparari possunt, aut ut puniri. Priorem partem jam absolvimus. Superest posterior quæ est de pœnis: quæ res eo diligentius tractanda est nobis, quod origo ejus & natura minus intellecta multis errationibus causam dedit. Est autem pœna generali significato *malum passionis quod infligitur ob malum actionis*. Nam quanquam pro pœna quibusdam injungi opera quædam solent, ea tamen opera spectantur tantum quæ molesta sunt, atque ideo ad passionem sunt referenda: Quæ vero incommoda patiuntur aliqui ob morbum contagiosum, aut corpus mutilum, aut alias impuritates, quales multæ existant in lege Hebræa, puta arceri cœtibus aut functionibus, proprie pœnæ non sunt, quanquam ob similitudinem quandam & per abusionem eo vocabulo appellantur. Inter ea vero quæ natura ipsa dicitur licita esse & non iniqua, est & hoc ut qui male fecit malum ferat, quod antiquissimum & Rhadamantheum jus vocant Philosophi, ut alibi diximus. Spectat eodem dictum Plutarchi libro de Exilio: τὸ θεῶν ἐπιτελεῖν δίκην τοῦ ἀπολαμπρόντος ἔστιν νόμος τιμωρίας, ἢ ῥησίμωτον πάντες ἀνθρώποι φέρουσιν πρὸς πάντας ἀνθρώπους, ὡς αὖτε πολίτες, *Iustitia Deum comitatur, ultrix in eos qui adversus legem divinam delinquant: quæ omnes homines naturæ utimur adversus omnes homines ut cives*. Plato dixit, ἐκείνο ἐστὶν ὅτε θεῶν ἄτ' ἀνθρώπων τοῖς ἀδίκου ὡς ἐπὶ τὰ ἀδικούντι δότιον δίκην, *nec Deorum nec hominum quisquam hoc dixerit, injuste agenti non luendam pœnam*. Et Hierax iustitiam ex parte hac tanquam nobilissima definiebat τιμωρίας ἀπάντων τοῦ τῶν ἀδικούντων, *pœna exactiorem ab iis qui priores laeserunt, & Hierocles ἰσπερικὴν τιμωρίας*

monajus malitia medicatricem. * Lactantii dictum est : Non exiguo fal- De ira Dei
luntur errore , qui censuram sive humanam sive divinam accerbitatis & 17.
malitia nomine infamant , putantes nocentem dici oportere , qui nocentes afficit
pœna. Quod vero diximus pœnæ quæ proprie ita nominatur omni-
no hoc inesse ut delicto reddatur , notatum & Augustino est , qui
dixit : omnis pœna , si iusta est , peccati pœna est : quod ad pœnas etiam,
quæ à Deo irrogantur pertinet , quanquam in illis interdum ob hu-
manam ignorantiam , ut idem scriptor loquitur , latet culpa ubi non latet
pœna.

II. Sed an ad assignatricem , an vero ad expletricem justitiam
pœna pertineat , diversi diversum sentiunt. Quidam enim quia qui
plus peccavit gravius , qui minus levius puniuntur , & quia pœna quasi
à toto parti datur , ideo ad assignatricem justitiam pœnas referunt.
Sed quod primum illi ponunt , assignatricem justitiam toties locum
habere , quoties inter terminos plures duobus instituitur æqualitas,
verum non esse in principio operis hujus ostendimus : deinde quod
magis nocentes gravius , minus nocentes levius puniuntur , id per
consequentiam duntaxat evenit , non quod hoc primo ac per se spe-
ctetur. Nam primo ac per se spectatur * æqualitas inter culpam &
pœnam : de qua Horatius :

I. Sat. III.

*Cur non**Ponderibus modulisque suis ratio utitur , ac res**Vt quæque est ita suppliciiis delicta coerces ?*

Et alibi :

*Adsit**Regula peccatis quæ pœnas irroget aquas ,**Nec scutica dignum horribili scetere flagello.*

Eodem spectat lex divina Deut. xxv. & Novella Leonis. Sed nec al- a. v.
terum quod illi ponunt magis verum est , pœnas omnes venire ex to-
to ad partem , quod ex his quæ dicenda sunt apparebit. Tum vero
ostensum à nobis supra est , veram justitiæ assignatricis rationem , nec
in tali æqualitate , nec in processu à toto ad partem proprie consiste-
re , sed in habenda ratione ejus aptitudinis quæ jus stricte dictum in se
non contineat , sed occasionem ei det. Quanquam vero is qui puni-
tur , aptus aut dignus esse debet puniri , non eo tamen id spectat ut
ipsi accedat aliquid , quod assignatrix justitia postulat. Nec tamen
qui expletricem justitiam , quam vulgo commutatricem vocant , in
pœnis exerceri volunt , magis se explicant. Ita enim negotium hoc
considerant , quasi nocenti aliquid reddatur , sicut in contractibus
fieri solet. Decepit eos vulgaris locutio , qua dicimus pœnam deberi
ei qui deliquit , quod plane est *à v. 97* ; Nam cui proprie debetur ali-
quid , is in alterum jus habet. Sed cum deberi alicui pœnam dici-
mus , nihil volumus aliud quam æquum esse ut puniatur. Verum ta-
men est in pœnis primo ac per se exerceri expletricem justitiam ,
quia scilicet qui punit , ut recte punit , jus habere debet ad punien-
dum , quod jus ex delicto nocentis nascitur. Atque hac in re est ali-
quid * quod ad contractuum naturam accedit : quia sicut qui ven-
dit , etiam si nihil peculiariter dicat , obligasse se censetur ad ea omnia
quæ

L. Impera-
tores D. de
jura fisci. l.
uls. C. ad l.
Int. Maj.

que venditionis sunt naturalia, ita qui delinquit sua voluntate se videtur obligasse poenæ, quia crimen grave non potest non esse punibile, ita ut qui directe vult peccare, per consequentiam & poenam mereri voluerit: quo sensu Imperatores cuidam ajunt, ** ipse se huic poenæ * subdidisti*, & qui sceleratum capiunt consilium suo merito jam tum puniri, id est sua voluntate poenæ meritum contraxisse dicuntur: &

Act. XII.

Tacito mulier quæ se servò conjunxisset, in servitutem suam confensisse dicitur, quia id poenæ in tales erat constitutum. Michael Ephesius ad quintum Nicomachiorum Aristotelis: χάρις τῶπον πνα δδσις κῆ λῆψις ὁ ἐπὶ τῷ συναλλάσσειν. λατῶν γδ χρῆματῶ ἢ ἄλλο τι κλέψας δέδωκεν ἀντὶ ἐκείνου δόλῳ. Est hic quodammodo dario & acceptio, in quibus consistit natura contractuum: nam qui res aut aliud quid furatus est, pro eo dat poenam. Idem posterius: Συναλλάγματα οἱ παλαιοὶ ἐκάλεον ἔμνον αἰχρόντες συνέλιθον ὡς ἀλλήλους ποιῶν, ἀλλὰ καὶ τὰ ὑπὸ τῶν νέων ἐνηγεσμενία. Contractus à veteribus appellabantur non tantum quæ mutuis conventionibus constant, sed & quæ legibus sunt vetita.

III. Sed huius juris subjectum id est cui jus deberur, per naturam ipsam determinatum non est. dictat enim ratio maleficum posse puniri, non autem quis punire debeat: nisi quod satis indicat natura convenientissimum esse ut id fiat ab eo qui superior est: non tamen ut omnino hoc demonstret esse necessarium, nisi vox superioris eo fumatur sensu, ut is qui male egit, eo ipso se quovis alio inferiorem censeatur fecisse, & quasi ex hominum censu detrussisse * in censum bestiarum quæ homini subjacent, quod à Theologis quibusdam est proditum. Democritus: *φύσις τὸ ἀρχαῖον εἰς αἰὶν τὸ ἀχρεῖον, natura eventit ut melior sequiori imperet.* Et Aristoteles ait deteriora comparata esse in usum meliorum, tam in his quæ à natura sunt, quam quæ ab arte. Cui consequens est ut saltem ab æque nocente æque nocens puniri non debeat: quo Christi sententia pertinet: *Qui vestrum sine peccato est* (tali scilicet) *primum lapidem mittat.* Ioh. VIII, 7. Quod ideo dixit, quia eo sæculo corruptissimi erant Iudæorum mores, adeo ut qui sanctissimi videri volebant in adulteriis & similibus flagitiis volutarentur, ut videre est Rom. II, 22. Idem ergo quod Christus dixerat, dixit & Apostolus: *Quapropter inexcusabilis es, ô homo, quisquis alium damnas: nam hoc ipso quod damnas alterum, te ipsum condemnas, quando eadem facis tu qui alterum damnas.* Illud Senecæ huc pertinet: *non potest ullam auctoritatem habere sententia, ubi qui dammandus est damnat.* Et alibi: *faciet nos moderatores respectus nostri, si consuluerimus nos: numquid & ipsi aliquid tale commisimus?* Ambrosius Apologia Davidis: *unusquisque de alio iudicaturus de se ipse primum iudicet, nec minora in alio errata condemnet cum ipse graviora commiserit.*

IV. Altera quaestio est de fine poënis proposito. Nam quæ diximus hactenus id duntaxat ostendunt, nocentibus injuriam non fieri si puniantur. Inde vero non sequitur omnino puniendos. Neque id verum est: multis enim nocentibus multa & Deus & homines condonant, eoque nomine laudari solent. Celebre est Platonis dictum, ὃς ἂν ἡμᾶς δίκην δῶκεν (ὃς ἂν ἡμᾶς δίκην δῶκεν) ἔστι μῦθος: & alibi, ὃς ἂν ἡμᾶς δίκην δῶκεν (ὃς ἂν ἡμᾶς δίκην δῶκεν) τῷ δίκης τῷ αὐτοῦ ἡμᾶς δῶκεν. Quod ita vertit

D. Ag. 1 ix.
2, XI,

vertit Seneca : *Nemo prudens punit, quia peccatum est, sed ne peccetur.* Re- 1. De Clem.
vocari enim praterita non possunt : futura prohibentur. Idem alibi : *Ne ho-* c. 16.
mini quidem nocebimus quia peccavimus, sed ne peccet, nec unquam ad prateritum
sed ad futurum poena referetur : non enim irascitur, sed caret. Apud Thu-
cydidem Diodorus de Mitylenæis ad Athenienses verba faciens :
ὅτι περὶ ἀποφῆναι πάντων ἀδικούντων αὐτοὺς, ὃ ἀλλ' ἐπὶ τοῦ καὶ ἀποκρίσεως καὶ ἔστιν,
καὶ ἐνυμφέον. ut maxime illos injuste egisse pronuntiem, non & interficiendos
censebo, nisi id expediat. Sed hæc in hominibus punientibus vera sunt :
nam homo ita homini alteri ipsa consanguinitate alligatur, * ut no-
cere ei non debeat nisi boni alicujus consequendi causa. In Deo alia Gorgia
res est, ad quem Plato dictas sententias male extendit. Dei enim
actiones niri possunt ipso summi dominii jure, præsertim ubi meri-
tum hominis speciale accedit, etiamsi finem nullum sibi proponant
extra ipsas : & ita Hebræi quidam explicant illud Solomonis quod
ad hanc materiam pertinet. כִּי יִשְׁפָּט וְגַם יִשְׁפָּט וְגַם יִשְׁפָּט בִּלְבָד Vt sen-
sus sit, res singulas Deus facit propter ipsas, etiam impium ad diem malum. Mos. Mai-
Id est etiam tum cum impium punit, non alio fine hoc facit quam ut mondes in
puniat. Quanquam etiamsi receptiorem sequamur interpretationem dubitan-
eodem res recider : ut dicatur Deus fecisse omnia propter se, id est tium lib II,
jure summæ libertatis, & perfectionis nihil extra se querens aut res- c. 13, &
piciens : sicut Deus dicitur ἀνταφύης, quia non est natus ex aliquo. Rab. Imm.
Certe poenas quorundam valde perditorum à Deo non ob aliud ad Prov.
exigi sacra verba testantur, cum dicunt eum voluptatem capere ex xvi,
ipsorum malo, subsannari atque irrideri impios à Deo. 4.
Tum vero Deuterom.
& extremum judicium post quod nulla expectatur emendatio, imo xxviii,
& in hac vita poenæ quædam inconspicuæ ut obduratio, verum esse, 63.
quod contra Platonem dicimus, evincunt. At homo cum hominem Esai. I, 24.
sibi natura parem punit, aliquid sibi debet habere propositum. Prov. I, 26.
Et hoc est quod ajunt Scholastici, non debere in malo cujusquam ac-
quiescere ulciscens animum. Sed & ante ipsos Plato in Gorgia, eos Th. 2. 2. 9.
qui quemquam morte puniunt, aut exilio, aut multa, non hoc 108. Sit.
βέλως ἀπολῶς, simpliciter velle, sed boni alicujus causa ἐν καὶ τῷ ἀγαθῷ : in verbo
Et * Seneca ad vindictam veniendum non quasi dulce sit vindicare, sed vindicta.
quasi utile. Etiam Aristoteles septimi de republica capite xiii ait Lib. II, de
quædam esse honesta simpliciter, quædam ob aliquam necessitatem, Ira, cap.
& posterioris exemplum ponit in poenarum exactiōe. xxxii.

V. Quod ergo à mimo dictum est :

Laço doloris remedium inimici dolor :

& à Cicerone dolorem poena mitigari, Plutarcho ex Simonide :
Γλυκὺ καὶ εὖ πεληροῦν ὥστε ἀλγούντων καὶ φλογμακούντων θεραπεῖαν καὶ ἀνα-
παλῆξιν αἰσθόφειν, congruit quidem ei naturæ * quam homo cum be-
stiiis habet communem : est enim ira ut in bestiis ita in homine ζῆλος
ἀδικημάτων αἰμαίνῃ δι' ὅρεξιν ἀναπληρώσεως, ut recte definit Eustratius,
* fervor sanguinis circa cor ob appetitum reponendi doloris, qui appetitus
adeo per se caret ratione ut sæpe feratur in ea quæ non læserunt, ut
in foetus feræ quæ læsit, * aut in sensu carentia, ut in lapidem quo
ictus est canis. At talis appetitus in se spectatus * non convenit parti
rationali, cujus est imperare affectibus ; ac proinde nec juri naturæ,
quia

quia id est dictum natura rationalis ac socialis qua talis est. dicitur autem ratio homini similis, penam quo noceatur homini alteri, nisi id bonum aliquod habeat propositum. In solo autem inimici dolore, ita nunc spectato, nullum est bonum nisi fallum & imaginarium: ut in divitiis supervacuis multisque aliis rebus ejusmodi. Atque hoc sensu ultionem improbant in hominibus non Christiani modo doctores, * sed & Philosophi, ut Seneca: *Inhumanum verbum est & quidem pro iusto receptum ultio, & à consummatione non differt nisi ordine. Qui dolorem regit tantum excusatus peccat. Imo si Maximo Tyrio credimus, & πικρὸν τὸ πῶς παρὰ τὸ ἀδίκαιον, iniquior est qui se ulciscitur eo qui prior nocuit. Musonius, id ait cogitare quomodo quis remordeat mordentem, & nocenti noceat, fera est, non hominis. Apud Plutarchum Dion is qui sapientiam Platonice in actus civiles convertit: τὸ αἰτιμαρτυρεῖν τὸ ἀδικεῖν νόμον δικαιοτέρον ἑαδόν, Quod melius adveniens: ultionem legi arbitrio iustiorum censei illata injuria: at si natura spectetur ex eodem animi morbo nasci. Pugnat ergo cum natura hominis in hominem agentis alieno dolore qua dolor est fariari. Atque adeo quo hominum quisque minus valet rationis usu eo ad vindictam est pronior. Juvenalis:*

At vindicta bonum vita jucundius ipsa.

* Nempe hoc indocti, quorum praeordia nullis Interdum aut levibus videas flagrantia causis: *Quantulacunque adeo est occasio, sufficit ira. Chrysippus non dices idem, nec mite Thales Ingenium, dulcique senex vicinus Hymetto, Quis partem accepta savora inter vincla cicuta Accusatori nollet dare. Plurima felix Paulatim vitia atque errores exiit omnes, Prima decet rectum sapientia: quippe minuti Semper & infirmi est animi exiguaeque voluptas Vicio: continuo sic collige, quod vindicta* ** Nemo magis gaudet quam femina.*

L. 6. v. 1.

Eodem sensu Lactantius: imperiti & insipientes, si quando accipiunt injuriam, ceco & irrationabili furore ducuntur, & iis, qui sibi nocent vicem retribuere conantur. Liquet ergo ab homine hominem non recte puniri tantum puniendi causa. quae ergo utilitates rectam faciant poenam videamus.

VI. Pertinet autem huc poenarum partitio quae est apud Platonem in Gorgia & Taurum philosophum ad eum locum cujus verba Gellius recitat libro v, cap. xiv. nam partitiones istae ex fine desumptae sunt, nisi quod cum duos fines Plato posuisset emendationem & exemplum, tertium addidit Taurus * τιμωρίαν, quam Clemens Alexandrinus definit, καὶ ἀντιποινομένης ἑς τὸ τὴν τιμωρίαν συμψέρον ἀντιποινομένην: mali retributionem quae ad exigentis utilitatem refertur. Aristoteles qui omissa poena exemplari hanc solum speciem cum emendatione ponit, adhiberi eam dicit, τὴν ποινὴν ἵνα ἀποδιδῶται, exigentis causa ut ei satisfiat: Plutarchus quoque eam non omisit, cum dixit: αἱ γὰρ χεῖρα τῆς πολυμυίας ἀπειτῶται τιμωρίαι καὶ τῶν μελλόντων ἐστίν

Rhet. I.
cap. 10.

εἰσὶν ἐπιχρῆσθαι ἀδικημάτων καὶ μεγίστη τὸ παρηγορεῖν τὰς πιπυθότας ἔστιν αὐτοῖς. *Quæ facimus statim subsequuntur poena, non modo in posterum inhibent delinquendi audaciam, sed & injuria affectos maxime consolantur.* Et hæc proprie est quam idem Aristoteles refert ad διηγοσύνην συναλλακτικὴν, *justitiam quam ipse commutativam vocat.* Sed subtilius ista examinanda sunt. Dicemus ergo, in pœnis respici aut utilitatem ejus qui peccavit, aut ejus cujus intererat non peccatum esse, aut indistincte quorumlibet. Ad horum trium finium primum pertinet poena quæ philosophis modo νοησιᾷ, modo καλῶσις, modo σωφροσύνης dicitur, Paulo Iuriconsulto poena quæ constituitur in emendationem, σωφρονιστικὴ ἐνίκησις Platonī, Plutarcho ἰατρικὴ ψυχῆς ἀνίμι medicatrix, quæ hoc agit ut eum qui peccavit reddat meliorem medendi modo qui est per contraria. Nam quia omnis actio, præsertim vero deliberata ac frequens, quandam gignit sui proclivitatem, quæ adulta habitus dicitur, ideo vitii quam primum fieri potest adimenda est illecebra, quod fieri rectius nequit, quam si * dolore quodam subsequente saporem amittant dulcedinis. Platonici recitante Apulejo: *gravius & acerbius est omni supplicio si noxio impunitas differatur, nec hominum interim animadversione plectatur.* Apud Tacitum est: *corruptus simul & corruptior ager* Ann. III. *& flagrans animus haud levioribus remediis restringendus est quam libidinis ardescit.*

VII. Punctionem quæ huic fini inservit natura cuivis esse licitam, Th. 2. 2. 9. qui judicio valeat & ejusmodi generis aut paribus vitii non teneatur 33. 3. ex ea quæ verbis fit castigatione apparet.

*Amicum castigare ob meritam noxiam,
Immune est facinus, verum in ætate utile.*

Plant. Trium.

In verberibus vero & aliis quæ coactionis aliquid continent discrimen * inter personas quibus id liceat aut non liceat non est factum à natura (neque enim potuit, nisi quod ratio parentibus in liberos ejus juris usurpationem pro affectus necessitudine peculiariter commendat) sed à legibus, quæ communem illam generis humani propinquitatem vitandarum rixarum ergo ad proximos affectus restrinxerunt, ut videre est tum alibi, tum Codice Justiniano titulo de emendatione propinquorum: quo & illud pertinet Xenophontis ad milites: *εἰ μὴ ἐπ' ἀγαθῶν ἐνέλασσε τινὰ, ἀξιῶ ὑπερὶ δούλου, οἷον καὶ γυνεὺς υἱοῦ καὶ διδασκαλοῦ πατρὸς καὶ ἡδ' ἰατροῦ τέμνεσθαι ἐπ' ἀγαθῶν.* Si quem ut prodessem verberavi, poenam debere me profiteor, qualem parentes filiis, & magistri discipulis. Nam & medicὸς agrotum suo ipsius bono utunt ac fecant. Lactantius libro VI: *Iubet Deus ut manus nostras super minores sæpè habeamus, hoc est ut peccantes eos assiduè verberibus corrigamus, ne amore inutili & indulgentia nimia educantur ad malum & ad vitia nutriantur.* Hoc vero puniendi genus ad mortem pertingere non potest, nisi eo modo quem reduciivum vocant, quo negationes reducuntur ad rerum oppositarum genera. Nam sicut Christus dixit melius quibusdam fuerum fuisse, id est non tam male si nati nunquam essent, ita ingeniis insanabilibus melius est, id est minus est malum, emori quam vivere, quando certum est vivendo peiores evasuros. De talibus De ira c. 5. Seneca loquitur, cum ait interdum ut pereant interesse pereuntium. Iam-

Marc. XV, 21.

De ira c. 5.

Iamblichus : κατέπερ τὸ ὑποπύον βίλπον τὸ καίεον τὸ διαμένον, ὅτω καὶ τὰ μαζάρια τοῦ πύλου καὶ τῆς βίλτης. *Quamvis in summatate melius est uti quam sic manere, ut in eis non quiescat vitium.* Talem vocat Plutarchus ἐπίτοις γὰ πάντως βέλτερον, ἢ τῷ τι βλάπτεται, ceteris utrumvis quidem, at sibi maxime. Et Cato cum morte puniri homines dixisset, primum ne vivo noceret, deinde ut alii pœnæ metu deterreantur, addit : καὶ πρίν, ἢ καὶ αὐτοῖς κατέτοις ἀμεινον πειθαίναν οὐκ ὀφθαλμοῖς οὕτω τὴν ψυχὴν ὡς αἰάτων εἶναι τὴν κακίαν. Tertio & ipsis expedit mori ita corruptis animo ut ad sanitatem perducere nequeant. Sunt qui hos ipsos esse putant quos Iohannes

1 Iob. v. 16.

Apostolus ait ad mortem peccare. Sed quia fallacia sunt ejus rei argumenta, dicitur caritas neminem temere habendum pro deplorato, ita ut hoc quidem sine animadversio non nisi raro admodum locum habere possit.

VIII. * Utilitas ejus cujus intererat non peccatum esse in eo fita est ne post hac tale quid patiatur aut ab eodem aut ab aliis. Gellius ex Tauro hanc speciem sic describit, *cum dignitas auctoritasve ejus in quem est peccatum tuerenda est, ne pratermissa animadversio contemptum ejus pariat & honorem levet.* Sed quod de auctoritate læsa dicit, idem de libertate ejusque aut alio jure læso intelligendum est. Apud Tacitum legimus : *consuleret securitati jussa ulsione.* Ne qui læsus est ab eodem malum patiatur tribus modis curari potest : primum si tollatur qui deliquit, deinde si vires nocendi ei adimantur : postremo si malo suo dedoceatur delinquere, quod cum emendatione de qua jam egimus conjunctum est. Ne ab aliis lædatur qui læsus est punitione non quavis, sed aperta atque conspicua quæ ad exemplum pertinet obtineretur. Ad hos ergo fines, & intra æqui terminos si dirigatur vindicta, etiam privata, si jus nudum naturæ, id est abductum à legibus divinis humanisque & ab his quæ non necessario rei accidunt, respiciamus, non est illicita : sive fiat ab ipso qui læsus est, sive ab alio, quando hominem ab homine adjuvari naturæ est consentaneum. Atque hoc sensu admitti potest quod Cicero cum jus naturæ esse dixisset id quod nobis non opinio sed innata vis affert, inter ejus exempla collocat vindicationem quam gratiæ opponit : ac ne quis ambigeret quantum eo nomine vellet intelligi, vindicationem definit, *per quam vim ac consuetudinem defendendo aut ulciscendo propulsamus à nobis ac nostris qui nobis cari esse debent, & per quam peccata punimus.* Mithridates in oratione quam ex Trogo exscripsit Iustinus : *Adversus latronem si nequeant pro salute, pro ulsione tamen sua omnes ferrum stringere.* Hoc ipsum ἀμυνῆς νόμον vocat in vita Arati Plutarchus. * Hoc naturali jure defendens se Samson adversus Palaestinos infontem se testatur fore si Palaestinos qui se malo affecerant malo vicissim afficeret : Et post peractam ultionem eadem se tueretur ratione, dicens se ipsis fecisse quod ipsi sibi fecissent priores. Platæenses apud Thucydidem, ὁρῶντες ἡλεμνησόμεθα καὶ τὸ πᾶσι νόμον καὶ τῷ ὄντι ἐπιόντι πολέμιον ὅσον εἶναι ἀμύνειν, merito eos ulsi sumus, jure apud omnes recepto ut hostilia parricium ulcisci liceat. Demosthenes oratione adversus Aristocratum communem ait esse legem inter homines ut eum qui nostra vi rapiat ulcisci nobis fas sit. Et Iugurtha apud

De invent.
11.

Libro
xxxviii.

apud Sallustium cum dixisset Adherbalem vitæ suæ esse insidiatum, addit Populum Romanum *neque pro bono neque pro recto facturum si ab iure gentium se prohibuerit* : id est ab ultione. Aristides orator & à poetis *Orat. pro* & à legum auctoribus & à proverbiiis & ab oratoribus, ab omnibus *quatuor.* denique hoc ait probari *ἀμύνειν τὴν ὑπὸ πείρασιν ὑλίων* ultionem sumi de his qui iniuriam facere aggressi sunt. Maccabæos laudat * Ambrosius quod etiam Sabbato * ulți sunt innocentium necem fratrum suorum. *De Off. l. 1.* Idem adversus Iudæos incensam à Christianis basilicam graviter *c. 40.* querentes disputans, sic ait : *Ac certe si iure gentium agerem, dicerem Ep. 29.* quantas basilicas Iudæi tempore imperii Iuliani incenderint : ubi jus gentium vocat par pari referre. Nec aliter apud Tacitum Civilis : *Egregium Hist. IV.* pretium laboris cepi necem fratris & vincula mea, & servissimas huius exercitus voces quibus ad supplicium petitus iure gentium pœnas repasco. Sed quia in rebus nostris & nostrorum affectu corrumpimur, ideo simul multæ familiæ in unum locum convenerunt, iudices constituti, & his solis data potestas vindicandi læsos, ademta cæteris quam natura indulserat libertate. Lucretius :

*Acrius ex ira quod enim se quisque parabat
Vlisci, quam nunc concessum est legibus aquis,
Hanc ob rem est homines pertasum vi colere ævum.*

Demosthenes in Cononem : *ἀπορώμενος* ἐν τοῖς νόμοις εἶναι τὰς ἐν ἡμῶν τῶν δίκων, μὴ τῇ δὲ ἀποστολῇ ὁρμῇ μὴδὲ βελίῳ τῶν τε καὶ ἐν ὧν : placuit de omnibus his injuriis * ex legibus iudicium exerceri, non autem ex cuiusque impetu atque arbitrio. Quintilianus : *injuria compensatio non solum juri inimica, sed paci : est enim lex, forum, iudex, nisi quem iure vindicari puder.* Imperatores *L. Nulli. C. de Iuden.* Honorius & Theodosius : *idcirco iudiciorum vigor jurisque publici tutela in medio constituta, ne quisquam sibi ipsi permittere valeat ultionem.* Rex *Castrod. Ep. 10. lib. IV.* Theodoricus : *hinc est quod legum reperta est sacra reverentia, ut nihil manu, nihil proprio ageretur impulsu.* Manet tamen vetus naturalis libertas, primum in locis ubi iudicia sunt nulla, ut in mari. Quo forte referri potest, quod Cajus Cæsar privatus adhuc piratas à quibus captus fuerat classe tumultuaria persecutus est, ipsorumque naves partim fugavit, partim merfit, & cum proconsul negligeret animadvertere in captos piratas, ipse eos in mare reversus cruci suffixit. Idem locum habebit in locis desertis, aut ubi Nomadum more vivitur. *Vel. Pat. l. II, & Plut. in Caf.* * Sic apud Vmbricos narrat Nicolaus Damascenus sibi quemque *Apud Strob. de legibus.* fuisse ultorem : quod & apud Moschos hodie impune fit, post tempus aliquod aditi iudicis. Nec aliunde origo singularium certaminum quæ ante Christianismum * Germanicis nationibus usitata, alicubi necdum satis defuncta sunt. ideo apud Vellejum Paterculum mirantur Germani, cum Romanæ jurisdictionis formam confpicerent, quod injurias iustitia finiret, quod solita armis discerni iure terminarentur. *Lib. II.* Lex Hebræa propinquo occisi permittit ut extra asyli loca homicidam interficiat : recteque notant interpretes Hebræi rationem pro mortuo manu exigi posse ; pro se, ut puta in vulnere, non nisi per iudicem, quia scilicet difficilior est moderatio ubi proprius dolor accedit. Parem morem privatim vindicandæ cædis apud vetustissimos Græcos fuisse apparet ex Theoclymeni verbis quæ apud *Sen. 1. de Clem. 203.*

L. VI q. 10.
super l. 1.
l. de sep.
xlv.

Homerum sunt Olyfseæ *. Sed maxime frequentia sunt hujus moris exempla inter eos qui communem judicem non habent. hinc *justa bella de iure pugnare*; Augustino teste: *ἀνα νικισκονται injurias*: Et Plato bellicum certamen probat, *μῆχος ἔσται αἰτίας ἀναγκασθῶσι τὰς τῶ ἀνακτοῦ ἀδελφότητι δόξαν οὐκῶν, δοξαὶ qui in culpa fuerint cogantur innocentibus dolere afflicto poenā pendere*.

L. Quoniam
C. ad l. Fa-
mam, l. 1.
C. ad l. Lu-
rev.
Frac. pol.

IX. Utilitas existimante quorumlibet, qui finis erat tertius, eandem habet partes quas illa quæ ad læsum pertinet. Nam aut hoc agitur, ne qui uni nocuit aliis noceat, quod sit eum tollendo aut debilitando, sive contriungendo ita ut nocere nequeat, aut emendando: aut * ne alii impunitate illecti aliis quibavis molesti sint, quod ex suppliciis conspicuis obrineretur, quæ Græci *ἐπιδείκνυται*, Latini exempla vocant: quæ ideo adhibentur, ut unius poenæ metus sit multorum, ut poenæ genere deterri cæteri possint, ut leges loquantur, *ἵνα ἀλλοὶ πεποιθὲν ποιῶν, καὶ φοβῶν*) ut Demosthenes. Hujus quoque juris potestas naturaliter penes unumquemque est. Sic * Plutarchus virum bonum aut a natura magistratum designari, & quidem perpetuum: nam ipsa naturæ lege ei principatum deferri qui agat iusta. Sic sapientem nunquam esse privatum Nasicæ exemplo probat Tullius, & Lollium non unius anni consulem Horatius vocat: & Euripides Iphigenia in Aulide:

Mente qui prudente pellet is magistratum gerit.

Quæ tamen in republica intelligenda sunt quatenus ejus leges id ferunt. De hoc naturali jure ita loquitur Democritus: ipsius enim verba quia notabilia sunt adferam. Primum de jure bestias interficiendi sic illi videtur: *καὶ τὸ ζῶον φόνος καὶ μὴ φόνος ὡς ἐστὶ πρὸς ἀδικίαν καὶ θάνατον ἀδικεῖν ἀδυνάτον ὁ κτείνων, καὶ πῶς δὲ ἐστὶ τὸ τοῦτο ἔρδειν μᾶλλον ἢ μὴ, De occidendis aut non occidendis animantibus ita se res habet: quæ injuriam faciunt aut facere volunt quisque occideri punitus est, adeo quidem ut hoc fecisse quæ non fecisse sit rectius. Et mox: κτείνων καὶ πρὸς πλημῆνοντα καὶ διὰ πᾶν περὶ πάντων, ea quæ iniuste nobis nocent omnino ἔσθ' omnia fas occidere. Et certe non improbable est hoc more vixisse viros probos * ante diluvium, antequam Deus suam voluntatem de vertendis in hominum alimenta animantibus cæteris prodidisset. Rursus: ὅπως περὶ κινιδίων τε καὶ ἐπετιτίων γαργάφα) τῶ πολέμῳ, ἔτι καὶ ἀνθρώπων δοκεῖ μοι χαρὴν εἶναι σκοπεῖν. Quæ vero de vulpibus & de inimicis serpentibus scripsimus, eadem in hominibus facienda videntur. Tum vero subjungit: κτείνων καὶ ἀπὸ πᾶντα κτείνων τις ἀδυνάτον ἐν εἴῃ καὶ αὐτοχειρίᾳ καὶ καλῶν καὶ ψήφῳ. Furem & latronem qui quocumque modo occiderit, sive manu, sive jussu, sive*

L. II de Ira.

suffragio, innocens est. Ad quos locos respexisse mihi videtur Seneca cum ait: cum cervicibus noxiis praeclari imperabo, eo vultu animoque ero * quo serpentes & animalia venenata percussio. Et alibi: ne viperas quidem & natrices, & si qua morsu aut ictu nocent affigeremus, si ut reliqua mansuescere possemus, aut efficere ne nobis aliisque periculo essent. Ergo ne homini quidem nocebimus quia peccavit sed ne peccet. Sed cum & facti inquisitio sæpe magnam diligentiam & poenæ æstimatio multum prudentiæ & æquitatis desideret, ne dum quisque de se nimium præsumeret, aliis non cedentibus, rixæ orirentur, eo placuit hominum justis com-
muni-

munitatibus eos deligere quos optimos ac prudētissimos putarent, aut fore sperarent. Item Democritus : *ὅτι ἐν ἀνθρώποις οὐκ ἔστιν ἄλλ' ἰδίας ἐξουσίας, εἰ μὴ τῆς ἐπεὶ οὐδὲν ὀφείλουται. ὅθεν οὐ γὰρ ἐλευθεροῦται ἀνεπαίτετο.* Non prohibuissent utique leges quoqueque arbitrio vivere, nisi alter alterum offensum iisset. Invidia enim se litte ut in hunc exordium. Sed sicut in ultione factum modo diximus, ita & in hac ad exemplum punitione, manent vestigia ac reliquæ præsci juris, in iis locis, atque inter eas personas, quæ certis iudiciis non subunt : ac præterea in quibuscumque casibus exceptis. Sic Hebræorum moribus Hebræus à Deo & Dei lege deficiens aut ducem se ad falsos cultus præbens * illico a quovis homine poterat interfici. * Iudicium zeli id vocant Hebræi quod à Phinea primo exercitum ajunt, & inde abiisse in morem. Sic Iudæum quendam Græcis se ritibus polluentem occidit Mathathias. Sic trecenti alii Iudæi à popularibus suis occisi referuntur libro qui vulgo dicitur Maccabæorum tertius. Nec alio obtentu instituta lapidatio in Stephanum, & conjuratio in Paulum : multaque alia exempla iuscem di exstant & * apud Philonem, & apud Iosephum. Tum vero apud multos populos & dominis in servos, & parentibus in liberos mansit jus puniendi plenum etiam ad mortem usque. Sic Spartæ Ephoris licuit civem occidere extra iudicium. Et ex his quidem quæ diximus quale sit circa poenas jus naturæ, & quo usque manserit intelligi potest.

Desider.

XIII. 9.

Num. xx v.

Macc. II.

Astor. VI.

57.

Astorum
XXIII, 13.

X. Nunc illud videndum est num lex Evangelica libertatem illam arctius circumscripserit. Certe ut alibi diximus, non mirum est, quædam quæ natura & per leges civiles licent vetari lege divina, eaque perfectissima & præmium promittente natura humana majus, ad quod consequendum non immerito virtutes requiruntur quæ sola naturæ præcepta excedant. * Castigationes quæ neque infamiam neque damnum permanens relinquunt, & pro ætatis aut alterius qualitatis ratione sunt necessariæ, si ab iis fiant quibus leges humanæ id permittunt, puta à parentibus, tutoribus, dominis, magistris, nihil habere quod cum præceptis Evangelicis repugnet, ex ipsa rei natura satis intelligi datur. Sunt enim hæc remedia animorum non minus innocentia quam pharmaca sensui ingrata. De ultione aliter sentiendum est. Nam quatenus duntaxat animum dolentis exfatiat illicitam esse etiam naturaliter, tantum abest ut Evangelio conveniat, supra ostendimus. Lex vero Hebræa non modo vetat odium assevari in proximum, id est popularem, Levit. XIX, 17, sed & communia quædam beneficia talibus inimicis impendi præcipit, Exod. XXIII, 4, 5. Quare proximi nomine ad omnes homines prolato per Evangelium, patet à nobis requiri, non modo ne noceamus inimicis, verum etiam ut beneficiamus, quod & diserte imperatur Matth. v, 44. Lex tamen Hebræis graviore injurias permittebat ulcisci, non manu, sed addito iudice. At Christus idem nobis non permittit, quod apparet ex illa oppositione, *Audistis dictum fuisse, oculum pro oculo : & mox : Ego vero dico vobis. Quanquam enim quæ sequuntur de arcenda injuria proprie agunt, &*

Hanc quoque licentiam aliquatenus saltem restringunt, multo tamen magis ultionem improbare censenda sunt, quia verecram permissio-
nem * ut inq. vinctum timori congruentem rejiciunt. *Sec. ad huc & di-
naq. quibus, de qua & vinctis & & inq. ingratias, non quod iniqua sit iusta ultio
sed quod a praecepto parata, ut est in constitutionibus Clementis lib. VII,
cap. LXIII. quia de re sic loquitur ** Tertullianus: *Novam plane pa-
tientiam docet Christus, etiam vicem injuria prohibens permissum à creatore
etiam exigente pro oculo, & dentem pro dente, contra ipse alteram amplius
maxillam offerri jubens, & super tunicam pallio quoque cedi. Plane hac Chri-
sti adjecit ut supplementa consentanea disciplina Creatoris. Atque adeo hoc
fiat in renuntiandum est in disciplina patientia pradicetur penes Creatorem. Sic
per Zachariam praeceptum ne unusquisque malitiam fratris sui meminerit, sed nec
proximi. Nam & rursus: Malitiam, inquit, proximi sui unusquisque ne reco-
guet. Multo magis patientiam indixit injuria, qui indixit oblivionem. Sed &
quum dicit, mihi vindictam & ego vindicabo, proinde patientiam docet vindi-
cta exspectatricem. In quantum ergo non capit, ut idem videatur & dentem
pro dente, oculum pro oculo, in vicem injuria exigere, qui non modo vicem, sed
etiam ultionem, etiam recordationem & recogitationem injuria prohibet, in
tantum aperitur nobis quomodo oculum pro oculo, & dentem pro dente conse-
rit, non ad secundam injuriam talionis permittendam, quam prohibuerat inter-
dicta ultione, sed ad primam coeiscendam quam prohibuerat opposita talione, ut
unusquisque respiciens licentiam secunda injuria à prima semetipsum contine-
ret. Facilius enim vim comprimi scit representatione talionis, quam repromis-
sione ultionis. Virumque autem constituendum fuit pro natura & fide homi-
num, ut qui Deo crederet, ultionem à Deo exspectaret: qui minus fideret, leges
talionis timeret. Hanc legis voluntatem de intellectu laborantem, dominus &
sabbati, & legis, & omnium paternarum dispositionum Christus & revela-
vit & compotem fecit, mandans alterius quoque maxilla oblationem, ut tanto
magis vicem injuria exstingeret, quam & lex per talionem voluerat impedisse,
certe quam Prophetia manifeste coercuerat, & memoriam injuria prohibens &
ulti nem ad Deum redigens. Ita si quid Christus intulit, non adversario, sed
adjutore praecepto, non destruxit disciplinas Creatoris. Denique si in ipsam ra-
tionem patientia praecepta, & quidem tam plena atque perfecta conside-
mus, non consistet, si non est Creatoris, qui vindictam repromittit, qui judicem
praeferat. Alioqui si tantum patientia pondus non modo non repercutiendi, sed &
etiam maxillam praebeendi, & non modo non reinedicendi, sed etiam benedi-
cendi, & non modo non retinendi tunicam, sed amplius & pallium concedendi
is mihi imponit, qui non sit me defensurus, in vacuum patientiam praecepit, non
exhibens mihi mercedem praecepti, patientia dico fructum, quod est ultio, quam
mihi permississe debuerat, si ipse non praestat, aut si mihi non permittebat ipse
praestaret, quoniam & disciplina interest injuriam vindicari. Meru enim ultio-
nis omnis iniquitas refranatur. Caterum passim emissis libertate dominabitur
utrumque oculum effossura, & omnem dentem excitatura pra impunitatis secu-
ritate. Censet, ut videmus, Tertullianus non modo Christianis pos-
tulationem talionis esse vetitam, sed ne Hebraeis quidem permissam
tanquam quae vitio careret, sed majoris mali vitandi causa. Quod
quin verum sit de tali postulatione quae ex odio venit, non est dubi-
tandum, ut ex superioribus apparet. Nam hanc improbatam etiam
illis*

illis qui inter Hebræos sapientia excellabant, nec legis verba tantum, sed & propositum intuebantur, ex Philone apparet, apud quem Iudæi Alexandrini, in Flacci Iudæorum vexatoris calamitate, ita loquuntur: *οὐκ ἐφ' ἡδονῇ, ἀλλ' ἐκ ἀνάγκης, πικρὰς ἐχρῆσθαι διδάσκαλοι πάσης τῆς ἐστὶν νόμων ἀνθρωπότητος*: non delectamur, ô dominice, ultione de inimico: nam * ex sacris legibus didicimus hominum misereri. Et huc pertinet quod Christus à nobis indistincte exigit, ut omnibus remittamus qui in nos deliquerunt, Matt. vi. 14, 15. id est ob sensum mali nostri malum illis nec procuremus nec optemus: nam id qui facit, ut cum Claudio loquitur, *ferus est, legumque videtur Vindictam prestare sibi*. Quam ob causam Lactantius dictum illud Ciceronis commemorans: *iustitiæ primum munus est ne cui noceat nisi laesus sit injuria*, ait simplicem veramque sententiam duorum verborum adjectione corruptam: & Ambrosius idem illud Ciceronis dictum vacare ait Evangelii auctoritate. Quid autem de ultione dicemus, non quatenus præteritum respicit, sed quatenus in futurum cavet? Sane & hanc condonari vult Christus, primum* si qui nos læsit testimonia probabilia det poenitentis animi, Lucæ xvi. 1, 3; quibus locis de pleniore quadam remissione agitur, id est quæ etiam in jus veteris amicitie restituat eum qui peccavit; unde sequitur ut nihil ab eo poenæ nomine exigi debeat. Præterea etiam si absint talis poenitentiae signa, damnum haut nimium grave insuper habendum Christus præcepto dimittendæ tunicæ docet. Quin & Plato dixit non referendum malum *εἰ τι δὲ ἡμῶς τῶνδε χαλεωώτερον πάσχειν*, etiam si quid gravius patiendum nobis imminet, qui sensus & apud Maximum Tyrium exstat. *Υβρις δὲ οὐκ ἔστιν*, id est actionem ob acceptam contumeliam aliquam (qualem Christus alapæ nomine indicat) negabat Musonius, aut se instituturum, aut cuiquam ut institueret auctorem fore: multo enim rectius condonari talia. Quod si dissimulatio magnum secum periculum ferat, ea cautione contenti esse debemus quæ quam minimum noceat. Nam ne apud Hebræos quidem in usu erat talio, ut Iosephus & alii Hebræorum doctores notant, sed solebat qui læsus erat ultra impendia à se facta, de quibus seorsim lex exstat Exod. xxi. 19; (* hæc enim est simpli restitutio nihil poenale continens) pro talione * pecuniariam multam accipere: quod & Romæ factum docet apud Gellium Favorinus. Sic Iosephus domini nostri Iesu educator, cum uxorem suam adulterii compertam crederet, * divortio se liberare maluit, quam committere ut traduceretur: atque id fecisse dicitur; quia iustus erat, id est vir probus ac facilis: ad quem locum Ambrosius ait non tantum ab ultionis atrocitate, sed etiam * ab accusationis severitate alienam esse iusti personam, sicut & ante Lactantius dixerat: *neque accusare quemquam crimine capitali iusto licebit*. * Iustinus de Christianorum accusatoribus agens: *Nolumus*, ait, *eos puniri, qui in nos calumniantur. Sufficit illis sua pravitas, & rerum bonarum ignorantia*. Restant poenæ quæ non privato, sed publico bono consulunt: partim tollendo aut coercendo nocentem, ne cui noceat, partim deterrendo alios severitate exempli, quas non sublatas à Christo certissimo argumento alibi probavimus, quod cum sua daret præcepta simul te-

Lib. vi.
cap. 18.

De Off. 28.

Eph. iv. 32.
Col. 3, 13.

Lib. xx, c. 1.

Lib. vi, c.
10.

stabatur se nihil legis tollere. Lex autem Moſis, quæ in his rebus, quamdiu ſtabat reſpublica, ſtare debebat, magiſtratibus rigide imperabar, ut homicidia & alia quædam crimina punirent: Exod. **xxi**, **14**; Num. **xxxiii**, **14**, **37**; Deut. **xxix**, **13**. Quod ſi Chriſti præcepta conſiſtere potuerunt cum lege Moſis * quatenus ſupplicia etiam capitalia irrogabat, * poſſunt & cum humanis legibus divinam hac in parte imitantibus conſiſtere.

XI. Sunt qui ut contrariam ſententiam tueantur adferunt ſummam Dei lenitatem in novo federe, quæ proinde hominibus, etiam magiſtratibus, ut Dei vicariis ſequenda ſit; quod aliquatenus verum eſſe non negamus ſed non tam late patet quam illi volunt. Nam Dei ingens miſericordia in novo federe patefacta, præcipue ſpectat peccata contra primævam legem, aut etiam contra legem Moſis commiſſa ante acceptam Euangelii notitiam, Act. **xvii**, **36**; Rom. **ii**, **25**; Act. **xiii**, **38**; Hebr. **ix**, **15**. Nam quæ poſtea committuntur, præſertim ſi adſit contumacia, conunationem habent * iudicii multo ſeverioris, quam illud fuit quod per Moſem eſt inſtitutum, Hebr. **ii**, **23**; **iv**, **x**, **29**; Matth. **v**, **21**, **22**, **28**. neque vero in altera tantum vita, ſed & in hac ipſa in tales culpas Deus non raro animadvertit, **i Cor. xi**, **30**. At talium facinorum indulgentia non ſolet imperrari, * niſi ipſe homo de ſe quaſi poenæ exegerit, **i Cor. xi**, **3**; gravi quodam mœrore, **ii Cor. ii**, **27**. Vrgent iidem ſaltem poenitentia ductis dandam impunitatem. Sed ut omittam de vera poenitentia hominibus vix eſſe ut conſtet, nec quemquam non impune ſua malefacta laturum ſi eam quovis modo proſiteri ſufficiat, Deus ipſe non ſemper poenitentia ductis omnem remittit poenam. quod vel Davidis exemplo apparet. Sicut ergo poenam legis, id eſt mortem violentam aut alioqui immaturam remittere potuit Deus, ita ut non levibus malis afficeret eum qui d. liquerat, * ſic nunc quoque poſteſt poenam remittere mortis æternæ atque interim peccatorem, aut morte immatura ipſe punire, aut velle etiam ut ſic per magiſtratum puniatur.

XII. Rurſum alii hoc accuſant quod cum vita ſimul ſparium ad poenitendum præciditur. Sed ſciunt huius rei à piis magiſtratibus ſummam haberi rationem, nec quemquam ad ſupplicium rapi niſi dato tempore quo peccata ſua agnoſcere ac ſerio deteſtari poſſit: * qualem poenitentiam, etiamſi opera morte intercluſa non ſequantur, acceptam Deo eſſe poſſe, latronis cum Chriſto crucifixi exemplum probat. Quod ſi dicatur vitam longiorem ad magis ſeriam reſipiſcentiam prodeſſe potuiſſe, reſponderi poterit, inveniri interdum, quibus merito dici poſſit * illud Senecæ: *Quod inquam bonum tibi ſupereſt repreſentabimus mortem*, ut & illud eiſdem: *quo uno modo poſſunt deſinant mali eſſe*; quod Euſebius philoſophus dixerat: *ἡ πόλις ἢ ὅταν τι ἄλλως ἢ τὰ πονηρὰ ἢ τὰ πρὸς τὴν ἀπολλύειναι τὴν πόλιν διαμετῇ τῆς κακίας πορίσῃ φυγὴν*. Hæc ergo, ſupra ea quæ operis initio diximus, reſponſa ſunt illis qui ſupplicia aut omnia aut capitalia ſine ulla exceptione Chriſtianis prohibita volunt, contra quam nos Apoſtolus docet qui cum regio officio uſum gladii incluiſſet

Synef. Ep.
44.

L. idē Ira
c. 16,
n. 15.

clusisset ut exercitium divinæ ultionis, alibi orandum ait, ut reges Christiani fiant, & qua reges sunt, innocentibus sint præsidio: quod, quæ etiam post Evangelium propagatum magnæ partis hominum est improbitas, obrineri non potest, nisi quorundam morte reprinatur aliorum audacia, quippe cum ne sic quidem inter tot cruces & supplicia fontium satis tuta sit innocentia. Neque tamen abs re erit Christianis rectoribus, saltem ex parte aliqua, imitandum proponere * exemplum Sabaconis Ægyptii regis, pieratis nomine laudatissimi, à quo capitales poenas in damnationem ad opus mutatas felicissimo successu narrat Diodorus: etiam ad Caucasum *Lib. I.* gentes quasdam ait Strabo: *μὴδὲν δὲκρίεντες τῶν ἱεραμάτων τῇ πέμψῃ*: nemini mortem irrogasse quamvis pessima merito. Neque spernendum illud Quintiliani: *Nemo dubitabit, quin si nocentes mutari in bonam mentem aliquo modo possint, sicut posse interdum conceditur, saluos esse eos magis à republica sit quam puniri.* Notat Balsamo leges Romanas quæ mortis poenam irrogabant * à posterioribus imperatoribus Christianis mutatas plerasque * in alia supplicia, quo & acrius damnis inureretur poenitentia, & magis ad exemplum proficeret poena diuturnior.

XIII. Ex ea autem quam nos fecimus enumeratione finium poenæ apparet nonnihil prætervisum à Tauro Philosopho, ex quo ira Gellius: *Quando igitur aut spes magna est ut is qui peccavit citra poenam ipse sese ultro corrigat, aut spes contra nulla est emendari eum posse & corrigi, aut jacturam dignitatis in quam peccatum est metui non necessum est, aut non id peccatum est cujus exemplo necessario metu succurrendum sit, tum quicquid ita delictum est, non sane dignum esse imponenda poena studium visum est.* Nam ita loquitur quasi uno fine sublato tollatur poena, cum contra omnes cessare oporteat ut poenæ locus non sit. Deinde illum finem omittit, cum homo inemendabilis vitæ eximitur ne plura aut graviora peccet: & quod de jactura dignitatis dixit, etiam ad alia damna quæ metuuntur extendendum fuit. Melius Seneca cum dixit, *In vindicandis injuriis hæc tria lex sequuta est quæ princeps quoque sequi debet: * ut autem quem punit emendet, aut ut poena ejus ceteros meliores reddat, aut ut sublatiis malis securiores ceteri vivant.* Nam hic si per ceteros intelligas non minus qui læsi jam sunt, quam qui lædi adhuc possunt, plenam habebis partitionem, nisi quod ad illud *sublatiis* addendum fuit aut repressis. Nam & vincula & quæcumque est virium deminutio eo pertinet. Minus perfecta est illa alio loco ejusdem Senecæ distributio: *Hoc semper in omni animadversione servabit ut sciam alteram adhiberi ut emendet malos, alteram ut tollat: Illud Quintiliani dictum aliquanto etiam imperfectius: Omnis poena non tam ad delictum pertinet quam ad exemplum.* *De Cl. l. 1 c. 21.* *Lib. I de Ira c. ult.*

XIV. Ex his quæ dicta sunt hætenus colligi potest quam non tutum sit Christiano homini privato sive sui, sive publici boni causa * poenam sumere de improbo quoquam præsertim capitalem, * quanquam id jure gentium nonnunquam permitti diximus, unde laudandus est mos eorum populorum apud quos navigaturi instruantur mandatis à publica potestate ad persequendos piratas si quos

in mari repererint : ut data occasione uti possint, non quasi ausu suo-
pte, sed ut publice iustii.

XV. Cui non dissimile est quod multis in locis receptum est, * ut
ad accusationes criminum non admittantur, quibus id libet, sed certi
homines quibus id muneris publica potestate impositum est : ut nihil
quisquam faciat ad alienam sanguinem fundendum nisi officii neces-
sitate. Huc spectat Eliberinæ Synodi canon : *Delator si quis extiterit*
fidelis, & per delationem eius aliquis fuerit proscriptus vel interfectus, placuit
eum nec in fine agitare communionem.

Mat. VII. I.

XVI. Sed & illud simul ex antedictis intelligitur minime consul-
tum esse homini vere Christiano ac ne ipsum quidem decere, * ut
ad munera publica quæ de sanguine iudicium habent sua sponte se
ingerat, iulque vitæ ac necis in cives sibi tanquam omnium excel-
lentissimo & Deo cuidam inter homines deferri æquum existimet ac
profiteatur. Nam certe quod Christus monet periculosum esse de a-
liis judicare, quia quale iudicium in alios ferimus, tale nobis in pari-
bus causis à Deo sit expectandum, omnino huc etiam pertinet.

Covar. 4.
decr. 12. c. 7.
n. 8. Fort.
tractatu de
ult. pœne le-
gum illat. 11.
Vasq. l. IV.
Cons. lib. c. 8.

XVII. Quæstio est non ignobilis, an leges humanæ quæ inter-
fectionem quorundam hominum permittunt, interfectores jus
verum præstent etiam apud Deum, an tantum inter homines impu-
nitatem. Posterius hoc Covarruvix & Fortunio placet, quorum
sententia adeo displicet Ferdinando Vasquio, ut nefandam vocet.
Dubium non est, ut alibi quoque diximus, utrumvis legem facere
posse, in certis casibus. Vtrum autem voluerit, partim ex verbis le-
gis, partim ex materia intelligendum est. Nam si dolori lex indul-
get, pœnam humanam tollit non vitium, ut in marito qui adulteram
uxorem * aut adulterum occidit. Si vero periculum respicit futu-
ri mali ex dilatione pœnæ, censenda est jus ac potestatem publicam
privato concedere ita ut jam privatus non sit. Hujus generis est lex
illa in Codice Justiniano sub rubrica, quando liceat unicuique sine
iudice se vindicare vel publicam devotionem, ubi cuicumque licen-
tia datur supplicio subjugandi milites populatores hac addita ra-
tione : *melius enim est occurrere in tempore quam post exitum vindicare.*
Vestram igitur vobis permittimus ultionem, & quod serum est punire iudicio
subjugamus edicto, ut nullus parcat militi cui obviare zelo oporteat ut latroni.
Et lex subsequens de opprimendis desertoribus : *cuncti, inquit*
adversus latrones publicos desertoresque militia jus sibi sciunt pro quiete
communi exercenda publica ultionis insultum. Huc & illud pertinet Ter-
tulliani : * *In reos majestatis & publicos hostes omnis homo miles est.* At-
que in hoc differt jus occidendi exsules, quos bannitos vocant,
ab istarum legum specie, quod ibi præcedit specialis sententia, hic
generale edictum, * accedente facti evidentia, vim latæ sententiæ
obtrinet.

XVIII. Nunc illud videamus sint ne omnes actus vitiosi tales
ut puniri ab hominibus possint. Pro certo habendum est, non omnes
esse tales. Primum enim actus mere interni, etiam si casu aliquo, puta
per confessionem subsecutam, ad notitiam aliorum perveniant, puni-
ri ab hominibus non possunt, quia ut alibi diximus, naturæ humanæ
con-

congruum non est ut ex actibus mere internis ius aut obligatio inter homines nascatur. Et hoc sensu accipiendum est quod dicunt leges Romanæ : *Cogitationis penam neminem mereri*. Id tamen non obstat quo minus actus interni * quatenus in externos influunt in æstimationem veniant non sui proprie, sed actuum externorum, qui inde meriti sui accipiunt qualitatem.

XIX. Secundo puniri ab hominibus nequeunt actus inevitabiles naturæ humanæ. Quanquam enim peccatum esse non potest nisi quod libere fit, ab omni tamen omnino peccato & semper abstinere supra humanam est conditionem, unde cognatum homini esse peccare inter Philosophos Sopater, Hierocles, * Seneca, * inter Iudæos Philo, inter historicos Thucydides, inter Christianos plurimi prodiderunt. *Si puniendus est, inquit Seneca, cuiuscunque pravum maleficumque ingenium est, poena neminem excipiet.* Sopater vero, *ὥς αἱ πρὸς ὧν ἀνθρώπων ἡ τὴν ἐπινοήσαντα τὴν μετὰ τὴν ἐπινοήσαντα τὴν ἐπινοήσαντα* Deira lib. II, c. 31. *Si quis homines puniat tanquam qui ab omni peccato vacare possint mensuram excedit ejus quæ secundum naturam est correctionis.* quod Diodorus * Siculus vocat *συναδολία* Lib. XIII. Lib. XVI. *κείν τὴν κρινὴν ἀνθρώπων ἀδυνάτεια ἰνυρίσσει* esse adversus communem hominum imbecillitatem : alibi, *τῆς ἀνθρώπων κρινὴς ἀδυνάτειας ἐπὶ λαοῦ τῶν ἀνθρώπων, ὁβλιώσκει* infirmitatis ejus quæ communis est humano generi. Is quem dixi Sopater dissimulanda ait *τὰ μικρὰ καὶ συνήθη τῶν ἀμαρτημάτων, culpas minores & quasi quotidianas.* Imo dubitari potest an hæc recte & proprie peccata dicantur, cum libertatem quam in specie habere videntur in sua generalitate considerata non habeant. Plutarchus Solone : *δὲ αἱ δὲ πρὸς τὸ δυνατὸν γράφει τὸν νόμον, εἰ βέλτεται χρησίμως ἡλίγως, ἀλλὰ μὴ πολλὰς ἀρχέως κολάζειν :* propter legem scribi secundum id quod obtineri potest, si quis velit paucos inutiliter, non multos inutiliter punire. Sunt & quædam non humanæ simpliciter naturæ, sed huic & nunc inevitabilia * ob corporis concretionem in animum transeuntem, aut adultam consuetudinem, quæ tamen puniri solet non tam in sese quam * ob culpam præcedentem, quia aut neglecta sunt remedia, aut ultro attracti in animum morbi.

XX. Tertio punienda non sunt peccata quæ nec directe nec indirecte spectant ad societatem humanam, aut ad hominem alterum. Ratio est quia nulla est causa cur non talia peccata relinquuntur Deo punienda, qui & ad ea noscenda est sapientissimus, & ad expendenda æquissimus, & ad vindicanda potentissimus. Quare ab hominibus punitio talis institueretur plane sine utilitate, ac proinde mendose. Excipiendæ hinc sunt poenæ emendatorix, quæ causam habent ut qui peccavit melior fiat, etiamsi forte id aliorum non intersit. Punienti quoque non sunt actus oppositi virtutibus quarum natura coactionem omnem repudiatur, in quo genere sunt misericordia, L. III. de ben. c. 6, & 7. liberalitas, gratiæ relatio. Tractat hac quæstionem Seneca, an ingrati vitium impunitum esse debeat ; & cur non debeat, adfert multa, sed hoc præcipuum, quod & ad alia similia extendi potest : *Cum res honestissima sit referre gratiam, desinit honesta esse si necessaria est, id est honestatis gradum excellentem amittit, quod sequentia indicant : non enim magis laudabit quisquam gratum hominem quam eum qui depositum reddidit.*

reddidit, aut quod debebat citra iudicium solvit. Mox: non est gloriosa res gratum esse, * nisi tantum est ingratum fuisse. Aptari ad hujus generis vitia potest illud Senecæ patris in controversiis: * Ego reum non laudari desidero, sed absolvi.

XXI. Sequitur illud tractemus, an ignoscere aut veniam dare liceat interdum. * Negant enim Stoici, ut videre est in fragmento apud Stobæum titulo de Magistratu, in oratione Tullii pro Murena, & in fine librorum Senecæ de Clementia, sed levi argumento. Venia, aiunt, debita pœna remissio est: Sapiens autem quod facere debet facit. Hic fraus latet in illa voce debita. Nam si intelligas eum qui peccavit pœnam debere, id est sine injuria puniri posse, jam non sequetur si quis non puniat, facere quod facere non debet. Si vero ita accipias debitam esse pœnam à sapiente, id est omnino oportuisse exigi, dicemus id non semper accidere, ac propterea hoc sensu pœnam posse esse non debitam, sed licitam tantum. Atque id verum esse potest tum ante legem pœnalem, tum post eam positam.

XXII. Ante legem pœnalem constitutam dubium tamen non est quin pœnæ locus possit, quia naturaliter qui deliquit in eo statu est, ut puniri licite possit: sed * non ideo sequitur debere eam exigi: quia hoc pendet ex connexionem finium ob quos pœna instituta est cum ipsa pœna. Quare si fines illi per se morali æstimatione necessarii non sint, aut alii fines ex opposito occurrant non minus utiles aut necessarii, aut fines pœnæ propositi alia via obtineri possint, jam apparet nihil esse quod ad pœnam exigendam præcise obliget. Sit primi exemplum in peccato paucissimis cognito, cujus proinde publica traductio non necessaria sit, aut damnosa etiam: quo illud pertinet Ciceronis de Zeuxi quodam: Adductum in iudicium fortasse dimitti non oportuerit: conquiri vero ad iudicium necesse non fuit. Secundi in eo qui benemerita aut sua aut parentum repensari digna, culpæ opponit: nam, ut ait Seneca, beneficium superveniens injuriam apprare non patitur. Tertiū in eo qui verbis emendatus est, aut læso verbis satisfecit ut ad eos fines pœna jam opus non sit. Et hæc pars una est clementiæ à pœna liberans: quam respiciens Hebræus sapiens dixit: *דַּיִם יְיָ דִּינָאיוֹ עִינָיו פִּילָאֲנְרָקוֹן*: iustum decet clementia. Nam quia pœna omnis, præcipue gravior, aliquid habet quod per se spectatum non quidem iustitiæ, sed caritati repugnet, facile patitur ratio ea abstineri, nisi major ac iustior caritas quasi irrefragabiliter obftet. Appositus est ad hanc rem Sopatri locus, cum ait: τὸ πρὸς πρὸ συν-
αλλὰγμῶν ἡ δὲ δικαιοσύνη ἐκαστοῦ τῶν ἐν τῇ πόλει καὶ πᾶσι τοῖς ἑσπερίων ἡμερῶν. τὸ δὲ
ἐπὶ τοῖς ἐγγυλίμοις κείνοισιν οὐκ ἀνάγκη τὸ πρὸς πρὸ συν-
αλλὰγμῶν. Iustitia pars illa quæ contractus ad æqualitatem reducit omnino respuit
omne gratiæ genus: ut ea pars quæ circa delicta occupatur non recusat suavitatem
ἐξ blandam gratiarum faciem. cujus sensus partem priorem sic expref-
sit Cicero: *Via juris ejusmodi est quibusdam in rebus ut nihil sit loci gratiæ*
posteriorem sic Dion Prusænsis oratione ad Alexandrinos: *χρηστὴ
ἡγεμονία, συνημία*: boni præsidis est, ignoscere. Favorino ἡ καλὴ μὲν χάρις
τοῖς ἀνθρώποις τὸ ἔστιν, ὅπως ἀμερόμενος ἐν δόξῃ: ea quæ dicitur clemen-
tia apud homines, est semperfestiva relaxatio de summo jure.

XXIII. Possunt autem tria hæc occurrere aut ut poena omnino sit exigenda, * ut in pessimi exempli sceleribus, aut ut omnino non exigenda, ut si bonum publicum omitti eam exigat, aut ut liceat utrumvis: quo pertinet quod ait Seneca clementiam liberum habere arbitrium. Parcit tunc, inquitur Stoici, sapiens, non ignoscit. Quasi vero nobis non liceat cum vulgo loquendi domino ignoscere vocare quod parcere illi vocant. Nimirum & hic & alibi, ut Cicero, Galenus atque alii notarunt, magna pars Stoicarum disputationum * circa voces consumitur, quod Philosopho apprime cavendum est. Nam ut verissime dixit scriptor ad Herennium: *viziosum est contro-* Lib. II.
versum intendere propter nominum mutationem: quod Aristoteles dixerat: *Top. I, 24.*
ὁ λαβόντες τὸ αὐτὸ τῶν ὀνομάτων ἀλλὰ λέγει ἄλλο.

XXIV. Major esse difficultas videtur post legem poenalem, quia legis auctor aliquo modo legibus suis obligatur, sed hoc diximus verum esse * quatenus auctor legis ut pars civitatis spectatur, non qua civitatis ipsius personam atque auctoritatem sustinet. Nam qua talis est potest legem etiam totam tollere, quia legis humanæ natura est ut à voluntate humana pendeat non in origine tantum, sed & in duratione. Non debet tamen legis auctor legem tollere nisi probabili de causa, peccaturus alioqui in regulas justitiæ gubernatricis. Sicut autem totam legem tollere potest, ita & vinculum ejus circa personam aut factum singulare manente de cætero lege. Dei ipsius exemplo, qui Lactantio teste, *legem cum poneret non atque*
ademit sibi omnem potestatem, sed habet ignoscendi licentiam. * Imperatori, inquit Augustinus, *licet revocare sententiam, & reum mortis absolvere &*
ipsi ignoscere: causam explicat, *quia non est subjectus legibus qui habet in*
potestate leges ferre. Seneca Neronem hoc vult cogitare: *Occidere con-* De Clem. I.
tra legem nemo potest: servare nemo præter me. Sed hoc quoque facien- 1, 5, 5.
dum non est nisi causa subsit probabilis. quæ autem sint causæ probabiles, quanquam non potest præcise definiri, tenendum tamen est majores esse debere post legem quam quæ ante legem spectabantur, quia legis auctoritas, quam servari utile est, ad causas puniendi accessit.

XXV. Causæ autem liberandi aliquem à poena legis solent esse aut intrinsecæ, aut extrinsecæ. Intrinseca cum si non injusta, dura tamen est poena ad factum comparata.

XXVI. Extrinseca ex merito aliquo aut alia re commendante: aut etiam spe magna in posterum: quod causæ genus tunc maxime sufficiet, si ratio legis saltem particulariter cesset in facto de quo agitur. Nam quanquam ad sustinendam legis efficaciam satis est ratio universalis sine repugnantia contrariæ rationis, * tamen cessatio rationis etiam quæ particularis est efficit ut lex facilius & minore cum damno auctoritatis solvi possit. Id autem maxime usu venit in iis delictis quæ per ignorantiam, quamvis culpa omni non carentem, aut per animi infirmitatem superabilem quidem sed difficulter superabilem committuntur, ad quæ Christianus hominum rector maxime respicere debet ut Deum imiretur, qui in veteri quidem federe multa talia hostiis quibusdam expiari voluit: Levit.

IV & V; at in novo federe verbis & exemplis testatus est se ad talia respicientibus condonanda esse facilem. Lucæ XXIII, 34. Hebr. IV, 15; V, 2. I Timoth. I, 13. Et quidem illis Christi apud Lucam verbis, *condona illis pater, quia nesciunt quid faciant*, * adductum Theodosium ut Antiochenis ignosceret, notat Iohannes Chrysostomus.

Lib. I, c. 46. XXVII. Atque hinc apparet quam male Ferdinandus Vastiquius dixerit, justam causam dispensandi, id est lege solvendi, esse eam tantum, de qua legis auctor consultus dixisset, extra mentem suam esse eam observari. Non distinguit enim inter *ἐπιείκειαν* quæ legem interpretatur, & inter relaxationem. Vnde & alibi Thomam & Sotum reprehendit quod dicant legem obligare etiam si causa particulariter cesset, quasi legem esse putassent solam scripturam, quod illis nunquam in mentem venit. Tantum vero abest ut omnis legis relaxatio, quæ sæpe libere & dari & omitti potest, referenda sit ad *ἐπιείκειαν* proprie dictam: ne illa quidem relaxatio quæ aut ex caritate aut ex iustitia rectrice debetur, eo referri potest. Aliud enim est legem aut probabili aut etiam urgente causa tollere, aliud declarare factum ab initio mente legis non fuisse comprehensum. De tollendis pœnis vidimus, de taxatione earum videamus.

Epist. xv ad Brut. XXVIII. Ex supra dictis apparet in pœnis duo spectari, id ob quod, & cuius ergo. Ob quod, est meritum; cuius ergo, est utilitas ex pœna. * Puniendus nemo est ultra meritum, quo ea pertinent quæ ex Horatio jam ante protulimus, & Ciceronis illud: *Est pœna modus sicut rerum reliquarum & quadam mediocritas*. Ideo pœnam æstimationis nomine appellat Papinianus. Et Aristides Leucērica secunda humanæ naturæ conveniens esse ait, ut in quoque crimine sit aliquid ultra quod vindicta procedere non debeat. Demosthenes vero in epistola pro Lycurgi liberis æqualitatem in pœna non ita nude spectandam ait, ut in ponderibus & mensuris, sed expenso proposito ac voto ejus qui deliquit. Intra meriti vero modum magis aut minus peccata puniuntur pro utilitate.

L. Sentent. D. de pœn. damn. XXIX. In merito examinanda veniunt * causa quæ impulit, causa quæ retrahere debuit, & personæ idoneitas ad utrumque. Vix quisquam gratis malus est, aut si quem malitia propter seipsam delectat is ultra modum humanum processit. Pars maxima ad peccandum ducuntur affectibus: *ἡ ἐπιθυμία, ὡς καὶ ὁ σὸν πᾶσι ἀμαρτίαν*: *Appetitus concipiens parit peccatum*. Appetitus nomine jam & declinandi mali imperum comprehendo, qui maxime est naturalis ideoque inter appetitus honestissimus. unde quæ mortis, carceris, doloris aut summae egestatis vitandæ causæ injuste fiunt maxime excusabilia videri solent. Et huc illud Demosthenis pertinet: *Æquum est his qui cum divites sint mali sunt magis irasci, quam his quos egestas impellit: nam apud humanitatem utentes iudices necessitas aliquid adfert venia, cum si qui in rerum affluentia iniusti sunt nihil habeant prætexti probabilis*. Sic Acarnanas excusat Polybius quod impendentis periculi respectu federis cum Græcis in Ætolos initi leges non implessent. Aristoteles: *ἐν ὅσῳ*

μελλεν εἶναι ἡ ἀσχεσία ἢ δειλία· ἡ μὲν γὰρ δὲ ἡδονὴν ἡ δὲ ἀλγὴ λύπην. καὶ ἡ μὲν λύπη ἐξίτησι καὶ φέρει τὴν ἑλπίδα φύσιν. ἡ ὃ ἡδονὴ ὅθεν τοῦτον ποιεῖ, μελλεν τε ἐκείσιν. *Magis voluntaria est incontinentia quam immodestas: nam illa voluptatis ergo: hac propter dolorem.* * Dolor autem hominem quasi extra se rapit natura exitium adferens: Voluptas nihil tale, * ideo plus habet voluntarii. In eundem sensum insignis est * locus apud Porphyrium de non esu animalium libro tertio. Cæteri appetitus ad bonum aliquod tendunt aut verum aut imaginabile. Vera bona extra virtutes & earum actiones quæ ad peccatum non ducunt (αἱ ἀσχεσίαι γὰρ αἱ δὲ ταῖς συν-
sentiant enim virtutes inter se) sunt aut delectantia, aut delectantium causa quæ utilia vocantur, ut possessionum abundantia. * Imaginabilia non autem vere bona sunt, excellentia supra alios quatenus à virtute & utilitate sejungitur, & vindicta: quæ quo magis à natura abeunt eo sunt fœdiora. Et hos tres appetitus Iohannes his vocibus exprimit: ἐπιθυμία ὁρῆς, ἐπιθυμία τῶν ὀφθαλμῶν, ἀλαζονεία καὶ βία. Pri- 1 Ioh. II, 16.
mum enim membrum voluptatum desideria, secundum habendi cupiditatem, tertium vanæ gloriæ confestationem & iracundiam complectitur. Philo in decalogi explicatione omnia mala esse dicit, ἐξ ἐπιθυμίας ἢ ὁρῆς ἢ ὀφθαλμῶν ἢ ἀλαζονείας. Lactantius libro sexto: *Virtutes est iram cohibere, cupiditatem compescere, libidinem refrænare. Nam fere omnia quæ sunt injuste atque improbe ab his oriuntur affectibus.* quod & alibi repetit.

XXX. Causa quæ à delinquendo abstrahere debet generalis est injustitia. Versamur enim non in quibusvis peccatis, sed in iis quæ respectum habent extra peccantem. Injustitia eo est major quo majus alteri damnum infertur. Ideo primum locum obtinent delicta consummata, postremum quæ ad actus aliquos, sed non ad ultimum processerunt: in quibus tanto quidque est gravius quo ulterius processit. In utrovis genere ea injustitia eminet, quæ communem ordinem perturbat, ac proinde plurimis nocet. Sequitur ea quæ singulos tangit. Maxima hic est quæ vitam: proxima quæ familiam, cujus fundamentum est matrimonium: postrema quæ res singulas expetibiles spectat, sive directe subtrahendo, sive dolo malo causam dando damni. Possunt hæc ipsa subtilius dividi, sed quem indicavimus ordinem Deus in Decalogo secutus est. Nam parentum nomine, quæ naturales sunt, magistratus, etiam alios rectores par est intelligi, quorum auctoritas societatem humanam continet: sequitur interdictio homicidii: deinde matrimonii sanctio inhibitis adulteriis, tum furta, & falsimoniz: loco ultimo delicta inconsummata. Inter causas autem abstrahentes non debet poni tantum qualitas ejus quod directe fit, sed & ejus quod secuturum probabile est, ut in incendio & perfosso aggere multorum summæ calamitates & mortes etiam spectandæ sunt. Ad injustitiam quam generalem causam posuimus * interdum & aliud accedit vitium, puta impietas in parentes, inhumanitas in propinquos, ingratus animus in beneficos, quæ augent delictum. Apparet quoque major pravitas * si quis sæpius deliquit: quia habitus mali actibus sunt pejores. Et hinc intelligi potest quatenus natura æquum sit quod apud Persas fiebat, * ut vita anterior simul cum delicto

delicto in affirmationem veniret. Id enim locum habere debet in his quibus alioquin non valens subito aliqui peccandi dulcedo subrepsit : non in his qui totam vitam genus immutaverunt in quibus ipse Deus apud Ezechielem nullum se habere ait prioris vitæ rationem, quibusque adeo Thucydideum illud aptari potest : *Διπλοσίας ζημίας αἴτιον ἔστιν ὅτι αὐτ' ἀγαστῶς καὶ οὐ γὰρ ἄλλῃ* : *Dupliciter peccatis merentur eo quod ex locis male facti sunt.* quod & alibi dixit : *ἐν δὲ οὐκ ἐκ ἀπορησάντων ἀμερπάνουσιν*, quia ipsos peccare minime decebat. Itaque optime Christiani veteres in peccatis canonum æstimandis * non nudum delictum voluerunt aspicere, sed simul vitæ quod præcessit, & quod sequitur, ut ex Ancy-rana & alius Synodis videre est. Sed & lex posita adversus vitium specialem quandam malitiam veteri superaddit : quod ita docet Augustinus : * *Lex prohibens omnia delicta congeminat : non enim simplex peccatum est non solum malum sed etiam vetitum committere.* Tacitus : *Si velis quod nondum vetitum est, imemur ne vetere : at si prohibita impune trans-genderis, neque metus ultra, neque pudor est.*

XXXI. Personæ aptitudo aut ad considerandas causas avertentes, aut ad suscipiendos affectus incitantes considerari solet in corporis mixtura, ætate, sexu, educatione, circumstantiis actus. Nam & pueri & foeminae, & crassi ingenii homines maleque educati, iusti & iniusti, liciti & illiciti discrimina minus habent cognita : & in quibus bilis prævalet iracundi sunt, in quibus sanguis ad venerem proni, tum vero huc juvenus, illuc senectus propender. Andronicus Rhodius : *φαίνεται τοῖνυν ὅτι ἀπλοσίας πρὸς δίδωσι τοῖς αἰσθητοῖς, τὸ πεφνημένον αὐτῶν, καὶ ἀνικητέον ποιεῖ τὸ ἔγκλημα* : *Videatur satis turpibus excusationis aliquid adferre patitur, & delictum efficere tolerabilius.* Metum accendit mali imminentiæ cogitatio, & iracundiam recens ac necdum sedatus dolor, ita ut rationem audiri vix sinant : suntque illorum affectuum delicta merito minus odiosa quam quæ ex voluptatis nascuntur desiderio, quod & minus efficaciter moveret, & differri * & aliam sibi materiam sine injuria quærere facilius potest. Aristoteles Nicomachiorum septimo : *Ὁ θυμὸς φυσικώτερον καὶ ἡ χαλεπότης τῶ ἐπιθυμῶν τὸ ὑπερβολῆς καὶ τὸ μὴ ἀναγκαῖον.* *Magis naturale ira & acerbitas, quam cupiditas eorum quæ modum excedunt minimeque sunt necessaria.* Omnino enim illud tenendum est, quo animi eligentis iudicium magis impeditur quoque magis naturalibus causis, eo quod delinquitur minoris esse. Aristoteles dicto libro : *μᾶλλον ἀκόλαστον αἰ εἰποιμὲν, ὅστις μὴ ἐπιθυμῶν ἢ ἡρέμα διὰ τὴν τῆς ὑπερβολῆς καὶ φέρει μετρίαν λύπην, ἢ τοῖς ὅν ὅστις διὰ τὸ ἐπιθυμῶν σφόδρα : τί γὰρ αἰ ἐκείνῳ ποιήσας ἐν ἀπορησάντων ἐπιθυμῶν νουική καὶ αὐτὸς τῆς ἀναγκαῖας ἐσθίας λύπη ἔχουσιν* : *Minus temperantem dicimus hunc qui a modis concupiscentie aut non tentatus, aut leviter tentatus querit enormis voluptates aut mediocria incommoda defugit, eo qui vehementi affectu percellitur.* Nam quid idem ille facturus fuisse putandus est, si adfuisset juvenilis quadam perturbatio animi aut gravis dolor ex penuria eorum quibus negatis natura doleat ? Quicum convenit illud Antiphanis :

* *Qui cum sit opulens nequiter quicquam facit, Hinc si esset pauper quid non facturum putas ?*

Et quæ in fenum amores passim in cornædiis legimus. Ex his igitur causis æstimandum meritum intra quod pœna consistere debeat.

XXXII. Tenendum autem est quod Pythagorici dicebant, justitiam esse * τὸ ἀνὲκ παθόντος, id est parem passionem in pœnis, id non ita accipi debere quasi qui alteri nocuit deliberato & sine causis culpam valde minuentibus tantundem nocumentum nec amplius ferre debeat. Id enim non ita esse ipsa lex, quæ legum omnium perfectissimum exemplar est, ostendit cum furta quadruplo aut quintuplo vult lvi. Et lege Attica fur * ultra dupli condemnationem per dies aliquot victus habebatur, ut Demosthenes in Timocratem nos docet. *Leges, inquit Ambrosius, ea quæ detracta sunt alicui cum injuria persona aut rei ipsius cumulo restitui imperant, quo furem à detrahendo aut pœna deterreant, aut multa revocent.* Aristides Leuctrica secunda: τοῖς ἀδικησέουσιν ἐπιτίθει τοῖς ἀδικήσασσι μίζονα ἢ καὶ ἂν παρόντως δίδωται ἀπὸ τῶν νόμων εἰς τιμωρίας λόγον. *His qui judicio illatas sibi injurias persequuntur, majora leges permittunt pro vindicta exigere quam quæ ipsis acciderant.* Seneca de judicio post hanc vitam :

De Officiis
III. c. 3.

scelera taxantur modo

Majore nostra.

* Apud Indos ut Strabo notat, qui quem mutilasset, supra talionem, manu truncabatur. Et in Magnis Moralibus quæ Aristotelis nomen præferunt legimus : * δίκαιον εἶναι τὸ ὁφθαλμὸν ἐξέσθαι τινὶ ἀνταναστήναι μόνον, ὡς δὲ πλεονα παθεῖν : *Iustum est si quis oculum alteri effoderit, non tantundem modo, sed & amplius patiatur.* Nec enim æquum est ut par sit periculum innocentis & nocentis, ut recte ostendit * Philo quo loco de homicidii pœna tractat. Atque hoc inde quoque æstimari potest, quod delicta quædam * non consummata, & ideo consummatis minora nocumentum infligant par cogitato, quod in lege Hebræa * de falso teste proditum, & in lege Romana de eo qui hominis occidendi causa cum reo ambulavit. Cui consequens est ut perfectis criminibus major respondeat pœna, sed quia morte nihil est gravius eaque iterari non potest, ut Philo notat dicto loco, ideo intra eam necessario consistitur, additis tamen interdum pro merito cruciatibus.

Lib. xv.
I, c. xxxiv.

Deut. xix.
19.

XXXIII. Pœnæ autem magnitudo non tantum nude spectatur, sed cum respectu ad patientem. Nam multa eadem pauperem onerabit, divitem non onerabit : & vili ignominia leve erit malum, honorato grave : quo genere diversitatis sæpe utitur lex Romana : unde harmonicam proportionem exstruxit Bodinus: cum tamen revera simplex hic sit & qualis in numeris æqualitas, meriti ad pœnam, sicut in contractibus mercis ad nummos, quanquam alibi merx eadem plus, alibi minus valet, itemque nummi. At fatendum sæpe in lege Romana id non fieri, ἀλλ' ὡς οὐκ ἀπολύτως, id est sine nimio personarum & qualitatum ad factum non pertinentium respectu, à quo vitio longissime semper abest lex Mosis. Et hæc quidem ut diximus intrinseca est pœnæ taxatio.

Lib. vi de
Rep. c. ult.

XXXIV. Sed intra concessum modum ad minimum ducit caritas

caritas ejus qui puniatur, nisi plurimum justior caritas aliud suadeat ob causam extrinsecam. quæ interdum est ingens periculum ab eo qui deliquit. plerumque autem necessitas exempli. Ea autem nasci solet ex generalibus invitamentis ad peccandum quæ reprimi nisi acribus remediis nequeunt. Invitamenta autem præcipua sunt, consuetudo & facilitas.

XXXV. Ob facilitatem lex divina Hebræis data gravius punit furtum * de pascuo quam de domo, Exod. xxi i, 1 & 9. Iustinus de Scythis: Nullum scelus apud eos furto gravius, quippe sine icto munimentoque pecora & armenta habentibus, quid salvum esset si furari liceret? Simile illud in Aristotelis problematis sectione xxix: ὁ νομοθέτης ἐξ ἰκαιοῦς ὄντας ἐννοοῦντο ἀναγκὰς φύλακας τὸ νόμον αὐτοῖς ἐπιτίθεσθαι. Legis auctor cum sciret * illis in locis dominos res suas custodire non posse custodem legem addidit. Consuetudo facti etiam aliquid detrahit de culpa (non sine ratione veniam dedit, inquit Plinius, facto vetito quidem, non tamen inusitato) poenæ tamen acrimoniam ex aliqua parte flagitat: quoniam ut Saturninus loquitur, nimium multis grassantibus opus exemplo est. Sed in judiciis magis illud, in legibus hoc sequendum est, ratione habita temporis quo leges aut judicia feruntur: quia poenæ utilitas magis in universalitate spectatur circa quam sunt leges: culpa autem major aut minor est in singulis.

L. aut facta.
D. de poenu.

Lib. 1 de Cl.
cap. 1.
Cap. xx.

XXXVI. Quod autem diximus ubi magnæ urgentesque causæ cessant, ad minuendam potius poenam promptos nos esse debere, in eo clementiæ pars altera sita est. Nam priorem in tollenda poena collocavimus. Quia difficile est temperamentum, inquit Seneca, quidquid aequo plus futurum est in partem humaniorem præponderet. Alibi: Poenam si tuto poterit donet, sin minus temperet. Et apud Diodorum Siculum laudatur rex Ægyptius quod imposeret τιμωρίας ἐλάττους τῷ ἀξίῳ * supplicia meritis minora. De M. Antonio Capitolinus: Erat mos iste Antonio ut omnia crimina minore supplicio, quam legibus plebii solerent, puniret. Isæus quoque orator dixit, oportere leges quidem constitui rigidas, sed * poenas exigi legibus mitiores. Et Isocratis est monitum: τὴν τιμωρίαν ἐλάττους ποιῆσαι πᾶσι ἀμαρτυνοῦντων, ut poena instigantur infra peccati modum. * Augustinus comitem Marcellinum sic admonet sui officii: Mihi sollicitudo maxima incussa est, ne forte sublimitas tua censeat eos tanta legum severitate esse plebendos, ut qualia fecerunt, talia patiantur, ideoque his literis obtestor fidem tuam, quam habes in Christo, per ipsius Domini nostri misericordiam ut hoc non facias, nec omnino fieri permittas. Cujus est & hoc: Sic etiam ipsos criminum ultores, atque in hoc officio non ira propria concitatoz, sed legum ministros, nec suarum sed alienarum exanimatarum injuriarum vindices, quales iudices esse debent, terruit divina censura ut cogitarent propter sua peccata misericordiam Dei necessariam, nec putarent ad culpam officii sui pertinere, suum erga eos misericorditer agerent, quorum vita necisque haberent legum potestatem.

XXXVII. Speramus nihil à nobis prætermisum, quod ad hujus argumenti satis difficilis & obscuri cognitionem magnopere faciat: nam quatuor illa quæ * Maimonides maxime ait spectari in poenis, magnitudinem peccati, id est damni, frequentiam talium pecca-

peccatorum, quantitatem concupiscentiæ & operis facilitatem ad sua loca retulimus. nec minus illa septem quæ confuse satis in pœnis considerat Saturninus. Nam persona ejus qui fecit ad aptitudinem illam judicandi maxime pertinet, & persona ejus qui patitur interdum aliquid confert ad æstimandam culpæ magnitudinem. * Locus injustitiæ culpam aliquam addere solet peculiarem aut etiam ad facilitatem operis pertinere. Tempus ut diuturnum est aut breve, ita libertatem judicandi auget, aut minuit, interdum & pravitatem animi ostendit. Qualitas partim ad genera appetituum refertur, partim ad causas quæ abstrahere à peccando debebant. Quantitas quoque ad appetitum referenda est. Eventus ad causas abstrahentes.

*En Aut fa-
cta. D. de
pœnis.*

XXXVIII. Solere pœnæ expetendæ causa bella suscipi & supra ostendimus & passim docent historiæ: ac plerumque hæc causa cum altera de damno reparando conjuncta est, quando idem actus & vitiosus fuit & damnum reipsa intulit, ex quibus duabus qualitatibus duæ diversæ nascuntur obligationes. Non esse autem bella suscipienda ob delicta quævis satis constat. nam ne leges quidem suam illam ultionem, quæ tuto nec nisi nocentibus nocet, omnibus culpis impendunt. Recte, ut modo diximus, Sopater oportere ait ea quæ minora & vulgaria sunt delicta dissimulari, non vindicari.

XXXIX. Illud autem quod in oratione pro Rhodiensibus à Catione dictum fuit, non esse æquum pœnas quemquam dare ob eam rem quod arguatur male facere voluisse, suo quidem loco non male erat positum, quia nullum populi Rhodiensis decretum adferri poterat, sed animi fluctuantis conjecturæ: universaliter autem hoc recipiendum non est. Nam voluntas quæ ad externos actus processit (internos enim ab hominibus non puniri supra diximus) pœnis solet esse obnoxia. * Seneca pater in Controversiis: *Scelera quoque, quamvis citra exitum subsederunt, puniuntur. Injuriam qui facturus est jam facit*, * ait alter Seneca: non exitus rerum sed * consilia legibus vindicari Cicero dixit pro Milone. Periandri dictum erat: *μη μόνον τὸς ἀμαρτάνοντας, ἀλλὰ καὶ τὸς μέλλοντας πῶλαζε*. Sic Romani censent bellum ineundum cum Rege Perseo, nisi satisfaciatur de consiliis belli parandi adversus populum Romanum initis, quia scilicet arma, milites, classem jam comparaverat. Atque hoc ipsum in Rhodiensium oratione apud Livium recte noratur: neque moribus, neque legibus ullius civitatis ita comparatum esse, ut si quis veller inimicum perire, si nihil fecerit quo id fiat, capitis damnetur. Sed nec omnis perversa voluntas factio jam aliquo indicata pœnæ facit locum. Nam si ne perpetrata quidem peccata omnia vindicantur, multo minus cogitata ac coepta. In multis locum habet, quod Cicero dicit: *haud scio an satis sit eum qui lacefferit injuria sua pœnitere*. Lex Hebræis data adversum ple-
raque delicta inchoata contra pietatem, aut etiam contra hominis vitam extra judicium, nihil speciale constituit: quia & circa res divinas utpote nobis inconspicuas facilis est error, & iracundiæ impetus non indignus est cui ignoscatur. Cæterum in tanta matrimoniorum copia alienas nuptias attentare, aut in tam æquabili possessionum di-

*Gel. l. VII,
c. 3.*

*De Ira lib.
III.*

*Livius lib.
xlii.*

I. Off.

visione fraudem struere qua cum aliena jactura se quis locupleter, numme erit ferendum. Nam illud, non concupisces, quod in Decalogo est, qui quam si scopum spectes legis, id est τὸ πνευματικόν, latius patet * (vellet enim lex, omnes etiam mente esse purissimos) tamen ipsum præceptum externum, ἐπὶ τὴν σαρκικὴν, quod attinet, ad motus animi pertinet qui facto produntur, quod aperte liquet ex

cap. x, 19.

Marco Evangelista qui idem illud præceptum extulit, μὴ ἀποσεβῆσθαι: ilque cum jam ante posuisset, μὴ καὶ ψῆς. Atque eo sensu vox Hebræa & ei respondens Græca reperiuntur tum Mich. 11, 2, tum alibi. Inchoata ergo delicta armis vindicanda non sunt, nisi & res sit gravis, & eo processum sit ut ex tali actu aut certum malum, etsi nondum illud quod intendebatur, secutum jam sit, aut certe ingens periculum, ita ut vindicatio aut conjuncta sit cum cautione futuræ noxæ (de qua supra egimus in capite de defensione) aut dignitatem læsam tueatur aut pernicioso exemplo occurrat.

X L. Sciendum quoque est reges, & qui par regibus jus obtinent, jus habere pœnas pœscendi non tantum ob injurias in se aut subditos suos commissas, sed & ob eas quæ ipsos peculiariter non tangunt, sed in quibusvis personis jus naturæ aut gentium immaniter violentibus. Nam libertas humanæ societati per pœnas consulendi, quæ initio ut diximus penes singulos fuerat, civitatibus ac judiciis institutis penes summas potestates resedit, non proprie quæ aliis imperant, sed quæ nemini parent. Nam subiectio aliis id jus abstulit. Imo tanto honestius est alienas injurias quam suas vindicare, quanto in suis magis metuendum est ne quis doloris sui sensu aut modum excedat, aut certe animum inficiat. & hoc nomine ab antiquis prædicatus est Hercules quod Antæo, Busyride, Diomede & similibus * tyrannis liberavit terras, quas ut Seneca de eo loquitur, transiit non concupiscendo, sed vindicando, maximorum bonorum auctor hominibus, ut Lysias indicat, iniustus puniendo. Diodorus Siculus de eo sic loquitur: τὸς τῶν βασιλέων ἀνθρώπους ἢ δυναστείας ὑπερηφάνους ἀποκατέσας τὰς πόλεις ἐποίησεν εὐδαιμόνους: homines injuriosos & reges insolentes tollendo beatos reddebat civitates. Alibi dixit: ἐπύλθε τὴν οἰκουμένην κολάζων τὸς ἀδίκους: orbem obijt pœnas de iniquis expetens. Dio Prusænsis de eodem: τὸς πονηρὰς ἀνθρώπους ἐγὼ λῶς καὶ τῶν ὑπερηφάνων ἀνθρώπων κατέλυε καὶ ἀφῆρται τὴν ἐξουσίαν: Homines malos puniebat, & superbiorum regna destruebat, aut in alios transferebat. Aristides in Panathenæico ait eum suscepta communi humani generis cura meruisse in Deos referri. Laudatur similiter Theseus quod latrones Scirona, Sinin, & Procasten sustulerit, quem sic de se loquentem Supplicibus inducit Euripides:

Pridem fucinata nomen hoc per Graciam

*Mihi dederunt, * ultor ut scelerum vocer.*

Lib. 7, c. 3.

Valerius Maximus de eodem: quicquid ubique monstri aut sceleris fuit, virtute maimi ac robore dextra comminuit. Sic non dubitamus quin iusta sint bella in eos qui in parentes impii sunt, quales Sogdiani antequam eos Alexander hanc feritatem dedoceret: in eos * qui humanam carnem epulantur, * à quo more abfistere Gallos veteres Hercules coegit, narrante Diodoro; in eos qui piraticam exercent.

Seneca:

1 De benef.
cap. 14.
Istocr. Hel.
Eus.

Plutarch. de
Pers. Alex.

Seneca: *Si non patriam meam impugnast, sed sua gravis est, & sepositus à mea gente suam exagitat, abscedit nihil minus illum tanta pravitas animi.* Augustinus: *Opinatur scelera faciunda decerne, qualia si aliqua terrena civitas decerneret, decrevisseve, genere humano decernente fuerat evertenda.* De talibus enim barbaris, & feris magis quam hominibus, dici recte potest quod de Persis qui Græcis nihilo deteriores erant, perverse dixit Aristoteles, naturale in eos esse bellum, & quod Isocrates Panathenæico dixit, iustissimum esse bellum in belluas, proximum in homines bel-luis similes. Et eatenus sententiam sequimur Innocentii & aliorum qui bello ajunt peti posse eos * qui in naturam delinquant: contra quam sentiunt Victoria, Vasquius, Azorius, Molina, alii, qui ad justitiam belli requirere videntur, ut qui suscipit aut læsus sit in se aut re-pública sua, aut ut in eum, qui bello impetitur, jurisdictionem ha-beat. Ponunt enim illi puniendi potestatem esse effectum proprium jurisdictionis civilis, cum nos eam sentiamus venire etiam ex iure naturali, qua de re aliquid diximus libri primi initio. Et sane si illo-rum à quibus dissentimus admittatur sententia, jam hostis in hostem puniendi jus non habebit, etiam post susceptum bellum ex causa non punitiva: quod tamen jus plerique concedunt & usus omnium gen-tium confirmat, non tantum postquam debellatum est, sed & manente bello, non ex ulla jurisdictione civili, sed ex illo jure naturali quod & ante institutas civitates fuit, & nunc etiam viget, quibus in locis homines vivunt in familias non in civitates distributi.

Inno. c. quod
super his: c. de
voto Arch.
Flor. 3 part.
rit. 22. s. 5.
Sylv. in ver-
bo Papa. s. 7.
Vitt. Rel. 1 de
Indu. n. 40.
Vasq. cont.
lib. 1. l. 1. c. 25.

X L I. Sed cautiones hic nonnullæ adhibendæ sunt, prima, ne mores civiles, quamvis inter multos populos non sine ratione rece-pri, sumantur pro jure naturæ: qualia ferme erant illa quæ Persas à Græcis disparabant, ad quæ recte Plutarchi illud referas: *περὶ φύσιν ὁμοιωθῆναι ἡμετέροις τὸ βαρβαρικόν, barbaras gentes ad mores cultiores reducere velle obtentum esse quo veletur alieni cupiditas.*

X L I I. Secunda, ne temere annumeremus à natura vetitis ea de quibus id non satis constat, & quæ lege potius divinæ voluntatis in-terdicta sunt, in qua classe forte ponere liceat * innuptos concubitus, & quosdam eorum qui incesti dicuntur, & fœnus.

X L I I I. Tertia, ut diligenter distinguamus inter principia ge-neralia, quale est honeste vivendum, id est secundum rationem, & quædam his proxima, sed ita manifesta ut dubitationem non admit-tant, quale est alteri suum non rapiendum, & inter illationes qua-rum aliæ facilem habent cognitionem, ut posito matrimonio * non admittendum adulterium, aliæ vero difficiliorem, ut ultionem quæ in dolore alterius acquiescit esse vitiosam. Ferme idem hic evenit quod in mathematicis, ubi quædam sunt notitiæ primæ, aut pri-mis proximæ, quædam demonstrationes quæ statim & intelliguntur & assensum obtinent, quædam veræ quidem, sed non omnibus paten-tes. Sicut ergo circa leges civiles eos excusamus qui legum notitiam aut intellectum non habuerunt, ita & * circa naturæ leges par est eos excusari quibus aut ratiocinationis imbecillitas aut privata edu-catio obstant. Nam ignorantia legis sicut inevitabilis si sit tollit peccatum; ita etiam cum aliqua negligentia conjuncta delictum mi-

L. Si adulter-
rum. s. fra-
tres. D. ad
L. Jul. de
adul.

Matth. x,
15.

Luc xii,
47, 48.

Nicom. vii.

nuis. Atque ideo Aristoteles barbaros qui prave educati circa talia delinquentis comparat qui morbo carentes habent appetitus. Plutarchus ait esse quidam *νεστωμένοι καὶ παύειν τῆς ψυχῆς τὰ κατὰ φύσιν ἐκτείναντες* : morbos animi qui hominum de naturali statu deficiant. Potremo illud addendum, quod semel dico ne saepe repetam, quæ ad pacem exigendum suscipiuntur bella suspecta esse iniustitiæ, nisi scelera sint atrocissima & manifestissima, aut alia simul aliqua causa concurrat. De Romanis Mithridates forte non extra verum ajebat : *non delicta regum illos, sed vires ac maiestatem insequi.*

Ι. 7. 1. 1. 1.
XXXVIII.

L. 1. 1. 1. 1.
p. 11, s. 10.

XLI V. Perduxit nos ordo ad delicta quæ in Deum committuntur, quæritur enim an ad ea vindicanda bellum suscipi possit, quod late satis tractat Covarruvias. Sed ille alios secutus existimat punitivam potestatem non esse sine proprie dicta jurisdictione : quam sententiam nos jam ante rejecimus. Vnde sequitur, sicut in rebus Ecclesiæ dicuntur Episcopi aliquo modo *τῇ καθολικῇ πεποιθότες*, id est * *universalis Ecclesiæ curam accepisse*, ita & regibus præter peculiarem suæ civitatis etiam generalem pro humana societate curam incumbere. Potior ratio pro sententia negante justa esse bella talia, hæc est, quod Deus sufficiat vindicandis quæ in se committuntur, unde dici solet, *Decorum injurias diis cura*, & *perjurium satis Deum habere ultorem*. Verum sciendum est idem & de aliis delictis dici posse. Nam illis quoque puniendis Deus haud dubie sufficit, & tamen ea ab hominibus recte puniuntur nemine dissentiente. Instabunt quidam & dicent, alia delicta ab hominibus puniri quatenus homines alii inde læduntur aut periclitantur. Sed notandum contra, non tantum ab hominibus puniri delicta quæ directe alios lædant, sed & quæ per consequentiam, qualis est sui occisio, concubitus cum bestiis & alia quædam. Religio autem quanquam per se ad conciliandam Dei gratiam valet, habet tamen & suos in societate humana effectus maximos. Neque enim immerito Plato religionem propugnaculum potestatis ac legum & honestæ disciplinæ vinculum vocat. Plutarchus similiter *συνακτικὸν αἰτίας κοινωνίας καὶ νομοθεσίας ἔργον*, *conglutium omnis societatis & fundamentum legislationis*. Philoni quoque est *φίλτρον ἀνυσιμάτων καὶ δεσμός αὐτοῦ ἐννοίας ἡρωτικῆς ἢ τῆ ἐνδὸς ἢ τῆ ἐξωτερικῆς* : *efficacissimum amatorum & vinculum indissolubile benevola amicitia*, * *unius Dei cultus*. Contraria omnia ab impietate :

Sil. Italicus.

Hæc prima scelerum causa mortalibus agris

* *Naturam nescire Dei.*

Omnis falsa, inquit Plutarchus, de rebus divinis persuasio pernitiōsa, accedente animi perturbatione pernitiōsissima. Exstat apud Iamblichum sententia Pythagorica : *ἡ γνώσις τῶν θεῶν ἀρετὴ τε ἐστὶ καὶ σοφία καὶ διδασκαλία τελέα* : *Dei cognitio & virtus est & sapientia & perfectæ felicitas*. Hinc Chrysippus legem dixit reginam divinarum humanarumque rerum, & Aristoteli * inter curas publicas prima de rebus divinis, & Romanis jurisprudentia divinarum humanarumque rerum notitia. Philoni ars regia *πρωτομάχων ἰδιωτικῶν καὶ δημοσίων καὶ ἐξῶν ἐπιμέλεια*, *rerum privatarum, publicarum & sacrarum curatio*. Hæc vero omnia non tantum in una aliqua civitate consideranda sunt, ut cum apud

vii. Pol.

De creat.
magistr.

Xeno-

Xenophontem Cyrus ait subditos hoc sibi addictiores fore quo Dei essent metuentiores, sed & in communi societate generis humani. *Pietate sublata, inquit Cicero, fides etiam & societas humani generis & una excellentissima virtus iustitia tollitur.* Idem alibi: *Iustitiam adfert cum cognitum habeas, quod sit summi rectoris & domini numen, quod consilium, quæ voluntas.* Atque hujus rei evidens argumentum est, quod Epicurus cum divinam providentiam sustulisset, * iustitiæ quoque nihil reliquit nisi nomen inane, ut quam nasci diceret ex sola conventionem, neque durare ulterius quam communis duraret utilitas, abstinendum autem ab his quæ alteri nocitura essent solo prænæ metu. Verba ipsius ad hanc rem sane insignia exstant apud Diogenem Laertium. Vidit hunc nexum & Aristoteles qui v de republica cap. xi sic ait de rege: *ἡτίνα φοβῶν τὸ πᾶν ἐν ἡμετέροις ἡ πόλις, ἵνα δεισιδαιμόνεια τοῖς ἄλλοις εἴηαι τὸ ἀρχόντα*: minus enim populus timebit injulte tractari à Principe quem religiosum credat. Et Galenus libro ix de placitis Hippocratis & Platonis, cum multa de Mundo divinaque natura quæri dixisset nullo ad mores usu, quæstionem de providentia agnoscit usum esse maximi tum ad privatas tum ad publicas virtutes. Vidit hoc & Homerus qui Odyssæ sexto & nono hominibus ὁλοκαῖς καὶ ἀνθρώποις φέρει & injustis opponit eos quibus νόμος ἐστὶ θεοῦ mens religiosa. Sic Iudæorum veterum * iustitiam religione permixtam laudat ex Trogo Iustinus, sicut eosdem Iudæos Strabo *δικαιοπραγεῖν καὶ εὐσεβεῖς ὡς ἀληθῆς οἶοντες.* Lactantius: *Si ergo pietas est cognoscere Deum, cuius cognitionis hac summa est ut eum colas, ignorat utique iustitiam, qui religionem Dei non tenet. Quomodo enim potest eam nosse qui unde oriatur ignorat?* Idem alibi: *Religioni est propria iustitia.* Iam vero majorem etiam usum habet religio in majori illa quam in civili societate, quia in civili partem ejus suppleant leges & facilis legum exsecutio: cum contra in magna illa communitate juris exsecutio sit difficillima, ut quæ nisi armis expleri nequeat, & leges paucissimæ: quæ ipsæ insuper sanctimoniam suam habent præcipue à metu numinis, unde qui in jus gentium peccant divinum jus violare passim dicuntur. Non male ergo religionem contaminatam ad omnium pertinere injuriam dixerunt Imperatores.

Cyr. Instit. lib. viii.

Lib. i de Nat. Deor. De Fin. iv.

Inst lib. v.

De Ira Dei.

L. 4. C. de hæreticis.

X L V. Ut rem totam penitus introspeciamus, notandum est religionem veram, quæ omnium ætatum communis est, quatuor præcipue pronuntiatis niti, quorum primum est Deum esse & esse unum. Secundum Deum nihil esse eorum quæ videntur, sed his aliquid sublimius: tertium à Deo curari res humanas, & æquissimis arbitriis judicari: quartum eundem Deum opificem esse rerum omnium extra se. Hæc quatuor totidem decalogi præceptis explicantur. Nam primo aperte traditur Dei unitas: secundo natura ejus inconspicua; nam propter eam imago ejus exstrui veratur Deut. iv, 12. Quomodo & * Antisthenes dicebat: *ὁφθαλμοῖς ἔχ' ὁραῖται, ἐὼν δὲ τούτοις, οὐδέποτε αὐτὸς ὁδὸς κοινὰς ἐξ ἐπὶ τοῦ δυνάται.* oculis non conspicitur, rei nulli est similis, unde nec quisquam eum potest ex effigie cognoscere. * Philo autem: *τὸ ἀόρατον ἀπογοργεῖν ἢ ἀλγεαλῶσθαι ἔχ' ὅποι.* Profanum est ejus qui inconspicui est pingendo aut fingendo imaginem exhibere. Diodorus Siculus de Mose: *ἀγαλλμα ἢ κατασκευαστὸς ἀλφ' τὸ μὴ περιεῖν ἀνθρωπίνου μορφῆς εἶναι τὸ θεῶν: simulacrum*

Excer.

non constituit, eo quod Deum non crederet humana forma esse. Tacitus: *Ινδαι μιντιε σὸλα σπουδῇσι πνεῦμα ἰντεῦ, ζῆμι: ῥοφανος ῥσι Δεῦμ ἰμαγινες μορταλβυς ματεριε ἰν σπεῦμ ῥομινυμ ἐσφινγυμ*. Plutarchus vero cur * Nummi de templis simulachra sustulerit causam hanc reddit: *ὥς ἐκ ἐφελπτι. ὅτι δὲν ἄνθρωπος ἀπὸ τοῦ νοῦ*. Quod Deus concipi nisi sola mente non possit. Tercio præcepto intelligitur comitio & cura rerum humanarum, etiam cogitationum: nam id iurisiurandi fundamentum est. Deus enim testis, etiam cordis, & si quis fallat vindex invocatur, quo ipso simul & iustitia Dei significatur & potentia. Quarto origo mundi totius auctore Deo, * in cuius rei memoriam institutum fuit olim sabbatum, & quidem singulari quadam sanctimonia supra ritus alios. Nam si quis in alios ritus peccasset poena legis erat arbitraria, ut de cibis vetitis; si in hunc poena capitis: quia sabbati violatio ex instituto continebat abnegationem mundi à Deo creati. Mundus autem à Deo creatus & bonitatem ejus & sapientiam & æternitatem & potentiam tacite indicat. Ex his autem notionibus contemplativis sequuntur activæ, ut Deum honorandum, amandum, colendum, eique obtemperandum. Itaque Aristoteles eum qui Deum honorandum aut parentes amandos neget, non arguentis sed poena edomandum dixit. Et alibi alia quædam esse honesta, Deum honore prosequi ubique. Istarum autem quas contemplativas diximus notionum veritas haud dubie etiam petitis ex rerum natura argumentis demonstrari potest, inter quæ illud validissimum est quod res aliquas esse factas ostendat sensus, res autem factæ omnino nos ad aliquid non factum deducant. Sed quia hanc rationem & similes alias non omnes capiunt, sufficit quod ab omni ævo per omnes terras, paucissimis exceptis, in has notiones consenserunt & hi qui crassiores erant quam ut vellent fallere, & alii sapientiores quam ut fallerentur: * quæ consensus in tanta & legum & opinionum aliarum varietate, satis ostendit traditionem à primis hominibus ad nos propagatam, ac nunquam solide refutatam, quod vel solum ad fidem faciendam satis est. Conjuncta ea quæ memorata nobis jam sunt de Deo, Dion Prusænsis cum dixit, *ἐπείδησι*, id est persuasionem de Deo, aliam esse nobis cognatam, ex argumentis scilicet petitam, aliam *ἐπικληθῆναι* acquisitam ex traditione. Plutarchus eandem vocat *παλαιὴν πίσιν*, *ἣν ὁκ ἐπὶ ἐπὶ τῶν ἀπὸ ἀνθρώπων τεκμήριον ἐναρξάμενον, ἰδὲ καὶ κατὰ βίαν ὑφ' ἐσώτων κοινῇ πρὸς ὑποθέσιν: ἀντίquam persuasionem qua nullam haberi possit aut dici argumetum certius, fundamentum in commune pietati posuim.* Aristoteles *πάντες ἄνθρωποι ἀπὸ θιῶν ἔχουσι ἐπείδησι*. Idem sensus apud Platonem de legibus decimo.

XLVI. Quare non vacant culpa qui etiam si hebetioris sint ingenii quam ut certa ad illas notiones argumenta aut reperire possint, aut comprehendere, eas repudiant, cum & ad honestum sint duces, & diversa sententia nullis argumentis nitatur. Sed quia de poenis & quidem humanis agimus, discrimen hic adhibendum est inter notiones ipsas, & inter modum ab iis discedendi. Hæ notiones, nomen aliquod esse (unum an plura sepono) & curari ab eo res humanum, maxime sunt universales & ad religionem sive veram sive falsam

Top. 1. 9.

Top. 11. 4.

De calo. 1. 3.

fam constituendam omnino necessariæ. τὸ περὶ ἑαυτοῦ τοῦ θεοῦ (id est qui *Heb. xi, 6.*
religionem habeat: nam religio Hebræis accessus ad Deum vocatur)
 πισῦσαι θεὸν οὐκ ἐστὶ, καὶ τοῖς ἀκρίβειαν αὐτοῦ μετὰ ἀποδείξεως γίνεται: eum credere
 oportet & esse Deum, & ab eo præmia dari se colentibus. Similiter Cicero: *De Nat.*
Deor. 1.
 Sunt Philosophi, & fuerunt, qui nullam habere censuerunt humanarum rerum
 procuracionem Deos, quorum si vera sententia est, quæ potest esse pietas, quæ san-
 ctitas, quæ religio? Hæc enim omnia pure ac caste tribuenda Deorum ita numi-
 ni sunt, si animadvertuntur ab his & si est aliquid à Diis immortalibus huma-
 no generi tributum. Epictetus: πῶς ποτε τὸς θεοὺς εὐσεβείας ἵσται οὐκ τὸ κυριαρχεῖν
 εὐεῖνο ἵσται, ἀλλὰ τὸ πολλὰς καὶ ἀνύμωτον ἔχειν, ὡς ὄντων καὶ ἀποικούντων τὰ ὅλα
 καλῶς καὶ δικαίως. Pietatis hoc præcipuum bene sentire de Diis, ut qui & sint
 & res omnes iuste ac recte administrent. Ælianus ait barbarorum nemi-
 nem delapsum ad ἀθεΐαν, sed ab omnibus affirmari * & esse nu-
 men, & nostri curam gerere. Plutarchus libro de communibus noti-
 tiis ait eam quæ de Deo est notitiam tolli sublata providentia:
 ὅς ἂν ἀθνήσκειν καὶ μεγαλοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ φιλόανθρωπον καὶ κηδεμονικὸν καὶ
 ἀφελίμην ἀνθρώπων καὶ νοεῖν τὸ θεόν. Non enim immortalē tantum &
 beatum, sed & hominum amatorem, ita ut & curet eos & prosit ipsis, concipi
 atque intelligi Deum. Lactantius: Neque honor ullus deberi potest Deo, si ni-
 hil præstat colenti, nec ullus metus si non transigitur non colenti. Et revera ne-
 gare Deum esse, aut negare à Deo curari actiones humanas, si mora-
 lem effectum respicimus, tantundem valet. Quare ipsa quasi necessi-
 tate auctore hæc duæ notiones * apud omnes ferme quos novimus
 populos per tot jam sæcula conservatæ sunt. Hinc Pomponius erga *L. veluti de.*
 Deum religionem, juri ascribit gentium: & apud Xenophontem, *Iust. & jure.*
 Socrates τὸς θεοὺς σέβειν, Deos colere legem esse ait quæ apud omnes homi-
 nes valeat: quod & Cicero tum de natura Deorum libro primo tum
 secundo de inventionē affirmat. Dion Prusænsis oratione xli vocat
 δίκην καὶ ἐπίνοιαν καὶ τὸ ἐμπαινεῖν ἀνθρώπων γένος, ὁμοίως μὲν Ἕλληνας, ὁμοίως
 ἢ βαρβάρων ἀναγκάσει καὶ ἐμφύτοι ἐν παντὶ τῷ λογικῷ νοημένῃ καὶ φύσει. per-
 suasionem quæ insit hominibus communiter omnibus non minus barbaris quam
 Græcis necessariam ac naturalem cunctis ratione utentibus. Et paulo post:
 πάντοιχοι καὶ ἀνύμωτοι ἐν τῷ παντί χρόνῳ καὶ ὅλῃ πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν ὁρῶμεθα
 τε καὶ ἀφαιμένους. persuasionem valde robustam ac sempiternam apud omnes
 gentes & coeptam & permanentem. Xenophon in convivio & Græcos &
 Barbaros ita ait existimare, nota esse Diis & præsentia & futura. Has
 igitur notitias qui primi incipiunt tollere, sicut in bene constitutis ci-
 vitaribus coerceri solent, ut Diagoræ Melio accidisse legimus, & E-
 picureis qui ex bene moratis urbibus ejecti sunt, * ita & coerceri
 posse arbitror nomine humanæ soc etatis quam sine ratione probabi-
 li violant. Himerius Sophista actione in Epicurum: δόγματι ἐν
 ἀπαιτείς δικας, ὅσα ἀπὸ ἀσεβείας. δόγματι μὲν γὰρ ἐξ ἀσεβείας ἢ ἐκ ἐπιτε-
 τραπείας: Placiti igitur pœnæ exigit: Neuiquam: sed impietatis: placita
 tradere permittitur, non & pietatem oppugnare.

XLVII. Cæteræ notiones non æque sunt evidentes, ut Deos
 plures uno non esse: nihil eorum quæ videmus Deum esse, non mun-
 dum, non cælum, non solem, non aërem: mundum non esse ab omni
 æternitate, ac ne ejus quidem materiam, sed à Deo facta. Itaque

harum cognitione temporum lapsu apud multos populos oblitteratam, & quasi extinctam videntur, eoque facilius quia leges hanc pariter minus curabant ut sine qua aliqua saltem consistere religio posset. Ipsa vero Dei illi populo data quem Prophetæ & prodigia parum conspicua, partim non dubitandæ auctoritatis fama ad ipsos perlati, cognitione harum rerum nec obscura, nec incerta imbuerant, quamquam falsorum deorum cultus maxime detestatur, non tamen omnes eius culpæ convictos morte punit, sed eos demum quorum ficta circumstantiam habent singularem, ut eum qui princeps alios sedaxerit. Deut. xii, 16. civitatem quæ incepit colere deos ante ignotos, Deut. xii, 23. eum qui astra colit ut legem totam ac proinde Dei veri cultum deserat, Deut. xvi, 2. (quod Paulo est *ἀπαρτί τῇ κυρίῳ ὁρῶν τὴν κλισίαν* * *opificio servire non opifici* nam *ὁρῶν* ibi & alibi sæpe vim habet exclusivam) quæ res etiam apud Esau posteros aliquo tempore pœnis fuit subdita, ut videre est Iobi xxxi, 26, 27. eum quoque qui liberos suos Molochus id est Saturno dederit, Levit, xx, 2. Cananos vero & vicinos illis populos pridem delapsos ad pravas superstitiones non statim Deus puniendos iudicavit, sed tum demum cum hanc culpam magnis sceleribus cumulassent, Gen. xv, 16. Sic & in aliis populis dissimulavit ignorantiam tempora circa falsorum numinum cultus, Act. xvii, 38. Nimirum recte à Philone dictum est, religionem suam cuique videri optimam, ut quæ plerumque non ratione sed affectu dijudicetur: unde non longe abit dictum Ciceronis, nemini ullam disciplinam philosophiæ probari, præter eam quam ipse sequatur. Addit plerosque teneri adstrictos antequam quid esset optimum judicare possent. Sicut autem excusabiles sunt & ab hominibus certe non puniendi, qui cum legem à Deo proditam nullam acceperint, aut astrorum, aut aliarum rerum naturalium virtutes, aut spiritus, sive in imaginibus, sive in animantibus, sive in rebus aliis colunt, aut etiam animas eorum qui virtute & beneficiis in humanum genus excelluerunt, aut mentes quasdam incorporeas, præsertim si nec ipsi tales cultus commenti fuerint, * nec summi Dei cultum ideo deserant: ita impiis magis quam errantibus annuendum sunt, qui aut cæcædæmonas quos tales esse norunt, aut vitiorum nomina, aut homines quorum vita fuit flagitiis plena, divinis honoribus colere instituant. Nec minus illi qui deos colunt hominum innocentum sanguine, à quo more quod Carthaginienfes abstinere coegerit laudatur * Darius Persarum rex & Gelo Syracusarum tyrannus. Narrat & Plutarchus barbaros quosdam qui humanis victimis deos colebant, pœnas daturus Romanis fuisse: sed cum antiquitate moris se excusarent, nihil mali passos: vetitos tantum nequid in posterum tale facerent.

XLVIII. Quid de illis armis dicemus quæ inferuntur populis aliquibus eam ob causam, quod illi Christianam religionem sibi propositam amplecti nolunt? Non jam quæram an talis proponatur qualis debet, & quomodo debet. Demus ita fieri: duo notanda dicimus. Prius est veritatem Christianæ religionis, quatenus scilicet naturali ac primæ religioni non pauca superaddit, argumentis mere

natu-

L. 1. ad Ca-
jum.

Acad. IV.

Inst. L. XIX.
Plut. Apo-
phth. & de
sera num.
vind.
Plut. quæst.
Rom. 12.

naturalibus persuaderi non posse, sed nri historia tum resurrectionis Christi, tum miraculorum ab ipso & Apostolis editorum: quæ res est facti olim quidem irrefragabilibus testimoniis probata, sed olim, ita ut & hæc quæstio facti sit, & jam perantiqui. Quo magis sit, ut doctrina hæc ab his qui nunc primum eam audiunt penitus in animum admitti nequeat nisi secretis Dei auxiliis accedentibus, quæ sicut quibus dantur non dantur in operis alicujus mercedem, ita si quibus negantur aut minus large conceduntur, id sit ob causas non iniquas illas quidem sed plerunque nobis incognitas, ac proinde humano judicio non punibiles. Huc respicit Canon concilii Toletani: *Præcipit sancta Synodus * nemini deinceps ad credendum vim inferre. Cui enim vult Deus miseretur, & quem vult indurat.* Mos enim est sacrorum librorum * quarum rerum causæ nos latent eis causam assignare divinam voluntatem. Alterum hoc est, * Christo novæ legis auctori omnino hoc placuisse ut ad legem suam recipiendam nemo hujus vitæ pœnis aut earum metu pertraheretur, Rom. vii. 12, 15; Hebr. x. 1, 15; Iohan. vi. 67; Luc. ix. 54; Matth. xii. 24; quo sensu verissimum illud Tertulliani: *Lex nova non se vindicat ultore gladio.* In libro antiquo cui nomen constitutiones Clementis de Christo dicitur, τὸ αὐτῆς ἐξέσιν τῷ αὐτῆς ὁρῶν αἰφῆαν ἐλπίσιν, & ἀποκαίρει παντὶ δίκῃ, ἀλλ' ἐν ἐτέρῃ καὶ ἐσθίῃ λογιστῶν αὐτῷ. *Libertatem reliquit hominibus arbitrii potestatem, non morte temporali eos puniens, sed in altero seculo ad reddendam rationem vocans.* * Athanasius: *Dominus non cogens, sed libertatem suam voluntati permittens dicebat quidem vulgo omnibus: Si quis vult venire post me: Apostolis vero: * numquid & vos abire vultis?* Chrysostomus ad eundem Iohannis locum: ἐρωτᾷ λέγων, μὴ καὶ ὑμεῖς θέλετε ἀπώγειν; ὅπερ πᾶσαν ἦν ἀφορμὴν ἐξέβλην καὶ ἀνάγκην: *interrogat an & ipsi velint discedere, quod omnem est amoventis vim ac necessitatem.* Nec obstat illud in fabula de nuptiis, quod quidam jubentur cogi intrare, Luc. xiv. 23; nam sicut in ipsa fabella illud cogere * instantiam vocatoris significat, ita & in affabulatione, quo sensu vox ejusdem significationis accipitur Luc. xxiv. 29; nec aliter Matth. iv. 22; Marci vi. 45; Gal. ii. 14. Procopius in arcana historiarum parte docet à sapientibus culpatum fuisse * Iustiniani consilium, quod Samaritas vi ac minis ad Christianam religionem compulerit: addit & incommoda inde secuta quæ apud ipsum legas.

XLIX. Qui vero Christianismum docentes aut profitentes eam ob causam pœnis subdunt, haud dubie faciunt contra ipsam rationem, nihil enim est in disciplina Christiana (ipsam hic per se considero, non quatenus ei insincerum aliquid admiscerit) quod humanæ societati noceat, imo nihil quod non proficit. Res ipsa loquitur, & extranei coguntur agnoscere. Plinius Christianos sacramento inter se obstringi ait, ne furta, ne latrocinia committant, ne fidem fallant. * Ammianus ea religione nihil ait doceri, nisi justum & bene. Et vulgi verbum, *Bonus vir Cæsus Sejus, tantum quod Christianus.* Tert. Apol. Nec admittendæ excusationes, nova omnia metuenda, præsertim c. 3, & 1. coetus: nam neque metuenda sunt dogmata quamvis nova, si modo advers. Nap. do ad honesta omnia atque ad exhibendam superioribus obedientiam ducant, nec suspecti esse debent coetus proborum hominum, & c. 4.

Thom. 2, 2.
108.

qui latere non quærant nisi cogantur. Recte huc aptem quod Augustinus de Iudæorum conventibus dixisse * Philo commemorat : non eos bacchanalia esse aut coetus turbandæ paci, sed virtutum scholas. Qui in tales seviunt ipsi in ea causa sunt ut puniri iuste possint, quod & Thomæ videtur. Atque eam ob causam * Constantinus Licinius, Imperatores * alii Persis bellum intulerunt : quanquam hæc bella magis ad innocentium defensionem, de qua & infra agemus, quam ad pœnæ exactionem pertinent.

I. In eos vero qui Christi legem pro vera habent, sed de quibusdam quæ aut extra legem sunt, aut in lege sensum videntur habere ambiguum, & ab antiquis Christianis non eundem in modum sunt exposita, dubitant aut errant, suppliciiis qui grassantur perinque faciunt : quod ostendunt & ea quæ ante diximus, & Iudæorum exemplum vetus. Nam hi cum legem haberent quæ suppliciiis hujus vitæ sanciebatur, nunquam tamen pœnis subdiderunt Sadducæos, qui rejiciebant dogma resurrectionis, verissimum quidem, sed in ea lege non nisi obscure & sub verborum aut rerum involutris traditum. Quid si vero gravior sit error, & qui apud æquos judices facile possit sacra autoritate aut veterum consensu revinci? cogitandum hic quoque quanta sit vis inolitæ opinionis, & quantum libertatem judicii minuatur in suam cuiusque sectam studium, malum, ut Galenus ait, quavis scabie insanabilis. Apposite ad hanc rem Origenes : *Ἡμεῖς ἐγγὺς γὰρ αὐτῶν πρὸς τοὺς αὐτοὺς ἄλλα συνήθειας, καὶ δυνατοπραΐδους αὐτῶν ἔχοντες ἀλλοτρίων αἰν, ἢ τοὺς αὐτοὺς τοὶ δόγματες.* Facilius quis alia sibi consueti exuat, quantumvis illis affixus sit, * quam ea quæ dogmata sunt. Adde quod quanta hæc sit culpa pendet ex modo illuminationis & aliis animi dispositionibus quas hominibus pernoscere non est datum. * Hæreticus Augustino is demum, qui alicujus * temporalis commodi & maxime gloriæ principatusque sui gratia, falsas ac novas opiniones vel gignit vel sequitur. Audiamus de Arianis Salvianum : *Hæretici sunt, sed non scientes: denique apud nos sunt hæretici, apud se non sunt: nam in tantum se Catholicos esse judicant, ut nos ipsos titulo hæretica pravitas infamant. Quod ergo illi nobis sunt & hoc nos illis. Nos illos injuriam divinæ generationi facere certi sumus, quod minorem patre filium dicant. Illi nos injuriosos patri existimant, quod aequales esse credamus. Veritas apud nos est, sed illi apud se esse presumunt. Honos Dei apud nos est, sed illi hoc arbitrantur honorem divinitatis quod credunt. Inofficiosi sunt, sed illis hoc est summum religionis officium, Impii sunt, sed hoc putant veram esse pietatem. Errant ergo, sed * bono animo errant, non odio, sed affectu Dei, honorare se dominum, atque amare credentes. Quamvis non habeant rectam fidem, illi tamen hoc perfectam Dei aestimant caritatem, & qualiter pro hoc ipso falsa opinionis errore in die judicii puniendi sint, * nemo potest scire nisi iudex. Interim iccirco eis, ut reor, patientiam Deus commodat, quia videt eos etsi non recte credere, affectu tamen pia opinionis errare.* De Manichæis audiamus eum qui in illorum crassissimis fordibus diu hæsit Augustinum : *Illi seviunt in vos qui nesciunt, quo cum labore verum inveniamus: & quam difficile caventur errores. Illi in vos seviunt qui nesciunt quam rarum & arduum sit carnalia phantasmas pia mentis serenitate superare. Illi in vos seviunt, qui nesciunt quanta difficultate sanetur* oculis

oculus interioris hominis, ut possit intueri solem suum. Illi in vos sciant, qui nesciunt quantis gemitibus & suspiriis fiat ut ex quantulacunque parte possit intelligi Deus. Postremo illi in vos sciant qui nullo tali errore decepti sunt, quali vos deceptos vident. Ego autem scire in vos omnino non possum, quos sicut me ipsum illo tempore, ita nunc debeo sustinere, & tanta patientia vobiscum agere, quanta mecum egerunt proximi mei cum in vestro dogmate rabiosis & cæcus errarem. * In Arianam hæresin acriter invehitur Athanasius epistola ad solitarios, quod prima in contradicentes usæ esset judicium potestate, & quos non potuisset verbis inducere, eos vi, plagis carceribusque ad se pertrahere amitteretur: *Atque ita, inquit, seipsam quam non sit pia, nec Dei cultrix manifestat*, respiciens ni fallor ad illud quod legitur * Gal. i v, 29. Similia habet Hilarius oratione ad Constantium. * In Gallia jam olim damnati sunt Ecclesiæ judicio Episcopi qui ut in Priscillianistas gladio animadverteretur curaverant, & in Oriente damnata Synodus, quæ in Bogomili exustionem confenserat. Sapienter dixit Plato * errantis poenam esse, doceri.

L. I. * Iustus illi puniuntur qui in eos quos Deos putant irreverentes atque irreligiosi sunt. Atque hæc causa inter ceteras allata ^{Thuc. I.} belli Peloponnesiaci inter Athenienses & Lacedæmonios, & à Philippi Macedone in Phocenses: de quorum sacrilegio sic Iustinus: ^{Diod. libro xvi.} *quod Orbis viribus expiari debuit. Hieronymus ad Danielis vi: Quamdiu vasa fuerunt in idolo Babylonis, non est iratus Dominus (videbantur enim rem Dei secundum pravam quidem opinionem, tamen divino cultui consecrassent) postquam autem humanis usibus divina contaminant, statim poena sequitur post sacrilegium.* Nimirum & Augustinus existimat auctum à Deo Imperium Romanorum quod cordi illis fuisset quamvis falsa religio: & ut Lactantius loquitur, summum hominis officium, erit non reipsa, tamen proposito tenerent. Et supra diximus qualiacumque quæ putantur numina pejerata à vero numine vindicari: ^{Lib. viii.} *Punitur, quia tanquam Deo fecit, ait Seneca: opinio illum sua obligat poena.* Sic accipio & illud Senecæ: *Violatarum religionum aliubi atque aliubi diversa poena est: sed ubique aliqua.* Et quod Plato capitis damnat religionis temeratores. ^{vii de ben. cap. 7.} ^{iii de ben. 6.} ^{De legib. x.}

Annotata ad Caput xx.

Plato] Verba ejus sic posuit Irenæi interpretes Libro III, c. xiv. §. I. *Et Deus quidem, quemadmodum & vetus sermo est, initium & medietates omnium quæ sicut habens, recte perficit, secundam naturam circumiens: hunc autem semper consequitur Iustitia ultrix in eos qui deficiunt à lege divina.*

Lactantii dictum est] Convenit huc & illud Belisarii apud Procopium Vandal. I, *περὶ τοῦ δὲ αὐτοῦ δυνάστητος ἡρώδου, ὃς δὲ δίκης ἀνεγκύριον ποιεῖ.* Primum iustitiæ documentum erit, poena exacta de iniustis intersectoribus. Adde Agathiam lib. v, ubi de Anatolio.

Æqualitas inter culpam & poenam] Seneca de ira II, 6, *Iniquus erit si æqualiter irascatur inæqualibus.* Tacitus Annalium III: *Sin flagitia & facinora sine modo sunt suppliciiis & remediis principis moderata, majorumque*

Et vestra exempla tumberant. Et una à sceleris, dicta à maleficiis differunt, est locus sententia, per quam neque huius delictum impune sit, Et nos clementia simul ac severitas non perniteat. Ammianus libro xxviii: *Oraturi ne delictis supplicia sint grandiora.* Scholiastes ad Horatium: *Si in minimis peccatis etiam maxima poena consumuntur, restat ut maxima peccata aut maneant impunita, aut nova supplicia inveniantur.* Lex Wisigothorum libro xii, tit. iiii, c. i: *Nam quaedam leges sicut culpae habent diversitates, non ita discretas in se continent ultiones, sed permixta scelera transgressorum ad unius permittuntur legis poenale iudicium.* Nec secundum modum culpa modus est adhibitus poena, cum major minorque transgressio non unius debeat multationis praedeterminari supplicio: praesertim cum dominus in lege sua praecipiat: *pro mensura peccati, erit et plagarum modus.* Vide infra hoc capite, §. xxviii, & xxxii, & lib. iiii, c. xi, §. i.

Quod ad contractum naturam accedit] Saepè hoc notat Servius ad iv Aeneidos: *Nam qui excedunt delinquendi modum, ipsi sibi poenam sanciunt.* ibidem: *Damare est debito liberare, unde damnabis tu quoque votis.* ad x Aeneidos: *Luant peccata.* Luant id est absolvant. Diximus autem Et luo poenam, sed melius est hic peccatum, nam peccatum solvitur poena. qui enim crimini tenetur obnoxius, poena eum à pristina liberat obligatione. Contra, luo poenam, non procedit, quasi poena solvatur. Auctoritas tamen ista confundit licenter, *more quo solent poni vel à sequenti quod praecedit, vel à precedenti quod sequitur.* Idem locutio sacrae Scripturae frequens indicat. Nam, ut Tertullianus ait de oratione, *Debitum in scripturis delicti figura est, quod perinde iudicio debeat, Et ab eo exigatur.* Chrysostomus oratione de Terræmotu quae est Tomo v, de divite illo agens qui Lazaro opponitur, & explicans vocem ἀπὸ τοῦ πωλείου, quae est in illo Evangelii loco, ἡρεώσαντο αὐτὸς πωλείου, ἡρεώσαντο αὐτὸς ὁδόναι: *debeantur ipsi poena, debeantur ipsi dolores.* idem ii de poenitentia: *πὲρ ἀμωρτήμεθα εἰς ὀφειλήμεθα ἀναζώφισται.* peccata ad debiti genus referuntur. Augustinus xxi de libero Arbitrio, *Itaque si non reddit faciendo iustitiam, reddet patiendi miseriam: quia in utroque verbum illud debiti sonat.* Hoc enim etiam modo dici potuit: *si non reddit faciendo quod debet, reddet patiendi quod debet.*

Ipsè te huic poena subdidisti] Philo fine libri primi de vita Moysis: *αὐτοὶ γὰρ τὴν ἀποδόντες ἀμαρτίαν, ἀποδόντι καὶ αὐτοῦ πωλείου: peccare dum festinatis, ad poenas ferendas festinatis.*

§. iii.

In consensu bestiarum] Sic & Moses Maimonides ad Deut. xxxiii.

Numquid Et ipsi tale aliquid commissimus? Pertinet huc & Ambrosii locus sermone xx in Psalmum, Beati immaculati, ad versiculum, *Miserationes tuæ Domine, citatus causa iiii, quaestione vii.* item Cassiodori, vi, 21.

§. iv.

Ut nocere ei non debeat, nisi boni alicuius consequendi causa] Cassiodorus de Amicitia: *Quod si manus una casu aliquo forte laedat alteram, illa qua laesa est non repercutit, nec se erigit in vindictam.*

Seneca] Eiusdem est libro eodem de Ira secundo, capite xii: *Exsequar, quia oportet, non quia dolet.*

§. v.

Quam homo cum bestiis habet communem] Inde ista Homericæ: *χὼλον δὲ μὴ ἀρεῖν ἤϊε, illum fera pranderat ira.*

item:

item :

ἀρειον ἐν στήθεσι ἦτο μεγαλύτερον θυμὸν
Efferat ipse animum magnum sibi pectore in alto.

item :

ἀλλ' Ἀχιλλεὺς δάμνασσι θυμὸν μέγαν
Magnum animum sed Achille domat.

Fervor] inde σείσασα χόλον βίην *extinguere* apud Homerum.

Aut in sensu carentia] Seneca de Ira libro I I, c. 26 : *His irasci quam stultum est, qui iram nostram nec meruerunt, nec sentiunt.* Brasiliiani, feri homines, de ferro, ita ut de homine, se vindicant.

Non convenit parti rationali, cuius est imperare affectibus] Vide quæ in hanc rem Seneca de Ira libro I, c. 5.

Sed Philosophi] Plato Gorgia. Vide de eo Theodoretum libro xx curationis.

Nempe hoc indocti] Seneca de Ira l. I 3 : *Atqui iracundissimi infantes senesque & agri sunt, & invalidum omne, natura querulum est.*

Nemo magis gaudet quam femina] Terentius Hecyra :

Pueri inter sese quam pro levibus noxiis iras gerunt ?

Quapropter ? quia enim qui eos gubernat animus infirmum gerunt.

Idem mulieres sunt ferme, ut pueri, levi sententia.

Ammianus Marcellinus libro xxvii de ira sic loquitur : *Hanc esse ulcus animi diuturnum, interdumque perpetuum, prudentes definiunt, nasci ex mentis mollitie consuetum, id asserentes argumento probabili, quod iracundiores sunt incolumibus languidi & femine maribus & juvenibus senes & felicibus arumnosi.*

Τιμωρίαν] tria hæc νεησιάν, τιμωρίαν, κλάσιν, emendationem, satisfactionem, exemplum, etiam Chrysostomus ponit in I ad Corinth. xi, 32. §. vi.

Dolore quodam subsequente] Seneca de ira l. v : *quemadmodum quædam hastilia detorta, ut corrigamus, adurimus, & adactis cuneis, non ut frangamus, sed ut explicemus, elidimus, sic ingentia vitia prava, dolore corporis, animique corrigimus.* idem de Ira II, 27 : *In his erunt boni magistratus, parentesque & iudices, quorum castigatio sic accipienda est, quomodo scalpellum & abstinentia & alia qua profutura torquent.*

Inter personas quibus id liceat] Vide Augustinum Enchiridio cap. 72. §. vii.

Ad mortem peccare] τὰς ἀνίατα νοσήσας : morbo rentos insanabili hos vocat Chrysostomus II Corinth. xiii, 9. Iulianus secundo libro de Constantio : διττὴν δ' ὄντων τῶ ἀμαρτημέτων καὶ τῶ μὲν δῶσαν ὄντων ἐλπιδὸς ἀμένους, καὶ ἐ πᾶν τὴν θεογονίαν ἀπερριμμένων, τῶν δ' ἀνίατα πλημμελάντων. τέτοις δ' οἱ νόμοι θάνατον λύσιν τῶ κακῶν ἐπινοήσαν, οὐκ εἰς τὴν ἐκείνων μέσσαν, εἰς δ' τὴν τῶ ἀλλῶν ὀφέλειαν. Cum duo sint delictorum genera, alia quidem qua spem præbent rerum meliorum neque curationem penitus repudiant, alia vero hominum insanabiliter peccantissim. huic generi lages mortem malorum exitum reperere, non tam ipsorum quam omnium aliorum bono.

Utilitas ejus cujus intererat non peccatum esse] Etiam hujus rei in feris §. viii. imago quædam. Leo in adultera peccata confurgit. Plinius historię naturalis viii, 16.

Hoc naturali jure] Φύσις φύσιν λαμβάνει : Romulus de Tatío occiso à Laurentibus , eodem modo sententiam. apud Plutarchum. idem Plutarchus de Mantineensibus male tractatis ab Achæis : καὶ πάντες μὲν ἔχοντες τὴν ἀμύνην ἑαυτοῖς : ὅθεν καὶ αὐτοὶ ἀμύνονται in se habebant. Belisarius apud Procopium Vandalicorum I : φύσις γὰρ ἀσθενὴς τοῖς ἀδικημένοις ἡ φύσις τῶν βλαπτόμενων χεῖρα : naturalis enim est lesi hominis in eum qui vim intulit intimitas.

Ambrosius] Eundem vide oratione contra Symmachum.

Vlti sunt innocentiū nocem fratrum suorum] Vide Iosephum Antiquæ historiæ XI II, I, de vindicata Iohannis morte.

Ius gentium vocat par pari referre] Sic & Livius libro I, cūm Laurentes jure gentium agerent.

Ex legibus iudicium exciteri, non autem ex cuiusque impetu atque arbitrio] Tyndareus adversus Orestem sic declamat in Euripidis Oreste :

πρὸς τὸνδ' αἶψα τις ἦεν τ' σοφίας πύλας,
εἰ τὰ καλά πάντα φάνερα, καὶ τὰ μὴ καλά,
τάτα τις ἀνδρῶν ὅστις ἀσυνεταίτερος ;
ὅστις τὴν μὲν δίκαιον σὺν ἡμετέρῳ,
καὶ δ' ἤλθει ἐπὶ τ' ἡγεῖν ἐλλήνων νόμον.
ἐπεὶ γὰρ ἐκινούσιν Ἀγαμέμνωνι βίον
πολλῆς θυγατρὸς τ' ἐμῆς ἔτι ἐκ χείρας
(αἰγιστὸν ἔχον, καὶ γὰρ ἀνίστατο ποτὲ)
χρῆν' αὐτὸν ἐπιθεῖναι μὲν αἰμαλῶς δίκην
εἶναι, διασπῆν' ὁμοκαλεῖν τε δαμόχτων
μητέρου, τὸ σὺ φρονεῖν εἰλαῖν αἶν' τ' συμφορῶν,
καὶ δ' ὅτι καὶ τ' αἶν' εἶχε δόσεως τ' αἶν' ἦν.
νῦν δ' εἰς τ' αὐτὸν θαίμεν' ἤλθε μητέρα
κακὴν γὰρ αὐτὴν ἐνδίκως ἡγεῖσθαι,
αὐτὸς κακίῳ γυναικὶ μητέρου κλάσθαι.
ἐρήσμεν ὅ Μενέλαος πρὸς δ' ἄντι.
εἰ τὸνδ' ἀποκτείνουσιν ὁμόλεαυτος γυνή,
καὶ τὸνδ' αὖτε καὶ αὐτὴν μητέρα ἀνταποκτείνει,
καὶ περὶ ὃ κένος ἡγεῖσθαι φάναι φάναι
λύσθαι, πῶς ὅτι κακῶν ἀποδοῖς ;

Hinc te jubet certare de sapientia?

Quia pulchra quaque foeda si cunctis patent,

Isto homine tandem quis fuit dementior,

Qui nec quod aquum est mente pervidit sua,

Nec quod per omnem Graciam leges jubent?

Namque ubi Agamemno spiritum efflavit suum,

Transverberatus à mea nata caput,

(Quod tunc facinus absit ut dicto probem)

Tunc ille rix debuit matrem ream

Peragere cadis è lare ejectam suo.

Ira temperate pertulisset miseriam,

Pœnas petisset jure, servasset piæm.

Nunc subiit illum, quod prius matrem, nefas,

Illam malam vocat ille, non injuria :

Sed peior illa est ipse, dum matrem necat.

Menelaë, si permittis, hoc te interrogo :

Irata si uxor conjugem occidet suum,

Hanc ultor ipse filius tradet neci,

Et rursus illo genitus hanc eadem nova

Cade expiabit, sine quo stabunt mala ?

Quæ postrema plena prudentiæ materiam differendi & philosophis & oratoribus præbuerunt. Maximus Tyrius in dissertatione an referenda injuria: εἰ γὰρ ὁ ἀδικηθεὶς ἀμύνῃ, αἰεὶ μετ' αὐτοῖς τὸ κακὸν ἀπ' ἀλλοῦ αὐτὸς ὥλον ἐ μεταπηδᾷ καὶ ἀλφιδέεται ἀδικία ἀδικίᾳ. εἰ γὰρ τὰ αὐτῷ τέτταρ' ἀδικίαι τῷ πατρὶσι συγχωρεῖς ἐπιείκεια εἰς τὸ ἀδικήσαντα, ἐπαναχωρεῖ αὐτῷς ἀπ' ἐκείνου πρὸς τὸ αὐτὸν ἢ πτωρία. τὸ γὰρ δίκαιον ἐπ' ἀμφοῖν ἴσον. ὃ ζεῦ καὶ οἶον πεποιήκας, δικάσομένην ἐξ ἀδικημάτων; καὶ ποῦ βαδίζειται τὸ κακὸν καὶ πῶς σῶσθαι; Nam si is qui passus est injuriam, ultionem sumet, transibit malum ab hoc ad illum velut saltu quodam, & injustitia injustitia succedet. quippe si hoc jure posite concedis ei qui malum perulit, vindicare in eum qui fecit, sequitur ut rursus ab hoc ad illum se referat ultio, est enim justum, par utrique parti. Si id ita est, quid nobis fecisti Iupiter, justitiam ex injuriis conflata? Ex quo procedet, ubi vero stabit hoc malum? Aristides oratione de Pace: τίς γὰρ τῶν ἑλλήνων λειψήσεται, εἰ ἀλφιδέεται τὸς ἀσπίτερας ἀπολωλοῦσιν, οἱ μὲν αὐτὸς αἰεὶ ταῦτα τέτο πέσσει; quis enim Græcorum erit reliquus, si propter eos qui jam perire, supersites alii perpetuo idem malorum ferent? Habet idem Aristides sensum similem in Leuctrica secunda.

Sic apud Vmbricos] An Vmbros in Italia significatos voluit? Apud Afrorum multos idem moris fuisse testis est Leo Afer lib. II. C. de Tefechis & capite de Teijenta & alibi.

Germanicis nationibus] Gotthos suos corrigens rex Theudericus apud Cassiodorum III, 23: Remove consuetudines abominanter inolitas. verbis ibi potius non armis res tractetur. & 24: Cur ad mommachiam recurritis? quid opus est homini lingua, si causam manus agit armata? Trachonitis in oriente, νόμος πάντων τὸ ὅπον ἐπιείκειν τὰς τῶν αἰκίων φονείας. Mos omnibus modis ultionem sumere de propinquorum homicidiis.

Ne alii impunitate illecti aliis quibuscumque molesti sint] Polybius leones ob hominem appetitum crucifixos vidit, quia ceteri metu poena similis absterrentur eadem noxa. Plinius lib. VIII, c. 16.

Plutarchus] idem Pelopida: ὁ γὰρ ἀσπίτης, ὡς ἔργον καὶ κυριώτατον νόμος τῷ σὺν ἡμῶν δυνάμει τὸ σῶσαι δυνάμει ἀρχοῦ καὶ φύσιν ἀπαρτίζουσι. Prima eademque antiquissima lex eum qui servare potest ei qui salute opus habet naturaliter magistratum designat. & Philopœmene: τὸς ἑαυτῷ πολλοὺς ἀναλαβὴν ἔτε νόμον, ἔτε χειρὸς ἰσχύαν ἀειμένειν αὐτοῦ, αἰεὶ ὡς ἀλφιδέεται ἀρχὴ καὶ κράτος καὶ φύσιν ἐπομπῶς. Suscepit cives suos qui neque legum neque suffragiorum tempus expectaverant: sed ipsum sequebantur, natura lege qua semper potiorem vult imperare deterioribus. Similia apud eum habes sine vitæ T. Flaminii. Scriptor de causis corruptæ eloquentiæ, de oratoribus agens: Hi ne privati quidem sine potestate erant, cum & populum & senatum consilio & auctoritate regerent. Chrysostomus II ad Corinthios VII, 13, de Mose: καὶ πρὸς τὴν χειρὸς ἰσχύαν ἀρχοῦ καὶ κράτος, διὸ καὶ σφόδρα ἐκόντως ἔλαγε αὐτὸν ὁ Εὐραῖος ἀνὴρ, τίς οὐ κατέστη ἀρχὴ καὶ

tiem, occidere ratione non caret. Et hoc est quod vult Pythagoras apud Ovidium Metam. xv, *Nestrumque potentia letum Corpora missa nec pietate fatemur.*

Illico à quovis homine poterat interfici] Adde locum Iosephi xix, 8. Mosem Maimoniden ad xiii articulos, & Directoris libro iix, c. 41.

Iudicium zeli] Vide i Maccab. ii, 24, 26.

Apud Philonem] Cujus & hoc in libro de sacrificantibus : καλασέον ὡς δῆμιον καὶ κρινόν ἐχθρόν ὄντα, ἐλεῖα φρονήσαντας οἰκειόμηντο, καὶ τοὺς παραινέσεις αὐτῶν ἀφ' ὧν γὰρ ἅλῃσι τοῖς ἔθνεσιν εὐσεβοῦσας ἐρεσάσας οἱ ἀνυπαθέτα πείλει ἔασι καὶ ἀνδρὸς ἀνθρώπων ἐπιδραμεῖνται ἡμεωρίαις, κρινόντες ἐν κλέῃ καὶ αὐτῶν φοιῶν. *Punendus talis ut hostis publicus omnium, spreta qualicunque cum eo necessitudine, ejusque suasiones vulganda omnibus pietatem amantibus, ut sine mora accurrant undique ad expetendum de viro impio supplicium, firme credentes sanctam esse rem ejusmodi hominis interficiendi appetitum.* Et alter locus non minus insignis circa finem de Monarchia.

Castigationes] servorum filiorumque peccata non coercere, peccatum est. §. x. Lactantius de Ira Dei c. 18. ubi plura ad hanc rem.

Vi imperfectiori temporis congruentem] oculum pro oculo, quia, si dici potest, iniustorum justitia est. Augustinus in expositione Psalmi cviii, citatus C. sed differentia 23, quaest. 3.

Tertullianus] Adversus Marcionem iv. idem libro de patientia : Christus gratiam legi superducens amplianda adimplendaque legi adiutricem suam patientiam praefecit, quod ea sola ad justitiam doctrinam retro defuisset. Chrysostomus ad Ephesios cap. iv, 13 : ἀλλ' ὁφθαλμὸν ἀντὶ ὁφθαλμοῦ καὶ ὀδόντι ἀντὶ ὀδόντος, ἵνα τοῖς ἐκείνους διῇσι χεῖρας. ἔχ' ἵνα τοῖς σπῆσι ἀντεξαρμάγη, ἔχ' ἵνα τῶν σὼν ὁφθαλμῶν ἀπείρῃ τὴν βλάβην μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ τοῖς ἐκείνους ἀφ' ἡμετέρας σωθῇ. ἀλλ' ὁπῶς ἐζήτην, ἵνα ἕνεκεν συγκυρωμένης αἰμένης, ἐνερπυλῶντο οἱ τῷ πρῶτον καὶ κεχρημένοι ; μοχ : συγγινώσκει ὁ θεὸς τοῖς ἀπὸ τῆς ἡμετέρας ἰσως συναρπαζομένοις καὶ ἐπὶ τὴν αἰώνιον ὥρμητοίσι, διὸ λέγει ὁφθαλμὸν ἀντὶ ὁφθαλμοῦ καὶ πάλιν. ὁδοὶ μνηστικῶν εἰς θάνατον. εἰ δὲ ἔνθα ὁφθαλμὸν ἀντὶ ὁφθαλμοῦ πηρὴν ἔξῃ, ποσάυτη κέντω πικρῶν τοῖς μνηστικῶν, πῶς μᾶλλον τοῖς καὶ παρῆκεν ἑαυτοὺς πρὸς τὸ πνεῦν κακῶς καλῶντοίσι : Ea de re dicit, oculum pro oculo, dentem pro dente, ut illius manus cohibeat, non ut tuas excites contra, ut non tuis tantum oculis noxam arceat, sed et illius oculos salvos praestet. sed quod quarebam hoc erat, cur ultione permessa culpantur ii qui ad eam decurrunt ? μοχ : Ignoscit Deus iis, quos, si forte, contumelia sensus abripuit et ad ultionem tulit impetus. ob id dicit, oculum pro oculo : at mihi : via iracundorum ad mortem. quod si, ubi oculum vice oculi eruiere permittitur est, tanta est iracundiae poena, quanto magis apud eos qui mala passi praebe se ulterioribus injuriis jubentur ?

Ex sacris literis didicimus hominum miseri] Vide Origenem adversus Celsum.

Si, qui nos laesit, testimonia probabilia det poenitentis animi] Vide Mosem Maimoniden citatum ab eruditissimo Constantino libro de damno dato, c. viii, §. 7.

Hec enim est sumpti restitutio nihil poenale continens] Lex Wisigothorum vi, 13.

Pecuniariam multam] Vide eundem Constantinum d. cap. viii, §. i.

Divortio se liberare maluit] Augustinus libro ii de adulterinis coniugiis, *Si uirum (quod verius dicitur) non licet homini Christiano adulteram conjugem occidere, sed tantum dimittere.*

Ab accusatione secevit] Vide Hincmarum de divortio ad interrogationem v, in fine. C. Laicos. 2. quæst. 4. & ibi Panormitanum. Gail. de pace publica viii, 3. Adde C. accusasti de accusationibus, ita ut est apud Brocardum.

Iustus] Eiusdem est: *μὴδὲ μικρὸν ἀμείβεσθαι μηδὲνα βελόρροιοι, ὡς ὁ κριτὸς νομοθέτης ἐκέλευσε*: ne minimum quidem ulcisci quicquam volentes, ut iustus legi conditor præcepit. Adde quæ infra §. xv.

Quatenus supplicia etiam capitalia irrogabat] Phariseorum circa poenas impietatis prædicat Iosephus. Hinc tot legum ad publicas poenas pertinentium exceptiones, & illud, ut ubi omnino mors inferenda est, inferatur quam lenissime. quod est in Thalmude titulo Keruboth.

Possunt & cum humanis legibus, divinam hac in parte imitantibus, consistere] Augustinus quæstionum Evangelicarum libro i, quæstione x.

§. xi.

Iudicii multo severioris quam illud fuit quod per Moysen est institutum] Chrysostomus idem dicit tum in oratione ad Patrem fidelem, tum secunda de Ieiunio.

Nisi ipse homo de se quasi poenas exegerit] Peccator ante veniam deslere se debet. Tertullianus de poenitentia. Ambrosius in Psalmum xxxvii. Chrysostomus in i ad Corinthios Hom. xxviii. & in Matthæum Hom. xlii. Adde ii Cor. vii, 9, & io.

Sic nunc quoque potest poenam remittere mortis aeternæ atque interim peccatorem aut morte immatura velle punire] Hieronymus in cap. i in Naum, qui locus relatus est in causæ xxi quæstionem v. Agathias lib. v, ex Platone.

§. xii.

Qualem poenitentiam etiam si opera mortis exclusa non sequantur] Hieronymus ad Damasum, citatus in C importuna de Poenitentia, Dist. i.

Illud Seneca] Cujus & hoc est de Beneficiis vii, io: *Ingeniis talibus vite exitus remedium est, optimumque est abire ei qui ad se nunquam rediturus est.* item: *Eadem manu beneficium omnibus dabo: illi reddam, quando ingeniis talibus vita exitus remedium est.*

Exemplum Sabaconis Ægyptii regis] Imo & Romanorum magna ex parte, quorum nemo post legem Porciam mortis aut verberum supplicio affici potuit, nisi perduellis aut ab ipso populo damnatus.

A posterioribus Imperatoribus Christianis] Vide quæ infra hoc libro cap. xxiv, §. ii. vide apud Niceam libro i, iuramentum Isaaci Angeli. Idem Iohannis Comneni imperium sine morte cuiusquam fuisse ait. Vide de Zenone. Malchum. & Augustini epistolam clviii, & clix, ad Marcellinum Comitem, citatum C. circumcelliones causa xxiii, quæst. v, & capitulis sequentibus. & Chrysostomum v adversus Iudæos, ubi de Caini poena.

In alia supplicia] Ad opera maxime. Augustinus epistola clx: *alicui*

It' aut eum quem tunc inuit et, cui ut tunc ego ceteris molones reddat] §. XIII.
Hoc quoque eriam Philo notat in iuratore: οτι καὶ νόμοις καὶ ἡθικοῖς καὶ συ-

Poenam sumere de improbo quicquam] Vide quædam supra posita lib. 6. XIV.
I, C. III. 6. 3.

9. 8.
Ut ad accusationes criminum non admittantur] Chrysostomus de Poenitentia VIII : καλὸν ἂν ᾖ, ὅπερ ἐπὶ πλείστοις ἡγεμῶσι δίκας φέρονται ἀφ' αὐτοῖσι φιλικαῖς, ἵνα αὐτοὶ τῷ τῆς τ' οὐκας καὶ ἐρευνῆς τ' φίλον. ἐγκλημῶσι δὲ πανδὲ ἀφ' αὐτοῦ ἀφ' αὐτοῦ, ἀλλὰ μὲν τὸ τὸ δὲ ἐν ἐγκλημῶσι : optimam itaque, ut dixi, etiam privata lites antecertare benignis transactionibus, ut amicam dirigas ad id quod lites sibi propositum habent : publicorum autem iudiciorum accusationes, non dicam transigendo abruptare, sed nunquam eas incidere.

Aut adulterum occidit] Vide Augustinum de civitate Dei citatum §. XVII.
C. quicumque, causa XXIII, questione VIII. Et C. inter cum, C. se-
quente, causa XXXIII, quest. II.

Accedente facti evidentia] Quintilianus declamatione cclx: *quedam sunt reipublica laesa ad quorum pronuntiationem oculi sufficiunt.*

cap. 6.
Inter Indaeos Philo] de Mose libro III. addi potest Abenescdras ad §. XIX.
Iobum v, 7. & Rabbintus Israel c. 8.

Seneca] Eiusdem est eodem de Ira libro c. 14: Nemo invenitur qui se possit absolvere. capite 9 dixerat: Inter cetera mortalitatis incommoda & hac est caligo mentium, nescitum necessitas errandi, sed errorum amor. Postea cap. 27: quis iste est qui se profitetur omnibus legibus innocentem? & libro III, c. 20: Omnes mali sumus, de Clementia I, 8: Peccavimus omnes: alii gravia, alii leviora, alii ex destinato, alii forte impulsu, aut aliena nequitia ablati: alii in bonis consiliis parum fortiter steterimus, & innocentiam

inciti ac renitentes perdidimus. Non delinquimus tantum, sed usque ad extremum aut delinquemus. Etiam si quis tam bene purgavit animum ut nihil obstruere eum amplius possit ac fallere, ad innocentiam tamen peccando pergit. Procopius Gothicorum III, in oratione Belisarii: τὸ μὲν οὐ μὴ ἐπαρῶν ἀμαρτάνειν ἔτι ἀνθρώπινον καὶ τῆς τῶν πταγμάτων φύσεως ἔξω. nihil plane delinquere neque hominis est, neque id rerum fert natura. Adde Basilium Imperatorem cap. 50.

Diodorus Siculus] Idem in fragmentis: μὴ συκοφαντῶν ἀνθρώπινης φύσεως τὴν ἀδυναμίαν: non oportet per calumniam traducere infirmitatem humanam naturam.

Ob corporis concretionem in animum transentem] Seneca de ira libro II, cap. 18: morum varietates, mixtura elementorum facit, & proinde in aliquo magis inuolunt ingenia, prout alicujus elementum major vis abundavit. Alibi hæc ea vocat, quæ attribuit conditio nascendi & corporis temperatura. Epistola XI.

Ob culpam precedentem] Vide c. inebriaverunt, causa xv, quæst. I.

§. XX.

Nisi tutum est ingratum non fuisse] Idem Seneca de Beneficiis I, c. I: Ita demum turpe est non reddere (beneficia nempe) si & licet. Pater Seneca controversiarum v, 34: Dicis mihi: Hoc facere non oportet. huic rei æstimatio immensa est: itaque nulla vindicta est. Augustinus libr. II, c. 83, contra Perilianum: Sic igitur quod adversus vos leges constituta sunt, non eis bene facere cogimini, sed male facere prohibemini.

Ego rem non laudari desidero, sed absolvi] Est hoc IV, contr. 23. simile eodem libro controversia 24: Non speramus ut probet, sed ut dimittat. Et in excerptis VI, 8: multum interest objurges, an punias. Sunt enim quædam ut Cimone ait Plutarchus ἐλαίμμεθα μέλλος ὅπερ τῆς πονηρίας κακίας πονηρόμεθα: deliquit magis virtutis alicujus, quam ex vitio crimina.

§. XXI.

Negant enim Stoici] Contra eos bene Diodorus Siculus in fragmentis, συζητῶντες πτωχίας ἀπληστίας, venia melior poena exactione. Pro Christianis sententiam dicit Cyprianus epistola LII: Alia est philosophorum & Stoicorum ratio, qui dicunt omnia peccata paria esse, & virum gravem non facile flecti oportere. Inter Christianos autem & philosophos plurimum distat.

§. XXII.

Non ideo sequitur debere eam exigi] Iulianus de Eusebia: ἐδὲ ὅτι ἐσφοδρα ἐπιτηδείοι πρὸς εἰς πάσχειν κακῶς καὶ χαλάζειν, τέτυς ἐκ παντὸς ἀπολέειν ἡρώων. Non enim si qui sunt meriti male tractari, puniri, hos perire utique necesse est.

§. XXIII.

Vi in pessimi exempli sceleribus] Iosephus: παροχθονία καὶ δὲν ἀδικήματα καὶ τῆς φύσεως καὶ τῷ βίῳ, καὶ μὴ χαλάζων ἀδικεῖν τὴν φύσιν. Parricidium & naturam & vitam humanam violat, ita ut qui id non puniat & ipse in naturam peccet.

Circa voces consumitur] Extra usum, ut ait Scholiastes Horatii. Augustinus contra Academicos: Turpe disputationibus in verborum questione immorari, cum certamen nullum de rebus remanserit.

§. XXIV.

Quatenus auctor legis ut pars civitatis spectatur] Vide quæ supra in textu & notis hoc libro cap. IV, §. 12.

Imperatori licet revocare sententiam] Symmachus lib. III, epist. 63, Alia enim est conditio magistratuum, quorum corrupta videntur esse sententia si sint legibus mitiores: alia divorum principum potestas, quos decet acrimoniam severi

severi juris inflectere. Idem discrimen inter regem & judicem est apud Themistium oratione v.

Tamen cessatio rationis, etiam quæ particularis est, efficit ut lex facilius minore cum damno auctoritatis solvi possit. Multa ad hanc rem utilia congestit Gratianus causa I, quæstione vii. §. xxvi.

Adductum Theodosium] Historiam vide apud Zonaram.

Puniendus nemo est ultra meritum] Bene hac de re differunt Mediolanenses in oratione quæ apud Guiccardinum est libro xvii. confer quæ hoc capite habuimus §. ii, & quæ habituri sumus libro iii, cap. xi, §. i. §. xxviii

Causa quæ impulsit] Chrysostomus x de statuis: ὅτι δὲ πᾶν ἀμάρτημα τὴν αὐτὴν φέρει κλάσιν, ἀλλὰ τὰ ἐνκατέρωθεν μείζονα ἡμῖν ἐπάγει τὴν πινελίαν. Non enim omnis culpa eandem poenam meretur, sed graviores illa quæ facile corrigi potuit. Et in secunda oratione cur obcurum sit vetus testamentum, hinc probat calumniatorem pejorem esse scortatore, fure, homioida. §. xxix.

Dolor autem hominem quasi extra se rapit] Vide egregiam comparisonem furis & adulteri Proverbiorum vi, 30.

Ideo plus habet voluntarii] Philo ad Decalogum: πάντες μὲν γὰρ τῆς ψυχῆς πάθῃ χαλεπὰ, κινῶνται καὶ σείονται αὐτὴν ὡς φέρονται καὶ ὑγιαίνειν καὶ ἰσχυρῶς χαλεπαίνοντες ἐπὶ ἐπιθυμίᾳ, διὸ τῶν μὲν ἁλλων ἐκαστον ἴσχυσθαι ἐπεισιὼν καὶ σθεναρῶς ἔξασθαι, ἀκέραιον εἶναι δοκεῖ. μόνῃ δὲ αὐτῇ ἐπιθυμίᾳ τὴν δόξαν ἐξ ἡμῶν λαμβάνει καὶ ἔστιν ἐκείνη. Omnes quidem animi perturbationes graves, ut quæ animum extra naturalem statum moveant atque concutiant, sed omnium harum gravissima est cupido, nam cætera, quia extrinsecus ad nos impetum faciunt nosque pulsant, videntur velut invitis evenire: at sola cupido, utpote ex nobis intus ortum habens, magis spontis esse nostra videtur.

Locus apud Porphyrium] Et similis apud M. Antoninum de vita sua libro ix, ubi iram & cupiditatem inter se confert. Plutarchus Romulo: ἡ δὲ κινήσασθε τὸ θυμὸν δόξῃ μᾶλλον τοῦ λογισμοῦ τὸ ὑπὸ μείζονα αἴτια ὥστε ὑπὸ πλεονῆς χαλεπωτέρως ἀνέλεσθαι. Commovens animum causa plus excusationis ei præstat qui ex graviore causa, velut idem validiore, evertitur.

Imaginabilia non autem vere bona sunt] Seneca epist. xvi: Naturalia desideria finita sunt, ex falsa opinione nascentia, ubi desinant, non habent. vide Chrysostomum in tractationibus moralibus ad Rom. vi, ad i i Cor. xi, 12. ad Ephes. i, 14.

Interdum & aliud accedit vitium] Vide locum insignem in Lucæ §. xxx. verbis apud Xiphilinum ex Dione.

Si quis sapiens deliquit] Τὰ μὲν γὰρ ὀργῶσαι ποτε καὶ τὸ εἶναι ἐν ἀνθρώπῳ καὶ δὲ ἐπὶ τοῖς ἀνθρώποις περιγόμεσι πλεονακίς ἀμαρτάνειν, τίλοι ἐξ ἑσπέρου τοῖς λογισμοῖς ὅσα γὰρ πλεονακίαι ἐλαττώμεσι τοῦ πεπαισκημένου τοῦ μείζονα πινελίας αἴτιοι τοῦ ἐν ὑπάρχειν. Aliquando ignorasse quid vitia exigat, hominis est: ut in iisdem rebus sapiens aberrare, emotus est mentis: quo enim plura sunt in qua incidimus delicta, hoc majorem poenam commerebimur.

Ut vita antecedens simul cum delicto in estimationem venires] Asinius Pollio: quæ major pars vitæ atque ingenii stetit, ea iudicandum de homine est. Cicero in Sul. Omnibus in rebus, Iudices, quæ graves majoresque sunt, quid quis voluerit, cogitarit, admisserit, non ex crimine,

sed ex meritis illi, qui arguitur est ponderandum.

Non nudum delictum relictum adest.] Canon Ancyranus xxv. Chrysostomus ad II ad Corinthios cap. II. ὅτι καὶ αὐτῶν ὅτι εἰ δὲ μὲν ἔστιν ὅτι ἐὰν ἀμαρτάνῃς, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν ἀφένειαι ὅτι ἐν εἰς τὸ ἀμαρτάνῃς τὸν μὲν καὶ ἔραζον. Unde dicimus puniendi fines determinandos non sola delictorum natura inspecta, sed etiam propter hoc quod moris eorum qui peccaverunt. Idem III de Sacerdotio εἰς τὸ ἀπὸ τοῦ πρὸς τὸν ἑαυτοῦ ὁμολογῶντα μέτρον δὲ καὶ τὴν ἐπίσταται ἐκείνου. ἀλλὰ ὅτι τὸ ἀμαρτάνῃς τὸν ἐκείνου ὁμολογῶντα. Non enim ad solam mensuram delictorum poena imponenda est, sed et inquirendum quis fuerit eius qui peccavit animus.

Lex prohibens omnia delicta congerminat.] Bene Chrysostomus : οὐ γὰρ εἰς μὲν ἰσχυρίαν δεκνύσι ἰσθμὸν καὶ ἐκείνου, ἀλλὰ καὶ πολὺ τὸ ἰσθμὸν βαρύνοντα εἰς τὸν ἰσθμὸν δεκνύσι. Hic non tantum parius dignitatemque ostendit Iudei et Graeci, sed etiam Iudeum hoc ipso praeponderari, quod legem acceperit. deinde : ὅτι πολλοὶ δὲ διδασκαλίας καὶ διδασκαλίας μέγιστα ἐν ἡν καὶ πτωχῶν αἰετὶν ὑπερβαίνει τὸν ἑαυτοῦ. Nam qui plus institutionis acceperit, et majores etiam contempta legis poenas meretur.

§. xxxi. *Et aliam sibi materiam sine injuria quarere facilius potest.*] Chrysostomus ad Galatas : ἡ ἐπιθυμία μὲν ἐπιζητεῖ μὲν, ὡς τοιαύτη μὲν. Cupido concubitum tantum querit, non huius aut illius concubitum. Tertullianus libro I I ad Vxorem : Nam quanto gravior est continentia carnis, qua viduitati ministrat, tanto, si non sustineatur, ignoscibile videri potest. difficile enim facili est venia. Quanto autem habere in domino perpestrabile est, uti nostra potestatis, tanto culpabilis est non observare quod possis : & mox ; quanto potestas vitandi fuit, tanto contumacia crimine oneratur. Adde M. Antoninum loco modo indicato, ubi Theophrasto auctore utitur.

Qui cum sit opulenti, nequiter quicquam facit.] Chrysostomus de Providentia IV : ὅτι ὅταν τις τὸν πλούτου ἀδικίῃ, πολλοὶ καὶ ἀρεταί, ἀλλὰ τὸ μέγιστον αὐτὸν πᾶσι, ἐπιδὲν πολλοὶ ὡς πᾶσι πούτῃ μέγιστα ὅτι διδόναι πτωχείας. Quare ubi divitem videris injustum, avarum, rapacem, hoc magis eum miserare, quod talis digne faciat. Ob id ipsum enim punietur gravior.

§. xxxii. *Τὸ ἀντιπεπαιδευμένος.*] τὸ ἀντιπεπαιδευμένος Harmenopulo.

Ultra dupli condemnationem.] Alludit huc locus Apoc. xviii, 6, Reddite duplum. Hercules Minyas qui à Thebanis sine jure tributum extorserant, duplum coegit ejus tributum pendere Thebanis. Apollodorus libro II.

Apud Indos.] Apud Indorum alios furtum morte punitum notavit Nicolaus Damascenus.

Philo.] Secundo de legibus Specialibus.

Non consummata, et ideo consummatius minora.] Plinius de Leone : Vulneratis observatione mira percussorem novit, et in qualibet multitudine appetit. Eam vero qui telum quidem miserit, sed tamen non vulneraverit, corruptum raptatumque sternit, nec vulnerat.

De falso teste proditum.] Et de eo qui uxorem stupri infirmulavit, ut dotem lucraretur. Deut. xxi, 19. Et de eo qui ceteroqui ex causa injusta aliquem in iudicium deduxerit, alienum sibi vindicans. Exodi xxi, 9.

De pascuo quam de domo] Vide Maimoniden Directore III, 41. §. xxxv. Cicero pro Sexto Roscio Amerino : *Atque ea sunt animadvertendæ peccata maxime, quæ difficillime precaveruntur.*

Illis in locis] In balneis. morte pledebantur Athenis fures balnearii, si altimario esset major decem Drachmis. Demosthenes contra Timocratem. Adde L. I. D. de Furibus Balnearibus.

Supplicia meritis minora] Instinus II Hunnis scribens, ῥωμαίοις ἔνεστ' §. xxxv I. μὴ ἀντιβῆναι τοῖς τιμωραῖς ἰσθρῶπας τοῖς πωλημελῆμασι. *Romani mos hic est, non irrogare pœnas pares peccantis merito.*

Pœnas exigi legibus mitiores] Hoc sibi volebat Henricus Imperator Symbolo mali Punici, cum dicto : *Subacre.* Rex apud Cassiodorum XI, 40 : *Qui periculose iusti sumus, sub securitate semper ignescimus.*

Augustinus] Epistola CLIX. quæ citatur c. Circumcelliones, causa xxiii, quæst. v. vide, si placet, ad Augustinum eundem epistolam Macedoni, & eam qua respondet Augustinus numeris LIII, & LIV. Adde de Theodosio juniore quæ sunt in Excerptis Iohannis Antiocheni ex Manuscripto Peiresii. Macedonius ad Augustinum : *Officium sacerdotis est, intervenire pro re's.*

Maimonides] Lib. III directoris, c. 41. Confer c. Sicut dignum §. xxxvii de Homicidio voluntario vel casuali.

Locus iniussitæ culpam aliquam addere solet peculiarem] Philo lib. I de legibus Specialibus : καὶ ὃ τῶν πατρὶ καὶ ἀκροβόλων πηλὸς ἐμφορῆσαι, καὶ ὁ ἀρχὸν ἢ ἰδιώτην κακῶς ἐπεῖν, καὶ ἐξαίρεται π' ἢ μὴ ἐφειδῆναι ἐν βιβήλοις ἢ ἐροῖς χωρίοις, καὶ ἐν ἐρεταῖς καὶ πατηγμοῖς καὶ δημοτελεῖς θυσίαις. *Non idem est patri & extraneo inferre violentas manus : nec idem magistratui & privato maledicere : nec illicitum aliquid patrare in loco profano & sacro, in die festo, in conventu, in sacris publicis.* Cum his convenit quod ex Labeone adfert Ulpianus L. prætor edixit. in fine D. de injuriis. *Persona atrocior injuria sit, ut cum magistratui, cum patenti, patrono fiat, tempore, si ludis & in conspectu. nam populi Romani in conspectu, an in solitudine injuria facta sit, multum interesse ait.*

Seneca pater] Excerptorum IV, 7.

§. xxxix.

Consilia legibus vindicari] Valerius Maximus de Cn. Sergio Silo damnato ob nummos matrifamilix promissos : *Non factum tunc, sed animus in questionem deductus est, plusque voluisse peccare nocuit, quam non peccasse profuit.*

Ait alter Seneca] Et de beneficiis libro v, c. 14 : *Latro est etiam antequam manus inquamet : quia ad occidendum jam armatus est. & habet spoliandi atque interficiendi voluntatem.* Philo in primo de specialibus legibus : ἀνδροφόνους καὶ νομίζουσιν ἐν τοῖς κλέπτοντες αὐτοὺς μὴ ἀλλὰ καὶ τοὺς πάντα δυνάμεις ἐν τ' ἀνελείν, ἢ φανερώς, ἢ λάθρᾳ, καὶ μὴ τὸ ἀδικήματα ὥσιν ἐξαγασμένοι. *Homicidas existimari oportet non eos solum qui vitam adimunt, sed & eos qui omnia faciunt palam aut clam, ut quonquam interiment, etiam si facinus ipsum nondum commiserint.*

Vellet enim lex omnes etiam mente esse quam purissimos] Chrysostomus ad Rom. III, 13, & ad caput VII, multa habet in hanc rem.

Tyrannis Liberavit terras] Et maria Philo de legatione : ἡγεκλῆς οὐαὶ §. XL. θηεὶ γῆν καὶ ψιλῶτιαν, ἀλλὰς ἀπαγκιστῶντες καὶ ἀφιδιμῶντες ἀπὸ αὐτῶν ἀνθρώπων

ὑπερῶς, ἵνα καὶ τῶν ὀλιγαρχικῶν καὶ κακαῶν φιλοτιμιῶν ἀπαρτίζῃ. Hercules purgabat totam ac mundiciā, certamina sibi totis hominibus omnibus partim necessaria, partim perniciosa, ut tolleret hominum animantiumque aliorum ea quæ exitu illi aut noxia essent.

[*Uxor ut sel rami vocet*] Ibidem dicenti Feciali :

ἡ πᾶσι οὖν σ' ἴφυσιν δονήσιν πατήρ ;

Ten' ergo servit omnibus genitor parem ?

Responder Theſeus :

ὅποι' ὁ ὄρεται. χρεστὲ δ' ἐκλαίωμεν.

Inimicos. Nam vos non tangimus.

Plutarchus in ejus vita : ἀπὸ λατρίης τῇ Ἑλλάδι δεινῶν πραγμάτων. *Pessimis tyrannis Gracili liberavit.* Item : ἔδεν αὐτὸς ἀδικήμασιν ὁ ὀργισθεὶς ἑαλόν ἐπὶ τὴν ποινὴν. *Nihil ipse passus injurie, pro aliis in homines malos impetum sumebat.*

[*Qui humanam carnem epulantur*] Hoc quoque Scythas Alexander dedocuit.

[*A quo more abſistere Cuius veteres Hercules cōgit*] Vide Dionysium Halicarnassensem narrantem ut Hercules hunc morem aliaque multa abstulerit in beneficiis suis Græcos à barbaris non distinguens. Romanorum non minora in genus humanum merita prædicat Plinius xxx, 1 : *Non satis æstimari potest quantum Romanis debeatur, qui sustulere monstra, in quibus hominem occidere religiosissimum erat, mandati vero etiam saluberrimum.* Conjunge quæ hoc ipso capite dicuntur §. XLVII. Sic Iustinianus principibus Abasgorum edixit ne subditorum pueros castrarent. Procopius meminit Gotthicorum iv, & Zonaras Leone Isauro. Et Inchæ in Peruana reges vicinos populos, qui moniti non parerent, vi coegere abſistere ab incestis, à marium cum maribus concubitu, à comestione hominum, aliisque id genus facinoribus atque eo modo imperium sibi pararunt omnium quæ usquam legimus, excepta religione, justissimum.

[*Qui in naturam delinquant*] Vide Iosephum Acoſtam de procuranda Indorum salute lib. 11, cap. 4.

§. XLII. [*Innuptos concubitus*] Asterius Amasæ episcopus : οἱ τοῖς τῷ ἑὶς τῷ νόμῳ τοῖς ἀποστόλοις ἀνθρώπων καὶ λαϊκῶν τῆς παρθενίας ἀν' ἐξουσίαν. *Qui hujus tantum sæculi leges condentibus obtemperant, impunitam relinquunt meretricii licentiam.* Adde locum Hieronymi ad Oceanum productum à nobis ad caput v, §. 9.

§. XLIII. [*Non admittendum adulterium*] Adulteria ubique puniri testatur Philo vita Iosephi : Adulterium natura turpe esse Vipianus 1. Probrum D. de verborum significatione 1. Lactantius in Epitome : *Corrumperere alienum matrimonium etiam communi gentium jure damnatur.*

[*Circa natura leges par est eos excusari, quibus aut rationis imbellicitas aut prava educatio obſtant*] Hieronymus 11 adversus Iovinianum : *Vnaqueque gens hoc legem natura putat quod didicit.*

§. XLIV. [*Universalis Ecclesia curam accepisse*] Est id in constitutionibus præferentibus nomen Clementis. Cyprianus epist. xxx : *Omnes enim nos decet pro corpore totius Ecclesia, cujus per varias quasque provincias membra digesta*

digesta sunt, excubare. Et de unitate Ecclesiæ: *Episcopatus unus est, cuius à singulis in solidum pars tenetur.* Exemplum huius curæ universalis passim apud Cyprianum. Illustre imprimis epistola LXVII. Adde Chrysostomum in laudibus S. Eustathii.

Unitus Dei cultus.] Item de fortitudine: αἴτιον τῆς ὁρμῆς τὸ ἀνῳῖσθαι καὶ μίαν ἢ πᾶσι τῶν θεῶν δεῖξαι, ὥς ὅτι πηγῆς ἐκείνης καὶ ἀδιαλύτου φιλίας κέχρηται πᾶς ἀνθρώπος. *Summa ac maxima concordie causa, de uno Deo sensus, ex quo velus fonte procedit insubilis et animos inter se vinciens amicitia.* Iosephus autem contra Appionem libro: τὸ γὰρ μίαν μὲν ἔχειν καὶ τὴν αὐτὴν δεῖξαι πᾶσι θεῶν τῶν εἰν δὲ καὶ τοῖς ἔτεσι μηδὲν ἀλλήλων ἀπεφίεσθαι, καλλίστην εὐήθειαν ἀνθρώπων συμφωνίαν ἐπέλπει. *Eandem de Deo haberi sententiam, nihilque vita et institutus inter se discrepare pulcherrimam in animis hominum concordiam excitat.*

Naturam nescire Dei.] Sic & Iosephus adversus Appionem libro altero causas cur multæ civitates male constitutæ fuerint has reddit: τὸ μήτε τὴν ἀληθῆ τῆς θεῶν φύσιν ἐξ ἀρχῆς συνιδεῖν αὐτῶν τὰς νομοθεσίας μήτ' ὅσοι καὶ λαβεῖν ἠδυνήθησαν, ἀπερὶβὰ γινώσκειν οἰομένους πᾶσι τῶν ποιησάτων τῶν ἀλλήλων ὥς τὸ πολυτεύματι. Vide & quæ sequuntur ibidem optime.

Inter curas publica prima de rebus divinis.] Ad quarum cognitionem Imperatores vocans Iustinus Martyr addit, βασιλικὴν ἀν καὶ τῶν ἑργῶν ἔστι. *Erit hoc opus sane regium.* Adde quæ habet Covarruvias in c. possessor, §. 10.

Iustitia quoque nihil reliquit, nisi nomen inane.] Seneca epistola xcvi: Illic dissentiamus cum Epicuro, ubi dicit nihil iustum esse natura, et crimina vitanda esse, quia vitari metus non possit.

Iustitiam religione permixtam.] Philo vita Abrahami: τῆς αὐτῆς φύσεως ἐστὶν εὐσεβῆτε εἶναι καὶ φιλόανθρωπον, καὶ πᾶσι τὸ αὐτὸν ἐκότερον ὁσιότητος μὲν πρὸς θεόν, δικαιοσύνη δὲ πρὸς ἀνθρώπων διακρίσκειται. *Ejusdem est natura religiosum esse et hominum amantem: apud eundem spectantur pietas in Deum, et in homines iustitia.*

Antisthenes.] Laudatus Clementi Alexandrino. ex illo videtur hoc §. xlv. promississe Seneca Lib. vii, c. 30 Naturalium quaestionum: ipse qui ea tractat, qui condidit, qui totum hoc fundavit, deditque circa se, maiorque est pars operis sui ac melior, effugit oculos, cogitatione visendus est.

Philo autem.] Dicit hæc apud Philonem rex Agrippa.

Simulacrum non constituit.] Dion libro xxxvi: ἐπὶ ἀγαλμα ἐδὲν ἐν αὐτοῖς ποτε τοῖς ἱεροσολύμοις ἔχον· ἀρῆσθαι δὲ καὶ δεῖδῃ αὐτὸν νομίζοντες εἶναι, &c. *Nec ullum Hierosolymus simulacrum habebant, quod Deum crederent neque conspici neque verbis explicari posse.* Vide & Strabonem libro xvi.

Numa.] De hoc Numæ instituto vide & Dionysium Halicarnassensem.

In cuius rei memoriam institutum fuit olim Sabbatum.] Scriptor responforum ad orthodoxos, ad quaestionem lxix: ἵνα εἰ φυλαχθῇ ἡ μνήμη τῆς τοῦ χρόνου ποιήσεως ἐν τοῖς ἀνθρώποις ἀπὸ τῶν ἡμερώσεων τῶν ἀδελφῶν εὐεργετικῶς τὸ ἐπὶ ἀρετῆς ἐν τῇ θείᾳ γαλαξίᾳ. *Ut ergo memoria Mundi conditi inter homines servaretur, ideo voluit Deus Septenarium numerum in Sacris literis eminere ceteris honoratiorem.* Vide & quæ præcedunt.

Quæ consensus.] Tertullianus adversus Marcionem: *Anima à primordio,*

dio, conscientia Dei, *des (α. φυσική δὲ δαίμων ἡ τὰς naturalis* Diodoro Siculo in Fragmentis. Philo de Virtus imperio : *ἑὸν τεχνικὸν ἔργον αὐτομαχίσται τεχνικῶς δὲ οὐκ ἔργου, ὡς ὑποπτοῖ τὴν ἐπιστήμην ἀγαθὴ καὶ τελευτοῦται πάντων δέοντα ἐργῶν. τὸν τ' ἀπὸ τοῦ ἐνδοῦ ἐκτρέφει θεός.* Nihil artem preferens, *causis* oritur. Maximam autem artem, mundus praefert, testaturque a summe perito summeque perfecto se fabricatum. Notitia qua Deum esse credimus hinc ortum habet. Tertullianus adversus Marcionem I : Nos defendimus Deum primum natura cognoscendum, deinde doctrina recognoscendum : natura ex operibus : doctrina ex predicationibus. Cyprianus de idolorum vanitate : Hic est summa delicti, nolle agnoscere quem ignorare non possis. Iulianus ad Heraclitum : πάντες ἀδωδὼτως εἶναι θεῖον ἢ πεπεισμένον, καὶ πρὸς τὸ ἀπορρίπτειν αὐτὸς τε οἷον αὐτοῦ ἐν τῷ ἀπορρίπτειν τοῖς ψυχῶς πρὸς αὐτὸ, ὡς οἷον πρὸς τὸ πᾶς ἢ βλαπτέον. Omnes ante doctrinam numen aliquod esse persuasi sumus, eo respiciendum, ad eum properandum : credoque sic animos nostros se habere ad Deum, ut visus praedia ad Lucem.

§. XLVI. Et esse numen & nostri curam gerere] Seneca epistola xcv : Primus est decorum cultus, deos credere : deinde, reddere illis maiestatem suam, reddere benitatem, sine qua nulla maiestas est.

Apud omnes ferme quos novimus populos] Seneca epist. cxvii : Tanquam Deos esse inter alia sic colligimus, quod omnibus de Diis opinio insita est : nec ulla gens usquam est adeo contra leges moresque projecta, ut non aliquos deos credat. Idem de Beneficiis iv, 4 : Nec in hunc furorem omnes mortales consensissent alloquendi surda numina & inefficaces Deos, &c. Adde Platonem Protagora, & decimo de legibus, & pulchra quae habet Iamblichus post principium de mysteriis Aegyptiorum, ubi Deum nosse ita homini ait proprium, ut hinnitum equo.

Ita & coerceri posse arbitror nomine humane societatis] Moxus Lydus Crambi urbis inhabitatores obsidione captos misit omnes *ἵνα ἀγέως* ut qui Deum nullum nossent, colerentve. Nicolaus Damascenus in excerptis Peiresianis.

§. XLVII. Opifício sei viue, non opifício] Philo ad Decalogum de talibus : *εἰσὶ δὲ οἱ καὶ ἀποσυμπεράλλουσιν ἀσεβεία, μηδὲν τῶν ἰσχυρῶς μετ' αὐτοὺς διδόντες, ἀλλὰ πῶς καὶ τῶν ἐπὶ ἡμῶν χαλεζόμοι, τῶν δὲ ἄδεν ἰερεῖς, ἀλλ' ἔδεν μνήμης τὸ κρηνόμενον ἀξίανται. ἐπιλήθονται γὰρ ἢ μόνον ἀποσῆχον ἢ μεμνησθῶν, ἐπιτηδεύοντες οἱ βαρυνδόμενοι ἐκείσιν λήθην, &c.* Sunt autem alii quorum ulterius impietas procedit, quae ne paria quidem Deo & operibus eius tribuant, sed quicquid honoris excogitari potest, his exhibent, illud communissimum bonum nulla memoratone dignantes, id praeferunt quod solum meminisse debuerant, sponte miseri, sibi accersentes quassitam oblivionem. Sic locum Deuteronomii interpretatur Maimonides Directore III, 41.

Nec summi Dei cultum ideo deferant] Sic victimas ab Aegypti regibus ab Augusto, à Tiberio in Templum admittere Iudaei. Docent id & Iosephus & Philo.

Darius] Hystaspis filius, Xerxis pater. Confer quae supra § xi.

§. XLVIII. Nemini deinceps ad credendum vim inferre] Iosephus ita censet *δὲν ἐκείσιν καὶ τὴν ἰουδαίαν ἀποτρέψουσιν θεὸν ἀσεβεῖν, ἀλλὰ μὴ μὲν βίας* : Debere quemque libero animi proposito Deum colere, non vi coactum.

Quarum rerum causa nos latens eis causam assignare divinam voluntatem]
Servius

Servius ad initium III Æneidos, *Quotiescunque ratio vel iudicium non apparet, sic visum interponitur.* Sic & Donatus ad actum V, Scena II Eunucli. Atque in eum sensum poni Hebræum yeh notat Abarbaniel.

Christo nova legis auctori omnino hoc placuisse, ut ad legem suam recipiendam nemo huius vitæ pœnis, aut earum metu pertraheretur] Tractat hoc Gregorius Nazianzenus oratione cum assumtus est à Parre: & Beda l. 26. Isidorus de Sisebuto rege: *Qui in initio regni sui ludæos ad fidem Christianam permoveans emulationem quidem Dei habuit, sed non secundum scientiam. potestate enim compulsi, quos provocare oportuit fidei ratione.* Transcripsit hoc in historiam Rodericus II, 13. Posteriores in Hispania reges eodem nomine culpant Oforius, & Mariana. quem vide xxvi, 14. xxvii, 5.

Athanasius] Epistola ad solitarios.

Numquid & vos abire vultis?] Cyprianus epistola LV: *Conversus ad Apostolos suos dixit: Numquid & vos vultis ire? servans scilicet legem, quæ homo libertati suæ relictus, & in arbitrio proprio constitutus, sibi ipse vel mortem appetit, vel salutem.*

Instantiam vocatoris significat] Cyprianus de Idolorum vanitate hunc locum respiciens: *Per orbem vero discipuli, magistro & Deo monente, diffusi, præcepta Dei in salutem darent, ab errore tenebrarum ad viam lucis adducerent, cæcos & ignaros ad agnitionem veritatis ocularent. Ac, ne esset probatio minus solida, & de Christo delicata confessio, per tormenta, per cruces, per multa pœnarum genera tentantur.*

Justiniani consilium] Ad eundem Iustinianum epistolam Theodahadi vide in Cassiodoro x, 26.

Ammianus] Idem vere, Christianam religionem absolutam & simplicem vocat: Zosimus & ipse paganus: *ἡριστιανῶν πίστεως ἐπαγγελία πάντες ἀμαρτημάτων καὶ πάσης ἀσεθείας ἀπαλλαγὴ*: *Christiana fidei hæc est pollicitatio, libertas ab omni crimine atque impietate.* Secta nemini molesta passim à paganis dicebatur. Tertullianus Scorpiaco. Iustinus Apologetico II *ἀρχαὶ δὲ ὑμῶν καὶ σύμμαχοι πρὸς εἰρήνην ἡμῶν πάντων μάχων ἀνθρώπων, ἥτις ὅσα δὲ ἀξιοῦμεν, ὡς λαοὶν θεὸν προσέρομεν ἢ πολιτοῖσιν, ἢ ἐπιβόλοις, ἢ εὐεργετοῖς, ἀδύνατον εἶναι, & ἕκαστοι εἰς αἰώνιον κόλασιν ἢ σωτηρίαν καὶ αἰτίαν τῶν προξένων πορεύσασθαι.* Nos vobis ad Imperii tranquillitatem maxime adiutores & collaboratores sumus, ut qui doceamus fieri non posse ut Deo quis lateat, sive sit maleficus, raptor, insidiator, sive equi amans. tum vero ad æternam aut salutem aut pœnam quemque mitti pro factorum suorum dignitate. Arnobius de conventibus Christianorum loquens lib. II: *In quibus aliud auditur nihil, nisi quod humanos faciat, nisi quod mites, verecundos, pudicos, castos, familiaris communi- catores rei cum omnibus, quos solidet germanitatis necessitudo nec copulatio.*

Philo commemorat] In legatione. Similiter & libro de Sacrificantibus facunde ostendit quantum Synagogæ distent à paganicis mysteriis. Locus uterque dignus inspicere. Simile habet libro altero contra Appionem Iosephus.

Constantinus Licinio] Vide Zonaram. Simile illud apud Augustinum epistola L: *Maximianus episcopus Vagiensis auxilium petiit ab Imperatore Christiano contra hostes Ecclesiæ, non tam sui ulciscendi causa, quam tuenda Ecclesiæ sibi credita.* Relatum est in causam xxiii, quæst. III.

Alii Persis] Vide Menandrum Protectorem.

§. 1.

II: *ὅτι οὐκ ἐστὶν ἐν δόγματι ἡ συνήθεια ἢ ἡ διδασκαλία πρὸς τοὺς τοῦ ἐκκλησίας ἀμειψέας ἢ τοὺς ἀπὸ τοῦ ἡρώσεως. Vbi vero consuetudo in dogmata incidit, multo fit immobilior. Nihil enim est quod non facilius homo mutet quam ea que religionis sunt.*

Hæreticus Augustinus] Libro de utilitate credendi. Locus refertur in causam xxiv, questione 3. Addit Augustinus non idem sibi videri hæreticum & hæreticis credentem hominem. Vide eundem epistola clxxi. Hæresis obstinatoris animi dementia, l. 2, c. de summa Trinitate, 1.

Temporalis commodi & maxime gloria principatusque [sui gratia] Scriptor
 rethoriarum ad orthodoxos quaestione IV: ὁ γὰρ ἐστὶν ἐπὶ ἐκ φιλοδοξίας
 ἢ ἀντιπαθείας τῶν αἰρέσεων ἄρχῶν πᾶσι αἱ αἵρεσις ὥς ἀφ' ὧν ἐκλήθηται τῆς συστά-
 σεως αὐτῶν. Apertum est ex cupiditate gloriae aut ex amulatio sui primos reper-
 tores agnoverit, sectas omnes existendi originem capisse. Chrysostomus ad
 Gal. v: ἡ γὰρ τῶν αἱρέσεων μήτηρ, ἡ τῆς φιλοδοξίας ἐστὶν ἐπιθυμία, Mater haesum,
 cupiditas principatus.

Bono animo εἴταται] Agathias ubi de Alemannorum absurdis super-
fitionibus egerat Historiarum I: εἰσεὶς ἄν ἡ χυλπωάνεσσ' ὀικετοὶ ὦν
εἶν καὶ πλείστης μετεωροχρόνι συγγνώμης, ἀπαντες ὅσοι τῷ ἀληθῆς ἀμαρτυροῦ-
σι. ἔ γ' ὅ δ' ἤδη κινόντες ἀλῶνται καὶ ὀλισθαίνουσιν, ἀλλὰ τῷ ἀγροῦ ἐφίεμενοι,
ἐπιπῶ σφαλέγγες τῇ κρείσσ' τὸ λοιπὸν ἔχονται τῶν δοκηθέντων ἀπειρῶ, ὅποια ἄτ' ἔστι
καὶ τύχαιον ὄψεαι. *miseratione quam odio digniores sunt, ac tales quibus ignoscere
par sis, quicquidque à vero aberrant. Neque enim volentes palantur sed cespitant,
sed cum bonum appetant, in iudicando decepti, quae semel visa sunt retinent
mordicus, qualiacunque ea fuerint.*

Nemo potest [scire nisi iudex.] Chrysostomus homilia contra Anathematizantes: το κειμενον εν τω των αιωνων κρυπτῳ ἀνεπιφανεος ἀποφαινεσθαι, μά-
λα ἐδῶκε καὶ μέγιστον γνώσεως καὶ ποσότητος πίστει. πῶθεν γὰρ ἴσμεν, εἰπέ μοι, παρα-
καλῶ, πῶς οἱ ῥήμοι κηρυχθέντες ἑαυτῷ ἢ καὶ ἀπολογησεται ἐν ἡμέρᾳ ὅτε μέλλει ὁ
θεὸς κρίνειν τοὺς κρυπτοὺς τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἀνεξερεύνητος τὸ κείμενον καὶ ἀνεξιχνί-
ατος αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ. id quod absconditum, solus sine periculo adiudicet saeculorum
iudex, cui soli patet & scientia mensura & fidei quantitas. Unde enim nos scia-
mus, dic mihi quaso, quibus verbis ille se accusaturus aut excusaturus est, in
die illa, qua Deus adiudicabit arcana hominum? Vere inscrutabilia sunt iudi-
cia eius & via eius impervestigabiles.

In *Arianam heresim*] Non immerito odimus tam mali exempli inter Christianos repertoires. Vide eorum sæva facta apud Eusebium de vita Constantini libro I, 5, 38. Socratem libro IV, 29. Procopium Vandalicorum I, ubi de Honoricho. & Gotthicorum I, de Amalaricho. & Victorem Vtunensem. de Semiarianis Epiphanius: τὴς τῆς ἀλήθειαι διδασκίτης δώκεσαν, ἐκέτι λόγοις βυλάμενοι ἀνατρέψαν, ἀλλὰ καὶ ἐχθραῖς καὶ πολέμοις καὶ μαχαίραις ἐπὶ τῶν διδόντες τὴς ὁρθῆς περὶ οὐόντες. λάβειν γὰρ ἢ μὲν πόλεις καὶ χώρας εἰργάζοντο ἀλλὰ πολλὰς. Veritatem docentes vexant, neque verbis evadunt sed odiis, bellis, gladiis, tradunt recte sentientes. exitium quippe jam non uni, sed multis urbibus regionibusque attulere. de talibus Gregorius Episcopus Romanus ad Constantinopolitanum Episco-

Episcopum: *Nova & inaudita est ista predicatio qua verberibus exigit fidem.*
Gal. IV, 29.] Ad quem locum vide Hieronymum, citatum c. qui
secundum. causa XXI, quæstione IV.

In Gallia jam olim damnati sunt] Sulpitius Severus: Tum vero Ida-
cius atque Ithacius acrius instare, arbitantes posse inter initia malum compri-
mi. sed parum sanis consiliis, sæculares iudices adveniunt, ut eorum decretis atque
executionibus hæretici urbibus pellerentur. mox: Secuti etiam accusatores
Idacius & Ithacius Episcopi, quorum studium in expugnandis hæreticis non re-
prehenderem, si non studio vincendi plus quam oportuisset certassent. Ac mea
quidem sententia est, mihi tam reos quam accusatores displicere. Postea:
Martinus apud Treviros constitutus non desinebat increpare Ithacium ut ab
accusatione desisteret: Maximum orare, ut sanguine infelicium abstinere-
t. satis superque sufficere ut Episcopali sententia hæretici iudicari Ecclesiis pelle-
rentur. Vide & sequentia.

Errantis poenam esse doceri] Seneca in tragœdia:

Quis nomen unquam sceleris errori dedit?

Et de ira l. 14: Non est prudentis errantes odisse. alioquin ipse sibi odio erit.
M. Antoninus libro IX: εἰ μὲν δύνασαι, μετὰ δὲ δύναι. εἰ δὲ μὴ, μετὲρνος,
ὅτι αἰεὶ τὸ ἕλξ ἡ εὐμενεία σοι δέδωται. καὶ οἱ θεοὶ δὲ εὐμενέας τοῖς τοιούτοις εἰσιν. Si potes,
meliora doce; si non potes, memento in hoc tibi lenitatem datam. Ipse Dii lenes
sunt talibus. Chrysostomus Eph. IV, 17: τὸν ᾧ ἀγνοῦντα, ἡ κακὴς πᾶσι
ὁδὸς ἐγγράται. ἀλλὰ πᾶσι δὲ δυνάται εἰν ὁπὸς ἀγνοεῖ. eum qui ignorat neque
malo affici neque accusari oportet, sed æquum est ut discat qua ignorat. Va-
lentinianus, laudante Ammiano Marcellino libro XXX, nec quinquam
inquietavit, neque ut hoc coleretur imperavit, aut illud: nec interdictis mi-
nacibus subditorum cervicem ad id quod ipse coluit inclinabat, sed intemera-
tas reliquit has partes, ut reperit.

Iustus illi puniuntur qui in eos quos putant Deos irreverentes atque irreligi- §. II.
giosi sunt] Vide de hac re egregia apud Cyrillum libro contra Iulia-
num v. & vi. Solone auctore Amphictyones bello persecuti sunt
Cirrheos, quod ii templo Delphico vim intulissent. Plutarchus
Solone. sic & qui falso sibi varum nomen induunt, recte puniuntur.
Consule Agathiam libro v.

C A P V T X X I.

De Poenarum communicatione.

- I. Pena quomodo transeat ad eos qui delicti
sunt participes.
- II. Communis aut rectores tenentur ex
subditi delicto si ad sit scientia & non pro-
hibito cum prohibere possint & debeant:
- III. Item ex receptu eorum qui alibi deli-
querunt:
- IV. Nisi aut puniant aut dedant: quod exem-
pli illustratur.
- V. Iura supplicum ad infortunatos non ad
nocentes pertinere: cum exceptionibus:
- VI. Defendi tamen supplices dum de causa co-
gnoscatur: & ex quo iure facienda cognitio.
- VII. Quomodo delicti rectorum participes
sint subditi aut communicatio his qui ejus

- membra sunt: & quomodo differant pena
communitati & pena singulorum.
- VIII. Pena ius in universitatem quatuor-
diu daret.
 - IX. An sine delictis communicatione pena
transeat.
 - X. Diffinitio ejus quod directis infertur &
in consequentiam venit.
 - XI. Diffinitio ejus quod sit occasione peccati
& quod ex causa peccati.
 - XII. Proprie loquendo neminem iuste po-
niri ob delictum alienum & cur?
 - XIII. Non filios ob parentum delicta:
 - XIV. Respondetur ad Dei iustitiam circa filios
nocentium:

XV. Multo

XV. Multa minus cognati adit.

XVI. Patet sapienter liberos & cognatos non centum aliquid rebus quod alioquin habere poterant cum ex q^{to} ita.

XVII. Nec suis in eis proprie puniri possit ob rem delictum.

XVIII. Nec singulis qui non consenserunt ob delictum interdictum.

XIX. Pariter ad poenam qua poena est non tenentur: Et cur?

XX. Tenentur tamen si poena in aliud debiti genus transierit.

Quoties de poena communicanda quaeritur, aut de iis quaeritur * qui delicti sunt participes, aut de aliis Qui delicti participes sunt, non tam ex alieno quam ex suo delicto puniuntur. Hi qui sunt, ex his quæ supra de damno injuria dato dicta sunt intelligi potest. Ferme enim iisdem modis in delicti partem quis venit, quo in damni dati non tamen semper ubi damni obligatio est, etiam delictum est, sed tum demum si qua malitia notabilior accesserit, cum ad damni dati obligationem sæpe quascumque culpa sufficiat. Ergo * qui factum vitiosum iubent, qui consensum requisitum adhibent, * qui adjuvant, * qui receptum præstant, aliove modo in ipso crimine participant: * qui consilium dant, * laudant, assensuantur: qui cum ex jure proprie dicto teneantur vetare * non vetant, aut cum teneantur ex simili jure opem ferre injuriam patienti non ferunt, qui non dissuadent cum dissuadere debeant, qui factum reticent quod notum facere ex jure aliquo tenebantur, hi omnes puniri possunt, si in ipsis talis sit malitia quæ ad meritum poenæ sufficiat, secundum ea quæ proxime tractata sunt.

II. Exemplis res fiet illustrior. Communitas ut alia ita & civilis non tenetur ex facto singulorum sine facto suo aut omissione. bene enim Augustinus: *Aliud est quod in populo quisque habet peccatum proprium, aliud quod commune, quod uno animo sit & una voluntate ad aliquid multitudine comparata committitur.* Hinc in formula fœderum est: * *Si defecit publico consilio.* Locri apud Livium ostendunt Senatui Romano culpam defectionis procul à consilio publico abfuisse. Narrante eodem Zeno pro Magnetibus deprecator apud

Liv. l. xlv.

T. Quintium, & legatos qui ei aderant scens petebat, ait Livius, *ne unius amentiam civitatis assignarent; suo quemque periculo furere.* Et Rhodii apud senatum publicam causam à privatorum causa segregant dicentes, *nullam esse civitatem qua non improbos cives aliquando, & imperitam multitudinem semper habeat.* Sic nec pater ex delicto liberorū tenetur, nec dominus ex fœvi, nec alii qui præsent, nisi aliquid in ipsis vitiosum hæreat. Ex his autem modis quibus rectores aliorum in crimen veniunt, duo sunt qui maximum usum habent, & diligenti consideratione indigent: patientia & receptus. De patientia ita habendum est, qui scit delinqui, qui prohibere potest & tenetur nec prohibet, eum ipsam delinquere. Cicero in Pisonem: *Neque vero multum interest, præsertim in Consule, utrum ipse perniciosus legibus, improbis concionibus rempublicam vexet, an alios vexare patiatur.* Brutus ad Ciceronem: *Aliena igitur, inquires, culpa me reum facies? Prorsus aliena, si provideri potuit, ne existeret. ἴσων τῶν πᾶσι μάλιστα τὸ μὴ καλῶν τὰς πᾶσι μάλιστα,* ait Agapetus ad Iustinianum: *par est delinquere & delinquentes non prohibere. Quisquis patitur peccare peccantem, is vires subministrat audacia,* ait Arnobius. *In cujus manu est ut prohibeat, jubet agi, si non prohibet admitti,* ait

ait Salviānus. Auguſtinus vere : *Qui deſinit obviare cum poteſt, conſentit.* *l. Imperator. D. qui ſine manu.* Sic qui mancipium cum poſſit eximere proſtitutum eſſe patitur pro proſtituente habetur Romanis legibus. Si ſervus ſciente domino occidit, in ſolidum dominum obligat: ipſe enim videtur dominus occidiſſe. Et lege Fabia in dominum animadvertitur ſi ſervus domino ſciente alienum ſervum ſubduxerit. Sed ut diximus præter ſcientiam requiritur facultas prohibendi. Et hoc eſt quod ajunt leges * ſcientiam cum puniri jubetur accipi pro patientia, ut qui prohibere potuit teneatur ſi non fecerit, & ſcientiam hic ſpectari quæ habeat & voluntatem : ſcientiam accipi cum conſilio : ideoque non teneri dominum ſi ſervus in libertatem proclamaverit, ſi dominum contemnerit : quia ſcilicet culpa vacat qui ſcit quidem ſed prohibere non poteſt. Sic parentes tenentur ex delictis filiorum, ſed eorum demum quos habent in poteſtate. Viciffim etiamſi in poteſtate habeant & alioqui prohibere potuerint non tenebuntur niſi & ſciverint. Pariter enim concurrere hæc debent, ſcientia, & non prohibitio, ut quis ex facto alieno teneatur, quæ omnia ad ſubditos pari ratione ſunt referenda : Veniunt enim ex naturali æquitate. Egrege Proclus ad illud Heſiodi :

πολλὰκι καὶ θυράσσει πόλις κακὸν ἀνδρὸς ἐπαυρεῖ

Sæpe luit populus poenās unius iniqui,

ait, *ὡς εἶναι καλὸν, μὴ καλὸν εἶναι τῷ εἰς πονηρίαν, ut qui cum prohibere poſſit non prohibet unius malitiam.* Sic in exercitu Græcorum, ubi Agamemnon ipſe & alii concilio communi ſuberant, non immerito

Quicquid deltrant reges plectuntur Achivi :

* Ipſorum enim erat cogere Agamemnonem ut ſacerdoti filiam redderet. Sic poſt eorundem claiſis exuſta narratur

** Unius ob culpam & furias Ajacis Oilei,*

qua de re Ovidius Metam. xiv :

Virgineraptæ

Quam meruit poenam ſolus, digeſſit in omnes ;

quia ceteri non impedierant ne virgo ſacerdos raperetur. Apud Livium eſt : *Propinqui regis Tatii legatos Laurentium pulſant. Cumque Laurentes jure gentium agerent, apud Tatum gratia ſuorum & preces plus potuerunt.* Igitur illorum poenam in ſe vertit. Huc proprie pertinet illud Salviāni de regibus : * *Poteſtas magna & potentiſſima qua prohibere ſcelus maximum poteſt, quaſi probat debere fieri ſi ſciens patitur perpetrari.* Et apud Thucydidem eſt : *ὁ δυνάστης πῦρσαι, ἀληθέστερον ὅρα.* Magis ille facit qui poteſt prohibere. Sic apud Livium Veientes & Latini Romanis ſe excuſant, quod hoſtes eorum à ſubditis ſuis adjuti eſſent ſe inſciis. Contra Teucæ reginæ Illyriorum non accipitur excuſatio quod diceret non à ſe, ſed à ſubditis piraticam exerceri : neque enim prohibebat. * Olim ab Amphictyonibus damnati Scyrii, quod ſuorum quorūdam piraticam exercere patiebantur. Sciri autem facile eſt ut præſumantur quæ conſpicua ſunt, quæ frequentia. *τὸ ἐν πολλῶν συμβαῖον, ἀνάγκη μὴ δύναιτο ἀγνοεῖν :* id quod à multis ſi, neceſſe eſt à nemine ignoretur, ait Dion Pruſæ. *Polyb. l. 11.* enſis Rhodiaca. Ætolos graviter reprehendit Polybius, quod cum hoſtes Philippi videri nollent, ſuos tamen palam paterentur agere hoſtilia,

hostilia, & eorum qui talia facerent principes honoribus ornarent.

III. Venimus ad quaestionum alteram de receptu adversus poenas. Poenas ut ante diximus naturaliter cuivis cui nihil simile objici potest exigere licet. Insuper civitatibus id quidem convenit, ut singulorum delicta quæ ipsorum ceterum proprie spectant ipsis ipsarumque rectoribus pro arbitrio punienda aut dissimulanda relinquerentur. at non etiam jus tam plenum illis concessum est in delictis quæ ad societatem humanam aliquo modo pertinent, quæ persequi ita civitatibus aliis earumve rectoribus jus est, quomodo in civitatibus singulis de quibusdam delictis actio datur popularis: multoque minus illud plenum arbitrium habent in delictis quibus alia civitas aut ejus rector peculiariter latus est. & quo proinde nomine ille illave ob dignitatem aut securitatem suam jus habent poenæ exigendæ secundum ea quæ ante diximus. Hoc ergo jus civitas apud quem nocens degit ejusve rector impedire non debet.

IV. Cum vero non soleant civitates permittere ut civitas altera armata intra fines suos poenæ expetendæ nomine veniat, neque id expediat, sequitur ut civitas apud quem degit * qui culpæ est compertus, alterum facere debeat, aut ut ipsa interpellata pro merito puniat nocentem, aut ut eum permittat arbitrio interpellantis. * hoc enim illud est dedere, quod in historiis sæpissime occurrit. Sic Israelitæ alii à Benjaminitis postulant ut dedant facinorosos, Iud. xx: Philistæi ab Hebræis ut Samsonem quasi maleficum sibi dedant, Iud. xv. Sic Lacedæmonii Messeniis bellum intulerunt, quod interfectorem quendam Lacedæmoniorum non dederent: & alio tempore ob non deditos eos qui missi ad sacrum virginibus vim intulerant. Sic Cæsarem Germanis ob bellum injuste illatum dedi voluit Cato. * Sic Fabios sibi dedi Galli postulabant quod in se pugnassent. Ab Hernicis agri sui populatores dedi sibi postularunt Romani, & à Pœnis Anilcarem non illum nobilem ducem, sed alium qui Gallos concitabat: * postularunt & postea Annibalem: item Iugurtham à Boccho his apud Sallustium verbis: *simul nobis demeres acerbam necessitudinem pariter te errantem & illum sceleratissimum persequi*. Ab ipsis Romanis dediti qui Carthaginensium quique Apolloniatarum legatis manus intulerant. Achæi à Lacedæmoniis dedi sibi postularunt eos qui Lanvicum oppugnassent, addito ni dederentur, violatum videri fedus. Sic Athenienses per præconem pronuntiarunt, siquis Philippo infidias struxisset, & Athenas confugisset, *ἀποδοῦναι τὴν αἰσὴν* in eo statum esse ut dedi deberet. Bocoti ab Hippotensibus exegerunt, ut qui Phocum interfecerant, dederentur. Quæ omnia tamen sic intelligenda sunt ut non stricte populus aut rex ad dedendum teneatur, sed ut diximus ad dedendum aut puniendum. Nam ita legimus Eleos bellum intulisse Lacedæmoniis quod illi in eos qui Eleis injuriam fecissent non animadverterent: id est nec animadverterent nec reos dederent. est enim disjunctiva obligatio. * Interdum fontes deposcentibus optio datur quo cumulatus satisfiat. Cærites apud Livium Romanis significant: *transcentes agmine infesto per agrum suum Tarquinienses cum præter viam nihil petiissent, traxisse quosdam agrestium*

*Pauf. l. xiv.
Strabo libro
viii.*

*Livius libro
xxviii.*

*Livius libro
xxxviii.*

Diod. l. xvi.

*Plut. Narr.
amaz.*

*Val. Max.
lib. vi, c. 6.*

Liv. l. vii.

agresium populationis ejus qua sibi crimini detur comites : Eos seu dedi placeat, dedere si paratos esse, seu supplicio affici, daturus poenas. In fœdere Carthaginiensium & Romanorum secundo, quod apud Polybium, exstat locus male vulgo & distinctus & versus : ἐς ἃ μὴ, ἰδίᾳ μὲν προσβύδω, εὖν δὲ τις τῷ ποίῃ, ἀμύστον γινώσκω τὸ ἀείκηναι. *Nō id fiat* (quid id sit incertum est : nam quæ præcedunt sunt mutila) *privatim quisque jus suum persequitur.* *Id ubi fecerit* (nimirum nī jus reddatur) *publicum delictum habetor.*

Æschines in responso adversus accusationem Demosthenis de male obita legatione, narrat se, cum apud Philippum Macedonem ageret de pace Græciæ, dixisse inter alia, æquum esse ut poenas luerent commissorum criminum non civitates, sed qui peccassent : nec quicquam nocendum civitatibus quæ accusatos judicio sisterent. Quintilianus declamatione c c l v : *Proximos exilium eos transfugis* * *à quibus transfuga recipiuntur.* Inter mala quæ ex discordiis civitatum nascuntur & hoc ponit Dion Chrysostomus oratione ad Nicomedienſes : ἐν τοῖς ἀδικήμασι τὴν ἐτέραν πρὸς τὴν ἐτέραν καὶ φύγειν : *Licet his qui alteram*

injuria affecerunt ad alteram confugere. Hic de deditis occurrit quæstio an si à sua civitate dediti, nec recepti sint ab aliis, cives maneant. Non *legat.*

manere censebat Pub. Mutius Scævola, quia quem populus dedidisset, expulſisse ex civitate sua videretur, sicut faceret cum aqua & igni interdiceret. Contrariam sententiam defendit Brutus, & post eum *L. I. & IX. de Or. Top. & pro A. Catina.* Cicero : quæ & verior est, non tamen proprie ob id argumentum quod Cicero affert, quia ut donatio ita deditio sine acceptione non possit intelligi. Nam actus donationis perfectionem non habet nisi ex duorum consensu. At dedere de quo hic agimus nihil est aliud quam civem alterius populi potestati permittere, ita ut de eo statuat quod voluerit. Hæc autem permissio, jus nullum dat, aut adimit ; executionis tantum impedimentum tollit. Quare si alter populus concessio jure non utatur, erit is qui deditus est eo loco ut à suo populo possit puniri (quod in Clodio Corſis dedito, nec ab iis accepto evenit) *Val. lib. VI, c. 3.* aut non puniri, ut multa sunt delicta in quibus utrumvis fieri potest.

Jus autem civitatis, ut & jura & bona alia, non amittitur ipſo facto, sed decreto aliquo aut judicio, nisi lex aliqua factum velit haberi pro re judicata, quod hic dici non potest. Hoc denique modo & bona si dedita nec accepta sint, manebunt cujus fuerant. At si deditio accepta sit, & postea casu aliquo reversus sit is qui fuerat deditus, is civis non erit, nisi ex novo beneficio : quo sensu verum est quod Modestinus de dedito respondit. Quæ autem diximus de nocentibus dedendis aut puniendis, non tantum ad eos pertinent qui subditi semper fuerunt ejus apud quem nunc reperiuntur, verum etiam ad eos qui post crimen commissum aliquo confugerunt.

V. Neque obſtant illa adeo prædicata * supplicum jura & asylo- rum exempla. Hæc enim illis profunt qui immerito odio laborant, non qui commiserunt quod societati humanæ aut hominibus aliis sit injuriosum. Gylippus Laco apud Diodorum Siculum agens de illo supplicum jure sic ait : *qui initio jura ista introduxerunt, infelicibus quidem misericordiam, at his qui malo animo injuriam intulerunt, poenam expectandam voluerunt.* Postea : *Hi vero si dolo malo, si injusta alieni cupiditate*

Lib. XIII bibl.

in mala hac incidere, ne accusent fortunam, ne supplicum sibi nomen imponant. Id enim jure hominum illis debetur, * quibus innocens est animus, irata fortuna. Horum vero vita plena fœlis inuitis, nullum ipsis locum reliquit qui ad miserationem & per fugiūm pateret. Duo illa, fortunam & injuriam, Menander optime diffinxit :

* Ἀτυχία καὶ ἀδικία Διὰ δὲ ὅταν ἔχῃ

Τὸ καὶ Διὰ τὴν γίνεῖ, τὸ δ' αἰρίσθῃ.

Injuria illud distat infortunio,

Hoc casus, illi quod voluntas efficit.

In Aphe-
rus 1.

Non abit hinc Demosthenis dictum : δικαίον ἐστιν ἐλατῆν, ἢ τὰς ἀδικίας τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ τὰς ἀτυχίας λόγον διευχύνει. quod Cicero ita vertit de Inventione secundo: Miseri feri oportet, qui propter fortunam, non propter malitiam in malis sunt. Et Antiphanis illud, τὸ ἀύσιον ἀμείρημα τῆς τύχης ἐστὶ, τὸ δ' ἐκείνου τῆς γνώμης : Quod non sponte fit, fortuna est; quod sponte, consilii. Et hoc Lyfias : ἑδνὶ ἑδνὶ ἐκείνου διευχύνει γίνεῖ : nemini infortunium

Deu XIX, 1.

xxi 11, 15.

Ex. xxi, 14.

1 Reg. 11.

29,

11 Reg. xi,

13, & seq.

De spec. le-

gibus.

Plus. quæst.

Gr. 32.

sponte sua accidit. Sic in sapientissima lege quibus telum manu fugisset, quo interfectus esset homo, asyla patebant : servis quoque perfugium dabatur : at qui deliberato hominem innocentem occidissent, qui civitatis turbassent statum, his ne ipsum sanctissimum Dei altare patrocinebatur. Hanc legem Philo explicans ait, ἀσυλία ἀνίρως τὸ ἐξ ὧν μὴ παρὶς ἔχῃ. profanis infano nullum esse receptum. Nec aliter Græci antiquiores. Nauplium narratur Chalcidenses Achivis * dedere noluisse, sed causa additur, quia fatis se purgaverat de his quæ ab Achivis objiciebantur. Erat apud Athenienses ara Misericordiæ, cujus meminere Cicero, Pausanias, * Servius, etiam Theophilus in Institutionibus, & quam late describit Papinius duodecimo Thebaidos. At quibus patebat illa ? Audi Poetam.

Et miseri fecere sacram :

mox convenisse eo ait,

victos bellis patriaque à sede fugatos,

Regnorumque inopes.

Panathen.

Aristides * propriam Atheniensium laudem esse ait τὴν τῶν πανταχόθεν δυσχερίων ἀποδοχὴν καὶ ὡς ἐξ ἀμυδρίας, quod omnibus undique infelicibus perfu-

De pace 11.

gio ac solatio esset. Et alibi : τοῖς κατ' ἐχέτους ἀτυχῶσι καὶ πᾶσι ὕπαισι εὐτυχία, τὸ τῆς πόλεως ταύτης ἡδύτης ὕψ' ἑσθλότης : His qui ubique locorum infelices sunt, communis eis una est felicitas, bonitas civitatis Atheniensis, per quam salutis compotes fiunt. Apud Xenophontem Patrocles Philiatus in oratione quam Athenis habebat : ἐξέλεν τινὲς τῆς πόλεως, ὅτι πάντες καὶ τὰς ἀδικεμήνας εὐσπίδας καὶ ἐφύγους ἐπιπερίεας δεομένους ἤσαν τυχερίων : laudabam hanc urbem quod omnes aut injuria affectos, aut sibi premerentes si huc perfugissent auxilii compotes fieri intellexeram. Idem sensus est in epistola Demosthenis pro Lycurgi liberis. Itaque Oedipus ad Colonom confugiens in ejus nominis tragœdia apud * Sophoclem ita testatur :

Heu, Cecropida, mala multa tuli :

Sed nempe tuli : Deus est testis,

Nihil horum sponte patratum.

Respondet Thefeus :

Non me pigeat hospitem, qualem Oedipe

Te tueor, omni sospitare in tempore ;

Homo esse memini.

Similiter Thesei filius Demophon cum Herculis posteri Athenas confugissent, sic ait :

Hac patria nostra semper invalidos solet,

Sed jura fesos, ope sua defendere.

Ance hac amicus mille relevandis tulit

Discrimina : & nunc aliud in promptu imminet.

Et hoc illud factum est ob quod Athenienses præcipue prædicabat Callisthenes : ἑταῖρος γὰρ καὶ αὐτῶς Εὐρυστία πολέμου ὡς τῶν παίδων τῆς Ηρακλῆος τυραννείᾳ ἐν τῷ τόπῳ τῆς Ἑλλάδος : hos enim & in Eurysthea bellum suscepisse * pro Herculis liberis, cum Graciam Eurystheus tyrannide premeret. Contra de maleficis hoc habes in eadem tragœdia :

Hunc qui facinorum conscius, nec legibus

Fidens, ad aras volvitur supplex Deum,

Trahere ad tribunal nulla religio mihi.

Mala semper aquum ferre qui fecit male.

Idem Ione :

Non enim tangi decet

Manu nocente numina, at jussum fuit

Piis patere templa contra injurias.

Narrat orator Lycurgus Callistratum quendam, qui capital commiserat, consulto oraculo responsum accepisse, si Athenas iisset, πούτις τῶν νόμων, * consecuturum quod jus esset : illum vero confugisse * ad id quod Athenis sanctissimum esset altare, impunitatis fiducia. at nihilo-

*Advers.
Leocr.*

minus occisum eum ab observantissima suarum religionum civitate, atque ita impletam oraculi fidem. Et Tacitus improbat receptum suo sæculo morem per Græcas urbes flagitia hominum, ut ceremonias Deum protegendæ. Apud eundem est : *Principes quidem instar Deorum esse : Sed neque à Diis nisi justas supplicum preces audiri.* Tales ergo aut puniendi, aut dedendi, aut certe amovendi. Sic narrante Herodoto Cymæi Pactyen Persam cum nec dedere vellent, nec re-

Ann. III.

Lib. I.

tinere anderent, permiserunt abire Mitylenen. Demetrium Pharium qui bello victus ad Philippum Macedonum regem fugerat, à rege depoposcerunt Romani. * Perseus rex Macedonum in purgatione ad Martium de his agens qui Eumeni insidiati dicebantur : Ego istos, ut primum in Macedonia esse admonitus à vobis comperi, requisitos abire ex re-

*Livius libro
XXII.*

*Livius libro
XXXVII.*

gno jussi, & in perpetuum interdixi finibus meis. Samothracæ Euandro qui Eumeni insidias struxerat denuntiant, liberaret religione templum. Cæterum jus hoc quod diximus deposcendi ad pœnas eos qui extra territorium profugerunt, hoc & proxime actis sæculis in ple-risque Europæ partibus circa ea demum crimina usurpatur, quæ statum publicum tanguit, aut quæ eximiam habent facinoris atrocitatem. Minora mutua dissimulatione transmitti invaluit, * nisi federis legibus propius quiddam convenerit. Sed & hoc sciendum est, latrones ac piratas qui ita invaluerunt ut formidabiles se fecerint, recte recipi ac defendi pœnam quod attinet, quia interest humani generis ut si aliter non possunt impunitatis fiducia à maleficiis de-

vocentur, ejusque negotium gerere quivis populus aut populi rector potest.

VI. Notandum & hoc, interim dum de causæ justitia cognoscitur defendi supplices. Sic Demophon ad legatum Eurythcos :

*Si crimen istis aliquod hospitibus firmit,
Ius impetrabis : vi quidem hinc non abstrahes.*

Et in altera tragœdia Theseus ad Creontem :

*Es facinus ausus temer indignum, Creon,
Tuisque Thebis ac tuis majoribus :
Ingressus in bema quæ colit fas ac dium,
Quæ cuncta rite legis ex norma facit,
Nostris emissis moribus, quicquid lubet
Moliris, & vi cuncta te acturum putas.
Adeone hominibus vidua vel patiens jugi
Urbs ista visa est, & eo nullius rei ?
Non te ista docuit civitas Amphionis,
Quippe educare haud solita mortales feros :
Nec approbabit illa cum te audiverit
Quæ sunt Deorum, quæque mea pervadere,
Et rapere ab alma sede miseros supplices.
Ego Labdacea si urbe posuissem pedem,
Quamvis fuissent iusta mihi certissima,
Indubia, nulli injicere tentassem manum
Nisi annuente qui soli regnum tenet,
Quid in urbe deceat hospitem externa memor.
Tu nec merentem patriam aspergis tuam
Probro atque maculis, & senem certe tuæ
Te fecit atas, sed parum mentis potem.*

Quod si id cujus accusantur supplices non sit vetitum jure naturæ gentium, res dijudicanda erit ex jure civili populi unde veniunt, quod optime ostendit Æschylus Supplicibus, ubi Rex Argivus Danaïdum gregem ex Ægypto venientem sic affatur :

*Εἰ τοι κρηίστοι παῖδες Αἰγυπίας σέθεν,
Νόμον πόλεως φάσκειντες ἐγὼ τοι γάνθη
Εἶναι, ὡς ἂν εἶσθ' ἀνὴρ ἡγεῖναι θέλοι ;
Δεῖ τοί σε φαίνεσθαι νόμους τὲς οἰκείην,
Ὡς ἔκ ἐχσοι κῆρ' ἔδδ' ἐν ὀμφῇ σῇ.
Manum tibi si immittat Ægypti genus
Quod lege patria proximos se sanguine
Dicant, quis hæc obicere se contra velit ?
Quare tuum est docere, natalis solī
Ex lege, nullo jure te illis subiecti.*

VII. Vidimus quomodo à subditis, aut veteribus, aut advenis culpa in rectores transcat : vicissim à summa potestate in subditos culpa transibit, si in crimen subditi consenserint, aut siquid fecerint summæ potestatis imperio, aut suasu, quod facere sine facinore non poterant : qua de re rectius erit infra agere, ubi quæ partes sint subditorum examinabitur. Etiam inter universos & singulos communi-

catum

catur delictum : quia, ut Augustinus ait loco supra adducto, *ubi universi, ibi & singuli* : universi non possunt nisi ex singulis quibusque constare : Nam singuli quique congregati, vel in summam reputati faciunt universos. Pertinet autem culpa ad singulos qui consenserunt, non ad eos qui aliorum sententiis victi sunt. Distinctæ enim sunt poenæ singulorum & universitatis. Sicut singulorum poena interdum est mors, ita πόλις ἡ πάλαι ἐν ἑστέῳ γενέσθαι, mors civitatis everti : quod fit cum corpus civile dissolvitur; qua de re diximus alibi. Atque hoc modo si civitas esse definat, usum fructum velut morte finiri recte dixit Modestinus. Singuli in servitutem poenæ nomine rediguntur, ut Thebani sub Alexandro Macedone : exceptis his qui decreto exuendæ societatis contradixerant. Sic & civitas subit servitutem civilem in provinciam redacta. Singuli bona sua amittunt confiscatione. Sic civitati adimi solent quæ habet communia, muri, navalia, naves bellicæ, arma, elephantum, ærarium, agri publici. At ut singuli ob delictum universitatis citra consensum suum ea amittant quæ ipsorum sunt propria, injustum est, ut recte ostendit Libanius in ea quæ est de seditione Antiochena. Idem * Theodorus probat factum, qui commune delictum punierat interdictione theatri, balneorum, nominis Metropolitani.

Lycu g. ora-
tor.
Supra cap.
IX, s. 4.
L. Si Vjus
fructus. D.
quomodo
ususfr. am.
Plus, Alex.

VIII. Egregia hic occurrit quæstio, an poena ob delictum universitatis semper exigi possit. Quamdiu durat universitas videtur posse, quia idem corpus manet, quanquam particulis succedentibus, ut alibi ostensum est. Sed ex adverso notandum est quædam de universitate dici primo ac per se, ut habere ærarium, leges & similia : quædam non nisi derivatione à singulis. Sic namque doctam dicimus universitatem & fortem, quæ plurimos habet tales. De hoc genere est meritum : primo enim convenit singulis, ut animum habentibus quem universitas per se non habet. Extinctis ergo illis per quos ad universitatem meritum deducebatur, ipsum quoque meritum extinguitur, ac proinde & poenæ debitum, quod sine merito diximus non consistere. Libanius in dicta oratione : ἐμοὶ μὲν ᾧ δοκεῖς δεῖν ἡγήμα-
ναι τὸ μηκέτι εἶναι μηδὲνα τῶν αὐτῶν ἡδικοησάντων : Ita enim existimo, sufficere tibi ad poenam quod nemo supervit eorum qui deliquerunt. Probanda igitur Arriani sententia damnantis vindictam * Alexandri in Persas, cum pridem interiissent qui in Græcos peccaverant. De excidio Branchidarum facto per eundem Alexandrum, hoc est Curtii iudicium : *Quia si in ipsos proditorum auctores excogitata essent, justa ultio esse non crudelitas videretur. Nunc culpam maiorum posteris luere, qui ne viderant quidem Miletum, adeo Xerxi non potuerant prodere.* Simile est alio loco Arriani iudicium de Persepoli incensa in ultionem eorum quæ Athenis Persæ fecerant : ἀλλ' οὐδ' ἐμοὶ δοκεῖ σὸν καὶ δεῖσθαι τῷ ἑαλέξανδρῳ, εἰδὲ εἶναι τις αὐτοῦ Περσῶν τῶν πάλαι τιμωρέα : *At mihi non videtur hoc prudenter fecisse Alexander, neque vero hac vera esse vindicta in eos Persas qui pridem esse desierant.* Nam Agathoclis illud nemo non rider, qui ad Ithacensium querelas de damnis illatis respondit, plus mali Siculos ab Vlyxe olim pertulisse. Et Plutarchus libro contra Herodotum minime ait vero esse simile, Corinthios ulcisci voluisse acceptam à Samiis injuriam *ἢ τῶν γενομένων πρὸς τρεῖς hominum αἰατίς.* Nec procedit hujus & similiarum

Ar. lib. VII.
Pol. XIII.

factorum defensio, quam apud Plutarchum legere est de sera numinis vindicta. Aliud enim est jus Dei, aliud hominum, ut mox apertius fiet. Neque si æquum est posteros honores & præmia accipere ob merita majorum, ideo & puniri eos ob eorum peccata æquum est. Beneficii enim talis est materia, ut in quemvis conferri sine injuria possit; poenæ non item.

IX. Diximus de modis per quos communitas poenæ accidit ex culpæ communitate. Restat spectemus, an & culpa non communicata communicetur poena. quæ res ut recte intelligatur, & ne quæ re ipsa diversa sunt ob vocum similitudinem confundantur, monenda sunt quædam.

X. Primum, aliud esse damnum directe datum, aliud quod in consequentiam venit. Directe datum voco quo cuiquam auferitur ad quod jus proprium habet. Per consequentiam, quo fit ut quis non habeat quod habiturus aliqui fuisset, cessante scilicet conditione sine qua jus non habebat. Exemplum est apud Vlpianum; Si in meo puteum aperui quo factum est ut venæ ad te perventuræ præciderentur: negat operis mei vitio damnum datum in ea re in qua jure meo usus sum. Et alibi, multum ait interesse, utrum damnum quis faciat, an lucro quod adhuc faciebat uti prohibeatur. Et Paulus Jurisconsultus, *preposterum esse ait, ante nos locupletes dici quam acquiserimus*. Sic parentum bonis confiscatis sentiunt quidem incommodum liberi, sed proprie ea poena non est, quia bona illa illorum futura non erant nisi à parentibus ad ultimum spiritum essent conservata. Quod recte ab Alphenone notatum est, cum ait patris poenamittere liberos id quod ab ipso perventurum esset ad eos: quæ vero non à patre, sed à rerum natura, aut aliunde tribuerentur, ea manere incolumia Sic Themistoclis liberos eguisse scribit Cicero, nec iniquum putat, ut eandem calamitatem ferant liberi Lepidi. Idque ait antiquum esse & omnium civitatum: cui tamen mori leges posteriores Romanæ multum temperamenti adjecerunt. Sic cum ex delicto majoris partis, quæ ut alibi diximus personam universitatis sustinet, universitas in culpa est, eoque nomine amittit ea quæ diximus, libertatem civilem; muros, & alia commoda, sentiunt damnum & singuli innocentes; sed ea in re quæ ad ipsos non pertinebat nisi per universitatem.

XI. Præterea notandum, interdum imponi alicui aliquid mali, aut boni alicui auferri, occasione quidem alicujus peccati, sed non ita ut id peccatum causa sit proxima ejus actionis quod jus ipsum agendi attingat. Sic qui occasione alieni debiti aliquid promissit malum patitur, ex veteri verbo, *ἐξ ὧν, παρὰ δὲ αἵτις. Sponde, noxa præsto est*: at proxima causa obligationis est ipsa promissio. Nam ut qui pro ematore fidejussit, non proprie ex emto tenetur, sed ex promisso: ita & qui pro delinquente, non ex delicto, sed ex sua sponsione. Atque hinc fit quod malum illi ferendum mensuram accepit non ex delicto alterius, sed ex potestate quam ipse in promittendo habuit. Cui consequens est ut ex sententia, quam veriore credimus, occidi nemo possit ex fidejussione, quia statuimus neminem jus tale habere in vi-

tam,

L. Fluminis,
ult de
im. inf.

L. Proculus
d. r.
L. Pretia, D.
ad L. Falc.

L. Eum. D.
de interdict.
& releg.

L. 11, Ep.
11, & 19.

L. Cum rati-
tio. D. de
bonis damn.

tam, ut eam sibi ipse adimere, aut adimendam obligare possit: cum veteres Romani Græcique aliter ea de re senserint: ideoque & * vades capitali iudicio crediderint obligari, ut in Aufonii est versu, & ex notissima Damonis & Pythiæ historia apparet: & obsides sæpe capite plexerint, * ut alibi memorabimus. Quod de vita diximus, idem & de membris intelligi debet: nam & in illa jus homini datum non est nisi corporis servandi causa. Quod si exsilium, si pecuniarum damnatum in promissione fuerit, & alterius delicto impleta sit conditio, damnum feret fidejussor, quæ tamen in ipso, si exacte loquimur, pœna non erit. Simile quid occurrit in eo jure quod quis habet sic ut ab alterius voluntate pendeat, quale est jus precarii, respectu habito ad rei dominium; & jus privatorum, respectu habito ad eminens dominium quod utilitatis publicæ causa civitas habet. Nam si quid tale alicui auferatur occasione delicti alieni, pœna in illis proprie non est, sed executio juris antecedentis, quod erat penes auferentem. Sic quia in bestias proprie delictum non cadit, ubi bestia occiditur, * ut lege Mosis ob concubitus cum homine, non ea vere pœna est, sed usus domini humani in bestiam.

XII. His distinctionibus positis dicemus neminem delicti immunem ob delictum alienum puniri posse. Cujus rei ratio vera non est ea quam adfert Paulus Iuriconsultus, quod pœnæ constituantur in emendationem hominum: nam exemplum videtur statui posse etiam extra personam delinquentis, in ea tamen persona quæ ipsum tangat, ut mox dicemus; sed quia obligatio ad pœnam ex merito oritur: meritum autem est personale, quippe ex voluntate ortum habens, qua nihil est magis nobis proprium, unde ἀντιθέσπον vocatur.

XIII. *Neque virtutes, neque vitia parentum*, inquit Hieronymus, *liberis imputantur.* † Augustinus vero, *Deus*, ait, *ipse foret injustus si quæquam damnaret innoxium.* Dion Chrysostomus oratione ultima cum sanctione Atheniensium adjecta Solonis legibus devoveri posteros dixisset, de Dei lege hæc subjicit: *ὡς ἂν πᾶσι τοῖς γένεσσι ἐκ ἐκείνων, οἷς ἐκείνη, τῶν ἀμαρτανόντων ἀδικήσας, αὐτοὶ ζήνται τῆς ἀτυχίας αἰτίας:* *verum hæc non, ut illa, liberos & posteros peccantium punit: sed sibi quisque sit infortunii causa.* & hæc illud vulgatum pertinet: *Noxa caput sequitur.* Sancimus, ajunt Imperatores Christiani, *ibi esse pœnam, ubi & noxa est.* Deinde: *Peccata igitur suos teneant auctores: nec ulterius progrediatur metus, quam repetitur delictum.* Instum est, * ait Philo, eorum esse pœnas quorum sunt peccata; reprehendens morem quarundam gentium quæ tyrannorum aut proditorum infantes liberos morte puniebant. quem reprehendit & Dionysius Halicarnassensis, ostenditque iniquam esse rationem quæ obrenditur, quod parentibus similes futuri putantur, cum id incertum sit, nec incertus metus ad mortem cuiusquam sufficere debeat. Nescio quis Christiano Imperatori Arcadio ausus est hoc dictare, debuisse paterno perire supplicio in quibus paterni criminis exempla meruuntur: & Ammianus narrat interemtam sobolem, parvam etiam tum, *ne ad parentum exempla succresceret.* Nec magis iusta causa metus ultionis, unde natum est Græcum proverbium:

Despici occidens qui patrem pignora servat.

A a 4

At Seneca:

Epist. 3 de morte Nepotiani.

† Epist. 105.

L. Sancti-mu. C. de pœnis.

Lib. 11 de leg. spec.

L. Quisquis C. ad L. Jul. Majest.

Libro xxviii. Victoria de jure belli. n. 38.

Sen. lib. 11.
de ira, c. 4.
Her. Call.

at Seneca : *Nihil est iniquius quam aliquem heredem paterni odii fieri.*

Attagini, qui Thebanis ad Medos deficiendi auctor fuerat, liberos nullo malo affecit Pausanias Græcorum Imperator, *Φᾶς τῷ Μηδισμῷ παῖδας ἐκ εἰναι μεταπίπτος* : *dicens illos extra culpam esse partium Medicarum.* Marcus Antonius in Epistola ad Senatum : * *Quare filiis Avidii Cassi (is in eum conjuraverat) & genero & uxori veniam dabit. Et quid ducō veniam, cum illi nihil fecerint?*

II Samuel.
xxi.
I Reg. xiv.
II Regum
VIII, 9, 10.

XIV. Deus quidem in lege Hebræis data paternam impietatem in posteros se vindicaturum minatur : sed ipse jus domini plenissimum habet, ut in res nostras ita & in vitam nostram, ut munus suum, quod sine ulla causa & quovis tempore auferre cuivis quando vult potest. Igitur si morte immatura ac violenta rapit liberos Acanis, Saulis, Ieroboami, Achabi, * in ipsos jure domini non pœnæ utitur, sed eodem facto gravius punit parentes. Nam sive superstites sunt, quod maxime spectavit lex divina, atque ideo lex minas istas * ultra abnepotes non extendit, Exod. xxv, quia ad eorum conspectum pertingere potest humana ætas ; certum est parentes puniri tali spectaculo : gravius enim id illis quam quod ipsi ferunt, ut à Chrysostomo recte dicitur, quicum consenit Plutarchus *ἐ λυπῶσαι μᾶλλον ἐπέερα*

Homil. 29,
in 9 Gen.

πῶλως ἢ τὸς ἐξ ἑαυτῶν κινεῖται πᾶσι τοῖς δι' αὐτοῦ ἐργῶν. Nullum durius supplicium quam eos qui ex se sunt ob se miseros spectare : sive non eo usque provivunt, tamen cum eo metu occidere magnum est supplicium : *Duritia populi,* inquit Tertullianus, *ad talia remedia compulerat, * ut vel posteritatibus suis prospicientes legi divina obedirent.* Sed simul norandum est hac graviore vindicta non uti Deum nisi adversus scelera proprie in suam contumeliam perpetrata, ut falsos cultus, perjurium, sacrilegia. Nec aliter Græci existimant : Nam quæ crimina credita sunt posteritatem obstringere, * quæ ὄνῃ ipsi vocant, omnia istius sunt generis : quo de argumento facunde differit Plutarchus libro de fera numinis vindicta. Exstat apud Ælium oraculum tale Delphicum :

*At scelera fontes divinum persequitur jus,
Nec pote vitari : non si genus ab Iove ducant :
Sed capiti ipsorum quique enascuntur ab ipsis
Imminet ; inque domo cladem subit altera clades.*

* Agebatur autem ibi de sacrilegio : quod & historia comprobatur auri Tolofani apud Strabonem & Gellium. De perjurio similes sententias supra adduximus. Deinde vero etsi id comminatus est Deus, non tamen semper eo jure utitur, maxime si * insignis quædam virtus in liberis eluceat, ut videre est Ezech. cap. xviii, & exemplis quibusdam à Plutarcho dicto loco probatur. Et cum in novo federe apertius quam olim declarata sint supplicia quæ impios post hanc vitam manent, * ideo in eo federe nulla exstat comminatio personas peccantium egrediens ; quo præcipue, quanquam minus aperte, ut mos est vatis, spectat dicta jam Ezechielis oratio. Factum autem illud Dei hominibus imitari non licet : neque par ratio est, quia, ut jam diximus, Deus sine culpæ intuitu jus habet in vitam ; homines non nisi ex gravi culpa, & quidem quæ personæ sit propria. Quare eadem

eadem illa divina lex ut parentes pro liberis, ita ob parentum facta *Deut. xxiv,*
 liberos mortis poena affici vetat: quam legem * pii reges etiam in ^{16.}
 perduellibus secuti leguntur: eamque legem valde laudant Iosephus *Ios lib. II.*
 & Philo, ut & similem Ægyptiam Isocrates, & Romanam * Diony- *Philo de leg.*
 sius Halicarnassensis. Platonis est *πατὴρ ὁνείδῃ καὶ πτωχείας παίδων ἐδιδῶ*
 ξυνέπει. Quod Latine ita exprimitur Callistratus Iurisconsultus: *Crimen*
vel poena paterna nullam maculam filio infligere potest. Addita causa: Namque *L. Crimen.*
unusquisque ex suo admisso sorti subicitur, nec alieni criminis successor consli-
tuatur. Ferretne, inquit Cicero, *ulla civitas latorem istiusmodi legis, ut*
condemnetur filius aut nepos, si pater aut avus deliquissent? Hinc factum ut
 prægnantem mulierem mortis supplicio afficere nefas habitum sit
 Ægyptiorum, Græcorum & Romanorum legibus.

XV. Quod si injustæ leges humanæ, quæ liberos occidunt ob pa- *Dan. vii,*
 rentum delicta, injustior sane lex Persarum & Macedonum * devo- ^{22.}
 vens & propinquorum capita, quo qui in regem peccarant tristiores *Iust. lib. x.*
 perirent, ut Curtius loquitur: cujus legis diritate exsuperari leges
 omnes scripsit Ammianus Marcellinus.

XVI. Illud tamen est notandum, siquid habeant, aut expecta- *Lib. xxi II.*
 re possint perduellium liberi in quod jus proprium sit non ipsis,
 sed populo aut regi, id auferri ipsis posse jure quodam dominii,
 cujus tamen usus simul in poenam redundet eorum qui peccaverint.
 Huc refer quod Antiphanis ut proditoris posteri ἀλγοὶ ἐνεχέσθηναι,
 narrante Plutarcho, id est * *honoribus prohibiti sunt*, ut Romæ liberi à
 Sulla proscriptorum. Sic in dicta Arcadii lege illud tolerabile in li-
 beros: *Ad nullos honores, ad nulla sacramenta perveniant.* Servitus autem
 quomodo & quatenus in liberos sine injuria transeat, ahi à nobis
 est explicatum.

XVII. Quod de liberis malo afficiendis ob parentum delicta
 diximus, idem aptari potest & ad populum vere subditum: (nam
 qui subditus non est, ex sua culpa, id est ex negligentia puniri potest,
 ut diximus) si quæatur an is populus malo possit affici ob regis, aut
 rectorum facinora. Non jam quærimus * si ipsius populi consensus
 accesserit, aut factum aliud quod per se sit poena dignum, sed agimus
 de eo contractu qui ex natura oritur ejus corporis cujus caput est
 rex, membra cæteri. Deus quidem ob Davidis peccatum populum
 pestilentia confecit, & quidem ut David censeret innocentem, sed Deus
 qui in vitam ipsorum jus habebat plenissimum. Interim hæc poena
 erat non populi, sed Davidis: nam, ut ait scriptor Christianus, *π-*
ρεσβυτή τιμωρία ἢ ἀμερτησίτων βασιλίων ἢ τιμωρία ἑ λαῶ. *Acerbissimum* *Quest. ad*
est delinquentibus regibus supplicium, id quod populis infligitur. *orth. 138.*
 Perinde enim
 hoc est, ait idem scriptor, ac si quis qui manu peccavit, in tergo fe-
 riarur: quomodo in simili argumento Plutarchus non aliter id ait
 accipiendum quam si medicus ad curandam coxam urat pollicem.
 Hominibus cur id non liceat jam antea diximus.

XVIII. Idem dicendum de singulis qui non consenserunt malo
 afficiendis circa ea quæ ipsorum sunt, ob delictum universitatis.

XIX. Heres vero cur de cæteris debitis teneatur, * de poena non
 teneatur, sicut à Paulo Iurisconsulto scriptum est, *si poena alicui irroga-* *L. Si pana-*
tur, *D. de poenis.*

tur, receptum est commentitio iure, ne ad hæredes transeat, vera causa hæc est, quod heres personam defuncti refert, non in meritis quæ sunt mere personalia, * sed in bonis quibus ut cohærent ea quæ alicui debentur ex ipsa rerum inæqualitate, simul cum dominio fuit introductum. Dion Prusænsis Rhodiaca: ἀπαυτοῖς ὁφέλουσι τὰ τῷ θεσφόνων ἐχ' ἥτιον αὐτῶν ἐκείνων εἰς ἃς ἂν ποτε κατήκηκε γῆ. ἔ γδ ἀφίστασθ' φήσεται τ' ἀμαδελχῆς: Quæ debuerunt majores ea non minus debent posteris. neque enim dicere potestis repudiā:am à nobis hereditatem.

XX. Et hinc sequitur, ut si ultra meritum nova quædam causa obligationis exstiterit, deberi jam possit id quod in pœna erat, quantum non proprie ut pœna. Sic alibi post sententiam, alibi post litem contestatam, quibus rebus vis contractus datur, pœna pecuniaria ab herede debetur, ut & ea quæ in conventionem deducta est. Iam enim nova accessit debendi causa.

Annotata ad caput XXI.

§. I.

Qui delicti participes sunt] Tertullianus de Resurrectione carnis: Dicent enim ministros & socios habere arbitrium ministrandi atque sociandi, & potestatem sua voluntatis in utrumque, homines scilicet & ipsos. iccirco cum auctoribus merita communicare, quibus operam sponte accommodant.

Qui factum vitiosum jubent, qui consensum requisitum adhibent] Saulus manibus omnium lapidabat. Augustinus Sermone v de Sanctis, c. 4. similia sermone ejusdem argumenti primo, c. 3. & sermone XIV.

Qui adjuvant] ope. Institutionibus de Furtis, §. interdum. Edicto TheudERICI, c. 120.

Qui receptum præstant] Hieronymus super parabolas: Non fur solum, sed ille reus tenetur, qui furti conscius quærante possessore non indicat. Chrysostomus de statuis XIV. ἔ γδ οἱ ἐπιτορκεῦντες μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ συνευδίντες γῆν, ἀπεσιδόντες ᾧ, καὶ ὡνῶντες τὴν ἐγκλημῶν. non enim perjuræ soli, sed & qui, conscii cum sint, calant perjuræ, criminis tenentur.

Qui consilium dant] Vide Institutiones & Edictum TheudERICI dictis locis. Androcides ex lege Attica, τὸ βελούσων ἐν τῷ αὐτῷ ἐνέχον. καὶ τὴν χειρὶ ἐργασίμῳ. qui consilium dedit cum non minus pœna teneri quam qui manu rem effecerit. ἔ γδ ἢν παραγγῆναι μὴ βελούσων. neque enim sine consilio res facta fuisset, ait Aristoteles de Poëtica c. 17.

Laudant, assentantur] Chrysostomus I ad Romanos circa finem: καὶ γδ ἔ πλεμμελεῖσι ὁ τὴν ἁμαρτίαν ἐκινῶν χαλεπώτερον. peior peccante qui peccatum laudat. qui facinorosum adstans hortatur, pro faciente habetur lege Langobardica, lib. I, tit. IX, §. 25. vide quæ ex Philone & Iosepho mox proferemus ad §. 17.

Non vetant] Chrysostomus I adversus Iudæos: ὡς περ ἂν ἐχ' οἱ κλέπτοντες μόνον. ἀλλὰ καὶ οἱ κύριοι γῆν ὄντες καλύπτει, μὴ καλύοντες ᾧ τὴν αὐτὴν αἰετοῖς δίδουσι δίκην. Sic non ii modo qui furtum fecere, sed & qui prohibere cum possent non prohibuere, puniuntur, & quidem pari uterque pœna. Sic eum qui sanari ægrotum prohibet, teneri quasi vulnerasset ait idem Chrysostomus II ad Cor. c. VII.

Si defexit publico consilio] Chrysostomus de statuis III : ὅτι ἔστιν ἡ πόλις ὡς ἡ κοινὴ ἡ πόλις, ἀλλὰ ἀνθρώπων πῶς ζῶντων καὶ ἐπιπλύνων, ἔστιν λογισμὸς ποιούντων, ἢ τὸ λῆμα ἢ ὁ ἀφροσύνη πάση. καὶ οὐκ ἀνείη δικαίον ὑπὲρ τῶν ὀλίγων ἀπαυδυσίας πόλιν τοσαύτην ἀναρπαξέσθαι, καὶ τὰς ἐδὲν ἡ δίκη καὶ διδόναι δίκην. Non commune fuisse delictum civitatis, sed exirancorum ἔστι advenarum, qui cuncta temeritate ac legum ignorantia quam ratione facerent. neque utro aequum, ut ob paucorum imperitiam tanta urbs everteretur ἔρ ποῖναι ferrent culpa exsortes. Ammianus libro xxx de Quadis : nihil ex communis mente procerum gentis delictum asseverantes in nostros.

Scientiam, cum puniri iubetur, accipi pro patientia] Lege Wisigothorum libro VII I, tit. IV, cap. II, cap. 26, & alibi. Libro IX, tit. I, c. I.

Ipforum erat cogere Agamemnonem] ita hanc rem explicat Cyrillus libro v contra Julianum.

Vnius ob culpam ἔρ furias Ajacis Oilei] Euripides Troadibus sic loquentem Neprunum facit :

οἷδ' ἡνίκ' Αἴας εἶλε κροσσὸν ἄνδρα βίη.

Cum Phœbadem vi traxit Ajacis manus.

Et Minervam respondentem

καὶ ἐδὲν γ' Ἀχαιοὶν ἐπαθῆναι, ἔδ' ἤκετο ὕπνο.

Nilque auduit, nil passus à Græcis mali est.

Pari jure omnes Antiochenos statuarum crimine involvit Chrysostomus, prima ejus argumenti oratione, ἰδὲ τὸ ἀμάρτημα γέγονεν ὀλίγων, καὶ τὸ ἐγκλημα γίνεται πᾶσι. ἰδὲ δὲ ἐκείνους ἅπαντες δεδούκαμεν νῦν ἔρ ἐκείνοις τετραμετρίων αὐτοὶ τὰς τιμωρίας ἀναμάρτοισιν. εἰ δὲ τετραδύοντες αὐτὰς ἐξ ἐσάλωμεν τὴν πόλιν καὶ τὴν νεοσηκὸς διαρπάξωμεν μέγα, καὶ ἂν τὴν παρόντα ἐφοβούμεθα φόβον. Ecce facinus paucorum fuit, accusatio in omnes fertur. Ecce propter illos nunc in metu omnes sumus, ἔρ eorum quæ illi ausi sunt poenam nos ipsi experiamur. Quod si antevertissemus eam, illos de urbe pellendo, ἔρ partem morbidam sic ut oportet tractassemus, abesset jam à nobis hic timor. deinde : δι' αὐτὸ ἐν τῷ τοῦ καλῶς, φησι, διδὲ δίκην τὴν ἐσχάτην, ὅτι μὴ παρὶς, μηδὲ ἐσάλωες, μηδὲ τὰς ἀποσμύζους κατεῖχες, μηδὲ συνιδύνουτες ὑπὲρ τῶν εἰς τὴν βασιλείαν πηλῆς. ἔρ μετέχεις τῶν τετραμετρίων ; ἐπαυθὲν τῶν καὶ ἀπειδέχουσι. ἀλλ' ἔδ' ἐπείχες τὸ γυρόμενα, τὸ κατηρεῖας αἶσιν. Cb hoc ipsum, inquit, fer poenas, ἔρ ultima lue supplicia quod non adfuisi, quod non prohibuisti, quod insanientes non retinuisti, quod pericula non subisti pro honore Imperatoris. Particeps non fuisti facinorum ? Laudo hoc, ἔρ boni accipio. sed nec quæ fiebant impediisti. hoc vero jam dignum accusari.

Potestas magna ἔρ potentissima, quæ prohibere scelus maximum potest] Philo in Flaccum : ὁ ἥδ' ἐπιτολήταιν ἢ τὰ παύσας ἐπέχει ἂν ἐννηθεῖς, εἰ μὴ κακώλυνε, δὴ λῶ ἢ ἐφείεις καὶ ἐπατέπων αὐτὸς. nam qui castigare, certe inhibere potuit, si non impedit, habendus est permisisse aut etiam probasse quod agebatur. Dion Galba : τὰς μὲν ἥδ' ἰδιώταις ἀποτρέχει μηδὲν ἀδικεῖν. τὰς δὲ τὰς ἡγεμονίας ἔχουσιν ἀνάγκη ἀποτρέχειν ὅπως μὴδ' αἰὶν κακουργῇ. Privatis sufficit non delinquere. in imperio agentibus incumbit ἔρ hoc curare ne delinquat alius. in c. 4 Synodi Pistensis positæ inter capitula Caroli Calvi habemus : Non est liber à consensu qui quod emendare potest, emendare negligit, quapropter sine dubio peccati se participem facit. Vide Nicetam Choniatem libro I I de Andronico.

§. IV.

Olim ab Amphictyonibus damnati Scythi] Plutarchus Cimone.

Qui culpa est compertus] deditionem enim præcedere debet causæ cognitio. non decet ἀκρίτως ἐκδιδόναι, homines dedere causa non cognita. Plutarchus Romulo. Rex Scotiæ apud Camdenum in anno lxxxv ait Elisabethæ, transmissurum se in Angliam Fernihurstium, imo & Cancellarium, si præcogitare securitatem violasse vel cædem commisisse liquidis & legitimis probationibus convincerentur.

Hoc illud est dedere quod in historiis sæpissime occurrit] Mithridatem à Tigra poposcit Lucullus, & non dediti bellum intulit. Appianus Mithridatico & Plutarchus Lucullo. Romani Salgas ab Allobrogibus dedi sibi postularunt. Appianus excerptis legationum xi. de Episcopo quem Romani dedere Scythi volebant, vide Priscum excerpto legationum 21. Dux Beneventanus à rege Vascone deditus Ferdinando Castellam regenti. Mariana xx, 1.

Sic Fabios sibi dedi Galli postulabant] Plutarchus Camillo. Appianus excerpto legationum 9.

Postularunt & postea Annibalem] Diodorus Siculus in fragmentis. Livius.

Interdum fontes deposcentibus optio datur] Vide fedus inter reges Angliæ & Daniæ, memoratum Pontano de Mari.

A quibus transfuga recipiuntur] Zonaras Basilio Porphyrogenneto: ἐπιμύς τις τῶν Χοσροῦν ἀξιῶν μὴ ἀποδίδεσθαι τὴν τελευτήσαντα καὶ κατὰ οἰκίαν διατίττει ἡρώδην, ἵνα μὴ καὶ κατὰ ἑαυτὴν ἀποδείξω εἰς ὅσον ἀγχαθόν. misit ad Chosroem postulatam ut dederetur sibi regni affectator, qui domino contraria cepisset arma, neve in semetipsum perniciosum exemplum statueret Chosroes. vide de piratis Lesbi mendose receptis Chalcocondylam libro ix.

§. V.

Supplicum iura] κρινοὶ ἰκασίας νόμοι Polybio, & Malcho in excerptis legationum.

Quibus innocens est animus, irata fortuna] Oraculum vetus.

ἔκλεινας τὸ ἐπαίρον ἀμύνων. δ' σ' ἐμείωνεν

αἶμα. πέλεις ὃ χέρας κατάρωτερον ἢ πάρον ἡδία.

Carum occidisti, dum vis succurrere, nullum

Crimen habes. manus est tibi purior, ac fui antè.

Α' τύχη καὶ ἀδικημα] Philo de Iudice: εἰς ἐπ' ἀτυχήμασιν. ὁ δ' ἐκασία γνώμη πονηρὰ δὲ ὅσον ἀτυχὴς ἀλλ' ἀδικῶν. misericordia infortunii debet. at qui deliberata sententia malo agit, non infelix est sed injustus. Sic M. Antoninus mentem vult inspicere: ἵνα ἐπιστήσης πότερον ἀγνοία ἢ γνώμη. καὶ αἶμα λογιστὴν ἢ συνείδησιν, ut noris ignorantia in aliquo an consilium fuerit, & simul ea consideres quæ his coherent. Sic τὰ ἐξ ἀγνοίας καὶ λήθης, quæ ab ignorantia aut oblivione veniunt; & τὰ ἐκ ἀπειθείας quæ ex consilio sunt, distinguit Totilas apud Procopium Gothicorum 111.

Dedere noluisse] Recepit nec dedit Pipinus ex Neustria ob tyrannidem ad se confugientes. Est id apud Fredegarium in rebus Pipini ad annum 10 cxxxxviii. Etiam ab Ecclesia Romana ad se confugientes recepit Ludovicus Pius Imperator, ut apparet ex ejus decreto facto anno 10 cccxvii, inserto in Tōmum xi Conciliorum Gallicæ: Et Carolus Calvus, qui ex parte fratris sui Ludovici ad se profugerant. Aymoinus lib. v, cap. 34. de Cegenâ Patzinacâ non dedito postulanti

postulanti Tyracho vide in Constantini Monomachi rebus Zonaram. Sic & Oſinanes ab Inungino præfecto non deditus Eskifari. Leunclavius libro II Historiæ Turcicæ. Albuquerqueium Luſitani non dedidere, ut memorat Mariana XVI, 18.

Servius] ad VIII Æneidos.

Propriam Athenienſium laudem] quam Arragoniis tribuit Mariana XX, 13. Gepidæ perire omnes malunt, quam Ildigifalem Romanis aut Langobardis dedere. Procopius Gothicorum IV.

Apud Sophoclem] Vide totum locum. eſt enim lectu dignus.

Pro Hercules liberis] Vide Euripidem Heraclidis & Apollodorum.

Conſecuturum quod jus eſſet] *Neque à Diis niſi juſtas ſupplicum preces audi*, ait Tacitus Annalium lib. III.

Ad id quod Athenis ſanctiſſimum eſſet altare] in Luſitania Ferdinandum cubiculi præfectum è templo ad quod confugerat raptum, & igne combuſtum, ob vitium nobili virgini illatum, narrat Mariana libro XXI. Vide & de Aſylis librum viri magni Pauli Veneri, Societatis ſervorum quæ dicitur.

Perſeus rex Macedonum] Narrat & Appianus excerpto legationum numero 20. Simile illud in Latina vita Themistoclis : *cum ab Athenienſibus & Lacedæmoniis expoſceretur publice, ſupplicem non prodidit*, (Admetus rex Molofforum) *monuitque ut conſuleret ſibi. itaque Pydnam eum deduci juſſit, & quod ſatis eſſet præſidii dedit*. Sic & Ildigim Langobardum dimitunt Gepidæ apud Procopium Gothicorum III. Adde epistolam Theoderici ad Traſamundum regem Vandalorum de Giſelico ſuſcepto v. 43, & 44. & ea quæ in vita regis Ludovici. Sic Chriſtophorum Sborovium à ſe amovit Imperator Rudolſus II, teſte Thuano libro LXXXIII, in anno c Iō IōLXXXV. Eliſabetha Scotis reſponder ſe Bothwellum aut redditurum aut ex Anglia exterminaturum. Camdenus id habet circa annum c Iō IōXCIII. de Alſonſo Gegionis Comite à rege Galliæ damnato ac negato ei in Hiſpaniam receptu vide Marianam XIX, 6.

Niſi federis legibus propius quiddam convenierit] Vt in federe Helvetiorum cum Mediolanenſibus, Simlerus recitat. Federa Anglorum cum Gallis dedi rebelles & profugos volunt, cum Burgundis expelli. Camdenus in anno c Iō Iō c.

Theodoſii probat factum] Eadem quæ Libanius de hac re, dicit & §. VII. Chryſoſtomus in XVII de ſtatuis. in eoſdem Antiochenos paria olim conſtituerat Marcus Antoninus Philoſophus, ut teſtis eſt Capitolinus : & in Byzantinos Severus, demto theatro, thermis, honore, ornamentisque omnibus. ſed & ipſa urbs Perinthiis data. Vide Herodianum II. Zonaram, & quæ ſupra dicta nobis.

Alexandri in Perſas] Propterea aliam ei bello cauſam attribuit §. VIII. Iulianus in Conſtantii Laudatione : καὶ ὅτι μὴ ἐδείξαι πῶς συνέηκεν ἡ πόλις, ἐδ' ἐπὶ Τεργίῳ τοῖς Ἑλλήσιν, ἐδ' ἐπὶ τῶν Περσῶν Μακεδόνων, οἵ μιν δὴ δακρύοντες ἐν δίκῃ ἡρώδης ποταμῷ ἔχοντες ὑποῖοντο καὶ παιδὶ περὶ δῆλον. ἐπὶ μὲν γὰρ λίαν ἀρχαίων ἀδικημάτων τιμωρίας σφόδρα νεωτέρας. ἔπ' εἰς παῖδας ἢ εἰς ἐκγόνας ἡγορεύσας, αἰδ' εἰς τὸν ἀφιλόμῳ καὶ ἀποστρεφόμενῳ τῇ δόξῃ τῶν ἀδικοῦντων (male legitur ἀδικησάντων) ἀποκρίνας. Nullum unquam bellum, quod quidem juſtum cenſeretur,

Agit autem ibi de sacrilegio] ut & Libanius ὃν οἱ ἐρρ' ἔδωσαν ἡδὴ δίκην, εἰ δ' ἔπαρδ'· οὐκ ἐστὶ δ' ὅτε αὐτὸς ἐξαίρησεν· λέγω δ' αὐτὸς καὶ παύσαις λέγω καὶ τὰς ἐξ ἐκείνων. quorum alii jam poenas dedere, alii nondum quidem, sed nemo eos poena eximet: nec ipsos tantum dico, sed & liberos & ex eis nascituros. Similia habet idem Libanius oratione quam edidit Gothofredus.

Insignis quaedam virtus] & publica paterni criminis detestatio, qualem fecit Andronicus Palæologus Imperator, apud Gregoram libro v, c. 81.

Ideo in eo federe nulla exstat comminatio personas peccantium egrediens] Tertullianus de Monogamia: deservit uva acerba à patribus manducata dentes filiorum obtusescere: unusquisque enim in suo delicto moritur.

Pii reges] ut Amasias.

Dionysius Halicarnassensis] qui sic ait: τὸ ἔθ'· τὸ τοῖς Ῥωμαίοις ἐπιχρῶμενος γάρ ἐστιν ἀφ' οὗ καὶ πρῶτης ἀπάσης τὰς παύδας, ὧν ὃν οἱ πατέρες ἀδικήσωσι. mos ille Romanis proprius à poena omni liberos eximere quorum parentes deliquerunt. habet idem lex Wisigothica libro vi, tit. i, cap. 8.

Pregnantem mulierem mortis supplicio afficere nefas habitum] Laudat Philo libro de Humanitate.

Romanorum] L. Imperator Adrianus, D. de statu hominum. L. Pregnantis D. de poenis.

Devovens & propinquorum capita] Philo morem esse tyrannis dixit §. xv. cum damnatis una tollere quinque familias eis proximas. Vide Herodianum libro xii. & exemplum Mediolanense occiso Galeatio apud Bezarum lib. xiv.

Ammianus Marcellinus] abominandas leges vocat. vide & Concilium Toletanum iv.

Honoribus prohibiti sunt] Simile reperies in C. in quibusdam de §. xvi. poenis.

Si ipsius populi consensus accesserit] Philo de Ægyptii regis subditis §. xvii. Abrahami tempore: τὸ δ' ἐπὶ πᾶσι καὶ τὸ πρῶτον αὐτῶν οὐκ ἔστιν, μηδὲν ἐπὶ τῇ τῷ Ἰσραὴλ δυνάμει, ἀλλὰ πάντων ἐνὶ ἑαυτῷ συναρτῶν μόνον συγγενεργασάντων τὸ ἀδικημα. Sensit & poenam omnis cum eo familia, quod nemo indignatus esset super injuste facto, sed omnes laudando pane & ipsi illud fecissent. Iosephus, ubi vaticinium contra Ieroboamum prolatum narrat: μεγάλ' δὲ τὸ πρῶτον καὶ τὸ πᾶσι καὶ ὅσοις ἐν ἀρχῇ τῆς γῆς καὶ ἀσπασίαν εἰς τὰς πέραν ἀφ' οὗτος τόπος, ὅτι τοῖς & βασιλείας ἀποθέμενοι κατήγαγ' ἡσσε. Particeps poena & populus erit, excidei quippe felice terra, sparsusque per loca transsyphraensia exsulabit, quod impietati regis socium se fecerit.

De poena non teneatur] Maimonides titulo c. vii, sectione 6. §. xix. Gemara Baba Cama cap. ix, §. ii.

Sed in bonis] Vide Concilium Toletanum viii, in causa Reccefwinthi. vide quæ supra hoc libro, c. xiv, §. io. Nulla est persona quæ ad vicem ejus qui è vita emigraverit propius accedat, quam hæres, ut Cicero ait secundo de legibus.

CAPVT XXII.

De causis iniustis.

I. Explicatur discrimen inter causas iustificas & suasorias.

II. Bella qua utroque causarum genere careant, ferina esse

III. Bella qua suasorias causas habent, non iustificas, esse prædonum.

IV. Quasdam esse causas qua falsam habeant iusti speciem :

V. Ve motum incertum :

VI. Veritatem sine necessitate :

VII. Negatum matrimonium in magna feminarum copia :

VIII. Cupiditatem meliori soli :

IX. Inventionem rerum occupatarum ab aliis.

X. Quid si priores occupatores amentes sint ?

XI. Iniustam causam esse, & libertatis desiderium in populo subdito :

XII. Et voluntatem regendi alios inuito quasi ad ipsorum bonum :

XIII. Item titulum universalis imperii quem quidam ascribunt Imperatori, qui refellitur :

XIV. Alii Ecclesia, qui item refellitur :

XV. Item voluntatem implendi vaticinia, sine Dei mandato.

XVI. Item id quod debetur, non ex jure stricto dicto, sed aliunde.

XVII. Distinguitur bellum cuius causa iniusta, & ejus cui aliunde vitium accedit : & diversi utriusque effectus.

Lib. II, c. I.

Diximus supra, cum de causis agere institueremus, causas alias esse iustificas, alias suasorias. Polybius, qui id discrimen primus notavit, * illas vocat *αἰσχροίαις*, quia palam proferri solent, (titulum dixit aliquoties Livius) has generis nomine *αἰτίαις*. Sic in bello Alexandri adversus Darium *πρόφασις* fuit ultio injuriarum quas Persæ Græcis intulerant, *αἰτία* cupido gloriæ imperii & divitiarum, cui accedebat spes magna facilitatis concepta ex Xenophontis & Agesilai expeditionibus. Sic *πρόφασις* belli Punici secundi controversia de Sagunto, causa indignatio Carthaginiensium ob pactiones quas Romani iniquis temporibus ipsis expresserant, & aucti spiritus ex secundis per Hispaniam rebus, quæ Polybio notata. Similiter Thucydides belli Peloponnesiaci veram causam censet fuisse vires Atheniensium augescentes & Lacedæmonis suspectas, obtentum vero controversiam Corcyrensiū, Potidæensiū & alia; * ubi ramen ille *αἰτίαις* & *αἰσχροίαις* nomina permiscet. Est idem discrimen in oratione Campanorum ad Romanos cum adversus Samnites pugnasse se ajunt verbo pro Sidicinis, re pro seipsis: quod viderunt ubi conflagrassent Sidicini ad se trajecturum esse incendium. Antiochum quoque Livius memorat in Romanos bella suscepisse, in speciem causas habentem Barcillæ necem & alia quædam, revera quod ex labente Romanorum disciplina spem magnam concepisset. Sic Plutarchus notat non ex vero objectum Antonio à Cicerone quod causa esset belli civilis, cum Cæsar bellandi certus * prætextum tantum ab Antonio cepisset.

II. Sunt qui neutro causarum genere feruntur in bella, * periculorum, ut Tacitus loquitur, propter ipsa avidi. Horum vitium humanum excedit modum, *μερόνεια* Aristoteles vocat. De his Seneca: *Possū dicere non esse hanc crudelitatem, * sed feritatem, cui voluptati servitia est: possūmus insaniam vocare: nam varia sunt genera ejus, & nullum certius quam quod in cades hominum & laniationes pervenit.* Cui sententiæ perquam similis est illa Aristotelis ultimo Nicomachiorum: *δδζαυ δδ*

Lib. II de
Clem. c. 7.

ὧν παντελὺς μισθὸν οὐ τις εἶναι ἐστὶ τὰς φίλων πολέμους ποιεῖτο ἵνα μάχῃ καὶ φόβῳ
 ζήνουντο. Omnino enim crudelis habendus sit qui ex amicis hostes faciat pugnan-
 di et fundendi sanguinis cupiditate. Dion Prusæensis: τὸ γὰρ καὶ χαλεπὸν ὑποψέ-
 σθαι πολεμῆν καὶ μάχεσθαι, ἢ ἄλλο ἢ μενία παντελὺς ἐστὶ καὶ ἀφ' αὐτῆν κακῶν ἐπιθυ-
 μία; Nam sine causa in bella ac pugnas ferri, mera est insania malum sibi qua-
 rens. Idem ille Seneca epistola iv, Nemo ad humanum sanguinem pro-
 pter ipsum venit, aut admodum pauci.

III. Plerique vero bellantium causas suasorias habent, aut sine
iustificis, aut cum iustificis. Sunt qui iustificas plane non curant, de
quibus dici potest illud quod à Romanis Iuriconsultis est proditum,
prædonem esse eum, * qui rogatus de possidendi causa, nullam a-
liam adfert, nisi quod possideat. Aristoteles de belli suasoribus. I Rhet.
II.
ὅς ἐκ ἀδικῶν τῶν ἀσυνεπειῶν καὶ ἐκ τῶν ἀδικῶν, ἢ τῶν μὴ δὲν ἀδικῶν παλαιῶν ἔθεν
φροντισεῖσι; qui iustum sit vicinos innoxios in servitutem redigere, saepe nihil cu-
rant? Talis Brennus qui omnia dicebat esse validiorum. Talis Silio
Annibal, cui

pro federe, proque

Iustitia est census.

Talis Attila, & quibus illud in ore est,

Quaritur belli exitus,

Non causa.

Et: *Hac acies victum factura nocentem est:*

Et, *Id in summa fortuna aequius quod validius.*

Nec male his apud illud Augustini : *Inferre bella finitimis, & inde in ca-* Lib. 10 de
tera procedere, ac populos sibi non molestos sola regni cupiditate conterere, quid Crust. Dei.
aliud quam grande latrocinium nominandum est? De talibus bellis Vel- c. VI.
lejus : *Bella non causis inita, sed prout eorum merces fuit.* Apud Cicero-
nem legimus de Officiis primo : *Ea animi elatio, quæ cernitur in periculis*
*& laboribus, si iustitia vacat, non modo virtutis non est, sed potius * imma-*
nitatis omnem humanitatem repellentis. Andronicus Rhodius : οἱ μερῶν
ἐνεκα κερδῶν λαμβάνοντες ὅθεν εἰ δέαι, πονηροὶ καὶ ἀσεβεῖς καὶ ἀδίκῃ καλῶν. οἱ οἱ εἰσιν
οἱ τυραννοὶ καὶ οἱ πᾶσι πόλεις πορνεύτες. Qui magni compendii sui causa accipiunt
unde non oportet, his pravi, impii, iniusti appellantur, * quales sunt tyranni &
urbium vastatores.

I V. Alii causas quasi justificas adferunt, quæ expensæ ad rectam rationem injustæ reperiuntur : & ut Livius loquitur, non certamen juris, sed vim quæri apparet. Reges plerosque, ait Plutarchus, duobus nominibus, pacis & belli, tanquam nummis uti, non ad id quod justum est, sed ad id quod expedit. Quæ autem sint causæ injustæ, cognosci aliquatenus potest ex justis causis quas hactenus explicavimus. Rectum enim obliqui est index. Sed perspicuitatis causa summa genera annotabimus.

V. Merum ergo ex vicina potentia non sufficere supra diximus. Ut enim iusta sit defensio, necessariam esse oportet, qualis non est nisi constet, non tantum de potentia, sed & de animo, & quidem ita constet, ut certum id sit ea certitudine quæ in morali materia locum habet. Quare minime est probanda eorum sententia, qui iustam belli causam statuunt, si vicinus nulla pactione impeditus in suo arcem

Zenarás.
Pausan. l. I.

faciat, aut munitionem aliam quæ damnum aliquando dare possit. Nam adversus tales metus contrariæ in suo munitiones & siqua sunt similia remedia quærenda sunt, non vis bellica. Injusta igitur bella Romanorum in Philippum Macedonem, Lyfimachi in Demetrium, ni alia causa adfuit. Valde mihi placet Taciti illud de Cauchis: *Populus inter Germanos nobilissimus, quique magnitudinem suam malis iustitia iucri, sine cupiditate, sine impotentia: quieti, secretique: nulla provocant bella, nullis raptibus aut latrocinii populantur: idque præcipuum virtutis ac virium argumentum est, quod, ut superiores agant, non per injurias assequuntur. prompta tamen omnibus arma, ac, si res poscat, exercitus: plurimum virorum equorumque, & quiescentibus eadem fama.*

VI. Nec utilitas par jus facit cum necessitate.

VII. Ita ubi laxa est matrimoniorum copia, negatum aliquod matrimonium causam bello præbere non potest: qualem olim Hercules arripuit in Eurytum, * Darius in Scyrhas.

Hist. IV.

VIII. Nec magis mutandæ sedis amor, ut paludibus & solitudinibus relictis solum fecundius possideatur: quam Germanis veteribus bellandi causam fuisse ait Tacitus.

Vit. de Ind.
rel. l. 1. 31.

IX. Æque est improbum inventionis titulo sibi vindicare ea quæ ab alio tenentur, etiam si is qui tenet sit improbus, de Deo male sentiens, aut hebetis ingenii. Nam inventio est eorum quæ nullius sunt.

Vit. de bello. n. 5, 6, 7.
8. Id. l. 11, n. 18.
Plato de Republica. l. 11, c. 3. Euryp. Hecuba.
Liv. l. xxxi. l. 10. Panath. l. 10. libro c. xx. s. 40.

X. Neque ad dominium requiritur, aut virtus moralis, aut religiosa, aut intellectus perfectio: nisi quod hoc videtur posse defendi, si qui sint populi omnino destituti à rationis usu, eos dominium non habere, sed ex caritate tantum iis deberi quæ ad vitam sunt necessaria. Nam quæ alibi diximus de sustentatione domini, quam pro infantibus & amentibus facit jus gentium, ad eos populos pertinet, cum quibus est pactorum commercium: tales autem non sunt populi si qui reperiuntur toti amentes, de quo merito dubito. Male ergo Græci Barbaros ob motum diversitatem, forte & quod ingenio cedere viderentur, hostes sibi quasi naturaliter dicebant. Quatenus autem ob peccata gravia & naturam aut societatem humanam impugnantia, auferri dominium possit, alia est quæstio, & modo, cum de poenarum jure ageremus, nobis tractata.

Senec. III, contr. 21.
1 Pol.

XI. Sed * nec libertas sive singulorum sive civitatum, id est ἀνεξαρτησία, quasi naturaliter, & semper quibusvis competat, jus * bello præstare potest. Nam libertas cum natura comperere hominibus aut populis dicitur, id intelligendum est de jure naturæ præcedente factum omne humanum, & de libertate κατὰ φύσιν, non de ea quæ est κατὰ νόμον, hoc est ut natura quis servus non sit, non ut jus habeat ne unquam serviat: nam hoc sensu nemo liber est. quo pertinet illud Albuti: *Neminem natum liberum esse, neminem servum; hac postea nomina singulis imposuisse fortunam.* Et Aristotelis illud: νόμος τὸ μὲν δέλον εἶναι, τὸ δὲ ἐλαττερον: *è lege venisse ut alius esset liber, alius servus.* Quare qui legitima causa in servitutem, sive personalem sive civilem devenerunt, contenti sua conditione esse debent, ut & Paulus Apostolus docet, δὲλα ἐκλήρης, μὴ οὐκ ἐκλήρης. *Vocatus es ad servitutem, ne id te torqueat.*

XII. Neque

1 Cor. VII, 21.

XII. Neque minus iniquum armis subigere aliquos velle, quasi dignos qui serviant, quos & naturaliter servos interdum Philosophi vocant. Non enim siquid alicui est utile, id statim mihi licet ei per vim imponere. Nam his qui rationis habent usum libera esse debet utilium & inutilium electio, nisi alteri jus quoddam in eos quæsitum sit. Infantium plane alia est ratio, quorum regimen, cum ipsi jus exercendæ *ἀνθρώπων* actionumque suarum moderandarum non habeant, occupanti & idoneo natura concedit.

Vict. de Ind. n. 24. Ayala de jure bel. lib. 1. c. 2. n. 29.

XIII. Vix adderem stultum esse titulum quem quidam tribuunt Imperatori Romano, quasi ipse etiam in remotissimos & incognitos hactenus populos jus imperandi habeat, nisi Jurisconsultorum diu princeps habitus Bartolus hæreticum ausus esset pronuntiare qui id negat; nimirum quia & Imperator interdum se * mundi dominum vocet, & in sacris litteris imperium illud, quod * Romaniam posteriores scriptores vocant, appelleretur * *τῆς οἰκουμένης* nomine: qualia sunt & illa:

Covut. c. pecatum. p. 2. s. 9. n. 1. & seq.

Ad L. Hostes. D. de captiv. L. αἰχμαλώτων. ad L. Rhod.

Orbem jam totum victor Romanus habebat,

multaque similia per complexionem, aut excessum, aut excellentiam dicta: quippe cum & in iisdem sacris litteris sola * Iudæa sæpe veniat nomine *τῆς οἰκουμένης*. quo sensu accipiendum dictum verus Iudæorum, medio telluris sitam urbem Hierosolyma, * id est in medio Iudææ, sicut in medio Græciæ Delphi similiter dicti orbis umbilicus. Neque est quod quemquam moveant Dantis argumenta, quibus probare nititur Imperatori jus tale competere, quia id humano generi expediat. Nam commoda quæ adfert suis compensantur incommodis. Ut enim navis aliqua ad eam magnitudinem pervenire potest quæ regi nequeat, sic & hominum numerus & locorum distantia tanta esse, ut unum regimen non ferat. Deinde vero concessio hoc expedire, jus imperii non sequitur, ut quod nisi ex consensu aut poena nasci nequit. Ne in omnia quidem quæ olim fuere populi Romani, Imperator Romanus jus nunc habet. multa enim ut bello quæsitæ, ita bello amissa sunt, alia pactionibus, alia derelictione * in aliarum gentium aut regum jus transferunt. Quædam etiam civitates olim plane subditæ, postea tantum ex parte subditæ, aut tantum inæqualiter foederatæ esse cœperunt. Nam omnes hi modi aut amittendi aut mutandi juris, non minus adversus Rom. Imperatorem, quam adversus alios valent.

Luc. 11, 13.

Arist. VII. Pol. 1v.

Salv. verb. bellum p. 1. n. 21.

Covut. loco citato. n. 9.

XIV. Sed & Ecclesiæ jus fuerunt qui adferrent etiam in populos ignoræ hactenus partis terrarum, cum tamen ipse Paulus Apostolus aperte dixerit eos qui extra Christianismum sunt judicandi sibi jus non esse. *τί γὰρ μοι τὸς ἕτεροι;* 1 Cor. v. 12. Et quod jus Apostolis judicandi competiit, quanquam etiam ad res terrenas suo modo pertinebat, erat tamen cœlestis, ut ita dicam, non terrestres ingenii, exercendum scilicet non per arma & flagra, sed per verbum Dei generaliter propositum, & ad circumstantias peculiare aptatum, per sigillorum divinæ gratiæ exhibitionem, aut negationem, prout cuique conducere: postremo loco etiam per vindictam non naturalem, sed natura ipsa superiorem, ac proinde à Deo procedentem:

Vict. de Ind. rel. 21. & seq. Ayala L. 1, n. 29.

Ioh. xviii.
36.

Vid. Petr.
Dam. l. i. 1.
epist. 9. &
Hern. epist.
221.

qualis in Anania, Elyma, Hymenæo, & aliis apparuit. Christus ipse, à quo omnis potestas ecclesiastica fluxit, & cujus vita exemplar est Ecclesiæ, qua talis est, propositum, negavit regnum suum esse de hoc mundo, hoc est, ejus naturæ cujus sunt cætera regna: addens alioqui futurum fuisse, ut more aliorum regum opera militum uteretur. Nunc vero etiam si legiones voluisset poscere, poposcisset, non hominum, sed Angelorum, Matth. xxvi, 53. Et quicquid fecit pro jure suæ potestatis, id fecit non humana, sed divina virtute, etiam tum cum nundinatores è templo eiecit. Flagrum enim tum quoque divinæ iræ erat signum, non instrumentum; ut alias sputum & oleum * signum medendi, non remedium. Augustinus ad indicatum Iohannis locum: *Audite ergo Iudæi & gentes: audi circumcisio: audi praputium: audite omnia regna terrena: * non impedio dominationem vestram in hoc mundo: regnum meum non est de hoc mundo.* Nolite metuere metu vanissimo, quo Herodes ille major, cum Christus natus nuntiaretur expavit, & tot infantes, ut ad eum mors perveniret, occidit, timendo magis, quam irascendo crudelior. Regnum, inquit, meum non est de hoc mundo. quid vultis amplius? Venite ad regnum, quod non est de hoc mundo: Venite credendo, & nolite servire metuendo. Episcopo inter cætera interdicit Paulus ne percussor sit, I Timoth. iii, 2. ἀνάρχῃ κερταῖν, imperare impossita necessitate, ea scilicet quæ ex humana vi proficiscitur, regum esse non Episcoporum, * dixit Chrysostomus. Et alibi: *Non est nobis data potestas ut auctoritate sententia* (talis scilicet quæ jus exequendi per manum regiam, aut militarem, * aut juris qualiscunque humani ademptionem in se contineat) *cohibeamus homines à delictis:* Et Episcopum officio suo fungi ait & βιάζουσιν, ἀλλὰ πείθουσιν, non cogendo, sed suadendo. Et ex his quidem satis apparet, Episcopos, qua tales sunt, jus regnandi in homines humano more nullum habere. * Hieronymus regem & Episcopum comparans: *Ille nolentibus præest, hic volentibus.* An vero reges ipsi iis qui Christianam religionem rejiciunt arma quasi pœnæ nomine inferre possint, supra capite de pœnis à nobis disquisitionem est quantum instituto sufficit.

Act. Ap.
hom. iii,
epist. ad Tit.
hom. i. ep. i.
ad Thess.
Iom. iv de
sacerd.
Lab. ii.

XV. Hoc quoque monebo non frustra, sed quia veteribus recentia conferens magnum malum, ni caveatur, prævideo, justam belli causam non dare * spem conceptam ex aliqua divinatorum varicinationum explicatione. Nam præterquam quod * quæ nondum impleta sunt oracula interpretari certo vix contingit sine prophetico spiritu, etiam rerum certarum latere nos possunt tempora, ac postremo prædictio, nisi expressum adsit Dei mandatum, jus nullum dat, cum Deus quæ prædixit, sæpe per improbos homines, aut pravas actiones ad exitum ire permittat.

XVI. Illud quoque sciendum est, si quis quid debet, non ex iustitia propria, sed ex virtute alia, puta liberalitate, gratia, misericordia, dilectione, id sicut in foro exigere non potest, ita nec armis deponci. Nam ad utrumque horum non sufficit, ut id quod postulatur sit ex morali ratione faciendum, sed præterea opus est in nobis jus quoddam sit ad illud, quale jus interdum leges divinæ & humanæ dant etiam circa debita aliarum virtutum, quod cum sit, nova tunc debendi

debendi ratio accedit, quæ jam ad iustitiam pertinet. Id cum deest, injustum ex hac causa bellum est, ut Romanorum in regem Cypri tanquam ingratum. Nam qui beneficium dedit, nullum habet jus ad reposcendam gratiam: alioqui contractus esset, non beneficium.

XVII. Notandum & hoc sæpe accidere, ut bello causa quidem iusta subfit, sed vitium actioni accadat ex animo agentis: sive quod aliud quiddam, non illicitum per se, magis & principalius animum movet quam jus ipsum, puta * honoris studium aut utilitas aliqua, sive privata, sive publica, quæ ex bello ipso seorsim à causa sua iustifica considerato exspectatur: sive quod adest affectus plane illicitus, ut gaudium acquiescentis in malo alieno sine boni respectu. Sic Aristides de Societate secunda Phocenses ait merito petiisse, at non bene fecisse Philippum cum eos perderet, quippe non religioni studentem, quod præferebat, seu angendo imperio. *Vna & ea verus causa bellandi est*, inquit Sallustius, *profunda cupido imperis & divitiarum. Aurum & opes præcipue bellorum causa*, apud Tacitum. & in Tragedia:

† *Rupere fœdus impius lucri furor*

Et ira præceps.

Quo & Augustini illud recte referas: *Nocendi cupiditas, ulciscendi crudelitas, implacatus, & implacabilis animus, feritas rebellandi, libido dommandi, & si quæ sunt similia, hæc sunt quæ in bellis iure culpanitur.* Sed hæc, ubi causa iustifica non deest, peccatum quidem arguunt, ipsum tamen bellum proprie injustum non faciunt, unde nec ex tali bello restitutio debetur.

Viñ. de jure bell. n. 2.

† *Sen. Hipp. Contra Fau- stum, lib.*

xxii, c. 74. Covar. d. 5. 1, n. 2.

Cajet. 2, 2, 9. 40. art. 1.

Salvester in verbo bellum n. 2.

Summa

Ang. in verbo Bellum, n. 5. Sum.

Rof. ib. n. 3. & 8.

Th. 2, 2. 66, 8.

Annotata ad Caput xxi.

Illas vocat *αἰτίαι* quia palam proferri solent (*titulum dixit aliquoties §. 1. Livius*) hæc generis nomine *αἰτίαι*] Sic & Plutarchus distinguit in Galba, & Dion in rebus Cæsaris & Pompeji: Et Polybius, ubi de Romanorum bello in Illyrios agit, excerpto legationum 126. Cum Suetonio recte illas prætextum, has causas dixeris. Ita enim ille de Julio Cæsare: *Et prætextum quidem illi civilium armorum hoc fuit: causas autem alias fuisse opinantur.* Thucydides alibi distinguit *πρόφασι* & *τὸ ἀληθές* ut in Atheniensium motu adversus Siciliam, prætextum fuit opitulari Egestanis, res ipsa, cupiditas Siciliæ sibi acquirendæ. Hermocrates in oratione de Atheniensibus loquens illud *πρόφασι* prætextum vocat, hoc *ἀφ' οὗ* propositum. utrumque est in libro Thucydidis vi. Appianus etiam *αἰτίαι* vocem usurpat in Mithridatico. idem Civilium v, ubi de rupta pace inter Octavium & Sextum Pompejum agit, dicit *αἰτίαι* causas alias intus fuisse, alias quæ præferebantur. Agathias libro quinto id quod alii *πρόφασι*, vocat *σκήψιν καὶ προκείμενα*, figmentum & obtentum, cui opponit *αἰτίαι* in historia Hunni Zanurganis. Adde quæ diximus supra libri hujus capite i, §. 1. Procopius Persicorum i i dicit stultum esse non libere loqui, ubi dux est iustitia, comes utilitas.

Vbi tamen ille αἰτίαι & αἰτίαι nomina permiscet] sic & libro v

de Argivis contra Epidaurios agens, quam prius vocaverat *αἰχμή*, mox vocat *αἰλιά*, quomodo & Græcum *ἀρχή*, Latinum principiorum vocem, aliasque ejus generis, esse sensus ambigui notavimus d. c. I, §. I. hujus libri. Scriptores Constantinopolitani Imperii id quod alii *αἰχμή* sæpe *πάρεκλον* vocant, nimirum ex Achillis historia, qui ad resumenda arma ex Patroclo sumpsit materiam.

Prætextum tantum ab Antonio cepisset] ταῦτα πάλαι δεομένην αἰχμήν ὅμιλος καὶ λόγος ἐπαρτή τῆς πολέμου παρίσχειν. Hæc pridem prætexio opus habenti speciem aliquam & decorum titulum bellandi dedere. Verba sunt in hac historia Plutarchi. Lucani autem :

Cunctasque pudoris

Rumpunt facta moras. Iustus Fortuna laborat

Esse ducis motus & causas invenit armis.

§. II. *Periculorum, ut Tacitus loquitur, propter ipsa avidi*] De Alanis Ammianus libro xxxi : *Vt hominibus quietis & placidis otium est voluptabile, ita illos pericula juveniunt & bella.*

Sed feritatem] Idem libro xi de Ira c. 5 : de Apollodoro locutus & Phalaride: *Hæc non est ira, feritas est.*

§. III. *Qui rogatus de possidendi causa, nullam aliam adfert, nisi quod possideat*] L. Pro hærede, §. ultimo & frequentibus legibus. D. de Hæreditatis petitione. Talis Herulorum in Langobardos πόλεμος ἀποφάσις, bellum sine prætextu. Galli apud Livium v, in armis se jus ferre, & omnia fortium virorum esse.

Immanitatis omnem humanitatem repellentis] Agathias libro xi : ὅσοι δὲ χερσὶν ἐκείνῃ ἢ δισμανείας ἀλάγῃ, μηδὲν ἐγκληρικὸν ἔδωκεν ἔχοντες, ἐπειρὼ φοβῶσιν ἀνὰ τὴν ἐθνεῖαν τὴν μηδὲν ἡσυχικῆς εἶδος συνόμενα, οἷτοι δὲ ἀλάζονες εἰσι καὶ ἀβέδαιοι. *Qui vero aut lucri causa aut cæco odio nullam habentes justam querelam, alienas terras invadunt innoxii noxii, hi homines sunt & superbi & improbi.* Exemplum nobis dat illustre Menander Prorector. οἱ Βαϊῶντες οὗ τῶν Ἀσάρων χάραγμα ἑδμενὶς ἀφορμὴς ἢ σκλήψεως λαβόμενοι, ἑδὲ ψευδῆ γυν. καὶ ῥωμαίων αἰλιὰν αἰζιώσας ἰσα συνθεύσαι, αἰταιαυτῶν καὶ βαρβαρικῶν παρρίλυσε ἴς αὐτῆρας. *Bajanius Avatorum chaganus, nulla occasione aut obtentu, ne comatus quidem causam vel falsam contra Romanos comminisci, inveteratunde planeque barbarum in morem exiit pacta.*

Quales sunt tyranni] Bene Philo ad Decalogum : ὅσοι τῶν πῶν ἀλειπῶν ἰσχυρὸν αἰσσίλαβον, ὅλας συλῶσαι πόλεις, ἀλογῶντες τιμωρῶν. Αἱ τὸ ἐπικυδῆστεροι τῶν νόμων εἶναι δοκῶν. οἷτοι δὲ εἰσιν οἱ ὀλιγαρχικῶν ἴς φύσεις, οἱ τυραννίδι καὶ δυνατείῳ ἐπιθυμῶντες, οἱ ἴς μεγάλας ἐργασζόμενοι κλοπὰς, σεμνοῖς ὀνόμασι τῆς ἀρχῆς καὶ ἡγεμονίας ἐπικυδῶντες λησείων ἢ ἀλλήδεσθον. *Qui utq furum vires nacti sunt, hi totas pradantur urbes, rognarum securi, quod supra leges emipere videantur. Tales sunt homines ingenia munitie civili, dominatuum & potentatis avidi, magna furta committentes, qui pulchris nominibus magistratum & imperiorum id obtegnunt quod verius latrocinium appelletur.* Optime conveniunt hæc cum iis quæ ex Curtio, Iustino, Seneca & Augustino producta sunt ad dictum cap. I, §. I, libri hujus.

§. VII. *Darius in Scythas*] Antonius Caracalla in Artabanum Parthorum regem. Vide Xiphilinum.

§. XI. *Nec libertas sive singulorum sive civitatum, id est ἀνθρωπεία, quasi natura-*
liter

τὰ αὐτὰ ἰαυίῃ, ἐκ ἀναγκῆς τὸ ἀκροάσθην, ἀλλ' αὐτὸν ἀφίσσι τῆς τῶν λειτουργῶν αἰ-
ρίσεως κύριον. *Ad docendos vero homines constituti sumus, non ad imperium,
non ad exercitium potestatis. Consultatorium locum obtinemus suadentium, qui
consilium dat, de suo dicit, auditorem non cogit, sed liberam ei relinquit electio-
nem circa ea qua discuntur.* Ambrosius libro II de Cain & Abel, c. 4 :
Sacerdos quidem officium suum exhibet, at nullus potestatis jura exercet. Ci-
tatur c. verbum. de Pœnitentia distinct. 1.

Aus juris qualiscunque humani ademptionem] Ad reges enim non ad ec-
clesiam pertinet judicare de feudis, c. novit de judiciis : de Feudis :
de possessionibus, c. causam quæ inter qui filii sint legitimi. Reges e-
nim superiorem in temporalibus minime recognoscunt, c. Pervene-
rabilem eod. tit. *Christus voluit ut Christiani Imperatores pro vita aterna
Pontificibus indigerent, & Pontifices pro cursu temporalium rerum Imperialibus
legibus uterentur, quatenus spiritualis actio à carnalibus distaret incurfibus &
Deo militans minime secularibus negotiis se implicaret.* c. quoniam. distinct.
x, & c. cum ad verum. distinctione xcvi. unde aliena non sunt quæ
libro primo sunt posita, c. 11, §. ultimo, ex sexto & octuagesimo ca-
none eorum qui Apostolici dicuntur, & quæ in eam rem ibi plura in
textu notisq. afferuntur.

Hieronymus] Idem in Epitaphio Nepotiani : *Minus licet episcopo
quam regi. Ille enim nolentibus præstet : hic volentibus. Ille terrori subjicit, hic
servituti donatur.* Cassiodorus lib. xi, in epistola ad Episcopos : *Epi-
scopus doceat, ne iudex possit invenire quod puniat.* Fredericus Primus Im-
perator apud Guntherum Ligurino de Pontifice :

Ecclesiam regat ille suam, divinaque jura

Temperet : imperium nobis fascesque relinquat.

Suenonem Danicæ regem excommunicatum cum Roschildensis E-
piscopus Wilhelmus ab ingressu Ecclesiæ oppositu baculi pastoralis
arceret, & regii capulis admoverent manum, fecit quod Episco-
pi erat, & cervicem porrexit. Adde quæ supra habuimus lib. 1,
§. 5.

§. xv.

Spem conceptam ex aliquo divinorum oraculorum explicatione] Vide de
Theodoro quodam Gratiani tempore Zosimum & Ammianum
Marcellinum : de Ioanne Cappadoce Procopium Persicorum II, &
Leunclavium historiæ Turcicæ libro xvi II.

*Quæ nondum impleta sunt oracula interpretari certo vix contingit sine pro-
phético spiritu*] Clausi enim obfignatique sunt libri Prophetici ad præ-
finitum usque tempus, ita ut intelligi nequeant, Danielis xxi, 4, 8,
9. Hieronymus ad Daniele : *Si propheta audivit & non intellexit, quid
facient hi qui signatum librum & usque ad tempus consummationis multis ob-
scuritatibus involutum præsumptione mentis edisserunt ?* Procopius Gotthi-
corum II : τῶν ᾧ Σιβύλλας λόγων τὴν ἀλθιναὴν αὐτὸ τὰ ἔργα ἐξευρεῖν ἀνθρώπων
οἶμαι ἀδύνατον εἶναι. *Sibyllinorum oraculorum sensum ante rei eventum invenire
existimo supra hominem esse.* Mox : τῶν τε ἀδυνατῶν ἐστὶν ἀνθρώπων ὅτι οὐκ αὐτὸ
τὰ ἔργα τῶν Σιβύλλας λόγων ἐυεῖναι, ἢ μὴ καὶ ὁ χρόνος αὐτὸς καθάμιαι ἤδη τὰ
περιγυφῶν καὶ τὰ λόγους εἰς πῶρον ἐλθόντων, ἀποκρίναι τὰ ἔργα ἐρμηνευτὴς γίνηται.
*Fieri nequit, ut homo qualiscunque ante exitum Sibyllina oracula intelligat, sed
expectandum, donec ipsa dies, re iam consummata & verbis experiendo com-
probatis,*

probatis, certa fiat carminum interpretres. Gregoras libro v: ὡς αὖτε καὶ τὰ ἄλλα τῶν χρησμοῶν ἀντιφρονῶν ἐπὶ καὶ δυσζυμβολαῖς καὶ πλείσταις δεχόμενα τοῖς ἀνελίξεσι καὶ ἀναπτύξεσι μέχρ' αὐτῆς ἐκδόσεως, ἕταις δ' ἕτ' ὁ χρησμός ἐπ' αὐτῆς τὰς πλείους, καὶ αὐτὸν δὲ τὴν βασιλέα Ἀνδρόνικον μέχρ' αὐτῆς τελευτῆς, ὡς εἰρήσεται· ἐξ ἀνθρώπων ᾧ αὐτῷ γυρομένη, αὐτὸς ἐαυτὸν ὁ χρησμός διεσέφηνεν. Sicut et prædictiones alia difficillima conjectu interpretatuque sunt, quod et multa habeant involucria, et explicationes recipiant multas, ita et hoc oraculum decipit omnes ipsumque Imperatorem quamdiu ei vita mansit. Eo autem erepto rebus humanis ipsum semet oraculum hominibus aperuit. Cavete vobis nimis audaces Theologi: cavete vobis à nimis audacibus Theologis Politici. Dignus qui inspicatur locus apud Thuanum libro LXXXIX, in anno cōs Id LXXXIII, de Iacobo Brocardo.

Honoris studium] Quod vitium maxime nobis virtutis quadam ὁ. XVII. imagine blanditur. Sed recte monet Augustinus libro III de civitate Dei, cap. 14, *Satiùs esse cuiuslibet inertia poenas luere, quam illorum armorum gloriam querere.* Repete quæ ex Agathia supra posuimus hic ad ὁ. 3.

C A P V T X X I I I.

De causis dubiis.

I. Dubitandi causa in moralibus unde.

II. Nihil faciendum contra animi dictamen quamvis errans.

III. Iudicium in alteram partem duci argumentis rerum:

IV. Aut auctoritate.

V. Si utrinque dubitetur in re gravi, et alterum sit eligendum, sumendum quod est tutius:

VI. Unde sequi tali casu à bello abstinendum.

VII. Id autem vitari posse colloquio:

VIII. Aut arbitrio: ubi de Christianorum regum officio circa partes bellantes:

IX. Aut etiam forte.

X. Certamen singulare ad vitandum bellum an permitti possit.

XI. Meliorem esse conditionem possidentium in pari dubio.

XII. Si neuter possideat in pari dubio rem dividendam.

XIII. An bellum utraque ex parte iustum detur multis distinctionibus explicatur.

Verissimum est quod scripsit Aristoteles, in moralibus non æque, ut in mathematicis disciplinis certitudinem inveniri: I. *Eth. Nic.* quod eo evenit, quia mathematicæ disciplinæ à materia omni formas separant, & quia formæ ipsæ tales plerumque sunt, * ut nihil habeant interjectum, sicut inter rectum & curvum nihil est medii. At in moralibus circumstantiæ etiam minimæ variant materiam, & formæ de quibus agitur * solent habere interjectum aliquid, ea latitudine, ut modo ad hoc, modo ad illud extremum propius accedatur. Ita enim inter id quod fieri oportet, & inter id quod fieri nefas est, medium est quod licet, sed modo huic, modo illi parti propinquius: unde ambiguitas sæpe incidit, ut in crepusculo, aut in aqua frigida calecente. Et hoc est quod ait Aristoteles, ἐπὶ χαλεπὸν *III Nicom.* εἶπετε τὸ καλεῖν πῶς ἀντὶ πῶς αἰρετέον, quid cui anteponendum sit difficile sæpe est iudicatio. Andronicus autem Rhodius: τὸ κατ' ἀλήθειαν δικαίον δυσχερὲς ἐστὶν εὐδοκίῳ εἰλεῖν: difficile est id quod vere iustum est ab eo quod tale videtur discernere.

Rom. XIV,
23.

I I. Primum autem illud est tenendum, etiamsi quid justum re-
ipsa est, sed ab eo fit qui omnibus expensis injustum id existimat,
actum esse vitiosum. Hoc enim est quod dicit Paulus Apostolus,
quicquid non fit ex fide peccatum esse: * quo in loco fides animi
judicium de re significat. Nam vim judicatricem humanis actioni-
bus ducem Deus addidit, qua contempta obbrutescit animus. Sæpe
autem accidit, ut judicium nihil certi monstret, sed hæsitet: quæ hæ-
sitatio si attenta consideratione expediri nequeat, sequendum crit

De Of. l. I. illud Ciceronis: *Bene præcipiunt * qui vetant quicquam agere quod dubites
æquum sit an iniquum.* Hebræi magistri dicunt: *פסחן מן פלחון* *abstine te*

Covar. tom.
I de matr.
p. 2, c. 7, s.
2, n. 9.

à re dubia. Sed hoc locum habere non potest, ubi alicui omnino al-
terutrum est faciendum, & de utroque an æquum sit dubitatur: tunc
enim licebit ei eligere quod minus iniquum ei videtur. Semper enim
ubi electio evadi non potest, minus malum rationem induit boni:

Nic. II, s. 9.

τὴ ἐλαχίστη ληπίον τῆ κακίᾳ, ait Aristoteles: Cicero, *de malis minima.*

Cic. Of. III.

Quintilianus: *In comparatione malorum, boni locum obtinet levius.*

Vasquez I, 2.
disp. 62, cap.
1, num. 1.
Med. I, 2.
quest. 14.

III. Plerumque vero in rebus dubiis post examen aliquod ani-
mus non in medio hæret, sed huc aut illuc ducitur * argumentis ex
re petitis, aut ex opinione quam habet de aliis hominibus senten-
tiam super ea re pronunciantibus. Nam & hic verum est * illud He-
siodi, præstantissimum esse per se sapere; proximum, duci aliena ope.
Argumenta ex re petuntur è causis, effectis & adjunctis aliis.

Vilt. de Ind.
rel. I, n. 12.
de jure
bel. 21, § 24
Arist. I
Top. cap. I.

I V. Sed ad hæc recte noscenda, usu quodam & peritia opus est;
quam qui non habent, ut activam judicium recte conforment, te-
nentur audire sapientum consilia. Nam *ὑδδξα*, sive probabilia sunt,
Aristotele teste, quæ omnibus videntur, aut plurimis, aut certe sa-
pientibus; iisque rursus, aut omnibus, aut pluribus, aut præstantio-
ribus. Et hac via judicandi maxime utuntur reges quibus artium
momenta ediscere aut expendere vix vacat.

Σοφοὶ τύραννοι τῶ Σοφῶν συνιστά.

Dat sapere regi turba sapientum comes.

Aristides de concordia ad Rhodios ait, sicut in facti quæstionibus id
pro vero habetur unde plures maximeque idonei stant testes, ita sen-
tentiarum eas sequendas quæ plurimis præstantissimisque nitantur
auctoribus. Sic Romani veteres non nisi consulto collegio fecia-
lium ad id instituto, Imperatores Christiani vix nisi auditis Episco-
pis, bella suscipiebant, ut si quid esset quod religionem posset injice-
re, ejus monerentur.

V. Accidere autem in multis controversiis potest, ut ab utraque
parte probabilia se ostendant argumenta, sive intrinseca, sive ab alio-
rum auctoritate. Id cum accidit, si res mediocres sunt de quibus
agitur, videtur vitio carere posse electio, in utramvis partem cecid-
erit. At si de re magni momenti, ut de supplicio capitali hominis,
agitur, jam propter magnum discrimen quod est inter eligenda,
* præferenda est pars tutior, ut dici solet:

In istam partem potius peccato tamen.

Sol. 29.

Ideo satius est nocentem absolvere quam innocentem condemnare.
Scriptor problematum quæ Aristotelis nomen præferunt: *τις τῶν ἐμῶν
μὲν*

μὴ δὸν αὖ ἀφ' αὐτοῦ τὸ ἀδικεῖν, ἀλλὰ καὶ φησὶ αὖ ὡς οὐκ ἀδικεῖ, ἢ τὸ μὴ ἀδικεῖν. τὸ καὶ φησὶ αὖ ὡς ἀδικεῖ (quibus in verbis vulgo pro ἀδικεῖν, legitur μὴ ἀδικεῖν, & contra.) Nemo est nostrum, ait, qui non malit absolvere quamvis nocentem, quam damnare innocentem. Et mox addit rationem quam jam dedimus: ἔτι γὰρ οὐκ οἶσιν πῶς ἀμειδιᾷ τὸ ἐλάττω τῷ ἀμαρτημάτων αἰρεσίῳ. Nam ubi quis dubitat, eligendum in quo minus delinquunt. Antiphon: εἰ δὲ οὐκ ἀμαρτάνῃ, τὸ ἀδικῶς ἀπολύσαι ὁσιώτερον ἢ τὸ ἀδικῶς ἀπολείπειν. τὸ μὴ γὰρ ἀμειδιᾷ ἐστὶ, τὸ ἢ ἀδικῶς ἀπολείπειν ἀσέβητα. Si errandum est, sine jure absolvere, quam per injuriam condemnare est sanctius. Nam in illo error est, in damnatione infantis, facinus.

V I. Maximi autem momenti est bellum, ut ex quo mala plurima etiam in innocentes sequi soleant. Ideo inter sententias alternantes vergendum ad pacem. Laudatur Silio Italico Fabius:

Lib. I.

cauta speculator mente futuri,

Nec latus dubiis parvisque laceessere Martem.

Tres autem sunt modi quibus vitari potest, ne controversiæ in bellum erumpant.

V II. Primum est colloquium: Cum duo sint genera disceptandi, ait Cicero, unum per disputationem, alterum per vim, cumque illud proprium sit hominis, hoc belluarum, confugiendum est ad posterius si uti non licet priore. Et Terentius:

De Of. 1.
Vist. de jure
bel. n. 28.

* Omnia prius experiri quam armis sapientem decet:

Quis scis, an qua jubeam sine vi faciat?

Apollonius Rhodius dixit: Μολὲς αὐτὸς ἄλκιον περὶ ἐπιστὶ γὰρ περὶ ἡρώων. Et Euripides:

Αἰετοὶ πέσων' εἰ γὰρ μὴ, βία δὲ αἶψα.

Verbis id impetabo; sin nequeo, manu.

Idem reprehendit Supplicibus civitates quæ hanc viam omitterent:

Et vos quoque urbes quæ quod est verbis datum

Transigere, potius fertis ad eadem arbitram,

Achilles Iphigenia in Aulide:

Si paret a quo, nil mea vobis opæ

Opus est. salutis est in hoc uno satis.

Ego simul amici gratiam servaverim:

Minusque vitio vertet omne agmen mihi,

Ratione si rem gesserim, non viribus.

Quod in Phœnissis apud Euripidem legimus:

πάν γὰρ ἐξ αἰὲρ λόγῳ

ὁ καὶ σιδήρῳ πολέμων δράσειν αἶν:

id auctum sic extulit apud Livium Phœneas: * multa homines ne bellare necesse sit, voluntate remittere, quia bello & armis cogi non possint. Mardonius apud Herodotum Polymnia Græcos culpat hac in parte: τὰς χερσὶν ἔχοντες ὁμογλώσσους, κήρυξί τε διερρημίδες καὶ ἄλλοις καὶ ὁμογλώσσους τὰς διερρημίδες καὶ παντὶ μὴ δὸν ἢ μὴ χερσὶ. quos oportuit, cum ejusdem essent linguae, caduceatorum & legatorum opera non praelis controversias tractare. Coriolanus apud Halicarnassensem: τὸ μὴ τῷ ἀλλοτρίῳ ἐπιθῆναι, ἀλλὰ τὸ ἐαυτῶν ἀπαυδεῖν, καὶ μὴ τοῖς ἑτέροις τὰς πολέμων, ἀπαυδεῖν αὖ ὁμογλώσσους εἶναι καλῶς. Siquis non aliena curat, sed sua posulet, atque ita non impetratis bellum.

Cass. 117.
Var. 1.

bellum mereat; id omnium confessione æquum est. Apud eundem Halicarnassensem rex Tullus, *quæ verbis componi nequeunt, ea armis ait decerni.* Apud Tacitum Vologesēs: *æquitate quam sanguine, causa quam armis retinere parta maioribus malueram.* Et rex Theodoricus: *Tunc utile solum est ad arma concurrere, cum locum apud adversarios iustitia non potest invenire.*

Livius lib.
VIII.

VIII. Alterum est inter eos qui communem judicem nullum habent, * compromissum: ἐπὶ τῷ δίκῃς δδόντα ἔ νόμιμον ὡς ἐς ἀδικεῖν τε ἰναί, ait Thucydides: *In eum qui arbitrium accipere paratus est, nefas ut in injuriosum ire.* Sic de regno Argivo Adrastus & Amphiarus Eriphylæ judicium permiserunt narrante Diodoro. De Salamine inter Athenienses & Megarenses lecti iudices tres Lacedæmonii. Apud dictum modo Thucydidem Corcyrenses Corinthiis significant paratos se disceptare controversias apud Peloponnesi civitates, de quibus inter ipsos convenisset. Et Periclem laudat Aristides, quod ut bellum vitaretur, voluerit δὲ κη ἀγλῦναι τὸ ἐπὶ τῷ ἀγφῶν de controversiis arbitros sumere. Et Isocrates oratione adversus Ctesiphontem laudat Philippum Macedonem, quod quas habebat cum Atheniensibus controversias, de iis paratus esset ἐπιτρέπειν πόλιν πνίσθη καὶ ὁμοίαν, arbitrium permittere alicui civitati æqua utrique parti. Sic olim Ardeares &

Xen. Cyrop.
lib. II.

Aricini, postea Neapolitani & Nolani controversias suas arbitrio populi Romani permiserunt. Et Sannites in controversia cum Romanis ad communes amicos provocant. Cyrus sibi & Assyrio arbitrum fert regem Indorum. Pœni in controversiis cum Masinissa, ut bellum vitent ad judicia provocant. Romani ipsi de controversia cum Samnitibus apud Livium ad communes socios. Et Philip-

Plutarch.
Pomp.

Lib. XXXII

pus Macedo in controversia cum Græcis ait se arbitrio usurum populorum cum quibus pax utrisque fuisset. Parthis & Armeniis postulanti- bus Pompejus finibus regendis arbitros dedit. Fecialium Romanorum hoc præcipuum ait officium fuisse Plutarchus: ὅτι ἐάν τις πρὸς ἄλλαν πόλιν ἢ πᾶσαν ἐλπίδα δίκης ἀποκαταίῃ, ne sine reus prius ad

Lib. IV.

bellum venire quam spes omnis iudicii obtinendi perisset. De Gallorum Druidibus Strabo: ὥς καὶ πολέμους διήτων ὡς τερον καὶ ὡς ἀγῶνι τῶν μείζοντα

Lib. XI.

ἔπαιον, olim & inter bellantes erant arbitri, ac saepe jam acie congressuros disernerunt. Eodem officio functos in Iberia sacerdotes idem testis est.

Vitt. de jure
belli, n. 28.

* Maxime autem Christiani reges & civitates tenentur hanc inire viam ad arma vitanda. Nam si ut judicia alienorum à vera religione iudicum vitarentur, & à Iudæis & à Christianis arbitri quidam sunt constituti, & id à Paulo præceptum, quanto magis id faciendum est, ut majus multo vitetur incommodum, id est bellum? Sic alicubi Terrullianus argumentatur, non militandum Christiano, ut cui

Molina di-
sput. 103. §.
Quando in-
ter Agid.
Reg. de acti-
bus supern.
disp. 31.
du. 4. n. 72.
Th. 2. 2. q.
95, art. 8.
& ibi Cajet.

ne litigare quidem liceat: quod tamen secundum ea quæ alibi diximus cum temperamento quodam est intelligendum. Et tum ob hanc, tum ob alias causas utile esset, imo quodammodo factu necessarium, conventus quosdam haberi Christianarum potestatum, ubi per eos quorum res non interest aliorum controversiæ definiantur: imo & rationes ineantur * cogendi partes ut æquis legibus pacem accipiant: quem & ipsum olim apud Gallos * Druidum fuisse usum Diodoro ac Straboni proditum. Etiam proceribus suis

fuis de regni divisione iudicium permisisse Francos reges legimus.

I X. Tertia ratio est * per sortem : quam in hoc commendat Dion Chrysostomus oratione in Fortunam altera : & multo ante Solomo Prov. xviii, 18.

X. Sortis autem affine quid est certamen singulare , cujus usus non videtur omnino repudiandus , si duo , * quorum controversiæ alioqui totos populos gravissimis malis sint implicituræ , inter se parati sint armis decernere , ut olim de Peloponneso Hyllus & Echemus , de regione ad Inachum Hyperochus & Phemius , de Elide Pyrachma Ætolus & Degmenus Epeus , de Iba Corbis & Orsua. Videtur enim id si non ab ipsis recte fieri , certe à civitatibus posse acceptari , ut minus malum. Apud Livium Metius Tullum sic alloquitur : *Ineamus aliquam viam qua utri urris imperent , sine magna clade, sine multo sanguine utriusque populi decerni possit.* Strabo vetustam hanc fuisse ait Græcorum consuetudinem : & apud Virgilium Æneas æquum fuisse ait ut inter se & Turnum eo modo res definiretur. Certe * inter cæteros Francorum veterum mores hunc impense laudat Agathias libro primo , cujus ipsa verba (sunt enim insignia) apponam : *ἀλλ' εἴπερ ἀρεὰ καὶ πν' ἔρεν τοῖς βασιλεύσιν ἐξενέδω συνειχεῖται, τοῖς ἀπέναντι μὲν ἅπαντες ὡς πολέμοιοι καὶ τοῖς ὁπλοῖς ἀφελήσασθαι, καὶ εἴτα ὁμοῖοι χωρεῖσιν. ἰδόντες ὃ ἀλλήλους ἐκατέρωθεν ἡ πόληος, αὐτίκα τὸ χαλεπαίνον ἀποβάλλοντες εἰς ὁμοφροσύνην μεταχωρεῖσι, & τὰς ἡγεμόνας κελύουσιν δίκη μῦλλον τὰ ἀμφιβολία ἀφελήσασθαι· εἰ ὃ μὴ, μόνους ἐκείνους ἀγωνίζεσθαι, καὶ ὡς σφίσιν αὐτοῖς ἀφελήσασθαι, ὡς ἔχουσιν ὃν, εἰδὲ πύργιον, ἰδίαις αὐτῶν ἐντοκα δυσμυρίαις, τὰ κρινὰ πηριμένον & ἀνατέλλειν φθάνει· ἐνὺς τε ἔν τῷ τῷ φέλαγας ἀφελήσασθαι, καὶ τὰ ὅπλα πῆναι, καὶ τὸ λοιπὸν εἰρήνη αὐτοῖς & ἡμετέροις, φοιτήσεις τε παρ' ἀλλήλοις ἀφύλακτοι, & ἐπιμύζειαν, καὶ φρεσὶν οἴχεσθαι τὰ θεία. ἔτιως ἄρα αὐτοῖς τὸ μὲν ἱπποῦ δικαίον καὶ φιλόπαιον, τὸ δὲ γὰρ ἄρχον δύμους ἐν δόλοις & πειθήνιον. Si qua forte inter reges oriantur controversia , aciem quidem omnes instruunt , tanquam bellaturi ad rem armis decernendam : & obviam alii aliis procedunt. At ubi conspicati sunt se invicem exercitus, abjecta ira ad concordiam redeunt, & regibus auctores sunt, ut jure potius certent : aut si id nolint ipsi inter se singulari dimicent certamine, & suo duntaxat ipsorum periculo rem transigant : Neque enim aut a quo & bono , aut patriis institutis convenire , ut ipsi ob propria odia bonum publicum labefactent, aut evertant. Ergo confestim solvunt exercitus, & restituta pace tuto inter se commeant , sublati malorum causis. Tanta in subditis cura justitia & patria amor : in regibus vero animus placidus & suis obsequens.*

XI. Quanquam vero in causa dubia pars utraque tenetur quæ rere conditiones quibus bellum vitetur , * magis tamen id tenetur qui petit quam qui possidet. Ut enim in pari causa melior sit possidentis conditio , non civili tantum juri , sed & naturali convenit. cujus rei causam alibi etiam ex Aristotelis quæ dicuntur Problematibus attulimus. Atque hic & illud addendum est , ab eo qui justam causam habere se scit , sed documenta non habet sufficientia quibus possessorem de injustitia suæ possessionis vincat , bellum licite non sumi : quia non habet ius cogendi alterum , ut de possessione decedat.

Herod. Pol.
Plut. quæst.
Gr.
Strab. v. 111.
Livius lib.
xxv. 111.

Lib. v.

D. loco.

L. in pari.
D. de R. I.
Vid. de jure
bel. n. 27. &
30.

Less. de Just.
c. 29. dub.
10. Molina
disp. 103, &
in secundo
vero. Lorca.
2, 2. sect. 3.
disp. 53. n. 4.

Lorca. 2. 2.
 quast. 40.
 disp. 53.
 Soto v de
 Instit. jur.
 41. art. 7.
 Covar. c.
 peccatum. 5.
 10. num. 6.
 Alc. 2. Pa-
 rad. 21.
 Fulg. l. 5.
 de iust.
 Piccolomi
 lib. v. 1.
 Civil Phil.
 c. 21.
 Alb. Gent.
 l. 1. c. 6.
 a L. v Ethic.
 10; & 11.
 Reth. 1. c.
 13.
 Aug. lib. xv
 de civit. Dei
 c. 5; & lib.
 xix. c. 15.
 Covar. c.
 peccatum 5.
 10. num. 2.
 Vult. n. 32.
 Suares de
 legibus libro
 111. c. 18.
 Alph de Ca-
 stro de potest.
 leg. panal. l.
 1. c. 1. & 3.
 b 111 Rhet.
 c. 17.
 Lib. 11. 8.

Top. 1. 13.
 Nic. v. 12.

XII. Vbi vero & jus ambiguum est, & neuter possidet, aut ex quo uterque, ibi iniquus censendus erit, qui oblatam rei controversiæ divisionem repudiat.

XIII. Ex his quæ diximus definiri potest illa à multis agitata quæstio, an bellum ratione habita eorum qui principales belli mores sunt utrinque iustum esse possit. * Distinguendæ enim sunt variæ acceptiones vocis iusti. Iustum enim aliquid dicitur, aut ex causa, aut secundum effectus. Ex causa rursus, aut speciali acceptione iustitiæ, aut illa generali qua omnis rectitudo eo venit nomine. Specialis acceptio iterum dividitur in eam quæ ad opus pertinet, & eam quæ pertinet ad operantem: nam ipse operans iuste agere interdum dicitur, quoties iniuste non agit, etiamsi id quod agit iustum non sit: quomodo recte distinguit a Aristoteles, τὸ ἀδικεῖν, & τὸ ἀδίκῳ πράττειν, *iniuste agere, & agere quod iniustum est*. Speciali & ad rem ipsam relata acceptione bellum utrimque iustum esse non potest, ut nec lis, quia facultas moralis ad contraria, puta ad agendum & ad impediendum, non darur per rei ipsius naturam. At verò ut neuter bellantium iniuste agat, fieri sane potest: iniuste enim agit nemo nisi qui & scit se rem iniustam agere: multi autem id nesciunt. Sic iuste, id est bona fide litigari potest utrimque. Multa enim & in jure & in facto, unde jus oritur, fugere homines solent. Generali acceptione iustum dici solet quod omni culpa agentis vacat. Multa autem etiam sine jure fiunt absque culpa ob ignorantiam inevitabilem: cujus rei exemplum est in his qui legem non observant, quam sine culpa sua ignorant postquam lex ipsa promulgata est, & tempus per se ad scientiam sufficiens transit. Sic & in litibus accidere poterit, ut pars utraque non modo iniustitiæ, sed & omni alio vitio careat, præsertim ubi pars utraque, aut altera litigat non suo sed alieno nomine, puta ex tutoris officio, cui congruit jus etiam incertum non deferere, Sic b Aristoteles in litibus juris controversi, ait neutrum esse improbum, quod ipse dicit πονηρόν. Cui consentiens Quintilianus posse accidere ait, ut ex utraque parte orator id est vir bonus dicat. Imo & iuste judicare judicem ambigue dici ait Aristoteles, significari enim aut judicare οἷς δὲ plane ut oportet, sine ulla ignorantia, aut τῷ τῶν ἑαυτοῦ γνώμῳ ex animi sui sententia. Et alibi ait: εἰ ἀγνοῶν ἔκρινεν, ἢ ἀδικεῖ, si quis per ignorantiam judicavit, non egit iniuste. At in bello vix est, ut temeritas saltem omnis & dilectionis defectus absit, ob negotii ipsius gravitatem, quæ omnino talis est ut causis probabilibus non contenta quam maxime evidentes requiratur. At iustum si accipimus, quoad effectus quosdam juris, certum est bellum hoc sensu iustum utrimque dari, ut ex iis apparebit quæ de bello publico solenni infra à nobis dicentur. Sic enim & sententia non ex jure lata, & possessio sine jure habent quosdam juris effectus.

Annotata ad Caput XXI I.

§. 1.

Vt nihil habeat interjectum] in his mutatio fit εἰς τὸ ἀντικείμενον, in aliis εἰς τὸ μετὰ.

Solent

Solent habere interjectum aliquid] Vide Chrysostomum ad IV Ephesiorum 11. Morali.

Quo in loco fides animi iudicium de re significat] Eodem tendunt in §. II. eadem Pauli epistola eodem capite ista : *εκάς ὃν τῷ ἰδίῳ νοίῳ πληροφo-
ρείσθω* unusquisque sui sensus sibi certus sit. & : *μακάριος ὁ μὴ κρινῶν
ἑαυτὸν ἐν ᾧ δοκιμάζει*. beatus ille qui quod praefert in eo sui damnator non est. Ambrosius : *Peccatum est quod aliter sit quam probatum est*. Sequitur Augustinus citati ambo à Gratiano post cap. 14. causa 28. quaest. 1. Non longe hinc abit illud Plutarchi in Timoleonte : *δεῖ ἐ μόνον τὴν πράξιν εἶναι καλὴν καὶ δικαίαν , ἀλλὰ καὶ τὴν δόξαν αὐτῆς πρὸς ἀπείτητον μόνιμον ἔαμελέπιντων*, *ἵνα πράξι τῶν δοκιμασάντων*. Requiritur non modo, ut quod agitur sit honestum iustumque , sed ut firma ac constans adsit persuasio , unde fiat actio , ut quod sit fiat ideo quod animus ita faciendum iudicaverit.

Qui vetant quicquam agere quod dubites] Plinius lib. I , epist. 19 : *Quod dubitas non feceris*.

Argumentis ex re petitis aut ex opinione quam habet de aliis hominibus] §. III. Augustinus lib. III de ordine : *Duplex est via quam sequimur cum rerum nos obscuritas movet , aut rationem , aut certe auctoritatem*. Explicat hoc Gabriel Vasquez disput LXII cap. 3. num. 10.

Illud Hesiodi] Vfus est Minutius post malam pugnam apud Livium libro XXI : *Eum primum esse virum qui consulat , quid in rem sit : secundum eum , qui momenti obediat : qui nec ipse consulere nec alteri parere scit , eum extremi ingenii esse*. Et pro A. Cluentio Tullius : *Sapientissimum esse dicunt eum , cui quod opus sit , ipsi veniat in mentem : proxime accedere illum , qui alterius bene inventis obtemperet*. Hesiodi versus , unde hæc fluxere, sic habent :

ἔτ' ἢ μὴ πανάρετος ὃς αὐτῷ πάντῃ νοήσῃ,
φροσάμενος τὰ καὶ ἐπειθε καὶ εἰς τέλος ἥσιν ἀμείνω.
ἰδὼτος δ' αὖ κακῆτος ὃς εὖ εἰ πόντῳ πᾶσι·
ὃς δὲ καὶ μὴδ' αὐτῷ νοήσῃ, μὴτ' ἄλλω ἀκέρων
ἐν θυμῷ βάλλεται, ὃδ' αὖ ἀχρεΐῃ ἀνὴρ.

Ille quidem ante omnes, per se ipse quid utile, quid non

Qui videt, & longe fines prospectat agendi :

Qui bene consultis didicit parere, secundus :

At qui consiliis pollet nihil ipse, nec audit

Suadentes alios, nullos homo vivit ad usus.

Præferenda est pars tutior] Ammianus Marcellinus libro XXVIII : *Si implacabiles iracundia sunt, summa est acerbitas. sin autem exorabiles, summa lenitas : qua tamen, ut in malis, acerbitati antepponenda est*. Et hoc explicat Vasquez dicto libro, c. 4. num. 21.

Omnia prius experiri quam armis] Dionysius Halicarnassensis in ex. §. VII. cerptis legationum : *μὴ πρὸς τὸν πόλεμον ἔρχων πρὶν ἢ πιεσθῆναι τῷ λόγῳ*, non ante ad res veniendum est, quam tentata sit verborum via. Menelaus apud Libanum : *πρῶτον μὴ γὰρ τὸ δικαίον τοῦ λόγου πύρρ' ἔξ λαμβάνειν , ἀλλὰ μὴ τοῖς ὁπλοῖς ἐπιπιδῶν ἀνθρῶπινῶν πρὶν δῆσθαι*. *Homines convenientius , prius verborum experimentum facere, quam statim ad arma prosilire*. Non abeunt hinc illa chori dicta in Euripidis Helena :

τὸ θεῶν
 ἔπειτα ἀλλοτρίους ἐν ἑσθ
 ἀφ' ἑσθίας, ὅσοι τὰς δόξης πολέμου
 κ' ἔστι, δευθ' ἀλλοτρίους
 λογαζοῖσι καὶ παλαιῶν
 πόλεις θνατῶν ἀπαιτῶν
 εἰ καὶ ἀμύνη καὶ ἀνείν
 ἀμύνη, ὅσοι τὰς
 λείψα κατ' ἀνθρώπων πόλεις.
*Stulti nimium, quæis virtutis
 Mensura placet unica, ferrum:
 Quibus humani pars a laboris
 Non nisi seruo quaritur ense:
 Nam si virtus sanguine tantum
 Spectanda venit, nunquam discors
 Furor infestas deferet urbes.*

*Multa homines, ne bellare necesse sit, voluntate remittere, quæ bello & armis
 cogi non possint] Donatus ad Eunuchum : Peruulgatum est enim quod
 summa vi defenderis quum extorquetur, hoc idem postmodum remitti re-
 mittenti.*

§. VIII.

*Compromissum] Spreta plerunque potentioribus via. Vide Con-
 nestagium de conjunctione regnorum Castellæ & Portugalliæ. digna
 tamen, quam insistant æqui & pacis amantes. Fecere magni reges ac
 populi, quorum in textu memoria. Addamus alios. Arbitri sumpti
 inter Magnum Norwagiæ & Canutum Daniæ reges de regno utro-
 que certantes. Nempe quomodo Iulianus primus ejus nominis cum
 Severo de principatu Romano certante interdicto agere voluit.
 Magnus rex Suediæ arbiter sumptus inter Ericos duos Daniæ &
 Norwagiæ reges. de Salamine inter Athenienses & Megarenses ju-
 dices capti Spartiæ quinque, Critolaidas, Amompharetus, Hypse-
 chidas, Anaxilas, Cleomenes. Plutarchus Solone. In federe Lace-
 dæmoniorum & Argivorum apud Thucydidem v : δίκας διδόντες καὶ
 πάτρια qui stare arbitris volent more aruito. Et mox : αἱ δὲ πρὸς ἑκατέρωθεν
 πόλιν πόλιν ἐλάττοι, ἐς πόλιν ἐλθεῖν ἂν πρὸς ἑκατέρωθεν πόλιν δίκην.
 Si qua sociarum civitatum cum socia civitate controversiam habeat, rem de-
 ferant ad civitatem, quæ utrisque æqua videbitur. Est utrumque apud
 Thucydidem libro v. M. Antoninum multi extra Romanum Im-
 perium populi controversiarum suarum, ut bella vitarent, arbitrum
 sumptere. meminit Victor & alii. Apud Procopium Gothic. III,
 Gepidæ Langobardis dicunt: δίκη καὶ ἀξιολογία ἐν ἀμφοτέρωθεν πόλιν.
 δίκην καὶ ἀξιολογίαν οἱ ἂν ἀποδίδωμεν, βιαιότερον ἢ δίκην καὶ ἀξιολογίαν.
 Arbitro sumpto dirimere
 controversia parati sumus. at qui stare iudicio volunt, eos vi impetere iniquum
 est. Apud eundem Gothicorum IV, Theudibaldus Franc. rex pa-
 ratum se ostendit iudicem accipere de iis quæ Romani disputabant.
 Vide & quid olim Romani Philippo significaverint apud Polybium
 excerpto legationum n. 4. & quod est in federe Antiochi ex eodem
 Polybio itidem in excerptis n. 35. Rex Angliæ Iudex de Scotiæ suc-
 cessione : Comes Holfatus inter Regem Daniæ & fratres, Pontano
 memo-*

memorante historiæ Danicæ libro VII. Adde exempla apud Mariam libro XXIV, cap. 20, XXIX, cap. 23. Parutam libris VII, & XI. Bizarum libro XII. Crantzium libro VI Saxoniorum c. 15. & nostra infra libro III, cap. XX. §. XLVI.

Maxime autem Christiani reges & civitates tenentur hanc inire viam] Gregoras libro x de Alexandro Bulgaro : ἐκ αἰῶν εἶναι λίγων Χριστιανοῖς ἀπηνάες ἔργα καὶ ἀλλήλων ἐπένειαι, ἐν δὲ ὁμοδόξῳ ἀλλήλοις καὶ πρὸς εἰρήνην καὶ ὁμολογίαν τῶν ἀσθεῶν ἀφροσύνην. *Indecorum esse Christianis tanta cum acerbitate inter se armis certare, cum rationes sint conveniendi ad pacem, & communes vires in impios vertendi.*

Cogendi partes ut aquis legibus pacem accipiant] Vide exemplum apud Cassiodorum III, 1, 2, 3, 4. & Gailium de pace publica II, cap. XVIII, n. 12.

Druidum fuisse usum] Druidibus hac in parte, & meliori cum jure, Episcopi succedere. vide epistolam Episcoporum ad Ludovicum regem in capitulis Caroli Calvi, & de Episcopis Hispaniæ Rodericum Toletanum libro VII, c. 3.

Per sortem] Vide Augustinum de Doctrina Christiana lib. I, c. 28. §. 1x.

Quorum controversia aliqui totos populos gravissimis malis sunt implicitura] Scriptor tragicæ Thebaidos :

rex sit è vobis iter,

Manente regno querite.

Dion Othone : πολλὰ γὰρ καὶ κρείττον καὶ δικαιοτέρον ἐστὶν ἢ αὐτὸ πάντων ἢ πολλῶν ὑπὲρ ἐνὸς ἀπολέσθαι. *multo enim satius justiusque est unam pro omnibus, quam multos unius causa perire.*

Et apud Virgilium] Æneidos XI :

Æquius huic Turno fuerat se opponere morti.

Pari de causa Antonius Octavium ad singulare certamen provocabat. Plutarchus Antonio.

Inter ceteros Francorum mores] Vide Caroli Calvi capitulum apud S. Arnulfum & pactiōnem Aquisgranensem. Æquitas eadem apud Langobardos. vide Paulum Wernafredi libro I, cap. 12. IV, cap. 17. v, cap. 40.

Magis tamen id tenetur qui petit, quam qui possidet] Vide Herreram §. XI. Tomo II.

Distinguenda sunt varia acceptiones vocis justus] Sic Gratianus causa XI, §. XIII. quæstione III post C. Episcopus, distinguit justitiam causæ, ordinis, animi.

C A P V T X X I V.

Monita de non temere etiam ex justis causis suscipiendo bello.

I. Ius sæpe remittendum ut bellum vitetur :

II. Maxime ius ad pœnas :

III. Præsertim à rege lesæ

IV. Etiam cura sui & suorum abstinendum sæpe bello.

V. Regula prudentiæ circa electionem bonorum.

Cc

VI. Exem-

VI. Exemplum in deliberatione inter studium libertatis & pacis : qua internecio populi evitetur.

VI I. A poenis exigendi abstinere debere qui non multo sit validior.

VIII. Restare ut bellum non sit suscipiendum nisi ex necessitate :

IX. Aut ex maxima causa cum maxima occasione.

X. Bellorum mala ob oculos posita.

*Vit. de jure belli, n. 147
& 33.*

*Pol lib. 17.
Rhet. ad Alex. c. 3.
Paus. lib. 9.*

Lib. 7.

Molina trañ. II de iust. disp. 103. Lorca disp. 153. n. 11. Agud. Regius de iust. supern. disp. 31. anò 7. n. 107.

Quanquam instituti, quod de jure belli inscriptum est, pars proprie non videtur exsequi quid circa bellum virtutes aliæ præcipiant, aut suadeant, obiter tamen obviam eundum est errori, ne quis existimet ubi jus satis compertum est, statim aut oportere bellum suscipi, aut semper etiam licere. Contra enim evenit ut plerumque magis pium rectumque sit de jure suo cedere. Nam nostræ quoque vitæ curam honeste deserui, ut alterius & vitæ & saluti perpetuæ quantum in nobis est consulamus, supra suo loco dictum est. Maxime autem Christianis hoc convenit qui in eo perfectissimum Christi imitantur exemplum, qui pro nobis adhuc impiis & infestis mori voluit, Rom. v. 6. Quod ipsum multo etiam magis nos excitat, ne res nostras aut nobis debitas persequamur cum tanto aliorum incommodo, quantum secum ferunt bella. * Non ob quamvis causam talem bellum suscipiendum, & Aristoteles monet, & Polybius. Nec à veteribus laudatus Hercules quod Laomedonti & Augiæ arma intulit ob non solutam laboris mercedem. Dion Prusænsis in ea oratione quæ est de bello & pace, non hoc tantum ait quæri solere *ἐὶ συμφορῆς ἀδικηµα τῶν τῶν οἷς ἀγωνίζονται πολέµειν, ἀνὶ ἰνυρία ἀρρεπτα* sit ab his de quibus bello perendis agitur, sed etiam *πῆλιν π τῷ συμφορῆς* quasi estimandum sit id quod accidit.

II. Ad poenas vero omittendas multa sunt quæ nos hortantur. Videamus quam multa patres in filiis dissimulant; qua de re dissertatio est Ciceronis apud Dionem Cassium. *Pater, * ut Seneca ait, nisi multa & magna injuria patientiam devicerunt, nisi plus est quod timet quam quod damnat, non accedet ad decretorium stylum :* unde non multum discrepat Phinei dictum recitante Diodoro Siculo : *μηδὲνα πατέρεσσι λαβεῖν παρὶ υἱῶν ἐκασίως πμωρίας, ἐὶ μὴ τῷ μεγέθει τῶν ἀδικηµάτων ὑπερθεῖν τὴν φυσικὴν ἔ ῥων ἐὶς τέκνα φιλοσπράγιαν :* & illud Andronici Rhodii, *ἐδὲις πατὴρ ἀφίσταται ἔ υἱῶ, ἐὶ μὴ ὑπερβαλλόντως εἴη μωχηρός.* At quisquis alium punire vult, * rectoris, id est patris quodammodo personam suscipit : quo respiciens Augustinus ad Comitem Marcellinum : *Imple, inquit, Christiane judex, pateris officium.* Pittaci dictum laudat Julianus Imperator : *ὅς τὴν συνδράμην ἔ πμωρίας ἀνελίδι, qui veniam poena præferbat.* Libanius in oratione de seditione Antiochena : qui Deo, inquit, similis esse vult, *ἀφίεις πμωρίας χαίρει τῷ μωχῶν ἢ λαμβάνων* magis gaudeat condonatione quam poena. Interdum ex sunt rerum circumstantiæ, ut jure suo abstinere non laudabile tantum sit, sed & debitum ratione ejus quam hominibus etiam inimicis debemus dilectionis, sive in se spectatæ, sive qualiter eam exigit sanctissima lex Evangelii. Sic quosdam esse diximus pro quorum, etiamsi nos impetant, salute mortem optare debeamus, quod eos sciamus rei communi humanæ aut necessariis, aut valde utiles. Si res quasdam negligi vult Christus, ne lites subeantur, tanto credendum est majora à nobis negligi voluisse ne ad bellum eatur, quanto bellum lite est nocentius. *De suo jure*

jure virtutum bonum aliquid relaxare non solum liberalitatis, sed plerumque etiam commoditatis est, ait Ambrosius. Aristides suadet civitatibus συγχωρεῖν *Lib. xi. d. 2.*
 καὶ παρένευθαι, πᾶν ἢ μέτριον. *concedere et largiri si quid sit mediocris.* Ratio- *Off. c. 2.*
 nem addit: ὡς περὶ τοῦ καὶ τοῦ ἰδιωτῶν ἐπαυεῖται τὰς ἀνθρώπων καὶ βλαβερὰς πρὸς
 πολλοὺς αἰρεθίμους ἢ ἀφ' ἐφ' ἑαυτοῦ πρὸς πάντας. *Nam et privatorum hominum eos*
laudatis qui facili sunt ingenio, et damni aliquid subire malunt quam litiga-
re. Xenophon historiæ Græcæ sexto: ὡφελόντων μὲν δή τις ἐστὶν, καὶ οὐδὲ ἐκ
 μὲν μικρὰ καὶ ἀφ' ἐφ' ἑαυτοῦ εἶναι, πόλεμον ἀναίρεται. *Sapientium est ne ob graves qui-*
dem causas, bellum suscipere. Et apud Philostratum Apollonius: πόλεμον
 οὐδὲ ὑπὲρ μεγάλων αἰρεῖται: *ne ob magnas quidem causas bellum capiendum.*

I II. Circa poenas, officii primum nostri est, si non ut hominum,
 * certe ut Christianorum, ut facile, ac libenter condonemus , quæ in
 nos sunt commissa, sicut Deus nobis donat in Christo, Eph. iv.
 32. τὸ γὰρ ὡς ἐπὶ τοῦτον ἀπογραφέντες ὑπερώων τὸ ζῆν ἱπαδύθουν τῇ μεγάλῃ χάριτι τῷ ἰδι-
 κηκότων, Οὕτως φύσιν ᾤχεστε τη, ait * Iosephus. Ita vacare circa ea ob qua
 nocentes poenæ mortis sunt obnoxii ad divinam naturam accedit.

Lib. i de Clem. c. 26

Seneca de principe : Longe sit in suis quam in alijs excrucior injurijs. Nam quemad-
 modum non est magni animi qui de alieno liberalis est, sed ille qui quod aliteri
 donat sibi detrahit : ita clementem vocabo, non in alieno dolore facilem, sed
 cum qui cum suis stimulis agitur, non proficit : qui intelligit magni animi esse
 injurias in summa potentia pati, * nec quicquam esse gloriosius Principe impune
 laeso. Quintilianus: Suadebimus Principi ut laudem humanitatis potius quam
 voluptatem ultionis concupiscat. In C. Cæsaris laudibus posuit Cicero ut
 præcipuum, quod oblivisci nihil soletet nisi injurias. Livia in allocuti-
 one ad Augustum apud Dioneni : τὰς ἀρχαίας νομίζουσιν οἱ πολλοὶ τὰς μὲν
 τὸ κατὰ δίκην εἵλεσθαι πεποιθέντας λέγειν, τὰς δ' ἴδια πειρὺς αὐτοὺς ἀπάρεμελαιν δοκίως
 φέρειν. Ità plerique existimant, rectoribus punienda qua contra communem
 utilitatem peccantur ; qua vero in ipsos, dissimulanda. * Antoninus Philo-
 sophus in oratione ad Senatum : Non enim unquam placet in Imperatore
 vindicta sui doloris , qua etsi justior fuit, æcrior videtur. Ambrosius in epi-
 stola ad Theodosium: Antiochenis tuam donasti injuriam. Et in ejusdem
 Theodosij laudibus ad Senatum Themistius : ἐν σοι ἀντιδικήσαντος χρο-
 νὸς ἀζώνον βασιλεία, ὥστ' οὖ ποτείνε μέγας φαίνεται ἠδικοχόταν. Bonum regem
 oportet his qui in se peccarunt superiorem esse, non vicissim nocendo, sed bene
 faciundo. Magnanimus qui fit eum Aristoteles negat esse μενοικνεον
 injuriarum memorem : quod Cicero sic exprimit : nihil magno & præ-

De Off. i.

claro viro dignius placabilitate atque clementia. Hujus eximia virtutis in-
 signia nobis exempla sacræ literæ suppeditar in Mose, Num. xi;
 12 : & Davide, ii Sam. xvi, 7. Maxime vero id locum habet, ubi
 aut nos quoque nobis peccati alicuius fumus conscii, aut id quod
 in nos peccatum est ab humana quadam & excusable infirmitate
 procedit, aut satis apparet pœnitere eum qui noxuit. Est ulciscendi &
 puniendi modus, inquit Cicero, & haud scio an satis sit * eum qui lacefferit
 injuria sua pœnitere. Sapiens, inquit Seneca, multa remittet ; multos parum
 sani, sed sanabilis ingenii servabit. & hæc quidem causæ à bello absti-
 nendi ex dilectione nascuntur, quam ipfis inimicis, aut debemus,
 * aut rectè impendimus.

Dried Lib. ii de lib. Christi. v. 6

IV. Sape vero * nobis ipsis nostrisque præstandum habemus ne

ad arma veniatur. Plutarchus in Numæ vita ait, postquam iuste posse suscipi bellum decrevissent feciales, * consultatum à senatu an ex usu esset suscipere. In fabella quadam Christi dicitur, si quis rex cum rege altero bello certandum habeat, primo sedentem, qui mos est cum cura consultantium, expensurum apud se, an ipse qui decem millia militum habeat, hosti ducenti bis totidem par esse possit. quod si videat se inparem fore, antequam ille intra fines adsit, missurum

Liv. lib. vi. legationem cum mandatis pacis causa. * Sic Tusculani omnia pati-
endo & * nihil recusando pacem à Romanis meruerunt. Apud Ta-
citum est : *Frustra adversus Æduos quaesita belli causa. Iussi pecuniam at-
que arma deferre, gratuitos insuper commeatus præbuere.* Sic * legatis
Iustiniani Amalasuntha regina negavit armis se certaturam. Potest
& temperamentum adhiberi ut à Syrmio Triballorum rege factum
Lib. vii. Strabo memorat, qui Alexandrum Macedonem & insulam Peucen
intrare veruit, & simul donis eum honoravit, ut ostenderet se quod
faceret iusto metu, non odio aut contemptu ipsius facere. Quod
Euripides de Græcis dixit civitatibus, idem ad alios quosvis recte
aptes :

*De Marte quoties itur in suffragia,
Nemo imminere cogitat mortem sibi,
Sed quisque cladem destinamus alteri :
Quod si in comitiis funera ante oculos forent,
Furiata bello non perisset Græcia.*

Apud Livium est : *Cum tuas vires, tum vim fortune, Martemque com-
munem propone animo.* Et apud Thucydidem : ὁ πόλεμος τὸ ἀπρόσδοκον
ἔστι ἐν πρῶν ἐν αὐτῷ ἡρώδῃ ἀπρόδότης. *Quicquid inopinum accidere potest in
bello priusquam aggrediare considera.*

V. Qui deliberant, partim de finibus non quidem ultimis sed in-
terjectis deliberant, partim de iis quæ eo ducunt. Finis semper est
bonum aliquod, aut certe mali declinatio quæ vicem boni obtinere
possit. Quæ vero huc aut illuc ducunt, per se non expetuntur, sed
quatenus ducunt : quare in deliberationibus comparandi sunt, &
fines inter se, & eorum quæ ad finem ducunt facultas effectiva ad
finem producendum : nam ut recte dixit Aristoteles de animalium
motione, αἱ ἀπώσεως αἱ ποικίλαι ἀλφ' ὅν' ἐπιδῶν γίνονται, ἀλφ' τε ἔλκεθ' καὶ
ἀλφ' ἔ' δυνατῶ : *propositiones quæ actionem efficiunt duorum sunt generum, ab
eo quod bonum est, & ab eo quod fieri potest : quæ comparatio tres habet
normas. Prima est ; si res de qua agitur æqualem, morali scilicet æ-
stimatione, efficaciam habere videatur ad bonum & ad malum, ita
demum eligenda est si bonum aliquanto plus habeat boni quam ma-
lum mali. Hoc est quod Aristides sic enuntiât : ὅτ' ἐλαττον τὸ δυσχερὲς
πρῶτον, καὶ ἔτιον διηπάχεται.* Andronicus Rhodius ubi magnanimum
describit, ait eum non ob quasvis causas pericula subiturum, sed ob
maximas. Altera ; si videatur esse æquale bonum & malum, quod à
re de qua quaeritur possit procedere, ita demum ea res eligenda est si
efficacia ad bonum quam ad malum major sit. Tertia, si videatur &
bonum & malum esse inæquale, nec minus inæqualis rerum efficacia,
res ea ita demum eligenda est, * si efficacia ad bonum major sit col-
lata

Iata efficaciz ad malum quam ipsum malum est collatum bono ; aut si bonum sit majus comparatione mali quam efficacia ad malum comparata ad bonum. Hæc nos limatius paulo : sed eodem tendit via planiore Cicero : cum ait fugiendum ne offeramus nos periculis sine causa, quo nihil potest esse stultius : quapropter in adeundis periculis consuetudinem imitandam medicorum , qui leviter ægrotantes leviter curant ; gravioribus autem morbis periculosas curationes & ancipites adhibere coguntur , quare subvenire tempestati sapientis esse dicit, eoque magis si plus adipiscare re explicata boni quam ad dubitata mali. Et alibi: *ὅπου κίνδυνος ἰσχυρὸς καὶ ὁ πόνος ὀλίγος* *Ep. ad Att. l. XIII, 27.* *ἄπο τινος ἰσχυροῦ κινδύνου* vel non magnum nociturum sit, quid opus est *παρρησιάζεσθαι*. Dion Prusænsis Tarfensi altera : *ἐπεὶ δὲ τὸν καὶ ἀδίκον ἀλλ' ἔτι ἐπὶ μὴ δίκαιον πείθει* *De Off. I.* *ἴσως δὲ τοῦ φιλολογίου αὐτοῦ ἀποδείξαι ἐπὶ τῇ πει.* Sit sane hoc injustum & indignum, quod toleretur. At non si quid injusti accidit , nos ideo debemus certandi studio nosmet incommodus obicere. Et postea: *ὡς περ οἱ μὲν, πρὸς βαρὴν αὐτῶν μὲν σφόδρα πίεσιν καὶ ἀνέχεσθαι μὴ δυνατόν, ζητῶμεν ὡς τάχιστα ἀπορίψαι μετρίως ἢ ἐνοχλῶμενοι καὶ ὀρῶντες ἀνάγκην ἔσσαν φέρειν ἢ τῶτε ἢ τότε μείζον ἐπείγον, σκοπεῖμεν ὡς κεκοιτῶται ἐπὶ αὐτοῖς.* Sicut onera ubi ita valde nos urgent ut durare nequeamus, quærimus abicere : mediocriter autem pressi & rebus talibus ut aut ista aut graviora ferenda sint, in hoc nos componimus ut quam expeditissime subsequamur. Aristides Sicula secunda : *ὅτι μείζων ὁ φόβος τῆς ἐλπίδος, πῶς ἔτι αἰεὶ φοβῶνται*, ubi major spe metus est, quomodo non tem-
pus est cavendi ?

V I. Exemplum sumamus ab eo quod inter Galliæ civitates consultatum olim narrat Tacitus : *Libertas an pax placeret* : Libertatem intellige civilem, hoc est jus regendæ per se reipublicæ : quod jus plenum est in statu populari, temperatum in statu optimate , præsertim tali ubi nemo civium ab honoribus arceatur. pacem vero talem qua bellum redimatur internecinum, id est, ut Cicero alibi Græcis verbis hanc quæstionem explicat, *ἐὰν μὲν ἂν τὸ πρὸς τῶν ὁλῶν ἢ πόλιν κινδυνεύει* : Puta ubi recta æstimatio futuri nihil ferme aliud quam totius populi exitium videatur portendere : qualis erat status Hierosolymorum obsessorum à Tiro. Hic Cato quid dicturus sit qui mori quam uni parere maluit, nemo nescit : quo & illud pertinet : *Lib. IX. Ep. ad Att. ep. 112.*

Quam sit non ardua virtus

Servitium fugisse manu.

Et multa alia ad eum modum. At aliud dicat recta ratio : Vitam scilicet, quæ fundamentum est omnium bonorum temporalium & æternorum occasio, pluris esse quam libertatem ; sive utrumque sumas in uno homine, sive in toto populo. Itaque Deus ipse pro beneficio imputat quod non perdat homines, sed in servitutem tradat. Et alibi suadet per Prophetam Hebræis, ut sese Babylonis * in servitutem dedant ne fame ac peste moriantur. Quare illud quamquam laudatum antiquis, *II Paral. XII, 78. Jer. XXVII, 13.*

Obsessum Pæno gessit quod Marte Saguntum :

laudandum non est ; nec quæ eo ducunt. Internecio enim populi in hoc rerum genere pro maximo malo haberi debet. Cicero de Inventionem secundo necessitatis hoc ponit exemplum, *August. de Civ. Dei, l. XXI, c. 6.* *neceffe esse Ca-*

Lib. xvi.

silinenſes ſe dedere Annibali, quanquam neceſſitati aderat hæc adjun-
ctio, * niſi malint fame perire. De Thebanis qui Alexandri Mace-
donis temporibus vixerunt exſtat hoc Diodori Siculi judicium : τοῖς
μοι τῆς πατρίδος ὁλόθρον : animi ſpiritu * forti magis quam prudente inſerne-
cionem patria acceſſerunt. De eo quem diximus Catone & Scipione,
qui poſt victoriam Phariſalicam cedere Cæſari noluerunt, judicium
exſtat apud Plutarchum : αἰτίαν ἔχουσιν ὡς πολλὰς καὶ ἀζωδὰς ἀνδρας ἐν Λι-
βύῃ τοὺς ἀλάστορας ἐκ ἀναγκῆς : culpandi ſunt, tanquam qui viros multos
& egregios in Africa perdididerint, nullo opera pretio. Quod autem de liber-
tate dixi, idem de aliis rebus expetibilibus dictum volo, ſi oppoſiti
mali majoris juſtior aut par ſit exſpectatio. Nam, ut recte Ariſtides,
moris eſt navem ſervare rerum, non vectorum jactu.

Cajet. 2, 2,
9.95, art. 3.
Molina
tract. 1 de
juſtitia, cap.
102.
Lib. x.

VII. In pœnis quoque exigendis illud maxime obſervandum eſt,
ne unquam eo nomine bellum ſuſcipiatur in eum cui pares ſunt vires.
Nam ut judicem civilem, ita qui armis facinora velit vindicare
multo eſſe validiorem altero oportet. neque vero prudentia tantum,
aut ſuorum caritas exigere ſolet, ut bello periculoſo abſtineatur, ſed
ſæpe etiam juſtitia, rectoria ſcilicet, quæ ex ipſa regiminis natura ſu-
periorem non minus ad curam pro inferioribus, quam inferiores ad
obedientiam obligat. Cui conſequens eſt id quod recte à Theolo-
gis eſt traditum, regem qui ob cauſas leves, aut ad exigendas pœnas
non neceſſarias, & magnum ſecum periculum trahentes, bellum
ſuſcipit, teneri ſubditis ad reparationem damnorum quæ inde oriun-
tur. nam etſi non in hoſtes, in ſuos tamen veram committit injuriam,
qui talibus de cauſis tam gravi malo eos implicat. Livius : *juſtum bel-
lum quibus neceſſarium, & pia arma, quibus nulla niſi in armis relinqui-
tur ſpes.* optat hunc ſtatum Ovidius Faſtorum I :

Sola gerat miles, quibus arma coerceat, arma.

Lib. x.

Ad Att.
vii. 7.

VIII. * Rara ergo belli ſumendi cauſa eſt quæ omitti aut non
poſſit aut non debeat, puta cum jura ſunt, ut Florus loquitur, armis
ſævia. Seneca *incurri ait in pericula ubi quieſcenti paria metuuntur.* aut
etiam pejora: quem ſenſum Ariſtides ſic extulit : τότε καὶ τὸν ἀδελφὸν ἢ
τὸ μέλλον αἰετὶ δὲ κινδυνεύει, ὅταν τὸ πρὶν ἡσυχίαν αἰετὶ φανερώς χεῖρον ᾖ. *Miferam
pacem bello bene mutari,* ait Tacitus, nempe cum, ut idem ait, *aut auſos
libertas ſequetur, aut victi iidem erunt :* aut ubi (ut Livius loquitur) *pax
ſervientibus gravior quam liberis bellum.* Non ſi, ut apud Ciceronem
eſt, apparet futurum ut ſi victus eris, proſcribaris; ſi viceris, tamen
ſervias.

Suet. c. 24.

Gel. lib.
xiii. c. 3.
Val. Max.
lib. vii,
c. 2.

Diod. l. xvi.

IX. Alterum belli tempus, ſi, ita ut oportet rem æſtimanti, à ju-
re, & quidem quod momenti ſit maximi ſimul ſtent vires. Hoc eſt
quod Auguſtus ajebat, bellum non ſuſcipiendum niſi cum major
emolumenti ſpes quam damni metus oſtenderetur. Et quod de
prælio dicere ſolebant Scipio, Africanus & L. Æmilii Paulus,
idem huc non male aptaveris : *Non decertandum eſſe * niſi ſumma ne-
ceſſitudo, aut ſumma occaſio data eſſet.* Locum autem tum maxime
hoc habebit cum ſpes eſt * terror ac fama, nullo aut exiguo pericu-
lo rem confici poſſe : quale erat Dionis conſilium ad liberandas Sy-
racuſas.

raculas. In epistolis Plinii est: *quod est pulcherrimum victoria genus terro-
re perdomuit.*

X. Sæva res bellum est, inquit Plutarchus, cumulumque secum *Vita Ca-
trahit injuriarum & insolentiæ: Et sapienter Augustinus: Quorum milla.
malorum (de his loquitur quæ ex bello nascuntur) multas & multiplices De Civit.
clades, diras & duras necessitates, si, ut dignum est, cloqui velim, quanquam Des. lxxix
nequaquam sicut res postulat possum, quis erit præ luxa disputationis modus? Sed c. 7.
sapienter, inquiunt, bella gesturus est: quasi non, si se hominem meminisset, multo
magis dolebit justorum necessitates sibi existisse bellorum: quia nisi justa essent,
gerenda non essent: ac per hoc sapienti nulla bella essent. iniquitas enim partis
adversa justa bella ingerit gerenda sapienti, imo & necessaria: qua iniquitas
homini * utique dolenda quia hominum est, & si nulla ex eo bellandi necessi-
tas nascatur. Hæc itaque tam magna, tam horrenda, tam sæva quisquis cum
dolore considerat, miseriam necesse est fateatur, quisquis autem vel patitur ea si-
ne animi dolore vel cogitat, multo utique miserius ideo se putat beatum quod &
humanum perdidit sensum. Idem alio loco: Belligerare malis videtur felici-
tas, bonis necessitas. Maximus autem Tyrius: τῆς τῷ πολεμῶν ἡσυχίας καὶ
αἰσχύνης τὸ ἄδικον, ἐλεῖν αὐτῆς τὸ ἀναγκάειν: de bello etiam si demas injustitiam,
ipsa per se necessitas miseranda est. Idem: Φαίνεται ὁ πόλεμος τοῖς μὲν δι-
καίοις ἀναγκαῖος ὡς τοῖς ἁδικοῖς ἐκείνος: Apparet bellum à justis non sumi
nisi necessario, ab injustis sponte. Cui Senecæ illud addendum, non esse
homini homine prodige urendum. Philiscus Alexandrum monebat Lib. iv de
ut gloriæ quidem studeret, sed ea lege ne se pestilentiam aut magnum civit. Des.
morbum faceret: intelligens populorum occidionem, desolationem c. 15.
urbium pestilentia esse opera: nihil autem magis esse regium quam
consulere omnium salutis quæ pace continetur. Si jure Hebræo & qui
non volens hominem occidisset fugere debebat: Si Deus à Davide
qui pia bella gessisse dicitur, ideo templum suum ædificari veruit,
* quod multum sanguinem fudisset: Si apud Græcos veteres expia-
tione opus habebant etiam qui sine culpa manum cæde maculassent:
quis non videat, præsertim Christianus, quam res sit infelix & mali
ominis, quantoque nisu fugiendum bellum etiam non injustum? Cer-
te apud Græcos Christianissimum professos diu observatus est canon
quo sacris * ad tempus arcebantur qui hostem in qualicumque bello
interfecissent. Basil. ad
Amphil. xj
13.*

Annotata ad Cap. xxiv.

Non ob quamvis causam talem bellum suscipiendum] Seneca suaso- §. 1.
ria v: Gallio dixit, bellum suscipiendum fuisse, pro libertate, pro conju-
gibus, pro liberis: pro re supervacua & nihil nocitura si fieret, non esse
suscipiendum. Plus aliquid Apollonius dixit regi Babylonis apud Phi-
lostratum l. 23: ὡς περὶ δὲ καὶ τὸ μὴ δεῖν ὑπερκαμῶν, ὃν μέγας κίνηται
πῆμα καὶ ἰδιότης ἀβυσσοῦ πρὸς ἡμετέρας, καὶ πόλεμος ἢ δ' ὑπὲρ μεγάλων
αἰετῶν. Addidit vero, non oportere cum Romanis disputare de vicis, quibus
maiores privati sapè possident, ad bellum vero ne ob magnas quidem venire
causas. Iosephus altero libro adversus Appionem de popularibus
suis: ὅτε τὴν ἀνδρίαν ἡγενομένην ἐπὶ τῷ πολέμῳ ἀπορῶν χρεὶν πολιορκίας,
ἀλλ' ἐπὶ τῷ τῆς νόμου ἀβυσσολύττειν. πῶς γὰρ ἔλατ' ἐλεησίτης πρὸς ἡμᾶς ὑπερμέ-
γας.

τες, ἐπειδὴ τῆς ἡμῶν τοῦ νόμου κινεῖν ἀνωμολίζωσι, τότε καὶ τοῦ δυναμὶν αἰετοῦ πολέμου καὶ μέχρι τῶν ἐχθρῶν τῶν συμφορῶν ἐγκρατεῖται. Neque nostræ fortitudinem exerceat, ne suas res augeant, sed ut leges ipsis maneat. cetera igitur damna ferentes leniter, ubi sunt qui nos à legibus cogant discedere, tunc etiam supra vires bella sumimus, et ad ultima usque mala duramus.

§. II.

Ut Seneca ait] de Clementia I, cap. 14. Augustus patri in consilio affidens de filio qui in patricidio deprehensus esset, dixit: relegandum quo patri videretur. Non culleum, non serpentes, non carcerem decrevit: memor non de quo censeret, sed cui in consilio esset, mollissimo genere poenæ contentum esse debere patrem dixit. verba sunt Senecæ eodem libro c. 15. Terentius Andria:

Pro peccato magno paululum supplicii satis est patri.

Philo τοῦ ἑβραίου ait: πατέρας ἀπαρήτοις χρηματίζειν τῶν υἱῶν, διποροῦντας αὐτοὺς τῆς οἰκίας καὶ συγγενείας οὔτοι τῇ ἐκ φύσεως ἀρετῇ καὶ παρὰ ἄλλου ἔννοιαν ἢ ἐν ἐκείνοις μηχανοῦν καὶ ἀποκτείνουσιν. Patres abdicationis tristitia verba pronuntiant, filiosque à domo sua et omni cognatione abrumunt, ita demum, ubi amorem illum, quem ingentem ac super omnia eximium natura parentibus indidit, filiorum improbus vicit. Cicero pro Ligario: Ignoscite, Iudices, erravit: lapsus est: non putavit: si unquam posthac. ad parentem sic agi solet.

Reitoris, id est patris, quodammodo personam sustinet] Seneca epistola LXXXVII: Clementia alieno sanguini tanquam suo parcat, et sicut homini non esse homini prodige utendum. Diodorus Siculus in Fragmentis: et δὲ τὰς ἀμετρητοῦς οἱ πάντες τῶν καλῶν, ἀλλὰ τὰς ἐπὶ τοῖς ἡμερησίοις μὴ μετὰ διωσκομένους. Non omnes omnino qui deliquere puniendi sunt, sed ii quos male factorum nihil poenitet. Chrysostomus de statuis VI: μαρτυροῦν οἱ ἄπιοι πάντες, οὐδὲ τῷ Χριστῷ φόβῳ πᾶσι ἐξοίαν δύναται χαλινῶν. δοξασεν οὖν τὸν δεσποτὴν. τοῖς συνδέλοις ἄφες τὰ ἀμετρήματα, ἵνα καὶ αὐτὸς σὲ διδάσῃ μειζῶνως, ἵνα ἡμεῖς οἱ καὶ τὴν τῆς κρείσσεως ἡμέραν δείξῃ τὸ ὅμμα καὶ χαλινὸν, ποιῆται μεμνημένῳ σὲ τῆς φιλανθρωπίας. Disceant omnes qui a fide nostra sunt extranei reverentiam qua Christo exhibetur tantam esse, ut cuilibet potestati injiciat frenos. Honora dominum tuum: condona peccata conservis tuis, ut et ipse multis magis te honoret, ut in illo iudicii die vultum tibi ostendat serenum atque clementem, huius tua lenitatis memor. citat Gratianus causa XXIII, quæst. IV, ex Augustino: Duo ista nomina cum dicimus, homo et peccator, non utique frustra dicuntur: quia peccator est, corripe: quia homo, misere: vide et quæ sequuntur, et quæ supra posuimus ad caput XX, §. XII, §. XXVI, et XXXVI.

§. III.

Certe ut Christianorum] Theodosius ut Antiochenis condonaret crimen in se commissum à Flaviano Episcopo illis maxime Christi verbis permotus fuit: Dimitte illis Pater, quia nesciunt quid faciunt. Narrat Chrysostomus de statuis vicefima.

Iosephus] Antiquæ historiæ II, 3.

Nec quicquam gloriosius Principe impune laeso] Chrysostomus in laude Clementiæ: ἀπαντα μὲν γὰρ ἄνθρωπον τὸτο κρημεῖν δύναται. ἀξιοφρόντως δὲ τὰς ἐν ἐξουσίᾳ τὸ γὰρ πάντα ποιεῖν ἐπιτεπένης τῆς βασιλείας, κατέχει ἑαυτὸν, καὶ τὸν τῷ νόμῳ ἡμιόνα ποιεῖ τῶν ἔργων, μέγα μὲν εἰς εὐφρομίαν τε καὶ δόξαν omnem illa hominem ornare insigniter potest: maxime vero eos qui in impertis sunt

sunt constituti. nam cum regia potestas omnia permittat, semet retinere, ac divinam legem actionibus suis ducem præficere, egregium est ad famam gloriamque. Augustinus epist. cix, quæ est ad Bonifacium Comitem: memento cito ignoscere, si quis in te peccaverit & veniam postulaverit.

Antoninus Philosophus] Apud Vulcatium Gallicanum vita Avidii Cassidii.

Eum qui lacefferit injuriæ suæ poenitere] Procopius Vandalicorum I I : μετρίμελ' οὐ γὰρ ἐν δέοντι ἐπιτακτέον ἐπιγυγνόμεν' συγγνώμης αὐτοῖς τὰς ἡδικομένους ποιεῖν ἰσθῆναι. Poenitentia in tempore oborrens eis qui peccaverunt, ad veniam dandam provocare lafos solet.

Nobis ipsis nostrisque] Procopius Gotthicorum I I Gotthos ita ait §. IV. locutus Belisario: ὅταν δὲ αὐτοῖς ἔτι τις ἐχθρὸς, τὰς ἐκατέρωθεν ἡγεμένους ἀποσπᾷ μὴ δέξῃς τῆς οἰκείας τῶν τῶν δόχοντων σωτηρίαν ἀποβῆδ'· ἀλλὰ τί τε δίκαια τί τε εὐμφορὰ, ἢ σφίσι αὐτοῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς σφῶν ἐναντίοις ἐλέδ'· Ἡ δὲ cum ita se habeant, officium erit utriusque gentis rectorum, subditorum sibi salutem non projicere propria laudis studio, sed ea præferre quia ἔ' iusta sunt ἔ' utilia, non ipsis tantum sed & hostibus.

Consultatum à senatu an ex usu esset suscipere] Diodorus apud Thucydidem I I I : ἦν τε γὰρ δόξα φησὶ πάντων ἀδικεῖν, ἢ δ' ἂν τὸ τοῦ καὶ δόξα λέναι καλεῖσθαι εἰ μὴ εὐμφορῶν. Etiam si enim maxime illos peccasse pronuntiem, non utique & occidi eos jubebo, nisi expediat.

Sic Tusculani] vide Plutarchum Camillo.

Nihil recusando] Fecit idem Armeniorum rex Severi tempore. meminuit Herodianus libro I I I.

Legatus Iustiniani Amalasuntha] vide Procopium Vandalicorum I I. & Gotth. I.

Si efficacia ad bonum major sit collata efficacia ad malum quam ipsum malum est collatum bono] Vitur hac regula prudenter Narfes apud Procopium Gotthicorum I I.

In servitutem dedant, ne fame ac peste moriantur] Guido Blandratenfis §. VI. in oratione ad Mediolanenses apud Guntherum.

Omnia securi pro libertate feremus.

Sed libertatem contempta nemo salute

Sanus amat. neque enim certa susceptio cladis

Quam vitare queas, nisi cum ratione salutis,

Libertatis amor, sed gloria vana putanda est.

Nisi malint fame perire] Anaxilai qui ob famem Byzantium dederat hæc defensio fuit: pugnandum hominibus in homines, non in rerum naturam. Ita Xenophon. Procopius Gotth. IV: ἢ γὰρ ἐκπεινῶσαι τὴν ἐκείσιν τελευτῇ ἀνθρώποι ἐν τῷ πᾶσι ἐπικρατεῖται κρείσσων τῶ καὶ αὐτῇ κινδύνῳ ἑλπίς. Non laudant mortem voluntariam homines, quamdiu spes aliqua est periculo potentior.

Spiritu forti magis quam prudente] Idem cum explicasset consilia belli suscepti ab Sithonienfibus post Alexandri mortem ait saniorum iudicio eos πρὸς ἀνδοξίαν αὐτῷ βεβελῶδ'· τῷ δὲ συμφέροντι ἀπαμειβόμενοι, ad gloriam quidem recte consuluisse, sed ab utilitate aberrasse: ut qui properassent ἀποκινδυνεύειν μηδεμίαν ἀνάγκην κινδυνεύουσαν, periclitari nulla necessitate impellente, ne Thebanorum quidem tam nobili clade passi se admoneri.

§. VIII. *Rara ergo belli sumendi causa est qua omitti aut non possit aut non debeat*] Servius ad illud in x Æneidos :

Irām miserantur inanem

Amborum & tantos mortaliibus esse labores.

§. IX. *Quia nulla causa tam iusta est ut propterea bellum geri debeat.*

Nisi summa necessitudo] Plutarchus Gracchis : τὸ αὖτε τῆς ἐχάτης αἰτίας καὶ ἐπιφέρειν σκληρὸν, ὥστε ἰαλεμὸν ὥστε πολλὸν. *Extra summam necessitatem fer- rum inferre, nec boni medici est, nec boni presidis.* Marciani dictum apud Zonaram : μὴ δὲν ὅπλα βασιλείᾳ κινεῖν, ὡς ἐρηγεῖν ἐξόν. *Non debere regem arma movere, quamdiu pace frui liceat.* Augustinus Epistola ad Bonifa- cium, *Pacem habere voluntatis est: bellum autem debet esse necessitatis, ut li- beret Deus à necessitate & conservet in pace.*

Terrore ac fama] Leo spernens tela diu se terrore solo tuetur, ac velut cogi testatur. Haber id Plinius Historiæ Naturalis vii f, c. 16.

§. X.

Vtique dolenda] Lacedæmonii in oratione quæ exstat apud Dio- dorum Siculum libro xiii : θεωρῶντες τὰς ἐν τῇ πόλει φιλονεικίας πολλὰ καὶ δεινὰ πάθη ποιούσας, οἰόμεθα δὲν φανερόν ποιῆσαι πᾶσι καὶ θεοῖς καὶ ἀνθρώποις ὅτι τέτων ἡμεῖς πάντων ἴσμεν αἴτιοι. *Cum videamus ex bello plurimas inimicitias, plurima atrocitas oriri, nostri officii ducimus cunctis Dis hominibusque testatum facere causam horum à nobis non esse.* Plutarchus Numa : τί ἔν φήσει τις ἐκ ἐπὶ τὸ βέλιον θεωρῶν ἢ Ῥώμῃ τῶς πολέμοις, ἐρωτῶν ἐρώτημα μακρὸς ἀπεκρίσεως δέομενοι πρὸς ἀνθρώπους τὸ βέλιον ἐν πλεονεξίᾳ καὶ τρυφῇ καὶ ἡγεμονίᾳ μᾶλλον ἢ σωτηρίᾳ καὶ πραότητι & τῇ μὲν δικαιοσύνῃ αὐτοκρατεῖα πημένους. *Hæc si quis mihi dixerit, nonne Roma per bella profecit plurimum, quaestionem moverit longa responsionis egentem, apud homines qui profectum ponunt in opulentia, in deliciis, in impe- riis militaribus, non in salute populi, in lenitate, in iustitia suo contenta.* Ste- phanus medicus Chosroï Persarum regi apud Procopium Persico- rum ii : ἄκων, ἀ κρῆντε βασιλεῦ, φόβος σοὶ καὶ μάχας ἐργαζομένη καὶ πόλεων ἀνδραποδισμὸς, τῶν μὲν ἄλλων ἴσως ὀνομάτων πηγὴν τυχεῖν τὸ δὲ ἀγαθὸν εἶναι δοκεῖν, εἰ μὴ πῶς ἴσται. *Tibi, rex maxime, in cadibus & pugnis & urbibus subi- gendis occupato alia forte nomina contingant, bonus autem ut per hæc credaris, fieri nequit.* Adde locum egregium Guiccardini libro xvi.

Quod multum sanguinem fudit] ἐκ ἐπιτρέπει δὲ πολλὰς πολέμους ἡγωνισ- μῶν καὶ φόβῳ πῶν ἐχθρῶν μεμιασμῶν. *Non permisit templum struere ei qui multa bella bellasset, pollutusque esset, hostili quidem, attamen sanguine.* Verba sunt Iosephi libro vii, c. 4. ubi & plura in hanc sententiam sequuntur. Plinius libro vii, c. 25, post relata Cæsaris Dictatoris prælia, *Non equidem in gloria posuerim tantam etiam coactam humani generis injuriam.* Philo de vita Moïsis : καὶ γὰρ εἰ νόμιμοι αἱ καὶ ἐχθρῶν σφαγαὶ, ἀλλ' ὅρα κλένων ἀνθρώπων, εἰ καὶ δικαίως & ἀμυνόμενοι & βιασθέντες, ὑπαμύνονται εἰσὶν ἀκούει Διὸς τὸν ἀνθρώπου καὶ θεοῦν συγγένειαν. εἰ γὰρ ἐν κατὰ κράτος ἐδόξε τοῖς κτείνουσι πρὸς ἀπικα- λυγὴν τῶ νομοδιδίκατος ἄγους γεγενηδῶ. *Quamvis enim legibus permessa sint hostium occisiones, attamen quisquis hominem interfecerit, quamvis iuste, quamvis ad sui tutelam, quamvis coactus, aliquid labis contraxisse creditur, propter illam communem à summa causa venientem cognationem.* Quapropter & purgatione quadam opus habebant tales interfectores, ad eluendum quod commissum vido- batur piaculum.

Ad tempus] Triennio. Zonaras Nicephoro Phoca.

C A P V T X X V.

De causis belli pro aliis suscipiendi.

I. Bellum suscipi iuste pro subditis :

II Non semper tamen suscipiendum.

III. An subditus innocens hosti dedit possit, ut periculum vitetur.

IV. Bella item iuste suscipi pro federatis aqualibus & inaequalibus,

V. Et pro amicis :

VI. Imo & pro hominibus quibuscumque :

VII. Possit tamen id sine peccato omitti , si

quis aut sibi metuat , aut etiam nocentis vita.

VIII. An pro subditis alieni defendendis iustum sit bellum , distinctione explicatur.

IX. Injustus esse societates & mercenariam militiam sine causarum discrimine.

X. Etiam praecipue praeda aut stipendii causa militare vitiosum esse.

SVpra cum de his qui bellum gerunt egimus , dictum ostensum-
 que à nobis est , naturaliter non tantum unumquemque sui juris
 esse exsecutorem , sed & alieni. quare quæ causæ iustæ sunt ipsi cu-
 jus res agitur , eadem iustæ sunt iis qui aliis opem ferunt. Prima au-
 tem maximeque necessaria cura * pro subditis , sive qui familiari,
 sive qui civili subsunt imperio. Sunt enim quasi pars rectoris , ut ibi-
 dem diximus. Sic pro Gabaonitis qui se populo Hebræo subjece-
 rant arma sumpsit is populus duce Iosua. *Majores nostri* , inquit Cice-
 ro ad Quirites , *sape mercatoribus ac naviculariis injuriosius tractatis bella*
gesserunt. Alibi : Quot bella majores nostri susceperunt quod cives Romani inju-
ria affecti , navicularii retenti , mercatores spoliati esse dicerentur ? Idem Ro-
 mani pro quibus socii arma sumere noluerant , pro iis deditis , id est ,
 factis subditis , eadem sumere necessarium duxerunt. Campani ad
 Romanos ; *Quandoquidem nostra tueri adversus vim atque injuriam iusta*
vi non vultis , vestra certe defenderitis. Florus à Campanis fedus quod an-
 te habebant , sanctius ac factum omnium suorum deditio : *Fides agi*
visa , inquit Livius , *deditos non prodi.*

Lib. I, c. v.

Navar.
xxiv. 18.

Ios. x, 6.

Verr. 11.

Lib. vii.

II. Non tamen semper quamvis iusta causa subditi alicujus , obli-
 gat rectores ad bella sumenda : sed ita demum si id sine omnium aut
 plurium subditorum incommodo fieri potest. Rectoris enim officium
 magis circa totum quam circa partes versatur : & quo pars est ma-
 jor , eo ad totius naturam propius accedit

III. Itaque si civis unus quamvis innocens ad exitium ab hoste
 deposcatur , dubium non est quin deferri possit , si appareat civitatem
 hostium viribus multo esse imparem. Disputat contra hanc senten-
 tiam Ferdinandus Vasquius : sed si non tam verba ejus quam propo-
 situm spectetur , hoc videtur agere ne civis talis temere deferatur , u-
 bi eum defendi posse spes sit. Nam & historiam adfert Italici pedi-
 tatus qui Pompejum rebus nondum plane desperatis deseruit , de sua
 salute certior factus à Cæsare ; quod ille non immerito improbat.
 An vero etiam tradi in manus hostium possit civis innocens , ut vite-
 tur imminens alicui civitatis excidium , disputant eruditi , & olim
 disputatum est , ut cum Demosthenes nobilem illam de canibus ,
 quos lupi pacis causa ab ovibus tradi sibi postulabant , fabulam
 protulit. Negant id licere non Vasquius tantum , sed is cuius senten-
 tia ut perfidia propinqua à Vasquio arguitur Sotus. Poni tamen
 Sotus

Soto de Inst.
& jur lib. v.
9. 1, art 7.
L. 1 contr.
II. c. 13.

Sorus teneri talem civem se hostibus tradere : hoc quoque negat Vasquius, quia natura societatis civilis, quam sui quisque commodi causa inuit, id non postulet. Sed hinc nihil aliud sequitur quam ex jure proprie dicto, civem ad hoc non teneri : at non etiam caritatem pati, ut aliter faciat. Multa enim sunt, non iustitiæ proprie dictæ, sed dilectionis officia, quæ non tantum cum laude præstantur, quod Vasquius agnoscit, sed etiam omitti sine culpa nequeunt. Tale autem omnino hoc videtur esse, ut maximæ multitudinis innocentis vitam suæ unius quis præferat. Praxithea in Euripidis Erechtheo :

Εἰς ἃς ᾗ ἀρεθὺν οἶδα καὶ τεύλασθον

Τὸ μείζον, εἰς μὲν οἶκον ἔσ' ὡλεον δένει,

Παύσας ἀπάτης πόλεον, ἐστ' ἵκον φέει.

Si namque numerus quidque sit plus aut minus

*Percipimus animo, * non malo unius domus*

Communi vinci, sed nec equari potest.

Diod. libro
xvii.

Atque ita Phocion Demosthenem atque alios hortabatur ad exemplum Lei filiarum & * Hyacinthidum potius mortem ipsi subirent, quam malum irreparabile patriæ inferri sinerent. Cicero pro P. Sextio : *Si mihi in aliqua nave cum meis amicis naviganti hoc accidisset, ut multi ex multis locis pradones classibus eam navem se oppressuros minarentur, nisi me unum sibi dedidissent: jecissem me potius ipse in profundum, ut ceteros conservarem, quam illos mei tam cupidos non modo ad certam mortem, sed in magnam vitæ discrimen adducerem.* Idem de Finibus III : *Vir bonus & sapiens & legibus parens & civilis officii non ignarus, utilitati omnium plus quam unius alicujus aut sua consulit.* Apud Livium de Moloffis quibusdam dictum legimus: *Equidem pro patria qui lethum appetissent saepe fando audivi: qui patriam pro se perire aequum censerent, hi primi inventi sunt.* Sed hoc posito restat dubitatio, an quod ille facere teneretur ad hoc cogi quoque possit. Negat hoc Sorus exemplo divitis qui egeno stipem dare ex misericordiæ præscripto tenetur, cogi tamen nequit. Sed notandum est aliam esse rationem partium inter se, aliam superiorum ubi cum sibi subditis comparantur. Nam par parem cogere non potest nisi ad id quod ex jure debetur stricte dicto. At superior cogere potest etiam ad alia quæ virtus quælibet præcipit, quia in jure proprio

Leff. lib. II,
c. 9. dub. 7.

superioris, qua superior est, hoc est comprehensum. Sic in magna frumenti penuria cives cogi possunt quod habent in medium conferre: quare & in nostra illa controversia verius videtur cogi posse civem, ut id faciat quod exigit caritas. Atque ita is quem dixi Phocion amicissimum quendam sibi Nicoclem nomine demonstrans ajebat huc malorum ventum, ut si Alexander eum deposceret, ipse deendum censeret.

Plut. Phoc.

IV. Subditis proximi, imo pares sunt in hoc, ut defendi debeant socii, in quorum federe comprehensum, id est, siue in tutelam sese & fidem aliorum dederunt, siue mutua auxilia pacti sunt. *Qui non repellit injuriam à socio si potest, tam est in vitio quam ille qui facit,* ait Ambrosius. Pactiones autem tales * ad bella quibus iusta causa non subsit porrigi haud posse diximus alibi. Et hæc est causa cur Lacedæmonii, priusquam bellum in Athenienses susciperent, sociis omnibus de cau-
sæ ju-

ſæ juſtitia judicium permiferint : Et Romani Græcis de bello in Na- *Livius lib.*
 bidem. Nunc illud addamus, ne tunc quidem teneri ſocium ſi nulla *xxxiv.*
 ſpes fit boni exitus. Boni enim non mali cauſa ſocietas contrahitur.
 Defendendus autem ſocius eſt etiam contra alium itidem federa-
 tum, niſi priori federe aliquid ſpecialius convenerit. Sic Corcyraos,
 ſi cauſa eorum juſta erat, Athenienſes defendere potuerunt etiam
 contra Corinthios ſocios vetuſtiores.

V. * Tertia cauſa eſt, amicorum quibus auxilium promiſſum qui- *Viſt. de Ind.*
 dem non eſt, ſed tamen amicitia quadam ratione debetur, ſi facile *p. 2, n. 17,*
 & ſine incommodo exhiberi poſſit. Sic pro Lorho cognato arma *Cajet. 2. 2.*
 ſumſit Abrahamus : Antiaribus præceperunt Romani ne in Græcos,
 utpote Italorum cognatos, piraticam exercerent. Iidem ſæpe non
 pro fociis tantum quibus ex federe id debebatur, ſed pro amicis bel-
 la ſuſceperunt, aut ſuſcipere minati ſunt. *9. 4. art. 1.*

VI. Poſtrema latiſſimeque patens eſt hominum inter ſe conjun- *Cic. de ſin.*
 ctio, quæ vel ſola ad opem ferendam ſufficit. *III; de off.*
Homo in adiutorium mi- *II. L. ut*
tuum generatus eſt, * ait Seneca. Ejusdem eſt : † *vim. D. do*
Sapiens quoties poterit *juſt. & jure.*
fortuna intercedet. Euripides in Supplicibus : *‡ de Ira l. I.*

Præbent ſaxa perſugium feris

Aræque famulis. urbibus preſſis malo

Tutamen urbes.

Ambroſio, *De Off. I.*
fortitudo qua defendit infirmos plena juſtitia eſt. Qua de re ſu- *lib. c. 5.*
 pra quoque egimus.

VII. Quæritur hic, an teneatur etiam homo hominem, populus *De legib. IV.*
 populum ab injuria defendere. * Plato puniendum cenſet qui vim *Diod. l. I.*
 alteri illatam non arcet : quod & Ægyptiorum legibus cavebatur.
 Sed primum ſi manuſcriptum ſit periculum, non teneri certum eſt. po-
 teſt enim ſuam vitam & res alienis præferre. Atque ita interpretan-
 dum cenſeo illud Tullii : *Qui non defendit, nec obſiſtit ſi poteſt injuria,*
tam eſt in vitio quam ſi parentes, aut patriam, aut ſocios deſerat : ut poteſt il-
 lud intelligamus, cum ſuo commodo : nam & idem alibi dicit, *non*
deſendi homines ſine vituperatione fortaiſſe poſſunt. Apud Salluſtium eſt in
 hitoriiſ : *omnes qui ſecundis rebus ſuis ad belli ſocietatem orantur, conſide-*
rare debent, liceatne tum pacem agere. dein quod quaritur ſatiſſue pium, tu-
tum, glorioſum an indecorum ſit. * Senecæ quoque hoc non ſpernen-
 dum : *Succurrat perituro, ſed ut ipſe non pereat, niſi ſi futurus ero magni*
hominis aut magna rei merces. Sed ne tunc quidem tenebitur, ſi op- *Leſ. lib. II.*
 preſſus niſi morte inſaſoris eripi non poteſt. Nam ſi inſaſoris vi- *c. 4. dub. 15.*
 tam qui invaditur ſuæ poteſt præferre, ut alibi diximus, non pec-
 cabit qui inſaſum id aut credet, aut volet malle : præſertim cum ex
 parte inſaſoris majus ſit periculum damni irreparabilis & ſempi-
 terni.

VIII. Eſt & illud controverſum, an juſta ſit belli cauſa pro ſub-
 ditis alienis, ut ab eis arceatur imperantis injuria. Sane ex quo civi-
 les ſocietates inſtitutæ ſunt, certum eſt rectoribus cujuſque ſpeciale
 quoddam in ſuos juſ quæſitum. Euripides Heraclidis.

δικαιοι εἰς ἑσπεῖν οἰκόντες πόλιν

αἰὲρ καὶ ἀνὴρ κυρίας καὶ ἐν δικαιο.

*Nos quotquot hujus colimus urbis moenia,
Sufficimus ipsi nostra judiccia exsequi.*

Nec alio illud pertinet :

*Spartam tibi qua contigit orna :
Nobis fuerint cura Mycena.*

Et Thucydides inter summi imperii signa posuit τὰ ἀνθρώπων *judiciorum summam potestatem*, non minus quam τὸ ἀνθρώπων καὶ τὸ ἀνθρώπων, id est, *legum & magistratuum creandorum jus*. Nec alio pertinet poeticum illud :

Verg. Æn. l.

*Non illi imperium pelagi regnumque tridentis,
Sed mihi sorte datum.*

Et huic non dissimile illud :

Ovid. Met.

** Rescindere numquam*

xiv.

Dis licet acta Deum :

Et apud Euripidem :

Hippolyte.

Mos ille est Deum .

Quod cupit unus , huic nefas obistere :

*Libro 1. de
Off.*

Nimirum, ut recte explicat Ambrosius : *ne usurpata aliarum partium sollicitudine bellum inter se incitarent.* τὰς σφίτερας αὐτὸν πῶς καλᾶν, * *ut in*

L. v.

suos quisque animadvertant æquum esse censent Corinthii apud Thucydidem. Et Perseus in oratione ad Martium quod in Dolopes fecisset

Liv. l. xlii.

negat se defensurum : *jure*, inquit, *feci meo, cum mei regni , mea ditio-*

Vitt. rel. de

Ind. n. 15.

nis essent. Sed hæc omnia locum habent ubi vere delinquent subditi, adde etiam ubi dubia est causa. In hoc enim instituta est illa imperiorum distributio. At non etiam, si manifesta sit injuria, si quis Busris, Phalaris, Thrax Diomedes ea in subditos exerceat, quæ æquo nulli probentur, ideo præclusum erit jus humanæ societatis. Sic in

Vitt. de Ind.

rel. p. 2, n.

13.

Maxentium & in Licinium Constantinus, * in Persas alii Romanorum Imperatores arma ceperunt, aut capere minati sunt nisi vim à Christianis religionis nomine arcerent. Imo etiam si daretur ne in summa quidem necessitate arma recte à subditis sumi (qua de re dubitare vidimus illos ipsos quorum institutum fuit regiam potestatem defendere) non tamen inde sequetur non posse pro ipsis ab aliis arma sumi. Quoties enim actioni alicui impedimentum ponitur personale, non ex re; toties quod uni non licet, alteri pro eodem licere potest, si modo tale sit negotium in quo alter alteri prodesse possit. Sic pro pupillo, cujus persona judicium non capit, litigat tutor aut alius: pro absente etiam sine mandato defensor. Impedimentum autem quod resistere subditum prohibet, non ex causa venit quæ eadem est in subdito & in non subdito, sed ex personæ qualitate, quæ in alios non transit. Sic Seneca existimat bello à me peti posse, qui à mea gente sepositus, suam exagitat, ut diximus, cum de pœnis exposcendis ageretur: quæ res sæpe cum defensione innocentium conjuncta est. Scimus quidem ex veteribus novisque historiis alieni cupiditatem hos sibi quærere obtentus: sed non ideo statim jus esse definit si quid à malis usurpatur. Navigant & piratæ: ferro utuntur & latrones.

I X. Sicut autem societates bellicas eo initas animo * ut in quodvis bellum nullo causæ discrimine promittantur auxilia, illicitas dixi-

diximus, ita nullum vitæ genus est improbius quam eorum qui sine causæ respectu mercede conducti militant, & quibus

Ibi fas, ubi plurima merces.

Quod Plato ex Tyrtæo probat. Hoc ipsum est quod Ætolis à Philippo exprobratum legimus: & Arcadibus à Dionysio Milesio his verbis: ἀρχὴ πολέμου ἀσκεῖται, καὶ τὰ πῶν ἰσθμίων καὶ τὴν Ἀρκάδων τεύχεα καὶ ἀεὶ ἐρχεται πόλεμος αἰτίαν ἔχων: belli instituntur nundina, & Græcorum mala in fructu sunt Arcadibus, & sine causarum respectu modo huc modo illuc arma circumferuntur. Res sane miseranda, ut Antiphanes loquitur,

ὅς ἐνεκα τῆς ζῆν' ἐρχεῖ ἀποθνήσκει,

Miles qui vitæ causa se auctorat neci.

Dion Prusænsis: καὶ τί τῆς ζῆν' ἀναγκασιότερόν ἐστιν ἢ πὶ τάς ἀεὶ παλαιοὺς ποιεῖται πένιτες; ἀλλ' ὅμως καὶ τῷ δολοφύσσει διὰ χρημάτων ἐπιθυμίαν. Quid magis est necessarium nobis, aut quid pleris sit quam vita? & tamen hanc quoque non pauci perdunt dum pecuniam querunt. Parum vero quod suam vendunt necem, nisi & aliorum sæpe innocentium venderent; tanto carnifice detestabiliores, * quanto pejus est sine causa quam ex causa occidere: Sicut Antisthenes dicebat carnifices tyrannis esse sanctiores, quod illi nocentes, hi innocentes interficerent. Major Philippus Macedo huic hominum generi, πῶς τοφῶς ἐωδίσιν ἔχον ὅτι τῷ μισοφορεῖν, quibus unus ex militia quæstus esset, dicebat bellum esse pacem, pacem bellum. Non est inter artificia bellum, imo res est tam horrenda, ut eam nisi summā necessitas, aut vera caritas honestam efficere nequeat: quemadmodum ex iis intelligi potest quæ capitum antecedentium proximo dicta à nobis sunt. Augustino iudice militare non est delictum, sed propter prædam militare peccatum est.

X. Imo & propter stipendium, si id unice aut præcipue spectetur: cum alioqui stipendium accipere licitum sit omnino: τίς τῷ ἐχθρῷ πωλεῖ ἰδίους ὑψανούς πῶς; ait Paulus Apostolus: quis suis impensis militat?

Annotata ad caput xxv.

Pro subditis] Procopius Persicorum II: καὶ ὁ μὴδὲν αὐτὸς ἀδικῶν §. I. δίκαιος, εἰ μὴ καὶ τὰς ὑπ' ἐτέρων ἀδικουμένους ἔχων ὅτι ἐξουσία ῥύεσθαι πέφυκεν.

Neque enim statim iustus est qui injuriam nulli facit, nisi & eo sit animo ut tuteatur sibi commissos adversus alienas injurias.

Dubium non est quin deferri possit] Vide Consilium Nicephori Patriarchæ datum Michaeli Langabæ de transfugis pacis causa reddendis Bulgarorum duci, ubi hæc verba apud Zonaram: κατ' ἑὸς ἐὶναι πᾶσι καλόν τε καὶ μέγα πᾶσι, ἢ πολλὰ πᾶσι ἀνέλεον. Satiis iudicemus esse paucos aliquos mala ferre, quam immensam multitudinem.

Non malo unius domus

Commune vinci, sed nec æquari potest] καὶ δίκαιοι θεοδότην τὸ ὅλον μέρος εἶναι. Iniquum est totum fieri accessionem partis. Locus est apud Philonem fine libri II de vita Moysis, ubi & alia lectu dignissima.

Hyacinthidum] Vide Apollodorum in Bibliotheca.

Etiā ad alia quæ virtus aliqua præcepit] Sic apud Lucanos pœna errat dicta prodigis, ingratis apud Macedonas, otiosis apud eosdem

Luca-

Silo in verbo Bellum.
p. I, §. IO.
circa f.
Livius libro xxxii.

Bellinus de re milit. II
p. II. 2, n. 4.

Diod. libro xvi II.

De verbis Domini secundum Matthæum citatur causa xxxi II.
quest. I.
I Cor. x, 7.

Lucanos & Athenienſes . Adde quæ allata ad Libri I , c. I , §. 9.

§. IV.

Ad bella quibus iusti causa non subjicit] Vide Simlerum de republica Helvetiorum. *Domino guerram faciente alicui , si sciatur , quod iuste , aut cum dubitabitur , iustitiam eum adiuvare tenetur . Sed cum palam est quod irrationabiliter eum facit , adiuvet eum ad ejus defensionem : ad offendendum vero alicui non adiuvet* Lib. II de Feudis . c. 28. Hic finitur.

§. V.

Tertia casus est amicorum] Oraculum vetus :

Ἀνδρᾶ φίλῳ θνήσκοντι παρὸν πύλας ἐκ ἑσθῆτος

Οὐ σε ἤμισυ πῦρ ἀπὸ τοῦ ἑσθῆτος ἐξίδηται.

Non ope jurasti praesens in morte socalem :

Effabor tibi nil , nisi , Temple sinibus exi.

§. VII.

Plato puniendum censet qui vim alteri illatam non arceat] Et Hebræi , Moſe de Kotzi præcepto jubente LXXVII , LXXX , vetante CLXIV , CLXV.

Seneca quoque] Locus est de Beneficiis II , 15. alter non dissimilis ejusdem argumenti lib. I , c. 10 : *Dignum etiam impendio sanguinis mei tuebor , & in partem discriminis veniam : indignum si eripere latronibus potero clamore sublato , salutarem vocem homini non pigebit emittere .* Vide quæ supra libro II , c. I , §. 8.

§. VIII.

Rescindere nunquam

Dis licet acta Deum] Ejusdem est III Metamorphoseon :

Neque enim licet irrita cuicumque

Facta Dei fecisse Deo.

Ut in suos quisque animadvertant] Augustinus II de Libero arbitrio :

Non enim ut alicujus est bonitatis , alienus prestare beneficia , ita iustitiae , vindicare in alienos . Procopius Vandalicorum I : *τὴν ὑπαρχέσαν ἡγεμονίαν αὐτῶν πᾶσι διοικεῖσθαι καλὸν , καὶ μὴ ἀπάσχειας εἰσιεῖσθαι φρονιμῶς .* Quod cuique obigit imperium id ut administret , ac ne alienas curas in se trahat , honesto convenit.

In Persas alii Romanorum Imperatores] Exemplum simile habes in rebus Pipini apud Fredegarium in fine.

§. IX.

Ut in quodvis bellum nullo causa discrimine promittantur auxilia] Iterum Simlerum hac de re vide.

Qui vita causa se auctorat neci] Vita parari ea in quibus vita consumitur , dixit Seneca Naturalium V , 18. Plautus Bacchidibus :

Suam qui auro vitam venditant.

Guntherus :

Ære dato conductæ cohors & bellica miles

Donna sequens , presioque suum mutare favorem

Suctus & accepto pariter cum munere bello

Hunc habuisse , dator pretii quem jussit , hostem.

Quanto pejus est sine causa , quam ex causa occidere] Seneca Naturalium V , 18 : *Hoc vero quid aliud quis dixerit , quam insaniam ? circumferre pericula , & rursus in ignotos , iratum sine injuria , occurrentia devastantem , ac ferarum more occidere , quem non oderis ?*

C A P V T X X V I.

De causis iustis ut bellum geratur ab his qui
sub alieno imperio sunt.

I. Qui dicantur esse sub alieno imperio.

II. Quid hu faciendum si ad deliberationem adhibeantur, aut liberam electionem habeant.

III. Si imperetur ipsis, & causam belli iniustam credant, non militandum.

IV. Quid si dubitent?

V. Pietatu esse hac in re dubitantibus subditu parcere sub onere tributu extraordinarium.

VI. Quando subditorum arma iusta sint in bello iniusto.

E Gimus de his qui sunt sui juris: sunt alii in conditione parendi positi, ut filii familiarum, servi, subditi, etiam cives singuli, si cum civitatis suæ corpore comparentur.

II. Hi vero si aut ad deliberationem adhibeantur, aut libera ipsis optio datur militandi aut quiescendi, easdem regulas sequi debent, quas illi qui suopte arbitrio pro se aut aliis bella suscipiunt.

III. At si edicitur ipsis ut militent, quod fieri solet, siquidem constat ipsis iniustam esse belli causam, abstinere omnino debent. Deo potius obediendum quam hominibus, non Apostoli tantum dixerunt, * sed & Socrates: & apud magistros Hebræorum exstat sententia, indicans regi contra Dei legem quid præcipienti prorsus non parendum. Polycarpi jamjam morituri dictum exstat: *θεοῦ δὲ ὀφείλομεν ἢ ἀρχαῖς ἢ ἐξουσίαις ἀπὸ θεοῦ τεταγμέναις πλεῖν καὶ τὸ πρὸς ἑαυτοὺς τοῦ μὴ βλάπτειν ἡμᾶς δυνάμεν*: didicimus imperiis ac potestatibus à Deo ordinatis exhibere honorem quem par est, quique salutem nostram non impediatur. Et Paulus Apostolus; *Fili, inquit, obedite parentibus * in Domino, id enim æquum est*. Ad quem locum Hieronymus: *Peccatum filiorum est non obedire parentibus, & quia poterant parentes aliquid imperare perversum, adiunxit, in Domino*. Et deservis addit: *Cum dominus carnis à Domino spiritus diversum imperat, non est obediendum*. Idem alibi: *In illis tantum debent dominis & parentibus esse subiecti quæ contra Dei mandatum non sunt*. Nam & idem ille Apostolus dixerat sui quemque operis mercedem reportaturum sive liberum sive servum. Tertullianus vero: *satis præscriptum habemus, in omni obsequio esse nos oportere, secundum Apostoli præceptum, * subditos magistratibus, principibus & potestatibus: sed intra limites discipline*. In martyrologio Silvanus martyr: *Idcirco Romanas leges contemnimus ut iussa divina servemus*. Apud Euripidem dicenti Creonti: *Phanessu.*

Norme exsequi mandat a fas ipsum jubet?

Respondet Antigone:

Non imperata jure nec jus exsequi.

Musonius ita ait: *Si quis, aut patri, aut magistratui, aut domino turpia, aut iniqua factus imperanti non paret, is nec inobediens est, nec injuriam facit, nec peccat*. Gellius negat probam esse sententiam, omnia esse quæ pater jussit parendum. *Quid enim, ait, si prodicionem patriæ, si matris necem, si alia quadam imperarit turpia aut impia? Media igitur sententia optima atque tutissima visa est, quadam esse parendum, quadam non obsequendum*. L. 11, c. 7.

Seneca pater: *Non omnibus imperiis parendum est. * Quintilianus: Non*

Decl. 271. omnia necesse est facere liberis quacumque patres imperant. Multa sunt quae fieri non possunt. Si imperes filio ut sententiam dicat contra quam existimet : si testimonium iubeas dici ejus rei quam ignoret : si sententiam in senatu : si Capitolium incendere jubeas , arcem occupare , licet dicere : Haec sunt quae fieri non oportet. Seneca : Non aut nos omnia juberè possumus , aut in omnia servi parere coguntur. Contra rempublicam imperata non faciunt : nulli sceleri manus commodabunt. Sopater : ἔσθ' ἡ φύσις, πειθεῖναι τὸ πάλαι· εἰ μὲν καὶ νόμος καλῶς· εἰ δὲ καὶ τὸ πάλαι, τότε εὐλογεῖν. Patri, inquit, parendum est. Si quidem intra jura , recte : sin ultra honestum , non convenit. * Irrisus olim Stratocles qui legem Athenis rogaverat , ut quicquid Demetrio regi placuisset , id in Deos pium & inter homines justum esset. Plinius alicubi elaboratum à se ait , ut constaret * ministerium crimen esse. Ipsa jura civilia , quæ peccatis excusabilibus facile veniam præbent , favent quidem his qui parère necesse habent , sed non in omnibus. Excipiunt enim ea quæ atrocitatem habent facinoris vel sceleris , quæ sua sponte scelerata ac nefaria sunt , ut loquitur Tullius , maleficia quæ sponte & non disputatione Iurisperitorum , sed naturali interpretatione fugienda sunt , ut Asconius interpretatur. Narratum Hecatzæ Josephus memorat , Iudæos qui Alexandro Macedoni militabant , neque verberibus neque contumeliis ullis adigi potuisse ut ad Beli templum , quod Babylone erat , instaurandum , humum cum militibus cæteris aggererent. Sed propius nostri argumenti exemplum habemus in Thebæa legione , de qua supra egimus , & in Iuliani militibus , de quibus sic Ambrosius : *Julianus Imperator quamvis esset Apostata habuit tamen sub se Christianos milites : quibus cum dicebat , producite aciem pro defensione reipublicæ , obediebant ei : cum autem diceret eis , producite arma in Christianos , tunc agnoscebant Imperatorem cali.* Sic & spiculatorum legimus ad Christum conversos mori potius elegisse , quam edictis & judiciis in Christianos manum commodarent. Tantundem erit si quis persuasus sit quod imperatur injustum esse. Nam huic tantisper ea res pro illicita est , quamdiu eam opinionem non potest deponere : ut ex supra tractatis apparet.

IV. Quod si dubitet , res licita sit necne , eritne quiescendum an parendum ? Parendum plerique censent : nec obstare illud laudatum , Quod dubites ne feceris : quia qui contemplative dubitat , potest ætivo judicio non dubitare : Credere enim potest in re dubia obsequendum superiori. Et sane quin hæc distinctio judicii duplicis in multis actionibus locum habeat , negari non potest. Iura civilia non Romanorum tantum , sed & aliarum gentium in tali circumstantia , non modo * impunitatem concedunt obedientibus , sed & actionem in eos civilem denegant. Is damnum dat , ajunt , qui juberè dare : ejus vero nulla culpa est , cui parère necesse est. Necessitas potestatis excusat , & similia. Ipse Aristoteles Nicomachiorum quinto , his qui injustum quidem aliquid faciunt , non autem injuste , annumerat famulum domini imperantis : injuste autem eum agere , à quo actionis principium est ; nimirum quia in famulo vis deliberatrix plena non est , ut indicat proverbium ;

L. Damnum de R. l. L. Liber homo. D. ad L. A. quæ l. L. Non videtur. S. Qui juss. de R. l. Paul. l. v. Sen. tit. 22, s. 1. Leges Longo-

ἡμῖν τῆς ἀρετῆς ἀπαιρεῖται εὐρύστολον ἡμῶν.

Dimidia virtute caret servire coactus.

Et simile :

ἡμῖν γάρ τε νόσ ἀπειμείρεται εὐρύστοπα Ζεὺς

ἀνδρῶν εἰς αὖν δὲ καὶ εὐρύστολον ἡμῶν ελεῖται.

Tollitur huic hominum generi pars altera mentis

Ab Iove, servilem voluit quos ducere vitam.

bar. tit. 96.
de termino
essajo. Leges
Wifigoth L.
II, tit II,
c. 2. L. VII I.
tit. I, c. I.
Libro VII I.
tit. IV, c. II.

Et illud quo Philo utitur :

Δεῖλον πύφουκας ἔμπεσι σοι λόγῳ.

*Servi tua est fortuna : * ratio ad te nihil.*

Et illud Taciti : Principi summum rerum iudicium Dii dederunt, subditis obsequi gloria relicta est. Narrat idem scriptor Pisonis filium à Tiberio crimine belli civilis purgatum : patris quippe iussu, nec potuisse filium detre-

Ann. III.

ctare. * Seneca : Servus herilis imperii non censor est, sed minister. Et specialiter in hac de militia quaestione ita fensit Augustinus. Sic enim ait : Ergo vir iustus si forte sub rege etiam sacrilego militet, recte potest illo iubente bellare, si civica pacis ordinem servans, quod sibi iubetur, vel non esse contra Dei praeceptum certus est, vel utrum sit, certus non est : ita ut fortasse reum faciat regem iniquitas imperandi ; innocentem autem militem ostendat ordo servandi. Et alibi : Miles cum obediens potestati sub qua legitime constitutus est hominem occidit, * nulla civitatis suae lege reus est homicidii : imo nisi fecerit, reus est imperii deserui atque contemni. quod si sua sponte atque auctoritate fecisset, in crimen effusi humani sanguinis incidisset. Itaque unde puniatur si fecerit iniussus, inde puniretur si non fecerit iussus. a Atque hinc passim recepta est sententia, subditos quod attinet, dari bellum utrumque iustum, id est iniustitia vacans, quo illud pertinet :

Lib. XXII,
c. 74. cons.
Foujourn.

De civit.
Det. lib. I,
c. 26.
a Sil. in
verbo bel-
lum, I, n. 9,
concl. 4

Cast. in l. vi
D. de iustit.
Soto l. v. q.
I, art. 7, &
q. 3, art. 3.
Vist. de iure
bell. n. 32.
Covar. in c.
peccat. parta
II, §. 10.
b Adr.
Quaestione
quodl. I, 13

Quis iussus induat arma

Scire nefas.

Non caret tamen hoc sua difficultate. Et b Adrianus nostras, qui Cispalpinorum ultimus Pontifex Romanus factus est, * contrariam defendit sententiam, quæ stabiliri potest non illa præcise ratione quam ille adfert, sed hac quæ magis urget, quod qui dubitat contemplative, debeat iudicio activo eligere partem tutiorem. Est autem pars tutior abstinere bello. Laudantur Esseni quod inter alia jurarent

Bald. II,
conf. 385.
Sotus de
des. sect.
membr. 7, q.
2. in resp.
n. 1.

μη βλάψαν πῶς ἐξ ἐπιγνώμας : non nocituros se cuiquam, ne si iuberentur quidem : & imitatores horum Pythagorei, qui, Iamblichio teste, bello abstinebant, causa addita, quia φόνων χορηγίης καὶ νομοθέτης ὁ πόλεμος, bellum cades subministrat atque imperat. Neque obstat quod ex altera parte periculum est inobedientiæ. Nam cum utrumque incertum sit (nam si iniustum est bellum, jam in ejus violatione nihil est inobedientiæ) caret peccato, quod ex duobus minus est. Inobedientia autem in ejusmodi rebus suapte natura minus malum est quam homicidium, præsertim multorum innocentium. Narrat veteres cum Mercurius ob Argum interfectum accusatus Iovis mandato se defendisset, non tamen aulos Deos eum absolvere. Sed nec Pothinum Ptolemæi satellitem Martialis, cum ait :

Antonè tamen est peior, quam causa Pothimi :

Hic facinus domino præstitit, ille sibi.

*Vult. de jure
beli, n. 25.*

Nec magni ponderis est quod contra nonnulli adferunt fore, ut id si admittatur vereat saepe respublica; quia plerumque non expediat rationes consiliorum edi populo. Ut enim hoc verum sit de causis suavoris belli, de iusticiis verum non est, quas oportet claras esse & evidentes, & proinde tales quæ palam exponi & possint & debeant. Quod de legibus nimis forte indistincte dictum à Tertulliano est, in his legibus siue edictis de bello gerendo locum iustissime habet: *Nequi. et. s. fideliter legi obsequitur ignorans quale sit quod ulciscitur lex. nulla lex sibi soli consentiantiam iustitiae suae debet, sed eis à quibus obsequium expectat. Ceterum si levis lex est, quæ probari se non vult: improba autem, si non probata dominetur.* Apud Papinium Achilles Vlyxi se ad bellum excitanti ait:

Quæ Danaïs tanti primordia belli,

Ede: libet iustas hinc sumere protinus iras.

Apud eundem Theseus:

Ite alacres, tantaque precor confidite causa.

Propertius dixerat:

Frangit & attollit vires in milite causa:

Quæ nisi iusta subest, excutit arma pudor.

Cui par illud Panegyristæ: *Tantum etiam inter arma bona conscientia sibi vindicat, ut jam coeperit non virtutis magis quam integritatis esse victoria.* Ac sic viri quidam eruditi interpretantur p^o quod legitur Gen. xiv, 14: ut sensus sit ministros Abrahami ante prælium ab ipso plene institutos de armorum suorum iustitia. Et sane denuntiationes, ut innox infra dicemus, palam fieri solebant & expressa causa, ut totum quasi genus humanum de iustitia causæ possit cognoscere. Scilicet prudentia virtus est, ut & Aristoteli visum, imperantis propria: iustitia vero hominis qua homo est. omnino autem sequenda videtur ea quam diximus Adriani sententia, si subditus non modo dubitet, sed argumentis probabilibus inductus magis in id propendat ut bellum iniustum esse putet: præcipue vero si de aliis impetendis, non de suis tuendis agatur. Quin probabile est, etiam carnifici qui damnatum occisurus est, hactenus, aut quod quæstioni & actis interfuerit, aut ex rei confessione cognita esse debere causæ merita, * ut satis ei constet mortem ab eo commeritam: idque nonnullis in locis observatur. nec aliud spectat lex Hebræa, cum ad lapidandum eum qui damnatus est testes vult præire populo.

*Ægil.
Regius de
act. supern.
disp. 31,
dub. 5. n. 85.
Bannes 2, 2,
q. 40, art. 1.
Molina tra-
ctat. 11, dis-
put. 113.
Deuc. xvii.*

*Situ. in ver-
bo bellum, p.
1, n. 7, circa
fin.*

V. Quod si subditorum animis per causæ expositionem satis nequeat fieri, omnino officium erit boni magistratus tributa ipsis potius extraordinaria imperare, quam operam militarem: præsertim ubi non defuturi sunt alii qui militent. quorum voluntate non tantum bona, sed & mala uti potest rex iustus, quomodo Deus & Diaboli & impiorum parata opera utitur; & sicut culpa caret qui egestate pressus pecuniam sumit ab improbo fœneratore. Imo etiam si de causâ belli dubitari non possit, minime tamen videtur æquum ut Christiani inviti cogantur militare, cum à militia abstinere, etiam cum militare liceat, majoris cujuscumque sit sanctitatis, quæ & à clericis & à pœnitentibus diu exacta est, aliis vero omnibus multis modis commendata. Origenes Celfo Christianis objectanti militiæ detractionem sic respondet:

sponder: *His qui à fide alieni pro republica militare nos jubent, & homines occidere, ita respondebimus : Hi qui simulacrorum vestrorum sunt sacerdotes, & deorum quos putatis flamines, dexteras puras servant sacrificiorum ergo, ut ex incruentis & nulla cade maculatis manibus offerant his qui creduntur dii : neque si quod exoriat bellum, sacerdotes ascribuntur numeris. Quod si id ratione non caret, quanto magis ceteris militantibus, illi quoque suo modo censendi sunt militare, tanquam Dei sacerdotes atque cultores, qui manus quidem servant puras, sed precibus apud Deum certant, pro his qui iuste militant, & pro eo qui iuste regnat ? quo in loco sacerdotes vocat quosvis Christianos exemplo sanctorum scriptorum, Apoc. I, 6 ; I Pet. II, 5.*

V I. Arbitror vero evenire etiam posse ut in bello non dubio tantum, sed & manifeste injusto iusta aliqua esse possit subditorum defensio. Nam cum subditos innocentes, & à belli culpa remotos interficiendi jus verum & internum hostis, iustum quamvis bellum gerens, non habeat, nisi aut ad necessariam defensionem, aut per consequentiam & extra propositum, (pœnæ enim illi obnoxii non sunt) sequitur ut si certo constet hostem eo venire animo, ut hostilium subditorum vitæ parcere cum possit omnino nolit, subditi illi tueri se possint ex jure naturæ, quod gentium jure ademptum illis non est. Neque tunc dicemus bellum utrumque iustum esse. non enim de bello, sed de certa ac definita actione quæritur. Illa autem actio, quamvis de cætero jus ad bellum habentis, injusta est, & proinde iuste repel- litur.

Annotata ad Caput xxvi.

S Ed & Socrates] Plato id nos docet in ipsius Apologia. Et Apol- §. III. lonius, qui Neronis Edicto illud Sophocleum opponebat:

Ου γάρ τι μοι ξυός ἦν ὁ κηρύξας τὸ δὲ.

Nam iussa non hac Iuppiter dederat mihi.

Hebraeorum exstat sententia] Quam & Iosephus eis tribuit Antiquæ Historiæ XVII, θαυμάζον δὲ ἔδδεν εἰ τῶν σὺν δογματῶν ἀζωπιέρας πετηνῶν ἡγέμεθα νόμους ἔς Μωϋσῆς ὑπαγορεύσας καὶ διδάχῃ τῶ θεῷ παραψάμει· κατέλιπε. Nihil vero mirum, si servatu digniora credimus iussis tuis, ea quæ Moses Deo suggerente ac docente scripta reliquit. Adde Rabbini Tanchumam citante Drusio ad locum Actorum.

In domino] Chrysostomus hoc in Domino sic explicat: τῷ τέστιν ἐν οἷς μὴ ἀποσεύσῃς πατέρα : id est in quibus Deum offensurus non es. Idem ad Patrem infidelem : ἔστι δὲ μικρὸς ἡμῖν κεῖται μισθὸς τοῖς τῆς γεννητικῆς πρῶτον, ἀλλ' ὡς ἀποδόσεις αὐτοῖς ἡγέσῃς κελόμεθα, λόγῳ τε καὶ ἔργῳ ἀποκαλύπτειν, ὅταν μὴ δὴ τὰ τῆς ἀποδόσεως ἀποφραδπηται. non enim exigua nobis merces proposita est, si honorem exhibeamus parentibus, sed ut dominos eos habere jubemur, verbisque & rebus obsequium ipsis præstare, extra quam si pietas laudanda est. Sic accipe illud Hieronymi, Per calcatum perge patrem, declamatorie dictum, sumptumque à Latrone declamatore apud Senecam : & quæ apud Ambrosium de virginitate, & apud Augustinum epistola xxxviii ad Lætum & Canone IV Arabicæ interpretationis Concilii Nice- ni I.

De servis] Chrysostomus I Cor. VII, 24 : καὶ γὰρ εἰ σὺ ὄροι δούλων ἀφ' ἑαυτοῦ

ἡ δὲ τῶν θεῶν κρίμινος καὶ μέγας παρὰ θεῶν φυλάττειν αὐτοὺς καὶ τὸ τοιοῦτον ἐπιτελεῖται. καὶ ὑποτάσσονται αὐτοὺς ἐκρη. οὐκ ἔστι μὴδὲν ὁ διασώτης ἐπιβλήτω μὴ δοκίμων τῶν θεῶν ἐπιταγῶν καὶ πενήτεσσιν, περὶ τῶν δὲ μὴδὲν. *Sunt & servus limites sui à Deo praescripti. Et quousque eos servare oporteat hoc praecceptum est, neque eos licet excedere. Vbi enim nihil dominus jubet eorum quæ Deo improbantur, sequi & obsequi oportet, non ultra.* de marrefamilias Clemens Alexandrinus: πάντες τῶν ἀνδρῶν πενιθομένης, ὡς μὴδὲν ἀνθρώπου ἐκείνης παρὰ θεῶν ποτε, πάλιν ὅσοι εἰς δόξαν τε καὶ σωτηρίαν ἀφ' ἑαυτῶν νομίζονται. in omnibus vito parebit, neque eo in vito faciet quicquam extra quæ ei dedit ad salutemque momentum habere.

Subditos magistratibus] *Exempla illustria & poenæ & laudis vide* 1 Sam. xxii, 18, 19. 1 Reg. xviii, 4, 13. 11 Reg. 1, 10, 12, 14. Apud Christianos Manuel & Georgius detrectarunt ministerium occidendæ Augustæ. Nicetas Alexio Manuelis filio.

Aut magistratui] In paganis hominibus duo sunt nobilia exempla eorum qui principibus ad inhonesta obsecuti non sunt, Papiniani satis celebratum, & alterum Heliuli apud Aminianum xxi. Severus ne eos quidem poenæ expertes voluit esse qui Imperatori obsecuti essent ad necem Senatoris vide Xiphilinum.

Senecapater] *Libro 1, controversia 1.*

Quintilianus] idem alibi: *Non omnia præstanda etiam parentibus. Abominum nihil est perniciosius acceptis beneficiis, si in omnem nos obligant servitutem.*

Irrisusolum Stratoles] Talis erat syngrapha illa quam à Basilio Camatero Andronicus Comnenus exegerat: ἐκείνα ἐν τῷ δρχιστοδότην ἀφ' ὧν ὅσοι φιλήται Ἀνδρόνικον καὶ εἴησαν παναθέμιτοι, καὶ ἐκείνα πάλιν ἀποσυγεῖν, ὅσοι ἐκ ἡδύνης Ἀνδρόνικον. illa in Pontificio se faciunt, quæ gratia Andronico essent, quamvis plane nefaria: contra defugitarium si ea quæ Andronico non placerent.

Ministerium crimen esse] *Tertullianus de Anima: Plus caditur qui jubet, quando nec qui obsequitur excusatur. & de Resurrectione carnis: Cum humana consuetudo eo perfectior habeatur, quo etiam ministros facti cuiusque deposuit, nec parcens aut invidens illis, quo minus cum auctoribus aut poenæ aut gratiæ communi fructum vide Gailium de pace publica lib. 1, cap. 14, n. 14.*

Cum autem diceret producite arma in Christianos] Non enim ab omni vi in Christianos abstinuit Iulianus, tunc maxime ubi colorem aliquem nactus sibi videbatur. *Iulianus Christiani jugulator exercitus in Hieronymi scripto ad Nepotinum cœptam ejus imperio Antiochiæ persecutionem, & juvenem quendam tortum, narrat Augustinus de Civitate Dei, lib. 1, cap. 52. in Martyrologiis memoria celebratur S. Eliphii Scoti & sociorum ejus xxxiii, quos Iulianus inter Tullensem & Grandensem civitatem decollari fecit. Vide & Iohannem Antiochenum in excerptis ex manuscripto Peresiano. Augustinus epistola 1 ad Bonifacium citatus à Gratiano causa xi, quæstione 111: Iulianus existit infidelis Imperator. nome existit apostata iniquus & idololatra? Milites Christiani servaverunt Imperatori infideli, ubi veniebant ad causam Christi, non agnoscebant nisi illum qui in cælo erat. quando volebat ut idola colerent & thurificarent, præponebant illi Deum.*

§. IV.

Impunitatem concedunt obedientibus] *Chrysostomus de Providentia 111: πολλοὶ γὰρ δρχόντων ἐπὶ φόβοις ἀδικοῦσι κατηργηθέντες, δίκην ἔδωκεν τὸς θεῶν*

δι' ἡμέρας τὰς ἀποκαταστάσεις τῶν φόνων καὶ ἀντοχέως γενομένων τῆς σφαγῆς, ἔδ' ἐς δικαστήριον ἐλκύσκει πρὸς ἀλλήλους ζητήσας τὴν ἀρχὴν, τῆς ἀνάγκης ὑπὲρ αὐτῶν δολοφονίας. καὶ τὰ τῆς ἀρχῆς ἀξιώματα καὶ τὰ τῆς ὑποταγῆς φόβος. *multi saepe magistratuum ob iniustas cades accusati poenas dederunt. At carnifices qui cades ministerium, qui manuum operam praeuere, nemo in ius vocauerit, imo de us ne quisierit quidem. excusat enim eos necessitas ex dignitate iuventis & ex parentis timore.* Ex Celfo Vlpianus, *seruum, ait, nihil deliquisse qui domino iubenti obtemperauit.* L. 2. D. de Nox. Act. *Velle non creditur qui obsequitur imperio patris vel domini.* D. de regulis juris, & ibi Cujacius. Seneca: *In volente necessitas non est.* Adde legem Langobardicam lib. I, tit. IV, cap. II. Mithridates libertos Attilii, conscios caedis in se cogitatae, impunitos dimisit, & ejus qui à se defecerat filios. Appianus Mithridatico. Absolutus Tiberius Gracchus à culpa Numanini federis, quoniam alieno imperio peccauerat.

Ratio ad te nihil] Themistius oratione IX principes rationi esse dicit similes, milites iræ.

Seneca] de controversiis III, 9.

Nulla civitatis sua lege reus est homicidii] Idem Augustinus de libero Arbitrio libro I: *Si homicidium est hominem occidere, potest aliquando occidere sine peccato, nam & miles hostem, & iudex vel minister ejus nocentem, & cui forte invito atque imprudenti telum de manu fugerit, non mihi videntur peccare, cum hominem occidunt: sed nec etiam homicida isti appellari solent.* Retulit Gratianus in causâ XXI II, quaestionem V.

Contrariam defendit sententiam] Exemplum hanc sequentium est apud Scafnaenburgensem.

Genesis XIV, 14.] quidam in eundem sensum trahunt vocem יִצְחָק & interpretantur à se institutos. Herodes in oratione ad Iudæos post cladem in Arabia apud Iosephum: *βέλομαι δὲ πρῶτον μὲν ὑπὲρ τῶν πολλοῦν ὡς δικαίως αὐτὸ ποιεῖσθαι, ἐπειδεῖται, ἀλλὰ τὴν ὑπόθεσιν τῶν ἐναντίων ἡναγκασμένους. μέγιστον γὰρ ἐν μοῖραί τοις τοῖς ἀποθυμίας ἀρπύων ὑμῶν ἐσται. volo autem ostendere vobis, quam iuste susceperimus hoc bellum, coacti inimicorum contumeliis, id enim si intellexeritis, magnum vobis ad audendum erit incitamentum.*

Ut satis ei constet mortem ab eo meritam] ideo indicta causa facerotes Nobæ habitantes occidere noluere Saulis ministri Doegoprobiore, I Sam. XXI, 17. Et Achabi spiculator tertius nocere Eliæ noluit, II Regum I, 13, & sequentibus. Aliquot etiam carnifices ad Christum conversi in posterum eo munere, ut periculoso, abstinere. Vide Martyrologium, & Bedam L. I. cap. 7.

Quantum in bello liceat regulæ generales ex jure naturæ: ubi & de dolis & mendacio.

I. *Ordo sequens.*

II. *Regula prima. Licere in bello quæ ad finem sunt necessaria explicatur.*

III. *Secundæ: juri contra tum ex principio, sed & casibus in bello subnascantibus spectari.*

IV. *Tertia: quædam consequi sine injuria quæ ex proposito non licent: eui casibus additur.*

V. *Quid liceat in eos qui hostibus res subministrant per distributiones explicatur.*

VI. *An dolo in bello liceat.*

VII. *Dolus in actu negatus per se non est illicitus.*

VIII. *Dolus in actu positus distinguitur in eum qui sit per actus libere significantes, & per actus significantes velut ex conventionione. & ostenditur dolum prioris generis licitum esse.*

IX. *In secundo genere indicatur questionis difficultas.*

X. *Non omnem usurpationem locutionis quæ feratur in alium sensum accipienda, esse illicitam.*

XI. *Mendacii quæ illicitum est formam con-*

sistere in repugnantia eum jure alterius, quod explicatur.

XII. *Et ostenditur licitum esse falsum loquus apud infantes & amentes:*

XIII. *Et cum u decipitur ad quem sermo non est & quem extra sermonem decipere licet:*

XIV. *Et cum sermo est ad eum qui vellet ita decipi.*

XV. *Et cum qui loquitur utitur jure supereminente in sibi subdatum:*

XVI. *Fortè & cum vitam innocentis aut per aliquid tueri aliter non possumus.*

XVII. *Apud hostes licitum falsiloquium qui senserint auctores.*

XVIII. *Non extendendum hoc ad verba promittentia.*

XIX. *Nec ad juramenta.*

XX. *Generosius tamen esse ac Christiana simplicitati convenientius falsiloquio in hostem quoque abstinere: quod per similia illustratur.*

XXI. *Non licere nobis quenguam impellere ad id quod nobis licet, ipsi non licet.*

XXII. *Licere tamen uti opera ultro oblata.*

ET qui bellum gerant, & quibus ex causis belligerare liceat vidimus. Sequitur expendamus, * quid quantumque in bello liceat, & quibus modis. quod aut nuda spectatur, aut ex promisso antecedente. Nuda ex naturæ primum, deinde ex Gentium jure. Quid ergo natura liceat videamus.

Vide. de jure belli, n. 15.

II. Primum, ut jam ante diximus aliquoties, ea quæ ad finem ducunt in materiali materia æstimationem intrinsecam accipiunt ab ipso fine: quare quæ ad finem juris consequendi sunt necessaria, necessitate sumpta non secundum Physicam subtilitatem sed moraliter, ad ea jus habere intelligimur. Ius dico illud quod stricte ita dicitur, & facultatem agendi in solo societatis respectu significat. Quare si vitam aliter servare non possum, licet mihi vi qualicumque arcere eum qui eam impetit, etiam si forte is peccato vacet, ut notavimus alibi: quia jus hoc non proprie ex peccato alterius oritur, sed ex jure quod mihi pro me natura concedit. Quin & rem

rem alienam ex qua certum mihi periculum imminet, citra culpam alienæ considerationem invadere possum: non tamen dominus fieri: id enim ad eum finem accommodatum non est: sed custodire donec securitati meæ satis cautum sit: quod ipsum quoque tractatum est à nobis alibi. Sic rem meam quam alius detinet eripere ei naturaliter mihi jus est: & si id difficilius, aliud tantundem valens: ut & debiti consequendi gratia: quibus ex causis dominium quoque sequitur, quia alio modo læsa æqualitas reparari nequit. Sic ubi iusta est punitio, iusta etiam vis omnis, sine qua ad pœnam venire non potest: & omne quod pœnæ pars est, ut rerum corruptio per incendium aut aliter, intra justum scilicet & qui peccato respondeat modum.

Ubi. de jure bell. n. 18, & 39 & 55.

Lib. II, c. 11. §. 10.

Silv. in verbo bellum, p. 1, n. 10. v. prima.

I I I. Sciendum secundo est jus nostrum non ex solo belli principio spectandum, sed & ex causis subnascentibus, sicut & in judiciis post litem contestatam jus sæpe parti novum paritur. Sic qui se aggregant me impetenti, sive socii sive subditi, in se quoque jus tuendi me mihi porrigunt. Sic qui bello se miscent quod injustum est, præsertim si ipsi id injustum esse scire possunt ac debent, obligant se ad sumptus & damna refarcienda, quia culpa damnum dant. Sic qui bello sine probabili ratione suscepto accedunt, ipsi quoque pœnæ meritum contrahunt, pro ratione injustitiæ quæ ipsorum actui inest. Ita Plato probat bellum μέγχι ἢ ἂν οἱ αἴτιοι ἀνάγκη δῶσιν ὑπὸ τῶ ἀνακτῶν ἀλγούντων δῶναι δίκην, donec hi qui fontes sunt cogantur in fontibus malo affectis pœnas dare.

I V. Observandum tertio, * ad jus agendi multa consequi indirecte & extra agentis propositum, ad quæ per se jus non esset. In sui defensione quomodo id locum habeat explicavimus alibi. Sic ut nostrum consequamur, si tantundem accipi non potest, plus accipere nobis jus est, sub obligatione tamen restituendi pretium ejus quod redundat. Sic navis piratis plena aut domus latronibus, tormentis peti potest, etiamsi intra eandem navem aut domum sint pauci infantes, mulieres aut alioqui innocentes quibus inde creetur periculum. *Nec ius est mortis aliena*, inquit Augustinus, *qui sua possessioni murum circumduxit, si aliquis ex ipsorum usu percussus intereat.* Sed sicut antehac monuimus sæpe, non semper ex omni parte licitum est quod juri stricte sumpto congruit. Sæpe enim proximi caritas non permittet ut summo jure utamur. Quare etiam quæ extra propositum accidunt, & accidere posse prævidentur, cavenda erunt, nisi multo majus sit bonum quo nostra actio tendit, quam malum id quod metuitur, aut nisi in pari bono & malo multo major sit spes boni quam mali metus, quod prudentiæ arbitrandum relinquitur: sed ita ut semper in dubio ad eam partem quæ alteri magis quam sibi consulit, ut tutiorem, inclinandum sit. *Sinite crescere zizania*, inquit optimus magister, *ne dum ea evellere vultis, evellatis & triticum.* Multos occidere & indiscretos, inquit Seneca, *incendis & ruina potentia est.* Docent nos historiæ quam seria pœnitentia, Ambrosio monente, talem vindictæ immodestiam Theodosius expiaverit. Nec si quid Deus interdum facit tale, id nobis in exemplum trahendum est, ob ple-

Ubi. d. libro num. 37.

Ad Publ. epist. 154.

Matthæi xlii, 29. Thom. 2, 2 q. 64, art. 2. Sen in fine l. 11 de Clem.

Gen. XVII.
23, & seq.

nissimum illud dominii jus quod ille in nos habet, nobis vero alteri in alterum non concessit, ut alibi notavimus. Et tamen ille ipse Deus, hominum suo jure dominus, ob paucissimos bonos parcere solet quamvis magnæ malorum universitati, & eo suam, qua judex est, æquitatem testatam facit, ut Abrahæ cum Deo colloquium de Sodomis aperte nos docet. Et ex his quidem generalibus regulis cognosci potest quantum in hostem liceat naturaliter.

Procop. I
Gotth.

V. Sed & quæstio incidere solet quid liceat in eos qui hostes non sunt, aut dici nolunt, sed hostibus res aliquas subministrant. Nam & olim & nuper de ea re acriter certatum scimus, cum alii belli rigorem, alii commerciorum libertatem defenderent. Primum distinguendum inter res ipsas. Sunt enim quæ in bello tantum usum habent, ut arma: sunt quæ in bello nullum habent usum, ut quæ voluptati inserviunt: sunt quæ & in bello & extra bellum usum habent, ut pecuniæ, comineatus, * naves, & quæ navibus adsunt. In primo genere verum est dictum Amalasuinthæ ad Iustinianum, in hostium esse partibus qui ad bellum necessaria hosti administrat. Secundum genus querelam non habet. Sic Seneca tyranno gratiam se relaturum ait, * si beneficium illi neque vires majores daturum est ad exitium commune, neque confirmaturum quas habet, id autem est quod reddi illi sine pernitie publica possit: quod explicans addit: *pecuniam qua satellitem stipendio teneat, non subministrabo; si marmoræ & vestes desiderabit, nihil oberit cuiquam id quo luxuria ejus instruitur: militem & arma non suggeram. Si pro magno petet munere artifices scena & quæ feritatem ejus emoluant, libens offeram. Cui trivemes & aratas non mitterem, lusorias, & cubiculatas, & alia ludibria regum in mari lascivientium mittam.* Et Ambrosio ju-

Lib. I. c. 30.
de Off.

Can. in e.
Ita quorum
dam: & c.
ad liberan-
dam: de
Judaicis:

Sito in
verbis refi-
ruto, p. 3,
§. 12.

dice largiri ei qui conspiret adversus patriam non est probabilis liberalitas. In tertio illo genere usus ancipitis, distinguendus erit belli status. Nam si tueri me non possum nisi quæ mittuntur intercipiam, necessitas, ut alibi exposuimus, jus dabit, sed sub onere restitutionis; nisi causa alia accedat. Quod si juris mei executionem rerum subvectio impedierit, idque scire poterit qui advexit, ut si oppidum obsessum tenebam, si portus clausos, & jam deditio aut pax expectabatur, tenebitur ille mihi de damno culpa dato, ut qui debitorem carceri exemit, aut fugam ejus in meam fraudem instruxit: & ad damni dari modum res quoque ejus capi, & dominium earum debiti consequendi causa quæri poterit. Si damnum nondum dederit sed dare voluerit, jus erit rerum retentione eum cogere ut de futuro caveat obsidibus, pignoribus aut alio modo. Quod si præterea evidentissima sit hostis mei in me iniustitia, & ille eum in bello iniquissimo confirmet, jam non tantum civiliter tenebitur de damno, sed & criminaliter, ut is qui judici imminenti reum manifestum eximit: atque eo nomine licebit in eum statuere quod delicto convenit, secundum ea quæ de pœnis diximus. quare intra eum modum etiam spoliari poterit. Et has ob causas solent à bellum gerentibus * publicæ significationes fieri ad alios populos, tum ut de jure causæ, tum etiam ut de spe probabili juris exequendi appareat. Hanc autem quæstionem ad jus naturæ ideo retuli-

retulimus, quia ex historiis * nihil comperire potuimus ea de re ju-
re voluntario gentium esse constitutum. Romanos qui Carthaginien- *Polyb. l.*
sium hostibus commeatus attulerant, ipsi Carthaginienſes, aliquan-
do ceperunt: eosdem iidem Carthaginienſes repetentibus Romanis
reddiderunt. Demetrius cum Atticam teneret exercitu, jamque vi- *Plut. De-*
cina oppida Eleufina & Rhamnunte cepiſſet, Athenis fame in *metrio.*
facturus, navis frumentum inferre parantis * & magiſtrum &
gubernatorem ſuſpēdit, atque eo modo deterritis cæteris potitus
urbe eſt.

VI. Modum agendi quod attinet, vis ac terror maxime propria
bellorum. An & dolo uti liceat quæri ſolet. Nam Homerus quidem
dixit hoſti nocendum

ἢ δόλῳ, ἢ βίῃ, ἢ ἀμφαδὼν, ἢ κρυφῆδόν.

Sive dolo, ſeu vi manifeſta, clamve palamve,

Et Pindari eſt:

ἄλλ' ὅς πᾶν ἔρ---
δόντ' ἀμυνέσσει τ' ἐκχρὼν.

Quid vis agendo ſcilicet hoſtium

Delenda vis eſt.

Apud Virgilium quoque dictum illud,

Dolus an virtus quis in hoſte requirat?

ſequitur ipſe

Ripheus juſtiſſimus unus

Qui fuit in Teucris & ſervantiſſimus equi.

Et legitur hoc ipſum imitatus ſapientix nomine nobiliſſimus Solon. *Lib. xv.*
Silius in rebus Fabii Maximi:

Ex in virtuti placuit dolus.

Apud Homerum Ulyſſes viri ſapientis exemplum, plenus ubique
fraudum in hoſtem: unde Lucianus regulam elicit, laude dignos,
qui hoſtem fallunt. Nihil utilius in bello dolis Xenophon dixit, &
Brafidas apud Thucydidem præclaram imprimis laudem eſſe ex
* belli furtis: & apud Plutarchum Ageſilaus hoſtes decipere & ju-
ſtum & licitum eſſe. Polybius, quæ vi fiunt in bello minoris cenſen-
da quam quæ ex occasione & dolo: & ex eo Silius Corvinum ſic in-
ducit loquentem:

* *Bellandum eſt aſtu: levior laus in duce dextra.*

Atque ita cenſuiſſe ipſos illos ſeveros Laconas notat Plutarchus, ac
majorem etiam victimam ab eo immolatam, qui dolo, quam qui a-
perto Marte rem confeciſſet. Idem * Lyſandrum magni facit ἀπο-
κρίσις τῶν πολλῶν ἀποκρίσεων & τῶν πολέμων pleraque belli dolis variantem. Et in
Philopœmœnis laudibus ponit, quod Cretenſium diſciplina institu-
tus, ſimplicem illum ac generoſum bellandi morem dolis ac furtis
miſcuiſſet. Ammiani eſt: Nullo diſcrimine virtutis ac doli, proſperos omnes
laudari debere bellorum eventus. Iuriſconſulti Romani bonum dolum vo-
cant ſi adverſus hoſtem quis machinaretur: & alibi, nihil intereſſe
vi quis an fallacia poteſtatem hoſtium evaſerit: δόλος & ψευδὴς, aia de captivis.
ἐπαπατῆς notat ad Iliados. Eufathius. Inter Theologos Auguſtinus: *Quæſt. x ſu-*
per Iſue.

Luc. Phil.

Xenophon

de Cyri inſt.

1, & de re

equeſtri.

Thuc. l. v.

Plutarch.

Apoph.

Polyb. l. ix.

Lib. v.

Plut. Mar-

cel.

D. lib. i. de

dolo.

L. Nihil. D.

Quæſt. x ſu-

per Iſue.

I De Sacerdotio. *ad iustitiam interest.* Et Chrysostomus, maxime laudari imperatores qui fraude victoriam quæsiissent. Sed nec defunt sententiæ quæ suadere videntur partem contrariam, quarum nonnullas infra adferemus. Quæstionis hujus definitio pendet ex eo, an dolus in genere sit semper malorum, in quibus locum habet non esse faciendum malum ut eveniat bonum, an ex iis quæ vitium non habent universaliter ex suapte natura, sed quibus accidere etiam potest ut bona sint.

L. 1. § dolum malum. D. de Dolo male. VII. Notandum igitur, dolum alium consistere in actu negativo, alium in actu positivo. Doli vocem etiam ad ea quæ in negativo actu consistunt extendo, Labeone auctore, qui ad dolum, sed non malum, refert, ubi quis per dissimulationem tueretur sua vel aliena.

D. Off. 3. Haud dubie crude nimis à Cicerone dictum est: *ex omni vita simulationem dissimulationemque tollendam.* Nam cum nec quæ scias, nec quæ velis omnia aperire aliis tenearis, sequitur ut dissimulare quædam apud quosdam, id est regere & occultare fas sit. *Licet*, inquit

Libro contra mend. c. 10. Th. 2. 2. q. 40. art. 3. in resp. & qua. 71. art. 7. Situ. in verbo bellum p. 1. num 9. a Cic. pro Milane & l. 411. ep. 9. & pro Cn. Plancio. b Gen. xx. Th. 2. 2. qu. 110. art. 3. in resp. * Augustinus, *veritatem occultare prudenter sub aliqua dissimulatione.* Et * necessariam hanc omnino atque inevitabilem, his præsertim quibus respublica commissa est, non uno loco fatetur ipse a Cicero. Exemplum ad hanc rem insigne præbet Ieremiæ historia capite xxxviii. Is enim Propheta à rege interrogatus de obsidionis eventu, apud proceres, regis postulatu, hoc ipsum prudenter occultat, aliam interim causam, nec falsam tamen, colloqui adferens. Et huc quoque referri potest b quod * Abrahamus Saram sororem, id est, ex usitato tum loquendi more, propinquam consanguineam vocat, in matrimonium dissimulans.

VIII. Dolus qui in actu positivo consistit, si in rebus, simulatio; si in sermone, mendacium vocatur. Quidam inter hæc duo hanc constituunt differentiam, quod dicant voces naturaliter signa esse intellectuum, res non item. Sed contra verum est, voces natura ipsa & circa hominum voluntatem nihil significare, nisi forte vox sit confusa & ἀναρρητόν, qualis in dolore, quæ ipsa rei magis appellatione venit quam locutionis. Quod si hoc dicatur, hominis naturam hanc esse peculiarem supra animantes cæteras, ut conceptus animi possit aliis indicare, & ad eam rem voces repertas, verum quidem dicitur: sed addendum est, non solis vocibus tale fieri indicium, * sed & nutibus, ut apud mutos, si illi nutus aliquid habent cum re significata commune ipsa natura, sive tantum ex instituto significant: quibus nutibus pares sunt notæ illæ quæ non voces lingua figuratas significant, ut * Paulus Iuriconsultus loquitur, sed res ipsas, sive ex aliqua convenientia, ut notæ hieroglyphicæ, sive mero arbitratu, ut apud Sinenses. Alia igitur hic adhibenda distinctio est, qualem adhibuimus ad tollendam ambiguitatem in voce juris gentium. Diximus enim jus gentium dici, & quod singulis gentibus placuit sine mutua obligatione, & id quod mutuam obligationem in se continet. Voces ergo & nutus & notæ, quas diximus, reperta sunt ad significandum cum mutua obligatione, quod Aristoteles dixit κατὰ συνθήκην: res aliæ non item. Hinc fit * ut rebus aliis uti liceat etiam si prævideamus futurum ut alter inde falsam concipiat opinionem.

L. Labeo § ult. D. de sup. legata. **L. Non figura D. de obl. & act.**

De interpr. c. 4. Loquor

Loquor de eo quod intrinsecum est, non de eo quod accidit. Itaque exemplum ponendum est, * ubi nullum sequitur inde nocumentum, aut ubi nocumentum ipsum, seposita doli consideratione, licitum est. Prioris exemplum est in Christo qui apud comites Emauntinos *Luc. xxiv,* *ἔπειτα ποιεῖτε* ire longius, id est speciem prætulit ituri longius, nisi ma- 28.
limus vere quoque voluisse eum ire longius, sub conditione tamen nisi magno nisu retineretur, quomodo & Deus multa velle dicitur quæ non fiunt, & alibi Christus ipse dicitur voluisse præterire Apo- *Marc. vi,* stolos navigantes, nempe nisi impense rogaretur navem ascendere. 48.
Alterum exemplum dari potest in Paulo qui Timotheum circumcidit, cum satis sciret Iudæos hoc ita accepturos, quasi circumcisi-
onis præceptum, quod revera abolitum jam erat, adhuc obligaret
Israelis posteros, quasque ita sentirent ipsi Paulus & Timotheus : *Act. xvi, 3.*
cum tamen non hoc quæreret Paulus, sed tantum familiarius cum
Iudæis versandi facultatem sibi & Timotheo præbere. Neque vero
circumcisio, sublata lege divina, ex instituto amplius significabat
talem necessitatem, neque malum quod inde sequebatur erroris ad
tempus, dedocendi postea, tanti erat, quanti illud bonum quo Pau-
lustendebat : nimirum Euangelicæ veritatis insinuatio. Hanc simu-
lationem Patres Græci sæpe vocant * *οἰκονομία*, de qua egregia ex-
stat sententia Clementis Alexandrini qui de viro bono agens, sic
ait : *ἐπὶ τῷ πολλοῦ ὀφελείᾳ μένῃ ποιῶν πάντα ὅσα ἂν ἀπογενηθῆναι αὐτῷ προ-
χρῆν* : ob utilitatem proximi faciet quædam quæ sibi aliòquin ac primaria in-
tentione non faceret. Tale in bello Romanorum illud, qui de Capito- *Livius v.*
lio panem in hostium stationes jecerunt ne fame premi crederentur.
Exemplum posterioris est in ficta fuga, qualem Iosue suis præcepit *Iosue viii,*
ad Hajum expugnandum, & alii duces sæpe. Nam hic quod sequi-
tur nocumentum licitum esse ponimus ex belli iustitia, ipsa autem
fuga ex instituto nihil significat, quanquam hostis eam accipit ut si-
gnum pavoris, quod alter cavere non teneretur, utens sua libertate
huc vel illuc eundi, & magis minusve celeriter, & hoc vel illo gestu
habituve. Eodem referri debet eorum actus qui hostium armis,
signis, vestibus, velis usi passim leguntur. Hæc enim omnia ejus sunt
generis ut à quovis pro arbitrio etiam contra consuetudinem usur-
pari possint, quia consuetudo ipsa singulorum arbitrio, non quasi
consensu communi introducta est, qualis consuetudo neminem
obligat.

IX. Gravior est disputatio de illis notis, quæ, ut ita dicam, in
commercio hominum versantur, in quo genere proprie mendacium
situm est. Multa enim sunt contra mendacium in sacris literis. *Ver-
bum mendax odio habebit justus*, id est, vir bonus, *Prov. xiii, 5* : *Fal-
siloquentiam & verbum mendax amove à me*, *Prov. xxx, 8* : *Perdes loquen-
tes mendacium*, *Psal. v, 7* : *Ne mentimini alter alteri*, *Coloss. iii, 9*.
Et hanc partem rigide tuetur Augustinus : & sunt etiam inter Phi-
losophos & Poëtas qui cum eo sentire videantur. Notum illud Ho-
meri :

*Ille mihi invisus pariter cum faucibus Orci,
Cujus mens aliud cendit quam lingua profatur.*

Sopho-

Sophocles:

Aliena vero proloqui nunquam decet:

At necra certam si cui peſtem ferunt

Hinc danda venit eſt, ſi facit quod non decet.

Cleobulus:

Mendacium odit quiſquis animatus ſapit.

Ariſtoteles dixit: καὶ αὐτὸ τὸ μὲν ψεῦδος φαῦλον καὶ ψεκτὸν, τὸ δὲ ἀληθὲς καλὸν καὶ ἐπαινετὸν: per ſe mendacium turpe atque vituperabile, veritas pulchra ac laudabilis. Neque tamen deest in alteram quoque partem auctoritas: primum in ſacris literis exempla * laudatorum hominum ſine reprehensionis nota: deinde veterum Chriſtianorum pronuntiata, Origenis, Clementis, Tertulliani, Lactantii, Chryſoſtomi, Hieronymi, Caſſiani, imo pene omnium ut ipſe fatetur Auguſtinus, ita diſſentiens, ut tamen magnam quaſtionem, latebroſam traditionem, diſputationem inter doctos alternantem (hæc enim omnia ipſius verba ſunt) agnoſcat. Inter Philoſophos aperte hinc ſtant, Socrates & diſcipuli ejus Plato, Xenophon, & alicubi Cicero, & ſi Plutarcho ac Quintiliano credimus Stoici, qui inter ſapientis dotes ponunt mentiri ubi & quomodo oportet: neque videtur diſſentire aliquot in locis Ariſtoteles, cujus illud καὶ αὐτὸ quod diximus exponi poteſt communiter, ſive re ſpectata ſepoſitis circumſtantiis. Interpres autem ejus Andronicus Rhodius de medico apud ægrotum mentiente ſic ait: ἀπατᾷ μὲν, ἀπατεῶν δὲ ἐκ εἶναι: decipit quidem, at decipitor non eſt: Cauſam addit: καὶ γὰρ τέλος ἔχει τὴν ἀπάτην τὴν ἰοῦναι, ἀλλὰ τὴν ἰατρικὴν: non enim propoſitum ſibi habet decipere, ſed ſervare ægrotum. Quintilianus, quem dixi, hanc ipſam partem defendens, pleraque eſſe ait quæ non tam factis, quam cauſis eorum, vel honeſta ſiant, vel turpia. Diphilus,

Quod pro ſalute dicitur mendacium

Me iudice habere nil poteſt incommodi.

Quærenti apud Sophoclem Neoptolemo,

Non tibi videtur turpe falſiloquentia?

Reſpondet Vlyſſes,

Non, ſi ſalvus naſcatur ex mendacio.

Cui ſimilia ex Piſandro & Euripide adferuntur. Et apud Quintilianum lego: Nam & mendacium dicere etiam ſapienti aliquando conſeſſum eſt. Euſtathius Metropolitæ Theſſalonicenſis ad ſecundum Odyſſææ: ψεύσεται * καὶ καίτοι ὁ σοφός: mentietur ſapienter re urgente: ubi & ex Herodoto & Iſocrate teſtimonia adfert.

X. Tam diſſidentium ſententiarum conciliatio forte aliqua reperiri poterit ex largiore aut ſtrictiore mendacii acceptione. Neque hic mendacium ſumimus * quatenus & imprudenti accidit, quomodo mendacium dicere & mentiri apud Gellium diſcernuntur: ſed de eo agimus, quod ſcienter profertur cum ſignificatione quæ mentis conceptui, ſive in intelligendo, ſive in volendo, diſconveniat. Nam quod primo καὶ ἀμείως verbis & ſimilibus notis indicatur ſunt mentis conceptus: ideoque non mentitur qui dicit rem falſam quam veram exiſtimat, ſed qui dicit rem veram quidem ſed quam falſam putat

Plato 1 &
11 & v de
rep.
Xenoph.
quarto. So-
crot. Plut.
de Stoico-
rum con-
traſt.
Quint. xii. 1
Nic. vii. 3.
1v. Nic. 8.

Th. 2. 2. qu.
110. art. 1.
in reſp. Gell.
xi. c. xi.

putat, mentitur. Significationis ergò falsitas id est quod ad communem mendacii naturam requirimus. Cui consequens est cum vox aliqua aut sermonis complexio est *πλῆσιν*, id est plures uno significatus admittit, five ex vulgi usu, five ex artis consuetudine, five ex figura aliqua intelligibili, tunc si animi conceptus uni istarum significationum congruat, non admitti mendacium, * etiamsi putetur is qui audit in aliam partem id accepturus. Verum quidem est talem locutionem usurpatam temere non probandam: sed potest ex accedentibus causis honestari: puta si id pertineat ad erudiendum eum qui curæ nostræ est traditus, aut ad evitandam iniquam interrogationem. Prioris generis exemplum ipse Christus dedit, cum diceret, *Lazarus amicus noster dormit*, quod Apostoli accipiebant, tanquam de dormitione somni diceretur. Et quod de Templo instaurando ipse dixerat, intelligens hoc de suo corpore, Iudæos sciebat accipere de Templo proprie dicto. Sic & cum Apostolis ad instar Pylarcharum apud Hebræos sedes eximias & regi proximas duodecim promitteret, & alibi vini novi potationem in patris regno, satis scivisse videtur non aliter hoc ab illis accipi, quam de regno aliquo hujus vitæ, cujus spe ad ipsum momentum Christi ad cælum ascensuri pleni erant. Idem alibi per fabularum ambages populum alloquitur, ne audientes ipsum intelligerent, nisi scilicet animi attentionem talem ac docilitatem afferrent, qualem afferri par erat. Posterioris usus exemplum ex profana historia dari potest in L. Vitellio, cui Narcissus instabat, aperiret ambages & veri copiam faceret: sed non ideo pervicit, * quin suspensa & quo ducerentur inclinatura responderet. Dictum * Hebræorum huc pertinet: אם יודע אם לא ישחקו אם להודות את דבריו מוטב ואם לא יודעו *si quis novit uti perplexiloquio, recte: sin minus taceat*. Contra accidere potest, ut tali loquendi genere uti non modo illaudabile sit, sed & improbum, * puta cum Dei honos, * aut amor proximo debitus, aut reverentia adversus superiorem, aut rei quæ agitur natura exigunt, ut quod animo cogitatur omnino patefiat: sicut in contractibus diximus id aperiendum quod natura contractus intelligitur exigere, quo sensu non incommode accipi potest Ciceronis illud, *tollendum esse ex rebus contrahendis omne mendacium*, desumptum ex veteri lege Attica *καὶ τὴν ἀγρογὰν ἀψυδεῖν*: quibus in locis mendacii vox videtur ita laxè accipi ut etiam obscuram locutionem includat. At nos proprie loquendo à mendacii notione idipsum jam exclusimus.

Ioh. XI, 11.

Ioh. II, 20,

21.

Luc. XXII,

30.

Matth.

XXVI, 25.

Act. I, 6.

Tac. Annal. VI.

Demeft. in Leptinem.

XI. Ad communem ergo mendacii notionem requiritur ut quod dicitur, scribitur, notatur, innuitur, intelligi aliter nequeat, quam in eum sensum, qui à mente proferentis discrepet. Huic autem notioni laxiori strictior mendacii, quæ naturaliter illicitum est, significatio differentiam aliquam propriam adjiciat necesse est, quæ, si recte res inspicatur, saltem secundum communem gentium existimationem, nulla videtur alia dari posse præter repugnantiam cum jure existente ac manente ejus ad quem sermo aut nota dirigitur: nam sibi neminem mentiri, ut maxime falsum proferat, satis constat. Ius hic intelligo non quodvis & rei extrinsecum, sed quod proprium sit huic

hunc negotio atque cognatum. Id autem nihil est aliud quam * iudicandi libertas. quam homines colloquentes his quibus colloquuntur debere quali pacto quodam tacito intelliguntur. Hæc enim, nec alia est, mutua illa obligatio quam homines introduci voluerant, simul atque sermone notisque similibus uti instituerunt. Nam sine tali obligatione inane fuisset tale repertum. Desideramus autem ut quo tempore sermo fit, jus illud subsistat, ac maneat: fieri enim potest ut jus quidem fuerit, sed sublatum sit, aut tollatur ex alio jure superveniente, sicut debitum acceptilatione aut conditionis cessatione. Tum vero requiritur ut jus quod lædatur ejus sit quicum loquimur, non alterius, sicut & in contractibus injustitia non nascitur nisi ex læso jure contrahentium. Huc forte non male referas quod veriloquium ad justitiam refert post Simonidem Plato, & quod mendacium, illud veritum, sacræ literæ sæpe describunt testimonio sive elocutione adversus proximum, & quod ipse Augustinus in mendacii natura constituenda ponit * fallendi voluntatem. Et Cicero quæstionem de veritate eloquenda referri vult ad justitiæ fundamenta. Tolli autem videtur posse jus quod diximus, sicut consensu ejus quicum agimus expresso, ut si quis prædixerit se falsa dicturum & alter permiserit, ita & tacito æquave ratione præsumto, aut oppositione juris alterius quod communi omnium judicio multo plus valeat. Hæc recte intellecta multas nobis suppeditabunt illationes, quæ ad concilianda sententiarum supra designatarum diffidia non parum valituræ sint.

Lib. I de re-
pub.

1 Off.

XII. Primum est, etiamsi quid dicatur quod falsam habeat significationem infanti aut amenti, in eo mendacii culpam non esse. Videtur enim communi omnium hominum sensu permissum esse,

Lucret.

Ut puerorum ætas improvida ludificetur.

Et Quintilianus de pueris locutus: *utilitatis*, inquit, *eorum gratia multa fingimus*. Ratio proxima est, quia cum in infantibus & amentibus non sit judicii libertas, non potest eis circa eam libertatem injuria fieri.

XIII. Secundum est, quoties sermo ad eum dirigitur qui non decipitur, etiamsi tertius inde falsam hauriat persuasionem, nullum esse mendacium: Non ratione ejus ad quem sermo est: quia illi libertas manet integra plane ut illis quibus id intelligentibus fabula narratur, aut apud quos profertur sermo figuratus κατ' εἰρωνίαν aut κατ' ὑπερηβολήν, quæ figura, ut Seneca ait, * ad verum mendacio venit: & Quintiliano ementiens superjectio dicitur. Neque ratione ejus qui obiter id audit: quia cum eo non agitur, ideoque nulla est ad illum obligatio. Imo si ipse sibi opinionem informat de eo quod non ipsi, sed alteri dicitur, habet quod sibi non alteri rem imputet.

VI de Be-
nef. 23.

Liv. XXXIV.
App. Hist.

Quippe si recte judicare volumus illius respectu sermo non sermo est, sed res quæ significare quidlibet potest. Nihil ergo peccavit aut Cato Censorius, qui sociis auxilia falso est pollicitus, aut Flaccus, qui hostium urbem ab Æmilio expugnatam aliis narravit, quamquam eo hostes decepti sunt: cui rei similem de Agésilao narrat Plutarchus. Nihil enim hic dictum hostibus; nocumentum autem quod inde

inde secutum est extrinsecum quid est, & per se non illicitum optari aut procurari. Ad hoc genus * Chrysostomus & Hieronymus retulerunt Pauli sermonem, quo Antiochiæ Petrum, ut nimium Iudaizantem, reprehendit. Censent enim Petrum satis intellexisse non id serio fieri: interim vero consultum infirmitati adstantium.

XIV. Tertium est, quoties certum est eum ad quem sermo est, libertatis suæ in iudicando læsionem non ægere laturum, imò gratias habiturum eo nomine, ob commodum aliquod quod inde allèquitur, tunc quoque mendacium stricte dictum, id est, injuriosum non committi, sicut furtum non perpetraret qui ex præsumpta domini voluntate rem ipsius exiguam consumeret, ut inde magnam eidem utilitatem pararet. In his enim quæ adeo certa sunt, præsumpta voluntas pro expressa habetur. Volenti autem constat injuriam non fieri. Sic ergo videtur non peccare, qui aut ægrotantem amicum persuasione non vera solatur, ut Arria Pætum filio mortuo, quæ historia est * in Plinii epistolis: aut in prælio periclitanti ex falso nuntio animum addit, quo incitatus victoriam & salutem sibi pariat, ac sic deceptus non capiatur, quemadmodum Lucretius loquitur. Democritus: ἀληθομυθεῖν χρὴ ὅπου λόγιον: *Omnino veriloquio utendum est ubi id est melius.* Xenophon: φίλους δίκαιον ἐξαπατῆν, ἐπὶ ᾧ ἀγαθῷ: *amicos decipere licet, ipsorum bono.* Et Clemens Alexandrinus concedit ψευδέων ἐν θεραπεύῃς μέγιστον, *mendacio uti pro remedio.* Maximus Tyrius: καὶ ἰατρὸς νοσήσαντα ἐξαπατᾷ καὶ στρατηγὸς στρατοπέδον καὶ κυβερνήτης ναυτικὰ καὶ θειὸν ἐδόν. *Et medicus agrotum, & imperator exercitum, & gubernator nautas decipit: nec quicquam in hoc mali est.* Rationem reddit ad Platonem Proclus: τὸ γὰρ ἀγαθὸν κρείττον ἐστὶ τῷ ἀληθείᾳ, *nam quod bonum est, id vero est melius.* Tale illud * apud Xenophontem, socios jamjam adfore, & Tulli Hostilii, suo jussu circumduci Albanum exercitum: & Quintii Consulis, ut historiæ loquuntur, salubre mendacium, hostes ab altero cornu fugere: aut similia passim apud historicos. Notandum autem est læsionem iudicii in hoc genere eo minoris esse quia ferme momentanea est, pauloque post aperitur veritas.

XV. Quantum & superiori affine est, quoties * qui habet jus supereminens in omnia jura alterius, eo jure bono ipsius sive proprio sive publico utitur. Et hoc maxime spectasse videtur Plato, qui imperium habentibus concedit falsum dicere. Idem cum * medicis modo dare videatur, modo adimere, discrimen hoc adhibendum videtur, ut priore loco medicos intelligat publice ad hoc vocatos, posteriore eos qui privatim id sibi arrogant. Deo tamen, quanquam jus summum in homines habenti, non convenire mendacium recte agnoscit idem Plato, quia infirmitatis nota est ad talia confugere. Exemplum forte inculpatæ falsiloquentiæ, laudante etiam Philone, dari poterit * in Iosepho, qui regia vice imperans fratres primum quasi exploratores, deinde quasi fures fictæ necita sentiens accusat. Et in Solomone qui sapientiæ divinitus datæ specimen dedit, cum apud mulieres de partu litigantes voces eas protulit, quæ voluntatem scindendi infantis significarent, cum animus ei longissime à tali volumine abesset, & veræ matri suum partum attribuire vellet.

IV. Sect.
Lxxviii libro
xxxiv.

III de rep.

Lib. II, 18. Quintiliani est dictum: aliquando exigit communis utilitas ut etiam falsa defendantur.

XVI. Quantum esse potest * quoties vita innocentis, aut par
aliquid, aliter servari, & alter ab improbi facinoris perfectione aliter
averti non potest: quale fuit factum Hyperminestræ quæ hoc nomi-
ne laudari solet.

Horat. VII.

Carm. II.

* *splendide mendax, & in omne virgo*

Nobilis & vivm.

Lib. 11 de

rep. L. 11 ne

Съгласно с. 21. § 2.

6 v 3027.

Plano de

mag.

Abbr. Cinyf.

4.1. de Soc.

§ 570. II.

Reg. VI,

18, & seq.

XVII. Latius quam quæ jam diximus patet quod passim statuunt sapientes, apud hostem falso sermone uti licere. Sic regulæ de non mentiendo exceptionem nisi adversus hostes addit Plato, Xenophon, Philo inter Iudeos, * inter Christianos Chrysostomus. Quo forte non male referas quod in sacris litteris extat labesitarum in obsidione mendacium, & factum non dissimile Prophetæ* Elifæi : & Valerii Levini, qui Pyrrhum à se intererintum jactabat. Ad tertiam, quartam . & quintam observationum earum quas jam posuimus, pertinet Eustratii Metropolitæ Nicæensis locus ad sextum Nicomachiorum : οἱ εὖ βεβλυσμένοι ὅτι ἐξ ἀνάγκης ὁ ἀλλήθιστον ἔσιν , ἔτι γὰρ ποτε τ' ὀρθῶς βεβλυσμένον καὶ πάλαι αὐτὸν τῷ ψεύδεος βεβλύσαντες , ἢ ἐπὶ τοιαύτης ψεύδει) αὐτοὺς πυνάξι ἐχρήσατο ὥστε, ἵνα σφάλῃ αὐτοί, ἢ φίλον ἢ ἐταροψὴν αὐτὸν ἀπὸ κρυφῆς, καὶ τέτοιον πᾶσι τοιούτοις διηγεμάτω ὡς ταῖς ιστορίαις ποιεῖται. Quis recte consultat non utique et verum dicit. Fieri enim potest ut quis recte consultans hoc ipsum consulti et quo pœlo de industria mentiatur aut hosti ut eum fallat, aut amico ut eum à malo liberet : quarum rerum exemplis plena sunt historia. Et Quintilianus si ab homine occidendo grassator avertendus sit, aut hostis pro salute patriæ fallendus, quod alias in servis reprehendendum sit, fore ait in ipso sapiente laudandum. Non placent hæc scholæ actorum

ait in ipſo ſapiente laudandum. Non placent hæc ſcholaꝝ actorum paulo ante ſeculorum, ut quæ unum ex veteribus * Auguſtinum ferme in omnibus ſequendum ſibi delegerit. Sed eadem ſchola tam ab omni uſu abhorrentes admittit interpretationes tacitas, ut dubitari poſſit, an non ſatius ſit adverſus quosdam falſiloquium admittere in iis quos diximus caſibus, aut eorum aliquibus, (nihil enim definiendum hic ſumo) quam iſta à falſiloquio tam indiſcrete eximere: ut cum dicunt, nescio, intelligi poſſe nescio ut dicam, non habeo intelligi poſſe ut tibi dem, & id genus alia quæ ſenſus communis repudiatur, & quæ ſi admittantur jam nihil obſtabit quominus qui quid affirmat id ipſum negare, qui negat affirmare dicatur. Veriſſimum quippe eſt nullam omnino eſſe vocem * quæ non ambiguum recipiat, cum omnes præter ſignificatum quem vocant primæ notionis, * alterum habeant ſecundæ, eumque varium * ſecundum varias artes, tum vero alios quoque ex translatione ac ſimilibus figuris. Neque magis eorum commentum probo, qui, quaſi vocem non rem exhorreſcerent, joca vocant ea quæ vultu ac pronuntiatione maxime ſeria proferuntur.

Тб. 2.2.94.

110, art. 1.

७३.

Cozar. in c.

quantus de

раствор в 6

p-I 5.5 + n.

35.

Soto de ju:-

стр. 5, 9 б.

art. 2.

Toler.lib. IV,

C. 21, lib. V,

c. 58.

Leff. 126. 11

de iustitia,

C.42, dub 9

jam existentis exceptione, neque tantum in promissis expressis, sed & in tacitis, ut in colloquii postulatione, ostendemus cum ad eam partem quæ de fide in bello servanda est ventum erit.

XIX. Illud quoque ex superiori quæ de jurejurando fuit dissertatione repetendum est, sive id assertivum sit, sive promissivum, vim habere excludendi omnes exceptiones, quæ ex persona ejus quicum agimus peti possent, quia non cum homine tantum, sed & cum Deo res est, cui per. jusjurandum obligamur etiam si homini jus nullum nasci possit. Ibidem & illud diximus, non sicut in alio sermone, ita in jurato, ut à mendacio excusetur admitti interpretationes verborum quasvis non plane inusitatas: sed omnino veritatem requiri eo in sensu quem homo exaudiens intelligere fide optima existimatur: ut plane detestanda sit illorum impietas, qui ut pueros talis, ita viros jurejurando fallendos asserere non dubitabant.

XX. Scimus etiam fraudium, quas concessas naturaliter diximus, genera quædam à populis aut hominibus nonnullis repudiata: sed id non accidit ob injustitiæ opinionem, sed ob eximiam quandam animi celsitudinem, interdum & virium fiduciam. Exstat apud Ælium dictum Pythagoræ duabus rebus hominem ad Deum proxime accedere, vera semper loquendo, & benefaciendo aliis: & apud Iamblichum veracitas dux dicitur ad omnia divina humanaque bona. Aristoteli ὁ μετὰ λόφῳ καὶ παρρησιακὸς καὶ ἀληθευτικὸς, magnanimus verum & libere loqui amat. Plutarcho τὸ ψεύδεσθαι ἀμελοσπές * servile mentiri. Arrianus de Ptolemæo: καὶ αὐτῷ βασιλεῖ ὄντι ἀιχερότερον Lib. I, ἢ τῷ ἄλλῳ ψεύσεσθαι: Et ipsi, utpote regi, turpius mentiri quam aliis civibus. Apud eundem Alexander: ἡ χρεῖνα τῇ βασιλείᾳ ἄλλο τι ἢ ἀληθεύειν αἰεὶς Lib. VII. τὸς ὑπηκόους: non debere regem apud subditos aliud quam verum eloqui. Mamertinus de Iuliano. Mira est in Principe nostro mentis lingueque concordia. Non modo humilis & parvi animi, sed & servile vitium scit esse mendacium: & vere cum mendaces homines aut inopia aut timor faciat, magnitudinem fortuna sua imperator qui mentitur ignorat. Laudatur Plutarcho Aristidis φύσις ἰδρυμένη ἐν ἡδὴ βεβαίῳ καὶ αἰεὶς τὸ δίκαιον ἀπενεῖν, ψεύδει δὲ ἐστὶ ἐν παιδιᾷ τινι τῷ πρῶτῳ αἰῶσι μὲν ingenium morum constantia præditum, & justitiam tenax, mendacii etiam in joco fugiens. De Epaminonda Probus: adeo veritatis diligens ut ne joco quidem mentiretur. Quod profecto Christianis eo magis observandum est, quia ipsis non simplicitas tantum imperata est Matth. x. 16, sed & vaniloquentia interdicta Matth. xii. 36; & is in exemplum propositus in cujus ore dolus inventus non est. Lactantius: Itaque viator ille verus ac justus non dicit illud Lucilianum:

Homini amico ac familiari non est mentiri meum,

Sed etiam inimico atque ignoto existimabit non esse mentiri suum: nec aliquando committere, ut lingua interpret animi à sensu & cogitatione discordet. Talis est in Philoctere Sophoclis Neoptolemus ὑπερβᾶλλον ἀπλότῃ καὶ ἐν γενέᾳ, generosa simplicitate excellens, ut recte notavit Dion Prusænsis, qui Vlyssi ad dolos hortanti sic responder:

Ego audiens quæ doleo, Laërta sate,

Implere factis oderim multo magis:

Nam sic nec ego sum natus, ut fallaciis

*Scilicet, * nec olim genitor, ut perhibent, meus :
At sum paratus vi mera, non fraudibus
Pertrahere raptum.*

Euripides Rhæso :

*Generosus animus hostibus furtim necem
Inferre nescit.*

Lib. IX.

Sic Alexander furari negabat se velle victoriam. Et Achæos abhorruisse ab omni in hostes fraude narrat Polybius, ideo quod eam demum firmam censerent victoriam, quæ, ut Claudiani verbis sensum ejus exprimam,

Confessos animo quoque subiungat hostes.

Tales Romani ferme ad usque belli Punici secundi finem. *Ælianus : ἵσταντο Ρωμαῖοι ἀγαθοὶ εἶναι, καὶ ἔ μὴν Ἀλκιότης καὶ ἰπποβολὴ καὶ ἀγωνισμὸς τὰς ἐκείνους : Romanis propria est virtus, non per astus & vassitiam quasita victoria.* Unde cum Perseus Macedonum Rex deceptus esset spe pacis, negabant veteres senatorum se agnoscere Romanas artes : majores nunquam ut astu magis quam virtute gloriarentur bella gessisse non verutius Punicis, non calliditate Græca, apud quos fallere hostem quam vi superare gloriosius foret. Tum illud addebant : *Interdum in præsens tempus plus profici dolo quam virtute, sed ejus demum animum in perpetuum vinci, cui confessio expressa esset, se neque arte neque casu, sed collatis communis viribus justo ac pro bello esse superatum.* Etiam serius apud Tacitum legimus : *non fraude, neque occulte, sed palam & armatum populum Romanum hostes suos ulcisci.* Tales etiam Tibareni qui prælii quoque locum & tempus condicebant. Quod & de Græcis sui temporis apud Herodot. prodit Mardonius.

Ann. I. II.
Scholiastes
ad II A-
polloni.

XXI. Ad modum agendi & illud pertinet, quod * quicquid alicui facere non licet, ad id eum impellere aut sollicitare non liceat. Pro exemplo sint hæc : regem suum occidere subdito non licet, nec oppida sine consilio publico dedere, nec spoliare cives. Ad hæc ergo subditum, qui talis maneat, permovere non licet. Semper enim qui alteri peccandi causam dat, peccat & ipse. Nec est quod regerat quisquam, ipsi qui talem hominem ad facinus impellit, actum talem, puta hostis interfectionem, esse licitum. Licet enim id ei facere, sed non eo modo. Bene Augustinus : *Nihil interest utrum ipse scelus admittas, an alium propter te admittere velis.*

L. Transfu-
gam D. de
acq. rerum
dom.

XXII. Aliud est si quis opera sponte nec suo impulsu peccantis ad rem sibi licitam utatur : quod iniquum non esse * Dei ipsius exemplo alibi probavimus. *Transfugam jure belli recipimus*, inquit Celsus, id est, * contra jus belli non est, ut eum admittamus qui deserta hostium parte nostram eligit.

Annotata ad Caput I.

§. I.

Q*uid quantumque in bello liceat*] Bene Augustinus epistola LXX, ad Bonifacium comitem : *Ut in ipsis bellis (si adhuc in eis versaris te opus est) fidem teneas, pacem quaras.* Epistola CCV : *Esto ergo etiam bellando pacificus.* De justitia in bello gerendo servanda dissertatio

tatio est egregia Belisarii ad milites apud Procopium Vandalicorum I. Orosius libro VII: *Ecce regibus & temporibus Christianis, qualiter bella civilia, cum vitari nequeunt, transiguntur.* Idem de Theodosio: *Vnum aliquod ab initio urbis condita bellum proferant, tam pia necessitate susceptum, tam divina felicitate confectum, ubi nec pugna gravem cadem, nec victoria cruentam exegerit ultionem.*

Ad jus agendi multa consequi indirecte & extra agentis propositum] Vide hac de re Thomam Prima Secundæ, quæstione LXXIII, art. 8. Molinam tractatu secundo disputatione CXXI.

Naves & qua navibus adsunt] Athenis ἀνέστη, id est evehi vetita, lina, utres, lignum, cera, pix. Scholiaſtes ad Aristophanis Nubes & Equites.

Si beneficium illi, neque vires majores daturum est ad exitium commune] Vide Parutam libro VII.

Publica significationes fieri] Vide exempla in bello communi contra Ægyptios, Saracenos, aliosque. c. ult. de transactionibus. c. significavit de Iudæis. Extravagante copiosus de Iudæis & c. I, lib. v. Extravag. de Iudæis. Liber consulatus maris editus est lingua Italica, in quem relatæ sunt constitutiones Imperatorum Græciæ, Alemanniæ, regum Francorum, Hispaniæ, Syriæ, Cypri, Balearium, Venetorum, Genuensium, cujus libri titulo CCLXXIV tractantur hujusgeneris controversiæ: ac sic definitur, si & navis & merces hostium sint, rem esse in aperto, fieri ea capientium: si vero navis sit pacem colentium, merces autem hostium, cogi posse ab his qui bellum gerant, navem, ut merces eas in aliquem portum deferat, qui sit suarum partium, ita tamen ut vecturæ pretium nautæ solvatur. Si contra navis hostilis fuerit, merces vero aliorum, de nave transigendum, aut, si nolint vectores transigere, cogendos ut cum navi eant in portum aliquem partium capientis, & ut capienti solvant pretium quod pro navis usu debebatur. Apud Hollandos anno cIo ccc cxxxviii, cum bellum ipsis esset cum Lubeca aliisque civitatibus ad mare Balticum & Albim sitis, frequente senatu judicatum est, etiam in hostium navibus repertas merces, quas aliorum esse constaret, in prædam non cedere, idque ibi pro lege deinceps habitum est. Sic & Daniæ rex sensit, cum anno cIo lxxcvi, ad Hollandos eorumque federatos legationem mitteret, qua libertatem navigandi mercesque ferendi in Hispaniam, cum qua Hollandi bellum gerebant acerrimum, suis vindicabat. Apud Gallos libertas mercaturam exercendi pacatis populis etiam apud eos qui Galliæ hostes essent semper permixta, & quidem adeo indiscrete, ut hostes sæpe sub alienis nominibus res suas occultarent, ut apparet ex Edicto anni cIo lxxlii, capite XLII. quod tralatatum est in Edictum anni cIo lxxxiv, & sequentia. His edictis diserte cavetur, ut Gallorum amicis liceat belli tempore exercere mercaturam, dummodo suis navibus, suisque per homines, navesque ac merces, quocunque visum ipsis esset, perducere, dum ne merces eæ sint belli instrumenta, quibus res hostium fovere velint: quod si fiat, permittitur Gallis talia belli instrumenta sibi sumere persoluto æquo pretio. Hic duo notanda, his

legibus nec belli instrumenta in prædam cessisse, multo magis ab eo periculo abfuisse merces innoxias. Non negem aliud jus usurpasse interdum Septentrionis gentes, sed varie, ex usu magis temporum, quam ex æquitate perpetua. Nam cum Angli bellorum suorum obrentu Danorum commercia impedissent, natum inde jam olim bellum inter eas gentes eo exitu ut Dani Anglis tributum imponerent, cui Danico denario nomen, cui, mutata quanvis causa, nomen mansit adusque tempora Guilielmi ejus qui stirpem nunc regnantem in Anglia fundavit, ut notavit vir magni fidei Thuanus in historia anni CIO IO LXXXIX. Rursum ab Elisabeta, sapientissima Angliæ regina, missi anno CIO IO LXXV ad Batavos Wilhelmus Winterus ex ordine equestri & Robertus Bealus regio consilio ab epistolis, qui ostenderent ferre Anglos non posse, quod Batavi, in ipso æstu belli in Hispanos, naves Anglorum ad Hispanicos portus vectas detentassent. Narrat Rhedanus in historia Batavica anno CIO IO LXXV, & Britannus Camdenus anno sequente. Cum vero Angli, & ipsi Hispanis hostes facti, Germaniæ civitatibus jus in Hispaniam navigandi turbarent, quam id non certo jure fecerint, apparet ex scriptis adversariis gentis utriusque, dignis lectu ad noscendam hanc controversiam. Et notandum Anglos in suis scriptis ipsos id agnoscere, cum duo maxime pro sua afferunt causa, & belli instrumenta fuisse quæ à Germanis in Hispaniam deferebantur, & pactiones veteres intercedere, quo minus id fieri liceret: quales postea pactiones & Hollandi sociique eorum cum Lubecensibus sociisque eorum fecerant anno CIO IO CXIII, ne aut hi aut illi hostium subditos intra suos fines mercari permitterent, aut hostes, pecunia, milite, navibus, victu juvarent: & posterius anno scilicet CIO IOC XXVII, inter Suediæ Daniæque reges convénit ut Danus impediret omnem mercatum cum Dantiscanis Suedi hostibus, sed nec ad alios Suedi hostes merces ullas per fratrum Cimbricum ire sineret, pro quo rex Daniæ alia sibi vicissim commoda stipulatus est: sed hæc sunt pacta specialia ex quibus nihil inferri potest quod omnes obliget. Nam & illud in scriptis suis dixere Germani, non omnes pactis merces prohiberi, sed eas quæ in Angliam semel importatæ, aut in Anglia comparatæ essent. Neque vero soli Germani Anglis cum hoste suo commercia vetantibus contradixere. Etiam Polonia misso legato conquesta est jus gentium imminui, quando ob Anglicum cum Hispania bellum ipsis cum Hispanis commercia agitandi libertas adimeretur, ut in anno CIO IO XC VII, narrant memorati jam nobis Camdenus & Rhedanus. Galli vero post pacem Verbinianam cum Hispano factam, Elisabeta Angliæ regina in bello persistente, rogati ab Anglis ut naves Gallicas in Hispaniam euntes excutere liceret, nequis forte bellicus paratus occultaretur, concedere ne hoc quidem voluere, dicentes obtentum rapinis & commerciis turbandis quæri. Et eo federe quod Angli cum Hollandis eorumque sociis anno CIO IO XXV pepigere, id quidem convenit, ut rogarentur cæteræ gentes, quarum intererat magnitudinem Hispanicam infringi, ut & ipsæ vetarent cum Hispanis commercia, sed, si ultro id non facerent, placuit inspicere naves

namquid bellici instrumenti ferrent, sed ultra neque naves neque merces retentari aut quicquam pacatis noceri eo nomine. Atque evenit eodem anno ut Hamburgenses quidam in Hispaniam irent nave maxima ex parte onusta apparatu bellico, qui ipse quidem apparatus ab Anglis vindicatus est, sed cæterarum mercium perfolutum est pretium. Galli autem, cum ab Anglis naves Gallicæ in Hispaniam euntes in fiscum raperentur, ostenderunt pari se id nolle. Bene ergo dictum à nobis significationes publicas requiri, quod & Angli ipsi ita sensere à quibus factæ significationis talis exemplum est apud Camdenum circa annum CIO IO XCI & CIO IO XCVIII. Neque vero talibus significationibus semper paritum, sed distincta tempora, causæ, loca. Anno enim CIO cccc LVIII Lubecensis civitas significationi à Dantiscanis sibi factæ, ne cum Malgensibus & Memelensibus Dantisca hostibus mercaturam exerceret, parendum non censuit. Neque magis paruere Hollandi anno CIO IO LI, cum Lubecenses ipsis denuntiarent, ut à Danorum, quos ipsi hostes tum habebant, commercio abstineretur. Anno vero CIO IO XXII, quo tempore inter Suedos Danosque bellabatur, cum Danus Asiaticas civitates rogasset ne cum Suedis commercia haberent, quædam civitates, amicicia ipsius indigentes morem gessere, aliæ non item. Hollandi bello ardente inter Suediam & Poloniæ regem nunquam passi sunt sibi aut hujus aut illius gentis commercio interdici. Gallis autem semper reddidere naves quas ab Hispania revertentes aut in Hispaniam, ipsis tunc hostilem, euntes Hollandicæ naves interceperant. Vide Ludovici Servini Advocati quondam regii orationem habitam anno CIO IO XCII, in causâ Hamburgensium. Verum iidem Batavi Dunquercam, ad quam classem habebant, ab Anglis merces inferri non siverunt, quomodo Dantiscani anno CIO cccc LV Batavis denuntiarunt nequid in urbem Regiomontanam inferrent, narrante Gaspare Schurtzio in historia Prussica. Adde Cæberum decisione XLVII, num. 2, & Seraphinum de Freitas in libro de justo imperio Lusitanorum Asiatico, ubi complures adducit alios.

Nihil comperire potuimus ea de re jure voluntario gentium esse constitutum] Multa hujus quæstionis habet vir doctissimus Iohannes Meursius in historia Danica libro I, & II. Vbi videbis Lubecenses & Imperatorem esse pro commerciis, contra ea Danos. Vide & Crantzium Vandalicorum libro XIV. Thuanum in dicto anno CIO IO LXXXIX, Libro historiarum xcvi. Camdenum, præter jam dicta loca, in anno CIO IO LXXXIX, & CIO IO XCV. Vbi illa inter Anglos & Germanos, quos Asiaticos vocant, controversia tractatur.

Et magistrum & Gubernatorem suspendit] Non multum dissimile est quod de Pompejo narrat Plutarchus in Mithridatici belli historia : ἐπὶ τῆς φύλακος τῶν νεῶν ἐπὶ τὰς πύλας εἰς Βόσπορον ἐμπόρους καὶ ναυαγῶν ἢ ζημίαι τοῖς ἀλλοκομένοις, Custodes imposuit Bosphoro qui observarent si qui mercatorum in Bosphorum navigarent. deprehensis pœna mors.

Belli furtis] Ita & Virgilius loquitur Æneidos XI, & Sallustius, §. VI quem citat Servius.

Bellandum est astu] Muhammedis dictum simile : *Elharbu Hudia-*

rum, id est, pugna fraudem requirunt. Apud Virgilium in comitatu Martis :

Iraque insulsi,

Vbi Servius : *Non tantum virtute, sed insidiis comitatum se ostendit.*

Lyandrium] Ei Sullam comparat Plutarchus, in cujus animo leonem esse & vulpem dicebat Carbo.

§. VII.

Augustinus] Et in V Psalmum versiculo : *Perdes omnes. Aliud est mentiri, aliud est verum occultare.* Citatur causa *xxiii*, quæstione *ii*.

Necessariam hanc omnino atque inevitabilem] Vide Chrysostomum primo de Sacerdotio.

Abrahamus] *Veritatem voluit celari, non mendacium dici.* Augustinus quæstione *xx* in Genesin, relatus a Gratiano dicta causa *xxii*, quæstione *iii*.

§. VIII.

Sed & nutibus] Plinius de Æthiopum gente libro *vi*, 30 : *Quibusdam pro sermone nutus, motusque membrorum est.* Vide c. tuæ fraternitati de Sponsalibus.

Paulus Iuriconsultus loquitur] *Non figura, inquit, literarum sed oratione quam expriment litera obligamur, quatenus placuit non minus valere quod Scriptura quam quod vocibus lingua figuratis significaretur.* Valde Philosophice dixit placuit, ut ostenderet hæc valere *en ovstixus*.

Vt rebus aliis uti liceat, etiamsi prævideamus futurum, ut alter inde falsam concipiat opinionem] Vide Augustinum de Doctrina Christiana lib. *ii*, c. 24.

Vbi nullum inde sequitur nocumentum] Vt in facto Micholis *i Sam.* *xix*, 16.

Oligopoius] Sic hæc vocanda, non *ἀπίταιν* id est fraudem, ait Chrysostomus indicato jam libro primo de Sacerdotio. Idem *i* ad Corinthios *iv*, 6 : *οὐδὲ πῦρ ἐκ πυρρῶν, ἀλλὰ συνηγορίας καὶ oligopoiæ :* Non hic fraus fuit, sed obsequentia quadam & dispensatio. Et *ix*, 20 : *ὅτι τὸς οὐκ ἀληθῶς εἰς πῦρ μεταστήσῃ, ἐγένετο αὐτὸς ἐκ ἀληθῶς, ἐπιδεικνύμενος μὲν ἐκ ὧν δὲ, εἰς ἐκ ἀγαθῶν πῦρ πρῶτον ἕως ἐσχάτης.* Vt enim qui tales revera erant corrigeret, factus ille talis, non revera, aliud quam quod erat præ se ferens, agens talia, sed non ex tali animi proposito. Huc referri potest simulatus Davidis furor.

§. IX.

Laudatorum hominum sine reprehensionis nota] Irenæus ex veteris presbyteri institutione didicit docuitque : *De quibus Scriptura non increpat, sed simpliciter sunt posita, nos non debere fieri accusatores.* Locus est libro *iv*, c. 50.

καὶ τότε] In tempore, ut Donatus loquitur ad Adelphos *iv*, 3 : *Et ipsum fallere in tempore, quidam de officiis scribes rectum putant.* Cicero pro Q. Ligario, Aliquod mendacium honestum & misericors vocat.

§. x.

Quatenus imprudenti accidit] Ream linguam non facit, nisi rea mens. Et : *Nemo mentiens judicandus est qui dicit falsum quod putat verum, quia, quantum in ipso est, non fallit ipse, sed fallitur.* Sunt hæc Augustini, de verbis Apostoli Sermone *xxviii*, & Enchiridii c. 22, relata a Gratiano in causam *xxii*, quæstione *i*.

Etiamsi putetur is qui audit in aliam partem id accepturus] Quomodo

modo Abraham captiosè loquebatur cum servulis, ita judicante & probante Ambrosio, quem sequitur Gratianus post c. si quælibet, dicta causa **xxii**, quæstione **ii**.

Quin suspensa & quo ducerentur inclinatura responderet] Idem Tacitus Historiarum **iii**: *Incerta differuit, tracturus interpretationem, prout conduxisset.* Item: *Ita compositus, ut ex eventu rerum adversa abnueret, vel prospera agnosceret.*

Hebraorum] Quorum & hoc est **וְהוּא מְבַרְכֵּן מִיָּדָא דְּמִיָּדָא**. *Licet perplexe loqui boni causa.* Citat doctissimus Manasses Benisrael in suo conciliatore quæstione **xxxvii**. Chrysostomus **i** de Sacerdotio: **ἀπαιτεῖν καὶ ὁ ἀνὴρ καλεῖται δικαίως, ὁ τὰ πρῶτα καὶ κεχρημένῳ αἰδικῶς ἐχὼ ὁ μετ' ὧν ἐς γνώμης τῆς ποιῶν.** Fallax jure vocetur qui re tali injuste utitur, non qui salu-
tari proposito.

Putat cum Dei honos] Philo de vita Mosis: **ἐπ' ἐργαῖς ἁπλῶς ἀναφέρειται εἰς θεῶν τιμὴν διὰ τὸ μόνον καὶ τὸ ἐν τοῖς ἄλλοις τὸ ἡδύτατον ἐψόδοσμένον, ἀναγκαῖον ἢ ἀλατρεῖν. ἀλήθειαν γὰρ ὁπαυδὸς θεῶν.** De factis loquor quæ ad Dei honorem pertinent, in quibus solis veracem esse oportuit, etiam si quis cæterum ingenio esset mendace. Veritas enim Dei comes. Augustinus epistola **viii**. *Alia quæstio est, sitne aliquando mentiri viri boni: & alia quæstio est, utrum Scriptorem Sanctorum Scripturarum mentiri oportuerit.* Vide quæ infra §. xv.

Aut amor proximo debitus] Æschylus Prometheo:

Λέξω τορῶς σοι πᾶν, ὃ, πρὸς ἡμῶν μετρεῖν,

Ὅκ ἐμπαλίων αἰνίγματι, ἀλλ' ὡπλὰ λόγῳ

Ὡς περ δίκαιον πρὸς φίλους ἄγειν σέμα.

Dicam diserte quicquid audire expetis,

Sermone nudo, non per implicitos modos,

Quo more amicos alloqui verum ac bonum est.

Judicandi libertas] Hinc furaricor Hebræis dicitur qui adimit scienti- §. xi.
di vias. Gen. **xxxii**, 20, 26, 27. & ibi Onkelos & **lxx**. Rabbi David Libro Radicum & Rabbi Salomo in commentario & Abenefdra.

Fallendi voluntatem] Lactantius Institutionum **vi**, 18: *Vt non mentiatur unquam decipiendi aut nocendi causa.*

Ad verum mendacio venit] *Incredibilia affirmat, ut ad credibilia perveniat.* Seneca ibidem.

Chrysostomus & Hieronymus] Adde Cyrillum adversus Julianum libro **ix**, circa finem. Nec multo aliter Tertullianus primo & tertio contra Marcionem.

In Plinii epistolis] **iii**, 16.

§. xiv.

Apud Xenophontem] Et Agesilaus cum in Bæotiam venisset & intellexisset Pisandrum navali prelio victum à Pharnabazo & Conone, jussit militibus suis contrarium dici, coronatusque incedens sacra fecit pro victoria. Plutarchus Agesilao.

Qui habet jus supereminens] Iliados secundo Agamemnon Græco- §. xv.
rum Imperator:

Πρῶτα δ' ἐγὼν ἔπεισιν πειρήσασθαι ἢ θίμης ἐστὶ,

Καὶ φάσκειν σὺν ἡνυσὶ πολυκλήϊσι κελύσσω.

Ante tamen Danaos verbis tentabo (sinit fas)

Vtique cui fugiant arata classe monebo.

Ee §

Medicis

Medicis] Exemplum medicorum affert Chrysostomus dicto Libro 1 de Sacerdotio.

In 1 sēpho] Cum fratribus dispensatoria severitate crimen explorationis inureret ait Cassiodorus de amicitia.

§. XVI.

Quoties vita innocentis aut par aliquid servari, & alter ab improbi facinoris perfectione aliter averti non potest] Augustinus in v Psalmum, relatus à Gratiano in causam xxii, quæst. ii, c. Nequis, *Duo vero sunt genera mendaciarum in quibus non est magna culpa, sed tamen non sunt sine culpa, cum aut iocantur, aut proximo consulendo mentimur. Illud autem primum in iocando idcirco non est pernitensum, quia non fallit. novit enim ille cui dicitur, causa iocandi fuisse ductum. Secundum autem idcirco minus est, quia retinet nonnullam benevolentiam.* Tertullianus Libro de Pudicitia inter delicta quotidiana incurvationis, quibus omnes sumus obiecti, ponit, necessitate mentiri.

Splendide mendax] Vbi Scholiastes, *decenter. Pulchrum est enim pro iustitia mentiri.* Simile est illud Chrysostomi de Rahabe: ὁ καλὸς ψεύδης, ὁ καλὸς δόλος, ὁ ἀποδοῦναι τὰ θεῖα ἀλλὰ φυλάττειν τὴν ἀληθείαν, aut ut alii habent codices, τὴν ἀσέβειαν. O pulchrum mendacium, o laudabile dolum, non prodentis res divinas, custodientis veram pietatem. Augustinus de obstetricibus Ægyptiis: O magnum humanitatis ingenium, o primum pro salute mendacium. Laudat easdem obstetrices & præmia illis data, etiam æterna, credit Hieronymus ad Ezechielem xvii, & ad Esaiam lvi. Ambrosius ad Syagrium libro vi. Augustinus ipse, ut solet, varians, ad Consentium contra Mendacium c. 15. Tostatus negat in eo peccatum. Hæsitant Augustinus lib. ii, quæstione super Exodum, Thomas 2., 2, quæstione cx, art. lv, ad 4, & ibi Cajetanus. Vide, si vacat & Morizæ Encomio Erasmus, & doctissimum Masium ad Iosueam ii, 5.

§. XVII.

Inter Christianos Chrysostomus] Sic loquens: εἰ βάλειν τῶν τροφῶν τὰς ἐξ αἰῶνος ἐδδοκιμάσαντας ἐξέλιπον, τὰ πλεονα αὐτῶν τροφῶν τῆς ἀπάτης ἀνέσεις ὅντα καθεστῶμεθα, καὶ μᾶλλον τέτυς ἐπαινεμένους ἢ τὰς φανερῶς κεραιῶντες. Si nobilissimos ducum ad examen voces, pleraque eorum trophæa reperies fraudum esse opera, magisque tales laudari quam qui aperte agendo vicerunt.

Elisæi] Eiusdem Elisæi alterum simile est ii Regum viii, 10, ita ut legunt Masoretæ, id est secundum 17, quod sequitur Latina vulgata versio.

Augustinum] Contra cuius posteriorem in hac resententiam scripsit Rupertus Abbas.

Qua non ambiguum recipiat] Id Chrysippus defendit apud Gellium libro ix, c. 12. Et Seneca de Beneficiis secundo, capite 34: *Ingens est copia rerum sine nomine, quas non propriis appellationibus notamus, sed alienis commodatisque.*

Alterum habeant secunda] Augustinus de Magistro: *Nullum nos signum comperisse quo non inter cetera que significat, se quoque significet.*

Secundam varias artes] Vide quæ supra notata ad paragraphum decimum.

§. XVIII.

Non ad promittentem] Distinguit hæc & Agesilaus & cum eo Plutarchus: τὸ μὲν ἀπεισιδέμενον ἀδικεῖν, τῶν θεῶν ἐστὶ καὶ ἀφρονεῖν, ἐν δὲ τῇ ἀφρονείᾳ λογίζεσθαι

λογίζεσθ τὰς πολέμους, ἔ μόνον τὸ δίκαιον, ἀλλὰ καὶ δοῦνα πολλά, καὶ τὸ αὐτὸ ἰδούσης
 κερδαίνειν ἔστι. *Federa violare, Deos est contemnere. Extra ea verbis hostem de-*
cipere, non iustum modo est, sed & gloriam habet & cum lucro voluptatem.

Servile mentiri] Philo libro: *Omnem virum probum esse liberum: §. xx.*
 παρ' ὃ καὶ τὰς διπλούς καὶ δολεπὺς ἀπασι νομαίξιν ἰθὺ ἀνελδήςεως τε καὶ δολοπρε-
 πείας. *Vnde & eos qui duplces sunt atque fallaces, eos illiberates servilisque ani-*
mi vocare solent.

Nec olim genitor, ut perhibent, meus] Achilles: de quo Horatius car-
 minum lib. iv, ode vi:

Ille non inclusus equo Minerva

Sacra mentito, male feriatos

Troas & latam Priami choreis

Falleret aulam:

Sed palam captis gravis.

Et quæ sequuntur, ubi Scholiastes, dicit Achillem nihil fraude, sed
 semper palam virtutis fiducia dimicasse, Nota illud virtutis fiducia, quod
 optime venit cum iis quæ nos huius paragraphi initio in textu
 diximus.

Quicquid alicui facere non licet, ad id eum impellere aut sollicitare non licet] §. xxi.
 Ita docet & Maimonides in הלכות חובות cap. v, sect. x.

De ipsius exemplo] Libro II, c. xxvi, §. 5.

§. xxii.

Contra jus belli non est, ut eum admittamus qui deserta hostium parte no-
stram eligit] Neque reddendi tales, nisi pace convenerit, ut pace cum
 Philippo, Ætolis, Antiocho, Polybius in Excerptis legationum ix,
 xxviii, xxxv. Menander Protector idem nos docet.

C A P V T I I.

Quomodo jure gentium bona subditorum pro de- bito imperantium obligentur: ubi de re- pressaliis.

I. Naturaliter ex facto alieno neminem tene-
 ri, nisi heredem.

II. Iure tamen Gentium introductum ut pro
 debito imperantis teneantur res & actus
 subditorum.

III. Exemplum in prehensione hominum:

IV. Et rerum.

V. Locum habere hoc post jus denegatum &
 quando id factum censei debeat, ubi osten-
 ditur rem judicatam proprie jus non dare
 aut adimere.

VI. Vitam non obligari.

VII. Distinctio ejus quod in hac materia est
 juris civilis & Gentium.

Veniamus ad ea quæ ex jure descendunt gentium. Ea partim ad
 quodvis bellum spectant: partim ad certam belli speciem. A
 generalibus auspicemur. Mero naturæ jure ex facto alieno ne-
 mo tenetur nisi qui bonorum successor est; * ut enim cum oneri-
 bus bona transirent simul cum dominiis rerum * introductum est.
 Imperator Zeno æquitati naturali contrarium dicit ut pro alienis
 debitis alii molestantur. Hinc tituli in jure Romano, ne uxor pro
 marito, ne maritus pro uxore, ne filius pro patre, nepater vel mater
 pro filio conveniantur. Nec quod universitas debet singuli debent,

L. unica. 6.
ut nullus ex
vicanis.
C. ne uxor
pro mar. &
ne fil. pro
patre, totis
titulis.

L. Sicut. s. i. ut diserte loquitur Vlpianus : nimirum si universitas bona habeat : alioqui enim tenentur non singuli, sed qua pars sunt universorum. *D. quod cuiusque universi. namque* neca : Si quis patriæ meæ pecuniam credat, non dicam me illius debitorem, nec hoc as alienum profitebor : * ad exsolvendum tamen hoc portionem meam dabo. *Lib. vi de Benef. c. 20.* Supra dixerat : Unus à populo non tanquam pro me solvam, sed tanquam pro patria conferam. Et : singuli debebunt non tanquam proprium, sed tanquam publici partem. Hinc speciatim jure Romano constitutum, ut nullus ex vicani l. xi. vicanis pro alienis vicanorum debitis teneatur, & alibi nulla possessio alterius pro alienis debitis etiam publicis conveniri præcipitur, & in *L. Nullam C. De execution. & exactionibus lib. xii.* Novella Iustiniani vetantur ἐνχειρασμοί, id est, * pignorationes pro aliis, addita causa, quod rationem non habeat alium quidem esse debitorem, alium vero exigi, ubi & hujusmodi exactiones odiosæ vocantur. Et Rex Theodoricus apud Cassiodorum, foedam vocat licentiam alterum pro altero pignorandi.

Cap. 19. d. l. unica, C. ut nullus ex vicani l. xi. L. Nullam C. De execution. & exactionibus lib. xii. Nov. 52, & 134. Lib. 1v var. epist. II. Hæc quanquam vera sunt, tamen jure gentium voluntario induci potuit, & inductum apparet, ut pro eo quod debet præstare civilis aliqua societas, aut ejus caput, sive per se primo, sive quod alieno debito jus non reddendo se quoque obstrinxerit, pro eo teneantur & obligata sint bona omnia corporalia & incorporalia eorum qui tali societati aut capiti subsunt. Expressit autem hoc quædam necessitas, quod alioqui magna daretur injuriis faciendis licentia, cum bona imperantium sæpe non tam facile possint in manus venire, quam privatorum qui plures sunt. Est igitur hoc inter jura illa quæ Iustinianus ait usu exigente, & humanis necessitatibus agentibus humanis constituta. Non autem ita hoc naturæ repugnat, ut non *Inst. de iur. nat. Tit. 2.2, qu. 40. art. 1. Malin. disp. 120 & 121. Valentia disp. 3, q. 16. num. 3. Nat. var. c. 27, num. 136.* more & tacito consensu induci potuerit, cum & fidejussores sine ulla causa ex solo consensu obligentur. Et spes erat facilius membra ejusdem societatis à se mutuo jus consequi posse, & indemnitati suæ consulere, quam externos, quorum multis in locis exigua habetur ratio: deinde commodum ex hac obligatione commune erat omnibus populis, ita ut qui nunc eo gravaretur, alio tempore indidem sublevari posset. Receptum autem hunc morem non tantum apparet * ex bellis plenis quæ populi populis inferunt: in his enim quid observetur ostendunt denuntiationum formulæ: *Liv. lib. 1. Lib. xxxi.* Populus priscorum Latinorum, hominibusque priscis Latinis bellum indico, facioque: & in rogatione: *Gell. l. xvi, cap. 4.* Vellent, jubere Philippo regi Macedonibusque qui sub regno ejus essent bellum induci: & in decreto ipso: Populus Romanus cum populo Hermundulo, hominibusque Hermundulis bellum jussit, quod ex Cincio est in re militari: & alibi: Hostis sit ille, qui intra presidia ejus sunt: verum etiam ubi ad eam belli plenitudinem nondum ventum est, sed tamen violenta quadam juris executione, id est, bello imperfecto opus est, idem videmus usurpari. Pharnabazo Regis Persarum subdito dicebat olim

Agésilas: ἡμεῖς δὲ Φαρνάβοαζι, καὶ φίλοι ὄντες πρὸς τὸν βασιλέως, ἐχθροῦ μετὰ τοῖς ἐκείνης πρὸς γμασι φιλικῶς. Ἐ νῦν πολέμιοι γαρηγότες, πολεμικῶς: ἐν ὅν καὶ σε τῶν βασιλέως κλημύταιν ὄραντες εἶναι βελομένην, ἐνός τως ἀλφ. σὲ βλάπτομεν ἐκείνον. Nos Pharnabaze ἔς cum amici Regis essemus amice nos erga ea qua ipsius erant gerebamus, ἔς nunc cum hostes simus facti hostiliter nos gerimus. Quare cum & tu esse velis inter ea qua Regis sunt, jure per te illum lædimus.

III. Ejus

III. Ejus quam dico executionis species erat quam Athenienses vocabant ἀνδροληψίαν : de qua sic habebat lex Attica : ἐάν τις βιαίῳ ἡνώματῳ ἀποθάνῃ ὑπὲρ τῶν τοῖς ἀποσκήκεσσι εἶναι τῶν ἀνδροληψίας, ἕως ἂν ἡ δίκας τῷ φόνι ὑποσχωσιν, ἢ τῶν δόποκλείναντων ἐκδώσι· τὴν δὲ ἀνδροληψίαν εἶναι μέρει τριῶν, πλείον δὲ μὴ : id est, Si quis morte per vim illata obierit, pro eo proximis ac necessarius jus esto hominesprehendendi, donec aut poena sumatur de cade, aut homicida dedantur : liceat autem tres tantum hominesprehendere, non ultra. Hic videmus pro debito civitatis, quæ obligatur, subditos suos qui aliis nocuerunt plectere, obligari jus quoddam incorporale subditorum, ipsam scilicet libertatem morandi ubi velint, & agendi quod velint, ita ut in servitute interim sint, donec civitas id faciat quod facere tenetur, id est puniat fontem. Quamquam enim Ægyptii, ut ex Diodoro Siculo discimus, disputabant corpus sive libertatem pro debito obligari non debere, nihil tamen in eo est naturæ repugnans, & mos non Græcorum tantum, sed & aliarum gentium in contrarium valuit. Aristocrates Demostheni coævus decretum rogaverat, si quis Charidemum occidisset eum abripere undecunque liceret, & si quis obfisteret is hostium esset numero. Hic multa reprehendit Demosthenes : primum quod non distinxerit Aristocrates inter cædem justam & injustam, cum & justa aliqua esse possit : deinde quod non exigit ut prius postuletur judicium : præterea quod non eos apud quo facta sit cædes, sed eos qui homicidam recipiunt teneri velit. Verba Demosthenis sunt : ὁ μὲν νόμος, ἂν μήτε δίκας ὑποσχωσιν παρ' οἷς ἂν τὸ πᾶσι γένηται. μήτε τὰς δεσποκότας ἐκδίδωσι, καὶ δὲ καὶ τῶν τῶν εἶναι τὸ ἀνδροληψίον καὶ τριῶν. ὃ δὲ τῶν μὲν ἀδίκων παρὴς καὶ ἐδὲ λόγον πεποιοῖται ὅτι αὐτῶν ἐδέξα, τὰς δὲ τὸν ἤδη πεφύργητα, φήσω γὰρ ἔγωγε, καὶ τὸν κρινόν ἀνθρώπων νόμον, ὃς καὶ τὸν φεύγοντα δέχεσθαι, ὑποδέξαμεντες ἐκπαύοντας εἶναι γράφει, ἐὰν μὴ τὸν ἐκέστην (male editur οἰκέστην) ἐκδοτον διδώσιν. Lex, si apud quos cades evenit, neque jus reddant neque fontes dedant, adversus eos dat trium hominum prehensionem. At hic hos quidem relinquit intactos, ac ne mentionem quidem eorum facit. At eos qui jam fuga elapsi sunt, ita enim rem ponam, susceperunt secundum jus omnium hominum quod fugientes vult posse suscipi, hos vult esse hostium loco ni supplicem dedant. Quarta reprehensio est quod Aristocrates rem statim ad plenum bellum deducit, cum lex prehensione contenta sit. Ex his primum illud & secundum & quartum ratione non caret. At tertium illud, nisi ad solum eventum cædis casu aut ob sui tutelam factæ restringatur, non est ut non oratorie magis, & argumenti causa, quam ex vero & jure sit dictum. Nam jus gentium ut supplices suscipiantur & defendantur, ut supra diximus, ad eos tantum quibus Lib. II, c. 4. fortuna, non crimen obstat, pertinet. Cæteroqui par jus est eorum XXI, 9. 7. apud quos crimen est factum, & eorum qui fontem punire aut dedere recusant. Atque adeo aut illa ipsa lex, qua utitur Demosthenes, interpretationem eam quam dico ex usu recepit, aut adversus cavillationes tales expressius posita est posita : horum enim alterum quin fit, non negabit qui attenderit ad illud Iulii Pollucis : ἀνδροληψίον δὲ, Lib. VIII, ὅταν τις τῶν ἀνδροφόνων καὶ ἀφυγόντων ὡς πᾶσι ἀπαυτῶν μὴ λαμβάνῃ, ἔξῃσιν ἐκ τῶν c. 6. καὶ ἐκδιδόντων ἄλλοι τῶν τριῶν ἀπαγαγέιν. *Hominiū prehensio est, quoties quis homicidas qui ad aliquos confugerunt non recipit cum id postulaverit. Nam jus est tres*

est tres hominesprehendendi adversus eos qui dedererecufant. Nec aliter Harpocraton : ἀνδροληψία τὸ ἀρπαζῆν ἀνδρας ἐν ἑνὶ πόλει. ἐνεχόμενον ὅτι τινὲς πολλὸν τὸν ἀνδρόφονον, καὶ μὴ περιεμένην αὐτὸν εἰς ἡμετέριον. Ius hominumprehensionis est ius rapiendi aliquos ex urbe aliqua. Nam in eam civitatem, quæ homicidam teneret, nec poenæ dederet, pigneratione utebantur. Simile huic est quod ad recuperandum civem injuria manifesta captum, civitatis apud quam id factum est cives retinentur. Sic Carthaginē quidam impedierunt ne Ariston Tyrius caperetur, hac addita causa : idem Carthaginensibus & Tyri & in aliis emporiis in quæ frequenter commeentur.

Livius libro
xxxiv.

† Bal. 111,
con. 58.

Bart. de re-
press. q. 5, ad
tertium n. 9.
a L. Iulian.
D. de cond.
indeb.

L. Rescri-
ptum, §. 1.

D. de distr.
pign.

Innocen. &
Pan. m. 2.

plerique de
immu. Eccl.

Soto l. 111,
q. 4, art. 5.

Iac. de Ca-
nibus, An-
char. Domi-
nic.

m. c. 1 de in-
juriis in 6.

Fulg. & Sa-
lu. in auth.

C. de act. &
obl.

Iac. de bello
visis in
Auth.

Us non fiant
pignora.

Sil. in ver-
bo repress.

Bart. in
tract. de re-
press.

Guido Papa
p. 32.

Gall. de pi-
gno. c. 1, n. 5.

Vitt. de jure
belli, n. 41.

Covar. c. pec-
catum, p. 11,

7. 9.

b. l. v. l. 11.

c. Halic. lib.
vii.

IV. Alia executionis violentæ species est ἐνχειασμός five * pignoratio inter populos diversos; quod jus repressaliarum vocant recentiores jurisconsulti †, Saxones & Angli Withernamium, & Galli, etiam ubi à Rege impetrari id solet, literas Marcæ. Locum autem habet, ut ajunt Iuriconsulti, ubi jus denegatur.

V. Quod fieri intelligitur non tantum si in fontem aut debitorem judicium, intra tempus idoneum obtineri nequeat, verum etiam si in re minime dubia (nam in dubia re præsumptio est pro his qui ad judicia publice electi sunt) plane contra jus judicatum sit. nam auctoritas judicantis non idem in externos, quod in subditos valet. Etiam inter subditos non tollit quod vere debebatur. Verus debitor, licet absolutus sit, * natura tamen debitor permanet : inquit Paulus a Iuriconsultus : Et cum per injuriam iudicis domino rem qua debitoris non fuisset abstulisset creditor quasi obligatam sibi, & quereretur, an soluto debito restitui eam oporteret debitori, Scaevola restituendam probavit. Hoc interest, quod subditi executionem etiam injustæ sententiæ vi impedire, aut contra eam jus suum vi exsequi licite non possunt, ob imperii in ipsos efficaciam : exteri autem jus habent cogendi, sed quo uti non liceat quamdiu per judicium suum possint obtinere. Tali igitur de causa aut * corpora aut res mobiles subditorum ejus qui jus non reddit capi posse, non quidem natura introductum est, sed moribus passim receptum. Verrucosissimum exemplum est apud Homerum Iliados A ubi Nestor narratur ob ereptos patri equos Elidensium pecora & armenta cepisse * ῥύσι ἐλαυρομένη ut poeta loquitur, ubi ῥύσι interpretatur Eustathius τὰ ἀντιῆλθον ῥυόμενα ὅ ἐστιν ἐλκόμενα καὶ ἀντὶ τῶν παρὰ ῥυαδόντων ἀρπαζόμενα. Sequitur deinde in narratione, convocari edicto ad jus suum persequendum omneseos quibus aliquid ab Elidensibus debebatur, nimirum,

μή τις οἱ ἀπεμώμενος κίποι ἴσῃς.

Ne quis iusta sibi parte careret.

Aliud exemplum est in historia b Romana de Romanorum navibus, quas pro bonis Tarquiniarum Cumis Aristodemus Tarquiniarum hæres retinuit. Famulos, jumenta, pecunias retenta dixit c Halicarnassensis. Et apud Aristotelem Oeconomicon secundo de decreto Carthaginensium adprehendendas exterorum naves εἰ τις σύλας ἐχέη ut ibi loquitur, si quis ius prehendendi haberet.

VI. Vita autem subditorum innocentium ut ex tali causa obligetur, forte creditum fuit apud aliquos populos, eo nimirum, quod crede-

crederent unicuique hominum jus vitæ plenum esse in se, & id ad rempublicam potuisse transferri: quod minime esse probabile, nec saniori Theologiæ consentaneum alibi diximus. Fieri tamen poterit non ex intentione, sed ex accidenti ut occidantur qui juris executionem per vim volunt impedire. Sed id si prævideatur, ex caritatis lege omittendam potius juris persecutionem alibi ostendimus, cum ex ea lege, Christianis præsertim, pluris esse debeat vita hominis, quam res nostra, ut alibi demonstratum est. Lib. I, c. 1.
§. 12. & 13.

VII. Cæterum non minus in hac materia quam in aliis, ca- Dec. conf.
352. Bal. l.
3, de off. as-
ses. dum est, ne confundamus ea quæ juris gentium sunt proprie, & ea quæ jure civili aut pactis populorum constituuntur. Iure gentium subjacent pignorationi omnes subditi injuriam facientes qui tales sunt ex causâ permanente, sive indigenæ, sive advenæ: non qui transfundi aut moræ exiguæ causâ alicubi sunt. Introductæ enim sunt pignorationes ad exemplum onerum quæ pro exsolvendis debitis publicis indicuntur, quorum immunes sunt qui tantum pro tempore loci legibus subsunt. A numero tamen subditorum jure gentium excipiuntur legati, non ad hostes nostros missi, & res eorum. At jure civili populorum sæpe excipi solent personæ mulierum & infantum, eorum vero qui literis operam dant, & ad mercatus veniunt etiam res. Iure gentium singulis pignorandi jus est, ut & Athenis *ὁ ἀνδρῶν νόμος*. Iure civili multorum locorum peti id solet alibi à potestate summa, alibi à iudicibus. Iure gentium ipso facto dominium rerum captarum acquiritur ad summam debiti & sumptuum, * ita ut residuum reddi debeat. Iure civili solent citari quorum interest, res publica auctoritate divendi aut addici iis quorum interest. Sed hæc atque alia peti debent ab his qui jura civilia tractant, & nominatim in hac materia à Bartolo qui de repressaliis scripsit. Illud hic addam, quia ad juris hujus satis per se rigidi emollitionem pertinet, eos qui non solvendo quod debebant, aut jus non reddendo causam dederunt pignorationibus, ipso naturali ac divino jure * teneri ad resarcienda damna aliis, quibus eam ob causam aliquid decedit. Æl. Regim
de actibus
supern disp.
XIII, du. 7.
n. 117.

Annotata ad Caput II.

V *T enim cum oneribus bona transirent, simul cum dominiis rerum intro-* §. I.
ductum est] Vide supra lib. II, c. XXI, §. 19. Adde C. in literis de raptoribus. C. tua de usuris.

Ad exsolvendum tamen hoc portionem meam dabo] Vide leges Siculas fine libri I.

Pignorationes] c. unico de injuriis in sexto: *Pignorationes quas vulgaris elocutio repressalias nominat.* Rectius scribas, ut libri quidam, *reprehensalias*. Id enim voci Saxonicae *Withernamii* ad amuffim respondet, sed usus alterum recepit.

Ex bellis plenis] Distinguit bella ab his pignorationibus vir prudens Nicolaus Damascenus, ubi ostendit Herodi, cui non licebat bellum inferre Arabi, licuisse *ῥύσια λαμβάνειν*, pro sibi ex contractu debitis uti pignoratione. Iosephus VI Antiquæ historiæ, ubi hæc verba:

verba: τὸ δάνειον ἐπὶ τῶν πειρησιῶν ἐκλάνεται καὶ τὴν συλφεφὴν ἐν ἧ καὶ τῆτε ἢ ἀπογεγραμμένον, ἐξέιναι τῆς προδοσιμίας παρελθούσης ῥύσιαι λαμβάνειν ἐξ ἀπίστης τῆς χάριτος. τὴν μὲν εὐχέλαιαν ἢ εὐχέλαιαν ἔλεγεν, ἀλλ' ἐπὶ δικαίῳ τῶν ἰδίων ἀπαίτησιν. Cum naufragii quingenta Herodi talenta debita, cautionemque de iis expositam id continere ubi dies praestituta transisset, posse ipsum ex omni Arabum terra pignora capere, hanc expeditionem non expeditionem esse dicebat, sed justam debiti exactionem.

Pignoratio inter populos diversos] Σύλας id dicit Demosthenes in oratione pro Corona, & Aristoteles Oeconomicōn secundo.

§. V.

Natura tamen debitor permanet] Spectant huc quæ habet Gailius de Pace publica lib. II, cap. VIII, num. 7. & Valquius libro IV controversiarum illustrium cap. x, §. 41.

Corpora] Vide exemplum apud Ammianum libro XVII, ubi Iulianus Francorum quosdam retinet usque dum captivi ex pacto liberentur. Adde quæ habet Leo Afer lib. III de Monte Berrigualid.

ῥύσι· ἐλαυνόμενον] Hoc sensu ῥύσιαι invenias excerptis legationum ex Polybio XXXVIII, ubi de Achæis contra Bœotos, & excerpto CXXIII. ῥύσιαι apud Diodorum Siculum excerptis Manuscripti Perthesiani. Alibi vero ῥύσιαι καὶ ἀναγκάσειν in bello usurpatur, ut dicemus mox capite III, §. VII. sunt enim hæc valde affinia.

§. VII.

Ita ut residuum reddi debeat] Vñ hac æquitate Veneti, captis in Galata Genuensium navibus, memorante Gregora libro IX: ἀλλ' ἐδὲ τῶν ἀλισχυμένων ἐκείνων νῶν ἀπασῶν τῶν πληρωμάτων ἐλυμήναντο τὸ πλεονεκτημα ἐδὲ τῶν ἡν ἡδὲ τὸ μὲν πληρωμα σίτημα καὶ κρεττὰ τῶν δὲ ἄλλων ἐκέρχον, πόσα γεωργεῖσι λίμναι καὶ παιδὲς τε καὶ μεσώλιδες, καὶ πτόμας ἐναιδὲς. ἀλλὰ διετήρησαν εἰς τ' ἀκέραια ἀλώεσθαι, εἰς ἀσπλάγυντες τὸ χρεῖμα, ἀπέδωκαν ἅπαντα. Sed neque de onere captivum a se navium corruerunt quicquam, onus erat frumentum & hoc deum: ad hæc, (alimenta piscium, qualia proferunt Copazides & Macotides paludes, & Tanais flumina. sed ea servarunt anxienihil imminuta, donec, recepto debito, integra redderent.

Teneri ad resarcienda damna] Plutarchus in Cimone de Scyriis: ἢ ἐσλομένων τὰ χρημάτα τῶν πολλῶν συνεκλίνειν, ἀλλὰ τὸς ἔχοντας καὶ διηρηπαιγεῖν ἀποδόναι κελύουσιν. Plerique pecunias contribuere nolebant, sed jubebant eos qui res alienas aut habebant aut rapuerant, sarcire damnum.

C A P V T I I I.

De bello justo five solenni jure Gentium, ubi de indictione.

I. Bellum solenne juri Gentium esse inter diversos populos.

II. Distinctio populi quamvis injuste agentis a piratis & latronibus.

III. Mutationem interdum incidere.

IV. Requirit ad naturam belli solennis, ut auctorem habeat eum, qui summam potestatem habeat: quod quomodo intelligendum.

V. Requirit & denuntiationem.

VI. Quid in denuntiatione sit juris natura, quid proprium juri Gentium, distincte explicatur.

VII. Denuntiatio alia conditionata, alia pura.

VIII. Qua in denuntiationibus sint juris civilis, non Gentium.

IX. Bellum alicui indictum simul indictum esse ejus subditis & sociis qua ipsum sequuntur.

X. Non

X. Non qua per se considerantur . quod exempli illustratur.

X I. Causa cur denuntiatio ad effectus quendam requiratur.

X I I. Hōi effectus non reperiri in aliis bellis.

X I I I. Bellum an simulatque inducitur esse geri possit.

X I V. An inducendum ei qui ius legationis violavit.

SVpra * dicere incepimus justum bellum apud probos auctores dici saepe non ex causa unde oritur , neque ut alias ex rerum gestarum magnitudine , sed ob peculiare quosdam juris effectus. Quale autem sit hoc bellum optime intelligitur ex hostium definitione apud Romanos Iuriconsultos. *Hostes sunt qui nobis aut quibus nos publice bellum decernimus : ceteri latrones aut predones sunt*, ait Pomponius : nec aliter Ulpianus : *Hostes sunt quibus bellum publice populus Romanus decrevit, vel ipsi populo Romano, ceteri latrunculi vel predones appellantur. Et ideo * qui à latronibus captus est, servus latronum non est, nec postliminium illi necessarium est. Ab hostibus autem captus, puta à Germanis & Parthis, & servus est hostium, & postliminio statum pristinum recuperat. Et Paulus : * piratis aut latronibus capti liberi permanent. Accedat illud Ulpiani : In civilibus dissensionibus, quamvis saepe per eas respublica ladeatur, non tamen in exitium respublica contenditur, qui in alterutras partes discedent vice hostium non sunt eorum inter quos iura captivitatum ; aut postliminiorum fuerint : & ideo captos, & venditos, posteaque manumissos, placuit supervacuo repetere à principe ingenuitatem, quam nulla captivitate amiserant. Illud tantum notandum sub exemplo populi Romani quemvis intelligi qui in civitate summum imperium habeat. Ille hostis est, ait Cicero, qui habet rempublicam, curiam, ararium, consensum & concordiam civium, & rationem aliquam si res ita iulerit pacis & federis.*

L. Hostes de verb. sign.
L. Hostes de de captivis.

L. Postliminium. §. 2.
A D de capt.
L. si quis ingenuam. §. 1.
cod. tit.

Philipp. IV.

Lib. I.

Lib. XI

I I. Non autem statim respublica aut civitas esse desinit, si quid admittat injustum, etiam communiter, nec coetus piratarum aut latronum civitas est, etiam si forte æqualitatem quandam inter se servant sine qua nullus coetus posset consistere. Nam hi * criminis causa sociantur : illi etsi interdum delicto non vacant, iuris tamen fruendi causa sociati sunt, & exteris jus reddunt, si non per omnia secundum jus naturæ, quod multos apud populos ex parte quasi oblitteratum alibi ostendimus, certe secundum pacta cum quibusque iniuncta : aut secundum mores. Sic Græcos, quo tempore mari prædas agere pro licito habebatur, abstinuisse à cædibus & populationibus nocturnis, & à raptu bonum aratorum, notat ad Thucydidem Scholiastes. Alios etiam populos, itidem ex rapto viventes, ubi ex mari domum se receperant, misisse ad dominos * ut rapta si vellent æquo pretio redimerent, memorat Strabo. Ad tales pertinet & ille Homerici locus Odysseæ ξ.

Καὶ μὲρ δυσμῆτες καὶ ἀνδρῆσι, οἳ τ' ἐπὶ γαίῃς
Ἀχαιοῖσιν βῶσιν, καὶ σφιν ζεύς λαΐδαι δῶκε,
Πλησύνοντο δὲ τε γῆας ἔσαν οἶκον δὲ ἐκαστοῦ,
Καὶ μὲρ τοῖς ὀπιθεῖν κρατερὸν δέον ἐν φρεσὶ πίπτει.

*Ipsi etiam raptus avidi, qui aliena pererrant
Littora, concessu Superum si præda reperta est,
Navibus impletis abeunt, & vela reorquent :
Quippe Deos metuant memores sancti atque nefandi.*

Principale autem pro forma est in moralibus : & ut recte Ciceroni dictum est de Finibus Quinto : *ex eo quod maximas partes continet, latissimeque sumitur, tota res appellatur* : cui convenit illud Galeni : *ἀπὸ τῆς πλεονεκτητικῆς ἐν τῇ κοινῇ γίνονται αἱ ἀπονομοποιαί*. Idem talia sæpe vocat *ὁ οὐκ ἐμὲν καὶ ἰμπεριεστίν*. Quare crude nimis dictum est ab eodem Cicerone de republica tertio, ubi injustus est rex . ubi injusti optimates, aut ipse populus , non jam vitiosam , sed nullam esse rempublicam : quam sententiam Augustinus corrigens : *Nec ideo tamen*, ait, *vel ipsum non esse populum, vel ejus rem dixerim non esse rempublicam, quamdiu manet qualiscumque multitudinis rationalis coetus rerum quas diligit concordia communiione sociatus*. Corpus morbidum corpus tamen est : & civitas, quanquam graviter ægrota, civitas est , quamdiu manent leges, manent judicia , & quæ alia necessaria sunt ut ibi jus exteri consequi possint, non minus quam privati inter se. Rectius Dion Chrysostomus, qui legem (eam præsertim quæ jus Gentium facit) dicit esse in civitate , ut mentem in corpore humano : * ea enim suolata civitatem non esse amplius. Et Aristides in ea quæ Rhodios ad concordiam hortatur , ostendit etiam cum tyrannide leges multas bonas posse consistere. Aristoteles quinti de republica capite nono ait, si quis nimium intendat vim paucorum aut populi, primo vitiosam fieri rempublicam, postremo nullam. Exemplis rem illustremus. A latronibus captos capientium non fieri supra dicentem audivimus Vlpianum. Idem captos à Germanis ait libertatem amittere. Atqui apud Germanos latrocinia quæ extra civitatis cujusque fines fiebant , nullam habebant infamiam, quæ verba sunt Cæsaris. De Venedis Tacitus : *Quicquid inter Pencilos Fennosque silvarum ac montium erigitur, latrocinii præterrant*. Idem alibi Caros nobilem Germaniæ populum latrocinia agitalle dicit. Apud eundem Garamantes latrociniiis fœcunda gens, sed gens tamen. Illyrici sine discrimine mari prædas agere soliti, de iis tamen triumphus fuit : Pompejo de piratis non fuit. Tantum discrimen est inter populum quantumvis sceleratum , & inter eos qui, cum populus non sint, sceleris causa coeunt.

III. Potest tamen mutatio incidere, non in singulis tantum, sicut Iephthes, Arfaces , Viriatus ex prædonum ducibus justī duces facti sunt, * sed etiam in cœtibus , ut qui prædones tantum fuerant aliud vitæ genus amplexi civitas fiant. Augustinus de latrocinio locutus : *Hoc malum si in tantum perditorum hominum accessibus crescit, ut & loca teneat, sedes constituat, civitates occupet, populos subjuget, regni nomen assumit*.

IV. Summum autem imperium qui habeant diximus supra, unde intelligi & hoc potest , si qui pro parte habeant , pro ea parte justum bellum gerere : multoque magis eos qui non subditi , * sed inæqualiter sunt federati, quomodo inter Romanos & eorum socios, quamquam federe inferiores, Volscos, Latinos, Hispanos, Pœnos omnia justī belli exercita ex historiis discimus.

V. Sed ut justum hoc significatu bellum sit, non sufficit inter summas utrinque potestates geri : sed oportet, ut audivimus, ut & publice decretum sit, & quidem ita decretum publice * ut ejus rei significatio ab altera partium alteri facta sit, unde promulgata prælia dixit

De Civ. Dei
Lxix, c. 24.

Borghesini-
ca & de la-
ge.

Liv. vi.

De morib.
Germ.

Annal. xii.

Histor. iv.

App. ill.

De Civ. Dei

lib. iv, c. iv.

Cajet. 2, 2, g.

40, art. 1.

xit Ennius. Cicero Officiorum primo : *At belli quidem equitas sancte si-
sime feciali populi Romani jure praescripta est : ex quo intelligi datur, nullum bel-
lum esse justum, nisi quod aut rebus repetitis geratur, aut denuntiatum ante sit
& indictum.* Minus plene vetus scriptor apud Isidorum : *Iustum bellum* Lib. I.
est quod ex edicto geritur, rebus repetitis aut propulsandorum horum trium causa.
Sic Livius bellum palam & ex edicto gerere dixit in iusti belli de- Lib. XXXI.
scriptione. Et cum narrasset Acarnanas agrum Articum esse popula-
tos : *Irritatio animorum ea prima fuit : postea iustum bellum decretis civitatum
ultra indicendo factum.*

VI. Quæ loca & alia de belli promulgatione agentia ut intelli-
gantur, accurate distinguenda sunt quæ jure naturæ debentur, quæ
natura non debentur sed honesta sunt, quæ jure gentium requiruntur
ad effectus juris gentium proprios, & quæ præterea ex peculiaribus
populorum quorundam institutis veniunt. Naturali jure ubi aut vis
illata arcetur, aut ab eo ipso qui deliquit poena deponitur, nulla re-
quiritur denuntiatio. Et hoc est quod Sthenelaidas ephorus dicit Lib. I.
* apud Thucydidem : *ὁ δίκαιος ἐδὲ λόγους ἀλεκεῖται μὴ λόγῳ καὶ αὐτὸς
βλαπτομένους : non est quod iudicis disceptemus ultra verba læsi.* Et
Latinus apud Halicarnassensem : *τὸν ἀρχόντι πολέμου πῶς ὁ ἀσπαστὴν
ἐμμένεται : bellum inferentem is qui impetitur à se repellere solet.* Et Ælianus ex Lib. I.
Platone ait quod ad propulsandam vim suscipitur bellum, non à ca-
duceatore, sed à natura indici. Hinc Dion Chrysostomus in ea quæ
est ad Nicomedienfes : *πόλεμοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀκήρυκτοι γίνονται : pie-
raque bella sine denuntiatione suscipiuntur.* Nec ob aliam causam Livius
Menippo præfecto Antiochi objicit quod Romanos quosdam cecidi-
dissent, nondum aut indicto bello, aut ita commisso, ut strictos gla-
dios aut sanguinem usquam factum audissent : eo ipso ostendens ex
his duobus alterum potuisse ad facti defensionem sufficere. Neque
magis per naturæ jus indictio necessaria est si dominus rei suæ manum
injicere velit. At quoties pro re una res alia, aut pro debito res de-
bitoris invaditur, multoque magis si res eorum qui debitori subditi
sunt occupare quis velit, interpellatio requiritur, qua constet, alio
modo fieri nequire ut nostrum aut nobis debitum consequamur. Jus
enim illud non primum est, sed secundarium & surrogatum ut ali-
bi explicavimus. Sic etiam antequam summam potestatem habens
impetatur ex debito aut delicto subditi, interpellationem oportet in-
tercedere, quæ illum in culpa constituat, ex qua aut damnum dare
censeatur, aut & ipse delinquere, juxta ea quæ à nobis supra tractata
sunt. Verum etiam ubi jus naturæ non præcipit talem interpellatio-
nem fieri, * honeste tamen & laudabiliter interponitur, puta ut ab
offendendo absteineatur aut delictum poenitentia & satisfactione ex-
pietur, secundum ea quæ * de tentandis rationibus belli vitandi di-
ximus : quo & illud pertinet :

Extrema primo nemo tentavit loco.

Et * præceptum quod Deus Hebræis dedit, ut civitatem oppugnan- Dent. XX.
dam prius ad pacem invitarent : quod cum specialiter illi populo 11.
datum sit, male à nonnullis cum jure gentium confunditur. Neque
enim erat illa qualiscumque pax, sed sub lege subjectionis, & tributis.

Cyrus cum in regionem Armeniorum pervenisset, antequam noceret cuiquam, misit ad regem qui debitum ex federe tributum & militem exigerent: νομιζων φιλικώτερον εἶναι οὕτως, ἢ μὴ ἀπὸ πάντων πορεύεσθαι, *humanius id exigitur quam si ultra duceret, nihil predicens*, ut in ea historia Xenophon loquitur. Cæterum jure gentium ad effectus illos peculiare omnibus casibus requiritur denuntiatio, non utrinque, sed ab altera partium.

Hist. II.

VII. Sed hæc denuntiatio aut conditionata est, aut pura. Conditionata ubi cum rerum repetitione conjungitur. * Rerum autem repetitionum nomine jus feciale comprehendebat non tantum vindicationem ex jure domini, sed & persecutionem ejus, quod ex causa civili aut criminis debetur, ut recte explicat * Servius. Inde illud in formulis, *reddi, satisfieri, dedi*, ubi dedi, ut alibi diximus, intelligendum est, ni punire fontem malint ipsi qui conveniuntur. Hanc rerum repetitionem dictam esse clarificationem testis est * Plinius. Conditionata est denuntiatio apud Livium. *Eam se injuriam nisi ab ipsis qui fecerint dematur, ipsos omni vi depulsuros esse.* & apud Tacitum: *ni supplicium in malos presumant, usurum promiscua cade: & verus ejus exemplum in Supplicibus Euripidis, ubi Theseus caduceatori hæc dat mandata ad Creontem Thebanum:*

Lib. VIII.

Lib. I. Ann.
nal.

* *Vicina Theseus qui tenet regni sola
Humare poscit mortuos: quod si datur,
Sit amica faciet gens Erechtidum tibi.
Hæc si probantur, tum refer retro pedem:
Sin nemo paret, verba sint hæc altera:
Iam mox ut arma pubis expectent mea.*

Papinius in ejusdem rei narratione:

Aut Danaïs edice rogos, aut prælia Thebis.

Polybius hoc vocat ῥήσιον καὶ ἐξέδικον: Romani veteres condicere. Pura denuntiatio est quæ specialiter indictio aut edictum, ubi aut bellum jam alter intulit (& hoc est quod apud Isidorum dicitur bellum propulsandorum hominum causa) * aut ea deliquit ipse quæ poenam merentur. Interdum autem conditionatam pura subsequitur, quamquam id necesse non est, sed ex superabundanti. Hinc illa formula: *Testor populum illum injustum esse neque jus reddere.* Et altera: * *Quarum rerum, litium, causarum condixit Pater patratus populi Romani Quiritium Patri patrato populi Priscorum Latinorum, hominibusque Priscis Latinis, quas res nec solverunt, nec dederunt, nec fecerunt, quas res dari, fieri, solvi oportuit, puro, pioque duello quarendas censuo, consensio, consciscoque.* Et tertium carmen: *Quod populi Prisci Latini adversus populum Romanum Quiritium fecerunt, deliquerunt, quod populus Romanus Quiritium bellum cum Priscis Latinis iussit esse, Senatusque Romanus Quiritium censuit, consensit, conscivit; ut bellum cum Priscis Latinis fieret, ob eam rem ego populusque Romanus populo Priscorum Latinorum bellum indico, facioque.* Hoc autem casu ita ut dixi, non esse præcisè necessariam denuntiationem ex eo quoque apparet, quod ad proximum præsidium rite fieret, ut feciales in Philippi Macedonis & postea in Antiochi causa consulti responderunt, cum prima denuntiatio ipsi facienda esset qui bello petebatur. Imo & belli in Pyrrhum

Lib. I. XXXI,
C. XXXVI.

rum indictio facta est uni militum Pyrrhi, idque in circo Flaminio, ubi is miles locum emere dicis causa jubebatur, ut Servius narrat ad nonum Æneidos. Supervacua observationis & hoc argumentum est, quod bellum sæpe utrinque indictum est, ut Peloponnesiacum à Corcyrensisibus & Corinthiis, cum ab altera parte indictum esse sufficiat.

VIII. A more autem & institutis quorundam populorum, non à jure gentium sunt, * caduceus apud Græcos, sagnina & hasta sanguinea apud Æquicolas primum, & horum exemplo apud Romanos, renunciatio amicitiae & societatis si qua intercessisset, post res repetitas triginta dies solennes, * hastæ missio iterum, & alia id genus, quæ cum his quæ proprie juris gentium sunt confundi non oportet. Nam & horum magnam partem suo tempore usurpari defuisse docet nos Arnobius: imo jam Varronis ævo quædam omittentur. Punicum bellum tertium simul indictum, simul illatum est. Et Mæcenæ apud Dionem quædam horum vult propria esse status popularis.

Arnob. l. II
contr. Gent.
Varro l. IV
de lingua
Latina.

IX. Indictum autem bellum ei qui imperium in populo summum habet, simul indictum censetur omnibus ejus non subditis tantum, sed & qui se socios adjuncturi sunt, ut qui accessio sint ipsius, & hoc est quod ajunt recentiores Iurisperiti diffidato principe diffidatos ejus adherentes. Nam indicare bellum vocant diffidare. quod intelligendum est de eo ipso bello, quod adversus eum cui indictum est geritur, quomodo bellum Antiocho indictum cum esset, Ætolis separatim indici non placuit, quod ipsi palam se Antiocho adjunxissent: Ætolos ultro sibi bellum indixisse respondebant fœciales.

Bald. ad l. 2.
C. de serv.
n. 70.

Livius libro
XXXVI.

X. At eo bello absoluto, si ob auxilia suppeditata populus, aut rex alter bello imperendi sint, ut effectus juris gentium consequantur, opus erit nova inductione. Iam enim non ut accessio spectatur, sed ut principale aliquid. Ac propterea recte dictum est * non fuisse justum jure gentium bellum aut Manlii in Gallogræcos, aut Cæsaris in Ariovistum: non enim jam ut accessio alieni belli, sed principaliter impetebantur, quam ad rem sicut ex jure gentium indictio, ita ex jure Romano novus populi Romani jussus desiderabatur. Nam quod in rogatione contra Antiochum dictum erat: *vellent, juberentque cum Antiocho rege quique sectam ejus secuti essent bellum iniiri*: quod & observatum in decreto adversus regem Persæa, videtur intelligi debere quamdiu cum Antiocho aut Perseo bellum esset: & de his qui re ipsa ei bello se immiscerent.

Livius libro
XXXVI.
Lib. XLII.

XI. Causa autem cur gentes ad bellum illud, quod jure gentium justum diximus, denuntiationem requirerent, non ea fuit quam adferunt nonnulli, ne quid clam aut dolo agerent, id enim ad fortitudinis præstantiam magis quam ad jus pertinet, * sicut nationes quædam etiam prælii diem & locum condixisse leguntur: sed ut certo constaret non privato ausu sed voluntate utriusque populi, aut populi capitum geri bellum: nam inde nati sunt effectus peculiares, qui neque in bello adversus prædones, neque in eo quod rex gerit in subditos locum habent. Ideo Seneca distincte dixit: *Indicta bella finitimis, aut gesta cum civibus*.

Alb. Gent.
lib. 1, c. 2.

Lib. III de
ira, c. 2.

XII. Nam quod norant quidam & exemplis docent, etiam in bellis.

Lib. Genz.
del. 11 p. 2.

bellis talibus capta fieri capientium, verum est, sed ex una dumtaxat parte, sique ex jure naturali non ex jure voluntario gentium, ut quod gentibus tantum prospicit, non his qui sine gente sunt, aut pars gentis. Errant & in eo, quod putant bellum sui tuendi aut rerum tuendarum ergo suicentum, indictione non egere: nam eget omnino: non quidem simpliciter, sed ad eos quos dicere coepimus, & mox explicabimus effectus.

XIII. Ne illud quidem verum, non statim atque indictum est inferri bellum posse, quod Cyrus in Armenios, Romani in Carthaginenses ut modo diximus fecerunt. Nam indictio nullum post se tempus jure gentium requirit. Potest tamen fieri, ut ex naturali jure tempus aliquod requiratur ex negotii qualitate, puta cum res repetita sunt, aut poena in nocentem postulata, & id negatum non est. Tunc enim id dandum est tempus quoquod petitum est commode fieri possit.

XIV. Quod si jus etiam legationum violatum sit, non ideo tamen denuntiatione opus non erit ad eos quos dico effectus: sed sufficiet eam fieri quomodo fieri tuto potest, per literas scilicet: quomodo & citationes & denuntiationes alias fieri mos habet in locis minustutis.

Annotata ad Caput III.

§. I.

Supra] Lib. I, cap. III, §. 4.

Qui à latronibus captus est, servus latronum non est] Hinc argumentum Pœnulo Plauti: Eunuchō Terentii. Talis & Eumæus Odyssæ.

A Piratis] Pompejus à piratis captos liberos pronuntiavit. Appianus Mithridatico. Adde Herreram Tomo II.

§. II.

Criminis causa sociantur] "Ομιλῶν ἀνθρώπων ἐ νόμῳ ξυνιόντων, ἀλλ' οὐ τῷ ἀδικεῖν ξυνελεγεμένων: turba hominum non lege congregata, sed injustitia causæ in unum coacta. Procopius II Vandalicorum.

Vt rapta si vellent a quo pretio redimerent] Tales & illi, quorum Saxo meminit libro XIV. Ideo Scyrios Plutarchus cum tempore peiores factos notat. ληζόνδοι δὲ πλὴν θάλασσαν οὐ πικλαῖς, τελευτῶντες ἐδὲ τῶν εἰς πλοίωντων παρ' αὐτοὺς καὶ χρωμένων ἀπείχοντο ξένων. cum ab antiquo mari pradas egissent, postremum ne us quidem qui ad eos ipsos commercii causa navigabant abstinere injuriam.

Ea enim sublata civitatem non esse amplius] Cicero libro X, epist. I, Nec leges sunt nec iudicia, nec omnino simulacrum aliquid ad vestigium civitatis.

§. III.

Sed etiam in cœtibus ut qui pradones tantum fuerant, aliud vita genus amplexi, civitas fiant] Exemplum in Mamertinis. Diodorus Siculus in Fragmentis.

§. IV.

Sed inaequaliter sunt federati] Vt Dux Lotharingæ, apud Crantzium Saxonis XII, 13. Civitas Sundensis Principibus suis Pomernanis bellum indixit. Idem Crantzius Vandalicorum XIV, 35.

§. V.

Vi ejus rei significatio ab altera partium alteri facta sit] Iosephus Antiquæ

quæ Historiæ libro xv, πόλεμον ἀκήρυκτον ἐπάγειν, ἀνομία. bellum inferre non ante denuntiatum, iniustum est. Vide hujus Gentium moris exempla apud Crantziū Saxoniorum xi. apud Oderbornium in vita Basilidis lib. i i i. Facta contraria Turcæ Olizasthlanis, & Neemonis Servii reprehendit Niceras lib. i i i, & iv.

Apud Thucydidem] Idem libro i i i, in Platænsium oratione: §. vi. καὶ τὸν πᾶσι νόμον κρείεσθαι, τὸν ἐπὶ νόμῳ πολέμιον ὅσον εἶναι ἀμύνεσθαι. ex jure apud gentes omnes recepto, fas est arcere eum à quo hostiliter impetitur. Flaminius apud Diodorum Siculum in excerptis Peirelsianis, ἐπιμαρτύρεται πῶντας ἀνθρώπους τε καὶ θεούς, ἐπὶ τῷ σωτηριάζεσθαι τῷ πολέμῳ τοῖς βασιλείᾳ, omnes deos hominesque testabatur, inceptum à rege bellum. Adde quæ habet Mariana xix, 13. De bello non indicto vide Dexippum in excerptis de legationibus.

Honeste tamen & laudabiliter interponitur] Vide Marianam xxvii, 13.

De tentandis rationibus belli vitandi diximus] Lib. ii, c. xxiii, §. 7.

Præceptum quod Deus Hebrais dedit] Iosephus Antiq. Hist. v, 2: ἰπάρχει δὲ αὐτῆς ἡ γερουσία, πέποιεσσι μὴ δεῖν ἕως ἥτις πᾶς ὁμοφύλης ἐκφέρειν πόλεμον, πρὶν ἢ λόγους ἀφελείχθηναι παρὰ τῶν ἐγκλημάτων, τῷ νόμῳ μὲν ἐπὶ τῆς ἀλλοτριότητος ἐφίεντο διχὰς πρεσβείας καὶ τοιαύτης πρὸς τὸ μὴ ἀνοήτου πείρας, τῆς δοξασίας ἀδικεῖσθαι σφαιρῶν ἀναγκάζειν. Sed retinuit eos senatus, ostendens non oportere ita subito bellum inferri popularibus, priusquam querelæ verbis disceptata sint, cum lex ne in externos quidem permittat injuriæ affectus producere exercitum, nisi legatione prius missa tentatisque viis quibus ad senioem mentem injuria auctores revocari possint.

Rerum repetitarum nomine] Vide Parutam de bello Cyprio lib. i, Bi- §. vii. zarrum lib. xxiii de Turcis. Reinkingium lib. ii, classe i i i, c. iv.

Servius] Ad x Æneidos.

Plinius] Libro xxii, 12. Et legati cum ad hostes clarigatum mitterentur, id est res iaptas clare repetitum, unus utique Verbenarius vocabatur. Et de Verbenā agens libro xxv, 9: Hac est quam legatos ferre ad hostes indicavimus. Vide Servium ad ix, & x Æneid.

Vicina Theseus qui tenet regni solā] Similis denuntiatio est in Batrachomyomachia, & in Amphitruone Plauti initio. vide & Crommerrum xxi.

Aut ea deliquit ipse qua poenam merentur] Exemplum vide apud Bembum libro vii.

Quarum rerum, litium, causarum] confer Græca Dionysii Halicarnassensis excerpto legationum ii.

Caduceus apud Græcos] Vnde Caducei origo discas ex Plinio xxix, §. viii. 3. & Servio ad iv, & viii Æneidos.

Hastamissio] Vide Servium ad ix Æneidos, Ammianum xix. & quæ ad eum notata à doctissimo Lindenbrogio.

Non fuisse iustum jure gentium bellum aut Manlii in Gallogræcos] Aut §. x. Wylffis sociorum in Ciconas Priamo quondam auxiliatos, de quibus Homerus Odyssæ i, & ibi Didymus.

Sicut nationes quædam etiam prælii diem & locum condixisse leguntur] ut §. xi. Porfenzæ Romani, memorante in Publicola Plutarcho. Turcæ biduo ante prælium ignes plurimos accendunt. Chalcocondylas vii.

CAPUT IV.

De jure interficiendi hostes in bello solenni,
& alia vi in corpus.

I. Bells solennis effectus generaliter exponuntur.

II. Vox licere distinguitur in id quod impune fit, nec tamen sine uto, & in id quod vitio caret, etiam si id non facere virtutis sit alicujus: additis exemplis.

III. Effectus belli solennis in sua generalitate consideratos refertur ad licere impunitatem.

IV. Cur talis effectus introducti sint.

V. Testimonia de his effectibus.

VI. Ex hoc jure interfici & offendi omnes qui intra fines hostium sunt.

VII. Quid si eo ante bellum venerint?

VIII. Subditos hostium ubique offendi, nisi lex alieni territorii obstat.

IX. Ius hoc offendendi etiam ad insan-

tes & feminas porrigi:

X. Etiam ad captos & quovis tempore:

XI. Etiam ad eos qui se dedere volunt, nec recipiuntur:

XII. Etiam ad deditos sine conditione.

XIII. Perperam id ius ad causas alias referri, ut ad talionem, pertinaciam defensionis.

XIV. Porrigi & ab obsides.

XV. Iure Gentium vetitum veneno quemquam exterminare:

XVI. Aut tela aut aquas aliquas veneno inficere:

XVII. Non & aquas aliter corrumpere.

XVIII. Percussoribus utriusque contra jus Gentium sit, distinguuntur.

XIX. Stupra an sint contra jus Gentium.

Ad illud Virgilii:

Tum certare odiis, tum res rapuisse licebit.

Servius Honoratus cum juris fecialis originem ab Anco Mar-
tio & ulterius ab Æquiculis petiisset, sic ait: *Si quando homines aut ani-
malia ab aliqua gente rapta essent populo Romano, cum fecialibus, id est sacer-
dotibus, qui faciendis præsumt federibus, proficisceretur etiam Pater patriatus, &
ante fines stans clara voce dicebat belli causam, & nolentibus res captas resti-
tuere, vel auctores injuria tradere, jaciebat hastam qua res erat pugna princi-
pium, & jam licebat more belli res rapere.* Ante autem dixerat: *Veteres la-
dere res rapere dicebant, etiamsi rapina nullum crimen existeret: similiter satis-
facere res reddere dicebant.* Quibus docemur belli inter duos populos
eorumve capita indicti * effectus quosdam esse proprios, qui bellum
ex sua natura non sequuntur: quod cum iis optime convenit quæ ex
Iurisconsultis Romanis modo attulimus.

II. Sed quod dixit Virgilius *licebit* videamus quo pertineat. In-
terdum enim licere dicitur id quod rectum ex omni parte piumque
est, etiamsi forte aliud quid fieri possit laudabilius, quale est illud
Pauli Apostoli: *πάντα μοι ἔξεσιν, ἀλλ' ὃ πάντα συμφέρει.* Omnia (illius scilicet
generis cujus sunt de quibus agere cœperat, & acturus erat) *li-
cent mihi, sed non omnia expediunt.* Sic * licet matrimonium contra-
here, sed laudabilior est ex pio proposito calebs castitas, ut ad Pol-
lentium ex eodem Apostolo differit Augustinus. Repetere quoque
nuptias licet: sed laudabilior est uno contentum esse matrimonio,
ut recte hanc quæstionem explicat * Clemens Alexandrinus. Chri-
stianus conjux * paganam conjugem licite relinquere potest, ut
sensit Augustinus, (quod quibus circumstantiis verum sit, discutere
non est hujus loci) sed & potest retinere: itaque addit ille: *Vtrum-
que quidem pariter licitum est per iustitiam qua coram Domino est: & ideo ni-
hil horum*

I Cor. vi,
17.

Lib. I, c. 18.

Ad Pollen-
tium lib. I,
c. 15.

hil horum prohibet Dominus, sed non utrumque expedit. Vlpianus de venditore cui post diem præstitutum vinum licet effundere: *Si tamen cum posset effundere, non effundit, laudandus est potius.* * Alias vero licere aliquid dicitur, non quod salva pietate & officiorum regulis fieri potest, sed quod apud homines pœnæ non subiacet. Sic apud populos multos scortari licet: apud Lacedæmonios & Ægyptios etiam furi licebat. Apud Quintilianum est: *Sunt quedam non laudabilia natura, sed jure concessa, ut in XII tabulis, debitoris corpus inter creditores dividere licuit.* Est autem hæc vocis licere significatio minus propria, ut recte notat Cicero Tusculanarum quinta de Cinna loquens: *Mih: contra non solum eo videtur miser, quod ea fecit, sed etiam quod ita se gessit ut ea facere ei liceret: etsi peccare nemini licet, sed sermonis errore labimur: id enim licere dicimus, quod cuique conceditur:* Recepta tamen, ut cum idem Cicero pro Rabirio Posthumo iudices sic alloquitur: *Quid deceat vos, non quantum liceat vobis, spectare debetis: si enim quod liceat quaritis, potestis tollere de civitate quem vultis.* Sic regibus dicuntur omnia licere quia sunt ἀνυπόβουλοι, exempti à pœnis humanis, ut alibi diximus. At regem si ve Imperatorem informans Claudianus recte ait:

*Nec tibi quid liceat, sed quid fecisse decebat
Occurrat.*

Et Musonius castigat reges *μη τὸ κατ'ἡμᾶς μοι λέγειν μαμεληγότες, ἀλλὰ τὸ ἕξει μοι, qui in more habent dicere hoc mihi licet, non hoc me decet.* Eoque sensu sæpe opponi videmus quod licet, & quod oportet, * ut à Seneca patre in controversiis non semel. Ammianus Marcellinus: *Sunt aliqua qua fieri non oportet, etiam si licet.* Plinius in epistolis: *Oportet quia sunt inhonesta non quasi illicita sed quasi pudenda vitare.* Cicero ipse oratione pro Balbo: *Est enim aliquid quod non oporteat, etiam si licet.* Idem pro Milone fas esse ad naturam, licere ad leges refert. Et in declamatione Patris Quintiliani est, aliud esse jura spectare, aliud justitiam.

III Hoc ergo modo lædere hosti hostem licet, & in persona, & in rebus: id est non ei tantum qui ex justa causa bellum gerit, quique lædit intra eum modum quem naturaliter concessum initio hujus libri diximus, sed ex utraque parte & indistincte: ita ut eam ob causam nec puniri possit in alio forte territorio deprehensus tanquam homicida, aut fur; nec bellum ipsi ab alio talis facti nomine inferri. Hoc sensu apud Sallustium legimus: *cui omnia in victoria lege belli licuerunt.*

IV. Causa cur id gentibus placuerit hæc fuit; quod inter duos populos de jure belli pronuntiare velle periculosum fuerat aliis populis, qui ea ratione bello alieno implicarentur, sicut Massilienses in causa Cæsaris & Pompeji dicebant, neque sui judicii neque suarum esse virium discernere utra pars justiore haberet causam: deinde quod etiam in bello justo vix satis cognosci potest ex indicibus externis, quis justus sit se tuendi, sua recuperandi aut pœnas exigendi modus, ita ut omnino præstiterit hæc religioni bellantium exigenda relinquere quam ad aliena arbitria vocare. Achæi in oratione ad Senatum apud Livium: *Quonam modo ea qua jure belli acta sunt, in disceptationem*

L. I. 6. licet
D. de peric.
& com. rei
vend.

Lib. III.
c. 8.

Decl. I 111
& v.

Am. l. xxx.
Plin. l. v.

Decl. cclv.

Libro
xxxix.

zitionem teniunt? Præter hunc effectum licentiæ, id est impunitatis, est & alius, dominii scilicet, de quo posterius agemus.

V. Illa autem quam nunc tractare cœpimus lædendi licentia primum ad personas porrigitur: de qua multa exstant apud probos auctores testimonia. Græcum est proverbium *ex tragœdia Euripidis:

Κατὰ τοὺς ἄνθρωποι τοὶ πολέμιοις ὅς αἱ κ' ἔσθῃ.

Purus profecto est quisquis hostem occiderit.

Itaque more Græcorum antiquo cum his, qui extra bellum occidissent hominem, lavare, potum sumere, multoque magis sacra facere fas non erat, cum his qui in bello, fas erat. Et passim occidere, jus belli vocatur. Marcellus apud Livium: *quicquid in hostibus feci, jus belli defendit.* Apud eundem Alcon ad Saguntinos: *Sed hæc patienda censeo potius, quam trucidari corpora vestra, rapi trahique ante ora vestra conjuges ac liberos, belli jure sinatis.* Idem alibi cum narrasset, Astapenses occisos; addit factum jure belli. Cicero pro Dejotaro: *Tibi vero mirum us cur esset à quo cum vel interfici belli lege potuisset, regem se & filios suos constitutus esse meminisset?* Et pro M. Marcello: *Nam cum ipsius victoria*

Lib. XXVI.

Lib. XXI.

Lib. 3

XXVIII.

Comm. libro VII.

conditione jure omnes occidissimus, clementia tua judicio conservati sumus. Cæsar Hædus significat suo beneficio conservatos quos jure belli interficere potuisset. Iosephus in bello Iudaico, *καλὸν εἰς πολέμου θνήσκειν, εἰ δὲ πολέμου νόμον, τὴν ἐστὶν ὑπὸ τοῦ κατὰ νόμον:* *Pulchrum in bello occumbere, sed belli jure, id est vitam adimere victore.* Papinius:

*Nec querimur casos: * hæc bellica jura, vicesque*

Armorum.

Jure autem belli cum dicunt hi scriptores, non tale intelligi quod actum culpa omni liberet, sed qualem dixi impunitatem, ex aliis locis apparet. Tacitus dixit *in pace causas & merita spectari, ubi bellum ingruat innocentes ac noxios juxta cadere.* Idem alibi: *Nec illis aut honorare eam cadem ius hominum, aut ulcisci ratio belli permittebat.* Neque aliter sumendum jus belli quod abstinuisse Achivos Ænea & Antenore memorat Livius, eo quod pacis auctores semper fuissent. Seneca in tragœdia Troadibus:

Quodcumque libuit facere, victori licet.

Epist. xcvi.

Epist. II.

Et in epistolis: * *Quæ commissa capite luerent tum quia paludati fecerunt laudimus: & Cyprianus, Homicidium cum admittunt singuli crimen est. Virtus vocatur cum publice geritur. Impunitatem sceleribus acquirit, non innocentia ratio, sed savitia magnitudo.* Deinde: *Consensere jura peccatis & capere esse licitum quod publicum est.* Sic Lactantius Romanos ait legitime injurias intulisse. Nec alio sensu Lucanus: *Iusque datum sceleri.*

IV Inst. c. 9.

Phar. sal. 1.

VI. Late autem patet hoc jus licentiæ, nam primum non eos tantum comprehendit, qui actu ipso arma gerunt, aut qui bellum moventis subditi sunt, sed omnes etiam qui intra fines sunt hostiles: quod apertum fit ex ipsa formula apud Livium, *Hostis sit ille, qui que intra præsidia eius sunt.* Nimirum quia ab illis quoque damnum metui potest, quod in bello continuo & universali sufficit ut locum habeat jus de quo agimus: aliter quam in pignorationibus, quæ, ut diximus, ad exemplum onerum impositorum ad luenda civitatis debita introductæ sunt: quare mirum non est, si, quod Baldus notat, multo plus

Lib. XXVIII.

& alibi passim.

plus licentiæ sit in bello, quam in pignorandi jure. Et hoc quidem *Ad l.v.D. de justitia.* quod dixi in peregrinis qui commisso cognitoque bello intra fines hosticos veniunt, dubitationem non habet.

VII. At qui ante bellum eò iverant, videntur jure gentium pro hostibus haberi * post modicum tempus intra quod discedere potuerant. Nam sic Epidamnum obsessuri Corcyraei peregrinis primum *Touc. l. 1.* discedendi faciebant copiam, denuntiantes alioqui pro hostibus futuros.

VIII. Qui autem vere subditi sunt hostium, ex causa scilicet permanente, eos offendere ubique locorum jure hoc gentium licet, si ipsorum personam respicimus. Nam cum alicui bellum indicitur, simul indicitur ejus populi hominibus, ut supra ostendimus in formula indictionis: sic & in decreto: *Vellent jubere Philippo regi Macedonibusque qui sub regno ejus essent bellum indici.* Hostis autem qui est, ubique secundum jus gentium imperi potest. Euripides:

Νόμος γὰρ ἐχρὴν δρᾶν ὅπερ λαΐης κακῶς.

Vbicunque presunt jura laici hostem sinunt.

Marcianus Iurisconsultus: *Transfugas licet ubicunque inventi fuerint, L. 3, in fine quasi hostes interficere.* Interfici ergo possunt impune in solo proprio, in solo hostili, in solo nullius, in mari. In territorio autem pacato quod eos interficere aut violare non licet, id jus non ex ipsorum venit persona, * sed ex jure ejus qui ibi imperium habet. Nam civiles societates constituere potuerunt in eos qui in aliquo sunt territorio nihil per vim agi, nisi judicio tentato: sicut ex Euripide citavimus:

Si crimen istis aliquid hospitibus struis

Ius impetrabis: vi quidem hinc non abstrahes.

Vbi autem judicia vigent, ibi personarum spectantur merita, & cessat jus istud promiscuum nocendi, quod inter hostes introductum dicimus. * Narrat Livius septem triremes Pœnorum fuisse in portu *Libra* ejus ditionis cui Syphax imperabat, cui pax eo tempore erat cum *xxviii.* Carthaginensibus Romanisque. advenisse eo cum duabus triremibus Scipionem: opprimique à Pœnis potuisse priusquam portum intrarent: sed vento acriore illas in portum antequam Pœni anchoras molirentur: tum vero Pœnos nihil ausos in regio portu.

IX. Cæterum ut ad rem redeam, quam late licentia ista se protendat vel hinc intelligitur, quod infantium quoque & feminarum cædes impune habetur, & isto belli jure comprehenditur. Non huc adferam quod Hesbonitarum feminas & pueros Hebræi occiderunt, *Deuter. 11.* & quod idem fieri imperatur in Cananæos, * & quorum connexa *34- Deuter. xx, 16.* cum Cananæis erat causa: Dei ista sunt opera, cujus in homines jus majus est, quam hominum in bestias ut alibi disseruimus. Illud proprius accedit ad testandum morem communem gentium, quod in *Psalmo* Psalmo beatus dicitur fore qui Babyloniorum infantes petrae allideret, cui par est * Homericum illud:

καὶ νήπια τέκνα
Βαβυλῶνα ὡς πρὶ ἄνθρωποι δυνάμει.

Illisæque corpora terra

Infantium, sævus dium concutit omnia Mævers.

Lib. I.

Thracæ olim capta Mycaleſſo feminas quoque & infantes occiderunt, narrante Thucydide. Idem de Mædonibus cum Thebas cepiſſent narrat Arrianus. * Romini capta Ilurgi urbe Hiſpaniæ, *ἐκείναι ὁμολῶν καὶ παῖδά καὶ γυναῖκες*, ſine diſcrimine interemerunt etiam mulieres & pueros, quæ verba ſunt Appiani. Germanicus Cæſar Tacito narratur vicos Marſorum (Germaniæ is populus) ferro flammisque pervaiſaſſe, additurque: *non ſexus, non ætas miſerationem attulit*. Titus Iudæorum etiam pueros & feminas in ſpectaculo feris laniandos propoſuit. Et tamen hi duo ingenio minime ſævo fuiſſe creduntur: adeo ſævitia illa in morem verterat. Quo minus mirum ſi & ſenes interſciuntur, ut à Pyrrho Priamus.

Lib. An. I.

X. * Ne captivi quidem ab hac licentia exempti. Pyrrhus apud Senecam ex recepto tunc more:

En. II.

Lex nulla capto parcat aut pœnam impedit.
In Ciri Virgiliana belli lex hæc dicitur etiam in feminas captivas. Ita enim ibi Scylla:

Troas.

At belli ſaltem captivum lege necaſſes.
Sed & illo Senecæ loco de femina, Polyxena nimirum, occidenda agebatur. Hinc illud Horatii:

Adelph. act. 2 ſcen. 1.

Lib. 1.

Ap. Annib.

Dion. xlvii.

Vendere cum poſſis captivum, occidere noli.
Ponit enim licere: & Donatus, ſervos dictos qui ſervati eſſent *quum eos occidi oporteret jure belli*: ubi illud oporteret, improprie pro liceret poſitum videtur. Sic à Corcyræiſ interfecti captivi ex Epidamno narrante Thucydide. Sic quinque millia captivorum ab Annibale occiſa. Apud Hirtium bello Africano Scipionem ſic alloquitur centurio Cæſarianus: *Tibi gratias ago, quod mihi vitam incolumitatemque belli jure capto polluceriſ*. Nec tempore ullo excluditur poteſtas occidendi tales ſervos id eſt bello captos, quantum ad jus gentium pertinet: erſi legibus civitatum hic magis, illic minus adſtringitur.

I de Civit.

Dei, 2.

Ann. xii.

XI. Quin & ſupplicum occiſorum paſſim occurrunt exempla, ut ab Achille apud Homerum, apud Virgilium Magonis & Turni: quæ ita narrari videmus ut defendantur ſimul illo quod dixi belli jure. nam & Auguſtinus laudans Gothos qui ſupplicibus & in templa perfugientibus pepercerant: *Quod belli jure fieri licuiſſet*, ait, *illicitum ſibi eſſe iudicarunt*. Nec qui ſe dedunt ſemper recipiuntur, ut in pugna ad Granicum Græci qui Perſæ militabant: apud Tacitum Vſpenſes veniam liberis corporibus orantes: *quod aſpernati*, inquit, *ſunt victores, ut belli potius jure caderent*. Nota & hic belli jus.

Dion. xlv.

Liv. II.

XII. Sed & * acceptos in deditionem ſine conditione ulla, legas interfici, ut à Romanis Pometiæ principes, à Sulla Samnites, à Cæſare Numidas, & ipſum Vercingentorigem: imo mos hic ferme perpetuus Romanorum in hoſtium duces ſive captos, ſive deditos, * ut triumphi die occiderentur, quemadmodum Cicerone nos docet quinta Verrina, Livius tum alibi, tum libro xxviii, Tacitus Annali xii, & alii multi. Eodem Tacito memorante Galba decimari juſſit quos deprecantes in ſidem acceperat: & Cæcina in deditionem accepto Aventico in Iulium Alpinum è principibus, ut concitorem belli animadverſit: cæteros veniæ vel ſævitæ Vitellii reliquit.

Hiſt. 1.

XIII. * So.

XIII. * Solent interdum historici causam interfectorum hostium, captorum præsertim aut supplicum, referre aut ad talionem, aut ad pertinaciam in resistendo: sed hæ causæ ut alibi distinximus suasoriæ magis sunt, quam justificæ. Nam talio justa & proprie dicta in eandem personam quæ deliquit exercenda est, ut intelligi potest ex his quæ de pœnæ communicatione dicta sunt supra. Contra vero ex bello plerumque id quod talio dicitur in malum redundat eorum quorum in eo quod accusatur nulla est culpa. Cujus morem sic describit Diodorus Siculus: *ἔ γδ ἡ γένει δι αὐτῶν τῶν ἔργων μερόντες, ὅτι τοῖς ἀπολεμιστοῖς κρινῆς τῆς τύχης ὑπαρχούσης, ἀμφοτέρως καὶ τοῖς ἡττιῶσι ποιεῖν ἀνάγκη παρῆν, οἷα αὖν αὐτοὶ προέβωσαν εἰς τὰς ἀτυχιστάτους.* Neque enim ignorabant ipsi rebus edocui, cum bellantium par sit fortuna, alterutris, si male rem gessissent id expectandum quod ipsi in victos statuisserent. Apud eundem Philomelus dux Phocenium *ἀφ' ἧς κηλάρως τὸς ἐχθρὸς ἐποίησε μελέθ' αὖ τῆς ὑπερηφάνου καὶ δόνης πικρίας*: * pari pœna exacta effecit ut hostes à superbo & insolenti supplicio temperarent. Pertinax vero studium in partes nemo est qui respondet, quod tunc maxime obtinet cum partes illæ aut à natura assignatæ aut honesta ratione electæ sunt. Imo tantum abest ut in eo crimen sit, pro crimine habetur, si quis præsidio decesserit, præsertim veteri jure militari Romano quod hic nullam ferme admittebat metus aut periculi excusationem. *Præsidio decedere apud Romanos capitale est*, ait Livius. Ob utilitatem ergo suam quisque summo illo rigore, ubi visum est, utitur: defenditur autem rigor ille apud homines eo gentium jure de quo nunc agimus.

1 Goth.

Polyb. lib. IX.
& VI.
Lib. XXIV.Plut. de Clau-
ru mulierib.
Dionys. xvi.
Tac. A m.
xii
1 Maccab.
xiii. 17.
iv Hist.

XIV. Idem jus & in obsides usurpatum, nec in eos tantum qui se obligaverant, quasi ex conventionem, sed & in eos qui ab aliis traditi. A Theffalis occisi olim ducenti quinquaginta, à Romanis Volsci Aurunci ad trecentos. Notandum autem soliros obsides dari etiam pueros ut à Parthis, quod & à Simone Maccabæorum uno factum legimus, & feminas ut à Romanis Porfenæ temporibus, & à Germanis narrante Tacito.

XV. Sicut autem jus gentium permittit multa, eo permittendi modo quem jam explicavimus, quæ jure naturæ sunt vetita, ita quædam vetat permittit jure naturæ. Nam quem interficere liceat, eum gladio an veneno interimas nihil interest, si jus naturæ respicias: jus inquam naturæ: nam generosius quidem est ita occidere ut qui occiditur sui defendendi habeat copiam: sed non debetur hoc cuiquam qui mori meruit. At jus gentium, si non omnium, certe meliorum jam olim est, ne hostem veneno interficere liceat: qui consensus ortus est ex respectu communis utilitatis, ne pericula in bellis quæ crebra esse cœperant nimium intenderentur. Et credibile est à regibus id profectum, quorum vita ab armis ante alios defenditur, à veneno minus quam aliorum tuta est, nisi defendatur juris aliqua religione & * metu infamiæ. Clandestina scelera vocat Livius de Perseo loquens: nefas Claudianus agens de insidiis in Pyrrhum à Fabricio rejectis, & Cicero scelus eandem historiam tangens. Communis exempli interesse ne tale quid admittatur ajunt Consules Ro-

Livius libro
xlii de bel-
lo Gild.
Off. lxi.

mani

mani in epistola ad Pyrrhum quam ex Cl. Quadrigario recitat Gellius : apud Valerium Maximum est, *armis bellis, non venenis geri debere.* Et Tacito memorante cum princeps Cattorum Arminii mortem veneno promitteret, rejecit Tiberius, ea se gloria æquans præcis imperatoribus. Quare qui licitum volunt hostem veneno occidere, ut ex Vegetio Baldus, respiciunt merum naturæ jus, illud autem quod a gentium voluntate ortum trahit prætervident.

XVI. Distat a tali beneficio nonnihil & ad vim accedit propius, spicula veneno inficere & geminare mortis causas, quod * de Getis tradit Ovidius, de Parthis Lucanus, de Afris quibusdam Silius, & nominatum de Æthiopibus Claudianus. * Sed hoc quoque contra jus est gentium non universale, sed gentium Europæarum & si quæ ad Europæ melioris cultum accedunt. quod recte à Salisbericensi observatum est, cujus hæc sunt verba : *Nec veneni licet videam ab infidelibus aliquando usurpata nullo unquam jure indultam lego licentiam.* Ideo *ferum infamare veneno* dixit Silius. Nam & fontes veneno inficere, quod ipsum quoque aut non latet aut non diu latet, Florus ait esse non tantum contra morem majorum, sed & contra fas Deum, sicut jura Gentium Diis ascribi auctoribus solere alibi quoque à nobis annotatum est. Neque vero mirum videri debet, si ad minuenda pericula tales sint quædam bellantium tacitæ conventiones, cum olim Chalcidensisibus & Eretiensibus manente bello convenerit *μη γένεσθαι πλεόλοισι νεμισίibus ιτις λυκεται.*

XVII. Cæterum non idem statuendum, de aquis * sine veneno ita corrumpendis ut bibi nequeant, quod Solon & Amphictyones leguntur in barbaros justum censuisse : & Oppianus de Piscatu quarto, ut suo sæculo solitum commemorat. Id enim perinde habetur quasi avertatur flumen * aut fontis venæ intercipientur, quod & natura & consensu licitum est.

XVIII. An vero hostem interficere immisso percussore per jus gentium liceat, quæri solet. Sed omnino discrimen adhibendum est, inter percussores qui fidem expressam vel tacitam violant, ut subditi in regem, vasalli in seniore, milites in eum cui militant, recepti ut supplices aut advenæ aut transfugæ in eos qui receperunt, an vero nulla teneantur fide, quomodo * Pipinus Caroli Magni pater uno comitatus satellite trajecto Rheno hostem in cubiculo interfecisse narratur : quod & à Theodoro Ætolo in Ptolemæum Ægypti regem simili modo tentatum refert Polybius, *ὅτε ἀνάνδρον τόλμην, νηρί- lem audaciam* vocans. Talis & ille laudatus ab historicis Q. Mutii Scævola conatus, quem ipse sic defendit, *hostis hostem occidere voluit.* Porsena ipse in hoc facto, nihil nisi virtutem agnoscit. Valerius Maximus pium ac forte propositum vocat : laudat & Cicero pro P. Sextio. Nimirum hostem occidere ubivis licet, non naturæ tantum sed & gentium jure ut supra diximus : nec refert quot sint qui faciant, aut patiantur. Sexcenti Lacones cum Leonida castra hostilia ingressi recta tentorium regis petebant. * Paucioribus idem licuit. Pauci erant qui Marcellum consulem ex insidiis circumventum occiderunt : & qui Petilium Cerialem parum abfuit quin in lecto confoderent,

foderent. * Laudat Eleazarum Ambrosius, quod elephantem super- *De Off. 1.*
 eminentem cæteris adortus, est arbitratus ei insidere regem. Neque *cap. 40.*
 tantum qui hæc faciunt, sed & qui aliis faciendi auctores sunt, jure
 Gentium inculpati habentur. Scævola ad audendum fuerunt aucto- *Liv. lib. 11.*
 res illi in bellis adeo sancti veteres Romani senatores. Neque mo-
 vere quenkumque debet quod deprehensi tales exquisitis suppliciis affi-
 ci solent: nam id ipsum non eo evenit quod in jus gentium delique-
 rint, sed quia eodem jure gentium in hostem quidvis licet: gravius
 autem aut levius malum statuit quisque pro sua utilitate. Nam sic *L. 3. §. ult.*
 & exploratores, quos mittere jure gentium haut dubie licet, quales *ad l. Corn.*
 misit Moses, qualis fuit ipse Iosue, deprehensi pessime tractari solent *de Siciatius*
 (*ἰδοὺ τὰς κηδεσκόπας κλέπειν, mos est exploratores interficere*, ait Appianus) *pun.*
 iuste interdum ab his qui manifeste justam habent bellandi causam:
 ab aliis vero licentia illa quam dat belli jus. Quod si qui reperiuntur
 * qui tali opera oblata uti noluerint, id ad animi celsitudinem & vi-
 rium apertarum fiduciam, non ad iusti injustive opinionem referen-
 dum est. At de his percussoribus quorum facto perfidia inest, aliter
 censendum. neque enim ipsi tantum contra jus Gentium faciunt, sed
 & qui eorum utuntur opera: quanquam enim in rebus aliis, qui ma-
 lorum opera in hostem utuntur peccare censeantur apud Deum, non
 autem apud homines, id est in gentium jus, quia ea in parte,

Mores leges perduxerunt in potestatem suam:

Et decipere, ut Plinius loquitur, pro moribus temporum prudentia est: tā- *Lib. VIII.*
 men intra jus interficiendi constitit hæc consuetudo. Nam hic qui *Epistola ad*
 aliena utitur perfidia violasse jus non naturæ tantum, sed & gentium *Rufinum.*
 creditur. Hoc docent illa Alexandri ad Darium: *Impia bella suscipitis,* *Curt. Liv.*
et cum habeatis arma, licitamini hostium capita. & mox: *qui ne belli qui-* *Lib. XIV.*
dem jura in me servaveris. alibi: *Ad internecionem mihi persequendus est,*
non ut iustus hostis, sed ut percussor veneficus. Eodem referendum illud
 de Perseo: *Non iustum apparare bellum regio animo, sed per omnia clandestina* *Lib. I. XLII.*
grassari scelera latrociniorum et veneficiorum. Marcius Philippus de *Liv. I. XLIV.*
 iisdem factis Persei agens: *Ea omnia quam Deus quoque invisa essent,*
sensurum in exitu rerum suarum. Pertinet huc illud Valerii Maximi: *Lib. IX, c. 7.*
 * Viriati cades duplicem perfidiæ accusationem recepit, in amicis quod eorum
 manibus interemtus est: in Qu. Servilio Capione Consule, quia in sceleris huius
 auctor impunitate promissa fuit: victoriamque non meruit, sed emit. Causa
 cur hic aliud quam in rebus cæteris placuerit, ea ipsa est quam de
 veneno supra attulimus, nè nimium intenderentur pericula eorum
 maxime qui eminent. Negabat Eumenes credere se quenkumque ducum *Iust. lib.*
 sic velle vincere, ut ipse in se exemplum pessimum statueret. Apud eundem *XIV.*
 cum Bessus Dario manus intulisset, dicitur exempli & communis *Lib. XII.*
 regum omnium esse causa: & Oedipus regis Laii cadem vindica-
 turus, apud Sophoclem sic ait:

Κένωι ἀποσκευῶν ἐν ἑμῶν ὠφελῶ:

Et apud Senecam in ejusdem argumenti tragœdia:

Regi tuenda est maxime regum salus.

Consules Romani epistola ad Pyrrhum: *Communis exempli et fidei vi-*
sum est, ut te saluum velimus. In bello ergo solenni, aut inter eos qui
 belli

An. XI.
Lib. VII.

belli solennis indicendi jus habent, id non licet: extra vero bellum solenne, habetur prolicito eodem Gentium jure. Sic in Gannasum defectorem structas * infidias tales degeneres negat Tacitus. Curtius Spiranensis perfidiam minus aut invisam esse potuisse, quia nihil ulli nefastum in Bellum interfectorem regis sui videbatur. Sic & in latrones & piratas perfidia, vitio quidem non caret, sed apud gentes odio eorum in quos committitur impunita est.

August. de
Civ. Dei,
libro 11.

XIX. Stupra in feminas in bellis passim legas & permissa & impermissa. Qui permiserunt spectarunt injuriam solam in alienum corpus, cui subiacere quicquid hostile est, juri armorum non incongruens judicabant. Melius alii, qui non solam injuriam sed ipsum efferatæ libidinis actum hic considerarunt, & quod is neque ad securitatem pertineat, neque ad pœnam, ac proinde non bello magis quam pace impunitus esse debeat, atque hoc posterius jus est gentium non omnium, sed meliorum. Sic Marcellus antequam Syracusas caperet legitur * gessisse curam pudicitiae etiam in hoste servandæ. Scipio apud Livium, & sua & populi Romani interesse ait, ne-

Lib. xxvi.

quid quod uspiam sanctum esset apud ipsos violaretur. uspiam, id est apud moratiores populos. Diodorus Siculus de Agathoclis militibus: οὐτε τῆς εἰς γυναῖκας ὕβρεως, καὶ τῆς ἀνομίας ἀπὸ τοῦ νόμου, ne à mulieribus quidem

Libro VI
Var. hist.

* cum nefariam abstinebant. Ælianus cum narrasset à Sicyoniis victoribus seminarum ac virginum Pellenæarum pudicitiam prostitutam, sic exclamat: ἀγερῶταί τε παῖδες, ὃ θεοὶ ἐκδίκησι, καὶ οὐδὲν ἐν βυρσάροις καλὰ, καὶ ὅσα πάλιν ἐμὴν μνήμην. Crudelia hac per Deos Græcia, & quantum memoria complector, ne ipsis quidem barbaris probata. Atque id * inter Christianos observari par est, non tantum ut disciplinæ militaris partem, sed & ut partem juris Gentium: id est ut qui pudicitiam vi læsit, quamvis

Deut. XXI,
10.

in bello, ubique pœnæ sit obnoxius. Nam nec Hebræa lege impune quisquam id tulisset, ut intelligi potest * ex ea parte quæ de captiva ducenda neque vendenda postea, constituit. Ad quem locum Bacchai magister Hebræus: Voluit Deus ut castra Israelitarum sint sancta, non projecta in scortationes & abominationes ceteras ut castra gentium. Arrianus cum narrasset captum Roxanes amore Alexandrum, ὅτι ἐβλήσεν ὕβρεσιν καὶ ἀπὸ τοῦ αἰχμαλώτου, ἀλλὰ γυναικὶ γὰρ ὅτι ἀπαξιῶσιν, noluisse ea ut captiva per libidinem abuti sed matrimonio dignatum, adjicit facti laudationem. Plutarchus de facto eodem: ἐκ ὕβρεως, ἀλλὰ ἐγὼ φιλοσόφως, non per libidinem abusus ea est, sed uxorem ducit, ut dignum philosopho. Et Torquatum quendam quod hostili virgini vitium obtulisset, Romanorum decrero * in Corsicam deportatum annotavit Plutarchus.

Parall.

Annotata ad Caput IV.

§. I.
§. II.

EFFECTUS quosdam esse proprios] Crantziius Saxoniorum XI, 5.
Licet matrimonium contrahere, sed laudabilior est ex pio proposito ca-
lebs castitas] Tertullianus adversus Marcionem I: vacat absti-
nencia testimonium, si licentia eripitur. Vide de hac re, & de fuga in per-
secutione eundem lib. I ad uxorem. Hieronymus ad Helvidium:
Virgo majoris est meriti, dum id contemnit, quod si fecerit, non delinquit. Ad-
versus

versus Iovinianum : Idco plus amat virgines Christus, quia sponte tribuunt, quod sibi non fuerat imperatum. Ad Pammachium : semper grandia in audientium ponuntur arbitrio. Non tibi imponitur necessitas, ut voluntas premium consequatur. Chrysostomus ad I Cor. cap. VII : βελτίονα δείκνυσσι τῷ ἐγκράτειαν, meliorem ostendit continentiam. Ad Rom. VII, 6 : ἂν μὴ πειρώμεθα καὶ ζῆναι ἢ πειλῆσαι, δεικνύς ὅτι ἡ φιλοκρίμια καὶ ἀγωνισμοὶν τοῦ ζῆλε- ρήματος, ὡστε καὶ περιεργία καὶ ἀκτημοσύνη. ἀλλὰ πάντως αὐτοὶ ἀνυσθῆναι δεῖ. nisi preceptis obediamus, Gehennam minatus est, ostenditque hæc quæ postulat, non esse ex iis quæ certantes suoapte studio præstant, qualia sunt virginitas & possessionum abdicatio, sed omnino ea debent impleri. Secunda oratione de jejunio : ἀφῆκεν ἕξ καὶ τεσσάρων, ἀφῆκεν ἀνωτέρω καὶ ἀγωνιστῶν παρρησίαν ἵνα καὶ οἱ κατεργασ- τεῖ τῷ δικαίῳ μεγαλοψυχίαν ἐπιδείξωνται, καὶ οἱ μὴ κατεργαστές τ' συζηώμενης ἀπολαύσωσι καὶ διασώθῃ. Reliquit extra stadia, reliquit supra certandi legem continentiam virginalem, ut & qui id præstant, animi sui ostendant magnitudinem, & qui non præstant, indulgentia Domini fruantur. Quod mox aprat & ad ἀκτημοσύνην possessionum abdicacionem. Adjice quæ habet Gratianus ex Augustino & aliis in causa XIV, quæstione I.

Clemens Alexandrinus] Stromateon iv. ubi inter alia de secundas
nuptias faciente ait : εἴ τι ἐξ ἀμαρτιῶν μὴ καὶ ἀθεΐαν· ἐὰν κεῖναι ὡς
ἐξ ὀνόμα. ἐπληροῖ ὃ τὸ καὶ τὸ ἀναγγέλιον πολιτείας τῷ κατ' ἐπίτασιν τελειότης :
non peccat is quidem in fedus : neque enim ulla lex est qua prohibeat, sed non
implet excellentissimam Evangelicam vitam perfectionem.

Paganam conjugem licite relinquere potest ut sensit Augustinus] Libro I de adulterinis coniugiis ad Pollentium cap. 13, & 18. ex quibus locis multa transcripsit Gratianus in causam xxviii, quæst. i.

Aliaa vero licere dicitur, non quod salua pietate & officiorum regulis fieri potest, sed quod apud homines poena non subiacet.] Tertullianus in exhortatione ad castitatem: Licentia plerumque tentatio est discipline. ibidem: omnia licent, sed non omnia pro salute. Chrysostomus de poenitentia VII: ὁ ἀρχιεὺς ἐν βολωνῶν ἐδίων καὶ μέλι ἄριον τῷ πτωχῷ λαμπρὸν καὶ βασιλικὴν ἀπαρίσκειν ἐξ αὐθεντίας ἀρεστὰ τῇ. σὺν ἐξέσι σοὶ καὶ τοῖς ἐκείνῳ βασιλεὺς πάντας ἐξέινει. Hic qui herbarum cacuminibus vestebatur & fero melle, illi splendidam & regiam mensam sibi apponere solito, cum auctoritate edicit, non licet tibi. Atqui videntur regi omnia licere. Columella præfatione libri VII: Nec sane est vindicandum nobis quicquid licet: nam summum jus antiqui putabant summam crucem. Hieronymus ad Iovinianum: Et ὁ vere ius summum, summa malitia.

Vt à Seneca patre] Inter alia controversiarum libro IV, 24.

Extragedia Euripidis] Ione.

Hæ bellica jura] Servius in excerptis Fuldenſibus ad 11 Æneidos:
Jure belli Politen Pyrrhus occiderat: ſed cur ante oculos patris? Spartianus
Severo: præter eos quos jus prælii abſumpſit.

Qua commissa capite luerent, tum quia paludati fecerant laudamus] Con-
fer quæ supra libro II, cap. I. §. I.

Post modicum tempus] **Bembus VII** historiz. Ea defensione utitur Cicero pro Ligario. Exemplum habes apud Livium libro xxv, de civibus Campanis. Alia apud Thucydidem libro i, & v.

Sed ex jure ejus qui ibi imperium habet] confer dicenda infra cap. vi.

§. 26. & Albericum Gentilem Hispanicarum Advocationum lib. I, c. 6. Wehnerum in consilio Franconico 92.

[*Livius*] Vide simile factum Venetorum Græcos impredientium ne in portu juris Veneti Turcis noceant, apud Chalcocondylam lib. IX. de Venetis & Turcis apud Tuncem, Bembum lib. 4. de Pisaniis & Genuatibus in Sicilia, Bizarum bello Pisano. de Rostochio & Gripfwaldia Paulinum Gotthum.

§. IX.

Et quorum connexa cum Cananæis erat causa] ut Amalecithæ de quibus Iosephus libro VI, 8, in Saulis rebus: ἐπὶ σφαγὴν γυναῖκων καὶ νηπίων ἐχάρησεν, ἐδὲν ὡρὸν ἐδὲν ἀνθρωπίνης σκληρότητος ἀβυσσὸς ὡς φύσεως ἡγέμευτο, πρὸς τοὺς πολέμους τοῦτο ὄραν. Ad eadem feminarum etiam & puerorum processit, nihil existimans se crudele aut naturæ humanæ adversum in eo facere, primum quod hostes erant in quos id fiebat, &c.

[*Homericum illud*] Ex eodem Homero Severus in Britannos his verbis usus:

μηδ' ὅν πνα γέσπερ μήτηρ
κῆρον ἰόντα φέρεσι, μηδ' ὅς φύγει αἰπυὸν ὄλεθρον.
nec qui latet abditus intra

Viscera matris adhuc, fugiet crudelia fata.

[*Romani capta Ilurgi*] Scipio capta Numantia: Iuliani milites in mulieres Daciris relictas. Zosimus III. Idem Iulianus capta Majozamatha. *Sine sexus discrimine vel ætatis, quicquid impetus reperit, potestas iratorum absorbit*: ait Ammianus libro XIV.

§. X.

[*Ne captivi quidem ab hac licentia exempti*] Elifæus apud Iosephum: τὰς γὰρ νόμιμον λαφύοντες πολέμους, ἀπακρίνεσθαι ἐλάττω δικαίον. belli jure captos interfici iustum dicebat. itaque Virgilius captivum inducit rogantem:

Per patrios manes, per spes surgentis Iuli

Te precor hanc animam serves, natoque patrique.

Lxx millia Savorum captorum ab Ottone interfecta narrat Withkindus lib. II.

§. XII.

[*Acceptos in deditionem sine conditione ulla, legas interfici*] Vide Thuanum libro Lxx, in anno cIo IoLxxx, in rebus Hiberniæ.

[*Ut triumpho die occiderentur*] simile apud Reginonem in anno Io ccccv.

§. XIII.

[*Solent interdum historici causam interfectorum hostium, captorum præsertim aut supplicum, referre aut ad talionem aut ad pertinaciam*] ut Chalcocondylas libro VIII.

[*Pari poema exacta*] Vide eundem Diodorum de Spendio & Amilcare Barca in Excerptis Peiresianis.

§. XV.

[*Et metu infamie*] Senatores ad Pyrrhum: ἵνα μὴ τὸ σὸν πάθος ἡμῖς ἀφελὸν ἐνέγκῃ. ne nobis infamiam adferat si quid tibi acciderit.

[*Qui licitum voluit hostem veneno occidere*] Vide de Venetis Bembum sine libri III.

§. XVI.

[*De Getis tradit Ovidius*] de Scythiis Plinius libro XI, 53: *Scythæ sagittas tingunt viperina sanie, & humano sanguine: irremediabile id scelus mortem illico adfert levi tactu.* de Serviis vide supplementum Helmol. di c. 4.

[*Sed hoc quoque contra jus est gentium*] ideo Ius Mermerides in Odyssæ A. Vlyssi negat venenum ad spicula,

ἐπεί ῥα θεὸς νεμεσίξεν αἰὲν ἐόντας.

Verus vim Divum morte carentum.

Sine veneno] cadaveribus, asbesto, quibus usus in obsidione Auximi Belisarius. Procopius Gothicorum I calce, ut Turcæ ad Dibiram. Nicetas lib. I de Alexio Isaaci fratre. Sunt talia & apud Ottonem Frisingensem & Guntherum Ligurino.

Fontis vena intercipientur] Vide Priscum in Excerptis legationum.

Pipinus] Vide Paulum Warnafredi libro VI.

§. XVIII.

Quæ Mucii Scavola] qui Plutarcho ἀνὴρ εἰς πᾶσαν ἀρετὴν ἀγαθός, vir ad omnem virtutem egregius.

Paucioribus idem licuit] Valens pecuniam promisit ei qui Scythæ cuiusquam caput attulisset. ita pax obtenta. Zosimus IV.

Laudat Eleazarum Ambrosius] Et Iosèphus Antiquæ historiæ XV, 14. Factum non dissimile Theodosii in Eugenium est apud Zosimum libro IV. Gallorum in regem Persarum apud Agathiam : Persarum decem in Iulianum apud Ammianum XXIV. & Zosimum I II. Alexii Comneni in Torufen apud Nicetam Choniaten lib. IV de Manuele. Bulgarorum in Nicephorum Imperatorem apud Zonaram.

Quæ tali opera uti noluerint] Vide Cromerum p. 113,

Viriani cades] Scriptor de viris Illustribus : quæ victoriâ, quia emptæ erat, à senatu non probata. Eutropius : cum interfeciores ejus præmium à Capione consule peterent, responsum est, nunquam Romanis placuisse Imperatorem à suis milibus interfici. ubi forte legendum, à Capione consule promissum. Sic quod in Sertorium admissum est, damnat Ammianus libro XXX.

Insidias tales degeneres negat] Sic de Florentio & Barchalba ; qui defectorem Procopium adduxerant Ammianus : si principem legitimum prodidissent, vel ipsa iustitia jure casus pronuntiaret. si rebellem & oppugnatorem internæ quietis, ut ferebatur, amplas ei memorabilis facti oportuerat deferri mercedes. Sic laudatur Arrabanes occiso Gontharide apud historicum Procopium fine Vandalicorum secundi. Adjice de Sechodolii cæde Cromerum libro XXVIII.

Gessisse curam pudicitie] & Lucullus narrante Xiphilino. vide edi- §. XIX. ctum Mauri Cabaonis apud Procopium Vandalicorum I.

Vim nefariam] Appianus Mithridatico de Chiis captis : τὰ γυναῖκα καὶ τὰ παῖδια βαρβαρικῶς ἐπὶ τῷ ἐργόντων ὑβρίζοντα. mulieres & pueri barbarum in morem ab iis qui ducebant stuprati.

Inter Christianos] Servarunt id Belisarius ubique, Totilas captis Cumis & Roma capta. Procopius hæc tradit Gothicorum I II.

Ex ea parte qua de captivâ ducenda] quam facunde explicat Philo libro ὁδοῦ φιλαυθρηπίας. Iosèphus altero contra Appionem : τῶν ἀρχιερέων ἀπειθήσαντες ἅπας αὐτῶν ὑβρίδας ἀπὸ τῆς ἐκείνης τῆς γυναίκων. Lex etiam pro bello capris curam gessit, ut absit ab eis contumelia, maxime à mulieribus.

In Corsicam deportatum] At Persarum rex Chosroes eum qui Apameæ puellæ vim intulerat, cruci affixit. Procopius Persicorum I I.

CAPUT V.

De rebus vastandis eripiendisq̃ue.

I. Res hostium corrumpi & rapi posse.

II. Etiam sacras, quod quomodo intelligendum.

III. Et religiosas, addita itidem cautione.

IV. Doli quatenus hic permisti.

Offic. III.

Non *esse contra naturam spoliare eum quem honestum est necare, dixit Cicero. Quare mirum non est si jus gentium corrumpi ac rapi permiserit res hostium, quos interficere permiserat. Polybius itaque historiarum quinto jure belli comprehendit aut ut munitiones hostium, portus, urbes, viri, naves, fructus, & si qua sunt similia, aut eripiantur aut corrumpantur. Et apud Livium legimus esse quadam belli jura quæ ut facere ita pati sit fas: sato exuri, dirui teicta; predas hominum pecorumque agi. Ipsas urbes totas dirutas aut mœnia solo æquata, populationes agrorum, incendia singulis ferme paginis apud historiarum scriptores invenias. Et notandum licere hæc & in deditos. *Oppidani*, inquit Tacitus, *portis sponte patefactis se suaque Romanus permiscere, quod salutem ipsis tulit: Artaxatus ignis immissus.*

An. XII.

II. Neque jus gentium merum, seposita officiorum aliorum consideratione, de quibus dicemus infra, sacra excipit, id est quæ Deo aut diis dicata sunt. *Cum loca capta sunt ab hostibus*, *omnia desinunt

L. cum loca.
D. de religiosis.

sacra esse, ait Pomponius Iurisconsultus. *Sacra Syracusarum victoria profana fecerat*, ait Cicero Verrina quarta. Causa hujus rei est, quod quæ sacra dicuntur revera non eripiuntur humanis usibus, *sed publica sunt, sacra autem nominantur à fine cui destinata sunt. Signum ejus quod dico est, quod cum quis populus alteri populo aut Regi se dedit, tum etiam ea dedit quæ divina dicuntur, ut ex formula appareret quam citavimus alibi ex Livio, cui convenit illud in Amphitruone Plauti:

Lib. I. cap.

III. 9. 8.

Urbem, agrum, aras, focos, seque uti dederent.

Deinde:

Deduntque se divina humanaque omnia.

Et ideo Vlpianus publicum jus etiam in sacris ait consistere. Pausanias Arcadicis ait morem fuisse Græcis barbarisque communem, ut res sacræ arbitrii eorum fierent qui urbes cepissent. Sic Iovis Hercæ simulacrum Troja capta concessum Sthenelo, multa que alia ejus moris exempla commemorat. Thucydides lib. IV: τὸ νόμον τοῖς ἔλλησιν εἶναι, ὡς αὖν ἢ τὸ κρείττον ἐστὶν ἐκείνης ἢ τε πλεονεξίᾳ ἢ τε βραχυτέροις, τῶν καὶ τὰ ἑσθλὰ διὰ γίγνεται. *jus hoc apud Græcos esse, ut qui imperium obtineant in terra aliqua magna aut parva, *eorum sint & templa.* A quo non

Ann. XII.

discrepat illud apud Tacitum: *Cunctas caeremonias Italicis in oppidis, templaque & numinum effigies, juris atque imperii Romani esse.* Quare & populus ipse mutata voluntate potest ex sacro profanum facere, quod non obscure indicant Iurisconsulti Paulus & Venulejus: & temporum necessitate videmus res sacras ab his qui sacraverant *in belli usus conversas, ut à Pericle sub pollicitatione restituendi tantundem, à Magone in Hispania, à Romanis bello Mithridatico, à Sulla,

L. inter stipulantem. &
sacrum, &
l. continuus.
& cum quis.
D. de verb. oblig.

à Sulla, Pompejo, Cæsare atque aliis factum legimus. Apud Plutarchum Tiberius Gracchus : *ἰερόν καὶ ἄσυλον εἶδέν ἑταῖς εἶναι, ὡς τοῖς θεῶν ἀνελήμενα. καὶ οὐδὲ τὰ τοῖς θεοῖς κινεῖν καὶ μεταφέρειν ὡς βέλτε* τ' ὀμμεν εἶδες κακώτεκε. *Nihil tam sacrum sanctumque est quam quæ Deorum honori dicantur. Et his tamen uti populum, hac transmovere nemo prohibet.* * In controversiis Senecæ patris legimus, *Pro republica plerumque templa nudantur, & in usum stipendii dona conflantur.* Trebatijs jurisconsultus temporum Cæsaris : *Macr. Sat. * profanum quod ex religioso vel sacro in hominum usum proprietatemque 111. conversum est.* Hoc ergo gentium jure usus Germanicus in Marfos, narrante Tacito : *profana simul & sacra, & celeberrimum illis gentibus Ann. I. templum quod Tanfana vocabant, solo aquantur.* Pertinet huc illud Virgilio :

Colui vestros si semper honores

Quos contra Æneada bello fecere profanos.

Deorum donaria * capi à victoribus solere notavit Pausanias : & Cicerero belli legem id vocat de P. Servilio loquens : *Signa, inquit, & ornamenta ex urbe hostium vi & virtute capta belli lege atque imperatorio jure fustulit.* Sic Livius templorum ornamenta quæ Syracusis Marcellus Romam advexit *paria ait belli jure.* C. Flaminius pro M. Fulvio : *Signa ablata & cetera facta quæ capitis urbibus soleant.* * Fulvius quoque in oratione belli jus hoc ipsum appellat. Et Cato in oratione apud Sallustium referens quæ victis solent accidere, ponit & * fana spoliari. Illud tamen verum est, si quo in simulacro numen aliquod inesse credatur, id violari aut corrumpi nefas ab iis qui in ea persuasionem conveniunt : & hoc sensu impietatis, aut læsi etiam gentium juris accusantur interdum, qui talia commiserunt, nimirum ex talis opinionis positione. Aliud est si hostes non idem sentiant : sicut Iudæis non permissum tantum, sed & præceptum est gentium simulacra abolere. nam quod sibi accipere vetantur, id eam causam habet quo magis Hebræi superstitiones gentium detestarentur, impuritatis admoniti ipso contactus interdicto; non quasi alienis sacris parceretur, quomodo * Iosephus exponit, Romanis haud dubie blandiens, sicut & in expositione præcepti alterius, de non nominandis gentium diis, quod ille ita explicat quasi illis obloqui vetarentur, cum revera honoris causa aut sine abominatione eos nominare lex non fineret. Sciebant quippe Hebræi Dei certissimo monitu in simulacris illis non habitare, aut Dei spiritum, aut bonos Angelos, aut vim astrorum, ut deceptæ gentes existimabant, sed pravos & humano generi infestos Dæmonas, ita ut recte dixerit Tacitus in Iudæorum institutis describendis *profana illic omnia quæ apud nos sacra.* Non mirum ergo est si templa profani cultus à Maccabæis incensa non semel legimus. Sic & Xerxes cum simulacra Græcorum corruptit, nihil fecit contra jus gentium, etsi multum id ad invidiam exaggerant Græci scriptores. Nam * Persæ non credebant in simulacris esse ulla numina, sed Deum esse Solem & portionem ejus aliquam ignem. Lege Hebræa, ut idem Tacitus recte, *templi limine præter sacerdotes arcebantur.* At Pompejus eodem auctore *templum jure viatoria ingressus est :* aut ut Augustinus rem eandem narrat *non devotione supplicis,*

Deut. VII, 5.

Hist. v.

I Macc. v, & x. Afc. Ped. in Verr. III.

De Civ. Dei lib. xv III. c. 45.

supplicis, sed jure castoris: bene ille quod templo pepercit, & rebus templi, quamquam ut Cicero diserte ait, pudore & obtestatorum metu, non religione: male quod ingressus est, quippe contempto vero Deo, quod & Chaldaei exprobrant Prophetæ: quam etiam ob causam quidam factum arbitrantur ingulari Dei providentia, ut is quem dixi Pompeius quasi in conspectu Iudææ trucidaretur, ad Cossium Ægypti promontorium. at si spectes opinionem Romanorum, nihil in eo factum contra jus gentium. Sic idem Templum excidio latum a Tito Iosephus memorat, additque factum
τῷ ἁγίῳ ναὶ ἱερῶς ἵεσθαι.

P. l. 2. d. 1.

l. 9. §. 1. c. 24.

§. 34.

L. Sepul.

chra.

D. de sepulchro violato.

III. Quod de sacris diximus, idem & de religiosis intelligi debet. nam hæc quoque non mortuorum sunt, sed viventium, sive populi alicujus sive familiæ. Quare sicut sacra loca ab hostibus capta, ita & religiosa talia esse definire scripsit dicto loco Pomponius, & Paulus Iurisconsultus: *Sepulchra hostium religiosa nobis non sunt, ideoque lapides inde sublatis in quemlibet usum convertere possumus*: quod ita tamen intelligendum ne ipsa mortuorum corpora male tractentur, quia id contra jus est hominum sepeliendorum, quod jure gentium introductum alibi demonstravimus.

IV. Illud hic breviter repetam non vi sola res hostium hostibus eripi ex jure gentium, sed & dolos qui perfidia careant permisos cenferi, imo alienæ perfidiæ incitationem. Nimirum ad minora & frequentia hæc delicta ita connivere cœpit jus gentium, sicut leges civiles ad meretricium & improba scœnora.

Annotata ad Caput v.

§. I.

Non esse contra naturam spoliare eum quem honestum est necare] Suetonius Nerone XL, tanquam occasione nata spoliarum jure belli opulentissimarum provinciarum. Cyprianus de Mortalitate: *Sic cum irruptione hostili civitas aliqua possessa est, omnes simul captivitas vastat.*

§. II.

Omnia desunt sacra esse] Tertullianus Apologético: Porro bella & victoria, captis & cæcis plurimum urbibus constant: id negotium sine Deorum injuria non est. eadem strages moenium & templorum, pares cades civium & sacerdotum: nec dissimiles rapina sacrarum divitiarum & profanarum. Tot igitur sacrilegia Romanorum quot trophæa. tot de Diis quot de gentibus triumpho. tot manubria, quot manent adhuc simulacra captivorum deorum. mox: Et bene, quod si quid adversi urbibus accidit, eadem clades templorum qua & moenium fuerant.

Sed publica sunt] Marfilius Patavinus in defensore Pacis cap. v, p. 2. Nicol. Boërius Decis. LXIX, num. I. Boffius in crim. de foro competente num. 101. Cothmannus conf. 100, num. 30.

Eorum sint & templa] ostendit hunc morem & Polybii locus infra capite VIII, §. 4.

In belli usus conversas] ut à Syracusis tempore Timoleontis, in cujus vita id haber Plutarchus. Chii multam sibi à Mithridate indictam etiam è sacris vasis conficiunt. Appianus Mithridatico. Plinius lib. VII, cap. ultimo de Porcio Catone agens: *Idem arbores religiosas lucosque*

lucosque succidi permisit, sacrificio prius facto: cuius rei rationem quoque eodem volumine tradidit. Sulla bello Mithridatico donaria ab Olympia, Epidauro, Delphis abstulit, Plutarcho narrante, & Appiano. idem pretium restituit. Diodorus Siculus in excerptis Peirelsianis. Augustus ex templis thesauros accepit inuotos, Appiano docente civilium v. vasa sacra ab Agapeto oppignorata tradit Cassiodorus XII, 20. Heraclius in gravi necessitate vasa Ecclesiæ in nummos vertit, sed postea pretium reddidit, ut narrat Theophanes. vide & Annam Comnenam libro v, & libro vi. Cromerum libro xxi. orationem Laurentiani apud Bembum libro vi. Adde quæ infra dicentur capite xxi, §. 23.

In controversus Seneca] in Excerptis iv, 4.

Profanum quod ex religioso vel sacro in hominum usum proprietatemque conversum est] Servius ad Æneidos II, de Cereris templo: *Æneas scit ante esse profanatum.* idem habet ad III, & ad IX Æneidos & ad XII. Ad Eclogam vero septimam: *Dona oblata numinibus tam diu sacra sunt, & dona possunt dici, quamdiu non fuerint profanata.*

Capi à victoribus solere] Virgilius Æneidos v,

Neptuni sacro Danaïs de posse refixum.

Plutarchus Fabio narrat, signum ab eo Herculis Tarenti captum missumque in Capitolium: reliquos Deos Tarentinis relictos ut iratos. Huc spectat & quod modo ex Tertulliano attulimus, & ejusdem hoc ad Nationes II: *Tot deinde de Diis quot de gentibus triumphi: manent & simulacra captiva: & utique sentiunt, quos non amant.*

Fulvius] Vide Polybium excerpto legationum 27.

Fana spoliari] Vide Cromerum libro xvii. de rebus Antiochenis Ecclesiæ captis à Chosroë, vide Procopium Persicorum II.

Iosephus] Antiquæ historiæ IV, 8. & libro adversus Appionem altero.

Persæ non credebant in simulacris ulla esse numina] Diogenes Laertius initio, τῶν ἱερῶν καὶ γυναικῶν τὰς μὲν ἱερὰς: *damnari simulacra à magis.*

C A P V T V I.

De jure acquirendi bello capta.

I. Circa acquisitionem rerum bello captarum, quale juri natura.

II. Quale jus gentium: cuius testimonia adduntur.

III. Quando res mobilis capta censeatur ex Gentium jure:

IV. Quando agri.

V. Res quæ non sunt hostium non acquiri bello.

VI. Quid de rebus repertis in navibus hostium?

VII. Iure gentium nostra fieri quæ hostes nostri alius bello eripuerant, quod testimoniis probatur.

VIII. Refertur sententia statuens res captas ab hostibus omnino singulorum capientium fieri.

IX. Naturaliter & possessionem & dominium per alium acquiri.

X. Distinctio actuum bellicorum in publicos & privatos.

XI. Agros acquiri populo aut ejus cuius est bellum.

XII. Res mobiles & se moventes actu privato captas singulorum capientium fieri;

XIII. Nisi lex civilis aliud statuatur.

XIV. Captas actu publico fieri populo aut ejus cuius est bellum:

XV. Arbitrium tamen in res tales aliquod solere imperatoribus concedi:

XVI. Qui aut eas referunt ad ararium:

XVII. Aut dividunt multi: & quomodo:

XVIII. Aut arripitionem permittunt :

XIX. Aut a se cedunt :

XX. Aut vitiis partibus aliud argus aliud
 et tunc : et quomodo.

XXI. Pœdantur circa prædam committit.

XXII. Lege aut alio voluntate actus de
 jure : et committitque vel mutatur. posse.

XXIII. Sic prœdam committit

XXIV. Sape et subdit : quod varus ex-

empla terrestribus & maritimis illustra-
 tur.

XXV. Vitiis ante ditorum.

XXVI. An capta extra territorium utrius-
 que partis bellantium , acquirantur belli
 jure.

XXVII. Ius hoc quod diximus quomodo
 belli solenni sit proprium.

Pœter quorundam actuum inter homines impunitatem, de qua
 egimus hætenus, est & alius effectus bello solenni ex jure gen-
 tium proprius. Ac jure naturæ quidem bello justo ea nobis ac-
 quiruntur, * quæ aut paria sunt ei quod cum nobis sit debitum aliter
 consequi non possumus, aut etiam quæ nocenti damnum inferunt
 * intra æquum pœnæ modum, ut alibi dictum est. Hoc jure Abra-
 hamus de spoliis. quæ a quinque regibus acceperat, * decimam Deo
 dedit, ut historiam quæ exstat Gen. xiv, explicat divinus scriptor
 ad Hebræos vii, 4. quo more Græci quoque, Carthaginenses &
 Romani diis suis, ut Apollini, Herculi, Iovi Feretrio decimam de
 præda sacraverunt. Iacobus autem Iosepho præ fratribus præcipuum
 relinquens legatum: *Do tibi, inquit, partem unam supra fratres tuos, quam
 à manu Amorrhæi cepi gladio meo & arcu meo*, Gen. xlviii, 22. Quo
 in loco * illud cepi prophetico loquendi genere pro certo capiam sumi
 viderur, & Iacobo attribui quod posterius ab ejus nomine dicti factu-
 ri erant, quasi eadem esset progenitoris & liberorum persona. Id
 enim rectius, quam cum Hebræis verba hæc trahere ad illam expila-
 tionem Sicimorum quæ jam ante à filiis Iacobi facta erat. nam eam
 ut cum perfidia conjunctam Iacobus pro sua pietate semper impro-
 bavit, ut videre est Gen. xxxiv, 30; xlix, 6. Probatum autem à Deo
 jus prædæ, inter eos quos dixi naturales terminos aliis quoque locis
 apparet. Deus in lege sua de civitate post pacem repudiatam expu-
 gnata loquens sic ait: *Omnia ejus spolia diripies tibi: & frueris præda ho-*
stium quam tibi Deus dederit. Rubenitæ, Gaditæ & pars Manassitarum
 dicuntur vicisse Ituræos & eorum vicinos, multamque prædam ab iis
 abstulisse, hac ratione addita, quod in bello Deum invocassent, &
 Deus eos propitius exaudiisset: quomodo & rex pius Asa narratur
 Deo invocato de Æthiopicis, injusto bello se laceffentibus, & victo-
 riam & prædam reportasse: quod eo magis notandum, quia arma
 illa non ex speciali mandato, sed ex communi jure sumebantur. Io-
 sue autem eosdem quos dixi Rubenitas, Gaditas & Manassis partem
 secundis omnibus prosequens: *participes, inquit, sitis præda hostium cum*
fratribus vestris. Et David cum ad Senatores Hebræos mitteret parta
 de Amalecitis spolia, pretium dixit muneri: *Ecce donum hoc. esto vobis*
de præda hostium Domini. Nimirum, ut Seneca dixit, militaribus viris
 speciosissimum est divitem aliquem spoliis hostilibus facere Exstant
 & divinæ leges de præda dividenda Num. xxxi, 27. Et Philo inter
 diras legis esse ait ut ager ab hostibus demetur, unde sequi *ἀμὸν*
ἐπὶ φίλοις, ἐχθροῖς ὃ ἀδικεῖται, in suos famem, copiam hostibus.

II. Caterum jure gentium non tantum is qui ex justa causa bel-
 lum gerit, sed & quivis in bello solenni & sine fine modoque domi-
 nus

Deut. xx.
14.

1 Par. v.
20, 21, 22.
11 Paral.
xiv, 13.

Ios. xxii, 8.

III. Benef.
37.

De diris.

nus fit eorum quæ hosti eripit, eo sensu nimirum ut à gentibus omnibus & ipse & qui ab eo titulum habent in possessione rerum talium tuendi sint. quod dominium quoad effectus externos licet appellare.

Cyrus apud Xenophontem : νόμος ἐν πᾶσι ἀνθρώποις αἰδιός ἐστιν , ὅθεν πολεμῶν πόλις ἀλλή , τῶν ἐλπίων εἶναι τὰ χεῖμα. *Lex est sumpterna inter* Xenoph. v de inst. Cyti.

homines, capta hostium urbe, eorundem res atque pecunias victori cedere. Plato dixit, πάντα τῶν νικωμένων ἀρᾶται τῶν νικούντων γένηται, bona quæ victus habuit omnia victoris fieri : qui & alibi inter genera quasi naturalia acquisitionis statuit πολεμικὴν, quam & λειστηρὴν, ἀγωνιστικὴν & χερσικὴν vocat, assentientem hac in re habens eum quem dixi Xenophontem, apud quem

Euthydemum Socrates interrogando eo perducit, ut spoliare non semper injustum fateatur, ut si in hostem id fiat. Sed Aristotele quoque auctore ὁ νόμος ὁμολογία τίς ἐστιν ὃ τὰ κτ' πόλεμον κερδίσματα τῶν κρατούντων εἶναι φασί : Lex velut pactum quoddam commune est quo bello capta capientium sunt.

Eodem respicit dictum illud Antiphanis : οἱ τοῖς πολεμίοις ἐν χερσὶν δέσται τὰ πλεονέκτα παρ' ἐνὶ χειρὶ αἰδρείας. γινέτ' ἡδ' ὅτως ἔ τῶν ἐχθρῶν ἀλλὰ τῶν κρατούντων. Optandum ut hostibus bona ad sint sine virtute : Sic enim sunt illa non eorum qui habent, sed eorum qui capiunt. * Apud Plutarchum in vita Alexandri : τὰ τῶν ἡττημένων εἶναι τε δεῖ & παρ' ἐνὶ χερσὶν τῶν κερδιστῶν, ea quæ vici fuerant esse

ἐν appellari debent victoris. Idem alibi : τὰ τῶν ἡττημένων ἐν τοῖς χερσὶν ἀρᾶται, τοῖς νικῶσι ἀλλὰ παρ' ἐνὶ χερσὶν : quæ verba sunt ex Xenophonte secundo de Cyri institutione. Philippus in Epistola ad Athenienses : πάντες τοῖς πόλεος οἰκῶν ἢ τῶν περὶ τὴν πόλιν ὡς ἀδελφῶν ἢ κτ' πόλεμον κύριοι καὶ ἐσόντες.

Omnes tenemus oppida à maioribus relicta aut possessa belli jure. Æschines, εἰ μὴ περὶ ἡμᾶς πολεμήσαντες δουλώσων τὴν πόλιν εἴ τις, κυρίως ἔχει τὴ πόλιν νόμος κληρονομία : Si bello in nos suscepto armis cepisti urbem, jure eam possides belli lege. Marcellus apud Livium quæ ademit Syracusanis * ad-

emisse se ait belli jure. Romani legati Philippo de Thraciæ & aliis civitatibus dicebant, si Philippus bello cepisset eas præmium victoriæ belli jure habiturum : & Masanißsa quem agrum pater suus Carthaginensibus bello ademisset, habere se jure Gentium ajebat. Sic & apud Iustinum Mithridates : non Cappadocia filium eductum quam jure gentium victor occupaverat. Cicero Mitylenas ait populi Romani factas belli lege ac jure victoriæ. Idem privata aliqua esse cœpisse ait, aut occupatione vacuorum aut bello, eorum scilicet qui victoria potiti sunt. Dion Cassius : τὰ τῶν ἡττημένων τοῖς κερδιστοῖς παρ' ἐνὶ χερσὶν. Etiam Cle-

mens Alexandrinus ait res hostium rapi & acquiri belli jure. Quæ ex hostibus capiuntur jure gentium statim capientium sunt ait Cajus Iurisconsultus. Naturalem hanc acquisitionem, φυσικὴν κτήσιν appellat Theophilus in Græcis institutionibus, sicut & Aristoteles dixerat πολεμικὴν φύσιν κληρονομίαν rem militarem secum ferre naturalem acquirendi modum. nimirum quia non causa aliqua, sed ipsum nudum factum spectatur & ex eo jus nascitur, sicut & Nerva filius, referente Paulo Iurisconsulto, dominium rerum ex naturali possessione cœpisse agebat, ejusque rei vestigium remanere de his quæ terra, mari, cœloque capiuntur, item in bello captis, quæ omnia protinus eorum sunt qui primi possessionem apprehenderunt. Hosti autem eripi censentur & quæ subditis hostium eripiuntur. Sic Dercyllides argumentatur apud Xenophon-

tem,

Libro xxxviii. II contra Rullum. Off. s. Strom. 1.

L. naturallem. s. ult. D. de acq. rerum dom. Tit. de rer. divif. Arist. 1 de rep. c. 8. L. i. q. D. de acq. poss.

Hij. Gr.
211.

tem, cum Pharnabazus hostis esset Lacedæmoniorum, Mania autem subdita Pharnabazo, Maniæ bona in ea esse causâ ut à jure belli recte occupentur.

L. Pomponius. D. de acq. p. l. 1. m.
L. Postliminus. §. postliminio. D. de cap. p. l. 1. m.
L. Postliminus. §. in bello. d. d. t.
Inst. de rer. div. §. 1. m. 2.
Inst. d. loco. L. naturalis. §. item de acq. rer. dom.
Consulatu. m. 6. 283. & 287.
C. 7. Gallica lib. 22. m. 13. art. 24.
Corn. de lapide in Gen. 2. 214. Molina disput. 118.
L. quæd. m. D. de acq. vel amitt. p. §. l. 1. xxv. 1.

III. Cæterum in hac belli quæstione placuit gentibus, ut cepisse rem is intelligatur, qui ita deinet ut recuperandi spem probabilem aliter amiserit, ut res persecutionem effugerit, ut loquitur in simili quæstione Pomponius. Hoc autem in rebus mobilibus ita procedit ut capta dicantur ubi intra fines id est præsidia hostium perducta fuerint. Eodem enim modo res amittitur quo postliminio redit. Redit autem ubi intra fines imperii esse cæpit, quod alibi explicatur intra præsidia. Imo & aperte Paulus de homine dixit amitti eum ubi fines nostros exceisset: & Pomponius captum bello explicat eum quem hostem ex nostris ceperunt, & intra præsidia sua perduxerunt: antequam enim in præsidia perducatur hostium manere civem. Hominis autem & rei in hoc gentium jure eadem fuit ratio. Vnde facile intellectum est quod alibi dicuntur capta statim capientium fieri cum conditione aliqua, continuandæ scilicet eo usque possessionis, debere intelligi, cui consequens esse videtur, ut in mari naves & res aliæ captæ censeantur tum demum, cum in navalibus aut portus, aut ad eum locum ubi tota classis se tenet, perducta sunt. nam tunc desperari incipit recuperatio. sed recentiori jure gentium inter Europæos populos introductum videmus, ut talia capta censeantur ubi * per horas viginti quatuor in potestate hostium fuerint.

IV. At agri non statim capti intelliguntur simul atque in effectum sunt. nam quamquam verum est eam agri partem quam cum magna vi ingressus est exercitus ab eo interim possideri, ut à Celsò notatum est, tamen ad eum quem tractamus effectum non sufficit qualiscunque possessio, sed firma requiritur. Itaque Romani agrum extra portam quem Annibal castris insidebat adeo non amissum judicabant, ut eo ipso tempore nihilo minoris venierit quam ante venisset. Is ergo demum ager captus censebatur, qui mansuris munitionibus ita includitur, ut nisi iis expugnatis parti alteri palam aditus non sit. Et hæc non minus probabilis videtur nominis territorii origo à terrendis hostibus à Siculo Flacco allata, quam illa Varronis à terendo, aut Frontini à terra, aut Pomponii Iurisperiti à terrendi jure quod habent magistratus. Sic Xenophon libro de Vectigalibus, agri possessionem belli tempore ait retineri per munimenta quæ τεύχεα καὶ ἐρύματα ipse appellat.

V. Liqueat & hoc ut res aliqua nostra belli jure fiat requiri ut hostium fuerit: nam quæ res apud hostes quidem sunt, puta in oppidis eorum aut intra præsidia, sed quorum domini nec hostium sint subditi nec hostilis animi, ex bello acquiri non possunt, ut inter cætera Æschinis dicto jam loco ostenditur Amphipolim, quæ urbs esset Atheniensium, Philippi bello in Amphipolitanos ipsius Philippi non potuisse fieri. Nam & ratio deficit, & jus hoc mutandi per vim dominii odiosius est quam ut produci debeat.

Consul. m. 6. 273.

VI. Quare quod dici solet * hostiles censei res in hostium navibus repertas, non ita accipi debet quasi certa sit juris gentium lex, sed

sed ut præsumptionem quandam indicet, quæ tamen validis in contrarium probationibus possit elidi. Atque ita in Hollandia nostra jam olim, anno scilicet c10 ccc xxxviii flagrante cum Anstiacis bello frequenti senatu judicatum & ex judicato in legem transiisse comperi.

VII. Illud vero extra controversiam est si jus gentium respiciamus, quæ hostibus per nos erepta sunt, ea non posse vindicari ab his qui ante hostes nostros ea possederant & bello amiserant: quia jus gentium hostes primum dominos fecit dominio externo, deinde nos: quo jure inter alia tuetur se Iephthes contra Ammonitas, quia ager ille quem Ammonitæ vindicabant belli jure ab Ammonitis, ut & pars alia à Moabitibus ad Amoræos, ab Amoræis ad Hebræos transisset. *Ind. xi, 23, 24, 27. 1 Sam. xxx, 20. Lib. vi.*

* Sic & David quod ipse Amalecitis, Amalecitæ antea Palæstinis eripuerant, pro suo habet ac dividit. Titus Largius apud Dionysium Halicarnassensem in Senatu Romano * cum Volsci olim possessa repeterent, sententiam sic dixit: ὅτι ῥωμαῖοι καλλίστας ὑπολαμβάνοντες κήσας εἶναι καὶ δικαιοσύνης, ὥς καὶ ἄλλοι πολέμοι λαβόντες καὶ νόμοι καὶ ἐκ αὐτῶν καὶ μωρίας τὴν ἀρετὴν ἀφαιρῶσι. καὶ γὰρ ἡγεῖται πᾶσι καὶ τοῖς οὐ τέτταν γήνομενος καὶ ἀποκτείνων ἀγωνιόμεθα, οὐδὲ ὑπαρχόντων ἐδὲ τερασσόμεθα καὶ ἐαυτοὺς ὅσα πολέμοις βλάψοντες; Romani nos honestissimas eas atque justissimas credimus possessiones quas belli lege captas habemus, neque vero induci possumus, ut stultæ facilitate deleamus virtutis monumenta, si eas illis reddamus quibus semel perierunt. Imo vero tales possessiones non tantum cum his qui nunc vivunt civibus nostris communicandas, sed et postero relinquendas censuimus: tantum abest ut parta relinquendo in nos ipsos ea constituamus quæ in hostes constitui solent. & in responso Romanorum Auruncis dato: ἡμεῖς οἱ ῥωμαῖοι δικαιοσύνην ὅσα κέρταται τις ἔσται πολέμοις ἀφελόμεθα πᾶν τοῖς ἔχουσιν ὥς οὐκ ἐπὶ ἀνδραδιδόναι: nos Romani ita arbitramur, quæ quis hostibus erepta virtute quasivit ut optimo jure propria ad postero transmitti. Alibi in responso ad Volscos sic Romani: ἡμεῖς καὶ κατὰ νόμον καὶ κατὰ δικαιοσύνην ὥς αὐτοὶ πολέμοι κερτήσαντες λαβόμεθα ἔτε πρῶτον καὶ ἐπὶ νόμον τὸνδε, ὅτε αὐτῶν ἀνθρώπων ἡγέμενοι εἶναι μᾶλλον ἢ ἐχθροὺς, ὥς πάντας τε καὶ ἑλλήνας καὶ βαρβάρους εἰδοτες αὐτῶν ἡρώδους, ἐκ αὐτῶν εὐδοίμεθα ὑμῖν μάλα καὶ ἐδὲν, ὥς αὐτοὶ ἀποστεινόμεθα ἐπὶ τῶν ἀνδραδιδόντων πολλὰ ὅσα αὐτοὶ εἰς κακότητος, εἰ τις αὐτῶν ἀρετῆς καὶ ἀνδρείας ἐκλήσεται, πᾶν ὑπὸ δολίας τε καὶ μωρίας ἀφαιρῶμεν: Nos autem optimum judicamus possessionis genus, quod bello jure captum quasitumque est. Cumque non à nobis hoc jus sit institutum, sed à Diis verius quam ab hominibus profectum, omniumque gentium tam Græcarum quam barbararum usu probatum, nihil vobis per ignaviam concedemus nec bello partis ab sistemus. Maximum enim id probrum foret, quæ virtute ac fortitudine quasita sunt, ea per formidinem aut stuporem amittere. Sic & in responso Samnitum: πολέμοι καὶ ἐπὶ νόμον καὶ κατὰ δικαιοσύνην ὥς αὐτοὶ πολέμοι κερτήσαντες λαβόμεθα ἔτε πρῶτον καὶ ἐπὶ νόμον τὸνδε, ὅτε αὐτῶν ἀνθρώπων ἡγέμενοι εἶναι μᾶλλον ἢ ἐχθροὺς, ὥς πάντας τε καὶ ἑλλήνας καὶ βαρβάρους εἰδοτες αὐτῶν ἡρώδους, ἐκ αὐτῶν εὐδοίμεθα ὑμῖν μάλα καὶ ἐδὲν, ὥς αὐτοὶ ἀποστεινόμεθα ἐπὶ τῶν ἀνδραδιδόντων πολλὰ ὅσα αὐτοὶ εἰς κακότητος, εἰ τις αὐτῶν ἀρετῆς καὶ ἀνδρείας ἐκλήσεται, πᾶν ὑπὸ δολίας τε καὶ μωρίας ἀφαιρῶμεν: Nos autem optimum judicamus possessionis genus, quod bello jure captum quasitumque est. Cumque non à nobis hoc jus sit institutum, sed à Diis verius quam ab hominibus profectum, omniumque gentium tam Græcarum quam barbararum usu probatum, nihil vobis per ignaviam concedemus nec bello partis ab sistemus. Maximum enim id probrum foret, quæ virtute ac fortitudine quasita sunt, ea per formidinem aut stuporem amittere. Sic & in responso Samnitum: *In exc. le.*

πολέμοι καὶ ἐπὶ νόμον καὶ κατὰ δικαιοσύνην ὥς αὐτοὶ πολέμοι κερτήσαντες λαβόμεθα ἔτε πρῶτον καὶ ἐπὶ νόμον τὸνδε, ὅτε αὐτῶν ἀνθρώπων ἡγέμενοι εἶναι μᾶλλον ἢ ἐχθροὺς, ὥς πάντας τε καὶ ἑλλήνας καὶ βαρβάρους εἰδοτες αὐτῶν ἡρώδους, ἐκ αὐτῶν εὐδοίμεθα ὑμῖν μάλα καὶ ἐδὲν, ὥς αὐτοὶ ἀποστεινόμεθα ἐπὶ τῶν ἀνδραδιδόντων πολλὰ ὅσα αὐτοὶ εἰς κακότητος, εἰ τις αὐτῶν ἀρετῆς καὶ ἀνδρείας ἐκλήσεται, πᾶν ὑπὸ δολίας τε καὶ μωρίας ἀφαιρῶμεν: Nos autem optimum judicamus possessionis genus, quod bello jure captum quasitumque est. Cumque non à nobis hoc jus sit institutum, sed à Diis verius quam ab hominibus profectum, omniumque gentium tam Græcarum quam barbararum usu probatum, nihil vobis per ignaviam concedemus nec bello partis ab sistemus. Maximum enim id probrum foret, quæ virtute ac fortitudine quasita sunt, ea per formidinem aut stuporem amittere. Sic & in responso Samnitum: *In exc. le.*

πολέμοι καὶ ἐπὶ νόμον καὶ κατὰ δικαιοσύνην ὥς αὐτοὶ πολέμοι κερτήσαντες λαβόμεθα ἔτε πρῶτον καὶ ἐπὶ νόμον τὸνδε, ὅτε αὐτῶν ἀνθρώπων ἡγέμενοι εἶναι μᾶλλον ἢ ἐχθροὺς, ὥς πάντας τε καὶ ἑλλήνας καὶ βαρβάρους εἰδοτες αὐτῶν ἡρώδους, ἐκ αὐτῶν εὐδοίμεθα ὑμῖν μάλα καὶ ἐδὲν, ὥς αὐτοὶ ἀποστεινόμεθα ἐπὶ τῶν ἀνδραδιδόντων πολλὰ ὅσα αὐτοὶ εἰς κακότητος, εἰ τις αὐτῶν ἀρετῆς καὶ ἀνδρείας ἐκλήσεται, πᾶν ὑπὸ δολίας τε καὶ μωρίας ἀφαιρῶμεν: Nos autem optimum judicamus possessionis genus, quod bello jure captum quasitumque est. Cumque non à nobis hoc jus sit institutum, sed à Diis verius quam ab hominibus profectum, omniumque gentium tam Græcarum quam barbararum usu probatum, nihil vobis per ignaviam concedemus nec bello partis ab sistemus. Maximum enim id probrum foret, quæ virtute ac fortitudine quasita sunt, ea per formidinem aut stuporem amittere. Sic & in responso Samnitum: *In exc. le.*

πολέμοι καὶ ἐπὶ νόμον καὶ κατὰ δικαιοσύνην ὥς αὐτοὶ πολέμοι κερτήσαντες λαβόμεθα ἔτε πρῶτον καὶ ἐπὶ νόμον τὸνδε, ὅτε αὐτῶν ἀνθρώπων ἡγέμενοι εἶναι μᾶλλον ἢ ἐχθροὺς, ὥς πάντας τε καὶ ἑλλήνας καὶ βαρβάρους εἰδοτες αὐτῶν ἡρώδους, ἐκ αὐτῶν εὐδοίμεθα ὑμῖν μάλα καὶ ἐδὲν, ὥς αὐτοὶ ἀποστεινόμεθα ἐπὶ τῶν ἀνδραδιδόντων πολλὰ ὅσα αὐτοὶ εἰς κακότητος, εἰ τις αὐτῶν ἀρετῆς καὶ ἀνδρείας ἐκλήσεται, πᾶν ὑπὸ δολίας τε καὶ μωρίας ἀφαιρῶμεν: Nos autem optimum judicamus possessionis genus, quod bello jure captum quasitumque est. Cumque non à nobis hoc jus sit institutum, sed à Diis verius quam ab hominibus profectum, omniumque gentium tam Græcarum quam barbararum usu probatum, nihil vobis per ignaviam concedemus nec bello partis ab sistemus. Maximum enim id probrum foret, quæ virtute ac fortitudine quasita sunt, ea per formidinem aut stuporem amittere. Sic & in responso Samnitum: *In exc. le.*

πολέμοι καὶ ἐπὶ νόμον καὶ κατὰ δικαιοσύνην ὥς αὐτοὶ πολέμοι κερτήσαντες λαβόμεθα ἔτε πρῶτον καὶ ἐπὶ νόμον τὸνδε, ὅτε αὐτῶν ἀνθρώπων ἡγέμενοι εἶναι μᾶλλον ἢ ἐχθροὺς, ὥς πάντας τε καὶ ἑλλήνας καὶ βαρβάρους εἰδοτες αὐτῶν ἡρώδους, ἐκ αὐτῶν εὐδοίμεθα ὑμῖν μάλα καὶ ἐδὲν, ὥς αὐτοὶ ἀποστεινόμεθα ἐπὶ τῶν ἀνδραδιδόντων πολλὰ ὅσα αὐτοὶ εἰς κακότητος, εἰ τις αὐτῶν ἀρετῆς καὶ ἀνδρείας ἐκλήσεται, πᾶν ὑπὸ δολίας τε καὶ μωρίας ἀφαιρῶμεν: Nos autem optimum judicamus possessionis genus, quod bello jure captum quasitumque est. Cumque non à nobis hoc jus sit institutum, sed à Diis verius quam ab hominibus profectum, omniumque gentium tam Græcarum quam barbararum usu probatum, nihil vobis per ignaviam concedemus nec bello partis ab sistemus. Maximum enim id probrum foret, quæ virtute ac fortitudine quasita sunt, ea per formidinem aut stuporem amittere. Sic & in responso Samnitum: *In exc. le.*

πολέμοι καὶ ἐπὶ νόμον καὶ κατὰ δικαιοσύνην ὥς αὐτοὶ πολέμοι κερτήσαντες λαβόμεθα ἔτε πρῶτον καὶ ἐπὶ νόμον τὸνδε, ὅτε αὐτῶν ἀνθρώπων ἡγέμενοι εἶναι μᾶλλον ἢ ἐχθροὺς, ὥς πάντας τε καὶ ἑλλήνας καὶ βαρβάρους εἰδοτες αὐτῶν ἡρώδους, ἐκ αὐτῶν εὐδοίμεθα ὑμῖν μάλα καὶ ἐδὲν, ὥς αὐτοὶ ἀποστεινόμεθα ἐπὶ τῶν ἀνδραδιδόντων πολλὰ ὅσα αὐτοὶ εἰς κακότητος, εἰ τις αὐτῶν ἀρετῆς καὶ ἀνδρείας ἐκλήσεται, πᾶν ὑπὸ δολίας τε καὶ μωρίας ἀφαιρῶμεν: Nos autem optimum judicamus possessionis genus, quod bello jure captum quasitumque est. Cumque non à nobis hoc jus sit institutum, sed à Diis verius quam ab hominibus profectum, omniumque gentium tam Græcarum quam barbararum usu probatum, nihil vobis per ignaviam concedemus nec bello partis ab sistemus. Maximum enim id probrum foret, quæ virtute ac fortitudine quasita sunt, ea per formidinem aut stuporem amittere. Sic & in responso Samnitum: *In exc. le.*

πολέμοι καὶ ἐπὶ νόμον καὶ κατὰ δικαιοσύνην ὥς αὐτοὶ πολέμοι κερτήσαντες λαβόμεθα ἔτε πρῶτον καὶ ἐπὶ νόμον τὸνδε, ὅτε αὐτῶν ἀνθρώπων ἡγέμενοι εἶναι μᾶλλον ἢ ἐχθροὺς, ὥς πάντας τε καὶ ἑλλήνας καὶ βαρβάρους εἰδοτες αὐτῶν ἡρώδους, ἐκ αὐτῶν εὐδοίμεθα ὑμῖν μάλα καὶ ἐδὲν, ὥς αὐτοὶ ἀποστεινόμεθα ἐπὶ τῶν ἀνδραδιδόντων πολλὰ ὅσα αὐτοὶ εἰς κακότητος, εἰ τις αὐτῶν ἀρετῆς καὶ ἀνδρείας ἐκλήσεται, πᾶν ὑπὸ δολίας τε καὶ μωρίας ἀφαιρῶμεν: Nos autem optimum judicamus possessionis genus, quod bello jure captum quasitumque est. Cumque non à nobis hoc jus sit institutum, sed à Diis verius quam ab hominibus profectum, omniumque gentium tam Græcarum quam barbararum usu probatum, nihil vobis per ignaviam concedemus nec bello partis ab sistemus. Maximum enim id probrum foret, quæ virtute ac fortitudine quasita sunt, ea per formidinem aut stuporem amittere. Sic & in responso Samnitum: *In exc. le.*

πολέμοι καὶ ἐπὶ νόμον καὶ κατὰ δικαιοσύνην ὥς αὐτοὶ πολέμοι κερτήσαντες λαβόμεθα ἔτε πρῶτον καὶ ἐπὶ νόμον τὸνδε, ὅτε αὐτῶν ἀνθρώπων ἡγέμενοι εἶναι μᾶλλον ἢ ἐχθροὺς, ὥς πάντας τε καὶ ἑλλήνας καὶ βαρβάρους εἰδοτες αὐτῶν ἡρώδους, ἐκ αὐτῶν εὐδοίμεθα ὑμῖν μάλα καὶ ἐδὲν, ὥς αὐτοὶ ἀποστεινόμεθα ἐπὶ τῶν ἀνδραδιδόντων πολλὰ ὅσα αὐτοὶ εἰς κακότητος, εἰ τις αὐτῶν ἀρετῆς καὶ ἀνδρείας ἐκλήσεται, πᾶν ὑπὸ δολίας τε καὶ μωρίας ἀφαιρῶμεν: Nos autem optimum judicamus possessionis genus, quod bello jure captum quasitumque est. Cumque non à nobis hoc jus sit institutum, sed à Diis verius quam ab hominibus profectum, omniumque gentium tam Græcarum quam barbararum usu probatum, nihil vobis per ignaviam concedemus nec bello partis ab sistemus. Maximum enim id probrum foret, quæ virtute ac fortitudine quasita sunt, ea per formidinem aut stuporem amittere. Sic & in responso Samnitum: *In exc. le.*

zueri nesciat. Sed & eas Galliæ partes quas Gallis eripuerant Cimbri Romani pro suis habuere.

VIII. Gravior disputatio est, cui in bello publico ac solenni res hostium acquiratur ipsi ne populo, an singulis qui de populo aut in populo sunt. Valde enim hic variant recentiores juris interpretes, quorum plerique cum in jure Romano legisent capta capientium fieri, in Canonum autem corpore distribui prædam publico arbitrio, alii post alios, ut fieri solet, dixerunt, primo ac jure ipso fieri capta singulorum qui manu capiunt, attamen duci assignanda qui inter milites distribuat: quæ sententia cum recepta non minus quam falsa sit, hoc accuratius à nobis refutanda est, ut specimen sit quam parum tuto in hoc controversiarum genere tali auctoritati credatur. Enimvero dubitandum non est quin gentium consensu utrumvis potuerit constitui, aut ut capta populo bellum gerenti, aut ut cuivis qui manu caperet in dominium cederent. Sed quid voluerint quærimus, & dicimus gentibus placuisse ut res hostium hostibus essent non alio loco quam quo sunt res nullius, ut ex Nervæ filii dicto jam antea apertum fecimus.

IX. At res quæ nullius sunt, sunt quidem capientium, sed tam eorum qui per alios, quam qui per se capiunt. Ita non servi tantum aut filii, sed & liberi homines qui in piscando, aucupando, venando, margaritas legendo operam suam addixerunt aliis, statim quod acceperunt acquirunt ipsis quibus operam navant. Modestinus Iurisconsultus recte dixit: *quod naturaliter acquiritur, sicuti est possessio, per quemlibet volentibus nobis possidere acquirimus*: & Paulus receptis: *Possessionem acquirimus animo & corpore: animo utique nostro: corpore vel nostro vel alieno*. Idem ad edictum: *Per procuratorem, tutorem curatoremve possessio nobis acquiritur*, quod explicat si id ea mente faciant ut operam nobis accommodent. Sic apud Græcos qui in Olympiis certabant præmia acquirebant iis à quibus mittebantur. Ratio est, quia naturaliter homo hominis alterius volens volentis instrumentum est, ut & alibi diximus. Quare discrimen quod traditur inter liberas personas & serviles circa acquisitiones, juris est civilis & ad civiles acquisitiones proprie pertinet, ut ex dicto Modestini loco apparet: & tamen has ipsas Severus Imperator postea ad naturalium exemplum admovit propius, non utilitatis tantum, ut ipse proficitur, ratione, sed & jurisprudentiæ. Semoto ergo civili jure, locum habet quod dicitur per alium facere quem posse quod per seipsum potest, & perinde esse per se quis faciat an per alium.

X. Distinguendum ergo in nostro negotio inter actus vere publicos belli, & inter actus privatos qui fiunt occasione belli publici: per hos actus privatis res quæritur primo ac directe: per illos actus populo. Ex hoc gentium jure Scipio agit cum Masinissa apud Livium: *Syphax populi Romani auspiciis victus captusque est. Itaque ipse, conjux, regnum, ager, oppida, homines qui incolunt, quicquid denique Syphacis fuit, præda populi Romani est*. Nec aliter Antiochus Magnus argumentabatur Cælen Syriam Selenci factam non Ptolemæi, eo quod Seleuci bellum fuisset, cui Ptolemæus navasset operam. Historia est apud Polybium quinto.

XI. Res

Bart. ad l.
S: quid bello
D. de capt.
Alex. C.
Ias. l. 1. D.
de acq. poss.
Aug. Inst.
de ver. dist.
q. Item qua
ex hostibus.
Pan. ad c.
ficut de ju-
rejur. n. 7.
Th. Gram.
decis. Neap.
71. num. 17.
Mart. Laud.
de bello q. 4.

L. ea qua
D. de acq.
dom.
Lib. v. tit. 2.
L. 1. q. per
procur. D. de
acq. poss.
L. quæcum-
que D. de
oblig. l. stipu-
latio, & al-
ters de verb.
signif.
L. 1. C. per
quas pers. c.
potest & c.
qui facit de
Reg. Iuru.

Liv. xxx.

XI. Res soli nisi publico actu, inducto exercitu, impositis prædiis capi non solent: ideo ut respondit Pomponius, *publicatur ager qui ex hostibus captus sit*: id est ut ibidem exponit *præda non cedit*: prædæ nomine stricte accepto. Salomo prætorii præfectus * apud Procopium: *ὡς τὰ μὲν ἀνδράποδα καὶ τὰ ἄλλα πάντα χεῖμαται τοῖς στραπύλῳις εἰς λαφύρα ἵεναι ἐκ ἀπείρου εἶναι*. *Ἐν μὲν τοι αὐτὴν βασιλεὺς τε καὶ τῇ ῥωμαίων δόχῃ παύσονται*. *Captivos sane & res alias militibus prædæ loco cedere ratione non caret*: (accipiendum hoc ut fiat publico concessu quemadmodum infra exponemus) *agros autem ad principem & imperium Romanum pertinere*. Sic * apud Hebræos & Lacedæmonios ager manu captus fortito divisus est. Sic Romani capros agros aut locandos retinuerunt, interdum modico veteri possessori honoris gratia relicto, aut distraxerunt, aut assignarunt colonis, aut fecerunt vectigales, quarum rerum passim in legibus, historiis, & agrimensoforum commentariis testimonia exstant. Appianus libro primo belli civilis: *ῥωμαῖοι τὴν Ἰταλίαν πολέμῳ χερσὶν καὶ γῆς μέρος ἐλάμβανον*: *Romani cum Italiam armis subegissent victos parte agri mulierant*. & secundo libro: *τῶν δὲ πολέμων ὅτε κρατίσσονται ἐδὲ τῶν ἀπασαι τὴν γῆν ἀπὸ χειρὸς ἑαυτοῦ ἀλλ' ἐμελεῖσσι τοῖς*. *Etiā victis hostibus terram non omnem adimebant, sed partiebantur*. Notat Cicero oratione pro domo sua ad Pontifices, consecratos interdum ab imperatore agros de hostibus captos, sed populi jussu.

L. Luc. Titius. D. de evictionibus. L. item si verb. q. i. de rei vind.

XII. At res mobiles & se moventes, aut in ministerio publico capiuntur, aut extra illud. Si extra ministerium publicum, sunt singulorum capientium. Et huc referendum est Celsi illud: *quæ res hostiles apud nos sunt, non publica sed occupantium sunt*. Quæ apud nos sunt, id est bello orto apud nos deprehenduntur. Nam idem & in hominibus observabatur, quo tempore homines hac in parte rebus captis accensebantur. Insignis est in eam rem Tryphonini locus, *Verum in pace qui pervenerunt ad alteros, si bellum subito exarsisset, eorum servi efficiuntur apud quos jam hostes suo fato* (ita legendum non facto aut pacto ut habent libri) *deprehenduntur*. fato hoc affcribit Iurisconsultus, quia * nullo suo merito in servitutem deveniunt: nam talia fato ascribere tralatitium est. Tale illud Nævii: *Fato fiunt Roma Metelli consules*, id est sine suo merito. Indidem venit quod si quid milites capiunt non in procinctu aut in eo quod facere jubentur, sed in eo quod promiscuo jure aut solo permissu faciunt, id statim sibi acquirunt: capiunt enim non ut ministri. Talia sunt spolia quæ detrahuntur hosti in dimicatione singulari: talia etiam quæ procul ab exercitu (extra decem millia passuum dicebant Romani, ut mox videbimus) in liberis & injussis excursibus capiunt: quod genus prædæ Itali hodie corrariam vocant, & à butino distinguunt.

L. transfugam q. i. D. de acq. re. dom.

L. in bello D. de capt. & postl.

Salic. in l. ab hostibus. C. de cap. Tho. Gram. Decif. Neap. 71, n. 18.

XIII. Sed quod diximus jure gentium talia singulis directe acquiri, intelligendum est ut id juris gentium sit ante omnem ea de re legem civilem. nam populus quisque inter suos aliter potest constituere, & dominium singulorum antevertere, sicut multis in locis de feris & avibus factum videmus. Sic enim introduci etiam lege potest, ut quæ apud nos reperiuntur hostium res, publicæ fiant.

XIV. At de his quæ quis actu bellico capit alia est ratio. Ibi

enim singuli reipublicæ personam sustinent, ejusque vice funguntur, ac proinde per eas populus, si lex civilis aliud non statuat, ut possessionem ita & dominium nanciscitur, & id in quos vult transfert. Quod quia directe pugnat cum vulgari opinione, probationes nobis video solito largius admetiendas ex nobilium populorum exemplis. Incipiam à Græcis, quorum morem Homerus non uno loco describit :

Ἀλλὰ τὰ μὲν πόλιν ἐξεπέσθημεν, τὴ δὲ δασυαί.

Omnia iam divisa quibus stoliavimus urbes.

Apud eundem Poetam Achilles, de urbibus agens quas ipse expugnaverat,

Τῶν ἐκ πάσων κήμηλα πολλὰ καὶ ἐσλὰ
Ἐξελόμην, καὶ πάντα φέρον Ἀγαμέμνονι δόσκον
Ἀτρεΐδην· ὃ δ' ὅπποτε μίνων ἰδὼν ἔνυσσε γόνυ
Διζάμην· ὃ δ' ἅπαντα δασύσκεΐν, πολλὰ δ' ἔχεσκε.

Omnibus his ingens pretio numeroque suppellex

Nostri rapta manu : regi sed victor Atreida

Cuncta tulit, celeres residens qui pone carinas,

Divideret cum pauca aliis, sibi multa tenebat.

Spectandus enim hic Agamemnon, partim ut totius Græciæ eo tempore princeps, atque ita populi gerens vicem : quo jure ipse sed cum senatu prædam dividebat : partim ut munere fungens imperatorio, ac proinde de comuni partem cæteris majorem ferens. Eum ipsum Agamemnonem sic alloquitur idem Achilles :

Ὅν γ' οἱ πόι' ἴσον ἔχω γέρας, ὅπποτ' ἀχαιοὶ

Τρώων ἀπέρσων· ὃ δ' ἰαζόμενον πῦλιν ἵππον :

Nam neque tunc tecum præda pars, qua sequetur,

Si Danaum virtus Trojanum everterit urbem.

Et alibi Achilli offert Agamemnon de consilio publico navem plenam æris & auri, & viginti mulieres, quæ præcipiat de præda. Troja jam capta, Virgilio narrante,

Æn. II.

Custodes lecti Phœnix & dirus Ulysses

Prædam asservabant : huc undique Troia gaza

Incensæ erepta adytis, mensæque Deorum,

Cratereisque auro solidi, captivæque vestis

Congeritur.

Plut. Aristide.
Herod. l. IX.

Plut. Lysandro.

Sic posterioribus temporibus prædam Marathoniam asservat Aristides. Post prælium ad Plataeas severè edictum ne quis de præda privatim quicquam tolleret : deinde præda pro populorum meritis distributa. Athenis postea devictis in publicum relata à Lyfandro præda. Et publici officii nomen * apud Spartanos, λαφυροπωλῆαι præδα venditores. Si ad Asiam venimus, Trojani soliti, ut docet nos Virgilius, præda ducere sortem ut in rebus communibus dividendis fieri solet. Alias arbitrium ejus dividendæ penes imperatorem, quo jure Hector Doloni id expressè stipulanti promittit equos Achillis, ut intelligas jus acquirendi domini in captura sola non fuisse. Ad Cyrum Asiæ victorem, nec minus ad Alexandrum postea, perlata præda. Si Africam respicimus, idem mos occurrit, Sic quæ Agrigenti capta,

Homer. II.
x. Eurip.
Rheso.
Plinius libro
xxII, c. 3.

capra, quæque in pugna Cannensi & alibi, Carthaginem missa. Apud *Plut. Alex. Curt. Diad. libro xv. Strabo l. xv. Diad. libro xiii. Liv. l. xxiii. Greg. Tur. l. II, c. 17.* Francos veteres, ut ex Gregorii Turonensis historia apparet, quæ capta erant * sorte dividebantur: neque rex ipse aliud habebat de præda quam quod fors ipsi addixisset. Sed quanto re militari Romani cæteris præstiterunt, tanto sunt digniores quorum exemplis immoremur. Dionysius Halicarnassensis morum Romanorum diligentissimus observator ita nos hac de re edocet: *πὲρ οὗ τῆς πολέμιας λαφύρου, ὅσον ἂν ἡμῖν ὑπαρξήναι τυχὲν δι' ὅρεσιν, δημόσια εἶναι κελεύει ὁ νόμος, καὶ τὰς ἐξ ὅπως τις ἰδιότητος γίνεσθαι κύριον, ἀλλ' ἐδὲ αὐτὸς ὁ τῶν δυνάμεως ἡμετέρων. ὁ δὲ περιείας αὐτὰ πρὸς λαβὼν ἀπεμπολεῖ καὶ εἰς δημόσιον ἀναφέρει.* Quæcumque ex hostibus per virtutem capta sunt, ea lex jubet publica esse, ita ut non modo privati eorum domini non fiant, sed ne ipse quidem imperator exercitus. verum quæstor illa accipit & vendita in publicum refert. Verba hæc sunt eorum qui Coriolanum incusant, nonnihil ad invidiam composita.

XV. Nam * populum dominum esse prædæ verum erat: sed illud non minus verum, * ejus dispensandæ arbitrium imperatoribus libera republica permissum fuisse, sed tale ut actus sui rationem populo deberent. L. Æmilius apud Livium: *captas non deditas diripi ur-* *Libro xxxv. II.* *bes, & in his tamen arbitrium esse imperatoris, non militum.* Sed hoc arbitrium quod mos deferabat imperatoribus, ipsi interdum, quo longius ab omni suspicione essent, rejiciebant ad Senatam ut Camillus: *Liv. lib. v.* & qui retinebant, prout religioni, famæ, ambitioni serviebant, diverso modo usi reperiuntur.

XVI. Qui sanctissimi esse aut credi volebant, * prædam non attingebant omnino, sed sive pecunia erat in præda, eam jubebant à quæstore populi Romani percipi, sive res aliæ, eas per quæstorem sub hasta venundari: unde redactam pecuniam manubiarum nomine significatam Favorinus apud Gellium sensit. Hæc pecunia per *Lib. xiii, cap. 23.* quæstorem in ærarium deferabatur, prius tamen, si res triumphii esset, ostentata publice. Livius libro IV de C. Valerio Consule: *Præda ex assiduis populationibus, quod omnia in locum tutum congesta erant, fuit aliquantum: venditum sub hasta Consul in ærarium redigere quæstores jussit.* Idem fecit Pompejus de quo hæc sunt Velleji verba, *Pecunia Tigranis, * sicut Lib. II.* *Pompejo moris erat, redacta in quæstoris potestatem ac publicis descripta literis.* Ita & M. Tullius qui sic de se ipse in literis ad Sallustium, *De præda Lib. II Epist. 7.* *mea præter quæstores urbanos, id est populum Romanum, reruntum nec attigit: nec tacturus est quisquam.* Atque id antiquis & melioribus temporibus fuit maxime usitatum, quo Plautus respiciens sic ait:

Nunc hanc prædam omnem jam ad quæstorem deferam.

Et de hominibus captivis similiter:

Quos enim de præda de quæstoribus.

Sed alii sine quæstore ipsi prædam vendebant & referebant in ærarium, quod & ex Halicarnassensi sequentibus verbis colligere est. Sic à Tarquinio rege jam olim victis Sabinis prædam & captivos *Liv. lib. I.* Romam missos legimus. Sic Romulius & Veturius consules narratur prædam vendidisse ob ærarii penuriam, ægre id ferente exercitu. Sed cum passim id occurrat, quantum ducum quisque ex triumphis Italiciis, Africanis, Asiaticis, Gallicis, Hispaniciis in ærarium per se

aut quaestorem reuulerit, exempla congerere nihil est opus. Illud magis notandum datam praedam aut ejus partem interdum diis, interdum militibus, interdum & aliis. Diis aut res ipsa data, ut spolia quae Pontius Iovi Feretrio suspendit. aut redacta inde pecunia, ut ex Pometinis manibus Superbus templum Iovis in monte Tarpejo fecit.

XVII. Militibus praedam dare priscis Romanis ambitiosum videbatur: uti Sextus Tarquini Superbi filius, sed Gabius profugus, praedam militi dilargitus dicitur, ut eo modo potentiam sibi conciliaret. Appius Claudius in senatu similem largitionem arguit ut novam, prodigam, inconsultam. Praeda autem militi concessa aut dividitur, aut dissipatur. Dividi potest aut ratione stipendiorum, aut ratione meritorum. Stipendiorum ratione dividi praedam Appius Claudius volebat, si illud obrinere non posset ut redacta inde pecunia in aerarium deferretur. Totum autem dividendi ordinem accurate explicat Polybius: nempe in dies aut vigiliis partem exercitus alteram aut minorem ad comportandam praedam mitti solitam: & quod quisque reperisset id iustum in castra perferre ut per tribunos aequaliter divideretur, vocatis ad partem etiam his qui castra servarent (quod & apud Hebraeos regi Davidi placuisse & inde in legem transisse legimus) quique per valetudinem aut delegata ministeria aberant. Interdum non ipsa praeda sed redacta inde pecunia praedae loco militibus donata, quod saepe in triumpho fiebat. Proportionem hanc invenio, simplex pediti, duplex centurioni, triplex equiti datum. Interdum simplex pediti, equiti duplex. Alias simplex pediti, duplex centurioni, tribuno & equiti quadruplex. Meritorum etiam saepe habita ratio, sicut Marcius quod fortiter fecisset ex praeda Coriolana donatus est a Postumio. Utrovis modo fieret divisio licet imperatori, *ἐξαιρίων* hoc est praecipuum sibi accipere quantum veller: id est quantum aequum arbitraretur: quod & aliis interdum virtutis ergo concessum. Euripides Troadibus de nobilioribus feminis Trojanis agens, ait:

*τοῖς πρῶτοις ἐξαιρεμένα
τρεῖς.*

Qua principibus eximia data

Erant Achivis.

Et de Andromacha,

καὶ τῷ δ' Ἀχαιῶς ἔλαχε παῖς ἐξαιρίων :

Accepit illam Pyrrhus eximiam sibi.

Ascanius de equo apud Virgilium,

Ipsum illum clypeum, cristasque rubentes

Excipiam fortis.

Pausaniae post in Platæis praelium eximia data mulieres, equos, camelos narrat Herodotus. Sic Ocrisiam Corniculanam praecipuam accepit rex Tullius. * Fabricius apud Halicarnassensem in oratione ad Pyrrhum, *ἐκείνων δορυκπητῶν ἐξόν μοι λαβεῖν ὅποσα βυλαίμεν*: *ex his quae bello erant capta, licebat mihi quantum vellem excipere*. Isidorus huc respiciens ubi de jure agit militari: *præda*, ait, *decisio est pro personarum qualitatibus*

*Dion. Halic.
lib. 11.*

Liv. 2. 2.

Liv. 3. lib.

Liv. lib. v.

D. loc.

Liv. x.

1 Sam. xxv.

24.

Liv. l. xlv.

Ibid.

Ubi.

Suet. Cæs. c.

38 & App.

11. Civil.

Liv. d. lib.

Lib. 1v.

bus ac laboribus iusta divisio, ac principis portio. Tarquinius Superbus, ut apud Livium est, & ipse ditari volebat, & delinire præda popularium animos. Servilius in oratione pro L. Paulo ait eum præda partienda locupletem se facere potuisse. Et hanc imperatoris portionem sunt qui potius significatam volunt manubiarum nomine, quos inter est Afconius Pedianus. Sed laudatores illi qui jus suum remittentes nihil sibi de præda ceperunt, qualis is quem dixi Fabricius ἢ ἐν δικαίῳ πλεῖστον ὑπερβάν ἐνεκα δόξης, *etiam iuste partas divitias præ gloria contemnens*: quod ipse se facere ajebat Valerii Publicolæ & aliorum paucorum exemplo: quos M. Porcius Cato imitatus est in Hispaniensi victoria, negans quicquam ad se perventurum è bello capris, præter ea quæ in cibo ac potu infumisset: addens tamen non à se culpari imperatores qui concessas utilitates fumerent, sed malle se de virtute cum optimis, quam de pecunia cum ditissimis certare. Proxime ad hanc laudem accedunt qui prædam modice delibarent, ut Pompejus apud Lucanum à Catone laudatur qui

Plura retentis

Intulit.

In divisione interdum & absentium habita ratio, ut capto Anxure constituit Fabius Ambustus: interdum ob causam quorundam quamvis præsentium non habita, ut Minutiani exercitus dictatore Cincinnato. Quod autem jus vetere republica imperatores habuerant, id post occupatam rempublicam ad magistrum militum translatum ex Codice Iustiniano apparet, ubi à gestorum insinuatione absolventur donationes rerum mobilium vel se moventium, quas magistri militum militibus præstant ex spoliis hostium, sive in ipsa bellorum occupatione, sive in quibuscumque locis degere noscerentur. Sed hæc divisio jam olim sæpe in calumniam patuit, quasi duces ea ratione privatam gratiam captarent, quo nomine accusati Servilius, Coriolanus, Camillus, quasi amicis & clientibus de publico largientes. Ipsi contra se tuebantur publico bono, ἡνα οἱ συναρπάξουσιν τὸ ἐργὸν ἢ πόνον καρπὸν ἡμισυοῦ μοι ἀποδίδωμις ἐπὶ τοῖς ἄλλοις σπολαῖς ἀπαρτίζων, *ut qui operi adfuissent, fructu laboris percepto ad alias expeditiones fierent promtiores.* quæ Halicarnassensis in hanc rem verba sunt.

XV III. Venio ad direptionem. ea militi concessa aut in populatione, aut post prælium oppidive expugnationem ut signo dato discurreretur: quod antiquis sæculis rarius, nec tamen exemplis caruit. Nam Sueffam Tarquinius militi diripiendam dedit: castra Æquorum Q. Servilius Dictator: Veios urbem Camillus: castra Volscorum consul Servilius. Permisit & direptionem L. Valerius in agro Æquorum, Q. Fabius fufis Volskis, captaque Ecetra, mox alii sæpe. Victo Perseo Paulus Consul spolia jacentis exercitus peditibus, equitibus prædam circumjacentis agri concessit. Idem ex Senatusconsulto diripiendas dedit militi * Epiri urbes. * Lucullus victo Tigrane militem à spoliis legendis diu inhibuit, mox cerra jam victoria jus spoliandi hostes indulxit. Cicero de Inventionem primo inter modos acquirendi dominii ponit, siquid ex hostibus captum sit, * cujus prædæ sectio non venierit. Qui morem hunc improbant,

H h

ajunt

Lib. 1.

Liv. l. xlv.

III Verr.

Plut. M. Catone.

Liv. lib. 19.

Idem l. 111.

L. Si quis in redempt. s. simili etiam modo. C. de Donat.

Dion. l. 91, & 911.

Liv. lib. v.

Dion. Halic. lib. 911.

Diony. l. 19.

Liv. lib. 19.

Diony. l. 19, 91, 19, x.

Liv. l. xlv.

Ap. Mithr.

ajunt avidas in direptiones manus præripere fortium bellatorum præmia, cum ita ferme eveniat, * ut qui segnior sit prædetur, at fortissimus quisque laboris periculique precipuam partem petere soleat, quæ sunt verba Appii apud Livium: unde non longe abii Cyri illud

Lib. VI.

Ibid.

Sed contra dicitur, gratius id fore lætiusque quod sua quisque manu ex hoste captum domum retulisset, quam si multiplex accepisset alterius arbitrio. Interdum quoque concessa direptio quod impediri non posset. In expugnatione Cortuosæ Hetruscorum oppidi, narrante Livio, publicari prædam tribunis placebat, sed imperium quam consilium segnius fuit. jam militem præda erat, nec nisi per invidiam adimi poterat. Sic & Gallogræcorum castra à C. Helvii agmine direpta legimus contra ducis voluntatem.

Lib. VI.

Livius libro
XXXV III.

XIX. Quod dixi aliis interdum extra milites prædam aut pecuniam è præda redactam concedi solere, id ferme ita contigit ut his qui tributum ad bellum contulerant tantundem redderetur. Ludos quoque ex inanubiis interdum instructos notes.

Dion. Hal.
lib. V.

XX. Neque vero diversis tantum bellis aliter atque aliter usurpatum, sed eodem bello eadem præda sæpe in usus diversos impenſa aut partibus divisis aut rerum generibus distinctis. Sic Camillus decimam ex præda * Apollini Pythio dedit, Græcorum exemplo, sed quod primitus ab Hebræis venerat: Quo tempore sub decima prædæ vota, non res moventes tantum, sed & urbem, & agros venire à pontificibus judicatum est. Eodem victore prædæ de Faliscis pars maxima ad quæstorem redacta est, haud ita multum militi datum.

Liv. l. V.

Ibid.

Lib.
XXXV III.

Sic & L. Manlius prædam aut vendidit, quod ejus in publicum redigendum erat, aut cum cura ut quam æquissima esset per milites divisit. quæ Livii verba sunt. Genera in quæ præda dividi potest sunt hæc: homines captivi, armenta & greges, quæ Græci, cum proprie loquuntur λέσσω vocant, pecunia, res immobiles aliæ pretiosæ aut viliores. Q. Fabius Volscis devictis λέσσω & spolia per quæstorem vendi jubet: argentum ipse defert. Idem Volscis & Æquis devictis captivos extra Tusculanos militi donat, & in agro Ecetrano homines ac pecora diripienda concedit. L. Cornelius Antio capto aurum, argentum, æs in ærarium defert: captivos & prædam per quæstorem vendit: militi ea permittit, quæ ad victum & vestem pertinebant. Nec dissimile huic Cincinnati institutum, qui Corbione Æquorum oppido accepto pretiosiora prædæ Romanis misit: cætera centuriatim divisit. Camillus captis Vejis præter pecuniam ex venditione captivorum nihil in publicum redegit. Hetruscis devictis, captivisque venditis, ex ea pecunia aurum matronis quod contulerant perſolvit, pateras tres aureas in Capitolio posuit. Cossio dictatore, ex Volscis præda omnis præter libera corpora militi concessa est. Fabricius superatis Lucanis, Brutii, Samnitibus militem diravit, tributa civibus reddidit, quadringenta talenta * in ærarium retulit. Q. Fulvius & Appius Claudius cum Hannonis capta essent castra, prædam vendiderunt, diviseruntque, donatis quorum opera fuerat singularis. Scipio capta Carthagine quæ in urbe erant dedit diripienda militi, excepto auro, argen-

Dionys. lib.

VI.

Idem lib. X.

Ibidem.

Liv. lib. X.

Liv. lib. V.

Dionysius

fragm.

Lib. VI.

Livius libro

XXXV II.

Liv. l. XXV.

to, donariis. Acilius capta Lamia partim divisit, partim vendidit prædam. Cn. Manlius victis Gallogræcis, concrematis ex Romana superstitione hostium armis, cæteram prædam conferre omnes iussit, & aut vendidit, quod ejus in publicum redigendum erat, aut cum cura, ut quam æquissima esset, in milites divisit.

App. Pun.
Livius libro
xxxviii.
Idem libro
xxxviii.

XXI. Ex his quæ diximus apparet, non minus apud Romanos quam apud alias gentes plerasque prædam fuisse populi Romani, sed ejus dispensandæ arbitrium aliquod imperatoribus concessum, ita tamen ut quod ante diximus, rationem actus sui populo deberent. quod inter alia docet exemplum L. Scipionis, qui damnatus est peculatus judicio, ut loquitur Valerius Maximus, quadringenta octoginta argenti plus accepisse quam in ærarium retulisset: & aliorum quos ante retulimus. M. Cato in oratione quam de præda scripsit, vehementibus atque illustribus verbis, ut ait Gellius, de impunitate peculatus atque licentiæ conquestus est: ex qua oratione hoc exstat fragmentum: *Fures privatorum furtorum in nervo atque compedibus at-*

Lib. v, c. 3.
C. Liv. lib.
xliv.

tem agunt. Fures publici in auro atque purpura. Idem alibi dixerat, *mirari se audere quemquam capta bello signa pro suppellectile domi statuere.* Ita & Verri peculatus invidiam auget Cicero, quod signum fustulisset, & quidem captum de præda hostium. Nec imperatores tantum, sed & milites peculatus prædæ nomine tenebantur, si nempe eam in publicum non derulissent: adigebantur enim omnes sacramento, ut ait Polybius, *οὐδὲν τὸ πυνδύριον ποσὶ τῶν ἀποδιδόντων ἐκ τῆς ἀλγεπτουρίας, ἀλλὰ τὸ πῦρ καὶ τὸ ὄπλον: nihil quenquam ex præda interversurum, sed fidem servaturos ex religione sacramenti.* Quò forte referri potest formula jurisjurandi apud Gellium, qua militi imperatur nequid tollat in exercitu decenique millia passuum prope, quod pluris sit nummi argentei, aut si fustulerit ad Consulem proferat, aut triduo proximo profiteatur. Hinc intelligi potest quid sit quod Modestinus dicit: *Is qui prædam ab hostibus*

Lib. II,
c. 18.
Præf. libro
viii.
Verr. IV.

Lib. xvi,
c. 4.

L. penult. ad
l. l. pecul.
L. I. cod. tit.

furripuit peculatus tenetur: quod vel unum satis esse debuit ut juris interpretes moneret ne ex hostibus capta singulis acquiri crederent, cum constet peculatum non esse nisi in re publica, sacra aut religiosa. Hæc omnia eo pertinent, ut appareat, quod supra diximus, semota lege civili & primo, in bellicis actibus capta populi aut regis bel-
lud quia de rebus nondum actu quæsitis lex ad utilitatem publicam potest imperare, sive lex illa lex populi est ut apud Romanos, sive regis, ut apud Hebræos & alibi. Sub legis autem nomine etiam consuetudinem recte introductam volumus comprehendere. Alterum illud eo pertinet, ut sciamus sicut res alias ita & prædam posse à populo al is concedi, nec tantum post acquisitionem, sed & ante eam, ita ut subsecuta captura jungantur actiones brevi manu ut loquuntur Iurisculti: nec tantum ea concessio nominatim fieri potest, sed & in genere, ut viduis, senibus & egentibus pupillis pars prædæ data est temporibus Maccabaicis, aut etiam personis incertis ad exemplum missilium quæ Romani Consules capientium faciebant. Neque vero hæc juris translatio quæ lege iur concessu sit

II Mac.
viii. 28,
39.

semper mera donatio est, sed interdum contractus, interdum aut solutio ejus quod debetur, aut remuneratio ob damna quæ quis passus est aut ebid quod ipse bello impendit. sive sumtu sive opera, ut cum focii aut funditi nullo stipendio militant, aut non tali quod operæ reij onseat. Nam ex his causis prædam aut omnem aut ejus partem concedi solitam videmus.

*Caed. 102f.
89. Ion. l. u-
pua d. budo.
b. si lene
adverat.
Iasim l. quod
apud hostes:
de Legatu
1. Franc. à
Repas l. 1
de acq. poss.
n. 5. Cover.
ad C. f. occa-
tura. p. 2.
g. 11. Con-
fin. l. 14.
der. 5.
† 14. de Be-
nes 15.
† Ann. IX.*

XXIII. Et illud quidem tacita consuetudine ubique ferme inductum Iurifconsulti nostri notant, ut sua faciant quæ capiunt aut focii aut * subditi qui sine stipendio & suo sumtu suoque periculo bellum gerunt. * Ratio in focii est evidens quia naturaliter socius socio tenetur ad reparationem damnorum quæ ob negotium commune aut publicum eveniunt. Adde quod opera quoque gratis præstari vix solet. Sic medicis, ait Seneca †, *perium opera solvi quod deseruiunt, quod à rebus suis advocati nobis viciant.* In oratoribus idem æquum judicat Quintilianus, quia hæc ipsa opera tempusque omne alienis negotiis datum facultatem aliter acquirendi recidunt: quod Tacitus dixit † *omitti curas familiares ut quis se alienis negotiis intendat.* Credibile ergo est, nisi causa alia appareat, puta aut beneficentia mera, aut contractus antecedens, * ipsem ex hostibus lucrandi spectatam in damni & operæ compensationem.

XXIV. In subditis id non æque evidenter procedit: quia hi operam civitati suæ debent: sed contra occurrit quod ubi non omnes sed aliqui militant, his ipsis à corpore civitatis retributio debetur ejus quod plus cæteris operæ aut sumtus impendunt, multoque magis damnorum, in cujus retributionis certæ locum spes prædæ totius aut partis incertæ facile, nec sine ratione conceditur. Sic Poëta,

Præda sit hæc illis quorum meruere labores.

*Prop.
Liv l. IV. &
XXIV.
Dionys. lvi.
Polyb. l. xi.
Plut. De-
metrio.
Livius libro
xxxiii.
Lib. 1 de
Abrah. c. 3.
Num. xxii,
27, 47.
1 Sam. xxx,
22, & de-
inceps.
11 Mac.
viii, 28,
30.
Plut. Apo-
phr.*

* De focii exemplum est in federe Romano, quo Latini in prædæ partem æquam admittuntur in iis bellis, quæ populi Romani auspiciis gerebantur. Sic in bello quod Ætoli gerebant adjutoribus Romanis, Ætolis quidem urbes & agri, Romanis autem captivi & res mobiles cedebant. Post victoriam de rege Ptolemæo partem prædæ Atheniensibus dedit Demetrius. Ambrosius historiam tractans Abrahami moris hujus æquitatem ostendit: *Sane his qui secum fuissent in adjumentum fortasse sociati, partem emolumenti tribuendam asserit, tanquam mercedem laboris.* De subditis exemplum est in populo Hebræo, apud quem pars prædæ dimidia cedebat * his qui in procinctu fuerant. Sic & Alexandri miles prædam privatis ereptam suam faciebat, nisi quod eximia quædam solitus esset ad regem referre: unde accusatos eos videmus qui ad Arbela conspirasse dicebantur de præda omni ita sibi vindicanda, ut nihil in ærarium deferrent. At quæ publica hostium aut regis fuerant, exempta erant huic licentiæ. Ita legimus Macedonas cum Darii castra ad Piramum amnem irrupissent, ingens auri argentique pondus diripuisse, nec quicquam reliquisse intactum. * præter registabernaculum: *tradito more*, inquit Curtius, *ut victorem victi regis tabernaculo exciperent*: unde non abit mos Hebræorum qui victi regis coronam regi imponebant victori: eidemque assignabant

bant (quod in Thalmudicis Digestis legitur) regiam suppellectilem bello captam : & quod in rebusgestis Caroli Magni legimus cum is Hungaros vicisset, privatas opes militi, regias arario cedissee. At apud Græcos *λαΐφύρα* erant publica ut ante ostendimus, *κυβλα* singulorum. Vocant autem *κυβλα* ea quæ durante certamine eripiuntur hosti, *λαΐφύρα* quæ post certamen : quod discrimen & aliis gentibus nonnullis placuit. At apud Romanos veteri quidem republica non tantum fuisse concessum militibus, satis apparet ex his quæ supra diximus. Plurculum indulgeri cœpit militi in bellis civilibus. Ita à Sullano milite Æquulanum direptum legas. Et Cæsar post pugnam Pharsalicam castra Pompejana militi dat diripienda cum hoc dicto apud Lucanum,

Supereſt pro ſanguine merces,

Quam monſtrare meum eſt, nec enim donare vocabo

Quod ſibi quiſque dabit.

Bruti & Caſſii caſtra diripuerunt Octaviani & Antoniani milites. Bello civili alio Flaviani ad Cremonam ducti, quanquam instabat nox, coloniam divitem festinant imperu capere; verum alioquin opes Cremonensium in sinu præfectorum legatorumque essent, gnari scilicet, ut Tacitus loquitur : *expugnata urbis prædam ad militem, dedita ad ducem pertinere*. Atque id languescere disciplina eo libentius concessum militi, ne manente periculo omiſſis hostibus præda manus impediret, quod plurimas sæpe victorias corrumpit. Cum castellum Volandum in Armenia Corbulo expugnasset : *imbelle vulgus*, narrante Tacito, *sub corona venditum, reliqua præda victoribus cessit*. Apud eundem scriptorem in prælio Britannico Suetonius suos horratur ut cædem continuent, prædæ immemores : addens parta victoria cuncta ipsis cessura : qualia & alibi passim invenias. Adde quod * ex Procopio jam modo attulimus. Sunt autem quædam tam exigua ut publicari digna non sint. Hæc ubique solent capientes sequi populi concessu. Talia erant vetere Romana republica, hasta, hastile, ligna, pabulum, uter, follis, facula, & si quid minoris esset nummi argentei. Nam has exceptiones sacramento militari additas apud Gellium legimus. Cui non dissimile est quod nautis etiam stipendio militantibus conceditur. Galli despoliationem aut pilagium vocant, & eo comprehendunt vestem, aurum quoque & argentum intra decem scuratos. Alibi pars aliquota prædæ militibus datur, ut in Hispania * modo quinta, modo tertia, alias dimidia penes regem manet : & septima, interdum decima penes ducem exercitus : cætera sunt capientium,

exceptis navibus bellicis quæ totæ regi cedunt. Est & ubi operæ periculi sumtuumque habita ratione partitio instituitur, ut apud Italos captæ navis pars tertia cedit domino navis victricis, tantundem ferunt quorum merces in navi erant, tantundem hi qui pugnaverunt. Nec non & illud accidit, ut qui suo periculo ac sumtu bellum ministrant non totam prædam auferant, sed partem debeant publico, aut ei qui ex publico jus suum trahit. Sic apud Hispanos si in bello naves privatis sumtibus instruantur, de præda pars regi, pars & maris præfecto debetur. Galliæ moribus decimam fert maris præfectus : sic

11 Samuel.
xii, 30.
Tir. de Rege.

Arms de
bello n. 162.
Bellm. p. 2,
tit. 18. n. 3.
Donell l. 14.
Com. c. 21.
Sylv. in ver-
bo bellum 1.
in p. ex Ro-
m. We-
semb. ad 9
stem ex Inst.
de rer. di-
vis.

App. civil. 1.
Lib. vii.
App. civil.
14.
Tac. histor.
111.

Tac. Ann.
xiii.
Ann. xiv.

Lib. xvi,
c. 14.
Const. Gall.
lib. xx, tit.
xiii, art.
10, & 16.
Leg. Hisp.
lib. 14, tit.
xxv l. p. 2.

Consulatus
Maris cap.
cclxxxv.

Lib. xix,
tit. xxvi, p.
2, l. 14.

Conſ. Gall.
l. xx, c. 14,
art. 1. In-
ſtruct. res
milit. c.
xxii.

& apud Hollandos : ſed hic quinta prius prædæ pars à republica deducitur. Terra vero paſſim nunc uſurpatur, ut in direptionibus oppidorum & præliis ſuum quiſque faciat quod cepit : in excuſibus vero capta communia ſiunt eorum qui in comitatu ſunt, inter ipſos pro dignitatis ratione partienda.

XXV. Hæc autem eo pertinent ut ſciamus ſi apud populum bello non permixtum controverſia oriatur de re bello capta, addicendum rem ei cui favent leges aut mores populi à cujus partibus res capta eſt : quod ſi ejus nihil probetur, ex jure gentium communi rem ipſi populo adjudicandam, ſi modo ea res in actu bellico capta eſt. Nam ex his quæ dicta jam ante à nobis ſunt ſatis apparet non omnino verum eſſe id quod pro Thebanis adfert Quintilianus ; in eo quod in judicium deduci poteſt, nihil valere jus belli, nec armis erepta, niſi armis poſſe retineri.

XXVI. Quæ vero res hoſtium non ſunt, * etſi apud hoſtes periantur, capientium non ſunt : id enim, ut jam ante diximus, nec naturali juri congruit, nec jure gentium introductum eſt. Sic Romani Prusiæ dicunt : * *Si ager Antiochi non fuisset, eo ne populi quidem Romani factum apparere.* Si quod tamen in illis rebus jus habuit hoſtis quod poſſeſſioni connectatur, puta pignoris, retentionis, ſervitutis, id quominus capientibus acquiratur nihil obſtat. Solet & hoc quæri, an extra territorium utriuſque partis bellum gerentis capta ſiunt capientium : quod & de rebus & de perſonis ſolet in controverſiam vocari. Si jus ſolum gentium reſpicimus, puto locum hic non conſiderari, ſicut & hoſtem ubique recte interfici diximus. Sed qui in eo loco imperium habet poteſt lege ſua prohibere ne id fiat ; & ſi contra legem factum ſit, de eo tanquam de delicto poſcere poteſt ut ſibi ſatisfiat. Simile eſt quod in agro alieno capta fera dicitur capientium fieri, ſed à domino agri prohiberi poſſe acceſſum.

L. quod e-
nim. D de
acq. re dom.
L. Dicitur
Primo D de
ſervit. præd.
ruſt.
Sed. in ver-
bo bellum,
l. 4. 3. & 4,
11, verſ.
octavo.

XXVII. Jus autem hoc externum acquirendi res bello captas ita proprium eſt belli ſolemnis ex jure gentium, ut in aliis bellis locum non habeat, nam in bellis aliis inter externos res non acquiritur vi belli, ſed in compenſationem debiti quod aliter obtineri non poteſt. In bellis autem inter cives, ſive magna ea, ſive parva ſint, nulla ſit domini mutatio niſi auctoritate judicis.

Annotata ad Caput vi.

§. I.

Qua aut paria ſunt ei quod cum nobis ſit debitum aliter conſequi non poſſumus] Libro II, cap. vii, §. 2.

Intra æquum poenæ modum] Libro II, c. 20.

Decimam Deo dedit] Et alimenta ſervis & partem prædæ focis. vide Joſephum in hac hiſtoria, & quæ infra cap. xvi, 3.

Illud cepi] Chaldaus interpretatur id factum precibus ad Deum, qui ſingulari quadam benevolentia Sicima & Iacobo & poſteris ejus conſervaverit.

§. II.

Apud Plutarchum in vita Alexandri] ibidem νικῶντες ἀπορρίψαντες τὰ τῶν πολεμίων, vincentes etiam ea quæ hoſtium ſunt ſibi acquirere.

Ademiſſe

Ademisse se ait belli jure] Diodorus Siculus excerptis Peiresianis num. 467 : τὰ ἀπὸ τῶν ὁπλῶν κτηθέντα τὰ τῷ πολέμῳ νόμῳ μὴ ἀποδοῦναι : quæ armis quaesita essent & parta belli jure, non dimittenda. Gotthi apud Agathiam lib. II de Theuderico rege, postquam is Odoacrum vicerat, τὰ κτήνη πάντα κατέλαβε τῷ πολέμῳ νόμῳ. quæ ejus fuerant omnia tenuit belli jure.

Per horas viginti quatuor] Etiam terra id observari discas è Thuanò §. III. libro CXIII, in anno CIO IOXCV. Ex Germanicis legibus id venit, ad exemplum ejus quod de fera vulnerata constitutum apud ipsos non sine ratione fuerat, ut lege Langobardorum lib. I, tit. XXII, §. 6. Idem in Anglia & Castellæ regno servari ait Albericus Gentilis Hispanicæ Advocacionis l. 3.

Hostiles censerî res in hostium navibus repertas] Sed neque amicorum §. VI. naves in prædam veniunt ob res hostiles nisi ex consensu id factum sit dominorum navis. L. Cotem. D. de Publicanis. Rodericus Zuarius libro de Vsu maris, consilio II, num. 6. Atque ita interpretandas puto leges Galliæ quæ ex rebus naves, ex navibus res prædæ subijciunt, quales sunt Francisci I, data anno CIO IOXLIII, cap. 42. Henrici III, anno CIO IOXXXIV, mense Martio, capite 69. lex Portugallica libro I, tit. XVII. Alioqui res ipsæ solæ in prædam veniunt. Meursius Danicorum libro II. Sic bello Venetorum cum Genuensibus pertentatæ Græcorum naves & extracti si qui hostium laterent. Gregoras libro IX. vide & Crantzium Saxoniorum II. & Albericum Gentilem advocacionis Hispanicæ l. 20.

Sic & David] Sic Resin rex Syriæ Elotham urbem quæ Idumæo- §. VII. rum fuerat non Idumæis sed Syris tradidit habitandam, secundum lectionem Masoreticam. II Regum XVI, 6.

Cum Volsci] De Vejis idem in Romulo narrat Plutarchus: οὐτοί τε πόλιν ἐποικίσαντο πολέμῳ φιδήνας ἀπαλλάξαι ὡς ἀποσκήπτουσαν αὐτοῖς. τὸ δὲ ἐκ ἀδολογῆς ἦν μόνον, ἀλλὰ καὶ γελοῖον ὑπεκινδυνεύουσι τότε καὶ πολέμῳ μὴ εἶναι ἀποσκημνόντες, ἀλλ' ἐσώσαντες διαλέσθαι τὰς ἀνδρας, οἰκίας καὶ γῆν ἀπαίτειν ἄλλων ἐχόντων. *Veji principium belli faciebant* postulationem ut Fidenæ ipsi redderentur, velut ad quos peritnerent. verum id non iniustum modo erat sed & ridiculum, ut qui periclitantibus bellumque gerentibus non subvenissent, sed ipsos homines siverissent perire. nunc domos & agros à bello possidentibus vindicarent.

Cui eam eripuerat Tigranes] Appianus sic: ὅτε καὶ τὰς Σελευκίδας ὑπὸ τῷ Τιγράνῳ ἐκπεσόντας ἐκ εἰκὸς ἦν εἶναι Συρίας ἀρχαῖαν μᾶλλον ἢ Ρωμαίους Τιγράνην νικητικῶς. non equum esse Seleucidas à Tigraue eiectos potius Syriam tenere quam victores Tigranis Romanos. Et alibi: ἡγήμην τοῦ κορονησάντου Ἀλέοχος τῆς γῆς ἀπὸ πλάσας Ῥωμαίους αὐτὴν καὶ τὴν ἀποσκημνόντα. Credebat se cum victorem Antiochi ea terra expulisset, hoc ipso eam terram acquisivisse Romanis. Ipse Antiochus apud Polybium in Excerptis legationum num. 72: ἡγήμην τὴν καὶ πόλεμον ἰχυροτάτην καὶ καλλίστην εἶναι κτλ. arbitrabatur eam qua bello fieret firmissimam & honestissimam esse possessionem.

Gallia partes] & Franci agros Italiæ à Gothis acceptos Romanis non reddiderunt. Procopius Gothicorum IV. vide quæ dicit rex Suediæ apud Thuanum libro LXXVI, in anno CIO IO LXXXII.

Apud Procopium] Vandalicorum II. vide & ibi sequentia. Etiam §. XI. Severus sola ab hostibus capta limitaneis ducibus & militibus dona-

vit. Lampridius notat. In federe Helvetico est ut oppida & arces captae communitati pagorum cedant, apud Simlerum multis locis.

Apud Hebraeos] Apud eosdem de agro qui bello captus esset, rex tantum ferebat quantum singulae tribus. Notatum id Digestis Themudicis titulo de rege.

§. XII. *Nullo suo meritis*] Sic & hæc duo opponit Servius ad Æneidos I, *Aut fuit. Laborat Virgilius nil Trojanorum meritis, sed omnia fatis ascribere.*

§. XIV. *Apud Spartanos*] Agesilao in Asia agente castris Pharnabazi captis Spitalulantes subtraxerat prædam; inquisitione ab Erispida Lacedæmonio instituta aufugit.

Sorte dividebantur] Habes hoc apud Turonensem libro II, cap. 27. Aymoium lib. I, cap. 12. & in epitome edita à Frehero cap. 9. Mos idem & aliarum gentium vetus. Servius ad illud Æneidos III: *Sortibus partibus ullos: quia captivi & præda inter victores sorte dividebantur. ut: Et præda ducere sortem.* de prædæ collatione in commune, & expurgatione per juramentum apud Suedos & Gothos Iohannem Magnum vide libro XI, c. II.

§. XV. *Populum dominum esse præda verum erat*] Vide & hac de re Simlerum in Helveticis.

Ejus dispensanda arbitrium Imperatoribus libera republica permissum fuisse] Polybius in Excerptis Peiressianis de L. Æmilio Paulo: *κύριον γενόμενον αὐτὴν πάσης βασιλείας καὶ λαβόντα τὴν ἐξουσίαν ὡς βέλτεται χρῆσθαι, μηδὲν ἐπιθυμῆσαι: cum dominus factus esset regni integri, possetque cuncta disponere suo arbitratu, nihil eum concupisse.*

§. XVI. *Prædam non attingebant omnino*] Manius Curius iuravit se ex præda nihil attingisse, præter guttum faginum quo sacrificaret. Scriptor vitæ virorum illustrium de Mummiō agens: *Corinthus signis tabulisque spoliavit, quibus etiam totam repleffet Italiam, in domum suam nil contulit.* de nominato modo Æmilio Paulo Plutarchus: *ἑδνός ἐστι ἥτοι αὐτῷ τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν μεγαλοψυχίαν ἐπὶ ἡν οἱ αἰθροποι, πολὺ μὲν δόρυ μόνον, πολὺ δὲ χρυσίον ἐκ τῶν βασιλικῶν ἡθροισμένων ἐστὶ ἰδὲν ἐβελύσσοντο, ἀλλὰ ταῖς ταμίαις εἰς τὸ δημόσιον παρέδοντο.* Nec minus liberalitatem ipsius & animi magnitudinem prædicabant homines, quod congestam ex regis opibus auri argentiq; vim magnam nec inspicere voluisset, sed quaslibet in publicum deferendam dedisset.

Sicut Pompejo moris erat] ut plurimum. vide quod sequente paragrapho ex Lucano adducetur.

§. XVII. *Ratione meritorum*] Id apud Hebræos factum docet Iosephus libro III antiquæ historiæ.

Tribuno & equiti] Tribuno & præfecto equitum ait Appianus Civilium II.

Ex præda Coriolana] Vide Plutarchum Coriolano.

Licebat Imperatori] Vide Leunclaviū in Turcicis.

Quod & aliis interdum virtutis ergo concessum] Sic Nestor feminam possidebat

——— ἢ οἱ Ἀχαιοὶ
ἐξέλαον.

——— munere Grajūm

Excerptam sorti.

Est id

Est id Iliados A. At Odyssææ Vlysses ait :

τῶν ἐξαργύρην Μενεαίεα. πολλὰ δὲ ὀπίσσω
Λάγχωνοι.

*Eximiam accepi Meneacea, plurima deinde
Sorte tuli.*

Euripides de Cassandra :

Ἐξαιρέτῳ νῦν ἔλαβεν Ἀγαμέμνων αἶναι
Sibi hanc Atreides major eximiam tulit.

de iis quæ Atheniensium duci Demosthem e præda ἐξήρτησαν . præci-
pui jure data sunt, vide Thucydidein libro I I.

Fabricius] cujus exemplum & sibi & militi proponit Iulianus apud
Ammianum libro XXIV.

Epiri urbes] Et Athenas Sulla. Appianus Mithridatico.

§. XVIIII.

Lucullus] Ab eo data diripienda militi Tigranocerta, narrat Plu-
tarchus. ex spoliis datas singulis præterea drachmas octingentas. Se-
verus Cresiphontis prædam concessit militi : idem & tribunos &
duces & ipsos milites habere jussit quæ per vicos diripuerant. Aelius
Spartianus narrat. Mahumeres II Constantinopoleos & prædam &
mancipia promissit militi.

Cujus præda sectio non venierit] Varro sex modos numerat quibus
dominus legitimus perficiatur : hæreditatis justæ aditionem, manci-
pationem , in jure cessionem , usucapionem , è præda sub corona
venditionem , & ab auctione publica cum bona cujusquam sectione
veneunt.

Vt qui segnior sit pradetur] Vide quæ jam nunc ex Procopio adfere-
mus ad §. 24.

Apollini] meminit & Appianus in Excerptis Peirefsanis.

§. XX.

In ararium retulit] Et Fabius pecuniam venditorum hominum ca-
pto Tarento, cum prædæ reliquum militibus dispertisset.

Subditi qui sine stipendio & suo sumptu suoque periculo bellum gerunt] Vi-
de Cromerum XIX Polonicorum.

Ratio in sociis est evidens] utitur eâ Amalasuntha in epistola ad Ju-
stinianum Gotth. I.

Spem ex hostibus lucrandi spectatam in damni & operæ compensationem]
Vide Plutarchum Marcello.

De sociis exemplum est] Priscis Latinis tertias prædæ populus Ro-
manus præstabat. Plinius libro XXXIX, §. Pro modo missi militis præ-
dam partiuntur pagi Helvetici, teste Simlero : pro modo sumptuum
partiti Pontifex, Imperator, Veneti, bello contra Turcam. Paruta
VIII. Pomponius Armeniam minorem Dejotaro Galatiæ regi do-
navit, quia socius belli Mithridatici fuerat.

His qui in proximitate fuerant] Pisidæ partem prædæ dabant his qui
domos servarant. Chalcocondylas lib. V.

Præter regis tabernaculum] Vide & Diodorum libro VI , & Plutar-
chum Alexandro. Similia vide apud Xenophontem I I de Cyro, &
belli sui IV, & VII.

Ex Procopio] is Vandalicorum IX narrat Salomoni in Levatas bel-
lum gerenti infensos fuisse milites, quod prædam detineret. Dicebat

id se facerent bello finito distribueret pro cuiusque meritis. Er Gothi-
corum II, omnem ex Piceno prædam convectam ad Belifarium
qui eam pro meritis divideret; addita causa: ἡ δὲ δίκαιοι ὑφ' ἐτέρων μὴ
τὸς κηφῆνας πόνῃ μιγάλῃ δόποιαδ', ἀλλὰς ἡ δὲ μέλιθ' ἐδεμῖα παλαιωρεῖα ὑνί-
ταδ'. non equum esse ab aliis magno labore fucos interfici, alios autem sine ulla
violencia melius vesci.

Modo quinta] Eum & Turcis morem tribuit Leunclavius libro
III, & libro V.

Exceptis navibus bellicis] Sic machinæ regibus exceptæ apud Gor-
thos. Iohannes Magnus historiæ Suevicæ libro XI, c. II.

§. XXVI. Et si apud hostes reperiantur] Vide supra cap. IV, §. 7.

Si is ager Antiochi non fuisset eo ne populi quidem Romani factum apparere]
Sic nec Bocchi factus ager victo Iugurtha is qui non Iugurthæ sed
Bocchi liberorum fuerat. Appianus Exc. legationum 28. Simile vi-
de apud Crantzium Saxoniorum XII.

CAPUT VII.

De jure in captivos.

I. Omnes captos bello solenni jure gentium ser-
vos fieri:

II. Ex eorum posteris.

III. In eos quodvis impune fieri.

IV. Res captorum, etiam incorporales, domi-
num sequi.

V. Causa cur id constitutum.

VI. An ita captis licitum sit fugere:

VII. An & domino resistere.

VIII. Ius hoc non apud omnes gentes sem-
per obtinuisse:

IX. Nec nunc obtinere inter Christianos; &
quid ex sit interrogatum.

L. Libertus
§. I. D. de
statu homi-
num.

Servi natura quidem, id est citra factum humanum aut primævo
naturæ statu, hominum nulli sunt, * ut & alibi diximus: quo sen-
su recte accipi potest quod à Iurisperitis dictum est contra na-
turam esse hanc servitutem; ut tamen facto hominis, id est pactio-
ne aut delicto servitus originem acciperet, justitiæ naturali non repu-
gnat, * ut alibi quoque ostendimus. At eo de quo nunc agimus gen-
tium jure aliquanto latius patet servitus, tum quoad personas, tum
quoad effecta. Nam personas si spectamus, non soli qui se dedunt
aut servitutem promittunt pro servis habentur, sed omnes omnino
bello solenni publico capti, ex quo scilicet intra præsidia perducti
sunt: ut ait Pomponius. Neque delictum requiritur, sed par omnium
fors est, etiam eorum qui fato suo, ut diximus, cum bellum repente
exortum esset: intra hostium fines deprehenduntur. Polybius histo-
riarum secundo: τί οὐκ ἂν παρόντες εἴποι δίκην ἀεμόξιστον δεδωκέναι;
την δὲ ἴσως εἰποῖς ἂν παρόντες μὴ τέκνῳ ἢ γυναικῶν ἐπὶ κρατερολεμήσων. ἀλλὰ
τῷ γε καὶ τοῖς μηδὲν ἀσέβεις ἐπιτελεσάμενοις ἢ τὰς δὲ πολέμους νόμους ὑποκείμεναι
παθεῖν. Quid, inquit, patiendum his est ut iusta supplicia pendant? Dicat

L. postumi-
ni. §. I. D.
de captivis.
L. in bello.
D. de capt.

Libro: om-
nem virum
bonum esse
liberum.
Orat. XV.

forte aliquis vendens cum liberis & uxoribus quando armis victi sunt. At hæc
* belli lege etiam illis ferenda sunt qui nihil impii commiserunt. Atque eo fit
id quod Philo notat his verbis: πολλοὶ πολλὰς καὶ ῥῆς ἀβελήτοις ἢ σφοδρῶς
ἀσέβων τὴν οὐκ ἄλλως ἀπώλειον ἐλάβετε: Multi viri boni variis casibus natu-
ram amiserunt libertatem. Dion Prusænsis cum modos acquirendi
dominii

dominii quosdam recitasset : *πρίτθ ὃ κήσεως πρίτθ, ὅταν ἐν πολέμῳ λαῶν ἀιχμολῶτων τῶτον τὸ πρίτον ἔχη καὶ ἐπὶ ὡσαύτημον, ubi quem quis bello paucius captivum hoc modo servum suum possidet.* Sic pueros bello captos abducere *πολέμῳ νόμῳ* vocat Oppianus de piscatu I I.

I I. Neque vero ipsi tantum servi fiunt, sed & posterius in perpetuum, nempe qui ex matre serva post servitutem nascuntur. Et hoc est quod jure gentium servos nostros fieri dixit Martianus qui ex ancillis nostris nascuntur. Servitio subjectum uterum dixit Tacitus, agens de Germani ducis uxore.

L. Et servorum §. I. D. de statu hominum. Ann. I.

I I I. Effecta vero juris hujus infinita sunt, ita ut in servum domino nihil non licere dixerit pater Seneca. Nulla perfeccio est quæ non impune illis imponatur, nulla actio quæ non quovis modo impetur aut extorqueatur : ita ut etiam sævitia dominorum in serviles personas impunita sit, nisi quatenus lex civilis sævitix modum pœnamque ponit. *Apud omnes peraque gentes, ait Cajus, animadvertere possumus dominis in servos vitæ necisque potestatem fuisse.* Addit deinde si huic potestati positos ex lege Romana in solo scilicet Romano. Huc pertinet illud Donati ad Terentium, *Quid non justum domino in servum?* Sed & res omnes quæ captæ fuerant cum persona acquiruntur domino. Ipse servus qui in potestate alterius est, ait Iustinianus, nihil suum potest habere.

I Contr. §.

L. t. D. de hu qui sui sunt jura. Inst. de his qui sui vel al. juris sunt. Andria actus I. scen. I.

I V. Vnde refellitur aut certe * restringitur eorum sententia qui dicunt incorporalia belli jure non acquiri. Nam verum est non primo ac per se acquiri, sed media persona cujus ea fuerunt. Excipienda tamen sunt ea quæ ex singulari personæ proprietate fluunt ac proinde inalienabilia sunt ut jus patrum. Hæc enim si manere possunt, manent penes personam : si non, exstinguuntur.

Inst. per quas pers. cujusque acq. bu.

V. Atque hæc omnia jure gentium de quo agimus non aliam ob causam introducta sunt quam ut tot commodis deliniri captores libenter abstinerent à summo illo rigore, quo captos & statim & post moram interficere poterant, ut ante diximus. * *Servorum appellatio, inquit Pomponius, ex eo fluxit quod imperatores captivos vendere ac per hoc servare nec occidere solent.* Dixi, ut libenter abstinerent : neque enim quasi pactio est ut abstinere cogantur, si jus hoc gentium spectes, sed modus persuadendi ab eo quod est utilius. Eademque ex causa hoc jus etiam in alios transcribitur, perinde ut rerum dominium. Ad natos autem dominium hoc porrigi ideo placuit, quia alioqui si summo jure captores uterentur, illi ipsi nascituri non erant. Cui consequens est ut nati ante calamitatem, nisi ipsi capiantur, servi non fiant. Ideo autem natos maternæ esse conditionis placuit gentibus, quia serviles concubitus nec lege nec certa custodia erant restricti, ita ut nulla sufficiens præsumptio patrem indicaret. Atque ita capiendum Vlpiani illud ; *Lex natura hac est, ut qui nascitur sine legitimo matrimonio matrem sequatur, id est lex consuetudinis generalis ab aliqua ducta ratione naturali, quomodo juris naturalis vocem abusione quadam interdum sumi alibi quoque demonstravimus.* Non frustra autem à gentibus introducta hæc jura exemplo bellorum civilium intelligi potest, in quibus plerumque videmus captos inter-

L. Pupillus, D. de V. S.

L. lex natura. D. de statu hominum.

Lib. II. c. XII §. 26.

inter-

interfectos, quia in servitutem redigi non poterant : quod & Plutarchus notavit vita Othonis : & * Tacitus historiarum secundo. Cæterum populine an singulorum fiant qui capiuntur , ex his quæ de præda diximus definiendi in est. nam homines hac in re jus gentium rebus æquavit. Cajus Iurisconsultus libro II rerum quotidianarum :

L. naturæ & adeo : D. de acq. rev. dom. Item quæ ex hostibus capiuntur jure gentium statim capientium sunt, adeo quidem ut & liberi homines in servitutem deiciantur.

Less. l. i. c. 5, dub. 5. VI. Quod tamen Theologi nonnulli sentiunt , qui bello injusto capti sunt , aut ex captis nati , iis fas non esse fugere nisi ad suos ; in eo eos falli non dubito. Id quidem interest, quod si ad suos fugiant bello manente libertatem consequuntur ex postliminii jure : si ad alios aut etiam pace facta ad suos, vindicanti domino reddendi sunt. Sed non ideo sequitur animo quoque injici religionis vinculum : cum multa sint jura quæ tantum exterius judicium spectant , qualia sunt hæc belli jura quæ nunc exponimus. Nec est quod objiciat aliquis ex domini natura talem in animo obligationem sequi. Respondeo enim, cum multæ sint domini species, posse & dominium dari quod tantum in judicio humano & quidem coactivo valeat, quod & in aliis juris generibus occurrit. Tale enim aliquatenus & jus est testamenta nulla dicendi ob deliquium solennitatis alicujus quam

Sets de just. & jure l. 18. qu 4, art. 3. Less. lib. 2, c. 14, dub. 3. jura civilia præscribant. Probabilior enim sententia est etiam quod tali testamento relictum est retineri salva pietate posse, saltem quamdiu ei non contradicitur. Nec longe abit dominium ejus qui secundum leges civiles mala fide præscripsit : nam & hunc civilia judicia ut dominum ruentur. Et hac distinctione facile solvitur nodus ille

quem Aristoteles nectit de cavillationibus libro II, c. 5 : ἀλλὰ δικαίον τὰ αὐτῶν ἔχειν ἰσότητα ; ἀλλ' αἱ πρὸς τοὺς ἄλλους δόξαν τὴν ἑαυτῶν, ἀντὶ τῆς ψυχῆς, καὶ ἐπὶ τῶν ἑνὸς ἑαυτοῦ. τὸ αὐτὸ δὲ δικαίον καὶ ὁ δίκαιος. Nonne jus est ut sua quisque habeat ? At qua ex animi sui sententia iudex judicaverit , ex lege rata sunt. Erat ergo idem jus & non jus. In nostra vero quæstione nulla causa fingi potest cur gentes aliud spectaverint quam externum illud. nam facultas vindicandi servum , & cogendi , imo & vincendi & res ejus habendi , sufficiebat ut captis captores vellent parcere : aut si tam

feri essent ut istis utilitatibus non moverentur , certe nec moturum eos fuerat vinculum aliquod animis injectum , quod ipsum tamen si omnino sibi necessarium crederent , * poterant exigere fidem aut jusjurandum. Neque vero temere in lege quæ non ex æquitate naturali sed majoris mali virandi causa lata est , ea sumenda est interpretatio quæ peccato obnoxium faciat actum cæteroqui licitum. Florentinus Iurisconsultus : nihil interest , quomodo captivus reversus est : nostrum dimissus an vi vel fallacia potestatem hostium evaserit. Nimirum quia hoc jus captivitatis ita jus est , ut alio sensu plerumque & injuria sit , quo nomine & à Paulo Iurisconsulto nominatur : jus quoad effectus quosdam : injuria si id quod rei intrinsicum est secetur. Unde & hoc apparet si quis bello injusto captus in potestatem hostium venerit , ab eo non attrahinari furti crimine animum si res suas subducatur * aut laboris sui mercedem , si quam supra alimenta præstari æquum est : modo ipse neque suo neque publico nomine quicquam

L. Nihil. D. de capt. debeat

L. postliminium est jus in princ. end. tit.

debeat domino aut ei cujus jus dominus acceperit. Nec refert quod fuga talis & subductio deprehensa graviter puniri soleant. Nam & hæc & alia multa faciunt potentiores, non quia æqua sunt sed quia ipsis expedit. Quod vero prohibent * canones nonnulli suadere servo ministerium domini sui destituere, si ad servos referas qui pœnam justam ferunt, aut voluntaria pactione se addixerunt præceptum justitiæ, sin ad eos qui bello injusto capti sunt, aut ex captis nati, ostendit Christianos Christianis auctores potius patientiæ esse debere quam rei talis, quæ quamvis licita, animos tamen à Christianismo alienos, aut alioqui infirmos posset offendere. Similemque in modum accipi possunt Apostolorum ad servos monita, nisi quod illa magis videntur obedientiam à servis exigere dum serviunt; quod naturali æquitati consentaneum est. nam alimenta & operæ sibi mutuo respondent.

Bannes 2.2.
quest. 40.

C. si quis servum 17, q.
4. & c. seq.

VII. Cæterum ab iisdem, quos indicare cœpi Theologis, illud dictum recte arbitror, servum domino jus illud externum exsequenti resistere illæso justitiæ officio non posse. Est enim inter hoc & ea quæ diximus manifesta discrepantia. Externum jus, quod quidem non sola agendi impunitate, sed & judiciorum tutela constat, inane erit si ex adverso resistendi jus maneat. nam si domino vi resistere licet, licebit & magistratui dominum tuenti, cum tamen magistratus ex jure gentium dominum in illo dominio, ejusque usu defendere debeat. Est ergo hoc jus simile ei quod summis in quaque civitate potestatibus alibi tributum est à nobis, ut vi illis resistere licitum piumque non sit. Ideo & Augustinus utrumque conjunxit cum dixit: *Ita à plebibus principes & à servis domini ferendi sunt, ut sub exercitatione tolerantia sustineantur temporalia, & sperentur æterna.*

VIII. Sed & hoc sciendum est, jus istud gentium de captivis nec semper receptum fuisse. nec apud gentes omnes: quanquam Romani Iurisconsulti universaliter loquuntur, partem notiores indigentes totius nomine. Sic * apud Hebræos, qui specialibus institutis ab aliorum populorum communitate segregabantur, perfugium erat servis, nimirum ut recte notant interpretes, his qui nulla sua culpa in eam calamitatem devenerant: quali ex causa videri potest orrum jus quod in solo Francorum servis datur proclamandi in libertatem, quanquam id nunc quidem non tantum bello captis, sed & aliis qualibet libet servis videmus dari.

Deuteronom.
xxiii, 15.

Bod. de rep.
lib. c. 1.5.

IX. * Sed & Christianis in universum placuit bello inter ipsos orto captos servos non fieri, ita ut vendi possint, ad opera urgeri, & alia pari quæ servorum sunt: merito sane; quia ab omnis caritatis commendatore rectius instituti erant aut esse debebant quam ut à miseris hominibus interficiendis abduci nequirent, nisi minoris sævitæ concessione. Atque hoc à majoribus ad posteros pridem transiisse inter eos qui eandem religionem profiterentur scripsit * Gregoras, nec eorum fuisse proprium qui sub Romano imperio viverent, sed commune cum Thessalis, Illyriis, Triballis & Bulgâris. Atque ita hoc saltem, quanquam exiguum est, perfecit reverentia Christianæ legis, quod cum Græcis inter se servandum olim diceret Socrates,

Bart. in l.
hostes. D. de
capt. Covar.
in c. peccatum,
p. 11, s.
11, n. 6.
Vult. de jure
belli, n. 42.
Boer. decis.
178.

Silv. in verbo
bellum, l.
num. 1.
Lib. 14.

Plat. de
rep.

pertulerant, multa enim spolia partim ipsi exportarunt, partim imposuerunt iumentis, non per avaritiam, aut quod calumniator aliquis dixerit, alieni cupiditatem. Unde enim hoc illis? sed primum quidem ut ministerii tam longi temporis mercedem sibi necessariam haberent, deinde pro servitute per vim imposita poenam non parem sed multo minorem expetentes. Est similis historia Malchi viri sancti descripta ab Hieronymo in epistolis, & Longobardi Leupgis quam nobis dat pronepos ejus Paulus Warnafredi libro IV. Adde si placet & Confessionem editam ab Lanici Patricii nomine.

Canones nonnulli] ex Synodo Gangrensi. vide quæ supra libro II, fine capitis V.

Apud Hebraeos] Vide Præceptorum vetantium CLXXX.

§. VIII.

Sed & Christianis] Sed & Essenis à quibus ortum primi Christiani duxere. Vide Iosephum. §. IX.

Gregoras] Lib. IV. ubi hæc verba: νόμος γάρ ἐστιν ἔτι ἀνῶθεν ἐκ Διδορχῆς αἰεὶ καλὸν εἶς τὰς διπορήνους ἀκλήρωτος, ἔ μόνον βαρβαρίαις καὶ περὶ αἰῶν καὶ ἰκνυρίαις καὶ Τελσῶδοις & Βυλγάραις, ἀλλ' ἐπὶ τὴν τὴν πίστιν αὐτοῦ, καὶ μὴ πρὸς γμάτῃ μόνον σκυλεύειν, τὰ δὲ σώματα μὴ ἀνδραποδίζειν, μηδὲ φονεύειν ἢ πολλὰ μικρὰς ἀφ' ἑξῆς καὶ μηδὲνα. Mos hic est ab antiquo deductus ad posteros, nec corruptus unquam, non Græcorum modo & Thessalis, sed Illyris quoque Triballis & Bulgaris, propter fidei consortium, ut res quidem in prædâ vertere liceat, homines autem nec captivos facere nec interficere extra prælii tempus. Adamus Bremensis de sancto Ansgario: Inde Hammaburg reversus de venditione Christianorum Nordalbanos correxit. meminit hujus moris & Boërius Decisione CLXXVII. additque servari in Francia, Anglia, Hispania, ut si captus sit Dux, Comes, Baro, is non militum sit sed Principis bellum gerentis.

Mahumetista inter se servant] Chalcocondylas libro III. Leunclavius libro III, & libro XVII: Busbequius epistola exoticarum tertia.

C A P V T V I I I.

De imperio in victos.

I. Acquiri bello & imperium civile, tum ut est in rege, tum ut est in populo & ejus acquisitionis effecta.

II. Acquiri & imperium herile in populum qui tum cruentas esse desinit:

III. Interdum hac misceri.

IV. Acquiri & res populi, etiam incorporales, ubi tractatur questio de chirographo Thessalorum.

Qui sibi singulos subjicere potest servitute personali, nihil mirum est si & universos, sive illi civitas fuerunt, sive civitatis pars, subjicere sibi potest, subjectione sive mere civili sive mere herili sive mixta. Hoc argumento quidam utitur in controversia de Olynthio apud Senecam: *Servus est meus quem ego emi belli jure. vobis, Athenienses, expedit. alioquin imperium vestrum in antiquos fines redigitur, quicquid est bello partum.* Itaque imperia armis quæri, victoriis propagari dixit Tertullianus. Quintilianus jure belli regna, populos, fines gentium atque urbium contineri. Alexander apud Curtium leges à victoribus dici, accipi à victis. Minio in oratione ad Romanos:

Lib. lxxv. nos : *Cur Syracusarum in alias Sicilia Græcas urbes prætorum quotannis cum imperio et iuribus et se iuribus mittunt? Nihil aliud profecto dicatis, quam armis superantibus iuris nos leges imponisse.* Ariovistus apud Cæsarem jus esse belli ait, ut qui vicissent iis quos vicissent quemadmodum vellent imperarent : Item populum Romanum victis non ad alterius præscriptum sed ad suum arbitrium imperare consueisse. Narrat Iustinus ex Trogo, qui ante Ninum bella gesserant, non imperium sibi sed gloriam quævisse, & contentos victoria abstinuisse imperio :

Lib. I.

De bello Jug.

Ninum primum fuisse qui fines imperii proferret, aliosque populos bello subigeret : Et ex eo id abiisse in morem. Bocchus apud Salustium : *Ubi regnum tutandum arma se coepisse : nam Numidia partem, unde Jugurtham expulerit, jure belli suam factam.* Potest autem imperium victori acquiri vel tantum * ut est in rege aut alio imperante, & tunc in ejus ditione jus succeditur, non ultra, vel etiam * ut in populo est, quo casu victor imperium habet ita ut & alienare possit, sicut populus poterat. Et sic factum ut regna quædam in patrimonio essent diximus alibi.

Lib. I, cap. III, §. II.

II. Potest & amplius fieri, nempe ut, quæ civitas fuit, civitas esse definat; siue ita ut accessio fiat alterius civitatis, ut Romanæ provincie, siue ut nulli civitati adhæreat, ut si Rex suo sumptu bellum gerens populum sibi ita subiciat ut eum regi velit non ad populi sed ad regentis præcipue utilitatem, quod herilis est imperii non civilis. Aristoteles libri VII de republica : *ἢ ὅτι δὲ ἡ πόλις ἢ ἡ ἀρχὴ τοῦ κράτους, ἢ ὅτι ἡ δόξα τοῦ κράτους, τῶν ἢ τῶν μὴ διαπολεμῶν εἶναι φασί, τὴν ἢ ἡ ἐλαστέραν :* Imperium aliud est ob utilitatem regentis, aliud ob utilitatem ejus qui regitur : hoc inter liberos locum habet, illud inter dominos & servos. Qui ergo tali tenetur imperio populus in posterum non civitas erit, sed magna familia : Bene enim dictum ab Anaxandrida :

ὅτι ἐν δούλῳ ἀγαθὸν εὐδαμνὴ πόλις,

Ita bone servorum nulla est usquam civitas.

Lib. XII.

Et Tacitus hæc inter se sic opponit : *non dominationem & servos, sed rectorem & cives cogitaret.* De Agesilao Xenophon : *ὁ πόλις ὡς ἀρχὴν, ἀφαιρῶν αὐτῶν ὅσους ἔλοι διατόνους ὑπηρετῶσι, ἐπεστέλλειν ὅσοι ἐλαστέροι ἀρχῆσι πισθύνται :* quascunque civitates in suam redigebat potestatem, has immunes habens ab his quæ servi dominis præstant, ea tantum imperabat in quæ liberi homines rectoribus parent.

III. Atque hinc intelligi potest quale sit mixtum illud imperium quod dixi ex civili & herili, nempe ubi servitus miscetur cum aliqua personali libertate. Sic populis legimus arma adempta, imperatum ne ferri quid haberent extra quam ad agriculturam, alios coactos sermonem & vitæ genus mutare.

IV. Sicut autem res quæ singulorum fuerant jure belli iis acquiruntur qui eos sibi subiciunt, sic & res universitatis eorum fiunt qui sibi subiciunt universitatem si ipsi velint. Nam quod de deditis dixit Livius, * *ubi omnia ei qui armis plus potest dedita sunt, quæ ex iis habere victor, quibus militari eos velit, ipsius jus atque arbitrium est :* idem in bello solenni victis locum habet. Nam dedicio sponte permittit, quod alioqui vis esset ereptura. Scaprius apud Livium : *Agrum de quo ambigitur*

Lib. III.

ambigitur finium Coriolanorum fuisse, captisque Coriolis jure belli, publicum populo Romani factum. Annibal in oratione ad milites apud eundem : *Lib. xx1. quicquid Romani tot triumphis parvum congestumque possident, id omne nostrum cum ipsis dominis futurum est.* Antiochus apud eundem : *quo victo Lib. xlii1. cum omnia quæ illius fuissent jure belli Seleuci facta sint, existimare suæ diuisionis esse.* Ita Pompejus, quæ Mithridates bello capta imperio suo adjecerat, populi Romani fecit. Ergo & incorporalia jura quæ universitatis fuerant fient victoris quatenus velit. Sic Alba victa quæ Albanorum jura fuerant sibi vindicarunt Romani. Vnde sequitur omnino liberatos Thessalos obligatione centum talentorum, quam *Diony. iiii. summam cum ipsi Thebanis deberent, Alexander M. Thebarum dominus factus jure victoriæ ipsis donaverat: neque verum quod pro Thebanis apud Quintilianum adfertur, id demum victoris esse quod ipse teneat: jus quod sit incorporale apprehendi manu non posse: aliam conditionem esse hæredis, aliam victoris, quia ad illum jus, ad hunc res transeat. Nam qui dominus est personarum, idem & rerum est & juris omnis quod personis competit. Qui possidentur non possident sibi nec in potestate habet qui non est suæ potestatis. Imo etiam si quis populo victo jus civitatis relinquat, potest quædam quæ civitatis fuerant sibi sumere. In ipsius enim arbitrio est quem velit esse sui beneficii modum. Imitatus fuit factum Alexandri Cæsar, donato Dyrrachinis ære alieno quod nescio cui adversarum partium debuerant. Sed hic objici poterat bellum Cæsaris non ex eo esse genere de quo jus hoc gentium constitutum est.*

L. Qui in servitute est de reg. jur. L. Sic eveniet. D. ad l. Jul. de adult. Cic. Epist. ad Brutum 6.

Annotata ad Caput viii.

V*T est in rege] Alexander post pugnam ad Gaugamela rex Asiæ §. 1. salutatus. Romani quæ Syphacis fuerant sua dixere πολέμω νόμω lege belli. Appianus Excerptis legationum x. n. 28. Legati Gotthorum apud Agathiam 1, de Theudericho : ἰδὲ ἀναγοὺς καὶ ἐλάν τ' ἐπιπλοῦν τ' ὑπὲρ τὸν (lege Σκυρῶν) πικρὸν ἄπαντα κατέχευε τὸ πολέμω θεσμῶ : Cum Odoacrum devicisset advenam Scyrum, ejus quæ fuerant belli jure tenuit. At Hunnis dicentibus suos esse Gepidas, quod eorum regem cepissent, negarunt id Romani, quia Gepidæ habebant principem magis quam regem, nec in ipsius patrimonio erant. Meminit Menander Protector.*

Vt in populo est] Persæ apud eundem Menandrum de Daras urbis territorio : ἐπὶ ἡ πόλιν (Δάρας) αὐτοῖς τῷ θεσμῷ τὸ πολέμω κατελήθη, ὥς δὲ πόλεω καὶ τὰ ὅσα γε ὑπὸ τῷ πόλιν, ἀρμύζεν αὐτοῖς : Cum urbs ipsa belli jure subjugata à se esset, rationis esse ut et quæ sub urbe fuerant ad se pertineant. Vandalis devictis volebat Belisarius etiam in Sicilia Lilybæum Romano imperio cedere, ut quod Vandalis dedissent Gotthi. Sed ii dedisse se negabant. Procopius Vandalicorum 11. Henricus FridERICI Barbarossæ filius capta Sicilia, Epidamnum, Thessalonicam, aliæque à Siculis possessa sibi vindicabat. Nicetas Lib. 1, de Alexio Isaacii fratre. Baianus Avarorum Chaganus ad Imperatorem de Sirmio : παροήκει αὐτῷ Γηπαίδων παρὰ τὸν κατὰ τὴν ἡχορμὴν, αὐτῶν ὃ ὑπὸ Ἀβάρων

ων πολυμήντων : *Ad si eam urbem pertinere, ut quia Gepidarum fuisset, qui Cistida tunc essent ab Avaris.* Petrus Iustiniani legatus in oratione ad Chosroem. *ὁ γὰρ δεσπότης ἔχρησεν πῶς ἐχ' ἐξ τῶ υποδείκτους ; ἔτε γὰρ λά-
ζοι, ἔτε ὑπὸ αὐτῆς Σαασι τοῦ ἀμφισπότητον εἰποισιν ὅς ἐχ' ὑπὸ τὴν ἡ Σαασι λά-
ζων ἀνίσταται ἦν.* Nam qui dominus est principalis, quomodo non erit et accessorius? neque enim aut Lazi aut Suani unquam controversiam hanc movebant, non fuisse ab antiquo Lazorum Suaniam. Vtrumque est ex Menandro Protectore. Adde quæ hoc capite, §. IV.

§. IV.

Vbi omnia ei qui armis plus potest dedita sunt.] Vide supra libro I, c. IV, §. 8. & lib. II, c. V, §. 31, & hoc libro cap. V, §. 2. & infra c. XX, §. 49. & adde Polybii hæc Excerpto legationum 142: *οἱ διδόντες αὐ-
τῆς εἰς τὴν ῥωμαίαν ἐπιτροπὴν διδόντες περὶ τῶν χωρῶν τῶν ὑπάρχουσιν αὐτοῖς
καὶ πόλεις πῶς ἐν ταύτῃ· σὺν ὃ τέλει ἀνδρας καὶ γυναῖκας τὰς ὑπάρχουσας ἐν τῇ
χωρᾷ καὶ ταῖς πόλεσιν, ἀπαίτας ἐργίας παλαιάς, λιμνὰς, ἰσθμὸς, ταφῆς συλλήθον,
ὥστε πάντων εἶναι κυρίας ῥωμαῖος αὐτὰς ὃ τὰς διδόντας ἀπὸ τῶν μηκέτι μηδενός.*
*Qui se dedunt in Romanorum potestatem, ei dant primum regionem quæ ipso-
rum fuit & quæ in ea regione sunt urbes: viros præterea omnes ac feminas qui
aut in regione aut in urbibus sunt. Insuper flumina omnia, portus, sacra, reli-
giosa universim omnia, ita ut omnium domini sint Romani, ipsi autem qui se
dederunt plane rei nullius.* Vide quæ modo dicta cap. VII, §. 4. Iustini-
nus libro xxxv, de Iudæis loquens: *Postea cum ipsis Persis in ditionem
Alexandri Magni veneret.*

Non ex eo esse genere de quo hoc jus gentium constitutum est.] Antonius Tyrios iussit reddere quæ Iudæorum tenebant à senatu non concessa & ante Cassii bellum possessa. Memorat Iosephus. Vide & Bizarum Genuensis historię libro x.

C A P V T I X.

De postliminio.

I. Origo vocis postliminii.

II. Quibus in locis postliminium sit.

III. Postliminio quidam reverti, quidam recipi.

IV. Jus postliminii esse in pace & in bello, & quid si nihil in pace dictum sit?

V. Liber homo bello manente quando postliminio redeat:

VI. Quæ jura recipiat, quæ non recipiat.

VII. Iura & in ipsum restituit.

VIII. Cur qui se dedunt jus postliminii non habeant.

IX. Populus quando postliminii jus habeat.

X. Quæ in hiis qui postliminio redeunt sint jura civilia.

XI. Servi postliminio quomodo recipiantur, etiam transfuga: quomodo qui redempti sunt.

XII. An subditi postliminio recipiantur.

XIII. Agros postliminio recipi.

XIV. Circa res mobiles quod discrimen olim observatum.

XV. Quid circa res mobiles hodie juri?

XVI. Quæ res recipiantur ita ut postliminii non egeant.

XVII. Mutationes ex lege civilis, quoad subditi suos.

XVIII. Postliminium quomodo observatum inter eos qui hostes non erant:

XIX. Quando id hodieque locum habere possit.

Sicut de his quæ ex hostibus capiuntur; ita & de postliminii jure nihil ferme fani prodiderunt hi qui retro actis sæculis juris cognitionem professi sunt. Accuratus hæc res à veteribus Romanis tractata est, sed sæpe confuse nimis, ita ut quæ juris gentium, quæque civilis Romani esse vellent lector nequiret distinguere. De voce

voce postliminii rejicienda Servii sententia qui partem ejus posteriorem productionem putat esse verbi sine significato : sequendus Scævola qui junctum docebat esse verbum à * post quod reditum notat & limine. Nam limen & limes exitu & flexionis modo differunt, cum alioqui origine (veniunt enim * ab antiqua voce limo, quæ transversum significat) & primitiva notione idem sint, sicut materia & materies, pavus & pavo, * contagio & contages, cucumis & cucumer, quanquam usu seriore factum est ut limen magis ad privata, limes ad publica referretur. Sic veteres eliminare dicebant è finibus ejicere, & exsilium * nominabant eliminium.

II. Est ergo postliminium jus quod nascitur * ex reditu in limen, id est fines publicos. Sic Pomponius reversum postliminio ait qui intra præsidia nostra esse coepit : Paulus cum in fines nostros intraverit. Sed ex paritate rationis consensus gentium rem eò perduxit, ut postliminium locum haberet, etiam si quis homo aut res ejus generis in quo postliminium esse placuerat, pervenisset ad amicos nostros, ut loquitur dicto loco Pomponius, aut ut Paulus exempli causa explicat, ad regem socium vel amicum. Quibus in locis * amici aut socii intelligendi sunt non simpliciter quibuscum pax est, sed qui partes in bello easdem sequuntur : ad quos qui venerunt, ut Paulus loquitur, nomine publico tuti esse incipiunt. Nihil enim interest homo aut res ad hos aut ad suos pervenerit. Apud eos vero qui amici sunt, sed non earundem partium, bello capti statum non mutant, nisi ex speciali pacto, quomodo in secundo federe icto inter Romanos & Carthaginienses convenerat, ut qui à Carthaginiensibus capti è populis amicis Romanorum in portus Romanis subditos venissent in libertatem vindicari possent : utque Carthaginiensium amicis par jus esset. Ideo * qui Romanorum bello Punico secundo capti in Græciam commercio pervenerant, jus ibi postliminii non habuerunt, quia Græci in eo bello neutras secuti fuerant partes : ac propterea opus fuit eos redimi ut liberarentur. Quin & apud Homerum non uno in loco videmus bello captos in locis pacatis venditos, ut Lycaonem Iliados φ. Eurimedusam Odysseæ H.

III. Vetus Romanorum locutio receptos postliminio etiam homines liberos dicebat. *Postliminio receptum* (ita enim legendum est) Gallus Aelius in libro primo significationum quæ ad jus pertinent, ait esse eum qui liber è qua civitate in aliam civitatem abierat, in eandem civitatem redit eo jure quod constitutum est de postliminiis. Item qui servus à nobis in hostium potestatem pervenit, postea ad nos redit in ejus potestatem cujus antea fuit, jure postliminii. Equi & muli & navis eadem ratio est in postliminii receptu (ita tria hæc verba, quæ delenda censer vir incomparabilis in Romani juris studio Iacobus Cujacius, levi mutatione retineri posse arbitror) quæ servi. quæ genera rerum ab hostibus ad nos postliminio redeunt, eadem genera rerum à nobis ad hostes redire possunt. Sed posteriores Romani lūrisconfulti discrete magis duas statuerunt species postliminii ut aut nos revertamur, aut aliquid recipiamus.

IV. Retinendum & illud Tryphonini, qui postliminii jus comprehendere

perere aut in bello ut in pace : sensu paulo alio quam quo idem dixerat Pomponius. In pace postliminium nisi aliter convenierit est * his qui non virtute bellica superati, sed fato suo deprehensi sunt, ut qui cur bellum subito exarsit apud hostes reperiuntur. Aliis autem captivis in pace postliminium non est, * nisi id pactis erat comprehensum, ut optime eum Tryphonius locum emendat doctissimus Petrus Faber, non improbante Cujacio. nam hoc & subjecta ratio & oppositum membrum aperte evincunt. *Pacem fecerat captivis dimissi, ita enim continebat, inquit Zonaras. Et Pomponius : si captivus de quo in pace cautum fuerat ut rediret, sua voluntate apud hostes mansit, non est ei postea postliminium.* Paulus : *si in bello captus pace demum facta refugit, postliminio relictus ad eum à quo priore bello captus erat : si modo non convenit in pace ut captivi redderentur.* Causam cur de his qui bellica virtute capti sunt id placuerit ex Servio hanc affert Tryphoninus, quia *spem revertendi civibus in virtute bellica magis quam in pace Romani esse voluerunt*, nimirum ut Livius loquitur ab antiquo minime indulgens in captivis civitas. Sed hæc ratio Romanorum propria non potuit constituere jus gentium : potuit tamen inter causas esse cur Romani illud jus ab aliis gentibus introductum & ipsi amplecterentur. Verior hæc est ratio, quod reges aut populi qui bellum suscipiunt, credi volunt iustas sibi fuisse causas cur id facerent : contra autem injuriam facere eos qui adversum se arma ferrent : quod cum utraque pars credi veller, nec tutum esset pacem servare cupientibus huic se controversiæ interponere, nihil melius facere potuerunt populi pacati, quam * ut id quod evenisset pro jure acciperent : atque ita captos in actu repugnandi haberent quasi ex iusta causa captos. At de his qui bello exorto deprehensi erant, dici idem non poterat. nam in illis nullum injuriæ consilium fingi poterat. Tamen ad minuendas hostium vires retineri eos manente bello non iniquum videbatur : bello autem composito nihil obtendi poterat quominus dimitterentur. Itaque consensum in hoc est, ut tales in pace semper libertatem obtinerent, ut confessione patrium innocentes : in cæteros vero ut quisque usurparer quod veller credi jus esse, nisi quatenus pacta certi aliquid præscriberent. Atque eandem ob causam * nec servi nec res bello captæ pace redduntur, nisi pactis expressum id sit : quia victor credi vult jus sibi fuisse ista quærendi : cui contradicere, id vero fuerat bella ex bellis ferere : ex quibus apparet ingeniose non ex vero allatum illud apud Quintilianum pro Thebanis : Ideo captivos si in patriam suam redierunt, liberos esse, quia bello parati non nisi eadem vi possideantur. Diximus de pace. In bello redeunt postliminio homines qui antequam caperentur liberi fuerant : recipiuntur servi & alia quædam.

V. † Liber homo ita demum postliminio redit si hoc animo ad suos venerit ut eorum res sequeretur, ut à Tryphonino proditum est : nimirum quia ut quis servus liber fiat, se debet, ut ita dicam, acquirere, quod non est nisi volentis. Cæterum * an vi bellica receptus sit ab hostibus an dolo profugerit, nihil refert ut à Florentino notatum est. Tantundem erit si ab hostibus sponte sit traditus. Quid * si ab

hoste

Sem. lib. 1,
c. 7.
Tom. 111.
L. 4. c. 1.
D. de capt.
L. 1. p. und
bello d. tit.

† d. l. in bello.
¶. manu-
mittendo, &
l. postlimini
¶. captivus,
D. de capt.
L. nihil. D.
de capt. l.
cum non re-
demptum.
C. de postl.

hoste venditus commercio, ut sit, ad suos pervenerit? Tractatur hæc controversia * apud Senecam in Olynthio quem Parrhasius emerat. Querit enim cum decretum factum esset ab Atheniensibus, quo Olynthii juberentur liberi esse, hoc contineretur liberi ut fierent, an ut liberi judicarentur, quorum hoc est verius.

V I. Liber autem homo, postquam ad suos rediit, non se tantum sibi acquirit, sed & res omnes quas habuerat apud populos pacatos, siue corporales, siue incorporales. Quia populi pacati sicut factum pro jure secuti erant in capto, ita & in liberato, ut se æquos præbeant utrique parti. Ergo dominium quod habuerat in res ejus is, qui belli jure eum possidebat, non erat sine omni conditione: cessare enim poterat ipso invito, si captus qui fuerat ad suos pervenisset. Has ergo res sic ille perdit, quomodo hominem cujus erant accessio. Quid si tamen alienasset? an qui titulum habet ab eo qui belli jure eo tempore erat dominus, tutus erit gentium jure, an & hæc recuperabuntur? De his loquor quæ apud populum belli medium existabant. Distinguendum videtur inter res quæ ejus sunt generis ut postliminio redeant, & quæ extra id genus sunt, quod discrimen jam mox explicabimus, ut illa videantur alienata cum sua causa & sub conditione: ista vero simpliciter. Alienata autem intelligo etiam quæ donata aut acceptilata sunt.

V I I. At sicut ad postliminio redeunt jura redeunt, ita & jura in ipsum restituuntur, ac pro eo habentur ut Tryphoninus loquitur ac si nunquam ille hostium potitus fuisset.

*L. in bello. ¶
cetera, l.
mulier. D.
de capt.*

V I I I. Huic regulæ de liberis hominibus exceptionem hanc recte ascribit Paulus: *Postliminio carent qui armis victi hostibus se dede-* rant, nimirum quia pactiones cum hostibus factæ valent jure gentium ut alibi dicemus, nec adversus eas est postliminium. Ideo Romanis illi à Pœnis capti apud Gellium: *postliminium justum non esse sibi, quoniam de jure victi forent.* Vnde & induciarum tempore non esse postliminium recte à Paulo notatum est. At hos qui hostibus deduntur sine ulla scilicet pactione, postliminio reverti respondit Modestinus.

*L. postlimi-
nio d. tit.
L. postlimi-
nium ¶. in-
ducia. D. de
capt.
L. eos qui, d.
tit.*

I X. Quod de singulis personis diximus idem & in populis locum habere arbitror, ut qui liberi fuerunt suam recipiant libertatem, si forte eos vis fociorum eximat hostili imperio. At si ipsa multitudo, quæ civitatem constituerat, dissoluta sit, verius puto non eundem populum censeri, nec postliminio res restitui ipso gentium jure, quia populus, ut navis, partium dissolutione plane interit, eo quod tota ejus natura in illa perpetua conjunctione consistit. Non ergo quæ fuerat Sagunti civitas eadem existit cum veteribus cultoribus ea sedes octavo post anno restituta est. neque Thebæ cum jam Thebani in servitutem ab Alexandro venissent. Hinc apparet quod Thessali Thebanis debuerant, non esse Thebanis postliminio restitutum: idque duplici de causa: tum quod novus erat populus: tum quod Alexander quo tempore dominus erat hoc jus alienare potuerat & alienaverat: & quia creditum non in eorum est numero quæ postliminio redeunt. Ei quod de civitate diximus haud multum

*L. non ut l. cum illa. C. de iugura, * matrimonium non censebatur postliminio restitui, sed l. de casti.* diffimile est quod veteri illo Romano jure quo dissolubilia erant conjuga, * matrimonium non censebatur postliminio restitui, sed novo consensu reintegrari.

*d. l. postlimi-
nium, C.
trans. fura,
et q. l. si
quis que.* X. Et ex his quidem intelligi potest quale sit jure gentium postliminium in liberis hominibus. Caterum jure civili id ipsum jus quod ea attingit quæ intra civitatem aguntur, & adstringi additis exceptionibus aut conditionibus, & produci ad alia commoda potest. Sic jure civili Romano de numero eorum qui postliminio redeunt, exempti sunt transfugæ: etiam filii familias in quos patri videtur salva esse debuisse potestas illa patria quæ propria erat Quiritium. Sed hoc ideo placuisse ait Paulus, quia disciplina castrorum antiquior fuit parentibus Romanis, quam caritas liberorum: cui congruit

De finib. l. quod de Manlio ait Cicero suo dolore sancivisse eum militaris imperii disciplinam, ut saluti prospiceret civium, qua intelligebat contineri suam: ipsique naturæ & patrio amori prælatum ab eo jus majestatis. Detrahit & hoc aliquid de jure postliminii, quod legibus Articis primum, deinde Romanis constitutum est, ut qui redemptus est ab hostibus redemptori * serviat, donec pretium reddiderit. Sed hoc ipsum favore libertatis introductum apparet, ne adempta spe recuperandæ pecuniæ multi in hostium manu relinquerentur. Et illa ipsa servitus iisdem Romanis legibus multis modis mitigatur & postrema lege Justiniani finitur operis quinquennii: morte quoque redempti jus repetendæ pecuniæ exstinguitur: sicut & contracto inter redimentem & redemptum matrimonio remissum censetur: & redemptæ mulieris prostitutione amittitur, multaque aliâ jure Romano in favorem redimentium & in poenam proximorum qui suos non redimunt constituta sunt. Rursus auctum est postliminii jus lege civili, eo quod non ea tantum quæ in postliminio sunt jure gentium, sed res omnes, jura omnia perinde habentur, ac si is qui rediit nunquam hostium potitus esset: quod & jure Artico obtinuit. Nam ut apud Dionem Prusænsen oratione xv legimus quidam Calliæ se filium dicens captum in clade ad Acanthum & servisse in Thracia, cum Athenas postliminio rediisset, hæreditatem Calliæ à possessoribus petiit, nec aliud quæsitum est in judicio, quam an is revera Calliæ esset filius. Idem narrat Messenios, cum longo tempore serviissent, tandem & libertatem & regionem recepisse. Imo & quæ per usucapionem aut liberationem ex bonis substracta, vel non utendo finita esse videbantur, actione rescissoria restituuntur. nam in edicto de majoribus in integrum restituendis is comprehenditur qui in hostium est potestate. Et hoc quidem venit ex jure Romano antiquo.

*L. ab hosti-
bus. C. de
postliminio.
l. 1, q. 1. D.
quibus ex
caus. majores.*

*L. Divus D.
de jure fisci,
l. bona. 5. ap-
paret. D. de
capt.*

Ar lex Cornelia etiam hæredibus consuluit eorum qui capti apud hostes decessissent: jura eorum conservans perinde quasi qui non redit jam eo tempore quo captus est decessisset. Quæ jura civilia si tollas, haud dubie statim ut quis ab hostibus captus esset * bona ejus futura fuissent occupantium, quia qui apud hostes esset pro nullo haberetur. Quod si qui captus fuerat rediret, nihil reciperet præter ea quæ jure gentium postliminium habent. Quod vero captivorum bona fisco cedunt, si hæres nullus sit, ex jure speciali est Romano.

Vidimus

Vidimus de his qui redeunt : videamus de his quæ recipiuntur.

XI. Inter hæc sunt primum servi & ancillæ * etiam sæpe alienati, * etiam ab hoste manumissi : quia hostium jure manumissio obesse civi nostro servi domino non potuit : ut bene notat Tryphoninus. *L. in bello. §. manumittendo. L. ult. D. de capt.* Sed ut servus recipiatur necesse est ut aut revera habeatur à veteri domino, aut haberi facile possit. Quare cum in rebus aliis sufficiat eas intra fines esse perductas, ad postliminii jus in servo id non erit satis, nisi & cognoscatur. nam qui in urbe Roma est ita ut lateat, nondum receptus Paulo videtur. Ac sicut hac in parte à rebus inanimis distat servus, ita vicissim à libero homine in eo distat, quod ut postliminio recipiatur non requiritur ut animo res nostras sequendi venerit. Id enim in eo requiritur qui se recepturus est, non in eo qui ab altero sit recipiendus, & ut Sabinus scripsit *de sua qua civitate cuique constituendi facultas libera est, non de domini jure.* Non excepit ab hoc gentium jure servos transfugas lex Romana. nam & in his dominus pristinum jus recipit, ut Paulus nos docet : ne contrarium jus non tam ipsi injuriosum sit, qui servus semper permanet, quam domino damnosum. Generaliter de servis qui virtute militum recuperantur dictum est ab Imperatoribus illud quod ad res omnes male à nonnullis trahitur : *Receptos eos non captos judicare debemus, & militem nostrum defensorem eorum decet esse, non dominum.* *L. ab hostibus. C. de postl.* Qui ab hostibus redempti sunt servi protinus Romano jure fiunt redimentis, sed oblato demum pretio postliminio recipi intelliguntur. Verum hæc subtilius explicare juris civilis interpretum est. Nam & posterioribus legibus mutata sunt nonnulla : & quo servi capti ad reditum invitarentur, proposita libertas his quibus membrum ruptum esset statim, cæteris post quinquennium, ut videre est in legibus militari-bus à Rufo collectis.

XII. Illa quæstio magis ad nos pertinet, an & populi qui subjec-ti alieno imperio fuerunt in veterem causam recidant : quod tractari potest si non is cujus imperium fuerat, sed sociorum aliquis eos hosti eripuisset. Puto hic idem dicendum quod in servis, nisi sociali federe aliter convenerit.

XIII. Inter res primum occurrunt agri, qui in postliminio sunt. *Verum est, ait Pomponius, expulsis hostibus ex agris quos ceperint dominia eorum ad priores dominos redire.* Expulsi autem hostes intelligi debent ex quo aperte eo accedere amplius non possunt ut alibi explicavimus. Sic Æginam insulam Atheniensibus ereptam * veteribus dominis Lacedæmonii reddiderunt. Agros ex Gothis & Vandalis recuperatos veterum possessorum hæredibus reddiderunt Justinianus alique Imperatores : * non admissis adversus dominos præscriptionibus illis quas Romanæ leges induxerant. Quod de agris jus est idem esse arbitror de omni jure quod solo adhærer. Nam & loca capta ab hostibus quæ religiosa vel sacrâ fuerant, si ab hac calamitate fuerint liberata, quasi quodam postliminio reversa pristino statui restitui scripsit Pomponius : quicum convenit illud Ciceronis in Verrina de Signis, de Diana Segestana : *P. Africani virtute religionem simul cum loco recuperavit.* & Marcianus cum postliminii jure comparat

parat jus illud quo solum ædificio occupatum eo collapsio littori redditur. Quare & usumfructum agri recepti restitui dicendum erit ad exemplum ejus quod de agro inundato Pomponius respondit. Sic Hispanis lege cautum est ut comitatus & aliæ jurisdictiones hæreditariæ postliminio redeant, majores omnino, minores si intra quadriennium à receptione vindicentur; nisi quod arcem bello amissam & quomocunque recuperatam retinendi jus rex habet.

XIV. De mobilibus generalis in contrarium regula est, ut postliminio non redeant, sed in præda sint: ut hæc opponit Labeo. Quare & commercio parata, ubicunque reperiuntur, manent ejus qui emit: nec apud pacatos reperta aut intra fines perducta vindicandi jus est vereri domino. Sed ab hac regula videmus olim excepta quæ in bello usum habent: quod ideo placuisse gentibus videtur ut recuperandi spes ad ea comparanda alacriores homines redderet. Plurimarum enim civitatum instituta eo tempore ad rem bellicam referebantur. quare facile in hoc consensum est. Vsum autem in bello hæc habere censetur quæ modo ex Gallo Ælio attulimus, sed quæ distinctius exposita existant tum apud Ciceronem in Topicis, tum apud Modestinum: Naves scilicet longæ atque onerariæ, non item lusoriæ, aut actuariæ voluptatis causa paratæ: muli, sed clielarii: equi & equæ, sed fræni patientes. Et hæc res sunt quas & legari recte voluerunt Romani, & in præstationes familiæ herciscundæ venire. Arma & vestis usum quidem in bello habet, sed postliminio non redibant, quia minime favorabiles erant qui in bello arma aut vestem amitterent: imo id flagitii loco habebatur, ut passim in historiis apparet. Atque in hoc notantur arma ab equo distare, quod equus sine culpa equitis proripere se potuit. Et hoc quidem rerum mobilium discrimen videtur usum habuisse in accidente, etiam sub Gothis, ad Boetii usque tempora. Is enim Ciceronis Topica explicans ita videtur de hoc jure loqui quasi quod ad eum diem vim suam obtineret.

XV. At posterioribus temporibus, si non ante, sublata videtur hæc differentia. Passim enim tradunt morum periti res mobiles postliminio non redire, & * id de navibus constitutum multis in locis videmus.

XVI. Eæ vero res quæ intra præsidia perductæ nondum sunt, quanquam ab hostibus occupatæ, ideo postliminii non egent, quia dominum nondum mutarunt ex gentium jure. Et quæ piratæ aut latrones nobis eripuerunt non opus habent postliminio, ut Vlpianus & Javolenus responderunt; quia jus gentium illis non concessit ut jus domini mutare possunt: quo innixi Athenienses Halonesum quam ipsis prædones, prædonibus Philippus eripuerat, ut redditas à Philippo, non ut donatas volebant accipere. Itaque res ab illis captæ ubicunque reperiuntur vindicari possunt, nisi quod ex naturali jure alibi censuimus ei qui suo sumptu possessionem rei adeptus est tantum esse reddendum, quantum dominus ipse ad rem recuperandam libenter impensurus fuerat.

XVII. Potest tamen lege civili aliud constitui: sicuti * lege Hispana-

I. si ager D. quæ omni mod. usumfructus amittit.

Reg. Confr. lib. x. tit. 29, p. 2.

L. 2, & 4. D. de capt.

L. id quod apud hostes, D. de leg. 1. L. item Labeo cum. l. seq. D. de fam. herc.

Bart. in l. si quid bello, D. de capt.

Ang. & Sabin. in l. ab hostibus. C. de capt.

Const. Gall. l. xx. tit. 13, art. 24. Cons. maru. c. 287.

L. hostes, & l. latrones, D. de capt. l. postlim.

q. a prius eod. in. De mosth. de Haloneso.

Hispanica naves à piratis captæ eorum sunt qui eas eripiunt piratis : *Sup. lib. 11, c. x, §. 9. Lib. xxxi, tit. 29, p. 2. Covarr. ad c. peccatum, p. 11, §. 2. n. 8. Lib. 11, c. 15, §. 5.* neque enim iniquum est ut privata res publicæ utilitati cedat , præsertim in tanta recuperandi difficultate. Sed lex talis non obstat exteris quo minus res suas vindicent.

XVIII. Illud magis mirandum quod restantur Romanæ leges postliminii jus locum habuisse non tantum inter hostes , sed & inter Romanos & populos externos. Sed alibi diximus reliquias has esse sæculi Nomadum, quo sensum naturalis societatis, quæ est inter homines , mores exsurdaverant. Itaque apud gentes, etiam quæ bellum publicum non gererent , erat quædam belli inter privatos quasi ipsis moribus indicti licentia , ac ne ea licentia ad interficiendos homines profiliret , placuit captivitatis jura inter eos introduci , cui consequens fuit ut & postliminio locus esset, aliter quam cum latronibus ac piratis , quia illa visrem producebat ad æquas pactiones quæ à latronibus & piratis contemni solent. Iuris olim controversi videntur fuisse an qui apud nos serviunt ex populo federato si domum revenissent postliminio redeant. ita enim hanc quæstionem proponit Cicero primo de Oratore. Er Gallus quidem Ælius sic ait : *Cum populus liberus & cum federatis & cum regibus postliminium nobis est ita uti cum hostibus.* Contra Proculus : *Non dubito quin federati & liberi nobis externi sint : non inter nos atque eos postliminium esse.* Ego arbitror distinguendum inter federa, ut si qua essent quæ belli duntaxat publici componendi aut cavendi causa essent inita ea nec captivitati in posterum, nec postliminio obstarent. at si qua id continerent ut tuti essent publico nomine qui ab his ad illos venissent, ut tunc captivitate sublata cessaret & postliminium. Et hoc mihi indicare videtur Pomponius cum ait , *si cum gente aliqua neque amicitiam neque hospitium neque fedus amicitia causa factum habemus, hi hostes quidem non sunt : quod autem ex nostro ad eos pervenit illorum fit, & liber homo noster ab eis captus servus fit & eorum : idemque est si ab illis ad nos aliquid perveniat, hoc quoque igitur casu postliminium datum est.* Cum dixit fedus amicitia causa, ostendit & alia esse posse federa quibus nec hospitii nec amicitia jus inest. Proculus quoque eos à se populos federatos intelligi qui amicitiam aut hospitium tutum promississent , satis significat cum subjicit : *Etenum quid inter nos atque eos postliminii opus est, cum & illi apud nos, & libertatem suam & dominium rerum suarum aque atque apud se retineant , & eadem nobis apud eos contingant?* Quare quod apud Gallum Ælium sequitur, *quæ nationes in ditione nostra sunt, cum his postliminium non est*, ut recte legit Cujacius , hoc additamento supplendum erit, nec cum his quibus cum fedus amicitia causa habemus.

XIX. At nostris temporibus non inter Christianos tantum , sed & apud plerosque Mahumetistas, jus ut captivitatis extra bellum, ita & postliminii evanuit , sublata utriusque necessitate ob restitutam vim ejus cognationis quam inter homines natura esse voluit. Habere tamen locum poterit vetus illud jus gentium , si res sit cum gente tã barbara ut sine indictione aut causa omnes externos & res eorum hostiliter tractare pro jure habeat. Atque eam in partem dum hæc scribo, judicatum est in summo Auditorio Parisiensi, cœtus principe

Nicolao Verdunio : bona quæ Francorum civium fuerant ab Algeriensibus, populo prædationibus maritimis in omnes alios grassari soliro, capta belli jure mutasse dominum : ac proinde cum recepta ab aliis essent, facta eorum qui receperant. In eadem cognitione & hoc judicatum est quod modo diximus, naves hodie inter ea non esse quæ postliminio recipiuntur.

Annotata ad Caput ix.

§. I.

Post, quod reditum notat] Vnde Postvorta dea.
Ab antiqua voce limo] Servius ad XII Æneidos & Donatus ad illud Eunuchi *limis oculis*. Festus : *Limus obliquus id est transversus, unde & limina*. Isidorus libro xv, c. 14. *limites appellati antiquo verbo transversi. nam transversa omnia antiqui lima dicebant, à quo & limina ostiorum, per quæ foris & intus itur : & limites quod per eos foras in agros eatur*. in Glossario *Limes πλάγια ὁδός*.

Contagio & contagēs] compages & compago, quod ipsum olim fuit compagen, ut docet genitivus & verbum inde deductum, sicut & sanguis fuit sanguen.

Nominabant eliminium] Et colliminium in Solino est quod vulgo collimitium.

§. II.

Ex reditu in limen] Hinc sumpta translatione postliminium ecclesiasticæ pacis dixit Terrullianus de Pudicitia.

Amici aut socii intelligendi non simpliciter quibuscum pax est] ita sensitse Maroci & Fesæ regem apparet ex Thuani libro cxxx in anno cio DCIII.

Qui Romanorum bello Punico secundo capti in Graciam commercio pervenerunt, ius ibi postliminii non habuerunt] Valerius Maximus libro v, cap. II, 6. Diodorus Siculus Excerpto legationum n. 3. Sic & Rhodii quos Atheniensium cives bello Philippi emerant liberaliter Atheniensibus reddidere. Polybius Excerpto legationum n. 3.

§. IV.

His qui non virtute bellica superati sed fatis suo deprehensi sunt] Vide exemplum apud Parutam belli Cyprii lib. i.

Nisi id pactis erat comprehensum] Vide Iosephum antiquæ historiæ XII, 2. Polybius pacta ponit comprehendentia ut captivi redderentur in pace Philippi, Ætolorum, cum exceptione tamen, & Antiochi. excerptis de legationibus 9, 28, 35. Eadem exempla habet Livius, & præterea pacis cum Nabide. Similia aliquot suppeditat Zosimus. Ut ecce Probi pax cum Vandalis & Burgundis sic inita : *ἐφ' ὅτι καὶ τὴν λαίαν καὶ τὸς αἰχμαλώτους, ὅς ἐτυχον ἔχοντες, ἀποδίδωαι, ut & prædam omnem & quoscunque habebant captivos redderent*. Lib. i similem pacem narrat Iuliani cum Germanis, item cum Quadis qui in Germania libro III. Ammianus Marcellinus libro XVII de rege Alemannorum Suomario : *pacem genibus curvatus orabat. & eam cum concessione præteritorum sub hac meruit lege, ut captivos redderes nostros*. mox de Sarmatis : *missi obtinere sedes impaciendi nostros reddidere captivos* : de alia rursus Sarmatarum parte idem dicit. Apud Zonaram multa talia : inter cætera in rebus Michaelis qui filius Theophili, de Bulgaro loquens : *τὸς αἰχμαλώτους*

λάτρεῖ ἐλευθερίῳ συνίδετο, *promisit captivis se daturum libertatem.* Nicetas libro II captivis omnibus libertatem ait datam, exceptis Corinthiis & Thebanis viris ac mulieribus. Interdum convenit, ut reddantur captivi, qui à Republica possidentur: ut apud Thucydidem v.

Vt id quod evenisset pro jure acciperent] Vide Priscum excerpto de legationibus 28. & Bezarum de bello Genuensium in Venetos libro II.

Nec servi] Totilas Pelagio Diacono à Romanis ad se misso edicit ne de reddendis Sicularum servis verba faciat, dicens iniquum fore ut Romani commilites suos veteribus dominis dedant. Locus est Gotthicorum III.

In bello redeunt postliminio homines, qui, antequam caperentur, liberi fuerunt] Iulianus oratione in malos Cynicos: ἔγω μὲν ἂν εἰν οἰκίται καὶ ὁπόσας τῶν αἰχμαλώτων λυτῆσθαι καὶ ὅτι οἱ νόμοι τῆς ἀποδεδωκασί τὴν ἐλευθερίαν. Hoc modo servi essent etiam quos bello captos liberamus. Atqui talibus ubi ad nos redierint libertatem adjudicant leges.

An vi bellica receptus sit ab hostibus] Vt illi quos à Slavis captos liberare Hunni, apud Procopium itidem Gotthicorum III:

Si ab hoste venditus commercio ad suos pervenerit] Vt eodem Procopii libro Iuvenis Childubius τὰ νῦν δὲ ἐπεὶ ἀφίκετο εἰς πατρίαν ἦθη ἐλευθεροῦτο λοιπὸν κατὰ τὸ νόμον καὶ αὐτὸς ἔσται: dicebat se cum in patriam redisset, liberum ex jure in posterum fore. Et apud Turcas nullum olim fuisse captivis postliminium notat Leunclavius.

Apud Senecam] Libro v, controversia 34.

Matrimonium non censetur postliminio restitui] Aliter inter Christianos. Leo Papa ad Nicetam Aquilejensem Episcopum: *Vt sicut in mancipiis vel agris aut etiam in domibus ac possessionibus, in captivitate ductis postliminium reversis de captivitate servatur, ita etiam & conjugia, si alius juncti fuerint, reformantur.* Vide Hincmarum in opusculo de divortio Lotharii & Terbergæ ad interrogationem XI II. & responsum Stephani Papæ cap. 19, in Tomo II Conciliorum Galliæ.

Serviat donec pretium reddiderit] Idem cap. 34. Edicti Caroli Cal. §. x. vi Pistis.

Bona ejus futura fuissent occupantium] Vide legem Wisigothicam lib. v, tit. IV, c. 15.

Etiam saepe alienati] At edicto Teuderichi ita constitutum est: *Servi vi aut coloni ab hostibus capti & reversi domino restituantur, si non sunt ante ab altero vendentibus hostibus in commercio comparati.* Vide & Cassiodorum III, 43. At lege Wisigothica mancipium bello receptum domino redditur. is qui recepit, tertiam partem accipit justii pretii. Si ab hostibus venditum receptum fuerit, redit ad dominum pretio reddito & melioramentis, lib. v, tit. IV, 21.

Etiam ab hoste manumissus] ut à Mithridate, qui retracti in servitutum. Appianus Mithridatico.

Veteribus dominis] nempe qui partium Lacedæmoniarum fuerant. §. XII. Confer quæ supra cap. VI, §. 7.

Nod admissis adversus dominos præscriptionibus illis] Idque ex lege Honorii, qui quanquam relicta Vandalis Hispania, tamen dum eam tene-

tenerent Vandali. prescriptionem tricenariam dominis nocere non luerat. meminit Procopius Vandalicorum 1. Valentinianus in Novella lege de Episcopali iudicio : *Trienniali temporum definitione conclusa ea præcipimus, quæ perpetui aut infiniti sæculis servabantur: exceptis Afrorum negotiis, qui si probaverint necessitatem Vandalicam pertulisse: ut de illorum causis illa tempora præfixo tricennio subtrahantur, quæ claruerit sub hostilitate consumpta.* In concilio Hispalensi relato in causam XVI, quæstione IV: *sunt per legem mundicalem his quos barbarica severitas captiva necessitate transverexit, posthumio revertentibus redditur antiqua possessio.* convenit C. Ex transmissa. De præscriptionibus. vide & Cujacium ad titulum C. de præscriptione xxx annorum.

§. XV. *Id de navibus constitutum multis locis videmus*] Decisio Genuensis centesima prima.

§. XVI. *Predoniibus Philippus eripuerat*] Vide ipsam Philippi epistolam inter opera Demolthenis.

§. XVII. *Leg: Hispanica naves à piratis capte eorum sunt qui eas eripiunt piratis*] Idem apud Venetos. Patet ex literis Fraxini Canæi Tomo I.

C A P V T X.

Monita de his quæ fiunt in bello injusto.

I. <i>Quo sensu pudor vetare dicatur quod lex permutit:</i>	IV. <i>Qui hinc, & quatenus ad restitutionem obligentur.</i>
II. <i>Aptatum hoc ad ea quæ jure Gentium permixta diximus.</i>	V. <i>An res capta bello injusto reddenda sint ab eo qui cepit.</i>
III. <i>Interna injustitia injustum esse quod ex bello injusto fit.</i>	VI. <i>An & ab eo qui detinet.</i>

L. b. III.
c. 4.

Legenda mihi retro vestigia, & eripienda bellum gerentibus pene omnia quæ largitus videri possum, nec tamen largitus sum. nam cum primum hanc juris gentium partem explicare sum aggressus, testatus sum juris esse aut licere multa dici eo quod impune fiant, partim etiam quod judicia coactiva suam illis auctoritatem accommodent, quæ tamen aut exorbitent à recti regula, sive illa in jure stricte dicto, sive in aliarum virtutum præcepto posita est, aut certe omittantur sanctius & cum majori apud bonos laude. In Troadibus Senecæ dicenti Pyrrho

Lex nulla capto parcit, aut poenam impedit,

Regerit Agamemnon,

Quod non vetat lex, hoc vetat fieri pudor.

Quo in loco pudor non tam hominum & famæ, quam æqui & boni, aut certe ejus quod æquius meliusque est, respectum significat. Sic in Justinianeis Institutionibus legimus: *Fidei commissæ appellata sunt, quia nullo vinculo juris, sed tantum pudore eorum qui rogabantur, continebantur.* Apud Patrem Quintilianum: *Non aliter salvo pudore ad sponsorem venit creditor, quam si recipere à debitore non possit.* Atque eo sensu sæpe videas justitiam cum pudore conjungi.

Nondum Iustitiam facinus mortale fugarat:

Ultima de Superis illa reliquit humum:

Proque

Proque metu populum sine vi Pudor ipse regebat.

Hesiodus : Δίκη δ' ἐν χερσὶ καὶ αἰδῶς

Operibus.

Οὐκ ἔστι βλάψις δ' ὁ κρατὶς τ' ἀξείονα φῶτα.

— *nusquam Pudor : aurea nusquam*

Iustitia . insulanti pravi melioribus ultro.

Plato libro XII delegibus : παρεγένετο γὰρ αἰδῶς Δίκη λέγεται τε καὶ ὄντως *Protagora.*
ἐξενεῖται Emendem παρέδεξε : ut sensus sit : Comes pudoris iustitia vocatur,

ἔξ merito quidem. Nam & alibi idem Plato sic loquitur : Θεὸς δεισας *Ad inter-*
πρὸς τῶν γένε' ἀνθρώπων μὴ ἀπὸ λοιπῶ πάν, δωρεῖται ἀνθρώποις αἰδῶ τε καὶ δίκῃ ἐν εἶναι *ditum pra-*
πόλεων φόβου τε καὶ δέσμοις Φιλίας συνάγωγῃ. Deus metuens ne plane interiret *dem.*

genus humanum , dedit hominibus iustitiam ac Pudorem, ornamenta civita-

tum , & ad amicitiam colligendam vincula : & Plutarchus simili modo

δίκῃ vocat ἔνοχον αἰδῶς, Iustitiam pudoris cohabitatricem : qui & alibi jun-

git αἰδῶ & δικαιοσύνην. Apud Dionysium Halicarnassensem simul nomi-

nantur αἰδῶς φόβου καὶ δίκῃ. pudor decorum ἔξ honestum. Sic & αἰδῶ &

ἐπιφειάῃ copulat Iosephus Pudorem & Aequitatem : Paulus quoque Iu-

risconsultus conjungit naturale jus & pudorem. Cicero autem inter

justitiam & verecundiam ita fines regit, ut iustitiæ partes statuatur non

violare homines, verecundiæ non offendere. Cum eo quem ex Seneca

adduximus versu bene convenit dictum ejusdem in scriptis philo-

sophicis. * *Quam angusta innocentia est ad legem bonum esse? Quanto latius*

officiorum patet quam juris regula? quam multa pietas, humanitas, liberalitas,

iustitia, fides exigunt? qua omnia extra publicas tabulas sunt. Vbi vides jus à

iustitia distingui, quia jus accipit id quod in judiciis externis viget.

Idem id alibi explicat egregie exemplo juris herilis in servos. In

mancipio cogitandum est, non quantum illud impune pati possit, sed quantum ti-

bi permittat equi bonique natura, qua parcere etiam captivis & pretio paratis

jubet. Deinde : Cum in servum omnia liceant, est aliquid quod in hominem

licere commune jus animantium vetet. quo in loco notanda iterum vocis

licere diversa acceptio, altera exterior, altera interior.

I I. Eundem habet sensum illa Marcelli in Senatu Romano distin-

ctio : non quid ego fecerim inquisitionem venit, quem quicquid in hostibus

feci jus belli defendit, sed quid isti pati debuerint : ex æquo & bono scilicet.

Idem discrimen Aristoteles innuit disputans an justa dicenda sit quæ

ex bello oritur servitus : ὅλως δ' ἀντεχόμενοι πνεύ, ὡς οἶονται δικαίως πνέου

(ὁ γὰρ νόμος δικαίον ἐστὶ) τὴν καὶ πόλευν δελέειν πησασθαι, δικαίαν ὅλως δ' ἔφασι

πνέου γὰρ ἀρχὴν εὐδένεσθαι μὴ δικαίαν εἶναι πολέμω. Quidam respicientes iusti ali-

quid (* nam & lex iustum quid est) iustam esse ajunt servitutem ex bello : at

omnino iustam esse negant, quando accidere potest ut iniusta fuerit bellandi cau-

sa. Simile est illud Thucydidis in Thebanorum oratione : ὧς ἐν

χερσὶν ἀπεκλίνεσθε ἔχ ὁμοίως ἀλγύνειν καὶ νόμον γὰρ δὲ πᾶσι ἐπαχρον : de his quos

in conflictu occidistis, non adeo querimur, accidit enim hoc illis jure quodammo-

do. Sic & ipsi Iurisperiti Romani, quod sæpe jus captivitatis vo-

cant alibi injuriam appellant, & æquitati opponunt naturali, & Se-

neca servi nomen ex injuria natum, id quod sæpe accidit respiciens.

Apud Livium quoque Itali retinentes ea quæ Syracusanis bello ade-

merant, pertinaces ad obtinendam injuriam appellantur. Dion Pru-

sænsis cum dixisset bello captos si ad suos rediissent libertatem re-

cipere ,

Vita Thesei.

Lib. VI.

Lib. XIII.

antig. c. 19.

L. adeptu-

rum, D. de

titu nupt.

Off. I.

Lib. I de

Ira, c. 27.

Lib. I de

Clem. c. 18.

Lib. I de

Lib. I de

Lib. I de

Lib. I de

Lib. I de

Lib. I de

Lib. I de

Lib. I de

Lib. I de

Lib. I de

Lib. I de

Lib. I de

Lib. I de

Lib. I de

Lib. I de

Lib. I de

Lib. I de

Lib. I de

Lib. I de

Lib. I de

Lib. I de

Lib. I de

Lib. I de

Lib. I de

Lib. I de

Lib. I de

Lib. I de

Lib. I de

Lib. I de

Lib. I de

Lib. I de

Lib. I de

Lib. I de

Lib. I de

Lib. I de

Lib. I de

Lib. I de

Lib. I de

Lib. I de

Lib. I de

cipere, addit, *ὡς ἀδικῶς δαλῶντες ut qui per injuriam in servitute fuissent.*
 * Lactantius de philosophis loquens: *Cum de officiis ad rem militarem pertinentibus disputant, neque ad justitiam neque ad veram virtutem accommodatur illa omnis oratio, sed ad hanc vitam, moremque civilem.* Idem mox à Romanis ait legitime illatas injurias.

III. Primum ergo dicimus, si belli causa injusta sit, etiamsi bellum solenni modo susceptum sit, injustos esse interna injustitia omnes actus qui inde nascuntur: ita ut qui scientes tales actus operantur, aut ad eos cooperantur, habendi sint in eorum numero, qui ad regnum cæleste sine poenitentia pervenire non possunt. Vera autem poenitentia, si tempus & copia suppetat, omnino requirit, ut is qui damnum dedit, sive interficiendo, sive res corrumpendo, sive prædas agendo, id ipsum resarciat. Ideo Deus* negat grata sibi esse jejunia eorum qui non jure captos detinebant: & Ninivitis rex indicens justitium præcipit ut rapina manus vacuefaciant, naturæ ductu agnoscens sine tali restitutione poenitentiam fictam & inanem fore. Atque ita videmus sentire * non Iudæos tantum & Christianos, sed & Mahumeristas.

IV. Ad restitutionem autem tenentur, secundum ea quæ generaliter à nobis alibi explicata sunt, belli auctores, sive potestatis jure, sive consilio, de his scilicet omnibus quæ bellum consequi solent: etiam de insolitis, si quid tale jusserunt, aut suaserunt, aut cum impedire possent non impedierunt. Sic & duces tenentur de his quæ suo ductu facta sunt: & milites in solidum omnes qui ad actum aliquem communem, puta urbis incendium, concurrerunt: in actibus diviuis pro damno quisque cujus ipse causa unica, aut certe inter causas fuit.

V. Neque admittendam putem exceptionem quam nonnulli adferunt de his qui aliis operam navant: si modo in ipsis aliquid hæreat culpæ. Ad restitutionem enim sine dolo culpa sufficit. Sunt qui videntur existimare res bello captas, etiam si justa belli causa non adfuerit, reddendas non esse, eo quod bellantes inter se cum bellum inierunt ista capientibus donasse intelligantur. Sed nemo suum iactare temere præsumitur: & bellum per se longe abest à contractuum natura. Ut vero pacati populi certi quid haberent quod sequerentur, nec bello implicarentur inviti, sufficebat introductio externi de quo diximus dominii, quod cum interna obligatione restitutionis potest consistere. Atque id illi ipsi auctores videntur statuere in jure captivitatis personarum. Ideo Samnites apud Livium, *res hostium in præda captas quæ belli jure nostra videbantur remissimus.* Videbantur ait, quia injustum id bellum fuerat ut jam ante agnoverant Samnites. Non dissimile est quod ex contractu sine dolo iniuro cui inest inæqualitas, jure gentium nascitur facultas quædam cogendi eum qui contraxit ad implenda pacta: nec eo tamen minus qui plus æquo stipulatus est rem ad æqualitatem reducere ex probi ac pii hominis officio tenetur.

VI. Sed & qui damnum ipse non dedit, aut sine omni culpa dedit, sed rem bello injusto captam ab alio penes se haber, tenetur eam reddere, quia cur alter ea carere debeat nulla causa subest naturaliter

1 Cor. vi,
10.

Ion. ii, 10.

Libro præceptorum legis præcepto jubente xvi.
Salu. in verbo bellum, p. 3, n. 10, & 11, & 12.
Covar. d. 3. 11, n. 8.
Less. lib. 11, c. 13, dub. 4.
Addo l. vulgatu s. si duo. D. de furto.
Salu. d. loco. num. 10.
Vass. lib. 1. contrav. 111. c. 9, num. 17.
Mols. diss. 118, §. ut vero.

Lib. ix.
 Lib. cxi.
 Vide supra l. 11, c. 11.

Vide supra lib. 11, c. 9.

ter iusta, non consensus ipsius, non malum meritum, non compensatio. Non aliena ab hac re historia est apud Valerium Maximum: *Populus, inquit, Romanus cum P. Claudius Camerinos ductu atque auspicio* Lib. VII. c. 5.
sus captos sub hasta vendidisset, et si ararium pecunia, fines agri auctos animadvertebat, tamen quia parum liquida fide id gestum ab imperatore videbatur, Livius libro XXVII.
*maxima cura * conquestos redemit & pradia restituit.* Lib. XLII. Similiter Phoenicibus Romanorum decreto reddita libertas etiam illa publica, & qui erepti erant agri. Et postea * Ligures qui à M. Pompilio venditi fuerant, reddito emtoribus pretio restituti sunt in libertatem, bona quoque reddi curata. Idem de Abderitis decrevit senatus addita causa, quod iniustum bellum illatum iis esset. Poterit tamen siquid sumtus aut operæ impendit is qui rem tenet, deducere tantum, quantum domino valebat adipisci desperatam possessionem, secundum ea quæ alibi explicata sunt. Quod si rei possessor culpæ exfors eam consumserit aut alienaverit, non tenebitur nisi in quantum censeri potest locupletior factus.

Annotata ad Caput x.

Quam angusta innocentia est ad legem bonum esse] Idem Seneca de Beneficiis v, 21. *Multa legem non habent, nec actionem, ad qua consuetudo vita humana lege omni valentior dat aditum.* Quintilianus Institutionum oratoriarum lib. III, c. 8. *Sunt enim quedam non laudabilia natura, sed lege concessa, ut in XII tabulis, debitoris corpus inter creditores dividi licuit, quam legem mos publicus repudiavit.* Cicero de Officiis libro III: *Aliter leges, aliter Philosophi tollunt astutias. Leges, quatenus manu tenere res possunt: philosophi, quatenus ratione & intelligentia.*

Nam & lex iustum quid est] Seneca ad Helviam c. 6. *Alii armis sibi jus in aliena terra fecerunt.* Pugnare videntur jus & aliena. Sed concilianda ut docet hic textus. Repete quæ supra hoc libro cap. iv, §. 2.

Lactantius] Augustinus vero epistola iv, quæ est ad Marcellinum: *Ac per hoc si terrena ista republika Christiana precepta custodiat, etiam ipsa bella sine benevolentia non gerentur.* Idem de diversis Ecclesiæ observationibus, *Apud veros Dei cultores etiam ipsa bella parata sunt.*

Vt is qui damnum dedat, si ve interficiendo, si ve res corrumpendo, si ve prædas agendo, id ipsum resarciat] Num. v, 6. Hieronymus ad Rusticum: *Nec differtur ultionis sententia si non reddantur universa.* Augustinus in epistola ad Macedonium quæ est LIV: *Si res aliena propter quam peccatum est, reddi possit, & non redditur, poenitentia non agitur sed simulatur.* Rerulit Gratianus in causam xi, quæstione vi.

Negat grata sibi esse jejunia eorum qui non jure captos detinebant] Locus §. III. est illustris Esaiæ LVIII, 5, 6, 7. Habes eum Græce apud Iustinum Martyrem in colloquio cum Tryphone.

Non Iudeos tantum] Vide canones poenitentiales Mosis Maimonidæ cap. II, §. 2. Et Mosem de Korzi præcepto jubente xvi.

Mahumetistas] Vide Leunclavium Turcicorum v, & xvii.

Conquistos redemit, & pradia restituit] Antonius Tyrius coegit §. vi. reddere

reddere quæ Iudæorum tenebant. Homines ab eis venditos iussit liberari, bona dominis reddi. Iosephus xiv Antiquæ Historiæ. Macrinus Parthis reddidit captivos, & prædam quod causa fuisset cur Romani pacem rumperent. Herodianus libro xiv, in fine. Mahumetes Turcæ liberari iussit eos qui fuerant in oppido Sanctæ Mariæ in Achaia. Chalcocondylas libro ix.

Ligures] Vide Excerpta Peiresiana Diodori Siculi.

CAPUT XI.

Temperamentum circa jus interficiendi in bello iusto.

I. In bello iusto actus quosdam interna iustitia carere : quod exponitur. II. Interfici qui possunt secundum iustitiam internam. III. Ob infortunium neminem recte interficere, ut qui coacti partes sequuntur : IV. Nec ob culpam medium inter infortunium & delictum : cuius natura explicatur. V. Distinguendus auctores belli ab his qui sequuntur. VI. In ipsis auctoribus distinguendas causas probabiles ab improbabilibus. VII. Etiam mortem meritu hostibus sæpe penam recte condonari. VIII. Cavendum quantum fieri potest ne innocentes, etiam præter propositum, occidantur. IX. Pueri semper parcendum : feminis nisi	quid gravius admiserint & senibus. X. Parcendum & his qui sacra aut literas tantum curant. XI. Et agricolis : XII. Et mercatoribus ac similibus : XIII. Et captivis. XIV. Recipiendos qui dedere se volunt sub æqui conditionibus. XV. Parcendum & his qui sine conditione se dederunt. XVI. Hec ita vera nisi grave delictum antecesserit : quod quomodo accipiendum. XVII. Delinquentibus ob multitudinem recte parci. XVIII. Non occidendos obfides nisi ipsi deliquerint. XIX. Abstinentum ab omni dimicatione inutili.

Lucretius
Off. I.

Off. II.
II de Clem.
cap. 4.

De Ponto
l. IX.

Sed nec in bello iusto admittendum est quod dicitur

Omnia dat qui iusta negat.

Melius Cicero : *Sunt quadam officia etiam adversus eos servanda à quibus injuriam acceperis. * Est enim ulciscendi & puniendi modus.* Idem laudat vetera Romanorum tempora cum exitus bellorum erant, aut mites, aut necessarii. Crudeles vocat Seneca, qui *puniendi causam habent, modum non habent.* Aristides Leuætica prima : ἔστι γὰρ καὶ ἀμνηστίας ἀμείστος ἀδικεῖν. καὶ τις οἷς τοῖς πρῶτος ἀναπληροῖ, πῶς τ' ἀδικήματα τῆς ἐπὶ τῷ νόμῳ δόξεως, ὅχι καὶ πάλιν. Possunt sane, possunt etiam qui se vindicant iniusti esse si modum excedant. Nam & qui in puniendo progreditur ad id quod iniquum est, secundus est injuria auctor. Sic, Ovidio iudice, rex quidam

cade nocentium

Si nimis ulciscens exstiterit ipse nocens.

Platæenses in Isocratea oratione quærun, εἰ δίκαιόν ἐστιν ὑπὲρ τῆς λιπέων ἐγκλημάτων ἑταῖς ἀνόμις καὶ δίκαις ποιεῖν τοῖς πρῶτος : an æquum sit ob tantilla peccata tam graves & iniquas pœnas exigere ? Idem ille Aristides secunda pro pace : μὴ τοῖνυν διδῶν αὐτοῖς πμωρήσεσθε, σκοπεῖτε, ἀλλ' ἕστας ὄντας καὶ πᾶντες ὄντας καὶ τὸ μέτρον τῆς πμωρίας : non hoc tantum respicite quas ob causas pœnas sitis exaduri, sed & qui sint de quibus sumenda sit pœna, qui nos

qui nos ipsi, & quis iustus poenarum modus. Laudatur Propertio Minos :

*Victor erat quamvis, * aquus in hoste fuit.*

Sed & Ovidio : *Leges captis iustissimus auctor
Hostibus imposuit.*

II. Quando autem iusta sit interfectio (inde enim nobis incipendum est) in bello iusto, secundum iustitiam internam, quando non sit, ex iis intelligi potest quæ capite primo huius libri à nobis explicata sunt. Interfici enim aliquem contingit ex proposito, aut citra *Vitt. de jur. belli, n. 36, & 45.*propositum. Ex proposito iuste interfici nemo potest, nisi aut in poenam iustam aut quatenus absque eo vitam & res nostras tueri non possumus : quanquam illud ipsum ob res caducas hominem occidere, etiam si à iustitia stricte dicta non abeat, à caritatis tamen lege discedit. Poena vero iusta ut sit, opus est ut ipse qui interficitur deliquerit, & quidem tantum quod apud æquum iudicem mortis supplicio possit vindicari. qua de re eo nunc minus differemus, quia quicquid ejus sciri oportet satis explicatum arbitramur capite de poenis.

III. Supra cum de supplicibus ageremus (sunt autem ut in pace ita & in bello supplices) discrevimus *ἀτύχημα καὶ ἀδίκημα* infortunium & injuriam. Gylippus eo quem ibi citare cepimus Diodori Siculi loco quaerit, utra in classe Athenienses poni debeant, infortunatorum an injustorum : & pro infortunatis habendos negat qui ultro nulla laceffiti injuria Syracusanis bellum intulissent : unde infert cum sponere bellum susceperint, ferenda quoque ab ipsis belli mala. Infortunatorum exemplum sunt illi qui non hostili animo apud hostes sunt, quales Athenienses temporibus Mithridaticis, de quibus sic loquitur Vellejus Paterculus : *Si quis hoc rebellandi tempus, quo Athenæ oppugnatae* *Lib. II.*
*à Sulla sunt imputat Atheniensibus, nimium veri vetustatisque ignarus est. Ad-
eo enim certa Atheniensium in Romanos fides fuit, ut semper & in omni re.
quicquid sincera fide gereretur id Romani Astica fieri pradicarent. Caterum
tum oppressi Mithridatis armis homines miserrime conditionis, cum ab inimicis
tenerentur, oppugnabantur ab amicis, & animos extra moenia, corpora necessitati
servientes, intra muros habebant. quæ pars postrema ex Livio sumta* *Lib. xxv.*

videri potest apud quem Indibilis Hispanus corpus duntaxat suum apud Carthaginienfes, animum apud Romanos air fuisse. Nimirum, ut *Pro Quinto.*
ait Cicero, *omnes quorum in alterius manu vita posita est, sapientius cogitant
quid possit is, cuius in ditione ac potestate sunt, quam quid debeat facere.* Idem
pro Ligario : *Tertium est tempus, quo post adventum Vari in Africa restitit.
quod si est criminofum, necessitatis crimen est, non voluntatis.* Atque hoc fe-

cutus est Iulianus in causa Aquilejensium teste Ammiano, qui cum *Lib. xxi.*
paucorum supplicium narrasset, adjicit : *Residui omnes abierunt inno-
xii, quos in certaminum rabiem * necessitas egerat, non voluntas.* Ad Thu-

cydidis locum de Corcyrensiu captivis venditis verus commenta- *Lib. 1.*
tor : *τὸ ἥμερον τῷ ἑλληνικῷ πτόπῳ δηλοῖ, καὶ ὡς ἀπῆκε μετὰ μισῶν τὸς ἐσθλῶς
ἡνωμένους ἀλλὰς τε καὶ δούλους τὸς μὴ μετὰ γνώμῃ οἰκείῃ πολεμούντας.* Oſtendit cle-
mentiam dignam Græcorum ingenii : durum enim post pugnam captos occidere,
servos præferri, qui non sua voluntate bellum gerunt. Platæenses in dicta
oratione apud Iſocratē : *ὃ δ' ἐκόντες καὶ ἀκούοντες αὐτοῖς ἐθελούμενοι.*

non volentes sed coacti illis (Lacedæmoniis) *servivimus*. Idem de Græcis aliis : τοῖς σαρματαῖς μὲν ἐκείνοις ἀναγκάσειν ὑπαγχομένης, τοῖς δὲ ὀνόμαϊς μὲν ὑμῶν ἦσαν : illorum (Lacedæmoniorum) partes corpore sequi cogeabantur , animo volentes erant. Herodotus de Phocenibus dixerat : ἐμῇδερον ἢ ἐχόντες,

Vran.

Lib. 1.

Lib. xlii.

ἀλλ' ἵα' ἀναγκάσει : Medorum partes sequebantur, non sponte sed vi necessitatus. Zeldis, ut Arrianus narrat, pepercit Alexander, οὐκ ὥς τις βίαν ἐργασαν συστρέψουσι τοῖς βαρβάροις quod coacti fuissent in partibus barbarorum. Nicolaus Syracusanus apud Diodorum in oratione pro captivis : εἰ σύμμαχοι τῇ πῶν κρείντων ὑπεροχῇ βιασθέντες , ἡναγκάσθησαν συστρέψαν· διότι εἰ τὲς ἐξ ἐπιβουλῆς ἀδικησάσας δίκαιον ἐπ' ἀμωρεῖσιν, τὲς ἀνεσίως ἀμαρτήροιας ἀποσῶλον ἂν εἴη συζητήσεως ἀξίον. Socii vi imperantium adacti sunt militare : quare sicut par est eos puniri, qui data opera injuriam inferunt , ita æquum est ignosci his, qui prater voluntatem suam peccant. Sic & apud Livium Syracusani Romanis se purgantes ajunt, se metu ac fraude turbatis pacem oppressam. Similem ob causam Antigonus bellum se cum Cleomene, non cum Spartanis habuisse dicebat.

Lib. xxv.
Iustinus lib.
xxviii.

IV. Sed notandum est inter plenam injuriam & merum infortunium medium sæpe aliquid intercedere , quod ex utroque quasi conflatum sit, ita ut actio neque mere scientis & volentis , neque mere aut ignorantis aut inviti dici possit. Aristoteles huic generi nomen posuit ἀμάρτημα : Latine culpam aliquam liceat dicere. Sic enim ille Moralium libro quinto capite decimo : Eorum quæ sponte facimus alia facimus deliberato, alia non deliberato. Deliberato fieri dicuntur quæ præeunte consultatione quadam animi sunt, quæ vero aliter, indeliberato. Cum ergo damni datio tribus modis in hominum societate contingat, ea quæ ab ignorantia procedit infortunium dicitur, ut si quis egerit quippiam non in quem existimabat, aut quod non putabat, aut non quo putabat modo , aut non tali fine : ut si quis se ferire non hoc instrumento, non hunc hominem , aut non hujus rei causa credidit : sed evenit quod ipse non proposuerat sibi : puta vellicare voluit non vulnerare, aut non hunc, non hoc modo. Ergo si ita prater id quod expectari potuit damnum detur, erit infortunium . At si ita ut expectari ac prævideri aliquo modo potuerit, sed non improbo animo, culpa erit aliqua, nam culpa affinis est qui in se habet agendi principium : qui vero extra, infelix. At quoties quis id quod facit sciens facit, non tamen deliberato, fatendum est adesse injuriam : ut quæ facere homines solent per iracundiam & perturbationes similes aut naturales aut necessarias. nam qui ita commoti ladunt & culpam admittunt ab injuria non vacant : neque tamen injusti aut improbi dicuntur : at si quis idem consulto admittat , is vero improbus & injustus recte nominabitur . Merito igitur quæ per iram fiunt censentur non ex proviso fieri. non enim incipit is qui ex ira quid facit, sed is qui iram provocavit : atque eo fit ut sæpe in judiciis rerum ejusmodi non facti, sed legitima fiat questio. nascitur enim ira ex eo quod quis injuriose factum existimat. Non ergo sicut in contractibus, an hoc factum sit disputant : ibi enim nisi quæ intercesserit oblivisio, omnino altera partium improba est, quæ fidem non implet : sed an juste factum sit quod factum est , exquiri volunt. At qui prior struxit insidias nihil ignorans fecit : quare non mirum si alter sibi injuriam factam putat , alter non putat. Est tamen ut & qui tali ex causa ladii injustus censeri debeat , si nempe aequalitatis aut proportionis normam excedat quod reponitur. Sic justus est qui deliberato juste agit : alioqui juste agere potest

potest aliquis sponte tantum, non & deliberato. Ceterum eorum quæ non sponte sunt alia venia digna sunt, alia minus. * Venia digna quæ non ab ignorantibus modo sed & ob ignorantiam sunt. At si quæ ab ignorantibus admittantur, nec tamen per ignorantiam, sed tali animi morbo qui communes humane nature fines excedat, non digna sunt quibus ignoscas. Locum sane egregium & usus maximi integrum Latine posui quia minus recte verti ideoque nec fatis intelligi solet. Michæel Ephesius eum locum interpretans ejus quod expectari non potuit exemplum ponit, in eo qui fores aperiens patrem læsit, aut in loco solitario jaculando se exercens aliquem vulneravit. Ejus quod prævideri potuit, sed sine dolo, in eo qui jaculatus est in via publica. Idem scriptor necessitatis exemplum ponit in eo qui fame, aut siti adigitur ut quid faciat: perturbationum naturalium, in amore, dolore, metu. Per ignorantiam fieri ait ubi factum ignoratur, ut si quis mulierem nesciat nuptam. Ab ignorante non per ignorantiam, ubi jus ignoratur. Ius autem ignorari interdum excusabiliter, interdum inexcusabiliter: quæ cum Iurifconsultorum dictis optime congruunt. Est ejusdem Aristotelis locus huic non dissimilis libro de arte oratoria: *Æquitas imperat ne pari loco habeamus injurias & culpas, neque item culpas & infortunia. Infortunia autem sunt quæ nec provideri potuerunt, nec improbo animo admittuntur: culpa quæ provideri potuerunt, non tamen improbo animo sunt: injuria quæ & desinato & animo improbo.* Tria hæc notarunt veteres & in illo Homeri versu de Achille Iliados postremo:

VII Nic. II.

D. & C de
jura & fa-
cti ign.
Lib. I.

Οὐτε γὰρ ἐστ' ἀφρων ἔτ' ἀσκοπῶ, ἔτ' ἀλιτῆρην.

Non ignara illi, male provida, nec mala mens est.

Similis est divisio apud Marcianum: *delinquitur aut proposito; aut impetu, aut casu. proposito delinquent latrones qui factionem habent: impetu autem cum per ebrietatem ad manus aut ad ferrum venit: Casu vero cum in venando telum in feram missum hominem interfecit.* Duo illa quæ proposito & impetu sunt hunc in modum distinguit Cicero, *Sed in omni injuria permultum interest, * utrum perturbatione aliquis animi, quæ plerumque brevis est & ad tempus, an consilio & cogitato fiat injuria.* Leviora enim sunt quæ repentino aliquo motu accidunt, quam ea quæ meditata & præparata inferuntur. * Philo autem in legum specialium explicatione sic ait: *ἡμίσεν ἡν πρῶξιν εἶναι τῆς ἀφροσύνης μὴ συνεκαταχρημένης ἐν μακρῷ τοῖς μύθοις: dimidiatum esse facinus ubi non antecessit longa animi deliberatio.* Cujus generis ea præcipue sunt * quæ necessitas si non defendit, tamen excusat. Nam ut Demosthenes ait in Aristocratem, *αἱ ἀναγκαστικαὶ χρεῖαι τὸ πρῶτον οὐ μὴ λογισμὸς ἀναρῶσιν ἀπάντας ὥς τ' ἐπὶ πάντων τοῖς ἀκρίβοις λογισμῶν δὲ τὸν δικαίως ἐξελθόντα.* Necessitatis impulsus auferunt dimidiationem de eo quod agendum vel non agendum est, quare non nimis rigide expendenda hæc sunt ab æquis rerum arbitris. Qui sensus etiam latius ab eodem exprimitur in oratione de falso testimonio adversus Stephanum. Thucydides libro quarto: *πάντες οὐδ' εἰς εἰς εἶναι τῷ πολέμῳ καὶ θανάτῳ καὶ ἐργασίῳ καὶ γένεσιν καὶ πρὸς τὰ θεῶν καὶ γὰρ τῶν ἀνθρώπων ἀμαρτημάτων καὶ ἁφροσύνης εἶναι τὸς βωμὸς ἀφροσύνης τε ἐπὶ τοῖς μὴ ἀνάγκη καὶ οὐκ ἀναγκαῖον καὶ ἐπὶ τοῖς ἀπὸ τῶν συμφορῶν πεισθέντας.* Credibile esse * apud

L. perspicu-
endum. D.
de penis

De Off. I.

Lib. VII.
Lib. VIII.

Deum quoque taxatam esse venturam his qui bello aut qua simili necessitate tractat aliquam adiungunt. nam & Decorum altaria perfugium patere culpis non voluntatis : & iniuriam us usuribi qui ultro mali sunt, non his quos ad audendum res extreme impellunt. Carites apud Livium ad Romanos: Ne appellarent consilium, quia vis ac necessitas appellanda esset. Iustinus: Factum Phocensium, tametsi omnes execrarentur propter sacrilegium, plus tamen invidia Thebanis, à quibus ad hanc necessitatem compulsi fuerant, quam ipsis intulit. Sic Illoerare iudice, qui salutis causa prædatur, ἐχθρὸς ἀνέχοντα & ἀδικίας τῶν ἀνδρῶν, habet necessitatem iniurie velamentum. Aristides Leuctrica secunda: αἰ δυσκολία τῶν καιρῶν ἀπολογίαις ἐνδιδόασιν τοῖς ἀφιστηκόσι: *difficilia tempora excusationem aliquam dant descendentibus.* De Messeniis accusatis quod ab Athenis exules non recenissent ita Philostratus: ἡ ἀπολογία κατὰ ξυγνώμην ἵσταται, & Ἀλέξανδρον παροισχυόμενον καὶ τὸ κένειν φέρον & μηδὲ ἡ ἀδικία Ἐλλήνων ἀπέχουσι ἑᾶς. *Causa ipsorum in deprecatione posita est, obtinens facto Alexandrum, & metum ab ipso, quem nulla non pars Gracia experta esset.* Talis & ille apud Aristotelem ἡμιποινητὸς καὶ ἀδικησῶν & ἡδὲ ἐπὶ τῶν ἐπιπραυνοῦν, non iniustus; * neque enim insidiator. Discrimina hæc ad argumenti nostri usum sic aptat Themistius in laudibus Valentis Imperatoris: καὶ οἰκονομᾷ τὸ ἀδικημὰ καὶ ἀμαρτήματα, καὶ αὐτόηματα. καὶ ἡδὲ ἐὰν μὴ τῷ Πλάτωνι & Διογενίᾳ περὶ μηδὲ τῷ Αἰσχυρίᾳ μὲν χαλεπὴν, ἀλλὰ πάντεσσι κένειν τὸ τοῖς ἐχθροῖς βέλους: & ἡδὲ τῷ ἴσως τιμωρίας ἀξίας αἰήτης τὰς τῶν ἐχθρῶν βαλόντων τῶν ἐπανόστασιν & τὰς ὑπὸ τῶν ὁπλῶν παρεσπέντας, καὶ τὰς ἡδὲ τῶν δοκούντων κορπεῖν ὑποκούσαντας: ἀλλὰ τῶν μὲν κατέργων, τὰς ὅς ἐμείψω, τοῖς ὅς συνήλθοις. * *Distinguit inter iniuriam & culpam & infortunium. * Quamquam nec Platonis verba ediscis, nec Aristotelem tractas, ipsorum tamen placita facto exsequeris. Non enim pari poena dignos excusasti qui ab initio bellum suaservant, & qui postea abrepti sunt armorum impetu, & qui succubuerunt ei qui jam revivum potiri videbatur. Sed illos damnavisti, hos castigasti, postremos miseratus es. Idem alibi adolescentem Imperatorem vult discere, πῶς διανοήσαν αὐτόηματα καὶ ἀμαρτήματα καὶ ἀδικήματα. καὶ ὅπῃ παροισκῇ τὴν βασιλείαν, τὸ μὲν οἰκείειν, τὸ ὅς ἐπανορθῶν, μόνον ὅς τὸ ἐχθρῶν τιμωρεῖσθαι: quid distet infortunium, culpa ali-*

Lib. v belli
lul.

quid, & iniuria: & quomodo regem deceat istius misereri, hanc corrigere, postremam vero solam ultione prosequi. Sic apud Iosephum Titus unum criminis ducem punit μέγας ἔργα, reipsa, multitudinem μέγας λόγος, sola verborum increpatione. Mera infortunia nec poenam merentur, nec ad restitutionem damni obligant. Injustæ actiones ad utrumque. Culpa media ut restitutioni obnoxia est, ita poenam sæpe non meretur, præsertim capitalem. Ad hoc illud pertinet Valerii Flacci:

*At quibus invito maduerunt sanguine dextra,
Si fors sæva premar miseros, sed proxima culpa
Hos variis mens ipsa modis agit, & sua carpunt
Facta viros refides.*

Gal.

V. Quod monet Themistius * distinguendos qui actores belli fuerunt ab his qui alios ducentes securi sunt, ejus passim exempla in historiis exstant. Narrat Herodotus Græcos poenas sumpsisse de his qui Thebanis ad Medos deficiendi auctores fuerant. Sic Ardeæ principes securi percussi, narrante Livio. Eodem auctore, Valerius Le-

Lib. IV.

vinus, Agrigento capto, qui capita rerum erant, virgis cascos securi percussit:

*cussit : ceteros prædamque vendidit. Idem alibi : Atellæ Calasique in deduto- Lib. xxvi.
nem acceptæ : ibi quoque in eos qui capita rerum erant , animadversum. Rur-
sum alibi , Quoniam defectionis auctores meritis pœnas à Diis immortalibus
& à vobis habent P. C. quid placet de innoxia multitudine fieri ? Tandem igno-
tum est illis & civitas data. nimirum , ut idem ibi loquitur , ut unde orta
culpa esset , ibi pœna consisteret. Laudatur apud Euripidem Eteoclus Ar- Librc
givus quia xxviii.*

Culpam ferebat semper illo iudice

Reus ipse : non urbs patria , quæ passim mali

Reſtoris ergo sustinet calumniam.

Et Athenienses , ut Thucydides narrat , pœnituit decreti adversus Lib. III.
Mitylenæos , πόλις ἅλῳ ἀποθνήσκει μᾶλλον ἢ ἐ τὸς ἀνθρώπους , ut totam civitatem
potius quam solos defectionis auctores interficerent. Narratur & Diodoro
Demetrius captis Thebis decem solos interfecisse auctores defe-
ctionis.

VI. Sed in ipsis quoque belli auctoribus distinguendæ causæ : sunt *Viſt. de ju-
re belli,
n. 59.
Lib. II.*
enim quædam non iustæ quidem , sed tamen tales ut non improbis
possint imponere. Scriptor ad Herennium deprecationis causam æ-
quissimam hanc ponit , si quis quæ peccavit , non odio neque crudeli-
tate , sed officio & recto studio commotus fecerit. Sapiens Senecæ ,
*hostes dimitter saluos , aliquando etiam laudatos , si honestis causis pro fide , pro Lib. II de
Clem. c. 7.
Lib. VII.*
federe , pro libertate in bellum accendi sint. Apud Livium * petunt erro-
ri veniam Cærites quod fuerint auxilio consanguineis Phocensibus.
Chalcidensibus & aliis qui ex federe Antiochum juverant data à Ro-
manis venia. Aristides Leuctrica secunda Thebanos qui Lacedæ-
moniorum ductum contra Athenienses secuti erant , ait καὶ οὐκ ἔστιν ἡμῶν
ἐκ δίκης πρὸς ἡμᾶς ὁ πόλεμος , ἀλλ' ἐκ τῆς ἀνάγκης τῆς ἐκείνων , τῆς
ἡμετέρας : in partem quidem venisse injustæ actionis , sed quam iusto aliquo ve-
larent , fide in principes sui federis. Cicero de Officiis primo conservan-
dos eos dicit qui non crudeles in bello , non immanes fuerunt : tum
bella quibus imperii gloria proposita est , minus acerbè gerenda esse.
Sic Ptolemæus rex Demetrio significabat , ἐπεὶ πάντων ἄμα , καὶ δόξης ὅτι
καὶ δόξης πολυμήτερος αὐτοῖς : non de rebus omnibus , sed de imperio & gloria in-
ter ipsos certamen esse. Severus * apud Herodianum : Cum bellum ad- Lib. III.
versus Nigrum gessimus non ita sane speciosas inimicitiarum causas habebamus.
nam positum in medio principatum atque adhuc in disceptatione versantem pa-
ri ambitu uterque nostrum ad se traherat. Sæpe habet locum quod de
bello Cæsaris & Pompeji est apud Ciceronem : Erat obscuritas qua-
dam : erat certamen inter clarissimos duces : multi dubitabant quid optimum
esset. Et quod idem alibi : etsi aliqua culpa tenemur erroris humani , à sce-
lere certe liberati sumus. Plane ut apud Thucydidem dicuntur venia
digna quæ fiunt μὴ μὲν κατὰ νόμον , ἀλλ' ἐκ τῆς μᾶλλον ἀνάγκης. De Deiotaro idem
ille Cicero : non ille odio sui progressus , sed errore communi lapsus est.
Sallustius in historiis : Cetera multitudo , vulgi more magis quam iudicio ,
post alius alium quasi prudentiorem secuti. Quod de bellis civilibus Brutus
scripserat putem non male ad pleraque bella alia referri posse : * acrius
esse prohibenda , quam in superatos iracundiam exercendam.

VII. Etiam ubi iustitia hoc non exigit , sæpe tamen convenit bo-

Ann. XII.

Le Clem. I.

ca. 5.

nitati * convenit modestiæ, convenit animo excelso. *Ignoscendo auxisse populi Romani magnitudinem* ait Sallustius. Taciti est : *quanta pervitania in hostem , tanta beneficentia adversus supplices utendum* : At Seneca : *Eiracum, nec generosarum quidem permordere & urgere abjectos. Elephantres leonæque transiunt qui impulerunt. Sæpe oportunum est illud Maronis :*

Non hic victoria Teucrum

Vertitur, aut anima una dabit discrimina tanta.

Est in eam rem insignis locus in libro quarto ad Herennium : *Bene maiores nostri hoc comparaverunt, ut neminem regem quem armis cepissent vita prevarent. Quid ita ? quia, quam nobis facultatem fortuna dedisset, iniquum erat in eorum supplicio consumere, quos eadem fortuna paulo ante in amplissimo statu collocarat. Quid quod exercitum contra duxit ? æfeso meminisse. Quid ita ? Quia viri fortis est, qui de victoria contendant eos hostes putare : qui vincti sunt, eos homines judicare, ut possit bellum fortitudo minuire, pacem humanitas augere. At ille, si vicisset, num idem fecisset ? Quid igitur ei parcis ? quia talem stultitiam contemnere, non imitari consuevi. Si de Romanis hoc accipias (incertum enim hoc, cum & peregrinis & fictis argumentis utatur is scriptor) adversa fronte pugnat cum eo quod habemus in panegyrico qui dictus est Constantino Constantii filio : *Cautior licet sit qui devinctos habet per viam perduelles, fortior tamen est qui calcat iratos. Renovasti Imperator veterem illam Romani Imperii fiduciam qui de captis hostium ducibus vindictam morte sumebat. Tunc enim captivi reges cum à portis usque ad forum triumphantium currus honestassint, simulatque in Capitolium currum flectere coeperat Imperator, abrepti in carcerem necabantur. unus pro se ipso Paulo qui sedentem se acceperat deprecante (lege : unus Perseus ipso Paulo qui dedentem se acceperat deprecante) legem illius severitatis evasit : ceteri in vinculis * luce privati aliis regibus dedere documentum, ut mallent amicitiam colere Romanorum quam exasperare iustitiam. Sed & hic nimis laxè. Dicit quidem Iosephus ideim de severitate Romanorum in historia interfecti Simonis Bar-joræ : sed de ducibus loquitur qualis Pontius Samnis, non de his quibus regium esset nomen. Verborum sensus Latine sic habet : *Finis triumphi erat postquam ad Capitolium Iovis ad eam erat perventum : nam ibi exspectare imperatores mos antiquus patria iubebat donec nuntiata esset mors hostium ducis. Is erat Simon Iora filius qui inter captivos in triumpho ducebatur : is tum injecto laqueo in forum trahitur verberantibus insuper ipsum custodibus. Nam eo in loco mos est Romanis supplicium sumere de damnatis ob noxas capitales. Hic ubi vitam finisse nuntiatus est, secuta sunt fasces omnia, deinde sacrificia. Idem ferme dicit Cicero Verriana de Suppliciis. De ducibus passim exempla existant : de regibus aliqua, ut * de Aristonico, Iugurtha, Artabasio : sed tamen præter Persea * Syphax, Gentius, Iuba, & Cæsarium tempore Caractacus atque alii, tale supplicium evaserunt, ut appareat & belli causas & gerendi modum spectata à Romanis, quos tamen æquo asperiores in victoria fuisse Cicero atque alii agnoscunt : itaque M. Æmilius Paulus apud Diodorum Siculum non male in Persei causa Romanos fenatores monet, εἰ μὴ τὸ ἀνθρώπινον φόβον ὑλάσσειν, πῶν γὰρ τὰς ὑπερφανῶς τοῖς ἐξουσίαις χαρμίνους μετερχομένῳ Νέμεσιν ἀδιδῆσθαι. Si humani nihil metuerent, at divinam vindictam timerent, iis imminenti qui victoria insolentius utuntur.***

Vide Plut.
Paulo &
timio.

Exc.

utuntur. Et * Plutarchus notat bellis inter Græcos ipsos etiam hostes regibus Lacedæmoniis manus abstinuisse reverentia dignitatis. Hostis ergo qui non id quod humanæ leges permittunt, sed quod sui est officii, quod fas & pium est voluit respicere, parcat etiam hostili sanguini: neminique mortem irrogabit nisi quo mortem mortive simile quid eviter, aut ob peccata personæ propria quæ ad capitalem mensuram devenerint. Et tamen quibusdam id meritis aut omnem aut mortis pœnam condonabit, sive humanitatis intuitu, sive ob alias probabiles causas. Egregie idem quem dixi Diodorus Siculus: *Lib. XXVII.*
 καὶ τὸ πόλεων πολιορκίᾳ καὶ ἀποφύξει καὶ τὰ ἄλλα τὰ κατὰ πόνους, ἀσπετερόμαχον τὰ πόλεονα ἀφ' ὧν ἡ δὲ δρᾶσις ἐπιτυχέσεται· ὁ δὲ ἐν ταῖς ἐξουσίαις εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις ἔλεον μελεζόμενον ἀφ' ὧν μήνης τὸ φρονήσεως γίνετο. *Vrbium expugnationes, secunda praelia, & si quid aliud in bello prosperum, sepe fortuna magis quam virtuti debentur. At in summo imperio videtur misericordiam impartiri solius prudentia opus est.* Apud Curtium legimus: *Alexander quanquam belli audioribus poterat irasci, tamen omnibus venia data.*

VIII. De nece autem eorum qui casu non destinato occiduntur, tenendum quod supra diximus, si non iustitiæ, misericordiæ tamen esse non nisi magnis, & ad multorum salutem perventuris causis tale quid aggredi, unde innocentibus imminere pernities possit. Idem nobiscum sensit Polybius qui libro v sic loquitur: *ἐν δὲ ἐπὶ ἀπολείᾳ δὲ ἐν ἀφαισισμῷ τοῖς ἀγνώμοσι πολέμῳ τὰς ἀρχαῖς ἀνδρῶς ἀλλ' ἐπὶ διορθώσεσσι καὶ μετῴξεσσι τῶν ἡμαρτημένων εἰδὲ συναγαγεῖν τὰ μηδὲν ἀδικήσαντες τοῖς ἡδικοῦσι. ἀλλὰ συσώζειν καὶ συνεξαίρειν τοῖς ἀναιπίοις (male editur ἐναντίοις) τὰς δοκῶντες ἀδικεῖν.* Bonorum virorum est etiam cum minus probis non internecium gerere bellum, sed hæcenus ut delicta sarciantur atque emendentur: neque insontes cum somnibus una poena involvere, sed insontium causa etiam somnibus parcere.

IX. His cognitis, de his quæ magis specialia sunt non difficilis erit definitio. * *Puerum ætas excuset, feminam sexus,* ait Seneca libris quibus iræ irascitur. Deus ipse in bellis Hebræorum etiam post pacem oblaram & repudiatam parci vult feminis & infantibus: extra paucas gentes speciali jure exceptas: adversus quas quod erat bellum non erat hominum, sed Dei, atque ita appellabatur. Et cum mulieres Madianitidas veller occidi ob proprium ipsarum crimen, exceptit virgines intactas. Imo cum Ninivitis ob gravissima peccata internecionem severe admodum minatus esset, retrahi se passus est iniferatione multorum millium ejus ætatis quæ honesti & inhonesti discrimina ignoraret. Cui similis est apud Senecam sententia: *Nam quis De ira II, irascitur pueris, quorum ætas nondum novit rerum discrimina?* Et apud Lucanum cap. 9.
canum:

Crimine quo parvi cadem potuere mereri?

Si hæc Deus fecit ac statuit, qui quovis homines cujuscumque sexus aut ætatis sine ulla causa non injuste potest occidere, utpote vitæ dator ac dominus, quid homines facere æquum est quibus ille nullum jus tribuit in homines, quod non ad hominum salutem ac sobrietatem conservandam esset necessarium? Accedit primum de pueris judicium eorum populorum ac temporum quibus fas maxime va-

Vita Ca-
mili.Lib. I.
Lib. XXIV.

Octavia.

luit. *Arma habemus* (ait apud Livium Camillus) *non adversus eam a-
tatem cui etiam capitis uribus parcitur sed adversus armatos.* Addit hoc esse
inter belli iura, naturalia scilicet. Plutarchus de eadem re agens: *Sunt,*
inquit, *apud omnes etiam belli quaedam leges.* Vbi nota illud apud bonos,
ut hoc ius ab eo quod in moribus & impunitate positum est discrimi-
nes. Sic Florus negat aliter fieri potuisse salva integritate. Apud Li-
vium alio loco est: *à qua aetate etiam hostes irati abstinerent.* Et alibi: *us-
que ad infantium eadem ira crudelis pervenit.* Quod autem in pueris ra-
tionis usum non adeptis semper, id in feminis plerumque obrinet, id
est nisi aliquid peculiariter vindicandum admiserint, aut virilia officia
& ipsæ usurpent. Est enim, ut Staius loquitur, *sexus rudis insciusque*
ferri. Neroni hostem vocanti Octaviam in tragœdia reponit præfe-
ctus

———— * *Femina hoc nomen capit ?*

Lib. v.
Libro
XXVIIII.

Lib. IX, c. I.

Lib. XIII.

Lib. XIV.

Alexander apud Curtium: *Cum captivus & feminis gerere bellum non so-
leo: armatus sit oportet quem oderim.* Grypus apud Iustinum: *à nullo un-
quam majorum suorum inter tot domestica & externa bella post victoriam in
feminas servitium, quas sexus ipse & periculis bellorum & servitio victorum exi-
mat.* Apud Tacitum alius: *neque adversus feminas, sed palam adversus
armatos bellum se tractare.* Valerius Maximus Munatii Flacci in infantes
& feminas efferatam vocat crudelitatem, & auditu etiam intolerabi-
lem. Apud Diodorum Carthaginienses Selinunte narrantur interfe-
cisse feras, feminas, infantes, *ἡδμεῖαν συμπαθῆαι λυπεύοντες, sine hu-
manitatis affectu.* Et alibi hoc ipsum *ἡδμεῖαν* crudelitatem vocat. Lati-
nus Pacatus de feminis: *sexus cui bella parcunt.* Simile Papinii de seni-
bus pronuntiatum.

Nullis violabilis armis

Turba senes.

Vitt. d. loco.
Libro
XXVIIII.
Ant. XII,
cap. 3.
Liv. lib. v.

Quæst. Gr.

Lib. VIIII.

C. de treug.
& pace.

X. Idem statuendum universaliter de maribus quorum vitæ genus
ab armis abhorret. *Iure belli in armatos repugnantisque cadas.* ut ait Li-
vius, id est eo jure quod naturæ congruit. Sic Iosephus æquum ait
ut in pugna pœnas dent qui arma ceperunt, infontibus non nocen-
dum. Camillus Vejis expugnatis edixit, ut ab inermi abstineretur. In
hac classe primum ponendi sunt hi qui sacra curant. nam ut hi ab ar-
mis abstinerent mos ab antiquo fuit gentium omnium: atque ideo vi-
cissim vi in illos temperabatur. Sic Philisthæi hostes Iudæorum non
nocebant * collegio Prophetarum quod erat Gabæ, ut videre est
I Sam. x, 5 & 10. Et sic ad alium locum ubi simile erat collegium
tanquam sepositum ab omni armorum injuria, cum Samuele con-
fugit David I Sam. XIX, 18. Cretenſes, narrat Plutarchus, cum
bellis intestinis colliderentur, omnem noxam abstinuiffe * à sacer-
dotibus, & iis quos humanis mortuis præpositos *κατακαύεις* voca-
bant. Huc & proverbium illud Græcum pertinet *ἵδὲ πυρφόρος ἱερεὺς*
λαίφρων. * Notat Strabo olim cum tota Græcia armis ferveret Eleos,
utpote Iovi sacros, & eorum hospites in alta pace vixisse. Sacerdo-
tibus merito hac in parte æquantur qui vitæ genus simile elegerunt,
ut monachi & conversi id est pœnitentes, quibus proinde æque ut sa-
cerdotibus parci volunt canones naturalem æquitatem secuti. Addas
his

his merito eos qui studiis literarum honestis & humano generi utilis operam navant.

XI. Deinde agricolas quos & canones ascribunt. Diodorus Siculus de Indis cum laude refert : ἀμφότεροι γὰρ οἱ περὶ μὲν οὐκ ἀλλήλους μὴ δ' ἀποκτείνουσιν οὐ τοῖς μὲν, τὰς δ' ὅτι τὴν γαρομήνην ὄντας εἶσιν ἀβλαβεῖς, αἷς κρινέας οἷος ἀπαλίων δ' ἐργάζονται. In praelis quidem hostes alii alios interficiunt : at agricolas relinquunt intactos tanquam in commune utiles. De antiquis Corinthiis & Megarensibus Plutarchus : τὰς γαρομήνης ἑδὲς ἡδὲ καὶ τὸ πρὸς πᾶν. nemo agricolas ullo afficiebat malo. Et Cyrus regi Assyriorum nuntiari iussit, ὅτι ἐταίμοι εἴη ἔαν τὰς ἐργαζομένους τὴν γῆν καὶ μὴ ἀδικεῖν : paratum se eos qui agros colerent, illasque indennesque sinere. De Belisario Suidas : εἰς ἣ τὰς ἀγροίκας ποσὺν τε φειδοῖ τε καὶ ἀσπνοῖα ἐχρῆτο, ὥστε βιασθῆναι μὴ αὐτὰς ἑδὲν πώποτε στρατηγῶν. Βελισσαρίος τετύχηκεν. agricola ita parcebat, ac tantam pro illis curam gerebat, ut eo dūce nulli unquam eorum vis illata fuerit.

XII. Addit canon mercatores, quod non tantum de his qui temporariam in hostico moram agitant intelligendum est, sed & de subditis perpetuis : nam & horum vita ab armis aliena est : ac sub hoc nomine continentur simul alii opifices & artifices quorum quæstus pacem amat, non bellum.

XIII. Vt ad eos veniamus qui arma gesserunt, jam ante retulimus dictum Pyrrhi apud Senecam qui vetari nos ait pudore id est æqui respectu ne capto vitam adiunamus. Similem Alexandri sententiam attulimus quæ cum feminis conjungit captivos. Accedat illud Augustini : hostem pugnantem * necessitas perimat, non voluntas. Sicut bellanti & resistenti violentia redditur, ita victo vel capto misericordia jam debetur, maxime in quo pacis perturbatio non timetur. Xenophon de Agelao : ἀσπασθῆναι τοὺς στρατιώτας τὰς ἀλίσκομένους μὴ αἷς ἀδικεῖς τιμωρεῖσθαι, ἀλλ' αἷς ἀνθρώπους οἷος φυλάσσειν : monuit milites ut captos non tanquam fontes punirent, sed tanquam homines custodirent. Apud Diodorum Siculum est : πάντες ἀνατένονται μὴ πρὸς τὰς ἀντιπαραπομπὰς, εἴκετι δ' τοῖς ἀποπεπληρωμένοι. Omnes (Græci) opprobrant se repugnantibus, parcunt jam subactis. Eodem judice Macedones qui sub Alexandro πικρότερον ἢ πολέμου ὥστερον πρὸς τοὺς Θεβαίους acerbius egerant cum Thebanis quam belli fas ferebat. Sallustius historia Jugurthina cum puberes post deditionem interfectos narrasset, factum ait contra jus belli : quod interpretare contra æqui naturam & morem mitius viventium. Apud Lactantium est : Parcitur victis & est locus inter arma clementia. Laudat Tacitus Primum Antonium & Varum Flavianos duces, quod in neminem ultra aciem sæviissent. Aristides : ἀνδρῶν χάρις ἐστὶ καὶ ὑμῶς τὴν φύσιν, τὰς μὴ ἀνίστηναι, κατέρχων τοὺς ὁσλοὺς : τὰς δ' ἀποπεπληρωμένους ἡπίως μεταχειρίζεσθαι. Hominum est nostri ingenii resistentes armis coercere, prostratos tractare leniter. De captivis Propheta Elisæus regem Samariæ sic alloquitur : An quos captivos abduces gladio tuo & arcu tuo eos interimeres ? Apud Euripidem in Heraclidis quærenti nuntio,

Hostem perimere vestra lex ergo vetat ?

Respondet chorus,

Quem Mars reliquit praelio superstitem.

Ibidem Eurystheus captivus :

Εὐρυσθέως με necabant non erunt pura manus.

Lib. XII.

Apud Diodorum Siculum Byzantii & Chalcedonii, quod captivos satis multos interfecissent hoc elogio notantur : ἐπετέλουν πρᾶξεις ἀνόμιμης ἀσφαλείας : *perpetrarunt facinora eximia crudelitatis*. Idem alibi * caprivis parcere vocat τὰ κοινὰ νόμιμα *jus commune* : qui aliter agunt, eos ait extra controversiam peccare. Parcere captivis jubet boni & æqui natura, ut in Philosophicis scriptis dicentem Senecam non diu est cum audivimus. Et laudari in historiis eos videmus qui cum nimia captivorum multitudo oneri aut periculo esse posset, dimittere omnes quam occidere maluerunt.

v. De benef.
cap. 18.

XIV. Easdem ob causas * vitam salvam pacifcentium, sive in prælio, sive in obsidione non repudianda deditio. Ideo Arrianus in deditos editam à Thebanis stragem, ait fuisse non Græci moris, ἐξ Ἑλληνικῆν σφαγὴν. Ac similiter Thucydides libro III, ἐκόντας τε ἑλᾶσθετε, καὶ χεῖρας ἀσπίδοι καὶ ῥομφαίαις ὅς ἰστέον τοῖς Ἑλλήσι μὴ κλένειν τούτους : *Volentes nos cō manus tendentes accepistis in potestatem. Mos autem Græcorum est tales non interficere*. Et apud Diodorum Siculum Syracusani senatores : σώζειν τὴν ἐκτίαν, ἁλίσκειν δὲ μεγαλοψυχίας : *magno animo dignum est supplicii parcere*. Sopater : νόμος ἐστὶ τὴν ἐκτίαν σώζειν ἐν τοῖς πολέμοις : *moris est in bellis servare supplices*. In obsessis oppidis observatum id Romanis antequam murum aries percussisset. Cæsar Advaticis denuntiat se eorum civitatem conservaturum, si priusquam aries murum attigisset, se dedidissent. qui mos nunc quoque obrinet in locis infirmis antequam machinæ igniaræ explodantur : in munitioribus, antequam in moenia impetus fiat. At Cicero non tam quid fiat, quam quid natura æquum sit respiciens, sic ea de re pronuntiat. *Et cum iis quos deviceris consulendum est, tum ii qui armis positis ad imperatorum fidem confugiunt, quamvis murum aries percusserit, recipiendi*. Notant Hebræi interpretes majoribus suis in more fuisse ut quam oppugnarent urbem eam non cingerent corona, sed * partem liberam relinquerent effugere volentibus, quo minori sanguine res transiret.

Lib. I de
bello Gall.

Off. I.

XV. Eadem æquitas jubet parci his qui sine conditionibus se victori permittunt aut supplices fiunt. *Trucidare deditos servum* censente Tacito, Sallustius similiter de Campsanis qui se Mario dediderant, cum puberes interfectos narrasset, addit facinus fuisse contra jus belli, naturale scilicet. Idem alibi : *non armatos neque in prælio belli jure sed supplices interfectos*. Et Livio ut jam diximus *jure belli in armatos repugnantesque cades*. & alibi : *qui deditis contra jus ac fas bellum intulisset*. Imo & in hoc laborandum, ut potius metu ad deditioem cogantur quam ut interficiantur. Laudatur id in Bruto, qui adversarios ὅσων ἐβόησαν ἐμβολαλεῖν, ἀλλὰ περὶ ἐκπύουσαν φέροντες κατέδωκεν, ὥς μὴ μικρὸν ἰδίαν ἐσομένην : *non passus est impetu oppugnari, sed equitatu circumdedit : parci jubens ut mox suis futuris*.

Ann. XII.
Bello Jug.
Lib. I de
rep. ord.

Lib. xlv.

XVI. Adversus hæc æquitatis ac juris naturalis præcepta exceptiones adferri solent minime justæ, nempe si talio exigatur, si terrore opus sit, si pertinacius restitum sit. Atqui hæc non sufficere ad justam causam, facile intelliget qui eorum meminerit, quæ de justis occidendi

occidendi causis supra sunt prodita. A captivis & deditis aut dedere se cupientibus periculum non est: ut ergo iuste occidantur oportet crimen antecedit, & quidem tale, quod æquus iudex morte vindicandum censeret. Atque ita videmus interdum in captos aut deditos sævitum, aut deditiorem sub vitæ pacto non acceptam, si qui de iniustitia belli convicti tamen in armis perstitissent, si immanibus convitiis famam hostis lacerassent, si fidem violassent, aut aliud gentium jus ut legatorum, si transfugæ essent. At talionem natura non admittit, nisi in ipsos qui deliquerunt: neque sufficit quod hostium unum quasi corpus factione quadam intelligatur, ut ex iis potest intelligi quæ de pœnarum communicatione supra à nobis tractata sunt. Apud Aristidem legimus: πῶς ὁκ ἀτοπον κατηγεῖν μὴ καὶ λέγειν ὡς ἀμερτημύθε συμφορῇ, μίμειδ' ὁ δ' ἀξίον ὡς ὁρθῶς ἔχοντα; Nonne absurdum eaqua accusas ἔρ prave facta dicās tanquam recta velle imitari? Accusat Syracusanos hoc nomine Plutarchus, quod Hicetæ uxores ac liberos occiderint, ideo tantum quod Hicetas Dionis uxorem sororem & filium interfecisset. Utilitas etiam quæ ex terrore in posterum speratur ad jus dandum cædis non pertinet; sed si subsit jus, potest inter causas esse ob quas jus non remittatur. Obstinatius autem studium in suas partes, si modo causa earum non sit omnino inhonestā, supplicium non meretur, ut apud Procopium differunt Neapolitani: aut si qua ejus pœna est, non debet ad mortem pervenire: neque enim id statueret æquus iudex. Alexander cum in oppido quodam acrius resisterat puberes omnes jussisset interfici, visus est Indis bellare latronum more: eamque famam reveritus Rex victoria clementius uti cœpit. Melius idem Milesiis quibusdam parci voluit, ὅτι θνατοὶ τε ἐ πτωχὶ αὐτῶν ἐφαινοντο, quod eos videret generosos ac suis fidos esse, quæ Arriani verba sunt. Phyto Reginorum prætor cum ob pertinacius defensam urbem à Dionysio ad cruciatus & mortem raperetur, exclamavit eo quod urbem nolisset prodere supplicio se affici, cuius ultionem Deus brevi esset exacturus. Diodorus Siculus pœnas has iniquas, ἀνόμιμα πτωχίας vocat. Valde mihi placet votum quod est apud Lucanum:

Vincat, quicumque necesse

Non putat in victos servum disstringere ferrum,

Quique suos cives quod signa adversa tulerunt.

Non credit fuisse nefas:

Dum tamen civium nomine intelligamus non huius aut illius regionis, sed communis illius ex humano genere constantis cives. Multo vero minus cædem justam facit dolor ex accepta clade, sicut Achillem, Æneam, Alexandrum amicis suis sanguine captorum aut se dentium parentasse legimus. Itaque Homerus merito illud accinit:

Κακὸν ὃ φρεσὶ μέδοντο ἔργα.

** Facinusque animo versabat iniquum.*

XVII. Sed & ubi delicta sunt talia ut morte digna videri possint, misericordiæ erit ob multitudinem eorum aliquid decedere de summo jure: cuius clementiæ auctorem ipsum habemus Deum, qui Cananæis eorumque vicinis populis longe flagitiosissimis pacem offerri

Vide Viti. de jure belli, n. 49. & 60.

Lib. II, c. XXI. §. 18. De pace II.

Plut. Tim. & Dione.

Lib. I Gotth.

Polyan. libro IV.

II de Ira,
cap. 10.

offerri voluit, quæ vitam ipsi sub tributaria conditione concederet. Pertinet huc Senecæ dictum: *In singulos severitas imperatoris destrimitur: at necessaria est venia, ubi totus deseruit exercitus. Quid tollit iram sapientis?* * *Turba peccantium.* Et Lucani illud:

Tot simul inafesto juvenes occumbere leto
Sæpe fames pelagique furor, subitaque ruina,
Aut cæli terræque lues, aut bellica clades,
Nunquam poena fuit.

Pro Cluent. Ne nimium multi poenam subirent, sortitio comparata est, inquit Cicero. Sallustius ad Cæsarem: *Neque quisquam te ad crudeles poenas aut acerba iudicia invocat, quibus civitas vastatur magis quam corrigitur.*

XVIII. De obsidibus quid ex jure naturæ statuendum sit accipi potest ex iis quæ in superioribus dicta à nobis sunt. Olim cum vulgo crederetur quisque in vitam suam id juris habere quod in res alias quæ in proprietatem veniunt, atque id jus consensu aut tacito aut expresso à singulis pervenisse ad civitatem, minus mirandum est si obsides privatum innoxios ob peccatum civitatis morte affectos legamus, sive tanquam ex suo peculiari consensu, sive tanquam ex publico cui & suis includeretur. At postquam verior sapientia nos docuit dominium in vitam Deo exceptum, sequitur ut solo consensu nemo jus cuiquam dare possit in vitam aut suam aut civis sui. Atque ideo Narsæti bono duci atrox visum de innoxiiis obsidibus supplicium sumere narrat Agathias: de aliis alii: etiam Scipionis exemplo, qui aiebat se non in obsides innoxios, * sed in ipsos qui defecissent sœviturum: nec ab inermi, sed ab armato hoste poenas expectiturum. Quod autem ex recentioribus Iuriconsultis non ignobiles, conventiones tales valere dicunt si moribus firmentur, accipio, si jus vocant solam impunitatem quæ in hoc argumento sæpe venit sub tali nomine: sin à peccato immunes putant qui ex conventionem sola vitam adimunt alicui, vereor ne & fallantur ipsi, & periculosa auctoritate alios fallant. Plane si qui obses venit, est aut ante fuit in numero graviter delinquentium, aut postea fidem à se datam in re magna fefellit, fieri potest ut supplicium injuria vacet. At Clæliæ quæ * non sua sponte sed civitatis jussu obses venerat, cum tranato Tyberi effugisset, apud regem Etruscum non tuta solum sed & honorata virtus fuit, quæ Livii in hac re enarranda verba sunt.

Lib. 1.
Livius libro
xxvi 11.

Menoch.
arb. q. 7.

Lib. II.

XIX. Illud adhuc addendum est, omnes commissiones quæ ad jus consequendum aut bellum finiendum nullius sunt usus, sed meram habent virium ostentationem propositam, id est, ut Græci loquuntur, ἐπίδειξις ρώμης μᾶλλον ἢ αὐτοῦ πολεμίας ἀγῶνα, & cum officio Christiani hominis & cum ipsa humanitate pugnare. Itaque serio hæc vetare debent rectores, inutiliter fusi sanguinis rationem ei redditori, cujus vice gladium gestant. Quippe & Sallustio laudati duces qui incruento exercitu victoriam deportarent. Et de Cattis notæ virtutis populo Tacitus: * *rari excursus & fortuita pugna.*

Acr. lib. v.

Annotata ad Caput XI.

E *St enim ulciscendi ut puniendi modus*] Vide quæ supra lib. II, cap. §. I. xx, §. 2, & 28. & loca Augustini de Christianorum in ipsis bellis benevolentia quæ modo produximus. Aristoteles Politicorum v, cap. 6, narrat asperiores æquo pœnas exactas Thebis & Heracleæ, *ταπεινῶς* factionis studio. Et Thucydides III. *τιμωρίας μείζους, ἢ μέγας δὲ δικαίας* pœnas *iusto* majores. Tacitus III Annalium: *Pompeius gravior remediis quam delicta erant.* idem eodem libro Augustum culpæ quod in puniendis adulteriis clementiam majorum suasque ipse leges egressus sit. Iuvenalis:

exigit autem

Interdum ille dolor plus quam lex ulla dolori

Concessit.

Quintilianus: *Non nisi ab ultimo parricidio exigitur pœna trans hominem.* M. Antoninus Imperator referente Vulcatio vita Cassii: *ad Senatuum scribam, ne aut proscriptio gravior sit, aut pœna crudelior.* Ausonius:

vindictaque major

Crimine visa suo est.

Ammianus libro XXVI: *servitum est in multos acrius quam errata flagitaverant vel delicta.* Similis est apud Agathiam locus libro III.

Æquus in hoste fuit] Ovidius Tristium I, elegia 8.

Est etiam in miseris pietas, et in hoste probatur.

Necessitas egerat, non voluntas] Addit mox: *Id enim æquitate pensata statuerat placabilis Imperator et clemens.* Thucydides libro III, in oratione Cleonis: *οἱ πρὸς τὴν πολεμίαν ἀναγκαζέμεντες ἀπέστησαν, συγγνώμην ἔχον.* Ignosco illis qui defecerunt à nobis cogente hoste. contemplatio extremæ necessitatis hæc dicitur Paulo sententiarum v, Tit. I. certe enim, ut Synesius ait, *ἰσχυρὸν ἀνάγκη πρῶγμα καὶ βίαιον,* *Res est valida ac violenta necessitas.* Iuvenalis de Calaguritanis:

Quisnam hominum veniam dare: quisve Deorum

Viribus abnueret dira atque immania passis?

vide de famis necessitate Cassiodorum IX, 13. Pertinax de Læto & aliis: *Paruerunt invitæ Commodo: sed ubi habuerunt facultatem, quod semper voluerunt ostenderunt.* Cassius Clemens apud Xiphilinum in rebus Severi: *ἐγὼ ἔτε σε ἔτε Νίγρον ἡπιστάμενη κατέλειψθεις ἥ δὲ οὐ τῇ εὐμένει μετέδιδε, τὸ παρὸν ἀναγκάως ἐπεσπύσασα, ἔχ' ὡς σοὶ πολεμήσων, ἀλλ' ὡς Ἰουλιανὸν κατέλυσεν:* *Ego neque te neque Nigrum noveram: sed in parte quam ille obtinebat relictus, feci quod necesse erat, presenti parvi, non tibi bellum volens inferre, sed Iulianum depellere.* Aurelianus Antiochiam ingressus ubi multi Zenobia partes secuti fuerant, edictum proposuit *τῷ ἀπεσταλτῇ καὶ ἀναγκάως πολλῶν ἢ ἀεσπασίῳ τὰ συμβαδόντα ἀναλαμβάνει,* *magis ad necessitatem impositam invitæ quam ad voluntatem qua acta erant referens.* Belisarius apud Procopium Vandalicorum I: *Λίθους ὃς ἀπανταίς ἡγρέωντο ὑπὸ Βανδύλοις ἔπειθ' ἐτελεσθίς.* *Afros enim omnes sub Vandalis fuisse invitos.* Apud eundem Gotthi-
corum III Torilas Neapolitanis ait, scire eos sub hostibus fuisse invitos, Nicetas autem, aut continuator scriptæ ab eo historiæ, de
Henrico

Henrico loquens fratre Balduini : τὸ ἐνοικῆν ἐνδὲς εἰς σφαγὴν, ὡς ἐι ποί-
 ρηται ἢ καὶ δευτέρῳ, ἀλλ' ἔχει τὸν νόμον τὸ κτενέμενον, καὶ βία μὴδ' ἢ πεισὶ τοῖς
 Βλάχοις ὑποκόψαν, μηδὲ προσχωρεῖσιν ἐκαστότη. Qui urbem incolebant, eos iussi
 interficere; quasi armenium aut grex essent, non Christiani homines qui interfice-
 rentur, praesertim tales qui Blachi non verborum suasu, sed vi succubuerant
 neque sponte eis paruerant.

§. IV.

Venia digna quae non ab ignorantibus modo, sed et ob ignorantiam sunt]
 Dionysius Halicarnassensis libro I : ἅπαν συγχώμενος ἄξιον τὸ ἀκέραιον.
 quod non sponte sit, omne dignum venia. Procopius Gothicorum III :
 ὅσοι ἀνὰ δικαιοσύνην πύλας, καὶ ἀπολαύσεως ἀγνοίας, ἢ λήθης ἐπιφανομένης πύλας, τῶ-
 ντος ἄξιον τὸ δὲν ἢ πεπονητοῦς συγχώμενος εἶναι, Qui alius molesti sunt, siue
 quod occupaverit eos ignorantia, siue quod oblivio super venerit aliqua, his etiam
 ipsos, qui mala sunt passi, aequum est veniam dare.

Utrum perturbatione aliqua animi, quae plerumque brevis est et ad tempus,
 an consulto et cogitato fiat injuria] Seneca de Ira I, 16: Dimittis saepe,
 si intelligit non ex alto venire nequitiam, sed summo, quod ajunt, animo inha-
 rere. deinde: Nonnunquam magna scelera levius quam minora compescit,
 si illa lapsu non crudelitate commissa sunt: his inest latens et aperta et in vete-
 rata caliditas. idem: delictum in duobus non eodem modo afficiet, si alter
 per negligentiam admisit, alter curavit ut nocens esset.

Philo] Libro II Specialium legum.

Qua necessitas, si non defendit, tamen excusat] Adde quae supra lib.
 II, cap. xx. §. 29. & hoc capite supra §. 3. Samii apud Thucydidem
 libro III, Alcidae Iacedaemonio cum captivos Chios occideret, haec
 dicunt: ἔκαλως τὴν ἐκείνου ἐλπίδα ἐν αὐτῶν, ἐπὶ ἀνδρῶν διέφθερεν, ἔπε χεῖρας
 ἀνθρώπων, ἔπε πολέμιους, Ἀθηναίων δ' ὑπὸ ἀνάγκης συμμέχεσθαι. Non recte
 eum se dicere venisse ad liberandam Graciam, qui homines interficeret, nec ma-
 nibus ipsi contrarios, nec animo infestos, Atheniensium quidem socios, sed neces-
 sitate adaptos. Chrysostomus de Providentia V: καὶ ἔχρηται μὴ ὁ πολέ-
 μοι τοῖς αὐτῶν πολέμοις ἴσως συγχώμενος, ὅταν ἀγνοῦντες καὶ μὴ βελόμοι προέ-
 ττοι πρὸς τὴν χαλεπωτέων αὐτοῖς: Norunt et inimici inimici, et hostes hostibus
 ignoscere, ubi invitati ac contra voluntatem aliquid in ipsos quamvis grave pa-
 trant. Misimiani apud Agathiam III: ἡμῶν πολέμου ἀποδοτικῶν, ἔτω
 τε ἐλθούσης εἰς τὸ ἀνιδεῖναι, βαρβαρίαν καὶ τῶν ἀνείνων, ἢ μὴ παντὶ πᾶσι γε φειδύ-
 ες συγχώμενος ἀνάξιον ἐφασκον εἶναι. cum plurimas perpeffi injurias, ita trufi essent
 ad talionem, barbaro sane impetu, attamen non omnino indignos se quibus
 ignoscetur, parcereturque.

Apud Deum quoque paratam esse veniam] Deuteronomii XXI, 26.
 Moses Maimonides Directore dubitantium III, 41.

Non insidiator] Mitylenæorum causam hac parte onerat Cleon
 apud Thucyd. III: ἀγνοῦντες μὴ ὅδ' ἐκ ἐλαψαν, εἰδότες ὅτι ἐπὶ ἐλπίσειν.
 συγχώμενος δὲ ἐπὶ τὸ ἀκέραιον: Non invitati nobis nocere, sed de industria fecere in-
 fidias. Id vero demum ignosci dignum est, quod prater voluntatem sit. Philo
 libro de constituendo principe: Διακρίνει δ' ὅποτε πρὸς ἄμυναν ἴοι, τὸς
 ἐπιβέλους ζώντας καὶ τέναυλον τὸ ὅδ' καὶ πᾶσι καὶ τῶν ἐλπίσειν ἢ μηδὲν ἡμετέροισι
 τῶν φοβῶν, ἀνημέρως καὶ ἀπειθείας ψυχῆς. Si ad ultionem veniendum sit, novit
 discernere inter eos qui vitam agant insidiatricem, et eos qui longe alterius sunt
 animi. In omnes enim etiam qui minima deliquerunt grassari cadibus, animi est
 immanis ac feris.

Distin-

Distinxisti inter injuriam & culpam & infortunium] Seneca Naturalium I, 44, ubi de Fulminibus: *Voluerunt admonere eos, quibus adversus peccata hominum fulminandum est, non eodem modo omnia esse percutienda: quadam frangi debere, quadam elidi & distringi, quadam admoneri.*

Quaquam nec Platonis verba edisus, nec Aristotelem tractas, ipsorum tamen placita facto exsequeris] Talis Trajanus inter principes Romanos egregius: παιδείας μὲν ἀκράδῃς, ὅση ἐν λόγοις & μετέχει· τὸ γὰρ μὴ ἔργον αὐτῆς καὶ ἡ πίστις ἐπὶ τοῖς. illius exacte eruditionis, in verbis posita, compos non erat, rem tamen ejus & norat & implebat. Xiphilinus. De Marco Aurelio Herodianus: μὲν γὰρ τὴν βασιλείαν φιλοσοφίᾳ & λόγοις, ἔδῃ δὲ δογματικῶν γνώσεσι, σπουδῇ δὲ καὶ βίᾳ σφραγιστὴν ἐπιστάμενος: Solus principum sapientiam non verbis aut dogmatum cognitione, sed moribus gravibus, & vita temperata ostendebat. De Macrino Xiphilinus: ταῖ τε νόμιμα ἔχ' ὥτως ἀκράδῃς ἡπίστατο ὡς πιστῶς μετεχειρίζετο leges non tam norat exacte quam fideliter exsequēbatur. Da nostro saeculo, Deus, vel tales principes.

Distinguendos qui auctores belli fuerunt] Vide Gailium lib. II de Pace §. v. ce publica, n. 18.

Petunt errori veniam] Ignosci debere interdum armis superato rectori jus §. VI. sum quid sit ignoranti. ex Isocrate transcripsit Ammianus in librum XXX.

Apud Herodianum] Verba Græca hæc sunt: καὶ Νίξας μὲν πολεμῶντες ἔχ' ὥτως δολόγους εἰχρῆν ἀπίας ἔχθρας, ὡς ἀναγκαίαις. & ἡδὲ παρ' ἡμῶν αὐτοῦ πύργου δὲ ὄργην ὑφαρπάζων μεμισητο, ἐν μέσῳ ἡ ἐβρίμει μὲν ἐπὶ ἀμφέριστον ἔσαν, ἐκτερεῖ ἡμῶν ἐξ ἰσότητος φιλοτιμίας εἰς αὐτὸν ἀνδείλκεν. optimè.

Acrius esse prohibenda, quam in superatos iracundiam exercendam] Bemus IX.

Convenit modestia] Rex Theuderichus apud Cassiodorum II, 41: §. VII. illa mihi feliciter bella provenerunt, qua moderato sine peracta sunt. is enim vincit assidue qui novit omnia temperare.

Luce privati alius regibus dedere documentum] Nolim reduci hunc morem. tamen & Iosua reges captos interfecit. Iosephus Anriquæ historiæ v, 1. & de Soffio Dion: Ἀντίγονον ἐμαρτύρωσι στυγρῇ ἀρεσθόνη. Antigonus virgi cecidit alligatum cruci. sed provide addit, ὃ μηδεὶς βασιλεύς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἐπεπόνθη, quod nemo regum à Romanis victoribus pertulerat. Est eadem historia apud Iosephum libro xv. De Maximiano Herculio Eutropius libro x: casis Francis atque Alemannis, captisque eorum regibus; quos etiam bestiis, cum magnificum spectaculum muneris parasset, objecit. De rege Alemannorum paribulo suffixo, vide Ammianum XXVI. Theuderichus rex Wisigothorum Athinulfum Suevorum in Hispania regem capite plectit, memorante Iornande historia Gothica. Nimirum hæc documenta sunt regibus ad modestiam, & ut cogitent se quoque subjectos, si Deo ita visum, humanis vicibus, & quod in simili periculo, à Solone dictum, meminerat Croesus, de felicitate hominis ante mortem non judicandum.

De Aristonico] Vide Appianum Mithridatico in fine.

Syphax] variant de eo historici. multi tradunt eum prope Romam ante triumphum decessisse: Polybius in triumpho ductum: Appianus dum de eo deliberatur, morbo obiisse,

Plutarchus

Plutarchus notat] Agide.

§. IX.

Puerum etiam excuset, feminam sexus] Plinius historiae naturalis libro VIII, cap. 16: Lio ubi servit, in viros prius, quam in feminas fremit, in infantes non nisi magna fame. Ad illa Horatii libro IV, Ode VI, de Achille:

Nescios fari pueros Achivum

Videret flammus etiam latentes

Matris in alvo.

Dolenter declamat in servitiam Achillis, qui, si per Apollinem vivere licuisset, adeo servus erat, ut nec infantibus, nec in utero gestantibus repercisset. Philo de principis constitutione: παρθεοὶ ἢ καὶ γυναῖκες μετέδωσαν, dimittantur autem virgines & mulieres: causam reddit: τὸ ἀποθνήσκην ἀνδρῶν πόλεμον καὶ ἀποκτείναντων ποιεῖν ὅλως γυναῖκας, ἀνήμερον. Virorum qui bella fabricant accessionem facere mulieres. imimite. Idem de specialibus legibus II: ἀπὸς ἡμῶν ἡδὲ τῶς τελείας μυριάς δόλοισι ἀποκτενοῦνται τε καὶ ἀφροδισίων. τοῖς ἢ κρυφῶς νηπίοις ἄρτι παρεληλυθόσιν εἰς φῶς καὶ τὸ ἀνθρώπινον βίον, ἐστὶ ἐπιψύσσονται κατηργήσαν ἀκακώτοις ἔσσι ἐνδίδεται. Nam in iusta aetatis homines mille specio, i obtenitus reperiri possunt discordiarum ac simultatum. At in infantes qui modo in lucem vitamque humanam venere, ne calumniā quidem quod dicat habet, ut plane innocentes. Iosephus Antiquae historiae libro IX de Manaemo: μηδὲ νηπίων φειδύμενος, ὡς ἐπὶ τῇ ὑπερβολῇ καὶ κατελείπων ἐστὶ ἀργυρίῳ. ἃ ἡδὲ ἐδὲ ἀλλοφύλων πινας συγχεύων δραστήνῃ γλυκερίας ὑποχειρίδας, ταῦτα τῶς ὁμοφύλων ἔως ἐργάζοιτο. Ne infantibus quidem parcens nihil fecit reliquum ad crudelitatem, aut feritatem potius. Quia enim veniam non mererentur si in externos bello victos essent edita, ea fecit in populares suos. Idem Iosephus Iudam Maccabaeum narrat Bosra & Emphrone captis interfecisse πᾶν τὸ ἄρρεν καὶ μέγα δὲ δυνάμειον ὅτι καὶ virilis sexus ἐν pugna idonum erat. & alibi poenam quam Alexander Thracidas dictus de Iudaeorum pueris & mulieribus sumpserat, vocat ὑπὲρ ἀνθρώπων δίκην, ultionem ultra hominum morem. Agathias libro III: ἐπειδὴ οὐδὲ ὅμως ἐχέοντες καὶ εἰς αὐτὰ δὴ τὰ νεογνὰ βρέφη καὶ τὰ τοῖς θανάτοις τελευτησάντων ἐδὲν ἐπιστάμενα παροινεῖν ἔπειτα καὶ ἀφύσσειν, ἔκταν αὐτοῖς ἐδὲ δάμναι τὸτο ἡμάρτησαν. Quamvis quidem vero prius non erat in recens natos infantes paternorum facinorum inscios ita servire atque insanire, ideo hac ipsis non impune abiere. Nicetas aut qui historiam ejus produxit ad tempora Henrici regis de Scythias agens qui Athiram ceperant: ἀλλ' ἐδὲ τὰ ὑπομαρτυρία τὰ παίδων & κακῶς ἐφάνη ἀνώτερον, ἀλλ' ἀπετρίβον καὶ ταῦτα καὶ χλόην καὶ ἀνδρῶν ἀμείνων, ὑπὸ τῇ ἐλπίδι ἀνελόντων ἐκείνων ἀνδρῶν καὶ μεθ' αὐτῶν εἰδόντων ὡς ὠδινεῖ τινὲς φύσιν καὶ θεοῖς ἀγέται τὸ ἀνθρώπινον, ὁ περὶ αὐτῶν τὸ νίκης καὶ τὸ κρατεῖν τὸ ἐναντίον ἡμῶν ἡρώων. Ne infantes quidem, lactentes adhuc, mali exsortes fuere, sed ἐν ἡβῇ velut in herba demessi sunt, aut velut flos emarcuere, facto hominum misericordia intactorum, neque scientium injuriam ab eo fieri natura ac fas hominum violari, qui ultra, quam ut hostes vincat aut subigat, extendit iram. Adde quae Beda habet libro II, cap. 20, de Carævollæ feritate: & Helvetiorum bonam legem apud Simlerum, & Elisabethæ reginae pia mandata apud Camdenum in anno c10 10xcvi.

Femina hoc nomen capit:] Ideo Tucca & Varus delendos censuere in secunda Æneide versus, ubi deliberat Æneas an Helenam occidat.

Collegio

Collegio prophetarum] Hyrcanus Hierosolyma obsidens victimas §. x. ad Templum misit, narrantibus Hebræis. Sic & Gotthi laudantur Procopio, Gotthicorum 11, qui sacerdotibus Petri & Pauli extra Romam pepercerunt. Vide additamentum Caroli Magni ad legem Bajoariorum. & legem Langobardicam libro 1, tit. xi, 14.

A sacerdotibus] Servius ad vii Æneidos : Nam eum defendebat à bello, si non atas, saltem religio sacerdotis.

Notat Strabo] & Polybius libro iv, & Diodorus Siculus in Excerptis Peiresianis. Pari modo & qui ad Olympia, Pythia, Nemea, Isthmia certatum ibant habebant belli tempore ἀσφάλειαν καὶ ἀδείαν tutelam ac securitatem. Docent Thucydides libro v, & viii, & Plutarchus Arato.

Necessitas premitur] Gratianus posuit deprimat. Plutarchus Marcel- §. xiii.

10 : Ἐπαμινώνδας ἔ Πειλοπίδας ἐδὲνα πώποτε κρατήσαντες ἀπίκλειναν , ἐδὲ πώ-
λεις ἡνδραποδιζόντο. λεγόνται ὅτι θηβαῖοι μὴδὲ ὀρχομενίους ἀν' ἑταυ μὲν χειρισσοῦν
παρόντων ἐκείνων. Epaminondas & Pelopidas nec quenquam interfecere post
victoriam, nec civitates in servitutem redegerunt, credunturque non facturi
fuisse Thebani quod fecere in Orchomenios, si illi adfuissent. Secutus hoc
Marcellus captis Syraculis, ut ibidem ait Plutarchus. Vide eundem
Plutarchum in Carone Vticensi. Cabada Persarum regi ciam Amida vè
ceperisset, multaque cades fieret, senex sacerdos dixit non esse regium jam captos
occidere. Narrat Procopius Persicorum 1, qui & Persicorum 11 di-
cit : τὸ ἐπεμύσιν τοῖς ἡλωήσιν ἐχ' ὅσον : scire in captos pietati adversatur.
Apud eundem egregia est oratio Belisarii ad milites capta Neapolì
Gotth. 1. Imperator Alexius apud Annam Comnenam, suadenti
occidere Scythas captivos. καὶ Σκύθαι, ἀλλὰ πάντως ἄνθρωποι. καὶ ἐ-
χθροὶ, ἀλλ' ἐλεύς ἄνθρωποι. Etiam si Scythæ, homines tamen sunt : etiam si hostes, mi-
seratione tamen digni. Gregoras libro vi. τὸ ἥν ἐν πολέμῳ καὶ μάχῃ γινό-
μενα ὅποια ποτ' ἀν' ἡ, συνηνόμεν' ἔχ' τῷ πεπαισθη, ἀπαισθητὸς τότε ὅτι λογισμὸς
καὶ τ' χειρὸς τότε μετ' ὅσων καὶ λόγων σὺν ἐχθρῶν χειρὸν καὶ πύσιν τ' περὶ το-
μῶν. τ' δ' ἀμύνει τ' δεινὴν πειρασμένην καὶ καί τ' ἀπαισθητὸς ἐκ τῆς
μὲν σάδης πινθ- καὶ κρείσας, τοῖς τ' πρὸς ἐναντίας παρὰ τὴν τῆς χειρὸς, μορφήν
γνώμης καὶ τῆς τ' πρὸς ἐναντίας, εἰ μὴ καὶ τὸ ἀπαισθητὸν γινώσκῃ. Quæ in præliis
atque belli sunt, ea qualiacunque sunt facienti veniam impetrant, ideo quod
tali tempore obsideatur animus ebria manu, rationemque non habente ducem ac
presidem actionum. At ubi periculus suus abscessit vigor, ubi tempus cuncta ex-
aminandi ac iudicandi accipit liber animus, agendi imperium manui tradere,
pravum hominis propositum indicat, si quid indecorum evenerit. Adde ejus-
dem Gregoræ locum alterum quem in his Notis posuimus ad finem
capitis vii libri hujus, & de more laudabili Polonorum Chalco-
condylam lib. v. Julianus laudatione secunda Constantii, sub cujus
persona bonum Principem describit : καὶ τῶν ὅσων ἐπαυσε τὸ
ἐξίπ- τ' πόνων, μίας καὶ κείνων τ' σὺν ἀμυνόμενον ἐπ' αἰένως καὶ ἀναιρέειν. Armis
victor finem imposuit gladii operibus, nefas existimans homini non ultra se de-
fendenti vitam adimere.

Captivis parcere] Capitolinus M. Antonino : Æquitatem etiam cir-
ca captos hostes custodivit.

Vitam salvam paciscentium siue in prælio, siue in obsidione, non repudianda
LI dedatio]

aditio] Romani Persis qui in arce Petraræ erant Gotth. IV: *ὡς ἡμεῖς ἐν τοῖς γε καὶ Ζηρομαχῶντος ἐν τῷ ἐνερῷ, ὃ θαναπτῶντων φειδόμεθα, καὶ ὡς τὸ βίον ἐν οὐρανῷ πρὸς τὸ πρὸς βλακῆς δύνανται εἰσεῖν ἀξίῃ, ὡς ῥωμαίοις Χερσιανοῖς νό-
μῳ. Nos vero vestrum miseremur jugum cui vice jactantium, mortemque con-
cupiscentibus parere volumus, et vitam delicate fastidientes servare, ut decet
Christianos et Romani Imperii cives. Vide Serranum in rebus Francisci
I, & Henrici II.*

Partem liberam relinquerent effugere volentibus] Sic Scipio Æmilia-
nus cum Carthaginem everfurus esset, edixit fugerent qui vellent.
Polybius.

§. XVI. *Facinusque animo versabat iniquum*] Crudele hoc visum sæculis po-
sterioribus notat ad x Æneidos Servius.

§. XVII. *Turba peccantium*] *quicquid multis peccatis, inultum est.* Scholiastes
Juvenalis ex Lucano: Livia apud Xiphilinum ex Dione: *ἀν τε τις
πάντος ἀπαλῶς πᾶσι τισι καὶ τὴν ἀξίαν καλῶς, λέγει τὰς παλαιοὺς ἀνθρώπων ἀπα-
λέους. Si quis talia omnia rigore punire velit, non videt eo se ferri ut maximam
hominum partem interimat.* Augustinus epistola LXIV: *Magis monendo,
quam minando. Sic enim agendum est cum multitudinem peccantium. severitas
animum exercenda est in peccata paucorum.* Adde Gailium de pace publica
libro II, cap. 9, 36.

§. XVIII. *Sed in ipsos qui defecissent servitutum*] Idem ait Iulianus apud Euna-
pium Excerpto legationum 9.

Non sua sponte] Confer historiam obsidum id onus detrectantium,
& ob id punitorum, apud Nicetam libro II.

§. XIX. *Rari excursus et fortuita pugna*] Demetrium reprehendit Plutarchus
*φιλονεικίας ἐνεκα, μᾶλλον ἢ χρείας μάχεσθαι καὶ κινδυνεύειν τὰς πράξεις ἀναγκά-
ζοντι. quod gloria magis studio quam ex utilitate milites in pericula truderet,
prævisque objiceret.*

C A P V T X I I.

Temperamentum circa vastationem & similia.

I. *Qua vastatio iusta sit & quatenus.*

II. *Abstinentum a vastatione si res nobis
fructuosa sit & extra hostis potesta-
tem.*

III. *Si magna sit spes celeris victoria:*

IV. *Si hostis habeat aliunde quo se susten-
zet:*

V. *Si res ipsa ad bellum fovendum nullius sit
usus.*

VI. *Hoc maxime locum habere in his qua sa-
cra sunt aut sacri accedunt:*

VII. *Item religiosi:*

VIII. *Utilitatis: qua ex tali moderatione se-
quantur annotata.*

REs alterius ut perdere quis sine injuria possit, horum trium
unum antecedit necesse est: aut necessitas talis quæ in primi
dominii institutione excepta debeat intelligi, ut si quis tertii
gladium quo ufusus sit furiosus periculi sui evitandi causa in amnem
projiciat, quo ipso tamen casu manere obligationem damni resar-
ciendi ex veriore sententia alibi diximus: aut debitum aliquod pro-
cedens ex inæqualitate, nimirum ut res perdita imputetur in illud
debitum quasi percepta: alioqui enim jus non esset: aut meritum
aliquod malum cui poena talis par sit, aut cujus mensuram poena non
excedat:

arborem frugiferam excindi. Exstat & lex Platonis de Republica quinto, *μήτε γὰρ τέλει, μήτε οὐκίαν ἐμπιπείη. ne terra vastetur, ne domus incenduntur.* Multo vero magis hoc locum habebit post plenam victoriam. Corinthum excisam non probat Cicero, ubi tamen fœde tractati erant Romanorum legati: idemque alibi horrificum, nefarium, omni imbutum odio dicit bellum, quod parietibus, tectis, columnis, postibus fit. Laudat Livius Romanorum lenitatem victâ Canua, quod non sævitum sit incendiis ruinisque * in tecta innoxia murosque. Aganemnon apud Senecam:

*Equidem fatebor (pace dixisse huius tua
Angua tellus liceat) affligi Phrygas,
Vincique volui; ruere & equari solo,
Etiam arguissem.*

105. vi. Sane docet nos sacra historia urbes quasdam à Deo damnatas excidio: etiam contra legem illam generalem arbores Moabitaram iussu excindi. Verum non factum id odio hostili, sed in justam detestationem facinorum quæ aut publice erant cognita, aut Deo iudice tanti astimata.

III. Secundo eveniet quod diximus etiam in dubia agri possessione, si magna spes sit celeris victoriæ, cuius præmium & ager & fructus futuri sint. Sic Alexander Magnus milites, narrante Iustino, à populatione Asiæ prohibuit, * *parcendum suis rebus præfatus nec perden-*
Lib. xi. *da ea quæ possessuri venerant.* Sic Quintius Philippo Thessaliam transcurrente populabunda manu, ipse hortatus est milites, ut Plutarchus loquitur, iter facere tanquam per concessam & ipsorum jam factam regionem. Cræsus Cyro suadens ne Lydiam populandam militi daret: *non meam, inquit, urbem, non res meas diripies: nihil enim ad me jam ista pertinent: tua sunt: tua illi perdent.* Aliter qui faciunt in eos non male quadrant illa locastæ ad Polynicem verba Thebaidibus Senecæ:

*Petendo patriam perdis: ut fiat tua
Vis esse nullam. quin tua causa nocet
Ipsam hoc, quod armis vertis infestis solum.
Segetesque adultas sternis & totos fugam
Edis per agros. Nemo sic vastat sua.
Quæ corripit igne, quæ meti gladio jubes,
Aliena credis.*

Lib. ix. Par sensus apud Curtium illis verbis: *quicquid non corrupissent hostium*
Ep. 7. 9. 10. *esse confessi.* unde non longe abeunt ea quæ Cicero in literis ad Atticum disputat, adversus Pompeji consilium fame patriam necandi. Atque hoc nomine Alexander Isus culpatur Philippum libro Polybii
Lib. xxxii. xvi. i. *cujus verba Latine hunc in modum vertit Livius: In bello non congregi (Philippum) æquo campo, neque collatis signis dimicare, sed refugientem incendere ac diripere urbes, & vincientium præmia victum corrumpere. At non sic antiquos Macedonum Reges, sed acie bellare solitos, urbibus parcere quantum possent, quo opulentiùs imperium haberent. Nam de quorum possessione dimicetur tollentem nihil sibi præter bellum relinquere, quod consilium esse?*

I V. Tertio idem fiet si hostis habere possit aliunde quo se sustinet : puta si mare , si fines alii pateant. Archidamus apud Thucydidem in oratione qua Lacedæmonios suos à bello in Athenienses dehortatur , querit quas belli gerendi spes habeant : an forte quod mirum copia valeant sperent Atticum agrum à se facile posse vastari : atqui , inquit , habent illi & terras alias suæ ditionis (Thraciam & Ioniam intelligens) & maritimis advectionibus adipisci possunt ea quorum indigent. Tali ergo statu optimum factum ut agricultura etiam in ipso collimitio tuta maneat : quod sub tributo utrique parti præstando factum diu in Belgicogermanico bello nuper vidimus. Estque id consentaneum mori veteri Indorum , apud quos ut * Diosdorus Siculus loquitur , *ἡ γεωργία ἐν τοῖς ἀσούλοις ἐνδύειται οἱ πολλοὶ τὸν τὸν γεωργὸν ὡς ἀνέπαισθεσι* *ἡ κινδύνων εἰσι* : Agricole intus sunt ac velut sacrosancti , imo prope castra & agmina opus faciunt sepositi à periculo. Addit , *οὐκ ἔστιν ἡ γεωργία ἀνέπαισθεν* *ἔτι ἐμπυρρίσσειν* , *ἕτε δὲν ἀποβλέψουσιν* : Hostium agros neque urunt , neque excindunt a bores. Postea : *ἐπεὶ οἱ ἀνὰ πόλιν οὐκ ἔστιν ἡ γεωργία* *ἡ δὲ πᾶσι χωρὶς ἀδικήσεται* , *ἀλλ' ὡς κοινὸς ἀεργέτης ἡ γέμει πίκτης ἀδικίας ἀπὸ τοῦ* : Hostis nemo cuiquam agricola damnum dat , sed id hominum genus , ut in commune beneficium ab iniuriis omnibus immune præstatum. Inter Cyrum quoque & Assyrium convenisse ait Xenophon ut cum agricolis pax esset , cum armatis bellum. * Sic Timotheus partem agri maxime frugiferam elocabat colonis , ut Polyænus narrat : imo quod Aristoteles addit , ipsos etiam fructus vendebat hostibus , & ex ea pecunia stipendium præbebat militi : Quod à Viriato etiam factum in Hispania testis est Appianus. Idque ipsum in eo quod diximus Belgicogermanicæ bello summa cum ratione & utilitate fieri vidimus , exteris mirantibus. Hos mores humanitatis magistri canones Christianis omnibus , ut maiorem cæteris humanitatem debentibus ac profitentibus , imitandos proponunt , ideoque non agricolas tantum sed & animalia quibus arant , & semina quæ ad agrum portant , extra belli periculum poni volunt ; nimirum similem ob causam ex qua civiles leges quæ ad arandum usui sunt verant in pignus capi , & apud Phrygas ac Cyprios olim , postea * apud Atticos & Romanos bovem aratorem occidere nefas erat.

Oecon. 11.

C. 2 de treug.
& pace.
Nic. Damasc.
Ellian. v.
14. Dion.
Chrysorat.
lxiv.
l. executores
C. qua res
pign.

V. Quarto evenit ut res quædam ejus sint naturæ quæ ad bellum faciendum aut ducendum nihil momenti habeant : quibus rebus parci etiam manente bello ratio vult. Huc pertinet * Rhodiorum oratio ad Demetrium urbicapum pro pictura Ialysi , sic à Gellio Latine expressa , *Quæ malum ratio est ut tu imaginem istam velis incendio adiuvæ facto disperdere ? nam si nos omnes superaveris , & oppidum hoc totum ceperis , imagine quoque illa integra & incolumi per victoriam poteris : sin vero nos vincere obsidendo nequieris , petimus consideres , ne turpe tibi sit , quia non potueris Rhodios vincere , bellum cum Protogene mortuo gessisse*. Polybius rabiosi esse animi ait ea perdere quæ nec hosti perdita vires adimant , nec peridenti emolumentum adferant , qualia sunt templa , porricus , statuar , & similia. Marcellus , laudante Cicerone , *adificiis omnibus Syracusarum publicis & privatis , sacris & profanis sic pepercit quasi ad ea defendenda cum exercitu non expugnanda venisset*. Idem postea :

Lib. xv.
c. 31.

Lib. v.

Verr. 11.

Lib. IV. *Maiores nostri relinquebant iis quæ iucunda victis, nobis levia videbantur.*

Syl. de bello. p. 3, n. 5. **VI.** Hoc vero sicut in aliis ornamentis valet ob eam quam jam diximus causam, ita specialis ratio accedit in iis quæ sacris usibus dicata sunt: quanquam enim & hæc, ut alibi diximus, publica suo modo sunt, atque ideo impune per ius gentium violantur, tamen si nullum inde periculum sit, conservari talia ædificia & quæ eis accedunt * suadet rerum divinarum reverentia, inter eos maxime qui eundem Deum ex eadem lege colunt, etiam si forte sententiis quibusdam aut ritibus diffideant. Thucydides jus ait fuisse inter Græcos sui temporis, *ἱεῖς ἐπὶ τῶν ἀγῶνων, ἱερῶν τῶν ἐόντων ἀπέχεσθαι*, ut qui in hostium impetum facerent à locis sacris abstinerent. Alba à Romanis diruta Deum templis temperatum ait Livius. De Romanis Capua capta sic Silius libro **XLII**,

*Ecce repens tacito percurrit pectora sensu
Religio & savas componit numine mentes,
Ne summam tadasque velint, ne templa sub uno
In cinerem sedisse rogo.*

Lib. XLII. Adversus **Q. Fulvium** Censorem dictum narrat Livius: *Obstringere eum religione populum Romanum ruinis templorum tanquam non iidem ubique*
Lib. XLV. *Dii immortales sint, sed spoliis aliorum aliis colendi exornandique.* At **Marcus Philippus** ad **Dium** cum venisset metari sub ipso templo ne quid in loco sacro violaretur iussit. Narrat **Strabo** **Tectosages** qui cum aliis pecunias **Delphicas** rapuerant, placandi numinis causa domi easdem cum additamento consecrassent. Ad **Christianos** ut veniamus, commemorat **Agathias Francos** templis pepercisse, ut qui cum Græcis essent ejusdem religionis. Imo & hominibus ob templa parci solitum, quod (ne profanarum gentium quæ multa sunt exempla adferam, quippe cum morem hunc *ἡγινεῖ τῶν Ἑλλήνων νόμιμα* Scriptores vocent) in **Gothis Romæ** captoribus sic laudat **Augustinus**. * *Tessantur hoc Martyrum loca & basilica Apostolorum qua in illa vastatione victos ad se confugientes suos alienosque receperunt. huc usque cruentus saeviebat inimicus: ibi accipiebat limitem trucidationis furor: illo ducebantur à miserantibus hostibus, quibus (malim qui, nam distinguit mitiores à durioribus) etiam extra ipsa loca pepercant ne in eos incurrerent qui similem misericordiam non haberent: qui tamen etiam ipsi alibi truces atque hostili more savientes* * *posteaquam ad loca illa veniebant, ubi fuerat interdictum quod alibi jure belli licuisset, tota savienti refranabatur immanitas & captivandi cupiditas frangebatur.*

L. sensu persona. D. de religiosis.

VII. Quod de sacris dixi, idem de religiosis intelligendum est, etiam de iis quæ in honorem mortuorum structa sunt. nam & hæc, quanquam jus gentium impunitatem iræ in ista exercenda indulget, violari non possunt nisi contempta humanitate. Summam esse rationem ajunt Iurisperiti quæ facit pro religione. Tam pro religiosis quam pro sacris pia existat **Euripidis** sententia **Troadibus**:

*Μᾶρ' ὃ θνητῶν ὅστις κάπορ' εἰ πόλεος,
Ναὺς τε τύμβος τ', ἱερὰ τῶν κεκληρότων,
Ἑρμείᾳ δὲς αὐτὸς ὧλεθ' ὕπερθε.*

Homo quisquis urbes vastat & dīs Manibus

Sedes sacratas, templaque, haud recte sapit :

Nam similes ipsum pestis excidii manet.

Apollonius Tyanæus de cœlo à gigantibus oppugnato fabulam sic interpretabatur : ὕβρισις εἰς τὰς νεώς αὐτῶν καὶ τὰ ἱδρῶτα, vim eos intulisse Deorum templis ac sedibus. Statio Annibal sacrilegus qui deum face miscebat aras. Scipio capta Carthagine milites donis ornat, χωρὶς τῶν εἰς Πυλὸν τοῦ Ἀπολλωνίου ἀμφοτέρων, inquit Appianus : exceptis qui in Apollonis templum peccaverant. Trophæum à Mithridate structum Cæsar, ut narrat Dio, κατελεῖν οὐκ ἐπέληψεν ὥς τοῖς ἐμπλερίοις θεοῖς ἱερῶν μόνον, tollere ausus non est, ut bellidius sacrum. Marcus Marcellus, quæ victoria profana fecerat, religione impeditus non attigit, ait Cicero Verrina quarta, & ibidem addit hostes esse aliquos qui in bello religionis & consuetudinum jura retineant. Idem alibi Brenni bellum fano Apollinis illatum nefarium dixit. Pyrrhi factum, qui Proserpinæ thesauros spoliasset, foedum vocat Livius & in Deos superbum. Simile Himilconis Diodorus ἀσέβειαν & εἰς θεὸν ἀμάρτημα. Philippi bellum idem ille Livius nefarium quasi Diis superis inferisque illatum : etiam furem, ac scelera. Florus de eodem : * *Philippus ultra jus victoria in templa, aras, sepulchra sacra.* Eandem historiam tangens Polybius hoc addit iudicium : τὰ μὴτε τοῖς ἰδοῖς προγυμνασίᾳ ἐπικελεύει μείζονα μὲν ἢ τὴν ἡντινῶν ἀνδραγαθία, μὴτε τοῖς ἐχθροῖς ἐλαττώσειν ὥς γε τὸ ἐνέσθαι τὰ πόλεμον, οὐκ ἀνέστι καὶ ναὺς, ἀλλὰ καὶ τέτοις ἀνδραγαθίαις καὶ πάσῃ δὴ τῇ τοιαύτῃ τῷ κατὰ σούην λυμαίνεσθαι, πῶς ἐκ αὐτῶν εἴποι τις εἶναι τῶν καὶ θυμῷ λυσιπυλῶν ἐργῶν ; Quæ neque nobis ad bellum futura sunt usui, nec hostibus incommodatissima, ea ire perditum, templa maxime & qua in iis simulacra & similia ornamenta, quis neget mala mentis & præ ira furibunda esse opera? Atque ibidem talionis non admittit excusationem.

V I I I. Quanquam vero proprie instituti nostri hic non est quid ex usu sit inquirere, sed laxam bellandi licentiam adducere ad id quod natura licitum aut inter licita melius est, tamen ipsa virtus, vilis hoc sæculo, ignoscere mihi debet, si, quando per se contemnitur, ex utilitatibus ipsi pretium facio. Primum igitur moderatio ista in fervendis rebus quæ bellum non morantur, magnum hosti telum eripit, desperationem. Archidami dictum est apud Thucydidem, μὴ γὰρ ἄλλο τι νομίζετε τῷ γλῶττι πολέμων ἢ ὁμηροῦ ἔχειν καὶ ἐξ ἧσων ὅσοι ἀμεινοὶ ἐξείρεσθαι, ἧς φέρεται καὶ ὡς ἐπιπλεῖσιν καὶ μὴ εἰς ἀπώλειαν κατὰ σήματα αὐτὴς ἀληθεύουσιν ἔχον. Terram hostilem non aliud quam obsidem censete, tantoque meliorem quanto magis exculta est : quare & ut plurimum ei parcendum est, ne desperatio hostes reddat invictiores : * idem Agefilai consilium cum Acarnanibus, contra quam sentiebant Achæi, liberam reliquit sementem, ajens quo plus sevisset eo pacis cupidiores fore. Hoc est quod dicit Satyra : *Spoliatis arma supersunt.* Livius narrans captam à Gallis urbem : *Placuerat, inquit, principibus Gallorum non omnia concremari tecta, ut quodcunque superesset urbis id pignus ad flectendos hostium animos haberent.* Adde quod speciem hoc præfert manente bello magnæ de victoria fiduciæ : & quod clementia apta per se frangendis & conciliandis animis. Annibal apud Livium in Tarentino agro nihil violat : *apparebat, ait, non id modestia militum aut ducis, nisi*

- ad conciliandos Tarentinorum animos fieri. Simili de causa Augustus Cæsar in Pannonia rapina abstinerebat. Causam Dio adfert, ἡλπίζε γὰρ εἰς ἡμετέρας αὐτὰς ἐκκεῖσθαι. Sperabat enim fore ut siccos sine vi sibi adungeret.
- Liv. xliix. Lib. iiii.** Timotheus ea cura quam supra narravimus præter alia πολλὰν τῶν ὁμοίων τῶν πολιτῶν ἐχέσσειν, ait Polybius, μάγιστάν ab hostibus ipsis benevolentiam captauit. * De Quintio, & qui cum eo erant Romanis Plutarchus cum quæ supra diximus commemorasset, addit: *Huiusmodi successus non multo post fructum capere. nam ut in Thessaliam perventum est, defecerunt ad eum urbes. Tum vero & qui intra Thermopylas habitabant Græci Euntium ardentibus votis desiderabant: Achai vero renuntiata Philippi amicitia societatem adversus eum cum Romanis eierunt.* De Lingonum civitate quæ bello, quod ductu Cerealis, auspiciis autem Domitiani in Civilem Batavum ejusque focios gerebatur, populationem formidatam evaserat, sic narrat Frontinus, quod contra expectationem inviolata nihil ex rebus suis amiserat, ad obsequium reducta septuaginta millia maiorum tradidit ei. Consilii contrarii contrarii quoque eventus.
- Lib. xxvi.** Exemplum dat Livius in Annibale. *Præceptis in avaritiam & crudelitatem animus, ad spoliantia quæ mereri nequibat, ut vastata hosti relinquerentur, inclinavit.* Id foedum consilium, cum incepto tum etiam exitu fuit: neque enim indigna patientium modo ab alienabantur animi, sed ceterorum etiam: quippe ad plures exemplum quam calamitas pertinebat. Verissimum autem sentio, quod à Theologis quibusdam notatum est, & summarum potestatum & ducum qui Christianos se & à Deo & ab hominibus haberi volunt, officium esse, violentis urbium direptionibus & siquid his simile est intercedere, ut quæ abire non possint sine gravissimo multorum innocentium malo, & sæpe ad belli summam parum proficiant: ita ut bonitas Christiana fere semper, ipsa quoque iustitia plerumque ab ipsis abhorreat. Majus sane est Christianorum inter se vinculum, quam olim Græcorum fuit, quorum bellis ne qua urbs Græca excinderetur cautum erat Amphictyonum decreto. Et Alexandrum Macedonem narrant veteres nullius rei à se actæ magis ductum poenitentia, quam quod Thebas evertisset.

Ægid. Regius de astibus super. disput. 31. dub. 7. num. 127.

Annotata ad Caput x i i.

- §. I.** **P**ECUNIARUM & FRUGUM penuria bellum minuit] Philo de vita contemplativa: οἱ πολέμιοι κέρρουν ἢ δυνάστωσιν τῶν ἑαυτοῦ ἀντιπάλων χρεών, ἢ αὐτῶν ἀνάγκαν ἀναγκάειαν πιεθύντες ἐνδύνει. solent hostes vastare & arboribus nudare terram hostilem, ut hostes eo facilius se dedant rerum necessitatem penuria. Idem in Diris: διττὰν ἐργασίαν οἱ συμφορῶν, λιμὸν μὲν φίλοις, ἐχθροῖς δὲ παρυσίαν. duplex sibi malum acquirunt, inopiam amicis, copiam hostibus.
- §. II.** **Philon]** Alter ejusdem scriptoris locus de Humanitate dignus & ipse qui huc transcribatur: ἐπιδυσπιδόρμητον δὲ τὸ ἐπιεικὲς, πάλιν παρὰ τὴν αὐτῶν καὶ κατὰ κράτος χρεῖται, μετρίαν δὲ μὲν τῶν λογικῶν ἐπὶ τὰ ἄλογα, δὲ πρὸς τῶν ἀλόγων ἐπὶ τὰ φυτὰ, παρὲν ὅν αὐτῶν λεκτέον, ἐπειδή γε παρὲν τῶν πρῶτον ἀνθρώπων καὶ τῶν ὅσα ψυχῆς μεμύροισται, λέλεκται. ἀπειρήκε τοίνυν ὁ ἄνθρωπος μήτε δυνάστωσιν ὅσα τῆς ἡμέρας ὕλης, μήτε κέρρειν ἐπὶ λυμῇ

παχυο-

επιχοφορῶσαν αὐτὸ καὶ ἐπιδίδου, μήτε συνόλης καρπὸν ἀφαιρῆναι, ἵνα ὡς ἐστὶν
 μὲν τρεφῶν ἀφθονίᾳ χρηγῆται τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, ὡς ἐστὶν δὲ μὴ μόνον τῶν
 ἀναιγκίων, ἀλλὰ καὶ τῶν αὐτῶν τ' ἀποροδίων βίον· ἀναιγκίοι μὲν γὰρ ὅτε σίτε
 καρπὸς ἐς τρεφὴν ἀνθρώπων ἀποκρίθῃς· αὐτῶν δὲ τ' ἀποροδίων βίον, αἱ τῶν ἀπο-
 ρύων ἀμύθητοι πικελίαι. γίνονται δὲ ἐν σὺνείκῃς πολλαῖς, ὅτε καὶ τρεφῶν δόλῃται,
 ὥς αὐτοὶ αὐτῶν, ὅτε πολέμῳ χόρῳ τέμνεται· ἐν τῷ χόρῳ γὰρ ἀνέχεται δεινὸν
 τομῶν, αὐτῶν ὑπολαμῶν τῶν αὐτῶν ἀνθρώπων ὅρῳ ἀποκρίθῃς ἐς τὴν μεθῆναι
 αἵμα καὶ. ἐπειδὴ δὲ ἀξιοὶ μὴ μόνον τὸ παρὲν αὐτοῦ, μεθῆναι ἐν ὁμίᾳ μὲν ὄντι,
 ἀλλὰ πάντων τρεφῶν ὥς μετὰ πολλὰς χρομῶν ὡς ἐκείναι, εἰ καὶ τῶν δυνάμεως ἐπι-
 κηρυκτοὶ μὲν καὶ συμφορὰν τῶν ἀνθρώπων, ὡς πόντος αὐτῶν γενέσθω. Φιλίαι δὲ
 τρεφῶν ἀναιγκίων ἀποτρεφῇ χόρῳ, μεθῆναι μετὰ πολλὰς τῶν ἐν ὁμίᾳ, ἀφαι-
 ρῶν τὴν μετὰ πολλὰς ἀδελότητά· πάντων γὰρ ἐκείνῳ καλῶς εἴρηται τοῖς παλαιαῖς, ὅτι καὶ
 Φιλίαις κρινωγῆται, μὴ ἀποκρίθῃς ἐκείνῳ, καὶ αὐτοῦ αὐτῶν ὡς Φιλίαις ἐπομῶν,
 ἵνα ἐκείνῳ ἐν τῇ αὐτῇ φύσιν τεμνέσθωται πᾶσι τῶν ἐς ἀσφάλειαν, καὶ μὴ ἀποκρίθῃς
 ἐν ἑρῇ, καὶ λόγῳ, μετὰ πολλὰς τ' ἀγῶν ἀνέκῃς, ὅτε ἐν ὁμίᾳ, αἱ δὲ μὲν
 ἐκείνῳ. τὸ λόγον τρεφῶν φυλάττειν καὶ τῶν πόλεις, ἐν μὲν εἴρηκῃ περὶ πολλὰς τῶν
 καὶ πόλεμον, ἐν δὲ πολέμῳ τῶν καὶ εἴρηκῃ, καὶ μήτε τοῖς συμμάχοις ἀνέκῃς περὶ
 πᾶσι, ὡς ἐν χρομῶν μετὰ πολλὰς αὐτῶν τὸ ἀνέκῃς, καὶ μήτε τοῖς πολέμοις ἐπὶ
 πᾶσι, ὡς ἐν δυνάμει ποτε μετὰ πολλὰς αὐτῶν τὸ ἀνέκῃς. εἰ μὲν ὅτι μεθῆναι
 ὑπὲρ ἐκείνῳ περὶ πολλὰς τ' ἐκείνῳ καλῶν, ὅτε ἐν ὁμίᾳ, ἀλλὰ πάντων
 ἐκείνῳ καὶ ὁμίᾳ. τὸ δὲ ἡμεῖς καὶ ἀφαιρῶν ἀναιγκίων, ὡς ὅτι καρπὸς ἡ
 σφοδρὴ ἐστίν, ἡ ἰσότης τρεφῶν καὶ τῶν. ὅτε πολέμῳ αὐτῶν τὴν μετὰ πολλὰς τῶν
 καὶ τῶν ἡμεῖς αὐτῶν ἀναιγκίων, ὡς αὐτῇ ἡ φύσιν ὑπὸ τῶν ἐπὶ πολλὰς καὶ
 θύρας ἀναιγκίων ἐτελειογῆται, δυνάμεις ἐπὶ τῶν δυνάμει ἀνθρώποις εἶα βασι-
 λῶν· ἐκείνῳ δὲ αὐτῶν καὶ αὐτῶν αὐτῶν ἀλλῶν ἐν μὴ μόνον ζώοις,
 ἀλλὰ καὶ φυτοῖς ἵσῃ καὶ ὁμίᾳ καὶ μετὰ πολλὰς τοῖς ἡμέροις, ἐπειδὴ καὶ αὐτοῖς
 αὐτῶν αὐτῶν ἐστίν, καὶ ἐν ὁμίᾳ τοῖς ἀνθρώποις ἐκείνῳ, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν δυνάμει
 περὶ πολλὰς τῶν δυνάμει. *Aequitatem suam etiam largius dispensans Moses*
valde ea ubertim ac liberaliter utitur, descendens à ratione utentibus ad multa
animantia, ab his vero ad ea quæ à terra nascuntur, de quibus nunc dicendum
est quando de hominibus ut præstantissimis & aliis quæ animam sentientem na-
cta sunt, jam egimus. Diserte itaque vetuit aut excindere arbores mites, aut
exitialiter ante tempus demetere frugiferas terras, aut illos omnino fructus cor-
rumpere, ut abundantia alimentorum instruat humanum genus. abundant
autem non modo necessaria, sed & quæ ad vitam delicatorem faciunt. Necessa-
ria enim fruges, ad homines nutriendos seposita res. ad delicias vero, omnium
de arboribus nascentium varietas. quæ sæpe, ubi alia deficiunt, succedunt in ali-
mentorum locum. Ultra procedens terram etiam hostilem vastari non sinit: præ-
cipue vero excidiis arborum abstinere jubet, iniquum existimans iram in homines
conceptam erogari in ea quæ causa mali nullius sunt. Hoc ipso & illud docet, non
præfens tempus spectare tantum, cum nihil in suo statu maneat, sed cuncta vic-
ibus ac mutationibus subiecta sunt, ita ut facile sit eos qui nunc sunt hostes ubi ad
colloquia & pacta ventum erit, rursum federatos fieri. At amicos necessariis
fraudare dicitur, quibus ob futurum incertum etiam afferuari debuerant, quæ
usui esse possunt. Verissime enim dictum antiquis, ita amicis utendum ut non pu-
teretur nulla supervenire posse inimicitia, & ita tractandas offensas ut amicitia
speretur, nimirum ut quisque intra animum aliquid recondat quotiens sit, &
non eo nimium nudato per verba & facta, mox penitentiam agat nimia sua

vehementia, seque accuset, ubi res sanari amplius non potest. oraculum hoc ἐξ civitatibus observandum est, ut pacis tempore parent quæ ad bellum sunt opus, in bello vero quæ ad pacem. ac neque amicus supra modum fidant; tanquam qui non possint in contrarium verti, neque hostibus ita diffidant quasi nunquam possint ad amicitiam reduci. Quod si etiam pro hoste nihil faciendum esset in spem conciliationis, certe nihil eorum quæ terra fert hostile: quin amica omnia, utilia omnia, mitissima vero vel maxime necessaria, ut quorum fructus aut alimentum sint, aut par aliquid alimento. Non oportet bellum inferre belli nescius, non secare, non urere, non exstirpare radicibus, quæ natura aquarum irrigationibus et æstatum sereno tenerè educauit, ut tributa hominibus, velut regibus, ferrent. Cura autem ei ut communi rerum omnium et optimo præsidii fuit, illasam præstare non animantibus tantum, sed et terra fixis vim ac robur, præsertim vero mitibus, quia maioris tutelæ indigent, nec ad silvestrium morem facienda sunt, sed peritam culturam desiderant, ut firmitatem consequantur.

Porphyrus vero] Verba ejus sunt: φείδεσθ δὲ κελύει καὶ τῇ πολέμῳ τῶν συνεργαζομένων ζῶων καὶ μὴ φονδύειν. parci etiam jubet lex in terra quatuorvis hostili animantibus operum socius, ita ut ea recidere non liceat.

Legem hanc porrigendam] Contra vero restringendam addita exceptione, nisi arbores in suburbanis locis impediunt jaculatores.

In teicta innoxia murosq[ue] Egregia est hujus argumenti epistola Belisarii ad Totilam Gotthicorum III: αὐτοτερον μὲν καὶ λαὸν ἐκ ὧν ἐργάζεσθαι, ἀνθρώπων δὲ φρονίμων ευρήματα εἶναι καὶ πολιτικῶς βιωτῶν ἐπιτηδεύων. ὅντα δὲ ἀφανίζον τῶν γε ἀξυνέτων εἰκῶν, ἐ γνῶστος ματὸ τῶν αὐτῶν φύσεως ἐκ αἰσχυροδύμων χροῶν τῶν ὑστέρων. ἀπολιπὲν. ῥώμῃ μὲν πόλεων ἀπασάν, ὅσα ὑφ' ἡλίου τυγχάνουσιν ἔσται μερίστη τε ἐ δειολογῶνται ἀμολογῶνται εἶναι. εἰ δὲ γὰρ ἀνδρὸς ἐνὸς δρετῆ ἐργασίαι, εἰ δὲ χρόνος βορρῆς. δύναμει εἰς πόσιν μεγέθυνες τε καὶ καλλῶς ἀφικται' ἀλλὰ βασιλείων μὲν πᾶσιν, ἀνδρῶν δὲ ἀρίστον ζυμμοῦναι παλαιά, χρόνους μήκη. ἐ πᾶσι τε ἐξέστιας ὑπερβολή, τὰ τε ἄλλα πάντα ἐκ πάσης τῆ γῆς ἐ τεχνίτας ἀνθρώπους ἐνέειθε ξυναργαγεῖν ἰσχύσαν. ἔτω τε τίς πόλιν τοιαύτην, οἷαν παρ' ἐρεῶς καὶ βορρῆς τεκτονέμενοι, μνημεῖα τῶν πάντων δρετῆς τοῖς ἐπιγνησομένοις ἀπέλιπον. ὥς ἡ εἰς τῶν ἐπὶ πῆρεια, εἰκότως ἀνὰ δόκημα μέγας εἰς τὸς ἀνθρώπους τῶν πάντων αἰῶν. δόξαι αὐφαιρείται μὲν γὰρ τὸς πωργαγημένους τίς τῶν δρετῆς μνήμην, τὸς δὲ ὑστερον ἐπιγνησομένους τῶν ἐργῶν τίς τίς. τῶν δὲ τοιούτων ὄντων ἐκείνους οὐδὲν, ὡς δυοῖν ἀνάγκη το ἕτερον εἶναι. ἡ γὰρ ἡσθηθῆσθαι βασιλείας ἐν τῶν δὲ τῶν πόνω ἡ ἀπειρή, ἀνέτω τύχη. ἡν μὲν ἔνιν καὶ ῥώμῃ γε καθελών, ἐ τῶν ἐτέρων σφ, ἀλλὰ τίς πευτε ἀπολαλικῶς ἀν, ὡς βέλπτε, εἴης. ἐ ἀφιδυλάξας κτήματα, ὡς τὸ εἶδος, τῶν πέντων καλλίστην πολιτείαν. ἡν δὲ γε τίς χεῖρ σοι τύχην κληροῦν ζυμμοῦναι, σώσαντι μὲν ῥώμῃ, χρόνος δὲ σώζοιτο τῶν γε νενικηκόε παλαιά. ἀφιδυλάξας δὲ, φιλομαθῶν τὸς εἰς εἴς ἐκ λελέψεται λόγος, ἐ παρῶν τὸ μηδὲν τῶν ἐργῶν ἀπόνως. καὶ ἀλήψεται δὲ σὲ ἐ δόξα τῶν παρῶν ἀξία πᾶσι πάντων ἀνθρώπων, ἡ παρ' ἐκ ἐκάτερος σοι τῶν γνῶμης ἐτοίμως ἐσηκεν' ὅποις γὰρ ἀν τῶν δρόχων τῶν ἐργῶν εἴη, τοιούτων ἀνάγκη ἐ ὑπὲρ αὐτῶν ὄνομα φέρεσθαι. Antehac sic existimatum est, speciosa struere opera, sapientium esse et civilis vita scientium: structa demoliri, stultiorum et vecordis animi signa ad posteros transmittere non erubescendum. Romam constat urbem quas sol adspicit maximam esse ac spectatu dignissimam. Ea non iunius labore hominis, nec brevi tempore ad id magnitudinis splendorisque processit, sed plurimi reges atque Imperatores, virorum eminentium immensa series, multa sacula, divitiarum suspenda congeries, tum alia tum artificum primos huc traxere, ita illi tanta urbe

paulatim effecta, monumenta sua virtutis post futuris reliquere. Quare in eam scire id vero injuriam sit facere humano generi omnis aui, eripiendo iis, qui olim fuere, debita laudis memoriam, venturis vero spectaculi voluptatem. Hæc cum eum in modum se habeant, cogita de duobus alterum necessario futurum, ut aut in hoc bello vincaris ab Imperatore, aut tua fortuna sit superior. Si tu victor, eversa urbe, non aliena, sed tua perdidideris: eadem servata, possessione frue- ris omnium speciosissima. si adversa tibi sors ceciderit, Roma per te incolumi, re- posita tibi erit apud victorem gratia: eadem jacente, jacebunt extra omnem spem misericordia, res tua. Neque tantum nullus ad te facti fructus redibit, sed & di- gna facto fama te ab hominibus universis sequetur. Ea in utram velis partem ti- bi parata est. Nam potentum quales sunt actiones, talis existimatio. Vide & legem Friderici I apud Conradum Abbatem Urspergensẽ; & de Friderico Comite Palatino Chronica Melanchthonis.

Parcendum suis rebus præfatus] Gelimer & Vandali obsidentes Car- §. III. thaginẽ neque prædas egẽre, neque terram vastarunt, sed curæ habuerunt ut suam. Procopius initio Vandalicorum secundi. Apud Helmoldum lego lib. I, cap. 66: Nonne terra quam devastamus, terra nostra est, & populus quem expugnamus populus noster est? Quare ergo invenimus hostes nostrimet, & dissipatores veltigalium nostrorum? cum his conveniunt, quæ Bembus habet libro IX. Paruta vero contra Germanos libro historiæ VI.

Diodorus Siculus] Libro II.

§. IV.

Sic Timotheus] De Megarensisbus idem prodidit Plutarchus qua- stionibus Græcis. de Totila cum Romam obsideret Procopius Got- thicorum III: τὸς μὲν ἔτι γαργυρὸς ἔδειν ἄχαρτα ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἰταλίαν εἰσέρ- σαστο, ἀλλὰ τὴν γῆν ἐκίλευεν αἰδέας ἡρώς εὐθέσιον, ἵστανε γαργυρεῖν, τὸς φόβος αὐτοῦ ἀναφίροισ. Agricola interim per omnem Italiam nihil mali intulit, sed jussit eos, ita ut soliti erant, terram perpetuo securos colere, modo ad ipsum tributa perferrent. Cassiodorus XII, 5: Defensorū maxima laus est, si cum illi videan- tur prædictas regiones protegere, isti non desinant patrioticas possessiones excolere.

Apud Atticos & Romanos] Etiam in Peloponneso. Varro II de re rustica: Columella principio libri VI. His adde Plinium VIII, 45. Ælianum de historia animalium II, capite ultimo. Porphyrium I de abstinentia: Vegetium III de arte veterinaria.

Rhodiorum oratio ad Demetrium] de hac re vide Plinium historiæ §. V. naturalis VIII, 38, & XXXV, 10. & Plutarchum Demetrio. Sensus idem in epistola Belisarii modo à nobis recitata.

Suadet rerum divinarum reverentia] Polybius in Excerptis Peiresia- §. VI. nis. τὸ γὰρ τοῖς ἀνθρώποις ἐκζητῶμεν εἰς τὸ θεῖον ἀσπεῖν, ἢ πίσις ἀλογιστίας ἐπὶ σημείοι. Cum hominibus irascaris, ob id impie in Deos agere, summa stultitia si- gnatum est. Merito sane. nam & Severus rescriptis melius esse ut quomodocun- que illic Deus colatur quam popinarius detur, Lampridio referente. Sagun- tinæ Dianæ templo pepercit religione inductus ait de Annibale Pli- nius Naturalis historiæ XVI, II: ἱερὰ δὲν ἔδει τὸς ἀποφύλας πολέμους ἀφα- ρέμεθα: Tempa hostibus nec externis eripimus. Appianus id habet civi- lium II. De Agefilao scriptor Latinus vitæ ejus: Neque hoc solum in Græcia fecit ut templa Deorum sancta haberet, sed etiam apud barbaros sum- ma religione simulacra, arasque conservavit. Itaque predicabat mirari se non

se non sacrilegorum numero haberi qui supplicibus eorum nocuissent : aut non gravioribus poenis affici, qui religionem minuerent, quam qui fana spoliarent. De Agesilai sanctimonia in hac re etiam Plutarchum vide. Idem multos pariter Romanos ejus laudis participes facit in Sulla : εἰς μνήμην ἐστάληντο τῆς ῥῆς τοῦ Φλαμινίου, καὶ Μάνιοι Ἀκύλιοι τῆς δὲ Ἀμυλίου Παύλου, ὧν ὁ ῥῆς Ἀνιοχὸν ἐξελάσας τῆς Ἑλλάδος, οἱ δὲ τῆς Μακεδονίας βασιλεῖς καὶ ὑπερβολὴ μὴ ὀλίγους ἐμὲν ἀπέχοντο τῶν ἱερῶν τῶν Ἑλληνικῶν, ἀλλὰ καὶ δῶρα καὶ ἡμῶν αὐτοῖς καὶ σεμνότητι πολλὴν ἀπέστελέθησαν. In memoriam revocabant alii Flaminium, alii Mannum Aquilium et Æmilium Paulum, quorum ille Antiocho erecto è Græcia, hi vero debellatis Macedonum regibus, non modo Græcanicis templis pepercerant, sed et domus ea multoque honore ac sanctimonia auxerant. Adi & Vitruvium lib. 11. Dionei XLII. Plutarchum Cæsare : Brodæum v Miscellaneorum. Cabao Maurus ipse non Christianus honorem volebat haberi Christianorum Ecclesiis contra quam facerent Vandali, quibus sperabat iratum fore, quisquis ille esset, Christianorum Deum. Testatur hoc Procopius Vandalicorum 1, qui & Persicorum 11. Chosroen Persam non Christianum Ecclesiæ Antiochensium Christianorum ait pepercisse. Iustinianus etiam, ut idem refert Vandalicorum 11, retinere apud se non ausus est res illas quas Hierosolymorum Templo Vespasianus abstulerat Romam, Romæ autem repertas in Africam asportaverat Gizerichus. De sanctimonia à Mahumetistis servata loco in quo Ezechielis & trium Danielis sociorum ossa erant condita, testis est in itineralio Iudæus Benjamin.

In Gothis Roma captoribus] sub Alarico Ariano : cujus & hoc factum memorabile apud Cassiodorum XII, 20 : Rex Alarichus Apostoli Petri vasa suis deferentibus cum excepisset, mox, ut rei causam habita interrogatione cognovit, sacris luminibus deportari diripientium manibus imperavit, ut cupiditas que depredationis ambitu admiserat scelus, devorione largissima dele, et excessum.

Testantur hoc martyrum loca] Exscripsit hunc locum Isidorus in Chronicis Gotthicis Æra cccxlvi.

Malum qui] omnino sic legendum ostendit Orosius eandem historiam referens lib. vii, c. 28.

Posteaquam ad illa loca veniebant] Eisdem Apostolorum basilicis Gotthi sub Virige Romam obsidentes pepercerunt, teste Procopio Gotthicorum 11. Etiam barbaris & non Christianis jus confugii in talia loca profuit. Vide Zosimum libro 14 de Tomiranis barbaris. Adde Helvetiorum legem apud Simlerum : Nicetam Alexio Manuclis filio, eundem lib. 1 de Andronico ubi Siculus culpat ob violatas Antiochenium Ecclesias.

De calo à gigantibus oppugnato fabulam sic interpretabatur] ut & alterum de Epopeo, Diodorus Siculus.

§. VII.

Philippus ultra jus victoriæ in templa, aras, sepulchra sedit] Simile Prusici factum detestatus Polybius cujus verba Suidas servavit in vocabulo Prusici, & excerpta Peiresiana.

§. VIII.

Idem Agesilai consilium] Meminit & Plutarchus Agesilao.

De Quintio] nempe T. Quintio Flaminio.

C A P V T X I I I.

Temperamentum circa res captas.

I. Res etiam hostilium subditorum bello captæ retineri ad modum debiti :	I I I. Debitum hic intelligi etiam quod in bello subnasatur. <i>Exempla.</i>
I I. Non etiam in pœnam alieni criminu.	I V. Humanitatis esse summo jure hic non uti.

Sed neque peccato vacare aut à restitutionis onere immunis cense-
feri debet rerum hostilium in bello justo captura. Quippe * si
id quod recte fit spectas, non ultra licitum est capere aut habere
quam causa subest debendi in hoste : excepto quod etiam extra eam
ad securitatem necessariam res possunt detineri, sed restituendæ, ces-
sante periculo, in se aut in pretio secundum ea quæ libro I I cap. I I
tractavimus. nam quod & in re pacatorum liceret, multo magis in
re hostium licet. Hoc igitur est capiendi quoddam jus sine acquiren-
di jure. Cum autem deberi aliquid nobis possit aut ob inæqualita-
tem rerum, * aut ex pœna, potest ex utraque causa acquiri res hosti-
lis sed cum discrimine tamen. nam supra diximus, ex debito illo
priori non res tantum debentis sed & subditorum ejus ex introducto
jure gentium quasi fidejussione obligari. Quod quidem jus gentium
alterius generis credimus quam illud quod in impunitate sola, aut ex-
terna vi judiciorum consistit. Nam sicut in res nostras ex consensu
privato nostro ei qui cum actum est non externum modo sed & in-
ternum jus quæritur, sic & ex communi quodam consensu, qui sin-
gulorum consensum vi quadam in se continet, quo sensu lex *νόμος*
συνηκη κείνη, communis pæctio civitatis dicitur. Atque id in hoc negotii
genere placuisse gentibus eo est credibilius, quia hæc lex gentium non
sola majoris mali vitandi causa, sed etiam juris cuique sui consequen-
di gratia introducta est.

I I. At in altero debendi genere quod pœnale est non video gen-
tium consensu tale jus in res subditorum esse proditum. odiosa enim
est talis rerum alienarum obligatio, ideoque larius produci non de-
bet, quam actum appareat. Neque vero par est utilitas in posteriore
hoc, & in priore debendi genere, nam prius illud est in bonis, poste-
rius hoc non est, ideoque persecutio ejus sine damno omitti potest.
Nec obstat quod supra de jure Attico diximus. Nam ibi homines
obligabantur non ex eo proprie quod civitas puniri poterat, sed
duntaxat ad cogendam civitatem id facere quod facere debebat, id
est judicium reddere in fontem, quod debitum ex officio ad prius il-
lud non ad posterius debendi genus refertur : aliud enim est debere
punire, aliud debere aut posse puniri, quanquam ex cessatione circa
illud hoc sequi solet, sed ita ut distincta sit causa illa & hoc effectum.
Ergo pœnæ nomine acquiri res subditorum hostilium non poterunt,
sed eorum duntaxat qui ipsi deliquerint, in quibus & magistratus
continentur qui delicta non puniunt.

I I I. Cæterum res subditorum & capi & acquiri possunt non tan-
tum

*Vit. de jure
belli, n. 55.*

*Cajetan. in
sum. pecc.
verb. belli
damnum.*

*Covar. ad d.
cap. pecca-
tum, p. 11.*

*n. 11.
Vit. de jure
belli, n. 39.*

*et 41.
Molina 11.
tract. disp.
117.*

*Lib. III.
cap. 2.*

Silv. verb.
bellum, n.
30.
Vitt. n. 51.
Bar. in l. si
quid bello,
D de capt.
Lib. XXIII.
Liber
XXIII.

tum ad consecutionem debiti primarii, unde ortum est bellum, sed & subnascentis secundum ea quæ diximus initio hujus libri. Et sic accipiendum est quod scribunt Theologi quidam, capta in bello non compensari cum debito principali: intelligendum enim hoc usque dum secundum sanum judicium satisfactum sit de eo damno quod in ipso bello datum est. sic in disceptatione cum Antiocho Romani, Livio narrante, * impensam quæ in bellum facta esset omnem præstare regem æquum ceniebant cujus culpa bellum excitatum esset. Apud Iustinum est *impensas belli lege iusta suscepturus*: Apud Thucydidem damnantur Samii *πρόμαχον τι ἀναλωθέντα δαπάναι, solvere belli impensas*. Et alibi sæpe. Quod autem victis iuste imponitur, idem & bello iuste extorquetur.

I V. Cæterum sciendum est quod & alibi meminimus, latius patere caritatis quam juris regulas. Qui divitiis floret immisericordiæ reus erit si inopem debitorem omnibus reculis suis excutiat, ut ipse ultimum quadrantem consequatur, multoque magis si is ipse debitor in id debitum venerit sua bonitate, ut si pro amico fidejusserit, ipse autem nihil pecuniæ verterit in rem suam. * Miserabile enim est, ut ait pater Quintilianus, sponsoris periculum. Tamen tam durus creditor contra jus stricte dictum nihil facit. Quare * exigit humanitas ut his qui extra culpam sunt belli, quique non alio quam fidejussorio nomine obstricti sunt, relinquuntur res istæ quibus nos facilius quam ipsi careamus, præsertim vero si satis appareat illos ipsos id quod eo modo amiserunt à civitate sua non recuperaturos. Huc pertinet quod Babylone capta Cyrus militibus dixit: *ἔχον ἀδικίᾳ μέγετε ὃ, πᾶν ἔχετε, ἀλλὰ φιλανθρωπία ἐκ ἀφαιρήσεως ἣν τι ἔατε ἔχιν αὐτοίς. Injuste quidem non possidebitis quæ tenetis: sed si quid non auferetis hostibus, id vestra erit humanitatis*. Notandum & hoc cum in subsidium introductum sit jus

Ægid.
Regius de a-
ctibus su-
pernaturali-
buss, disp.
31. dub. 7,
n. 117.
L in agri de
acq. re. dom.
D l in agri
l si verbera-
tus, §. non si
ager. D. de
rei vind.
Vitt. de jure
belli, n. 40.
Sil. in verb.
bellum, p. 1.
¶ 10. num.
vers. 3.
** Arr. lib.*
111.

hoc in bona subditorum innocentium, quamdiu spes est nos nostrum satis facile consequi posse ab originariis debitoribus, aut ab iis qui jus non reddendo sponte sua debitores se faciunt, ad eos venire qui culpa vacant, etiamsi concedatur cum stricto jure non pugnare, abire tamen ab humanitatis regula. Exempli hujus humanitatis exstant passim in historia præsertim Romana, ut cum agri hostibus devictis ea conditione concessi ut in civitatem venirent, id est victæ civitati cederent, aut cum ex agris modicum honoris gratia veteri possessori relinquebatur. Sic à Romulo Vejentes agri parte multatos narrat Livius. Sic Vxiis * Alexander Macedo agros quos habuerant dedit vectigales. Sic deditas urbes non diripi sæpe legas: & supra diximus non personis tantum, sed & rebus agros colentium cum laude & ex pio Canonum præscripto parci, saltem sub tributis; & sub simili tributo solere & mercibus concedi à bello immunitatem.

Annotata ad Caput XIII.

S *Id quod recte fit spectas*] Vide quod iudicavit Innocentius Romanus Pontifex apud Bembum I.

Aut ex pœna] Romani Prusiam Attalo iusserunt & damnum refarcire & pœnam insuper pendere.

Impensam qua in bellum facta esset] meminit Polybius Excerpto legationum 23. Sic & à Sulla damnati Asiatici, narrante in Mithridaticis Appiano. morem hunc pro se allegat Rex Poloniæ apud Thuanum libro LXXIII, anno CIO IO LXXXI. Sic apud Homerum Iliados Γ vocem πμὴν Scholiastes interpretatur ἀπέσιμον τῷ πολέμῳ λέγει δὲ τὸ ἡμῖν πῶν ἐν πόλει κτημάτων. belli asinationem: dimidium nempe rerum quæ in urbe erant.

Miserabile enim est, ut ait pater Quintilianus, sponsoris periculum] Addit §. IV. salvo pudore ad sponsores non aliter creditorem venire quam si recipere à debitore non possit. Bene salvo pudore. nam sponsores appellare videtur habere quandam δυσωπίαν ut ait Cicero ad Atticum XVI, 15.

Exigit humanitas] Ptolemæus Demetrio Antigoni filio tabernaculum & alia ad curam corporis ipsius pertinentia, pecunias quoque captas remisit, dicens non de omnibus rebus sed de imperio & honore inter ipsos certari. Narrat Plutarchus Demetrio. Vide & factum Sanctii Vasconum regis apud Marianam lib. XI, cap. 16.

Veteri possessori relinquebatur] Appianus civilium II. πῶν δὲ πολέμων ὅτις προήθησαν, ἐδὲ τῶν ἀπασαν τὴν γῆν ἀφῆρτο, ἀλλ' ἐμερίζοντο. Romani veteres ne hostibus quidem victis omnes agros adimebant, sed cum eis partiebantur. Sic & Vandalos in Africa & in Italia Gothos fecisse historiæ nos docent.

C A P V T XIV.

Temperamentum circa captos.

- I. Quousque capere homines liceat iustitia interna :
- II. Quid interno iustitia dominio in servum liceat :
- III. Non licere occidere innocentem.
- IV. Non punire inclementer.
- V. Non operas nimium graves imponere :

- VI. Peculium quomodo domini, quomodo servi.
- VII. An servus fugere liceat.
- VIII. An è servus natù domino teneantur & quatenus.
- IX. Quid faciendum ubi captorum servitus in usu non est.

Q Vibus in locis captivitas hominum & servitus in more est, si internam iustitiam respicimus, limitanda primum est ad rerum instar, ut scilicet eo usque licita sit talis acquisitio quousque debiti aut primarii aut subnascentis quantitas patitur, nisi forte in ipsis hominibus peculiare sit delictum quod libertatis damno puniri æquitas ferat, Hactenus igitur nec ultra justum bellum gerens in hostis subditos captos jus habet, idque in alios valide transfert. Erit autem æquitatis & bonitatis officium hic quoque ea adhibere

Vid. de jure belli, n. 41.
Dec. li. 11,
c. 5, dub. 4.
Covar. c. peccatum, p. 11,
s. 11.
Molina disp. 120 & 121.

Valentia
1. sp. 3. q. 16.

bere discrimina quæ cum de interficiendis hostibus ageretur supra annotata sunt. Demosthenes in epistola pro Lycurgi liberis laudat Philippum Macedonem * quod non omnes qui inter hostes fuerant servos fecisset. καὶ γὰρ ἐπεὶ δίκαια εἶναι πρὸς ἀπένευς τοὺς αὐτοὺς ἔτι καλὴ ἐγγύς. ἀλλὰ πῶς τῆς ἀξίας ἀποδείκνυν συλλογισμῶν τοιαύτ' ἐπέχειν. Neque enim, inquit, eum in omnes aut aqua aut honesta consuebat, sed rem exputans cum acceptione ejus quod quisque meruisset etiam in talibus velut judicem agebat.

I I. Sed primum notandum hic est jus illud quod quasi ex fidei jussione pro civitate oritur neutiquam tam late patere quam jus quod ex delicto nascitur in eos qui pœnæ servi fiunt. Vnde Spartanus quidam * captivum sedicebat non servum. nam si rem recte inspicimus jus hoc generale in captos ex bello justo par est ei juri quod habent domini in eos qui se paupertate coacti in servitutem vendiderunt, deinto quod etiam magis miseranda est eorum calamitas qui non suo facto speciali sed regentium culpa in eam sortem deveniunt, Δυσχερὲς δουραλαίους ἡμεῖς: *Res acerbissima est belli jure captivum fieri*, teste Isocrate. Est ergo servitus hæc perpetua obligatio operarum pro alimentis itidem perpetuis. Chrylippea definitio huic generi servorum optime congruit: *Servus est perpetuus mercenarius*. Et lex Hebræa eum qui inopia coactus se vendidit diserte mercenario comparat, Deut. xv. 18, 40, 53. & in redemptura ejus operas ita vult ipsi prodesse sicut fructus ex agro vendito percepti prodesse veteri Domino, Deut. xviii. 50. Multum ergo distat id quod impune in servum fit ex gentium jure & id quod naturalis ratio fieri finit. Ex Seneca supra citavimus. *Cum in servum omnia liceant est aliquid quod in hominem lucere commune jus animantium veteret*. Philemonis illud eodem tenet:

Καὶν δ' ἔσθ' ὅτι ἢ τις ἔδεν ἡπτόν, δῖον ὅτι,
"Ανθρωπὸν ἔσθ' ὅτι ἐστὶν ἄν' ἀνθρωπὸν ἡ.

*Here quisquis est homo natus, quamvis serviat
Is servitutem, tamen esse homo non desinit.*

Ep. xlvii. Alibi item Seneca: *Servi sunt, imo homines: servi sunt, imo contubernales: servi sunt, imo humiles amici: servi sunt, imo conservi*. quæ & apud Macrobiū legas sensum plane eundem habentia cum Pauli Apostoli dicto: *Domini, jus est quod æquum est servis prestare, gnari vobis quoque dominum esse in cælo*. Et alibi vult dominos cum servis non minaciter agere eo quod jam diximus argumento, quod & ipsi dominum in cælo habeant, qui ad talia qualitatū discrimina non attendat. In constitutionibus quæ Clementi Romano ascribi solent legitur, ἐκ ἐπιβουλῆς δ' ἄλλο σκ, ἢ παιδίσκη ὡς πικρὰ ψυχῆς. *carve servo aut ancilla imperes acerbissimo*. Clemens Alexandrinus servis nos uti vult tanquam alteris nobis, quando homines sunt non minus quam nos, secutus sapientis Hebræi dictum, ἐἴ σοι οἰκίῃς ἄγε αὐτὸν ὡς ἀδελφόν, ὅτι ὡς ἡ ψυχὴ σκ. *Si servum habeas ut fratre utere, talis enim est qualis tu*.

I I I. Ius ergo vitæ & necis quod dicitur in servum domino præstat, ut domesticam habeat jurisdictionem, sed nimirum eadem religione exercendam, qua publica exercetur. Hoc voluit * Seneca cum dixit

I de Clem.
18.

dixit in mancipio cogitandum non quantum illud impune pati possit, sed quantum tibi permittat equi bonique natura qua parcere etiam capiviis & pretio paratis jubet: qui & alibi, *Quid interest*, ait, *quali quis teneatur imperio si summo tenetur?* quo loco comparat subditum servo & ait dispari titulo, paria in illos licere: quod certe in hac parte vitæ adinendæ & si quid eo accedit verissimum est. *Majorcs nostri*, ait idem Seneca, *dominum nostrum pusillam rem publicam esse judicamus*: & Plinius: *servus res publica quadam & quasi civitas, domus est*. Cato Censorius narrante Plutarcho si quis servus capital admisisse videretur de eo supplicium non fumebat nisi postquam damnatus esset etiam conservorum judicio. Quicum conferenda verba Iobi xxxi, 13, & deinceps.

Lib. xii d
benef. c. 18

Ep. xliii

IV. Sed & circa minores pœnas puta verbera in servos, adhibenda est æquitas, imo & clementia. *Non opprimes eum*, * *non dominaberis ei dure*, ait lex divina de servo Hebræo quod nunc prolata vi proximitatis ad omnes servos debet extendi, Deut. xv, 17, 45, 53. Ad quem locum sic * Philo: *θεράποντες τύχη μὲν ἐλάττωι κέχρηται, φύσεως δὲ αὐτῆς μετὰ ποιεῖται τοῖς δεσπότησι. τῷ δὲ θεῷ νόμος τῶν δικαίων ἐστὶν ὃ τὸ τύχης, ἀλλὰ τὸ δὲ φύσεως εὐαρεμέτιον. διὸ παροτρύνει τὸς κυρίους μὴ καὶ ἀνθρώπων ἡγεμονίας καὶ τῶν οἰκετῶν, ἀλλὰ ζουέειαν καὶ ὑπεροψίαν καὶ δόξαν ἀποστήναι ἐπιδεικνυμένους· ταῦτα γὰρ ἐκ τῆς δέσνυματ' αὐτῶν ψυχῆς εἰρηνικῆς ἀλλ' ὑπὸ ἀκρασίας τὸν ὑπόδουλον (male editum ἀνδρῶν) καταλάβει καὶ τυραννικῶς δυναστείαν. Servi fortuna quidem inferiores sunt: natura autem pares dominis: at divina legi iusti regula est non quod fortuna, sed quod natura congruit. Ideo non oportet dominos potestate sua in servos proterve uti, nec eam materiam sumere superbia & insolentia, & dira feritati. Hac enim signa animi non placidi, sed male temperati, & in subditos tyrannico quodam dominatu ferventis. Numquid nam æquum est, ait Seneca, *gravius homini & durius imperari quam imperatur animalibus mutis?* atqui æquum non crebris verberibus exterret dominandi peritus magister; fiet enim formidolosus & contumax nisi eum tactu blandiente permulseris. Et mox: *quid stultius quam in jumentis quidem & canibus erubescere iram exercere, pessima autem condicione hominem esse?* Hinc est quod Hebræa*

Exod. xxi,
26. 27.

V. Sed & * operæ cum modo exigendæ sunt, & valetudinis servorum humane habenda ratio. Quod ipsum præter alia spectat lex Hebræa in Sabbati institutione, nimirum ut laboribus aliquod daretur spiramentum. Est C. Plinii epistola ad Paulinum quæ sic incipit: *Video quam molliter tuos habes, quo simplicius confitebor tibi, qua indulgentia meos tractem. Est mihi semper in animo Homericum illud ἐνυδὸς δὲ πατὴρ ὧς, ἡ-πιότῃ δὲ, & hoc nostrum paterfamilias. In eadem voce veterum humanitatem observat & Seneca: Ne illud quidem videtis quam omnem invidiam majores nostri dominis, omnem contumeliam servis detraxerint? dominum patremfamilia appellaverunt, servos familiares. Dion Prusænsis optimum regem describens: δεσπότην δὲ ἔχ' ὅπως τῶν ἐλευθέρων, ἀλλὰ μηδὲ τῶν δούλων χαίρειν καλόμενον: domini nomen adeo in homines liberos non usurpat, ut & in servos eo abstineat. * Vlyxes apud Homerum servos quos fidos reperit apud se ait futuros eo loco quasi Telemachi filii ipsius fratres essent. Tertullianus: * *Gratius est nomen pietatis quam potestatis; etiam familia**

Exo. xx, 10,
xxiii, 12,
Deut. x, 14.

Epist. xliii.

Od. v.

Lib. xix de
Civ. Du.
cap. 16.

magis patres quam domini vocantur. Hieronymus sive Paulinus ad Ce-
larium : Familiam tuam ita rege & constitue ut te matrem magis tuorum
quam dominam videri velis à quibus benignitate potius quam severitate exige
reverentiam. Augustinus : Domestica pax à iustis patribus ita olim admini-
strata est, ut secundum hæc temporalia bona filiorum sortem à servorum condi-
tione distinguerent, ad Deum autem colendum omnibus domus suæ membris pa-
tri dilectione consulerent : quod naturalis ordo ita præscribit ut nomen patris fa-
milias hinc exortum sit, & tam late vulgatum, ut inique etiam dominantes
hoc se gaudeant appellari. Qui autem veri patres familias sunt omnibus in fa-
milia sua tanquam filiis ad colendum & promerendum Deum consulant. Simi-
lem pietatem in voce puerorum quo servos significabant annotavit
Servius ad illud Maronis, *Claudite jam rivos pueri*, nec dissimile quod
Heracleoræ servos suos Mariandynos * *δαροφόρος*, id est donatarios ap-
pellabant, *ἀφαιρῦντες τὸ πικρὸν τῆς ἀσθενείας* parcentes acerbis animi nominis,
ut ad Aristophanem vetus interpretes Callistratus notabat. Laudat
Germanos Tacitus, quibus servi tanquam coloni habebantur. Thea-
no in epistola : *δικαία γένεσις ἵνα μὴτι ἀλγὲ τ' ἀόρον καμῶσι, μὴτε ἀδυνατώσι*
ἀλγὲ τὴν ἐνδύαν. Iustus mancipiorum hic est usus ut nec præ labore deficiant, nec
per egestatem impares sint ferendo.

De Off. 1.

VI. Pro opera ut diximus * alimenta servo debentur. *Servis*, ait

I Oecon. v.

Cicero, non male præcipiunt qui ita iubent uti ut mercenariis : operam exigen-
dam, iuxta præbenda. Aristoteles : *δὲλα μισθὸς τοῦ φη*. Servo pro mercede ali-

Lib. III. de

menta. Cato : Familia ut bene sit provideto, ne algeat, ne esuriat. Est aliquid,

Ben.

ait * Seneca, quod dominus præstare servo debeat : ut cibaria, vestiarius. In

Ad Phorm.

cibariis erant quaterni modii frumenti in mensem, quos præstitos

aff. x. Sc. 1.

servis Donatus auctor est. Martianus Iuriconsultus esse ait quæ do-

L. Peculium

minus necesse habet servo præstare, ut tunicas & similia. Damnatur

nasitur, D.

ab historiis * Siculorum crudelitas qui captivos Athenienses fame

de peculo.

necabant. Insuper Seneca dicto loco probat in quædam liberum esse

Thuc. l. vii.

servum & beneficii quoque habere materiam, si quid fecerit quod

Diod. libro

servilis officii modum excedat, quod non ex imperio sed ex vo-

xiii.

luntate præstetur, ubi ex ministerio in affectum amici transitur, quod

late explicat. His consentaneum est, ut si quid servus, quemadmo-

dum * apud Terentium est, suum defraudans genium comparfit,

aut succisivi temporis diligentia quæsit, id aliquo modo sit ipse.

Inf. quod

Non male Theophilus peculium definit *ἐξ ὅτι αὐτοῦ φύσει* * naturale pa-

trum eo qui

trimonium ; quasi contubernium definias naturale matrimonium ;

in alt. p.

sed & Vlpianus peculium dixit pusillum patrimonium. Nec refert

L. de positi.

quod peculium dominus suo arbitrio adimere potest aut minuere :

q. 5. D. de

neque enim quod æquum est faciet, si sine causa id faciat. Causam

peculo.

vero intelligo non pœnam modo, sed & domini necessitatem :

nam servi utilitas utilitatibus domini subest, magis etiam quam

vii de be-

res civium civitati. Apposite ad hanc rem * Seneca : non ideo nihil

nes. a

habet servus quia non est habiturus si dominus illum habere noluerit. Et

hinc est quod dominus non repetit si quid servo in servitute de-

bitum post manumissionem solvit : quia (ut Tryphoninus ait) de-

L. si quid.

biti vel non debiti ratio in conditione naturaliter intelligitur : Do-

D. de cond.

minus autem servo debere naturaliter potest. Itaque sicut clien-

indeb.

tes

tes in usum patronorum & subditos in usum regum, sic servos in usus heriles contulisse legimus, ut si filia dotanda, si captivus filius redimendus, & si quid his evenisset simile. Plinius, ut ipse in epistolis narrat, servis suis concedebat etiam quædam quasi testamenta facere, id est dividere, donare, relinquere intra domum. Apud aliquas gentes etiam plenius quoddam res acquirendi jus servis concessum legimus, sicut servitutis plures esse gradus à nobis alibi tractatum est. Ad hanc internam quam exponimus justitiam multos apud populos etiam jus illud exterius dominorum leges retraxerunt. Nam & apud Græcos servis durius habitis licebat *πράσσειν αὐτῶν* ad venditionem proclamare, & Romæ ad statuas confugere, aut præsidum implorare opem contra sævitiam vel famem vel intolerabilem injuriam. Illud vero jam non ex jure stricto, sed ex humanitate & beneficentia veniet, interdum tali quæ & debeat, ut post longas operas aut valde magnas libertas derur servo. Posteaquam jure gentium servitus invasit, secutum est beneficium manumissionis, ait Vlpianus. Exemplo sit illud Terentianum:

feci è servo ut esses libertus mihi

*Propterea * quod servibas liberaliter.*

Salvianus in usu quotidiano esse ait ut servi etsi non optimæ saltem non improbæ servitutis libertate donentur. addit, *Et illa quæ in servitute positi conquiescant ex dominorum domo tollere non vetantur.* Cujus benignitatis multa exempla in martyrologiis apparent. Et hic quoque laudanda benignitas legis Hebrææ, quæ servum Hebræum certo tempore exacto manumitti omnino jubet, * nec sine donis, de cuius legis contemptu graviter queruntur Prophetæ. Catonem majorem reprehendit Plutarchus quod servos senectute confectos venderet, immemor ejus quæ est inter homines communis naturæ.

VII. Quæstio hic incidit an fugere fas sit ei qui bello justo captus est, non de eo agimus qui suo proprio delicto poenam eam est commeritus, sed qui publico facto in hanc fortunam decidit. Verius est fas non esse, quia ex conventionem ut diximus gentium communi operas suas civitatis nomine debet. Quod tamen ita est intelligendum, nisi intolerabilis sævitia hanc ipsi imponat necessitatem. Videri circa hanc rem potest responsum Gregorii Neocæsariensis xvi.

VIII. † Movimus alibi dubitationem an & quatenus nati ex servis domino teneantur interno jure, quæ hic ob specialem bello captorum considerationem omitti non debet. Si parentes suo delicto poenam mortis erant commeriti, poterunt eorum posterius qui sperabantur, ad vitam servandam obstringi servitio, quia alioqui exsisturi non fuerant. nam & ob alimenta alioquin defutura prolem suam parentes in servitutem vendere possunt, ut ibi diximus. Tale est jus quod in Cananæorum posteros Hebræis Deus concedit. Pro debito autem civitatis ii quidem qui jam nati erant, ut pars civitatis obligari poterant non minus quam parentes ipsi. at in nondum natis non videtur hæc causa sufficere, sed alia requiri: aut ex parentum consensu expresso accedente alendi necessitate, idque etiam in perpetuum: aut ex ipsa alimentorum præstatione, idque dumtaxat usque

Diony. l. xi.
Lib. viii.
epist. 16.

Lib. ii.
c. iiii.

Inst. de his
qui sui vel
al.
L. manumissiones, D.
de inst. &
jure.

Lib. iiii.

Deut. xv,
13.

Silv. verbo
servitus. §. 3.
Fortunus in
l. manumissiones, D. de
just. & jure.
Ecc. reg. de
act. supern.
disp. 31,
dub. 7. num.
119.
† Less. l. ii,
c. 5, dub. 5.

L. ii. c. 5.
Deut. xv,
13.

dam operæ et cum quod impensum est expunxerint. Si quid ultra juris in hos domino datur, id videtur ex lege civili dominis plus æquo largientibus procedere.

IX. At quis indulgentes jus illud servitutis ex bello in usu non est, optimum erit permittit captivos: proximum dimitti pretio non iniquo. Hoc quale sit præcise definiti non potest: sed humanitas docet non ultra intendi debere quam deducto ne egeat captus rebus necessariis: nam & leges civiles hoc multis indulgent qui suo facto proprio in debitum inciderunt. Alibi hoc pactis aut moribus definitur: ut apud Græcos olim mina, nunc inter milites menstruo stipendio. Narrat Plutarchus olim inter Corinthios & Megarenses bella gesta *ἡμῶν καὶ συγγενῶν παρασκευὴ ὅτι ἴτα ut populos consanguineos decebat*. Si quis captus esset, eum a capto habuit ut hospitem & fide de pretio accepta dimissum donum: unde natum *δεσφεῖνον* nomen. Excelsioris animi est illud Pyrrhi à Cicerone laudatum:

** Nec mi aurum posco nec mi pretium dederitis:*

Ferro non auro vitam cernamus utrique:

Quorum virtuti belli fortuna pepercit

Eorundem libertati me parcere certum est.

Non dubium quin crediderit Pyrrhus iustum à se bellum geri: tamen parcendum existimabat eorum libertati quos probabiles causæ in bellum tulissent. Simile Cyri factum celebrat Xenophon, Philippi Macedonis post victoriam in Chæronea Polybius: Alexandri in Scythas Curtius: Ptolemæi regis & Demetrii inter se non bello magis, quam in captivos benignitate certantium Plutarchus. Lysimachus vero Getarum rex Dromichares bello captum hospitem suum fecit, paupertatisque simul Geticæ ac comitatis testem factum perpulit, ut talibus amicis quam hostibus uti mallet.

Annotata ad Caput xiv.

§. I.

Quod non omnes qui inter hostes fuerant servos fecisset] Filius ejus Alexander Thebis captis exemit servituti & sacerdotes & eos qui deceris in se factis non adfenserant. Narrat Plutarchus in vita ejus.

§. II.

Capitulum se dicebat, non servum] Philo: ἐπεὶ καὶ πατέρες ἡμῶν πρὸς κατὰ τὴν ἀντιθέσιν, καὶ οἱ πολλοὶ πατέρων ἡ καὶ λησείας ἀπαχθέντων, ἡ καὶ πόλεμον αἰχμαλάτων γενομένων, αἱ οἱ τῆς φύσεως νόμοι τῶν κατώθεν ὄντες βεβαιώτεροι γράφουσιν ἐλευθερίας. Νὰν ἐξ πατρὸς ὃς filii pro parentibus sepe pretium pependerunt, αὐτὰν ἡστρωνύμιοι ἀβρεπτοῖς, αὐτὰν ἡ belli more capτοῖς, quos quidem natura leges valentiores his quam in terra sunt legibus, scribunt liberos. Nimirum ut apud Theodectem Helena loquebatur:

Θεῶν ἀπ' ἀμφοῖν ἐκγόνοι μὲν ὡμῶν

Τίς ἂν ἀποσσεύσειν ἀξιώσειν λάτριν;

Utraque generis patre prognatam deis

Eritne servam nominare qui audeat?

Εὐ πικρὰ ψυχῆς] Sic & in epistola Barnabæ est: ὃ καὶ ἐπιζήεις παιδίσκη ἢ δέλω σε ἐν πικρᾷ, τοῖς ἐπ' αὐτὸν ἐλπίζουσιν, μήποτε ἐφοβήθησιν τὸν ἐπ' ἀμφοτέροις θεόν.

Φοτέροισ ἱερὸν. *Noli acerbè imperare seruo aut ancilla tua in Christum sperantibus, ne eo ipso ostendas non timere te communem iube ἔς ἑαυτοῖς dominum.*

Seneca] epistola XLVII.

§. III

§. IV.

Non dominaberis ei dure] Vide Mosè de Kotzi præceptis iubentibus 147, 175, 178. & collationem legum Mosi & Romanarum titulo III. Priscus in Excerptis legationum ubi Romanos barbaris præfert : ἀμεινον δὴ καὶ τοῖς οἰκέτοισι ἀφ' ὧν ἡμεῖς οὐκ ἐσμ' ἐκ τῶν πατέρων ἡ δὲ διδασκάλων εἰς αὐτοὺς ἐργὰ ἐπιδεικνύντες, ἐφ' ὃ τῶν φαύλων ἀπεχρυσάμεθα μέλει καὶ ἀπὸ αὐτοῖς φάυλα νενόμισται σφραγίσαντες σφῶς ἐπὶ τοῖς ἀμεινότημασι, ὡς καὶ τὸς οἰκέτας παιδάς. & δὴ ἡ δὲ αὐτοῖς θάνατον, ὡς περὶ Σκύθαις ἐπαγγέλλεται ἡμεῖς ἐλευθερίας ὃ τῶν πατέρων αὐτοῖς πωλεῖται, ἣν & μόνον ἀντιλαμβάνονται, ἀλλὰ καὶ τελευτῶντες χαρίζονται, ἀφ' ὧν ἡμεῖς καὶ τὸν νόμον ἐπὶ ὧν ὁ πατὴρ ἐλάττω τῶν πατέρων ἀποσπέντων βελούσιον. *multo melius seruos suos Romani trahunt, patrumque aut magistrorum in eos funguntur officio. nam ut eos abstrahant ab eis quia moribus ipsorum illicita habentur, ita eos delinquentes, quasi filios suos castigant : neque enim ius est eos occidere, ut apud Scythas. Tum vero libertatis complura genera, quam non venientes tantum, sed & in mortis tempore domini largiuntur : qui quidquid moritur de re sua statuerunt, id legis vim habet. Adde legem Wisigothicam lib. VI, tit. I, c. 12.*

Philo] de specialibus legibus secundo : Cyprianus ad Demetrianum. Nisi tibi pro arbitrio tuo seruiatur, nisi ad voluntatis obsequium pateatur, imperiosus & nimis seruitutis exactor flagellas, verberas, fame, siti, nuditate, ferro frequenter & carcere affligis, & non agnoscis miser Dominum Deum tuum, cum sic exerceas ipse in hominem dominatum.

Non pro oculo tantum, sed & pro dente excusso] Philo dicto loco : ἔτι καὶ ὁ μὲν ἀντὶ τῶν ὀφθαλμῶν, διττὴν ἐκδέχεται ζημίαν, αἷμα μὲν καὶ τὸν ὀφθαλμὸν ἀφαιρούμενος, καὶ τρίτον ἑκατέρω τῶν λεχθέντων χαλεπότερον, ἀναγκαζόμενος ἐν τοῖς μετέσθεν οὐρεσὶν ἐχθρὸν, ὃν ἴσως ἢ καὶ ἡμεῖς ἀντὶ τὸν ὀφθαλμὸν ἀντὶ τῶν ὀφθαλμῶν πωλεῖται, ἣν & μόνον ἐλευθερωθεὶς, ἀλλὰ καὶ ἀναγκαζόμενος ἐν τῇ ἐχθρῇ. Sic ille pro faculo duplicem pendet poenam, amissis ἔς operis ἔς servi pretio, ad quæ accedit & tertium duobus istis gravius, quod cogitur in rebus maximis bene facere homini exso ἔς quem optasset semper vexare posse. alter autem pro malo quod per tulit duplex habebit solatium, non libertatem tantum adeptus, sed & tam ferro seruoque domino exsolutus.

Opera cum modo exigenda] Vide cap. 14 in epistola Episcoporum ad §. v. Ludovicum regem quæ inserta est in capitulare Caroli Calvi. Seneca epistola XLVII : *non tanquam hominibus, sed tanquam iumentis abutimur.* De Atheniensium vero in seruos lenitate vide Xenophontem de re publica Atheniensium.

Servos familiares] amicos Epicurus. Seneca epistola CVI.

Vlyxes] cuius paternam in se benignitatem prædicat Eumæus Odyssæ 3.

Gratius est nomen pietatis quam potestatis] Notat & Cyprianus Testimoniorum III ad Quirinum : *dominos servis, cum crediderint, mitiores esse debere, probatque id Apostoli Pauli ad Ephesios verbis. Lactantius lib. v, cap. 15 : Nec alia causa est cur nobis invicem fratrum nomen impartiamur, nisi quia pares esse nos credimus. Nam cum omnia humana, non corpore sed spiritu metiamur, tamen si corporum sit diversa conditio, nobis tamen*

Servi non sunt : sed eos & habemus , & dicimus spiritu fratres , religione conservos. Augustinus de Moribus Ecclesiæ Catholicæ x, 30 : *Tu dominis servos non tam conditionis necessitate quam officii delectatione doces adharere. Tu dominos servis , summi Dei scilicet communis domini consideratione placabiles. & ad consulendum quam ad coercendum propensores facis.* Adde Iuliorum Pelusiorum lib. 1, epistola 471. Repete quæ modo ex Prisco posuimus.

§. VI.

Δωροφίλους appellabant] Athenæus vi, 18.

Alimenta servo debentur] Sirachides xxxiii, 25 : ἀλλ' οὐ καὶ παιδεία καὶ ἐργα οἰκίῃ, Πάντες γὰρ δὲ disciplina ἔ' opera, servo.

Seneca] Idem de Tranquillitate : *Familia vestiarium petit vielutque.* Romani ad Bessam apud Procopium Gotthicorum iii : χορηγεῖτε τοῖς ὑμετέρους αἰχμαλώτοις τροφὴν καὶ ὑπόδημα, ἔδε καὶ τὴν χρεῖαν ἡμῶν διατρέψουσιν, αἱ δ' οὗτοι γὰρ ἀποζηνιάσκειν ἔχουσιν. Date nobis saltem, ut captivis vestris, alimenta, non dicam quæ sufficiant, qualia necessitas nostra desiderat, sed quæ mortem arceant. Chrysostomus ad Ephesios v, 2 : ὅτιαν ἔτ' οὐ καὶ τὴν σωματικὴν διακοσμίαν παρέχη. σὺ δὲ τὸ σῶμα τέλει καὶ διακοσμίᾳ καὶ εἰδύμασι καὶ ὑποδήμασι καὶ ἔτ' οὐ δουλίας ἐστὶν ὅσον, ὅτι ἐὰν μὴ παρέχη καὶ σὺ τὴν σὴν διακοσμίαν. ἔδὲ ἰκεῖν οὐ τὴν ἑαυτοῦ, αἱ δ' ἔσται ἐλευθερία, καὶ εἰς αὐτὴν ἀναγκασθὲν νόμον καὶ μὴ τρεφόμενοι τῷ ποιεῖν. Vbi ille corporis ministeria exhibet, tu vero eum alas, curasque ut prater victum habeat quo induatur, quo calcietur, est ἔ' hoc servitutis quoddam genus. nam nisi & tu tuum hoc exhibeas ministerium, nec ille exhibebit suum, sed liber erit, neque ulla eum lex constringet, si non alatur. operas prestare.

Siculorum crudelitas] Et Isaaci Angeli in Siculos captivos, memorante Niceta lib. 1, qui & epistolam ponit ea de re regis Siculi ad Imperatorem Græcum.

Apud Terentium est] Phormione acti 1, Sc. 1.

Naturale patrimonium] Eumæus Odysseæ E.

Ὅτι περὶ οἰκίᾳ ἀνάξ' οὐδὲν ἔδωκε

Ὅσον τε κληρονομήσειεν τε γυναῖκα.

Qualia dat famulis domini prolixa voluntas,

Federa conjugii socialia, remque domumque.

Ipse Vlysses Odysseæ φ Eumæo & Philætio dicit :

Ἀΐε μοι ἀμφοτέροις ἀλόχους καὶ κτήματα ὅππασιν

Οἰκίᾳ τ' ἐφ' ὅς ἐμοῖο τετυγμένα.

Vestrum utrique thori socias dabo, largiar ἔ' rem

Vicinaeque domos nostras.

Varro de Servis : studiosiores ad opus fieri liberalius tractando, aut cibariis aut vestitu largiore, aut remissione operis, concessioneque ut peculiare aliquid in fundo pascere liceat.

Seneca] Eiusdem est ibidem : Numquid dubium est, quin servus cum peculio domini sit? Dat tamen domino suo munus.

Quod servibus liberaliter] Ita Manuscripti, recte : Varro narrat in Feroniæ luco dictum servis : Benemeriti sedent servi, surgant liberi, in quibusdam locis mos liberari servos ubi octuplum pretii, quo empti erant, paraverant.

Nec sine donis] Consuetudo id interpretata ne minus xxx siclis detur, vide præcepto iubente 84.

Vt apud Græcos olim mina] Bello Gallorum cum Hispanis in Italia e- §. IX.
ques redemptus quarta parte annui stipendii. non comprehensi qui
ordines ducerent eisque superiores : nec qui iusto prælio aut oppido
per vim capto venirent in potestatem. Mariana xxvii, 18.

Nec mi aurum posco] Similem Tiberii Christiani Imperatoris in
Persas bonitatem laudat Menander Protector : Sisebuti Mariana ,
item Sanctii Castellæ regis libro xi.

Getarum rex Dromichetes] meminit & Diodorus Siculus in Excer-
ptis Peirefsianis.

C A P V T X V.

Temperamentum circa acquisitionem imperii.

I. Quatenus iustitia interna permittat impe-
rium acquiri.

II. Laudabile esse hoc jure in victos abstinere :

III. Sive eos miscendo victoribus :

IV. Sive relinquendo imperium hi qui habuerant :

V. Interdum impositis præsidii :

VI. Aut tributis etiam & similibus oneribus.

VII. Vilitas ab hac moderatione indicatur.

VIII. Exempla : & de mutata forma rei publicæ apud viros.

IX. Imperium si assumendum sit, recte partem ejus victu relinqui :

X. Aut certe libertatem aliquam :

XI. Præcipui in religione.

XII. Saltem victos clementer haberi oportere : & cur ?

QUæ in singulos aut exigitur æquitas, aut laudatur humanitas, *Vict. de jure belli, n. 38, & 59.*
tanto magis in populos aut in populorum partes, quanto in
multos insignior est & injuria & beneficentia. Iusto bello ut alia
acquiri possunt, ita & jus imperantis in populum, & jus quod in
imperio habet ipse populus : sed nempe quatenus fert aut poenæ nascentis
ex delicto aut alterius debiti modus. Quibus addenda est causa vitandi
periculi summi. Sed hæc causa plerumque cum aliis miscetur, quæ tamen
ipsa tum in pace constituenda, tum in utenda victoria maxime spectanda est.
Nam cætera est ut remittantur ex misericordia. In publico autem periculo
quæ modum excedit securitas, immisericordia est. Isocrates ad Philippum
τῶν βαρβάρων ἐπὶ τοῦτο ἐλαφρότερον ὅσον ἐν ἀσφαλείᾳ καὶ εὐνοίᾳ τὴν σπονδὴν χάραν : *barbari haftenus edomandi sunt, quantum satis erit ut tuam regionem in tuto colloques.*

II. Crispus Sallustius de Romanis veteribus, *Majores nostri religio-
sissimi mortales nihil vitæ eripiebant, præter injuriæ licentiam.* Digna quæ à

Christiano diceretur sententia : quicum illud ejusdem convenit : *Sapi-
pientes pacis causa bellum gerunt & laborem spe otii sustinent.* Aristoteles *De rep. vii*

non semel dixerat *πολεμοὶ εἰναι εἰρήνης χάριν, ἀρχαίων δ' ἡολῆς* *bellum pacis* *c. 14 & 15*
& negotium otii causa institutum. Nec aliud vult Cicero cujus hoc est *& x Nic. c. 7.*

sanctissimum effatum : *Bellum ita suscipiatur ut nihil aliud nisi pax quaesita* *Do Off. i.*
videatur. Ejusdem & hoc simile : *Sic suscipienda bella sunt ob eam causam,*

ut sine injuria in pace vivatur. Nihil hæc distant ab his quæ nos do- *Th. i, 2, 9. 40. art. 1. ad 3. Wil.*

cent veræ religionis Theologi finem belli esse amovere ea quæ pa-
cem perturbant. Ante Nini tempora ut ex Trogo alibi dicere cœpi-
mus, fines imperii * tueri magis quam proferre mos erat : intra suam
cuique patriam regna finiebantur : Reges non imperium sibi sed *sec. requis. 9. 7.*
populis

populis suis gloriam quærebant, contentique victoria imperio abstinebant: quo nos retrahit, quantum potest, Augustinus cum ait: *Vi-*
De Civ. Dei,
lib. IV, 15. *deant: tamen ne forte non pertinet ad viros bonos * gaudere de imperii latitu-*
di-. qui & hoc addit: *feliciter: major est vicinum habere concordem, quam*
vicinum malum subjugare bellantem. Adde quod in ipsis Ammonitis Pro-
 pheta Amolus severe reprehendit hoc studium proferendorum per
 arum finum.

III. Ad hoc antiquæ innocentiae exemplar proxime accessit ve-
 terum Romanorum prudens modestia: *Quid hodie esset imperium*, ait
L. II de ira,
cap. 34.
Ann. V. Seneca: *an salubris providentia victos permiscuisset victoribus? Conditor*
noſter Romulus, ait apud Tacitum Claudius, *tantum sapientia valuit*
ut plerique populos eodem die hostes, deinde crues habuerit: addit exitio
Lib. I. Lacedæmonis & Atheniensibus nihil aliud fuisse, quam quod victos
 pro alienigenis arcebant. Livius rem Romanam auctam dicit hosti-
 bus in civitatem recipiendis. Exempla exstant in historiis Sabino-
 rum, Albanorum, Latinorum, deinde aliorum ex Italia: donec pos-
 sitremo,

Cæsar Gallos in triumphum duxit, idem in curiam.

Cerialis in oratione ad Gallos quæ apud Tacitum: *Ipsi plerumque le-*
gionibus noſtris præſideris: ipsi has atque provincias regitis. Nihil separatim
clausumve. Et mox: *Proinde pacem & vitam quam victi victoresque eodem*
jure obtinemus, amate, colite. Tandem quod mirandum maxime, in or-
Lib. I.
de iur. hom.
I. Roma. D.
ad munic. be Romano qui sunt, ex constitutione Imperatoris Antonini cives
 Romani effecti sunt, quæ verba sunt Vlpiani. ex eo ut Modestinus ait
 Roma communis patria est. Et de ea Claudianus:

Hujus pacifici debemus moribus omnes,

Quod cuncti gens una sumus.

IV. Alia moderatæ victoriæ species est, victis, aut regibus aut
Sen. Troad. populis relinquere, quod habuerant imperium. Sic Hercules, Priami

Hostis parvi victus lachrymis,

Suscipe dixit, rector habemas.

Patrioque sede celsus solio:

Sed sceptrâ fide meliore tene.

Æl. l. IV, 5. Idem victo Neleo filio ejus Nestori regnum permisit. Sic Persæ
Hero l. VIII. reges victis regibus regnum relinquebant. Sic Cyrus Armenio: * Sic
de Clem. I.
cap. 21. Poro Alexander. Laudat hoc * Seneca, *nihil ex rege victo præter gloriam*
sumere. Et Polybius celebrat Antigoni bonitatem, qui cum Spartam
 haberet in potestate reliquerit ipsis, τὸ πάτριον πολιτεύμα καὶ τῷ ἐλευ-
 θερίῳ, *republicam majorum ac libertatem.* quo ex facto maximas per
 Græciam laudes consecutus ibidem narratur. Sic Cappadocibus per-
 missum à Romanis uti qua vellent reipublicæ forma: Et multi popu-
Livius libro
XXXII. li post bellum relictii liberi. *Carthago libera cum suis legibus est*, ajunt
 Rhodii ad Romanos post bellum Punicum secundum, Pompejus
Mithrid. τῶν ἐληφθέντων ἑθνῶν τὰ μὲν αὐτονομὰ ἤσκησεν, inquit Appianus, *ex devictis*
*gentibus * quasdam reliquit liberas.* Et Quintius Ærolis dicentibus pa-
 cem firmam esse non posse nisi Philippus Macedo regno pelleretur,
 dixit sententiam eos dixisse immemores Romanorum moris, victis
 parcendi:

parcendi : addidit : *Ad-versus victos mitissimum quemque maximum animum habere.* Apud Tacitum est : *Zorfini victo nihil ereptum.*

Ann. XII.

V. Interdum simul cum concessione imperii consultum victorum securitati. * Sic à Quintio decretum, Corinthus redderetur Achæis, ut in Acrocorintho tamen præsidium esset: Chalcidem ac Demetriadem detineri, donec cura de Antiocho decessisset.

VI. Tributorum quoque indictio sæpe non tam ad factorum sumtuum restitutionem, quam ad securitatem & victoris & victi in posterum pertinet. Cicero de Græcis : *Simul illud Asia cogitet nullam à se neque belli externi neque discordiarum domesticarum calamitatem absutura fuisse, si hoc imperio non teneatur: id autem imperium cum retineri sine vetigalibus nullo modo possit, a quo animo parte aliqua suorum fructuum pacem sibi sempiternam redimat atque otium.* Petilius Cerealis apud Tacitum pro Romanis apud Lingonas alioque Gallos sic differit : *Nos quamquam toties lacesiti jure victoria id solum vobis addidimus quo pacem tuemur. nam neque quies gentium sine armis, neque arma sine stipendiis, neque stipendia sine tributis haberi queunt.* Eodem pertinent & alia quæ expressimus cum de inæquali federe ageremus, * tradere arma, classem, elephantos, non habere aciem, non exercitum.

Hist. IV.
Lib. II, 6.
xv. 7.

VII. Ut autem victis relinquatur suum imperium, non tantum humanitatis est, sed sæpe & consilii. Inter Numæ instituta laudatur, quod à Termini sacris omnem sanguinem abesse voluit, significans ad quietem & certam pacem nihil utilius quam suis se finibus tenere.

Plut. quest.
Rom. 15.

Optime Florus : *Difficilius est provincias obtinere quam facere: viribus parantur, jure retinentur.* cui non dissimile apud Livium illud : *facilius*

Libro
xxxvi I.

*parari singula quam teneri universa: & Augusti dictum apud Plutarchum: μέγας ἔκπλησας μετὰ τὴν ἡμετέραν τὸ ἀλγίστην τὴν ἀρχήσαν. Darii regis legati Alexandro: Periculosum est peregrinum imperium: difficile est continere quod capere non possis. Facilius est quadam vincere quam tueri: quam Hercule expeditius manus nostra recipiunt quam continent. Quod * Calanus Indus & ante eum Oebarus Cyri amicus explicabant corii similitudine, quod alia parte se tollat simul aliam pede presseris: Et*

Livius libro
xxviii.

T. Quintius apud Livium comparatione testudinis tutæ ad ictus ubi collecta in suum regmen est, obnoxix atque infirmæ simul exseruerit sui partem. Plato III de legibus huc aptat Hesiodi dictum : *Omni*

Va. Max.
IV, 1.

dimidium plus. Et Appianus notat non paucos populos qui sub Romano imperio esse vellent, ab ipsis repudiatos: aliis etiam reges datos. Scipione Africano judice jam suis temporibus tantum Roma possidebat, ut avidum esset quicquam ultra appetere, abunde felix, si nihil ex eo quod obtinebat amitteret. Itaque & lustris condendi carmen quo Dii rogabantur ut res populi Romani meliores amplioresque facerent, ita emendavit precatus ut eas perpetuo incolumes fervarent.

VIII. Lacedæmonii & initio Athenienses in captas civitates nullum sibi vindicabant imperium: tantum eas republica uti volebant ad suam accommodata, Lacedæmonii quidem sub primorum potentia, Athenienses sub arbitrio populi, ut Thucydides, Isocrates, Demosthenes nos docent, ipse etiam Aristoteles quarti de republica

Thu. I. 1. sec.
Pan. Dem.
oratione de
Chers. Diod.
Lib. xlii
c. xv.

capite XI, & quinti VII, quod ipsum in comœdia sic notat Heniochus illorum temporum scriptor :

Γυναικες δ' αὐτας δ' ἐπερώτιστον πνε,
 Ἄει σπυῖσσι. δημοκρατία γὰρ τέρεα,
 Ὅνομ' ἐστὶ, τῇ δ' ἀριστοκρατία γὰρ τέρεα,
 Δι' αὖς πεπωρωμένησιν ἡδὴ πολλὰ καίς.

Tum geminae ad illas accesserunt mulieres

Quae cuncta centurbarunt : Optimatitas

Est nomen alteri, alteri Popularitas,

Quarum incitatu pridem externatae furunt.

An. VI. Simile est quod Tacitus ab Artabano narrat Seleucia factum : *Plebem primoribus tradidit, inquit, ex suo usu : nam populi imperium juxta libertatem, paucorum dominatio regia libidini propior est.* Sed ejusmodi mutationes an ad victoris securitatem faciant non est nostrae inspectionis.

Hist. II. IX. Si minus tutum sit omni in victos imperio abstinere, temperari tamen res potest, ut aliquid imperii relinquatur ipsis aut ipsorum regibus. Populi Romani consuetudinem vocat Tacitus ut haberet instrumenta servitutis & reges. Eidem Antiochus inservientium regum ditissimus, βασιλεὺς Ρωμαιοῖν ὑπηγοί. in commentariis de Mufonio : & apud Strabonem circa finem libri sexti. Lucanus :

*Atque omnis * Latio quae servit purpura ferro.*

Lib. xv. Sic apud Iudaeos mansit sceptrum in Synedrio etiam post confiscationem Archelai. Euagoras Cypri rex, ut apud Diodorum est, dicebat velle se Persae obedire, sed ut regem regi. Et Dario victo aliquoties hanc conditionem ferebat Alexander, ut * ipse imperaret aliis, pareret Alexandro. Nos de modis miscendi imperii diximus alibi. Quibusdam pars regni relicta, sicut veteribus possessoribus agrorum pars.

Lib. xvii. X. Sed & cum omne imperium victis eripitur, relinqui illis possunt circa res privatas & publicas minores * suae leges sui que mores & magistratus. Sic in Bithynia proconsulari provincia Apamaea civitas privilegium habuit * suo arbitrio rempublicam administrandi, ut Plinii epistolae nos docent, & alibi Bithynis sui magistratus, suus fenatus. Sic & in Ponto Amisenorum civitas legibus suis utebatur Luculli beneficio. Gothi victis Romanis leges reliquerunt Romanas.

Ist. x. Hist. 56. & 24. C. III C. 113. Ib. epist. 93. XI. Hujus indulgentiae pars est * avitae religionis usum victis nisi persuasus non eripere: quod ut victis pergratum, ita victori innoxium probat Agrippa oratione ad Cajum, quam Philo recitat in legationis suae renuntiatione. Et apud Iosephum, tum ipse Iosephus tum Titus Imperator rebellibus Hierosolymitis objiciunt, quod Romanorum beneficio sacris suis tanto cum jure uterentur, ut templo alienigenas arcere possent etiam capitis periculo. At si falsa apud victos religio, ne vera opprimatur, recte curabit victor, quod Constantinus fecit fractis Licinii partibus, & post eum Franci alique reges.

XII. Postrema cautio haec est ut in imperio etiam plenissimo & quasi herili, victi clementer habeantur, & ita ut eorum utilitates cum victoris utilitatibus sociantur. Cyrus victos Assyrios jubebat bono esse animo : eandem ipsorum sortem fore quae fuisset, mutato tantum

tantum rege. Mansuras ipsis domos, agros, jus in uxores, inliberos ut fuisset hactenus. Quin si quis injuriam ipsis faceret, se ac suos vindices fore. Apud Sallustium legimus: *Populo Romano melius visum amicos quam servos querere: tutiusque rati * volentibus quam coactis imperitare.* Britanni temporibus Taciti delectum ac tributa & injuncta imperii munera impigre obibant, si injuriæ abessent: has ægre tolerabant: jam domiti ut parerent, nondum ut servirent. Privernas ille in Senatu Romano interrogatus, qualem ab ipsis pacem Romani expectandam haberent: *Si bonam dederitis, ait, & fidam & perpetuam. si malam haud diuturnam: ratione addita: ne credideris ullum populum, aut hominem denique, in ea conditione, cujus eum poeniteat diutius quam necesse sit mansurum.* Sic Camillus dicebat, firmissimum imperium esse quo obediētes gaudeant. Scythæ Alexandro: *Inter dominum & servum nullas amicitias: etiam in pace, belli tamen jura servantur.* Hermocrates apud Diodorum: *καλίστην ἐστὶ νίκην τὴν οὐκ ἐν ἀνέγκῃ καὶ ἀνθρωπίνῳ: non tam vincere pulchrum, quam victoria clementer uti.* Salubris ad victoriæ usum Taciti sententia: *Bellorum egregii fines quoties ignoscendo transfigitur.* In Cæsaris Dictatoris epistola est: *Hac nova sit ratio vincendi, ut misericordia & liberalitate nos muniamus.*

Annotata ad Caput xv.

T*Veri magis quam proferre]* Alexander Imperator Artaxerxi Persæ: *δεῖν μὴ εἶναι τε αὐτὸν ἐν τοῖς ἰδίοις ὅροις καὶ μὴ καινοτομεῖν, μηδὲ μεταίτιος ἐλπίσιν αἰωρεῖσθαι μέγαν ἐγείρειν πόλεμον ἀλαμπῶς ὃ ἔχειν ἕκαστον τοῖς ἰσχύϊ.* *Manendum cuique intra suos fines nihil novando, neque debere quendam incerta spe sublatum bella incipere, sed suo esse contentum.*

Gaudere de imperii latitudine] Vide Cyrillum libro v contra Iulianum reges Hebræos hoc nomine laudantem, quod suis contenti essent finibus.

Sic Poro Alexander] Pipinus Aistolfo Langobardo.

§. IV.

Seneca] Totus locus dignus inspicere, ubi & hoc egregie dictum: *Hoc est etiam ex victoria sua triumphare, testarique se nihil quod dignum esset victore apud victos invenisse.* Tigrani pars regni à Pompejo relicta. Eutropius vi.

Quasdam reliquit liberas] Earum ut noscatur conditio vide Polybium Excerptis legationum num. 6. Suetonium in Cæsare ubi de Gallia. Habet & quædam Guillemannus non indigna lectu in rebus Helvetiorum.

Sic à Quintio decretum] Remissum id tamen postea. Polybius ex-
cerptis legationum num. xi. Plutarchus Flaminio.

Tradere arma, classē] Vide de Persis Agathiam libro iv.

§. VI.

Calanus Indus] Habet id Plutarchus Alexandro.

§. VII.

Comparatione testudinis] Plutarchus sic narrat: *Ἀχαιοὺς σφετερίζομεν τὴν Ζακυνθίαν νῆσσον ἀποτρέπων ἔφη, κινδυνεύειν αὖν, ὥσπερ αἱ χελῶναι, πρῶτον τὰ πῦρ καὶ μετὰ τὸ Πηλεοπνήσου περὶ εἰνῶσι.* *Achaos Zacynthum insulam appetentes cum dehortari vellet dixit, periculum eos adstantes, si, testudinis more, caput extra Peloponnesum extulissent,*

Ita emendavit] Vitar hac historia Claudianus Iulianus Consul in epistola ad Papienum & Balbinum. Imitatus Augustus, qui Dione narrante, ἐπὶ τὸ ἐφ' οἷς οὐκ ἔστι πειρὴν παροχρήσασθαι, ἀλλ' ἀκροῶντος δοκεῖν τοῖς ὑπάρχουσιν ἐκιστάς. *Laudatus est, quod nihil novi acquirere voluit, sed quia iam habebantur sufficere est a vitariis.*

§. IX. *Luto quæ ferunt purpura ferro*] Vide Panegyricum Maximiano dictum.

Et si imperaret alius, parceret Alexandro] Tales & olim in Italia reges sub aliorum regum imperiis: Servius ad x Æneida. Sic apud Æschylum Persis:

Βασιλῆς βασιλείως ὑποχρὶ μεγάλας.

Reges regis magis subices.

Sic & apud Turcas teste Leunclavio libro xviii.

§. X. *Sua leges*] Philo legatione ad Cajum: Στῶσαν τὸ σωόντων ἐπειεῖς τ' βασιλεύσας τ' παρ' ἐκείνους πειρίων, ὅσην καὶ τῶν Ῥωμαίων ἐπιμέλειαν. *Augustus non minus cura sua duxit custodiam legum propriarum cuique genti quam Romanarum.*

Sub arbitrio rempublicam administrandi] Vide epistolam xciii Plinii, & sequentem Trajani libro x. Sinope sub Persis rempublicam habebat popularem. Appianus Mithridaticis. Talis apud Græcos sub Romanis umbra libertatis. Vide Ciceronem lib. vi ad Atticum epist. i. Plinium lib. viii, epist. 24. Evocari ex insula Cyprios non licebat. Cicero ad Atticum v, 21.

§. XI. *Arcta religionis usus*] melius est ibi aliquem Deum coli quam nullum: ut Severi verbis modo diximus. Sic Gotthi apud Procopium Gotth. ii, dicunt se ad suam religionem adeptisse neminem.

§. XII. *Volentibus quam coactis imperare*] Lacedæmonii apud Thucydidem v: νομιζομεν τε τὰς μεγάλας ἔχρας μέλιν' ἂν Διελύειν βεβαίως, οὐκ ἂν ἀνθεμυνόμηνος τις καὶ ἐπικρατήσεις τὰς πόλιν ὅτι πολέμῳ κατ' ἀνάγκην ὅμοις ἐγκαταλαμβάνειν μὴ ἀπὸ τῶν ἐκ ἐξουμῶν, ἀλλ' ἢ παρὸν τὸ αὐτὸ ὁρῶσθαι, πρὸς τὸ ἐπεικέας καὶ δρῶσθαι αὐτὸς νικησας τὸν πόλεον ὃν παροδεύχεται μέλειως ζῶντων ἀγαγῆ. *Sic existimamus, magnas inimicitias ita in firmam concordiam mutari, non si quis se ulciscens ob fortuna usus prosperiore necessitatem alteris imponat iurandi in leges inæquales, sed si, cum id facere possit, æquitate usus non minore, quam in vincendo virtute, quam potest moderatissime rem transigat.*

C A P V T X V I.

Temperamentum circa ea quæ jure gentium postliminio carent.

I. Internam justitiam exigere ut reddantur quæ hosti noster alii injusto bello eripuit.

II. Exempla.

III. An quid deduci possit.

IV. Etiam populos subactos aut populorum

partes reddendas, his quorum fuerant, si ab hoste injuste occupati sint.

V. Quo tempore obligatio reddendi extinguatur.

VI. Quid faciendum in dubia causa.

Quousque ex bello iusto res capientium fiant diximus supra, quibus de rebus deducenda sunt quæ recipiuntur postliminii jure. sunt

sunt enim hæc pro non captis. At quæ bello injusto quærentur resti-
tuenda diximus, nec ab iis tantum qui ceperunt, sed & ab aliis ad
quos res quoquo modo pervenit. nemo enim plus juris ad alium
transferre potest, quam ipse habuit, ajunt juris Romani auctores,
quod Seneca breviter explicat, *nemo potest quod non habet dare*. Domi-
nium internum non habuit qui primo cepit: quare nec illud habebit
qui causam ab ipso obtinet: dominium ergo secundus aut tertius
possessor accepit, quod docendi causa externum vocamus: id est
commodum hoc ut ubique judiciaria auctoritate ac manu pro do-
mino tuendus sit: quo tamen si utatur adversus eum cui res malo
facto erepta est, faciet non probe. Nam quod de servo qui à latro-
nibus captus mox ad hostes pervenerat responderunt Iurisperiti
nobiles, verum esse eum subreptum esse, nec quod hostium fuisset
aut postliminio rediisset ei rei impedimento esse, idem ex naturali
jure respondendum est, de eo, qui bello injusto captus, mox bello
justo, aut alia ratione, in alterius venit potestatem. nam in jure in-
terno bellum injustum latrocinio nihil distat. Atque in hanc senten-
tiam ex facto consultus respondit * Gregorius Neocæsariensis cum
Pontici quidam res civium à barbaris captas receperissent.

II. Reddendæ ergo res tales his quibus fuerant ereptæ, quod &
factum sæpe videmus. Livius cum retulisset à L. Lucretio Tricipi-
tino victos Volscos & Æquos, expositam ait in campo Martio præ-
dam, ut suum quisque per triduum cognitum abduceret. Idem cum
narrasset, Volscos à Posthumio dictatore fusos: *Præda pars sua cogno-*
scientibus Latinis atque Hernicis reddita: partem sub hasta dictator vendidit.
Alibi: *Biduam ad recognoscendas res datum dominis.* Idem ubi Samnitium
de Campanis victoriam narraverat, *quod latissimum victoribus fuit, ca-*
ptivorum recepta septem millia & quadringenti: præda ingens sociorum: acciti-
que edicto domini ad res suas noscendas recipiendasque præstituta die. Mox si-
mile recitat factum Romanorum: *Samnites Interamnam coloniam Ro-*
manorum occupare conati urbem non tenuerunt: agros depopulati cum prædam
aliam inde mixtam hominum atque pecudum colonosque captos agerent, in vi-
ctorem incidunt, consulem ab Luceria redeuntem, nec prædam solum amittunt,
sed ipsi longo ac impedito agmine incompediti caduntur. Consul Interamnam
edicto dominis ad res suas noscendas recipiendasque convocatis exercitu ibi re-
lictæ comitiorum causa Romam est profectus. Alibi de præda agens, quam
ad Ilipam Lusitanix urbem Cornelius Scipio ceperat, sic ait idem
scriptor: *Ea omnis ante urbem exposita est, potestasque dominis res suas co-*
gnoscendi facta: cetera vendenda quætori data: quod inde effectum est, mi-
liti divisum. Post pugnam T. Gracchi ad Beneventum: *præda omnis,*
præterquam hominum captivorum, militi concessa est & pecus exceptum est,
quod intra triginta dies domini cognovissent, eodem Livio auctore. De
L. Æmylio Gallorum victore Polybius τὴν λείαν ἀπὸ δόλε τοῖς ἀσπίταις,
*prædam iis reddidit à quibus abacta fuerat. * Idem fecisse Scipionem*
Plutarchus & Appianus narrant, cum Carthagine capta multa ibi in-
venisset donaria, quæ à Sicilia urbibus & aliunde Pœni ed advexe-
rant. Cicero Verrina de Iurisdictione Siciliensi: oppidum Himeram
Carthaginenses quondam ceperant, quod fuerat imprimis Sicilia clarum &
ornatum.

*L. Si noxale,
¶. ex hys, D.
de nox. act.
l. traditio
D. de acq.
dom.
Lib. v de
benef. c. 12.*

*L. latrones,
D. de capt.
Ægid. Re-
quis de act.
supern. dist.
31, dub. 7,
n. 122.
Can. x.*

Lib. III.

Lib. x.

Lib. xxiv.

Hist. l. II.

*Plutar. A-
poph.*

App. Pun.

cratiam. Scipio qui hoc dignum populo Romano arbitraretur, bello confecto socios sua per nostram victoriam recuperare, Seculus omnibus, Carthagine capta, quæ potuit, restituenda curavit. Idem late satis id ipsum Scipionis factum prosequitur Verrina de Signis. Rhodii naves quatuor Atheniensium captas à Macedonibus recuperatasque Atheniensibus reddiderunt. Sic Phaneas Ætolus restitui Ætolis æquum censebat, quæ ante bellum habuissent. Nec negabat T. Quinctius, si de urbibus bello captis ageretur, & societatis leges non rupissent Ætoli. Etiam bona, olim consecrata Ephesi, quæ reges sua fecerant, Romani in veterem statum restituerunt.

III. Quod si commercio res talis ad aliquem pervenerit, potestne is ei, cui res fuit erepta, pretium à se numeratum imputare? Consentaneum est his quæ alibi diximus posse imputari, in quantum ipsi qui rem amiserat valitura fuerat desperatæ possessionis recuperatio. Quod si tale impendium repeti potest, quidni & æstimationis laboris ac periculi, perinde ac si quis rem alienam in mari perditam urinando eduxisset? Apposita ad hanc quæstionem mihi videtur historia Abrahami cum quinque regum victor Sodoma rediret: *Genes. XIV, 16. וישב את כל הרבש* ait Moses, *Reduxit omnes illas res nempe quas à regibus captas superius narraverat: Nec alio referenda conditio regis Sodomorum quam fert Abrahamo, ut captivos redderet, cætera sibi retineret pro labore & periculo. At ipse Abrahamus * vir non pii tantum animi sed & excelsi, sibi quidem nihil voluit sumere: cæterum de rebus receptis (nam ad eas, ut diximus, spectat ista narratio) quasi suo jure decimam Deo dedit, detraxit sumtus necessarios, & focis suis partem aliquam tribui voluit.*

IV. Sicut autem res domino reddendæ sunt, * ita & populi & partes populorum his qui jus imperii habuerant, aut etiam sibi, si sui fuerant juris ante vim injustam. Ita Surrium receptum restitutumque sociis Camilliævo ex Livio discimus. Æginetas & Melios suis urbibus restituerunt Lacedæmonii, Græciæ civitates quas Macedones invaserant à Flamínio redditæ libertati. Idem & in colloquio cum Antiochi legatis æquum esse censuit liberari Asiæ urbes quæ Graji essent nominis, quas Seleucus Antiochi proavus bello ceperat, amissas receperat idem Antiochus: *Neque enim in Æolidem Ioniamque colonia in servitutem regiam missa sunt, ajebar, sed stirpis augenda causa, gentisque vetustissima per orbem terrarum propaganda.*

V. Solet & de temporis spatii quæri, quo reddendæ rei obligatio interna possit exstingui. Sed hæc quæstio inter ejusdem imperii cives definienda est ex legibus ipsorum; (si modo illæ internum jus concedunt, non in externo solo consistunt; quod ex verbis & proposito legum prudenti inspectione colligendum est:) inter eos vero qui alii aliis externi sunt ex sola conjectura derelictionis, de qua diximus alibi quantum instituto nostro sufficit.

VI. Quod si valde ambiguum sit jus belli, optimum erit * Arati Sicyonii consilium sequi, qui partim novis possessoribus persuasit ut pecuniam accipere mallent, possessionibus cederent; partim veteribus dominis ut commodius putarent numerari sibi quod tanti esset quam suum recuperare,

Annotata ad Caput x v i.

Gregorius *Neoeasienſis*] ſequuntur Petr. de Potestate Principis §. I. c. 3, quæſt. 4. Bruningius de Homagiis concl. 241.

Idem feciſſe Scipionem Plutarchus & Appianus narrant] Etiam §. II. Diodorus Siculus Excerptis Peireſianis. Et Valerius Maximus lib. I, cap. I, num. 6: *Africani quoque poſterioris humanitas ſpecioſe lateque patuit. Expugnata enim Carthagine, circa Sicilia civitates liberaſ miſit, ut ornamenta Templorum ſuorum Poenis rapta per legatos recuperarent, inque priſtinis ſedibus reponenda curarent.*

Si de urbibus bello captis ageretur] Pompejus Attalo & Pylæmeni, Paphlagoniam reddidit. Eutropius vi. in federe Pontificis Imperatoris Caroli V, & Venerorum contra Solimannum convenerat, ut poſſeſſa quiſque reciperet. Paruta viii. itaque Cephalenia ab Hiſpanis capta reddita Veneris. Eſt ad eam rem pertinens locus & in Anna Comnena, ubi de Gothofredo agit.

Vir non pui tantum animi ſed & excelsi] Bene hoc notavit Iacchiades §. III. ad Danieleſ v, 17. Sulpitius de Abrahamo: *Reliqua his quibus erepta erant reddidit.* Ambroſius lib. I de Patriarchis: *Ideo quoniam ſibi mercedem ab homine non quaſiuit, à Deo accepit.* Non multum hinc diſtant facta Pittaci & Timoleontis: *Pittacus Myſylenæſ cum recuperati agri dimidia pars conſenſu omnium offerretur, avertit animum ab eo munere, deforme judicans virtutis gloriam magnitudine prædæ minuire.* Valerius Maximus libro vi, cap. v, n. I. De Timoleonte Plutarchus: *ε το λαβεῖν οκ τοῖς τῶν αἰχμαλώτων, ἀλλὰ τὸ μὴ λαβεῖν κρείττον καὶ παλαιότερον ἢ ἀρετῆς ἐν οἷς ἔστιν ἐπιδεικνυμένης τὸ μὴ δέομαι:* Non accipere in talibus turpe, ſed non accipere melius & virtutis cuiuſdam exuberantiæ & in iis qua licita ſunt oſtendentiſ, ſc̃ & his cavere poſſe. Confer quæ ſupra lib. II, c. xiv. §. vi. & hoc libro c. iv. §. I.

Ira & populi] Exfules Saguntini poſt ſex annos à Romanis reſtituti. Antonius Caſſii bello in ſervitutem redactos, liberos eſſe juſſit, bona dominis reddi. Sic Calatrava militibus, quibus erepta à Mauris erat, reddita à rege Caſtellæ aliſque. Mariana lib. xi. Confer quæ ſupra hoc libro cap. x, §. 6.

Arati Sicyonii conſilium ſequi] quod fecit rex Ferdinandus memorante Mariana lib. xxix. c. 14. §. vi.

C A P V T XVII.

De his qui in bello medii ſunt.

I. *A pacatis nihil ſumendum niſi ex ſumma neceſſitate cum reſtitutione pretii:* I I I. *Quod ſit officium pacatorum circa bellantes.*

II. *Exempla abſtinentiæ & præcepta.*

Svpervacuum videri poſſet, agere nos de his qui extra bellum ſunt poſiti, quando in hos ſatis conſtet nullum eſſe juſ bellicum. Sed quia occaſione belli multa in eos, finitimos præſertim, parari

Lib. II. c. 11. 9. 10. patrari solent prætexta necessitate, repetendum hic breviter quod diximus alibi, necessitatem ut jus aliquod det in rem alienam, summam esse debere: requiri præterea ut in ipso domino par necessitas non subsit: etiam ubi de necessitate constat, non ultra sumendum quam exigit: id est si custodia sufficiat, non sumendum usum: si usus, non sumendum abusum: si abusu sit opus, restituendum tamen rei pretium.

I I. Moses cum summa ipsum & populum necessitas urgeret transeundi per agros Idumæorum, primum ait transiturum se via regia, neque deflexurum in arva aut vineta: si vel aqua ipsorum opus haberet, persoliturum se ejus pretium. Idem præstiterunt laudari & Græcorum, & Romanorum duces. Apud Xenophontem Græci qui cum Clearcho Persis pollicentur, nullo se damno iter facturos: & si venales commercatus præberentur, neque esculenta se neque poculenta cuiquam erepturos. Dercyllides narrante eodem Xenophonte *παρήγαγε τὸ πρῶτόν μιν ἄλξι' ὁ φίλιος χάρις μηδὲν βλάψας τὰς συμμάχους*, *οὐκ ἔπειθ' ὠκνῶν περὶ σινοὺς πατάσας ἵσταναι* nullo detrimento socii afficerentur. Livius de Perseo rege: *Per Phthiidiæ Achaiæ, Thessaliæque sine damno iniuriæque agrorum per quos iter fecit, in regnum rediit*. De Agidis Spartani exercitu Plutarchus: *ἵσταμαι ταῖς πόλεσιν ἦσαν, ἀδολαφῶς καὶ ἀκρίως καὶ μακροῖς καὶ ἀψόφῃσι* *ἡγετοῖσι* *Πελοποννησίων*: spectaculum erant civitatibus clementer ac sine noxa & pene * sine strepitu peragrantes Peloponnesum. De Sulla Vellejus: *Putares venisse in Italiam, non belli vindicem, sed pacis auctorem: tanta cum quiete exercitum per Calabriam Apuliamque cum singulari cura frugum, agrorum, ubi bium, hominum, perduxit in Campaniam*. * De Pompejo Magno Tullius: *Cujus legiones sic in Asiam pervenerunt, ut non modo manus tanti exercitus, sed nec vestigium quidem cuiquam pacato nocuisse dicatur*. De Domitiano ita Frontinus: *Cum in finibus Irbiorum castella poneret, pro fructibus eorum locorum quæ vallo comprehendebat pretium solvi iussit, atque ea iussita fama omnium fidem sibi adstrinxit*. De Parthica Alexandri Severi expeditione Lampridius: *Tanta disciplina, tanta reverentia sui egit, ut non milites, sed senatores dicerentur: quacumque iter milites faciebant, tribuni accincti, centuriones verecundi, milites amabiles erant: ipsum vero ob hæc tot & tanta bona provinciales ut Deum suscipiebant*. * De Gothis, Hunnis, Alanis, qui Theodosio merebant Panegyrista: *Nullus tumultus, nulla confusio, nulla direptio ut à barbaris erat; quin si quando difficilior frumentaria res fuisset, inopiam patienter ferebat, & quam numero ardebat annonam comparcendo laxabat*. Stiliconi Claudianus idem tribuit:

*Tanta quies tantusque metus servator honesti
Te moderante fuit, nullis ut vinea furtis
Aut seges erepta fraudaret messe colonum.*

* Et Belisario Suida. Hoc præstabat exacta cura * provisos rerum necessariorum, & bene soluta stipendia, & vigor disciplinæ, cujus legem audis * apud Ammianum: *pacatorum terras non debere calcari*. Et apud Vopiscum Aureliano: *Nemo pullum alienum rapiat: ovem nemo contingat, uvam nullus auferat, segetem nemo deterat, oleum, sal, lignum nemo exigat*. Item apud Cassiodorum: *Vivant cum provincialibus, jure civili:*

neq

*Lib. XVII.
Aurelian.*

nec insoleſcat animus qui ſe ſentit armatum : quia clypeus ille exercitus noſtri quietem debet præſtare Po naniſ. His accedat illud Xenophontis expeditionis libro VI, *μη ἀναιμαρτίζεν πόλιν φίλιαν ὅ, π μὴ αὐτοὶ ἐθέλοντες διδόνειν :* civitatem amicam cogendam non eſſe ut quicquam daret in viam. Ex quibus Luc. I II, dictis optime interpreteris illud magni Prophetæ, imo Propheta 14. majoris monitum : *μηδὲν Ἀλτσίσητε, μηδὲ συκοφαντήσητε, καὶ ὀφειδὲ τοῖς ὀψωνίοις ὑμῶν :* A conuſſione, * à calumnia in quosvis abſtinete. * *conien- ti eſtote ſtipendius veſtris.* Cui ſimile illud Aureliani apud Vopiſcum di- cto loco : *annona ſua contentius ſit ; de præda hoſtus non de lachrymis provin- cialium habeat.* Nec eſt quod quis putet dici hæc pulchre præſta- ri non poſſe. Neque enim aut moneret hæc vir divinus, aut ſapientes legum auctores præciperent, ſi crederent impleri non poſſe. De- nique * neceſſe eſt concedamus fieri poſſe, quod factum videmus. Ideo attulimus exempla, quibus accedat illud inſigne quod * ex Lib. IV, c. I. Scauro memorat Frontinus, pomiferam arborem quam in ſede ca- ſtrorum fuerat complexa metatio, poſtero die abeunte exercitu in- tactis fructibus relicta. Livius cum narraſſet milites Romanos in Libro XXV I I I. caſtris ad Sucronem procacius egiſſe, & quosdam eorum noctu præ- datum in agrum circa pacatum iſſe, adjicit omnia libidine ac licen- tia militum, nihil inſtituto ac diſciplina militari geſtum. Eſt & alter inſignis ejus ſcriptoris locus, ubi iter Philippi per Denthelatarum Lib. XI. agros narratur : *Socii erant ſed propter inopiam haud ſecus quam hoſtium ſi- nes Macedones populati ſunt, rapiendo enim paſſim, villas primum, deinde quoſ- dam etiam vicos evaſtarunt, non ſine magno pudore regis, cum ſociorum voces nequicquam Deos ſociales nomenque ſuum implorantes audiret.* Apud Taci- Ann. XII. rum Peligni turpis fama, dum focios magis quam hoſtes prædatur. Idem Vitellianus notat per omnia Italiæ municipia deſides & tan- Hiſt. III. tum hoſpitibus metuendos. In Verrina quoque Ciceronis de Præ- tura urbana hæc eſt accuſatio : *oppida pacata ſociorum, atque amicorum, diripienda ac vexanda curavi.* Atque hic omittere non poſſum Theo- logorum ſententiam quam veriſſimam puto, regem qui quæ debet Agid. Re- ſtipendia militibus non ſolvit, non tantum militibus teneri de dam- nus de acti- nis inde ſecutis, ſed & ſubditis ſuis & vicinis quos inedia coacti mi- naturalibus li- lites male habuerunt. diſp. 31. dub. 7, n. 95.

III. Viciffim eorum qui à bello abſtinent officium eſt nihil fa- cere quo validior fiat, qui improbam fovet cauſam, aut quo juſtum bellum gerentis morus impediuntur ſecundum ea quæ dicta à nobis ſupra ſunt. In re vero dubia * æquos ſe præbere utriſque in per- Libro I I I, tendo tranſitu, in comiteatu præbendo legionibus, in obſeſſis non ſublevandis. Corcyrenſes apud Thucydidem Athenienſium officii Cap. I. eſſe ajunt, ſi extra partes eſſe velint, aut Corinthios prohibere ne ex Lib. I. agro Attico militem conducant, aut idem ſibi permittere. Philippo Macedonum regi obſectum à Romanis dupliciter ab eo fedus vio- larum, & quod fociiſ populi Romani injurias fecerit, & quod hoſtes auxiliis & pecunia juverit. Eadem urget T. Quintius in colloquio cum Nabide : *Vos tamen, inquis, veſtramque amicitiam ac ſocietatem pro- prie non violavi. Quoties vis te arguam id feciſſe ? ſed nolo pluribus : ſum- mam rem complectar : quibus igitur rebus amicitia violatur ? nempe his maxi-*

- me duales, si hostes meos pro hostibus habeas, si hostibus te conjungas.* Apud
 Lib. I. I. Agathium legimus hostem esse qui faciat quod hosti placet; & in
 Grot. I. I. Procopio, in exercitu hostium eum censerī qui quæ proprie ad
 bellum usi sūt hostili exercitui subministrat. Demosthenes olim
 dixerat: ὁ γὰρ οὗς ἀνὲρ ἐστὶ λαοφθόρος τὸν ποταμὸν καὶ καὶ ἀποδιδόμενός ἐστι
 ἐν τῷ ποταμῷ καὶ μὴ ποταμῷ, μὴ δὲ πρὸς τὸν ποταμὸν. *Qui ei facit & machinatur quibus
 in potestatem, ut in nec, eriat, nec pacem emittat, hostis mihi est.* M. Ac-
 Lib. XXV. I. lius Epictetus qui milite Antiochum non juverant, sed pecuniam ei
 L. XXXV. I. misisse insinabantur, negavit scire se hostium an pacatorum nu-
 mero eos habere deberet. L. Æmilius Prætor Teios arguit, quod
 comæctu classem hostium jussissent, vinum promississent: addens
 in eadem Romanæ classi darent, se pro hostibus eos habiturum. Me-
 moratur & Cæsar Augusti dictum: ἐκαστοὶ δὲ πόλιν εἶναι, πολέμιοι ἔχου-
 σαι παρ' αὐτῇ: *pacem eismittere civitatem, quæ hostem recipiat.* Proderit
 etiam cum utraque parte bellum gerente foedus miscere, ita ut cum
 utriusque bonâ voluntate à bello abstinere, & communia humanita-
 tis officia utriusque exhibere liceat. Apud Livium est: *pacem, quod
 mediis daret amicos, optent: bello se non intromittant.* Archidamus Spartæ
 rex Ficiis, cum viderentur in Arcadium partes inclinare, epistolam
 scripsit hoc tantum continentem: καλὸν νοῦργια: *bonum est quiescere.*

Annotata ad Caput XVI.

§. I.

Sine strepitu peragranes Peloponnesum] Par testimonium Tito Quin-
 stio Flaminio perhibet Pausarchus.

De Periplo Maris Egei.] Et Plutarchus: αἰκάν τὲς στρατιώτας ἐν
 τοῖς ὁδοποροῖς, ὅπως αὐτοὶ τῶν μαχητῶν αὐτῶν ἐπεπαινεῖν ἢ ὁ μὴ φυ-
 λαῖος, ἐνθλαστῇ. *Cum audisset milites suos per itinera licentiosius agere, sigil-
 lum gladius eorum apposuit; quod quæ non custodisset, is punitur.*

De Gothicis.] multa de hujus gentis modestia habemus apud Caf-
 siodorum ut V, 10. & II, 13. Eodem autem libro epistola 25. *Nec
 possessorum sigeles aut prata vastetis. sed sub omni continentia properate: ut
 grata nobis esse vestra occurso possit. Quia ideo exercitiales gratis subimus im-
 pensas, ut ab armatis custodiatur intacta civilitas.* lib. IX, 25: *Arma ejus nul-
 la possessorum damna senserunt.*

Et Belisario Scida.] Sæpe hanc in Belisario virtutem prædicat co-
 mes ejus restitque actionum Procopius. vide egregiam ejus oratio-
 nem huc pertinentem quam ad milites habuit prope Siciliam, cum
 in Africam tenderet, narratio emque itineris per Africam Vandali-
 corum primo. Ex Gothicorum autem III integrum huc locum
 apponam: εἰς ἣ τὲς ἀρχαῖος ἐπὶ τῇ αὐτῇ φειδῶ καὶ ἀσφαλείᾳ ἔρχητο, ὥστε βια-
 σθῆναι μὴ αὐτῶν ἐδῶνα πώποτε, στρατηγόντος Βελισαρίου, τετύχηκε· ὡς βια-
 σθῆναι δὲ αὐτῶν ἐδῶνα πῶποτε, οἷς αὐτὸς ἐπιδημῶν στρατῶς πολλοῦ· ἀπεδίδοντο
 ἢ αὐτοῖς καὶ γνώμην καὶ ὥρια πάντα. καὶ ἡλικία μὴ ἀκμαῖος καὶ λήϊα ἐς τὸ ἀκράδεις
 διεφύλακται, μή τινα παρέσσαι ἢ ἰπποῦ λυμῆνται· ἢ ἡ ἀρχαία ἐν τοῖς δειστροῖς
 ὄντων ἀψαλῶ αὐτῶν ἐδῶνα τὸ πρὸς τὴν ἐξουσίαν ἐγένετο. *Adversus agricolas tanta
 cura providentiaque agebat, ut eorum nemo vim patretur, exercitum ducente
 Belisario: contra vero opulenti fierent omnes quocumque ille cum multo milite
 adve-*

advenisset : vendebant enim illi militibus res suas suapte arbitrati. *Ἐν δὲ τότε*
matura essent segetes, sollicitè cavebatur ne ab equite corrumperebantur. tum vero
poma in arboribus pendentia tangere nemo omnino permittēbatur. Similem
 Alemannorum laudem in expeditione ad sanctum Sepulchrum vide
 apud Niceram Manuele Comneno. Gregoras autem libro ix idem
 in Veneris prædicat : *ἦσαν γὰρ ἰσὺς ἐδόντες, ἐς δὲ μέγα ἐξέπληξεν ἡ τῶν Βενεδικτῶν*
δουλεία, καὶ ἡ μὲν δικαιοσύνης μεγαλοπρέπεια. ἐδὲ γὰρ ἡξίωσε τῶν πάντων
ἐκείνων ἐδόντες ἐξελθὼν ἀφιέλεθ' αὖ τῶν ἀπάντων ἀνδρῶν πρὸς δόξους. Nemo erat
 quem non admiratione percolletet Venerorum disciplina, *Ἐν συνειδήσει αὖτε*
justitia animi magnitudo. Nemo enim de exercitu egressus quicquam rerum sumere
 volebat nisi pecunia dispensa.

Provisus rerum necessarius] Plinius historiæ Naturalis xxvi, 4:
cirque Romani duces præmān sumptu in bellis commerciorum curam habuere?
 Cassiodorus iv, 13 : *Habent quod emat ne cogatur cogitare quod auferat.*
 Similia habet v, 10, & 13.

Apud Ammianum] quem vide & libro xxi.

A calumnia] possis vertere *ἀρχιμα*. quo sensu ea vox sumitur in
 Græca versione Iobi xxxv, 9. Psal. cxviii, 121. Prov. xiv, 33. xxi, 16,
 cxviii, 3. Ecclesiastæ iv, 1. item Levitici xix, 11. Eandem
 Græcam vocem per defraudare vertit vulgatus interpres Lucæ
 xix, 8.

Contenti estote stipendiis vestris] Ambrosius ad hunc Lucæ locum :
Idcirco stipendia constituta militæ, ne dum sumptus quaritur, prado grassetur.
 Quæ transcripsit Augustinus Sermone xix, de verbis Domini secun-
 dum Matthæum. Sunt egregiæ ad hanc rem constitutiones apud
 Gregorium Turonensem libro xi, cap 37. in capitulis Caroli & suc-
 cessorum lib. v, tit. clxxxix. in concilio Galliæ Tomo ii. in Capi-
 tulari ii Ludovici Pii capite xiv. & Tomo iiii, in Concilio ad
 S. Macram. Adde legem Bajoariorum tit. ii, 5. Friderici i legem
 sic refert Guntherus :

Si quis pacifica plebis villasve domosve
Vsserit, abasis signabitur ora capillis,
Et pulsus castris post verbera multa recedet.

Necesse est concedamus fieri posse quod factum videmus] Sic & Guicciar-
 dinus differit libro xvi.

Ex Scauro memorat Frontinus] De Nigri severitate ob raptum gal-
 lum gallinaceum vide Spartianum.

Equos se præbere utrosque in permittendo transitu, in comœatu præbendo] §. ii.
 Exemplum nobile vide apud Parutam libro viii.

In exercitu hostium eum censerî] Et contra, socium & amicum recte
 ait dici non eum modo qui juxta stat in procinctu, sed & qui omnia
 quibus opus habet bellum aperte suppeditat, in Epistola Amalasun-
 thæ ad Iustinianum.

CAPVT XVIII.

De his quæ in bello publico privatim fiunt.

I. An privatim hosti nocere liceat expositum cum distinctione juris naturalis, Gentium & civilis.

II. Hi qui suo simitu militant aut naves infirmunt quid per internam iustitiam liceat resistere hostiam.

III. Quid respectu sua civitatis :

IV. Quid Christiana dilectionis regula ab ipsis exigat.

V. Quomodo bellum privatum cum publico misceatur.

VI. Ad quod teneatur qui sine mandato hostibus nocuit, cum distinctione explicatur.

QUæ diximus hactenus pleraque ad eos pertinent, qui aut summum in bello arbitrium habent, aut publica imperia exsequuntur. Videndum etiam quid privatim in bello liceat, qua naturæ, qua divino, qua gentium jure. Narrat officiorum primo Cicero in Pompili imperatoris exercitu militasse Catonis Censorii filium, sed mox dimissam legionem in qua is militabat. cum nihilominus adolescens amore pugnandi in exercitu remansisset, Catonem scripsisse ad Pompilium ut si eum vellet remanere in exercitu, secundo eum sacramento militari obligaret, addita causa, quia priore amisso, jure cum hostibus pugnare non poterat. Addit & ipsa Catonis ad filium verba ex epistola, quibus eum monet ut caveat ne prælium ineat : neque enim jus esse qui miles non sit pugnare cum hoste.

* Sic & Chrysantam Cyri militem laudatum legimus qui hosti imminens repressit ensen, simul receptui canere audierat. & Seneca : *inutilis miles dicitur, qui signum receptui datum negligit*. Sed falluntur, qui venire hoc putant ex jure gentium externo : nam id si spectes, sicut rem hostilem cuilibet occupare licet, ut supra ostendimus, ita & hostem occidere : nam illo jure hostes pro nullis habentur. Venit ergo quod Cato monebat ex disciplina militari Romana, cujus ea lex erat Modestino notante, ut qui mandata non servasset, capite puniretur etiam si res bene cessisset : mandata autem non servasse intelligebatur etiam qui extra ordinem, sine ducis imperio in hostem pugnasset, ut Manliana imperia nos docent : nimirum quia si id temere liceat, aut stationes deferrentur aut etiam progrediente licentia exercitus parsve ejus inconsultis præliis implicaretur, quod omnino cavendum erat. Itaque Sallustius ubi Romanam disciplinam describit : *in bello, inquit, sæpius vindicatum in eos qui contra imperium in hostem pugnaverant, quique tardius revocati prælio excesserant*. Iaco quidam cum hosti imminens audito receptus signo ictum repressisset, causam reddidit : *ἔτι βέλτιόν ἐστι τὸ φονδεῖν τὸ πείθεσθαι τοῦ ἀρχοῦ* : quia præfectis parere satius est quam hostem occidere. Et Plutarchus cur qui militia solutus est occidere hostem non possit, causam reddit, quod legibus militaribus non teneatur, quibus teneri debeant pugnaturi. Et apud Arrianum Epictetus memoratum modo Chrysantæ factum referens : *ἔγωγε ἀπορρηματίζων ἰδοὺς αὐτοῦ τὸ εἰσπραττῆν ἀπὸ τῶν ἰδίων ποιεῖν* : tanto illi potius videbatur ducis quam suam voluntatem exsequi. At jus naturæ & internum si respicimus, videretur in

Phil. Quaest.
Rom. 29, &
Marcell.
De ira c. 9.

Lib. III.
cap. 6.
De iustitia
rem D. de
re milit.
Liv. l. VII.

in bello justo cuilibet concessum ea facere quæ parti innocenti intra justum bellandi modum profutura confidit : non etiam res captas suas facere , quia nihil ipsi debetur : nisi forte poenam justam exigat communi hominum jure . Quod postremum quomodo per Evangelii legem restrictum sit ex his quæ supra à nobis tractata sunt intelligi potest . Mandatum autem esse potest aut generale aut speciale . Generale ut in tumultu apud Romanos Consul dicebat , *qui rem publicam salvam volunt me sequantur* . Imo & singulis interdum subditorum jus datur occidendi etiam extra sui tutelam ubi id publice expedit .

L. II, c. 17.

Serv. ad VIII Encl.

C. quando liceat unicuique I. I. § 2

L. III, c. 6.

I I. Speciale mandatum habere possunt non hi tantum qui stipendia percipiunt , sed & qui suo sumtu militanti , & qui , quod plus est , suo sumtu partem belli administrant , ut qui naves instruunt ac sustentant suis impendiis , quibus vice mercedis concedi solet ut capta sua faciant , sicut alibi diximus . Id vero quatenus procedat illa iustitia interna , & caritate , non immerito quaeritur . Iustitia aut hostem respicit , aut ipsam civitatem cum qua contrahitur . Hosti diximus eripi posse possessionem rerum omnium quæ bellum alere possunt , securitatis causa , sed hoc sub onere reddendi : ipsum vero dominium ad compensationem usque ejus quod aut ab initio belli aut ex post facto civitati justum bellum gerenti debetur ; sive res sint civitatis hostilis , sive singulorum , etiam per se innocentium : bona vero nocentium etiam ex poenæ causa adimi & acquiri capientibus posse . Fient ergo res hostiles eorum qui belli partem suo sumtu administrant , quod hostes attinet hactenus , ut is quem expressi modus non excedatur , quod æquo arbitratu æstimandum est .

I I I. Adversus suam autem civitatem justum iustitia interna id ipsum erit , si contractui æqualitas insit , hoc est si sumtus & pericula tanti sunt , quanti prædæ alea . nam si hæc spes multo pluris valeat , reddendum erit civitati quod supererit , perinde ac si quis nimium vili pretio jactum incertum quidem , sed tamen facilem & magnæ spei emisisset .

I V. Cæterum etiam cum iustitia stricte dicta non læditur , est ut peccetur adversus id officium quod in aliis diligendis consistit , præsertim quale Christiana lex præscribit , ut si appareat talem prædationem præcipue nocituram non hostium universitati , aut regi , aut his qui per se fontes sunt , sed innocentibus , & quidem adeo ut eos detrusura sit in summas calamitates , in quas etiam eos qui privatim nobis debent conjicere , immisericordiæ foret . Quod si ad hæc accedat ut ea deprædatio neque ad finem bello imponendum , neque ad hostium publicas vires accidendas norabile aliquod momentum habeat , tum vero probo homine præsertim Christiano , indignus censi debet * quæstus ex sola temporum infelicitate .

Sito in venbo bellum. n. 8, vers. 5.

V. Evenit autem interdum , ut occasione belli publici nascatur bellum privatum , puta si quis in hostes inciderit , & vitæ aut rerum adeat periculum , quo eventu ea erunt observanda quæ de concessu tuendi se modo alibi diximus . Solet & conjungi auctoritas publica cum privata utilitate : ut si quis magno ab hostibus damno

L. II, c. 1.

affectus

L. III. c. 2. affectus impetret jus ex rebus hostium damna fariendi: quod jus definiendum est ex iis quæ de pignorationibus supra à nobis sunt tradita.

§ 1. in Ver-
bo beatus,
p. 1. VI. At si quis iniles aut alius etiam in bello iusto ædificia hostium incenderit, agros vastaverit atque id genus de legerit damna, non iustus, adde cum neque necessitas subesset, neque iusta causa teneri eum ad farienda damna recte a Theologis est proditum. Merito autem additi, quod ab illis ommissum est, si iusta causa non subsit. nam ea si adsit, tenebitur forte siue civitati cuius leges transgressus est; non item hosti cui nullam fecit injuriam. Non dissimile est quod Carthaginiensis quidam Romanis Annibalem dedi postulantibus respondebat: *No. privato publicoque consilio Saguntum oppugnatum sit quarendum coram: sed utrum iure an injuria. nostra enim hæc questio atque animadversio in civem nostrum est, nescio an suo fecerit arbitrio: vobiscum ubi disceptatio esse licuerit per fœdus fieri.*

Annotata ad Caput XVIII.

§. I. **S**ic & Chrysostomus] Vide Xenophontem Cyri institutione. *Inconsultus prius implicaretur*] ita Avidius Cassius causam sententiæ suæ reddebat: *Evenire potuisse ut essent iudicia.* Narrat Volcarius.

§. IV. *Quæstus ex sola temporum infelicitate*] Nam & Crassum hoc nomine culpavit Plurarchus: *πὸ τῶν αἰσῶν τῶν ἐν πύρρῳ συνήχετο καὶ πόλεμος, ταῖς ἡμετέροις ἀτυχίαις προσέδοξεν τῇ μερίδι χρησιμεύειν.* Pleraque horum ex igne belloque tactus, nihil magis lucro habens quam communes calamitates.

C A P V T X I X.

De fide inter hostes.

I. Fidei debent hostibus quibusvis.

II. Refratur sententia quæ tyrannibus & tyrannis fidem servandum negat.

III. Scitur argumentum sumtum ex eo quod tales premia merentur & ostenditur hoc non considerari ubi tanquam cum tali aliter est.

IV. Non obflare quod promissio metu extorta sit, si ei qui promissus metus illatus non sit.

V. Aut si juramentum acceperit, quanquam id adversus prædationem impune quod homines attiner violatur.

VI. Eadem aptata ad subdito: bellantes.

VII. Speculus difficultas circa promissa subditu facta ob supereminens dominium tractatur:

VIII. Et ostenditur talia promissa firmare utinam iurejurando.

IX. Aut si tertius se interponat cui fiat promissio.

X. Mutatio status publici quomodo fiat.

XI. Metus exceptionem ad bellum solenne juri gentium non pertinere:

XII. Quod intelligendum de metu tali quem jus Gentium agnoscat.

XIII. Servandam fidem & perfidiam:

XIV. Non si conditio deficiat: quod locum habere si alter parvi pactorum non stet.

XV. Nec si iusta compensatio opponatur:

XVI. Quamvis ex alio contractu:

XVII. Aut damno dato:

XVIII. Imo & ex penâ:

XIX. Quomodo hæc in bello locum habeant.

Lib. xxv. **Q**uid quantumque in bello liceat, diximus partim nude spectari, partim ex promisso antecedente. Parte priorē absoluta restat posterior, quæ est de fide hostium inter se. Egregium est Consulis Romani Sillii Italici dictum:

Optimus

Optimus ille

Militis, cui postremum primumque tueri

Inter bella fidem.

Xenophon oratione de Agefilao, ἔπει μέρει καὶ πολλὸν κτήματα τοῖς τε ἄλλοις ἄπεισι καὶ ἀνδράσι δὴ στρατηγῶν, τὸ ὅτιον τε καὶ πιστὸν εἶναι τε καὶ ὄντα ἐγνώσθαι. *Tanta tamque praelara res est in omnibus quidem, sed praecipue in ducibus religio et fidei observantes esse atque haberi.* Aristides Leuctrica quarta: ἐν ἐσχάτῃ καὶ πονδύῳ μέγιστοι οἱ περ δικαία ποιεῖν βελόμβοι κερύοντες: *in pace aliisque publicis conventionibus servandas maxime spectantur qui iustitiae student.* ut enim recte dixit Cicero de finibus quinto, nemo est qui non hanc affectionem animi probet atque laudet, qua non modo utilitas nulla quaeritur, sed contra utilitatem etiam conservatur fides. Publica fides, ut apud patrem est Quintilianum, inter armatos hostes inducias facit, deditarum civitatum jura conservat. Apud eundem alibi: *Fides sapientum rerum humanarum vinculum est: sacra laus fidei inter hostes.* Lib. II. c. 29 Sic & Ambrosius: *Liquet: igitur etiam in bello fidem et iustitiam servari oportere.* Epist. CCV Et * Augustinus: *Fides quando promittitur etiam hosti servanda est, contra quem bellum geritur: Nimirum hostes qui sunt, homines esse non desinunt.* At homines omnes qui ad rationis usum pervenerunt, capaces sunt juris ex promisso. Camillus apud Livium ait, sibi cum Faliscis eam esse societatem, quam ingeneravit natura. Ex hac autem societate rationis & servationis, nascitur ea de qua agimus obligatio ex promisso. Neque vero putandum est, quia hosti falsum eloqui aut licere aut criminine vacare, ex multorum sententia supra diximus, pari ratione hoc & ad fidem datam referri posse. Nam verum eloquendi obligatio est ex causa, quae bello fuit anterior & bello tolli forte aliquatenus potest: at promissio per se jus novum confert. vidit hoc discrimen Aristoteles, quum de veriloquio agens ait: ἡ δὲ ψὺς ἐν ταῖς ὁμιλοῦσιν ἀληθεύει καὶ λέγει, ἐδ' ὅσα ἐστὶ ἀδικία καὶ δεικασιμὴ συντέλει, ἀλλ' οὐδ' ἀνὴρ ἐν ταύτῃ δρετῇ. *Non de eo loquimur qui in conventionibus verax est, sed in iis quae ad iustitiam et iniustitiam pertinent: sunt enim hac alterius virtutis.* Pausanias Arcadicis de Philippo Macedone: *στρατηγὸν ἀγαθὸν εἶναι ὃν τις ἐβλήτῃ καλέσειεν ὡπλὸν ὅς γε καὶ ὅπως τῶν κατεπάτησεν αἰεὶ καὶ πονδύς ἐπὶ παντὶ ἐψέδοκετο πῖστιν τε ἡπίμασε μέγιστε ἀνθρώπων.* Bonum enim Imperatorem nemo recte vocaverit, ut qui pro more habuerit, iurandum contemnere, fidem quacum occasione violare, ita ut nulli homini fides utilior fuerit. Valerius Maximus de Annibale: *Bellum adversus populum Romanum et Italiam professus, adversus ipsam fidem acrius gessit, mendacis et fallacia quasi praelaris artibus gaudens.* quo evenit, ut aliqui insignem sui memoriam relicturus, in dubio, major ne vir an pejor haberi deberet, poneret. Apud Homerum semet accusant, adaesti conscientia Tro- Ili. x. jani:

Νῦν δ' ὅ' ὅρκιοι πιστοὶ

Ἐδούμῃ μοι μαχόμεσθαι τὰς ἐνὶ πελάγεσσιν ἐστὶ.

Rumpentes fœdera sacra

Iurataque fidem pugnamus non quibus est fas.

II. Et supra jam diximus non recipienda illa Ciceronis: *Nulla nobis societas cum tyrannis, sed potius summa distractio est.* Item: *Pirata* Lib. II. cap. XIII. §. 15. non

non est ex perduellium numero definitus: cum hoc nec fides esse debet nec iusjurandum commune. De tyranno etiam Seneca: *Quicquid erat quo mihi cohæretet intercessa iuris humani societas abscedit.* Ex quo fonte error Michaëlis Ephesii profluxit, qui ad quintum Nicomachiorum dixit, in tyranni uxorem * adulterium non committi: quod ipsum pari errore quidam * Iudæorum magistri de alienigenis dixerunt, quorum conjugia pro nullis habent. Atqui belli piratici magnam partem Cn. * Pompejus factionibus confecit, vitam illis pollicitus, & sedes in quibus sine rapto viverent. Et tyranni interdum libertatem reddiderunt, impunitatem pacti. Cæsar belli civilis tertio à Romanis ducibus cum prædonibus & fugitivis, qui in Pirenæis erant montibus, actum de compositione scribit. quis dixerit, si quid convenisset, nullam inde existuram fuisse obligationem? Non habent quidem ista specialem istam communionem, quam inter hostes in bello solenni & pleno introduxit jus gentium: at quia homines sunt, communionem habent juris naturalis, ut recte dissent Porphyrus libro de non esu animalium tertio, ex quo nascitur ut pacta servanda sint. Sic Diodorus fugitivorum auci Apollonio a Lucullo fidem servatam memorat. Er Dio scribit, ab Augusto Crocoræ latroni persolutum pretium capiti ejus inpositum, cum se ipse sifteret, ne fides violaretur.

III. Videamus tamen ecquid a Cicerone non allatum proferri speciosius possit. Primum hoc est, quod qui atrociter malefici sunt, neque pars sunt ullius civitatis, hi à quovis homine puniri possunt si jus naturæ respicimus, ut alibi à nobis explicatum est. At qui puniri possunt, ut vitam amittant, his & res & jura sua possunt auferri: sicut recte dixit idem Cicero: *Non est contra naturam solvere eum, si possis, quem honestum est necare.* Inter jura autem est & hoc jus ex promisso quæsitum: potest igitur & hoc in poenam ei auferri. Respondeo, processurum hoc, si non tanquam cum malefico actum esset; * at si quando cum tali qualis est, actum est, simul de remittenda, quod hanc rem attinet, poena actum censi debet. quia semper, ut alibi diximus, ea sumenda est interpretatio, quæ cavet, ne actus in vanum recidat. Non male apud Livium Nabis cum tyrannidem ipsi objiceret Quintius Flaminus: *De nomine hoc respondere possum, me qualiscumque sum, eundem esse qui fui, cum tu ipse mecum T. Quinti societatem pepigisti.* Et mox: *Iam feceram hac, qualiacumque sunt, cum societatem mecum pepigisti.* Addit, *si quid ego mutassim, mihi mea inconstantia: cum vos muteris, vobis vestra ratio reddenda est.* Locus est non dissimilis in oratione Periclis, ad cives suos apud Thucydidem: *οἱς πόλεις ἀνθρόπων ἀφίσταται, εἰ καὶ ἀνθρόπων ἔχοντες ἐαυτοὺς μέτρον.* Civitates socias liberas esse patiemur, si tales fuerunt, quo tempore factum est fedus.

IV. Deinde objici potest quod alibi diximus, eum qui metu causam dedit promisso, teneri liberare promissorem, quia damnum dedit per injustitiam, id est per actum pugnans & cum natura libertatis humanæ, & cum natura actus qui liber esse debuit. Hoc vero sicut fatemur interdum locum habere ita non ad omnia promissa prædonibus facta pertinet. nam ut cui promissum quid est, ad liberandum

randum promissorem teneatur , opus est , ipse metu injusto causam promisso dederit. Si quis ergo , ut amicum vinculis eximeret , promiserit pretium, tenebitur : huic enim metus illatus non est , qui ad contrahendum sponte venit.

V. Adde quod & qui injusto metu coactus promissit, teneri poterit accedente jurisjurandi religione; nam inde ut alibi diximus homo non homini tantum, sed & Deo obstringitur : adversus quem metus exceptio non est. Verum tamen est , ex tali vinculo solo promittentis heredem non teneri, quia in heredem transeunt quæ in humano sunt commercio ex primæva dominii lege. at in his non est jus illud Deo quæsitum qua tale. Iterum illud quoque ex superioribus repetendum est, si quis fidem juratam aut injuratam prædoni datam violet, eum eo nomine pœnam apud alias gentes non debiturum : quia odio prædonum placuit gentibus quæ aduersus eos etiam vitiose committuntur, dissimulare.

VI. Quid dicemus de subditorum bellis adversus reges aliasque summas potestates? His , etiamsi causam per se non injustam habeant, jus tamen per vim agendi deesse ostendimus alibi. Potest interdum & tanta esse aut causæ injustitia , aut resistendi improbitas, ut puniri graviter possit. Tamen si quasi cum desertoribus aut rebellibus actum sit, pœna promisso opponi non potest secundum ea quæ modo diximus. Nam & servis fidem servandam veterum pietas existimavit, credito Lacedæmonios iram divinam expertos, quod Tæ-
nenses servos contra pacta occidissent. Et Diodorus Siculus notat
fidem servis datam in fano Palicorum nunquam à quoquam domino fuisse violatam. Metus autem illati exceptio & hic poterit elidi interposito jurejurando , sicut * M. Pomponius tribunus plebis jurejurando obstrictus servavit quod L. Manlio metu coactus promiserat.

VII. Sed hic supra priores specialem difficultatem facit jus legis constituendæ, & jus supereminens dominii in res subditorum , quod civitati competit, & ejus nomine à summam potestatem habente exercetur. Id enim jus si ad omnes spectat res subditorum , quidni etiam ad jus ex promisso bellico natum ? quod si conceditur, videntur inanes fore omnes tales pactiones, ac proinde belli nisi per victoriam finiendi spes nulla. Sed notandum contra est, jus illud supereminens non promiscue competere , sed quatenus communiter expedit in regimine non dominico sed civili, etiam regio. Plerumque autem communiter expedit pacta talia servari, quo ea pertinent quæ de præsentī statu tuendo alibi dicta à nobis sunt. Adde quod ubi hujus dominii usum res exigit , compensatio tamen facienda est , ut infra latius explicabitur.

VIII. Præterea possunt pacta sanciri jurejurando, nec tantum à rege aut senatu , sed & ab ipsa civitate, quomodo in leges suas Lacedæmonios jurare fecit Lycurgus, Athenienses Solon , & ne personarum mutatione jus jurisjurandi intercideret, repeti quotannis jurandum. Id enim si fiat omnino ne publicæ quidem utilitatis causa recedendum à promisso erit: nam & de suo cedere civitas potuit, &

Lib. V. c. 3.

verba possunt ita esse aperta, ut nullam exceptionem admittant. Valerius Maximus Athenas ita alloquitur : * *Lege legem qua te iurejurando obstrictam tenet.* Romani hoc genus * *leges sacratas* appellabant, per quas ipse populus Romanus, ut Cicero pro Balbo explicat, religione obligabatur. Est ad hanc rem pertinens disputatio per se obscurior apud Livium libro tertio, ubi ex sententia multorum juris interpretum ait tribunos esse sacrosanctos, non etiam ædiles, iudices, decemviros, quorum tamen si cui noceretur id non jure fieret. Causa discriminis est, quod ædiles atque alii lege sola defendebantur : quod autem postremum populus jussisset id ratum erat, manente tamen lege nemini contra agere jus erat. at tribunos religio publica populi Romani tuebatur. nam jusjurandum intercesserat quod ab his ipsis qui juraverant salva religione tolli non poterat. Dionysius Halicarnassensis libro sexto : Βράτθ' ὁ κκλησίαν συναγαγὼν συνέβαλε τοῖς δημοταῖς ἰσοῦν καὶ ἀπυλοὶ ἀποδείξαι τῷ δρχῆν τόμῳ τε ἔ' ἔφαθ' βίβαιον ὅτι αὐτῷ τὸ ἀσφαλές. ἰδοὺ παῦ' α πᾶσι. Brutus conceptione adlocuta auditor Quiritibus fuit, ut magistratum hunc non lege tantum sed et iurejurando inviolabilem redderent, quod omnibus placuit. Hinc lex illa sacrata appellatur. Ideoque improbatum fuit bonis * factum Tiberii Gracchi cum Octavio tribunatum abrogavit, dicens tribuniciam potestatem à populo habere sanctimoniam non adversus populum. Ergo ut diximus iurejurando & civitas & rex obstringi poterunt, etiam in causa subditorum.

Lib. I. libro xxxix.

IX. Sed & tertio, qui metum non intulit, promissio valide fiet : nec scrutabimur quid aut quatenus ejus intersit, quæ juris Romani sunt subtilitates. Natura enim omnium hominum interest ut hominibus aliis consulatur. Sic Philippo pace cum Romanis inita jus servandi in Macedonas qui in bello ab eo defecerant ademptum legimus.

Lib. I. c. 111, §. 17. c. seq.

X. Sed &, quemadmodum probavimus alibi, status mixtos interdum existere, sicut de statu puro in purum, ita & in mixtum transiri pactis potest : ita ut subditi qui fuerant incipiant summum habere imperium, aut certe partem ejus, etiam cum libertate partis ejus vituendæ.

De Off. III. Verr. IV.

XI. Bellum vero solenne, id est publicum utrinque & indictum, sicut alia habet peculiaria in jure externo posita, ita & hoc, ut quæ in eo bello aut ejus finiendi causa promittuntur adeo sint valida, ut ex causa metus injuste illati, invito eo cui promissa sunt in irritum deduci non possint : quia sicut alia multa quantumvis vitio non carentia ex jure gentium pro justis habentur, * ita & metus qui tali bello utrinque infertur. Quod ni id placuisset, bellis talibus quæ valde sunt frequentia, nec modus nec finis potuisset imponi : quod tamen fieri interest humani generis. Et hoc potest intelligi jus illud esse bellicum quod cum hoste servandum ait Cicero, cui & alibi dictum, hostem in bello jura retinere, scilicet non tantum naturalia, sed & quædam ex gentium consensu orta, neque tamen hinc sequitur, eum qui tale quid bello injusto extorsit, salva pietate, salvis viri boni officiis posse retinere quod accepit, aut etiam cogere alterum ut stet pactis, sive juratis, sive injuratis. Intus enim, & ipsa rei natura

natura id injustum manet : neque interna hæc injustitia actus tolli potest nisi ex novo & vere libero consensu.

XII. Cæterum quod metum dixi haberi pro justo qui bello solenni infertur,* de eo metu intelligi debet quem jus gentium non improbat. Nam si stupri inferendi metu extortum sit quippiam, aut alio terrore contra datam fidem, verius erit rem constitutam intra jus naturale : quia jus gentium ad talem metum suam vim non porrigit.

XIII. Servandam autem fidem etiam perfidis, & nos in generali tractatione supra diximus, & idem docet Ambrosius : quod haud dubie porrigendum ad hostes quoque perfidos, quales Pœni, quibus Romani fidem sancte servaverunt. *Senatus non eos quibus hoc præstatur* Lib. I c. XIII, §. 16.
aspexit, ait in hoc argumento Valerius Maximus. Et Sallustius : Bellis Punicis omnibus cum sæpe Carthaginienses & in pace & per inducias multa nefanda facinora fecissent, nunquam ipsi per occasionem talia fecere. Appianus de Lusitanis frædifragis, quos Sergius Galba nova pactione deceptos trucidaverat : *ἀντίστα ἰδίῳ ἀπὸ ἀντίσταυ μὲλῶν, ἐκ αἰτίας ᾗ παλαιὰν μὴ ἀποδοῦναι βούλομαι.* *Perfidia perfidiam ultius contra Romanam dignitatem barbaros imitatur.* Eoque nomine idem Galba postea à Libone tribuno plebis accusatus est quam rem narrans Valerius Maximus : *Miser cordia, inquit, illam questionem, non aequitas rexit : (male editur textit) quoniam, quæ innocentia tribui non poterat absolutio, respectui puerorum data est.* Cato in Originibus scripserat, nisi pueris & lachrymis usus esset, pœnas eum daturum fuisse. Lib. VIII. c. 2. Crc. de Oratore lib. I, & Bruta.

XIV. Sed simul sciendum est, duobus modis fieri posse, ut quis à perfidia vacet, nec tamen id faciat quod promissum est, defectu scilicet conditionis, & per compensationem. Defectu conditionis non vere liberatur promissor, sed eventus ostendit, nullam esse obligationem, ut quæ non nisi sub conditione contracta erat. Et huc referendus casus, si prior alter non implevit, quod ex sua parte implere tenebatur. Nam unius ejusdemque contractus capita singula aliis inesse videntur per modum conditionis, quasi expressum esset, hæc ita faciam, si & alter faciat, quæ promisit. Ideo Tullus Albanis respondens, *Deos testes facit, uter prius populus res repetentes legatos aspersionis dimiserit, ut in eum omnes expetant clades belli.* Non tenebitur pro socio, ait Vlpianus, *qui ideo renuntiavit, quia conditio quadam qua societas erat inita ei non præstatur.* Hanc ob causam quoties alia mens est, solet differte poni, ut si contra hanc aut illam partem quid fiat, cætera non eo minus rata maneant.

XV. * Compensationis originem alibi indicavimus, cum diximus nos, si quod nostrum est, aut quod nobis debetur, consequi aliter non possumus, ab eo qui nostrum habet aut nobis debet, tantundem in re quavis accipere posse : unde sequitur, ut multo magis possumus id, quod penes nos est, sive corporale est, sive incorporale, retinere. Ergo quod promissimus poterit non præstari, si non amplius valet quam res nostra, quæ sine jure est penes alterum. * Seneca libro de beneficiis sexto : *Sic debitori suo creditor sæpe damnatur ubi plus ex alia causa abstulit, quam ex credito petiit. Nam tantum inter creditorem & debitorem iudex sedet, qui dicat pecuniam credidisti. Quis ergo ? agellum, quem* Lib. I. c. VII, §. 2.
non

non emerat, possides: astimatione facta debitor discede, qui creditor venerat.

XVI. Idem erit si ex alio contractu is qui cum negotium est, plus aut tantundem debet, idque ego aliter consequi non valeo. In foro quidem, ut * idem Seneca ait, actiones quædam separantur, nec confunditur formula: sed illa exempla, ut ibidem dicitur, certis legibus continentur, quas necesse est sequi: lex legi non miscetur: eundem est qua ducimur. Ius gentium ista discrimina non agnoscit, ubi scilicet alia juris sui obtinendi spes non est.

XVII. Idem dicendum erit si qui promissum urget, non contraxerit, sed damnum dedit. * Seneca ibidem: *Colonum suum non tenet quamvis tabellis manentibus qui segetem ejus procubarit, qui succidit arbutum, non quia recepit quod pepigerat, sed quia ne reciperetur effecit.* Mox alia addit exempla: *Pecus abegisti, servum ejus occidisti.* * Deinde: *licet me comparare inter se, quantum profuerit mihi quisque, aut quantum nocuerit; Et tum pronuntiare utrum plus debeatur mihi, an debeam.*

XVIII. Postremo & quod ex pœna deberet ei quod promissum est, potest contrahi, quod eodem loco lare explicatur. *Et beneficio gratia debetur, & iniuria ultio; nec ego gratiam illi debeo, nec ille mihi pœnam: alter ab altero absolvimur.* mox: * *comparatione facta inter se beneficium & iniuria, vadebo an etiam ultro mihi debeatur.*

XIX. Sed sicut si quid inter litigantes convenerit, ei quod promissum est, opponi lite manente non poterit, aut actio de qua lis erat, aut litis damna & impensæ, ita nec manente bello compensari poterit, aut id unde ortum est bellum, aut quidquid bellico gentium jure fieri solet. Negotii enim natura, ne nihil actum sit, ostendit convenisse sepositis belli controversiis. nam alioqui nulla esset pactio quæ non posset eludi: nec forte male huc aptem, quod * apud eundem, quem jam laudavi aliquoties Senecam est: *Nullam excusationem receperunt (maiores) ut homines scirent fidem utique præstandam. Satiùs enim erat à paucis etiam justam excusationem non accipi, quam ab omnibus aliquam tentari.* Quæ ergo sunt, quæ compensari cum eo, quod promissum est, poterunt? nimirum si quid alter quamvis ex alio contractu inter bellum inito debet: si damnum dedit intra induciarum tempora: si legatos violavit, aut aliud quid fecit, quod inter hostes jus gentium damnat. Observandum tamen ut inter easdem personas fiat compensatio, ac ne jus tertii cujusquam lædatur; ita tamen ut subditorum bona pro eo, quod civitas debet, jure gentium obligata intelligantur, ut alibi diximus. Addamus & hoc, generosi esse animi stare federibus etiam post aliquid injuriæ acceptum, quo nomine sapiens Indus Iarchas laudabat regem, qui læsus à vicino federato, & περιέλυ-
σε τὸς ὅρκους, ἔτιω βέλαιας ὁρμημένους φήσας, ὡς μὴδὲ ὁπότε ἠδικεῖτο λυπεῖν αὐτόν:
non discessit à jurata fide, agens tam sanctè se jurasse, ut alteri ne post acceptam quidem injuriam nociturus esset. Quæ vero de fide hostibus data incidere solent quæstiones, ferme omnes solvi possunt, si adhibeantur regulæ supra traditæ, cum de vi, tum quorumvis promissorum, tum speciali jurisjurandi, federis, ac sponsionum, & de regum jure ac obligatione, deque ambiguis interpretandis dissertavimus. Tamen ut & antedictorum usus sit manifestior, & si quid præterea controversi est, dicu-

Libro 11,
c. 11.

Philost. lib.
111, c. 6.

Lib. 11, c.
XI, & seq.

discutiat, specialium quaestionum frequentiores atque illustiores attingere non pigebit.

Annotata ad Caput x i x.

Inter bella fidem] Archelaus philosophus apud Appianum Civilium §. I. IV, *σπονδὰς ἐπὶ τοῖς ὅπλοις ἐσπένδεις καὶ δεξιὰς ἐπιθεοῖς, αἱ καὶ ὡς τοῖς πλεμίοις ἰσχύουσι* : *federa iurastis, dedistis dexteras, quæ etiam inter hostes valent.* Laudat huius virtutis nomine Africanum minorem Diodorus Siculus in Excerptis Peiresianis.

Augustinus] qui idem argumentum late tractat epistola ccxxv.

Adulterium non committit] Seneca in Excerptis IV, 7 : *Non putans adulterium uxorem tyranni polluere : sicut nec homicidium tyrannum occidere.* Iulius Clarus in §. Homicidium num. 56. feminam bannitam impune adulterio corrumpi censuit.

Iudaorum magistri] Rabbi Levi Ben-Gerson & Rabbi Salomo ad Lev. xx, 10.

Pompejus passionibus confecit] Sic improbata Didii perfidia in Celtiberos ex rapto viventes.

Si quando cum tali, quæ talis actum est] Terentius in Adelphis : §. IIX.

Leno sum, fateor : peritias communis adolescentium :

Perjurus, pestus : tamen tibi à me nulla est orta injuria.

vide hac de re scriptorem de compositione pacis inter Principes & ordines imperii.

M. Pomponius tribunus plebis] Iuravit tribunus, nec fefellit, & causam accusationis remissa concioni reddidit. Nulli alii licuit impune tribunum in ordinem redigere. Seneca de Beneficiis III, c. 37.

Leges sacraia appellabant] Vide Manutium de legibus.

Factum Tiberii Gracchi] Vide id late narratum Plut. in ejus vita. §. VIII.

Pace cum Romanis inita ius sciendi in Macedonas qui in bello ab eo defecerant ademptum legimus] Est simile exemplum apud Parutam lib. vi.

Ita & metus qui tali bello utrinque inferitur] Vide dictum scriptorem §. XI. de compositione pacis.

De eo metu intelligi debet, quem ius gentium non improbat] Sic nihil prodest extorquenti promissio quam legato capto is extorsit. Mariana xxx.

Compensationis originem alibi indicavimus] Libro II, cap. VII, §. 2. §. XV. Tertullianus Scorpiace : *Nulli comparatio invidiosa est, in qua aut gratia aut injuria communis est ratio.*

Seneca libro de Beneficiis VI] capite 4.

Idem Seneca] eodem libro capitibus 6, & 7.

§. XVI.

Seneca ibidem] dicto cap. 4.

§. XVII.

Demde] dicto cap. 6.

Comparatione facta] eodem capite 6.

§. XVIII.

Apud eundem quem jam laudavi aliquoties Senecam est] de Beneficiis §. XIX.

VII, 15.

CAPVT XX.

De fide publica qua bellum finitur, ubi de pacis pactione, de sorte, de certamine condicto, de arbitrio, de ditione, obsidibus, pignoribus.

- I. Fidei inter hostes diuise ad ordinem sequentium.
- II. Pacem facere in regio statu esse regis.
- III. Quid si rex sit infans, furciscus, captiuus, exsul.
- IV. In prerogatum aut populi statu jus pacis facienda se perespiciat.
- V. Quomodo imperium aut pars imperii aut regis bona paui causa valde alienentur.
- VI. Quatenus ex pace per regem facta populi aut successores teneantur.
- VII. Resistitorum pace concedi posse ob utrumque publicam, sed cum onere damna resarcendi.
- VIII. Quid de rebus iam bello amissis?
- IX. Non distingui hic inter quasita iure gentium & iure civili.
- X. Inducem publicam apud externos probatam ab eis.
- XI. Regum generalis in pace interpretanda.
- XII. In dubio credi conventum ut res maneat quo sunt loco, quod quomodo accipendum.
- XIII. Quid si conuenit ut restituantur omnia in eum statum quo ante bellum fuerant?
- XIV. Tunc, qui sui iuri cum essent sponte se alicui subiecerunt, non reddi.
- XV. Damna bello data remissa in dubio censeri.
- XVI. Non etiam qua ante bellum privati debebantur.
- XVII. Pœnas etiam ante bellum publice debitas in dubio remissa censeri.
- XVIII. Quid de iure privatorum ad pœnas?
- XIX. Ius quod ante bellum publice obtendebatur, sed controversum erat, facile censeri remissum.
- XX. Capta post pacem reddenda.
- XXI. De pacto reddendarum rerum qua bello capta sunt, regula quadam.
- XXII. De fructibus.
- XXIII. De nominibus regionum.
- XXIV. De relatione ad pactum antecedens: & de eo per quem fecit.
- XXV. De morte.
- XXVI. In dubio interpretationem faciendam contra eum qui leges dedit.
- XXVII. Distinguntur, novam bello causam præbere, & pacem rumpere.
- XXVIII. Quomodo rumpatur pax faciendo contra id quod omni paci inest?
- XXIX. Quid si socii vim intulerint?
- XXX. Quid si subditi? & quomodo eorum factum approbatum censeri debeat?
- XXXI. Quid si subditi alii militent?
- XXXII. Quid si subditi nocitum sit? ubi distinctio adhibetur.
- XXXIII. Quid si socii? ubi item distinctio.
- XXXIV. Quomodo rumpatur pax faciendo contra id quod in pace dictum est.
- XXXV. An facienda distinctio capiturum pacem.
- XXXVI. Quid si paria sit adiecti?
- XXXVII. Quid si necessitas obstituerit?
- XXXVIII. Pacem manere si id velit is qui laesus est.
- XXXIX. Quomodo rumpatur pax faciendo contra id quod est de speciali natura cuiusque pacis.
- XL. Amicitia nomine quid veniat?
- XLI. Subditos & exsules recipere an contra amicitiam sit.
- XLII. Sorte quomodo bellum finiat.
- XLIII. Quomodo condicto certamine & an id licitum.
- XLIV. An factum regum populos hic obliget.
- XLV. Qui victor censendus.
- XLVI. Quomodo per arbitrium finiat bellum, & arbitrium hic intelligi sine provocatione.
- XLVII. Arbitros in dubio intelligi adstrictos iuri.
- XLVIII. Arbitros de possessione pronuntiare non debere.
- XLIX. Qua sit vis ditionis pura.
- L. Quod officium victoris circa eos qui sic se dedunt.
- LI. De ditione conditionata.

L I I. *Obsides dari qui possint & debeant.*

L I I I. *Quod jus in obsides.*

L I V. *An fugere obside liceat.*

L V. *An obses in aliam causam recte retineatur.*

L V I. *Mortuo eo pro quo quis obses venit obsidem liberari.*

L V I I. *Rege qui obsidem dedit mortuo, an obses teneatur?*

L V I I I. *Obsides interdum principaliter obligari: & alterum ex alterius facto non teneri.*

L I X. *Pignorum obligatio qualis.*

L X. *Luendi jus quando amittatur.*

INter hostes quæ conveniunt fide aut expressa, aut tacita constant. Fides expressa aut publica est aut privata. Publica aut summarum potestatum aut inferiorum. Quæ summarum est potestatum aut bello finem imponit, aut eo manente vim habet. In his quæ bellum finiunt spectantur principalia & accessiones. Principalia sunt ipsa quæ bellum finiunt, sive actu suo, ut pactiones, sive ex consensu ad aliud relato, ut sortes, prælii exitus, arbitri pronuntiatio. quorum illæ mere sunt fortuitæ, alia duo casum temperant cum viribus animi aut corporis aut cum facultate judicante.

I I. Pactiones inire quæ bellum finiant eorum est quorum est bellum. rei enim suæ quisque moderator. Vnde sequitur ut in bello utrinque publico hoc eorum sit qui summi imperii exercendi jus habent. * Regis igitur hoc erit in statu vere regio, modo is rex etiam jus habeat non impeditum.

*Vide lib. I.
c. XV, §. 3.*

I I I. Nam rex qui ætatis est ejus quæ judicii maturitatem non habet, (quod in regnis aliquibus lege definitur, alibi probabilibus conjecturis erit æstimandum) qui imminutæ mentis est pacem facere non potest. Idem dicendum est * de rege captivo si modo regnum ex consensu populi ortum habet. non enim credibile est à populo imperium delatum ea lege ut & à non libero exerceri possit. Ergo & hoc casu imperii non quidem jus totum, sed exercitio & quasi tutela erit penes populum aut eum cui id populus commiserit. De his tamen quæ privatum sua sunt si quid pepigerit rex etiam captivus valebit, ad exemplum eorum quæ de privatis conventionibus dicemus. Quod si exsul sit Rex, * pacemne facere poterit? Sane, si constet eum non obnoxium vivere: cæteroqui parum à captivo sors ejus distabit: nam sunt & laxæ custodiæ. Regulus sententiam in senatu dicere recusavit, dicens quamdiu jurejurando hostium teneretur non esse se Senatorem.

*Vide lib. I.
c. I I, §. 24.*

*Lic. de Off.
I I.*

I V. In procerum aut populi imperio jus paciscendi erit penes majorem partem, illic consilii publici, hic civium sententiæ dicendæ jus ex more habentium secundum ea quæ diximus alibi. Itaque sic pacta obligabunt etiam eos qui aliter senserunt: Livius: *Vbi semel decretum erit, omnibus id etiam quibus ante displicuerit, pro bono atque utili federe defendendum.* Dionysius Halicarnassensis, *δικαιον πείθεσθαι τοῖς ὑπὸ τῶν ἀρχόντων κελεύουσιν.* parendum his quæ pars major censuerit. Appianus, *οἱ δὲ πάντες τὸ κελεύον ἀποφασίζουσιν:* Omnes decreto obsequi tenentur, nulla admissa excusatione. Plinius: *quod pluribus placuisset, cunctis tenendum.* Quos autem obligat pax, iisdem & volentibus prodest.

*L. I I. c. v,
§. 17.
L. XXX I I.*

L. XI.

L. VI.

*D. VI. Epist.
I 3.*

V. Nunc de rebus pactioni subjectis videamus. Imperium aut omne aut ejus parrem reges, quales nunc sunt plerique, regnum habentes, non in patrimonio, sed tanquam in usufructu, paciscendo aliena-

*Vasq. cont.
ill. l. I, c.
eos multos
allegat. &*

c. 5. Vide
supra libro
11, c. vi, §.
3, & seq.

alienare non valent. Imo antequam regnum accipiant, quo tempore populus adhuc ipfis superior est, lege publica tales actus in futurum plane irriti reddi possunt, ita ut nec ad id quod interest obligationem pariant. Atque id populos voluisse credibile est, ne alioqui si ad id quod interest salva esset actio contrahenti, subditorum bona pro debito regis caperentur, ac sic de non alienando imperio vana esset cautio. Ergo ut imperium totum valide transeat, populi totius consensu opus est, qui expediri potest per partium legatos quos Ordines vocant. Ut pars aliqua imperii valide alienetur duplici opus est consensu, & corporis, & specialiter ejus partis de qua agitur, ut quæ invita a corpore cui coaluit avelli nequeat. Sed pars ipsa tamen valide in se imperium transcribet sine populi consensu in summa atque alias inevitabili necessitate, quia eam potestatem credibile est receptam cum societas civilis coita est. At in regnis patrimonialibus quo minus rex regnum alienet nihil impedit. Fieri tamen potest ut talis rex partem aliquam imperii alienare non valeat, si nempe regnum sub onere ejus non dividendi in proprietatem acceperit. Bona vero quæ regni dicuntur quod attinet, possunt & hæc in patrimonium venire regis duobus modis, aut separabiliter, aut individue cum ipso regno. Si hoc modo, transcribi poterunt, sed non nisi cum regno: si illud, etiam seorsum. Qui vero reges in patrimonio regnum non habent, his vix est ut jus regni bona alienandi concessum videatur, nisi discrete id appareat ex primitiva lege aut more cui contradictum nunquam sit.

Lib. 11,
c. 13.

VI. Sed & quatenus promisso regis populus ac simul successores obligentur alibi diximus: nempe quatenus obligandi potestas sub imperio comprehensa est, quod nec in infinitum protrahi, nec ad angustias nimias arctari debet, sed ita intelligi ut valeat quod probabiliter nititur. Plane aliud erit si quis rex simul subditorum dominus sit, neque tam civile quam familiare imperium acceperit: ut qui bello victos in servitutem redigunt: aut si in personam quidem dominium non habeat sed in res habeat, ut Pharaon in terra Ægypti ex emto, & alii qui advenas in suum privatum receperunt. Nam hic jus præter regium accedens efficit ut ex eo consistat, quod alioqui per se solo regio jure consistere non posset.

Lib. 11, c.
xiv, §. 10.
& seq.
Vasq. d. c. 5.
n. 9.
Supra lib.
111, cap.
viii, §. 2.

VII. Disputari & hoc solet quid in res singulorum possint pacis causa statuere qui reges sunt, nec in * res subditorum aliud jus habent quam regium. Alibi diximus res subditorum sub eminenti dominio esse civitatis, ita ut civitas, aut qui civitatis vice fungitur, iis rebus uti, easque etiam perdere & alienare possit, non tantum ex summa necessitate, quæ privatis quoque jus aliquod in aliena concedit, sed ob publicam utilitatem, cui privatas cedere illi ipsi voluisse censendi sunt qui in civilem cætum coierunt. Sed addendum est, id cum sit civitatem teneri his qui suum amittunt, sarcire damnum de publico, in quod publicum nomen & ipse qui damnum passus est, si opus est, contribuet. Neque hoc onere levabitur civitas si nunc forte ei præstationi par non sit, sed quancumque copia suppetit, exferet sese quasi sopita obligatio.

Vasq. lib. I.
c. 5. Rom.
conf. 310.
Syl in verb.
belli. l. 9. 43.

VIII. Ne-

VIII. Neque illud indistincte admitto, quod dicit Ferdinandus Vasquius, agnoscere civitatem non debere id damnum quod jam bello datum est, eo quod jus belli talia permittat. Nam jus illud belli populos alios spectat, ut alibi exposuimus: partim & hostes inter se, non cives inter se, qui cum socii sint, æquum est ut communia habeant damna, quæ societatis causa contingunt. Plane civili lege & hoc constitui poterit ut rei bello amissæ causa nulla adversus civitatem actio sit, ut sua quisque acrius defendat.

L. III. conc.
Il. c. 3, in
fine.
Lib. III,
c. VI, §. 2,
c. X, §. 5.
L. cum duob.
§. quidam,
D. pro socio.

IX. Sunt qui latum discrimen collocant inter ea quæ civium sunt ex gentium jure & ea quæ eorundem sunt ex jure civili, ut in hæc jus laxius regi concedant, etiam auferendi sine causa & compensatione, in illa non item: Perverse: nam dominium ex qualicumque causa ortum sit, suos semper effectus habet ex ipso jure naturali ut scilicet auferri nequeat nisi ex causis quæ aut dominio insunt suapte natura aut ex dominorum facto ortum habent.

X. Sed hæc inspectio ne nisi ex publica utilitate res privatorum concedantur regem spectat & subditos, ut illa de damno sarciendo civitatem & singulos. Nam externis, qui cum rege contrahunt, sufficit factum regis, non tantum ob præsumptionem quam secum adfert dignitas personæ, verum etiam ob gentium jus, quod bona subditorum obligari ex facto regis paritur.

Lib. III,
c. II.

XI. Circa interpretandas pacis conventiones observandum est quod supra à nobis est traditum, quo quidque plus habet favoris. eo laxius accipiendum: quo longius abit, eo restrictius. Si jus naturæ merum spectamus, maximus favor in eo esse videtur, ut suum quisque consequatur, quod Græci dicunt *ἐκ τῆς φύσεως τοῦ δικαίου*: & proinde viderur ambigue positorum interpretatio eo ducenda, ut qui iusta arma habuit, id consequatur ob quæ arma sumpsit, & damna sumptusque recuperet: non item ut pænæ nomine quicquam lucretur, id enim est odiosius. Sed quia ad pacem veniri vix solet injuriæ confessione, ideo ea sumenda est in pactis interpretatio, quæ partes quoad belli justitiam quam maxime æquet: quod fieri solet duobus maxime modis: aut * ut quarum rerum turbata bello possessio est, ex formula juris antiqui componatur: (quæ verba sunt Menippi in oratione qua de federum generibus disserit) aut ut res maneant quo sunt loco: quod Græci dicunt *ἐκ τῆς φύσεως τοῦ δικαίου*.

L. II, c. XV,
§. 12.

Livius libro
XXXIV.

XII. Ex his duobus posterius in dubio magis est ut præsumatur, quia facilius est, & nullam inducit mutationem. Hinc est illud quod à Tryphonino notatum est, ut in pace illis demum captivis postliminium sit, de quibus id in pactis erat comprehensum evicimus. Sic emendare Fabrum diximus supra, & certis argumentis evicimus. Sic & transfugæ non reddentur nisi convenerit. Nam * transfugas jure belli recipimus: id est per jus belli licet nobis admittere, & nostris ascribere eum qui partes mutat. Res cæteræ tali pacto manent penes tenentem. Illud autem tenere, non civiliter, sed naturaliter sumitur: in bellis enim sufficit facti possessio nec alia attenditur. Agros autem diximus ita teneri si munitionibus quibusdam clausi sunt: nam temporariam inessionem ut per stativa hic non spectari.

L. in bello.
D. de captiv.
v.

Supra hoc
libro, c. 9.

L. quan-
quam D. de
acq. rer.
dom.

Dec. T. III
cons. 74.

Supra l. vi.
l. vi. §. 4.
Supra l. vi.
l. vi. §. 4. Demosthenes pro Ctesiphonte festinatum ait à Philippo, ut quæ posset loca occuparet, gnaris ut res erat, pacis confecto negotio, retenturum se quæ teneret. Incorporalia non tenentur nisi per res quibus adherent, ut servitutes prædiorum, aut per personas quarum sunt, dumne in idoloquod hostium fuit exercenda sint.

XIII. In altero illo paciscendi genere quo restituitur possessio bello turbata notandum est, ultimam quæ ante bellum fuit possessionem restitui, ita tamen ut privatis dejectis interdicto aut vindicatione apud judicem expetiri liceat.

XIV. At si quis sui juris populus sponte se bellantium alteri subjecerit, ad eam restitutio non porrigetur, ut quæ ad ea tantum pertineat quæ vi, metu facti sunt, aut alioqui & dolo non nisi in hostem licito. Sic pax inter Græcos Thebani * Platæam retinuerunt dicentes, *ἐπεὶ αὐτὴ ἐμολογίη αὐτῶν παρὰ χειρὸς ἦν καὶ ἐπιδόσαν ἔχον τὸ χειρόν, ἡμεῖς δὲ αὐτὴν λαμβάνοντες οὐκ ἐπιδόσαν, οὐδὲν ἔχον τὸ χειρόν.*

Latini libro
xxxiii.

Parique jure Nisæa penes Athenienses mansit. Eadem distinctione adversus Ætolos utebatur T. Quinctius: *Captivum*, inquires, *urium illa lex. Thessalia civitates sua voluntate in ditionem nostram venerunt.*

XV. Si nihil aliud convenerit, omni pace id actum cenferi debet ut quæ bello data sunt damna eorum nomine actio non sit, quod de damnis etiam privatim acceptis intelligendum est: nam & hæc belli effecta sunt. Indubio enim ita censentur contrahere voluisse bellantes, ut neuter injustitiæ damnaretur.

Dec. Conf.
61.

L. ii off.

XVI. Non tamen & quæ privatis deberi cœperunt belli tempore condonata cenferi debent: nam hæc non belli jure quæsitæ sunt sed bello tantum exigi verita. Itaque sublato impedimento vim suam retinent. Ius vero quod ante bellum fuit, quanquam nemini facile ademptum cenferi debet (hanc enim ob causam maxime ut sua tenerentur res publicæ civitatesque constitutæ sunt ut recte ait Cicero) intelligendum id tamen de eo jure quod ex rerum inæqualitate nascitur.

XVII. * De jure ad pœnas non æque. nam id jus quatenus inter ipsos reges aut populos versatur remissum ideo cenferi debet, ne pax non satis pax sit si veteres ad bellum causas relinquat. Quare & ignorata hic venient sub verbis generalibus, ut de mercatoribus Romanis quos à Carthaginienfibus merfos ignorabant Romani narrante Appiano. *προήσθη Ἀλεξανδρῶν ἐν αἷς ἑδὲν ἐστὶν ἔγνωτον ἑδὲ μνηστικῶν*, inquit Dionysius Halicarnassensis: *optima conciliationes qua iram & offensarum memoriam delet.* Isocrates Plataica: *ἐκείνης ὕψος ἑπὶ ἀσπίδος μνηστικῶν ἀπὸ τῶν τότε γενομένων*: *In pace non decet ante peccata exsequi.*

XVIII. De privatorum jure ad pœnam non tanta est ratio ut remissum censetur: quia sine bello judiciis expediri potest: Tamen cum hoc jus non ita nostrum sit ut quod ex inæqualitate nascitur, & pœnæ semper aliquid odii habeant, levis verborum conjectura sufficiet, ut hoc quoque donatum intelligatur.

XIX. Quod vero diximus jus quod ante bellum fuit ademptum facile cenferi non debere, id in privatorum jure firme tenendum est, in jure

in jure autem regum & populorum facilius est ut condonatio aliqua intelligatur facta , si modo verba aut conjecturæ non improbables suppetant : maxime vero si jus de quo agitur non liquidum erat , sed in controversia positum. Benignum enim est credere id actum ut belli femina evellerentur. Idem quem modo laudavi Dionysius Halicarnassensis : *ἐκ ἀπάχρη τῷ το μόνον ἡμῶς σκοπεῖν ἵπως ἀν τίνι περιέσσαν ἐχθρῶν ἀφελυσσάμενται πρὸς ἀλλήλους, ἀλλ' ὥστε μὴδ' αὐθις πότε πολέμῳ σῶντο ἐπὶ δέι τῷ ὅτι σκεδύσσεσθ'· ἔ γδ' ἀναβολὰς ποιησόμενοι τῶν κακῶν συνηλυῖται μὲν ἀλλ' ἀπαλλάσσεται.* *L. III.*
Non tam cogitandum est de sarcienda in præsens amicitia , quam id curandum ne bello iterum implicemur : necque enim ad differenda , sed ad auferenda mala convenimus : quæ postrema verbo tenus ferme desumpta sunt ex Ilcrate oratione de pace.

XX. Quæ post perfectas pactiones capta sunt , reddenda satis constat. sublatum enim jam erat belli jus.

XXI. At in pactionibus , quæ sunt de reddendis his quæ bello capta sunt , primum latius interpretandæ quæ mutæ sunt quam quæ claudicant : deinde quæ de hominibus agunt plus favoris habent quam quæ de rebus : & inter eas quæ de rebus hæ quæ de agris plus quam quæ de rebus mobilibus : & quæ de his quæ penes publicum sunt plus quam quæ penes privatos : & inter eas quæ penes privatos , plus illæ quæ reddi jubent lucrativo titulo possessa , quam oneroso , ut quæ emtionibus , quæ dotibus tenentur , *Alc. v resp. 17.*

XXII. Cui pace res conceditur , ei & fructus conceduntur à tempore concessionis , non retro , quod recte defendit Cæsar Augustus contra Sextum Pompejum , qui Peloponneso sibi concessa simul etiam tributa quæ pro exactis annis debebantur sibi vindicabat. *Cic. de Off. 11.*

XXIII. * Nomina regionum accipienda ex usu præsentis temporis , non tam vulgi quam peritorum. nam à peritis negotia talia tractari solent. *App. civ. v.*

XXIV. Habent & illæ regulæ frequentem usum , quoties relatio fit ad pactum antecedens aut vetus , toties repetitas censerî qualitates aut conditiones priore pacto expressas : Et pro faciente habendum qui facere voluit si per alterum , quicum controversia est , steterit quo minus fieret. *Quint. decl. cccxlii.*

XXV. Quod vero quidam ajunt moræ purgationem intra breve tempus admitti , * verum non est nisi improvisa necessitas impedimento fuerit. Nam quod canones nonnulli purgationi tali favent , mirum non est , cum eorum officium sit , Christianos ad ea permovere quæ caritati mutæ conveniunt. At in hac quæstione de pactis interpretandis non jam quærimus quid melius sit , into nec quid à quæque religio & pietas exposcat , sed ad quid cogi possit , quod totum versatur in eo jure quod externum diximus.

XXVI. In dubio autem sensu magis est ut contra eum fiat interpretatio , * qui conditiones elocutus est , quod esse solet potentioris : (est ejus qui dat non qui petit conditiones pacis dare , ait Annibal) sicut & contra venditorem fit interpretatio. Habet enim quod sibi imputet qui non apertius locutus est : alter autem quod plures sensus recipiebat id suo jure accipere potuit in partem sibi utiliore , *L. Veteribus D. de pactis.*

horem, unde alienum non est quod Aristoteles dixit : *Διὰ τὸ χρησίμῳ τῷ φίλῳ ἔστιν ἡ τῆς πρὸς αὐτὸν ἀφιλία μέγιστος*, Vbi utilitatis causa amicitia est, ita ut qui de vi militat, non quod debetur mensura est.

XXVII. Quotidiani usus & illa disputationis est quando pax rupta censetur : quod Græci vocant *ῥήγσις πνέουσα* non enim idem est novam bello causam præbere & pacem rumpere : sed multum inter hæc interest, tum ad committendam poenam à peccante, tum ad liberandam in cæteris fidem ejus in quem peccatum est. Rumpitur pax tribus modis, aut faciendo contra id quod omni paci inest, aut contra id quod in pace dictum est aperte, aut contra id quod ex pacis cujusque natura debet intelligi.

XXVIII. Contra id quod omni paci inest fieri, si vis bellica inferatur, nimirum ubi nulla nova subest causa: quæ si probabiliter adferri potest, satius est injuriam sine perfidia quam cum perfidia admittam credi. Illud Thucydidis vix opus habet moneri : *λύσει τὰς σπονδὰς ἢ οἱ ἀμυνόμενοι, ἢ οἱ ἀσθενέστεροι ἐπώντες*, * *Pacem rumpiunt non qui vim vi repellunt, sed qui priores vim inferunt*. Hoc posito à quibus, & quibus illata vis armata pacem solvat videndum est.

XXIX. Qui focii fuerunt siquid tale faciant, pacem rumpi, video esse qui sentiant. Nec nego ita conveniri posse, non proprie ut ex alieno facto alius fiat poenæ obnoxius, sed ut pax non videatur plene inita, sed sub conditione, partim potestativa, partim casuali. Verum hoc modo facta pax, ni manifeste appareat, credi non debet : est enim enorme, & communi pacem facientium voto non convenit, ergo qui vim intulerunt aliis non adjuvantibus pacis ruptæ tenebuntur. & in eos bellandi jus erit, non in alios: contra quam Thebani aliquando contra Lacedæmoniorum socios dixerunt.

XXX. Si quid subditi per vim armatam faciunt sine jussu publico, videndum erit an privatorum factum publice probatum dici possit : ad quod tria requiri, scientiam, puniendi potentiam, & neglectum ex his quæ supra tractavimus, facile potest intelligi. Scientiam evincunt facta manifesta, aut denunciata. Potentia præsumitur nisi defectio appareat. neglectum ostendit elapsus temporis spatium quale in quaque civitate ad crimina punienda sumi solet : Et talis neglectus decreto idem valet, nec aliter accipiendum quod ait apud Iosephum Agrippa, regem Parthum arbitraturum pacem rumpi, si subditi sui contra Romanos armati procedant.

XXXI. Quæri sæpe solet an & hoc locum habeat, si cujus subditi non per se arma moveant sed aliis bellum gerentibus militent. Certe Cerites apud Livium se purgant, suos non publico consilio militasse. Eademque Rhodiensium fuit defensio. Et verius est, ut id quoque permittendum non sit, nisi probabilibus argumentis appareat actum aliud, ut nunc interdictum fieri solet, exemplo veteri Ætolorum quibus pro jure erat, *ἀγὰν λάφυροι ἀπὸ λαφύρων*, ex omni præda prædam sumere. cujus moris hanc vim esse ait Polybius : *καὶν ἑτέρῳ πινεὶ πολεμῶσι παρὸς ἀλλήλους, ὄντες Αἰτωλῶν φίλοι καὶ σύμμαχοι, μηδὲν ἥτιοι ἔξεσθαι τοῖς Αἰτωλοῖς ἀντὶ καὶ τοῦ δόγματος καὶ παρ' ἀμφοτέρους πολεμῶσιν τὴν χώραν ἀγὰν τῶν ἀμφοτέρων*. Etiam si non ipsi sed alii bellum gerant amici ipsorum aut socii, ut eo non

minus

Paus. IX.

Lib. II, c.
xxi 4, 2,
& seq.

L. VII.
Gell. VII.
c. 3.

Polyb. libro
XVII.

*minus Ætolis liceat * citra publicum decretum utrique parti militare, & utrinque prædas agere.* Livius de iisdem : *Juventutem adversus suos socios publica tantum auctoritate demta militare sinunt, & contraria sæpe acies in utraque parte Ætolica auxilia habent.* Olim Ehrufci negato Vejentibus auxilio, siquæ suæ juventutis voluntarii, ad id bellum irent, non impediebant. Liv. lib. v.

XXXII. Rursum pax rupta censerî debet, non modo si toti corpori civitatis, sed & si subditis vis armata inferatur, nimirum si nova causa. Nam ut omnes subditi tuti sint, pax initur : est enim pax actus civitatis pro toto, & pro partibus. Imo & si causa nova subfit, per pacem licebit se suæque defendere. Naturale enim hoc, ut ait Cassius, arma armis repellere : ideo abdicatum inter pares non est ut facile credatur. ulcisci autem aut oblata recuperare per vim non licebit, nisi postquam judicium erit negatum : Hæc enim res moram fert : illa non fert. At * si quorum subditorum ita perpetuum sit maleficium ac juri naturæ contrarium, ut quod faciunt, id credendi sint omnino facere rectoribus suis improbantibus, & in eos judicium postulari non possit, quales sunt qui piraticam exercent, ab his & res recuperare & ultionem exposcere licebit tanquam à deditis. At alios innocentes eo nomine armis impetere, id vero est contra pacem.

*L. vim vi.
D. de vi &
vi arm.*

XXXIII. * Sociis quoque vis armorum illata pacem rumpit : sed his demum qui in pace comprehensi sunt, ut ostendimus cum Sargentinam controversiam examinavimus. Vrgent hoc Corinthii in oratione quæ est apud Xenophontem historiæ Græcæ sexto : *πάντες ὑμεῖς πάντες ἡμεῖς ἀπὸ κοινῆς* omnes nos vobis omnibus juravimus. Quod si ipsi focii non pepigerint, sed alii pro ipsis, idem tamen statuendum erit, postquam satis constat, eos focios pacem ratam habuisse. nam quamdiu adhuc incertum est an ratam habere velint, hostium loco sunt. Aliorum fociorum ut & cognatorum & affinium, qui nec subditi sunt nec in pace nominati, separata causa est, nec ad pacem ruptam vis in eos trahi potest. neque tamen sequitur ut & supra diximus bellum eo nomine suscipi non posse, sed id bellum erit ex nova causa. Lib. 11, c.
xvi, §. 13.

*Cep. Conf.
690.
Dec. conf.
531.*

XXXIV. Rumpitur & pax, ut diximus, faciendo contra id, quod in pace dictum est : sub faciendo autem comprehenditur & non facere quod & cum oportet.

XXXV. Neque admittam hic discrimen capitum pacis quæ majoris quæque minoris momenti sint. Satis enim magna ut servantur videri debent quæ pace comprehensa sunt. Bonitas tamen, maxime Christiana, leviores culpas, accedente præsertim poenitentia facilius condonabit, ut illud locum habeat.

Quem pœnitet peccasse, poene est innocens.

Sen. Ag.

Sed quo magis paci caveatur, consultum erit, * ut capitibus minoris momenti adiciatur, ut siquid adversus ea factum erit pacem non rumpat : aut ut arbitri prius adeantur, quam arma inferre liceat, quod erat in federe Peloponnesiaco, memorante Thucydide.

*Vide supra
lib. 11. c. xv.
§. 15.
Lib. vii.*

XXXVI. Et plane sentio id actum videri, si qua specialis poena adjecta

an, & si sit: non quod nesciam posse ita contrahi. ut electio sit ejus cui facta est injuria. potnam malit, an a transactione recedere, sed quod negotii natura hoc, quod dixi potius, requirat. Illud quidem constat & iam supra dictum à nobis est, & historiarum auctoritate probatum, pacem non rumpere. qui pactis simpliciter factis posterior non sit: neque enim tenebatur nisi sub conditione.

L. 11. c. 1.
XII. 9. 14.

XXXVII. Quod si necessitas aliqua in causa sit quo minus pars una impleat id quod promissum est, puta si res perierit, aut ablata sit, aut factum redditum sit aliquo eventu impossibile, pax quidem rupta non censetur: nam ut diximus, non solet illa pendere à conditione casuali. Sed alter optabit, an expectare malit, si qua spes sit, impleri promissum serius posse, an estimationem accipere, an mutuis prestationibus isti capiti respondentibus aut æquum valentibus liberari.

V. l. supra
hoc lib. 100.
XIX. tract. 7.

XXXVIII. Certe etiam post læsam fidem integrum est innocentem pacem servare, sicut Scipio fecit, post multa Carthaginensium pericula facta, quia contra obligationem faciendo nemo se obligationi eximit: & si additum est, ut tali facto pax rupta habeatur, adjectum id conferri debet in commodum innocentis duntaxat, si eo uri velit.

XXXIX. Postremo diximus, pacem solvi faciendo id, quod specialis pacis natura repudiat.

L. Perjurii.
m. D. de
cert.
Pro Gabin.

XL. Sic quæ contra amicitiam sunt, rumpunt pacem, quæ sub amicitia lege contracta est: quod enim inter ceteros solius amicitia officium exigeret, hic etiam pacti jure præstandum est. Et huc, non vero ad quamvis omnino pacem (est enim & fedus non amicitia causa, ut nos Pomponius docet) refero multa quæ de injuriis non armatis, & contumelia à legum peritis dissertari solent, & præcipue illud Tullii: *Post reditum in gratiam siquid est commissum, id non neglectum sed vitiatum putatur, nec imprudentia sed perfidia assignatur.* Sed hic quoque detrahenda quantum fieri potest facto invidia. Iraque personæ quamvis conjunctæ aut subditæ facta injuria, ipsi qui cum pax inita est facta non censetur, nisi aperte ad ipsius sugillationem facta sit, quam naturalem æquitatem in servis atrociter læsis sequuntur leges Romanæ: & adulterium aut stuprum libidini potius quam inimicitia imputabitur: & invasio rei alienæ novæ potius cupiditatis reum faciet, quam fidei læsæ. Atroces sane minæ nulla nova causa præcedente cum amicitia pugnant: & huc referam arces in finibus structas, non tuendi sed nocendi causa, & insolitam copiarum conscriptionem, si justis satis indicibus appareat in non alium hæc, quam in eum qui cum pax facta est, comparari.

L. item si
cui, D. de
injur. Instit.
¶ servus
cod. tit.
Alex. 11.
Cons. n. 3.

XLI. * Subditos singulos qui ex altera ditione in alteram migrare volunt suscipere, non est contra amicitiam. Neque enim naturalis tantum sed & favorabilis est ista libertas ut alibi diximus. Eodem loco pono perfugium exsulibus datum. Nam in exules ut ex Euripide diximus alibi nullum jus civitati, Perseus apud Livium recte: *Quid attinet cuiquam exsilium patere si nusquam exsuli futurus est locus?* Aristides Leuctrica secunda *δῖναξ τὸς ἐκπεσόντας* vocat *ἐπὶ τὸν ἀπαιτὸν ἀνθρώποις*:

L. 11. c. 7.
1. 24.

L. XII.

ἀνθρώποις : *commune jus hominum exsules recipere*. Pläne * oppida aut magnos cœtus , qui civitatis partem integrantem faciant , recipere non licet , ut alibi diximus : neque magis eos qui ex sacramento aut aliter ministerium aut servitutem debent. De his autem qui belli sorte servi sunt idem introductum gentium jure apud quosdam populos supra memoravimus. Sed & de his qui exsules non acti poenam justam effugiunt dedendis egimus alibi.

L. II, c.
xxi, §. 3.
et seq.

XLII. Sortis alex subijci belli exitus licite non semper potest, sed tum demum quories de re agitur in quam plenum habemus dominium. Nam ad subditorum vitam, pudicitiam, & similia tuenda civitas, & ad bonum civitatis tuendum rex arctius obligatur, quam ut omittere possit eas rationes, quæ ad sui & aliorum tutelam maxime sunt naturales. Attamen si vera æstimatione qui injusto bello impetitur, tanto sit inferior ut resistendi nulla spes sit, videtur fortem offerre posse, ut certum periculum incerto evadat. hoc enim est de malis minimum.

XLIII. Sequitur valde agitara quæstio de præliis quæ definito numero condicuntur belli finiendi causâ, puta inter singulos utrinque ut Æneam & Turnum, Menelaum & Paridem; inter binos utrinque ut inter Ætolos & Eleos; inter ternos utrinque ut inter Horatios Romanos & Curiatios Albanos; inter tricenos utrinque ut inter Lacedæmonios & Argivos. Si jus gentium externum tantum spectamus non est dubitandum quin per idipsum talia certamina sint licita: hostium enim cædem id jus indiscrere permittit. Quod si vera esset veterum Græcorum, Romanorum & aliarum gentium opinio, quemque vitæ suæ esse summo jure dominum, jam & interna justitia talibus præliis non deesset. Sed hanc sententiam rectæ rationi ac Dei præceptis pugnare aliquoties jam diximus. In proximi caritatem peccare eum qui ob res quibus carere possumus retinendas hominem occidit alibi ostendimus & ratione & sacrorum oraculorum auctoritate. Addemus nunc, & in se, & in Deum peccare, qui vitam sibi à Deo pro magno beneficio concessam tam vili æstimat. Si res bello digna agitur ut multorum innocentium salus, pro ea totis viribus nitendum est. Condicto certamine uti tanquam testimonio bonæ causæ aut judicii divini instrumento, vanum est & à vera pietate alienum. Vnâ res est quæ tale certamen justum ac pium potest reddere ex una duntaxat parte, si alioqui omnino expectandum sit, ut qui injustam causam fovet, victor sit fururus cum magna innocentium strage. nihil enim ei imputandum est qui mavult ea ratione certare quæ spem ipsi maxime probabilem ostentat. Sed & hoc verum est quædam quæ non recte fiunt, ab aliis tamen recte, non probari, sed permitti, ut graviora mala, quæ aliter vitari non possunt, vitentur. quomodo multis in locis tolerantur & improba scœnora, & impudicitiam professæ mulieres. Quod ergo supra diximus cum de præveniendi bello ageretur, si duo quos inter de regno controversia est, parati sint inter se armis cernere, pati id posse populum, ut major calamitas cæteroqui imminens evitetur, idem & cum de bello finiendo agitur dicendum erit. * Quomodo Affy-

Paus. v.

*Lib. II, c.
xix, §. 5, &
xxi §. 1.
Lib. II, c. 1.
§. 12, &
seq.*

*Th. II, 2, c.
95, art. 8. &
ibi Cajet.*

Cajet. d. 4.

L. II, c. 23.

*Ægid. Ro-
gum disp. 32,
dub. 2, n. 18.*

Lib. III.

rium regem Cyrus provocavit, & apud Dionysium Halicarnassensem Merius ait, non iniquum fuisse * ut ipsi principes populorum armis rem inter se disceptarent, si de ipsorum non de populorum potentia aut dignitate controversia fuisset. Sic * Heraclium Imperatorem cum Cosroe filio Persarum regis, pugnas se singulari certamine legimus.

XLIV. Cæterum qui sic in prælii exitum conjiciunt controversiam, sibi quidem jus si quod habent adimere possunt, non & alteri qui non habet dare, in illis quidem regnis quæ in patrimonio non sunt. Itaque ut valeat pactio & populi & si qui jam nati jus ad successione habent consensum necesse est accedere: in feudis non liberis etiam domini sive senioris.

Lib. III.

XLV. Sæpe in talibus præliis quæri solet uter pro victore sit habendus. Victi non possunt videri nisi qui aut omnes occubuerunt aut in fugam dati sunt. Sic * in fines se aut oppida recipere apud Livium victi signa. Apud tres nobiles historicos Herodotum, Thucydidem, Polybium tres proponuntur de victoria controversiæ, quorum primum ad conductum certamen pertinet. Sed si quis recte

Herod. I.

Thuc. I.

Nam Argivi non fugati ab Othryade sed nocte superveniente abierant, victores se rati & id suis renuntiaturi. Neque Corinthios fugaverant Corcyraei, sed Corinthii cum foeliciter pugnasent, Atheniensium classem validam conspicati nullo cum Atheniensibus virium

Lib. XVI.

Libro
XXIX-XL.

periculo facto cessum ierant. Philippus vero Macedo Attali quidem navem à suis desertam ceperat, at classem nihil minus quam fugaverat: Itaque ut Polybius notat magis pro victore se gerebat quam victorem se sentiebat. Illa vero, spolia legere, * cadavera ad sepulturam concedere, prælio iterum laceßere, quæ & dictis locis & apud Livium aliquoties reperias ut signa poni victoriæ, per se nihil probant, nisi quatenus cum aliis indiciis valent ad docendam hostium fugam. Et certe qui loco cessit in dubio magis est ut fugisse credatur. At ubi victoriæ firma argumenta non sunt, res manet eo loco quo ante prælium fuit: & aut ad bellum, aut ad novas pactiones veniendum est.

L. facietatem. D. pro socio.

Si libertus, D. de op. lib.

Lib. II, c. XXII.

XLVI. Arbitrorum Proculus nos docet duo esse genera, unum ejusmodi ut sive æquum sive iniquum parere debeamus, quod observatur, ait, cum ex compromisso ad arbitrum itum est; alterum ejusmodi ut ad boni viri arbitrium redigi debeat, cujus generis exemplum habemus in Celsi responso: Si libertus, inquit, ita juraverit dare se quot operas patronus arbitratus sit, non aliter ratum fore arbitrium patroni quam si æquum arbitratus sit. Sed hæc jurisjurandi interpretatio, ut Romanis legibus induci potuit, ita verborum simplicitati per se spectatæ non convenit. Illud tamen verum manet utrovis modo arbitrum sumi posse, aut ut conciliatorem tantum, quales Athenienses inter Rhodios & Demetrium fuisse legimus, aut ut cujus dicto parendum omnino sit. Et hoc est genus de quo nos hic agimus, & de quo nonnulla supra diximus cum de cavendi belli rationibus loqueremur. Quanquam vero etiam de talibus arbitris in quos compromissum

missum est lex civilis statuere possit, & alicubi statuerit, ut ab iis provocare & de injuria queriliceat, * id tamen inter reges ac populos locum habere non potest. Nulla enim hic est potestas superior quæ promissi vinculum aut impediatur, aut solvat. Standum ergo omnino sive æquum, sive iniquum pronuntiaverint, ita ut Plinii illud huc recte aptes: *summum quisque causa sua judicem facit, quemcumque eligit.* Aliud enim est de arbitri officio, aliud de compromittentium obligatione quærere.

XLVII. In arbitri officio spectandum, an electus sit in vicem judicis, an cum laxiore quadam potestate quam arbitri quasi propriam vult Seneca cum dicit: *melior videtur conditio causa bona si ad judicem quam si ad arbitrum mittitur: quia illum formula includit, & certos quos non excedat terminos ponit.* Hujus libera & nullis adstricta vinculis religio & detrudere aliquid potest, & adjicere, & sententiam suam non prout lex aut justitia suadet, sed prout humanitas & misericordia impulit regere. Aristoteles quoque ἐπεικὴς, id est æqui & commodi hominis esse ait, ἐς δὲ τῶν μεγάλων ἢ ἐς δίκην βέλεσθαι ἐνάαι, malle ire ad arbitrum, quam in jus, rationem adjiciens, ὁ γὰρ διακρίτης τὸ ἐπεικὴς ὁρᾷ. ὁ δὲ διακρίτης τὸ νόμον καὶ τὸ ἐν ἐκὰς διακρίτης δύεθ' ὅπως τὸ ἐπεικὴς ἰσχύει: Nam arbiter id quod æquum est, respicit: judex legem. imo arbiter ejus rei causa reperiens est ut valeret æquitas. Quo in loco æquitas non proprie significat ut alibi partem illam justitiæ, quæ legis sonum generalem ex mente auctoris adductius interpretatur (nam hæc & judici commissa est) sed omne id quod rectius fit quam non fit, etiam extra justitiæ proprie dictæ regulas. Sed tales arbitri, sicut inter privatos & ejusdem imperii cives frequentes sunt, & specialiter Christianis commendantur ab Apostolo Paulo, 1 Cor. vi, ita in dubio non debet tanta potestas concessa intelligi: in dubiis enim quod minimum est sequimur: præcipue vero id locum habet inter summam potestatem obtinentes, qui cum judicem communem non habeant, arbitrum censendi sunt adstrinxisse iis regulis quibus judicis officium adstringi solet.

XLVIII. Illud tamen observandum est, arbitros lectos à populis aut summis potestatibus * de principali negotio pronuntiare debere, non de possessione. nam possessoria judicia juris civilis sunt: Iure gentium possidendi jus dominium sequitur. Ideo dum causa cognoscitur nihil est innovandum, tum ne præjudicium fiat, tum quia difficilis est recuperatio. Livius in historia disceptatorum inter populum Carthaginensem & Masinissam: *Legati, inquit, jus possessionis non mutant.*

XLIX. Alterius generis est arbitri sumtio cum quis ipsi hosti de se arbitrium permittit, quæ est deditio pura, subditum faciens eum qui se dedit, ei vero cui fit deditio summam deferens potestatem. ἐπιτρέψαι τὴν κατ' αὐτὸν dicunt Græci. Sic Ætolos in senatu rogatos legimus, permetterentne de se arbitrium populo Romano. Confili-
 Livius lib. xxxvi i.
 lium L. Cornelii Lentuli apud Appianum circa finem belli Punici secundi de re Carthaginensium hoc erat: *Permittant, inquit, Carthaginenses se arbitrio nostro ut victi solent, & multi ante hac fecerunt: & videbimus deinde nos, & si quid fuerimus largiti habebunt nobis gratiam: neque*

nam fedus dicere poterunt. permultum autem interest. Quamdiu federa cum illis manent, ut earumque. semper aliquid causabuntur, tanquam lesi ad versus ipsam fedus partem. Nunquam nulla fuit dubia interpretationis, pace. Ubi et porphyranus materia. At ubi ut deus absulerimus arma, corpora ipsa ac etiam in potestatem, tum demum intelligunt nihil se habere proprium, demittunt animos. Et quocumque à nobis acceperint, id tanquam de alieno datum libentibus animis accipient. Sed hic quoque distinguendum est, quid victus pati debeat, & quid victor jure, quid etiam salvo omni officio facere possit, quid denique eum maxime deceat. Victus post deditionem nihil non patiendum habet. quippe jam subditus, & si jus belli externum respicimus, eo in loco ut ei nihil non eripi possit, etiam vita, etiam libertas personalis, multo magis bona non publica tantum, sed & singulorum. *Aboli*, inquit alio loco Livius, *permissio libero arbitrio, ne in coram se videretur metuebant*. Citavimus alibi; ubi omnia ei qui armis plus potest dedita sunt, quæ ex iis habere victor, quibus mulctari eos velit, ipsius iudicium atque arbitrium est. Eodem illud Livii pertinet: Romanis nos utatius erat, cum quo nec federe nec aquis legibus iungerentur amicitia, non prius imperio in eum tanquam pacatum uti, quam omnia divina humanaque dedidisset, obsides accepti, arma ademta, presidia urbibus imposita forent. Etiam occidi licite interdum deditos ostendimus.

L. At victor nequid injuste faciat, spectare primum debet, ne quem occidat, nisi id suo facinore meritum. sic & ne cui quicquam auferat nisi in iustam poenam. * Intra hunc autem modum, quantum securitas patitur, ad clementiam & liberalitatem propendere semper honestum est, interdum pro circumstantiis etiam ex morum regula necessarium. Diximus alibi bellorum egregios fines quoties ignoscendo transigitur. Nicolaus Syracusanus apud Diodorum: *παρίδωκαν ἑαυτοὺς μὲν τῶν ὀπλῶν περδόντες τῇ τῇ κερθέντων ἀγνωμοσύνῃ διὰ περ ὅτι αἶψον αὐτοὺς τὴν ἡμετέραν ψευδοῦσαν φιλαλληλείαν. tradiderunt se cum armis confisi clementia victoris: quare indignum foret eos decipi spe nostra humanitatis. Postea: τίς Ἑλλήνων τὸς ὠφελούτους αὐτοὺς καὶ τῇ τῇ κερθέντων ἀγνωμοσύνῃ περδόντες ἀπαραιτήτως πτωχεύειν ἔβωσαν. Quis unquam Græcorum eos qui se clementia victoris permitterent, indeprecabili supplicio puniendos censuit? Et Cæsar Octavius apud Appianum, L. Antonium qui se deditum venerat alloquens, *αποδοὺς μὲν πῆρ μὲν ἔτι πλεονέκτημα ἢ ἡδικημένος καὶ νενικημένος. ἀποδοὺς ὃ σπῶν τε ὅτι τὸς φίλους ἐπιτρέπον ἡμῖν καὶ τὸν στρατὸν, ἀφαιρῇ μὲν πᾶσαν ὀργήν, ἀφαιρῇ ὃ καὶ τὴν ἐξουσίαν ἀποδομὲν ἂν ἐδάκας (male editur ἐδάκας) ὡς ἀνάγκης. συμπλέκται γὰρ οἱς αἶψον ὑμᾶς παιδεῖν τὸ ἀρεστὸν ὅτι ἐμὲ δίκαιον ἐστὶ ποιεῖν. ὃ δὲ ἀπολεμήσω. Si ad federa paciscenda venisses, sensisses me & victorem & injuria affectum. nunc cum te & amicos & exercitum arbitrio nostro permittis, demis mihi iram, demis & eam potestatem quam in federe coactus esses concedere. Nam cum eo quod vos dignum est pati, simul iam & alterum spectandum est, quid me facere par sit: atque hoc preferam. Occurrit sæpe in Romanis historiis locutio tradere se in fidem, tradere in fidem & clementiam. Sic apud Livium lib. xxxvii: *Legationes finitimas tradentes in fidem civitates suas benigne audivit*. Lib. xlii: *Paulo, ut se suamque in fidem & clementiam populi Romani permitteret, contendente, ubi de***

Libra

xxxvii.

Lib. llii. c.

viii. §. 4.

Lib. vi. li.

Lib. llii. c.

xi. §. 18.

Lib. llii. c.

xv. in fine.

Lib. xlii.

rege Perseo sermo est. sciendum autem est his verbis nihil aliud quam deditioem meram intelligi : neque fidei nomen his in locis aliud significare quam ipsam probitatem victoris cui se victus committit. * Nobilis est apud Polybium & Livium historia de Phanea Livius libro xxxv. Ætolorum legato , qui in oratione ad Manium consulem eo prolapsus est ut diceret : *δοτικὴν τοῖς αἰτάλοις σφᾶς αὐτὸς ἐγκραδίῃ ἐν τῷ ῥωμῶν πῖπν.* Ætolos (ita vertit Livius) *se suaque fidei populo Romano permittere.* Cumque percunctanti Consuli iterum id affirmasset , postulasse Consulem , ut quidam belli incentores sibi sine mora dederentur. Cum Phaneas excepisset , non in servitutem sed in fidem tuam nos tradimus , & quod imperaretur non esse moris Græcorum , respondisse Consulem nihil se curare quid Græci esset moris : se more Romano imperium habere in deditos suo decreto , & catenis vinciri legatos iussisse. In Græco est : *ὅτε ὁ δότικος καὶ καθήκον ποιῶντες λόγον δέδοκταις ἰαυτὸς εἰς τὸν πῖπν :* De officio & decoro hic disputatis cum jam vos fidei nostra permiservitis ? Ex his verbis apparet quantum impune & non violato gentium jure facere possit is , in cujus fidem populus aliquis se permisit. Neque tamen hac potestate usus est Romanus Consul , sed & legatos dimisit , & Ætolorum concilio de integro deliberandi fecit potestatem. Sic populus Romanus Faliscis respondisse legitur , edoctum se , Faliscos se non potestati sed fidei Romanorum commississe : & de Campanis legimus eos non federe sed deditioe in fidem venisse. Ad officium vero ejus , cui facta est deditio , non male reruleris Senecæ illud : *Clementia liberum arbitrium habet : non sub formula , sed ex æquo & bono judicat , & absolvere illi licet , & quanti vult taxare litem.* Neque referre existimo an dedens se dicat se dedere alterius sapientiæ , an moderationi , an misericordiæ. hæc enim omnia blandimenta sunt ; res manet ut victor arbiter fiat.

L I. Sed sunt tamen & deditiones conditionatæ , quæ aut singulis consulunt , ut quibus vita salva , aut corporum libertas , aut & quædam bona excipiuntur ; aut etiam universitati , quarum nonnullæ etiam mixtum quoddam imperium possunt inducere , de quo egimus alibi.

L I I. Accessiones pactionum sunt obsides & pignora. * Obsides diximus dari aut sua voluntate , aut ejus qui imperium habet. nam in summo civili imperio comprehenditur & jus in actiones subditorum , ut in bona. Sed civitas aut ejus rector tenebitur illud incommodum ei qui patitur , aut proximis repensare ; & si plures sint , quorum quis obses eat reipublicæ nihil intersit , danda opera videtur ut forte res dirimatur. In vassallum , nisi idem subditus sit , jus hoc feudi dominus non habet : neque enim reverentia & obsequium , quæ debet , huc usque pertingunt.

L I I I. Interfici obsidem posse diximus per jus gentium externum. non etiam interno jure nisi par ipsius culpa accedat. Servi quoque non fiunt : imo & jure gentium bona habere & hæredibus relinquere possunt , quanquam Romano jure cautum est ut bona eorum in fiscum cogantur.

L I V. An fugere obsidi liceat quaeritur ? & constat non licere , si

L. Divina.
D. de jure
fisci.

ab initio aut postea quo laxius haberetur, fidem dederit. Alioqui videretur non is animus fuisse civitatis obligandi civem ne aufugeret, sed hosti dandi facultatem qualis vellent custodiæ. Et sic defendi potest Clæliæ factum. Sed et si ipsa nihil peccaverat, civitas tamen recipere & retinere obsidem non poterat. Sic Porfenna : *Si non dedatur obses pro rupto se fedus habiturum.* Deinde : *Romani pignus pacis ex se dare resistuerunt.*

L V. Odiosa autem est obsidum obligatio, tum quia libertati inimica, tum quia ex facto alieno venit. Ideoque stricta interpretatio hic locum habet. quare in unam causam dati in aliam retineri non poterunt, quod ita intellige si aliud quid sine obsidum accessione promissum sit. At si in alia causa fides jam violata sit, aut contractum debitum, jam poterit obses retineri, non ut obses, sed eo generum jure quo subditi ex facto imperantium detineri possunt, καὶ ἀνδροληψίαν, quod ipsum tamen ne fiat caveri poterit, adjecto pacto de reddendis obsidibus ubi id cujus nomine dati erunt impletum erit.

L VI. Qui obses datus est tantum ut alterum captivum, aut obsidem redimat, eo mortuo liberatur. nam in illo dum moritur jus pignoris extinctum est, ut in captivo redempto dixit Vlpianus. quare sicut in Vlpiani quæstione pretium non debetur, quod in personæ locum successit, ita nec hic persona manebit obligata, quæ personæ vicaria facta est. Sic Demetrius à Senatu Romano non inique postulabat dimitti, οἷς Ἀντίοχος μὴ ἀντιδίδεῖς, Ἀντίοχος ὃ δόσσανόντων, inquit Appianus : Iustinus ex Trogo : *Demetrius, qui obses Romæ erat, cognita morte Antiochi fratris senatum adiit, obsidemque se (malim legere obsidem inquam se, ut cohæreat oratio) vivo fratre venisse, quo mortuo cujus obses sit ignorare.*

L VII. Rege autem qui fedus fecit mortuo an teneatur adhuc obses, pender ab eo quod alibi tractavimus, an fœdus habendum sit personale an reale. nam accessoria non possunt efficere ut in principalium interpretatione à regula recedatur. ejus autem naturam & ipsa sequi debent.

L VIII. Obiter hoc addendum est, obsides interdum non accessionem esse obligationis, sed revera partem principalem, ut cum quis ex contractu factum promittit non suum, & quia eo non præstito teneretur ad id quod interest, ejus vice obsides obligantur, quam fuisse videri sententiam Caudinæ sponsionis diximus alibi. Non durum, sed & iniqua est sententia existimantium, obsides etiam sine consensu suo alterum ex facto alterius posse obligari.

L IX. Pignora quædam communia habent cum obsidibus, quædam propria. Commune, quod & ex alio jam debito retinentur, nisi obstat data fides : proprium quod quæ de iis est pactio, non tam strictè sumitur, quam illa de obsidibus : neque enim æquale est odium. Res enim natæ sunt ut teneantur, non & homines.

L X. Illud alibi quoque diximus, nullum tempus id efficere posse ne luitio sit pignoris si id præstetur pro quo pignus suppositum est. Nam qui actus causam veterem & notam habet, non creditur ex nova procedere. Ideo patientia debitoris veteri contractui non derelictioni

ctioni imputatur, nisi certæ conjecturæ aliam interpretationem exprimant: ut si quis luere cum vellet, impeditus id silentio transmississet tanto tempore, quod ad consensus conjecturam sufficere possit.

Annotata ad Caput xx.

Regis igitur hoc erit] Mariana. *xxi*, *i*. §. *ii*.
De rege captivo] Vide Guicciardinum lib. *xvi*. & lib. *xviii*, §. *iii*.
non semel.

Non quidem jus totum] Arumæus in aureæ Bullæ discursu: *Rudolfus Palatinus metu in Angliam profugerat, Henricus Moguntinus à Treverensi vi erat ejectionis. Eleeturam tamen eo non perdidere.*

Pacemne facere poterit] Lucanus

Vejos habitante Camillo

Illic Roma fuit.

Vide Chaffanæum de Gloria Mundi, parte v, confid. 89.

Quatenus obligandi potestas sub imperio comprehensa est: quod nec in infinitum protrahi, nec ad angustias nimius artari debet] Vide Reinking. lib. *i*, Classe *iii*, c. 5, Num. 30. Vide & supra lib. *ii*, c. *xiv*, §. 7, & *12*.

Res subditorum sub eminenti dominio esse civitatis] Gail. *ii*, obf. 57. §. *vii*.

Vt quarum rerum turbata bello possessio est ex formula juris antiqui compositionis] Vide Parutam Lib. v. §. *xi*.

Transfugas jure belli recipimus] Supra hoc libro eap. *i*, in fine. in §. *xii*. pace convenire & hoc solet, ne transfugæ recipiantur. Vide pacem Iustiniani cum Chosroe apud Menandrum Protectorem.

Plateam retinuerunt] Locus hic est apud Thucydidem v. Præf. §. *xiv*. ferat similis Lib. *iii*: μη ἀνάδδῃ εἴη ἡ Πλατῆα, ὥς αὐτῶν ἐγγύτων ἀεθροχωροσίντων. Ne reddenda sit Platea, cum ejus urbis homines sponte accesserint.

De jure ad panas non aque] Gail. de arrestis c. *xiv*, n. 7.

Nomina regionum accipienda ex usu præsentis temporis.] Vide Guiccardinum Libro v. §. *xvii*. §. *xxiii*.

Verum non est, nisi improvisa necessitas impedimento fuerit] Vide Albertum Argentinensem. §. *xxv*.

Qui conditiones elocutus est] Plautus Perfa: *Tua merx, tua indicatio est.* §. *xxvi*. In hac re solet prior loqui is qui plus valet: Vt vero petantur conditiones, loqui prior solet qui est infirmior. Plutarchus Sulla: τὸν δευτέρου ἐστὶ τὰ πρῶτου λέγειν. τοῖς δὲ νικῶσιν ἐξαρκεῖ τὸ σιωπᾶν. Eorum est prius loqui qui opus habent pace. Victori satis est tacere.

Pacem rumpunt non qui vim vi arcant, sed qui priores vim inferunt] Vide de Ammianum Marcellinum initio libri *xxix*, qui sic de Romanis: *Opera consulta retro cedentes, ne ferro violarent adversorum quenquam primi, & judicarentur discissi federis rei, ultima trudente necessitate congressi sunt.* Armenii in oratione ad Chosroem apud Procopium Persicorum *ii*: λύσει μὲν γὰρ τὴν ἐχθρὴν ἔχ' οἱ ἀνὲν ὧν ὁπλοῖς ἡρώωντο ἀεὶ, ἀλλ' οἱ ἀνὲν ἐπὶ βαλόντες οἱ ποιοῦντες τοῖς πῆλαι ἀλοῖν. Rumpunt pacem, non qui primi in armis sunt, sed qui federis tempore deprehenduntur insidiati alteris. Apud eundem Vandalicorum *ii*, Mauri. λύσει γὰρ τοῖς ποιοῦσιν, ἔχ' ὅσοι ἀδικεῖν οὐκ ἐμφανῆς

ἔμφατι τὰς πύλας κατηργεῖντες ἀφίστανται, ἀλλ' ὅσοι ὑποσπώνδης ἔχουσιν ἐξελθόντες παρὰ, εἴτε βιαστοί. καὶ τ' ἵεροὶ πελεμιοὶ σφισι ποιεῖν, ἐχ' οἱ ἂν τὸ σφίτεροι αὐτῶν κραιναῖμοι ἐφ' ἐπὶ τοῦ χαλεποῦ, ἀλλ' ὅσοι τῶν ἀλλοθίων ἐπιβατῶντες εἰς κίνδυνον πολέμου καλῆσαν. *Frangunt pacis federa, non qui injuriis affecti, palamque id decessit ad alios se transferunt, sed qui quos federatos habere volunt violant: Deumque sibi faciunt hostem, non siqui rebus suis secum sumptis ad alios trans-eunt, sed siqui aliena invadentes eorum dominos in belli pericula cogunt.*

§. XXXI. *Α γὰρ λαὸς οὖν ἀπὸ λαφύρων*] *Plautus Truculento: de prada pradam capto.*

Polybius] Vide eum & in Excerptis.

Citra publicum decretum] Idem de Hunnis Sabiris suo tempore narrat Agathias libro IV.

§. XXXII. *Si quorum subditorum ita perpetuum sit maleficium*] Ita Augustus judicavit contra Syllanum pro Herode. *Iosephus* XVI, 16.

§. XXXIII. *Socius quique vis armorum illata pacem rumpit*] *Thuanus* lib. LXV, anno CIO IO LXXVI II. Est &, quod huc pertineat, apud Haræum hoc Tomo II, historię Brabanticę in anno CIO IO LVI.

§. XXXV. *Vt capitiibus minoris momenti adjiciatur, ut siquid adversus ea factum erit pacem non rumpat*] Vide egregium exemplum in pace Iustiniani, Iustinianum inter & Chosroen. Menander Protector eam habet.

§. XXXVI. *Si qua specialis pœna adiecta sit*] Vt in Gotthorum pactis cum Francis. Vide Procopium Gotth. I.

§. XLI. *Subditos singulos, qui ex altera ditione in alteram migrare volunt, suscipere non est contra amicitiam*] *Solon*: ἡ πόλις πολίταις ἐ δίδωσι πᾶσι τοῖς φύγε-σιν ἀειφυγίαν τῷ ἐαυτῶν, ἢ παντες οἰς ἀθήνας μετακίκοιμι ἐπὶ τέχνη. *Civium albo affixi non sinit, nisi eos qui à sua patria in exsilium perpetuum rejecti essent, aut cum omni familia artificii alicujus exercendi causa Athenas migrassent.* Perseus apud Appianum in Excerptis Legationum num. 25: κενὸν γὰρ πῶντων ἀνθρώπων νόμος, κατὰ καὶ ὅμοις ἢ ἐπὶ τῶν φύγεντων ποταμῶν. *Feci hoc communi hominum jure quomodo es vos alibi ejectos suscipitis. Commune hoc jus pactis firmari aut adstringi solet.* Vide pacem Antiochi apud Polybium Exc. Leg. n. 35. & apud Livium: pacem inter Romanos & Persas apud Menandrum Protectorem: Simlerum de Helvetiorum inter se pactis. *Aradii, regibus Syria inter se certantibus, obtinere, ut fugientes suscipere possent, sed non emittere.* Testatur id Strabo XVI.

Oppida aut magnos cetus, qui civitatis partem integrantem faciant, recipere non licet, ut alibi diximus] Libro XI, cap. V, §. 24. Vide & Bizarum libro XII.

§. XLIII. *Quomodo Assyrium regem Cyrus provocavit*] Et multo ante Hyllus Eurystheum. Vide Euripidem Heraclidis.

Vt ipsi principes populorum armis rem inter se disceptarent] Hoc Adrianopolitę respondebant Mahumeri de ipso & Musa Zelebe. *Leunclavius* lib. XI. Sic Cunibertus Langobardorum rex Alachin provocat. *Paulus Wernafredi* lib. V. Sic de Chersonis castro Pharnacus cum Sauromato pugnare volebat, ne multitudo ob ipsorum controversiam periculis objiceretur. Narrat *Constantinus Porphyrogeneta* capite de Castro Chersonis. Vide exemplum singularis certaminis

minis de regno apud Pontanum historia Danica : & quæ de provocationibus inter Carolum V imperatorem , & Franciscum primum Gallia regem narrant historici.

Heraclium] Vide Aymoinum libro IV, cap. 21, & Fredegarium c. 64.

Vter pro victore sit habendus] Ennius.

§. XLV.

Qui vicit non est victor nisi victus fatesur.

Vide Scaligerum ad illud Festi, *herbam do*.

In fines se aut oppida recipere apud Livium videtur signa] Et apud Guiccardinum lib. 11.

Cadavera ad sepulturam concedere] Plutarchus Agefilao. ὡς δ' ἐπιμύσαν οἱ πολέμιοι νεκρῶν ἀναιρέσιν αἰτῶντες, ἐπαίοντο, καὶ τῷ νικῶντι ἔτιως ἐνδοξαῖωσάμενοι εἰς Δελφὲς ἀπεκροῖσθαι. Postquam autem hostes misere ut mortuos tollere liceret, concessit, eoque modo victoria testimonium adeptus, Delphos abiit. Idem Nicia : καὶ τοὶ καὶ νόμον πᾶσι καὶ σωφειαν οἱ νεκρῶν ἀποσπόνδων λαβόντες ἀναιρέσιν, διπλῆναι τῷ νικῶντι καὶ ἀσέπαιον ἱστῶσαι τὰς τέτων τυχόντες ὅσα ἔγχεσθαι ἦν. Quamquam more & instituto recepto qui mortuos deportandos concessu acceperant, censebantur à se abdicasse victoriam, & qui id impetrassent eis jus non erat trophaea figendi.

Id tamen inter reges & populos locum habere non potest] Mariana libro §. XLVI. xxix, 15. Bembus libro IV. Paces per arbitrum factas habes aliquam multas in Polonica historia Cromeri libris x, xvi, xviii, xxi, xxiv, xxvii, xxviii. Habes & in Danica Pontani libro II. confer quæ nos supra libro II, c. xxi, §. 18.

De principali negotio pronuntiare debere, non de possessione] Id Dux Sabaudia dicebat in controversia Salucia. Vide Serranum Henrico IV. §. XLVIII.

Intra hunc autem modum, quantum securitas patitur, ad clementiam & liberalitatem propendere semper honestum est] Vide nobile exemplum Ferdinandi Legionensium regis apud Marianam lib. xi, c. 15. Et repete quæ nos supra hoc libro cap. xi, §. 14, & 15.

Neque fidei nomen his in locis aliud significare quam ipsam probitatem victoris cui se victus permittit] Polybius τῶν ῥωμαίων ἰσοδυναμεῖ τὸ, τε εἰς τὴν πίσιν αὐτὲς ἐγχειρίσκει καὶ τὸ τῷ ἐπιστολῇ δένει καὶ αὐτῇ τῷ κατὰ τὴν. Apud Romanos idem valent, se in fidem alicujus committere, & victori de se statuendi liberam facere potestatem. Græci dicunt, εἰς δίκην σφῆς αὐτὲς τῶν διδναι, ut Thucydides Libro III. aut κατ' αὐτῶν ἐπιστρέπειν ἐξουσίαν, ut Diodorus Siculus Lib. xiv.

Nobilis est apud Polybium] in Excerptis legationum num. 13.

Obsides diximus dari] Hoc libro c. iv. §. 14. vide & caput II. §. 18. §. LII.

Civitas tamen recipere & retinere obsidem non poterat] vide Plutarchum in Publicola hac de re. Ad illud Virgilii, §. LIV.

Vinculis innaret Clelia raptis.

vinculis federis ait Servius.

CAPVT XXI.

De fide manente bello, ubi de induciis, commeatu, captivorum redemptione.

I. Inducia quid sint, & an id tempus veniat
pax, an bellum incipiat.

II. Locum quo.

III. Notum inductione post inducias non opus.

IV. Quando computanda sint tempora induciarum praefinita.

V. Quando obiciare incipiant.

VI. Quid per inducias liceat:

VII. An retrocedere & rescire castra & similia:

VIII. De loci occupandi distinctio.

IX. An redire possit, qui vi majore retentus est, circa exitum induciarum.

X. De specialibus inductionum conditionibus & qua inde quari solent.

XI. Inductarum conditionibus ab altera parte ruptis alteram soluta non esse posse.

XII. Quid si poena addita fuerit?

XIII. Privatorum factis quando inducias tu rumpant.

XIV. In jure commeandi extra inducias qualis sumenda interpretatio:

XV. Qui militum nomine veniant:

XVI. Ire, venire, abire quomodo hic accipienda:

XVII. De extensione ad personas:

XVIII. Ad bona:

XIX. Comitu & gentis nomine qui veniant:

XX. An concessio juris commeandi morte extinguatur:

XXI. Quid si data sit donec qui dedit voluerit?

XXII. An securitas & extra territorium debeat.

XXIII. Favor redemptionis captivorum:

XXIV. An lege interdicti redemptio possit distinctione explicatur.

XXV. Ius in captivum cedi posse:

XXVI. Possit ab uno pretium pluribus debere:

XXVII. Conventio an rescindi possit, ob dritas captivi ignoratas.

XXVIII. Qua bona capti captores sequantur.

XXIX. An heres pretium debeat, distinctione explicatur.

XXX. An redire debeat qui dimissus est, ut alterum liberet, eo mortuo.

Ann. XIV.
& cap. III.
VIII. Noc.

Solent & inter bellum à summis potestatibus concedi quaedam, ut
scum Virgilio & Tacito loquar, belli commercia, Homero *συν-*
μίσθωσις, qualia sunt induciæ, commeatus, captivorum redemptio.

Induciæ sunt conventio per quam bello manente ad tempus bellicis
actibus abstinendum est. Bello inquam manente: nam, ut Cicero ait
Philippica octava, inter bellum & pacem nihil est medium: Et bel-
lum status est nomen, qui potest esse etiam cum operationes suas non
exerit: *Δοκέει ἐνδύχεσθαι ἢ καθυπόκειν ἔχοντα τὴν ἀρετὴν ἢ ἀπεικλεῖν* *Διὸς βίης*, ait

VIII. Nic.

Aristoteles: *feri potest ut virtute quis sit praeclatus, & aut dormiat, aut vitam*
ἀπαρ. ἀφύπνισην. Idem alibi, *οἱ τόποι ἔσονται φιλικῶς ἀπολῶν, ἀλλὰ*
τὴν ἐνέργειαν. non ipsam amicitiam dissolvunt locorum intervalla, sed usum
ejus. Andronicus Rhodius: *τὴν ἔξιν ἐνδύχεσθαι ὑπάρχοντων μηδὲν ἀποκλεῖν: Ha-*
bitus esse potest ita ut nihil operetur. Eustratius ad sextum Nicomachio-
rum: *ἢ ἔξιν πρὸς τὴν ἀπολῶν δύναμιν ἐντελέχεια λέγεται*: *πρὸς δὲ τὴν ἐνέργειαν καὶ*
συνέργειαν δύναμιν, *ὡς οὐ τὴν κενωμένην καμμένην καμμένην*. *Habitus potentia*
simpliciter dicta ratione habitus, actus dicitur: at ipsi actioni sive exercitio com-
paratus, vocatur potentia, ut ars mensoria in dormiente mensore.

Horatius I.
Sat. 3.

* Ut quamvis tacet Hermogenes cantor tamen atque

Optimus est modulator: Et Asperius vaser omni

* Abiectione instrumento artis clausaque taberna

Sutor erat.

Sic ergo, ut & Gellius dixit, non pax est inducia: bellum enim manet,
pugna

pugna cessat. Et in panegyrico Larini Pacati legimus: *inducia bella suspendebant.* Quod eo dico ut sciamus, si quid convenit, ut belli tempore valeat, id per inducias quoque valere, nisi manifeste appareat non statum spectari sed ipsas functiones. Contra si quid de pace dictum erit, id induciarum tempore locum non habebit: quamquam Virgilius pacem sequestram dixit, Servius ad eum locum pacem temporalem, ut & Thucydidis Scholiastes *εἰρήνην προσκαλεσθαι πολεμοῦ ὁδόν εἶναι*, Varro pacem castrorum, paucorum dierum, quæ omnes sunt non definitiones sed delineationes quædam æque figuratæ. Qualis & illa Varronis qui cum inducias dixit bellorum ferias, potuerat & belli somnum dicere. Sic & ipsas forenses ferias pacem vocavit Papinius: & somnum Aristoteles vinculum fenestrum, quo exemplo & inducias belli vinculum recte dixeris. In M. Varronis autem expositione quam & Donatus sequitur hoc recte reprehendit Gellius quod paucos dies adjecit, ostendens solem re & in horas dari, addam ego & in annos etiam viginti, triginta, quadraginta, etiam centum: quarum apud Livium exempla: quæ & illam Pauli Iurisperiti definitionem redarguunt: *Inducia sunt cum in breve & in præsens tempus convenit, ne invicem se laceant.* Fieri tamen poterit, ut si appareat alicujus conventionis rationem unicam & per se moventem in solidum fuisse cessationem actuum bellicorum, ut tunc quod de pacis tempore dictum est, per inducias valeat, non ex vi vocis, sed ex mentis certa collectione de qua alibi egimus.

Ad Ter. Eun. Act. 1. Sc. 1. Lib. 1. c. 21.

L. postliminium, D. de captivis.

Lib. III, c. 16. §. 20.

I I. Viderur autem induciarum nomen non ab eo quod Gellius vult inde uti jam, nec ab endoitu id est introgressu, ut Opilius voluit, venisse, sed quod inde, id est à certo tempore otium sit, quomodo *ἐνκεχειρίῳ* Græci vocant. Apparet enim etiam ex Gellio & Opilio, veteribus per t, non per c, literam scriptum hoc nomen, quod nunc pluraliter profertur, olim haud dubie etiam singulariter. Verus scriptura fuit indoitia; nam otium tunc oitium enunciabant à verbo oiri, quod nunc uti dicimus, * sicut ex poia (nunc poenam scribimus) fit punio, & ex Poino (qui nunc Poenus) fit Punicus. Sicut autem ex eo quod est ostia, ostiorum, factum est nomen * Ostia Ostiæ: sic ex indoitia indoitiorum, factum est indoitia, indoitiæ; deinde indutia, cujus ut dixi plurale nunc tantum in usu est; olim, ut Gellius monuit, etiam unitatis numero enuntiabatur. non longe abest Donatus cum inducias dictas vult quod in dies otium præbeant. Sunt ergo induciæ in bello otium, non pax: itaque accurate loquuntur historici qui nar- rant sæpe, pacem negatam, inducias datas.

Gell. XIX. c. VII.

d loco. Ad Ter. Eun. Liv. Plut. Justin.

I I I. Quare nec nova inductione opus erit: nam sublato impedimento temporali ipso jure se exferit status belli non mortuus sed sopitus, ut dominium & patria potestas in eo qui à furore convaleuit. Legimus tamen apud Livium ex fecialium sententia finitis induciis indictum bellum: sed nimirum istis non necessariis cautionibus ostendere veteres Romani voluerunt, quantopere pacem amarent & quam justis de causis in arma traherentur. Innuit hoc ipse Livius: *Cum Vejensibus nuper acie dimicatum ad Nomentum & Fidenas fuerat,*

Ang. l. si u. nus s. i. D. de patris. Mart. Land. 9. 29.

Lib. IV.

lebrarentur, ingressos hostium duces curuli certamine contendisse & victores coronatos.

VII. Interius recedere cum exercitu quod Philippum fecisse legimus apud Livium, cum induciis non pugnat: nec reficere moenia, nec militem conscribere, nisi quid specialius convenerit. *Lib. XXXI. Frontinus L. II. c. 13.*

VIII. Corruptis hostium præsidiis loca invadere quæ ipsi tenebant, haud dubie contra inducias est. talis enim acquisitio iusta esse non potest, nisi ex jure belli. Idem habendum si qui subditi deficere ad hostem velint. Exemplum est apud Livium, lib. XLII: *Coronæ & Heliartii favere quodam insito in reges, legatos in Macedoniam miserunt præsidium petentes, quo se adversus impotentem superbiam Thebanorum tueri possint. Cui legationi responsum ab rege est, præsidium se ob inducias cum Romanis factas mittere non posse.* Apud Thucydidem libro quarto Brasidas Mendam civitatem ab Atheniensibus ad Lacedæmonios deficientem induciarum tempore recipit: sed additur excusatio, quia habebat quæ ipse vicissim Athenienses criminaretur. Derelicta sane occupare licet, dum vere derelicta, id est eo animo ne amplius sint quorum fuerant, non si incustodita, sive custodia ante inducias, sive factis induciis omissa sit. dominium enim manens injustam facit alterius possessionem. quo refellitur Belisarii adversus Gothos cavillatio, qui tali obtentu * loca præsidiis nudata per inducias invaserat. *Proc. II Goth.*

IX. Quæritur an qui vi majore impeditus quo minus recederet, intra fines hosticos deprehenditur postquam exierint induciæ, jus redeundi habeat. Si jus externum gentium respicimus, non dubito quin hic par sit ei qui cum in pace venisset bello repente exorto inter hostes fato suo deprehenditur, quem captivum manere ad pacem usque supra notavimus, neque justitia interna deest quatenus bona & actiones hostium pro debito civitatis obligantur; & in solum capiuntur: nec magis hic quod queratur habet quam tot alii innocentes in quos bellorum mala recidunt. nec quæ de commissi causa circa merces tractantur adferri huc debent, nec quod apud Ciceronem est de inventione secundo, de nave rostrata vi ventorum in portum delata, quam ex lege quaestor publicari volebat. Ibi enim vis major à poena liberat, hic proprie de poena non agitur, sed de jure quod certo tantum tempore interquiescebat. Tamen quin talem remittere benignius, quin & generosius sit nullam habet dubitationem. *Lib. I II. c. 9.*

X. Sunt & quædam per inducias illicita, ob specialem conventionis naturam, ut si tantum sepeliendorum hominum causa datæ sint induciæ, nihil erit immutandum; sic * si obsessis datæ induciæ tantum ne oppugnentur, jam auxilia & commeatus admittere non licebit. nam cum tales induciæ alteri partium profint, non debent interim ejus qui dedit causam duriorem facere. Interdum & convenit ne commeari liceat. * Interdum personis cavetur, non & rebus: Quo casu si ad res defendendas lædantur personæ, nihil contra inducias fiet: nam cum liceat res defendere, personarum securitas ad id quod principale est, non quod in alicujus consequentiam venit referendum est. *L. Caesar. l. interdum. ¶. ff. propter. D. de public.*

XI. Si fides induciarum à parte altera rumpatur, quin læso liberum

*Est hoc c.
5 IX. c. 19.
C. xx c. 36.
I. v. lib. IX.
C. XI.*

rum sit etiam sine indictione ad arma venire, frustra dubitatur. Nam capita conventionis insunt conventioni per modum conditionis ut paulo ante diximus. Reperias quidem in historiis exempla eorum qui sustinuerint in finem induciarum: Sed & bellum illatum Hetruscis & aliis quod contra inducias fecissent legas: quæ diversitas argumento est jus ita esse ut dicimus, sed eo jure uti vel non uti, in arbitrio esse ejus qui læsus est.

XII. Illud constat si pœna conventa poscitur, & persolvitur ab eo qui contra fecit, jam bellandi jus non esse. Ideo enim pœna solvitur, ut cetera salva maneant. Et contra si bellum moveatur, recessum à pœna censeretur debet, quando optio data est.

XIII. Privata tamen facta non rumpunt inducias, nisi publicus actus accedat, puta imperii aut ratihabitionis, quæ etiam intelligitur accedere, si qui deliquerint nec puniantur nec dedantur: si non reddantur res.

*Vide supra
l. II. c. XVI.
c. 12.*

*Can. in c.
cum in cum-
clu, s. cum
vero. de
elect.*

XIV. Ius commeandi extra inducias privilegium quoddam est. quare in ejus interpretatione sequenda sunt quæ de privilegiis traduntur. Est autem hoc privilegium neque tertio noxium, neque danti admodum grave: ideo intra verborum proprietatem laxa magis quam stricta interpretatio admittenda est, eoque magis si non petenti datum beneficium, sed ultro oblatum sit; multoque magis, si ultra privatam publica quædam utilitas in negotio vertatur. Rejicienda ergo stricta interpretatio etiam quam ferunt verba, nisi aliqui absurdum aliquod sequere ur, aut eo ducant probabiles admodum voluntatis conjecturæ. Contra vero etiam extra proprietatem laxior interpretatio locum habebit, ut simile absurdum vitetur, aut ex valde urgentibus conjecturis.

*l. I. s. I. D.
de bon. poss.
ex test. mil.*

XV. Hinc colligimus datum militibus commeatum non ad medios tantum sed & summos duces porrigi: quia verbi proprietates admittit eam significationem, quanquam est & alia strictior. Sic nomine clericorum venit episcopus. Etiam qui in classibus sunt navæ milites intelliguntur & omnes omnino qui sacramentum dixerunt.

*Diod. Sic.
lib. XVII.*

XVI. Initu cautum & de reditu censeretur, non hoc ex vi verbi, sed ut absurdum vitetur: neque enim inutile esse beneficium debet. Et abitus tutus intelligendus usque dum eo pervenerit ubi in tuto sit, unde * Alexandri fides accusata qui quibus abitum indulserat eos in ipso itinere jussit interfici. At cui abire datum, non & redire. sed nec cui venire concessum est mittere poterit: nec contra: sunt enim hæc diversa, nec extra verba exspatiari ratio cogit: ita tamen ut error etsi jus non det, à pœna certe si qua adjecta est releveret. Sed & cui venire permissum est, semel veniet, non iterum, nisi temporis adjectio aliam suppediter conjecturam.

*l. penult. de
Precario.*

*Abbas c.
quam sit. de
iudic.*

XVII. Patrem filius, uxor virum non sequitur, aliter quam in jure commorandi. nam morari solemus cum familia, peregrinari sine ea. Famulus tamen unus aut alter etiam si expressus non sit comprehensus censetur in eo, quem sine tali comitatu ire indecorum foret. nam qui aliquid concedit, concedit quæ necessario sequuntur. necessitas autem hic moraliter intelligenda est.

XVIII.

XVIII. Similiter bona non quævis comprehenduntur, sed quæ solita sunt ad iter assumi.

XIX. Expressio comitum nomine non sunt intelligendi hi, quorum causa magis est odiosa, quam ipsius cui prospicitur. Tales sunt piratæ, latrones, transfugæ, desertores. Gentis expressum nomen in comitibus, satis ostendit facultatem ad alios non porrigi.

XX. Ius commeandi cum veniat ex vi potestatis, in dubio non exstinguitur morte concedentis, secundum ea quæ alibi diximus de regum & aliorum imperantium beneficiis. Lib. II. c. 13.

XXI. Disputari solet de eo, quod dictum est, in hunc modum, quam diu voluero. Et verior est sententia eorum qui existimant durare beneficium tale etiam si novus volendi actus non intercedat, quia durare in dubio præsumitur, quod ad juris effectum sufficit; * non etiam ubi is qui concessit desit posse velle, quod per mortem contingit. Persona enim sublata collabitur etiam illa præsumptio durationis, sicut accidens interitu substantiæ. Canon in c. si gratiose, de Refor. in VI.

XXII. Commeandi autem securitas ei cui data est, debetur etiam extra territorium concedentis: quia datur contra jus belli quod per se territorium non includitur: ut alibi à nobis dictum est. L. XI. c. 4.

XXIII. Captivorum redemptio multum habet favoris, maxime apud Christianos, quibus lex divina hoc misericordiæ genus peculiariter commendat. *Captivorum redemptio, magnum atque præclarum iustitia munus est:* verba sunt Lactantii. Ambrosio captivos redimere, maxime ab hoste barbaro, præcipua & summa liberalitas vocatur. Idem defendit suum & Ecclesiæ factum, * quod vasa ecclesiæ, etiam initiata, confregerint ut captivi redimerentur. *Ornatus*, inquit, *sacramentorum, redemptio captivorum est, & multa alia in eandem sententiam.* Matt. xxv. 36. 39. Lib. VI. Lib. II. off. c. 28. L. II. c. 18.

XXIV. Quibus adducor ut non audeam indistincte probare leges illas quæ captivos redimi vetant quales apud Romanos fuisse legimus: *Nulli civitati viliores captivi quam nostra*, ait in senatu Romano quidam. Eadem civitas Livio dicitur minime in captivos jam inde antiquitus indulgens. Nota est in hanc rem Horatii ode, ubi captivos redimere vocat conditiones fœdas & exemplum perniciem trahens: flagitio additum damnum. Sed quod Aristoteles in Laconum institutis reprehendit, idem in Romanorum culpa solet: nimis scilicet illa omnia directa ad res bellicas, quasi in illis solis salus civitatis consisteret. Atqui si rem humanitatis modo æstimamus, fatius sæpe esset, jus quod bello petitur amitti, * quam plurimos homines, & quidem cognatos aut populares, relinqui in gravissimis ærumnis. Non videtur ergo lex talis iusta, nisi appareat opus tali rigore ut majora aut plurimum mala alioqui moraliter inevitabilia caveantur. Nam in tali necessitate, cum ipsi captivi ex caritatis lege suam sortem patienter ferre debeant, potest hoc eis injungi, & aliis nequid contra faciant præcipi, secundum ea quæ de cive ob bonum publicum dedendo scripsimus alibi. Livius lib. xxii. Ibid. Lib. II. c. xxv. s. 3.

XXV. Non sunt quidem moribus nostris servi qui bello capiuntur: non dubitem tamen quin jus exigendi pretium redemptionis à capto,

capto, possit ab eo qui captum tenet in alium transcribi : nam & incorporalia alienari natura patitur.

XXVI. Et potest idem pluribus debere pretium, si ab uno dimissus, pretio nondum soluto, captus sit ab alio : sunt enim diversa hæc debita ex diversis causis.

XXVII. Conventio de pretio facta rescindi non potest, eo quod captus intelligatur locupletior quam credebatur : quia jure gentium externo, de quo quærimus, nemo cogitur supplere, quod in contracta minus æquo pretio promissit, si dolus non intercessit ; ut intelligi potest ex his quæ de contractibus supra à nobis explicata sunt.

L. II. c.
s. 26.

L. III. c.
VII. §. 4.

*l. possid. l. 1. §. 1.
Nervatium
L. de acqui-
poss.*

XXVIII. Ex eo quod diximus captivos nostros servos non esse, sequitur cessare illam acquisitionem universalem, quam accessionem esse dominii in personam diximus alibi. Non alia ergo captori acquiruntur quam quæ specialiter apprehenderit : quare si quid clam secum habet captivus, non erit acquisitum, quia nec possessum. Sicut Paulus Iurisconsultus contra Brutum & Manium respondit, qui fundum possessione cepit, thesaurum quem in fundo esse nesciat, non cepisse : quia qui nescit nequeat possidere. Cui consequens est, ut res eo modo celata ad redemptionis pretium solvendum prodesse possit, quasi retento dominio.

XXIX. Quæri & hoc solet an pretium conventum, & ante mortem non solum ab herede debeatur. Expedita mihi videtur responsio, si in carcere mortuus est, non deberi : promissio enim inerat conditio si liberaretur, mortuus autem non liberatur. Contra si mortuus est cum in libertate esset, deberi. Iam enim lucratus erat id pro quo promissum erat pretium. Plane fateor & aliter conveniri posse ut ab ipso contractus momento pure debeatur pretium, & captivus tantum retineatur, non jam ut jure belli captus, sed ut à se oppigneratus : Et contra pactum iniri posse, ut procedat pretii solutio, si die præstituto qui captus sit, liber vivat. Sed hæc ut minus naturalia non præsumuntur acta, nisi manifestis documentis.

XXX. Proponitur & illud an in carcerem redire debeat, qui dimissus est sub pacto ut faceret dimitti alterum, qui factum morte prævenit. Diximus alibi factum tertii liberaliter promissum satis impleri, si nihil omittitur ex parte promissoris : at in onerosis obligari promissorem ad id quod tantundem valet. Sic ergo in proposita quæstione non tenebitur quidem dimissus reddere se custodiæ, neque enim id conventum fuit, neque tacite actum intelligi patitur favor libertatis, neque debet lucrifacere libertatem, * sed ejus quod præstare non potest, æstimationem præstabit. Hoc enim naturali simplicitati congruentius, quam quæ in actione de præscriptis verbis & de conditione ob causam dati causa non secuta, Romani juris interpretes tradunt.

L. II. c. XI,
§. 22. &
xv. §. 16.
*Hoc libro c.
xx. §. 58.*

*l. naturalis,
§. I. de
præsc. verb.
l. ult. D. de
cond. ob
caus. dati.*

Annotata ad Caput x x i.

V *T quamvis tacet Hermogenes*] Seneca de Beneficiis v.c.21: *Est di-* §. i.
sertus etiam qui tacet.

Abjecto instrumento artis clausaque taberna

Sutor erat.

Seneca dicto jam loco: *Artifex est etiam cui ad exercendam artem in-*
strumenta non suppetunt.

Sicut ex poena (nunc poenam scribimus) fit punio] vide Servium in x §. II.
 Æneidos ad vocem *mærorum*.

Ostia Ostia] Et ex ostrea, ostreorum, factum est ostrea, ostrea.

Ut terminus sumatur qui pars sit rei] Baldus de statutis in verbo *us-* §. IV.
que. Bartolus in l. Patronus. D. de Legatis III. & l. Nuptæ. D. de Se-
 natoribus. Archidiaconus in c. Ecclesiæ XII. q. I. Hieronymus de
 Monte libro de Finibus c. 23.

Venisse quidem sed non praterisse] Dion: *παύσαν, ἐδέπω δὲ παρελήλυθεν,*
 Appianus: *παύσαν αὖ ἐλθόν, ἀλλ' ἔπαυεληλύσαν.*

Neque tamen eo minus contrahentes damnum rescircire debebunt] ut de §. v.
 Scione apud Thucydiden IV. Defendi itaque non potest quod ab
 Hispanis in Italia factum narrat Mariana XXVIII. 7.

A Servio] ad XI. Æneidos.

Nisi quid specialius convenerit] ut apud Parutam lib. III.

Loca prædiis nudata] Portum, Centum cellas, Albanum.

Si obsessis data inducia tantum ne oppugnarentur] ut à Totila Neapo- §. x.
 litanis apud Procopium.

Interdum personis caretur, non rebus] Vide c. significavit. De Iu-
 daïs. De induciis cum exceptione locorum, exempla habes apud
 Procopium & Menandrum Protectorem.

Alexandri fides accusata] Plutarchus: *Καὶ τὸ τοῖς πολεμικοῖς ἔργοις* §. XVI.
αὐτῷ πρὸς ἄλλαν νομίμως καὶ βασιλικῶς πολεμήσαντι ὡς κηλὶς παύσαν. *Hæc velut*
macula adhæsit bellicis actionibus regis, cætera in bello agere et jussu et regali-
ter soliti. Simile factum Baiazetis contra Vidynenses in Servia habes
 apud Leunclavium lib. VI.

Non etiam ubi is qui concessit desiit posse velle quod per mortem contingit] §. XXI.
 L. Lucius Titius De donationibus, ita ut eam emendat vir magnus
 Antonius Faber, *Voluero* ponens pro *Volueris*. Adde l. Locatio §.
 Locati: Cardinalem Tuschum pp. conclusion. 751. lit. p. Reinking.
 lib. I I. classe I I. c. 8. num. 30.

Quod vasa ecclesia, etiam iniuncta, confregerint ut captivi redimerentur] §. XXIII.
 Imitatur hoc Ambrosii factum Augustinus, narrante Possidio, qui
 contra carnalem sensum quorundam id factum dicit. Imitatus est
 & in eadem Africa Episcopus Deogratias narrante Victore Vricen-
 si lib. I. vas quod Remigii fuerat datum ad redimendos à Norr-
 mannis captivos narrat in Remigii vita Hincmarus. Simile factum
 Archiepiscopi Bremensis Rimberti laudat M. Adamus Bremensis
 Ecclesiasticæ historiæ cap. 32. Probat hoc Synodus universalis sexta
 decreto relato in causam XII. questione II. Quæ adjungenda his
 quæ diximus supra hoc libro cap. v. §. 2.

§. XXIV. *Quum plurimos homines & quidem cognatos aut populares relinqui in gravissimis armis*] De Mauriti Imperatoris ob tale factum seria admodum poenitentia vide Zonaram.

§. XXX. *Sed cui quod prestare non potest astimationem prestabit*] id non fecit Paulus Balionius ea lege dimissus ut Carvaialium restitueret liberati, qui Carvaialius antequam liberaretur mortuus fuit : quo nomine reprehendit Balionium Mariana libro xxx. Sed facti speciem paullo aliter narrat Paruta libro ix.

CAPUT XXII.

De fide minorum potestatum in bello.

I. Ducum genera.

II. Quatenus eorum potestas obliget summam potestatem :

III. Aut occasionem obligationi det.

IV. Quod si factum quod contra mandatum ? ubi limitationes adhibentur.

V. An talis & si pars altera obligetur.

VI. Qui : beatus cujus, aut magistratus possint citra inferiores se, aut proisdem.

VII. Pacem facere ducum non esse :

VIII. An inducias dare, distinguitur.

IX. Quae securitas personarum, quae res ab ipsis concedi possint.

X. Scrutari interpretanda talia pacta & quare?

XI. Quomodo interpretanda deductio a duce accepta.

XII. Quomodo cautio, si regi aut populo visum fuerit.

XIII. Quomodo promissum de oppido tradendo.

*Conventio-
num, D. de
pactis.*

Lib. IV.

Comm. III.

Inter publicas conventiones Vlpianus & hanc speciem posuit, quod tunc inter se duces belli quædam paciscuntur. nos diximus post fidem datam à summis potestatibus agendum & de ea quam dant minores inter se aut aliis : sive minores illi summis sint proximi, quales sunt duces excellenter dicti, de quibus illud Livii capiendum : *Nec ducem, novimus nisi : cuius auspicio bellum geritur* : sive longius remoti. quos sic distinguit Cæsar : *alii sunt legati partes, alia imperatoris. Alter agere ad præscriptum, alter libere ad summam rerum consulere debet.*

*L. II, c. XI.
§. 12.*

II. Est autem in horum promissis duplex inspectio. nam aut hoc quaeritur, an summam potestatem obligent, aut an se ipsos. * Prior quaestio definienda est ex eo quod alibi diximus, obligari nos & per eum quem voluntatis nostræ ministrum elegerimus, sive voluntas illa specialiter expressa est, sive ex ipsa præpositionis natura colligitur. Nam qui dat facultatem, dat quantum in se est, quæ ad facultatem sunt necessaria, quod in materia morali intelligendum est moraliter modo. Duobus ergo modis potestates minores supremam suo facto obstringunt, faciendo id quod probabiliter ipsorum officio contineri censetur, aut etiam extra illud ex speciali præpositione nota publice, aut iis quorum res agitur.

*Lib. XI, c.
IV. §. 5. &
c. XV, §. 17.*

III. Sunt & alii modi quibus potestas summa obligatur antecedente ministrorum facto, sed non ita ut id factum causa sit proprie dicta, sed ut occasio sit obligationis : idque dupliciter, vel per consensum, vel per rem ipsam : Consensus apparet ratihabitione, non tantum expressa, sed & tacita, id est ubi scivir summa potestas quod actum erat, & fieri passa est, quæ ad aliam causam referri probabiliter non possunt. quod ipsum quomodo procedat alibi tractavimus. Per rem hætenus obligantur ne locupletiores fiant aliena iactura, id est ut

est ut aut contractum præstent ex quo commodum volunt consequi, *Lib. II. c. x.*
 aut de commodo discedant, de qua æquitate itidem à nobis alibi dictum est. *¶ 2.*
 Et hæcenus nec ultra recipi potest, quod dicitur valere si quid utiliter gestum est. Contra vero ab iniustitia excusari non possunt qui cum pacta improbent, tamen retinent quod sine pactis non haberent: Ut cum Senatus Romanus, narrante Valerio, factum Cn. Domitii neque probare potuit, neque rescindere voluit: qualia multa in historiis occurrunt.

IV. Illud quoque ex supra à nobis dictis repetendum est, obligari eum qui præposuit, etiam si præpositus fecit contra mandata arcana, intra limites tamen publicæ functionis. Hanc æquitatem recte fecutus est Prætor Romanus in institoria actione: neque enim omne quod cum institore geritur obligat eum qui præposuit, sed ita si ejus rei gratia cui præpositus fuerit contractum est. de quo autem palam proscriptum fuit, ne cum eo contrahatur, is præpositi loco non habebitur: quod si proscriptum quidem sit, sed non pateat, tenetur qui præposuit. conditio quoque præpositionis servanda est: nam si quis sub certa lege vel interventu cujusdam personæ contrahi voluit, æquissimum erit id servari in quo præpositus est. Cui consequens est ut alii reges aut populi magis, alii minus ex ducum suorum contractibus teneri possint, si satis notæ sint ipsorum leges atque instituta. De his si non constat, sequendum est quod conjectura dicat, ut concessum intelligatur id, sine quo satis commode quæ officii sunt, expediti non possunt. Mandati fines si exceßerit minor potestas, tenebitur ipsa, si quod promisit præstare non potest, ad æstimationem: nisi lex aliqua satis cognita id quoque impediatur. Quod si dolus accesserit, id est si præ se tulerit jus majus quam habebat: jam tenebitur & de damno culpa dato, imo & ex crimine ad poenam crimini respondentem. Ex priore causâ bona obligantur, & si ea deficient operæ, aut libertas corporis: ex posteriore quoque persona, aut bona, aut utrumque pro delicti quantitate. Quod autem de dolo diximus procedet etiam si quis testationem interposuerit semetipsum obligari nolle, quia & damni dati & poenæ justæ debitum cum delicto non voluntario sed naturali nexu cohærent.

V. Quia vero semper aut summa potestas obligatur aut minister ejus, ideo & certum est partem alteram obligari, nec dici posse claudicare contractum. Egimus de comparatione eorum qui mediis sunt ad superiores.

VI. Videamus & quid in inferiores possint: Nec puto dubitandum quin dux milites, magistratus oppidanos obligent intra eos actus qui solent ab ipsis imperari: alioqui consensu opus esset. Contra ducis aut magistratus pactum inferioribus proderit in mere utilibus omnino: id enim in potestate comprehensum satis est: in hisquæ onus annexum habent, intra ea quæ imperari solent, omnino; extra ea, ita si acceptaverint: quæ congruunt his quæ de stipulatione pro tertio ex naturali jure alibi differuimus. Generalia hæc illustriora facient subjectæ species.

VII. * De belli causis & consequentibus transigere ad belli ducem

cem non pertinet, neque enim belli gerendi pars est bellum finire: imo et si cum maxima potestate præpositus fuerit, ea de belli ductu erit intelligenda. Agesilai responsum ad Persas fuit εἰρήνης τὴν πόλιν εἶναι κύριον; de pace constituendi jus esse civitati. *Quam pacem A. Albinus cum Iugurtha rege senatus injussu fecerat, senatus rescidit, inquit Sallustius.*

Iugurt.

L. xxvii. Et apud Livium est: *qui rata ista pax erit, quam non ex auctoritate senatus, non jussu populi Romani peregerimus?* Sic Caudina, sic Numantina sponsio populum Romanum, ut alibi exposuimus, non obligavit. Et eatenus verum est illud Posthumii, *si quid est in quo obligari populus potest, in omnia potest*, nempe eorum quæ ad ductum belli non pertinent, quod ostendunt antecedentia, de deditione, de sponsione relinquentæ aut incendendæ urbis, de statu mutando.

Lib. xxiv.

VIII. * Inducias dare ducum est, nec summorum tantum, sed & minorum, iis nempe quos oppugnant aut obsessos tenent, & se suasque copias quod attinet. Nam alios duces pares non obligant, quod Fabii & Marcelli historia apud Livium declarat.

Iust. lib. xl.

Liv. l. xxx.

Cæll. de just.

Et jure, l. i.

IX. Homines, imperia, agros bello quæ sita concedere itidem ducum non est. Hoc jure Syria Tigrini adempta quanquam Lucullus dederat. De Sophonisba quæ bello capta erat ait Scipio senatus populique Romani judicium atque arbitrium esse; ideo à Masinissa, quo duce capta erat, libertatem ei dari non potuisse. In res alias quæ in præda sunt, jus aliquod concedi imperantibus videmus non tam ex vi potestatis quam cujusque populi moribus. qua de re satis superius à nobis dictum est. At nondum quæ sita condonare omnino in ducum est potestate: quia oppida pleraque & homines sæpe in bello dedunt se sub conditionibus vitæ salvæ, aut & libertatis, aut & bonorum, de quibus summæ potestatis arbitrium exquiri res plerumque non patitur. Pari ratione jus hoc & ducibus non summis dandum est intra ea quæ ipsis agenda commissa sunt. Maharbal Romanis quibusdam, qui ex prælio ad Thrasymenum evaserant, satis longe absente Annibale, fidem dederat non tantum vitæ τῆς σωτηρίας, ut nimium concise narrat Polybius, sed, si arma tradidissent, abire cum singulis vestimentis passurū: retinet eos Annibal hoc causatus ὅτι Μανρβὰς ἐκ τῆς κέραι ἀνδρὶ τὸ αὐτῷ γνώμης διδὼς τὴν ἀσφαλτέαν τοῖς ὑποσπόνδοις. * In potestate Maharbalis non fuisse se inconsulto fidem dare se, dedentibus quæ ipsos illos aut indemnes præstaret. Iudicium de hoc facto Livii sequitur: *Punica religione servata fides ab Annibale est.* Quare & M. Tullium, in Rabirii causâ, ut oratorem audire debemus, non ut judicem. Vult à Rabirio Saturninum jure cæsum quem Consul C. Marius data fide ex Capitolio abduxerat. *Fides, ait, qui potuit sine senatusconsulto dari?* & ita rem agit quasi Marium solum fides ista obstringeret. Atqui C. Marius ex senatusconsulto potestatem acceperat operam dandi ut imperium populi Romani majestatemque conservaretur. * In ea potestate, quæ Romanis moribus erat maxima, quis neget comprehensum jus dandæ impunitatis si eo modo omne periculum à republica arce-
retur?

X. Cæterum in his ducum pactis, quia de re agunt aliena, quatenus contractus natura patitur, adstringenda interpretatio, nempe ne
aut

aut ex ipsorum facto summa potestas plus quam vellet obligetur, aut ipsi damnum subeant officium faciendo.

XI Ita qui in deditionem puram a duce accipitur, eo jure acceptus censetur ut de eo victoris populi aut regis arbitrium sit. cuius exemplum est in Gentio Illyrii, & Perseo Macedoniae rege, qui se, ille Ancio, hic Paulo dediderunt.

XII. Sic adjecta cautio, *ita ratum sit, si populus Romanus censuisset*, quam saepe in sponsonibus invenias, efficit ut ratihabitione non secuta, dux in nihil ipse teneatur, nisi si quàm locupletior factus sit.

XIII. Et qui oppidum tradere promiserunt, possunt praesidium Liv. l. xxiv. 7. IV. dimittere, ut fecisse Locrenses legimus.

Annotata ad Caput XXI.

Prior questio definienda est ex eo quod alibi diximus] Vide Camdenum §. II. in anno cxcxciv: in pronuntiato Comitum Mirandae in causa Haukinsi.

De belli causis & consequentibus transigere ad belli ducem non pertinet] Be- §. VII. lisarius Gorthis : *ἐκ τῶς ἐστὲν κύριοι τῆ βασιλείας πράγματι διοικήσας, neque enim nos jus habemus ordinandi res imperatoris.*

Inducias dare ducum est] Vide Parutam lib. v.

§. VIII.

In potestate Maharbalis non fuisse se inconsulto fidem dare se dedentibus] §. IX. Non magis probabile erat in re simili effugium quo usus Bajazetes adversus Servios Cratovianos; narrante Leunclavio lib. vi.

In ea potestate, quae Romanis moribus erat maxima] Vide Sallustium in bello Catilinario. Tullianae huic cavillationi non dispar illa Consalvi in Ducem Valentinum Guiccardini libro vi.

C A P V T X X I I I.

De fide privata in bello.

I. Refellitur sententia statuens privatos fide hosti data non obstringi.

II. Ostenditur obstringi eos etiam pirata & latrones: & quatenus:

III. Minor hic non excipitur,

IV. Error an liberet:

V. Solvitur obiectio sumpta ex publica utilitate.

VI. Aptantur ante dicta ad fidem datam reditus in carcerem:

VII. In certum locum non redeundi: non militandi:

VIII. Non fugiendi.

IX. Captum alii se dare non posse.

X. An privati cogendi sint a suis potestatibus implere quod promiserant.

XI. Quales interpretatio in huiusmodi pactis adhibenda.

XII. Quomodo sumenda voces vita, vestitum, adventus, auxilium.

XIII. Rediisse ad hostem qui dicendus:

XIV. Iusta auxilia quae, in deditione, sub conditione facta.

XV. Quae ad executionem pertinent, conditionem non facere.

XVI. De talium pactorum obliedibus.

Ciceronis est illud satis tritum: *Etiamsi quid singuli temporibus adducti hosti promiserint, est in eo ipso fides conservanda*: singuli, milites puta aut pagani: nihil enim ad fidem refert. Mirum est inventos esse juris magistros, qui docerent pacta publice cum hostibus inita fidem adstringere: at quae à privatis fierent non item. Nam cum privati jura privata habeant quae obligare possunt, & hostes ca-

Bart. in L. conventio-

paces

*nam D. d.
p. 47, disti.
in ep. con-
tra Euzym.*

paces sint acquirendi juris, quid esse potest quod obligationem impediatur? Adde quod nisi id statuatur, datur cædibus occasio, libertati impedimentum: nam & illæ caveri sæpe, & hæc obtineri à captivis fide privatorum sublata non poterit.

*Her. l. 6
c. 11, §. 2.*

Supra l.

11. c. VI. §.

7. §. lib.

11. c. XIX.

§. 5.

Oldr. conf. 7.

Corar. de

matrim. p.

11. c. 3. §. 4.

n. 21.

II. Inno non hosti tantum illi quem jus gentium agnoscit, sed & latroni & piratæ data privatum fides obligat perinde ut de fide publica supra diximus. Id interest, quod si metus injustus ab altero incussus impulerit ad promittendum, is qui promisit petere restitutionem, aut si alter nolit sibi eam præstare potest. Quod in metu procedente ex bello publico ius gentium locum non habet. Quod si & iusjurandum accefferit, jam omnino quod promissum est, præstandum erit ab eo qui promisit, si perjurii crimen effugere velit. Sed tale perjurium, si in hostem publicum commissum sit, puniri ab hominibus solet: si in latrones aut piratas, dissimulari odio eorum, quorum commodum agitur.

III. In hac quoque privata fide minorem non excipiemus, qui ejus status est, ut actum intelligat. Nam quæ minoribus consulunt beneficia ex jure sunt civili. Nos de jure gentium quærimus.

*Lib. 11. c.
XI, §. 6.*

IV. Et de errore alibi diximus, ita jus dare à contractu recedendi si id quod per errorem creditum fuit, in mente agentis vim habuerit conditionis.

*c. XXII,
c. 7.*

V. At quousque se extendat privatorum in paciscendo potestas difficilior inspectio est. Quod publicum est à privato alienari non posse satis constat: nam si ne ducibus quidem belli id permissum est, ut modo probavimus, multo minus privatis. Sed de ipsorum actionibus ac rebus quæri potest, quæ videntur hæc quoque concedi hostibus non posse sine aliquo damno partis: unde videri possunt talia pacta illicita cum civibus ob jus supereminens civitatis, tum conductis militibus ob fidem sacramento datam. Sed sciendum est ea pacta quæ malum majus aut certius evitant magis utilia quam damnosa etiam publico censeri debere, quia minus malum induit rationem boni: *ἡ δὲ τῶν κακῶν ἐπιλήρομαι τοῖς μεγάλωτερον*, ut ait quidam apud Ap-
pianum. neque vero hdes sola qua quis potestatem ipsam sui & suarum rerum non abdicat, neque utilitas publica sine legis auctoritate id efficere possunt, ut quod factum est, etiam si contra officium factum esse detur, irritum sit & effectū juris omni careat. Lex quidem posset adimere subditis aut perpetuis, aut temporariis hanc potestatem: Sed neque lex hoc semper facit, parcat enim civibus: neque semper facere potest: nam leges humanæ, ut alibi diximus, vim ob-

Punic.

Lib. 1, c. IV.

§. 7, 21.

Lib. 11, cap.

XIV, §. 12.

ligandi tum demum habent, si lætæ sint ad humanum modum, non si onus injungant, quod à ratione & natura plane abhorreat. Et ideo leges & præcepta specialia quæ tale quid aperte præ se ferunt pro legibus haberi non debent: Generales autem leges interpretatione benigna ita accipiendæ sunt, ut casus summæ necessitatis excludant. Quod si actus qui lege aut præcepto interdictus erat, & valere vetitus, interdicti æquo jure potuit, jam irritus erit actus privati, sed puniri tamen idem poterit, ideo quod promisit, id quod sui juris non erat, maxime si juratus id fecerit.

VII. Promissio captivi de redeundo in carcerem merito toleratur. Neque enim deteriore reddit captivi conditionem : non ergo ut quidam existimant gloriose tantum fecit M. Attilius Regulus, sed & quod debebat : *Regulus, inquit Cicero, non debuit conditiones pactio-* Off. III.
neque bellicas & hostiles perturbare perjurio. Nec obstat illud :

Atqui sciebat quæ sibi barbarus

Horat.

Tortor pararet.

Nam & hoc fieri posse jam scierat, cum promitteret. Sic & de decem captivis, ut quidem ex antiquis scriptoribus rem narrat Gellius, Lib. VII,
*octo postliminum justum non esse sibi responderunt, quoniam * de jure victi* c. 18.
forent.

VIII. Solent & promittere quidam ne in certum locum redeant, ne adversus eum, qui ipsos in potestate habet, militent. Prioris exemplum apud Thucydidem, ubi sic Ithornenses promittunt Lacedæmoniis, exituros se Peloponneso, nec unquam redituros. Posterius Lib. I.
nunc frequens est. Verus exemplum est apud Polybium ubi dimittuntur ab Amilcare Numidæ, sub lege, *μηδὲν φέρον ὅσων πόλεμον κατ'* Goth. III.
αὐτῶν, Ne adversus Carthaginenses eorum quisquam arma hostilia ferret. Simile pactum habet in Gothicis * Procopius. Hoc pactum quidam irritum pronuntiant, quia sit contra officium quod patriæ debeat. At non quicquid contra officium est, statim & irritum est, ut & alibi, & supra diximus. Deinde vero ne contra officium quidem, libertatem sibi parere id promittendo, quod jam est in hostis manu. Nichilo enim deterior sit patriæ causa, cui is qui captus est, si liberetur, jam periisse censendus est.

IX. Promittunt & nonnulli non fugere. tenet hoc eos, etiam si victi promiserint, contra quam quidam sentiunt. Nam & sic solet aut vita servari, aut mitior obtineri custodia. Si vero victus sit postea, ita demum liber erit si ideo promiserit ne vinceretur.

X. Satis inepte quæritur an qui captus est alii dedere se possit. Nimis enim certum est, neminem sua pactione jus alteri quæsitum adimere posse. Est autem captori jus quæsitum, aut ipso belli jure, aut partim belli jure, partim concessu ejus qui bellum gerit secundum ea, quæ supra exposuimus. Lib. III, c.
VI, §. 23.
c. seq.

XI. Circa effectus pactorum egregia quæstio est, an privati si in fide præstanda negligentes sint, à suis potestatibus cogendi sint, eam implere. Et cogendos verius est in bello duntaxat solenni, ob jus gentium, quo bellum gerentes obstringuntur, alter alteri jus reddere, etiam de factis privatorum, ut puta si à privatis violati essent hostium legati. Sic Cornelius Nepos recitante Gellio scripserat, multis * in senatu placuisse, ut ii de decem captivis, qui redire nollent, datis custodibus, ad Hannibalem deducerentur. Lib. VIII, c. 8.

XII. De interpretatione, tenendæ regulæ jam aliquoties memoratæ, ut à proprietate verborum non recedatur, nisi absurdi vitandi causa, aut ex alia satis certa mentis conjectura : ut in dubio magis interpretemur verba contra eum, qui legem dedit. Vitam pactus non etiam ad libertatem jus habet. Vestium nomine arma non veniunt : sunt enim hæc diversa. Verisse auxilium recte dicitur, si sit in con-

Lib. II, c.
XVI, §. 2.
Hoc libr. c.
XX, §. 26.

conspectu, etiamsi nihil agat; nam ipsa præsentia suam vim habet.

*De Off. III.
Lib. VIII.
c. 19.*

XIII. At rediisse ad hostem non dicitur qui clam rediit ut statim exiret: rediisse enim ita intelligi debet, ut in potestate hostium iterum sit. Contraria interpretatio veteratoria Ciceroni, stulte calida, quæ fraudem in se & perjurium habeat. Eadem Gellio fraudulenta calliditas, à Cenfore ignominie notata, qui eam adhibuerant inestabiles & invisi.

XIV. * Iusta auxilia in pactis deditiois non faciendæ si ea advenierint, intelligi debent talia quæ periculum cessare faciant.

XV. Notandum & hoc, si quid de executionis modo convenit, id conditionem non injicere pacto, ut si dictum certo loco solvi, qui locus postea dominum mutaverit.

*Hec libro c.
xx, 9. 58.*

XVI. De obsidibus tenendum quod supra diximus, plerumque eos accessionem esse principalis actus: sed tamen conveniri etiam posse, ut disjunctiva sit obligatio, nimirum ut aut fiat aliquid, aut obfides retineantur. Sed in dubio tenendum est illud, quod maxime est naturale, id est ut accessio tantum credantur.

Annotata ad Caput XXIII.

§. VII. **D**e*jurio vincit*] id est capitis minores, ut Horatius de Regulo loquitur.

§. VIII. *Procopius*] Gorth. IX de Herulis.

§. XI. *In senatu placuisse*] idem jam ante Senatus redire eos coegerat, quos Pyrrhus sub conditione dimiserat. Appianus Exc. Legat. nu. 6.

§. XIV. *Iuxta auxilia in pacto deditiois*] Sunt ejus pacti exempla quatuor in III Gorthicorum Procopii. Aliud de Luca apud Agathiam lib. I. de Castello Corsicæ apud Bizarum Historiæ Genuensis x. alia libro XVIII. & in bello in Mauros. Habet tale & Cromerus lib. XI.

C A P V T X X I V.

De fide tacita.

I. *Tacite quomodo fides interponatur.*

II. *Exemplum in eo qui in tutelam recipi à populo aut rege expetit:*

III. *Qui colloquium postulat aut admittit:*

IV. *Huc tamen dum collocutores non noceat*

integrum esse res suas promoveri.

V. *De mutis signis ex consuetudine aliquid significatibus.*

VI. *De tacita approbatione sponsonum.*

VII. *Pena quando tacite remissa.*

*ea lege, D.
locati.*

Lib. II. c.

IV. 9. 4.

L. III. c.

II. 9. 8.

Silentio quædam conveniri non male à Iavoleno dictum est, quod & in publicis, & in privatis, & in mixtis conventionibus usu venit. Causa hæc est, quod consensus qualitercunque indicatus & acceptatus vim habet juris transferendi. Signa autem consensus sunt & alia præter voces & literas, ut non semel jam indicavimus. Quædam natura insunt actui.

II. Exemplum sit in eo, qui aut ab hostibus, aut ab externis veniens, in alterius populi, aut regis fidem se dat. nam hic quin tacite se obliget, nequid faciat adversus eum statum, in quo præsidium pe-

tit, dubitari non debet. Quare sequendi non sunt qui Zopyri factum à reprehensione remotum ajunt : neque enim fides ejus in regem perfidiam in eos ad quos confugerat, excusat. Idem de Sexto Tarquinii filio, qui ad Gabios se contulerat, dictum esto. De Sinone Virgilius :

Accipe nunc Danaum insidias, & crimine ab uno

Æneid. II.

Disce omnes.

III. Sic & qui colloquium aut postulat, aut admittit, * tacite pollicetur, collocutoribus id innoxium fore. Hostibus per colloquii speciem violandis jus gentium violari, pronuntiat Livius : addit colloquium perfide violatum. nam *per fidem* mendose eo loco scribitur. Cn. Domitius eo quod Bituitum regem Arvernorum per colloquii simulationem accersitum, hospitioque exceptum vinxit, hoc à Valerio maximo judicium refert : *Nimia gloria cupiditas perfidum existere coegit.* Quamobrem mirari subit, cur scriptor libri octavi belli Gallici Cæsaris, sive is Hirtius est, sive Oppius, simile factum T. Labieni referens adjecerit, *infidelitatem ejus* (Comii scilicet) *sine ulla perfidia judicavit comprimī posse*, nisi hoc Labieni magis quam scriptoris judicium est.

Libro xxxviii.

Lib. x, c. 6.

IV. At non ultra tacita illa voluntas trahenda est, quam dixi. nam dum collocutores nihil patiantur, specie colloquii avertere hostem à belli consiliis, sua interim promovere, perfidia vacat, & dolis bonis annumeratur. quare qui deceptum spe pacis regem Perseum arguebant, non tam juris & fidei, quam animi excelsi & gloriæ bellicæ habebant rationem, ut ex his quæ de dolis bellicis diximus, satis potest intelligi. Ejusdem generis erat fraus illa qua Asdrubal ex Aufetanis saltibus exercitum servavit, & qua Scipio Africanus major situm castrorum Syphacis perdidicit, utrumque narrante Livio. Quorum exemplum imitatus * L. Sylla bello sociali apud Eserniam, ut apud Frontinum legimus.

Liv. l. xlii.

L. l. iii, c.

II. 9. 6. &

seq.

Liv. l. xxvi.

& xxx.

Lib. I. c. 5

V. Sunt & signa quædam muta ex consuetudine significantia, ut olim vittæ & rami olivarum, apud Macedones hastarum erectio, apud Romanos * scuta capiti imposita, * signa supplicis deditionis, quæ proinde obligant ad arma ponenda. Qui vero deditionem accipere se significat, an obligetur & quatenus, ex his quæ supra dicta sunt, perendum est. * Hodie vela candida tacitum habent signum petiti colloquii : obligabunt ergo non minus, quam si voce petitum esset.

VI. Sponsio à ducibus facta quatenus tacite approbata, à populo aut rege censerī debeat, & hoc jam supra diximus, nimirum ubi & actus fuit cognitus, & aliquid factum, aut non factum, cujus rei alia causa extra voluntarem foederis probandi dari non possit.

Lib. III.

c. IV. 5. 12.

& XI. 5. 15.

Lib. II. c.

xv. 5. 17. &

Lib. III. c.

xxi. 5. 3.

VII. Poenæ remissio ex sola dissimulatione non potest colligi : sed opus est actus talis, qui aut amicitiam per se ostendat, ut sedus amicitiae causa ; aut opinionem de tali virtute cui merito ante facta condonari debeant, sive ea opinio verbis indicata est, sive rebus quæ ex more institutæ sunt, ad talem significationem.

Annotata ad Caput xxiv.

- §. III. **T** *Acite pollicetur collocutoribus id innoxium fore*] Merito Agathias Ragnarum Hunnum culpat, quod abeuntem à colloquio Narsetem telo transigere voluerit. Agath. lib. II.
- §. IV. *L. Sylla*] Et Cæsar Dictator adversus Tencteros & Vsipteres. Appianus Exc. Legat. n. 16.
- §. V. *Scuta capiti imposita*] Appianus Civilium II.
- Signa supplicis deditiois*] Apud Persas manus post tergum complicatæ. Ammianus lib. XVII. ad quem locum notata Lindenbrogi vide. scuta & vexilla perversa apud Romanos. Notat idem Ammianus libro XXVI. Submittere vexilla. Latinus Pacatus Panegyrico. Apud Germanos & eorum exemplo alios, herbam porrigere. Plinius lib. XXI. qui victi se dedunt inermes supplicant, ait Servius ad I. Æneid.
- Hodie vela candida tactum habent signum petiti colloquii*] ignis succensus petiti colloquii signum apud Septentrionis populos. Meminit Iohannes Magnus & alii. Plinius lib. xv, 30, de lauru: *Ipsa pacifera ut quam prætendi etiam inter armatos hostes quiete sit indicium.*
- §. VII. *Pœna remissa*] Tractat Polybius servarus in Excerptis Legationum num. 22. an si remissa sit pœna iis qui facinus fecere, simul remissa sit mandatoribus. Non puto. Singulos enim tenent sua delicta.

CAPUT XXV.

Conclusio cum monitis ad fidem & pacem.

I. Monita ad fidem servandam.	V. Et victori :
II. In bello pacem semper spectandam :	VI. Et quorum res dubis sunt.
III. Et amplectendam etiam cum damno, Christianis præsertim.	VII. Pacem factam summa religione servandam.
IV. Vile id vitium :	VIII. Votum & finis operis.

ATque hic finire me posse arbitror, non quod omnia dicta sint, quæ dici poterant, sed quod dictum satis sit ad jacienda fundamenta, quibus si quis velit superstruere speciosiora opera, adeo me invidentem non habebit, ultro & gratiam referet. Tantum antequam dimitto lectorem, sicut, cum de bello suscipiendo agerem, monita quædam de bello, quantum fieri potest, declinando adjeci, ita nunc quoque monita pauca addam, quæ in bello & post bellum valeant, ad fidei curam & pacis : & fidei quidem tum propter alia, tum ne spes pacis adimatur. Fide enim non tantum respublica quælibet continetur, ut Cicero dicit, sed & major illa gentium societas : Hac sublata ut vere Aristoteles ἀνθρώπων ἢ πρὸς ἀλλήλους χρεία τῶν ἀνθρώπων, tollitur, quod inter homines est, commercium. Itaque merito idem ille Cicero nefarium esse ait, fidem frangere quæ continet vitam : Sanctissimum, ut Seneca loquitur, humani pectoris bonum : quam tanto magis præstare debent summi hominum rectores, quanto cæteris impunius peccant :

Off. III.
Rhet. ad
Theod. I.
c. 15.
Epistola
LXXXVIII.

cant : Itaque fide sublata * feris erunt similes , quarum vim omnes exhorrent , Et iustitia quidem in cæteris sui partibus sæpe habet aliquid obscuri : at fidei vinculum per se manifestum est , imo ideo quoque usurpatur , ut de negotiis omnis dematur obscuritas. Quo magis regum est religiose hanc colere, primum conscientiæ , deinde & famæ causa qua stat regni auctoritas. Ne dubitent igitur , eos qui ipsis fallendi artes instillant, idipsum facere quod docent. Non potest diu prodesse doctrina , quæ hominem hominibus infociabilem facit : adde & Deo invisum.

Cic. pro Q.
Ros.

I I. Deinde in tota belli administratione non potest securus & Deo fidens animus retineri, nisi semper in pacem prospectet. Verissime enim dictum à Sallustio : *Sapientes pacis causa bellum gerere : Cui congruit Augustini sententia : non pacem queri ut bellum exerceatur , sed bellum geri ut pax acquiratur.* Ipse Aristoteles non semel accusat gentes, quæ bellicas actiones, quasi pro ultimo fine sibi proponerent. Ferinum quiddam vis est : quæ in bello maxime eminent : quo diligentius curandum est ut humanitate temperetur , ne nimium feras imitando dediscamus hominem.

Oratione ad
Cæs.

Epist. 1. ad
Bonif.
VII Pol. II.
& XIV.

I I I. Pax ergo tuta fatis haberi si potest , & malefactorum , & damnorum & sumtuum condonatione non male constat : præcipue inter Christianos, quibus pacem suam Dominus legavit. Cujus optimus interpretes nos vult , quantum fieri potest , quantum in nobis situm est, cum omnibus pacem querere. Viri boni est initia belli invitum suscipere, extrema non libenter persequi : ut apud Sallustium legimus.

Rom. XII.
18.

I V. Satis quidem hoc unum esse debet, sed & plerumque utilitas humana eodem trahit : primum eos, qui minus valent : quia periculosum est longum cum valentiore certamen , & , ut in navi fit, iactura aliqua redimenda major calamitas, omissa ira ac spe fallacibus, ut recte Livius dixit, auctoribus. hunc sensum * Aristoteles sic enuntiatur : *κρείττον τοῖς κρείττοσι μέγας ἢ τῶν ὑπαρχόντων πλεονέχεια ἢ πόλεμος κρατηθέντες αὐτοῖς αὐτοῖς χεῖρον ἀπολέειν.* Satius est his , qui plus pollent aliquid rerum suarum relinquere, quam bello victos cum rebus perire.

V. Sed & eos qui validiores sunt : quia bonis suis rebus , ut idem Livius non minus vere ait , ampla ac speciosa dantibus pax est : ac melior tutiorque quam sperata victoria. Cogitandus enim Mars communis : *διεξέτιον*, ait Aristoteles, *τῶς μετὰ δόλως τῶς ἐν πολέμῳ ὡς πολεῖ καὶ παρὰ λόγῳ γίνον.* Cogitandum in bello quam multa quamque improvisa mutationes accidere soleant. In oratione quadam pro pace apud Diodorum culpantur οἱ τὸ μέγιστον τῶν ἀνημερημύτων ἀποσφραγίσμοι, ὡς καὶ τῆς τύχης ἐκ ἑαυτῶν ἐκδοσθῆναι βραβεύειν τὰ ἐν πόλεμῳ ἀπὸ τερμίνου. qui rerum gestarum à se magnitudinem extollunt , plane quasi non is mos esset fortuna belli prospera vicibus largiri. * Et maxime metuenda desperantium audacia, tanquam acerrimi morientium belluarum moriis.

V I. Quod si uterque pares sibi videantur , id vero Cæsare auctore, optimum tempus de pace agendi, dum sibi uterque confidit.

Bel. civil. I.

V I I. Pax autem facta qualibuscumque legibus, servanda omnino ob eam quam diximus fidei sanctimoniam, sollicitèque cavenda, non

tantum perfidia, sed & quidquid animos exasperat. Nam quod de privatis amicitis dixit Cicero, ad has publicas non minus recte aptes, cum omnes summa religione ac fide tuendas, tum eas maxime quæ ex inimicitis revocatæ sunt in gratiam.

VIII. Inscribat hæc Deus (qui solus hoc potest) cordibus eorum quorum res Christiana in manu est, & iisdem mentem divini humanique juris intelligentem duit, quæque semper cogitet lectam se ministram ad regendos * homines, Deo carissimum animal.

Annotata ad Caput xxv.

- §. I. *Feris erunt similes*] Legati Iustiniani apud Procopium Persicorum ἱ. Chosroen sic alloquuntur: εἰ μὴ ὡς παρόντα σε, ὁ βασιλεῦ, οἱ λόγῳ ἐγγίνοιτο, ἐκ ἂν ποτε ὀμίεθα Χοσρόλῳ τῷ Κασάδῳ ἐς γῆν τὴν Ῥωμαίων ἐν ὧσιν ἦκεν. ἀπμάσαντα μὲν τὰς διομωμισμένους εἰνα γυῖον ὄρκους, ὁ τῶν ἐν ἀνθρώποις ἀπάντων ὕψιστιν τε καὶ ἐχυνώτατον εἶναι δοκεῖ τῷ ἐς ἀλλήλους πίστεως τε καὶ ἀληθείας ἐνίσχυρον· διαλύσαντα ἢ ταῖς σπονδαῖς, ὣν ἡ ἐλπίς ἀπολείπεται μόνῃ τοῖς ἀφ' ἑαυτῶν ἐν πολέμῳ κηκορησάντων ἐκ ἐν τῷ ἀσφαλεῖ βιωτεύουσιν, ἐπεὶ ἄλλο ἐδὲν τὸ τοιούτον εἶποι τις ἂν εἶναι, ἢ τῷ ἀνθρώπων τὴν δίκαν ἐς τὴν τῶν θηρίων μετέθετο λῆσιν. ἐν γὰρ τῷ μηδ' αὐτῷ σπίνδοσθαι, τὸ πολέμῳ ἀπερφεῖν ἀλείφεται πάντως. πόλεμον γὰρ, ὁ πῖρας ἐκ ἔχων, ἐξαικίζει τῷ φύσει τὰς αὐτῶν ψυχὰς ἐς αἰεὶ πέφυκεν. Nisi ad te presentem, rex, hac haberetur oratio, nunquam potissemus Chosroen Cabada filium cum armis intraturum in fines Romanos, contemnis primum iuramentis iuratis, quod inter homines summum firmissimumque creditur veritatis & fidei pignus, ruptis præterea federibus, qua sola spes relinquitur iis qui ob belli mala non in tuto vivunt: Quid enim hoc aliud esse dicamus, quam hominum vitam in ferarum vitam mistare? Nam sublati federibus, sequetur ut omnes inter se aterna gerant bella. Bella autem sine fine hanc vim habent, ut homines perpetuo teneant natura sua extorres.
- §. IV. *Aristoteles sic enuntiat*] Philo vero de constitutione principis hunc in modum: εἰρήνη καὶ ἡ σφόδρ' ἐπιζήμιον, λυσίτελεστέρα πόλεμος. Pax quamvis cum magno detrimento, bello utilior.
- §. V. *Et maxime metuenda desperantium audacia*] Δεινὰ γὰρ καὶ κατὰ δύσπεχον μῦθον λέοντες. Quippe timenda etiam morientis lustra leonis.
- §. VIII. *Homines, Deo carissimum animal*] Sic Chrysostomus sermone de Eleemosyna dixit: ἀνθρώπου τὸ περισπένδειν ζῶον τῷ θεῷ.

F I N I S

Librorum de Iure Belli ac Pacis.

Ex vita S. LUDOVICI Regis Francorum descripta
 * à Joinvillio, capite lxxxix.

Qui in magno erant regis consilio sæpe eum reprehendebant, quod tantum laboris sumeret ad pacem inter exteros reponendam; mendose eum facere quod non eos bellare fineret; aliquanto post fore ut rectius transigatur. Respondebat rex non recte eos loqui. Si, inquit, Principes & dynastæ vicini regni mei viderent me facile perpeti ut bella inter se gererent, dicerent inter se, Rex Francorum dolo malo nos bellare patitur, atque inde odium in me conciperent, & aliquando me incurfarent, unde malum regno meo evenire posset: Præterea fieri posset ut & Dei iram in me accerferem, cum dicat Deus benedictos esse qui operam dant ut ad pacem & concordiam revocentur discordantes. Affirmare possum & Burgundiones & Lotharingos conspecta regis bonitate & iustitia tam ejus fuisse amantes eique obsequentes, ut causas controversiarum inter ipsos ortarum apud ipsum agerent. Vidi eos sæpe venientes modo Lutetiam, modo Remos, modo Melodunum, modo in loca alia in quibus Rex erat.

Ex vita ejusdem juxta Mandata S. LUDOVICI Regis data
filio ex Actis Collegii Rationalium in urbe Parisensi.

Si qua controversia aut actio in te moveatur, inquire in veritatem tam contra te quam pro te. Siquid alieni habere te animadvertas quod aut te aut majores tuos cepisse constet, fac illico restituatur. Cave bellum geras adversus Christianum quenquam, nisi ex multorum consilio, & ita si bellum evitare non possis. Quod si bellum habeas abstine ab Ecclesiasticis & iis qui tibi nihil nocuere. Si inter subditos tuos bellum aut rixæ oriantur, fac eos ad concordiam reducas quamprimum fieri potest. Sæpe specta quid Bailivi, Præpositi & alii officiales tui faciant, & in eorum actus inquire, ut si quid corrigendum sit id corrigas. Fac nullum turpe peccatum regnet in regno tuo.

TYPOGRAPHVS LECTORI

Cum circa hoc tempus in manus nostras venisset scriptio-
ris hujus commentatio in epistolam Pauli ad Philemo-
nem, visum est eam hic ponere, tum ut cum majori opere ser-
vetur, tum quia quaedam continet non aliena ab his quae in hoc
opere, lib. I. cap. II. & lib. III. cap. VII, & cap. XIV
tractantur.

HVGONIS GROTHII C O M M E N T A T I O I N E P I S T O L A M P A V L I A P O S T O L I A D P H I L E M O N E M.

Π Ἀλλ' ὁ δέσμιος Χριστοῦ Ἰησοῦ, Paulus vinctus Christi Iesu] Romæ
agens sub militis, eadem catena vincti, custodia. Act. xxix,
16. Genitivus hic causam significat, ut & infra 9. Ephes.
III, 1. II Tim. I. 8. pro quo Ephes. IV, 1. δέσμιος ἐν κυρίῳ,
vinctus in Domino.

Καὶ Τιμόθεος ὁ ἀδελφός, & Timotheus frater] Fratres vocabant se
mutuo Christiani ob communem regenerationem. Timotheus per-
petuus fermè Pauli comes, ut videre est II Tim. III, 10. etiam
Romæ ipsi aderat Eph. I, 1. Coloss. I, 1.

Φιλέμωνι τῷ ἀγαπητῷ Philemoni dilecto] Philemon nomen est græcum,
quo appellatus fuit & Poëta nobilis, & rerum naturalium scriptor
idam Plinio memoratus. Videtur habitasse Ephesi, ubi Onesimus
stea episcopatu functus est, ut & Ignatii literæ, & alii scriptores
dunt. Hunc Philemonem dilectum sive carissimum vocat Paulus,
quod eum interiore quadam amicitia, ut virum valde pium, comple-
cteretur.

Καὶ σωεργὸν ἡμῶν ὁ ἀδελφός & adiutori nostro] id est uni presbyterorum illo-
rum, qui Ephesi plures erant. Act. xx, 17. omnes autem προσεβούλευς,
atque etiam προσεβούλευς, quæ fæminis ad Christum vocandis dabant
operam, Apostoli sui operis adiutores vocabant. Rom. xvi, 3, 9.
Philipp. II, 25. Coloss. IV, 11.

2. Καὶ Ἀπφία τῇ ἀγαπητῇ & Appia dilecta] Appia nomen est Roma-
num. Π muratur in Φ more Hebræo.

Καὶ Ἀρχίππῳ τῷ συσπαινόντι ἡμῶν & Archippo commilitoni nostro] Euan-
gelistæ munus hic obiisse videtur, modo Ephesi agens, modo Colos-
fis.

nis. Col. iv. 17. ubi postea eum resedisse, ac sic episcopum factum testatur Ambrosius. Tales ob molestiam muneris commilitones suos vocare Paulus solebat, ut videre est Philipp. ii. 25.

Καὶ τῇ κατ' οἶκόν σου ἐκκλησίᾳ ἢ *Ecclesia quæ in tua domo est*] ad Philemonem hoc referendum, cui præcipue inscribitur hæc epistola. In ejus domo complures erant Christiani. Etiam tres Ecclesiam faciunt, teste Tertulliano. Sic in Aquilæ, & Priscillæ domo, qui erant, ecclesia dicuntur. Rom. xv. 15. i Cor. xvi. 19. & qui in Nymphæ domo. Col. iv. 15.

3. Χάρις ὑμῖν, καὶ ἐμπλήν δὲ τοῦ θεοῦ πατρὸς ἡμῶν, καὶ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, *Gratia vobis & pax à Deo patre nostro, & Domino Iesu Christo.*] precatur illis favorem Dei, & Christi, & prospera omnia, quæ Hebræi pacis nomine solent appellare. Vtitur sæpe hac precatione Paulus, ut i Corinth. i. 3. ii Corinth. i. 2. Gal. i. 3. Ephes. i. 2. Col. i. 2. i Theff. i. 1.

4. Εὐχαριστῶ τῷ θεῷ ἡμῶν *Gratias ago Deo meo*] Gratias Deo debemus pro domo, non tantum innos, sed & in alios collatis. Rom. i. 8. i Cor. i. 4. Eph. i. 16.

Πάντοτε μνησκὼ σου ποιήματα ἐπὶ τῶν προσευχῶν μου *semper memoriam tui faciens in orationibus meis*] eadem verba habes dicto loco Eph. i. 16. unde discas προσεύχων orationes hic dici omnes ad Deum allocutiones, etiam per quas non poscitur aliquid, sed gratiæ aguntur.

5. Ἀκούω σε τὴν ἀγάπην καὶ τὴν πίσιν *audiens charitatem tuam & fidem*] Causam reddit suæ gratiarum actionis, qualem videbis & dictis locis. Rom. i. 8. i Cor. i. 4. Ephes. i. 16. Egregia hic biga nominatur dilectio & fides. Vid. i Cor. xiii. Gal. v. 6. Ephes. vi. 23. i Theff. iii. 6. i Tim. i. 14, vi. 11. ii Tim. i. 13, ii. 22. *Ἦν ἔχεις πρὸς τὸν κύριον Ἰησοῦν quam habes in Dominum Iesum*] hoc ad fidem refertur.

Καὶ εἰς πάντας τοὺς ἁγίους ἢ *erga omnes sanctos*] hoc ad dilectionem. Sancti vocantur Christiani omnes, ut Ephes. i. 1. & alibi sæpe.

6. Ὅπως ἡ κηρυχθὶς τὴ πίστις σου ἐνεργῆς γένηται ἐν ἐπιγνώσει παντός ἔργου ἀγαθοῦ τῷ ἐν ὑμῖν εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν, *ut communicatio fidei tue efficax fiat, in agnitione omnis boni operis, quod est in vobis in Christum Iesum.*] Est primum hic trajectio. Nam verba illa εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν in Christum Iesum pertinet ad id quod præcessit τὴ πίστις σου fidei tuæ. Deinde κηρυχθὶς τὴ πίστις communicatio fidei, positum est pro ipsa fide, quæ Philemoni cum aliis illis Christianis erat communis. Et ἐν ἐπιγνώσει in agnitione hic παθητικῶς passivè sumitur, habetque innotescendi significationem. Sensus enim est: eò spectabat tua ista dilectio, ut fides, quæ tibi cum aliis sanctis communis est, actiuosa fieret, ac sic cognosceretur per bona illa opera, quæ abs te, aliisque procedunt. Ἐνεργῆς γένηται efficax fiat hic dicitur eodem sensu, quo πίστις δι' ἀγαπῆς ενεργουμένη fides qua per charitatem operatur. Gal. v. 6. Inde sequitur ἐπιγνώσις id est patefactio ejusdem fidei. Ostenditur enim fides per opera. Iac. ii. 18.

7. Χαρὸν ἔδεχσθε πολλὴν καὶ ἀθρόαν *Gaudium enim magnum habemus & consolationem*] merito, inquit, gratias Deo pro istis vestris virtutibus habemus, quia nobis maximum inde gaudium, &

in malis, quæ Euangelii causa toleramus, solatium provenit. Sic & II Cor. VII, 4. 13. I Theff. III, 7.

Ο τε πάλιν ἀνάγκη τῶν ἀγίων ἀναπέτω] ἀλλ' οὐ, ἀδελφεῖ quia viscera sanctorum refocillata sunt per te, frater] ἀνάγκη viscera hic pro animo, ut Sirach. xxx, 7. xxxiii, 5. Itaque ἀναπέπαιται τὰ ἀνάγκη refocillata sunt viscera, & infra 20 ἀνάπαυσάν με τὰ ἀνάγκη refice mea viscera parem sensum habet, cum illo ἀνέπαυσαν τὸ ἐμὸν πνεῦμα refocillaverunt meum spiritum, I Cor. xvi, 18. Pauperes inquit, tranquillo sunt animo, eo quod experiendo didicerint, in tuis divitiis paratum esse suis necessitatibus subsidium.

8. Διὸ πολλὸν ἐν Χρυστῷ παρήσκειν ἔχων ἐπιτάσσει τὸ ἀνῆκον quapropter multam in Christo fiduciam habens præcipiendi quod tui officii est] Apostolica functio a Christo mihi injuncta hoc jus mihi dat, ut tibi, Christianisque aliis ea præcipere possim, quæ officii vestri sunt. Παρήσκεις fiducia vox ex græco sermone ad Syros venit latiore significato, ita ut sæpe jus, auctoritatem significet.

9. Διὰ τὴν ἀρετὴν μᾶλλον ὡς φίλῳ propter charitatem magis obsecro] malo ut amicum precari per necessitudinem amicitie nostræ.

ὡς τὸ ὦν cum sim talis] id est, ad preces descendendo, cum talis qualem me esse nosti.

ἢ Παῦλῳ nempe Paulus] tot Ecclesiarum conditor.

ἐσέβουης senex] jam & provecta ætate, cui multa concedunt, etiam ignoti.

Νῦν δὲ καὶ δεσμιῷ Ἰησοῦ Χρυστοῦ nunc autem & vinculus Iesu Christi] id est, propter Christum vinculus, ut modo diximus. Magna debetur reverentia iis qui dura ferunt honestissimis de causis. Coloss. iv, 18. Ephes. iv 1.

10. Παρακαλῶ σε obsecro te] ὡς φίλῳ σε hic precandi, aut potius deprecandi habet significationem. Servi si quid deliquissent peccatorem sibi parare solebant, ut notat ad Terentium Donatus. Similis est huic deprecatio Plinii pro liberto Sabiniani epistola libri noni una & vicefima.

Περὶ τῷ ἐμῷ τέκνῳ, ὃν ἐγέννησα ἐν τοῖς δεσμοῖς μου pro filio meo quem genui in vinculis meis.] quem hic Romæ, dum vinculus sum, Christianum feci. Dei opus est regnare hominem. Sed tanta est ejus bonitas, ut in nominis sui consortium ministros suos admittat. I Cor. iv, 15. Gal. iv, 19. Sic & σώζειν saluare dicuntur Apostoli. Rom. xi, 14. & alii. I Cor. vii, 16.

Τὸν ποτὶ σοὶ ἄχρηστον qui tibi aliquando inutilis fuit] deprecantium mos est rerum asperitatem verbis lenire. Onesimus non inutilis modo Philemoni fuerat, sed & damnum dederat. Conjuncta esse solent fuga, ac furtum. Itaque in Codice Justiniano titulum de servis fugitivis, sequitur ille de furtis. Martialis,

A pedibus didicere manus peccare protervæ:

Non miror furem qui fugitivus erat.

Et qui servum vendebant, promittere solebant furem non esse, fugitivum non esse. L. Cum in venditione. L. Lucius. §. ult. L. Evicta re. §. ult. L. Si emptor. L. Si ita quis. L. Quia dicitur. D. de Emptionibus

bus. L. quoties D. si familia furtum fecisse dicatur. L. Et emptor §. venditorem. D. de act. empt. Varro **II** de re Rust. Seneca Controversia **III**, 21.

12. Νυνὶ δὲ σοι, καὶ ἐμοὶ ὡς χρῆσθαι nunc autem & mihi & tibi utilis] quia Paulo utilis erat, erat & Philemoni. Communia enim sunt τὰ τῶν φίλων ἀμικρονται. alludit ad nomen Onesimi.

Ὅν ἀνέπεψα quem remisi] nempe cum hac epistola.

Σὺ δὲ αὐτὸν, ταῖς τὰ ἐμὰ σπλάγχνα, παρσλαβὲς Tu autem illum, id est mea viscera, suscipe] παρσλαμβάνεσθαι varias habet significationes, omnes ad benevolentiam & beneficia pertinentes, ut apparet Act. **xviii**, 26. Rom. **xiv**, 1, 3, **xv**, 7. Hic interpreter benigne in domum recipere, quomodo Act. **xxix**, 2. τὰ ἐμὰ σπλάγχνα mea viscera, id est, ita mihi dilectum, quomodo viscera nostra diligimus.

Sic apud Plautum :

meum corculum.

13. Ὅτι ἰσθλόμενός με εἰς ἐμαυτὸν κατέχειν quem ego volebam mecum retinere.] Est hic indicativus pro subjunctivo more Græco. Volevissem eum mecum retinere, nempe nisi obstitissent rationes aliæ, quæ jam sequuntur. De hoc loquendi genere, vide quæ diximus ad Matth. **xxvi**, 39.

Ἵνα παρὲς σου διακονῇ μοι ut pro te mihi ministraret] ut mihi præstaret quæ tu si hic esses præstiturus mihi omnia esses.

Ἐν τοῖς δεσμοῖς τοῦ Ἐυαγγελίου in vinculis Evangelii] in his vinculis, quæ Evangelii causa sustineo. Idem loquendi genus, quod habuimus supra 9.

14. Χωρὶς δὲ τοῦ ὅτι γνώμενος εἰδὲν ἠθέλησαι ποιῆσαι præter tuam autem sententiam nihil volui facere.] Nolui eo uti, nisi te ultro id volente.

Ἵνα μὴ ὡς τῷ ἀνάγκῳ τὸ ἀγαθὸν σὺ, ἀλλὰ καὶ ἐκῆσται uti ne velut ex necessitate bonum tuum esset, sed voluntarium] Si eum Paulus retinuisset, non tam apparuisset voluntas Philemonis, quam si eum ad se missum ipse ad Paulum remitteret. Seneca **i** de Benef. **iv**. Si vis scire an velim, effice ut possim nolle. Ἐκῆσται voluntarium, & ἀναγκάειον necessarium, sive τὸ κατ' ἀνάγκην ex necessitate inter se opponuntur, ut **i** Pet. **v**, 2. Sic libera voluntate aliquid exsequi, & ex necessitate, inter se opponit Paulus Iurisconsultus **l**. Atqui natura §. Si libero **D**. de negotiis gestis. Laus autem non debetur nisi liberis actionibus.

15. Τάχα γὰρ διὰ τούτου forsitán enim ideo] quasi dicat, forte id Dei consilium fuit, cum eum fugere permisit. Confer Gen. **xlv**, 5.

Ἐχωρίσθαι discessit] Vides & hic quod modo diximus, lenitate verbi mitigari id quod in re est asperum. ἐχωρίσθαι dixit, pro fugir, Talia sunt, quæ Græci ἀφημισμὸς honestas appellationes vocant.

Πρὸς ὅσον ad horam] id est ad modicum tempus. Idem loquendi genus **ii** Cor. **vii**, 8. Gal. **ii**, 5. **i** Thess. **ii**, 17.

Ἵνα αἰώνιον αὐτὸν ἔχῃς ut æternum illum recipias] ut à me correctus perpetuo tibi sit utilis. Ἀιώνιον æternum ita hic dictum, quomodo apud Horatium, Serviet æternum. Doctrina Evangelica non tollit statuum differentias, & imperia dominorum in servos, ut apparet **i**. Tim. **vi**, 1, 2. Tit. **ii**, 9. **i** Pet. **ii**, 10. Eph. **vi**, 5, 6. Coloss. **iii**, 22.

Nulla ergo causa est, cur Christianus, qui ut Dominus in servos habere imperium potest, non possit habere in subditos, ut princeps. Paria sunt in domo dominus, in regno rex. Seneca III de beneficiis, 18. *Et seruo, quominus in nomen meriti perveniat, necessitas obest, et patitur ultima in or, idem, sed obstat et ei, qui regem habet, et ei qui ducem, quoniam quancquam sub dispari titulo varia in illos licent.* Ideoque Petrus imperia regum & dominorum inter se æquat. Nam & servos male meritos domini non adito magistratu torquere, imo & occidere poterant. I. 1. D. de his qui sui, vel alieni juris sunt. Instit. eod. tit. 6. In potestate. Nec Romæ tantum id jus fuit, sed & in Græcia. Vide Senecani Controversia v, 35. Venit enim hoc ex jure gentium, ut nos docent dicta Iuris loca. Hoc jure quomodo domini uti deberent, ex quo Christiani facti sunt, Paulus eos docuit, eadem dicturus regibus, si tam reges tunc fuissent Christiani, quā multi dominorum erant Christiani. Et Nicodemus & Iosephus Arimathensis senatores fuere, cum imperio, & puniendi potestate. Nam senatus tam publicus populi, quam urbis Hierosolymitanæ jus verberandi habebat, ut apparet Matth. x, 17. Act. v, 48. 11 Cor. xi, 24. imo & morte puniendi, si quando Romani id permitterent sicut generalem permisum habebant Iudæi occidendi alienigenam, qui intra templi septa intrasset. Hos tamen senatores, discipulos suos, Christus nunquam monet, ut ab eo munere desisterent. Et si id fecisset, rupisset haud dubiè legem, quæ legitimo more ad tale munus vocatis imperabat, fungi eo munere, quod longe ab ipso abfuit, qui dum vitam egit mortalem factus fuit sub lege. Gal. iv. nec ullam ejus partem infregit ipse, aut aliis infringendi autor fuit.

16. *ἐκ τῆς ὥς δούλου non jam ut servum*] Supple *tantum*, quod sequentia ostendunt. Sæpe apud omnes gentes, maxime vero apud Hebræos, hæc particula subauditur: deinde repetendum ex superioribus *οὐκ ἀλλὰ εἰς* suscipe.

Αὐτὸν δὲ δούλον sed supra servum] pertinentem ad tenon solo jure herili, sed &

Ἀδελφῶν ἀγαπητῶν fratres dilectum] nempe Christianis omnibus.

Μάλιστα ἐμοὶ maxime mihi] mihi qui ejus operam fidelem sum expertus.

Πόσῳ δὲ μᾶλλον σοι' quanto autem magis tibi] tibi multo carior, quam mihi esse debet, quia in tuo usu semper futurus est, dum volēs.

Καὶ ὧς σαρκεὶ ἐν in carne] Corpus Onesimi non tam ipsius est, quam eum est, *κατ' ὅσον καὶ χρησάσθαι possessione ἐν usu.* Apud Aristophanem Cario.

Τὸ σῶμα τοῦ ἡδ' ἐκ ἐπὶ τὸν κύριον

Κρατῆς ὁ δαίμων, ἀλλὰ τὸ ἐκωνημένον

Domino dominium corporis non dat suis

Fortuna, sed ei qui suum pretio facit.

Solent permisceri inter se *σὰρξ caro* & *σῶμα corpus*, ut apparet ex Hebræo. Soph. i, 17. Ezech. x, 12, & alibi, collatis versionibus Græcis & Latinis.

17. Εἰ δὲ ἐμὲ ἔχεις κοινωνόν *Si ergo me habes socium*] Si me habes pro amico, ac proinde rerum tuarum particeps.

Παραλαβὲ αὐτὸν *suscipe illum*] non modo pœnam, quam jure tuo exigere poteras ei condona, sed & benignè eum excipe. In domum, in animum recepisti dixit in re plane simili Plinius in Epistola ix, 24.

Ὡς ἐμὲ *sicut me*] nam amicus Paulo cum esset Onesimus, quod ipsi præstatur, Paulo ipsi præstari videbatur.

18. Εἰ δὲ π ἡδίκησέν σε *Si autem aliquid nocuit tibi*] si quid fugiens abstulit.

Ἡ ὀφείλει αὐτ *debet*] aut si ex rationibus tuis reliquator erat. Nomen generis pro specie.

Τέτο ἐμὸι ἐλόγη *hoc mihi imputa*] id meis rationibus imputa. Me pro eo fac tuum nomen.

19. Ἐγὼ Παῦλος ἔγραψα τῇ ἐμῇ χειρὶ *Ego Paulus scripsi mea manu*] Vt certus sis, habes hic manum meam. Poteris me ubi voles convenire ex chirographo. Hoc est, quod scribere cautionem vocat Scholiastes ad L. Titius D. quæ res pignori. Adde l. lect. D. Si certum petatur. & L. Aurelius. §. quidam. D. De liber. leg.

Ἐγὼ δόσω σοι *ego reddam*] hoc Latine dicitur pecuniam constituere, de quo titulus est in Digestis. Forma ipsa continetur his verbis, ἐγὼ δόσω, aut satisfaciam tibi, ut habet Novella cxv, 6. Quæ inferi solet titulo Codicis, de pecunia constituta. Sic in l. Eum qui, §. Iulianus, Formula hæc legitur. *Scripsi secundum mandatum Seji, si quid tibi debitum approbatum erit, me tibi cauturum, & soluturum sine controversia.* Et alia, L. quidam, eodem titulo: *Decem quæ Lucius Titius ex arca tua mutua acceperat, salva ratione usurarum, habes penes me domine.* Constituī autem pecunia potest, etiam quæ naturaliter tantum debetur, L. i. §. debitum. D. dicto titulo. Servi Dominis debere possunt, non quidem civiliter, sed naturaliter stipulatur, §. adhiberi, cum lege sequente. Sic & pro obligatione naturali rectè fidejussor accipitur. L. fidejussor. §. fidejussor. D. de fidejussoribus.

Ἴνα μὴ λέγω σοι ὅτι καὶ σεαυτὸν μοι προσφείλεις *ut non dicam tibi, quod & te ipsum mihi debes*] Est ἡμῶς figura προσφαισιῶς five reticentiæ, cum dicimus omittere nos velle, quod maxime dicimus. Poteram dicere ait Paulus, te non tantum rerum tuarum, sed & tui ipsius mihi esse debitorem : nempe quia Philemon absque Paulo fuisset, mansisset in crassis tenebris vitiisque, longè à spe salutis.

20. Ναὶ ἀδελφεὶ ἰτα *frater*] Ναὶ hic est precantis, ut apud Hebræos.

Ἐγὼ σε ὀγαίμην ἐν κυρίῳ *ego te fruor in Domino*] id est, liceat mihi gaudere de tuis in Christo profectibus. Syr. xxx, 2. ὁ παιδίσκων τῶν αὐτοῦ, ὀησεται ἐπὶ αὐτοῦ *qui castigat filium suum gaudet in eo.* Ignatius ad Magnesios: Διακόνε Σωτήριον ἔγω ὀγαίμην *Diaconi Sotionis quo ego gaudeam.* Idem ad Ephesios: ὀγαίμην ὑμῶν ἀεὶ πάντες, *gaudeam vobis semper.*

Ἀνάπτωσέν με τὸ ἀλάγχνα ἐν κυρίῳ *refice viscera mea in Domino*] id est propter Christum fac me tranquillum hac de re.

21. Πιστοῦς τῇ ὑπακοῇ σου ἔγραψά σοι *confidens in obedientia tua scripsi tibi*] Fiduciam mihi fecit, cognita illa tua, quam Evangelio præstas

obedientia. Ita *ὁπακη* obedientia sumitur Rom. I, 5. xv. 18. xvi, 19. 26. II Cor. vii, 15. x, 5, 6. I Petr. I, 14, 22.

Ἐιδὼς ὅτι καὶ ὑπὲρ ὃ λόγῳ ποιήσεις sciens quoniam & super id quod dico, facies] pro certo habeo plus te facturum, quam ego audeam poscere.

22. *Ἄρα ὃ καὶ ἐποιμαζέ μοι ξενίαν simul autem & para mihi hospitium*] Hospitium para. ita sumitur *ξενία hospitium* Act. viii, 23, & apud Iosephum & alios.

Ἐλπίζω ὅτι ὅτι ἀφ' ὧν ὁ Θεὸς ὑμῶν χαρισθήσεται ὑμῖν nam spero per orationes vestras me donatum ire vobis.] spero fore ut ad preces vestras Deus me (id est adventum ad vos meum) vobis concedat. Sunt qui spem hanc Pauli impletam putant, & liberatum eum à vinculis ivisse in Asiam : rediisse Romam.

23. *Ἀσπάζονται σε Ἐπαφρόδης Salutant te Epaphras*] Nomen plenum est *Ἐπαφροδίτης* Ph. II, 25. iv, 18. Contractum *Ἐπαφρόδης* Coloss. I, 7. iv, 12. Cujus generis nomina in *αῖς* contracta multa adduximus ad Lucæ initium.

Ὁ σωμαχμώλωτός με concaptivus meus] Vnus eorum, quorum mentio Act. xxvii.

Ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ in Christo Iesu] id est propter Iesum Christum, ut supra 20.

Μάρκος Marcus] is cuius mentio Act. xii, 12, 25. xv, 37, 39. Coloss. iv, 10.

24. *Δημῆς Demas*] cui plenum nomen Demetrius. Nominatur Coloss. iv, 14. II Tim. iv, 10.

Λευκῆς Lucas] Medicus qui Euangelium & Acta nobis dedit. Vid. Col. iv, 14. II Tim. iv, 11.

Οἱ συνεργεῖ με adjutores mei.] Vide supra 1.

Ἡ χάρις τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ Gratia Domini nostri Iesu Christi] Favor Christi.

Μετὰ τοῦ πνεύματός μου cum spiritu vestro] id est, sit vobiscum : Eadem locutio Gal. vi, 18. Alibi pro eo dixit *μεθ' ὑμῶν, καὶ μετὰ πάντων ὑμῶν vobiscum, & cum omnibus vobis.*

Ἀμήν Amen] Est vox quam Ecclesia respondebat lectis epistolis. Ideo omnibus Pauli epistolis cœpit adscribi. Vide quæ ad Matth. vi, 13.

F I N I S.

LIBRI PRIM I

CAPITA.

I.	Q uid Bellum, quid Ius?	Pag. I.
II.	An Bellare unquam iustum sit.	15
III.	Belli partitio in publicum & privatum. Summi imperii explicatio.	45
IV.	De bello Subditorum in Superiores.	79
V.	Quis bellum licite gerant.	93

LIBRI SECVNDI

CAPITA.

I.	D E belli causis, & primum de defensione sui & rerum.	Pa. 100
II.	De his qua hominibus communiter competunt.	112
III.	De acquisitione originaria rerum: ubi de mari & fluminibus.	126
IV.	De derelictione praesumpta & eam secuta occupatione: & quid ab usucapione & praescriptione differat.	137
V.	De acquisitione originaria juris in personas: ubi de jure parentum: de matrimoniis: de collegiis, de jure in subditos: servos.	145
VI.	De acquisitione derivativa facto hominis: ubi de alienatione imperii, & rerum imperii.	170
VII.	De acquisitione derivativa qua fit per legem: ubi de successione ab intestato.	174
VIII.	De acquisitionibus qua vulgo dicuntur juris Gentium.	195
IX.	Quando imperia vel dominia desinant.	205
X.	De obligatione qua ex dominio oritur.	214
XI.	De Promissis.	219
XII.	De contractibus.	228
XIII.	De iurjurando.	241
XIV.	De eorum qui summum imperium habent promissis & contractibus & juramentis.	256
XV.	De federibus ac sponsonibus.	262
XVI.	De interpretatione.	275
XVII.	De damno per injuriam dato, & obligatione qua inde oritur.	289
XVIII.	De legationum jure.	294
XIX.	De jure sepulturae.	304
XX.	De poenis.	313
XXI.	De poenarum communicatione.	365
XXII.	De causis injustis.	384
XXIII.	De causis dubiis.	393
XXIV.	Monita de non temere etiam ex justis causis suscipiendo bello.	401
XXV.	De causis belli pro aliis suscipiendis.	411
XXVI.	De causis justis ut bellum geratur ab his qui sub alieno imperio sunt.	417

LIBRI TERTII

CAPITA.

L	Q uantum in bello liceat, regula generales ex jure natura: ubi & de dolis & mendacio. Pag. 424	
II	Quomodo jure gentium bona subditorum pro debito imperantium obligentur: ubi de repressaliis. 443	
III.	De bello justo sive solenni jure gentium: ubi de indictione. 448	
IV.	De jure interficiendi hostes in bello solenni, & alia vi in corpus. 456	
V.	De rebus vastandis eripiendisque 468	
VI.	De jure acquirendi bello capta. 471	
VII.	De jure in captivos. 490	
VIII.	De imperio in victos. 495	
IX.	De Postliminio. 498	
X.	Monita de his qua sunt in bello injusto. 508	
XI.	Temperamentum circa jus interficiendi in bello justo. 512	
XII.	Temperamentum circa vastationem & similia. 530	
XIII.	Temperamentum circa res captas. 541	
XIV.	Temperamentum circa captos. 543	
XV.	Temperamentum circa acquisitionem imperii. 551	
XVI.	Temperamentum circa ea qua jure gentium postliminio carent. 556	
XVII.	De his qui in bello medii sunt. 559	
XVIII.	De his qua in bello publico privatim sunt. 564	
XIX.	De fide inter hostes. 566	
XX.	De fide publica qua bellum finitur: ubi de pacis pactione, de sorte, de certamine condicto, de arbitrio, deditione, obsidibus, pigno- ribus. 574	
XXI.	De fide, manente bello: ubi de induciis, commentu, captivorum redemptione. 592	
XXII.	De fide minorum potestatum in bello. 600	
XXIII.	De fide privata in bello. 603	
XXIV.	De fide tacita. 606	
XXV.	Conclusio cum monitis ad fidem, & pacem. 608	

EXPLICATI. AVT EXAMINATI,
AVT EMENDATI.

Ex sacris Literis:				Caput	Verf.	Pag.
Veteris Testamenti.						
	Caput	Verf.	Pag.			
Genesis.	IV.	14.	19	I Regum qui Latinitis		
		24.	20	IV Regum.	III.	19.
	IX.	5, 6.	19		VI.	18. & seq.
	XIV.	16. & seq.	558	I Paralip.	XVIII.	296
		20.	472		XIX.	2.
	XVIII.	23. & seq.	426		XXIII.	92
	XX.	12.	428		XXVI.	32.
	XXV.	6.	179	II Paralip.	XVI.	2, 7.
	XXXVIII.		214		XIX.	2.
Exodus.	XVII.		17		XX.	37.
	XX.	2. & seq.	341	Psalms.	II.	22
		5.	338	Esaías.	II.	4.
		12. & seq.	333	Ierem.	XXXVIII.	5.
		17.	338			26.
	XXI.	14.	370	Ezechiel.	XVIII.	327.
	XXII.	2.	46, 106	Ecclesiast.	XII.	7.
		1, 9.	336	Proverbia.	XVI.	4.
Leviticus.	XVIII.		151			
Numer.	XIV.	30.	243	Novi Testamenti.		
	XX. & XXI.		117	Matthæus.	V.	17.
Deuterom.	XIX.	19.	335			19, 26
	XX.	OI, I5.	17			21. & seq.
		II.	451			23.
		19.	531			246
	XXII.	1.	266			30. & seq.
	XXII.	28.	87			27
	XXIII.	6.	267			26. 33, 47, 48
Iosue.	IX.		244			44. & seq.
Judicum.	III.	15.	93		XI.	13.
	XX		244		XXII.	20.
						93
I Samuelis qui Latinitis					XXIII.	21.
I Regum	VIII.	2.	81		XXIV.	51.
	X.	5, IO.	520		XXVI.	25.
	XI.		434			52.
	XIX.	18.	520	Marcus.	VI.	48.
	XXV.		245		X.	19.
						338
				Lucas.	II.	1.
						387
					XIV.	13.
						345
					XVII.	3.
						325
					XXII.	30.
						431
					XXIV.	28.
						429
				Iohannes.	IV.	9.
						267
						Iohan-

	I	N	D	E	X.
Caput	Verf.	Pag.		de mendacio.	428. & seq.
Iohannes. VIII.	7.	316		de civitate Dei.	534
XVIII.	36.	388		c. si quis servum. XVII. q. 4.	159, 493
Ast. Apost. VII.	27.	7		c. de Iudeis. dist. 45.	345
X.	2.	7		c. 2. de Treuga & pace,	521, 533
XVI.	3.	419		Adrianus quodlibet. 2.	419
XVII.	4.	8		Dominic. Soto de just. & jure. l. v. c. i.	411
Ad Roman. I.	25.	344		Franciscus Victoria relectione de Indis :	
III.	27.	21		& de jure bells.	50, 121, 375
VII.	14.	22		Medina de restitutione, q. 10.	426
X.	5.	9			
XII.	17.	29			
XIII.	1.	23			
	2, 45.	81			
	4.	25, 29			
XIV.	23.	349		Lex Solonis.	46, 106
I ad Cor. VII.	21.	159		Lex XII Tabularum.	28, 46, 106
	25.	151			
	36.	149			
	14.	237			
II ad Cor. X.	3.	30		Digestis.	
XI.	3.	133		De justitia & jure. l. i. § hujus studii.	468
XII.	14.	178		Lex hoc jure.	18
Ad Galat. III.	25.	9		De divisione rerum. l. quadam.	128
IV	1.	128		De pactis. l. conventionum.	263
VI.	5.	159		De minoribus. l. in causa cognitione.	237
Ad Ephes. II.	3.	237		l. i.	18
VI.	12.	30		Si quadrupes pauperiem fecisse dicatur.	
Ad Coloss. III.	22.	159		Ad l. Aquil. l. quemadmodum. §. item.	116
I ad Tim. II.	1, 2, 3.	22		De religiosis & sumtibus funerum. l.	
Ad Titum. II.	9.	159		cum loca.	468, 503.
Ad Hebr. VI.	17.	243		De conditione indebiti. l. Iulianus.	446
VII.	13.	21		De lege Rhodia de jactu. l. 2. §. cum in	
	19.	9		eadem. 116. l. dñiouis.	387
VIII.	7.	9		Depositi l. bona fides.	214, 248
XI.	6.	343		De districtione pignorum. l. rescriptum.	
	33, 34.	17		§ I. 446.	
Iacobus. I.	15.	332		II. De legatis & fideicommissis. l. cum	
IV.	1.	30		ita legatum. § in fideicommissio.	185
V.	12.	250		Ad legem Falcidiam. l. pretia.	233
I Petri. II.	12.	83		Si tabula testamenti nulla exstabit,	
	16.	159		unde liberi. l. scripto § I. 177, 178	
† Iohannis. II.	16.	333		De damno infecto. l. Fluminum. § ult.	
III.	16.	21		& l. Proculus.	374
V.	16.	320		De acquirendo rerum Dominio. l. quod	
				in litore.	128
				l in agris limitatis.	131
				l. transfugam.	436, 477
				De acquirenda vel amittenda possessio-	
				ne. l. I. § I.	473, 474
				Nequid	
Ex Theologis.					
Synodus Nicænsis can. XII.		34			
Synodus Arelatensis I can. XII.		35			
Concilium Toletanum I.		155			
Leonis epistola.		35			
Augustinus quest. super Iosue.		427			
Augustinus de libero arbitrio.		47, 107			

I N D E X.

<i>Nequid in loco publico vel itinere fiat. l. litora.</i>	128
<i>De diversis temporum præscript. l. si quisquam.</i>	129
<i>De furtis. l. 1.</i>	4
<i>De incendio, ruina, naufragio. l. quo naufragium. §. quod ait.</i>	116
<i>De sepulcro violato. l. sepulchra.</i>	470
<i>Ad legem Corneliam de sicariis. l. furtum.</i>	106
<i>De poenis. l. aut facta.</i>	336
<i>l. crimen.</i>	377
<i>De iure fisci. l. Imperatores.</i>	316
<i>De captivis & de postlimin. l. navibus, & seq.</i>	503, 504
<i>l. postliminii. § in pace.</i>	505
<i>l. non dubito.</i>	ibid.
<i>l. in bello.</i>	500
<i>l. postliminium. § postliminio.</i>	499
<i>§ filius quoque.</i>	502
<i>l. si captivus.</i>	500
<i>l. hostes.</i>	449
<i>l. si quid bello.</i>	500
<i>De verborum significationibus. l. probum.</i>	4
<i>De regulis juris. l. j. nostrum.</i>	237

Codice.

<i>De Iudeis. l. nulli.</i>	321
<i>De legibus. l. non dubium.</i>	155
<i>Quando Imperator inter pupillos cognoscit.</i>	63
<i>Quando liceat unicuique vindicare se, vel publicare devotionem.</i>	327
<i>De postliminio reversis. l. ab hostibus.</i>	504
<i>Ad legem Iuliam Majestatis. l. ult.</i>	316
<i>De emendatione propinquorum.</i>	319

Institutionibus.

<i>De rerum divisione. § 1.</i>	128

Ex Iurifconsultis.

<i>Bartolus in l. conventionum. D. de pactis.</i>	603
<i>in l. hostes. D. de captivis.</i>	387
<i>Zafius Apologia contra Eckium.</i>	604
<i>Didacus Cornarius in Clem. si furio-</i>	

<i>sus : De Homicidio parte III. § 1.</i>	103
<i>in c. peccatum. p. II. § 10.</i>	340
<i>Ferdinandus Vasquius Menchatensis controversiarum illustrium. I. c. 9.</i>	510

<i>c. 13.</i>	411
<i>c. 25.</i>	339
<i>c. 46.</i>	332
<i>II. c. § 1. n. 34.</i>	257
<i>III. c. 3.</i>	577

<i>Menochius arbitrarium questionum.</i>	524
<i>Ioannes Bodinus de repub. l. 1. c. 8.</i>	256,
	260
<i>v. c. ult.</i>	281
<i>VI. c. ult.</i>	335
<i>Guili. Barclayus adversus Monarchomachos. III. 8.</i>	86
<i>IV. 16.</i>	90
<i>VI. 23. 24.</i>	86
<i>Franciscus Connanus commentariorum juris civilis.</i>	
<i>lib. I. c. 6. & v. c. 1.</i>	219
<i>lib. III. c. 6.</i>	202

Ex Philosophis.

<i>Plato, Gorgia.</i>	317
<i>de legibus. ix.</i>	106
<i>xiii.</i>	509
<i>Xenophon 1. Socraticorum. IV.</i>	150
<i>Aristoteles Nicomachiorum. v. 10.</i>	514
<i>15.</i>	309
<i>Politicorum IV. 4.</i>	51
<i>Problematum sectione XXIX.</i>	394
<i>M. Tullius Cicero de officiis 1.</i>	405
<i>III.</i>	230, 418
<i>Ad Atticum, XIII. 27.</i>	405
<i>L. Annaeus Seneca De beneficiis IV.</i>	249
	284
<i>Plutarchus questionum Romanarum.</i>	
<i>CVIII.</i>	150

Ex Historicis.

<i>Polybius.</i>	369, 519
<i>Livius v.</i>	120
<i>XXXIV.</i>	264
<i>Appianus Civilibus.</i>	585
<i>Mithridatico.</i>	285
<i>Iustinus ex Trogo.</i>	588
<i>Valerius Maximus.</i>	571
<i>Tacitus</i>	

I N D E X.

<i>Tacitus Historiarum.</i> II.	199, 200	<i>Scriptor ad Herennium.</i> IV.	518
<i>Eucherius in historia martyrum Agau-</i>		<i>Philo de legibus specialibus.</i>	377
<i>nensium.</i>	89	<i>Plinius VIII. epistola ad Aristonem.</i>	156
Ex aliis.		<i>Panegyricus dictus Constantino Con-</i>	
		<i>stantii filio.</i>	518
<i>Demosthenes,</i> V.	445	<i>Festus Pompejus.</i>	249, 499
<i>Virgilius.</i>	295	<i>Dantes.</i>	387

I N D E X

R E R V M P R Æ C I P V A R V M

A C V E R B O R V M,

quæ in hoc opere continentur.

A.

A bdicari regnum an possit. 185	gentium. 196, & seqq.
Abdicato filio an quid debeatur. 178	Actio injuriæ an Christiano conveniat. 323
Abitus tutus quomodo sumatur. 596	Actionum injurarum gradus. 332, & 333
Abrahamus bello adjuvit extraneos à fide. 267	Actionum forensium & belli iidem fontes. 101
Abrahamus res hostiles sibi acquisitas judicat. 472	Actor ut bellum vitetur, re dubia potius cedere debet. 397
Abrahami filii ex Cethura non habuerunt partem hereditatis. 179	Actus homini inevitabiles an puniri possint. 309
Absentes an partem prædæ ferant. 481	Actus, qui humanam societatem non spectant, puniendi non sunt. 379
Absentium jus præsentibus accrescit. 156	Actus ex more communes nemini prohibendi. 121
Abolvere cur satius quam condemnare. 498	Actus interni an punibiles inter homines. 328
Abolutio à juramento, unde vim habeat. 249	Actus imperfecti an puniantur jure gentium. 337
Abstinentiæ in solo pacatorum exempla. 560, & seqq.	Actus contra conscientiam illiciti. 394
Aburdus intellectus, vitandus. 276, & seqq.	Actus publici, & privati in bello publico. 476
Acceptio pro altero facta quid operetur. 225	Actus beneficii. 228
Acceptatio an præcedere alienationem possit. 170	Actus permutatorii. 229
Accessionis jus quale. 200, & seqq.	Actus diremtorii. <i>ibid.</i>
Accipi plus potest quam quod nostrum est, sed sub onere restituendi quod excidit. 425	Actus communicatorii. 230
Acculare an Christiano conveniat. 315, & 328.	Actus mixti. <i>ibid.</i>
Accusatores ex officio publico constitui melius. 328	Actus positivi & negativi quantum differant. 272
Achæi dolis abstinabant. 436	Actus communes à dividuis distinguendi circa restitutionem. 510
Acquiri bello non possunt, quæ penes hostes sunt, sed non hostium. 475 & 486	Actus contra juramentum factus quando sit vitiosus tantum, quando & irritus. 249
Acquiruntur bello quoad jus externum, quæ hostis noster bello acquisiverat. 475	Actuum humanorum, qui aliis hominibus sunt utiles, plura genera. 228
Acquisitio naturalis in bello. 472	<i>Adnot.</i> 197, & 198
Acquisitio rerum originaria. 126	Admiralitatis natura. 227
Acquisitiones improprie dictæ juris	Admiralitatis contractus. 230
	Adonia à regno exheredatus, 185
	Adoptatus ex conjectura voluntaria succedit. 179

I N D E X.

Adoptivi non succedunt in regnis à populo delatis.	182	Alienam rem accipere pro debito non licet, ubi debitum per iudicium consequi datur.	<i>ibid.</i>
Adulter & adultera ad quam restitutionem teneantur.	292	Alienam rem restituere unde, & quatenus teneamur.	214
Advocatiæ jus.	67	Alienam rem reddens, præmium inventionis non recte petit.	215
Ædificare in littore an liceat & quatenus.	120	Alienandi sua jus naturale.	151
Ædificatio in mari aut littore.	128	Alienati imperii exempla.	59, 60
Æqualitas exigendi in contractu qualis requiratur, & quare.	231	Alienatio requirit actum externum & acceptionem.	170
Æqualitas in contractibus requisita quoruplex.	230. & <i>seqq.</i>	Alienationis requisita quædam inere sunt juris civilis.	170
Æqualitas rei in contractibus qualis.	232	Alieno uti quomodo liceat.	115
Æquivocatio. <i>vide</i> Locutio ambigua.		Alieno qui utitur in necessitate, tenetur ad restitutionem.	116
Æs, & aurum diduci possunt.	202	Alieno debito nemo obligatur naturaliter, nisi heres. 259, 377, 378, 443	
Ætas est quid personale.	183	Alimenta an liberis debeantur, & quo sensu.	176. & <i>seqq.</i>
Ætolorum mos.	580	Αληθηνείν.	247
Afrorum mos circa prædam.	478	Allodialia regna quam successionem sequantur.	183, 184
Agamemnonis iuramentum de re illicita.	245	Alluvio cuius naturaliter.	200
Ager potest vendi mensura nominata, non tamen ad mensuram.	200	Alluvio quando cedat proximorum prædiorum dominis.	200, 201
Agri divisi, sive assignati, sive limitati: mensura comprehensi, arcifinii sive occupatorii.	131	Alvei mutatio an fines immutet.	131, 132
Agri capti quando intelligantur.	474	Alveus ficcatus cuius naturaliter.	198
Agri capti publici fiunt.	477	Alveus ficcatus privatis quando cedat.	200, 201
Agri capti: de his Hebræorum, Lacedæmoniorum, & Romanorum mos & consuetudo.	<i>ibid.</i>	Alvei ficcati cuius jure gentium.	198
Agri in dubio non censentur arcifinii.	200	Αμείστηται quid.	514
Agri postliminio recipiuntur.	503	Amenis promittendo non obligatur.	221
Agricolis parcendum.	521	Amenti falsum dicere, non est mendacium.	432
Ager Bœotus secundum fines, qui ante bellum erant, intelligendus.	277	Amentes populi, an dominium habeant.	386
Agésilai dictum.	427	Amici qui sint in jure postliminii.	499
Αγν.	377	Amicorum causa bellum recte suscipitur.	413
Agnatica successio linealis.	184	Amicitia non ex sola indigentia nascitur.	104
Alapam occidendo alterum arcere an liceat jure naturæ, an Evangelico.	105	Amicitia conventio in pace quid operetur.	582
Alendi liberi, etiam vulgo quæsit: etiam ex incestis, quod jus Romanum sprevit.	177	Amonita nec federati, nec perpetui hostes Hebræorum.	267
Alexander latro & prædo dictus.	101	Αμφοβολία apud Rhetores.	176
Algerienses prædones.	506	Animantia muta alunt sobolem. <i>ibid.</i>	
Aliena res occupari potest, ad vitandum periculum.	425	Animantibus quæ ruri intersunt parcendum.	533
Aliena res ad debiti consecutionem accipi quando possit.	175	Ανοβολία quid.	445

I N D E X.

Angariatus sequi quo sensu à Christo
 jubetur. 27
 Angliæ regni successio. 187
 Angliæ jus circa prædationes, quæ
 contra legem fiunt. 293
 Animus vitiat actiones sua natura li-
 citas. 268
 centum Anni tres ferme ætates. 140
 Antiochus an jus habuerit in He-
 bræos. 87
 Ἀνθρωποφάγας figura. 243
 Anthropophagi. 305
 Aodis factum quale. 93
 Ἀφ᾽ ἑσθίας quid. 113
 Ἀφ᾽ ἑσθίας quid. *ibid.*
 Appellationis exemptio an à subdito
 acquiri possit. 143
 Ἀποστολὴν. 338
 Apostolorum judicatio qualis. 387
 Aptitudo juris species, quid. 269
 Aptitudo moralis non facit nasci ob-
 ligationem restitutionis. *ibid.*
 Aptitudo, & proprie debitum bene
 distinguenda, ubi concurrunt. 270
 Aqua profluens quænam sit. 117
 Aquas corrumpere in bello an liceat. 462
 Ara Misericordiæ apud Athenienses. 370
 Aratori bovi parcendum. 533
 Arbitr de bello lectus de possessio-
 ne pronuntiare non debet. 586
 Arbitri officium quod. *ibid.*
 Arbitri reges vel iudices. *ibid.*
 Arbitrorum genera. 584
 Arbor scientiæ boni & mali, cujus
 rei symbolum. 113
 Arbor vitæ, cujus rei symbolum. *ibid.*
 Arcifinii agri, sive occupatorii. 131
 Ἀρχαίων ἄρχων Aristoteli quæ. 52
 Argumentis paribus pars utra præ-
 ferenda. 394, 395
 Argumenta, qualia in judicandis mo-
 ralibus. *ibid.*
 Arma apud Rom. postliminio cur
 non recepta. 504
 Arma hosti alicujus subministrare
 hostis est. 426
 Armis hostium uti licitum. 429
 Armorum vox quid significet. 276
 Arragonica successio. 188
 Arrogatio. 158

Arx quid. 276
 Arrium vocabula quomodo accipien-
 da. *ibid.*
 Asiæ finis circa prædam. 478
 Asimonæi. *vide* Macabæi.
 Assecurationis contractus. 230. natu-
 ra. 236
 Assertio à promissione multum distat. 434
 Assertio mera futuri quid, & quam-
 vum habeat. 220
 Atticum jus de captivis redemptis. 502
 Auctores belli injusti ab aliis discer-
 nendi. 516
 Aves quorum sint. 115
 Auxilia ab una parte promissa intel-
 liguntur sumptu petentis. 278
 Auxilium mittere quis excusetur. 284
 Auxilium venisse quando dicatur. 605

B.

B Arbari male à Græcis pro hos-
 bus habiti. 386
 Barclaji sententia de jure resistendi,
 quod sit penes populum, vel ma-
 jorem ejus partem. 86
 Bellandi pro alio justæ causæ. 511
 Bellandi jus inferioribus potestari-
 bus quibusdam concessum. 50
 Bellantium extra territorium quæ
 capiuntur, an jure belli acquiran-
 tur. 486
 Bellare quidam lege vetantur. 99
 Bellum à natura quo sensu. 16
 Bellum juris gentium quo sensu. 18
 Bellum an vetetur lege, quæ data est
 Noæ. 19. an vetetur lege Evange-
 lica. 21, 22
 Belli definitio. 1
 Belli vocis origo. *ibid.*
 Bellum an justum aliquod jure natu-
 ræ. 15
 Bellum aliud privatum: aliud publi-
 cum: aliud mixtum. 46
 Bellum privatum an licitum post
 constituta judicia, & quibus casti-
 bus. 46. privatum aliquod lege
 Moysis permixtum. 46. an cum Eu-
 angelio pugnet. 46. Ambrosii &
 Augustini dicta contra illud. 47

I N D E X.

Bellum iustum , ac solemne quid.	449	cari.	420
Bellum ex edicto.	451	Belli efficientes causæ , principales , adjuvantes, instrumentales.	98
Bellum Cn. Manlii in Galatas an ius- tum. 50. Caji Cæsaris in Germa- nos an iustum. 50, 51. Octavii & Decimi an iusta bella : Cassii quo- que bellum an iustum.	51	Belli causa iusta, injuria sola. 101. & defensio vitæ. 102. causæ Belli suasoriæ , & justificæ , & principia illius.	100
Bellum publicum solemne , vel mi- nus solemne.	49	Belli iniusti effectus iniusti.	510
Bellum gerere reservatum habenti summum imperium.	50	Belli vindicta modum excedere non debet.	512
Bellum quando & quatenus ab infe- rioribus potestatibus geri possit : & an tale bellum publicum dicen- dum. 50. & an geri possit ab illis ex conjectura voluntatis superio- ris.	50	Belli non iusti causæ possunt esse pro- babiles.	517
an Bellum civile sit pejus tyrannide.	92	Belli jure quinam occidi possint. <i>vide</i> Occidere & Occidi.	
Bellum pro sociis, & pro amicis.	413	Belli denunciandi formulæ.	452
Bellum suscipi potest pro quibuscum- que hominibus.	413	Belli indictio.	452
Bellum an licitum pro amicis alie- nis.	413, & 414	circa Belli indictionem instituta ci- vilia.	453
Bellum geri potest per homines im- probos.	420	Bello non indicto an capta capien- tium fiant.	454
Bellum an licitum in eos, qui in natu- ram delinquant.	338	Bello capta jure gentium acquirun- tur.	473
Bellum an licitum , ut cogantur ali- qui fieri Christiani.	344	Bello capta cujus jure ipso gentium fiant.	475
ad Bellum iniustum obligatur nemo.	270	Bello capta singulorum fieri frequens sententia.	476
Bellum pro solo offensivo quando su- mendum.	279	Bellorum civilium crudelitas.	492
Bellum non licitum ob nimiam po- tentiam vicini tantum.	108	Bello iniusto capta an restituenda ab eo, qui cepit. 510. & an restituen- da ab eo, qui detinet.	510
Bellum iustum aliunde vitium habe- re potest.	389	Bello iniusto capta, cum restituuntur, an quid detrahi possit.	510
Bellum an utrinque iustum detur.	398	Bello iniusto capta , si consumta sint, bonæ fidei possessor non restituit.	511
Bellum omittendum sæpe nostri, & nostrorum causa.	404	Bello civili res quomodo acquiran- tur.	486
Bellum ob poenam suscipere debet esse validioris multo.	406	Bello non solemni res quomodo ac- quirantur.	486
Bellum suscipiendum ex necessitate aut occasione.	406	Bello quæsitæ quædam Regis proprie fiant.	60
Bellum pacis causa gerendum.	609	Bello iniusto extortum secuta pace an repeti possit.	292
Bellum statim geri potest , ut indi- ctum est.	454	ex Bello irregularitas.	407
Bellum iniustum qui gessit , rectè ad impensas solvendas cogitur.	542	in Bello quæ capi & non capi pos- sunt.	542
Bellum pacis causa.	551	Bellorum mala.	407
Belli causæ justificæ debent publi-		Bellorum pro alienis subditis susce- ptorum exempla.	414
		Bella publica, sine causa, iniusta. 100	
		Bella pro aliis per naturam licita & probata.	98
		Bello an peti possint persecutores Christianissimi.	346
		Bella	

I N D E X.

Bella sine ullis causis, feritas. 385
 Bella ex causis suavoriis, non iustifi-
 cis, prædatoria. 385
 Bella an suscipienda ob delicta in
 Deum. 340
 Bella pro subditis iusta: & an neces-
 sario suscipienda. 411
 Bella ob leves causas vitiosa. 402
 Bella iusta ante Mosem. 17
 Bella iusta Moſis extra causas à Deo
 iustas. *ibid.*
 Bella improba Hebræorum postre-
 mis temporibus. 30
 Bella ob legatos violatos. 300. ob se-
 peliendos mortuos. 384. ob
 pœnam. 337
 Benjaminitarum cum cæteris Israe-
 litis controversia. 244
 Beneficia principis an durent post
 ejus mortem. 260
 Beneficia principum an semper revo-
 cari possint. 260
 Beneficia Regum quotuplicia. *ibid.*
 Beneficia quædam ignotis tribuen-
 da. 266
 Beneficia etiam malis debent Chri-
 stiani. 268
 in Beneficiis conferendis gradus ob-
 servandi. *ibid.*
 Bestiæ dominus an ex facto bestiæ
 teneatur. 293
 publicum Bonum privato præhaben-
 dum. 82
 Bona avita in successione distinguun-
 tur à noviter quæsitis. 180. quibus
 naturaliter relicta censeantur. 180
 Bona noviter quæsitâ naturaliter cre-
 duntur proximo relicta. 180
 Bona legatorum an possint pro deli-
 cto capi. 299
 Bona subditorum ex facto superio-
 rum obligantur ex jure gentium. 444
 Bona jure civili, aut jure gentium
 quæsitâ æque alienantur in pace. 576
 Βελλοικῶν quæ Aristoteli. 52
 Brabantorum lex contra liberos ex
 secundis nuptiis. 179
 Brasidæ dictum. 428

C.

Cælate quid. 230
 C. Cæsaris bellum in Ariovistum
 quale. 453
 Cananæis se deditibus parcere po-
 tuerunt Israelitæ. 244
 Canones quid constituant circa po-
 pulationes. 533
 Canones de servis quomodo intelli-
 gendi. 493
 Capere bello quomodo sit contra ca-
 ritatem. 542
 Capere homines in bello quatenus
 liceat. 543
 Capienda non sunt bona innocen-
 tium, si ex debitoribus principalibus
 nostrum consequi possumus. 542
 Capita rerum. 517
 Capitalia quædam delicta post Euan-
 gelium prædicatum. 25
 Capitales cognitiones cur defugerint
 Christiani. 32
 Capti quando possint interfici. 523
 Captio Romanorum adversus Car-
 thaginienses. 280
 Captionum exempla. 276
 Captivus idem pluribus pretium de-
 bere potest. 598
 Captivus an redire debeat, mortuo
 eo, quem redimere debebat. 598
 Captivi promissum de reditu in car-
 cerem valet. 605
 Captivi res, nisi apprehensæ, non ac-
 quiruntur. 598
 Captivi quorum in potestate nunc
 sint. 494
 Captivi occidi belli jure possunt. 460
 Captivi an quovis tempore occidi
 possint. *ibid.*
 de Captivis & rebus cur specialiter
 conveniri debeat. 500
 Captivorum redemptio. 548. permu-
 tatio. 548
 Captivorum redemptio quam favora-
 bilis. 597
 Captivorum posteri, servi. 491
 Captivorum redemptionem quæ ve-
 tant leges, an iustæ. 597
 Captivorum bona Romano jure fisco.
 cedunt, si heres nullus sit. 503
 Captus alii se dedere non potest. 605

I N D E X.

Captus in bello iusto an licite fugiat.	547	Causæ abstrahentes à peccato quæ.	333
Capta actu bellico quorum sint.	478	Causæ dispensandi intrinsecæ & extrinsecæ.	331
Capta bello quatenus conscientia pura acquirantur aut retineantur.	541	Causæ subnascentes in bello.	425
Capta bello iniusto non sunt capiendum jure interno.	557	Cepisse bello rem quando quis dicatur.	474
Capta bello iniusto, prioribus dominis reddita.	ibid.	Certamen singulare an permittendum ad bellum vitandum.	397
Capta post pacem initam reddenda.	579	Certamina certo numero an licita.	583
Capti bello servi fiunt etiam citra delictum.	490	Certus non est certiorandus.	231
Capti censentur qui intra præsidia ducti sunt.	ibid.	Chirographi Thesalorum controversia.	501. & 497
Capti gratis dimissi.	548	Christus non est tantum interpret legis per Moysen datæ.	21
Capti quibus acquirantur.	492	Christi facta non omnia nos ad imitationem obligant.	49
Captorum bello liberi an servi: & quatenus.	490	Christiani non restiterunt malis Imperatoribus: etiam cum prætextus esset probabilis resistendi.	84
Captis parcendum in bello. 521. exceptiones, quæ vulgo contra adferuntur.	522	Christiani jurarunt per res creatas cum respectu ad Deum.	246
Captis quid faciendum, ubi servitus in usu non est.	548	Christiani etiam sine armis militant.	421
Captivitatis jus etiam injuria dicitur.	492	Christiani tenentur auxilio esse Christianis periclitantibus ob Religionem.	270
Captivitatis jus non est jus gentium universale.	493	Christianis an resistere superioribus permittatur in summa necessitate.	88. veteres etiam in summa necessitate non restiterunt, cum possent.
Captivitatis jus quale his temporibus.	494		88
Caput civitatis interitus.	207	Christianorum fedus inter se: ejus obligatio.	270
Caritas nos obligat sæpe, ut clare loquamur.	429	Christianorum veterum sententia de juramento.	250, 251
Caritas multa vetat, quæ ex jure stricto sumto fieri possunt.	425	Christianorum mos circa captos.	494
Caritas vetat sæpe quod jus permittit.	ibid.	Christianos an deceat ex præda quaestum facere.	565
Carnifex quomodo de justitia sententiæ instruendus.	420	Circumcidi Christiani an potuerint.	429
Caro imbecillam corporis conditionem significat.	30	Circumcisio ad quos populos pertinuerit. 8. olim multis populis cur necessaria. 8. ab extraneis sponte suscepta, & quare.	8
Carthago cives an urbem significet.	280	Citatio in locis non tutis.	454
Castellæ regni successio. 184, & 187		Citatio in repressaliis.	447
Castigatio utilis ei qui castigatur.	319	Civis eorum capi potest, qui nostrum civem injuria detinent.	446
Casus improvisi conductorem non liberant.	234	Civis innocens an iuste dedi possit, ut excidium vitetur.	411
Catonis Censorii dolus.	432	Civium & servorum differentia.	496
Causæ injustæ, & suavoriæ, & exempla utriusque.	584		Cives
Causæ impellentes quæ peccatum excusant.	332		

I N D E X.

Cives Romani quo sensu dicantur, qui in orbe Romano vivunt. 209	Colloquii usus ad vitandum bellum. 395
Cives quando jus damni repetendi habeant in Magistratus. 290	Coloniæ naturaliter non subsunt ci- vitati matri. 208
Cives an abscedere à civitate possint. 157	Comites legatorum an sint inviola- biles. 299
Civis civitatem indemnem quomodo præstet. <i>ibid.</i>	Commeandi jus qualem interpreta- tionem recipiat. 596
Civitas quomodo dividatur, & quo effectu. 208	Commeandi securitas etiam extra territorium dantis porrigitur. 597
Civitas bello victa an definat civitas esse. 496	Commeatus an ad bona extendatur. <i>ibid.</i>
Civitatis res belli jure acquiruntur. 497	Commeatus morte dantis an extin- guatur. <i>ibid.</i>
Civitas injusta non definit civitas ef- se. 450	in Commeatu comites qui. <i>ibid.</i>
Civitas injusta à piratarum coetu quid distet. <i>ibid.</i>	Commodatarius ad quid teneatur. 232
Civitatis jus in cives. 157	Comminatio nemini jus dat. 243
Civitates federatæ imperio distinctæ. 52	Commissions. <i>vide</i> Dimicationes.
Civitates immortales quo sensu. 206	Commerciorum libertas. 119
Civitates desciscientes recipere, con- tra amicitiam est. 583	Commodator quando intra prædi- ctum tempus rem repetere possit. 284
Civitatis jus in magistratus quale. 290	Communio an durare possit. 113
Classis quid. 276	Communio quibus ex causis cessave- rit. 114
Clausula, ut cætera tamen rata ma- neant. 581	Compensari non potest id quod bel- lo causam dedit, aut jure gentium factum est. 572
Clarigatio. 452	Compensatio debetur subditis, quo- rum bona pace alienata sunt. 576
Clausula, si populus velit, quid ope- rerur. 603	Compensatione non est lachendum jus tertii. 572
Clemens Alexandrinus pro pœnis & militia. 33	Compensatur cum promisso res inju- sta detenta. 571
Clementia in bello. 518	Compensatur cum promisso debitum. <i>ibid.</i>
Clerici bello arcentur, & quatenus. 99	Compensatur cum promisso damnum datum. 572. & pœna. <i>ibid.</i>
Clericis interdicta est militia. 35	Compromissi usus ad bellum vitan- dum. 396
Clero olim exclusi, qui post baptis- mum militassent, aut magistratum gessissent. 35	Concessio immunitatis à vectigalibus & tributis quomodo intelligenda. 284
Coemptio an licita. 122	Concessum an morte concessoris in- tereat. 597
Cogendus ad religionem Christiana- nam nemo. 345	Concubinatus quidam species matri- monii naturalis. 154
Cogere pugnat cum statu inferioris. 63	Concupiscere in Decalogo quid. 338
Cognatica successio linealis: & ejus fundamentum. 184	Condicere. 452
Collegio destructo an res maneat eorum, qui aliis superunt. 207	Conditio non impleta liberat fidem. 571
Colloquium postulans ad quid obli- getur. 607	Conditiones contra eum, qui elocu- tus
Colloquio durante res suas promove- re licet. <i>ibid.</i>	

I N D E X.

- rus est, potius interpretandæ. 579
 Conditio, si res maneant eodem loco, quando tacitè insit. 283
 Conditionem deferentis an accipientis verba plus valeant. 285
 Conjecturæ ad interpretationes. 281
 Conjecturæ extendentes. 281
 Conjecturæ restringentes. 283
 Conjectorum locus ad interpretationem. 277
 Conjugium. *vide* Matrimonium.
 Consensus solus inducit obligationem. 172
 Consensus populi in rebus modicis sequi facilius præsumitur. *ibid.*
 Consilia & præcepta interdum distinctè efferuntur. 33
 Consilia sapientum quantum valeant. 394
 Consiliarii Regum quomodo obligentur ex bello injusto. 510
 Constra an solo cedant. 202
 Constantiæ debitum quale. 221
 Constantinopolitani nullum jus ad eligendum Imperatorem habuerunt, quod non dependeret à populo Romano. 209
 Constituens non semper superior constituto. 56
 Consuetudo quomodo introducatur 139
 Consuetudo pro consensu populi in jure concedendarum jurisdictionum. 172
 Consuetudo horum temporum de mobilibus bello captis. 504
 Consuetudo hodierna de recipiendis deditis. 522
 Consumens nummos furtivos ad restitutionem tenerur. 215
 Consortia impiorum vitare, sapiens monitum. 268
 ad Contrahendum nemo metu impellendus. 231
 Contractus quid. 230
 Contractuum divisio. 229
 Contractus innominati qui, & unde dicti. 210
 Contractu populi facto cum liber esset, Rex postea factus tenerur. 260
 Contractus vergens ad perniciem publicam an obliget. 260
 Contractus Regum secum ferentes alienationem pecuniæ populi, regni, partis regni, patrimonii regalis, an valeant. 260
 Contractus Regis, an actionem pariant. 257
 Contractus Regis subditis jus cogendi non dant. *ibid.*
 Contractus Regum an leges dicendæ. 258
 Contractus & leges misceri possunt. 259
 Contractus perfectus sine scriptura. 285
 Contractus Regum & populorum an interpretandi ex jure Romano. *ibid.*
 Contractui extrinseca non sunt indicanda. 231
 in Contractibus vitium rei indicandum, & quare. 230, & 231
 de Contractibus leges Romanorum & Hebræorum. 232
 Contractibus invasorum sive tyrannorum populi non tenentur. 261
 Contractuum natura repudiat ambiguitas locutiones. 431
 Contumelia quo sensu ab injuria distinguatur. 28
 Conventio de redemptione an rescindi possit ob læsionem. 597
 Conventionum divisio in publicas, & privatas. 263
 Conventionum publicarum divisio. *ibid.*
 Conventiones. *vide* Contractus, & Federa.
 Convictus cum impiis & contumacibus quatenus sit illicitus. 268
 qualis prohibeatur. 269
 Cornelius mansit Centurio post baptismum. 25
 Cornelia lex pro heredibus eorum, qui posthumini redierunt. 502
 Corpus ad servitutem obligari potest. 272
 Corpus naturale idem quamdiu dicatur. 206
 Corpus ex terra ortum terræ debetur. 305
 Corpus humanum bestiis dari miserandum. 306
 Corpora hominum debent dissolvi extra conspectum. *ibid.*
 Corcy-

I N D E X.

Corcyrensis controversia inter Athenienses & Corinthios.	279
Corraria quid.	477
Credens pecuniam patri ad alendum filium, actionem habet in filium.	216
Creditor tenetur de perceptis fructibus supra usuram.	216
Culpa sine dolo sufficit ad restitutionis obligationem.	510
Culpa media inter injuriam & infortunium.	514
Curatores regni summum imperium habere possunt.	59
Curæ clericis interdictæ.	35
Cyri & Arsicæ controversia.	186

D.

D Annus quid, & unde dictum.	289
Damnum contra honorem & famam datum.	293
Damnum faciendo quomodo detur.	290
Damnum non faciendo quomodo detur.	290
Damni directe dati, & in consequentiam, distinctio.	374
Damni causa qui dicantur.	291
Damni dati consequentia quæ censentur.	291
Damna in dubio pace remissa censentur.	578
Datum ob causam turpem retineri potest.	217
Datum ob rem honestam, sed alioqui debitam, an retineri possit.	217
David quo modo & quatenus Sauli restitit.	87
David res acquirit jure belli.	475
David à juramento illicito implendo abstinet.	245
Debendi vox diversas habet significationes.	176
Debitum non ex justitia causam justam bello non dat.	388
Debita an remissa pace præsumantur.	577
Debito universitatis an singuli obligentur, & quatenus.	155
Debitorem carceri eximens creditori tenetur.	426
Deceptiones quæ vitandæ Christianis.	

nis.	536
Decemvirorum Romæ juramentum de re illicita.	245
Decima de præda consecrata.	472
Deditus nec receptus an civis maneat.	369
Dediti sine conditione an occidi possint.	460
Deditio conditionata, & ejus effectus.	265
Dediti quando possint interfici.	523
Dediti recipiendi.	522
Deditis pure quid faciendum sit, statuendum à Rege, aut à populo.	603
Deditorum oppida incendi possunt jure belli.	468
Deditio pura.	585
Deditio antequam murum aries percussit.	522
Defendere innocentem an teneamur, & quando.	413
Defendens se nos opus habet denuntiatione jure naturæ.	451
Defensio an jus det in tertium qui non invadit.	102
Defensio rerum an jus det occidenti.	105
Defensio licita in aggressoris adjutores.	425
Defensionis actus pacem non rumpit.	580
Defensio in bellis publicis quæ, & qualis. 108. in his, qui bello causam dederunt, non licita.	108
Deflorator virginis ad quid teneatur.	292
Defunctis gratia redditur in liberis.	180
Dejectus dicitur qui vetitus est accedere.	278
Deliberati & indeliberati actus distinctio.	514
super Deliberationibus politicis regulæ.	404
Deliberationum fines, & media inter se comparanda, & quomodo.	404
Delicta quomodo contractibus comparentur.	315
Denuntiatio honesta etiam ubi non necessaria.	451
Denuntiatio in quibus bellis necessaria.	410
Denuntiatio pura & conditionata.	452

I N D E X.

Denuntiatio ad proximum praesidium.	452	Diis ascripta quæ juris sunt gentium.	304
Denuntiatio cur requiratur.	453	Δικαιώματα.	4
Denuntiatione an opus, ubi legati violati sunt.	454	Δικαιωσὶν quæ Aristoteli.	52
Depositarius ad quid teneatur.	232	Dilatio conditionis ante acceptationem non obligat.	285
Depositum prædoni reddendum, si dominus non appareat.	248	Diligendorum gradus.	29
Deposita bona post publicationem fisco non priori domino reddenda, & quare.	215	Dimicatio singularis quibus casibus licita.	108
Depositam apud se rem suam nemo reddere tenetur.	ibid.	Dimicationes sine fructu illicitæ.	524
Derelictum quid censetur, spe recuperandi amissa.	139	Dimidium navium de integris intelligendum.	277
Desertores jus legationis non habent.	295	Direptio prædæ qualis.	481
Desperatio hosti eripitur, rebus servatis.	535	Direptionis concedendæ aut negandæ rationes.	481, 482
Despoliatio quid.	485	Disciplina militaris Romana.	564
Deus promittendo obligatur.	221	Dispensandi in lege penali causæ quæ.	331
Deus in juramento testis & ultor.	246	Dispensatio distinguitur ab æquitate.	332
Deus probavit jus prædæ.	472	Diffimulatio an licita.	428
Deus nocentibus parcit innocentum causa.	426	Divisio rerum.	127
Deus quo jure efficiat, ut peccata posteris noceant.	376	Divortia olim licita. 148. Christianis prohibita.	ibid.
Deus quo sensu dicatur mutare consilium, & poenitentia dñci.	243	Do ut des.	229
quando dicatur improprie nos fallere.	243	Dolor non dat jus occidendi.	523
Deus populo cladem immittit, ob Regum facta.	377	Dolus bonus quis.	427
Deus ἀποφύγει quo sensu.	317	Dolus en ex genere semper malorum.	428
Deus propter se omnia fecisse quo sensu dicatur.	ibid.	Dolus in bello an licitus, & quis.	427, 428
Deus an non possit agere, nisi ob finem.	ibid.	Doli mali vox.	215
Dei jus in homines.	426	Dolo contrahens ad quam restitutionem teneatur.	292
Dei lenitas in novo federe.	326	Dolo res hostium capere licet.	477
Dei factum circa liberos peccantium cur hominibus non imitandum.	376	Dolis abstinere generosum.	435
Deo mendacium non convenit.	433	Domanii fructus distinguendi à domanio.	172
Deo magis quam hominibus obediendum agnoscunt & Philosophi.	80	Domanium. vide Patrimonium populi.	
Dictatoris potestas aliquando summa.	58	Dominatio paucorum ad regnum accedit.	537
ad eum Diem, exclusive, an inclusive intelligendum.	594	Dominium externum.	473
Dierum vox in federibus quomodo intelligenda,	277	Dominium naturaliter & per alium acquiritur.	476
		Dominium furiosi unde.	128
		Dominium infantis unde.	ibid.
		Dominium conditionatum.	132
		Dominium rerum, quæ pondere, mensura, & numero constant, quando transeat.	217
		Dominium externum sine interno.	492
		Dominia quomodo intendant sublaro subjecto,	205
			Domini-

INDEX.

Dominus rei præferendus ei, qui depofuit, & quare.	214. 215
Dominus qui denuntiavit ne fervo crederetur, tenetur de peculio aut in rem verfo.	215
Dominum rei, quam poffidet, ignorans, nemini tenetur.	217
Domini rerum, quæ de navi jactæ funt, partem ab aliis repetunt.	<i>ibid.</i>
Domos incendere inhumanum.	532
Donare, pro transigere.	277
Donatio an acceptari poffit mortuo donatore.	225
Donationes à magiftris militum factæ.	481
Δωροφόρος fervi unde.	546
Dubitare quis poteft contemplative, non active.	418
Dubitans fubditus an recte militet.	418
Dubitans de jure quid facere debeat.	394
Dubitans quomodo ad judicandum dirigi poffit.	<i>ibid.</i>
Duellum. <i>vide</i> Dimicatio fingularis.	
Dux proprie quis.	600
Dux milites quatenus obliget.	601
Dux de belli caufis transigere non poteft. <i>ibid.</i> inducias dare poteft.	602
Dux homines, imperia, agros jam acquifita concedere non poteft.	<i>ibid.</i>
Dux condonare poteft nondum quaefita: etiam qui fummus dux non eft.	602
Ducis belli jus eximium in præda.	480
Duces belli difpenfatores prædæ apud Romanos.	479
Duces Romani quomodo fe gesserint circa prædam.	<i>ibid.</i>
Duces belli quidam de præda nihil decerpferunt.	481
Duces belli quomodo obligentur ex bello injufto.	510
Ducum pacta quam recipiant interpretationem,	603

E.

Eccléfia jus an habeat in infidelis.

387

Εκδικαίῳ quid apud Paulum Apoftolum.	48
Εἰρήνη quid.	264
Eleazari factum.	463
Eligens indignum, reipublicæ tenetur.	250
Emens rem alienam, reftituere eam venditori non poteft.	217
Ementi pignus à creditore, tenetur qui oppignoravit, etiamfi res fit aliena.	215
Emptor rei captæ bello injufto an quid impendii deducat.	558
Εναισθηφάνια.	276
Ενεχυριασμοί.	444
Ενθλαί.	3
Επεικεια.	283
Επεικειας fontes & regulæ.	<i>ibid.</i>
Επιμαχία.	265
Επιτορκείν.	247
Epifcoporum confilia circa bella.	394
Επρχαί.	129
Equi & Equæ quæ poffliminio apud Romanos recepta,	504
Errans hofti obligatur ex pacto.	604
Errantes in partem Christianæ religionis an puniendi.	346
Error an irritum actum faciat.	222
Effeni non jurabant.	250
Euangelii præcepta an contineantur in jure naturali,	21
Εορκείν.	247
Εξαιρετών.	480
Exceptionem habens jus habet ad pecuniam redactam ex bonis fuis venditis.	216
Executionis ad modum quod pertinet, conditionem non facit.	606
Exercitoria actio unde.	224
Exercitores an reneantur in folidum ex facto magiftri,	224
Exercitus quid.	276
Exheredato filio, an quid debeatur.	178
Εξίς.	206
Exitus liber cum itinere libero intelligendus.	277
Exploratores graviter puniendi caufa.	463
Exfules non tenentur imperius civitatis.	158
Exteri quomodo de rebus bello captis judicare debeant.	486
Exteris quomodo jus nafcatur ex lege ci.	

I N D E X.

ge civili.	203
Exteriorum res retinentur pro jure nostro, aut civis nostri.	446
Externi testari non prohibentur jure naturali.	173
Externi juris qualis efficacia.	493
Externum dominium sine interno.	493
Extrinseca contractui non sunt indicanda.	231

F.

F acio ut facias.	229
Facio ut des.	<i>ibid.</i>
Facinorosi an sepeliendi.	308
Facultas, juris species, quid & quod-tuplex.	3
Facultas eminens, quid.	2
meræ Facultatis quæ sunt, an tempore amittantur.	143
Falsum dicere amenti, & infanti, non est mentiri, stricte sumpta voce.	432
Fato fieri quæ dicantur.	477
Favor in promissis.	278
Favorabilia in dubio realia.	280
Favorabiliora quomodo interpretanda.	278
Fecialium usus Romæ.	394
Federatus an defendendus contra federatum.	413
Fedus quid.	263
Fedus quando renovatum censeatur.	271
Fedus an duret parte violata.	271
Fedus antiquius quando præferendum.	270
Fedus cum populo reale.	280
Fedus cum Rege non semper personale.	280
Fedus jus dat Regi qui regno pulsus est.	281
Fedus cum populo, aut justo rege, invalori sive tyranno non prodest.	281
Fedus inæquale proprie jurisdictionem non dat.	66
Fedus inæquale quod.	65
Federe inæquali qui tenetur populus, liber esse non desinit.	66
Federe inæquali qui tenetur rex potest summum imperium retinere.	66

in Federe superior quis dicatur.	66
Federis rumpendi materia odiosa.	279
Federa quædam idem statuunt, quod jus naturæ, & quare.	264
Federis princeps imperium in quibus rebus habeat.	67
Federis inæqualis pericula unde.	69
Federa inæqualia contrahuntur, etiam ubi bellum non fuit.	266
Federa an contrahi possint cum his, qui alieni sunt à vera Religione, quæ, & quatenus jure naturæ, jure Hebræo, jure Evangelico.	266, 267, 268
Federa cum quibusdam populis vetita lege Hebræa.	246
Federa quæ favorabilia, quæ odiosa.	280
Federa æqualia, tum pacis, tum societatis.	265
Federa inæqualia.	<i>ibid.</i>
Federa æqualia de commerciis.	<i>ibid.</i>
Federa personalia.	280
Federa realia.	<i>ibid.</i>
Federati inæquales an jus legandi habeant.	295
Federum divisio.	264
Federum inæqualium divisio.	265
Federum distinctio circa jus possibilia.	504
Feminae captivæ: Hebræorum lex pro illis.	464
Feminae succedunt in regnis patrimonialibus.	181
Feminae quomodo obnoxie bellico juri.	519
Feminis parcendum.	<i>ibid.</i>
Feræ quorum sint. 115. lex, quæ eas regi addicit, non injusta.	<i>ibid.</i>
Feræ in sylvis privatis non sunt nullius.	196. 197
Feræ sunt Principum in Germania.	198
Feras an dominus amittat, si aufugerint.	197
Ferruminatio non facit confusionem.	202
Feuda Franca, sive libera.	69
Feuda longæva possessione acquiruntur.	141
Feudale jus in personam, & in rem.	69
Feudalis obligatio non tollit summum	

I N D E X.

mum imperium. 69
 Fendalia regna qua successione defe-
 rantur. 183
 Fendum ligium. 69
 Fides in bello. 567
 Fides prædoni, & tyranno debetur.
 567. 568
 Fides perfido an servanda. 571
 Fides compensando quomodo libe-
 retur. 571
 Fides tacita quæ. 606. 607
 Fides commendata in bello. 608
 Fides quæ vim habeat juramenti,
 251
 in Fide esse quid? 66
 bonæ Fide rem alienam qui emit,
 pretium an repetat. 217
 Fidei bellicæ partitio. 175
 bonæ Fidei, & stricti juris discrimen
 an valeat inter populos diversos.
 278
 bonæ Fidei possessor non tenetur de
 re, quæ perit. 216
 bonæ Fidei possessor, si rem alii do-
 naverit, an teneatur. 216. si rem
 vendiderit, an & quando teneatur.
ibid.
 bonæ Fidei possessor an naturaliter
 fructus suos faciat. 202
 bonæ Fidei possessor ad rei restitutio-
 nem tenetur. 214
 malæ Fidei possessor quale jus tem-
 pore acquirat. 492
 malæ Fidei possessor an speciem per-
 dat. 202
 bonæ Fidei possessor recte impendia
 repetit, & quæ. *ibid.*
 malæ Fidei possessor impendia repe-
 tit. *ibid.*
 Fideicommissum familiæ relictum
 quem ordinem sequatur. 185
 Fideicommissio obnoxia longævo
 tempore acquiruntur. 141
 Fide jubens & solvens pro aliquo
 contemplatione tertii actionem
 habet in eum, qui liberatus est. 215
 Fidejussio qualis actus. 230
 Fidejussor ad mortem obligari non
 potest, ad exilium potest. 375
 Fidejussoris obligatio, immediate
 unde. *ibid.*
 Filia fratris majoris an præferenda
 fratri minori in regni successione.
 188

Filius an debeat accusare patrem
 proditorem. 298
 Filius à patre rege in regno exhere-
 dari an possit. 185
 Filius natus patre jam rege, an præ-
 ferendus ante nato. 186
 Filio abdicato & exheredato an quid
 debeatur. 178
 Filii naturales an succedant patri, &
 adoptari possint. 179
 Finitivus status Rhetorum. 276
 Flacci dolus. 432
 Flumen totum interdum ripam alte-
 ram sequitur. 131. 132
 Flumen idem quo sensu. 206
 Flumina quomodo occupentur. 129
 Fluminis cursu mutato an imperiū
 fines mutantur. 132
 Fœnus nauticum. 230
 Funeraria actio cujus naturæ. 217
 Francici juris successio in regnis.
 184
 Francorum imperium distinctum à
 Romano. 209
 Francorum regni divisio in orientale
 & occidentale. *ibid.*
 Francorum regum successio olim ali-
 quatenus à populi voluntate pe-
 pendit. *ibid.*
 Francorum jus de postliminio extra
 bellum publicum. 505
 Francorum jus circa servos. 493
 Francorum mos ad bellum vitan-
 dum. 397
 Francorum moderatio in bello circa
 res sacras. 534
 Francorum mos circa prædam. 479
 Frater minor an præferatur fratris
 majoris filio. 187
 Fratris filius an patruo regis præfe-
 rendus in successione. 188
 Fraudantes vectigalia ad quid te-
 neantur. 292
 Fructus ut uni populo vendantur pa-
 ctio an licita. 122
 Fructus qui restituendi. 216
 Fructus industriales rei non deben-
 tur. 216
 Fructus cōsumpti an restituendi. 216
 Fructus in pace qui concessi intelli-
 gantur. 579
 Fructus cum re restituendi. 215
 Fructus restituendi ex damno dato.
 290
 Fur

I N D E X

Fur ad quid teneatur.	292	Hæreticus Augustino quis.	346
Furis nocturni & diurni distinctio quo jure nitatur.	106	Harmonicâ proportio an in pœnis locum habeat.	335
Furiosus promittendo non obligatur.	221	Hæstarum erectio.	607
Furtum contra jus naturale.	4	Hebræi jussi sacra gentium abolere.	469

G.

G Abacothitarum controversia.	244	Hebræorum lex pro fœminis capti- vis. <i>vide</i> Fœminæ captivæ.	
Gallicum jus de præda mari- tima.	485	Hebræorum mos de agris captis. 477. de corona victi Regis.	484
Galliæ jus circa prædationes quæ contra legem publicam fiunt.	293	Hebræorum jus circa servos.	493
Germani una uxore contenti anti- quitus.	148	Hebræorum lex. <i>vide</i> Lex.	
Gelricum jus de insula & alluvione.	200	Hebræorum jus in liberos.	546
Genetis nomen sæpe adhæret spe- ciei.	277	Hebræorum lex de arboribus in bei- lo. § 31. pro servis.	547
Germania non fuit pars Rom. Impe- rii.	108	Hebræorum leges in contractibus.	232
Germanorum veterum latrocinia.	450	Hebræorum sententia distinguens ea, quæ natura honesta sunt.	258
Gigantum ætas.	113	Herodis Magni liberorum contro- versia.	186
Gladium accipiens gladio peribit, quo sensu dictum.	48	Hispanicum jus de prædis terrestri- bus & maritimis.	486
Gladios gesserunt Apostoli quidam.	47	Hispanicum jus de postliminio , de Comitatibus & arcibus. § 04. de navibus , quas piratæ ceperunt.	505
<i>Γράμνη</i> Aristoteli quid.	283	Hollandiæ jus circa prædationes, quæ contra legem fiunt.	292
Gothorum moderatio in bello circa res sacras.	534	Hollandiæ mos circa obligationes exercitorum.	224
Gradus in Levitico prohibiti , an & nunc matrimonia impendant.	151	Hollandicum jus de agris inundatis. 100. circa insulas , & alveos sicca- tos.	199
Gradus qui in Levitico per interpre- tationem prohibiti censentur.	152	Homicida quid restituere teneatur.	291
Græci aliquando plures uxores ha- buere.	148	Homicidas occidere ut liceat , unde ortum habeat.	19
Græcorum mos circa prædam.	478	Homo ad quæ jus habeat.	290
Gratia mortuis quomodo reddatur.	180	Homo homini instrumentum.	476
Gratiam referre prius quam benefi- cium conferre.	<i>ibid.</i>	Hominum reddendorum pactum de viviis intelligendum.	277
Gravia supra modum eximenda à verborum universitate.	284	Honestatis generale præceptum in Evangelio.	27
Gubernandi tres formæ.	54	Honestum quid & quoruplex.	15

H.

H Abitatio an concedenda exte- nis, & quibus legibus.	120	Honoribus arcentur nocentum libe- ri.	377
Hæres non tenetur ex vi sola jura- menti facti à defuncto.	248	Hostis quid antiquis.	264
Hæres an de pœna teneatur.	358	Hostis occisio , indistincta quo sensu licita.	457
		Hostis an offendi possit in solo paca- to.	

I N D E X.

to.	459
Hosti subministrans res an pro hoste habendus.	426
Hosti mentiri licere qui fenserint.	433
Hostem spoliare an liceat. <i>vide</i> Spoliare.	
res ad Hostem missæ quando, & quatenus intercipi possint.	426
Hostes sepeliendi.	307
apud Hostes esse possunt qui non hostili sint animo.	513
Hostes qui.	449
Hostes sunt & qui pro parte summum imperium habent.	<i>ibid.</i>
Hostes sunt etiam, qui inæqualiter federati sunt.	450
Hostium subditi, hostes.	453
Hostium subditi ubique offenduntur jure belli.	459

I

I acobus probat jus acquirendi bello.	472
Iacobi filii ex ancillis ab ipso adoptati in jus succedendi.	179
Idololatras quos morte puniat lex Hebræa.	344
Idololatriæ species & gradus.	323. 344
Iehu factum quale.	93
Iephrhis controversia cum Ammonitis.	138
Ignoscere an liceat interdum. an liceat posita lege pœnali.	330. 331
Ignorantia quæ delictum minuat.	339
Illicita eximenda à verborum universalitate.	284
Illyrii prædari soliti, triumphati.	450
Immemoriale tempus. <i>vide</i> Tempus immemorale.	
Immunitas rerum ad agriculturam pertinentium.	542
Impediens aliquem à petendo munere quando teneatur.	290
Impedens in rem alienam receptu difficilem sumptus servat.	216
Imperator Romanus an imperium habeat in omnes.	387
Imperator Romanus qua talis, unde jus suum habeat. 209. & seq. vica-	

rium ei quis dare possit.	210
Imperator Germaniæ qua talis, unde jus suum accipiat.	209
Imperium acquiri quatenus possit.	551
Imperium in victos accipi recte ad sui tutelam.	551
Imperium bello acquiritur.	495
Imperium ut in Rege est bello acquiritur.	496
Imperium alienari potest à Rege consensu populi.	170. & seq.
Imperium Romanum distinctum ab imperio Francorum, & regno Langobardorum.	209
Imperium & majestatem conservare, quid?	65
Imperii Romani nunc non sunt omnia quæ olim fuerunt.	387
Imperii summi jus tam populo, quam Regi longa possessione acquiritur.	142
Imperii subiecta personæ, & territorium.	127
Imperii pars pignori dari non potest.	172
Imperii exempla.	60
Imperii summi partitio quomodo fiat.	62. 63
Imperii vox improprie sumpta pro ductu, & pro postulatu.	68
Imperio partito singuli imperantes pro sua parte jus belli habent.	91
Imperia magna difficulter custodiuntur.	553
Imperia successiva non semper summa.	58
Imperia non summa plene haberi, & in patrimonio esse possunt.	61
Imperia electiva quædam summa.	58
Imperia quædam in patrimonio, & alienabilia.	59
Imperia quomodo intereant sublato subiecto.	205
Imperia prophanorum sponte non subeunda.	269
Impietatis authores jure gentium punibiles.	344
Impossibilitas facti promissi excusat, ne pax rumpatur.	582
Inæqualitas, quæ inest contractui, jure gentium non refarcitur.	236
Incarcerans alterum iniuste ad quid tenea-	

I N D E X.

teneatur.	292	Injuriz quædam ferendæ , & quales.	28
Incestum jure gentium.	150	Injustitia committi potest in bello ju-	512
Incorporalia cum persona acquirun-	491	sto.	2
Iuramentum militare Romanorum	483	Injusti iudices , testes , accusatores ad	292
de præda.	278	quid teneantur.	413
Indefinita pro universali quando su-	148	Innocentem an teneamur defendere,	58
indiplures uxores habebant.	453	& quando.	224
Indictum bellum principali, simul in-	451. 452	Insignia regiz potestatis concedun-	533
dictum subditis & sociis.	453	tur principibus populi liberi.	275
Indictio belli.	452	Interpretationis fontes.	278
Indictio belli utrinque facta.	425	Interpretandi-regulæ.	198
Indictio specialis non requiritur , si	593.	Inundati agri cujus jure Romano.	198
socii per se , & apud se bello impe-	594	Inundationis duæ species.	198
tantur.	595	Inundatione dominium naturaliter	199
Indirecte licent quædam, quæ directe	602	non amittitur.	199
non licent.	592. 593	Inundatus ager quando derelictus	ibid.
Induciz quid : & unde dictæ.	594	habeatur.	Intentio mala per se ad restitutionem
quando incipiant obligare.	595	non obligat.	389
Induciz ad certum finem ; & earum	595	Interfectio. <i>vide</i> Occisio.	245
effectus.	592. 593	Interim pro interdum.	245
Induciz à ducibus dantur.	594	Invasor imperii præceptis suis qua-	245
Induciarum tempus an veniat sub	595	tenus obliget. 91. quomodo possit	245
belli an pacis nomine.	596	interfici belli jure : & ex lege an-	245
Induciarum tempus quomodo com-	596	tecedente : & ex autoritate jus im-	245
putandum.	596	perandi habentis. 92. cur extra ca-	245
Induciis finitis nova indictione non	596	sus exceptos interfici à privato non	245
opus. 593. earum tempore quid li-	596	possit.	245
ceat. 594. an deficientes & relictos	596	Inventionis titulus locum non habet	386
recipere liceat.	596	in his, quæ jam possidentur.	386
Inducis elapsis , qui sine culpa penes	596	Involuntarium ex voluntario habend-	292
hostem reperitur , an capi possit.	596	dum pro voluntario.	292
<i>ibid.</i>	596	Ioannis Baptistæ & Christi doctrina	23. 24
Induciis ab altera parte ruptis indi-	596	quatenus eadem.	23. 24
ctione non opus.	596	Iosephus Indæus in legis expositione	469
Inermibus parcendum.	520	Romanis blanditur.	433
Infans promittendo non obligatur.	221	Iosephi Patriarchæ dolus.	234
Infantis dominium unde.	128	Iosephi Patriarchæ monopolium.	317
Infantium dominium quale.	128. 146	Ira quid.	242
Infantibus parcendum.	519	Ira in Deo quatenus.	407
Infendatio est alienatio.	171	Irregularitas ex bello.	149
Infestationes regnorum irritæ sine	171. 172.	Irriti actus quinam jure naturæ.	154
consensu populi.	370	Irriti actus à lege civili non sunt, ni-	154
Infortunium & injuria quo distent.	514	si eorum qui subsunt.	154
Infortunii & injuriæ distinctio.	329	Itus	
Ingrati non puniuntur.	307		
Inimici sepeliendi.	582		
Injuria quando alteri in persona alte-	514		
rius facta censeatur.			
Injuriæ, culpæ , & infortunii discrim-			
en.			

I N D E X.

Itus quomodo redditum comprehen- dat.	596	Iuramentum per juro datum an obli- get.	248	
Iudæi. <i>vide</i> Hebræi.		Iuramentum per res creatas an lici- tum, & quo sensu.	246. 247	
Iudæorum opinio de necessitate re- stitutionis.	510	Iuramentum de re impossibili nihil operatur.	245. de re pro tempore impossibili quid operetur.	246
Iudex quasi pater.	402	Iuramentum, impediens majus bo- num morale, non valet.	245	
Iudicandi libertas homini ab homine quomodo debeatur.	432	Iuramentum violatum. <i>vide</i> Perju- rium.		
Iudicare an possit de regni successio- ne, sive Rex, sive populus.	186	Iuramentum quomodo ex lege actui invalido validitatem conferat.	249	
Iudicia in subditos.	414	Iuramentum de re illicita non valer.	244	
Iudicium zeli.	323	Iuramentum non extendendum ultra consuetam significationem.	244	
Iudicii cessatio momentanea aut continua.	46	Iuramentum Regis irritum esse po- test ob actum ipsius præcedentem.	257	
Iudicii cessatio jure aut facto. <i>ibid.</i>		Iuramentum dolo elicitum quanta vim habeat.	243	
Iudicia criminalia quare instituta.	326. 327	Iuramentum non intelligendum sub conditione tacita.	243	
Iudicia capitalia an permessa Chri- stianis. 326. non sunt affectanda.	327	Iuramenti forma.	246	
Iudicia apud Hebræos quædam re- giæ potestati exempta.	64	Iuramenti effectus.	247. & seq.	
Iurans non daturum se potest repeti- tionem erepti omitttere.	244	Iuramenti efficacia quatenus pendeat à superiore.	249. 250	
Iurans prædoni datum non recte re- petit.	248	Iuramenti vis & interpretatio.	242	
Iurans redire ad hostem, si clam red- eat, non satisfacit.	248	Iuramenti violati pœna ad posteros manat.	242	
Iurans tenetur ex animo jurare, & re implere quod juravit.	247	Iuramenti obligatio ex animo deli- berato.	242	
Iurans quando Deo tantum obligetur, quando & homini.	147. 148	Iuramento promissum non potest re- tineri ob peccatum alterius ante- cedens.	249	
Iurans non tenetur, si is, cui juratum est, eum liberet.	248. 249	Iuramento convenit maxima simpli- citas.	244	
Iurans implere debet contractum, cui inest inæqualitas.	248	Iuramento testis & ultor Deus.	246	
Iurantis verba quomodo accipienda.	242	absolutio à Iuramento unde vim ha- beat.	249	
Iurare volens obligatur, etsi obligare se nolit.	242	circa Iuramenta quid possunt supe- riores.	249	
Iurans deliberato animo se non obli- gandi, tamen obligatur.	242	Iuramento promissum compensari non potest cum eo, quod ante erat controversum.	249	
Iuravit Paulus.	250	leges Romanæ circa Iuramenta quid statuant.	250	
Iuramentum per sceptrum, salutem, & similia.	246	Iuramenta à Christo quæ prohibita.	<i>ibid.</i>	
Iuramentum per salutem Principis, & majestatem Imperatoris.	246.	Iuramenta Regum. <i>vide</i> Reges.		
Iuramentum per Deos falsos an obli- get.	247	S f	Iura-	
Iuramentum piratæ aut tyranno præ- stitum obligat.	248			
Iuramentum metu extortum obligat: & quatenus,	247			

I N D E X.

Iuratum pactum fortius non jurato. 285
Iurisdictiones summa inferiores concedi jure hereditario possunt populi consensu. 172
Iuris naturæ dictata alia magis alia minus manifesta. 339
Iuri naturæ non pugnant quædam, quæ vetita sunt lege divina. 339
Iusjurandum. vide Iuramentum.
Iusjurandum à civitate factum & repetitum. 569
Ius pro eo quod iustum est. 2
Ius pro qualitate sumtum, quid sit. 2
Ius pro lege. 3
Ius pro lege ad aliarum à iustitia virtutum materiam pertinet. 3
Ius naturale. 4. quid, & quomodo differat à divino voluntario. 4
Ius voluntarium, τὸ ἐν τῷ ἄνθρωπῳ. 4
Ius naturale à Deo immutabile, & quare? 4. est aliquod consequens actum humanum. 4. sumitur aliquando pro eo quod est honestum. 4. videtur mutari propter materiam mutationem. 4. esse aliquid juris naturalis probatur à priori & à posteriori, quomodo. 5. juris naturalis reductivè quæ sint. 4. ejus juris permissivè tantum quæ sunt, & præcipi, & vetari à Deo possunt. 19
Ius naturæ pro certo statui. 5
Ius naturæ & gentium quomodo à Romanis Iuriconsultis sumatur, & an rectè. 5
Ius rectorium & æquatorium. 2
Ius non est in brutis animantibus. 5. de illis improprie quo sensu dicitur. 5
Ius voluntarium humanum, vel divinum. 6
Ius voluntarium humanum civile, civili latius, civili arctius. 6
Ius voluntarium divinum. 7. aut est unius populi, aut omnium. 7
Ius voluntarium divinum omnibus populis commune triplex. 7
Ius gladii quid in sacris & prophanis literis. 22
Ius divinum Hebraicum alios populos non obligat. 7
Ius Hebræum quoad nos abrogatum

non rectè dicitur. 8. quem usum nunc habeat, & quem in permissis. 9. nihil continet juri naturæ contrarium. 9
Ius gentium quid: & quomodo probatur. 7. non est commune omnibus populis. 7
Ius, & usus juris distinguenda. 70
Ius supereminens Regis, aut civitatis, an liberet à fide subditis data. 569
Ius externum quale. 509
Ius pro jure externo. 509
Ius regum & populorum quando pace remissum censeatur. 578
Ius gentium circa inæqualitatem in contractibus. 237
Ius internum ab externo distinctum. 232
Ius exterorum supereminenti dominio non subest. 258
Ius naturæ moribus obliteratur. 264
Ius gentium de bello captis. 472
Ius pignoris, retentionis, servitutis an bello acquiratur, & quomodo. 486
Ius captivitatis etiam injuria dicitur. 492
Ius gentium vetat permissa jure naturæ, & permittit vetita. 461
Ius gentium apud populos quosdam. 464
Ius gentium improprie quod multi populi usurpant sine mutua obligatione. 428. 429
Ius sæpe remittendum ut bellum vitetur. 402
Ius luendi pignoris an tempore amittatur. 143
Iure gentium bona subditorum obligantur ex facto superiorum. 444
Iuri naturæ non pugnant quædam quæ vetita sunt lege divina. 339
Iuris gentium dicuntur multa, quæ communia sunt populis sine mutua obligatione. 127
Iuris derelicti signa ex factis & non factis. 139
Iura quædam ad summum imperium pertinent separabiliter aut communicabiliter. 142
Iuris naturæ quædam sunt, quæ non ubique observantur. 150
Iuris gentium multa improprie dicuntur

I N D E X.

cuntur.	196
Iuris quæſiti jure naturali ab jure civili diſtinctio repudianda.	258
Iuris fecialis origo.	456
Iuris externi efficacia qualis.	493
Iuris ignorantia aut excuſabilis, aut inexcufabilis.	515
Iura quædam realia quo ſenſu dicantur.	2
Iuris ſocietas aliqua cum prædone.	248
Juſtitia expletrix.	3
Juſtitia attributrix, <i>δὲ ἀντιστοιχία</i> .	3
Juſtitia attributa an tantum circa res communes, expletrix circa res ſingulorum verſetur.	3
Iuſtum, id eſt, ſolemne.	49. 449

L.

L acedæmone nepos ex filio majore filio minori natu in regno prælatus.	187
Lacedæmone filius rege patre natus præferebatur ante nato.	186
Lacedæmonii dolum in bello pluris quàm vim faciebant.	427
Lacedæmoniorum mos de agris capris.	477
Laconum jus in Meſſenam.	138
<i>λαφύρα</i> .	485
Latroni fides ſervata.	568
Latrones jus legationis non habent.	295
Legationes aſſiduæ rejici poſſunt.	296
Legatus an juriſdictionem habeat.	299
Legatus, ſi quid debeat, quomodo compellendus.	<i>ibid.</i>
Legati mittentem obligant etiam contra arcana mandata.	224
Legatus quando ſponte domum ire dire poſſit.	283
Legati qui jure gentium utantur.	295
Legati in bellis civilibus quo jure ſint.	295
Legati an admittendi.	295
Legati ob quas cauſas poſſint non recipi.	<i>ibid.</i>
Legati quo caſu mutabiles.	275
Legati referunt perſonam mittentis.	297
Legat jure civili loci ubi ſunt non	

tenentur.	<i>ibid.</i>
Legati habentur quaſi eſſent extra territorium.	<i>ibid.</i>
Legati delictum per quem puniendum.	<i>ibid.</i>
Legati per modum deſenſionis occidendi aut repelli poſſunt.	<i>ibid.</i>
Legati an ſubjaceant juri talionis.	298
Legati domus an pro aſylo.	299
Legatorum jus.	294
Legatorum jus an valeat apud eos, ad quos non mittuntur.	298
Legatorum jus valet in bello.	<i>ibid.</i>
Legatorum comites an inviolabiles.	299
Legatorum bona an poſſint pro delicto capi.	<i>ibid.</i>
ob Legatos violatos bella.	300
Lex quid.	3
Lex Moſis dupliciter ſumitur.	21
Lex Moſis judiciaria quando & quomodo ſublata.	24
Lex Moſis. <i>vide</i> Inſ Hebræum.	
Lex Moſis non habet prius & poſterioris.	153
Lex non ſemper irritum facit quod vetat.	155
Lex imperfecta Vlpiano quæ.	135.
	155
Lex de ſabbato & de decimis quomodo ad Chriſtianos pertineat.	9
Lex idem poteſt quod conſenſus expreſſus.	541
Lex in præſumptione facti non exiſtentis fundata, an obliget.	222
Lex Romana de læſis ultra dimidia prætii.	232
Lex occidi aliquem permittens an conſcientiam liberet, & quando.	107
Lex, quæ feras, piſces, aves regi addicit, non injuſta.	115
Lex juſta quæ vetat, quod jure naturali licet.	<i>ibid.</i>
Lex de uſucapione an pertineat ad ſummum imperium, aut ejus partes.	142
Legis ratio particulariter ceſſans caſum à lege non eximit.	50
Legis diſpenſatio Regem non obligat.	260
ceſſatio Legis in particulari diſpoſitio eſt ad diſpenſationem.	331. 332

I N D E X.

Legis conditor an se obliget, & quatenus.	142, 331	Liber homo postliminio quomodo redeat.	500
Lex Hebræa an prohibeat divortia & matrimonia plurium uxorum.	148	Liber homo postliminio sua recuperat: an & alienata?	501
in Lege pœnali dispensandi causæ quæ.	331	Liberam fore Carthaginem quomodo interpretandum.	280
Leges pœnales aut coactivæ locum non habent circa actus Regum,	256. 257	Liberi filiarum alendi.	177
Leges Romanæ de contractibus.	212	Liberi pignorari ac vendi à parentibus quando possint, 146. jus ipsorum in liberos.	146. 147
Leges Romanorum pœnales in quo iniquæ.	232	Liberi ex quibusdam matrimoniis impediuntur succedere.	179
Leges quæ obligent.	604	Liberi ob parentum delicta non puniendi.	375
Leges à Christianis ferri possent similes Hebræicis, nisi trium causarum aliqua obster.	9	Liberis an debeantur alimenta, & quo sensu. 176. an alendi vulgo quæsi, & ex incesto nati.	177
Leges & contractus misceri possunt.	259	Liberos cogendi jus.	146
Leges non omnes obligant.	<i>ibid.</i>	Liberorum cum parentibus matrimonia contra jus naturæ.	150
Leges quæ validiores si casu confligant.	394	Libertas quando justa belli causa.	386
Leges interficere aliquos permittentes quando jus internum dent, quando solam impunitatem.	328	Libertas quo sensu naturalis.	386
Leges an obligent summam potestatem.	331	Libertas an pax placeat, gravis interdictum deliberatio.	405
Leges quasi pacta.	220	Libertati præferenda vita populi totius.	<i>ibid.</i>
Leges civiles quædam plane injustæ.	175	Libertas populi quid significet.	59
Leges humanæ quædam præcipere possunt cum mortis periculo observanda. 86. humanius sunt interpretandæ.	<i>ibid.</i>	Libertas subditorum obligatur ex facto superiorum.	444
Leges quædam, etiam divinæ, tacitam habent exceptionem summæ necessitatis.	<i>ibid.</i>	Libertas bellandi non præsumitur abdicata.	279
Leges recipiunt id quod plerumque.	82	Licere pro jure externo.	503
Leges ferri possunt de tempore quo summum imperium amittatur.	142	Licere, vox ambigua quas significationes habeat.	456. 457
Leges de re promissa obligant.	221	Licere quædam dicuntur, quæ rectius aliter fiunt.	456
Leges injustæ, quæ propinquos nocentium innocentes interfici jubent.	377	Licere quædam dicuntur, ob impunitatem.	457
Leges civiles de promissis minorum.	222	Licere oppositum ei quod decet, aut oportet.	457
Legitima an lege humana tolli possit, & quatenus.	177	Limen & limes idem.	499
Legum finis & efficacia.	232	Limitati agri.	131
Legum diversitas circa venditionem & emtionem.	233	Lis potest utrinque esse sine peccato.	398
Asiæ.	482	Literæ Marcæ.	446
Lenitas in errantes circa divina.	346	Litigare Christianis quo sensu vetitum.	26, 27
		Littus quorum.	128
		Loca in solo pacato posita quo casu recte occupentur à bellante.	117
		Locans pluribus operam an à singulis mercedem in solidum exigere possit.	

INDEX.

possit.	235
Locationis & conductionis natura.	234
Locator tertio rem locans, conductori tenetur de eo quod percipit.	234
Locator operæ ad quid teneatur.	235
Locupletatus ex re aliena, eatenus ad restitutionem tenetur, & quare.	215
Locutio de futuro nostræ potestatis quotuplex.	220
Locutionis ambiguae usurpatio quando licita,	432, 433
Ludovici & Galeatii controversia de Mediolano.	186

M.

M Acabæi bello adjuverunt extraneos.	267
Macabæorum resistentia qualis.	87
Macedonum lex quædam injusta.	377
Magistratus inferiores summum imperium habenti jure resistere non possunt.	85
Magistratus Christiani Pauli tempore.	22
Magistratus Hebræi non resistunt malis Regibus.	84
Magistratus ex quibus damnis teneantur.	292
Magistratus an teneantur, eo quod à nautis cautionem non exegerint.	<i>ibid.</i>
Magistratus oppidanos quatenus obliget.	601
Maharbalis factum.	602
Mahumetistarum opinio de necessitate restitutionis.	510
Majestas pro dignitate imperantis sumitur. 66. quid sit.	<i>ibid.</i>
Majoratum jura tempore amittuntur.	141
Majoratum successio in regno Castellæ,	184
Mandantis morte an pereat mandatum.	225
cum Mandatario qui contrahit etiam si mandatarius mandatum excedat, obligatur.	224
Mandatarius mandatum excedens quando nos obliget.	224
Mandator ad quid teneatur.	232

Mandatum an impleri possit per æquipollens.	282
Mandatum excedens, & sic cum alio contrahens, ad quid obligetur.	601
Mandatum generale, & speciale in bello.	565
Mandata publica, quæ nautis dantur adversus piratas.	327
Manlii bellum in Gallogræcos quale.	453
Manubiæ quid.	479
Manumissio interdum omitti sine peccato nequit.	547
M. Marcelli moderatio in victorius.	535
Mares feminis præferuntur in regnis à populo delatis.	183
Mare an proprium fieri possit. 114. an terra contineatur.	114
Mare non divinum.	115
Mare in fundum admissum.	129
Mare occupatione omissa ad naturam redit. 129. navigandi jus in Mari.	129.
imperium in Mari quorum sit.	130
Maris pars quatenus occupari possit.	128
Mariti jus supra uxorem.	147
Masculina pro communibus.	277
Mater quomodo magis certa patre.	178
Matrimonium quid sit ex jure naturæ.	147, 148
Matrimonium an irritum deficiente consensu parentum.	149
Matrimonium irritum cum alterius viventis conjuge.	<i>ibid.</i>
Matrimonium ad morgengabicam.	179
Matrimonium apud veteres Romanos postluminio non restituebatur.	502
Matrimonii petitio injusta belli causa.	386
Matrimonii jura ex lege Christiana.	148
Matrimonia non ineunda cum prophanis.	269
Matrimonia quædam talia sunt ex lege, ut liberi ad hæreditatem non admittantur.	179
Matrimonia plurium uxorum olim licita.	148
Matrimonia cum propinquis sanguine.	148

I N D E X.

ne, aut affinitate, unde, & quatenus illicita.	150, & seq.	ficiendi alterum.	102
Matrimonia parentum cum liberis, & liberorum cum parentibus contra jus naturæ: & unde illicita.	150	Metus exceptio non liberat à religione jurisjurandi.	569
Matrimonia an licita in gradibus expressis in Levitico.	151	Metus qui pro justo habeantur in bello publico.	570
Matrimonia fratrum & sororum quo jure vetita & unde illicita.	152	Metu promittens an teneatur.	223
Matrimoniorum contrahendorum libertas quibus & quatenus debeatur.	121	Metu quid faciens, absolute velle dicendus.	223
Maxillam obvertere Hebræis quid.	28	Metu causam dans contractui quando ad restitutionem teneatur.	247
Maximus nam in regnis à populo delatus præfertur inter pares sexu.	183	Metum inferens tenetur ad restitutionem.	223
Membri conservandi causa interfectio licita.	103	Miles de incendiis, & raptu sine jussu publico, an teneatur.	565
Mendacium prohibitum.	429	Milites Christiani sub Iuliano. 35. sub Diocletiano.	36
Mendacium qui auctores certis casibus admittant.	430	Militis Christiani officium.	ibid.
Mendacium dicere & mentiri apud Gellium quomodo distinguantur.	ibid.	Milites Iudæi externis militabant.	23
Mendacium à Deo alienum.	433	Militi quæ ex præda cederent apud Romanos.	485
Mendacium stricte dictum quid.	431	Milites ab Ecclesia non excommunicati.	33
Mendacium an committatur respectu tertii, ad quem sermo non dirigitur.	432	Milites quomodo tenentur ex bello injusto.	510
Mendacii, quæ illicitum naturaliter, quid materiale, quid formale.	430.	Militibus datus commeatus prodest & duci.	596
de Mendacio & æquivocatione Scholasticorum sententia.	434	Militum nomine qui veniant.	596
Mendacium pro vite	ibid.	Militare propter prædam, aut stipendium præcipue non licet.	415
Mensura ejus quod res valent.	233	Militia mercenaria sine defectu causæ improbat.	ibid.
Mentiri apud volentem an liceat.	433	Militia poenitentibus olim interdicta, & quare. 35. est interdicta clericis. 35. eam Ecclesia vetus probat.	36
Mentiri hosti licere qui senserint.	434	Militiæ repetitio qualis damnata Synodo Nicæensi.	34
Mentitur qui dicit quod falsum putat, licet verum sit.	430	Militiam concedit Origenes inter-dum Christianis.	31
Mercatoribus parcendum in bello.	521	Militiam & capitalia supplicia concedit illis Tertullianus.	32
Meritum ex libera voluntate.	378	Militiam ob quas causas Iudæi detrectaverint. 32. quas ob causas olim etiam Christiani eam detrectaverint.	32
Metus à tertio illatus an actum vincit.	223	Minor annis hosti obligatur.	604
Metus alterius an tollat jus transire volentis.	118	Minor an promittendo obligetur.	221
Metus à vicino an iusta belli causa.	385	Misericordia digni qui bello capiuntur.	544
Metus solus non sufficit ad jus inter-		Misericordiæ ara apud Athenienses.	370
		Mobiles res quando fiant singulorum capientium.	456
			Mobi-

I N D E X.

Mobilia generaliter postliminio non recipiuntur. 504
Moderatio in belli jure circa personas. § 17. 518
Modus in pœna unde petendus. 332
Modi habendi qui. 58
Monomachia bellum finire an liceat. 583
Monomachia de regno quis effectus. 584
Monopolia quæ licita, quæ contra jus, & quæ contra caritatem. 234
Monopolium. *vide* Coemptio.
Mora in territorio alieno an licita. 120
Moræ purgatio in pace an admittenda. 579
Moralium incertitudo unde. 393
Mori Hebræis dimitti vocatur. 309
Mores generales in aliqua parte mundi non faciunt jus naturæ. 339
Mors deportationem quando comprehendat. 277
Mors pro vera religione quanti facienda. 90
Mortem pati potius quam alium occidas, quando liceat, quando non. 104
Mortem æternam aggressoris an quis sua morte cavere debeat. 47
Mortis casus expressio quando extendatur ad casum non nati. 282
Muli qui apud Romanos postliminio recepti. 504
Mulierum imperia Romanis incognita. 209
Multitudini etiam in delicto parcendum. 523
Mundiburgii jus. 66
Muræ controversia cum Mithridate. 285
Muri faciendi prohibitio quando ad aggeres extendatur. 282
Muti Scævolæ factum. 462
Mutilator quid restituere teneatur. 292
Mutuum gratuitum quo sensu. 235
Mutuum accipiens pecuniam à debitor meo, mihi tenetur. 216

N.

N Abidis controversia cum Romanis. 281

Naj *raj* quid. 250
Naj quid significet. 250
Naj *raj*, *ov* *ov* quid significet. *ibid.*
nondum Nati an jus suum amittant, & quomodo. 141. *Et seq.* leges possunt eorum jus conservare. 141
Naturale, vox, pro solito fieri. 237
Naturales filii succedunt patri, nisi lex impediat: & adoptari possunt. 179. non succedunt in regnis à populo delatis. 182
Naturalia pro certo statu. 197
Naturæ prima & consequentia quæ? 15
Naturaliter licita an omnia etiam apud Deum licita. 105
Naufragorum bona confiscare injustum. 175
Navigandi libertas pactis imminui potest. 130. 131
Navis, quæ apud Romanos postliminio recepta. 504
Navis si cui nocuit, an dominus teneatur. 293
Navis in qua innocentes sunt an perit tormentis possit. 425
Naves captæ quando jure belli censentur. 474
Naves nunc nullæ postliminio redeunt. 504
Necessaria ad finem licitu licita. 424
Necessitas excepta in lege dominii. 116
Necessitas jus non dat, si sit evitabilis. 117
Necessitas quod jus det in pacatos. 559. 560
Necessitate factum pacem non rum- pit. 582
Necessitate pari possessor præferendus. 116
Neglectus puniendi punibilis. 367
Negotium alienum gerens sui lucri causa, repetit impensas, in quantum alter est locupletior. 217
Nepos ex filio priore an filio posteriori præferendus in regno. 187
Nepos ex filio, an filio præferendus. 187
Nepos minor ex filio an præferatur nepoti majori ex filia in regni successione. 188
Neptis ex primogenito an filium alterum excludat. *ibid.*
Nepo.

I N D E X.

Nepotes alendi.	176
Ninus primus imperium ampliavit.	496
Nocentes dedendi aut puniendi.	368
Nocentes dedendi obligatio, unde	369
Nocumentum quod ex occasione peccari, non ob peccatum sentitur poena proprie non est.	374
Nocentibus parcendum ob multos innocentes.	426
Nocentibus sæpe parcendum innocentium causa.	519
Nomina regionum in pace quomodo accipienda.	579
Nostrum quibus ex causis quid dicatur.	112
Notitia de Deo quod inconspicuus.	341
Notitia de Deo uno.	<i>ibid.</i>
Notitia de Deo ut omniscio: & ut creatore.	342
Notitiæ activæ de Deo.	<i>ibid.</i>
Notitiæ de Deo quomodo probentur.	342
Notitiæ de Deo quæ maxime universales.	<i>ibid.</i>
Notitiæ de Deo, quæ obliteratæ.	344
Notitiæ de Deo quæ & quales.	341
Noxales actiones ex quo jure.	293

O.

O bedientia sæpe illicita.	417.
<i>Et seq.</i>	
Obligari naturaliter quis quot modis dicatur.	257, 258
Obligari civiliter quis quot modis dicatur.	258
Obligatur nemo ad bellum injustum.	270
Obligemur quomodo per alium.	224
Obligatur valide prædoni is, cui merus incussus non est.	568
Obligatio ex facto ministrorum, cuius sit juris.	293
Obligationis sine coactione exempli.	299
Obligatio ex culpa qualis.	289
Obligatio cadit in actum aut facultatem: & quomodo hæc differant.	62

Obligatio feudalis non tollit summum imperium, <i>vide</i> Feudalis obligatio.	
Obligatio ex dominio qualis.	214.
<i>Et seq.</i>	
Obligatio ex rebus exstantibus, & non exstantibus.	214
Obligatio interdum est in nobis ita, ut alteri jus nullum quaratur.	220
ad Obligationem requiritur animi deliberatio.	221
Obses an teneatur, mortuo, qui misit.	588
Obses qui fugit recipi à civitate non potest.	<i>ibid.</i>
Obses datus pro altero, si is mortuus sit liberatur.	<i>ibid.</i>
Obses an ex alia causa possit retineri.	<i>ibid.</i>
Obsidi fugere an liceat.	<i>ibid.</i>
Obsides an occidi possint jure belli.	461
Obsides an occidi possint jure inter-	
no.	524
Obsides servi non sunt.	587
Obsidum bona cui cedant.	<i>ibid.</i>
Obsidum obligatio odiosa, eorum obligatio.	588. interdum principalis.
<i>ibid.</i>	
Obsidum alter an ex facto alterius teneatur.	<i>ibid.</i>
Obstinata resistentia non sufficit ad jus interdum occidendi.	<i>vide</i> Resistentia obstinata.
Occidere hostem, jus belli dicitur.	458
mortem pati potius quam alium Occidas quando liceat, & quando non.	104
Occidere se an unquam liceat.	309
Occidere supplices an liceat.	460
Occidere obsides an liceat.	461
Occidendi deditos aut captos an iusta causa talio, aut resistendi pertinacia.	<i>ibid.</i>
Occidi possunt jure belli, qui intra hostium fines sunt.	458
Occidi an possint, qui ante bellum aliquo venerunt.	459
Occiduntur senes belli jure.	460
Occiduntur captivi belli jure.	<i>ibid.</i>
Occiduntur infantes belli jure.	<i>ibid.</i>
Occiduntur mulieres belli jure.	<i>ibid.</i>
Occisio quando licita jure interno in bello	

I N D E X.

bello iusto. 513
 Occisio quatenus licita in repressaliis. 446, & 447
 Occisio hostis indistincte quo sensu licita. 457
 Occisio extra propositum, siue indirecte, quando licita, 425
 Occisio pro vitæ defensione quomodo vitiosa. 104
 Occisio, ne fugere cogamur: pro ruenda existinatione & pro rebus an licita. 105
 Occupandi jus in statu rerum communium. 112
 Occupatio post omissam communionem. 114
 Occupatio non est nisi in re terminata. 114
 Occupatio alia per universitatem, alia per fundos. 115
 Occupatio imperii. 127
 Occupatio dominii. *ibid.*
 Odium in promissis. 278
 Odio carentia quomodo intelligenda. *ibid.*
 Odiosa quomodo interpretanda. *ibid.*
 Odiosa in dubio personalia. 280
 Οἰκονομία. 429
 Οἰκονομία. 387
 Onus vitandum in verbis interpretandis. 278
 Onera ex federe transitoria aut momentanea. 266
 Opera & pecunia quot modis inter se comparentur. 236
 Operas qui promisit, quibus ex causis excusetur. 284
 Opificibus parcendum in bello. 521
 Oppidum tradere qui promisit, potest præsidium dimittere. 603
 ὅ ἢ quid. 250
 Orbis pro Romano dictus. 387
 Orbi toti an unum imperium expediat. 387
 Ordo eorum qui damnum dederunt in debito restitutionis. 290
 Ordo qui servandus inter socios. 156
 Ordo confidendi inter Reges Christianos. *ibid.*
 Ordo inter eos, qui partes in re dispares habent. 157
 Ordinum conventus populum referunt. 58
 Ordinum conventus alibi alios usus

habet. *ibid.*
 Ordinatio divina esse regia potestas quo sensu dicatur. 23

P.

Pacatorum quod officium circa bellantes. 561
 Pacta quæ pactis aliis prævaleant, si casu colliduntur. 284
 Pacta, quibus imperii mixtura fit. 570
 Pacta nuda an obligent jure naturæ, & gentium. 219
 Pacta in mari, in vacua insula, aut inter diversarum civitatum cives per literas facta, reguntur jure naturæ, & gentium. 222
 Pacta regum quo jure regantur. *ibid.*
 Pacta errantium. *ibid.*
 à Pactis posterior discedens non est perfidus. 571
 Pactorum personalium & realium discrimen. 280
 Paganus an hostem licite occidat. 564
 Παρὰ δεινύμεν. 322
 Parentes alendi. 177
 Parentes liberos pignoraré ac vendere quando possint. 146
 Parentum jus in liberos secundum tempus distinguitur. *ibid.*
 Parentum cum liberis matrimonia contra jus naturæ. 150
 Pars major jus habet universitatis. 155
 Participes delicti qui. 366
 Partus an ventrem sequatur, & quo jure. 201
 Partus matrem naturaliter non magis quam patrem sequitur. 159
 Pater jus suum in filium alienare an possit. 158
 Paterfamilias quid significet. 545
 Patientia quæ punibilis in rectore, aut republica. 366
 ad Patientiam Christi exemplo invitamur. 90
 Patrimonium populi rex alienare non potest. 172. illius pars, id est, domanii à Rege oppignerari cur possit. *ibid.*
 Paucorum dominatio. *vide* Dominatio.
 Paulus Apostolus non improbat præsidium

I N D E X.

fidium militare.	25	Perfidorum opera qualium uti con-	
Pax religiose servanda.	609	tra jus gentium.	463
Pax utilis validioribus, invalidiori-	<i>ibid.</i>	Perjurii poena posteritatem contin-	
buis, & paribus.		git.	242
Pax rupta quando censeatur.	580	Perjurii voluntas punitur.	<i>ibid.</i>
Pax rumpitur ab eo, qui ex veteri		Perjurus in piratam, aut latronem	
causa vim infert.	580	non punitur.	569
Pax alienans bona coronæ.	576	Permissio quatuorplex.	9
Pax, qua imperium, aut pars imperii		Permissio ex more distinguitur à per-	
alienatur.	575, 576	missione ex beneficio.	121
Pacis causa an bona subditorum vali-		Permissio an legis sit actus.	3
de alienentur.	576	Permittere se arbitrio aliorum quid	
Pacis conventionum interpretationes.	577	sit.	585
Pacis capita an distinguenda in ma-		Permutatio, contractus antiquissi-	
jora & minora.	581	mus.	229
Pace non reddi civitates liberas, quæ		Persæ multas uxores habebant.	148
se sponte subjecerunt.	578	Persarum opinio de Deo.	469
Pace Regis an teneantur successores		Persarum mos in judiciis criminum.	333
& populus.	576		
Pacem servare qui vult postquam ab		Persarum lex quædam injusta.	377
adversario rupta est, potest.	582	Persarum jus in liberos.	147
Pacem facere cujus sit.	575	Persecutio difficilis præsumi facit de-	
Pacem major pars faciens obligat		relictionem.	197
universitatem.	<i>ibid.</i>	Persei Macedonis controversia cum	
an Pacem facere possit Rex aut mi-		Romanis.	280
nor, aut captivus, aut exul.	<i>ibid.</i>	Personarum aptitudo ad causas pec-	
Pactiones de rebus reddendis, quæ		candi impellentes, & abstrahentes.	354
magis minusque favorabiles.	579	Petenti dare, quo sensu Christus præ-	
Peccandi facilitas causa non minuen-		cipiat.	27
dæ poenæ.	319	Petri factum gladio utentis cur im-	
Peccatum ad mortem.	<i>ibid.</i>	probatum?	48
Peccata quæ facile condonanda.	331,	Plantata an solo cedant.	202
	332	Plebs in Aristocratico regimine ex-	
Peccata quæ excusabiliora.	334	fors omnis potestatis civilis.	53, 54
Peculatus committitur circa præ-		Pignorationes jure civili vetitæ.	444
dam.	483	Pignus accipiens ad quid teneatur.	232
Peculium quid.	546		
Peculium quatenus domini, quate-		Pignoris datio qualis actus.	209
nus servi.	<i>ibid.</i>	Pignorum conventio quam interpre-	
Pecunia communis mensura.	293	tationem recipiat.	588
Pecunia quanti æstimanda.	234	Pilagium quid.	485
Pecunia sterilis quo sensu.	235	Pipini factum.	462
Pœnitentibus militia olim interdicta		Piratæ non triumphantur.	450
& quare.	35	Piratæ quæ capiunt non mutant do-	
Pensitatio non repugnat cum summo		minium.	504
imperio.	69	Piratis datum repeti potest.	292
Percussorem immittere an liceat in		Piratæ jus legationis non habent.	295
bello.	462	Piscandi jus in mari, quorum sit.	128
Peregrini tenentur legibus loci, in		Piscandi jus in diverticulo fluminis	
quo contrahunt.	222	occupari potest.	129
Perfidæ usus in defectores, piratas,		Pisces quorum sint.	115
latrones, jure gentium dissimula-		Pisces in stagno privato non sunt nul-	
tur,	464	lius.	196
		Pœnæ	

INDEX.

Pœnæ definitio. 314
 Pœna justa nulla nisi ob culpam. 314,
 315
 Pœna deberi quo sensu dicatur. 315
 Pœna exigi debet propter quid. 317
 Pœna divina qualis & an ob finem.
 317
 Pœna cum benefactis compensatur.
 330
 Pœna potest esse citra legem pœna-
 lem. *ibid.*
 Pœna an semper prærequirat jurisdi-
 ctionem. 339
 Pœna an transeat in eos qui non de-
 liquerunt. 375
 Pœna accepta aufert jus belli mo-
 vendi. 596
 modus in Pœna unde petendus, 332
 Pœna propriè dicta in bestias non ca-
 dit. 375
 Pœna an delictum excedere possit.
 335
 Pœna remittenda, ne ad bellum ve-
 niatur. 402
 Pœna maxime remittenda ab eo, qui
 læsus est, etiam rege. 403
 Pœna pace remissa quæ censeatur.
 578
 Pœnæ privatæ permissio. 321
 Pœnæ exactio an Euangelio permis-
 sa. 323
 Pœnæ improprie, irregularitates.
 314
 Pœnæ exactio ad quam iustitiæ spe-
 ciem spectet. 315
 in Pœnis æqualitas primo ac per se
 quæ spectetur. *ibid.*
 Pœnæ in mari. 321
 finis Pœnæ. 317
 Pœnæ omittendæ causæ. 330, 331
 fines quomodo cessent. 330
 Pœnæ quomodo ab aliis in alios
 transeant. 366, 367
 Pœnæ civitatum distinctæ à pœnis
 singulorum, 373
 Pœnæ obligatio in universitate
 quamdiu duret. *ibid.*
 Pœnæ remissio quibus signis intelli-
 gatur. 507
 Pœnæ minuendæ aut non minuendæ
 causæ. 336
 Pœnæ mensura. 335
 Pœnæ jus remissum, ubi actum est
 cum tyranno, quasi tali, aut cum

prædone. 568
 Pœnarum partitio: fines. 318, 319
 Pœnale pactum aut lex, fortior non
 pœnali. 285
 Pœnalia quando ad hæredes trans-
 eant. 378
 Pœnitentibus an pœna omnis condo-
 nanda. 326
 Πολυμῶν unde dictum. 2
 Pollicitatio quid, & quem effectum
 habeat. 221
 Πολιτικὴ ars quæ Aristoteli. 52
 Politici scriptores magis spectant
 quotidianam administrationem
 quam jus imperii. 63
 Pompejus templum Hierosolymo-
 rum ingressus contra legem. 470
 Pontifex Romanus coronat Impera-
 torem, quæ Romanus est Impera-
 tor. 209
 Pontifex Romanus pronuntiavit ele-
 ctionem factam à populo Roma-
 no. *ibid.*
 Pontifex Romanus vacante imperio,
 feudorum investituras quo jure
 tribuat. *ibid.*
 Populus potest jus se regendi totum
 alienare. 53. eorum exempla qui
 se aliis subjecerunt. 53
 Populus liber factio Magistratum
 sine mandato non obligatur. 271
 Populus Romanus jus Imperatorem
 eligendi semper retinuit. 209
 Populus Romanus idem qui olim.
 208
 Populus regimine mutato teneretur de
 debito ante contracto. 207, 208
 Populus liber factus sedet eo loco
 quo ante rex aut princeps. 208
 Populus idem sub Monarchico, Ari-
 stocratico, Democratico regimi-
 ne. 207. & seqq.
 Populus migrans idem. *ibid.*
 Populus idem quamdiu. *ibid.*
 Populus quomodo intereat. 206, 207
 Populus subditus an ob Regis deli-
 ctum puniri possit. 377
 Populi ob regum peccata puniri,
 quare. 57
 Populi pars alienari non potest, nisi
 & ipsa consentiat. 170. nec potest
 recedere à populo, nisi ex summa
 necessitate. 171. ne quidem ex ne-
 cessitate recte alienatur. 171
 Populi

I N D E X.

Populi consensus circa alienanda imperia quomodo intelligatur.	171	tum : & apud quos locum habeat.	504, 505
Populi testimonium de jure successionis quid valeat.	186	Postliminii non est jus durantibus induciis.	501
Populi minor pars populum non obligat.	263	Postliminio quæ dicantur recepta.	499
Populi an postliminio à regibus recipiantur.	503	Pace qui postliminio redeant, qui non.	500
Populo destructo an res maneant eorum, qui populo supersunt.	207	qui Postliminio rediit, jura in eum restituantur.	501
Populatio inutilis ubi hostis aliunde ali potest.	533	Postliminio an aliquando populi se suæque recipiant.	<i>ibid.</i>
Populatio quibus ex causis inhibenda.	531	civitas Postliminio quomodo redeat.	<i>ibid.</i>
Populatio quæ utilis : & quæ inutilis.	<i>ibid.</i>	Potestas.	2
Populatione abstinendum ubi spes est celeris victoriæ.	532	Potestas civilis in quibus rebus consistat.	51
Populatione inhibita conciliantur hostium animi.	535, 536	Potestas summa quæ 52. illius subjectum. 52. non est semper penes populum.	53
in Populationibus inhibendis Belgarum, & Indorum mos.	533	Potestas summa temporaria aliqua.	55
Possessio per alium acquiritur.	476	Potestas civilis humana ordinatio	
Possessio in re dubia imperii sequenda privato.	93	Petro, Paulo divina : quo sensu.	86
Possessio ferarum per instrumenta quomodo quærat.	197	Potestas patria quædam ex jure civili.	147
Possessio longæva inter reges & populos.	138	Potestas summa per res quomodo obligetur, ex pacto minorum potestatum. 600. quomodo obligetur	
Possessio non acquiritur jaculi immixtione.	197	ratum habendo <i>ibid.</i> & ex eo quod contra arcana mandata factum est.	601
Possessionis longæ favor circa imperia.	140	Potestates minores quibus modis summam obligent.	600
Possessionis immemorialis quæ vis jure gentium.	141	<i>Πρόσωπ αὐτῶν.</i>	547
Possessor necessitate pari præferendus.	116	Præceptum Christi de non resistendo, quem sensum habeat.	48
Possessor malæ fidei quale jus acquirit.	492	Præcepta Evangelii an contineantur in jure naturali. <i>vide</i> Evangelii præcepta.	
Possidentis jus.	116	Præceptorum ordo secundæ tabulæ in Decal.	333
Possidentis melior conditio in re dubia.	397	Præda : Græcorum, Asiæ, Afrorum, Francorum & Romanorum mos circa eam.	478, 479
Posteriores captivorum servi.	491	Præda militibus interdum data, & quibus ex causis.	480
Posteriora prioribus derogantur.	276	Præda eadem in diversos usus distributa.	482
Posteriora fortiora prioribus.	285	Præda in solutum concedi solet. <i>ibid.</i>	
Postliminium quid : & illius vocis origo.	499	Præda militi dari quando cœperit apud Romanos.	485
Postliminium apud socios, & amicos.	499	de Præda lex civilis statuere potest.	483
Postliminium in bello & pace.	500	Præda	
Postliminii species.	500		
Postliminium an dediti habeant.	501		
Postliminium extra bellum unde or-			

I N D E X.

Præda interdum subditis conceditur.		Privata causa cum publica in bello	
484. focii aliquando partem habent in ea.	<i>ibid.</i>	conjugi potest.	98
Prædæ decima consecrata.	472	Privilegia quomodo interpretanda.	297
Prædæ jus probavit Deus.	472	Privilegia quæ latè interpretanda.	596
Prædæ nomine urbes & agri veniunt in piis causis.	482	Prohibita non semper etiam irrita.	155
Prædæ genera.	482	Promissio non omnis tollit summum imperium.	61
Prædæ divisio quot modis facta.	480.	Promissio ut valeat acceptanda.	224
<i>& seqq.</i>		illius acceptatio quomodo fiat : & an innotescere debeat promissori, ut perfectam vim habeat promissio.	225
Prædæ pars data iis qui non militarent.	482	Promissio an revocabilis ante acceptationem : & mortuo ante acceptationem promissario.	<i>ibid.</i>
Prædæ pars data miserabilibus personis.	<i>ibid.</i>	Promissio an revocari possit mortuo internuntio : item mortuo tabellario.	<i>ibid.</i>
Prædari veritum manente periculo.	485	Promissio per ministrum facta quando revocabilis.	<i>ibid.</i>
Prædandi licentia olim inter populos diversos.	264	Promissio facti alieni quid operetur.	227
Prædictio divina an jus det.	388	Promissio requirit usum rationis in promittente.	221
Prædoni fides debetur.	568	Promissio in errore fundata quando dicatur, & quid operetur.	222
Prædones duces facti,	450	Promissio rei illicitæ non valet.	223
Præmium cui debeatur, si duo simul impleverint conditionem.	281	Promissio facti, quod nunc in potestate promittentis non est, quid valeat.	<i>ibid.</i>
Præsentem reipublicæ statum tueri civis boni est.	140	Promissio ex metu.	<i>ibid.</i>
Præsumitur in dubio pax inita hoc sensu, ut res maneant in statu, in quo postremo erant.	577	Promissio ob causam ante debitam an obliget.	224
Pretia rerum unde.	233	Promissio perfecta quid, & quam vim habeat.	221
Primi vox quid significet.	281	Promissio novum jus confert.	434
Princeps. <i>vide</i> Rex.		Promissio de non fugiendo à vineto facta valet.	605
Princeps noviter factus sedet eo loco, quo ante populus.	208	Promissio de non redeundo in certum locum, & de non militando, hosti facta valet.	605
Principes populi liberi vi reprimi possunt.	90	Promissionis materia qualis esse debeat.	223
Privatus non debet ad se rapere iudicium quod est populi.	93	Promissionis vis.	219, 220
Privatus se obligans hosti an contra rempublicam faciat.	604	Promissioni onus adjici quando possit.	226
Privati an cogendi à superioribus implere, quod hosti promiserunt.	605	Promissiones causam expressam non habentes naturaliter valent.	<i>ibid.</i>
Privati pactis cum hoste obligantur : & quo sensu etiam piratis & latronibus obligentur.	604	Promissum ob causam turpem an præstandum.	223
Privatæ interfectionis exempla.	323	Promissi onus in commodum tertii adjun-	
Privatis Christianis an liceat punire maleficos.	328		
Privati quatenus capta sua faciant.	565		
Privati de bello captis, quando hosti, quando civitati teneantur.	<i>ibid.</i>		
Privatorum pacta cum hostibus quæ irrita.	604		

adjunctum, quid operetur.	226
Promissa multa, quæ natura valent ; lex civilis irrita facit.	223
Promissa , quæ plus nocent promit- tenti quam alteri profunt , an præ- standa.	284
Promissa favorabilia, odiosa , mixta, vel media.	278
Promissa Regum. <i>vide</i> Reges.	
Promittendi modus quis.	224
Promittens metu an teneatur.	223
Prophetarum dicta de pace sub Eu- angelio quem sensum habeant.	26
Proportio Arithmetica & Geometri- ca an proprie distinguant justitiam explettricem & attributricem.	3
Propositi, impetus, & casus distin- ctio.	515
Proprietatis exordium.	112. & seq.
Προσηγορία.	265
Προσηγορία maris quorum sint.	129
Provisi & improvisi distinctio.	514
Provocatio non datur ab arbitris le- gis inter summas potestates.	585
Proximus quis in lege Hebræa : & quis in lege Evangelica.	29
Proximi nomine venit etiam qui per repræsentationem consequitur jus gradus superioris.	187
ῥαδιαν in sacris literis quid.	243
ῥαδιαν.	247
Publica utilitas ad alienanda , &c. <i>vide</i> Utilitas publica.	
Pudicitia conservanda causa interfe- ctio licita.	103
Pudor quid, ubi de jure agitur.	508
Pueri, id est, servi.	546
Pugnare in hostem, qui miles non sit, quo jure vetetur.	564, & seq.
Punici belli secundæ controversia.	292
Puniri an possint qui in falsos Deos impie agunt.	347
Punitio exemplaris.	322
Pupillus ex commodato tenetur in quantum locupletior.	215

Q.

Q. Vintii Consulis salubre menda- cium.	433
Quiritari unde dictum.	98

R.

Rabirii factum.	602
Rami olivatum.	607
Ratam rem haberi , obligatio qualis.	
	264
Ratihabitione summa potestas quo- modo obligetur.	600
Ratio juris fundamentum.	5
Ratio adæquata quæ.	282
Ratio sæpe considerata secundum potentiam, non secundum existen- tiam.	283
Ratio legis non plane idem cum mente.	277
Ratio adæquata quæ, & quid ope- retur.	<i>ibid.</i>
Rationis identitas quando inducat extensivam interpretationem.	282
Razis mors.	309
Redempti ex captivitate redemptori quomodo tenentur.	502
Rediisse ad hostem quis dicendus.	606
Regimen non omne ejus causa qui regitur.	56
Regnum. <i>vide</i> Imperium.	
Regnum quomodo dividatur, & quo effectu.	208
Regnum patrimoniale, si sit indivi- duum, debetur maximo natu.	182
Regnum à populo delatum est here- ditas separata à cetera hereditate.	183
Regni & principatus voces significa- tu proprio & improprio.	57
Regni pleni sive absoluti exempla.	54
Regni à populo delati successor non tenetur ad onera hereditaria.	183
Regna media inter absolutum & La- conicum.	63
Regna a populo delata in dubio in- dividua.	184
Regna à populo delata non deferun- tur ad eos, qui à primo Rege non descendunt. <i>ibid.</i> non veniunt ad naturales nec ad adoptivos. <i>ibid.</i>	
Regna à populo delata ad mares ve- niunt potius quam ad feminas.	183
Regna quomodo deferantur per suc- cessionem ab intestato.	181
Regna patrimonialia pervenire pos- sunt ad eos, qui à primo Rege non descendunt; <i>ibid.</i>	

Regnum

I N D E X.

Regnum Italiæ.	209	Res repetita quid significet.	452
Regulæ de eo quod licet in bello.	424	Res rapere quid veteribus Latinis.	456
	425		456
Regula, secundum naturam esse, ut quem sequuntur incommoda & commoda sequantur, quomodo intelligenda.	201	Res reddere pro quavis satisfactione.	<i>ibid.</i>
Regulæ super deliberationibus politicis.	404	Res possunt capi, etiam in compensationem debiti in bello subnascentis.	542
Relatum in referente.	579	Res hostium perdere quousque liceat iustitia interna.	530, 531
Religio quo sensu juris gentium.	341	Res amicorum, quæ reperiuntur in navibus hostium, an belli jure acquirantur.	474 475
Religio Christiana, qua talis proprie, naturalibus argumentis non niti- tur.	345	Res & modus circa imperium distinguuntur.	58
Religionis publicæ status apud Hebræos à Rege pendebat.	85	Res non perductæ intra præsidia dominium non mutant.	504
Religionis jus ad societatem humanam.	340	Rebus ad bellum non facientibus parcendum.	533
Religionem multi affectu non judicio sequuntur.	344	Rerum defensio an jus det occidendi.	105
Religiosa belli jure destruntur.	469	Rerum servandarum causa vis per Evangelium an & quatenus licita.	107
Religiosa loca hostibus religiosa non sunt.	470		107
Religiosis locis parcendum in bello.	534	Rescissoria actio ex postliminio apud Romanos.	502
Renuntiare. <i>vide</i> Abdicare.		Resistere an liceat superiori in summa uecessitate.	86
Renuntiatio de regno an noceat liberis natis, & an nascituris.	187	Resistentia obstinata non sufficit ad jus internum occidendi resistentem.	523
non Repetere aliud quam dare.	244	Resistentia aliqua in delatione imperii reservari interdum solet.	91
Repræsentatio apud Hebræos.	178	Respublica non tenetur ex facto subditi.	366
Repræsentationis jus unde.	<i>ibid.</i>	Reipublicæ bonum an nostri tantum causa desideremus.	104
Repræsentatio Germanis serò cognita.	187	Reipublicæ forma mutata apud victos, & an recte.	553, 554
Repræsentatio in dubio admittenda.	<i>ibid.</i>	Restituere qui teneantur faciendo, aut non faciendo.	290
Repræsentatio non surrogat in privilegium, quod sexus aut ætatis erat proprium.	183	Restitutio non debetur ex bello justo ob vitiosam intentionem.	389
Repressaliæ quid.	446.	Restitutio rerum captarum in bello in jure dubio quomodo temperanda.	558
Repressaliarum facultas impetrari à principe solet.	447	Restitutio eorum, quæ hosti injuste tenenti erepta sunt.	557
in Repressaliis citatio.	<i>ibid.</i>	Restitutionem qui debeant in solidum vel ex parte.	291
Repressalii qui culpa sua causam dederunt, tenentur eos, qui damnum passi sunt, indemnes præstare.	<i>ibid.</i>	Restitutionis obligatio ex bello injusto.	510
Repressalii obnoxii qui sint.	446	Restitutum debitum ex quo jure oriatur.	291
Repressalii non subsunt legati & res eorum.	447		Resur-
Repressalii eximi lege civili solent mulieres, infantes, res studioforum, aut ad nundinas missæ. - <i>ibid.</i>			
Repressaliarum jura alia sunt juris gentium, alia juris civilis.	<i>ibid.</i>		

I N D E X.

Resurrectionis spes an causa sepeliendi.	306	etiam universim sumpto.	54
Revocatio promissionis. <i>vide</i> Promissio.		Reges improprie dicti.	55
Reum iudicio eximens crimen committit.	426	Reges non omnes constituuntur à populo.	56
Rex unus esse potest plurimum regnorum distinctorum.	52	Reges Persarum summum imperium habebant, quædam tamen facere iusto non poterant.	62
Rex an se adversus contractum restituere possit. 256. an iuramento teneatur.	256, 257	Reges Æthiopum summi, adstricti promissis.	<i>ibid.</i>
Rex actus suos privatos à lege potest eximere.	<i>ibid.</i>	Reges Hebræi summum imperium habebant.	63
Rex subdito suum auferens debet compensationem facere ex communi.	258	Reges Orientis, Persæ, Ægyptii, Syri, Asiatici summum imperium habebant.	64
Rex populum aut successores non obligat in infinitum, 259. & quatenus obliget.	259	Reges veteres Germaniæ & Galliæ non habebant summum imperium.	<i>ibid.</i>
Rex stipendia non solvens tenetur vicinis de damnis datis.	561	Reges Romani cum populo partiti summum imperium.	65
Rex minor an pacem facere possit.	575	Reges Ægyptii summi, adstricti promissis.	62
Rex captivus an pacem facere possit.	<i>ibid.</i>	Reges cum acta quædam sua ab aliis expendi volunt, aut etiam rescindi, non eo partiuntur summum imperium.	63
Rex exul an pacem facere possit. <i>ibid.</i>		Reges creduntur in dubio velle sequi successionem, qualis in usu est in suis locis.	181
Rex privatus fit vi legis commissoria.	91	Reges. medii deberent cogere bellantes ad accipiendam æquam pacem.	396
Rex partem populi alienare non potest.	171	Reges minores in actibus publicis cum effectu obligantur.	256
Rex hostis totius populi regnum amittit: & quomodo hoc capiendum.	91	Reges etiam cum homini non obstringuntur, Deo obstringuntur.	257
Rex regno pulsus jus habet ex federe.	281	Reges tenentur ex promisso, etiam causa non expressa.	<i>ibid.</i>
Rex subditis jus suum auferre potest in pœnam: & ex vi dominii supereminens.	258	Reges ex contractibus naturaliter, an & civiliter obligentur.	<i>ibid.</i>
Rex imperium derelinquens privatus fit.	90	Reges an ex militum, aut nautarum, facto teneantur.	292, 293
Rex regno eiectus an jus legandi habeat.	295	Reges quomodo obligentur ex bello injusto.	510
Rex temerebellum suscipiens ad restitutionem subditis tenetur.	406	Regum fides pro iuramento.	251
jus Regis apud Samuelem.	81	Regum iudex solus Deus.	56
Regis persona inviolabilis.	88	inter Regem & populum mutua subiectio non est ordinaria.	57
Regi regnum alienanti quatenus resistere liceat.	90	Regum actus non sunt irriti contradictione parentum.	147
Regi curæ esse debet Regum salus.	403	Regum memoria damnata.	62
Reges possunt esse Christiani. 22. fervire Christo debent qua reges sunt.	22	Regum actus privati legibus communibus civitatis reguntur.	256
Reges quidam non subsunt populo		Regum	

I N D E X.

Regum non plene regnantium actus
possunt irriti fieri per legem po-
puli. 256
Regum cura generalis pro societate
humana. 340
Regibus captis an parcendum. 518,
519
Romanorum mos circa eos. 518
Regum res fiunt Regis victoris. 484,
485
Ripa privatis quando cedat. 200
Ripa ejus jure Romano. 199. cujus
naturaliter. *ibid.*
Roma quondam communis patria.
552
Romani cur stipulationibus plus tri-
buant, quam pactis. 221
Romani asperi in victoria. 518
Romanus. *vide* Populus & Impe-
rium.
Romani veteres dolis abstinebant.
436
Romani imperii quæ fuerunt, cujus
nunc sint. 208
Romani sibi vindicant, quæ hostis
ipforum aliis eripuerat. 475
Romani duri in captivos populares.
597. eorum instituta ad res bellicas
directa. *ibid.*
Romanorum jus in liberos. 147
Romanorum controversia cum Lati-
nis, & alia de duratione federis.
280
Romanorum jus de postliminio.
502
Romanorum mos de agris captis.
477. circa prædam. 479
Romanorum Imperat. idem Germa-
norum: unde. 209
Romanorum jus de captivis redem-
ptis. 503
Romanorum jus pro iis, qui postli-
minio redierunt. *ibid.*
Romanorum lex circa res captas.
542
Romanorum mos circa Reges ca-
ptos. 518. & *seqq.*
Ruben exheredatus à jure primoge-
nituræ. 185

S.

Sabbati lex pro servis. 545
Sabbati lex cujus rei symbo-

lum. 342
Sabbati violati pœna cur capitalis.
ibid.
Sacerdotibus & eorum affeculis par-
cendum in bello. 520
Sacramentum militare post Constan-
tinum. 34
Sacra corrumpi an possint jure belli.
468
Sacra quo sensu publica. *ibid.*
Sacra in deditione comprehendun-
tur. *ibid.*
Sacra hosti sacra an sint. *ibid.*
Sacra populi voluntate profana fa-
cta. *ibid.*
Sacris parcendum in bello. 534
Saguntina controversia inter Roma-
nos & Carthaginieneses. 278
Samsonis mors. 309
Sapiens natura magistratus, quo sen-
su. 322
Satisfactio offerenda ab eo, qui deli-
quit antequam justum bellum ge-
rere possit. 108
Saul an in impietate mortuus. 309
Sciens præfens & tacens quando con-
sentire credatur. 139
Scientia quando præsumatur. 367
Scholasticorum sententia de menda-
cio & æquivocatione. 434
Scriptura in dubio ad monumentum
contractus adhibita censetur. 285
Scripti & sententiæ locus apud Rhe-
tores. 276
Συλλα. 485
Semipravi. 515
Sedis mutandæ amor, injusta belli
causa. 386
Senatus Romanus aliquo tempore
partitus summum imperium cum
populo. 65
Servorum deliberatrix facultas im-
perfecta. 418
Sententia jus proprie non dat. 446
Sententiæ quæ dividendæ aut conjun-
gendæ. 156
Sententiæ quomodo numerandæ in-
ter eos qui dispare partes in re ha-
bent. 157
Sententiarum pari numero reus ab-
solvitur & possessor vincit. 156
Sepeliendi jus quale. 303, 304
Sepeliendi mos unde ortus. 305
Sepeliendi hostes & inimici. 307

I N D E X.

ob Sepeliendos mortuos bella.	304	in Servos jus vitæ ac necis domino-	
Sepultura an debeatur his, qui se oc-		rum quale.	159
ciderunt.	308	Servos Romana lex bello arcebat.	99.
Sepulturam prohibere furor dicitur.		circa Servos Francorum jus &	
<i>ibid.</i>		Hebræorum.	493
Sergius Paulus in magistratu manet		Severitas laudabilis Dei, Mosis, Chri-	
factus Christianus.	25	sti & Apostolorum.	29
Servitus ex voluntate.	158	Sexus est quid personale.	183
Servitus neutriquam pugnat cum ju-		Sexus privilegium majus quam æ-	
re naturali.	<i>ibid.</i>	tatis in regnorum successione.	<i>ibid.</i>
Servitus ex pœna.	160	Siculæ successionis controversia.	187
Servitus perfecta, & imperfecta quæ.		Signa voluntatis.	138
	158	Signis hostium uti licitum.	429
Servitus quo sensu contra naturam		Significatio impropria quando ad-	
dicatur.	490	mittenda.	278
Servitutis imperfectæ genera.	160	Significatio strictior, laxior, & me-	
Servitutis bellicæ causa.	491	dia.	277
Servus mercedem laboris sui an su-		Silentium non liberum nihil opera-	
mere possit.	492	tur.	149
Servus resistere an licite possit domi-		Silentium quando consensum pro-	
no.	493	bet.	272
Servus cognosci debet ut postliminio		Simulatio quæ licita.	428
recipiarur.	502	Singularium certaminum origo.	321
Servus recipitur, etiamsi animum res		Singulatum licet quod gregatum non	
nostras sequendi non habeat.	503	licet.	157
Servus mercenario comparatur.	544	Singuli quando punibiles ex facto	
in Servum quidvis licet.	491	universitatis.	373
Servi fratres nostri.	544	Societas à civitate in quo differat.	68
Servi naturaliter Philosophis qui.			
	387	Societas civilis ab humano instituto	
Servi ad operas urgendi moderate.		coepit.	86
	545	Societas cum quibus illicita He-	
Servi quo casu fugere possint.	159	bræis.	267
Servi transfugæ recipiuntur postli-		Societas an iniuri possit, ut alter dam-	
minio.	502	ni immunis sit.	236
Servi quando postliminio recipian-		Societas, ubi opera & pecunia inter	
tur.	503	se comparantur.	<i>ibid.</i>
Servi etiam manumissi postliminio		Societas cum profanis quæ, & qua-	
recipiuntur.	<i>ibid.</i>	tenus periculosa, & quomodo pe-	
Servi redempti quod jus apud Roma-		riculis occurrere possit.	269
nos.	<i>ibid.</i>	Societas, ex qua alter nihil lucrispe-	
Servi dicuntur populi subiecti.	59	rat, non valet.	237
Servi pro dominis bellant.	98	Societas bonorum universorum qua-	
Servi res sunt domini.	491	lis.	<i>ibid.</i>
Servis Romæ licebat ad statuas con-		Societas navalis. <i>vide</i> Admiralitas.	
fugere.	547	Societatem morte finire, non est juris	
Servo Dominus quæ præstare de-		naturalis aut gentium.	280
beat.	545, 546	Societatis bellicæ divisio.	265
Servorum natî matrem sequuntur.		in Societate partes æquales quomo-	
	491	do intelligendæ.	236
Servorum filii an naturaliter servi, &		Socius socium cogere potest, ut stet	
quatenus.	159	federi.	67
in Servos lenitas adhibenda.	545.	Socii sociis jus reddere debent, si sub-	
vitæ & necis in eos quale.	544	ditî sui accusentur.	<i>ibid.</i>
		Socii	

I N D E X.

Socii defendendi, quando.	412	Sponsores tenentur in id quod inter-	est.	263, 264
Socii qui sint in jure postliminii.	492	Sponsorum bona ad id quod interest	obligata.	272
Socii quando partem habeant in	præda.	484	Stipulari pro tertio naturaliter licet,	& quo effectu. 226. Romanæ le-
Sociis illata vis quando pacem rum-	pat.	581	ges circa stipulationem aut acce-	ptionem pro tertio. <i>ibid.</i>
Socii in bello injusto de damnis ten-	entur, interdum & puniri pos-	sunt.	425	Studiosis literarum parcendum in
Sociorum controversiæ judicari quo-	modo soleant.	67	Stupra an contra jus gentium in bel-	lo.
Sociorum à focis oppressorum ex-	empla.	69	Sua homini quæ.	290
Sociorum plurium quis præferendus.	270	Subditi hosti militantes an pacem	rumpant.	580
Sociorum nomine an futuri veniant.	278	Subditus cogi potest, ut obsecret, &	quomodo.	587
Socios in federe non nominatos ad-	juvare non est contra fedus.	279	Subditus dubitans an recte militet.	420
Sollicitare subditos alienos non li-	cer.	436	Subditi alieni an bello defendi pos-	sint. 413. eos sollicitare non licet.
Solum incultum an concedendum	externis.	120	Subditi quando juxta bellum gerant.	417
Sorores duas ducere olim licitum.	153	Subditi qui.	<i>ibid.</i>	
Sorte amplius quando aliquid licite	exigi possit.	236	Subditi hostium ubique offenduntur	jure belli.
Sortis usus ad bella vitanda.	397	Subditi reddendi superioribus, si bel-	lo injusto abstracti sint.	558
Spartæ. <i>vide</i> Lacedæmon.		Subditi quomodo fiant participes de-	licti superiorum.	372, 373
Specialia fortiora generalibus.	285	Subditi an semper se in libertatem	vindicare possint.	143
Species pars substantiæ.	202	Subditi bellare possunt in magistra-	tus summæ potestatis jussu.	80
Species populi quomodo tollatur.	207	Subditi resistere imperantibus pro-	hibentur ex ipsa natura civilis so-	cietatis. 80. eorum resistentia est
Species, id est, formæ plures unius	rei artificialis.	<i>ibid.</i>	vetita jure Hebræo, & jure Evan-	gelico.
Specificatione an res acquirantur.	202	Subditi pro imperantibus bellant.	89	Subditis illata vis pacem rumpit.
Spes lucri quando veniat in restitu-	tionem.	290	Subditis alterius, qui piratæ sint, vis	illata, pacem non rumpit. <i>ibid.</i>
Spiritus, id est, forma.	206	Subditis bellantibus promissa an te-	neant.	569
Spolia hosti detracta quorum sint.	477	Subditis dubitantibus tributa potius	imperanda, quam opera militaris.	420
Spoliare hostem licet jure gentium.	468	Subditis interdum præda conceditur.	484	Subditorum facultas deliberatrix im-
Σπονδυ quid.	265	perfecta.	418	Subditorum ratione an bellum utrinq-
Sponsio quid.	263			
Sponsio an ex notitia & silentio Re-	gem aut populum obliget.	272		
Sponsionis Caudinæ & Numantinæ	controversia.	271		
Sponsionis Lutatianæ controversia.	272			
Sponsores ad quid teneantur si im-	proberur sponsio.	271		

I N D E X.

que iustum.	419
Subditorum defensio an aliqua iusta in bello iniusto.	421
Subditorum libertas obligatur ex facto superiorum.	444
Subditorum factum an pacem rum- pat.	580
Subditorum innocentium res in poe- nam non recte capiuntur.	541
Subditos suscipere migrantes, non est contra pacem, quæ amicitiam complectitur.	582
Subiectio civilis ex poena.	160
Subiectio civilis.	495, 496
Subiectio herilis.	496
Subiectio mixta.	<i>ibid.</i>
Subiectio populi perfecta & imper- fecta.	159
Subordinationis natura & effectus.	85
Substantiæ vox pro more perpetuo.	237
Successio titulum veterem continuat.	58
Successio linealis in regnis quæ.	184
Successio cognatica linealis.	<i>ibid.</i>
Successio linealis nullis gradibus ter- minatur.	<i>ibid.</i>
Successio regnorum in Africæ parti- bus quibusdam.	185
Successio in regnis patrimonialibus.	181
Successio ab intestato unde.	176
Successio cur magis descendat quam ascendat.	177, 178
Successionis ab intestato duo præci- pui fontes.	179
Successionem quisque elegisse credi- tur, quæ in more patriæ est.	181
Successionum leges diversæ.	180, 181
Succedens in regno patrimoniali in- dividuo debet aliis hæredibus id- ipsum repensare.	182
Successores Regum quando & qua- tenus teneantur.	259
Συμψησις quid.	230
Superior an & quomodo in subdi- tum mendacium committat.	433
Superior non is semper, cuius utili- tati regimen inservit.	56
Superior quid possit circa iuramen- tum.	249
Superior subditum cogere potest ad ea, quæ non ex iustitia, sed ex alia	

virtute debentur.	412
Superficies an solo cedat.	202
Superioris præceptum, quando ex- cuset.	418
Supplicia capitalia antiquissima & in quibus criminibus. 20. non so- lum Hebræis ea concessa.	<i>ibid.</i>
Supplicibus parcendum.	522
Supplices dum causa cognoscitur de- fendendi.	372
Supplicum jus quibus debeatur.	369
Supplicum defensorum & non de- fensorum exempla.	370, 371
Supplicum jus in bello quale.	513
	<i>et seq.</i>
Supplices an belli jure occidantur.	460
Supplicum causa ex quo jure cogno- scenda.	372
Syrtes an cuiquam propriæ.	114

T.

T Alio non transit personam.	523
Talionis postulatio Hebræis quo sensu licita.	325
Talionis usus qui apud Hebræos & Romanos.	<i>ibid.</i>
Talionem in iudicio exigere He- bræis indultum.	28
Telum quid jure Romano.	106
Templum Hierosolymorum intravit Pompejus, incendit Titus.	470
Templi Hierosolymitani religio.	469
Templa gentium à Iudæis incensa.	<i>ibid.</i>
Templis parcendum.	534
Tempus immemoriale in dubio suf- ficit ad derelictionis præsumptio- nem.	140
Tempus immemoriale à centenario differt.	<i>ibid.</i>
Tempus ad poenitentiam dandum his qui supplicio afficiuntur.	326
Temporis quæ vis ad præsumendam derelictionem.	139
Teneri bello quæ intelligantur.	577
Termini sacra sine sanguine.	553
Terminorum duo genera.	594
Terræ hostili quare parcendum.	531,
	535
Territorium unde dictum.	474
Territorii pars populo vacua aliena- ri	

I N D E X.

ri potest. 171
 Terror non sufficit ad jus internum
 occidendi. 523
 Tertio, qui metum non incussit, fa-
 cta promissio tenet. 570
 Testamentum solemnitate aliqua de-
 fectum quem effectum habeat. 492
 Testamenti factio est juris naturalis:
 quo sensu. 173
 Testamenta de regnis patrimoniali-
 bus. 60
 Testamenta de regnis non patrimo-
 nialibus, non valent nisi ex populi
 consensu. 60
 in Testamentis clausula derogatoria
 quantum valeat. 63
 Testari non prohibentur externi jure
 naturali. 173
 Testari quem impediens quando, &
 cui teneatur. 230
 Thebæorum martyrum historia. 89
 Theodoti Ætoli factum. 462
 Thesaurus in multis regnis Regi ce-
 dit. 198
 Thesauri cuius, & de iis leges variae.
 197
 Tibarenorum generositas. 436
 Τιμὴ pro benefacere. 245
 Τιμωπία quid. 318
 Timothei ducis moderatio. 531
 Titus templum incendit. 470
 Tradere se in fidem, quid. 587
 Traditio non requiritur naturaliter
 ad perficiendam alienationem. 170
 Traditio naturaliter ad translationem
 domini non requiritur. 203
 Traditio ad translationem domini in
 quibus casibus etiam jure civili
 non requiritur. 203
 Trajani dictum ad Præfectum præto-
 rio exponitur. 85
 Transcundi jus per alienos fines. 117
 Transcundum qua sit. 118
 Transfugæ jure Romano postlimi-
 nium non habent. 502
 Transfugæ servi postliminio reci-
 piuntur. 503
 Transfugæ ab his à quibus transfuge-
 runt occidi solent. 523
 Transfugæ in dubio non reddendi.
 577
 Transfugas admittere licet. 436
 Transitus non debetur injustum bel-
 lum moventi. 118

Transmissio linealis differt à repræ-
 sentatione. 184
 Tribuni sacrosancti quomodo facti.
 570
 Tributariæ Medorum nationes an
 ejus conditionis manserint transla-
 to ad alios imperio. 281
 Tributorum finis quis. 25
 Tributorum indictio ad victoris uti-
 litatem. 553
 Tulli Hostilii dolus. 433
 in Tutelam receptus nihil debet age-
 re noxium statui ejus, à quo recep-
 tus est. 606. *Græq.*
 Tutores à quo dandi in regnis patri-
 monialibus & non patrimoniali-
 bus. 61
 Tyrannus titulo. *vide* Invasor.
 Tyranno fides debetur. 567. 568.

V.

V Ades. 377-378.
 Valerii Lævini dolus. 434
 Vandalicæ successionis controversia.
 187
 Vassallus cogi non potest, ut eat ob-
 ses. 587
 Vassallorum jus circa alluviones. 201
 Vastatio. *vide* Populatio.
 Vectigal mari imponi an possit. 130
 Vectigalia pro transitu mercium im-
 poni quæ possint. 119
 Vela candida. 607
 Vendendi libertas an alicui debeat. 121
 Venditio potest dominium transferre
 ante traditionem. 233
 Veneno interficere jure gentium ve-
 ritum. 461
 Veneno inficere tela an liceat. 462
 Veneno inficere aquas an liceat. *ibid.*
 Venia digna quæ. 515. 516
 Veniam dare an liceat. 330
 Venire, & mittere, diversa. 596
 Venire cui permittum, an quem se-
 cum ducere possit. *ibid.*
 Verba intelligenda secundum mate-
 riam subjectam. 283
 Verba ex proprietate in dubio sumen-
 da. 276
 Verborum obligatio interna ex men-
 te. 275
 Verborum obligatio externa secun-
 dum

I N D E X.

dum interpretationem probabilem.	<i>ibid.</i>	dum, & quare.	230
Veritas, id est, locutio aperta.	243	Vitia qualia impunita esse debeant.	328. 329
Veritas iustitiæ pars.	432	Vitiositas actus ab effectu discernenda.	293
Vestis apud Romanos postliminio non recepta.	504	Vittæ.	607
Vestium nomine arma non veniunt.	605	Vltio an juri naturæ conveniat.	317
Vetans fortius quam jubens, quare.	285	Vltio an licita jure naturæ & gentium.	320
Via publica an alluvionem impediatur.	201	Vltio an Christianis permessa.	324
Victi clementer habendi.	554	Vltionis restrictio unde.	321
Victi victoribus permixti.	552	Vnio populorum, aut regnorum quid operetur.	208
Victis eripere nihil nisi quod pacem impedit, laudabile.	551	Vniversitas obligat singulos,	155
Victis relictum suum imperium.	553	Vniversitatis debito singuli an obligentur, & quatenus.	576
Victis imperium relinquere generosum est.	<i>ibid.</i>	Voces an naturalia signa.	428
Victis imperium relinquere solet locis quibusdam detentis.	<i>ibid.</i>	de Vocibus meris disputatio cavenda.	331
Victis imperii pars relictæ.	554	Volenti mentiendo an injuria fiat.	433
Victis imperii pars relictæ, & magistratus.	<i>ibid.</i>	Voluntas defuncti pro lege.	176
Victis imperii pars relictæ, & magistratus.	<i>ibid.</i>	Voluntas quæ punibilis.	329
Victor curare debet. ut religio vera libere prædicetur.	<i>ibid.</i>	Voluntas Dei nominatur, ubi causæ non apparent.	345
Victor quis dicendus.	584. 585	Voluntas jure mutabilis.	220
Victoris officium in eos qui se dedunt.	586	Υπερολη figura qualis.	432
Vindex sanguinis apud Hebræos.	321	Υποκρισις.	250
Vindicatio. vide Vltio.		Vrbes quædam à Deo excidio damnatæ: quare.	532
Vindictæ privatæ exempla.	320. 321	Vrbes à Salomone Hiromo datæ quales.	60
Viriati moderatio.	533	Vrbium matricum jus in colonias apud Græcos.	66
Virtutis actus, in quos jus Hebræorum exigit, exiguntur & nunc à Christianis.	9	Vsucapio locum non habet inter duos populos aut reges.	138
Vis injusta naturaliter quæ.	16. 17	Vsuræ quo jure vetitæ.	235
Vis justa naturaliter quæ.	<i>ibid.</i>	Vsuræ vetitæ lege Hebræa.	<i>ibid.</i>
Vis justa testimoniis probatur.	<i>ibid.</i>	Vsuræ Christianis illicitæ.	<i>ibid.</i>
Vis justa in bestiis quo sensu.	18	Vsuræ crimen quibus casibus non admittatur.	236
Vis pœnæ ergo licita,	425	circa Vsuras legum civilium efficacia. <i>ibid.</i>	
Vi, hominibus armatis, coactivæ, quid significet.	282	Hollandicum jus circa ipsas.	<i>ibid.</i>
Vita in statu innocentia.	112. 113	Vfus autoritas in explicandis legibus.	31
Vita populi præferenda libertati.	405	Vfus rerum naturalis.	112
Vita an obligari possit.	446. 447	Vfus rei in abusu consistens æstimabilis extra rem.	235
Vita tota reorum an examinanda.	334	Vti opera oblata licet, etsi offerrentur illicita.	436
Vitam valide obligari, antiquorum sententia.	272	Vtilitas publica alienando bona subditorum pacis causa, quo sensu requiratur.	577
Vitæ tæmendæ causa mentiri an liceat.	434		Vti-
Vitæ pactio libertatem non comprehendit.	605		
Vitium rei in contractibus indicand-			

I N D E X.

Virilitas ex abſtinentia populatio-
 num. 535
 Virilitatis innoxiae jus. 117
 Vxor in corpus mariti jus habet ex
 lege Evangelica. 148
 Vxor rem vindicat emtam pecunia
 ſua, quam repetere potuiſſet. 215
 Vxoꛛes, an plures habere licitum ſit:
 qui plures habuerint: qui una con-
 tenti: & an licitum ſit eas deferere.
 148. & ſeq.

X.

X Erxis & Artabazanis contro-
 verſia. 186
Ξυμμεχία. 265

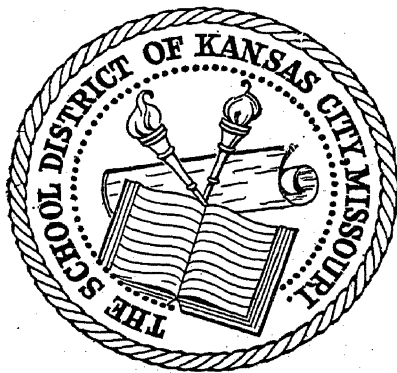
Z.

Z Elandorum jus circa alluviones.
 201

F I N I S.

Kansas City Public Library

Presented to the Library by

Carnegie End. Foundation

UNIVERSAL
LIBRARY

140 976

UNIVERSAL
LIBRARY